

પ્રગટ કર્તા—
શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા
તરફથી
ગાંધી વહીવટાસ ત્રિભુવનદાસ
સેક્રેટરી.

વસુધામરણં પુરુષઃ, પુરુષામરણં પ્રધાનતર લક્ષ્મીઃ ॥
લક્ષ્મ્યામરણં દાનં, દાનામરણં સુપાત્રં ચ ॥ ૧ ॥

અર્થ—પુરૂષ પૃથ્વીનું આભૂષણ છે. ઉત્તમ લક્ષ્મી તે
પુરૂષનું આભૂષણ છે, લક્ષ્મીનું આભૂષણ દાન છે અને દાનનું
આભૂષણ સુપાત્ર છે. (શ્રીરત્નમદિગ્ગણી)

ભાવનગર—આનંદ પ્રી. પ્રેસમાં
શા. શુભાખ્યંદ લલિતભાષ્યે
જાપ્યું.

न्यायाभोजिधि श्रीमद् विजयानन्द सूरि—
(श्री आत्मारामजी महाराज.)

પ્રસ્તાવના.

જૈન દર્શનની ત્રય સમૃદ્ધિ ચાર પ્રકારના અનુયોગથી પદ્ધતિ થયેલ છે, તેમાં ચરિતાનુયોગ સુગમ હોવાથી લોકપ્રિય થવા સાથે બોધક થવાની વિશેષ યોગ્યતા ધરાવે છે મનુષ્ય સ્વભાવના વિવિધ ચિત્રો કથાનુયોગમાંથીજ મળી શકે છે ધર્મ અને અશુભ વર્ણનો જૈન કથા સાહિત્યના દરેક ભાગોમાંથી મળી આવે છે. આ સાથે તેમાં એવી ખુબી રહેલી છે કે દરેક પ્રસંગે સત્કર્તવું શુભ ફળ અને દુષ્ટતિનું અશુભ ફળ દર્શાવી વાચકને ધાર્મિક અને નૈતિક પ્રવર્તનનો ભાલ કરાવે છે.

સર્વજ્ઞ ભાષીત શાસ્ત્રોને સત્ય અને સંભાળ પૂર્વક ઉતારી તેનો વિસ્તાર જન સમાજને પચી શકે તેમ ભાષ્ય, ચૂર્ણ, ટિપ્પા, રાસા વગેરે નવ પદ્ધતિ શાખાઓ દ્વારા વિસ્તારીને જૈન સાહિત્યની અનુપમ સેવા આપણા મહાન આચાર્યો અને વિદ્વાન મુનિ મહારાજઓએ કરી છે અને તે માંહેલા તત્ત્વ કે અર્થોલા વિષયોના રસનો ભાલ સામાન્ય જીવો પણ સરલતાથી લઇ શકે, તેવો ઉચ્ચ આશય ધ્યાનમાં રાખી કોઇ પણ વિષય માટે કથાનુયોગની શુચ્છી કરી છે, કારણ કે કથાનુયોગ એ ઉપદેશ માટે એક પ્રબળ સાધન ગણાય છે. અખીલ ભારતના કથા, ઇતિહાસ અને વાર્તારૂપ સાહિત્યમાં તત્ત્વ અને વિદ્વતાની દૃષ્ટિએ જોનારને જૈન કથાનુયોગ પ્રશસનીય ગણાયા સિવાય રહે તેમ નથી.

ચરિત્રના ત્રયોના વાચક વર્ગે એક વાત ખાસ લક્ષ્યમાં રાખવા જેવી છે કે, કોઇપણ ધર્મવીર કે દાનવીર, નાયકના બહારના ચરિત્ર સાથે તેના આંતરિક ચરિત્રનો વિચાર કરવો ઘટે છે, કારણ કે આંતર ચરિત્રની શુદ્ધિથી બાહ્ય ચરિત્ર આકર્ષક બને છે અને આંતર ચરિત્રથી છુપી રીતે ભાવીત કરેલા સત્કાર્યો જગતમાં બાહ્ય રૂપે દર્શન દેતા જન સમાજના આત્મામાં વિસ્મયતાનો સચાર કરે છે અને તે અનુકરણીય બને છે.

કથાનુયોગના ત્રયોમાંથી ધર્મ રૂપી કલ્પવૃક્ષની ચાર શાખાઓ દાન, શીયલ, તપ અને ભાવના સ્વરૂપ વર્ણન સાથે સંબંધ રાખતા અદ્ભુત ચમત્કારોવાળા દાનવીર પુરૂષોના ચરિત્રમાંથી ધણુ શીખવાનું, જાણવાનું અને મનન કરવાનું મળી આવે છે, તેટલું જ નહીં પરંતુ તે ચાર પ્રકારની શાખામાંથી એક દાનધર્મ પશુ પ્રાપ્ત થવાથી કોઈ પણ મનુષ્ય પોતાના આત્માને માટે મોક્ષ નજીક લાવી શકે છે. શાસ્ત્રકાર મહારાજે તો ત્યાં સુધી કહ્યું છે કે ધર્મની આ ચાર શાખાઓ પૈકી ત્રણ શીયળ, તપ અને ભાવ જ્યારે આદરનારને ઉપકારક થાય છે ત્યારે દાનધર્મ તો આપનાર લેનાર બંનેને ઉપકારક થાય છે, તેટલું જ નહીં પરંતુ તેના મહિમા પણ સર્વજ્ઞ મહારાજે અપૂર્વ રીતે વર્ણવેલા છે. આ દાનધર્મને સ્ફૂટ રીતે જણાવનાર અને તેમાં આવતા દાનવીરોના ચરિત્રો માટે ખાસ ત્રય કે જે પઠન પાઠન કરવા જેવો અત્યાર સુધી ગુજરાતી ભાષામાં આવેલ પ્રકટ થયેલ ન હોવાથી, તેની જરૂરીયાત વિચારીને જ આ દાનપ્રદીપ નામનો ત્રય અમોઝે મૂળ ઉપરથી ગુજરાતીમાં ભાષાંતર કરી પ્રકટ કર્યો છે.

શાસ્ત્રોમાં કહેવામાં આવે છે કે પૃથ્વીનું ભૂપણુ પુરૂષ છે, પુરૂષનું ભૂપણુ ઉત્તમ લક્ષ્મી છે, અને લક્ષ્મીનું ભૂપણુ દાન છે, અને તેથી કરીનેજ કાવ્યથી જેમ કવિ, શ્રુદ્ધિથી જેમ મંત્રી, ન્યાયથી જેમ રાજા, શુરવીરપણાથી જેમ સુભટ, લજ્જાથી જેમ કુળપુત્ર, સતીત્વથી જેમ ધર, શીલથી જેમ તપ, ક્ષાંતિથી જેમ સૂર્ય, જ્ઞાનથી જેમ અધ્યાત્મી, વેગથી જેમ ધોડો, આંખથી જેમ મુખ, તેમ દાનથી જ લક્ષ્મી શોભે છે. તેથી અનેક પ્રયાસોથી મેળવેલ, અને પ્રાણથી પણ અધિક એવી લક્ષ્મીની દાનરૂપ એકજ ઉત્તમ ગતિ છે, બાકી તે સિવાય તો તે લક્ષ્મી ઉપાધિરૂપ છે.

વળી દાન પાત્રભેદથી અનેક પ્રકારનું હોઈ પાત્ર ભેદે જુદું જુદું ફળ આપનારું છે. જેમકે સુપાત્ર પ્રત્યે આપેલું દાન ધર્મના દારણરૂપ છે, અન્ય પ્રત્યે દીધેલું દાન દયાને જણાવનારું છે, મિત્રપ્રત્યે દીધેલું દાન પ્રીતિ વધારનારું છે, શત્રુને આપેલું દાન વંરભાવનો નાશ કરનારું છે, નોકરવર્ગને આપેલું દાન ભક્તિના સમયને વધારનારું છે, રાજા પ્રત્યે આપેલું દાન સન્માન આપનારું છે, અને બંદોજન (ભાદઆદિક) ને આપેલું દાન યશની વૃદ્ધિ કરનારું છે.

સમગ્ર પ્રકારની દેવ મનુષ્યની સમૃદ્ધિઓ તથા મોક્ષ સંપદાનું ધર્મજ ઉત્કૃષ્ટ દાનુ છે અને તેના ઉપર બતાવેલા દાન, શીયળ, તપ અને ભાવ એ ચાર પ્રકારો હોવા છતાં દાનધર્મ મુખ્ય કહેવાનું દારણ બાકીના ત્રણ ધર્મો દાનધર્મથી રિચરતા પામે છે.

આ દાન દીપક ગ્રંથમાં જિનેશ્વર ભગવંતોએ કહેલ જ્ઞાનદાન, અભ્યાસદાન, અને ઉપદેશદાન એ ત્રણ પ્રકારના દાનના ભેદો, તેનું વિદેયન અને તેની ઉપર અનેક મહાન પુરૂષોની કથા આપવામાં આવેલ છે. આ ચરિત્રોની અદર આવતા ઉદાર, પુણ્ય પ્રભાવક, દાનવીરોના જીવનનું સ્મરણ કરાવી વાંચકોના હૃદયમાં ઉત્તમ ભાવના જાગૃત કરવા સાથે તેને દાનવીર બનાવે છે અને તે વાંચવાથી આસ્વાદ્ય ઉત્પન્ન થાય છે: અને તે અપૂર્વ અપરિમિત હોય તેની અદર સંમય થયેલ ઉત્તમ યોધા નિર્મળ અતઃકરણમાં આનંદનો પ્રવાહ રહે છે.

જિનાગમ રૂપી અગ્નિ-પાસેથી વિવિધ પ્રકારના અર્થરૂપી તેજને ગ્રહણ કરીને જિનશાસન રૂપી ઘરમાં દાનરૂપી દીવાને પ્રગટ કરવા માટે (શ્રીજગત્ત્રયંદ્ર સૂરિજીની ઉત્તરોત્તર પાટ ઉપર શ્રી સોમસુદર ગુરૂ થયા. તેમના પાંચ શિષ્યો શ્રી મુનિસુદર સૂરિ શ્રી જ્યેષ્ઠ મુનિ, શ્રી ભુવનસુદર સૂરિ, શ્રી જિનસુદર સૂરિ અને શ્રી જિનકીર્તિમુનિ નામના થયા. જેમાં શ્રી જિનસુદર સૂરિના શિષ્ય શ્રી સોમસુદર સૂરિના શિષ્ય) શ્રી ચારિત્રદેવ ગણિએ આ ગ્રંથની રચના કરી છે. મારવાડમાં શ્રી ચિત્રકુટ (હાલનું ચિત્રોડગઢ)માં આ ગ્રંથ સવત ૧૪૯૯ ના વર્ષમાં લખી પૂર્ણ કર્યો છે, જેના મૂળ શ્લોક ૬૬૭૫ છે. એમ આ ગ્રંથની પાછળના ભાગમાં આપેલ પ્રશસ્તિમાં ગ્રંથકર્તા મહારાજે જણાવેલ છે. આ મૂળ ગ્રંથ પછી આ સભાએ છપાવેલ છે, અને તે મનુષ્યને ઉપકારક હોવાથી પ્રવર્તકજી શ્રી કાન્તિવિજયજી મહારાજના શિષ્યરત્ન મુનિરાજ શ્રી ચતુરવિજયજી મહારાજે ભાષાંતર કરાવી પ્રકટ કરવા આજ્ઞા કરી હતી. આ ગ્રંથમાં ગ્રંથકાર મહારાજે બાર પ્રકાશ (વિભાગ) માં ઉપરોક્ત ત્રણે દાન અને તેના ઉપર અનેક કથાઓનો સમાવેશ કર્યો છે. કયા કયા પ્રકાશમાં કયા કયા દાનના પ્રકારો અને તે ઉપર દાનવીર નરોના ચરિત્રો અને તે કયા કયા પાનાથી કયા કયા પાના સુધી તે અધિકાર છે, તે સક્ષિપ્તમાં નીચે પ્રમાણે બતાવવામાં આવે છે, જેથી આખા ગ્રંથનું રહસ્ય સરલતાથી સમજી શકાશે. આમ છતાં પણ વિશેષમાં દરેક પ્રકાશ અને કથાની અનુક્રમણિકા પણ આ પ્રસ્તાવના પછીના ભાગમાં આપવામાં આવેલ હોવાથી કોઈ પણ દાન વિષય અને તેને લગતી કથા વાંચવામાં સરળતા સ્વાભાવિક થવા સંભવ છે.

પ્રકાશ વર્ણન.

પ્રથમ પ્રકાશ.—

મંગળાચરણ, અભિધેય, દાનના પ્રકાર અને મેઘનાદ રાજાની કથા—પ્રથમ શ્રી આદિનાથ ભગવાનની મંગળાચરણ રૂપે રત્ન કરી તે પ્રભુથીજ દાનધર્મની શરૂઆત થઈ હોય હજી સુધી દાનધર્મથીજ ત્રણ લોકના પ્રાણુઓ સુખી છે તેમ જણાવી, પછી અંતકાર મહાશયે પોતાના ગુરૂની રત્ન કરી, જિન-શાસનરૂપી ઘરમાં દાનરૂપી દીવાને પ્રગટ કરવા (અભિધેય બતાવી) મોક્ષ સંપદાનું ઉત્કૃષ્ટ કારણ ધર્મ છે કે જેના ચાર પ્રકાર દાન, શીયલ, તપ અને ભાવ એ પ્રમાણે બતાવી દાનને મુખ્ય જણાવેલ છે. આ દાન ઉપર પ્રમાણે ત્રણ પ્રકારે છે. પ્રથમ જ્ઞાન-દાન વિના કોઈપણ મનુષ્યને કાંઈ સ્વલ્પ પણ ધર્મ સંભવતા નથી, અભયદાનરૂપી મેઘ વર્ષાવાથી તુણના અંદરની જેમ સર્વે ધર્મે વૃદ્ધિ પામે છે અને તે સિવાય સફાઈ જાય છે; તેમજ સુખાનંદ પોષણ કરવાથી ત્રીજું ઉપષ્ઠદાન તે સમગ્ર ધર્મને અવશ્ય ઉપ-કાર કરે છે, હવે શીલ, તપ અને ભાવ એ ત્રણ પ્રકારના ધર્મ સમગ્ર રીતે ચતિઓને વિષે સંભવતા હોવાથી તે ચતિઓને અત્રાદિક ઉપષ્ઠ કરવાથી તે શિલાદિક ધર્મનું આરાધન થઈ શકે છે, જેથી મહાન પુરૂષે દાનને પ્રધાન ધર્મ જણાવ્યો છે; વળી તીર્થંકર ભગવાન પણ આરિત્ત દર્શિ પ્રવેં એક વર્ષ સુધી દાન આપે છે અને કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્તિ થયા પછી પણ પર્વદામાં પ્રથમ દાનધર્મની દેશના આપે છે. એવી રીતે દાન ધર્મની અનેક રીતે ઉપયોગિતા અને મુખ્યતા જણાવી ચિત્ત, વિત્ત અને પાત્ર એ ત્રણેની શુદ્ધિ શાસ્ત્રધાર પ્રમાણે વિસ્તારપૂર્વક બતાવતાં તે ઉપર મેઘનાદ રાજાનું ચરિત્ર આપવામાં આવેલ છે. મેઘનાદ રાજાએ પો-તાના પૂર્વભવ ધનરાજ નામના વણિકના ભવમાં દાનધર્મનું અપૂર્વ આરાધન કર્યું હતું, જેથી મેઘનાદના ભવમાં તેમને અપરિમિત લક્ષ્મી, રાજ્યવૈભવ વગેરે પ્રાપ્ત થયું હતું; સાથે નાગેન્દ્ર તુષ્ટમાન થવાથી સર્વ મનોવાંછિત વસ્તુ આપનાર એક દીવ્ય રતનમય ક્યોળું અને ત્રિલોક્ય વિજયહાર પ્રાપ્ત થયા હતા. છેવટે ઘણા વર્ષો રાજ્ય પાળી છેવટે શિલિવતી રાણી મન્નમુંદરી સાથે

ચારિત્ર ગ્રહણ કરી કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી મોક્ષના અધિકારી થયા હતા. આ મેઘનાદ રાજાના ચરિત્રમાં બે બીજી ગદ્યિત કથાઓ અને શ્રી ધર્મધોષ નામના સુનિશ્રીની દશના તે તમામ વાંચનાર વર્ગને આનંદ ઉત્પન્ન કરવા સાથે દાનધર્મ શીખવે છે. આ રીતે પ્રથમ પ્રકાશ પૂર્ણ થાય છે. પા. ૧ થી ૪૬.

બીજો પ્રકાશ.—

પ્રથમ જ્ઞાનદાનના પ્રકાર તથા તેના આઠ પ્રકારના આચારનું વર્ણન અને તેની ઉપર વિજયરાજાનું દર્શાવતું—
પ્રથમ દાનના ત્રણ ભેદો—જ્ઞાન, અભય અને ઉપદેશ કહે છે. તેમાં જ્ઞાનના અતિજ્ઞાનાદિ પાંચ ભેદો બતાવી શ્રુતની સુખ્યતા જણાવે છે. અભયદાન સર્વ સંપત્તિનું કારણ છે અને ધર્મના ઉપદેશની પુષ્ટિ માટે પાત્રને વિષે જે દાન દેવાય છે તે ઉપદેશ દાન કહેવાય છે. આ ત્રણ પ્રકારના દાન અક્ષય મોક્ષ સુખના અદ્વિતીય કારણરૂપ છે અને દયાદાન, દયિત દાન અને કીર્તિદાન તે ત્રણ સુપાત્રને વિષે અપાતાં હોય તો તે ત્રણેમાં સમાવેશ થાય છે. આ ત્રણ જાતના દાનમાં જ્ઞાનદાનનું સુખ્યપણું છે. કારણકે જે મનુષ્ય જ્ઞાનદાન આપી તેની આરાધના કરે છે તેથી તે પૂન્યપણું પામે છે અને તેની જે વિરાધના કરે છે તે અપૂન્યપણું પામે છે. તે વિષે વિજયરાજાની કથા આ બીજા પ્રકાશમાં આપવામાં આવી છે.

રાજગૃહ નગરના જયંત નાજાએ પુત્ર ચંદ્રસેનને બુદ્ધિ અને પરાક્રમથી નાનો છતાં શ્રેષ્ઠ માની રાજ્ય આપ્યું, જેથી મોટા પુત્ર વિજયે પિતાનું અપમાન થયું માની પિતાની ભૂમિ તણ ઘરમાંથી ચાલી નીકળ્યો. ઉડિયાણ દેશમાં કીર્તિધર નામના સુનિશ્રીને બેઠું આનંદ પામી પંચ મહાવ્રતપર શેઠની પુત્રવધુ રોહિણીની ત્રિહીના દાણા વૃદ્ધિ પમાડ્યા તે દર્શાવે પંચ મહાવ્રત પાળવાનો ઉપદેશ સાંભળી ચારિત્ર લે છે. અહિં વિજય બીજા સુનિશ્રીને જ્ઞાન ભણાવતો છેવટે કંટાળે છે, અને જ્ઞાન ઉપર દ્વેષ થતાં અતિચાર આલોચ્યા સિવાય મરણ પામે છે, ત્યાંથી પ્રથમ દેવલોકમાં જઈ ફરી પદ્મખંડ નગરમાં ધનશેઠને ત્યાં ધર્મશર્મા નામે પુત્રપણે ઉત્પન્ન થાય છે; ત્યાં પૂર્વે જ્ઞાન ઉપર કરેલ દ્વેષના ઉદયના જ્ઞાન પ્રાપ્ત ન કરી શકવાથી, પિતાએ જ્ઞાની ગુરૂને પુછતાં પાછલા ભવની હકીકત કહેવામાં

આવે છે. પછી જ્ઞાનીશુર જ્ઞાનની આરાધના અને વિરાધના ઉપર સુષુપ્તિ અને દુષ્ટીક્રિની કથા કહે છે, જેથી ધનશર્માને પશ્ચાત્તાપ થાય છે અને જ્ઞાનતું આરાધન ત્યાં કરે છે, ત્યાંથી મરી પ્રથમ દેવલોકમાં જાય છે, ત્યાંથી અવિ સાકેત નગરમાં ધનમિત્ર નામનો વણિક થાય છે. ત્યાં જાતિસ્મરણ જ્ઞાન પામી જ્ઞાનતું આરાધન અને દાન કરે છે. છેવટે સંસાર ત્યાગ કરી ચારિત્ર લે છે અને કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી સુવર્ણક્રમળ ઉપર બેસી જ્ઞાનદાન ઉપર દેશના આપે છે. જ્ઞાનની આરાધનાને ધ્વજતાં પુરૂષે જ્ઞાન લેતા અને દેતાં આઠ પ્રકારનો કાળ, વિનયાદિ આચારતું પ્રયત્નથી પાલન કરવું જોઈએ. એ આઠ આચારોતું આઠ કથાઓ સહિત વિસ્તારપૂર્વક વર્ણન ધનશર્મા કેવળી મહારાજ આપે છે, જે જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવાના અને દેવાના જ્ઞાનદાનના અભિલાષીઓને ખાસ વાંચવા જેવું છે. આ ધનમિત્રતું ચરિત્ર અને તેની અંદર આવતી અચાર કથાઓ અને જ્ઞાનદાનના આચાર વગેરેતું વર્ણન, મહિમા વગેરે વાંચતાં વાચકને જ્ઞાનદાન દેવામાં ઉત્સુક બનાવે છે અને તેના કૃણીએ મોક્ષ તે પ્રાણીને પ્રાપ્ત કરાવે છે. આ હુકીકત આ પ્રકાશમાં આપી અંચકાર મહારાજ પૂર્ણ કરે છે. પા. ૪૭ થી પા. ૧૧૨

ત્રીજો પ્રકાશ.—

અભયદાનતું માહાત્મ્ય, વિવેચન, દેશથી અને સર્વથી દયાતું વિવેચન અને તે ઉપર શંખ શ્રાવકની કથા—આમાં અભયદાનતું માહાત્મ્ય જણાવવામાં આવેલું છે. મન, વચન અને કાયાના ચોગવડે કરવું, કરાવવું, અને અનુમોદવું એ ત્રણ પ્રકારે ત્રસ તથા સ્થાવર એ સર્વ પ્રકારના જીવોના વધથી વિરામ પામવો તે સર્વથી અભયદાન કહેવાય છે. એક દેશથી અને બીજી સર્વથી એમ બે પ્રકારે છે. જેમાં માત્ર નિરપરાધી ત્રસ જીવોને સંકલ્પ પૂર્વક વધ કરવામાં બે તથા ત્રણ વગેરે બેદાવરે વિરતિ ગ્રહણ કરેલ હોય તો તે દેશથી અને સર્વ પ્રકારે ત્રસ અને સ્થાવર સર્વ પ્રકારના જીવોનો વધથી વિરામ પામવો તે સર્વથી અભયદાન કહેવાય છે અને તે સર્વ સંગનો ત્યાગ કરનાર યુનિઓનેજ સંભવે છે. દેશથી અભયદાન મોક્ષતું સાક્ષાત્પણ સાક્ષીરૂપ છે; વગેરે અભયદાનની વિસ્તારશુક્ત વ્યાખ્યા કરી અન્યદેશની ઋષિ કપિતનો પણ પ્રાણીઓ પ્રત્યે દયા

રાખવાનો તેનાજ શાસ્ત્રોથી મત જણાવી, જૈનદર્શનના મહાન પુરૂષો શ્રી શાંતિનાથપ્રભુનો પૂર્વલવનો કપોતપક્ષીને અભયદાન દેવા માટેનું તથા શ્રી સુમતસ્વામીનું ભરૂચનગરમાં અર્ધનું રક્ષણ કરવા આવેલા તે માટેનું, શ્રી મહાવીરસ્વામીએ લોકોને અભયદાન દેવા માટે શુભપાણી યક્ષની થયેલી અગણીત વ્યથાઓ સહન કર્યા માટેનું, મેતાર્યંમુનિનું કૌંચપક્ષીને બચાવવા માટેનું, ધર્મરૂપી મુનિનું કીડીઓને અભયદાન આપવા માટેનું અને કુમારપાળ રાજાએ પોતાના અઠાર દેશમાં અભયદાન દેવા માટે અમારીપરહુ વગડાવ્યાનાં દંષ્ટાંતો આપી અભયદાનનું સ્વરૂપ ઘણુંજ અસરકારક રીતે બતાવ્યું છે. વળી સાથે શંખ નામનો આવક અને તેના ત્રણ મિત્રોનું લંબાણથી ચરિત્ર આપી, અંતર્ગત ચોરની કથા તેમજ શ્રી જ્ઞાનસૂર નામના મુનિરાજની ધર્મદેશના આપેલ છે. છેવટે શંખ નામના આવકે અપૂર્વ જીવદયાનું પાલન કરવાથી તે અતુલ લક્ષ્મી વૈભવ વગેરે પામી સ્વર્ગે ગયો અને ત્યાંથી વિજયનગરમાં વિજયસેન રાજાની વિજયા રાણીની કુક્ષીએ જય નામે પુત્રપણે ઉત્પન્ન થયો, ત્યાંપણ પૂર્વે અભયદાન આપેલ હોવાથી સમૃદ્ધિ પામ્યો. છેવટે ત્યાં તેમને વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન થતાં ઘાતીકર્મનો ક્ષય થતાં કેવળજ્ઞાન પામ્યો, જેથી તત્કાળ દેવતાઓએ આપેલ યતિનો વેષ ધારણ કર્યો અને અનેક બ્રાહ્મીઓને પ્રતિભોધ પમાડી આશ્ચર્ય ક્ષય થયે મોક્ષ સંપદા પામ્યા. આ શંખ આવકનું ચરિત્ર વાંચકવર્ગને આશ્ચર્ય પમાડનારૂં, કહુને સુખ ઉપજાવનારૂં અને આત્માને કર્મથી મુક્ત કરી પરમાત્મ સ્વરૂપ પ્રગટ કરાવનારૂં છે. એ રીતે આ પ્રકાશ સમાપ્ત કરવામાં આવે છે. પા. ૧૧૩ થી ૧૫૧.

ચોથો પ્રકાશ.—

ધર્મોપદ્રંભ દાનનું સ્વરૂપ, પ્રકાર, વર્ણનદાન ઉપર તારા-ચંદ્ર અને કુરૂચંદની કથા—આ પ્રકરણમાં ધર્મોપદ્રંભ દાનનું સ્વરૂપ કહેવામાં આવ્યું છે. કે જે દાન દેવાથી પોતાના અને બીજાના ધર્મનો ઉપદ્રંભ—ઉપકાર—અવલંબન થાય છે, તેમાં જઘન્ય, મધ્યમ, અને ઉત્કૃષ્ટ એવા ત્રણ પ્રકારે પાત્રો છે. તેમાં સમકિતધારી તે જઘન્ય, દેશવિરતિ આવક મધ્યમ અને સર્વ વિરતિ મુનિ ઉત્કૃષ્ટ પાત્ર કહેવાય છે. સમકિત વગેરે ગુણોએ કરી મુક્ત આવકો પણ પૂજવા યોગ્ય છે, કારણકે સત્યપુરૂષોના તેઓ સત્યખંડુઓ હોવાથી

સાધર્મિક લાભ કહેવાય છે, તેમના ઉપર પ્રેમ ધારણ કરી અત્ર વસ્ત્રાદિકે લક્ષિત કરવી. જેમ ભરતરાજ, દંડવીરરાજ, કુમારપાળ વગેરેએ કરી હતી. મહાન પુરૂષ શ્રી રામચંદ્રજીએ અરણ્યમાં રહેવા છતાં પણ તેવી લક્ષિત કરી હતી તેનો વૃતાંત પણ અહીં આપવામાં આવે છે.

સંચયનું સાધન શરીર હોવાથી તે જેનાવડે ટકી શકે તેવા અશન, પાન વગેરે યુર્નીકને આપવા, જેથી તપ, ચારિત્ર અને જ્ઞાનની લક્ષિત કરેલી હોવાથી તેનાં પ્રાપ્તિ તે આપનાર મનુષ્ય કરી શકે છે. તેની પુષ્ટિને માટે પાંચમા અંગમાં ગૌતમસ્વામીએ શ્રી મહાવીર પ્રભુને દીર્ઘ આયુષ્ય બાંધનારું કર્મ શી રીતે ? તેમ પુછેલું તેના ખુલાસો પ્રભુ આપે છે, તે અહીં મનન કરવા જેવો છે. જેમાં એષણીય અને અનેષણીય અશનાદિક દેવાથી શુભલાલાલા થાય છે તેની હકીકત સાથે સાધુનું દષ્ટાંત, તેમજ સાથે સુધાદાન (બદલાની ઈચ્છા રાખ્યા વગર) સુધાણવી, (કેવળ રત્નત્રયીના આરાધન કરવા નિમિત્તેજ) ઉપર દષ્ટાંતો, દાનના આઠ પ્રકારો, વસતિ, શયન વગેરેનું વર્ણન અને તેના ઉપર વંકચુલની કથા શર્યા ઉપર કોશાવેસ્થાનું, ઉપશ્રયના દાન ઉપર અવંતીસુકુમારનું, વસતિદાન ઉપર તારાચંદ અને કુરૂચંદની કથાઓ વિસ્તારથી આપી જનસમાજ ઉપર અનહુદ ઉપકાર કર્યા છે. પઠન કરનાર પ્રાણી તે પ્રમાણે આદરતાં (શુદ્ધ ભાવથી તેણે દાન આપતાં) ઉત્કૃષ્ટ પુણ્ય ઉપાજન કરે છે. આ હકીકત આ પ્રકાશમાં પૂર્ણ થાય છે. પા. ૧૫૨ થી પા. ૧૮૭.

પાંચમો પ્રકાશ.—

શયનદાનનું વર્ણન અને તે ઉપર પદ્માકર રાજાની કથા—
આઠ પ્રકારના દાન પૈકી વસતિદાન વિષે ગયા પ્રકાશમાં હકીકત અને કથા આપવામાં આવેલ છે. આ પ્રકાશમાં બીજા શયનદાનનો પ્રથમ સામાન્ય અર્થ જણાવે છે. વર્ષાકાળ અને રેવકાળની અપેક્ષાએ બે પ્રકારના શયન કહેવાય છે. ફળની દૃષ્ટા રાખ્યા વિના શયનદાન દેનારને સહેલાઈથી માફલક્ષ્મી પ્રાપ્ત થાય છે, તેના સ્પષ્ટ ખુલાસો કરી તે ઉપર પદ્માકર રાજાની વિસ્તારશુદ્ધ કથા આપવામાં આવી છે. આ પદ્માકર રાજા અપરિમિત મુદ્દતોવડે ધર્મનો ઉદ્યોત કરતો પાત્રને વિષે નિર્દોષ શયનાદિક દાન કરતો શ્રાવકધર્મ શુદ્ધ રીતે પાળી દેવલોકમાં ગયો અને દેવ-મનુષ્યના

આહ લવ સુધી શર્યાદાનના પુણ્યરૂપી કલ્પવૃક્ષે કરી અદ્ભુત ભો-
ગના સમૂહને ભોગવી નિર્મળ ચારિત્ર પાળી કેવળજ્ઞાન, કેવળદર્શન
પ્રાપ્તિ કરી મોક્ષે ગયા. આ ચરિત્ર એટલું બહુ રસિક છે કે
સરલ દૃઢ્યના મનુષ્યને તેની શ્રદ્ધા થતાં તેના અધિકારી ત્વરાથી
થાય છે, જે વાંચવાથીજ બાણી શકાય છે. આ પાંચમો પ્રકાશ અહીં
પૂર્ણ થાય છે. પા. ૧૮૮ થી પા. ૨૧૨.

છઠ્ઠો પ્રકાશ—

આસનદાનનું વર્ણન અને તેના ઉપર કરિરાજના
કથા—આ પ્રકાશમાં ઉપશ્લેષ દાનના ત્રીજા ભેદ આસનદાન
ઉપર વિવરણ કરવામાં આવેલ છે. વર્ષાકાળે નિર્દોષ કાષ્ઠમય અને
બાકીના શેષાકાળે ઉર્ણનાં આસન ઉપર મુનિઓ બેસે છે, તેથી
પુણ્યશાળી આવકે નિરંતર તેવું દાન મુનીશ્વરોને મોટા ભાવથી
કરવું, જેથી ચારિત્રની પ્રાપ્તિ સુલભ થાય છે. તેના ઉપર કરિ-
રાજની કથા અને ગદ્યિત ધન કે જે આ લોકમાં તથા પરલોકમાં
મહત્ત્વાદિતનું તથા ધર્મનું અદ્વિતીય કારણ હોવાથી, તેમજ ધર્મનું
કારણ પણ ધન હોવાથી (કારણકે ધનથી ધર્મ અને ધર્મથી મોક્ષ ઉ-
ત્તરોત્તર સધાવું હોવાથી) તે ઉપર દંડવીર્યનું વૃતાંત, તેમજ ધર્મ
ઉપર ધર્મબુદ્ધિ મંત્રીની કથા, સાથે મોક્ષપુરુષાર્થનું વિવેચન,
કરિરાજના પૂર્વલવનું વૃતાંત બતાવી છેવટે આ દાન સેવનથી
પાપના સમૂહનો નાશ કરી કરિરાજે સ્થિર-અનંત, અખંડ આસન
મોક્ષ ગેળવ્યું તે હકીકત આ વિભાગમાં આપી પૂર્ણ કર્યો છે.
પા. ૨૧૩ થી પા. ૨૪૫.

સાતમો પ્રકાશ—

આહારદાનનું વર્ણન તેના પ્રકારો અને તેના ઉપર
કેનકરથની કથા—આહારદાન નામના ચોથા ભેદનું વિવરણ
અહિં કરવામાં આવે છે. પુણ્ય ક્રિયામાં ઉપકારક દેહ હોવાથી
તેનું ઉપાદાન કારણ આહાર છે; જેમ સઘળા વેપારોમાં બીજનું
વાવવું મુખ્ય છે, તેમ દાનોમાં આહારદાન મુખ્ય છે. શાસ્ત્રમાં
કહેલું છે કે જિનેશ્વર ભગવાનને દીક્ષા લીધા પછી પહેલું પારણું
કરાવનારને અન્નદાનના પ્રભાવથી તેજ કે ત્રીજા ભવે મોક્ષ થાય છે.
અહિં શ્રેયાંસકુમાર, તથા શાલિભદ્ર વગેરેના દષ્ટાંતો આપવામાં
આવે છે અને તે દાતાર, ગ્રહણ કરનાર અને દેવા ચોખ્ખીજ એ

ત્રિપુટી શુદ્ધ હોય તોજ મોક્ષ માટે થાય છે. તે ત્રિપુટીનું વિસ્તારયુક્ત વિવેચન ખાસ જાણવા જેવું અત્રે આપવામાં આવેલ છે. જેથી પ્રથમ અજ્ઞાનનું માહિત્ય, પાત્રદાનનો મહિમા, અને તે ઉપર કનકરથની કથા સાથે સાત પ્રકારે પાત્ર છે તેનું વર્ણન અને તે પાત્રદાન ઉપર અતર્ગત ભદ્ર, અતિભદ્રની કથા અનેક હકીકતો સાથે આપેલ છે, જેનું મનન કરવાથી તે મનુષ્ય તેનો દાતા બની અક્ષય સુખ પામે છે. અહીં આ દાનનો આધિકાર પૂર્ણ કરવામાં આવે છે. પા. ૨૧૩ થી પા. ૨૮૦.

આઠમો પ્રકાશ—

પાન (પાણીનું) દાનનું વિવેચન તેના પ્રકાર અને તેના ઉપર રત્નપાળ રાજાનું દૃષ્ટાંત—પુણ્યની ખાણરૂપ સુપાત્રને પાણીનું દાન કરવાનો પાંચમો ભેદ આ પ્રકાશમાં કહેવામાં આવેલ છે. સર્વ આરંભથી નિવૃત્ત થયેલા મુનિઓને પ્રાસુક (અચિત્ત) જળ કદ્યે છે, જેથી કાચા જળનો આરંભ કરતા નથી. શ્રી ઓઘનિ-શુક્તિમાં કહ્યું છે કે અપ્સરાયનો આરંભ કરવાથી છ કાયની વિ-રાધના થાય છે; કારણકે જળમાં બીજી પાંચ કાયોનો સંભવ છે. જેથી યતિઓને પ્રાસુક પાણી ગહણ કરવું તે જળ આરનાળ વગેરે નવ પ્રકારે છે. આ ઉપરાંત દ્રક્ષિાદકાદિક આર પ્રકારના જળો પણ શાસ્ત્રમાં કહેલા છે ને તેના નામો વિવેચન સાથે અહિં આ-પવામાં આવેલ છે જે ખાસ જાણવાયોગ્ય છે. મુનિઓને ઉત્સર્ગ માર્ગે કેવા જળનો ઉપયોગ કરવો તે તેમજ આવકને આશ્રીને પણ અહીં જે બતાવેલ છે તે સિવાય બીજી જાતના જળનું પાન કરવું આગમમાં સંભળાતું નથી, તે આજ્ઞા પણ અત્રે જણાવેલ છે. હવે પ્રાસુક જળનું નિર્મળ ભાવથી દાન આપવાથી રત્નપાળ રાજા દિવ્ય સંપત્તિઓ પામેલ છે તેનું ચરિત્ર આપવામાં આવેલ છે. આ ચરિત્ર ઘણુંજ અદ્ભુત અને ઓટલું વિસ્તારથી આપ-વામાં આવેલ છે જે મનન પૂર્વક ખાસવાંચવા જેવું છે. આ પ્ર-કાશ અત્ર પૂર્ણ થાય છે. પા. ૨૮૧ થી પા. ૩૪૧.

નવમો પ્રકાશ—

ઔષધ દાનનું વિવેચન અને તેના ઉપર ધનદેવ અને ધનદત્તાની કથા—ધર્મથી દાનનો છઠ્ઠો પ્રકાર ઔષધદાન આ પ્રકાશમાં બતાવેલ છે. મુનિઓને ધર્મ સાધન કરવામાં શરીર

મુખ્ય છે અને તે વ્યાધિ રહિત હોય તો ધર્મનું આરાધન સારી રીતે થઈ શકે છે. પૂર્વકર્મના ઉદ્ધયને લઇને મુનિઓને પણ રોગ થવાનો સંભવ છે, જેથી વ્યાધિનો નાશ કરવા માટે વિાધપૂર્વક ઔષધદાન કરવું જોઈએ. અરિહંત લગવાને આ દાનની મુખ્યતા જણાવેલી છે અને વિશેષમાં કહેલ છે કે જે મનુષ્ય હુપે પૂર્વક બંધુની જેમ મુનિઓની ચિકિત્સા કરે છે, તે પુરૂષ ધર્મતીર્થનાજ ઉદ્ધાર કરે છે, અને આ દાનનું માહાત્મ્ય ઉક્ત છે અને તેનું દાન કરનાર પાતાના ભાવરોગની ચિકિત્સા પણ સાથેજ કરે છે. આદેલી હકીકત જણાવી તે ઉપર વાનરે મુનિના પગમાંથી કાંચે કાઢ્યો તેથી તેના આત્માની ઉન્નતિ થઈ, તેમજ શ્રીરૂપભદ્રે લગવાનના આગલા ભવમાં મુનિના કોઠની ચિકિત્સા કરવાથી તીર્થ-કર નામકર્મ ઉપાર્જન કર્યું તે દષ્ટાંત ટુંકામાં આપી, આ ઔષધદાન ઉપર ધનદેવ અને ધનદત્તનું ચમત્કારિક, મનન કરવા ચોગ્ય, અપૂર્વ ચરિત્ર આપવામાં આવેલ છે. જે મનુષ્ય તેનું મનન પૂર્વક પઠન પાઠન કરે છે અને આદરે છે તે અતુલ સમૃદ્ધિ પામી તે બંને ભાધઓના જેમ છેવટે અનંત શોધ લક્ષ્મીને પામે છે. આ પ્રકારે અહીં પૂર્ણ થાય છે. પા. ૩૪૨ થી પા. ૩૮૨.

દશમો પ્રકાશ—

વસ્ત્રદાનનું વર્ણન, તેના પ્રકારો અને તેના ઉપર દેવજલુજંગ રાજાની કથા—પુણ્યને પુષ્ટ કરનાર વસ્ત્રદાન નામનો સાતમો પ્રકાર આ પ્રકાશમાં કહે છે. મુનિઓને કદપે તેનું પવિત્ર ભાવથી વસ્ત્રનું દાન દેવું જોઈએ. સંયમની રક્ષા માટે સાધુને વસ્ત્ર રાખવાની જિનેશ્વર મહારાજાએ આજ્ઞા આપેલી છે, અહિં સાત પાત્રા સંબંધી ઉપગરણો, ત્રણ પચ્છેડીઓ (ઝાઢવાના કપડા-ગોચરી જતાં ઝોઢી લેવાનું સુતરાઉ, ઉનની કાંબળ અને કાંબળની અંદર રાખવાનું સુતરાઉ એ ત્રણ) રજોહરણ અને મુહુપત્તિ એ બાર પ્રકારની ઉપાધઓ જિનકદેવી સાધુઓને હોય શકે, ઉપલક્ષણથી ૨-૯ પ્રમુખ પ્રકારની અદ્ય પણ હોય છે. માત્ર (અત્તાદિક આહાર નિમિત્તે ખાસ ઉપગરણ વિશેષ અને ચોલપટ્ટો એ બેને પ્રથમના બાર મળી ચૌદ પ્રકારની ઉપધિ સાધુઓને હોય છે તે જણાવી સચેતક અને અચેતક બે પ્રકારના ધર્મો અને તેનું સ્ફુટ વિવેચન, વસ્ત્રદાનના મહિમા, અને તેના ઉપર દેવજલુજંગની

કથા, તેના પૂર્વભવનો વૃતાંત અને તે ભવમાં મુનિઓને શુદ્ધ ભાવે કરેલ વસ્તુદાનથી આ ભવમાં મળેલ દેદીપ્યમાન પરાક્રમ, અતુલ ઉન્નતલ યશ, દીર્ઘ આયુષ્ય, ઉત્તમ કુળમાં જન્મ, સર્વ ઇચ્છીત પ્રાપ્તિ, અપરિમિત લક્ષ્મી, શબ્દ્ય સંપત્તિ, વૈભવ, અનિષ્ટનો નાશ વગેરે આ ચરિત્રમાં વાંચતા આલ્હાદ ઉત્પન્ન થાય છે. આ પ્રમાણે વાંચી વિચારી શુદ્ધ ભાવથી આ દાન દેનાર ધ્વજભુજંગ રાજાની જેમ છેતરે મુક્તિ મુંદરીને પામે છે. આટલું આ દાન વિષે કહી આ પ્રકાશ પૂર્ણ કરવામાં આવેલ છે. પા, ૩૮૩ થી પા. ૪૨૭.

પ્રકાશ અગ્યારમો—

પાત્રદાનનું વર્ણન અને તેના ઉપર ધનપતિ શે-
ઠની કથા. ડાહ્યા પુરૂષે પોતાના આત્માને પાત્ર બનાવવા માટે મુનિઓ (સુપાત્ર) ને પાત્રદાન દેવું જોઇએ. આ દાન મોક્ષનું કારણ હોવાથી આ પ્રકાશમાં હવે તે બતાવે છે. મોક્ષનું કારણ કર્મનો ક્ષય, કર્મના ક્ષયનું કારણ ચારિત્ર, અને ચારિત્ર પાળવું શરીર આધિન છે, શરીર સ્થિતિનું કારણ આહાર અને તે પાત્ર વગર લખિંધ રહિત પુરૂષ (આહાર) કરી શકતા નથી તેથી આહારનું કારણ પાત્ર છે. તુંબડાનું પાત્ર, લાકડાનું પાત્ર અને માટીનું પાત્ર એ ત્રણ પ્રકારના પાત્રો સાધુ, સાધ્વી ધારણ કરી શકે છે. નેવા પાત્રનું વિધિપૂર્વક સુપાત્રને દાન કરનારને ધનપતિ શ્રેષ્ઠીની જેમ લક્ષ્મીઓ પોતાની મેળેજ પ્રાપ્ત થાય છે. એમ બતાવી અહીં ધનપતિનું વૃત્તાન્ત જણાવવામાં આવેલ છે. આ ચારત્રમાં અન્યાયથી ધનની આશા કરનાર ચાર મિત્રોની કથા આપી પાત્રદાનથી થતાં અક્ષયમુખનું વર્ણન કરી આ પ્રકાશ પૂર્ણ થાય છે. પા. ૪૨૮ થી ૪૪૩.

બારમો પ્રકાશ—

દાનના ગુણો તથા દોષોનું વર્ણન અને તેના ઉપર યક્ષ આવકે, ધનવેપારી, લીમ, નિધિદેવ, અને મુદ્ધન મદનની કથા—આ છેલ્લા પ્રકાશમાં ગુણવાળું પરંતુ દોષ રહિત દાન આપવામાં આવે તોજ મુક્તિનું કારણ થાય છે. મારે આ પ્રકાશમાં ગુણ દોષનું વર્ણન આપવામાં આવે છે. ૧ આશાંસા, ૨ અનાદર, ૩ પશ્ચાતાપ, ૪ વિલંબ અને ૫ ગર્વ આ પાંચ દાનના દોષો અને

તેનાથી ઉલટા ગુણો છે. આશંસા-મોક્ષસિવાય આ લોક તથા પરલોક સંબંધી બે પ્રકારે છે. આલોક સંબંધી કીર્તિની અભિલાષા રાખવી તે, તેના ઉપર બે વૃદ્ધ સ્ત્રીઓની કથા, અને પરલવમાં ઐશ્વર્યાદિ પામવાની ઇચ્છાથી દાન દેવું તે પરલોક સંબંધી આશંસાથી દાન દેતાં પુણ્ય ઘણું ઓછું થઇ જાય છે, તેના ઉપર ચક્ષુશ્રાવકની કથા, અને નિરાશંસદાન કે જે ગુણ રૂપે છે તેના ઉપર ધન વેપારીની કથા, આદર અને અનાદરથી દાન વિષે વિવેચન અને તેના ઉપર ભીમનું દંષ્ટાંત, શુભ ભાવથી ઉત્પન્ન થતાં ઉત્તમ ફળ ઉપર જીજ્ઞાસીની કથા, આદર વિના દાન આપવાથી વિપત્તિ પામે છે તેના ઉપર નિધિદેવ અને લોગદેવની કથા, પુણ્ય યુદ્ધિવાળા મનુષ્યે સુપાત્રે દાન દીધા પછી પશ્ચાત્તાપ કરવો નહીં. કારણકે તેમ થતાં ફળનો નાશ થાય છે જેથી સુપાત્રે દાન આપ્યા પછી અનુમોદનાં કરવાથી પુણ્યને અત્યંત વૃદ્ધિ પમાડે છે, આ બંને બાબતમાં મુદ્ધન અને મદનની કથા, સુપાત્રને દાન દેતાં વિલંબ નહીં કરવાથી મનોહર અર્થની સિદ્ધિ થાય છે અને વિલંબ કરતાં દાતારનો ભાવ ઓછા થતાં પુણ્ય ખંડીત થાય છે; કારણકે બંને બાબતો ભાવને આધિન છે. પુણ્ય ખંડીત થવાથી દાતારખંડીત પુણ્યને અનુસારે પરલવમાં કૃતપુણ્યની જેમ ખંડીત સંપત્તિ પામે છે, તે ઉપર કૃત્ય પુણ્યની કથા, અને જેની યુદ્ધિ એક પુણ્ય કર્મમાંજ તત્પર હોય તે પુરૂષ દાન કરતી વખતે જો ગર્વ કરે તે દાનનું વિપરિત ફળ પ્રાપ્ત થાય છે. ગર્વ બે પ્રકારે. એક પોતે દાન આપી ગર્વ કરે તે પોતાથી અને જે પુરૂષ બીજાને દાન આપતો જોઈ પોતે તેની સ્પર્ધા કરે તે પરથી એમ બે પ્રકારે દાન આપી ગર્વ કરતાં અશુભકર્મ બંધાય છે. ઉદાર યુદ્ધિવાળાની સ્પર્ધા દશાણ્ડલદ્રની જેમ મોક્ષ સમીપે હોય તેવાનેજ સંભવે છે, અને કોઇ સ્પર્ધા સહિત દાન કરવાથી પણ સંપત્તિ પ્રાપ્ત કરે છે; પરંતુ તે પુણ્યનો અનુભવ કરી શકતો નથી, ચિરકાળ રહી શકતી નથી. તે ઉપર ધનસાર એકીની કથા. છેવટે ઇર્ષ્યાગ્રુ મનુષ્યને સત્યરૂપોના ગુણો ઉપર પણ ઇર્ષ્યા થાય છે અને તે દુષ્ટકર્મ બાંધે છે, તે ઉપર કુંતલદેવી રાણીનું દંષ્ટાંત આપી આ પ્રકાશ સમાપ્ત કરવામાં આવે છે. પા. ૪૪૪થી ૪૯૪.

અંત્યપ્રશસ્તિ—અંત્યકાર મહારાજની પદ્મવલી, અંત્ય રચવાનો સમય અને સ્થળ. પા. ૪૯૪ થી પા. ૪૯૬.

ઉપર પ્રમાણે આ ગ્રંથનો સાર સંક્ષિપ્તમાં આપેલો છે. છેવટે ગ્રંથકાર મહારાજે અત્યંત મંગળરૂપ શ્રી મહાવીર સ્વામી, તેઓશ્રીના ગૌતમ ગણધર અને પોતાના ગુરૂની પદ્મ પરંપરા આપી પોતાની ગુરૂલકિત બતાવી આ ગ્રંથ પૂર્ણ કરેલો છે.

આ ગ્રંથ ખાસ વાંચન, મનન અને વારંવાર મનન કરવા જેવો હોઇ મનુષ્ય જીવનના સન્માર્ગ દર્શક, પિતાની પેઠે સર્વ ઇચ્છીત આપનાર, માતાની પેઠે સર્વ પીડાને દૂર કરનાર, મિત્રની પેઠે હર્ષને વધારનાર એવો ધર્મ જે મહા મંગળરૂપ કહેવાય છે, તે દાનધર્મ આત્મિક આનંદ ઉત્પન્ન કરનાર, મોક્ષ માર્ગને નજીક લાવનાર, આત્મજ્ઞાનની લાવનારો સફરીત કરનાર, નિર્મળ સમ્યક્ત્વ, શ્રાવકત્વ, પરમાત્મત્વ પ્રગટ કરાવનાર એક અપૂર્વ રચના હોવાથી તે માટે વિશેષ લખવા કરતાં આલંકાર વાંચી જવા નત્ર સુચના કરીએ છીએ. અને છેવટે પરમાત્માની પ્રાર્થના કરીએ છીએ કે શેષનાગ રૂપી દેદીપ્યમાન જેનું નાણ છે, દિશાઓ રૂપી જેના મોટા પાંદડાનો સમૂહ છે, મેરૂપર્વત રૂપી જેની કર્ણિકા છે એવા આકાશરૂપી કમળમાં ન્યાસુધી મનોહર ગતિવાળા આ મે ચંદ્ર, સૂર્યરૂપી રાજહસો, ક્રીડા કરે છે ત્યાંસુધી સમ્યક્ દષ્ટિ પ્રાણીઓના મોક્ષ નગરના માર્ગોને પ્રકાશિત કરતો આ દેદીપ્યમાન દાનધર્મરૂપી દીવો જિન પ્રવચનરૂપી ઘરને વિષે ચોતરફ પ્રકાશ પામી તેવડે સર્વ પ્રાણીઓ મોક્ષલક્ષ્મી પામે.

આ ગ્રંથ સાલંત તપાસી જવા માટે કૃપાળુ મુનિરાજ શ્રી કપૂરવિજયજી મહારાજે જે કૃપા બતાવી છે તે માટે તેઓશ્રીનો આભાર માનવામાં આવે છે.

આ ગ્રંથની શુદ્ધિ માટે યથાશક્તિ પ્રયત્ન કરવામાં આવ્યો છે, છતાં દષ્ટિ દોષ કે પ્રેસ દોષને લઈને તેમજ ખીજી કાષ્ટ રીતે કાષ્ટપણુ સ્થળે રખલના જણાયતો મિથ્યા દુષ્કૃત પૂર્વક ક્ષમા ચાહીએ છીએ.

શ્રી આત્માનંદભવન-લાવનગર

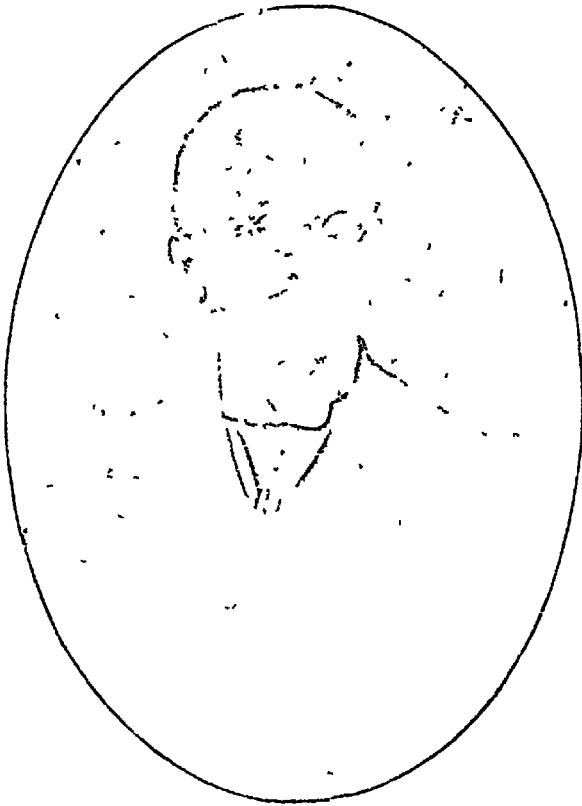
આશ્વિન વિજ્યાદશમી.
વીર સં. ૨૪૫૦ આત્મ સં. ૨૯
વિક્રમ સવત ૧૯૮૦.

લેખક,

ગાંધી વહીવટદાસ ત્રિભુવનદાસ.

સેક્રેટરી.

વકીલ હરીચંદ નથુલાલ બેરીસ્ટર એટ લૉ.

જન્મ—

પંચતવ—

મ. ૧૯૨૫ ના આસો વદ ૧૦

સ. ૧૯૫૬ ના ચૈત્ર શુદ્ધ ૧૪

આનંદ શ્રી પ્રેમ-લાલનગર.

શ્રીયુત હરિચંદ્ર નથુલાલ ખેરીસ્ટર એટ-લૉની જીવનરેખા.

વિક્રમ સંવત ૧૯૨૫ ના આશો વદી ૧૦ ના રોજ ભાવનગર જૈન સમાજ રૂપી ગગન મંડળમાં ઉદીત થયેલ એક જૈનનો પ્રકાશમાન તારો સં. ૧૯૫૬ ના ચૈત્ર સુદી ૧૪ ના રોજ પાશ્ચિમાત્ય દેશ ફ્રાન્સના પાટનગર પેરીસમાં અસ્ત થયો, પરંતુ તેના સ્મરણો હજી હૈયાત છે. આટલી ટુંકી જીવનગીમાં પોતાની તીવ્ર બુદ્ધિ, અડગ નિશ્ચયતા, અપૂર્વ હિંમત, ધર્મશ્રદ્ધા, શુદ્ધભક્તિ અને કાયદાનું વિશાળ જ્ઞાન વગેરે પોતાના કુટુંબીઓ, સહવાસીઓ અને પરિચિત મનુષ્યોને બતાવી એ નરરત્ન પરભૂમિમાં પરલોકવાસી થયો. એના અભાવથી જૈન સમાજને, તેના કુટુંબને, ભાવનગરની જૈન પ્રજાને અને આ સભાને અપાર ખોટ પડી છે.

આ સભાને એમ ખબર નહોતી કે, તેના પુત્ર નાનાલાલ પોતાના પિતાના સ્મરણાર્થે જ્ઞાનોદ્ધારના કાર્ય માટે આવા એક દાનધર્મને જણાવનાર દીપક સમા ગ્રંથમાં તેમનું નામ જોડી આ નરરત્નની ટુંક જીવનરેખા લખવાનો પ્રસંગ પ્રાપ્ત કરાવશે ? જેમના પ્રયત્નથી આ સભા સ્થાપન કરવામાં આવેલ છે, તેમનું જીવન વૃતાંત કોઈ આવા સાહિત્ય પ્રગટનના યથાયોગ્ય પ્રસંગથી લખાય તે પણ આશ્ચર્યતા જ છે !!

અત્રેના પ્રખ્યાત વકીલ નથુલાલ હેમચંદ્રનું કુટુંબ ઘણા વખતથી ભાવનગરમાં રહેતું હતું. લાલ હરિચંદ્રના પિતાશ્રી વકીલ નથુલાલ તે વખતના એક પ્રખ્યાત બાહોશ અને રાજ્યમાં લાગવગ ધરાવનાર હાજર જવાબી વકીલ હતા. હરિચંદ્રલાલની માતૃશ્રીનું નામ ગંગાબાઈ હતું, વકીલ નથુલાલને મૂળચંદ્રલાલ તથા હરિચંદ્રલાલ બે પુત્રો તથા બે પુત્રીઓ બહેન મોતી અને દુધી હતી. જેમ બંધુ મૂળચંદ્રલાલએ અંગ્રેજી જ્ઞાન જેમ સંપાદન કરેલ હતું તેમજ પિતાનો વકીલાતનો વારસો પણ લીધો હતો, તેટલું જ નહિ પરંતુ ગુરૂરાજ શ્રી આત્મારામજી મહારાજશ્રીના અનન્ય ભક્ત હોઈ તેમની કૃપાવડે ધર્મનું જ્ઞાન પણ વિશાળ પ્રાપ્ત કર્યું હતું. તેઓ જૈન ધર્મના વાદી તરીકે પ્રખ્યાત થયા હતા. વિદ્વાન મુનિરાજો તેમના વિશાળ જ્ઞાનની પ્રશંસા કરતા હતા, તેટલું જ નહિ પરંતુ અન્ય દર્શનીઓ સાથે ધર્મ-

વાદ કરતાં જૈન ધર્મના ખરેખરા અભ્યાસી અને વાદી તરીકે મૂળચંદ્ર લાઇને જોઇ તે તે ધર્મવાળાઓ પણુ તેવા પ્રસંગે ચક્રિત થતા હતા.

આ સભાનો પ્રથમ પાયો નાખનાર પ્રમુખ મૂળચંદ્રભાઈ હતા. પરંતુ સં. ૧૯૬૧ ના ચૈત્ર વદી ૪ ના રોજ ખેડેગના દુષ્ટ વ્યાધિથી તેઓ સ્વર્ગવાસી થયા છે. ભાઈ હરિચંદ્ર સ્કુલમાં ફર્સ્ટ બી. એ. સુધીને અભ્યાસ કર્યો હતો અને તેમાં તેઓ પાસ નહિ થવાથી સ્કુલ છોડી વડીલોનો આદ્યો આવતો વારસો સનહી વકીલ તરીકેનો ધંધો ગ્રાપ્ત કર્યો હતો અને સં. ૧૯૫૦ ની સાલમાં ભાવનગરમાં થયેલી વકીલાતની પરિક્ષામાં ઉચ્ચ નંબરે તેઓ પાસ થયા હતા અને મોટાભાઈ મૂળચંદ્રભાઈની સાથે વકીલાતનો ધંધો શરૂ કર્યો હતો. જેમ મોટાભાઈ મૂળચંદ્રભાઈ ધર્મના જ્ઞાન માટે કુશળ હતા, તેમ હરિચંદ્રભાઈએ જો કે ધર્મનું જ્ઞાન મેળવ્યું હતું, પરંતુ કાયદાના જ્ઞાનમાં પણુ તેવીજ કુશળતા મેળવી હતી. ભાઈ હરિચંદ્રના કાયદાના જ્ઞાનની વિશાળતા, વકીલાતના ધંધાની કુશળતા અને થોડા વખતમાંજ આવેલા કેસોમાં કોર્ટમાં પોતે બતાવેલી અસાધારણ બાહોશીથી ધંધામાં અને પેદાશમાં તેઓ વધવા લાગ્યા. અહીં કોર્ટમાં જેટલા મોટા કેસો આવતા તેમાં એક બાબુ શહેરના સુપ્રસિદ્ધ વકીલ બહેચરલાલભાઈ હોય, તે કેસમાં બીજી બાબુમાં ભાઈ હરિચંદ્ર અવસ્ય હોયજ, તેટલુંજ નહિ પણ તેવા ઘણા કેસોમાં પોતે જીતતા હતા. ધંધામાં સારી પેદાશ અને પ્રવીણતા જણાયા છતાં ભાઈ હરિચંદ્રના હૃદયમાં વકીલની ઉચ્ચ પરિક્ષા પસાર કરવાના લોભે ડીસ્ટ્રીક્ટ પ્લીડરની પરિક્ષા આપવા કાયદાનો અભ્યાસ પણ બાકીના વખતમાં કરતા હતા; છતાં લવિષ્યમાં કેાઇ અજબ ફેરફાર થવાનો હોવાથી કુદરતે તેમાં પાસ થવા ન દીધા, તેથી તેમનું મન તે માટે સદા ઉઠાસીન રહેતું હતું.

સં. ૧૯૫૨ ની સાલના પ્રથમ જેષ્ટ સુદી ૭ પંચમ સુજરાનવાલા શહેરમાં ન્યાયાંલોનિધિ શ્રીમદ્ વિજયનાંદ સર્રીથરજી (આત્મારામજી મહારાજ) ના સ્વર્ગવાસના સમાચાર બીજે દીવસે અત્રે ફેલાતાં વડિલ મૂળચંદ્રભાઈની જેમ ભાઈ હરિચંદ્ર પણ આ સુજરાજના પરમ ભક્ત હોવાથી તેમના હૃદયને પણ આઘાત થયો. નિરંતર સુજરાજના વિરહનું દુઃખ લાગ્યા કરતું હતું. હરિચંદ્રભાઈ સ્વર્ગવાસી સુરમહારાજનું નામ કાયમ રહે તે માટે મોટાભાઈ મૂળચંદ્રને વારંવાર સુચના કરતા હતા; છેવટે સુજરાજના ભક્ત તરફથી એક રૂંડરૂ. ૧૫૦) નું યત્ન. ભાઈ મૂળચંદ્રભાઈ અને બીજાઓએ જણાવ્યું કે ગરીબોને અનાજ આપી

ધો; પરંતુ હરિચંદ્રભાઈએ તે યોજના પસંદ કરી નહિ અને એક પુસ્તકલય કે તેમાં ગુરુરાજનું નામ જોડી આ શહેરમાં ઉઘાડવું તેને માટે એક સભા કે કમીટી નીમવી. રૂપિયા દોઢસોની રકમમાં એ કેમ અને ? એમ જ્યારે બીજા ભાઈઓ કહેતા હતા ત્યારે હરિચંદ્રભાઈ તે વાતમાં દૃઢ રહ્યા અને ભૂતપૂર્વ શ્રી જૈન હિતેશ્વર સભાના કબાટ ને ખુલ્લો જે બીજાની પાસે હતા તેઓને સમજાવી આ નવી થતી લાયબ્રેરીને ભેટ અપાવવા પ્રયત્ન કર્યો અને સૌને સમજાવી આવી નાની રકમ થયેલી છતાં આશુ સાહસ ગુરુભક્તિ માટે ઉઠાવી સં. ૧૯૫૨ ના બીજા જોક સુદી ૨ ના રોજ ગાંધી વીરચંદ્ર રાઘવજી બી. એ. બેરીસ્ટર એટ-લૌ જેઓ અમેરીકામાંથી તે વખતે થોડા દીવસ થયા સુખંધ આવ્યા હતા, તેમના હાથે સ્થાપન કરાવવા આમંત્રણ કરેલું જેથી તેઓ આવતાં સ્વર્ગવાસી ગુરુરાજના નામથી લાયબ્રેરી (મક્ત વાંચનાલય) નું સ્થાપન (ખરૂં કહીએ તો ભાઈ હરીચંદ્રના અનન્ય પ્રયત્નથીજ) કરવામાં આવ્યું. સાથે તેને માટે એક કમીટી કરો કે જેને શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા ભાવગર (તે ગુરુશ્રીનું નામ) આપવામાં આવ્યું. ભાઈ વીરચંદ્રભાઈ તથા હરિચંદ્રભાઈની જોડી હતી. જોકે બન્નેને અત્યારે અભાવ થયો છે, પરંતુ તેઓની હૈયાતિ હોત તો જૈન દર્શનના અનેક કાર્યો, દીગંબર કે અન્ય દર્શનીઓ સાથેના કલેશો અને ઝગડાઓ માટે તેઓની ઉપયોગીતા ખાસ જણાઈ આવત, પરંતુ દૈવ ગતી વિચિત્ર છે !!!

શ્રી જૈન આત્માનંદ સભાનું સ્થાપન ભાઈ હરિચંદ્રભાઈની આ-અહુ પૂર્વકની મહેનતથી થયું, ત્યારે કેાણ જાણતું હતું કે આટલી બધી જાહેરાતો લોગવતી, જૈન સાહિત્યના વિવિધ ગ્રંથો પ્રગટ કરી સાહિત્ય સેવા અને જ્ઞાન ઉદારનું કાર્ય કરતી, વિશાળ મક્ત વાંચનાલયનો અહીંની જૈન અને જૈનેતર પ્રજાને લાભ આપતી અને તે સાથે અનેક રીતે ગુરુ ભક્તિ કરતી ભવિષ્યમાં તે થશે ? ગુરુકૃપાની બલીહારી છે !

ગુરુ મહારાજના પવિત્ર નામથી, ભક્તિના કૃપા રૂપે અને ભાઈ હરિચંદ્રભાઈની ગુરુ ભક્તિના સુપ્રયત્ન રૂપ નિમિત્ત કારણે અને અન્ય બંધુઓના નિઃસ્વાર્થી સેવાઓ શુભ મુહૂર્તે સ્થપાયેલી આ શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા દિનપ્રતિદિન આબાદિ પ્રાપ્ત કરતી જાય છે. આ સભાના સ્થાપન કરનાર તે બન્ને બંધુઓ મૂળચંદ્રભાઈ ને હરિચંદ્રભાઈ તો ચાલ્યાગયા છે, પરંતુ ગુરુભક્તિ માટે અને જૈન કોમની સેવા કરનારી આ સભા અને સભાસદો તો તેમણે કરેલી સભા પ્રત્યેની સેવા

માટે તેમના તે કાર્ય માટે તો હજુ પણ તેમને યાદ કરે છે અને ઉપકાર માને છે.

હરિચંદ્રભાઈ ડીસ્ટ્રીક્ટ પ્લીડરની પરીક્ષામાં નાપાસ થયા પછી હંમેશા તે માટે તેઓ દીલગીર રહ્યા કરતા હતા. તેટલું જ નહિ પરંતુ કાયદાનું ઉચ્ચ પ્રકારનું જ્ઞાન મેળવી સૌથી ઉચ્ચ વકીલાતની (બેરીસ્ટરની) પરીક્ષામાં પાસ થઇ ધારાના હિમાયતી તરીકે નામના મેળવવા તેમની ઉત્કંઠા હતી; તેવામાં મોટા ભાઈ મૂળચંદ્રભાઈ જૈનધર્મના વિદ્વાન હોવાથી હિંદુસ્તાનમાં ઘણા જૈનોના સમાગમમાં આવતા અને તેઓને સર્વ પિછાનતા હતા. સુરતના ઝવેરી મગનલાલ પ્રતાપચંદની કુળે તે વખતે મૂળચંદ્રભાઈની સાથે પિચ્છાન થઇ અને તેઓને મોતીના વેપાર માટે ક્રાન્સમાં એક કમીશન એજન્ટનું કામ કરનાર માણસની જરૂર હતી, અહીં પણ ભાઈ હરિચંદ્રને બેરીસ્ટર થવા વિલાયત જવા માટે ઇચ્છા હતી, જેથી ઝવેરી મગનલાઈને મોટા ભાઈ મૂળચંદ્રભાઈએ પોતાના નાના ભાઈની તે ઇચ્છા પાર પાડવા માટે વાત કરી ને ઝવેરી મગનલાઈ સમ્મત થવાથી એક પંથને દો કાજ જેવું, એક તો બેરીસ્ટર તરીકે વગર ખર્ચે પાસ થવાશે અને મોતીના પારસલો વેચાતાં કમીશન તરીકે ભાગ્ય પ્રમાણે પૈસા પ્રાપ્ત થશે. જેથી તે માટે યોગ્ય એગ્રીમેન્ટ કર્યું અને ૧૯૫૨ ના આસો સુદી ૧૦ ના રોજ અત્રેથી (ક્રાન્સ જવા માટે) ઘેર કોઇને જણાવ્યા સિવાય શ્રીચુત હરિચંદ્ર. ઇ. સુંબઈ રવાના થયા. અને પંદર દિવસ પછી (પોતાની જન્મ તિથિ) આસો વદી ૧૦ ના રોજ વિલાયત મેલ સ્ટીમરમાં ક્રાન્સ જવા માટે સુંબઈથી વિદાય થયા. ત્યાં સાકાત્રણ વર્ષ રહી કાયદાનો અભ્યાસ કરી બેરીસ્ટરની પરીક્ષામાં ઉચે નંબરે પાસ થયા, તેઓની ઘણા વખતની મુરાદ હાંસલ થયેલી જોઇ ઘણા ખુશી થયા. તેની ખુશાલીના પત્રો અને તાર અત્રે આવ્યા. જેથી સંબંધીઓ પણ ખુશી થયા, અને અનેક પત્રો સુબારકબાદીના ક્રાન્સ ગયા. મોતીનું બીઝનેસ નહિ ચાલવાથી અને માત્ર બેરીસ્ટરની કોલેજમાં ટર્મ ભરવી બાકી રહ્યાથી પછી તરત જ ત્રણ-ચાર માસ પછી ભાવનગર જવું તેમ તેમનો વિચાર અને મોટા ભાઈ મૂળચંદ્રભાઈની આજ્ઞા થઇ, જેથી પરીક્ષામાં પાસ થયા; બે ટર્મ પુરી કરી ભાવનગર આવવાનો છું અને બહાર બંગલો વિગેરે લઇ સર્વ ગોઠવણ કરી રાખશો; તેવા આનંદનો ભાઈ હરિચંદ્રભાઈને સં. ૧૯૫૬ ના ચૈત્ર શુદ્ધ ૧૪ ના રોજ અત્રે પત્ર આવ્યો, પરંતુ કાલની કોઇને ખબર નથી !

“ ન જાને જાનકી નાથ પ્રાતઃકાલે કિં મચિષ્યતિ. ” જેમ શ્રીમાન રામચંદ્રજીને રાજ્યાભિષેકનો દિવસ તે વનવાસ જવાનો હતો, તેમ ભાઈ હરિચંદને માટે તૈયાર કરેલી રસવતી જમવાને વખતે ઢાળાઈ ગઈ, મનની મનમાં રહી, અનેક મનોરથો તેમના અને કુટુંબી જનોના જમીનદોસ્ત થઈ ગયા અને ફર કાળે ભાઈ હરિચંદને ઝડપી લીધા. બીજે દિવસે ચૈત્ર સુદી ૧૫ ના રોત્રીના આઠ વાગે મોટા ભાઈ મૂળચંદભાઈને એક તાર મળ્યો “ભાઈ હરિચંદભાઈ સ્વર્ગવાસ પામ્યા” તાર વાંચતાં મોટા ભાઈને મૂર્ચ્છા આવી. પાસે બેઠેલાંને આવા અચાનક સમાચાર કેમ કહી શકાય ? મૂર્ચ્છા વળ્યા બાદ ભાઈ મૂળચંદ એક સ્નેહીને પોતાની સાથે શહેર બહાર લઈ ગયા. વાત કરતાં જીભ ન ઉપડી, ચોધાર આંસુ વહેવા લાગ્યાં, હિંમત હારી ગયાં, છેવટ મહા મુશ્કેલીએ જણાવ્યું કે “ ભાઈ હરિચંદનો ગઈ કાલે પુત્રી સમાચારનો પત્ર આવ્યો અને આજે પંચત્વ પામ્યાનો તાર આવ્યો. ” જેથી તેની વધુ ખાત્રી માટે વિલાયત ભાઈ વીરચંદ રાષ્ટ્રજી બેરીસ્ટરને તાર ફરી તે બાબતના પાકા સમાચાર મંગાવવા નક્કી થયું. તે સમાચાર ખોટા હોય તેવું ભાગ્ય તેમનું ન હતું. સમાચાર મળ્યા. વાત ખરી છે, પછી તો પુછવું જ શું ? કુટુંબી જનોને જાણ થતાં કદપાંતનો પાર રહ્યો નહિ. ભાવનગર શહેરમાંથી, જૈન કોમમાંથી ભાઈ હરિચંદભાઈ પ્રથમ જનાર હોવાથી અંતરીયાળ આ સ્થિતી બનતાં સંબંધીઓ, મિત્રો અને શહેરની પ્રજામાં હાહાકાર થઈ રહ્યો. મોઢામાં આવેલો કોળીયો ઢાળાઈ ગયો. દુઃખનો, કલેશનો અને ચિંતાનો પાર કુટુંબીઓને રહ્યો નહિ. દેશાવરમાં આ બેદજનક સમાચાર પહોંચતાં મોટા ભાઈ મૂળચંદભાઈ ઉપર અનેક દીલાસાના પત્રો અને તાર આવવા લાગ્યા. આ સલાનો એક સ્થંભ ગયાથી પડેલી ખોટ માટે સલાની એક જનરલ મીટીંગ બોલાવી દિલગીરીના ઠરાવો પસાર કરવામાં આવ્યા. જૈન કોમે પણ એક બાહોશ, વિક્રાન નરરત્ન શુભાવ્યો એમ સૌ કોઈએ માન્યું. આવી કુશાચ બુદ્ધિના બાહોશ પુરૂષના સ્થળ દેહને વિયોગ માટે શોક કરવો નકામો છે. માટે તેમના જે શુભો હતા તે ગ્રહણ કરી તેમાં પ્રવૃત્તિ કરવી એજ શુભગ્રાહી મનુષ્ય માટે અવશ્યનું છે.

ભાઈ હરિચંદભાઈની પત્ની બાઈ મોંઘી ઉર્ફે ગંગા ઘણાજ સરલ દંદયની અને પ્રાનહાન કુટુંબની દીકરી હતી, ભાઈ હરિચંદભાઈના સ્વર્ગવાસ પછી પતિ વિરહથી દુઃખ પામતા છ માસની અદર પતિભક્તિ

કરવા પતિ પાછળ સ્વર્ગવાસ પામી. ભાઈ હરિચંદ્રભાઈને ભાઈ નાના-લાલ અને ડાહ્યાલાલ નામે બે પુત્રો છે. તે વખતે તે બંને બન્ધુ લઘુ વયના હતા. હવે તેઓ ઉમર લાયક થયા છે, એટલું જ નહિ પણ વેપાર ધંધામાં પ્રવિણતા મેળવી આર્થિક સ્થિતિ સારી પ્રાપ્ત કરી છે. ભાઈ નાનાલાલની આર્થિક સ્થિતિ વધારે સારી થતાં પ્રતિષ્ઠા, ગરીબોને મદદ, કેળવણી ને ઉત્તેજન વિગેરે કાર્યમાં સારી રકમ ખર્ચેલ છે અને હજુ પણ ખર્ચા કરે છે. જ્ઞાનોદ્ધારના કાર્ય ઉપર પ્રેમ થતાં પોતાના પિતા આ સલાના ઉત્પાદક હતા, તેથી તેમનું નામ કાયમ કેમ જળવાઈ રહે તે માટે આ “દાન પ્રદીપ” ગ્રંથ બે દાનવીર નરોને જ ચોચ હોઈ તે પ્રસિદ્ધ કરવા કુલ ખર્ચ (આપેલ રકમ) સલાના ધારાપ્રમાણે સીરીઝ માટે અનામત રાખવા સલાને અર્પણ કરેલ છે. પિતાની હૈયાતિ બાદ પિતાની લક્ષિત આવા કાયેથી જ થાય છે, તેમ શાસ્ત્રના ફરમાનને માન આપી પિતૃશૃંગ્માંથી સુકૃત થવા કરેલો આ પ્રયત્ન ભાઈ નાનાલાલ માટે ધન્યવાદને પાત્ર છે. અમો નમ્ર સુચના કરીએ છીએ કે પોતાના માત-પિતાના નામસ્મરણ માટે અનેક સત્કાર્યો ભાઈ હરિચંદ્રભાઈના પુત્રો કરે અને તે માટે પરમાત્મા તેમને સદ્બુદ્ધિ આપે.

ૐ શાંતિ

શ્રીયુત હરીચંદ નથુભાઈ સ્મારક
અંથમાળા સંબંધી
બે બોલ.

આ શહેરના સંભાવીત ગૃહસ્થ શાહ નાનાલાલ હરીચંદ સંવત ૧૯૭૮ નો સાલમાં અત્રે શ્રી ગોડીશ પાર્શ્વનાથ મહારાજના મંદિરમાં નવી દેરીમાં પ્રતિષ્ઠા અને સ્વામીવાત્સલ્ય વગેરે કરી દેવ, ગુરૂ તથા શ્રીસંઘની ભક્તિ કરી હતી; તેની ખુશાલી નિમિત્તે આ જ્ઞાનોદ્ધારના કાર્ય સાથે પોતાના સ્વર્ગવાસી પૂજ્ય પિતા શ્રીમાન હરીચંદ નથુભાઈના સ્મરણાર્થે એક સારી રકમ સભાના ધારા પ્રમાણે તેમના પિતાશ્રીના નામથી અંથમાળા (સીરીઝ) પ્રકટ કરવા આ સભાને ભેટ આપેલ છે. તે મુજબ આ અંથ તે અંથમાળા તરીકે પ્રથમ પુષ્પ છે. આવા ઉપયોગી અથવા પ્રસિદ્ધ કરાવી જ્ઞાનોદ્ધાર તેમજ સાહિત્ય સેવાના ઉચ્ચ કાર્યો કરવા તે પ્રશંસનીય હોઈ તેઓ ધન્યવાદને પાત્ર છે. આવી રીતે વડિલોની સેવા સાથે જ્ઞાનભક્તિના કાર્યો કરવાનું આવું શુભ પગલું ભરવા અન્ય બંધુઓને સુચના કરવામાં આવે છે.

પ્રસિદ્ધ કર્તા.

આ સભા તરફથી છપાયેલાં ગુજરાતી ભાષાનાં પુસ્તકો.
જે કે ખાસ વાંચવા યોગ્ય અને ધરના શણગારૂં છે.

જૈન ઇતિહાસિક ગ્રંથો.

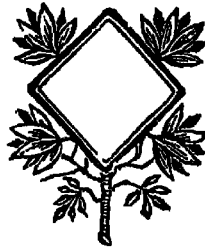
શ્રીમાન્ પ્રવર્તકની શ્રી કાન્તિવિજયની ગ્રં.	૨૧	આવક રૂપપત્ર	૦-૬-૦
૧ વિજ્ઞપ્તિ ત્રિવેણી ૧-૦-૦	૨૨	આત્મપ્રબોધ ગ્રંથ (શાસ્ત્રી) ૨-૮-૦	
૨૨ કૃપા રસકોવ ૧-૦-૦	૨૩	આત્મભોનાત ૦-૧૬-૦	
૨૩ શાનુંજય તિથોદ્ધાર પ્રવંધ ૧-૦-૦	૨૪	પ્રકરણ પુષ્પમાલા પ્રથમ પુષ્પ ૦-૬-૦	
૨૪ પ્રાચીન જૈન લેખ સમૂહ ભાગ ૧ જો ૧-૦-૦	૨૫	જલુસ્વામી ચરિત્ર ૦-૮-૦	
૫ દ્રૌપદી સ્વયંવર નાટક ૦-૪-૦	૨૬	જૈન ગ્રંથ ગાઇડ ૧-૦-૦	
૬ પ્રાચીન લેખ સમૂહ ભા. ૨ જો ૩-૮-૦	૨૭	તપોરત્ન મહોદધિ ૧-૮-૦	
૧ શ્રી જૈન તત્ત્વદર્શ (શાસ્ત્રી) ૫-૦-૦	૨૮	વિવિધ પૂજાસંગ્રહ ૧-૪-૦	
૨ નવતત્ત્વનો સુદર બોધ ૦-૧૦-૦	૨૯	સમ્યક્ત્વ સ્તવ ૦-૪-૦	
૩૩ દેવસીરાઇ પ્રતિકંભણ ૦-૩-૦	૩૦	શ્રી શ્રાદ્ધગુણ વિવરણ ૧-૮-૦	
૪ જીવવિચાર વૃત્તિ ૦-૬-૦	૩૧	ગ્રંથપદમાળા ચરિત્ર ૦-૮-૦	
૫ અગાન તિમિર ભાસ્કર ૨-૮-૦	૩૨	કુમારપાલ ચારન (હિંદી) ૦-૪-૦	
૬ જૈન ધર્મ વિષયિક પ્રશ્નોત્તર ૦-૮-૦	૩૩	શ્રી સમ્યક્ત્વ કૌમુદી ,, ૧-૦-૦	
૭ જૈન તત્ત્વસાર મૂળ ૦-૬-૦	૩૪	પ્રકરણ પુષ્પમાલા બીજી રત્ન ૦-૮-૦	
૮ દક્ક વિચાર વૃત્તિ મૂળ. અવચૂરિ ૦-૮-૦	૩૫	અનુયોગદ્વાર સૂત્ર ૦-૮-૦	
૯ નયમાર્ગદર્શક ૦-૧૨-૦	૩૬	અધ્યાત્મમત પરીક્ષા ૦-૪-૦	
૧૦ હંસવિનોદ (શાસ્ત્રી) ૦-૧૨-૦	૩૭	ગુરુગુણ છત્રીશી ૦-૮-૦	
૧૧ વિવિધ પૂજાસંગ્રહ ૦-૮-૦	૩૮	શ્રી શત્રુજય તીર્થ સ્તવ-નાવલી ૦-૫-૦	
૧૨ કુમાર વિહાર શતક. મૂળ. અવચૂરિ અને ભાષાંતર ૧-૮-૦	૩૯	શ્રી આત્મકાન્તિ પ્રકાશ ૦-૪-૦	
૧૩ જૈન તત્ત્વસાર-ભાષાંતર ૦-૨-૦	૪૦	ગાનામૃત કાવ્યકુળ ૦-૧૨-૦	
૧૪ પ્રકરણ સંગ્રહ ૦-૪-૦	૪૧	શ્રીદેવ ભક્તિમાળા પ્રકરણ ૧-૦-૦	
૧૫ નવોષ્ઠ્ય પ્રકારી પૂજા અર્થ સહિત ૦-૮-૦	૪૨	શ્રી હિપદેશ સમતિકા ૧-૦-૦	
૧૬ આત્મવલ્લભ સ્તવનાવલી ૦-૬-૦	૪૩	સંબોધ સિતરી ૧-૦-૦	
૧૭ મોક્ષપદ સોપાન ૦-૧૨-૦	૪૪	પચપરમેષ્ઠિ ગુણમાલા ૧-૮-૦	
૧૮ ધર્મબિન્દુ ગ્રંથ, મૂળ ટીકા અને ભાષાંતર સાથે ૨-૮-૦	૪૫	સુસુખનૃપાદિ કથા. ૧-૦-૦	
૧૯ પ્રશ્નોત્તર પુષ્પમાલા ૦-૧૪-૦	૪૬	શ્રી નેમનાથ ચરિત્ર ૨-૦-૦	
૨૦ આનંદવિચાર (ગુજરાતી) ૦-૩-૦	૪૭	શ્રી સુપાર્થનાથ ચરિત્ર ભાગ ૧ ૨-૦-૦	
	૪૮	,, ભાગ ૨ ૨-૮-૦	
	૪૯	શ્રી આદર્શ જૈન સ્મૃતિનો ૧-૦-૦	

x આ નીશાનીવાળા ગ્રંથો સીલીકમાં નથી.

અનુક્રમશિકા.

વિષય.	પૃષ્ઠ.	અભયદાન ઉપર શ ખ શ્રાવકની
પ્રકાશ પહેલો.	૧	કથા. ૧૧૭
મગળાચરણ.	૧	જીવિતદાન ઉપર ચોરતુ દર્શાંત. ૧૨૨
દાનના ભેદો-વિવેચન.	૨	તે ઉપર અભયસિદ્ધતુ ખીજી દર્શાંત. ૧૩૧
શુદ્ધ દાન ધર્મ ઉપર મેધનાદ		પ્રકાશ ચોથો. ૧૫૨
રાજની કથા.	૫	ધર્મોપદેશદાનતુ સ્વરૂપ અને ભેદો. ૧૫૨
અર્થ ધર્મ ઉપર ચાર મિત્રોની કથા.	૨૮	સાધર્મિક બધુના ઉદ્ધાર ઉપર
પ્રકાશ બીજો.	૪૭	શ્રી રામચંદ્રજીતુ દર્શાંત. ૧૫૩
જ્ઞાનદાનના પ્રકારો-વિવેચન.	૪૭	મુનિને શુદ્ધ આહાર આપવા
જ્ઞાનદાન ઉપર વિજયની કથા.	૪૯	વિષે હકીકત. ૧૫૫
પચમહાવ્રતના પાલન ઉપર રોહિ-		મુનિને શુદ્ધ આહાર આપવા ઉપર
ણીની કથા.	૬૩	સિદ્ધકેસરીયાની કથા. ૧૫૭
જ્ઞાનદાન અને અવજ્ઞા ઉપર સુશુદ્ધિ-		નિરાશસપણે દાન આપવાતુ કળ. ૧૫૯
દુશુદ્ધિની કથા.	૭૧	મુધાદાન અને મુધાજીવી ઉપર
જ્ઞાનના આઠ આચારોતુ વર્ણન.	૮૩	દર્શાંત. ૧૬૧
વિનયાચાર ઉપર ઔણીકની કથા.	૮૫	દાનના આઠ પ્રકારતુ વર્ણન. ૧૬૩
બહુમાનાચાર ઉપર ભિક્ષુની કથા.	૮૯	વસતીદાન ઉપર તારાચંદ
અનિન્દવાચાર ઉપર એક પરિ-		કુરૂચ દની કથા. — ૧૬૫
ગ્રાજકની કથા.	૯૩	પાંચમો પ્રકાશ. ૧૮૮
બજનાચાર ઉપર કુણાલની કથા.	૯૫	શયનદાન ઉપર પદ્માકર રાજની
વણીદિના ન્યુનપણ્યા વિષે વણા-		કથા. — ૧૮૯
ધરોની કથા	૯૯	પુણ્યરૂપી રતન ઉપર રતનસાર
સિદ્ધાંતનો અન્યથા અર્થ કરવા		કુમારતુ દર્શાંત. ૧૯૬
ઉપર વસુરાજની કથા.	૧૦૧	પ્રકાશ છઠ્ઠો. ૨૧૩
બજન અને અર્થોચાર ઉપર		આસનદાન ઉપર કરિરાજની કથા. ૨૧૩
રોહણપ્રતની કથા	૧૦૭	ધન ઉપર દક્ષીર્ણ રાજની કથા. ૨૨૫
પ્રકાશ ત્રીજો.	૧૧૩	ધર્મ ઉપર ધર્મશુદ્ધિ મત્રીની કથા. ૨૨૯
અભયદાનતુ માહાત્મ્ય.	૧૧૩	મોક્ષપુરૂષાર્થતુ વિવેચન. ૨૩૫
સર્વ અને દેશથી દયાતુ વર્ણન.	૧૧૪	પ્રકાશ સાતમો. ૨૪૬

અમદાનનું' મહાત્મ્ય.	૨૪૬	ઉપર ચાર મિત્રોની કથા.	૪૩૩
પાત્રદાનનો મહિમા.	૨૪૮	પ્રકાશ આરમ્ભ.	૪૪૪
પાત્રદાન ઉપર કનકરથની કથા.	૨૫૦	દાનના ગુણદોષોનું વર્ણન.	૪૪૪
પાત્રદાન આપનાર અને નિષેધ		આશ સાદાન ઉપર બે વૃદ્ધોની કથા.	૪૪૫
કરનાર ઉપર ભદ્ર આત-		તે ઉપર યક્ષ આવકની કથા.	૪૪૬
ભદ્રની કથા.	૨૬૫	નિરાશ સદાન નહીં દેવા ઉપર	
પ્રકાશ આરમ્ભ.	૨૮૧	ધનની કથા	૪૪૬
પ્રાસુક જળની વ્યાખ્યા અને ભેદો.	૨૮૨	આદર પૂર્વક દાન ઉપર ભીમની	
પ્રાસુક જળદાન ઉપર રત્નપા-		કથા.	૪૫૨
ળની કથા.	૨૮૫	શુભ ભાવના ઉપર જીર્ણ શ્રેષ્ઠીની	
પતિવ્રત પાળવા ઉપર ધનશ્રીની		કથા.	૪૫૬
કથા.	૩૦૦	આદરપૂર્વક દાન દેવા ઉપર નિધિ	
પ્રકાશ નવમો.	૩૪૨	દેવ અને ભોગદેવની કથા.	૪૫૭
પ્રાસુક ઔષધદાનનું વિવેચન અને		અનુભોદના પૂર્વક દાન દેવા ઉપર	
તેના ઉપર ધનદેવની કથા.	૩૪૩	સુધન અને મદનની કથા.	૪૬૫
પ્રકાશ દશમો.	૩૮૩	પુણ્યખડિત ચવા ઉપર કૃતી-	
વસ્ત્રદાનનું વિવેચન.	૩૮૩	પુણ્યની કથા.	૪૭૨
વસ્ત્રદાનનો મહિમા.	૩૮૪	ગર્વપૂર્વક દાન દેવા ઉપર ધનસાર	
વસ્ત્રદાન ઉપર ધ્વજજીવ ગની કથા.	૩૮૭	શ્રેષ્ઠીની કથા.	૪૮૫
પ્રકાશ અધ્યારમો.	૪૨૮	દાન દેતા ઇર્ષ્યા કરવા ઉપર કુતલ-	
પાત્રદાનનું વર્ણન તથા પ્રશંસા.	૪૨૮	દેવીની કથા.	૪૮૮
પાત્રદાન ઉપર ધનપતિની કથા.	૪૩૧	પ્રશસ્તિ	૪૯૪
અન્યાયના ધનની આશા કરનાર			

શ્રી દાન પ્રદીપ.

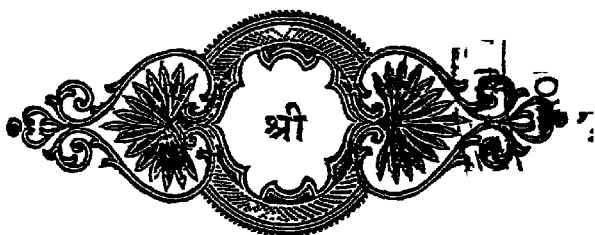

(જિનઆગમરૂપી અગ્નિ પાસેથી વિવિધ પ્રકારના અર્થ
રૂપી તેજને ગ્રહણ કરી, જિનશાસનરૂપી મહેલમાં
દાનરૂપી દીવાને પ્રકટ કરનાર અપૂર્વ અથ)

કાવ્યેનેવ કવિર્ધિયેવ સચિવો ન્યાયેન મૂમિધવઃ
 શૌર્યેણેવ મટો દ્વિયેવ કુલજઃ સત્યેવ ગેહસ્થિતિઃ ॥
 શીલેનૈવ તપસ્ત્વિષેવ સવિતા ચિત્ત્યેવ અધ્યાત્મવાન્
 વેગેનેવ હયો દ્વિશેવ વદનં દાનેન લક્ષ્મી સ્તથા ॥૧॥

અર્થ—કાવ્યથી જેમ કવી, બુદ્ધિથી જેમ મંત્રી, ન્યા-
 યથી જેમ રાજા. શૌર્યથી જેમ સુભટ, લગ્નથી જેમ કુલપુત્ર,
 સતી સ્ત્રીથી જેમ ધરની સ્થિતિ, શીલથી જેમ તપ, ક્રાંતિથી
 જેમ સૂર્ય, જ્ઞાનથી જેમ અજ્ઞાતી પુરૂષ, વેગથી જેમ ધોડો,
 આંખથી જેમ મુખ તેમ દાનથી લક્ષ્મી શાભે છે.

॥ ॐ श्री आदिनाथाय नमः ॥

દાન પ્રદીપ ભાષાન્તર.

પ્રકાશ પહેલો.

શ્રી સિદ્ધિના ભાર્તા અને સુમંગલાના સ્વામી ભગવાન શ્રી આદિનાથ નામના જિનેશ્વર તમોને મંગળા આપેા. તે ભગવાનથીજ દાનધર્મની શરૂઆત થઇ છે, અને તે દાનધર્મને લઈને હજી સુધી ત્રણ લોકના પ્રાણીઓ સુખી છે. જે ભગવાનની વાણીના દેહીઅમાન સમૂહવડે અધ્યાપિ પર્યંત નિરંતરપણે જગત પ્રકાશિત છે, તે અજ્ઞાનરૂપી અંધકારનો નાશ કરનાર શ્રી વર્ધમાનસ્વામી રૂપી અદ્ભુત અદૌર્લભ સર્થ તત્ત્વનો પ્રકાશ કરનાર થાઓ. વિશુદ્ધિપણથી શોભતા એવા પંડિતોના 'માનસમાં વિલાસ કરવાની લાલસાવાળી જે દેવી રાજહંસીની જેમ તત્ત્વ અને અતત્ત્વનું વિવેચન કરે છે, તે શ્રી સરસ્વતી દેવી અમોને જ્ઞાતજ્ઞાનનો સાર આપનાર થાઓ. જે શુદ્ધ માત્ર કળિરૂપી પંકમાં ડુબતા શ્રી જિનશાસનનો ઉદ્ધાર કરવાથીજ ગૌતમ ગણધરની તુલ્યતાને ધારણ કરતા હતા એટલુંજ નહીં, પરંતુ ઉત્તમ શુભોની લક્ષ્મીએ કરીને પણ ગૌતમસ્વામીની ઉપમાને ભજતા હતા. તે શ્રી દેવસુંદર નામના શુદ્ધ વિભૂતિને માટે થાઓ. જેઓ ૬૯ ધર્મરૂપી વિદ્યાવડે મોહને જીતીને ઉત્કૃષ્ટ

જય-લક્ષ્મીને પરણ્યા છે, તે તપાગચ્છના સ્વામી શ્રી સોમસુંદર નામના ઉત્તમ ગુરુ મહારાજ જયવંત વર્તે છે. જેઓએ પોતાની વાણીના પ્રયોગથી અમારી જેવા પત્થરોને શાસ્ત્રરૂપી અમૃતવડે કરીને આર્દ્ર કર્યા છે, તે લવનો નાશ કરવામાં શક્તિમાન અને સમગ્ર કળાઓને ધારણ કરનાર શ્રી જિનસુંદર ગુરુ સત્પુરુષોના શુભને માટે થાઓ. જેના નામ રૂપી રથ ઉપર આરૂઢ થઈને સમગ્ર અર્થની સિદ્ધિઓ સ્વર્ગ, મૃત્યુ અને પાતાલ એ ત્રણ લોક રૂપી ક્રીડાસ્થાનમાં સ્વેચ્છાએ સુખે કરીને ક્રીડા કરે છે, તે સર્વે (પાંચે) પરમેષ્ઠિઓ અમારી લક્ષ્મીને માટે થાઓ. આ પ્રમાણે પૂજ્યોની સ્તુતિરૂપ ભાવ મંગળ કરીને જિનાગમ રૂપી અગ્નિ પાસેથી વિવિધ પ્રકારના અર્થરૂપી તેજને ગ્રહણ કરીને હું જિનશાસન રૂપી ઘરમાં દાનરૂપી દીવાને પ્રગટ કરું છું. સમગ્ર પ્રકારની દેવ અને મનુષ્યની સમૃદ્ધિઓનું તથા મોક્ષ સંપદાનું પણ ધર્મજ ઉત્કૃષ્ટ કારણ છે. તેથી તે સમૃદ્ધિઓના કામીઓએ તે ધર્મજ સેવવો જોઈએ. કારણકે ઉપાય વિના ઉપેય વસ્તુની પ્રાપ્તિ સંભવતી નથી. આ ધર્મ જિનેશ્વરોએ દાન, શીળ, તપ અને ભાવ એ ચાર પ્રકારે કહેલા છે. તેમાં પણ દાનને મુખ્યપણે કહેલું છે. કારણકે તે દાનથીજ બાકીના ત્રણ ધર્મની સ્થિરતા થાય છે. તે આ પ્રમાણે—

જિનેશ્વરોએ જ્ઞાનદાન, અભયદાન અને ઉપદેશદાન એમ ત્રણ પ્રકારે દાન કહેલું છે. તેમાં જ્ઞાનદાન વિના કોઈપણ મનુષ્યને કાંઈપણ સ્વલ્પ માત્ર પણ ધર્મ સંભવતો નથી. અભયદાન રૂપી મેઘ વર્ષવાથી તૃણના અંકુરાની જેમ સર્વે ધર્મો વૃદ્ધિને પામે છે અને તે નહીં વર્ષવાથી તેઓ સુકાઈ જાય છે, એમ પડિતોએ કહેલું છે. સુપાત્રનું પોષણ કરવાથી ત્રીભુવં ઉપદેશ દાન કહેવાય છે, તે સમગ્ર ધર્મને અવશ્ય ઉપકાર કરે છે. કારણકે આધારને ગુણ ઉત્પન્ન કરવાથી તેમાં રહેલા આધેય ગુણોની અવશ્ય પ્રાપ્તિ થાય છે. ત્રણ પ્રકારનો શીલાદિક (શીલ, તપ, ભાવ) ધર્મ જે પ્રકારે

૧ કળાને ધારણ કરનાર ચંદ્ર છે, તે પણ પોતાના કિરણોના પ્રયોગથી પત્થરને—ચંદ્રકાંતાદિકને અમૃત વડે આર્દ્ર કરે છે.

સિદ્ધાંતમાં કહેલ છે, તે સમગ્ર રીતે યતિઓને વિષેજ સંભવે છે. પરંતુ તે યતિઓને અન્નાદિક ઉપદ્રવહાન કરવાથીજ તે શીલાદિક ધર્મનું આરાધન થઈ શકે છે. કેમકે શરીરની સ્થિતિ અન્નાદિકને આધીન છે, અને શરીરથીજ ધર્મનું સાધન થઈ શકે છે. આ રીતે શીલાદિક ત્રણે પ્રકારના ધર્મનું નિમિત્ત હાનજ છે, તેથી પંડિતો હાનનીજ પ્રધાનતા વર્ણવે છે અને તેથી કરીનેજ તે હાનધર્મ સેવામાં જેમનું મન આસક્ત હોય તેમણે સારી રીતે શીલાદિક ધર્મનું પણ સેવન કર્યું છે એમ જાણવું. જેમકે રાજાની યથાવિધિ સેવા કરવાથી તેનો સર્વ પરિવાર પણ સેવ્યોજ કહેવાય છે. વળી જિનેશ્વરો પણ સર્વ પ્રાણીઓને આનંદ આપનાર હાનને એક વર્ષ પર્વે ત આપીનેજ ચારિત્ર ગ્રહણ કરે છે. તથા કેવળજ્ઞાન પામ્યા પછી પણ પર્વદામાં પ્રથમ હાનધર્મનીજ દેશના આપે છે. લોકને વિષે પણ સર્વ ગુણોમાં હાનનીજ સુખ્યતા વિશેષ ભેવામાં આવે છે. કેમકે ગાય સર્વ અંગોએ સંપૂર્ણ અને ઉત્તમ લક્ષણવાળી છતાં પણ જો તે દૂધ આપનારી ન હોય તો તેનો કોઈ પણ આદર કરતા નથી. હાન ગુણ રહિત મનુષ્ય મોટા ઉંચ વંશમાં ઉત્પન્ન થયો હોય, સુવર્ણવડે શોભતો હોય, અક્ષીણ બળવાળો હોય, સ્વરૂપવાળો હોય, અને લીલા સહિત ગમન કરનાર હોય તો પણ તે હાન (મદવારિ) રહિત હાથીની જેમ લોકમાં શોભતો નથી. પંડિતો વેપારનું કૃણ ધનની પ્રાપ્તિ કહે છે, તે ધનનું હાન વિના બીજું કાંઈ પણ કૃણ નથી. તેથી તે હાનને અભાવે માત્ર દુરંત સંસારમાં અટન કરવાનુંજ છે એમ કહે છે. હે વિવેકી ! હાન કરવાથી ધન ખુટી જશે એમ જરા પણ તું તારા મનમાં ધારીશ નહીં. તું પ્રત્યક્ષ પણેજ જો, કે કૂપ, ઉદ્યાન અને ગાયો વિગેરે હાનને લીધેજ ક્ષીણ થતા નથી. દૈવ (નસીબ) ની અનુકૂળતા હોય તો વિક્રાને હાન કરવું ઉચિત છે, કારણ કે તે દૈવજ નશીબમાં હશે તેટલું ધન પૂર્ણ કરી આપશે અને જો દૈવ પ્રતિકૂળ હોય તો વિશેષે કરીને હાન કરવું યોગ્ય છે. કારણ કે હાન નહીં કરવાથી પણ તે પ્રતિકૂળ દૈવ સર્વથા ધનનો નાશ કરવાનોજ છે. વિવિધ પ્રકારની સમૃદ્ધિ આપવાનું કારણ રૂપ હાનના અદ્ભુત મહિમાને

વર્ણન કરવા કોણુ સમર્થ છે ? કેમકે દાન કરનાર મનુષ્ય પોતાના હાથને તીર્થ કરના પણુ હસ્તકમળની ઉપર રાખે છે. પૂર્વે દેવ અને તિર્થંચ વિગેરે કોઈ પણુ ભવમાં દાન દેવાનો સંભવ હતો નહીં, એમ ધારીને પુણ્યવંત મનુષ્યો દાનવડે કરીને જ પોતાનો મનુષ્ય જન્મ કૃતાર્થ કરે છે. દાન કરનાર પ્રાણીઓને પરભવમાં સૌભાગ્ય, આરોગ્ય, અખંડ આસા, લાંબું આયુષ્ય, અક્ષીણ લોગ, ઐશ્વર્યની લીલા અને સ્વર્ગની સંપદા વિગેરે ફળ પ્રાપ્ત થાય છે. તેમજ કીર્તિ, પ્રતિષ્ઠા, સર્વ લોકની અભીષ્ટતા, કલંકનો નાશ, શત્રુની (સાથે) પણુ મિત્રતા, રાજાદિકલું સન્માન અને પોતાના વચનની પ્રમાણ્યતા એ વિગેરે આ ભવમાં પણુ પ્રાણીઓને દાનનાં ફળો પ્રત્યક્ષ રીતે જોવામાં આવે છે. હવે આ દાન ગ્રાહક શુદ્ધ, દાતૃશુદ્ધ, અને દેયશુદ્ધ (જેને અન્યત્ર ચિત્ત, વિત્ત અને પાત્રની શુદ્ધિવાળું કહેવામાં આવે છે તેવું) કરાચું હોય તો તે સર્વ શુભ અર્થની સિદ્ધિ કરનારૂં થાય છે. કારણ કે સર્વ ઠેકાણે ^૧ઉપેયની સિદ્ધિ થવામાં અવશ્ય છ શુણ્ડપ ઉપાયની અપેક્ષા રહેલી જ છે. આગમમાં કહેલા જિન ચૈત્યાદિક સાત પ્રકારના પવિત્ર પાત્રને વિષે દીધેલા દાનનો યથા-વિધિ ઉપયોગ થાય તો તે દાન ગ્રાહક શુદ્ધ કહેવાય છે, જેના ચિત્તમાં ઇર્ષા અને પશ્ચાત્તાપ વિગેરે દોષો ન હોય, તથા હર્ષના રોમાંચવડે જેનું શરીર દેહીધ્યમાન હોય એવો વિવેકી મનુષ્ય આશંસારહિતપણે જો દાન આપે, તો તે દાન દાતૃશુદ્ધ કહેવાય છે. તથા ન્યાયથી ઉપાર્જન કરેલું, રઝોષણીય અને પોતાની માલિકીનું ઉત્તમ દ્રવ્ય (પદાર્થ) ઉપર કહેલા સત્પાત્રને વિષે વિાધ પૂર્વક દેવામાં આવે, તે દાન દેયશુદ્ધ કહેવાય છે. આ પ્રમાણે વૃદ્ધિ પામતા શુભ અધ્યવસાયવાળો જે મનુષ્ય ઉપર કહેલા ત્રણ પ્રકારના શુદ્ધ દાનધર્મનું આરાધન કરે છે, તે (મહાશય) મેઘનાદ નામના રાજાની જેમ સર્વ સમૃદ્ધિ પામીને અનુક્રમે મોક્ષપદને પામે છે.

મેઘનાદ રાજાની કથા—

આ પૃથ્વીપર જંબૂ નામનો દ્વીપ છે. તેણે પોતાની લક્ષ્મીવડે સર્વ દ્વીપોનો પરાજય કરીને મેઝ પર્વતરૂપી જયસ્તંભ ઉંચો કર્યો છે. તે જંબૂદ્વીપમાં હરત નામનું ક્ષેત્ર છે. તેમાં રહેલા લોકો સ્વર્ગ અને મોક્ષરૂપી ધ્યાન્યની લક્ષ્મીને બિનેશ્વરના વચનરૂપ જળના સિંચનથી વૃદ્ધિ પમાડે છે. તે હરત ક્ષેત્રમાં ચૈત્યોવડે સત્પુરૂષોને આનંદ આપનારી રંગાવતી નામની નગરી છે, તેની પાસે દેવ-નગરી અમરાવતી પણ પોતાની લક્ષ્મીના મહનો ત્યાગ કરે છે. તે નગરીમાં શ્રેષ્ઠ બુદ્ધિવાળો લક્ષ્મીપતિ નામે રાજા હતો. તે સર્વ પુરૂષોમાં ઉત્તમ હોવાથી તેનું નામ સાર્થક હતું. તેને કમળા નામની રાણી હતી. જેમ સુવર્ણના અલંકારને મણિ શોભાવે છે, તેમ ચંદ્રની કળા જેવું ઉજ્જ્વલ તેણીનું શીલ તેણીના રૂપને શોભાવતું હતું. તેમને મેઘનાદ નામનો પુત્ર હતો. તેની બુદ્ધિ નીતિને વિષે જ આદરવાળી હતી. વિધાતાએ તેને સર્વ ગુણોનું નિધાનરૂપ બનાવ્યો હતો. જેમ લક્ષ્મી સદાચારનો આશ્રય કરે છે, તેમ સર્વ કળાઓ જાણે પરસ્પર સ્પર્ધા કરતી હોય તેમ એકી વળતે તે કુમારનો જ આશ્રય કરીને રહી હતી. જાણે પૃથ્વીપર આવેલો બૃહ-સ્પતિ જ હોય તેવો તે કુમાર વ્યાકરણાદિક નિર્મળ ચૌદ મહાવિદ્યાઓને જાણેલો હતો. છત્રીશ પ્રકારના દંડાયુધની કળામાં તેણે તે પ્રકારે પરિશ્રમ કર્યો હતો કે જેથી કદાચ લકાર્ધમાં ઈંદ્ર પોતે આવ્યો હોય તો તેને પણ તે કુમાર તુલ્ય સમાન પણ ગણે નહીં. જોદ રહિત ચિત્તવાળો તે કુમાર ધનુર્વેદને એટલો બધો જાણતો હતો કે જેથી ઈંદ્રનો પુત્ર અર્બુન પણ તેની પાસે મંદ થઈ જાય. આ કુમાર તિર્યંચ અને મનુષ્યોની સર્વ પ્રકારની વિષમ ભાષાઓમાં પણ દેવની જેમ કુશળતાને ધારણ કરતો હતો. તેણે બાણની કળાનો નિરંતર અભ્યાસ એવી રીતે કર્યો હતો કે જેથી શબ્દવેધીઓમાં તે પ્રથમ સ્થાનને પામ્યો હતો. કાષ્ઠ વિગેરેની અદ્ભુત શિલ્પવિદ્યામાં તે એટલો બધો પ્રવીણ હતો, કે જેથી રવિશંકરમાં તેને પો-

૧ શબ્દને અનુસારે બાણ મારી લક્ષ્યને વીધનારા શબ્દવેધી કહેવાય છે.
૨ દેવનો શિલ્પી.

તાનો જીતનાર જોઈને આ પૃથ્વીપરથી નાશીને સ્વર્ગમાં જતો રહ્યો છે. વિશેષ પ્રકારની યુદ્ધિવાળો તે કુમાર અષ્ટાંગ નિમિત્ત શાસ્ત્રને સારી રીતે ભણ્યો હોય, તેથી તે ત્રણે કાળના વૃત્તાંતને સારી રીતે જાણી શકતો હતો. દુનિયામાં કોઈ પણ એવી રત્નની જાતિ નથી કે જે રોહણાચળ પર્વત ઉપર ન હોય, તેમ જગતમાં એવી કોઈ પણ કળા નહોતી કે જે કળાને આ કુમાર જાણતો ન હોય. હવે કોઈ એક દિવસ આ મેઘનાદ કુમાર પોતાના મિત્રો સહિત ઉદ્યાનમાં ગયો હતો. ત્યાં તેણે કોઈક નિપુણતાવાળા પાંચને જોઈને જોઈ પૂછ્યું કે—“હે પાથ ! તું ક્યાંથી આવે છે ? ક્યાં જવાનો છે ? કોઈક અદ્ભુત નવીન વાર્તા જાણતો હો તો તે મારા કર્ણની અતિથિ રૂપ કર (મને સાંભળાવ).” તે સાંભળી પાંચ પણ જોઈએ કે—“હે પૃથ્વીપતિ ! ચંપા નગરીમાં મદનસુંદર નામે શ્રેષ્ઠ વસે છે, તેનો હું મુઘન નામે પુત્ર છું. અને શત્રુજય મહાતીર્થની યાત્રા માટે હું નીકળ્યો છું. તે તીર્થની યાત્રાવડે પ્રાણીઓ પોતાનો જન્મ પવિત્ર કરે છે. હાલમાં ચંપા નગરીને મદનસુંદર નામનો રાજા પાલન કરે છે. સૌંદર્યના અતિશયને લીધે તેનું નામ સાર્થક પશ્ચાત્તે ધારણ કરે છે. તે રાજાને શીલથી શોભતી ત્રિયંબુજમંજરી નામની રાણી છે. તેઓને સંપૂર્ણ લાવણ્યવાળી મદનમંજરી નામની એક કન્યા છે. તે કન્યા હાલમાં દોષોને જીવાડનારું નવીન યૌવન પામી છે, તો પણ દિવસે દિવસે તે પોતાનાં સર્વ અંગોમાં ગુણના ઉદયને જ ધારણ કરે છે. વર્ણન કરવામાં પણ ન આવી શકે એવી લાવણ્યાદિક અસમાન-અસાધારણ ગુણલક્ષ્મીને ધારણ કરતી તેણીના સ્વરૂપનું વર્ણન કરનારા સર્વ કવિઓ અસત્યભાષી કહેવાયા છે. તે કળાની કુશળતાએ કરીને જાણે પૃથ્વીપર સાક્ષાત્ સરસ્વતી દેવી ઉતરી હોય, અને સૌભાગ્યે કરીને જાણે સાક્ષાત્ લક્ષ્મીજી હોય એવી તે શોભે છે. હર્ભાંગી, હર્ષદ્વિમાન અને હઃશીલવાળા પતિઓના યોગથી અત્યંત હઃખ પામતી અન્ય સ્ત્રીઓને જોઈને તે કન્યાએ પ્રતિજ્ઞા કરી છે કે—“જે પુરૂષ વિસ્તારથી બ્યાકરણ, જ્યોતિષ અને શિદ્ધ શાસ્ત્ર તથા સર્વ ભાષાઓ અને ધર્મવિદ્યા

એ વિગેરે સર્વ કળાઓને જાણતો હોય, તેવા વરને હું વંદીશ. ” રાજાએ તેણીની પ્રતિજ્ઞા જાણીને કોઈ પણ ઠેકાણે તેવા વરને નહીં જાણવાથી મહામંત્રીના વિચારવડે સ્વયંવર પ્રારંભ્યો છે. જાણે સ્વર્ગમાંથી વિમાન ઉતર્યું હોય તેવો સ્વયંવર મંડપ રાજાએ કરાવ્યો છે. તે જાણે કે કન્યાના ગુણો રૂપી લક્ષ્મીને કીડા કરવાનું સ્થાન હોય તેવો શોભે છે. સ્વયંવરનું સુદૂર્ત આજથી એક મહિને છે. તે ઉપર સર્વ રાજાઓને યોદ્ધાવવા માટે રાજાએ દૂતોને ઠેકાણે ઠેકાણે મોકલ્યા છે. આવનાર રાજાઓના નિવાસને માટે તે રાજાએ પોતાના ચિત્તની જેવા વિશાળ જાનીવાસાની જેવા ઉત્તમ આવાસો કરાવ્યા છે. તથા તે રાજાઓને માટે મનોહર અન્ન અને ઘાસના રાશિ (ઢગલાઓ) કરી રાખ્યા છે, કે જે કન્યાની કીર્તિરૂપ લક્ષ્મીના કીડા પર્વતો હોય તેવા શોભે છે. આ પ્રમાણે તે પાંચ પાસેથી સાંભળીને રાજકુમાર આશ્ચર્ય પામ્યો, અને પોતાનીજ કળાઓને તુલ્ય એવું તેણીનું ^૧ પણ હોવાથી તેણીના પર આસક્ત થયો. ત્યારપછી તે કુમાર તે પાંચનું સન્માન કરી પોતાના મહેલમાં ગયો. તે દિવસની રાત્રીએ તે કન્યાને જોવાની ઉત્કંઠાવાળો હોવાથી તેને નિદ્રા આવી નહીં. તેણે વિચાર કર્યો કે—“ અહો ! તે કન્યાની કુશળતા કેને આશ્ચર્યકારક નથી ? તેણીએ વરની પરીક્ષા માટે અતિ વિષમ પ્રતિજ્ઞા કરી છે. જે પુરૂષે આ સાર્થક નામવાળી રત્ન-ગર્ભા (પૃથ્વી) ને ચોતરફ જોઈ નથી, તે કૂવાના દેડકાની જેવા પુરૂષનો જન્મ નિષ્ફળ છે. વિવિધ પ્રકારના દેશો રૂપી કસોટી ઉપર ઘસાયા વિના ડાહ્યા પુરૂષોના પણ ભાગ્ય રૂપી સુવર્ણની વાસ્તવિક પરીક્ષા થઈ શકતી નથી. જે પુરૂષ ઘરમાંજ શૂરવીર હોય, તેની કીર્તિ હનિયામાં ફેલાતી નથી. પોતાના સ્થાનમાં રહેલા સૂર્યની પ્રભા શું ભુવનને પ્રકાશ કરી શકે ? ” આ પ્રમાણે વિચાર કરીને સાહસિક પુરૂષોમાં અગ્રેસર એવો તે કુમાર એકલોજ પિતા વિગેરેથી છાનોજ પોતાના ઘરમાંથી નીકળી ગયો. ચાલતાં ચાલતાં દેશ, ગામ અને નગર વિગેરે સ્થાનોને શીઘ્રપણે ઝાળંગી એકદા જાણે યમરાજનું કીડા ઘર હોય તેવા ભયંકર અરણ્યમાં આવ્યો.

ત્યાં રાત્રીને સમયે તે શ્રમને લીધે સુતો હતો તેવામાં મધ્ય રાત્રીને વખતે તેની પાસે પ્રત્યક્ષ ચમરાજ હોય એવો એક રાક્ષસ પ્રગટ થયો. તેનું મુખ લાંબી દાદાઓને લીધે લયંકર દેખાતું હતું. તેના મસ્તકના પીળા કેશને લીધે તે બીહામણો દેખાતો હતો, તેનાં નેત્રો રાતાં હતાં, અને તેનું શરીર મોટા પર્વત જેટલું ઉચું હતું. તેણે ઉદ્વેગપૂર્વક કુમારને કહ્યું કે—“ અરે મનુષ્ય ! તારા ઇષ્ટ દેવનું સ્મરણ કર. અત્યંત ક્ષુધાને લીધે મારી કુક્ષિ હર્ષણ થઈ છે, તેથી હમણાંજ હું તને લક્ષણ કરીશ. ” તે સાંભળીને નિર્ભય કુમાર ધૈર્યથી બોલ્યો કે—“ હે શ્રેષ્ઠ રાક્ષસ ! તું તારા કુળને યોગ્યજ બોલ્યો છે, તે ઠીકજ છે. જો આ પોતાની જાતેજ શીઘ્રપણે નાશ પામનાર મારા શરીરવડે તારી તૃપ્તિ થતી હોય, તો મેં આ શરીરવડે શું સુકૃત ન મેળવ્યું કહેવાય ? પરંતુ હમણાં હું ચંપા નગરીમાં રાજકન્યાની પ્રતિજ્ઞા પૂર્ણ કરવા પૂર્વક તેણીને પરણવાની ઇચ્છા થવાથી ઉત્કંઠા સહિત જાઉં છું. ત્યાંથી કૃતાર્થ થઈને અથવા અકૃતાર્થ થઈને પાછો વળતાં હું તારી પાસે આવીશ, અને તે વખતે તારો આ સર્વ મનોરથ પૂર્ણ કરીશ. આ મારી પ્રતિજ્ઞા પ્રાણનો અંત થાય તો પણ હું લોપીશ નહીં, એમ તું નિશ્ચે બાળ. ” આવા કુમારના વચનથી તે રાક્ષસ આશ્ચર્ય પામીને બોલ્યો કે—“ તો સુખેથી તું જા. તારો માર્ગ નિર્વિઘ્ન હો. સાધવા લાયક કાર્યને તું સાધી લે. અહીં નજીકમાં માઝું સ્થાન છે, ત્યાં ઉદાર બુદ્ધિવાળા તારે આવવું. ” આ પ્રમાણે તેની અનુજ્ઞા લઈને કુમાર ત્યાંથી આગળ ચાલ્યો. અને શીઘ્ર પ્રયાણોએ કરીને ઇષ્ટ એવી ચંપા નગરીમાં પહોંચ્યો. ત્યાં કેટલાક રાજાઓ આવીને નવા આવાસોમાં વસ્યા હતા, અને કેટલાક રાજાઓ આવી આવીને વસતા હતા. એ રીતે હજારો રાજાઓને તેણે જોયા. બાળે પૃથ્વીપર આવેલો સ્વર્ગનો કટકો હોય એવો સ્વયંવર મંડપ તેણે જોયો, તે મંડપનું તોરણ દિશાંશુ સ્ત્રીઓના રત્નમય આભૂષણની શોભાને ધારણ કરતું હતું. કન્યાની પ્રતિજ્ઞા જાહેર કરવા પૂર્વક રાજપુત્રોએ નગર મધ્યે વગાડાતા પહોંચે તે સાંભળતો હતો. સ્થાને સ્થાને હર્ષથી મોટા ઓચ્છવની પરંપરાને લીધે સ્વર્ગપુરીની સ્પર્ધા કર-

નારી તે નગરીને જોઈ જોઈને તે મેઘનાદ આશ્ચર્ય પામતો હતો. આવા અવસરે મહેલના ગવાક્ષમાં બેઠેલી તે રાજકન્યાને, ક્યેન પક્ષીની જેમ પક્ષીને અદ્વૈત રીતે કોઈએ હરણ કરી. તે કન્યાને ત્યાં બેઠેલી નહીં જોવાથી અત્યંત દુઃખ પામેલી દાસીઓ ગાહારી બનીને માથાને કુટતી કુટતી રાજા પાસે જઈ ઉંચે સ્વરે પોકાર કરવા લાગી કે—“હે સ્વામી ! આપની કન્યાને હમણાંજ કોઈ અદ્વૈત શરીરવાળો હરી ગયો છે, તેની શોધનો ઉપાય આપ શીઘ્ર-પણે કરો. તે સાંભળીને રાજા બાણે વજ્રથી હથોળાં હોય તેવો દુઃખી થયો, અને તરતજ પોતાના સેવકો પાસે સર્વ દિશાઓમાં તેણીની શોધ કરાવવા લાગ્યો. તેણીની પ્રાપ્તિ તો દૂર રહી, પરંતુ તેણીના સમાચાર પણ મળી શક્યા નહીં. વિક્કાન નિમિત્તિઆઓ પણ કાંઈપણ તે વિષે બાણી શક્યા નહીં. ત્યારપછી તેણીના વિર-હથી ઉત્પન્ન થયેલા શોક રૂપી ‘શંકુવટે ખીલાયેલા માતાદિક સ્વજનો ઉંચે સ્વરે આ પ્રમાણે રૂદ્ધ કરવા લાગ્યા—“સ્વભાવથીજ નિર્મળ, બુદ્ધિવટે સરસ્વતી દેવીને છોડનાર અને સર્વ શુભ સંપન્ન એવી હે પુત્રી ! કયો પાપી તને હરી ગયો ? હે પુત્રી ! તને વરવા માટે ઉત્સુક થયેલા આ સર્વ રાજાઓ અહીં આવેલા છે, તો સ્નેહ-વાળા અમોને અને તેઓને મૂકીને તું ક્યા ગઈ ? હે પુત્રી ! તારા વિના નિરાશ થયેલા આ રાજાઓ કોપાયમાન થઈને કુપણ માણ-સના ઘરથી ચાલક જનોની જેમ અમારી નિંદા કરતા આ સ્વયંવર થકી જતા રહેશે. હા ! હા ! આ નગર, આ મહેલ, આ મંડપ અને આ મહોત્સવ એ સર્વે તારા વિના અરણ્યની જેમ શૂન્ય થયાં. હે રથિઠ્ઠા, દુષ્ટ અને પાપી વિધાતા ! તેં આ શું કર્યું ? કે જેથી અમારી વત્સા (બાલિકા) ને આવે અવસરે તેં અપહરી ? હે દુષ્ટ બુદ્ધિવાળા દૈવ ! અમે તારો શો અપરાધ કર્યો છે ? કે જેથી તેં અમારા મનોરથો નિર્મૂળથી ઉખેડી નાંખ્યા ? અમે પૂર્વ જન્મમાં ઈર્ષ્યાથી કોઈના મહોત્સવ અવશ્ય લાંગર્યો હશે, નહીંતો કેમ અકસ્માત આ અમારો ઉત્સવ ભંગાય ?” આ પ્રમાણે આકાશ

૧ ખીલાવડે. ૨ નિર્લજ્જ.

અને પૃથ્વીને રોષહાવનાર સમગ્ર બંધુ વર્ગ ચોધાર અશ્રુએ રોવા લાગ્યો તે વખતે ઘણા શોકે કરીને હૃદયમાં શલ્યવાળો થયેલો રાજા પણ ખેદ પામ્યો કે—“ અહો ! મારા ઉપર વિધાતાની કેટલી બધી નિઃસીમ (પાર વગરની) પ્રતિકૂળતા છે ? કે જેથી તે વિધાતાએ મારો મનોરથ રૂપી વૃક્ષ મૂળથી ઉખેડી નાંખ્યો. આ આવેલા સર્વે રાજાઓને હું શી રીતે મુખ દેખાડીશ ? અને તેઓને શું કહીને તેમને ઘેર પાછા મોકલીશ ? ” આ પ્રમાણે હઃખ પામતા રાજાને જોઈને મુખ્ય પ્રધાને તેને કહ્યું કે—“ હે દેવ ! સામાન્ય મનુષ્યની જેમ તમારે આ પ્રમાણે શોકવટે વિન્હળ થવું યોગ્ય નથી. હે રાજન્ ! આવી પડેલા કાર્યમાં યથાયોગ્ય તાત્પર્યનો વિચાર કરો. કારણકે ધીર પુરૂષો કાંઈ પણ કાર્ય કરવાનું હોય તેમાં પોતાની બુદ્ધિને જ સ્થિર કરે છે. ” તે સાંભળીને રાજાએ કહ્યું કે—“ આવી વિષમ આપદા રૂપી નદીને તરવામાં તારા જેવાની જ બુદ્ધિ નાવ રૂપ થાય છે, માટે તું જ વિચાર કરીને કરવા લાયક ઉપાય બતાવ. ” ત્યારે શીઘ્રબુદ્ધિવાળા પ્રધાને રાજાને જવાબ આપ્યો કે—“ દિવ્ય શક્તિમાન કોઈક દેવાદિતે કન્યાને હરણ કરી છે. કેમકે દિવસે હરણ કરવાની તેની જ શક્તિ હોય છે. તેથી કરીને આ કન્યાને પાછી લાવવામાં પણ સામાન્ય પુરૂષ શક્તિમાન નથી. જે વસ્તુ અમ્વેદ્યે હરણ કરી હોય, તેને છોડાવવામાં ગણેડાની શક્તિ હોઈ શકે નહીં. પરંતુ જે કોઈ કન્યાની પ્રતિજ્ઞા પૂર્ણ કરવામાં પ્રવીણ-શક્તિમાન હોય, તેજ કદાચ તે કન્યાને પાછી લાવવામાં શક્તિમાન હોઈ શકે. તેથી કન્યાની પ્રતિજ્ઞા પૂર્ણ કરવા માટે આપણે સર્વે રાજાઓને પૂછીએ, જે કોઈ રાજા એ પ્રતિજ્ઞાને અંગીકાર કરે, તે જ તે લાવીને પરણે. જો કદાચ કોઈ પણ રાજા પણને પૂર્ણ કરી નહીં શકે, તો તે સર્વે લગ્ન પામીને પોતાની મેળે જ જતા રહેશે. ત્યાર પછી આપણે તેને પાછી લાવવા માટે શક્તિ પ્રમાણે ચતન કરશું. ” આ પ્રમાણે સાંભળીને આનંદ પામેલા રાજાએ કહ્યું—“ આ ઉપાય ઠીક છે. એમ જ કરીએ. ” ત્યાર પછી બુદ્ધિના નિધાન સમાન પ્રધાને સર્વે રાજાઓને યોદ્ધાનીને કહ્યું કે—“ હે રાજાઓ ! અમારી

રાજકન્યાએ પાણિયહણમાં એવો પણ કર્યો છે કે-જે કોઈ શબ્દ વેધ, ધનુર્વેદ, સમગ્ર લાખા, સમગ્ર શિદ્ધપકળા અને પ્રગટ રીતે અષ્ટાંગ નિમિત્તને બાણુતો હોય, તે મારો પતિ છે. તો જે કોઈ વીર માનવી આ હુપૂર પણને પૂર્ણ કરવા શક્તિમાન હોય, તેણે શીઘ્રપણે પડહનો સ્પર્શ કરવો. પછી તેણે નિમિત્ત વિદ્યાથી તે કન્યાને કોણ હરી ગયું છે ? વિગેરે સર્વ હકીકત સારી રીતે બાણવી. પછી શિદ્ધપકળા વડે આકાશમાં ગતિ કરનાર કાષ્ઠના ગરૂડો બનાવી તેના પ્રયોગ વડે જે સ્થાને કન્યા રહેલી હોય ત્યાં નિર્વિઘ્ન પણે જવું. અને પછી કન્યાને હરણ કરનારા તે શત્રુને ધનુર્વિદ્યાદિકના પ્રભાવથી સુદ્ધમાં જીતીને કન્યાને શીઘ્રપણે પાછી લાવવી. તેણીને પાછી લાવવામાં અમે પણ જે “જોઈશિ તે સહાય કરશું”, અને તેણીને લાવ્યા પછી તેણીની સાથે તેના જ નિર્વિઘ્નપણે લગ્ન થશે. જો કદાચ તે કન્યા અહીં હોત તો પણ તેણીના પણને જે પૂર્ણ કરત તેજ પરણવાનો હતો. તો હમણાંજ પણને પૂર્ણ કરીને પછી તેણીને પરણવા તે ચોખ્ખું છે. ” આ પ્રમાણે પ્રધાને આશ્વેષ સહિત કહ્યું ત્યારે સર્વે રાજાઓ નીચું મુખ રાખી વિદેખા થયા અને મૌન રહ્યા. તે વખતે મેઘનાદ કુમારે આનંદથી શીઘ્રપણે ઉડીને પોતાના હસ્ત વડે પડહને સ્પર્શ કર્યો. કારણકે વિદ્યા છાની રહેતી નથી. તે કુમાર બોલ્યો કે-“ તમને સર્વને દેખતાં છતાં જ આ સર્વ પણની પૂર્ણતાને હું લક્ષ્મીપતિ રાજાનો પુત્ર કરી આપું છું. ” તે સાંભળીને સર્વે સલાસદો વિક્સવર નેત્ર વડે દાતારની સન્મુખ યાચકોની જેમ તે કુમારની સન્મુખ બેવા લાગ્યા. તેની આકૃતિ, પરાક્રમ અને વાણીથી વિસ્મય પામેલો રાજા પણ બોલ્યો કે-“ હે ભદ્ર ! તમારા અહીં આવવાથી નહીં થાય છે કે હજી અમારું ભાગ્ય બાગ્યત છે. સર્વ અવયવોમાં સારા-ઉત્તમ લક્ષણોવાળી આ તારી આકૃતિ જ નિવેદન કરે છે કે તારી શક્તિ નિઃશંકપણે વિશ્વને ઉલ્લંઘન કરનારી છે. જેમ ઘણા મણિઓના સમૂહમાં એક ચિંતામણિ રત્ન રહેલું હોય તો તે ઝોળખાતું નથી, તેમ આટલા બધા રાજાઓની મધ્યે આવેલો તું પ્રમાદને લીધે અમારા વડે ઝોળખાયો નથી. અમારે લક્ષ્મીપતિ રાજાની સાથે પરમ પ્રીતિ

છે, તો તેનો પુત્ર અમોને આ હુઃખથી મુક્ત કરે તે ચોચ જ છે. પ્રથમ તો અત્યંત શોક રૂપી દાવાનળથી અમો તાપ પામેલા છીએ, તેથી હે સુંદર ! અમારી પુત્રીની વાર્તારૂપી અમૃત વૃષ્ટિ વડે અમોને આશ્વાસન કર, તો ઘણું 'સારું.' આ પ્રમાણે રાજાએ સન્માન પૂર્વક તે રાજકુમારને પૂછ્યું, ત્યારે તે નિમિત્ત વિદ્યાથી સારી રીતે જાણીને તેણીની ખબર કહેવા લાગ્યો કે—“હેમાંગદ નામનો કોઈ વિદ્યાધર આઠાશ માર્ગે જતો હતો, તેના હૃદયને તે કન્યાએ હરણ કર્યું”, તેથી ગવાક્ષમાં રહેલી તેણીને તે હરી ગયો. અહીંથી એક હજાર ચોજન દૂર રત્નસાનુ નામનો પર્વત છે, કે જ્યાં દેવો પણ જઈ શકે નહીં, ત્યાં તે અન્યાયી વિદ્યાધર તેણીને લઈ ગયો છે. ત્યાં તેણે સેંકડો ચાટુ (મિષ્ટ) વચનથી તેણીની પ્રાર્થના કરી, પરંતુ દરિદ્રની જેમ તેના વચનને પણ તે કિમિત્ માત્ર માનતી ન હોતી, ઉલટો તેણીએ એવો જવાબ દીધો કે—“જે મારા પણને પૂર્ણ કરશે, તે પતિને મૂકીને હું સર્વથા પ્રકારે અન્ય પતિને નહીં વડું.” આવા વચનથી તે વિદ્યાધર કોપ પામીને તેણીને ત્યાં જ બચકર સ્થાનમાં મૂકીને પોતાને સ્થાને ગયો. હુષ્ટોના મનમાં દયા ક્યાંથી હોય ? તે વિદ્યાધરે ધાર્યું છે કે—“હું ફરીથી અહીં આવીને આ કન્યાને સમજાવીશ, અને તેણીને હું પરણીશ. માટે આને અહીંથી કોઈ ન લઈ જાય તેમ કહું.” એમ વિચારીને તેણે તેણીની રક્ષા માટે જાણે ચમરાજની પુત્રી હોય તેવી બચકર ગૃધ્રીના રૂપને ધારણ કરનારી રાક્ષસી વિદ્યાને મૂકી છે. ત્યાં રહેલી તે ગૃધ્રી નિરંતર વિવિધ પ્રકારના શબ્દ કરે છે. તેમાં કોઈ વખત શુભને સૂચવનારી તે એવું બોલે છે કે—“તમારું કુશળ છે.” વળી કોઈ વખત આ પ્રમાણે બોલે છે કે—“અરે ! તમે અહીં ક્યાં આવ્યા ? તમારા પર ચમરાજ કોપાયમાન થયો છે કે શું ? અહીંથી નાશી જાઓ. નાશી જાઓ.” આ પ્રમાણે જ્યારે તે બોલે છે, તે વખતે તે રાક્ષસીના વચનને જે સાંભળે છે, તે મનુષ્ય ગુણમાંથી રૂધિરનું વસન કરી પૃથ્વી પીઠ પર આબોધે છે, અને દુષ્ટ સર્પ વડે ડસાયો હોય તેમ તે તત્કાળ મૃત્યુ પામે છે. આવા દુષ્ટ પ્રભાવવાળી તે નિરંતર

કન્યાની પાસે રહેલી છે. પરંતુ જો કોઈ શબ્દવેધી તેના મુખને બાણોથી ભરી દે, તો તેણીની શક્તિ હણાવાથી તે તત્કાળ નાશી જાય. ” આ પ્રમાણે કુમારનું વચન સાંભળીને રાજા વિગેરે સર્વે સભાસદો વિસ્મય પામ્યા, અને અહો ! આ કુમારનું જ્ઞાન ! અને અહો ! આની બુદ્ધિ કેવી છે ? એમ કહી તેની પ્રશંસા કરવા લાગ્યા, તથા બોલ્યા કે—“ હે કુમાર ! તમે તેણીનું વૃત્તાંત કહીને અમને પ્રસન્ન કર્યા. તેજ રીતે તેણીને પાછી લાવીને પણ અમારા આનંદમાં વૃદ્ધિ કરો. સર્વ કળાની નિપુણતાથી શોભતા એવા તમારા વિના બીજો કોઈ વીર તેણીને લાવીને અમને આનંદ આપવા સમર્થ નથી. ” તે સાંભળીને જાણે સ્વર્ગમાંથી વિશ્વકર્મા અહીં પૃથ્વીપર ઉતર્યો હોય તેવા તે કુમારે પોતાની શિદ્ધપકળા વડે આકાશમાં ગતિ કરનારા ઘણા કાષ્ઠના ગરૂડો બનાવ્યા. તેમાં બીજા કોઈએ પરાભવ પમાડી ન શકાય એવા એક મુખ્ય ગરૂડ ઉપર રાજકુમાર આરૂઢ થયો, અને બીજાઓ ઉપર બીજા યોદ્ધાઓ વિવિધ પ્રકારનાં શસ્ત્રો હાથમાં ધારણ કરીને આરૂઢ થયા. શ્રેષ્ઠ સુભટોથી પરિવરેલો વિશ્વજીની જેવો બળવાન તે કુમાર તે પર્વતને ઉદેશીને આકાશતળમાં ઉડ્યો. એક સપ્તવારમાં તે પર્વત ઉપર જઈ પહોંચ્યો, અને ત્યાં તે કન્યાને રહેલી દીડી. કસાઈબાને નાંખેલી બકરીની જેમ ભયને લીધે તેણીનાં નેત્રો કંપતાં હતાં. તે અવસરે તે ગૃધ્રીએ વિપરીત શબ્દ કર્યો, તેનો લગાર માત્ર શ્રવણ સાથે યોગ થવાથી તે સર્વે સુભટો મૂર્છિત થયા. અતુચ્છ-મોટી બુદ્ધિવાળા તે રાજપુત્રે સર્વ ભાષાને બાણનારી બુદ્ધિથી તેણીને હુષ્ટ શબ્દ કરતી સારી રીતે બોળી. પછી શબ્દવેધીમાં ધુરંધર એવા તેણે બાણો મૂકીને તે પક્ષિ-ણીનું મુખ અને કન્યાનું પશુ (પ્રતિજ્ઞા) પૂર્ણ કર્યું. નિરંતર પડતા તે કુમારના બાણોએ કરીને તેણીનું મુખ ભરાઈ જવાથી તેણીનો સર્વ પ્રભાવ ક્ષીણ થયો, અને તેથી તે પલાયન કરી ગઈ. તેણીનો હુષ્ટ શબ્દ નહીં સંભળાવાથી મૂર્છા પામેલા સુભટો તત્કાળ ચેતન્યને પામી કુમારની પાસે આવ્યા. તે કુમારની કળાથી આશ્ચર્ય પામેલા સુભટોએ તે કન્યાને કહ્યું કે—“ આ કુમારે તારી સર્વ પ્રતિજ્ઞા પૂર્ણ કરી છે. નિમિત્ત જ્ઞાનથી આણે તારી સર્વ હકી-

કેત બાણીને તે કહેવાથી સર્વ જનને હર્ષિત કર્યા છે. પછી પોતાની શિષ્ય કળાવડે કાષ્ઠના ગરૂડો બનાવી તે વડે અહીં આવી ધનુર્વિદ્યાના બળથી માથા ગૂંથીને ફર કરી છે. હે દેવી ! આ રંગાવતી નગરીના સ્વામી શ્રી લક્ષ્મીપતિ નામના રાજાનો પુત્ર બુદ્ધિરૂપી સંપત્તિનો નિધિ છે એમ તું બાણ. ખરેખર તારા ઉચ્ચ ભાગ્ય બાળુત છે કે જેથી આ કુમાર તારા સ્વયં વરના ઉત્સવમાં પોતાની મેળેજ આવ્યા છે. હે સુંદર અંગવાળી ! જો આ કુમાર તારા સ્વયં વરમાં ન આવ્યા હોત, તો આ ઉત્કટ સંકટથી તારૂં રક્ષણ કેણુ કરત ? ” આ પ્રમાણે સાંભળી તે કન્યા અત્યંત હર્ષ પામી, અને વિકસર નેત્રાવડે તેની સામે જોઈ મનથી તેને પતિ તરીકે વરી. ત્યારપછી કુમાર તેણીને લઈ અતિ હર્ષિત થયેલા મુલકો સહિત ગરૂડપર આરૂઢ થઈ નિર્વિઘ્નપણે ચંપા નગરીમાં આવ્યો. તે જોઈ રાજાનું મન વિસ્મય અને આનંદના સમૂહથી પૂર્ણ થયું, અને તેણે શીવ્રપણે તે બન્નેના લગ્નની સામગ્રી તૈયાર કરાવી. વિસ્મય પામેલા પૌરજનોએ તે કુમારની પ્રશંસા કરી કે-“ અહો ! નિમિત્ત શાસ્ત્રમાં આની કુશળતા અનુપમ (ઉપમા સહિત) છે- અહો ! આની શિષ્યકળા પણ વિશ્વકર્માને ઉદ્ધવન કરે છે. અહો ! આની નિર્મળ ધનુર્વિદ્યા અર્જુનને પણ છોડે એવી છે. અહો ! સમગ્ર ભાષા બાણવામાં આની નિયુક્તતા અદ્ભુત છે. અહો ! સર્વ અંગના સંગવાળું આતું સૌભાગ્ય જગતમાં અદ્ભુત છે. અહો ! આતું અલૌકિક પરાક્રમ સર્વ દિશાના સમૂહને છોડવામાં સમર્થ છે. અહો ! આ મહન સુંદરી કન્યાએ જે જે પણની પ્રતિજ્ઞા કરી, તે સર્વ ૧ કુદપૂર છતાં પણ લીલા માત્રમાં આણે પૂર્ણ કરી. ” આ પ્રમાણે પૌરજનો વડે સ્તુત કરતા તે કુમારને રાજાએ મોટા ઉત્સવ પૂર્વક પોતાની કન્યા સાથે પરણાવ્યો. હસ્તમેળાપ મૂકાવવાને સમયે રાજાએ તેને દાસ, દાસી, વગ્ન, આબૂપણ, હસ્તી અને અશ્વ વિગેરે ઘણી વસ્તુ પ્રમાણુસહિત આપી. સર્વ કોઈને જમાઈ અતિ પ્રિય હોય છે. તે કુમારની કળાથી જેમનું મન વિસ્મય પામ્યું છે એવા બીજા સર્વે રાજાઓ લગ્ન પામ્યા. તેમને રાજાએ સત્કાર કરી વિદાય કર્યા,

એટલે તેઓ પોતાપોતાના નગર તરફ ગયા. રાજાએ કુમારને આદર-
પૂર્વક જૂદા આવાસ (મહેલ) માં રાખ્યો. ત્યાં તે ઈંદ્રાણીની સાથે ઈં-
દ્રની જેમ મદનસુંદરીની સાથે મનોહર ભોગ ભોગવવા લાગ્યો. કેટલાક
દિવસ પછી એકદા તે કુમાર રાજાની રજા લઇને સૈન્ય સહિત
પોતાની નગરી તરફ આવ્યો, અને અનુક્રમે તે રાક્ષસની અટવીમાં
આવ્યો. તે વખતે સૂર્ય પોતાને છતનારી કુમારની તેજ લક્ષ્મીને
જોઈને જાણે લબ્બ પામ્યો હોય તેમ પશ્ચિમ સમુદ્રમાં ડૂબી ગયો.
—અસ્ત પામ્યો. તેથી તે વનમાં કુમારે સૈન્યનો પડાવ નંખાવ્યો.
તત્કાળ સર્વ લોકો માર્ગના શ્રમને લીધે સુખેથી સૂઈ ગયા. પરંતુ
તે બુદ્ધિમાન કુમાર તો દેવ પૂજાદિક સંધ્યાના વિધિને કરવા લાગ્યો.
સત્પુરુષો અમિત થયા છતાં પણ અવશ્ય કરવાની ક્રિયાને
છોડતા નથી. “ ગુણીજનો પોતાની પ્રતિજ્ઞાને કદાપિ
તજતા નથી. ” એ પ્રમાણે કમળો જાણે કુમારને જણાવતા
હોય તેમ તે સર્વે બીડાઈ ગયા. અમારી લક્ષ્મીનો સર્વથા નાશ
કરનાર સૂર્ય અસ્ત પામ્યો, એમ જાણીને જાણે આનંદ પામી
હોય તેવી પોયણીઓ વિકસ્વર થઈ. ચિરકાળ સુધી ભોગભ્યા છતાં
પણ હૃદયને પામેલી કમલિનીનો ત્યાગ કરી ભ્રમરોએ પોયણીને
ભજવા લાગ્યા. તે અપળ ચિત્તવાળાની પ્રીતિને ધિક્કાર છે, હે
લોકો ! આ સૂર્ય તેજસ્વી છતાં પણ વાદળીના સંગથી પડી
ગયો એમ પક્ષીઓ જાણે કહેતા હોય તેમ કોલાહલ કરવા લાગ્યા.
કુલટા સીની જેમ પશ્ચિમદિશાનો રાગ સંધ્યાકાળના વાદળાના
મિષથી એક ક્ષણવાર ઉત્પન્ન થઈને પછી તરતજ સમગ્રપણે નાશ
પામ્યો. સતી સીઓને પતિનો વિયોગ થતાં હઃખ પ્રાપ્ત થાય એ યોગ્ય
જ છે, એ પ્રમાણે દિશાઓ જાણે તે નવી પરણેલી મદનસુંદરીને
કહેતી હોય એમ શ્યામરંગવાળી થઈ ગઈ. આ રાજકુમાર પોતાની
પ્રતિજ્ઞાને પાળશે કે નહીં ? તે જોવા માટે જ જાણે હોય એમ
આકાશ તારાડૂપી નેત્રોને વિકસ્વર કરવા લાગ્યું. શું આ બ્રહ્માં-
ડડૂપી ભાંડ અંજનથી પૂર્ણ થયું છે કે અંજનગિરિના ચૂર્ણથી ભરાઈ
ગયું છે ? એમ અધકારથી પૂર્ણ દેખાવા લાગ્યું. આ અવસરે જેનો

વામ ભાગ પ્રિયાએ શોભાવ્યો હતો તથા જેણે પંચ નમસ્કારનું સ્મરણ કર્યું છે એવો તે કુમાર જેવામાં સુવાની તૈયારી કરતો હતો, તેટલામાં તેને પોતાની પ્રતિજ્ઞાનું સ્મરણ થતાં તે વિચારવા લાગ્યો કે—“હું હમણાં જ ત્યાં જઈને મારું વચન પાળું. પરંતુ આ નવી પંરણી પ્રિયાને એકદમ છોડી દેતાં યૂથથી ભૂલી પડેલી હરણીની જેમ તેણીની શી અવસ્થા થશે ? મારે આધીન જીવતરવાળી આ પતિ-વ્રતા મારા વિયોગથી અવશ્ય તૃણની જેમ પોતાના પ્રાણનો તત્કાળ ત્યાગ કરશે. અથવા તો ભલે આ પ્રિયા-પોતાની ઈચ્છા પ્રમાણે કરે, ભલે રાજ્યલક્ષ્મીનો વિનાશ થાય, અને આ મારા પ્રાણો પણ ભલે પ્રયાણ કરવામાં તત્પર થાય, પરંતુ મેં પોતે જ કરેલી પ્રતિજ્ઞા મારે અવશ્ય પાળવી જોઈએ. મનુષ્યોને પ્રતિજ્ઞાનો લોપ કરીને જીવનું એ જરાપણ સારું નથી. વળી આ પ્રિયાને કહ્યા વિના જવું તે પણ મને યોગ્ય લાગતું નથી. કારણ કે વિવાહની વિધિમાં મેં આનો જમણો હાથ ગ્રહણ કર્યો છે, તેણીને આ વાત કહેવાથી કદાચ તે સ્વસ્થ મનવાળી થઈને રહેશે તો ઠીક થશે. ” આ પ્રમાણે વિચારીને કુમારે તેણીને પોતાની પ્રતિજ્ઞા જણાવી. ત્યારે તે બોલી કે—“ હે જીવિતના નાથ ! તમારે પ્રાણત્યાગ કરવો કેમ યોગ્ય હોય ? તમારા મરણથી હું પતિવ્રતા મરી જ છું એમ નક્કી સમજવું. હે સ્વામી ! તમારા માતાપિતા તમારા શોકરૂપી દાવાનળથી બળીને તમારા જ માર્ગના સુસાક્ષર થશે. માટે તમે આ સ્થાને વિલંબ ન કરો, હમણાં જ અહીંથી આગળ પ્રયાણ કરો, અને તે રાક્ષસ ન જાણે તેમ અરણ્યને શીઘ્ર ઓળંગી જાઓ. ”

તે સાંભળીને કુમારે બોલ્યો કે—“ હે પ્રિયા ! સત્યવાદી હું પોતાની પ્રતિજ્ઞાનો લોપ શી રીતે કરું ? મહાશય પુરૂષો પ્રાણનો નાશ થાય તો પણ પોતાની પ્રતિજ્ઞા લોપતા નથી. સત્પુરૂષો પોતાના વચનને પાળવા માટે થઈને અગ્નિમાં પ્રવેશ કરે છે, ધનવાસને સેવે છે, રાજ્યનો ત્યાગ કરે છે, લક્ષ્મીનો તિરસ્કાર કરે છે, અને પ્રાણને જીવું તૃણ સમાન ગણે છે, અર્થાત્ પોતાની વાણી પાળવા માટે શું-શું નથી કરતા ? સર્વ કરે છે. પ્રતિજ્ઞાની રેખાને યામેલા હરિશ્ચંદ્ર રાજાએ ચંદાળના ઘરમાં પાણી ભરીને

દાસપણું કર્યું હતું. હે દેવી ! પ્રચંડ ભુજાબળવાળા પાંડવોએ વાણી રૂપી બંધનથી બંધાઈને તેર વર્ષ સુધી વનવાસનું સેવન કર્યું હતું. ઉત્તમ પુરૂષ સ્વાભાવિક પણ જે વચનને બોલે છે, તે પથ્થરમાં કોતરેલા અક્ષરની જેમ કદાચિ અન્યથા પ્રકારે થતું નથી, તેથી હે દેવી ! મારે એકવાર તે રાક્ષસની પાસે અવશ્ય જવું છે. ” તે સાંભળીને તે બોલી કે—“ જો એમ છે, તો હું પણ તમારી સાથે ત્યાં આવું. મરણ અથવા જીવિત આપણું સાથે જ થાય તે સારું. કેમકે સંપત્તિમાં અથવા વિપત્તિમાં સતી સ્ત્રીઓની ગતિ પતિ જ છે. ” કુમારે ફરીથી કહ્યું કે—“ હું તો વાણીથી બંધાયેલો છું, તેથી ત્યાં બહાર છું. અને તું તો મનમાં ધૈર્ય ધરીને અહીં જ રહે. અને હે પ્રિયા ! મારા ગયા પછી મારા સમાચાર જાણીને પછી મારા વૃત્તાંતની સમાન કાર્ય તારે કરવું. ” આ પ્રમાણે પ્રિયાને કહીને તે કુમાર શુભ રીતે કોઈના જાણવામાં ન આવે તેમ એકલો જ ચાલ્યો, અને તે રાક્ષસના ભવનમાં ગયો. તેણે કહ્યું કે—“ હે રાક્ષસેન્દ્ર ! મેં તારી પાસે રજજીની જેમ પ્રતિજ્ઞાવડે મારા આત્માને બાંધ્યો હતો, તેથી હું તારી પાસે આવ્યો છું. હે દેવ ! તારી કૃપાથી જ હું તે સુંદરીને પરણ્યો છું. હવે તારી ઇચ્છા પ્રમાણે તું કર. ” આ પ્રમાણે તે બોલીને તેની સન્મુખ ઉભો રહ્યો. તેને જોઈને હર્ષ પામેલો, ક્ષુધાતુર, હર્ષિત કુક્ષિવાળો અને નિર્દય એવો તે રાક્ષસ કટારી વડે તેના શરીરને છેદવાનો આરંભ કરતો હતો. તેટલામાં મદનમંજરી કે જે પોતાના પતિના પ્રાણાંતની શંકાને લીધે હૃદયમાં આકુળવ્યાકુળ થવાથી અપાર દુઃખને પામતી પોતાના નિવાસ સ્થાનમાં રહી ન શકવાથી પોતાના પ્રિયની પાછળ પાછળ આવી હતી, તે—“ હે પાપી ! મ કર. મ કર. ” એમ બોલતી તે બન્નેની વચ્ચે આવી ઉભી. તેણીના પરાક્રમને જોઈને હર્ષિત થયેલા રાક્ષસે તેણીને કહ્યું કે—“ તું કોણ છે ? અને આ પુરૂષ કે જે મારું ભક્ષ્ય છે, તેની તું રક્ષા કેમ કરે છે ? ” તે પણ બોલી કે—“ આ મારો જીવિતેશ્વર છે, અને ચાર સમુદ્રરૂપ મેખળાવાળી પૃથ્વીનો પાલક છે. તેથી હે ચતુર ! આ મહાત્માને મૂકી દે, અને મને બાંધ

બા. કારણકે મારા જેવી ઘણી સ્ત્રીઓ એને મળશે.” ફરીથી રાક્ષસે તેણીને કહ્યું કે—“ પણ અમારો રાક્ષસોનો આ (સ્ત્રીઓનો વધ કરવાનો) આચાર નથી. કારણ કે સ્ત્રી, બાળક અને રોગીને અવધ્ય કહ્યા છે. ” ત્યારે તે ઝોલી કે—“ તેં આ સત્ય જ કહ્યું છે; પરંતુ આને હણવાથી મારે મરણતું જ શરણ છે. કારણ કે પતિ રહિત થયેલી મારે પિતાના કે સસરાના ઘરમાં રહેવું, એ દ્રેષી પુરૂષની જેમ બન્ને લોકમાં કલ્યાણકારક નથી. વળી—ખરેખર આ રાક્ષસી છે કે જેણીએ પોતાના પતિનું ભક્ષણ કરાવ્યું, આ પ્રમાણે લોકમાં મને હુનિવાર કલંક પ્રાપ્ત થશે. તેમજ ચંદ્ર વિના પોચણીની જેમ પતિ વિના જીવતી મારે યોગક્ષેમની પ્રાપ્તિ પણ સંભવતી નથી. અરે ! હૃદયથી દગ્ધ થયેલી મારી મુગ્ધાની હવે શી ગતિ થશે ? ” આ પ્રમાણે વિલાપ કરવામાં વાચાળ એવી તે અત્યંત મોટે સ્વરે રૂદ્ધન કરવા લાગી. આ પ્રમાણે તેણીને દુઃખી થતી જોઈને રાક્ષસનું હૃદય દયાથી આર્દ્ર થયું—પીગળ્યું, તેથી તે આસન પરથી ઉઠીને ભુવનની અંદર ગયો, ત્યાંથી એક રત્નમય દેવતાઈ કચોળું લાવીને તેણીને આપ્યું, અને પ્રસન્ન થઈને તે રાક્ષસે તેણીને કહ્યું કે—“ આ કચોળું એક મહાભાંસ વિના બીજી સર્વ મનવાંછિત વસ્તુ જેવી કે મોતી, માણિક્ય, હંફૂલ અને સુવર્ણ વિગેરે આપે છે. આ કચોળાને માટે મેં બાર વર્ષ સુધી ઉગ્ર તપસ્યા કરી છે, અને ઉધે મસ્તકે રહીને નિરંતર મંત્રનો બાપ કર્યો છે. તેથી પ્રસન્ન થયેલા નાગેદ્રે (ધરણેદ્રે) મને હર્ષથી આ કચોળું આપ્યું છે. ચિંતામણીની જેમ આનાથી સર્વ ઈચ્છિત વસ્તુ તત્કાળ પ્રાપ્ત થાય છે. પૂર્વ જન્મના અભાગ્યને લીધે કાદવમાં ભૂંડની જેમ મને મહાભાંસ આવાતું દુષ્ટ વ્યસન પડ્યું છે. હાલ છ માસથી મને મનુષ્યનું માંસ મળ્યું નથી, તેથી વૃદ્ધિ પામેલી ક્ષુધા દરિદ્રીની જેમ મને અધિક બાધા કરે છે. આજે આ કોમળ અંગવાળા પુરૂષને હું પુણ્યથી પારચો છું, તેમાં તું યોગ ક્ષેમની પ્રાર્થના કરવાથી મને વિઘ્ન કરે છે. પરંતુ તું શીલ રૂપી બક્ષરથી વ્યાપ્ત છે, તેથી હું તને દૂર કરવા સમર્થ નથી.

૧. નવી વસ્તુની પ્રાપ્તિ થાય તે યોગ અને પ્રાપ્ત થયેલીનું રક્ષણ તે ક્ષેમ કહેવાય છે. ૨. મનુષ્યનું માંસ.

સૂર્યના કિરણોથી વિકસ્વર થયેલી કમલિનીને અંધકાર શી રીતે ઉપદ્રવ કરી શકે ? હું અધમ જાતિનો છું, તોપણ તારી પતિભક્તિ, તારૂં શીલવ્રત અને સત્વાદિક ગુણોથી મારા મનમાં હું આશ્ચર્ય પામ્યો છું, તેથી તારા પર મને કયા ઉત્પન્ન થઈ છે. અને જેમ કેઈ દુર્મતિ પુરૂષ એક કોડીને નિમિત્તે ચિંતામણિ રત્નને આપી દે, તેમ હું માંસના લોભથી આ દિવ્ય કચોળું તને આપું છું. નાગેંદ્રની કૃપાએ કરીને સર્વ વાંછિત આપવાથી આ કચોળું તને હાંદગી પર્યંત યોગ દેખને આપનાર થશે. હું પણ આ તારા પતિનું ભક્ષણ કરીને તૃપ્ત થઈશ. માટે હવે તું સ્વસ્થ થઈને પોતાને સ્થાનકે જા. તારા માર્ગો કલ્યાણકારક (નિર્વિઘ્ન) હો. ” તે સાંભળીને તત્કાળ બુદ્ધિવાળી તે વચ્ચસ્વિની બોલી કે—“ હે મિત્ર રાક્ષસેશ્વર ! તેં મારૂં ઘણું સાડું (હિત) કર્યું છે, કે આ કચોળાથી મને સર્વ અર્થની સિદ્ધિ થશે જ. કેમકે દેવની વાણી પ્રમાણુ રૂપ છે. તેમાં કંઈ પણ સંશય નથી. પરંતુ સ્ત્રીપણાની પ્રકૃતિને લીધે હું મારા મનમાં ઘણી અધીરી છું, તેથી હે રાક્ષસેશ્વર ! આ તારી આપેલી વસ્તુની હું પરીક્ષા કરીને ગ્રહણ કરવા ઇચ્છું છું. કારણ કે સોંધી અથવા મોંઘી વસ્તુને બીજા પાસેથી પરીક્ષા કરીને લેવામાં આવે તો તેનો લેનાર નિંદાને પાત્ર થતો નથી. તેથી કરીને જો તારી મારા પર કૃપા હોય તો જ્યાં સુધી તારી સમક્ષ આ કચોળાની પરીક્ષા કરૂં ત્યાં સુધી તું આ મારા પતિને મારીશ નહીં. ” તે સાંભળીને રાક્ષસે પણ હર્ષ પામી તેણીને કહ્યું કે—“ શીઘ્ર પરીક્ષા કર. મારૂં વચન અન્યથા (અસત્ય) નહીં થાય. ત્યાં સુધી હું આને મારવામાં વિલંબ કરૂં છું. ” ત્યાર પછી આનંદના વશથી જેનું સુખ વિકસ્વર થયું છે, એવી મદનસુંદરી પોતાના હાથમાં તે કચોળું રાખીને તેની ભક્તિથી પૂજા કરીને હર્ષથી બોલી કે—“ ભક્તિથી નમ્ર થયેલા મનુષ્યોના હિત કરવામાં તત્પર એવા હે નાગેંદ્ર ! સ્નેહ ભરેલી દષ્ટિવડે મારી સામું જુઓ જુઓ. મને શીઘ્રપણે પતિરૂપ ભિક્ષા આપો. ” આ પ્રમાણે તેણીની વાણીથી હું છેતરાયો છું એમ માનતો

રાક્ષસ ક્રોધ પામીને કુમારને કટારીના ઘાથી હણવા તૈયાર થયો. તોટલામાં તે બન્નેના પુણ્યથી બગૃત થયેલા (આકર્ષણ કરાયેલા) નાગેદ્રે પ્રત્યક્ષ થઈને રાક્ષસનો આક્ષેપ સહિત તિરસ્કાર કર્યો કે—“ હે મૂર્ખ, અધમ રાક્ષસ ! કાંઈવડે વૃદ્ધ બિલાડીની જેમ આ વિચક્ષણ સ્ત્રીવડે વાણીના પ્રપંચથી (તું) છેતરાયો છે. હવે તે તારા પોતાના કરેલા પાપનું ફળ અહીં જ લોગવ. ” એમ કહી તેને લાત મારીને યમરાજના મંદીરમાં પહોંચાડ્યો. ત્યારપછી નાગેદ્રે સ્નેહ પૂર્વક તે બન્નેને કહ્યું કે—“ હું આ કચોળાનો સ્વામી નાગેદ્ર નામનો દેવતા છું. કોઈ પુરૂષે વનમાં વસવું, ફળનો આહાર કરવો, હોમ કરવો, બ્રહ્મચર્ય પાળવું અને બપ કરવો એ વિગેરે તે તે દુષ્કર તપસ્યાઓવડે બાર વર્ષ સુધી સમ્યક્ પ્રકારે મારી આરાધના કરી. તેથી તેને મેં આ કચોળું આપ્યું હતું. આવી ચિંતામણિ જેવી ચીજ જેવા તેવા માણસને મળી શકતી નથી. પરંતુ પૂર્વ જન્મમાં કરેલા અગણ્ય પુણ્યના પ્રભાવથી ચક્રવર્તીના ચક્રરત્નની જેમ તમોને આ કચોળું સ્વયં પ્રાપ્ત થયું છે. મારા પ્રસાદથી તીવ્ર તપસ્યા વિના પણ જીવિત પર્યંત આનાથી સર્વ અર્થની સિદ્ધિ થશે, અને આ મનુષ્ય ભવમાં પણ અવિચ્છિન્ન દિવ્ય લોગોની પ્રાપ્તિ થશે. ” આ પ્રમાણે કહીને તે નાગરાજ તત્કાળ અદક્ષ થયો. ત્યાર પછી કુમાર તેણીની પ્રશંસા કરવા લાગ્યો કે—“ અહો ! તારું પરાક્રમ અદ્ભુત છે. અહો ! તારી મારા પરની ભક્તિ અકુત્રિમ છે, અહો ! તારા વચનની ચતુરાઈ ! અને અહો ! તારી બુદ્ધિની નિપુણતા ! હે દેવી ! સારા કાષ્ઠવાળી નાવની જેમ તારી બુદ્ધિથી જ આ હસ્તર કષ્ટ સમુદ્ર મારાથી લીલા માત્રમાં જ તરી જવાયો. જો તું મારી પાછળ શીઘ્રપણે ન આવી હોત, તો આ મારા પ્રાણ ક્યાંથી હોત ? રાજ્ય ક્યાંથી હોત ? અને આ કચોળું ક્યાંથી મળત ? મારે બીજું હજારો મોટી રાજ-પુત્રીઓ પત્ની તરીકે ભલે થાઓ. પરંતુ તે સર્વેની મધ્યે તું જ મારી પટ્ટરાણી છે. ” આ પ્રમાણે તેણીની પ્રશંસા કરીને તે ત્રિયા સહિત કચોળાને લઇને રાજપુત્ર પોતાના સૈન્યમાં આવી સુખે

સુતો. પછી પ્રાતઃકાળે તે કચોળાને દેવતાના જુહમાં સ્થાપન કરીને તે કુમારે સૈન્ય સહિત પોતાના નગર તરફ પ્રયાણ કર્યું. અને લોજન સમયે એલાયુરના ઉપવનમાં આવી પહોંચ્યો. તેથી તેણે ત્યાં સૈન્યનો પડાવ નાંખ્યો. પછી સ્નાન, દાન અને પૂજા વિગેરે મધ્યાહ્નનું કાર્ય કરીને તે કુમાર રસોડાની સમીપે લોજનશાળામાં ગયો. ત્યાં ભાષા અને વેષ વિગેરે સર્વ રીતે સરખી, બાણ કે એક સાથે જ જન્મેલી હોય તેવી બે મહનસુંદરીને જોઈને તે અત્યંત આશ્ચર્ય પામ્યો, અને વિચારવા લાગ્યો કે—“ શું મારી જમણી લક્ષિત કરવા માટે આણે પોતાની વિદ્યાના પ્રભાવથી બે રૂપો ધારણ કર્યા છે ? કે મને છેતરવા માટે કોઈ દેવતાએ મહનસુંદરીના જેવું બીજું રૂપ ધારણ કર્યું છે ? અથવા તો દૃષ્ટિના ભ્રમથી બે ચંદ્રની જેમ હું બે પ્રિયાઓને જોઈ છું ? ” આ પ્રમાણે તે કુમાર સેંકડો ચિંતાથી વ્યાપ્ત થયો. તત્ત્વ અને અતત્ત્વનું વિવેચન કરવામાં નિપુણ એવી સૂક્ષ્મ દૃષ્ટિથી જોતાં છતાં પણ તે તે બન્ને સ્ત્રીઓના લેહને સારી રીતે બાણી શક્યો નહીં. ત્યાર પછી તે બન્ને સ્ત્રીઓને પોતાની લક્ષિત કરવામાં નિષેધ કરીને તે લોજનાદિક ક્રિયામાં પોતે જ પ્રવર્ત્યો. યુદ્ધિમાન માણસ કોનાથી છેતરાય ? યોગ્ય અવસરે જિનપૂજા, આવશ્યક ક્રિયા, સ્નાન, દાન અને માન વિગેરે બે બે ક્રિયાને એક સ્ત્રી કરતી હતી, તે તે ક્રિયાને બીજી પણ કરતી હતી. નિમિત્ત વિધાવડે પણ તે બન્નેનો કાંઈ પણ વિશેષ તે બાણી શક્યો નહીં. કેમકે છદ્મસ્થનાં જ્ઞાનો વિચિત્ર પ્રકારનાં હોવાથી સર્વ વિષયોમાં અરુબલિત હોતાં નથી. ત્યાર પછી જેઠ પામેલા તે કુમારે તે નગરમાં ચોતરફ આઘોષણ કરાવી કે—“ આ બન્ને સ્ત્રીઓનું જે વિવેચન કરે, તેને હું કરોડ સુવર્ણ આપીશ.” તે સાંભળીને પોતાના આત્માને યુદ્ધિના નિધાન તુલ્ય માનનારા હજારો વિદ્વાનો સુવર્ણ પામવાની ઇચ્છાથી અહંપૂર્વિકાએ કરીને ત્યાં આવ્યા, અને તેઓએ પ્રયત્નો પૂર્વક સેંકડો ઉપાયો કર્યા, પરંતુ તેમનો સઘળો ઉદ્ધમ અવકેશી નામના વંધ્ય (વાંઝીયા) વૃક્ષની જેમ નિષ્ફળ થયો. ત્યારે કુમારે પોતાની

બુદ્ધિથી તેમનું વિવેચન કરવાનો ઉદ્દેશ કર્યો કે—એક નાના છિદ્ર-
વાળી પેટીમાં તે બંન્ને સ્ત્રીઓને નાંખીને તેણે કહ્યું કે—“ તમે
બંન્ને આ દિવ્યને કરો. તેમાં આ નાના છિદ્રમાંથી જે પોતાના
સત્યવડે બહાર નીકળે, તે સાચી મહનમંજરી અને બીજી પોટી
સમજવી.” તે સાંભળીને સાચી મહનમંજરીનાં નેત્રો ઢુઢના
અશ્રુથી વ્યાસ થયાં, અને તે ગફગફ સ્વરથી મિશ્ર સખલના પામતા
અક્ષરોવડે બોલી કે—“ હે સ્વામી ! આ સૂક્ષ્મ રંધ્રમાંથી હું
મનુષ્યશ્ષી શી રીતે બહાર નીકળી શકું ? આવી શક્તિ તો દેવતા-
ઓની હોઈ શકે. ” માયા કપટના નાટકમાં નિપુણ એવી બીજી
પોટી પણ અત્યંત ઢુઢ દેખાડતી તેજ પ્રમાણે બોલી, ત્યારે
હયાળુ કુમારે તે બંન્નેને પોતેજ બહાર કાઢી. મહાપુરુષોને હૃદયો
ઉપર પણ અતિ કડ્ઢા હોય છે. ‘ મને પરસ્ત્રીના સંગતું પાપ ન
લાગે ’ એવી શંકાને લીધે પીશાચ્યશ્ષીની જેવી તે બંન્નેથી પોતે
અત્યંત દૂર રહ્યો. તેથી—“ હે નાથ ! મને અનાથ અને નિરપરા-
ધીને તમે કેમ તલો છો ? ” એ પ્રમાણે રાત્રિદિવસ તે બંન્ને
શોકથી વિલાપ કરતી હતી. તેના ભેદને નહીં જાણવાથી ખેદ પા-
મેલો કુમાર પણ હૃદયમાં વિચારતો હતો કે—“ મને અપાર
તેજવાળાને પણ આ કેવું વિષમપણું ? આવી પડયું ? જો આવી
વિષમતામાં હું મારા માળાપને મળું, તો તેમનો હર્ષ તો દૂર રહો,
પરંતુ ઉલટું ઢુઢ ઉત્પન્ન થાય. અને જો પૃથ્વીપર આવી અવ-
સ્થાએ બ્રમણ કર્યા કરે, તો હર્ષનો મારી હાંસી કરે કે—
“ આણે પૃથ્વીપર લમી લમીને કેવું સુખ મેળવ્યું ? એક તરફથી
મને ગુરૂજનને મળવાની ઉત્કંઠા છે, તો બીજી તરફ આ બંન્ને
સ્ત્રીઓ મને ઢુઢ આપે છે. તેથી મારે તો એક તરફ વાધ અને
બીજી તરફ પૂર આવેલી નદી છે. હવે હું શું કરું ? ” આ પ્રમાણે
સેંકડો ઢુઢથી જેતું અંતઃકરણ વ્યાસ છે એવો તે રાજપુત જાણે
સર્વસ્વતું હરણ થયું હોય તેમ ત્યાંજ સમયને નિર્ગમન કરવા
લાગ્યો. વિચોગને લીધે ચક્રવાકના મિથુનની જેમ ઢુઢી થતા તે
કંપતીના છ ગુગની જેવા છ માસ વ્યતીત થયા. ત્યારપછી એકદા

સત્ય મહનમંજરીને ખુદ્ધિ ઉત્પન્ન થઈ, તેથી તેણીએ પુષ્પાદિકવડે તે કચોળાની પૂજા કરીને કહ્યું કે—“ નમ્ર પ્રાણીઓના કલ્યાણ કરવામાં જીવત એવા હે નાગેન્દ્ર ! મારા પર પ્રસન્ન થઈને આ કોઈ પાપીષ્ઠ રાક્ષસીથી મને છોડાવો.” આમ કહ્યું કે તરતજ નાગેન્દ્ર પ્રત્યક્ષ થયો, અને લૂકુટી ચડાવવા વડે કપાળને વિષમ કરીને તે ખોટી મહનમંજરીની તર્જના કરી કે—“ હે દુરાચરણી ! હે ધિહી ! હે મૂર્ખી ! તું હમણાંજ મરવાની છે. કે જેથી હે મૂઠ ! આ પુણ્યવંત કંપતીના ઉપર તું દ્રોહ કરવા હચ્છે છે.” તે સાંભળીને ભયથી કંપતી તે રાક્ષસી પલાયન કરવા શક્તિમાન નહીં થવાથી પોતાનું સ્વાભાવિક રૂપ ધારણ કરી દીન વાણીથી નાગેન્દ્રને કહેવા લાગી કે—“ હે નાગરાજ ! ચપેટાના ઘાતથી જે રાક્ષસને તમે મારી નાંખ્યો, તેની બેઠેન હું બ્રમરશીલા નામની રાક્ષસી છું. મારા ભાઈના મરણથી મને કોપ ઉત્પન્ન થયો, પરંતુ તમને કંઈ પણ હું કરી શકું નહીં, તેથી પત્ની સહિત આ મેઘનાદને હણવા માટે હું અહીં આવી. તેટલામાં ચોતરફ પ્રસરતા આના અગણ્ય લાવણ્ય રસે કરીને તત્કાળ મારો ક્રોધાગ્નિ ખૂઝાઈ ગયો, અને મારા ચિત્તરૂપી પૃથ્વી ઉપર રાગના અંકુરોનો સમૂહ ઉત્પન્ન થયો, અને તેમાંથી મોટી પ્રીતિરૂપી લતા નીપજી. પરંતુ જન્મથી આરંભીને પરસ્પરીમાં પરાડ્સુખ થયેલા આને જોઈને મેં તેને છેતરવા માટે મહનમંજરીનું રૂપ ધારણ કર્યું. પછી બે સ્ત્રીઓની બ્રાંતિ દૂર કરવા માટે સાચી મહનમંજરીને બીજા દેશમાં મૂકવા માટે મેં મારી શક્તિ પ્રમાણે ઉદ્ધમ કર્યો, પરંતુ તેણીને હું હૃદય દષ્ટિવડે જોવાને પણ સમર્થ થઈ નહીં. કેમકે તે શીળરૂપ વજ્રના બખતરવાળી અને ધર્મ કર્મમાં કુશળ છે. પછી મેં વિદ્યાવટે સુંદર રીતે કરેલા હાવ, ભાવ અને વિલાસાદિકે કરીને આ મેઘનાદને મોહ પમાડવા ઉદ્ધમ કર્યો, પરંતુ આ કુશળ પુરૂષની આખની પાપણ પણ ચલિત થઈ નહીં. શું મેરૂ પર્વતનું શિખર કદખાંતના પવનથી પણ કંપાયમાન થાય ? હું માનું છું કે આનું મન વજ્રના પરમાણુથી નિર્માણ થયું છે, કે જેથી મારા કટાક્ષરૂપી બાણો તેને લેઢવામાં સમર્થ થયા નહીં.” આ પ્રમાણે કહીને તે રાક્ષસીએ નાગેન્દ્રને

તથા તે બન્ને દંપતીને ખમાવ્યા, અને કુમારને ત્રૈલોક્યવિજય નામનો હાર આપ્યો. ત્યારપછી નાગરાજ તથા તે રાક્ષસી પોત-પોતાને સ્થાને ગયા, અને તે બન્ને દંપતી પરસ્પર શીળની પરીક્ષા થવાથી પ્રસન્ન થયા. પછી સ્વસ્થ થયેલો કુમાર પોતાના નગર તરફ ચાલ્યો, અને શીઘ્ર પ્રયાણે વડે પોતાના નગરની સમીપે આવી પહોંચ્યો. આગળથી આવેલા માણસ પાસેથી તેનું સર્વ વૃત્તાંત સાંભળીને લક્ષ્મીપતિ રાજા અપૂર્વ હર્ષ તથા આશ્ચર્ય પામ્યો. આખી નગરીને શણગારી અને પોતાની સર્વ સંપત્તિને વિસ્તારી તે રાજા આનંદથી પરિવાર સહિત કુમારની સન્મુખ ગયો. જેનું શરીર જોયેલા ધનુષની જેમ નમ્મું છે એવો તે કુમાર પણ પિ-તાના ચરણને પોતાના હાથવડે પકડીને નમ્યો. રાજાએ પણ તેને પોતાની ઊભાવડે છાતી સાથે દબાવીને એવી રીતે ગાઢ ‘આલિ-ગન કયું’ કે બાજુ ચિરકાળના વિયોગથી ઉત્પન્ન થયેલા દુઃખને મર્દન કરવા તેને હૃદયમાં પ્રવેશ કરાવતો હોય તેમ દેખાતું હતું. પછી તે બન્ને તે જ વનમાં એક ક્ષણવાર વિરહાગ્નિના સંતાપને બુઝવનાર કુશળ પ્રશ્નરૂપી અમૃતનું પાન કરવા લાગ્યા. તે તે વિશ્વને વિસ્મય પમાડનાર મોટા ઉત્સવ પૂર્વક રાજા પુત્ર સહિત નગરી તરફ ચાલ્યો. તેટલામાં આવા ઉત્સવમય માર્ગને પણ બાજુ તુચ્છ ગણતા હોય તેમ પુરજનોને અન્ય માર્ગે જતા બેઠને વિસ્મય પા-મેલા કુમારે પૂછ્યું કે—“હે પિતા ! પોત પોતાના પરિવાર સહિત આનંદથી હરપૂર આ પુરજનો આ મોટા ઉત્સવને પણ છોડીને શીઘ્રપણે ક્યાં જાય છે ?” રાજાએ પણ જવાબ આપ્યો કે—“હે વત્સ ! અંધકારના સમૂહનો નાશ કરવામાં દિવસ સમાન ધર્મશીપ નામના સુનીંદ્ર આજે ઉદ્યાનમાં પધાર્યા છે. તે સુનિરા-જને નમવા માટે ઉત્કંઠિત થયેલા આ લોકો ઉદ્યાનમાં જાય છે, કારણ કે આવા શુભ શુરૂ પૂર્વના પુણ્યના ઉદયથી જ પ્રાપ્ત થાય છે. હું તો આજે વહુ સહિત તારા આગમનનો ઉત્સવ કરું છું, તેથી કાલે પ્રાતઃકાળે તે પ્રભુના ચરણકમળને નમસ્કાર કરીશ.” તે સાંભ-ળીને મેઘનાદ હર્ષના અંકુરાથી વ્યાપ્ત થઈ બોલ્યો કે—“હે

પિતા ! આપણે પણ આજે જ શુરને વાંદવા એ યોગ્ય છે. આજ જ જે શુરને વાંદવા તે દૂધમાં ચર્કરા લાખ્યા જેવું છે, એક ઉત્સવમાં બીજો ઉત્સવ છે, એક આનંદમાં બીજો આનંદ છે, અને નગરમાં પ્રવેશ કરતાં આપણને પરમ મંગળરૂપ છે. કારણ કે સાધુનું દર્શન શુભ મંગળરૂપ છે, તો પછી શુરના દર્શનનું કહેવું જ શું ? પુણ્યકાર્યમાં ત્વરા કરવી એ જ શ્રેષ્ઠ છે. કેમકે એક રાત્રિ માત્રનો જ વિલંબ કરનાર બાહુબળિને પિતાની વંદના થઈ શકી નહીં. ” તે સાંભળીને હર્ષ પામેલા રાજાએ તે પુત્ર સહિત તે જ અફળુત મહાવિભૂતિપૂર્વક ઉદ્યાનમાં જઈને મોટી ભક્તિથી શુરને પ્રણામ કર્યા. ત્યારપછી તે ધર્મદોષ નામના શુરએ અમૃતની વૃષ્ટિ સમાન વાણી વડે એક વૈરાગ્યનાજ રસમય ધર્મદેશના દેવાનો આરંભ કર્યો.—

આ સંસારમાં સર્વે જીવો એક સુખની જ અભિલાષાવાળા હોય છે, અને તે વાસ્તવિક સુખ માત્ર ધર્મથીજ મળે છે, બીજા કોઈથી મળતું નથી. ધર્મ સિવાય બીજા પદાર્થો જેવા કે દેહ, સ્ત્રી, સ્વજન અને ધન એ સર્વે સુખ કરનારા છે એમ મૂઠ્ઠા યુદ્ધિવાળાઓ માને છે, પરંતુ તત્વજ્ઞાનીઓ તો તેમને અન્યથા એટલે દુઃખકારક માને છે. તે આ પ્રમાણે—પ્રથમ તો શરીર જ સાત ધાતુમય હોવાથી અપવિત્રજ છે, તથા મળમૂત્રના સમૂહથી વ્યાપ્ત છે, તેથી તે મનુષ્યોના સુખને માટે શી રીતે થઈ શકે ? આ શરીરમાં કોઈ વખત હાથ દુઃખે તો કોઈ વખત હૃદય, કોઈ વખત સુખ, કદાચિત્ કાન, કદાચિત્ નેત્ર, કદાચિત્ ખભા, કદાચિત્ ડોક, કદાચિત્ કેડ, કદાચિત્ મસ્તક, કદાચિત્ ગ્રીવ, કદાચિત્ હાંત, કદાચિત્ હીંચણ, કદાચિત્ દાઢી અને કોઈવાર પેટમાં એમ જૂઠું જૂઠું દુઃખ્યા કરે છે, અને આત્માને અત્યંત પીડા ઉત્પન્ન કરે છે. આવા દેહને કયો મોહ રહિત પુરૂષ સુખકારક માને ? કોઈ જ નહીં. આ મારા શરીરને ક્ષુધા બાધા ન કરે, તૃષ્ણા પીડા ન કરે, એજ રીતે ટાઢ, તડકો, સર્પ, વાત પિત્ત અને કંદુથી ઉત્પન્ન થતા વ્યાધિઓ, ઠાંસ, મચ્છર, જળ, અગ્નિ, ભૂતાદિક ક્ષુદ્ર દેવો, મળમૂત્ર અને ચોરો એ સર્વે મારા શરીરને પીડા ન કરો, એમ ધારી તેના રક્ષણને માટે અદ્યપુદ્ધિવાળા મનુષ્યો તે તે સેંકડો

‘પ્રયાસો કર્યો કરે છે. જડ પુરૂષો આ શરીરને માટે ‘અપાર’ થાપો કરી કરીને છેવટ અપાર દુર્ગતિને પામીને અનંત દુઃખો ભોગવે છે. નરકમાં પડેલા શશિ રાખએ (દેવ લોકથી આવેલા) પોતાનાં લાંબંને કણુ હેતુ કે—“ હે લાંબ ! દેહના લાલન પાલનમાં જ સુખ માનવાથી હું નરકમાં પડ્યો છું, તેથી તે પૂર્વ લાવના મારા શરીરને તું પીડા પમાડ્ય. ” આ કારણથી જ આત્મસુખને મધ્યનાશ તત્ત્વજ્ઞાનીઓ ‘શરીરનો’ ત્યાગ કરવામાં ઉદ્યમવંત થઈને દુષ્કર તપોનું આચરણ કરે છે. તેથી જો આ શરાર તપસ્થાદિક ક્રિયાવડે કરીને ધર્મમાં ઉપયોગી થાય, તો તે પણ ચોથા ચક્રવર્તી (સનત્કુમાર) ની જેમ સુખને માટે થાય છે.

હીઓ પણ રૂધિર, અસ્થિ, ચરળી, અને માંસ વિગેરે અશુભિ પદાર્થની મૂર્તિ છે. તેમને તત્ત્વજ્ઞાનીઓ સુખનો હેતુ માનતા નથી. હીઓમાં આસક્ત થયેલા મૂઠ પુરૂષો આ લાવમાં પણ પગલે પગલે અપવિત્રતા, ચિંતા અને સંતાપની શ્રેણીને પામે છે. તેમજ તેમની આસક્તિથી મનુષ્યોને શરીરનું કંપનું, ગ્લાનિ, શ્રમ, પરસેવો, અને ક્ષય વિગેરે વ્યાધિઓ એ સર્વે પ્રાણીના હાનિ કરનારા ઉત્પન્ન થાય છે. બહારથી મનોરૂ દેખાતા જે જે તેણીના અવયવને મૂઠ પુરૂષ સુખનો હેતુ માને છે, તે તે સર્વ અવયવને તત્ત્વદષ્ટિથી વિચાર કરનાર પંડિત પુરૂષ વિપરીતપણે (દુઃખ કારક) માને છે. તેમાં પણ જો તે હી પુરૂષ ઉપરથી વિરક્ત થઈ હોય, તો તે મનુષ્યોને કઈ કઈ આપત્તિ નથી આવતી ? સાંભળ્યું છે કે—સૂર્ય-કાંતા નામની રાણીએ પોતાનાં ધર્મનિષ પતિ પ્રદેશી રાખનો વિનાશ કર્યો હતો. જો કદાચ આ હીઓ ગૃહસ્થીઓને સહાય આપવાથી ધર્મ વિષયમાં ઉપકાર કરનારી થાય, તો મદનદેખાની જેમ તેઓ પણ સુખ આપનારી થઈ શકે છે.

પિતા, બ્રાતા, માતા, બહેન, અને પુત્રાદિક સ્વજનો પણ પોતપોતાના કાર્ય (સ્વાર્થ) માં જ તત્પર હોવાથી શી રીતે સુખ-કારક થઈ શકે ? જેઓ ભૌગાદિકની આપત્તિમાં રક્ષણ કરી શકતા નથી, જેમનો ઉપકાર કર્યા છતાં પણ પ્રત્યુપકાર વિષે સંશય છે,

અને જેમનો પ્રેમ અકુત્રમ (સ્વાભાવિક) નથી, તે સ્વજનોથી કેવા સુખની આશા રાખવી ? તે સ્વજનોને માટે પ્રથમ ધન ઉપાર્જનના કારણબૂત જોવા શીત, આતપ વિગેરે સેંકડો પ્રયાસોને (હં.ખો-ને) પ્રાણી લોગવે છે અને ત્યાર પછી તે ધનનો વિલાગ પાકામાં સેંકડો કલેશોને અનુભવે છે. કહ્યું છે કે—

“ માયા પિયા ય માયા, મજ્જા પુત્તા ય સુહી અ નિયગા ય ।

इह चेव बहुविहाहं, करंति भयवेमणस्साहं ॥ ”

“ માતા, પિતા, ભાઈ, ભાઈ, પુત્ર, પુત્રવધ અને સ્વજનો આ લોકમાંજ ઘણા પ્રકારનાં ભય અને કલેશો ઉપજાવે છે.”

તે સ્વજનાદિકને માટે કરેલા તે તે મહા આરંભોથી ઉત્પન્ન થયેલા પાપોએ કરીને મનુષ્ય મરણ પામ્યા પછી દુરંત, દુર્ગતિને પામે છે. જો કદાચ આ સ્વજનો પરસ્પર પ્રીતિને લજનારા થાય, અને પુણ્ય કાર્યમાં સહાય કરનારા થાય, તો તેઓ પણ આ લોક અને પરલોકમાં સુખકારક થાય છે.

ધન, ધાન્ય અને સુવર્ણ વિગેરે નવ પ્રકારનો અર્થ કહેલો છે. તે પણ ઉપાર્જન કરવામાં, રક્ષણ કરવામાં અને વિનાશાદિક થતાં હં.ખ-નું જ એક કારણરૂપ છે. તે અર્થ મૃત્યુ વિગેરે આપત્તિને દૂર કરી શકતો નથી, પ્રત્યુત (ઉલટો) થતુને પણ ઉપકાર કરનાર થઈ પડે છે, અને સર્પાદિક દુર્ગતિને આપે છે, તેથી તે શી રીતે સુખકારક હોય ? વળી વિત્તના નિમિત્તથી જ વૈષયિક સુખ પ્રાપ્ત થાય છે, તે પણ અનંત હં.ખ આપનાર હોવાથી પડિતો તેને હં.ખ રૂપ જ માને છે. ભાઈ, મિત્ર, પિતા, પુત્ર અને સાથે વેપાર કરનાર ખીજ ગોત્રીઓને આ અર્થ પ્રાપ્ત કરાને પ્રાણાંતને કરનાર કલેશ ઉત્પન્ન કરે છે. કહ્યું છે કે—

“ છેઓ મેઓ વસણં, આયાસકિલેસમયવિવાગો અ ।

મરણં ધમ્મભંસો, અરહં અત્યાઝ સવ્વાહં ॥ ”

“ છેદ, ભેદ, વ્યસન (કષ્ટ), પ્રયાસ, કલેશ અને ભયનો વિપાક તથા

મરણ, ધર્મબ્રષ્ટતા, અને અરતિ એ સર્વે અર્થથીજ ઉત્પન્ન થાય છે.”

હે સલાસદો ! આ ઉપર ચાર મિત્રોનું દષ્ટાંત છે, તે તમે સાંભળો—વસંતપુરમાં રહેનારા બાલ્યાવસ્થાથીજ મૈત્રીને પામેલા રાજપુત્ર, મંત્રીપુત્ર, શ્રેષ્ઠીપુત્ર અને ૧આરક્ષપુત્ર એ ચાર સમગ્ર કળાના પારને પામેલા હતા. ઉદ્યાનાદિક સ્થાનોમાં સાથેજ નિરંતર કીડા કરતા તેઓ અનુક્રમે શરીરની સુંદરતાને વિકસ્વર કરનારી સુવાવસ્થાને પામ્યા. એકઠા પૃથ્વીના કૌતુક જોવાની ઈચ્છાથી તેઓ પરસ્પર વિચાર કરી દેશાંતરમાં ગયા. કારણકે કૂવાના દેડકાઓ વિવેકી હોતા નથી, x હવે રાજપુત્રને બીજા ત્રણ મિત્રોએ ભક્તિથી કહ્યું કે—“ હે દેવ ! તમે અમારા સ્વામી છો, અને અમે તમારા સેવકો છીએ. તેથી અમે વારા પ્રમાણે અમારી કળાવડે વિત્ત ઉપાર્જન કરીને સર્વના લોભનની ચિંતા કરશું. તે વિષે તમારે નિશ્ચિત રહેવું. ભૂત્યોએ સ્વામીનું રક્ષણ કરવું જોઈએ. કારણ કે ભૂત્યો પ્રભુને આધીન હોય છે, તુંબ ૨ જીર્ણ હોય તો પૈડાના આરાઓ સ્થિર રહી શકતા નથી. પછી તેઓ પહેલે દિવસે સાયંકાળે કોઈ ગામમાં આવ્યા. તે વખતે તે ગામમાં કોઈ ચોરોની ધાડ પડી. તે વખતે રક્ષણ કરવામાં ચતુર આરક્ષકપુત્રે તે ચોરોને બાણની વૃષ્ટિ વડે સિંહ મૃગસમૂહને નસાડે તેમ શીઘ્ર નસાડી મૂક્યા. તેનું પરાક્રમ જોઈને ગામના લોકોએ ઘણા આદર પૂર્વક પ્રાતઃકાળે તેઓને જમાડ્યા; કળાનું માન્ય કયાં ન થાય ? ત્યાર પછી તેઓ આગળ ચાલતાં ક્ષેત્રપુર નામના નગરમાં આવ્યા. ત્યારે લોભનની ચિંતાને માટે શ્રેષ્ઠીપુત્ર ગામમાં ગયો. ત્યાં પોતાની સુદ્રાને (વીંટીને) કોઈ શ્રેષ્ઠીને ત્યાં આપીને તેની પાસેથી ધન લઈ વેપારમાં કુશળ એવા તેણે વેપાર શરૂ કર્યો. દોઢ પ્રહર સુધી વેપાર કરીને ઉત્સાહવાળા તેણે પાંચસો સોના મહોર ઉપાર્જન કરી. ખરેખર વેપાર કદ્યવૃક્ષ સમાન છે. પછી મળેલા લાભથી તેણે મિત્રાદિકને ઉત્તમ આહાર વડે જમાડ્યા. મૂળ દ્રવ્ય આપીને

૧ કાટવાલનો પુત્ર x કૂવાના દેડકાની જેમ બહાર દેશાદન કર્યા વગર વિશાળ માનાદિક આવતા નથી. ૨ ગાડીની ધરીમાં જે પૈડાનો અવયવ નાખવામાં આવે છે તે તુંબ (માણ) કહેવાય છે.

પોતાની સુદ્ધિકા પણ છોડાવી. પછી મંત્રીપુત્રને વારે તેઓ કાંપીલ્ય નામના નગરમાં આવ્યા. ત્યારે મંત્રીપુત્ર ગામમાં રાજમાર્ગે ગયો. ત્યાં તેણે પડહની ઉદ્ધેષણા સાંભળી. તેથી કોઈ માણસને પૂછ્યું કે —“ આ પડહની ઘોષણા શી બાબતની છે ? ” ત્યારે તેણે જવાબ આપ્યો કે—“ આ નગરમાં સાર્થપતિ નામનો મોટો ધનિક રહે છે. તેને આજે કોઈ જાણે મૂર્તિમાન દંભ હોય એવા કોઈ ધૂર્તે કહ્યું કે—મેં પહેલાં તમારી પાસે એક લક્ષ રૂપીયા થાપણ મૂક્યા હતા, તે મને આજે પાછા આપો. ત્યારે શ્રેષ્ઠીએ કહ્યું કે—આ બાબતમાં કોણ સાક્ષી છે ? ત્યારે તે બોલ્યો કે—આ થાપણ મૂકવામાં મારો સાક્ષી પરમેશ્વર છે. આ પ્રમાણે વિવાદ કરતા તે બન્ને રાજસભામાં ગયા. ત્યારે રાજાએ તેના નિર્ણય કરવા મંત્રીઓને હુકમ કર્યો. તેથી તે મંત્રીઓ ઘણા વિચાર કર્યા છતાં પણ તેના કાંઈ નિર્ણય કરી શક્યા નહીં. બુદ્ધિમાન માણસો પણ કોઈ ગૂઢ કાર્યમાં શું મૂઠ ન બને ? ત્યાર પછી રાજાએ મંત્રી પર ક્રોધ કરી આ પડહ વગડાવ્યો કે આ વિવાદનો જે નિર્ણય કરે, તેને મારા મંત્રીઓ પાસેથી હું લક્ષ રૂપીયા અપાવીશ. ” આ પ્રમાણે સાંભળીને તે પદ્મ બુદ્ધિવાળા મંત્રીપુત્રે પડહનો સ્પર્શ કર્યો, એટલે રાજાએ તે મંત્રીપુત્રને, ધૂર્તને અને બીજા સર્વેને પોતાની સભામાં બોલાવ્યા. રાજાએ મંત્રીપુત્રને નિર્ણય કરવાનું કહ્યું ત્યારે તેણે કહ્યું કે—“ હે ભદ્ર ! મેં તને આજ ઘણે કાળે બોલ્યો. તને સાંભરે છે ? કે તારી પાસે મેં ચાર લાખ રૂપીયા થાપણ મૂક્યા હતા, અને તેમાં સાક્ષી પરમેશ્વર છે. તેથી તે મારા રૂપીયા મને પાછા આપ. ” તે સાંભળીને ધૂર્તનું મુખ શ્યામ થઈ ગયું, અને તે એક નક્કર પણ બોલી શક્યો નહીં. તેથી રાજાએ ક્રોધથી તિરસ્કાર કરી તેને કાઢી મૂક્યો. દંભના કાર્યમાં શુભ હોયજ નહીં. પછી રાજાની આજ્ઞાથી સર્વે મંત્રીઓએ તે મંત્રીપુત્રને લાખ લાખ રૂપીયા આપ્યા. બુદ્ધિ કયા કયા અર્થને ન સાધે ? તે ધનવટે મંત્રીપુત્રે મિત્રોની ભક્તિ કરી, અને તેના બળથી તેઓ વિષમ અગ્ન્યને ઉત્સંધન કરી ગયા. સાયંકાળે કોઈ ગામની સીમાને વિષે પહોંચ્યા, ત્યાં રેતીવાળા વટવૃક્ષ તળે તેઓ માર્ગના શ્રમને

સુવાની ઈચ્છાથી રહ્યા. જાગતાને 'ભય' ન હોય. એમ, વિચારીને તેઓએ અનુક્રમે જાગવાનો નિશ્ચય કર્યો. તેમાં પહેલે પહેલે, રાજ-પુત્ર જાગત રહ્યો. તે વખતે આકાશમાં 'હું પડું ?' એવી દિવ્યવાણી વારંવાર થવા લાગી ત્યારે રાજપુત્ર પણ બોલ્યો કે— 'શીઘ્ર પડ.' ફરીથી વડવૃક્ષના શિખર ઉપર દિવ્ય વાણી થઈ કે— "આમાં ઘણું અર્થ છે, પરંતુ તે અનર્થ સંહિત છે." ત્યારે રાજપુત્રે કહ્યું કે— "જો અર્થ હોય તો અનર્થનો નાશજ હોય. કેમકે સૂર્યનો ઉદય થવાથી શુભ અધિકારનો નાશ ન થાય ? અને જો કદાચ અર્થ કરીનેજ અનર્થ થતો હોય તો ભલે થાઓ. કેમકે કર્પૂર ચાવવાથી દાંત પડી જાય તો ભલે પડે." ત્યારપછી આકાશથી તત્કાળ સુવર્ણનો પુરૂષ પડ્યો. તેને જોઈને આ રાજપુત્ર હર્ષ પામ્યો, અને લોક લાગવાથી તેણે તેને ગોપવી દીધા. એજ પ્રમાણે બીજાઓના વારામાં પણ તેજ પ્રમાણે આકાશવાણી વિગેરે થઈને તે ત્રણેને સુવર્ણ પુરૂષની પ્રાપ્તિ થઈ. તેઓએ પણ લોકના પ્રભાવથી એક બીજાથી છાના ગોપવી દીધા, પછી પ્રાતઃકાળે સિદ્ધ હૃદયવાળા થયેલા તે ચારે શુભ કરેલા અર્થને પરસ્પર કહેવાની ઈચ્છાવાળા સહોદર (ભાઈઓ) ની જેમ આમ તેમ લમવા લાગ્યા. ત્યારપછી એક જાતિવાળા હોવાથી રાજપુત્ર અને આરક્ષક પુત્ર એ બન્ને એકઠા મળ્યા, અને પરસ્પર પોતપોતાના વૃત્તાંતને કહેવા લાગ્યા. તેજ રીતે બીજા બેએ પણ પરસ્પર કહ્યો. તેમાં પહેલાં બે જણે વિચાર કર્યો કે— "ઘણું પુણ્યને લીધે આપણને સુવર્ણ પુરૂષ પ્રાપ્ત થયા છે, તેથી તે બીજા બેને દેખાડવા તે યોગ્ય નથી. તેના ભાગ પણ તે વાણીઓને આપવો યોગ્ય જ નથી. જો કદાચ તેમને ખબર પડશે, તો તેઓ મૈત્રીને લીધે માગણી કરીને કષ્ટ થો કરશે. તેથી એ બન્નેને કોઈ પણ પ્રકારે ખબર ન પડે તેમ આપણે મારી નાંખીએ. હમણું તો લોજન લાવવા માટે બન્નેને ગામમાં મોકલીએ. ત્યાંથી તેઓ પાછા આવે ત્યારે નિકુંજની ઓથે સંતાઈને આપણે ઓચિંતો ખર્જનો ઘા કરી તેમને મારી નાંખશું. ત્યારપછી ઘેર જઈને તેમના માતૃપિતાને છેતરીને આપણે સ્વેચ્છાએ આપણા સુવર્ણ પુરૂષને લોગવીશું." આ પ્રમાણે વિચાર

કરીને તેમણે તે બન્ને વણિકપુત્રોને ગામમાં મોકલ્યા. આ દોલે રૂપી પિશાચ કયા કયા બુદ્ધિના વિપરીતપણાને નથી કરતો? હવે ગામમાં જતાં તે બન્નેએ પણ માર્ગમાં પરસ્પરે વિચાર કયો કે—“ઘણા સુકૃતોને લીધે આપણને આ સુવર્ણ પુરૂષો પ્રાપ્ત થયાં છે. પરંતુ આપણે જીતી ન શકાય એવા આ બન્ને ક્ષત્રિયો આપણી પાસેથી બેળાત્કારે ખુચવી લેશે. તેથી આપણે તેઓને વિષાદિકંઠે શીઘ્ર હણવા યોગ્ય છે.” એમ વિચારીને બન્ને લોજનને વિષામશ્રિત કરીને આવ્યાં. તરત જ તે બન્ને ક્ષત્રિયોએ તેમને મારી નાંખ્યા. અહો ! દોલનો વિલાસ કેવો છે? પછી તે વિષમશ્રિત લોજનને નહીં બાળવાથી તેનું લોજન કરીને તે બન્ને પણ મરણ પામ્યા. કુપાત્રમાં રહેલો અર્થ કઈ કઈ કદર્થનાને ન કરે?

આ અવસરે નંદીશ્વર દ્વીપમાં રહેલી જિનપ્રતિમાને વાંદીને પાછા આવતા કોઈ બે સુનિ તેની સમીપે આવ્યા, તે ચારેને સુએલા બેઠને આશ્ચર્ય પામેલા શિષ્યે સુખ્ય સુનિને—શુરને પૂછ્યું કે—“આ ચારે કયા કર્મથી એક સાથે મરણ પામ્યા?” સુખ્ય સુનિએ જવાબ દીધો કે—સુઆમ નામના ગામમાં વિચિત્ર અને પવિત્ર સ્થિતિ (જીંદગી) વાળા ચાર ક્ષત્રિયો રાજના સેવક હતા. એકદા રાજાએ પોતાની આજ્ઞાનું ખંડન કરવાથી ક્રોધ પામીને ક્રોધ એક ગામને બાળી દેવા માટે તે ચારે સેવકોને હુકમ કર્યો. તેથી તેઓ સાયંકાળ સમયે તે ગામમાં આવી પહોંચ્યા. તેમનું હૃદય દયાથી આર્દ્ર થયું તેથી તેમણે પરસ્પર વિચાર કર્યો કે—“પશુ, બાળક, સ્ત્રીઓ, બ્રાહ્મણો અને તપસ્વી વિગેરેથી વ્યાસ એવા આ ગામને જો આપણે બાળશું, તો નરકમાં પડવાનું પાપ આપણને લાગશે, અને જો આ ગામને ન બાળીએ તો રાજાની આજ્ઞાનો લોપ થાય છે. અહો ! એક તરફ વાઘ અને બીજી તરફ નદીની જેવું આપણને આ કષ્ટ આવી પડ્યું. જેઓ પોતાના ઉદરની પૂર્તિને માટે પાપ કર્યો કરીને પોતાના આત્માને નરકમાં લઈ જાય છે, તે અધમ ભૂત્યોને ધિક્કાર છે, ધિક્કાર !! છે તે નરકમાં તેઓ અસંખ્ય વર્ષો સુધી હંસહ હંપોને અનુભવે છે; અને આ લોકમાં (ભવમાં) પણ પગલે પગલે અપકીર્તિ અને અકાળ મૃત્યુ વિગેરે કષ્ટોને પામે છે.”

વનના ફળો ખાઈને, આજીવિકા કરવી સારી છે, અને ધર્મિક્ષને ઘેર દાસપણું કરવું પણુ સાફ છે, પરંતુ હરન્ત પાપના સ્થાનરૂપ રાજાની સેવા કરવી સારી નથી.” આ પ્રમાણે વિચાર કરીને તેઓએ ગામના સીમાડામાં ડુંડાં અને ઘાસના પુળાનો ઢગલો કરી સળગાવ્યો. પ્રાણીઓને પોતપોતાના કર્મને અનુસરનારી લેશ્યાઓ હોય છે. પછી ગામના દરવાજામાં ખાલ્યાતું ચિન્હ કરીને તેઓ પોતાને સ્થાને ગયા. હવે તે ધાન્યના ડુંડાંની અંદર કોઈ જેડુત લયથી પેસી રહ્યો હતો, તેથી તેનું શરીર તેમાં બળી ગયું. તે મરીને આ વટવૃક્ષ ઉપર વ્યંતર થયો છે. અગ્નિ વિગેરેથી જેનું મૃત્યુ થયું હોય તેઓની ગ્રાએ કરીને વ્યંતરની ગતિ થાય છે. હવે તે ચાર ક્ષત્રિય રાજસેવકો કંઠેણાના અધ્યવસાયથી મરીને આ રાજપુત્રાદિક ચાર કુમારો થયા છે. તેમને આ વટવૃક્ષ પાસે આવેલા જોઈને દોષ ધુદ્ધિવાળો વ્યંતર અત્યંત કોપ પામ્યો કે—“ આ પુરૂષોએ મને પૂર્વે કારણ વિના ખાળી નાંખ્યો છે માટે તેઓ પોતાની મેળેજ મરણ પામે એમ હું કહું. ” એમ હુષ્ ધુદ્ધિથી વિચારીને તે વ્યંતર દરેક પ્રહરે સુવર્ણપુરૂષ થઈને પડ્યો. આ વ્યંતરની મૂર્ખતાને ધિક્કાર છે, કે આના પર પૂર્વે તેઓએ દ્રોહ કર્યો નહીં હતો, છતાં એઓના ઉપર આણે વૃથા દ્રોહ કર્યો. કેમકે તેઓએ એને પૂર્વે જાણીને કે દ્વેષથી ખાલ્યો નહોતો. લોભ રૂપી મહાપિશાચ વડે જેનું ચિત્ત વ્યાકુળ થયું છે એવા આ ચારે કુમારોએ પરસ્પર એક બીજાને ઘાત કર્યો. આ પ્રમાણે વેરની શુદ્ધિ કરીને (વેર વાળીને) વ્યંતર પ્રસન્ન થયો છે. કેમકે માણસોના તો જીવ બાય છે, અને વ્યંતરોને તો કીડા થાય છે. હે વત્સ (શિષ્ય) ! આ રીતે આપું વિશ્વ ક્રોધ લોભાદિકષરે કલેશને પામે છે. આ પ્રમાણે વાતો કરતા તે બન્ને સુનિ આગળ ચાલ્યા.

હે રાજા ! આ પ્રમાણે વેલવના લોભમાં અંધ થયેલા પ્રાણીઓ આ ભવમાંજ મરણાદિક અનેક અનર્થોને પામે છે. અને મરણ પામ્યા પછી તે તે દુર્ગતિને પામે છે. જો કદાચ સંતોષથી વૃમ્થ થયેલા પ્રહિતો વિધિ પ્રમાણે ધનને ધર્મમાર્ગે વાપરે, તો તે અર્થ પણુ સુખને વહન કરનારો થાય છે.

ટુંકમાં કહીએ તો—જેને વિષે ધર્મનો સંબંધ છે, તે સર્વ વસ્તુ સુખદાયક છે, અને જેને વિષે ધર્મ મળેલો નથી, તે સર્વ દુઃખદાયી છે. તેથી આ ધર્મજી^૧ અન્વય અને રવ્યતિરેકથી જેમ લતાનું કારણ વૃષ્ટિ છે તેમ સર્વસુખ સમૃદ્ધિનું કારણ છે.

આ પ્રમાણે ગાયના દૂધ જેવી મધુર ગુરૂની ધર્મદેશનાનો આસ્વાદ કરીને રાજાદિક સર્વજનોનો સંતાપ દૂર થયો, અને સર્વે અત્યંત આનંદ પામ્યા. ત્યારપછી રાજાએ ગુરૂને પૂછ્યું કે—“હે પ્રભુ! તે ચાર સેવકોએ રાજાની આરાધી અભાણુપણે એક માણસનો ઘાત કર્યો, તેમનેજો આવા પ્રકારનું ક્ષણ પ્રાપ્ત થયું, તો નિરંતર સેંકડો નિરપરાધી જંતુઓનો નાશ કરનારા અમારી શી ગતિ થશે ? અમોને સાતમી નરકમાં પણ સ્થાન નહીં મળે.” ગુરૂ બોલ્યા કે—“હે રાજન્ ! તમારું કહેવું સત્ય છે. પૂર્વે ઉપાર્જન કરેલા કર્મનો આવો જ દુષ્ટ ઉદય હોય છે. વધ, બધ, છેદ વિગેરે જે જે કર્મ પૂર્વે ઉપાર્જન કર્યું હોય, તેનો વિપાક જઘન્યથી પણ દશ ગુણો થાય છે. એમ સિધ્ધાંતમાં કહ્યું છે. તે વિષે કહ્યું છે કે—

“વહમારણઅઘ્મક્ષાણદાણપરધણવિલોવણાર્દ્ધન ।

સવ્વનહસો ઉદઓ દસગુણિઓ રક્કસિ કયાણં ॥ ૧ ॥

તિવ્વયરે અ પઓસે સમગુણિઓ સયસહસ્સકોઢિગુણો ।

કોઢાકોઢિગુણો વા હુજ્જ વિવાગો વહુતરો ય ॥ ૨ ॥”

“વધ, મારણ, અભ્યાખ્યાન (ખોટું આળ) દેવું, અને પારકા ધનનું હરણ કરવું, એ વિગેરે કર્મો એક જ વાર કર્યા હોય તો પણ તેનો જઘન્યથી ઉદય (વિપાક) દશ ગુણો થાય છે. અને જો તીવ્ર દ્રેષથી કર્યો હોય તો સો ગુણો, લાભ ગુણો, ક્રોધી ગુણો અથવા ક્રોધક્રોધી ગુણો થાય છે, તથા તેથી પણ વધારે વિપાક થાય છે.”

ભરતીમાં આવેલો સમુદ્ર પણ કદાચિત્ બાહુવડે રોકી શકાય

૧ જેના હોવાપણાથી જેહોય તે અન્વય, જેમકે ધુમાડાના હોવાપણાથી અગ્નિહોય છે.

૨ જેના નહીં હોવાથી જે નહોય તે અતિરેક. જેમકે અગ્નિ ન હોય તો ધુમાડો પણ ન જ હોય.

છે. પરંતુ પૂર્વના કર્મનો ઉદય આવ્યો હોય તો તે રોકી શકાતો નથી, તોપણ જો સર્વ આશ્રવના દ્વાર રૂંધીને તીવ્ર તપશ્ચર્યા કરાય તો મર્મરથાનને પણ વિંધનારા કુર્મો (પાપકર્મો) નો ક્ષય અવશ્ય થાય છે. તે વિષે કહ્યું છે કે—“ પુત્રિવ દુષ્કિન્નાણં દુષ્પાટિકંતાણં વેઞ્ઙ-
 ઇત્તા મુક્ત્વો, નત્થિ અવેઞ્ઙિત્તા તવસા વા જ્ઞોસઙ્ગત્તા ” પૂર્વના હુષ્ક આ-
 ચરણ કરેલાં કર્મો કે જેનું ‘પ્રતિકમણ્ણ કથું’ ન હોય, તેવાં કર્મો વેદવાથી જ છુટે છે, વેદા વિના છુટતાં નથી. અથવા તપસ્યાવડે ક્ષય પામે છે. ” તે સાંભળીને વિષયોથી વિરકત થયેલો રાબા બોલ્યો કે—“હે સ્વામી ! કર્મના મર્મને નાશ કરવા માટે મને દીક્ષા આપો”
 ત્યારે ગુરૂ પણ બોલ્યા કે—“આ કાર્યમાં તમારે વિલંબ કરવો નહીં. કારણ કે પુણ્યના કાર્યમાં વિઘ્ન ઘણા હોય છે, તેથી તેમાં પ્રમાદ કરવો ઉચિત નથી. ” મેઘનાદ કુમાર પણ કર્મના વિપાકથી ભય પામ્યો, તેથી તેણે પણ ગુરૂ પાસે આરિત્રની યાચના કરી. કયો બુદ્ધિમાન ભવથી ભીરૂ ન હોય ? ત્યારે ગુરૂ બોલ્યા કે—“હે કુમાર ! લોગના ફળવાળું નિકાચિત કર્મ તારે છે, તેથી હાલ તારે આરિત્ર લેવું યોગ્ય નથી. તે કર્મના વિપાકને લીધે દેવોને પણ હર્લભ એવા અવિનાશી ભોંગો એક લાખ વર્ષ સુધી તારે અવશ્ય લોગવવાના છે. ” કુમાર પણ બોલ્યો કે—“વિષની જેવા તે લોગનાં સુખો શું કામનાં છે ? કે જે લોગવવાથી પરિણામે પ્રાણીઓને વિપત્તિ આપનારાં થાય છે. ” ગુરૂએ કહ્યું—“હે કુમાર ! તારૂં કહેવું સત્ય છે. પરંતુ જેમ અશુભ કર્મ લોગવ્યા વિના ક્ષીણ થતું નથી, તેમ શુભ કર્મ પણ લોગવ્યા વિના ક્ષીણ થતું નથી. અશુભ કર્મ લોહાની બેડી જેવું છે, અને શુભ કર્મ સુવર્ણની બેડી જેવું છે. તેથી તે કોને મોક્ષમાં જતાં નથી અટકાવતું ? એક લાખ વર્ષ પછી તે કર્મનો ક્ષય થવાથી તને આરિત્ર પ્રાપ્ત થશે અને તેથી આ ભવેજ તું મોક્ષમાં જઈશ. તેટલા કાળ સુધી હાલ તું વિધિ પ્રમાણે શ્રાવક ધર્મનું આરાધન કર. તેનાથી પણ તને કેટલીક કર્મનિર્જરા થશે. ” તે સાંભળીને પ્રમોદ વડે પૂર્ણ થયેલા કુમારે પોતાની પત્ની સહિત ખાર વ્રતોએ કરીને વિસ્તારવાળો શ્રાદ્ધ ધર્મ અંગીકાર કર્યો. પછી આરિત્ર ગ્રહણ કરવા

૧ વિધિ પ્રમાણે આલોચનાદિક વડે નિષ્કળ કથું ન હોય.

માટે ઉત્સુક થયેલો રાજા નગર તરફ ચાલ્યો અને તેણે મોટા ઉત્સવ પૂર્વક કુમારને પુરમાં પ્રવેશ કરાવ્યો. ત્યારપછી શુભ બુદ્ધિવાળા રાજાએ કુમારને રાજ્ય આપીને ચારિત્ર ગ્રહણ કર્યું, અને તે તપસ્યા કરી અનુક્રમે સદ્ગતિને પામ્યો.

ત્યારપછી જેમ સ્વર્ગના રાજ્યને ઇંદ્ર લોગવે છે, તેમ મેઘનાદ રાજા પૃથ્વીપર પૂર્વના પુણ્યે પ્રાપ્ત કરેલું સામ્રાજ્ય લોગવવા લાગ્યો. હંમેશા ચિંતામણિ રત્નની જેમ તે કચોળું તેને રત્ન અને સુવર્ણના બાબુળંધ, કુંડળ વિગેરે આભરણો, ઉત્તમ શસ્ત્રા આસન અને રેશમી વસ્ત્રો વિગેરે દિવ્ય પદાર્થો ઇચ્છા પ્રમાણે આપતું હતું. તે રાજા મદન-મંજરીની સાથે હંમેશાં તે કચોળાએ આપેલા નવા દિવ્ય લોગોને શાલિભદ્રની જેમ લોગવતો હતો. તે દ્વાતાર હંમેશા દ્વીપ અને અનાથ વિગેરેને દાન આપવા દશકરોડ સુવર્ણનો વ્યય કરતો હતો. સત્પુરુષોની ઉદારતા અફળત હોય છે. તે રાજાએ જાણે પૃથ્વીરૂપી સ્ત્રીના હાર હોય તેવા સુવર્ણ, રૂપા વિગેરેના હજારો ચૈત્યો કરાવ્યાં. કારણ કે આ રીતે જ લક્ષ્મી રૂપવાળી (સદ્ગુણ) થાય છે. તે ચૈત્યોમાં તેણે સુવર્ણ વિગેરેની કરોડો જિનપ્રતિમાઓ કરાવીને સ્થાપિત કરી. કારણ કે જિનેશ્વરની પ્રતિમાઓ કરાવવી, એ સમકિત પ્રાપ્તિનું મુખ્ય બીજ-કારણ છે. પછી તે ચૈત્યોમાં મોટા ઉત્સવ સહિત નિરંતર તે સ્નાત્ર કરાવતો હતો. કારણ કે શાસનની પ્રભાવના એ સમકિતનું મોટું ભૂષણ-અલંકાર છે. તે રાજા દર વરસે તીર્થ-યાત્રા અને રથયાત્રા વિગેરે મોટા અફળત ઉત્સવો કરતો હતો. સત્પુરુષોને સુકૃતમાં તૃપ્તિ હોતી નથી. આ રાજાએ દાણ માફ કરવાથી તથા ઇન્નિષ્ઠ દ્રવ્ય આપવાથી કેટલાક સાધર્મિકોને લક્ષાધિપતિ અને કેટલાકને કોટ્યાધિપતિ કરી દીધા. મહિને મહિને તે રાજા લાખ સાધર્મિકોને જમાડતો હતો, અને વર્ષે વર્ષે કોટિ સાધર્મિકોને લોબન કરાવતો હતો. વાસ્તવિક રીતે સત્પુરુષોને સાધર્મિક જનો પોષણ કરવા યોગ્ય છે. તે સર્વને જમાડી જમાડીને આ રાજા હર્ષથી સુંદર વસ્ત્રાદિક નેપથ્યને આપતો હતો, કારણ કે સાધર્મિકોને સત્કાર કરવો તે પરલોકનું ભાતું છે. તે હંમેશાં ત્રણે કાળ અરિહંતાની પૂજા કરતો હતો, કેમકે એ પૂજા કલ્યાણકારક

મોક્ષલક્ષ્મીની વિશ્રામભૂમિ છે. હંમેશા બન્ને વખત હબ્બરો રાખ્યો સહિત તે આવશ્યક ક્રિયાને કરતો હતો, કારણ કે આ આવશ્યક વાણી પાપોને પણ હણનાર છે. તે પર્વને કિંવસે ત્રણ હબ્બર રાખ્યો સહિત પૌષધ વ્રતને ગ્રહણ કરતો હતો. સત્પુરૂષોને પર્વના કૃત્યનો ત્યાગ કરવો ઉચિત નથી. આ પ્રમાણે ધર્મનું આરાધન કરવાથી તેનું રાજ્ય અધિક વૃદ્ધિ પામ્યું. ધર્મ વૃદ્ધિની જેમ જ્ઞાનરૂપી લતાની વૃદ્ધિને માટે છે. ધર્મને સામાનિક દેવોની જેમ તે મેઘનાદ રાખને હબ્બરથી વધારે સુકુટબદ્ધ રાખ્યો સેવતા હતા. તે પચાસ કરોડ ગામોનું અધિપતિપણું ભોગવતો હતો, બત્રીશ હબ્બર નગરોનો સ્વામી હતો, વીશ વીશ લાખ હાથી, ઘોડા અને રથનો પ્રભુ હતો, આળીશ કરોડ પાયદળનો સ્વામી હતો. આ પ્રમાણે એક લાખ વર્ષ સુધી તેણે નિષ્કંટક રીતે રાજ્ય કર્યું. જ્યાં પુણ્ય જ રક્ષણ કરનાર હોય ત્યાં કેાણ વિદ્ધ કરી શકે ?

એકદા પાર્શ્વદેવ નામના જ્ઞાની ગુરૂ મહારાજ ત્યાં પધાર્યા. રાખ્યો પરિવાર સહિત ત્યાં જઈને ભક્તિથી તેમને વાંધા. પછી તે રાખ ગુરૂ પાસેથી અમૃત જેવી ધર્મ દેશના સાંભળીને હર્ષથી પુષ્ટ થયો, અને નિર્મળ બુદ્ધિવાળા તેણે ગુરૂને પૂછ્યું કે—“ હે પૂજ્ય ! પૂર્વ જન્મમાં મેં શું પુણ્ય કર્યું હતું ? કે જેથી આવા પ્રકારની રાજ્યલક્ષ્મી અને ચિંતામણિ સદૃશ વાંછિત વસ્તુને આપનાર કચોળું મને પ્રાપ્ત થયું ? ” ત્યારે સુનીશ્વર બોલ્યા કે—

ભરતશ્વેત્રના ભૂષણરૂપ શૌર્યપુરમાં ભીમ નામે એક વણિક હતો, તે ભાર વહેવાનું કામ કરતો હતો, તથા કૃપણ પુરૂષોનો નાયક હતો. ભાડા વડે ગૃહસ્થોના ભારને અહીંથી તહીં વહન કરતો તે કાંઈક ધન ઉપાર્જન કરતો હતો. મનુષ્યોનું ઉદર દુઃખે કરીને પૂર્ણ થાય છે. તે તુચ્છ બુદ્ધિવાળો ધનનો સંચય કરવાની ઇચ્છાથી થોડું રાંધતો હતો, અને એકજ વાર તેલ અને તુચ્છ અનાજ માત્રનું જ ભોજન કરતો હતો. તેની કૃપણતાનું વધારે શું વર્ણન કરવું ? ટુંકમાં કહીએ તો એક એક જાડા લૂગડાવડે પાંચ વર્ષ સુધી પોતે નિર્વાહ કરતો અને પોતાના કુટુંબને પણ તે જ રીતે નિર્વાહ કરાવતો હતો. તુચ્છ બુદ્ધિવાળો આ ભીમ કોઇપણ સ્વભ-

નોના નાના ઉત્સવમાં પણ જતો નહીં. દોહી માણસને વિષે ઉચિતતા ક્યાંથી હોય ? પૈસા ઉપાર્જન કરવામાં વ્યગ્રતાને લીધે તથા ખર્ચના ભયને લીધે તે કદાચિત્ પણ ધર્મનું શ્રવણ પણ કરતો નહીં, તો પછી તે ધર્મનું અનુષ્ઠાન તો દૂર જ રહે. નિરંતર ત્રાસ પામતો તે જેમ વનને પશુ નગરમાં પ્રવેશ ન કરે તેમ કદાપિ દેવમંદિરમાં કે ધર્મમંદિરમાં પ્રવેશ કરતો ન હતો. કેવળ ભાર વહનાદિક કુકર્મો જ કરતો હતો. આ રીતે કરતાં તેણે અનુક્રમે એક લાખ રૂપિયા ઉપાર્જન કર્યા. લક્ષ્મી (મેળવવા) ની નિપુણતાને ધિક્કાર છે ! તે લીમને શુભેચ્છાઓ કરીને પણ પોતાની જ જેવો એક પુત્ર થયો. કાર્ય બીજ (કારણ) ને સદૃશ જ હોય, તેથી તે પણ પિતાની જ પ્રકૃતિને ભજતો હતો. તેની પોતાના જેવી પ્રકૃતિ જોઈને તેના પિતા અત્યંત ઉદ્દાસ પામતો હતો. પ્રાચે કરીને પોતાની જેવા આચારવાળા પુત્રોથી માળાપો આનંદ પામે છે. એકદા અત્યંત (મરણ) દશાને પામેલા (વૃદ્ધ થયેલા) પિતાએ પુત્રને કહ્યું કે—“ હે પુત્ર ! ભારવાહાદિક મોટા કલેશે કરીને મેં લક્ષ રૂપિયા ઉપાર્જન કર્યા છે, તેને નિધાનમાં નાંખીને મારી જેમ આજીવિકા કરવામાં તું તત્પર થજે, અને તું પોતે નવીન દ્રવ્ય ઉપાર્જન કરીને તેનું યોગ ક્ષેમ કરનાર થજે. ” ત્યારબાદ તે લીમ મરી ગયા પછી તે પુત્ર પણ ભાર વહેવાનો જ ધંધો કરવા લાગ્યો. તેના પિતા કરતાં તેની કૃપણતા કંઈ પણ ન્યૂન નહોતી. તેણે પણ અનુક્રમે લક્ષ દ્રવ્ય મેળવ્યું, અને પોતાના મૃત્યુ સમયે તેજ પ્રમાણે પોતાના પુત્રને પણ પોતે શિખામણ આપી. તે પુત્ર પણ બમણો કૃપણ હોવાથી તેણે પોતાના પિતાને લાજજત કર્યો નહીં. શુભ લક્ષણ રહિત એવા તેણે પણ તેજ પ્રમાણે લક્ષ દ્રવ્ય મેળવ્યું. આ પ્રમાણે ત્રણ લક્ષ દ્રવ્ય નિધાનમાં મૂકીને તે મરણ પામ્યો. તેની પછી તેના પુત્ર ધનરાજ નામે થયો. તે પોતાના પૂર્વજોથી અધિક કૃપણ હતો, તેથી તે પોતાના કુળના આચારમાં અગ્રેસર થયો. તેને પ્રશસ્ત શુભવાળી ધન્યા

૧ આપ્રાપ્ત વસ્તુને મેળવતી તે યોગ અને પ્રાપ્ત થયેલાનું રક્ષણ કરવું તે ક્ષેમ કહેવાય છે

નામની સ્ત્રી હતી. તેણીને વિષે ધર્મ સહિત ઉદારતા ગુણ શોભતો હતો. ખગલાની પાસે રાજહંસીની જેમ, કાચની પાસે નીલ મણિની જેમ અને નિર્ભાગ્યની પાસે લક્ષ્મીની જેમ તે, ધનરાજની પાસે તે ધન્યા શોભતી હતી. અહો ! વિધાતાનું કેટલું બધું આ નિઃસીમ અવિવેકીપણું છે, કે જેણે આવા અધમ પુરુષની સાથે આવી ઉત્તમ સ્ત્રીનો સમાગમ કર્યો ! અથવા તો આ ધનરાજનું પૂર્વ જન્મનું ઉદયમાં આવેલું ભાગ્ય જાગૃત છે, કે જેને આવી ધરના અલંકાર રૂપ શ્રદ્ધિણી મળી. ત્રણ લક્ષ દ્રવ્યનો સ્વામી છતાં પણ જાણે પોતે નિર્ધન હોય તેમ નિરંતર નિહિત કાર્યને (મજ્જરીને) કરતો હતો. ધનિકના તે ધનને જ ધિક્કાર હો. સાધુઓની, બંધુઓની, ગુરુ વર્ગની કે દેવની સન્મુખ પણ તે જોતો નહીં, તો પછી તેમનો સત્કાર કરવો તે તો દૂર જ રહ્યો. કુકર્મ કરવામાં સાવધાન અને ધર્મમાં પરાડુમુખ એવા તેને જોઈને પતિ ઉપર ભક્તિવાળી સતી ધન્યા અત્યંત ખેદ પામતી હતી. કોઈ એક દિવસ અવસર પામીને વિશાળ બુદ્ધિવાળી તેણીએ તેને કહ્યું કે—“ હે સ્વામી ! રંક મનુષ્યની જેમ આવાં કુકર્મો કરતાં તમને લજ્જા આવતી નથી ? લોભ વડે તમારી બુદ્ધિ અંધ થઈ છે, તેથી તમે ભાર વહન કરતાં રાત કે દિવસને જાણતા જ નથી. આપણા ઘરમાં તમે અને તમારા પૂર્વજોએ મેળવેલું પુષ્કળ ધન છે, તેમાંથી લોગમાં કે પુણ્ય માર્ગમાં લેશ પણ ખર્ચ કરતા નથી, અને ઘણું મોટું કષ્ટ લોગવો છે, તે શાને માટે ? તુષ્ણાથી પીડા પામેલા તમારા સર્વે પૂર્વજો મહા કષ્ટથી ધનને મેળવી મેળવીને અહીં જ મૂકી પરલોકમાં ગયા છે, તેઓએ શું સાધ્યું ? તમે પણ કેટલાક દિવસો પછી તેઓની જ સ્થિતિવાળા થઈને તેમને જ માર્ગે જવાના છે, તો આ તમારા ધનને તથા જીવિતને પણ ધિક્કાર છે. વળી હે પ્રિય ! આજે તમારા મુખ ઉપર અકસ્માત આ સ્થામતા કેમ દેખાય છે ? અને વારંવાર ઉના દીર્ઘ નિશ્વાસોને કેમ મૂકો છો ? શું તમને કોઈ વ્યાધિ બાધા કરે છે ? કે કય વિક્રયમાં કાંઈ હાનિ થઈ છે ? કે નિધાનની લક્ષ્મી નાશ પામી છે ? કે કોઈથી કાંઈ અપમાન પામ્યા છે ? ” તે સાંભળીને ધનરાજ બોલ્યો કે—“ હે પ્રિય ! તે કહ્યું તેમાંથી

કોઈ પણ મારા ખેદનું કારણ નથી. પરંતુ તેં આજે બ્રાહ્મણને જે ચણાની મુઠી આપી, તે જોઈને હું બાણે અત્યારે વજથી હણાયો હોઈ, એવો પીડાઈ છું; કેમકે ધનનો વ્યય મને જે હઃખ કરે છે, તેટલું હઃખ મૃત્યુથી પણ મને થતું નથી. ધન જ માણસની બુદ્ધિ છે, ધન જ સિદ્ધિ છે, ધન જ રક્ષણ કરનાર છે, ધન જ ગતિ છે, ધન જ કીર્તિ છે, ધન જ સ્ફૂર્તિ—ઉત્સાહ છે, અને ધન જ મનુષ્યોનું જીવિત છે. હે મુગ્ધા ! તું આ પ્રમાણે નકામો ખર્ચ કરવાથી જેમ ઇંધણ ધાન્યનો નાશ કરે તેમ થોડા વખતમાં જ ધનનો નાશ કરીશ. ” આ પ્રમાણે તેનું વચન સાંભળીને તથા તેનું અત્યંત કૃપણપણું બાણીને પતિના ચિત્તને અનુસરનારી તે ચતુર આ પતિને કહેવા લાગી કે—“ હે પ્રિય ! હવે પછી હું આવા ખર્ચ પણ નહીં કરું, કારણકે પતિવ્રતાઓ પતિને જે ઇષ્ટ હોય તે જ કરે છે. પરંતુ જેમાં કાંઈ પણ ખર્ચ ન થતો હોય એવું કાંઈપણ સુકૃત તમે કરો, કે જેથી આ ભવમાં મોટી કીર્તિ અને પરભવમાં સારી ગતિ પ્રાપ્ત થાય. તમે જિનેશ્વરને નમસ્કાર કરો, સાધુ શુરને વંદના કરો, અને તેમના મુખથી ધર્મકથાનું શ્રવણ કરો. આવાં ધર્મકાર્યોમાં કાંઈ પણ ધનનો વ્યય કરવો પડતો નથી. ” તે સાંભળીને તે નીચ બુદ્ધિવાળો બોલ્યો કે—“ જો હું મુનિઓને વંદના કરું તો તેમનો પરિચય થવાથી તે વાચાળ મુનિઓ મને છેતરવા માંડે. તેઓ એવું કહે કે—જિનેશ્વરનાં ચૈત્યો કરાવવાં, તેમાં જિનેશ્વરની પ્રતિમાઓ સ્થાપન કરવી, ચાર પ્રકારના સંઘની પૂજા કરવી, જિન પ્રતિમાની પૂજા કરવી, મુનિઓને આહાર પાણી વડે પહિલાલવા, દીનાદિકને દાન આપવું, તીર્થ યાત્રાઓ કરવી, અને પુસ્તકો લખાવવાં. આવા કાર્યમાં ખરચેલું ધન આ ભવમાં કીર્તિ વિગેરેનું કારણ થાય છે, અને પરભવમાં સ્વર્ગ તથા મોક્ષની લક્ષ્મી આપવામાં કારણ રૂપ થાય છે. આ પ્રમાણે વંચનામાં ચતુર મુનિઓ મને ઠગી ઠગીને મારી પાસે ધનનો ખર્ચ કરાવે, અને તેમ કરવાથી થોડા કાળમાં જ તે ધન નાશ પામે. પરંતુ જિનદેવને વાંદવાથી તે દેવ કાંઈ પણ પંચાત કરતા નથી, તેથી તારા વચનથી હું હમેશાં ચૈત્યમાં જિનેશ્વરને નમસ્કાર

કરી પછી લોજન કરીશ. આ મારો છાંદગી પર્યંતનો અભિગ્રહ મને કલ્યાણ કારક થાઓ. આમાં કાંઈ પણ ધનનો ખર્ચ નથી, અને વળી તને પણ રાજી રાખી કહેવાય. ” તે સાંભળીને અત્યંત તુષ્ટમાન થયેલી તે ધન્યાએ તેને કહ્યું કે—“ આ પણ સમ્યક્ ધર્મે કરીને તમને તત્કાળ અદ્ભુત સંપત્તિ પ્રાપ્ત થશે. ” આ પ્રમાણે તેણીએ ઉત્સાહ પમાડેલો તે ધનરાજ પણ ખરાખર પોતાના નિયમને દૃઢતાથી પાળવા લાગ્યો. જેમનું કલ્યાણ નણકમાં થવાનું હોય, તેમને જ ધર્મમાં દૃઢ મતિ થાય છે. તે ધન્યા પણ પોતાના પતિની સંમતિથી ધર્મ કર્મ કરવા લાગી. જે સ્ત્રી પતિના ચિત્તને અનુસરે, તે જ પતિવ્રતા કહેવાય છે. આ પ્રમાણે તે બન્નેનો કેટલોક કાળ પ્રેમમય વ્યતીત થયો. કારણ કે પરસ્પર ચિત્તને અનુસરવાથી જ દંપતી પ્રીતિવાળા રહે છે.

એકદા મધ્યાહ્ન સમયે મસ્તક પરથી લાર ઉતારીને તરત જ પાણીના વ્યયથી પણ ભય પામતો તે હાથ પગ ધોયા વિના જ લોજન કરવા બેઠો. ભૂખને લીધે જેનું ઉદર કૂચ દેખાતું હતું એવા તેને તેણીએ શીઘ્રપણે બાણે મૂર્તિમાન કૃપણતા જ હોય એવી તેલ સહિત ખીચડી પીરસી. જેટલામાં હાથવડે ખીચડી ચાળીને તે કેળીયાને સુખમાં મૂકવા તૈયાર થાય છે, તેટલામાં તેને પોતાનો નિયમ યાદ આવ્યો, તેથી તે એકદમ બોલ્યો કે—“ હે પ્રિયા ! મેં આજે જિનેશ્વરને નમસ્કાર કર્યા નથી, તેથી તેને નમવા માટે હું બેઠું છું. કારણ કે મારો એ નિયમ છે. પરંતુ આ મારા હાથને વસવડે ઢાંકી દે, જેથી મને લજ્જા ન આવે. વળી જો હાથ ધોઈને બેઠું, તો તેમાંથી એટલો પણ રસ નકામો જતો રહે. ” તે સાંભળીને ધન્યાએ હર્ષ પામીને વિચાર્યું કે—“ અહો ! મારા પતિની જિનેશ્વરને વિષે કેવી અકૃત્રિમ ભક્તિ છે ? કે જેથી હુમણું ઘણા ક્ષુધાતુર થયા છતાં પણ તેણે જિનેશ્વરને યાદ કર્યાં. વળી પૂર્વના કર્મથી પ્રાપ્ત થયેલું આતું કૃપણપણું પણ કેવું સીમારહિત છે ? કેમકે આટલા પણ અજ્ઞાના રસના નાશથી ભય પામે છે. તો પણ (આવા કૃપણ છતાં પણ) નિયમ રૂપી દોરડાવડે બંધાયેલા આ મારા પતિ આવી રીતે (ખીચડીવાળા હાથે) પણ

એ જિનાલયમાં જશે તો જિનેશ્વરની ભક્તિથી વશ થયેલ ચૈત્યનો અધિષ્ઠાયક દેવ આના ઉપર કદાચ તુષ્ટમાન પણ થશે. કેમકે આજે સ્વપ્નમાં મેં તેના અધિષ્ઠાયક દેવની તુષ્ટિ એઈ હતી. જિનેશ્વરને કરેલું એક વાર નમન પણ સર્વ અર્થની સિદ્ધિને માટે થાય છે, તો ભક્તિપૂર્વક હંમેશાં નિયમિત નમસ્કાર કરવાથી વાંછિતની સિદ્ધિ થાય તેમાં શું આશ્ચર્ય ? તેથી કરીને ભલે આવી રીતે પણ તે બાપ.” આ પ્રમાણે નિશ્ચય કરાને સત્ય બુદ્ધિવાળી તેણીએ બાણે તેની કૃપણતાને ઠાંકતી હોય તેમ વસ્ત્રવડે તેનો હસ્ત ઠાંકી દીધો, અને તેને કહ્યું કે—“ એ ચૈત્યની અંદર તમને કોઈકંઈ પણ કહે, તો તમારે મને પૂછીને પછી તેને ઉત્તર આપવો.” તેણે પણ ‘ બહુ સારું ’ એમ કહીને તેવે જ હાથે ચૈત્યમાં જઈ જિનેશ્વરને નમન કર્યું, અને પોતાના અશુભ કર્મને નમાવ્યું—નાશ પમાડ્યું. પછી જેટલામાં તે પાછો વળ્યો, તેટલામાં તેની ભક્તિથી ચમત્કાર પામેલા ચૈત્યની રક્ષા કરનારા યજ્ઞ પ્રત્યક્ષ થઈને તેને કહ્યું કે—“ હું આ ચૈત્યનો અધિષ્ઠાયક દેવ છું. તારા નિયમની દૃઢતાથી તારા ઉપર પ્રસન્ન થયો છું તારી ઈચ્છામાં આવે તે તું માગ.” ધનરાજ પણ બોલ્યો કે—“ જ્યાં સુધી હું મારી પ્રિયાને પૂછીને પાછો અહીં આપું, ત્યાં સુધી તમે અહીં જ રહેજો.” દેવે પણ તેને કહ્યું—“ હે વત્સ ! ભલે તું બા. પાછો જલદી આવજો. ત્યાં સુધી હું અહીં જ રહ્યો છું.” ત્યારપછી ધનરાજ પ્રસન્ન થઈને ઘેર ગયો, અને તેણે પ્રિયાને પૂછ્યું કે—“ હે પ્રિયા ! જિનરાજ આજે મારા પર પ્રસન્ન થયા છે, તેથી તેની પાસે શું માગું ? ” તે સાંભળીને તે બોલી—“ હે નાથ ! આપણા સર્વે મનોરથો સિદ્ધ થયા. પ્રગટપણે આઠે સિદ્ધિઓ આપણને વશ વર્તી થઈ ચૂકી, ત્રણ જગતર્થ એશ્વર્ય આપણને પ્રાપ્ત થયું, અને મોક્ષ લક્ષ્મી પણ આપણા હાથમાં જ આવી, એમ તમે બાણો. હવે તમે શીઘ્ર જઈને તેની પાસે માગો કે—‘ હે પ્રભુ ! મારા પાપરૂપી ત્ર્યામિકોને દૂર કરો, કે જેથી હું નિરંતર વિવેકવાન થાઉં. કેમકે એક વિવેક જ સમગ્ર શુભોના નાયક છે, અને

૧ પહેરો ભરનારા.

આ ભવ તથા પરભવ એ બન્ને લોકને વિષે સંપદાના સંકેતનું સ્થાન રૂપ છે. ” તે સાંભળીને તેણે ફરીથી ચૈત્યમાં જઈ તે જ પ્રમાણે તે દેવ પાસે માગ્યું. જેનું ઉત્તરકાળે શુભ થવાનું હોય તે બીજાની કહેલી હિત શિક્ષાને માને છે. “ આજથી તારા પાપ યામિકો મારા આદેશથી દૂર થશે. ” એમ કહીને તે દેવ અદૃશ્ય થયો. ત્યાર પછી તે ઘેર આવ્યો. તરતજ અન્નથી અશુચિ થયેલા પોતાના હાથને જોઈ વિવેકને લીધે મનમાં નિંદા કરતો કાંતાને કહેવા લાગ્યો કે— “ ઉતું પાણી લાવ. હું મારો હાથ ધોઈ. આવા હાથે ખાતાં મારા મનમાં બુદ્ધિ (દુર્ગંધ) થાય છે. ” તે સાંભળી તેણીએ વિચાર્યું કે— “ આનો વિવેકરૂપી સૂર્ય ઉદય પામવાનો છે, તેથી આ તેનો પ્રકાશ—અરુણોદય થયો, કેમકે આજે તેને હાથ ધોવાનું ઉચિતપણું લાગ્યું કે જે પૂર્વે કોઈપણ વખત લાગ્યું ન હોતું. ખરેખર આના પાપ યામિકો તત્કાળ નાશ પામશે. કેમકે તે પાપ યામિકો હાજર હોય તો તેનો વિવેક આવી ચતુરાઈ પ્રગટ કરી શકે નહીં. ” આ પ્રમાણે વિચારી ઉદાસ પામેલી તેણીએ તત્કાળ પાણી આપ્યું. તેના વડે હાથ ધોઈને જેને ધર્મ બુદ્ધિ પ્રાપ્ત થઈ છે એવો ધનરાજ લોજન કરવા લાગ્યો. કેવળ તેના આહાર વડે તે તૃપ્તિને પામ્યો, એટલુંજ નહીં પરંતુ ધનની તૃષ્ણા શાંત થવાથી સંતોષ રૂપી અમૃતે કરીને પણ તે તૃપ્ત થયો. પછી “ અહો આટલા દિવસ સુધી દાન લોગ વિના માફ ધન અરણ્યની માલ તીના પુષ્પની જેમ નિષ્ફળ થયું ” એમ વીચારીને તે રાત્રે સુઈ ગયો. પ્રાતઃકાળે દ્રવ્યથી અને ભાવથી જેનો આત્મા ભગૃત થયો છે એવા તે બુદ્ધિમાન ધનરાજે અરિહંત અને શુદ્ધને પ્રણામ કરવા વિગેરે પ્રભાતનું કૃત્ય કર્યું. પછી મધ્યાહ્ન સમયે તેણે કાંઈક ઉના સુગંધી જળવડે બાણે કે કૃપણતાથી પ્રાપ્ત થયેલા અપચક રૂપી મળને ધોઈ નાંખતો હોય તેમ સ્નાન કર્યું. પછી પુણ્યની વાસનાવાળા તેણે બાણે અંતઃકરણમાં ઉદય પામતા સદ્બોધરૂપી ચંદ્રના પ્રસારેલા કિરણોજ હોય એવા ધોયેલાં ઉત્તમ વસ્ત્રોને ધારણ કર્યાં. મોક્ષપુરીમાં જવા માટે બાણે પ્રસ્થાન સાધતો (કરતો) હોય તેમ તે હસ્તમાં પૂજાની સામગ્રી લઈને જિનચૈત્યમાં

ગયો. ત્યાં ઉદાર બુદ્ધિવાળો તે ઘણા હર્ષથી ઉત્તમ સુગંધવાળા કપૂર સહિત ચંદનને ઘસવા લાગ્યો, તે બાજુ પોતાના પાપને ઘસતો હોય તેમ શોભવા લાગ્યો. સ્નાત્ર કરવાની ઇચ્છાથી જિનેશ્વરના અંગ ઉપર રહેલા નિર્માલ્યને તેણે દૂર કર્યું, અને પોતાના શરીરમાં રહેલા દુર્ભાગ્યને પણ દૂર કર્યું. શુદ્ધ જળ વડે તેણે કેવળ જિનેશ્વરને જ સ્નાન કરાવ્યું એટલું જ નહીં, પરંતુ પાપરૂપી પંકને દૂર કરવાથી પોતાના આત્માને પણ સ્નાન કરાવ્યું. પછી જિનેશ્વરના શરીરને સૂક્ષ્મ વસ્ત્ર વડે લઈને કોરૂં કર્યું, પરંતુ પોતાના ચિત્તને પ્રકટ ભક્તિરસ વડે આદ્ર્ કર્યું. ભક્તિથી સુગંધિક ચંદન વડે માત્ર જિનેશ્વરને જ તેણે તિલક કર્યું, એટલું જ નહીં; પરંતુ પોતાના વંશને પણ યશવડે તેણે તિલક સમાન કર્યો. તેણે અરિહંતના કંઠને વિષે અનુપમ, નિર્મળ અને નવીન કુસુમોની માળા આરોપણ કરી, અને પોતાના કંઠમાં (હૃદયમાં) ગુણોની માળા સ્થાપન કરી. મણિની યોજનાથી સારભૂત એવા સર્વ અલંકારના સમૂહ વડે તેણે જિનેશ્વરને શણગાર્યા, અને પોતાના આત્માને ઉજ્જવળ વિવેક વડે શણગાર્યો. તેણે જિનેશ્વરની પાસે દેહીધમાન ઉત્તમ રત્નમય પ્રદીપને પ્રગલ્બો, અને પોતાના હૃદયમાં જ્ઞાનરૂપી દીવો પ્રગટ્યો. બાજુ કે પુણ્યરૂપી ખેતી કરવાને ઇચ્છતો તે બીજ વાવતો હોય તેમ તેણે અરિહંતની પાસે અણી-શુદ્ધ ચોખા વીખેર્યા. તેણે અરિહંતને ઉત્કૃષ્ટ સ્વાદિષ્ટ ફળો ભેટ કર્યા, અને પોતાના આત્માને સ્વર્ગ મોક્ષાદિક ફળોના સમૂહ આપ્યો. નિર્મળ બુદ્ધિવાળા તેણે જિનેશ્વરની પાસે તરતતું તૈયાર કરેલું, મનોહર અને સ્વાદિષ્ટ નૈવેદ્ય સ્થાપન કર્યું, અને પોતાના આત્મામાં સમ્યક્ત્વને સ્થાપન કર્યું. તેણે કાળાગરૂના ધૂપવડે જિનગૃહને સુવાસિત કર્યું, અને પોતાની કીર્તિરૂપી કપૂરના સમૂહ વડે ચૈતરફથી પૃથ્વીતળને સુવાસિત કર્યું. જન્મથી આરંભીને જ બાજુ પૂના વિધિને બાજુતો હોય તેમ નિષ્કપટ ભક્તિવાળા તેણે જિનરાજની નીરાજના (આરતી) ઉતારી, અને પોતાના વંશને શોભાવ્યો. જિનેશ્વરની પાસે તેણે કલ્યાણમય મંગળદીપક ઉતાર્યો, અને પોતાના આત્માને ભવસાગરથી પાર ઉતાર્યો. ભક્તિરસવાળા

સ્તોત્રો વડે તેણે ભાવથી જિનની સ્તુતિ કરી, અને તેના શુભેથી જેનું ચિત્ત રંજન થયું છે એવા સર્વ પુરજનોએ તેની સ્તુતિ કરી. આ પ્રમાણે વિચારવાન તે જિનેશ્વરની પૂજા કરીને પોતાને ઘેર આવ્યો, અને વિવેકીજનોની પંક્તિમાં તે આવ્યો. પછી તેણે અતિથિઓનું ઉત્તમ આતિથ્ય (સત્કાર) કર્યું. કારણ કે વિવેકી જનો અતિથિ સંવિભાગ કર્યા વિના ભોજન કરતા નથી. ત્યારપછી વૃદ્ધાદિકની ચિંતા (સારવાર) કરીને પોતે ભોજન કરવા બેઠો. કારણ કે સત્પુરુષો ભોજન સમયે પેટભરૂ હોતા નથી. દાનાંતરાય, ભોગાંતરાય વિગેરે પાપચામિકો દેવની કૃપાથી તત્કાળ દૂર નાશી ગયા. તેથી કરીનેજ દાન અને ભોગને વિષે તેની આવી વિશુદ્ધ યુદ્ધિ થઈ. જ્યાં સુધી રાત્રિનો અધકાર હોય ત્યાંસુધી પ્રકાશ કેમ પ્રગટ થાય ? તેની પ્રિયાએ વિચાર્યું કે—“ અહો જન્મથી આરંભીને જેણે વિવેકનો મિલકુલ અભ્યાસ કર્યો નથી તેને આજે અદ્ભુત વિવેક શીઘ્રપણે પ્રાપ્ત થયો, તેથી ખરેખર અમારા ઉદયમાં આવેલા અદ્ભુત ભાગ્યોનુંજ આ ફળ પ્રાપ્ત થયું. ” એવા વિચારથી આનંદ પામેલી તેની પ્રિયાએ તેને ઉત્તમ ભોજન પીરસ્યું, કે જે તેણે તથા તેના પૂર્વજોએ કદાપિ ચાખ્યું પણ નહોતું. લૌલ્યતા રહિત તેણે મૌન ધારણ કરીને રૂચિ પ્રમાણે પરિમિત ભોજન કર્યું. વિવેકી પુરુષજ સમ્યક્ પ્રમાણે ભોજન કરવાનો ઉદ્દેશ કરે છે. પછી જળના આયમનવડે તેણે સારી રીતે બાહ્ય શુદ્ધિ કરી, અને ક્રોધાદિક દોષ રૂપી મળના ત્યાગવડે અભ્યંતર શુદ્ધિ પણ કરી. તેણે કેવળ તાંબૂલ વડેજ સુખને શોભાવ્યું એટલુંજ નહીં, પરંતુ વિસ્તાર પામતા ઘણા રસથી શોભતા સૂક્તવડે પણ તેણે પોતાનું સુખ શોભાવ્યું. નિરંતર કરેલા ભારવાહાદિક કાર્યથી જાણે તે ઘણો થાકી ગયો હોય, તેમ તેણે ઉદાર મનવાળાએ ક્ષણવાર સુખશય્યામાં વિશ્રાંતિ લીધી. પછી તેણે માત્ર ન્યાયયુક્ત વ્યાપારવડે જ ધનનું ચિંતવન કર્યું, એટલુંજ નહીં, પરંતુ તે સદ્ગુણિવાળાએ ધર્મશાસ્ત્રના રહસ્યનું પણ ચિંતવન કર્યું. પછી તેણે પ્રતિકંમણાદિક સાંજના કૃત્યો પણ કર્યા. સમયને ઉચિત કાર્ય કરવાથી વિવેક ઉત્કૃષ્ટતાને પામે છે, પછી

સુવાને વખતે નમસ્કાર (નવકાર) વિગેરેનું તેણે સ્મરણ કર્યું. શયનનો વિધિ કરવાથી આ ભવમાં વિઘ્નોનો નાશ થાય છે, અને પરભવમાં ફળિતિનો નાશ થાય છે. સમય થયે તેણે દ્રવ્યથી અદ્ય નિદ્રાનું સેવન કર્યું, પણ ભાવથી તે તે રાત્રી દિવસ અત્યંત જાગૃતજ રહેતો હતો. શ્રેષ્ઠ બુદ્ધિવાળો તે પ્રાચે કરીને હંમેશાં મૈથુનનો ત્યાગ કરતો હતો. કામક્રીડાને વિષે અનાસક્તિ ખન્ને લોકમાં શ્રેય કરનારી છે. આ પ્રમાણે હંમેશાં તે સત્કર્મમાં તત્પર રહેતો હતો, તેથી તે લોકમાં પણ મોટી પ્રતિષ્ઠાને પામ્યો. કેમકે સદાચાર એ સત્પુરુષનો અલંકાર છે. જાણે કે સદ્બુદ્ધિરૂપી ગાય થકી દોહેલું ચશ રૂપી દૂધ નાંખવું હોય તેમ તેણે તાંબા પીતળનાં પાણી ભરવાનાં પાત્રો કરાવ્યાં, અને પ્રથમ કૃષણતાને લીધે જે તુંબકાનાં પાત્રો પોતાના ઘરમાં હતાં, તે વિશુદ્ધ હોવાથી તેણે શ્રદ્ધાથી હર્ષ પૂર્વક મુનિઓને વહોરાવ્યાં. નવી પરણેલી પુણ્યલક્ષ્મીને જાણે નિવાસ કરાવવો હોય તેમ કપટ રહિત એવા તેણે જિનેશ્વરોનાં ચૈત્યો કરાવ્યાં. તેણે દેહીપ્રમાન અનેક જિન બિંબો કરાવ્યાં, તે જાણે કે પોતાના આત્મામાં નહિં સમાવાથી બહાર પિંડરૂપ કરેલાં પુણ્યોજ હોય તેમ શોભતાં હતાં, મોક્ષલક્ષ્મીને ખરીદ કરવાનું જાણે ખાનું આપતો હોય, તેમ તેણે કલ્યાણકારક જ્ઞાનનાં પુસ્તકો લખાવી લખાવીને હર્ષથી જ્ઞાની મુનિઓને અર્પણ કર્યાં. મૃત્યુના ભયથી ધીકા પામેલા અને બંધાદિક આપત્તિમાં પડેલા પ્રાણીઓને તે ઘણું દ્રવ્ય ખર્ચાંને પણ અભયદાન દેતો હતો. આ રીતે તેણે પોતાના પૂર્વજોએ ઉપાર્જન કરેલા ત્રણ લાખ રૂપીયા પુણ્યના કાર્યમાં ખર્ચાં નાંખ્યા. એક પાત્ર દાન જ દ્રવ્યની ગતિ છે, તે સિવાય બીલું સર્વ વિપત્તિરૂપ છે. પોતે ઉપાર્જન કરેલા વૃત્તિમાંથી જ કુટુંબનો તે નિર્વાહ કરતો હતો. ઉત્તમ પુરૂષો સિંહની જેમ બીજાનું ઉપાર્જન કરેલું ભોગવતા-જમતા નથી. આ પ્રમાણે જિન ધર્મનું આરાધન કરીને છેવટ અંતક્રિયાને સાધી મરણ પામી તે ધનરાજનો જીવ તું મેઘનાદ નામે રાજ થયો છે. ધન્યા પણ ન્યાય-વૃત્તિથી અગણ્ય પુણ્ય કરીને છેવટ મરણ પામી આ તારી પત્ની

મદનસુંદરી થઈ છે. તને જે આ સ્વર્ગના રાજ્યને પણ છોડનારી રાજ્યલક્ષ્મી પ્રાપ્ત થઈ છે, તથા સમગ્ર વાંછાને પૂર્ણ કરનાર જે ક્યોણું પ્રાપ્ત થયું, તે સર્વ પુણ્યના ઉદ્ભવને પામેલા દાનપુણ્ય રૂપી કલ્પવૃક્ષનો વિલાસ છે. હવે તે વૃક્ષ થોડા કાળમાં પરિપકવ થઈને તને અક્ષય સિદ્ધિસુખ રૂપી ફળને આપશે; કેમકે મનુષ્ય અને દેવની સંપત્તિઓ જિનધર્મરૂપી વૃક્ષનાં પુષ્પો છે, અને સુક્રિત એ એનું ફળ છે.

આ પ્રમાણે પોતાનો પૂર્વભવ સાંભળીને લાર્યા સહિત તે રાજ્યે મનમાં સવેગ રંગને પામીને મોટો અષ્ટાન્હિકા ઉત્સવ કરીને તથા પુત્રને વિષે રાજ્ય સ્થાપન કરીને ચારિત્ર અહણુ કર્યું. કલંક રહિત આચરણવાળા તે બન્ને ચિરકાળ સુધી તપસ્યા કરીને, સમગ્ર કર્મનું ઉન્મૂલન કરીને તથા શ્રી કેવળજ્ઞાન રૂપી સૂર્યના કિરણોવડે ભુવનને પ્રકાશ કરીને અનુકંમે મોક્ષ લક્ષ્મી વર્ધા. હે બુદ્ધિમાન ભગ્યો ! નિર્ભળ દાનમય દૃષ્ટાંતે કરીને અદ્ભુત એવું આ શ્રી મેઘનાદ રાજાનું ચરિત્ર સાંભળીને નિઃકપટ દાનવિધિમાં તમે પ્રવર્તો, જેથી તમોને મોક્ષલક્ષ્મી પોતાની મેળેજ આપોઆપ આવીને વરે.

સાધારણ દાનધર્મને પ્રકાશ કરનારો આ

પહેલો પ્રકાશ સંપૂર્ણ થયો.

પ્રકાશ બીજો.

દાનના બેદો.

ન વીન અગ્નિ સમાન સુધર્મા સ્વામી લક્ષ્મીને માટે થાઓ, તેમનો વિનાશ રહિત અને અંજન રહિત એવો શ્રુતરૂપી દીવો હબ્બુસુધી વિશ્રાંતિ રહિત-નિરંતર તત્ત્વમાર્ગના પ્રકાશને કરી રહ્યો છે. હવે અહીં દાન-રૂપી કલ્પવૃક્ષની ભેદરૂપી શાખાઓને હું કહું છું. તે શાખાઓ ઉપર આરૂઢ થયેલા પ્રાણીઓ મોટા મનવાંછિત ફળને પામે છે. જ્ઞાન, અભય અને ઉપદ્રવ એવા દાનના ત્રણ ભેદો છે. તેમાં પ્રથમ જ્ઞાન પાંચ પ્રકારનું જ્ઞાનીઓએ કહેલું છે મતિ, શ્રુત, અવધિ, મનપર્યવ અને કેવળ. તેમાં પાંડિત્યોએ શ્રુત જ્ઞાનનીજ સુખ્યતા કહેલી છે. કેમકે શ્રુતજ્ઞાન દીવાની જેમ પોતાને અને પરને બન્નેને પ્રકાશ કરવામાં સમર્થ છે, અને બીજાં ચારે જ્ઞાનો મૂંગા જનની જેમ માત્ર પોતાનોજ પ્રકાશ કરનારાં છે. વળી શ્રુતજ્ઞાન વહેજ બીજાં જ્ઞાનોની સમ્યક્ રીતે પ્રરૂપણા કરી શકાય છે, અને પ્રાયે કરીને શ્રુતનો અભ્યાસ કરવાથીજ બીજાં જ્ઞાનોની ઉત્પત્તિ થાય છે. જેમ એક દીવો બીજા દીવાઓને પ્રગટ કરે છે તેમ શ્રુત-જ્ઞાન બીજાઓના પણ હૃદયમાં જ્ઞાનોને પ્રગટ કરે છે, અને પોતે પણ નિરંતર પ્રકાશમાન રહે છે. જેનામાં શ્રુતજ્ઞાન હોય, તે બીજા ઘણા મનુષ્યોને તે શ્રુતજ્ઞાન આપવા સમર્થ થાય છે, અને બીજાં જ્ઞાનો પોતાને વિષે દેહીપ્રમાણ હોય તોપણ તે બીજાઓને આપી શકતાં નથી. તેથી શ્રુતજ્ઞાનનુંજ સર્વ જ્ઞાનોમાં પ્રધાનપણું યોગ્ય છે. જે શ્રુતજ્ઞાન જિનેશ્વરે પ્રરૂપેલું છે તેજ સાચું છે, તથા તેને

અનુસરનારૂં અન્યતું વચન પણ શ્રુત કહેવાય છે, અને સમકિત દૃષ્ટિની યુદ્ધિવડે પવિત્ર થયેલું હોય તો અન્ય શાસ્ત્ર પણ શ્રુત કહેવાય છે. આ શ્રુત અન્ય જનોને જે આપવું તે જ્ઞાનદાન કહેવાય છે. ૧. મૃત્યુથી ભય પામેલા પ્રાણીઓને જે અભય આપવું, તે અભય-દાન કહેવાય છે. આ અભયદાન સર્વ સંપત્તિનું કારણ છે. ૨. ધર્મના ઉપદ્રવની પુષ્ટિને માટે પાત્રને વિષે જે દાન દેવાય છે, તે જિનેશ્વરોએ ઉપદ્રવ દાન કહેલું છે. ૩. દાનના આ ત્રણ જ ભેદો વાસ્તાવક રીતે ધર્મયુક્ત છે, કેમકે આ ત્રણ પ્રકારનું દાનજ અક્ષય મોક્ષ સુખનું અદ્વિતીય કારણ રૂપ છે. બીજા પણ દાનના ભેદો જેવા કે દયાદાન, ઉચિતદાન અને કીર્તિદાન વિગેરે કહેવામાં આવે છે, તે જો માર્ગગામી હોય (સન્માર્ગે—સુપાત્રે દેવાતાં હોય) તો તેમનો પણ ઉપરના મુખ્ય ત્રણ ભેદોમાં જ સમાવેશ થાય છે. જેમ પોતાને માર્ગે વહેતી નદીઓ સસુદ્રને પામીનેજ અક્ષય થાય છે, અને માર્ગને છોડીને અન્યત્ર પ્રવર્તે તો જ્યાં ત્યાં ક્ષય પામે છે, તેજ પ્રકારે દયાદિક દાનો સન્માર્ગે કર્યાં હોય તો તે મુખ્યદાનોમાં ભળીને અક્ષય થાય છે, અને કુપાત્રે કર્યાં હોય તો જેવું તેવું ક્ષય આપીને વિનાશ પામે છે. આ મુખ્ય ત્રણ જાતના દાનમાં પણ જ્ઞાનદાનનું જ અકેવર્તીપણું (શ્રેષ્ઠપણું)—મુખ્યપણું અમો કહીએ છીએ. કેમકે જ્ઞાન પૂર્વક જ સર્વ દાનોથી પ્રવૃત્તિ થાય છે. જેમ નેત્ર નાનું છતાં પણ લોકમાં ગૌરવતાનું કારણ છે, તેમ અદ્ય એવું પણ જ્ઞાન (દાન) આ ભવ તથા પરભવમાં પ્રાણીઓને ગૌરવતાનું કારણ છે. જ્ઞાન દેવાતું છતું જ પોતાને અને અન્યને વૃદ્ધિને માટે થાય છે—વૃદ્ધિ પામ્યા કરે છે, અને જ્ઞાન નહીં આપવાથી તે ક્ષય પામતું બંધ છે, તેથી કરીને તે જ્ઞાનનું દાન કરવામાં કેણુ ઉદયમ ન કરે ? પૃથ્વી પર રહેલા જળની જેમ ધનાદિકનો અદ્ય કાળમાં જ ક્ષય થાય છે, અને જ્ઞાન તો વટ વૃક્ષના બીજની જેમ દિવસે દિવસે વૃદ્ધિ પામતું બંધ છે. સાધુઓએ શરત્ ભવ નામના પ્રાણીને માત્ર અર્ધ મ્લોકજ આપ્યો હતો, તે તેને દ્વાદશાંગીપણે વૃદ્ધિ પામ્યો હતો, એમ આગમમાં સંભાળાય છે, જેણે જેને દુર્લભ એવું સત્ જ્ઞાન આપ્યું હોય, તેણે તેને સ્વર્ગ અને મોક્ષનાં સુખો આપ્યાં છે એમ બાણવું.

કેમકે અનેક કુકર્મોને-પાપને કરનારા ચિદાતિપુત્રને સાધુએ ત્રણ જ પદ આપીને દેવની ઋદ્ધિ પ્રાપ્ત કરાવી હતી. સમ્યક્જ્ઞાને કરીને મનુષ્ય પુણ્ય પાપને ભણી શકે છે, અને તેથી કરીને પુણ્યમાં પ્રવૃત્તિ અને પાપમાં (થકી) નિવૃત્તિ કરવાથી તે અનુક્રમે મોક્ષને પામે છે. પ્રાચ્યે કરીને બીજાં દાનોમાં એકલો દાતાર જ સંપત્તિને પામે છે, પરંતુ જ્ઞાનદાનમાં તો દાતાર અને ગ્રહણ કરનાર એ બન્ને સંપત્તિને પામે છે. ધનાદિક સુખાત્રને વિષે આપ્યું હોય તો પણ તે ક્રમે કરીને જ વૃદ્ધિ પામે છે, પરંતુ જ્ઞાન તો થોડું પણ આપ્યું હોય તો તે શીઘ્રતાથી વૃદ્ધિ પામે છે. કેમકે જિનેશ્વરે ગણધરોને ત્રિપદી આપી, તો તે એક અંતર્મુહૂર્તમાં જ દ્વાદશાંગી પણે વિસ્તારને પામે છે. સૂર્યથી અંધકારની જેમ જ્ઞાનથી રાગાદિકનો સમૂહ નાશ પામે છે, તેથી જ્ઞાનદાન વિના બીજો કેઇ પણ ઉત્કૃષ્ટ ઉપકાર છે નહીં. જે મનુષ્ય જ્ઞાનનું દાન આપીને તેની આરાધના કરે છે, તે પૂજ્યપણું પામે છે, અને જ્ઞાનનું દાન નહીં આપવાથી તેની જે વિરાધના કરે છે, તે અપૂજ્યપણું પામે છે. તે વિષે વિજયની કથા છે. તે નીચે પ્રમાણે.—

ભરતક્ષેત્રની ભૂમિનું આબૂષણ રૂપ અને જેમાં પુણ્યલક્ષ્મીએ નિવાસ કર્યો છે એવો મગધ નામનો દેશ છે, તેમાં રાજગૃહ નામનું નગર છે. તે નગરમાં ઉત્તમ પુરૂષો પોતાની લક્ષ્મીને પવિત્ર કરવા માટે સુખાત્રને આધીન કરે છે. તેમાં પરાક્રમે કરીને શત્રુનો પરાભવ કરનાર જયંત નામનો રાજા હતો. તેણે નીતિસહિત એવી પણ પૃથ્વીને 'અનીતિવાળી' કરી હતી. 'સુદર્શન'વડે શોભતા અને 'પુરૂષોત્તમ'પણુને ધારણ કરતા વિષ્ણુની જેવા તે રાજાને લક્ષ્મીની જેવી કમળાવતી નામની રાણી હતી. તેણીની કુસિંથી ઉપન્ન થયેલા, અન્યાય રહિત અને રાજ્ય ધારણ કરવામાં ધુરંધર વિજય અને અંદ્રસેન નામના બે પુત્રો હતા. તે બન્ને કુમારો સદાચારવાળા, માળાપની ભક્તિમાં તત્પર, નિઃસીમ પરા-

૧ ઇતિ ઉપદ્રવ રહિત. ૨ સુદર્શન ચક્ર, રાજના પક્ષમાં સમક્ષિત દર્શન
૩ વિષ્ણુનું બીજું નામ પુરૂષોત્તમ-બીજા પક્ષમાં મનુષ્યોને મધ્યે પ્રેષપણું.

કમવાળા, મોટા પ્રભાવવાળા અને યશસ્વી હતા. પરંતુ પૂર્વકર્મના દોષને લીધે નિરંતર તેઓ પરસ્પરની સમૃદ્ધિ ભેદ શકતા નહીં, તેથી તેઓ પરસ્પર અત્યંત ઇર્ષ્યાળુ હતા. જેઓ ખંધુ છતાં પણ એક બીજાની સમૃદ્ધિને ભેદ શકતા નથી અને જેઓનું હૃદય કષાયવડે મલિન હોય, તેવા મનુષ્યોનો જન્મ નિષ્ફળ છે. ચતુર પુરુષોમાં અગ્રેસર એવો રાજા તો તે બન્નેને ત્રાજવાના બે છાબડાની જેમ ઉચિતપણાથી સમદષ્ટિએ જ ભેટો હતો. એકઠા પ્રાતઃકાળે રાજા સભામાં બેઠો હતો, તે વખતે તેની પાસે પ્રતિહારે આવીને વિજ્ઞાપિ કરી કે—“હે દેવકોર્ધક દ્વંતદ્વાર પાસે આવીને ઉભો રહ્યો છે, તે આપના દર્શનને ઇચ્છે છે.” ત્યારે રાજાએ તેને આવવાની આજ્ઞા આપી, એટલે પ્રતિહારે તેને સભામાં પ્રવેશ કરાવ્યો. તે દ્વંતે રાજાને પ્રણામ કરીને લેખ આપ્યો. રાજાએ તેને ઉઘાડી આ પ્રમાણે વાંચ્યો,—“કલ્યાણ અને લક્ષ્મીના સ્થાનરૂપ અને સ્વર્ગની નગરી જેવી રાજગૃહી નગરીમાં રાજાઓના નમતા મસ્તકોની માળાવડે જેના ચરણ કમળ પૂજાતા છે એવા શ્રી જયંત નામના પૃથ્વીપતિને ગંગાના સમીપ દેશમાં રહેનાર સીમાડાની રક્ષા કરવામાં નીમાએલો કુરુદેવક નામનો સેવક પ્રણામ પૂર્વક મસ્તકપર બે હાથ ભેડીને વિજ્ઞાપિ કરે છે કે—અત્ર આપના ચરણના પ્રસાદથી કુશળતા છે, પરંતુ સીમાડામાં સેવાલ નામનો રાજા ચમરાજ જેવો ભયંકર છે, તે સમૃદ્ધિથી મનોહર એવા ગામોમાં ધાડ પાડીને હુંટ ફાટ કરે છે, અને મહોન્મત્ત હસ્તી જેમ વનને ઉપદ્રવ કરે તેમ તે આ દેશનો ઉપદ્રવ કરે છે. હું અદ્ય બળ-સૈન્યવાળો હોવાથી તેને અટકાવવા શક્તિમાન નથી. તેથી આ બાબત આપે કાંઈપણ ઉપાય શીઘ્રપણે કરવો.” આ પ્રમાણે લેખ વાંચીને જેનાં નેત્રો કોપને લીધે રક્ત થયાં છે એવા રાજાએ ભૂ કુટી વડે ભયંકર સુખ કરીને સામંત રાજાઓને કહ્યું કે—“દે દે સામંતો ! બુઝો. આ સેવાલ સુતેલા સિંહને ભગત કરે છે કે જે હૃષ્ટ બુદ્ધિવાળો મારી સાથે પણ વિરોધ કરે છે. હે સુભટો ! એનો નિગ્રહ કરવા માટે તમે શીઘ્ર તૈયાર થાઓ. બ્યાધની જેમ દેવીની ક્ષણ માત્ર પણ ઉપેક્ષા કરવી યોગ્ય નથી.” આ પ્રમાણે વેગથી

મોહતા અને ક્રોધથી રક્ત થયેલા રાજાને જોઈ રણસંગ્રામમાં કુશળ એવા બન્ને કુમારો પ્રણામ કરી એક સાથે મોહ્યા કે—“ હે સ્વામી ! અમો હાજર છતાં આપને જાતે આ લડાઈની તૈયારી શા માટે કરવી જોઈએ ? સેવક હાજર હોય ત્યારે સ્વામીએ પ્રયાસ કરવો યોગ્ય નથી. હે પિતા ! વજ્રની સંગતિથી ગર્વિષ્ઠ થયેલા સેવાળ ઉપર આપ રાજહાસને ચડાઈ કરવી યોગ્ય નથી. તેથી હે દેવ ! તેનો નિગ્રહ કરવા અમોને આજ્ઞા આપો, કે જેથી તેના મોટા ગર્વને પણ અમે તત્કાળ ખંડિત કરશું. ” તે સાંભળીને રાજાએ સુખ્ય પ્રધાન ઉપર દ્રષ્ટિ નાંખી, ત્યારે તે નિપુણ પ્રધાન પણ મોહ્યો કે—“ આ રાજપુત્રોએ સત્ય કહ્યું છે. આવું સમયોચિત વચન બીજો કોણ બોલી શકે ? ” તે સાંભળીને રાજાએ તેનો નિગ્રહ કરવા માટે મોટા પુત્રને આજ્ઞા આપી, તે વખતે પોતાનું અપમાન થયું ધારી ક્રોધથી ધમધમતો ચંદ્રસેન કુમાર સલામાંથી જવા માટે તત્કાળ ઉભો થયો. તે જોઈ સર્વ સલા પણ દોભ પામી, ત્યારે રાજાએ તેને પાછો વાળી તેનો હાથ પકડી પ્રેમચુકત વાણીવડે કહ્યું કે—“ હે વત્સ ! કારણે વિના શામાટે તને કોપ થયો ? શું તું રાજ્યની રીતિ—નીતિ નથી જાણતો ? કે મોટાભાઈ હાજર છતાં નાનાને આદેશ આપવો યોગ્ય નથી. આ તો શી મોટી ખામત છે ? પરંતુ પિતાને તુલ્ય એવો મોટાભાઈ હાજર છતાં કદાચ નાનાને રાજ્ય આપે, તો તે રાજ્યને પણ કુળવાન નાના પુત્રો ઉત્તરતા નથી, કોઈ અજ્ઞાત માણસે કેમ વિરૂદ્ધ માન આપ્યું હોય તો તે કાદ્યા પુરૂષો પોતાના અપમાન તુલ્ય ગણે છે. નિર્મળ ચિત્ત-વાળાઓએ કેઈપણ મનુષ્ય પર મત્સર કરવો યુક્ત નથી, તો ઉદ્વિગ્ધ શુભવાળા અને પિતાને તુલ્ય એવા પોતાના મોટા ભાઈ ઉપર તો મત્સર કેમ કરાય ? તેથી હે વત્સ ! માત્સર્યને છોડીને તું મનમાં સ્વસ્થ થા, કે જેથી તું લોકમાં કુદ પુણ્યની જેમ ઉત્તવળ-કીર્તિને પામી શકે. ” આ પ્રમાણે કહ્યા છતાં પણ તે શાંતિને પામ્યો નહીં. ત્યારે રાજાના કહેવાથી સ્વામીદેવમાં

૧ બીજો અર્થ જળ. ૨ બીજો અર્થ પાણી ઉપર ચતી સેવાળ—લીલપુલ,
૩ સમજાવવામાં.

નિપુણ એવા પ્રધાને તેને કહ્યું કે—“હે કુમાર ! તમે સ્વામીના વચનને વારંવાર પ્રતિકૂળપણે કેમ માનો છો ? માળાપની આજ્ઞાનું ઉલ્લંઘન કરે, તે શું પુત્ર કહેવાય ? વળી પોતાના આત્માને અવિનય રૂપી કાઢવે કરીને કેમ મલિન કરો છો ? કેમકે વિનયથી જ નિર્મળ કીર્તિ સ્કુરણને પામે છે. કીર્તિ જ પુરૂષનું જીવિત છે. પ્રાણુ તો માત્ર વ્યવહારથી જ જીવિત કહેવાય છે. દુષ્કીર્તિ રૂપી દુઃખથી દુઃખ થયેલાઓને જીવવા કરતાં મરવું સારું છે. વળી સર્વત્ર રાજપુત્રોને વિનયની ખાણ કહેલી છે. તેથી જો તે રાજપુત્રો જ તે વિનયનો ત્યાગ કરે, તો તે વિનયની શી ગતિ ? તેનો કોણ આધાર ? તેવી તેવી શુદ્ધિને પમાડેલો વિનયવાન પુત્ર સુવર્ણની જેમ સર્વનો અલંકાર થાય છે.” આવા પ્રકારની ધરાખ જેવી મીઠી હિતશિક્ષાવડે કરીને મંત્રીઓ તેના કોપ રૂપી સંતાપને શાંત કરી તેને સ્વસ્થ કર્યો.

ત્યાર પછી વિજય મેળવવામાં ઉત્સુક થયેલો વિજય કુમાર વાજીને વડે દિશાના સમૂહને શબ્દિત કરતો ચતુરંગી સેના સહિત શત્રુ તરફ ચાલ્યો. અનુક્રમે ચાલતાં ચાલતાં પોતાના દેશની સીમાએ આવીને રાજપુત્રે સૈન્યનો નિવાસ કર્યો—પહાવ નાંખ્યો, અને દૂતને પોતાનો અભિપ્રાય જણાવી સેવાલ રાજા પાસે મોકલ્યો. તે દૂતે પણ સેવાલ પાસે જઈને પોતાના સ્વામીનો સંદેશો કહ્યો કે—“ બળનો વિચાર કર્યા વિના શુદ્ધનો આરંભ કરવો, તે આપત્તિનું સ્થાન છે, અને અધિક બળવાનની પાસે નમી પડવું, એ પોતાની વિશેષ સંપત્તિને માટે છે. આ પ્રમાણે વિચારીને જે તમને યોગ્ય લાગે તે કરો. ” તે સાંભળીને સેવાલ રાજા પણ બોલ્યો કે—“ હે દૂત ! જેઓ રણસંગ્રામમાં કાયર-ભીડ હોય, તે રાજાઓ જ નીતિમાર્ગનો આશ્રય કરીને વિચાર કરે છે, પરંતુ જેના બાહુમાં રણસંગ્રામની ખરજ આવતી હોય, તેમને નીતિ કાંઈપણ પ્રીતિ ઉપજાવતી નથી. કેમકે મહોન્મત્ત હસ્તીના સમૂહને લેલવામાં—નાશ કરવામાં સિંહને કંઈ નીતિ વિચારવાની હોય ? શીઘ્રપણે શુદ્ધને માટે તૈયાર થાઓ, ત્યાંજ આ મારી ભુલજો પોતે જ બળની અધિકતા કે ન્યૂનતા ખતાવશે. ”

આ પ્રમાણે કહીને તે બળવાન સેવાલે તેને તત્કાળ રજા આપી. ત્યારે તે ફરતે પણ આવીને રાજપુત્રને તે સેવાલનું સર્વ વચન કહ્યું. તે સાંભળીને વિજયકુમારે પણ સંશ્રામના આરંભને જણાવનારી ભંભા સેવકે પાસે વગડાવી. એટલે તરતજ સર્વ સૈન્ય તૈયાર થઇને યુદ્ધભૂમિ પર આવ્યું. સેવાલ નામનો શત્રુરાજ પણ પોતાના સૈન્યને યુદ્ધમાં તૈયાર કરી શસ્ત્ર સહિત તે કુમારની સામે યુદ્ધ કરવા આવ્યો. પ્રથમ બન્ને સૈન્યોના ગર્વવટે ઉદ્ભવ થયેલા સુભટો ૧ અહં પૂર્વિકાએ કરીને ઢંઢં યુદ્ધ કરવા લાગ્યા. તેમાં રથિકો રથિકોની સાથે યુદ્ધ કરવા લાગ્યા, ૨ સાદીઓ સાદીઓની સાથે, ૩ ચંતાએ ચંતાઓની સાથે અને પાયદળો પાયદળોની સાથે યુદ્ધ કરવા લાગ્યા. કેટલાક યોદ્ધાઓ ભાલા ભાલા વડે યુદ્ધ કરવા લાગ્યા, કેટલાએક ખર્જી ખર્જી વડે અને કેટલાએક બાણો બાણો વડે યુદ્ધ કરવા લાગ્યા. પ્રચંડ-ઉચ્ચ એવા સુભટોના ભુજદંડની ખરબને નાશ કરવામાં-મટાડવામાં કુશળ અને કાયર પુરૂષોને ડુંખે ભેગા લાયક મહા ભયંકર સંશ્રામ થયો. ત્યારપછી દૈવયોગે રાજપુત્રની સેના ભગ્ન થઈ-પરાજિત પામીને નાસવા લાગી. કેમકે ભગ્ન થયેલાને પલાયન કરવા સિવાય બીજું કંઈ પણ બળ નથી. તોપણ મહા પરાક્રમી કુમાર તો યુદ્ધ જ કરતો હતો, તેને પ્રધાનોએ યુદ્ધથી બળાત્કારે નહીં ઇચ્છતા છતાં પણ પાછો વાળ્યો. ત્યારે તે પોતાના સૈન્યમાં પાછો આવ્યો, પણ લજ્જાને લીધે પોતાના નગર તરફ ચાલ્યો નહીં, અને મનમાં ડુંખ પામતો ત્યાંજ રહ્યો. પછી પોતાના મનમાં પોતાના આત્માને ઈજ્જતકારી માનતો શત્રુ રાજ (સેવાલ) નિર્ભય પણે પોતાને સ્થાને ગયો. હવે તે વૃત્તાંત સાંભળીને ડુંખ પામેલા રાજાએ શુદ્ધિના નિધાન રૂપ પ્રધાનો દ્વારા તે પુત્રને તત્કાળ બોલાવી લીધો. પછી શત્રુ તરફ પ્રયાણ કરવા તૈયાર થયેલા રાજાને ચંદ્રસેન કુમારે નમસ્કાર કરી વિરસિ કરી કે-“ હે સ્વામી ! મારા પર પ્રસન્ન થઈને તે શત્રુના વિનાશ માટે મને મોકલો, અને આ

૧ હું પહેલો હું પહેલો એમ ત્વરાએ કરીને. ૨ ધોડે સ્વારો ૩ હસ્તિના સ્વારો. ૪ વિજય મેળવવાથી શોભતો.

નાનો! છે, અસમર્થ છે, એ પ્રમાણે ચિત્તમાં શંકા લાવશે નહીં. કેમકે નાતું પણ વજ્ર મોટા પર્વતોને પણ શું લેદતું નથી? નાનો પણ સિંહનો બાળક શું મદોન્મત્ત હાથીને હણતો નથી? ” પ્રધાનોએ પણ રાજાને કહ્યું કે—“ પ્રથમ બળાત્કારે આ કુમારને રોક્યા હતા, તો હવે આના ઉત્સાહનો ભંગ કરવો યુક્ત નથી. આને જ વધારે મોટી સેના સહિત મોકલો. આતું પરાક્રમ લોકોત્તર-અલૌકિક જણાય છે, તો અવશ્ય તે વિજયલક્ષ્મી મેળવશે.” તે સાંભળીને રાજાએ તેને આજ્ઞા આપી, એટલે તે સંઆમમાં ઉત્સુક ચંદ્રસેન મોટી સેના સહિત દેશની સીમાએ પહોંચ્યો. ત્યાં સૈન્યનો પહાવ નાંખી એક વિચક્ષણફૂતને સર્વ કહેવાતું સમજાવી સેવાલ રાજા પાસે મોકલ્યો. તે ફૂત પણ ત્યાં જઈ સેવાલ રાજાને નમીને સદેશો કહેવા લાગ્યો કે—“ કોઈ વખત દેવના દુષ્ટ વિલાસે કરીને મૃગોની સાથે યુદ્ધ કરતાં પ્રમાદી કેસરી સિંહ કદાચ ભજન થઈને પલાયન કરે, તો તેટલા માત્રથી શું બીચારા મૃગલાઓ સિંહને જીતનારા કહી શકાય? તે જ રીતે પ્રમાદમાં રહેલા મારા મોટા ભાઈના તમે પરાજય કર્યો છે, તો તેટલાએ કરીને તમે પોતાને જિતકાશી ન માનો. જે જળ જળવદ્યમાન અગ્નિને પણ શાંત કરી દે છે, તે જળને પણ જીવો કે સસુદ્રમાં વહવાનળ પી જાય છે. ખરેખર તમે પ્રપંચથી જ ઋણ પ્રકૃતિવાળા મારા જ્યેષ્ઠ બંધુનો પરાજય કર્યો છે, કેમકે પરાક્રમથી તો ઇંદ્ર પણ તેને જીતી શકે નહીં. માટે જો તમારામાંકાંઈ પણ વાસ્તવિક યુદ્ધ કળા હોય, તો હવે મારી સાથે યુદ્ધ કરવા તૈયાર થાઓ, વળી છળવડે હું જીતાયો એ પ્રમાણે કોઈની પાસે તમે બોલશો નહીં, કેમકે અમે કુલીન હોવાથી પરાક્રમ વડે જ જીતવા ઇચ્છીએ છીએ. ” તે સાંભળી સેવાળ બોલ્યો કે—“ હે ફૂત! તારા સ્વામીના ઓકરાઓ પ્રતિબંધ રહિત અને વાચાળ છે, તેથી જેમ તેમ ઉદ્ધતાઈનાં વચનો બોલે છે. તેઓની જેમ મારે વૃદ્ધને તેણું બોલવું શું યોગ્ય છે? બાળકો જ બાળકને યોગ્ય એવું કર્મ કરે છે. અથવા તો એ બાળકોનો કાંઈ પણ દોષ નથી. તેમના પિતાનો જ દોષ છે, કે જેથી બુદ્ધિ રહિત તે આવા ભયંકર રણસંઆમમાં બાળકોને

મોકલે છે. વળી આ છોકરાઓ વાચાળ, વિનય રહિત, હુષ્ટ અને વિપરીત શીખેલો છે એમ ધારીને તેનો પિતા તેમને આ યુદ્ધના મિષથી શિક્ષા આપવા માટે જ મોકલે છે એમ જણાય છે. તો હે હૂત ! તું પાછો જા, અને તારા પ્રભુને કહેજે કે-હું તને સુખેથી જીતી શકીશ. તેથી મારે યુદ્ધની શી તૈયારી કરવાની છે ? મૃગના બાળકને મારવામાં સિંહને શી સામગ્રી કરવાની હોય ? અને કમળના નાળને છેદવા માટે કુહાડાને તીક્ષ્ણ કરવાની શી જરૂર છે ? પરંતુ તારે પ્રથમ તારા પિતાની સાથે જ યુદ્ધ કરવું યોગ્ય છે, કે જેણે દ્રેષીની જેમ જાણી જોધને જ તને અહીં મોકલ્યો છે. ” તે સાંભળીને હૂતે રાજપુત્ર પાસે જઈ તેને પ્રણામ કર્યા, અને એકાંતમાં તે સેવાળનાં સર્વે વચનો નિવેદન કર્યા. તે સાંભળીને ચંદ્રસેન વિસ્મય પામીને વિચારવા લાગ્યો કે-“ અહો ! તેના ગંભીર અર્થવાણી આ આલાપ કેવો સુંદર છે ? મેં મારો ઉત્કર્ષ (પ્રશંસા) હૂત પાસે કહેવરાવ્યો, તે મેં ફીકકથું નથી. કેમકે સત્પુરૂષને આત્મપ્રશંસા કરવી એ મોટી લજ્જાનું સ્થાન છે. સંજ્ઞાનો વચનથી થોડું બોલે છે, અને કાર્ય મોટું કરે છે. જેમકે વર્ષા ઋતુનાં વાદળાંઓ ગર્જનાના આડંબર રહિત હોય છે. પરંતુ યૌવનવડે ઉદ્ભવ મનવાળા અમારી જેવા સુગંધજનો શરદ ઋતુનાં વાદળાંની જેમ વાણીની જ શૂરતાનો આશ્રય કરે છે. તે સેવાલ શત્રુ છે તો પણ મને ગાંભીર્યાદિક શુભ લક્ષ્મીનો આધાર છે એમ લાગે છે, કારણકે તેની આલાપની પદ્ધતિ કેવી સુંદર છે ! માટે આની સાથે મારે જેમ તેમ-વગર વિચાર્યું યુદ્ધ કરવું યોગ્ય નથી. કેમકે વિચાર્યા વિના જે કરવું તે વિપત્તિનું સ્થાન છે. ” આ પ્રમાણે વિચારીને તેણે એકાંતમાં સુખ્ય પ્રધાનોને બોલાવી પોતાનો અભિપ્રાય જણાવ્યો, ત્યારે તેઓ પણ વિચારીને બોલ્યા કે-“ હે સ્વામી ! તમે જેમ કહો છો તેમજ અમને પણ લાગે છે. તેથી શુભ રીતે આપણા ચર પુરૂષોને ત્યાં મોકલીએ. ત્યાં જઈને તેઓ શત્રુના બળ અને અબળને (ખામીને) જાણે, અને તેના સામનો તેના લક્ષ્ય છે કે અલક્ષ્ય છે ? તે પણ જાણે. વળી હર્ષાદિક માગોના નિર્ગમ અને પ્રવેશને પણ જોધે. એ વિગેરે સર્વ ત્યાંનું વૃત્તાંત આપણને જણાવે,

પ્રાણી તેના જાણીઆ પ્રમાણે વિજય આપનારા સામલેદાદિક ઉપા-
યોનો યથાયોગ્ય આપણે ઉપયોગ કરીએ. ” આ પ્રમાણે મંત્રીના
વિચારને અંગીકાર કરીને કુમારે ચાર નિયુષ્ઠ ચરોને જૂદા જૂદા
વેષતું પરાવર્તન કરાવીને મોકલ્યા. તેમાંથી પહેલો સામવેદને
જાણતો હતો તેણે સેવાળ રાજાના પુરોહિતનો આશ્રય કર્યો. બીજો
મંત્ર (વિચાર) માં હુશીયાર હતો, તેણે મહામંત્રીનો આશ્રય
કર્યો. ત્રીજો નિમિત્તજ્ઞ હતો, તેણે સેનાપતિનો આશ્રય કર્યો. અને
ચોથો જ્યોતિષને જાણનાર હતો, તે રાજાની સેવા કરવા લાગ્યો.
પરદેશી તરીકે પ્રખ્યાત થયેલા તે ચારે પોતપોતાની વિદ્યામાં
નિયુષ્ઠ હતા, તે તે કાર્ય કરવામાં અગ્રેસર હતા, અવસરને જાણ-
નારા હતા, તથા પ્રિય વચન બોલનારા હતા. યુદ્ધિના નિધાનરૂપ
તેઓના હૃદયને પ્રવીણ પુરૂષો પણ જાણી શકતા નહોતા, અને
પોતપોતાના અધિકારમાં ઉદ્ભવથી—સાવધાનપણાથી પ્રવર્તતા હતા.
તેથી કરીને થોડા દિવસમાંજ જાણે તેઓ વંશ પરંપરાથી આશ્રિત
હોય, તેમ રાજા વિગેરેના આસ વિશ્વાસુ થયા. પછી તેઓ હંમેશાં
ત્યાંતું દરેક વૃત્તાંત પોતાના સ્વામી ચંદ્રસેન કુમારને જણાવતા
હતા. અહો ! દંભ રૂપી રાજાની કપટનાટકમાં ચતુરાઈ ! હવે
‘કોઈ દિવસે કુમારને તેના મંત્રીઓએ કહ્યું—“ પોતાનું અને શત્રુનું
બળ—સૈન્ય સમાન હોય, અથવા પોતાનું બળ અધિક હોય તો
યુદ્ધનો ઉદ્ભવ કરવો યોગ્ય છે. પણ હાલમાં શત્રુ રાજાના સૈન્યની
સંપદા આપણાથી પણ વધારે છે, તેથી તમારે તેની સાથે યુદ્ધ
કરવાનો હજી અવસર નથી. તો હે દેવ ! પ્રથમ તો તેના દેશમાં
ઉપદ્રવ કરવો જોઈએ. તેમ કરવાથી તે તે દેશના રાજાઓ ભયને
લીધે તમને સ્વામી તરીકે અંગીકાર કરશે, અને તેમ થવાથી
શત્રુનું સૈન્ય કૃષ્ણ પક્ષના ચંદ્રની જેમ હાનિ પામશે, અને તમારું
સૈન્ય શુકલ પક્ષના ચંદ્રની જેમ વૃદ્ધિ પામશે. ” તે સાંભળી
ચંદ્રસેન કુમાર વેગવાળા મોટા અશ્વ.વિગેરેના સૈન્ય સહિત શત્રુના
દેશનો વિનાશ કરવા લાગ્યો. તે જાણીને ભૂકુટી ચડાવવાથી જેનું
કપાળ ભયંકર દેખાતું હતું એવા સેવાલ રાજાએ તેની સાથે યુદ્ધ
કરવા પોતાની સેના સજ્જ કરી. પ્રયાણ કરવાને ઇચ્છતા તેણે

જેશીઓ પાસે લગ્ન-મુહૂર્ત જોવશબ્દ, અને આગંતુક જેશી ઉપર પણ તેણે ઉત્સુકતાથી દષ્ટિ નાંખી. ત્યારે તે કપટી દેવસ (જેશીઃ) પણ બોલ્યો કે—“ હે સ્વામી ! આ સર્વે દેવસોએ જે આ લગ્ન આપ્યું છે, તે મારાથી દોષવાળું છે એમ કેમ કહેવાય ? પરંતુ આપના ઉપરની મારી અકૃત્રિમ ભક્તિ જ મને બોલવા માટે પ્રેરણા કરે છે. કારણ કે જે ભક્ત પ્રભુને અપ્રિય લાગતાં છતાં પણ હિતકર વચન ન કહે તો તે કુભક્ત કહેવાય છે. તેથી હું કહું છું કે—આ લગ્ન સ્થિર રાશિ વિગેરેથી ચોક્કસ છે, તેથી આ લગ્નના બાળથી આપને અહીં સ્થાનમાં રહેવાથી જ વિજયલક્ષ્મી પ્રાપ્ત થશે એમ હું જાણું છું.” તે સાંભળીને પડિતમાના બીજા જેશીઓ બોલ્યા કે—“ આપણા દેશનો વિનાશ થયા પછી વિજય શો થવાનો હતો ? ” ત્યારે તે બોલ્યો કે—“ જો મારા વચન ઉપર વિશ્વાસ ન આવતો હોય તો હે સ્વામી ! પાંચ છ દિવસ રાહ જુઓ કે જેથી આપને પ્રતીતિ થાય.” તે સાંભળીને રાત્રીએ તેમું વચન અંગીકાર કર્યું, ત્યારે તે કપટી જેશીએ કુમારને પોતાનો ચર પુરૂષ મોકલીને જણાવ્યું કે—“ હે સ્વામી ! અહીંનું વૃત્તાંત ચર પુરૂષના મુખથી જાણજો. ઉપરાંત કહેવાનું એ કે—આપણા વજ્રસિંહ વિગેરે કેટલાક સામંતોને પ્રથમ અભિપ્રાય જણાવીને તેની સાથે કપટથી કૃત્રિમ કળયે કરીને તિરસ્કાર પૂર્વક સૈન્યમાંથી કાઢી મૂકવા, અને તેમને સેવાલના સેવક કરવા.” આ પ્રમાણે જાણીને તે કુમારે તે જ પ્રમાણે કર્યું. તેથી તે સામંતો પણ જાણે ક્રોધ પામ્યા હોય તેમ શત્રુ રાજાની જેમ સૈન્યમાંથી જૂદા પડ્યા. પછી તેઓએ ખાનગી લેખ મોકલીને સેવાલ રાજાને વિજ્ઞાપિત કરી કે—“ આ બાળકે અમારો તિરસ્કાર કર્યો છે, તેથી અમે તમારી સેવા કરવા ઇચ્છીએ છીએ.” આ પ્રમાણે લેખ વાંચીને સેવાલ રાજાએ મહામંત્રીને બોલાવી પૂછ્યું કે—“ શત્રુના સામંતો અહીં આવવા ઇચ્છે છે, તો તે કેવા છે ? કહે.” ત્યારે મંત્રીએ જવાબ દીધો કે—“ હે દેવ ! આજે ત્યાંથી આપણા ચર પુરૂષો આવવાના છે, તેમની પાસેથી ત્યાંની હકીકતનો નિર્ણય કર્યા પછી જેમ ચોગ્ય હશે

તેમ હું આપને કહીશ.” એ પ્રમાણે કહીને મંત્રી પોતાને ઘેર ગયો. ત્યાં તે કપટી સેવક કે જે પોતાના સર્વ કાર્યમાં વિશ્વાસુ ચર તરીકે થયો હતો, તેને તે વૃત્તાંત જણાવ્યો. ત્યારે તે કંભી પણ બોલ્યો કે—“ જો વજ્રસિંહ વિગેરે સામંતો આપણી સેવા અંગીકાર કરે તો ચંદ્રસેન કુમાર પણ સેવક થયો એમ જ બાણવું. કારણ કે તેઓ જ તેની સેનામાં રણસંભામના પારને પામેલા છે.” આ અવસરે કુમારના સૈન્યમાં ગયેલા ચર પુરૂષો પાછા આવ્યા, અને તેમણે શત્રુને સર્વ હેવાલ મંત્રીને કહ્યો. તે ચરોને સાથે લઈને મંત્રી રાજસભામાં આવ્યો. રાજાએ તેમને પૂછ્યું, એટલે તેઓએ શત્રુનું વૃત્તાંત કહ્યું, કે—“ વજ્રસિંહ વિગેરે સામંત રાજાઓ સાથે કલહ થવાથી ચંદ્રસેને તેમને અમારી સમક્ષ પોતાના સૈન્યમાંથી કાઢી મૂક્યા છે.” તે સાંભળીને સેવાલ રાજાએ મંત્રીને પૂછ્યું કે—“ હવે આપણે શું કરવું યોગ્ય છે ? ” પ્રધાને કહ્યું—“ હે દેવ ! તમારે તેમનું શીઘ્ર સન્માન કરવું યોગ્ય છે.” ત્યારે સેવાલ રાજાએ મંત્રીઓ દ્વારા તેમને બોલાવી સત્કાર કર્યો, અને તે દેવજ્ઞને તેના વચનની પ્રતીતિ થવાથી વસ્ત્રાદિક આપી સન્માન કર્યું. પોતાના સ્વામીના કાર્યમાં જ તરપર એવા તે સામંતો તે સેવાલને હણવાની ઇચ્છાવાળા છતાં પણ બહારથી સાધુઓ જેમ શરીરની સેવા કરે તેમ સેવાલની સેવા કરવા લાગ્યા. હવે ત્રીજો કપટ નૈમિત્તિક કે જે સેનાપતિની પાસે રહ્યો હતો, તેણે પણ કોઈ બોવાયેલી વસ્તુને પ્રગટ કરવી એ વિગેરે પ્રતીતિએ કરીને સેનાપતિના મનને રંજન કર્યું હતું. તેથી તેને પણ રાજાએ પ્રશ્ન પૂછવાથી વંચના કરવામાં ચતુર એવો તે બોલ્યો કે—“ હે સ્વામી ! મારા નિમિત્તે કરીને હું નિશ્ચય કરું છું કે અહીં રહેવાથી જ આપનો વિજય છે.” આ પ્રમાણે પોતાના દૈવજ્ઞના કહેવા પ્રમાણે જ આતું વચન હોવાથી રાજાએ અંતઃકરણમાં પ્રસન્ન થઈ તેનો પણ સત્કાર કર્યો. હવે એકદા રાજપુરોહિતે કપટી સામવેદીને કહ્યું કે—“ તું કાંઈક શાંતિ કર્મ કર, કે જેથી આપણા સ્વામીનો વિજય થાય.” ત્યારે તે માયાવી બોલ્યો કે—“ જો વેદના મંત્રોવડે પવિત્ર એવો હોમ કરાય તો અવશ્ય રાજાનો વિજય થાય.” તે સાંભળીને પુરોહિતે

રાજાની રાજ લઈ તેને જ હોમના કાર્યમાં ખેડોતા તરીકે નીચ્યો. કારણ કે પુરોહિતે તેને પોતાનો આત્મ-વિશ્વાસુ માનેલો હતો. પછી તેણે અભિચારના મત્રો લાણીને હોમ કર્યો, તેથી સેવાલની જ સેનામાં મૃત્યુ આપનારા રોગો ઉત્પન્ન થયા.

આ તરફ ચંદ્રસેન કુમારે વિશ્વ રહિતપણે શત્રુનો દેશ સાધ્યો, અને તેના કેટલાક સામંતોને પોતાની આજ્ઞામાં વર્તનારા કર્યા. તે વખતે ચંદ્રસેનની સેના શુકલપક્ષના ચંદ્રની જ્યોત્સ્નાની જેમ અને સેવાલની સેના કૃષ્ણપક્ષની ચંદ્રિકાની જેમ શોભવા લાગી. ત્યારપછી તે ચારે અરોએ કુમારને ખાનગી રીતે જણાવ્યું કે—“હે દેવ ! હવે સેવાલની સાથે યુદ્ધ કરવાનો તમારો અવસર આવ્યો છે.” તે સાંભળીને યુદ્ધને વિષે મોટા રસ-આનંદવાળી ચતુરંગી સેના સહિત શીઘ્રપણે આવીને તેણે શત્રુના નગરને રૂધી લીધું. તે જોઈ શૂરવીર જનોમાં અજેસર એવો સેવાલ પણ પોતાની સેના સહિત જેમ શુદ્ધામાંથી સિંહ નીકળે તેમ તે પોતાના હર્ગમાંથી બહાર નીકળ્યો. ત્યારપછી વાજિત્રના શબ્દોવડે સૂર્યના અપ્પેને ત્રાસ પમાડતા તે બન્ને સૈન્યો નિઃશંકપણે યુદ્ધ માટે સામસામા થઈ ગયા. બન્નેના વીરોનો અત્યંત ભયંકર સંગ્રામ થયો, તેનાથી જાણે ભય પામી હોય તેમ જય લક્ષ્મી એક ક્ષણવાર તો કોઈની પાસે ગઈ નહીં. ત્યાર પછી સેવાલ રાજા પોતાના સૈન્યને ભાંગતું જોઈ ભયથી વ્યાકુળ થઈ હર્ગમાં પ્રવેશ કરવા ઇચ્છતો હતો, તેટલામાં તે વજ્રસિંહ વિગેરે રાજાઓ તેની સન્મુખ આવીને વચનની ચતુરાઈથી તેને આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યા કે—“હે દેવ ! એક ક્ષણવાર સ્થિર થાઓ. અમારું સેવકોતું ભુજાબળ બુઝ્યો. આ બિચારો બાળક અમારી સાથે શું યુદ્ધ કરી શકશે ?” આ પ્રમાણે તેને ઉત્સાહ પમાડીને તેઓ સેવાલ રાજાને આગળ કરી કુમારના સૈન્ય સાથે કૃત્રિમ કોષ વડે યુદ્ધ કરવા લાગ્યા. ત્યારપછી સંકેત કરેલા તેઓ અને કુમારના સૈનિકો તે શત્રુ (સેવાલ) ને વચમાં રાખીને તેને પ્રહાર કરવા લાગ્યા. તેને નિરંતર

નાંખેલા શસ્ત્રસમૂહવડે ઢાંકી લીધો, તેનું છત્ર છેદી નાંખ્યું, તેના સૈનિકો પણ ત્રાસ પામ્યા, અને તે કેવળ નિરાધાર ત્રાણ-રક્ષણ વિનાનો થઈ ગયો. આવી સ્થિતિવાળા તેને જોઈને પ્રથમથીજ તેના શૌર્યાદિક ગુણોથી વશ થયેલા કુમારે પોતાના સૈનિકોને સંબ્રમ સહિત કહ્યું કે—“ હે સુભટો ! સાંભળો. જે કોઈ આ રાજાના ઉપર પ્રહાર કરશે, તેણે રાજાની (મારા પિતાની) આજ્ઞા લોપી છે, એમ હું જાણીશ. તેથી તેને માર્યા વિના જીવતોજ મારી પાસે લાવો. ” તે સાંભળીને તે સર્વે લેળા થઈ તેને લુભકપૂર્વક પંજરમાં પકડી કુમારની પાસે આણીને મૂક્યો. તે વખતે તે (સેવાલ) પણ લજ્જાથી નમ્ર સુખવાળો થયો. તે જોઈ ઉદાર બુદ્ધિવાળા કુમારે ઉચિતતા સહિત કહ્યું કે—“ હે શૂરવીર શિરોમણિ ! મને આ એક બાળકે જીતી લીધો એમ ધારી તમે લજ્જા ન પામો. કેમકે હે મહાભાગ્યવાન ! મેં પ્રપંચથી જ તમારો પરાજય કર્યો છે. તમને પરાક્રમથી જીતવાને કોણ સમર્થ થઈ શકે ? ” આ પ્રમાણે તેને આશ્વાસન આપી તેને સાથે લઈ સપ્તાંગ સંપદા સહિત મોટી સેનાવાળો ચંદ્રસેન પોતાની નગરી તરફ ચાલ્યો. માર્ગમાં આવતાં તે તે દેશોના સ્વામીઓએ કુમારને ગજાદિક મોટું પ્રાણુત (ભેટ) કર્યું. તે સર્વ લઈને વૃદ્ધિ પામતા માહાત્મ્યવાળો કુમાર પોતાની નગરીની સમીપે આવી પહોંચ્યો. તેનું સર્વ વૃત્તાંત જાણી અત્યંત હર્ષથી પુષ્ટ થયેલા રાજાએ તે મહા પરાક્રમી કુમારનો અદ્ભુત નગર પ્રવેશનો ઉત્સવ કરાવ્યો. રસ્તામાં કેળના સ્તાંભવડે મનોહર તોરણો રચી તેના ઉપર સુંદર વસ્ત્રો વીંટી અદ્ભુત શોભા કરી. ઘેર ઘેર મોટી જથ્થા પતાકાઓ ઉભી કરી. અને પગલે પગલે ચિત્તને હરણુ કરનારાં નૃત્યો થવાં લાગ્યાં. આ પ્રમાણે રાજાના આદેશથી મોટા ઉત્સવમય થયેલા નગરમાં કુમારે પ્રવેશ કર્યો. તે વખતે કુમાર જાણે જથ્થા ઉત્પન્ન થયેલો યશ હોય એવા શ્વેત છત્રથી શોભતો હતો, રાજ્યલક્ષ્મીને કીડા કરવા માટે જાણે ઉત્તમ કમળો જ હોય એવા ચામરોવડે તે જાણે બાણુએ વીંજાનો હંતો તથા સ્નેહ સુકત વારાંગનાના સમૂહોએ વિવિધ પ્રકારના ગાયન ગાવાથી આકાશ અને દિશાઓને વાગ્યાલિત કરી હતી. આ રીતે તેણે સમૃદ્ધિ-

થી દેહીપ્રમાન એવા રાજમંદિરમાં પ્રવેશ કર્યો. ત્યારપછી કુમારે રાજાને પ્રણામ કરી સેવાલ રાજાને તેને સોંપ્યો, અને વિસ્રંતિ કરી કે—“હે પિતા ! આ શત્રુ છતાં પણ અતિ ઉત્તમ છે; અને ધૈર્ય, ગાંભીર્ય, પરાક્રમ વિગેરે અનેક ગુણોનો આધાર છે, તેથી તમારે હમણાં તેને પ્રસન્ન દૃષ્ટિથી જોવો યોગ્ય છે.” તે સાંભળીને રાજાએ સત્કાર પૂર્વક તેને પૂર્વની સ્થિતિમાં (તેનાજ રાજ્યમાં) સ્થાપન કર્યો. મહા પુરૂષો ઘેર આવેલા શત્રુ ઉપર પણ અનુગ્રહ કરે છે. પછી રાજાએ વચથી-લઘુ એવા પણ અંદરસેનને ભુદ્ધિ અને પરાક્રમ આદિ ગુણોએ કરીને જ્યેષ્ઠ માની સુવરાજના પદને વિષે સ્થાપન કર્યો, અને તેને મોટી ચતુરંગી સેના આપી. યોગ્ય પુત્રો ઉપર પિતાઓ કેમ પ્રસન્ન ન થાય ? નાના ભાઈ ઉપર રાજાનું અત્યંત સન્માન જોઈને પોતાનું અપમાન થયું જાણી મોટાને (વિજયને) અત્યંત ખેદ થયો કે—“હું મોટો છતાં પિતાની રાજ્યલક્ષ્મીને જો આ લોગવે, તો મારા માનને જલાંજલિજ દીધી. (મારો માન મરતજો નષ્ટજ થાય.) નાના ભાઈથી જેનું માન ખંડન થાય એવા પુત્રને તેની માતાએ જન્મજ આપવો નહીં, અને કદાચ જન્મ આપે તો તે પુત્રે મરી જવું બહેતર છે. મનસ્વી પુરૂષોને માનજ સુખ્ય જીવિત છે, તેથી તેઓ તેનું ખંડન થાય તો જીવતાં છતાં મરેલાજ છે. માનનું ખંડન થયા છતાં પણ જેઓ કાયરપણાથી ઘરને કે શરીરને તજતા નથી, તે મનુષ્યો કૃતરા જેવાજ છે. પરંતુ બન્ને લોકને અહિત કરનારો દેહત્યાગ સ્ત્રી-જનની જેમ કરવો યોગ્ય નથી. તેમજ જીવતો નર સેંકડો ભદ્રને પામે છે એ વાત પ્રસિદ્ધ છે. તેથી-મારે હમણાં સ્થાન (ઘર) નો ત્યાગ કરવો યોગ્ય છે. સૂર્ય પણ નિસ્તેજ થાય ત્યારે પોતાનું સ્થાન તજ દે છે.” આ પ્રમાણે વિચાર કરીને વિજય કોઈ ન જાણે તેમ મધ્ય રાત્રીએ એકલો હાથમાં ખડગ ધારણ કરી ઘરમાંથી નીકળી ગયો. અનુક્રમે ચાલતાં ચાલતાં ભુદ્ધિમાન તે પિતાની ભૂમીને ઉલ્લંઘન કરી કિડિયાણુ નામના દેશમાં ગયો. ત્યાં એક ઉદ્યાનમાં રહેલા યોગમાં ધુરંધર કીર્તિધર નામના મુનીશ્વરને જોયા. તે ધ્યાનમાં લીન થયેલા હોવાથી નાસિકાના અગ્ર ભાગપર દૃષ્ટિ રાખી એકાગ્ર ચિત્તે

સ્થિર દેખાતા હતા. તેમને બોધ તે વિચારવા લાગ્યો કે—“ અહો ! આ મહાત્માનું શરીર એક શાંતિનાજ પરમાણુથી રચાયેલું છે, અહો ! આની આકૃતિ સમગ્ર વિશ્વના જંતુઓને વિશ્વાસ ઉપજાવનારી છે, અને આ જ ઉત્કૃષ્ટ તીર્થ છે, આ જ ઉત્તમ મંગળ છે, આજ બંધુરહિતના બંધુ છે, અને આજ અકૃત્રિમ મિત્ર છે. ખરેખર ! આ તપસ્વીના દર્શનથી સિંહના દર્શનથી શીયાળની જેમ પ્રાણીઓની સર્વ આપત્તિઓ નાશ પામે છે, અને જેઓ તેને નમસ્કાર અથવા તેની પૂજા કરે છે, તેમના હસ્તકમળમાં તત્કાળ સમગ્ર અર્થની સિદ્ધિઓ પ્રાપ્ત થાય છે. તેથી આ મહાત્માને પ્રણામ કરીને મારો જન્મ સફળ કરું. ” આ પ્રમાણે વિચાર કરીને વિશુદ્ધ બુદ્ધિવાળા તેણે સારી ભક્તિથી તે સુનિરાજને નમન કર્યું. તે વખતે સુનિએ ધ્યાન સુદ્રાનો ત્યાગ કરી પુણ્યને પુષ્ટ કરનારી અને પાપ સમૂહને બાળી નાખનારી ધર્મલાભરૂપ આશિષ આપી તેને પ્રસન્ન કર્યો. કહ્યું છે કે—

“ દેવસ્ય દર્શનાત્તુષ્ટિરાશીર્વાદાદુરોઃ પુનઃ ।

પ્રમોસ્તુ દાનસંમાનાત્કત્યાપિ કિમપીજ્યતે ॥ ”

“ માણસ દેવનું દર્શન કરવાથી પ્રસન્ન થાય છે, ગુરૂના આશીર્વાદથી પ્રસન્ન થાય છે, અને સ્વામીના દાન-સન્માનથી પ્રસન્ન થાય છે. કોઈને કાંઈપણ પ્રસન્ન થવાનું સાધન હોય જ છે. ”

નમસ્કાર કરીને પાસે બેઠેલા એવા તેને સુનિએ ધર્મનો ઉપદેશ આપ્યો. કેમકે સાધુને ધીજા પાસે તેજ કહેવા લાયક છે. સર્વજ્ઞે સંસાર સાગરનો પાર પામવામાં નાવા સમાન એક ધર્મ જ કહેલો છે. તેજ આત્માનું હિત ઈચ્છનારે સર્વ અવસ્થાઓમાં સેવવા લાયક છે. ધર્મજ ણ્કર્મરૂપી વૃક્ષને ભસ્મ કરવામાં દાવાગિનિ સમાન છે, અને સર્વ પ્રકારનાં સુખરૂપી ઉદ્યાનને પ્રકુલિત કરવામા વર્ષાઋતુના મેઘ સમાન છે. ધર્મ પિતાની જેમ પ્રાણીઓનું પોષણ કરે છે, ધર્મ માતાની જેમ રક્ષણ કરે છે, ધર્મ જ્ઞાતાની જેમ સહાય કરે છે, અને ધર્મ બંધુની જેમ સ્નેહ કરે છે. તે ધર્મને પંડિતોએ શ્રાદ્ધધર્મ અને સાધુધર્મ એમ બે પ્રકારે કહ્યો છે. તેમાં પહેલો

શ્રાદ્ધધર્મ દેશથી પાપ વ્યાપારનો ત્યાગ કરનારા મૃદુસ્થાશ્રમી-ઓને માટે કહેલો છે. તેને સંતોષી અને ધનિક પુરૂષો સુખેથી સેવી શકે છે, તથા અસંતોષી અને નિર્ધન પુરૂષો કષ્ટથી પાળે છે. આ ધર્મ વચ્ચે દેવાદિકનો ભવ કરાવી અનુક્રમે સુક્રિતાનો લાભ આપનાર છે. ખીજો ધર્મ સર્વ પાપ વ્યાપારનો ત્યાગ કરનાર સાધુ-ઓને હોય છે. તથા પ્રકારની કાળાદિક સામગ્રીને યોગે તે ધર્મ તેજ ભવમાં મોક્ષપદ આપે છે, અને તેવી સામગ્રીને અલાવે ઇંદ્રની તથા ચક્રવર્તી વિગેરેની ઋદ્ધિ આપે છે. આ સાધુધર્મથી ઐશ્વર્ય વિના પણ રાજાદિકને પૂજ્ય થાય છે, તેથી કરીને સર્વજ્ઞો આ ધર્મને પ્રધાન કહે છે. સમુદ્રની જેવા આ અપાર સંસારને જે તરવા ઇચ્છો છો, તેણે શીઘ્રપણે નાવાની જેમ સર્વ વિરતિનો સ્વીકાર કરવો. ચક્રવર્તીઓ પણ છ ખંડ પૃથ્વીની સમૃદ્ધિનો તુલુની જેમ ત્યાગ કરી જે દીક્ષાને અંગીકાર કરે છે, તે દીક્ષાની તુલના કોની સાથે થઈ શકે ? જો કે આ સાધુધર્મ પ્રથમ લીંબડા વિગેરે ઔષધની જેમ કટુક લાગે છે, તોપણ પરિણામે તે અનંત સુખનું સાધન થાય છે.

આ પ્રમાણે શુરના મુખથી નીકળેલા વચનરૂપી અમૃતવડે તેનું મોહરૂપી મહાવિષ નષ્ટ થયું, અને શુદ્ધ વૈરાગ્ય પ્રગટ થયો, તેથી તે વિજયે તત્કાળ દીક્ષા ગ્રહણ કરી. શુરએ તેને દીક્ષા આપીને ઉત્તમ શિક્ષાવડે પ્રસન્ન કર્યો કે—“ હે મહાનુભાવ ! મેં તને આ પાત્ર મહામતો આપ્યાં છે, તેનું પાલન કરવામાં તારે નિરંતર સાવધાન થવું, કે જેથી અતિચાર રૂપી તસ્કરો તેને ઉપદ્રવ કરી શકે નહીં, અને શિષ્ય, પ્રશિષ્ય વિગેરે સારા સ્થાનમાં તેની સ્થાપના કરવાથી જેમ રોહિણીએ ત્રીહિના પાંચ કળોને વૃદ્ધિ પ્રમાણમાં તેમ મોટી વૃદ્ધિ પ્રમાણમાં. ” તે સાંભળીને વિજય સાધુએ પૂછ્યું કે—“ હે પૂજ્ય ! તે રોહિણી કેણી હતી ? ” ત્યારે શુરએ નીચે પ્રમાણે તેની કથા કહી.—

રાજગૃહ નગરમાં ધન નામે શ્રેષ્ઠી હતો. તેને ભદ્રા નામની ભાર્યા હતી. તેમને ચાર પુત્રો હતા. તે ચારેને સારા કુળમાં ઉત્પન્ન થયેલી અનુક્રમે ચાર વહુઓ હતી. તે વહુઓને યોગ્ય કાર્યમાં

જોડવા માટે બુદ્ધિમાન ધન શ્રેષ્ઠીએ પરીક્ષા કરવાની ઇચ્છા કરી. કેમકે બુદ્ધિથી કરેલું કાર્ય કીર્તિને માટે થાય છે. ત્યારપછી કૃતરા એવા તેણે વહુઓના બંધુઓને પોતાને ઘેર નિમંત્રણ કરી તેમને લોજનાદિકવડે અત્યંત સત્કાર કરી સર્વેને યથાયોગ્ય સ્થાને બેસાડ્યા. તે સર્વેની સમક્ષ તેણે ચારે વહુઓને અતુલ્ય પાંચ પાંચ વ્રીહિ (ડાંગર) ના દાણા આપ્યા, અને તેણે આજ્ઞા આપી કે—“ હે પુત્રીઓ ! આ કણોને પ્રયત્નથી રાખવા, પછી બ્યારે હું પાછા માણું, ત્યારે મને આપવાના છે. ” એમ કહી તે શ્રેષ્ઠીએ સર્વ સ્વજનોને રજા આપી, એટલે તેઓ મનમાં અનેક તર્ક વિતર્ક કરતા કરતા પોતાને સ્થાને ગયા. તે કણ લઈને મોટી વહુ બુદ્ધિ રહિત હોવાથી વિચારવા લાગી કે—“ આ વૃદ્ધ ઘેલો થયો જણાય છે, કેમકે મૂઠ એવા તેણે આટલો બધો ધનનો વ્યય ફોગટ કર્યો, તથા અમને માત્ર આ વ્રીહિના કણ આપીને અમારું અપમાન કર્યું. ” એમ વિચારી તેણીએ કોપ કરીને તે પાંચ દાણા નાંખી દીધા. બીજીએ વિચાર કર્યો કે—“ આ કણ પૂજ્યે આપ્યા છે, તેથી તે ત્યાગ કરવા લાયક નથી. તેમજ તેનું રક્ષણ પણ ચિરકાળ સુધી થઈ શકશે નહીં. ” એમ વિચારી તેણી તે દાણાને ખાઈ ગઈ. મનુષ્યોને પોતપોતાના કર્મને અનુસરનારી બુદ્ધિ થાય છે. ત્રીજીએ શુદ્ધ બુદ્ધિથી “ પૂજ્યનો આદેશ શુભને માટે થાય છે ” એમ વિચારી તે પાંચ કણ વસત્રને છેડે બાંધી નિધાનની જેમ સાચવી રાખ્યા. પછી ચોથીએ પોતાની ચતુરાઈથી મનમાં વિચાર્યું કે—“ આ સસરા ઉચિતપણાએ કરીને બૃહસ્પતિને પણ તિરસ્કાર કરે એવા છે. તેથી અવશ્ય કોઈપણ ગૂઢ અભિપ્રાયથી આ દાણા તેણે આપ્યા છે. કારણ કે બુદ્ધિમાનની પ્રવૃત્તિ અભિપ્રાય વિનાની હોતી નથી. ” એમ વિચારીને નિપુણ બુદ્ધિવાળી તેણીએ પોતાના બંધુને તે વાવવા માટે આપ્યા તેણે પણ (તે દાણા) દર વરસ વાવીને ઘણી વૃદ્ધિ પમાડ્યા. ત્યારપછી પાંચમે વર્ષે ધન શ્રેષ્ઠીએ ફરીથી પ્રથમની જેમ વહુઓના બંધુઓને નિમંત્રણ કરી તથા લોજનાદિકવડે સત્કાર કરી તેજ વ્રીહિના દાણા વહુઓ પાસે સોગન પૂર્વક માગ્યા. તે વખતે પહેલી બે વહુઓ તે દાણા નહીં

હોવાને લીધે વિદાળી થઈને મૌન ઉભી રહી વિચાર્યા વિના કાર્ય કરનારને પરાક્ષવ મુલબ જ હોય છે. ત્યારે શ્રેષ્ઠીએ ફરીથી પૂછ્યું, એટલે તે બન્ને વહુઓએ સત્ય વાત કહી. ત્રીજું વહુએ થાપણની જેમ તેજ કણ પાછા આપ્યા, અને ચોથી બોલી કે—“હે પૂત્ર ! જો આપને તે કણનું પ્રયોજન હોય, તો ઘણાં ગાડાંઓ મોકલો. તે વિના તે આણી શકાય તેમ નથી.” ત્યારે શ્રેષ્ઠીએ કહ્યું કે—“શી રીતે ?” ત્યારે તેણીએ સર્વ હકીકત સત્ય કહી. તે સાંભળીને શ્રેષ્ઠી હર્ષ પામ્યો. પછી તેના બંધુઓને તેણે કહ્યું કે—“આ વહુઓને તેમના કર્મને અનુસારે તેવી તેવી મતિ થઈ છે. તેથી તેને અનુસરીને જ હું પણ તેમને કાર્યમાં નીમું છું. તેમાં તમારે કોઈએ રોષ કરવાનો નથી.” એમ કહીને પહેલીનું નામ ઉઝિંકા પાડ્યું, અને તેણીને ભસ્મ, છાણ, વાસીદું વિગેરે કાઢી નાંખવાનું કામ સોંપ્યું, બીજી ભક્ષિકાને રસોડાનું કામ સોંપ્યું, ત્રીજી રક્ષિકાને ભાંડાગારમાં નીમી, અને ચોથી રોહિણીને સન્માન આપવા પૂર્વક ઘરનું સ્વામી પણ આપ્યું. હે વિજય સાધુ ! આ કથાનો ઉપનય સાંભળ-શ્રેષ્ઠીને સ્થાને શ્રીમાન્ શુર, જ્ઞાતિને સ્થાને શ્રીસંઘ, ત્રીહિના કણને સ્થાને પંચ મહાવ્રત અને વહુઓને સ્થાને ભવ્ય પ્રાણીઓ બાણવા. જેમ યથાર્થ નામવાળી ઉઝિંકાને ભસ્મા દિકનો ત્યાગ કરવામાં નીમી, અને તેથી કરીને તે નિંદાને પાત્ર થઈ તથા હુઃખની ખાણ રૂપ થઈ, તેમ શુરએ સંઘ સમક્ષ આપેલ પંચ મહાવ્રતોને જે કોઈ મૂઢબુદ્ધિવાળો મદોન્મત્ત સાધુ પ્રમાદ વડે ત્યાગ કરે છે, તે આ ભવમાં નિરંતર દુર્વાર નિંદાના સ્થાનને પામે છે, તથા પરભવમાં કુગતિને પામી અસંખ્ય દુઃખોનું સ્થાન રૂપ થાય છે. બીજી પણ યથાર્થ નામવાળી ભક્ષિકા જો કે ઈર્ષ્યા પ્રમાણે ભોજન કરે છે, તો પણ ‘અન્નદાસીની જેમ દુઃખને નિવાસ કરવાનું સ્થાન રૂપ થઈ, તેજ પ્રમાણે પંચ મહાવ્રતની ધુરાને મૂકીને આહારાદિકમાં લોહુપ થયેલો જે સાધુ નિરંતર આજીવિકાને માટે જ વ્રતોનો ઉપયોગ કરે છે, તે વેષને લીધે યથેષ્ટ પ્રકારે

આહારાદિકને પામે છે, પરંતુ તે વિદ્વાનોને માન્ય થતો નથી, અને પરભવમાં અત્યંત દુઃખી થાય છે. જેમ ત્રીજી રક્ષકા નામની કોશના રક્ષણ કરવામાં નિપુણ, લોગ સુખને લાજનારી તથા લોકને માન્ય થઈ, તેમ જે સાધુ પાંચ વ્રતોને અતિચાર રહિતપણે સમગ્ર પ્રમાદનો દૂરથી ત્યાગ કરીને સારી રીતે પાળે છે, તે આત્માના હિતમાં જ રૂચિવાળો હોવાથી આ લોકમાં પણ કોને પ્રશંસા કરવા લાયક થતો નથી ? અને પરલોકમાં પણ અસંખ્ય સુખને તથા છેવટ અશ્વ્ય મોક્ષને પામે છે. અને જેમ ચોથી રોહિણી કે જેની બુદ્ધિ વૃદ્ધિ પામતી હતી, તેણીએ ત્રીહિની વૃદ્ધિ પ્રમાણે તેથી પોતે નાની છતાં સર્વની સ્વામિની થઈ અને, મોટી પ્રતિષ્ઠા પામી, તેમ ચતુર્થમાં તત્પર જે સાધુ આ પાંચ મહાવ્રતોને પાળે છે, અને સર્વ સિદ્ધાંતને લાણીને બીજાને પણ લાણીવે છે, તે ગૌતમ સ્વામીની જેમ સર્વ સંઘમાં પ્રધાનપણું પામી પોતાને અને પરને ઉપકાર કરનારી ઉત્કૃષ્ટ સંપદાને પામે છે. વળી જગતને પૂજવા લાયક છે ચરણકમળ જેના એવો તે તીર્થની ઉત્પત્તિ કરીને તથા કુતીર્થિઓનો તિરસ્કાર-પરાભવ કરીને અનુક્રમે મોક્ષપુરીમાં જાય છે. તેથી તારે પણ આ પાંચ મહાવ્રતોને વૃદ્ધિ પ્રમાણવા, કે જેથી કરીને રોહિણીની જેમ તત્કાળ તું ઉત્કૃષ્ટ ગૌરવતાને પામે.

આ પ્રમાણે ગુરૂના વચનાનુસાર પાન કરીને વિજય મુનિ ચિત્તમાં આનંદ પામી પ્રયત્નથી સંયમનું પાલન કરવા લાગ્યા. તેણે વિનયથી ગુરૂની પાસે સિદ્ધાંતનો અભ્યાસ કર્યો. કારણ કે સત્કર્મનું અનુષ્ઠાન સમ્યક્ જ્ઞાનને આધીન છે. અનુક્રમે તેને ચોથા લાણીને ગુરૂએ પોતાને સ્થાને સ્થાપન કર્યો. કેમકે ગુરૂએ યોગ્ય-શિષ્યને મોટી ઉત્પત્તિ પ્રમાણે છે. પછી ગુરૂએ તેને શિક્ષા આપી કે આ આચાર્યપદ ગૌતમાદિક ગણધરોએ વહન કરેલું છે, સિદ્ધિ રૂપી મહેલનું પ્રતિષ્ઠાન છે, અને સર્વ પદોને મધ્યે શ્રેષ્ઠ છે. તેથી હિ-વંસ! પ્રમાદનો ત્યાગ કરી શિષ્યોની સારંચા વિગેરે કરીને તેમને વાચનાદિક કરાવવામાં સર્વદા તારે ઉદય કરવો. સુખ-શીલીયા થઈને જરા પણ મનમાં ખેદ ધારણ કરવો નહીં. આ રીતે કરવાથી તારે આ આચાર્યપદ સંબંધી ઋણનો મોક્ષ થશે, અને

શાસનની મોટી ઉત્તતિ થશે. ” આ પ્રમાણે કહીને ગુરૂ સંમેતાદિ ઉપર જમીને સાવધાન ચિત્તે એક માસનાં અનશન રૂપ નીસરણી વડે સિદ્ધિ રૂપી મહેલ ઉપર ચઢી ગયાં.

ત્યાર પછી વિજય આચાર્ય વાચનાદિકમાં પ્રમાદ રહિત થઈ પૃથ્વીને પવિત્ર કરતા અનુક્રમે મોટી ઉત્તતિને પામ્યા. આપૂર્વ શ્રુતને ગ્રહણ કરવા ઇચ્છતા સાધુજનો રમ્મહ પૂર્વિકાએ કરીને દાતા-રને જેમ યાચકો ઘેરી લે તેમ વિજય આચાર્યને ઘેરી લેતા હતા. બીજા અપ્રતીચ્છક સાધુઓ પણ તેની પાસે શ્રવણ કરવા માટે આવતા હતા. રતનાકર સમીપે છતાં કોણ રત્નો ગ્રહણ કરવા ન ઇચ્છે ? જેમ વેપારની દલાલી કરનાર ક્ષણવાર પણ વિશ્રાંતિ ન પામે, તેમ આખો દિવસ સાધુઓને વાચના આપતા તે આચાર્ય કદાપિ ક્ષણ માત્ર પણ વિશ્રાંતિ પામતા નહોતા, અને રાત્રિએ પણ તે સાધુઓએ કરેલા સૂત્રાર્થના ચિંતન, પ્રશ્ન અને તેના ઉત્તર વિગેરેએ કરીને કદાપિ સુખે નિદ્રા પણ લેવા પામતા નહીં. હવે એકલા કર્મના ઉદયને લીધે તે વાચનાદિક આપવાથી પરબ્ય-ગ્લાનિ (કંટાળો) પામ્યા. પોતાના દેહની છાયાની જેમ કર્મના વિપાકને ઓળંગવા કોણ સમર્થ છે ? તેથી તેણે મનમાં વિચાર્યું કે—“ આ મૂર્ખ. ચતિઓ શ્રેષ્ઠ છે, કે જેઓ ભણવા ભણાવવામાં વિમુગ્ધ હોવાથી સુખે રહે છે. કલ્પ છે કે—

મૂર્ખત્વં हि सखे ममाभिरुचितं तस्मिन् यदष्टौ गुणां,

निश्चिन्तो बहुभोजनोऽत्रપमना रात्रिदिवा शयकः ।

कार्यकार्यविचारणान्धबधिरો मानापमाने समः

प्रायेणामयवर्जितो दृढवपुर्मूर्खः सुखं जीवति ॥ ૧. ॥ ”

“ હે મિત્ર ? મને મૂર્ખતા બહુ રૂએ છે. કેમકે તેમાં આઠ શુભો રહેલા છે—મૂર્ખ માણસ ચિંતારહિત હોય છે ૧, ઘણું ભોજન કરનાર હોય છે ૨, મનમાં લબ્ધ શાંતિ નથી ૩, રાત્રી દિવસ સુખે સુઈ રહે છે ૪, કાર્ય અને અકાર્યના વિચારમાં અંધ અને બધિર સમાન

૧ નવા—નહીં ભણેલા. ૨ હું પહેલો, હું પહેલો, એવી ત્વરાથી. ૩ ૪૬ વિગેરે જેઓ ભણી ન શકે તેવા.

હોય છે ૫, માન અને અપમાનમાં સમાન હોય છે ૬, પ્રાપ્તે કરીને રોગ રહિત હોય છે ૭, તથા મજબૂત શરીરવાળો હોય છે ૮, તેથી મૂર્ખ સુખે જીવે છે, અર્થાત્ મૂર્ખની જીંદગી સુખી છે. ”

હું તો આ શરીરની અંદર રહેલા વૈરીની જેવા જ્ઞાનવડે કેવી દુઃખી દશાને પામેલો છું ? આ જ્ઞાન કદાચ ગુણરૂપ હોય તો પણ તે પ્રયાસનું કારણ હોવાથી અમે તો હવે તેનાથી ધરાઈ ગયા છીએ. જે કપૂરથી દાંતનો વિનાશ થાય, તે કપૂર દૂર રહે. લેણુદારની જેવા આ સાધુઓએ દેણુદારની જેમ મને પઠનાદિકે કરીને કેટલી બધી કદર્થના પમાડી છે ? કીર્તિના કારણરૂપ છતાં પણ આ જ્ઞાનદાન વડે મારે સર્થું. જેનાથી જ્ઞાનનો છેદ થાય એવા સુવર્ણે કરીને પણ શું કાર્ય થવાનું છે ? વળી આ પોપટ અને મેના જેવા નિરપરાધી પ્રાણીઓ પણ જ્ઞાનનાજ વશથી રાત્રિદિવસ બંધનને પામે છે. ”

આ પ્રમાણે વિચારીને મૂર્ખને વિષે શિરોમણિ અને મંદ યુદ્ધિવાળો એવો તે વિજય આચાર્ય જ્ઞાન ઉપર દ્રેષને પુષ્ટ કરી સાધુઓને ભણાવવામાં મંદ થવા લાગ્યો. તે જોઈ સ્થવિર સાધુઓએ તેને વાચનાદિક દેવા પ્રેરણા કરી, ત્યારે તે બોલ્યો કે—“ કંઠનું શોષણ કરવાનોજ એક હેતુરૂપ એવા પઠનાદિકે કરીને સર્થું. માત્ર એક ક્રિયા કરવામાંજ ચતન કરવો જોઈએ. ક્રિયાજ ક્ષણ પ્રાપ્ત કરવાનું કારણ છે, પણ શ્રુતજ્ઞાન નથી. કેમકે શ્રુતજ્ઞાન નહીં છતાં પણ માષ-તુષાદિકે સિદ્ધ થયા છે. ચૌદે પૂર્વને ભણેલાઓ પણ ક્રિયા કર્યા વિના અનંતા જંનો ભવને વિષે પડીને દુઃખી થયા છે. એમ શાસ્ત્રમાં સંભળાય છે. લોકમાં પણ કોઈ ઠેકાણે જ્ઞાનવડે ક્ષણની પ્રાપ્તિ દેખાતી નથી. કેમકે સમીપે સ્વાદિષ્ટ રસોઈ દેખવાથી કાંઈપણ તૃપ્તિ થતી નથી. નાટ્યમાં કુશળતાને જાણતી હુશિયાર નટી પણ તે નાટ્યનો પ્રયોગ કર્યા વિના કદાપિ લોકો પાસેથી ઈનામ મેળવી શકતી નથી. તેથી કરીને મોક્ષની ઈચ્છાથી સમ્યક્ પ્રકારે ક્રિયાનુંજ સેવન કરો. શું તમે સાંભળ્યું નથી ? કે જે ક્રિયાવાન હોય તેજ પડિત છે. ” આ પ્રમાણે ઉત્સૂત્રને બોલનાર એવા તેની સ્થવિરતાએ અવગણના કરી તિરસ્કાર કર્યો. હાહા પુરૂષો ઉન્માર્ગમાં પ્રવર્તતા શુર-ને પણ આદર કરતા નથી. મર્મસ્થાનને વીંધનાર અને આત્માને

અંધ કરનાર એવા કુકર્મને ધિક્કાર છે. કેમકે તે કર્મ જિનાગમ જાણનારને પણ ઉન્માર્ગે લઈ જાય છે. ત્યારપછી તે વિજયસૂરિ તે અતિચારને આલોચ્યા વિના મરણ પામીને સંયમના પ્રલાવથી સૌ-ધર્મદેવલોકમાં દેવ થયો. ત્યાં તેણે અસંખ્યાતા વર્ષ સુધી દિવ્ય સુખ ભોગવ્યાં. ત્યાંથી આયુષ્ય પૂર્ણ થયે વૃક્ષપરથી પાકા પાંદડાની જેમ તે ચલ્યો, અને પદ્મખંડ નામના નગરમાં ધન નામે શ્રેષ્ઠી હતો, તેને શિવા નામની પ્રિયા હતી, તેની કુક્ષિમાં ધર્મશર્મા નામે પૂર્ણ સુંદરતાવાળો પુત્ર થયો. તેઓ પ્રથમ અપુત્રીઆ હોવાથી આ પુત્રની પ્રાપ્તિથી અત્યંત પ્રસન્ન થયા. ચિરકાળે ઇષ્ટ, વસ્તુની પ્રાપ્તિ થવાથી કેાણુ આનંદ ન પામે ? તે પુત્ર આઠ વર્ષનો થયો, ત્યારે તેના પિતાએ હર્ષથી શુભ મુહૂર્તે મહોત્સવ સહિત તેને લેખ-શાળામાં બેસાડયો. તેને લાણાવવા માટે ઉપાધ્યાયે પણ ચત્નથી આરંભ કર્યો. પરંતુ તે વખતે જ્ઞાનની અવસ્થાથી બાંધેલું પૂર્વ જન્મનું કર્મ ઉદયમાં આવ્યું. તેથી ઉપાધ્યાય તેને કાંઈપણ લણાવી શક્યો નહીં. ગાંઠવાળું લાકડું શું કોઈથી લાંગી શકાય ? તેને બારાક્ષરી પણ મહાભાષ્યની જેમ વિષમ થઈ પડી. પાંગળા માણસને ઘરનો ઉમરો પણ ઉચા ગઢ જેવો થઈ પડે છે. ત્યારપછી તે ઉપાધ્યાયે ઉદ્વેગ પામીને તેનો ત્યાગ કર્યો. કેાણુ બુદ્ધિમાન પુરૂષ અયોગ્ય સ્થાને આત્માને પ્રયાસમાં નાંખે ? પછી બીજા પાંચસો ઉપાધ્યાયોએ તેને જોઈ જોઈને ખોટા મણિને જેમ ઝવેરી મૂકી દે તેમ તેને શીઘ્રપણે મૂકી દીધો. બીજે વજનું બનાવ્યું હોય એવા બુદ્ધિ વિનાના તેના હૃદયમાં એક પણ ઉપાધ્યાય બારાક્ષરીને પણ સ્થાપન કરવા શક્તિમાન થયો નહીં. ત્યાર પછી તેનો પિતા અત્યંત ખેદ પામી વિચારવા લાગ્યો કે—“ અહો ! આ પુત્ર પશ્ચંદ્ર નીવડ્યો. હવે મારે શું કરવું ? જે પુત્ર લશ્ચર્યા છતાં પણ કાંઈ-પણ કળામાં કુશળતાને ન પામે, તો તેવા પુત્રનો જન્મજ ન હો. અથવા જન્મ થાય તો તેનું જીવન ન હો. કેમકે કહ્યું છે કે—

“ અજાતમૃતમૂર્ખેભ્યો મૃતાજાતૌ સુતૌ વરમ્ ।

યતસ્તૌ સ્વરૂપદુઃસ્વાય યાવજીવં જહઃ પુનઃ ॥

“ નહીં ઉત્પન્ન થયેલો, મરેલો અને મૂર્ખ એ ત્રણ જાતના

પુત્રોમાંથી મરેલો અને નહીં ઉત્પન્ન થયેલો એ બે પ્રકારના પુત્રો સારા છે, કેમકે તેઓ અદ્ય હૃદયદાયક છે, પરંતુ મૂર્ખ પુત્ર તો જીવંતી પર્યંત હૃદયને માટે થાય છે. (માટે મૂર્ખ પુત્ર સારો નથી.)”

આવા વિચારથી પીડા પામતો તે ધનશ્રેષ્ઠી તેને માટે હંમેશાં અનેક દેવોની પૂજા-માનતા કરવા લાગ્યો, વિવિધ પ્રકારનાં ઔષધો કરવા લાગ્યો, અને માંત્રિકો પાસે મંત્ર કરાવવા લાગ્યો. પરંતુ કેમપણ ઉપાયથી પુત્રને કાંઈપણ શુભ થયો નહીં. નિદાન-કારણ બહુયા વિના વ્યાધિની ચિકિત્સા (ઔષધ) થઈ શકે નહીં. એકલા તે નગરના ઉદ્યાનમાં કેમ જાની સુનિ પધાર્યા. તેને વાંદવા માટે બુદ્ધિરૂપી ધનવાળો ધનશ્રેષ્ઠી પુત્રને લઈને ત્યાં ગયો. બીજા પણ પુરજનો પૂર્ણ લક્ષિતથી તે સુનિને વંદના કરવા આવ્યા. તે સર્વે જનો તે સુનિને વાંદીને તેની સમીપે બેઠા. તે દરેક-ને ધર્મલાલના આશીર્વાદ વડે સંતોષ પમાડીને સુનિ પાપનો નાશ કરનારી ધર્મદેશનાનો જેટલામાં આરભ કરતા હતા, તેટલામાં સ્વચ્છ બુદ્ધિવાળા ધનશ્રેષ્ઠીએ પ્રજ્ઞામ પૂર્વક બે હાથ બેઠી પૂછ્યું કે—“હે પૂન્ય ! કયા કર્મથી આ મારો પુત્ર મૂર્ખ શિરોમણિ થયો ? આ વિષય ઉપરજ આજે આપ ધર્મદેશના આપો. કારણકે વજ્રતાની પ્રવૃત્તિ શ્રોતાજનને આધીન હોય છે.” ત્યારે સુનિએ પૂર્વલવમાં તેણે અપમાન પામી ઘરનો ત્યાગ કરી દીક્ષા અંગીકાર કરી જ્ઞાનની વિરાધના કરી હતી, એ સર્વ વૃત્તાંત વિસ્તારથી કહી સંભળાવ્યું. તથા તે બોલ્યા કે—જ્ઞાનની અવજ્ઞા કરવાથી આ મૂર્ખને વિષે શિરોમણિ થયો છે. કારણ કે જ્ઞાનની આશાતના કરી હોય, તો તે બીજા જન્મમાં પ્રાપ્ત થતું નથી. જે બુદ્ધિમાન બહુમાન પૂર્વક અન્ય જનોને જ્ઞાનનું દાન આપે છે, તે બીજા જન્મમાં ઉત્તમ બુદ્ધિમાન થઈને ઘણાં શાસ્ત્રોનો પારગારી થાય છે. તથા જે પુરૂષ અજ્ઞાનથી જ્ઞાન અને જ્ઞાનીની અવજ્ઞા કરે છે, તે પરલવમાં બુદ્ધિરહિત પુરૂષોને મધ્યે શિરોમણિ-સુકુટ સમાન થાય છે. આ વિષયમાં સુબુદ્ધિ અને હૃદયુદ્ધિની કથા સાંભળો.—

પૃથ્વીના અલંકાર રૂપ ક્ષિતિપ્રતિષ્ઠિત નામે એક નગર

છે. તેમાં શુભોના સમૂહથી શોભતો ચંદ્રચંદ્ર નામનો રાજા હતો. તેણે ચંદ્રની જેવા ઉત્તમ ગુણ યશ વડે પોતાનું નામ સાર્થક કર્યું હતું. તેને સર્વ મંત્રીઓમાં સુખ્ય એવો મતિસાર નામનો મંત્રી હતો. તેને જગતના લોકોને આનંદ પમાડનાર સુબુદ્ધિ નામનો, પુત્ર થયો. તે વિશેષ બુદ્ધિમાન હોવાથી શુદ્ધને સાક્ષી માત્ર જ કરીને થોડા સમયમાં સમગ્ર કળાઓ શીખી ગયો. પ્રાપ્ત થયેલા વિષમ કાર્યોને પણ સિદ્ધ કરનારી ઔત્પત્તિકી વિગેરે ચાર શુદ્ધ બુદ્ધિઓ તેને પતિવરા સ્ત્રીઓની જેમ શીઘ્રપણે પ્રાપ્ત થઈ. જેવા માત્રથી જ તેની બુદ્ધિમાં ન આવે એવું કોઈ શાસ્ત્ર, તંત્ર, વિદ્યા કે કળા ન હતી. સર્વ નિર્મળ વિદ્યાઓમાં તેની એટલી બધી કુશળતા હતી કે તે બૃહસ્પતિ પણ તેને જ પોતાનો કળાચાર્ય માનતો હતો. ચોતરફ વિકાસ પામતા તેના શુદ્ધ વિચારો વર્ષા ઋતુના મેઘની જેમ સર્વના ઉપકારના કારણને પુષ્ટ કરતા હતા. તે મતિસાર મંત્રીને બીજો પણ પુત્ર હતો. તે દુષ્કર્મના યોગથી મૂર્ખ હતો, તેથી તેનું દુર્બુદ્ધિ એવું સાર્થક નામ લોકમાં પ્રસિદ્ધ થયું હતું. કોઈ ઉપાધ્યાયની પાસે તે મંદ બુદ્ધિવાળો લાણુવા લાગ્યો. પરંતુ ચાર મહિને બારાક્ષરી પણ તેને આવડી નહીં. અલબ્ધને વિશે ઉપદેશનો જેમ અને ઉખર ભૂમિમાં વાવેલા બીજની જેમ તે દુર્બુદ્ધિને લાણુવવામાં કરેલો કલાચાર્યનો સર્વ ઉદય નિષ્ફળ થયો. બુદ્ધિનો ભંડાર અને સર્વ શાસ્ત્રનો પાર પામેલા મોટા સુબુદ્ધિને તથા તેનાથી વિપરીત એવા આ નાના કુબુદ્ધિને જોઈને કયો માણસ આશ્ચર્ય ન પામે ?

તેજ નગરમાં ધન નામે શ્રેષ્ઠા કે જે ધનની સમૃદ્ધિવડે કુખેર જેવો હતો. તેને વિનયવાળા અને સારી નીતિવાળા ચાર પુત્રો હતા. દેહક, ખાહક, ભાવક અને સાવક. અનુક્રમે તેઓ સ્ત્રીજનતા જીવનરૂપ યૌવનને પામ્યા. એટલે તેમના પિતાએ તેમને અનુક્રમે કુલીન કન્યાઓ સાથે પરણાવ્યા, અને તેમની યોગ્યતા પ્રમાણે તેમને વ્યાપારમાં જોડ્યા, તેથી તેઓ વિવિધ પ્રકારનો વ્યાપાર કરવા લાગ્યા. એકદા ધનશ્રેષ્ઠી વૃદ્ધાવસ્થાને લીધે વ્યા-

ધિઓવડે અત્યંત પીડાવા લાગ્યો. વૃદ્ધાવસ્થા જવરાદિક રોગોની સંકેત ક્રૂતિકા છે. તે વખતે ચતુર ઓવા શ્રેષ્ઠીએ પોતાના ચારે પુત્રોને યોદ્ધાઓ, અને દ્રાક્ષાની જેવા મિષ્ટ વચનવડે તેઓને આ પ્રમાણે શિક્ષા દેવા લાગ્યો,—હે નિર્મળ અંતઃકરણવાળા પુત્રો ! જો કે તમે પોતેજ હાદ્યા છો, તોપણ કેટલાંએક શિક્ષાનાં વચનો હું કહું છું, તે તમે સાંભળો. “ત્રણ લોકના મોટા સામાન્યને ભોગવનારા ધર્મરૂપી રાજાની પાસે આ સર્વ લક્ષ્મીઓ દાસીપણાને પામેલી છે, ધર્મ સમગ્ર હુકમરૂપી વૃક્ષોનું ઉન્મૂલન કરવામાં મદોન્મત્ત હસ્તી સમાન છે, અને તે તે અતુલ્ય કલ્યાણરૂપ વલ્લીને પલ્લવિત કરવામાં મેઘ સમાન છે. જીવ પરલોકમાં જાય છે, તે વખતે તેના ધન, મિત્ર અને બંધુ એ સર્વે અહીંજ રહે છે, માત્ર એક ધર્મજ તેની પાછળ જાય છે. શરીરમાં જેમ જીવિતનું પ્રાધાન્ય છે, અને ગૃહસ્થાશ્રમમાં જેમ ધનનું પ્રાધાન્ય છે, તેમ સર્વ પુંડ્રિકા કાર્યમાં એક દયાજ પ્રધાન છે. ખરેખર સત્ય વાણીજ પુરૂષને કામધેનુ રૂપ છે, અને તે ધર્મરૂપી દૂધને ઝરે છે, તથા અલીપ્ટ રૂળની શ્રેણીને આપે છે. હંમેશાં વેપારની શુદ્ધિને માટેજ યતન કરવો. કેમકે શુદ્ધ વેપાર વિના અનુક્રમે ધન, આહાર, શરીર અને ધર્મ એ સર્વે મલિન થાય છે. સ્વહાર સંતોષ નામની કોઈક વિદ્યા ત્રણ જગતમાં અદ્ભુત છે. કેમકે તે વિદ્યાથી સારા ભાગ્યવાળા અને સારી ભાવનાવાળા થયેલા પુરૂષને સર્વ સિદ્ધિઓ વરે છે. સંતોષ અમૃતના રસથી પણ વધારે ઉત્તમ છે, જે સારી રીતે પાલન કરવાથી અજર અમરપણાને—મોક્ષને આપે છે. સહસાકારથી કાંઈપણ કાર્ય કરવું નહીં. કારણકે વિચારપૂર્વક કાર્ય કરનારને સંસુદ્રને જેમ સર્વ નદીઓ મળે છે તેમ સર્વ સંપત્તિઓ આશ્રય કરે છે. ધનનો નાશ થાય, શરીરને કલેશ—કષ્ટ થાય, અને છેવટ જીવિતનો પણ નાશ થાય, તોપણ યશરૂપી ધનવાળા સતપુરૂષે અંગીકાર કરેલાને છોડતા નથી. ભયંકર સર્પની જેમ દુર્જનનો દ્વરથીજ ત્યાગ કરવો. કેમકે તે પોતાના સંગથી બીજાના ગુણ રૂપી જીવિતનું હરણ કરે છે. ધૃતિમાન પુરૂષે સર્વદા સતપુરૂષે સાથે સંગતિ કરવી. કેમકે શરદ ઋતુનેયોગે પાણી જેમ નિર્મળ થાય છે, તેમ સતસંગ યોગે

જીવ નિર્મળ થાય છે. વિવેક, સ્વજન ઉપર પ્રીતિ, યંત્રાશક્તિ, દાન, વ્યસનનો ત્યાગ અને વ્યવહારની શુદ્ધિ એ પાંચ લક્ષ્મીની પ્રાપ્તિના સાક્ષીરૂપ છે. પુરૂષ ગાંભીર્ય અને વિનય વિગેરે ગુણોએ કરીને જેવી શોભાને ધારણ કરે છે, તેવી (શોભા) શ્રેષ્ઠ મણિ અને સુવર્ણના આભૂષણે કરીને પામતો નથી. આ પ્રમાણે ચિત્તમાં ^૧હેય અને ^૨ઉપાદેયનો સારી રીતે નિશ્ચય કરીને તેના વિવેચનની વિધિમાં (કર્તવ્ય કર્મમાં) સર્વદા તમે રાજહંસ જેવા થાઓ. તથા મારા પરલોકમાં ગયા પછી પરસ્પર સ્નેહથી શોભતા તમારે એક સાથેજ રહેવું. કેમકે તેથી લોકમાં પ્રતિષ્ઠા વધે છે. પરસ્પર પોતપોતાની ઉચિતતાને કદાપિ ઝોળાંગવી નહીં. કારણકે તેથી ઘણા કાળનો સંચય કરેલો સ્નેહ હાનિ પામે છે. સ્ત્રીઓના વચનને કદાપિ મનમાં આણવું નહીં. કારણકે તેમનું વચન ભાઈઓના સ્નેહરૂપી દૂધનો નાશ કરવામાં ^૩કાંજી સમાન છે. છતાં કોઈપણ કારણને લઈને તમારે ભિન્નતા થાય, જૂદા થવું પડે, ત્યારે પણ ધનને માટે થઈને લેશ પણ કલેશ કરવો નહીં. કેમકે બંધુઓમાં પરસ્પર વૃદ્ધિ પામતો કલેશ પોતાના ઘરમાં વિષવૃક્ષ જેવો અને શત્રુના ઘરમાં કદ્યવૃક્ષ જેવો (નિવડે) છે. આ કારણથી તમારા કલેશના નાશને માટે મેં આ આપણા ઘરમાં પૂર્વાદિક દિશાના અનુકંમથી ચાર ખુણામાં ચાર નિધાનો ઢાટી મૂક્યા છે, તે તમારે ભિન્ન થવું પડે ત્યારે અનુકંમે કરીને એક એક નિધિ ગ્રહણ કરવો. ” આ પ્રમાણે તેઓને કહીને તે શ્રેષ્ઠી પરલોકમાં ગયો. ત્યારપછી તે ચારે બંધુઓ તેની મરણક્રિયા કરીને પિતાની વાણીનું સ્મરણ કરતા ચિરકાળસુધી સ્નેહપૂર્વક એક સાથેજ રહ્યા. અનુકંમે તેઓને પુત્ર પૌત્રાદિકની ઘણી સંતતિ થઈ. એક વૃક્ષમાંથી પણ સેંકડો શાખાઓ થાય છે. તેથી કરીને જેવા તેવા કારણે કરીને ઈર્ષ્યાને ધારણ કરતી તેમની સ્ત્રીઓ કલેશ કરવા લાગી. સ્ત્રીઓને કલેશ કરવો કાંઈ દુર્લભ નથી. પતિઓએ તેણીને ઘણી વારી, તોપણ તેઓ પાછી હઠી નહીં. કાંઠાને તોડી નાંખનારી નદીઓને કોણ

૧ તળવા યોગ્ય. ૨ ગ્રહણ કરવા યોગ્ય. ૩ હાથ વિગેરે ખટાઈવાળી ચીજ.

રોકી રાખવા સમર્થ થાય ? ત્યારે તે ભાઈઓ પ્રીતિપૂર્વક વિચાર કરીને પોતાની મેળેજ જૂદા થયા. કારણકે બુદ્ધિમાન પુરૂષો સમય પ્રમાણેજ વર્તે છે. પછી તેઓ એક બીજાને સાક્ષી રાખીને હૃદયમાં રહેલા પિતાના આદેશની જેમ પોતપોતાના નિધિને હર્ષથી જાતેજ કાઢવા લાગ્યા. તેમાં પહેલાના ઘટમાં (ચરમાં) ઘોઠા અને બળદ વિગેરેના વાળ નીકળ્યા, બીજાના ઘડામાંથી માટી નીકળી, ત્રીજાના કુંભમાંથી કાગળો નીકળ્યા, અને ચોથાના નિધાનમાં સુવર્ણ અને મણિઓનો સમૂહ નીકળ્યો. તેથી મોટા ત્રણ ભાઈઓ પોતાના ઘટમાંથી તેવું નીકળેલું જોઈને હૃદયમાં અત્યંત ખેદ પામ્યા, અને ચોથો પોતાના કુંભમાં સુવર્ણ-દિકને જોઈ અત્યંત હર્ષ પામ્યો. પુરૂષોની બુદ્ધિ પ્રાપ્ત કરીને બાહ્ય અર્થને જોવામાં નિપુણ હોય છે. તે વખતે ઘણો ખેદ પામેલા મોટા ત્રણ ભાઈઓ બોલ્યા કે—“ આપણું પુત્રપણું તુલ્ય છતાં પણ પિતાએ કેવું આંતરું કર્યું ? આપણા કુંભોમાં કેશાદિક નાંખ્યા, અને લઘુના કળશમાં સુવર્ણાદિક નાંખ્યું, તેથી તેજ તેને વહાલો હતો એમ સિદ્ધ થાય છે. અરે ! નાના ભાઈ ઉપરના પ્રેમથી મલિન હૃદયવાળા તે દંભીએ આપણને કેવી રીતે છેતર્યા ? રત્નની બુદ્ધિથી કાચની જેમ અને સુવર્ણની બુદ્ધિથી પીતળની જેમ શ્રાંતિ પામેલા આપણે શુદ્ધ બુદ્ધિથી આની ફેગટ સેવા કરી. હવે તો તે વૃદ્ધની કરેલી વ્યવસ્થા આપણને પ્રમાણ ભૂત નથી. કારણ કે મથ્યસ્થ પુરૂષની વાણીનું જ પ્રમાણપણું મનાય છે. તેથી આપણે નાના ભાઈના કળશમાંથી વહેંચીને આપણો ભાગ લઈ લઈએ, અને આપણા કળશોમાંથી પણ તે નાનો ભાઈ તેનો ભાગ ગ્રહણ કરે. ” તે સાંભળીને નાનો (ભાઈ) સ્થાવર બોલ્યો કે—“ તમે હીનભાગીને મધ્યે શિરોમણિ છે, તેથી તમારાં નિધાનો આવાં થઈ ગયાં. કેમકે આપણા પિતા તો જીવંતી પર્યંત સર્વલોકને હિતકર હતા, તેથી તે કોઈ બીજાને પણ છેતરતા નહીં. તો આપણને પુત્રોને તો કેમ જ છેતરે ? ફેગટ પિતાની નિંદા કરીને પોતાના આત્માને શા માટે મલિન કરે છે ? કેમકે શુદ્ધજનની નિંદા બન્ને લોકની વિરોધી છે. વળી મારા ભાગના કળશનું સુવર્ણ જરા પણ તમને

આપીશ નહીં, અને તમારે પણ પિતાએ આપેલા આ ધનને ગ્રહણ કરવાની ઇચ્છા પણ કરવી યોગ્ય નથી, અન્યની કરેલી વ્યવસ્થા પણ અન્યથા કરી શકાતી નથી, તો હિતકારક પિતાએ પોતાને હાથે કરેલી વ્યવસ્થા શી રીતે અન્યથા થઈ શકે ? ” આ પ્રમાણે વિદ્વદ્ધ ચિંતવાળા તેઓ પરસ્પર કંઈએ કરવા લાગ્યા. આ કારણથી જ સત્પુરુષોએ દ્રવ્યને અનર્થનું મૂળ કહ્યું છે. તેઓના કલહને ભાંગવામાં સ્વજનો તથા પુરજનો બુદ્ધિમાન હતા તો પણ મૂઠ થઈ ગયા. શુભ અર્થમાં કેાણ સુંઝાય નહિ ? ત્યારપછી તેઓ વિવાદ કરતા રાજસભામાં ગયા. રાજાને નમસ્કાર કરીને તેઓએ સર્વ વૃત્તાંત પ્રથમથી નિવેદન કર્યો. તે સાંભળીને અત્યંત વિસ્મય પામી રાજાએ તેનો નિર્ણય કરવા મતિસાર વિગેરે મંત્રીઓને શીઘ્ર આજ્ઞા આપી. ત્યારે તેઓ પણ પોતપોતાની બુદ્ધિ પ્રમાણે ચિરકાળ સુધી પરસ્પર વિચાર કરવા લાગ્યા. પરંતુ કોઈ પણ તેમના વાદનો નિર્ણય કરી શક્યા નહીં. તે વખતે રાજા પોતાના મનમાં અત્યંત ચિંતાતુર થયો. કારણકે જો વિવાદનો નિર્ણય ન થાય, તો તેમાં રાજાને જ લજ્જા આવે છે. તેટલામાં બુદ્ધિનો ભંડાર મંત્રીપુત્ર સુબુદ્ધિ ત્યાં સભામાં આવ્યો, અને રાજાને નમી આસન પર બેઠો. પછી સર્વને ચિંતા સહિત જોઈ તે બોલ્યો કે—“હે સ્વામી ! આજે આ સમગ્ર સભા કેમ ચિંતાતુર દેખાય છે ? ” રાજાએ કહ્યું કે—“ આ ચિંતામાં તારી જ વાણી ફળવાળી થાય તેમ છે.” એમ કહી રાજાએ નેત્રની સંજ્ઞાવડે સુખ્ય પ્રધાનને આજ્ઞા આપી, ત્યારે તેણે પોતાના પુત્રને ચારે ભાઈઓનો સર્વ વૃત્તાંત કહી સંભળાવ્યો. તે સાંભળીને ઔત્પત્તિકી બુદ્ધિવાળા તે સુબુદ્ધિએ શીઘ્રપણે હૃદયમાં સર્વ વૃત્તાંત સ્થાપન કરી ક્ષણવાર મનમાં વિચારી તેનું રહસ્ય બાણી લીધું, પછી તેણે રાજાને કહ્યું કે—“હે સ્વામી ! જો આપ મને આજ્ઞા કરો, તો હું આ વિવાદનો જલદીથી નિર્ણય કરી આપું.” તે સાંભળીને—“ શીઘ્રપણે તું તેનો નિર્ણય કર.” એમ રાજાએ તેને કહ્યું, ત્યારે બુદ્ધિવડે બૃહસ્પતિ જેવા તે મંત્રીપુત્રે તે ચારે ભાઈઓને એકાંતમાં બોલાવીને કહ્યું કે—“ તે તમારા દીર્ઘદષ્ટિવાળા પિતા સુકત-અસુકતના વિચારને બાણનાર હતા, અને

તમારા એકાંત હિતને કરનારા હતા, તેથી તે તમોને છેતરે જ નહીં. તમારા હિતને માટે જ વકેતા રહિત એવા તેણે તમારા કલેશને દૂર કરવાના ઈરાદાથીજ આ વ્યવસ્થા કરેલી જણાય છે. તે આ પ્રમાણે—અથ, ઉંટ, બળદ વિગેરેના કય વિક્રયમાં પહેલા પુત્રની કુશળતા છે, તેથી તેના ભાગમાં સર્વે પશુઓ આપ્યા છે, બીજાની કુશળતા ખેતીના કાર્યમાં અતુલ્ય છે, તેથી તેના ભાગમાં ઘર, ખેતર અને અનાજ વિગેરે આપ્યું છે, ત્રીજો પુત્ર પશુચરાણા (દૂકાન) માં અધિક નિપુણ છે, તેથી તેના ભાગમાં બીજાં કરીયાણાં અને ઉધરાણી વિગેરેના લેખ આપ્યા છે, આ અર્થ જણાવવા માટે ત્રણેના નિધિમાં તમારા પિતાએ અનુક્રમે વાળ, માટી અને કાગળ નાંખ્યા છે. અને ચોથો પુત્ર બાળક હોવાથી વેપાર વિગેરેમાં નિપુણ નથી, તેથી તેના નિધાનમાં તેણે સુવર્ણાદિક નાંખ્યું છે. પરંતુ તમોને હું પૂછું છું કે નાના ભાઈના નિધાનમાં જે સુવર્ણાદિક છે, તે કેટલું ધન છે ? ” આ પ્રમાણે સુબુદ્ધિએ પૂછ્યું ત્યારે તે ભાઈઓ બોલ્યા કે—“ એક લક્ષ દ્રવ્ય છે. ” સુબુદ્ધિએ ફરીથી કહ્યું કે—“ તમારા ભાગમાં પણ વિચાર કરીને જોશો, તો પ્રાપ્ત કરીને દરેકના ભાગમાં લક્ષ દ્રવ્ય હશે. આ તમારા વિવાદનો નિર્ણય બાબતો. જે જેને કુળદાયક હતું, તે દીર્ઘદૃષ્ટિવાળા તમારા પિતાએ બાબતું છે, અને વૈદ્ય જેમ ઔષધને આપે તેમ તે હિતકારકે તે તે વસ્તુ તેને તેને આપી છે. તો સ્વચ્છહૃદયવાળા તમારા પિતા ઉપર તથા લઘુ બંધુ ઉપર તમો શા માટે ક્રોધાટ ધર્મ્ય કરો છો ? સર્વ કોઈ ઉપર ધર્મ્યોના ત્યાગ કરવો જોઈએ, તો અધિક શુભવાળા પોતાના આત્મજન ઉપર તો ખાસ કરીને ધર્મ્યોના ત્યાગ કરવો જોઈએ. તેથી કરીને તમારા પિતાની આજ્ઞાને અંગીકાર કરી પોતપોતાના કાર્યમાં ઉદ્યમ કરો, કે જેથી તમારું સુખ કીર્તિ અને પ્રતિષ્ઠા નિરંતર વૃદ્ધિ પામે. ” આ પ્રમાણે સુબુદ્ધિના સદૃષ્ટેશ રૂપી જળવડે શુદ્ધ થયેલી પોતાની બુદ્ધિથી પણ તેઓ પોત પોતાના ભાગમાં લક્ષ લક્ષ દ્રવ્ય આવેલું બાબતને અત્યંત હર્ષ પામ્યા, અને બોલ્યા કે—“ અહો ! અમારા પિતાની ઉચિતતા અદ્ભુત છે, કે ખરેખરો હિતકારક એવા જેણે આ પ્રમાણે

અમારી આજીવિકાનો ઉપાય યથાયોગ્ય જ બતાવ્યો. અહો ! તમારી બુદ્ધિ પણ સીમા રહિત છે, કે જેથી તમે જ્ઞાનીની જેમ શીઘ્રપણે તેનો અતિ ગૂઢ અભિપ્રાય પણ બાણી લીધો. તમે જ અમારા પિતા છો, અને તમે જ અમારું જીવિત છો, કે જેથી તમે અમોને સર્વ પ્રકારના દુઃખને આપનારા આ લયંકર કલિ (કલેશ) રૂપી રાક્ષસથી શીઘ્ર મુક્ત કર્યા. ” આ પ્રમાણે બોલીને તેઓએ તે કુમારનું વચન યથાર્થપણે અંગીકાર કર્યું. ઉન્માર્ગમાં પડેલો કયો માણસ સમ્યક્ પ્રકારે બીજાએ બતાવેલા સન્માર્ગનો આશ્રય ન કરે ? પછી કાર્યને બાજુનાર તે સુબુદ્ધિ તેઓને સાથે લઈ રાજા પાસે આવ્યો, અને તેની પાસે પોતાની બુદ્ધિનો સર્વ વિકાસ પ્રકાશ કર્યો. તે સાંભળી રાજા વિસ્મય પામીને બોલ્યો કે—“ તું સુબુદ્ધિ ફેગટ નથી, કે જેથી તે કોઈથી ન છેદાય એવો આ વિવાદ જલદીથી છેદી નાંખ્યો. અહો ! તારી અલૌકિક બુદ્ધિ સર્વત્ર અસ્ખલિત ગતિવાળી છે, કે જે બુદ્ધિ ન લેલી શકાય એવા ભાવો (પદાર્થો) ને પણ વજની જેમ લેલી નાંખે છે. પૃથ્વી, આકાશ અને સમુદ્રાદિક સર્વે પદાર્થો સીમાને ભજનારા છે, પરંતુ બુદ્ધિમાનની બુદ્ધિનો વિકાસ સીમાને પામતો નથી. ” ત્યાર-પછી તે ચારે ભાઈઓ પોતપોતાના કાર્યમાં સાવધાન મનવાળા થઈને કુમારની પ્રશંસા કરતા પરસ્પર પ્રીતિ સુક્ત થયા. કુમાર પણ પોતાની બુદ્ધિથી રાજા અને પુરજનોના વિસ્મયને વૃદ્ધિ પમાડતો પોતાના યશના સમૂહને વિસ્તારવા લાગ્યો.

મંત્રીનો બીજો પુત્ર હુબુદ્ધિ કે જે યથાર્થ નામવાળો હતો, તે બાણે મૂર્તિમાન માળાપનો ઉદ્દેશ જ હોય, તેમ યુવાવસ્થાને પાર્યો. તે શાસ્ત્રને બાણુતો નહોતો, એટલુંજ નહીં, પરંતુ લોક વ્યવહારને પણ બાણુતો ન હોતો, તેથી તે લોકમાં હાસ્યનું સ્થાન થયો હતો. મૂર્તિમાન પુણ્યની જેવા જ્યેષ્ઠ પુત્રને અને તેથી વિપરીત એવા કનિષ્ઠ પુત્રને જોઈ જોઈને મંત્રી હર્ષ તથા ખેદને પામતો હતો. એકદા તે નગરના ઉદ્યાનને આકાશને ચંદ્રમાની જેમ વિદ્યાના એક સ્થાન રૂપ કોઈ જ્ઞાની મુનિએ આવીને અલંકૃત કર્યું. તે

શુદ્ધનું આગમન સાંભળીને રાજા, મંત્રી અને સુબુદ્ધિ વિગેરે લોકો ત્યાંજઈ મુનિને વાંઢી તેની પાસે ગેઠા. તેમની પાસે મુનિએ પાપને નાશ કરનારી દેશના આપી. ચંદ્રિકાનું પાન કરીને ચંકાર પક્ષીની જેમ તે દેશના રૂપી અમૃતનું પાન કરીને તે સર્વે પ્રીતિવાળા થયા. ત્યાર પછી અવસર પામીને મતિસાર મંત્રીએ મુનિને પૂછ્યું કે—“હિ પ્રભુ ! મારા બે પુત્રોમાં એક સારી બુદ્ધિવાળો છે, અને બીજો બુદ્ધિ રહિત છે, તે કયા કર્મથી તેવા થયા ? ” ત્યારે શુદ્ધ બોલ્યા કે—

પૂર્વે આ જ નગરમાં વણિકના પુત્રો વિમળ અને અચળ નામના બે ભાઈઓ હતા. તેમાં મોટો વિમળ પ્રિયવાણીવાળો, ક્ષાતાર, વિનયવંત, સરળ મનવાળો અને પુણ્યને વિષે નિપુણતાથી શોભતો હતો. તથા બીજો અચળ તેનાથી વિપરીત શુણ્યવાળો હતો. એકજ સમુદ્રમાં રહેલા અમૃત અને વિષની જેમ એકજ વંશમાં સિત્ત સિત્ત સ્વભાવવાળા તે બન્ને ભાઈઓ શોભતા હતા. એકદા વિમળ સાધુને વાંઢવા ગયો, તેની યોગ્યતા જાણીને શુદ્ધે તેને ધર્મદેશના આપી કે—

આ હર્લેલ મનુષ્ય ભવ પામીને સમ્યક્ પ્રકારે ધર્મ કરવો જોઈએ. કારણકે તે ધર્મ જ ધર્મ સુખ સંપત્તિનું કારણ છે. તે ધર્મ સમ્યક્ પ્રકારનું જ્ઞાન અને ક્રિયારૂપ છે, અને તેજ સિદ્ધિ-મોક્ષનું કારણ છે. કેમકે શુદ્ધ ઉપાય-કારણ વિના કાર્યની પ્રાપ્તિ થતી નથી. તે જ્ઞાન અને ક્રિયાને વિષે પણ જ્ઞાનને જ મોક્ષનું સુખ્ય કારણ કહ્યું છે. કારણ કે સમ્યક્ પ્રકારના જ્ઞાન વિના ક્રિયાની સફળતા થતી નથી. તેથી સુખને ઇચ્છનારા બુદ્ધિમાન પુરૂષે જ્ઞાનનું દાન કરવું-ભણાવવું, પોતે ભણવું, ભણનારને સહાય કરવી તથા તેનું (જ્ઞાન અને જ્ઞાનીનું) બહુમાન કરવું, એ વિગેરે ઉપાયથી જ્ઞાનની સમ્યક્ પ્રકારે આરાધના કરવી. જે પુરૂષ અન્યને નિર્મળ ચિત્તવડે શ્રેષ્ઠ જ્ઞાન આપે છે, તે પુરૂષે તેને અને પોતાને પણ વિશ્વ રહિત કેવળજ્ઞાન આપ્યું એમ ભણવું. મહાસમુદ્રની જેમ અગાધ એવા જિનાગમને વિષે જે પ્રવેશ કરે છે, તે પુરૂષોત્તમપણું પામીને અદ્ભુત લક્ષ્મીને વરે છે. જે બુદ્ધિમાન પુરૂષ જ્ઞાનીને પુસ્તક, ભોજન અને નિવાસ સ્થાન વિગેરે આપીને સહાય કરે છે, તે પોતાના

આત્માને સિદ્ધિ (મોક્ષ) ની સમીપે હાવે છે. જ્ઞાન તથા જ્ઞાનીના બહુ માનને જે કરે છે, તેને દરેક ભવે અફલુત એવી જ્ઞાનલક્ષ્મી પોતે જ વરે છે.

આ પ્રમાણે ધર્મશુરની વાણી કે જે પુણ્યરૂપી ઉદ્યાનની નીક સમાન હતી, તેણે તે વિમળના હૃદયમાં જ્ઞાનની ભક્તિ રૂપ લતાને નવપલ્લવિત કરી. પછી પોતાને સુક્રિત માર્ગે જતાં જાણે પ્રકાશ કરવા માટે દીવી ઝરાવી હોય, તેમ તેણે કંઠ્યાણની વાંછાથી જ્ઞાનનાં પુસ્તકો દાખાવ્યાં. જ્ઞાનને ગ્રહણ કરવા માટે જાણે સાદું કરતો હોય, તેમ તે જ્ઞાનીઓને નિર્દોષ અન્ન, ઔષધ અને ઉપાશ્રય વિગેરેને આપવા લાગ્યો. આ પ્રમાણે જ્ઞાનની આરાધના કરવામાં ઉદ્યમવંત થયેલા તેને એકલા નાના ભાઈએ કહ્યું કે—“ હે ભાઈ ! આ પ્રમાણે તું છવિતના અને દ્રવ્યના વ્યયને ફોગટ કેમ કરે છે ? કારણકે જ્ઞાનની આરાધના કરવાથી તે કાંઈ દેવની જેમ મનવાંછિત આપતું નથી, અને પ્રસન્ન થયેલા રાજાની જેમ દેશને કે સીમાડાને આપતું નથી. જ્ઞાનથી મોક્ષકની જેમ કાંઈપણ તુલિ થતી નથી, અને શીતળ જળની જેમ તૃષા પણ શાંત થતી નથી. વેપારની જેમ જ્ઞાનની આરાધના પ્રાણીઓને સુવર્ણ, હર્વર્ણ (રૂપ), રત્ન કે ગોધન કાંઈ પણ આપતી નથી. સ્વભાવથી જ લક્ષ્મી સરસ્વતીના શત્રુપણને ધારણ કરે છે, તેથી સુખને ઈચ્છનાર કોણ પુરૂષ તે સરસ્વતીને સેવે ? તો હે ન્યેષ્ઠ બંધુ ! મૂર્તિમાન દંભની જેવા કોઈ ધૂર્તે તને છે-તર્યો છે. શા માટે વૃથા આત્માની તથા ધનની હાનિ કરે છે ? ” આ પ્રમાણે નાના ભાઈએ કહેલી કુચીકતઓથી તે મોટાતું હૃદય લેદાયું નહીં, પરંતુ ઉલટો તેને કહેવા લાગ્યો કે—“ હે પ્રાણ ! જ્ઞાન સર્વ પુરૂષાર્થની સિદ્ધિ કરવામાં સમર્થ છે, અને વિશ્વને માન્ય છે, તેની નિંદા કરવી કોઈ પણ પ્રકારે યોગ્ય નથી. હે વત્સ ! પાણીથી ભરેલા ઘડામાં કંતકતું ચૂર્ણ નાંખવાથી જેમ તે મલિન પાણી પણ સ્વચ્છ થાય છે, તેમ આશ્વંતર મળથી મલિન થયેલો આત્મા પણ સમ્યક્ જ્ઞાને કરીને સ્વચ્છ થાય છે. જ્ઞાન એ નિત્ય ઉદય પામેલા સૂર્ય સમાન છે, જ્ઞાન અકૃત્રિમ મિત્ર છે. જ્ઞાન યુગાય નહીં તેવો દીવો છે, અને જ્ઞાન જ અતરંગ ચક્ષુ છે. પ્રાણીઓનો મન-

રૂપી અર્થ પ્રકૃતિથી જ અપૂર્ણ હોવાથી માર્ગને છોડી ઉન્માર્ગે ગતિ કરે ત્યારે તેને પાછો વાળવા માટે જ્ઞાન જ સુંદર લગામ રૂપ થાય છે. જે અજ્ઞાની પુરૂષ જ્ઞાન અને જ્ઞાનીની અવજ્ઞા કરે છે, તેને દુર્ગતિ, મૂર્ખતા વિગેરે વિપત્તિઓ પગલે પગલે પ્રાપ્ત થાય છે. તો હે બંધુ ! અપમાને કરીને જ્ઞાનની આશાતના તું ન કર. કારણ કે જ્ઞાનની આશાતના પ્રાણીઓને અનંત સંસારને માટે થાય છે. ” આ પ્રમાણે મોટા ભાગએ વચનની સુક્તિ વડે સમજાવ્યા છતાં પણ તે મૂર્ખ લઘુ બ્રાતાએ જ્ઞાનની અવજ્ઞા તણ નહીં, કાગડાને દૂધના પ્રવાહથી ઘોઘએ તો પણ શું તે સ્થામતાનો ત્યાગ કરે ? અને લીંબડાના વૃક્ષને સાકરના પાણીથી સિંચીએ, તો પણ શું તે કટુતાનો ત્યાગ કરે ? પોતાની લાળ વડે કરોળીયાની જેમ જ્ઞાનની નિંદાથી ઉત્પન્ન થયેલા ઘણા મોટા અશુભ કર્મ વડે તેણે ચોતરફથી પોતાના આત્માને વીંટી લીધો. એકદા નિર્મળ ચિત્તવાળા વિમળે હૃદયમાં વિચાર્યું કે—“ જેનો પાર ન પામી શકાય એવા કાર્યના સમૂહ વડે વ્યથ થયેલા ગૃહસ્થાશ્રમીને કામ ક્રીડામાં આસક્ત થયેલાને દ્રવ્યના ઉપાર્જનની જેમ કદાપિ જ્ઞાનતું આરાધન થઈ શકે નહીં. જેઓ પઠન-પાઠનવડે નિરંતર શ્રુતજ્ઞાનતું સમ્યક્ આરાધન કરે છે, તેઓનો જન્મ પુણ્યવંત-પવિત્ર છે. ” આ પ્રમાણે વિચારીને સંવેગની ભાવનાવાળા તેણે ચારિત્ર અંગીકાર કર્યું. તત્ત્વજ્ઞો ધર્મના કાર્યમાં કદાપિ તૃપ્ત થતા નથી. તે શુરની પાસે યતનથી સિદ્ધાંત લાણુવા લાગ્યો. અને અનુક્રમે થોડા વખતમાં જ એકાદશાંગી લાણી ગયો. તે હર્ષથી શુર વિગેરેની યથાશક્તિ ભક્તિ કરવા લાગ્યો. કેમકે વિદ્યાતું પ્રથમ ઘીજ ભક્તિ જ છે, એમ વિદ્વાનો કહે છે. કદાપિ તપસ્યાદિકમાં પ્રમાદ કરતો નહીં. કેમકે જે ક્રિયામાં પણ યતન કરે, તેણું જ જ્ઞાન પ્રમાણુ-સફળ છે. પછી શુરએ અનુક્રમે વિમળને આચાર્ય પદે સ્થાપન કર્યો. યોગ્ય પુત્રને અથવા શિષ્યને તેના શુરજનો લક્ષ્મીને પમાડે જ છે. જેમ મેઘ જળધારાને વિસ્તારે, તેમ તે વિમળાચાર્ય પુણ્ય રૂપી અંકુરાને ઉત્પન્ન કરતી શુદ્ધ દેશનાને ચોતરફ વિસ્તારતો હોતો. જેમ કળાચાર્ય રાજકુમારોને કળાઓ શીખવે, તેમ તે આદર પૂર્વક

શિષ્યોને નિર્મળ વિદ્યા શીખવતા હતા. જેના ભુજદંડ ઉપર સુદ્ધની ખરજ આવતી હોય એવો પુરૂષ જેમ સંસારમાં કાર્યમાં થાકે નહીં, તેમ તે કદાચિ વાચનાદિક આપતા થાકતા નહીં. આ પ્રમાણે જ્ઞાનની આરાધના કરીને આયુષ્ય પૂર્ણ થયે તે બુદ્ધિમાન વિમળાચાર્ય અનશન કરી ઇશાન દેવલોકમાં ઇશાનેન્દ્રનો સામાજિક દેવ થયો. તે સ્વર્ગથી ચવીને તે વિમળદેવ આ તમારો સુબુદ્ધિ નામનો પુત્ર થયો છે. જ્ઞાનની આરાધના કરવાથી તેની બુદ્ધિ ચોતરફ વિસ્તાર પામેલી છે. તથા તે અચળ તો મર્મસ્થાનને વિંધનારા જ્ઞાનનિંદા રૂપ હુંકર્મને જીવન પર્યંત કરી મરણ પામી બીજી નરકે ગયો. ત્યાંથી નીકળીને તે આ તમારો હુર્ધુદ્ધિ નામે પુત્ર થયો છે. તે જ્ઞાનની આશાતના રૂપ પાપે કરીને મૂર્ખ શિરોમણિ થયો છે.

આ પ્રમાણે સાંભળીને રાજા, મંત્રી અને સુબુદ્ધિ વિગેરે અત્યંત હર્ષ પામ્યા, અને જ્ઞાનની આરાધના કરવામાં મનને સ્થાપન કરવા લાગ્યા. કાર્યને જાણનાર સુબુદ્ધિએ પોતાના પિતા સહિત શ્રાવક ધર્મ અંગીકાર કર્યો. પછી રાજાદિક સર્વે શુરૂને નમી પોત પોતાને સ્થાનકે ગયા. જેમ સૂર્ય કિરણો વડે આકાશને શોભાવે છે, તેમ સુબુદ્ધિએ પોતાની શુદ્ધ બુદ્ધિવડે જૈનધર્મને અને પોતાના વંશને શોભાવ્યો. પછી શુદ્ધ બુદ્ધિવાળો સુબુદ્ધિ અતુકકે દીક્ષા ગ્રહણ કરી, અનેક પ્રકારે જ્ઞાનનું આરાધન કરી તથા વિધિ પૂર્વક મરણ પામી બ્રહ્મલોકમાં દેવતા થયો. ત્યાંથી ચ્યવી, મનુષ્ય જન્મ પામી, દીક્ષા લઇ, તપસ્યા વડે સમગ્ર કર્મનું નિર્મૂલન કરી તે મોક્ષ પદ પામ્યો. પરંતુ હુર્ધુદ્ધિ હુંકર્મવાળો હોવાથી તે સુનિના ઉપદેશ રૂપી જળ વડે પણ મલિન ચીકટા વસ્ત્રની જેમ નિમળતાને પામ્યો નહીં. પરંતુ ઉલટો તે વખતે પણ તે જ્ઞાનીની નિંદા કરવા લાગ્યો કે—“અહો ! આ સાધુ પોતાની કલ્પનાએ કરીને કેટલું જાહે છે ?” તેથી તે આવા કર્મથી ઉત્પન્ન થયેલા અપાર પાપ સમૂહવડે ભારે થઇને અનંત સંસારમાં અતિ દુઃખી અવસ્થાએ ભમ્યો. હે ધન શ્રેષ્ઠી ! આ તમારા પુત્ર ધનશર્માએ પણ પૂર્વ જન્મમાં અચળની જેમ મૂર્ખતાને લીધે જ્ઞાનની નિંદા કરેલી છે,

‘તે કર્મ કરીને આ બુદ્ધિ રહિત થયો છે. જેવું બી વાવે, તેવું જ ધાન્ય લાણાય છે.

આ પ્રમાણે ગુરૂના સુખથી સાંભળીને ધનશર્મા સદ્બુદ્ધિની ઉચિતતાવડે યુક્ત થઈ વિચારવા લાગ્યો કે— “અહો ! જ્ઞાનની આશાતના પ્રાણીઓને અત્યંત દુઃખદાયક છે. ” આ પ્રમાણે શુદ્ધ ધ્યાન કરવાથી તેને જાતિસ્મરણ જ્ઞાન થયું. તેથી હર્ષ પામી તેણે મુનિને કહ્યું કે—“ હે સ્વામી ! આપનું વચન સત્ય છે. હવે હું આ અપાર સંસારમાં જમણ કરવાથી ભય પામ્યો છું. માટે પ્રસન્ન થઈને મને આજ્ઞા આપો, કે માફ જ્ઞાનાવરણ શી રીતે ક્ષય પામશે ? ” મુનિ બોલ્યા કે—“ જ્ઞાનનું દાન દેવાથી જ્ઞાનાવરણ કર્મનો ક્ષય થાય છે, પરંતુ હમણાં તો તું સાક્ષાત્પણે જ્ઞાનદાન કરવામાં સમર્થ નથી, તેથી હાલ તો તું જ્ઞાન અને જ્ઞાનીનું બહુ માન કર, અને જ્ઞાનીઓને અન્ન, વસ્ત્ર, જળ અને પુસ્તક વિગેરેની સહાયતા કર. ” આ પ્રમાણે ગુરૂના વચનને અંગીકાર કરી તથા તેમના સુખથી શ્રાવક ધર્મને અંગીકાર કરી પિતા અને પુત્ર બન્ને હર્ષ પામી પોતાને ઘેર ગયા. પછી ધનશર્માએ આત્માના કલ્યાણ માટે પોતાના દુઃકર્મની નિંદા કરી કરીને જેમ લોકડું છોલી છોલીને પાતણું કરે તેમ જ્ઞાનાવરણ કર્મને પાતણું કર્યું. મોક્ષ રૂપી કરી-યાણને ખરીદ કરવા માટે નાણા (ધન) ની જેમ પુસ્તકોને લખાવી લખાવીને તેણે હર્ષથી વિધિ પૂર્વક જ્ઞાનીઓને આપ્યાં. વિશિષ્ટ બુદ્ધિવાળા તેણે નિર્દોષ વસ્ત્ર, ઐષધ અને લોજનાદિકે કરીને જ્ઞાનીઓને બહુ માન પૂર્વક સહાયતા કરી. આ પ્રમાણે ૧૩ વર્ષ શુદ્ધિ-વડે જ્ઞાનની આરાધના કરી વૃદ્ધિ પામતી શુભ વાસનાવાળો અને સ્થિર બુદ્ધિવાળો તે મરીને સૌધર્મ દેવલોકને વિષે દેવ થયો.

તે (વિજયનો ૭૪ ધનશર્મા) દેવ સૌધર્મ દેવલોકથી અધીને સ્કાકૈત નામના નગરમાં ધનમિત્ર નામે જિનધર્મમાં તત્પર, બુદ્ધિમાન અને વેપારીઓમાં અગ્રેસર થયો. તે વિશેષ ઉદ્યમથી ભણતાં છતાં પણ પૂર્વનું કર્મ અવશિષ્ટ હોવાથી તે ભવમાં

પણ કોઈ પણ કળા શીખવામાં સમર્થ થયો નહીં. તો પણ તે બુદ્ધિની વૃદ્ધ કરવા માટે અભ્યાસના ઉદ્ધમને છેડતો નહોતો. કેમકે ઉદ્ધમ જ બુદ્ધિરૂપી લતાને વૃદ્ધિ પમાડવામાં નવા મેઘ સમાન છે. એકદા પાપ રહિત તે બુદ્ધિમાન જિનાગમને લાણીતાં શુભધ્યાનમાં ચઢવાથી પૂર્વ ભવની સ્મૃતિને—અતિસ્મરણ જ્ઞાનને પામ્યો. ત્યાર પછી પૂર્વ જન્મની જેમ જ્ઞાનની સહાયતા કરવા લાગ્યો, અને ક્રમે કરીને વૈરાગ્યના તરંગવાળો થઈ તેણે ચારિત્ર ગ્રહણ કર્યું. પછી નિરંતર શ્રુતના અભ્યાસે કરીને પ્રભળ વાચુએ કરીને મેઘમંડળની જેમ તેણે તે જ્ઞાનાવરણીય કર્મ તત્કાળ ક્ષય પામ્યું. અંગોપાંગ સહિત સમગ્ર શ્રુતનો અભ્યાસ કરી પૂર્વ ભવના હૃદયતરંગ સ્મરણ કરતો તે ચિરકાળ સુધી ચતુર્થી જ્ઞાનનું દાન આપવા પ્રવર્ત્યો. અનુક્રમે ધ્યાન રૂપી પરશુ (કુહાડા) વડે ચારે ઘાતી કર્મનો ક્ષય કરી જ્ઞાનદાનના પ્રભાવથી તે કેવળજ્ઞાનને પામ્યો. તે વખતે દેવહુંદલિના નાદથી આકાશને પૂરી દેતા દેવતાઓએ પુષ્પવૃષ્ટિ પૂર્વક સુવર્ણમય કમળ વિકુચ્છું. તે કમળ ઉપર બેસીને તે જ્ઞાનીએ આ પ્રમાણે દેશના આપી—

આ જગતમાં સર્વે પ્રાણીઓ સુખને જ વાંછે છે, તે સુખ ઉત્તમ ચારિત્ર લેવાથી પ્રાપ્ત થાય છે, અને તે ચારિત્ર જ્ઞાનથી પ્રાપ્ત થાય છે. તે જ્ઞાનનું જ્ઞાનીઓને સમ્યક્ પ્રકારે દાન કરે, તો તેને પ્રાપ્ત થાય છે, તેથી હે પંડિતો ! વિધિ પૂર્વક જ્ઞાનનું દાન કરવામાં જ નિરંતર ઉદ્ધમ કરો, તેમ કરવાથી પોતાને અને પરને અક્ષય સુખ પ્રાપ્ત થાય છે. તે જ્ઞાનનું દાન બે પ્રકારે થઈ શકે છે. એક તો સૂત્ર અને તેના અર્થની વાચના આપવાથી તથા લાણીવવાથી થઈ શકે છે, અને બીજું જ્ઞાનના ઉપકરણો તથા અજ્ઞાદિકે દહને જ્ઞાનીઓને સહાય કરવાથી પણ થઈ શકે છે. તેમાં જ્ઞાનની આરાધનાને મધ્યસ્થતા પુર-ષોએ જ્ઞાન દેતાં તથા લેતાં આઠ પ્રકારનો કાળાદિક આચાર પ્રચત્નથી પાલન કરવો જોઈએ. તે વિષે આગમમાં કહ્યું છે કે—

“ કાલે વિણ્ણુ બહુમાણે, સ્વહાણે તદ્દા અનિન્દ્વણે ।

વંજણ અત્ય તદુમણ, અદ્ધવિહો નાણમાયારો ॥ ”

“ કાલ ૧, વિનય ૨, બહુમાન ૩, ઉપધાન ૪, તથા અનિ-
હ્વ ૫, વ્યંજન ૬. અર્થ ૭ અને તદુલય (વ્યંજન અને અર્થ) ૮, એ આઠ પ્રકારે જ્ઞાનનો આચાર છે. ”

૧ કાલ—જે અંગ, ઉપાંગ વિગેરેનો જે કાળ જિનેશ્વરશ્રીએ
કહેલો છે, તે શ્રુત તે કાળે ભણવાથી બુદ્ધિમાન પુરુષ શ્રુતની
આરાધના કરનાર કહેવાય છે. ખેતી તથા ઔષધ વિગે-
રની જેમ યોગ્ય કાળે શ્રુતને સેવવામાં આવે, તો તે સમય
રીતે ફળને આપે છે, નહીં તો વિપરીત ફળ આપે છે. અયોગ્ય
કાળે શ્રુતના અભ્યાસીને ફળનો અભાવ થાય એટલું જ
નહીં, પરંતુ જિનેશ્વરની આજ્ઞાનો લોપ થવાથી આ લોક તથા
પરલોકનાં કષ્ટ પણ પ્રાપ્ત થાય છે. તે વિષે એક દષ્ટાંત છે કે—કોઈ
એક સ્વચ્છ ગરબમાં કોઈ સુનિ કાલિક શ્રુતને સંધ્યા કાળે ગોખતો
હતો. રાત્રીની પોરસી વ્યતીત થયા છતાં પણ વિસ્મૃતિને લીધે તે
વિરામ પામ્યો નહીં. શાસ્ત્રનો રસ તો તે જ કહેવાય કે જેમાં
બીજા રસની ખબર પણ ન પડે. તે સુનિને આ પ્રમાણે ભણતો
એક કોઈક સમકિતી દેવીએ વિચાર કર્યો કે—“ આ સાધુને પ્રમાણ
એક કોઈ ક્ષુદ્ર દેવતા તેને છળશે, તેથી તેને શિક્ષા આપું. ” એમ
વિચારી તેણીએ આભીરીનું રૂપ કરી માથે છાશની માટલી લઈ
“ હ્યો છાશ, હ્યો છાશ ” એમ વારંવાર ઉંચે સ્વરે બોલવા લાગી,
અને તે સુનિના ઉપાશ્રયની પાસે થઈને વારંવાર બલ આવ કરવા
લાગી. તેણીના ચબ્દથી સુનિનું શ્રુતધ્યાન સ્ખલના પામ્યું, તેથી
તેણીને કહ્યું કે—“ હે સુગંધા ! શું આ છાશ વેચવાનો સમય છે ? ”
ત્યારે તે પણ બોલી કે—“ શું આ તમારો કાલિક શ્રુતનો સમય
છે ? ” તે સાંભળીને સુનિએ ઉપયોગ પૂર્વક વિચાર્યું કે—“ આ
સામાન્ય સ્ત્રી નથી. ” પછી મધ્ય રાત્રીનો સમય છે એમ નિશ્ચય
કરી તે સુનિએ તેણીને મિથ્યાદુષ્કૃત આપ્યું. તે વખતે તે દેવી
પ્રત્યક્ષ થઈ બોલી કે—“ હે સુનિ ! હવે ફરીથી આ પ્રમાણે કરશો
નહીં કારણ કે ક્ષુદ્ર દેવતાઓ પ્રમાણે સાધુને છળે છે. ” આ પ્રમાણે
તેને શિક્ષા આપીને તે નિયુક્ત દેવી અદૃશ્ય થઈ ગઈ. પછી યોગ્ય
સમયે શ્રુતનો અભ્યાસ કરતો તે સુનિ અનુક્રમે સફળતિને પામ્યો.

તેથી બુદ્ધિમાને યોગ્ય અવસરે જિનાગમનો અભ્યાસ કરવો જોઈએ. તેમ કરવાથી આ લવમાં વિદ્ય રહિત પશું થાય છે, અને પર લવમાં સંપદા પ્રાપ્ત થાય છે.

૨ વિનય—શ્રુતજ્ઞાન ગ્રહણ કરનારે શુદ્ધે નિષ્કપટ વિનય કરવો જોઈએ. કારણ કે તે વિનયથી જ ઉત્તરોત્તર વિદ્યા વૃદ્ધિ પામે છે. વિનયથી જ શિષ્યો અને પુત્રો સમગ્ર કળાનું અને સંપત્તિનું સ્થાન રૂપ થાય છે. વિનયવાળા તિર્યચોને પણ વિવિધ આશ્ચર્ય કારક કળાઓ ઠાઠા પુરૂષો શીખવે છે, તેથી તેઓ અદ્ભુત લક્ષ્મી (શેષા) ને પામે છે. પ્રાચે કરીને પ્રાણીઓનાં સર્વ કાર્યો વિનયથી જ સિદ્ધ થાય છે, તો ખન્ને લોકને હિત કરનારી વિદ્યાને માટે શું કહેવું ? જેમ ધાન્યની સંપત્તિ સારી રીતે રક્ષણ કર્યા છતાં પણ અનુકૂળ વાયુ વિના ફળવાળી થતી નથી—પાકતી નથી, તેમ વિદ્યા પણ સારી રીતે અભ્યાસ કર્યા છતાં પણ વિનય વિના ફળીભૂત થતી નથી. શુદ્ધનું આસન ઉચે રાખવું, તેના પગ ધોવા, તેનું શરીર ચાંપવું, પોતાનું આસન નીચું રાખવું, એ વિગેરે અનેક પ્રકારનો વિનય કહેલો છે. આ લોક સંખંધી વિદ્યા પણ જો વિનય વિના ગ્રહણ કરી હોય, તો તે ફળવાળી થતી નથી, તો પરલોક સંખંધી વિદ્યા શી રીતે ફળવાળી થાય ? તે ઉપર દ્વંદ્વંત સાંભળો.—

રાજચંદ નામના નગરમાં એણિક નામે રાજા હતો. તેને એલણા નામની પટરાણી હતી. તેણીનું વચન કદાપિ રાજા ઉલ્લંઘન કરતો નહીં. એકદા તેણીએ રાજાને કહ્યું કે “હે સ્વામી ! માટે માટે એક સ્તંભનો પ્રાસાદ કરાવો.” તે સાંભળી રાજાએ સુચારોને આજ્ઞા કરી, એટલે તેઓ કાષ્ઠ માટે વનમાં ગયા. તેઓ અભયકુમારને સાથે રાખીને ચોતરફ અટવીમાં ફરવા લાગ્યા. તેવામાં તેઓએ એક દિવ્ય મોટું વૃક્ષ જોયું તે વૃક્ષને ધૂપ અને પુષ્પ વિગેરેવડે પૂજીને તેઓએ તેના પ્રત્યે કહ્યું કે—“જે દેવે આ વૃક્ષ અધિષ્ઠિત કરેલ હોય, તે પોતાના આત્માને પ્રગટ કરો. કેમકે જો કોઈ દેવે અધિષ્ઠિત કરેલો હશે તો અમે તેને છેદશું નહીં, અને કોઈએ ગ્રહણ કરેલો નહીં હોય તો અમે આને કાપશું” તે સાંભળીને ત્યાં

રહેલો એક યક્ષ પ્રગટ થઈને બોલ્યો કે—“ આ માણ વૃક્ષ છે, તેને તમે કાપશો નહીં. પરંતુ હું જ તમને સર્વ ઋતુવાળા ઉદ્યાન સહિત ઉંચી વેદિકા વાળો એક સ્તંભને પ્રાસાદ મારી દિવ્ય શક્તિથી બનાવી આપીશ. ” તે સાંભળીને હર્ષ પામેલા તેઓ નગરમાં ગયા અને તે વૃક્ષાંત તેમણે રાજાને જણાવ્યો. પછી તે યક્ષ પશુ ક્ષણવારમાં કદા પ્રમાણે પ્રાસાદ કરી આપ્યો. ત્યાં રહીને ચેલણા રાજાની સાથે દિવ્ય લોગ લોગવવા લાગી. પોતાનું કર્મ— દેવ અનુકૂળ હોય ત્યારે કર્મ ઇચ્છિત વસ્તુ ન પ્રાપ્ત થાય ? એકદા તે નગરમાં એક ચાંડાલીને અકાળે (ઋતુ વિના) કેરી ખાવાનો દોહલો (મનોરથ) થયો, તેથી તેણીએ પોતાના પતિને તે જણાવ્યો. તે ચંડાળ પશુ તે વખતે કેરીની ઋતુ નહીં હોવાથી તેની પ્રાપ્તિ બીજે કોઈ સ્થાને નહીં થાય એમ વિચારી રાત્રીએ ચોરીની વૃત્તિથી તે રાજાના ઉદ્યાનમાં ગયો. ત્યાં ઉદ્યાનની બહાર રહીને અવનાભિની નામની વિદ્યાએ કરી આમ્ર વૃક્ષની ડાળીને નમાડીને તે ઉપરથી હાથવડે ફેલો તોડી લીધાં, અને પછી ઉનાભિની નામની વિદ્યાવડે તે શાખાને પાછી ઉંચી કરી પોતાને ઘેર આવ્યો. પ્રિયાના પાશમાં પડેલા પુરૂષો કયા પ્રયાસને ન કરે ? પ્રાતઃ કાળે રાજા તે ડાળીને ફળ રહિત બેઈ આશ્ચર્ય પામ્યો, અને કોઈપણ ઠેકાણે મનુષ્યનું પગલું માત્ર પશુ બેસું નહીં, તેથી તેણે આશ્ચર્ય પૂર્વક વિચાર્યું કે—“ આવો કયો ચોર હશે ? કે જેની આવી અતિ અદ્ભુત શક્તિ છે ? આવો મનુષ્ય મારા અંતઃપુરને પશુ ઉપદ્રવ કરી શકે. ” આવી શંકાથી વ્યાકુળ થયેલા રાજાએ તરત જ અભયકુમારને બોલાવી કહ્યું કે—“ રાત્રીને સમયે આ દિવ્ય આમ્રફળોને હરણ કરનાર ચોરને તું પ્રગટ કર-પકડી લાવ. ” તે સાંભળીને અભયકુમાર પોતે ચોરની શોધમાં ઉદ્યમ કરતો નગરની બહાર ચોતરફ ફેરવે, ઉદ્યાન અને પાણીના પરળ વિગેરે સ્થાનોમાં ફરવા લાગ્યો. પરંતુ કોઈ ઠેકાણે ચોરનો પત્તો લાગ્યો નહીં. છેવટે નગરની મધ્યે રાત્રીને પ્રારંભે કોઈ ઠેકાણે ચોટામાં કાંઈક નાટક બેવા માટે એકત્ર થયેલો જનસમૂહ તેણે જોયો. ત્યાં તેણે લોકોને કહ્યું કે—“ હે લોકો ! જ્યાં સુધી આ નટ નાટકની તૈયારી કરે છે, ત્યાં સુધી હું એક કથા કહું છું, તે તમે સર્વે સાવ-ધાન થઈને સાંભળો —

કોઇ નગરમાં ગોવર્ધન નામે વશિક સર્વ નિર્ધન જનોમાં સુખ્ય હતો. તેને સાર્થક નામવાળી રૂપવતી નામની કન્યા હતી. પિતાના નિર્ધનપણાદિકના કારણથી તે મનવાંછિત મનોહર પતિને નહીં પામવાથી મોટી ઉમ્મરવાળી થઇ હતી. તેથી તે વૃદ્ધ કુમારીને નામે પ્રસિદ્ધ થઇ હતી. તેણી હંમેશાં સારા પતિની પ્રાપ્તિ માટે કામઢે-વની પૂજા કરતી અને પૂજાને માટે કોઇ ઉદ્યાનમાંથી હંમેશાં ચોરોવડે પુષ્પોને ચુંટતી હતી. તેની ઉદ્યાનપાળને ખબર પડતાં તેણે એકદા તેણીને પુષ્પ ચુંટતી પકડી, અને તેણીને રાગથી ઉપદ્રવ કરવા લાગ્યો. ત્યારે તે બોલી કે—“હે મહાશય ! મારા કુમારી પણાનો તું વિનાશ ન કર.” તે સાંભળીને તે બોલ્યો કે “હે સુંદરી ! જો તું પરણ્યા પછી તારા પાતની સાથે ભોગ ભોગવ્યા પહેલાં મારી પાસે આવે, તો અત્યારે તને મુક્તિ દઉં, નહીં તો કોઇ પણ પ્રકારે મૂકવાનો નથી,” તે સાંભળી તેણીએ તેનું વચન અંગીકાર કર્યું, ત્યારે તેણે તેણીને રજા આપી, એટલે તે પોતાને ઘેર ગઇ. પછી કેટલેક કાળે કોઇ ચોગ્ય શ્રેષ્ઠિ પુત્ર તેણીને પરણ્યો. રાત્રીને વખતે વસ્ત્ર અને અક્ષરો-થી શોભતી તે શયનગૃહમાં ગઇ અને સત્ય પ્રતિજ્ઞાવાળી તેણીએ પોતાની કરેલી પ્રતિજ્ઞા પતિને કહી. તેણીની વાણીનું આટલું બધું નિશ્ચિનપણું વિચારીને તે પણ મનમાં આશ્ચર્ય પામ્યો, તેથી તેણે તેને ઉદ્યાનમાં જવાની રજા આપી, ત્યારે તે પણ તેજ સમયે આવી. માર્ગમાં ચોરોએ તેને પકડી, ત્યારે તેણીએ સત્ય વૃત્તાંત તેમને કહ્યો. તે સાંભળી આશ્ચર્ય પામી તેઓએ પાછું આવવાનું કબૂલ કરાવી તેને મૂકી દીધી. આગળ જતાં છ માસથી-શુધાંતુર થએલા રાક્ષસે તેણીને બોધ, તેણે પણ તેજ પ્રમાણે વળતાં આવવાનું કબૂલ કરાવી છોડી દીધી, એટલે તે નિવિધન પછે માળી પાસે આવી પહોંચી. તેણીને બોધ સંબ્રમતાથી તે બોલ્યો કે—“હે ભાગ્યવંતી ! અત્યારે તું અહીં કેમ આવી ?” તેણીએ જવાબ દીધો કે “તમારી પાસે પ્રતિજ્ઞા રૂપી પાશવડે બંધાયેલી હોવાથી આવી છું.” તે સાંભળી વિસ્મય પામેલા તેણે ફરી પૂછ્યું કે—“તારા પતિએ તને કેમ રજા આપી ? ત્યારે તેણીએ આદિથી અત સુધીનો સર્વ વૃત્તાંત તેને કહ્યો. તે સાંભળી તેણે વિચાર્યું કે—“અહો આ સ્ત્રી ભતિ છતાં પણ પ્રતિજ્ઞાને

વિષે કેવી દૃઢ મતવાળી છે? કે જેણીએ પોતાનું વચન પાળવા માટે જ આપું મુરકેલીવાળું કાર્ય સાધ્યું. તેણીનો પતિ ચોરો અને રાક્ષસ એ સર્વેએ શક્તિ હોવા છતાં પણ આને મૂકી દીધી, તો નિર્મળ ગુણોવડે શ્રેષ્ઠ અને અનિર્ધ (અનુમોદના કરવા યોગ્ય) એવી આના ઉપર હું કેમ દ્રોહ કરું? આ પ્રમાણે વિચારી તેણીના ચરિત્રથી હૃદયમાં ચમત્કાર પામેલા તે માળીએ તેણીને બહેનની જેમ સન્માન કરી ઘેર જવા રાજ આપી. પાછી આવતાં તેજ પ્રમાણે વિચાર કરી રાક્ષસે અને ચોરોએ પણ તેણીને છોડી દીધી, એટલે તે બહારથી તથા અંદરથી ઉપદ્રવ પામ્યા વિના પોતાને ઘેર આવી. તેણીનું ચરિત્ર સાંભળી તેણીનો પતિ પણ મનમાં અત્યંત આશ્ચર્ય પામ્યો અને તેણીને ઘરની સ્વામિની બનાવી. ગુણને વિષે કેાને આદર ન થાય?

આ પ્રમાણે કથા કહીને અભયકુમારે કહ્યું કે—“અહો! સર્વ સભાસદો તમાને હું પૂછું છું કે તેણીના પતિ વિગેરે ચારમાંથી કેણે દુષ્કર કાર્ય કર્યું? તે કહો.” તે સાંભળીને જેઓ સ્ત્રીઓ ઉપર ઇર્ષ્યાળુ હતા તેમણે ભર્તારને, કુધાતુરોએ રાક્ષસને, કામીઓએ માળીને અને તે આંકાળે ચોરોને દુષ્કર કાર્ય કરનારા કહ્યા. તે સાંભળીને તે આંકાળને ચોર બાણી અભયકુમારે તેને રાજને સોંપ્યો. રાજાએ ચોરને પૂછ્યું, ત્યારે તેણે સત્ય હકિકત કહી. રાજાએ તેને કહ્યું કે—“જેનું મને આ બન્ને વિદ્યા આપે, તો તને અભયદાન આપું.” ત્યારે તે બોલ્યો કે—“આપું.” ત્યારપછી રાજા તેની પાસે ભણવા લાગ્યો. વારંવાર ભણતા છતાં પણ રાજાના હૃદયમાં એક પણ વિદ્યા દૃઢ થઈ નહીં, તેથી ક્રોધ કરીને રાજાએ તેને કહ્યું કે—“કેમ મને વિદ્યા આવડતી નથી?” માત્રાએ કહ્યું કે—“હે રાજા! તમે વિનય વિના ભણો છો. કેમકે તમે ઉંચે આસને બેસા છો, અને હું નીચે ભૂમિ ઉપર બેઠો છું.” તે સાંભળીને રાજા હર્ષ પામી આસન પરથી નીચે ઉતરી તેને ઉંચા આસન પર બેસાડી ભણવા લાગ્યો. એટલે તરતજ તેના હૃદયમાં બન્ને વિદ્યાઓ સ્થિરતાને પામી. તેથી હું કહું છું કે—વિનય જ સર્વ વિદ્યાઓનું સ્થાન છે. વિનય પૂર્વક ભણેલી વિદ્યાઓ અદ્ય કાળમાં જ સિદ્ધ થાય છે.

૩ બહુમાન—શ્રુતજ્ઞાનને ગ્રહણ કરતા શિષ્યે શરતું બહુમાન કરવું જોઈએ. તે બહુમાન પડિતાએ હૃદયનો ભક્તિભાવ કહ્યો છે. શરતું બહુમાન કરવા પૂર્વક ગ્રહણ કરેલું શ્રુત શિષ્યોને ઉત્તરોત્તર ઉત્કૃષ્ટ ક્ષણી સંપત્તિ આપે છે. વિનય અને બહુમાનના ચાર ભાંગા થાય છે. તેમાં કોઈને વિષે બન્ને હોય છે ૧, કોઈને વિષે એકલો વિનય જ હોય છે ૨, કોઈને વિષે એકલું બહુમાન જ હોય છે ૩, અને કોઈ શિષ્યને વિષે બેમાંથી એક પણ હોતું નથી ૪. બહુમાન વિનાનો એકલો વિનય પ્રાપ્ત કરીને નિષ્કળ હોય છે. કેમકે બાહ્યના વિધિ કરતાં આંતરંગનો વિધિ બળવાન છે. આ વિષે એક કથાંત સાંભળો.—

કોઈ એક પર્વતની શુદ્ધામાં શિવ નામના યક્ષની પ્રતિમા હતી. તે પ્રભાવિક હોવાથી લોકમાં પ્રસિદ્ધ હતી. તે મૂર્તિને હંમેશાં કોઈ એક બ્રાહ્મણ તથા કોઈ ભિક્ષુ પૂજતા હતા. તેમાં બહુમાન નહીં છતાં પણ બ્રાહ્મણ બ્રાહ્મણી વિનય ઘણો કરતો હતો. તે રત્ન નવડે શરીર સ્વચ્છ કરી, ઘોડેલાં વસ્ત્ર પહેરી, નિર્ભળ જળથી મૂર્તિને સ્નાન કરાવી તથા ઘણાં પુષ્પોથી પૂજા કરી નવી નદી સ્તુતિ વડે સ્તુતિ કરતો હતો. પરંતુ તે ભિક્ષુ તો શુદ્ધ ભાવથી (બહુમાનથી) તે શિવને પૂજતો હતો. તે હંમેશાં પ્રાતઃકાળે જાગીને તરત ત્યાં આવી તેને નમસ્કર કરી સુખમાં ભરેલા પાણીના કેાગળાવડે તેને નવરાવતો હતો. પરંતુ તેની ભક્તિ અકૃત્રિમ હતી, તેથી પ્રસન્ન થયેલો યક્ષ તેની સાથે એકાંતમાં સુખ પ્રજ્ઞાદિકની વાતો કરતો હતો. તેને તે પ્રકારે વાતો કરતો જોઈને બ્રાહ્મણને તેના પર દ્રેષ થયો. તેથી બીજે દિવસે હંમેશની જેમ તેની પૂજા કરીને પછી ક્રોધથી તેને તિરસ્કાર કરવા લાગ્યો કે—“હે યક્ષ! જેવો તારો સેવક ભિક્ષુ નીચ છે, તેવો જ તું પણ છે. કારણ કે ભક્તિમત્તન અને બ્રાહ્મણ એવા પણ મને છોડીને તું તેની સાથે વાતો કરે છે” ત્યારે યક્ષે તેને કહ્યું કે—“જેવું તેને મારા પર બહુમાન છે, તેવું તારે નથી. આ બાબત તારૂં અને તેલું આંતરું તું કાલે સવારે જાણીશ.” તે સંભળી તેનો પાણીની અવજ્ઞા કરી તે બ્રાહ્મણ પોતાને ઘેર ગયો. હવે રાત્રીને સમ-

યે યક્ષ તે બન્નેની પરીક્ષા કરવા માટે પોતાના એક નેત્રને ઉખેડીને રહ્યો. પ્રાતઃકાળે નિયમ પ્રમાણે તે બ્રાહ્મણ શય્યામાંથી ઉઠીને હંમેશની જેમ સ્નાનાદિક કરી પૂજાની સામગ્રી લઈ યક્ષના મંદિરમાં આવ્યો. તે વખતે યક્ષને એક નેત્રવાળો જોઈ તે દુઃખી થયો, અને વારંવાર વિલાપ કરવા લાગ્યો. થોડી વારે અત્યંત ભકિતમાન તે ભિલ્લ પણ આવ્યો. તે પણ એક નેત્ર ઉખેડેલું જોઈ દુઃખી થયો અને હૃદયમાં ખેદ કરવા લાગ્યો, પછી અત્યંત ભકિતને લીધે તેણે તત્કાળ બાણવડે પોતાનું એક નેત્ર ઉખેડીને તે મૂર્તિને ચાંદાડયું. ભકિતમાનને કયું કાર્ય કરવું સુરકેલ છે ? પછી—“અરે બ્રાહ્મણ ! તે તારી અને આની ભકિતનું આંતરું જોયું ?” એમ કહીને તે યક્ષે તે ભિલ્લના બન્ને નેત્રો સુંદર કરી દીધા અને તે ભિલ્લને કહ્યું કે—“હે વત્સ ! આ નિર્ણય કરેલી તારી ભકિતથી હું તારા પર પ્રસન્ન થયો છું, તેથી મારી કૃપા વડે તને અક્ષય લક્ષ્મી પ્રાપ્ત થશે.” પછી તેના પ્રસાદથી તે ભિલ્લ ઉત્કૃષ્ટ સંપદાને પામ્યો અને સુખી થયો. સમ્યક્ પ્રકારની ભક્તિ કેમ ફળદાયક ન થાય ? તેથી કરીને શાસ્ત્રનો અભ્યાસ કરતા પુદ્ગિમાન શિષ્યે નિષ્કપટપણે બહુમાન પૂર્વક વિશેષે કરીને શુદ્ધો વિનય કરવો.

૪ ઉપધાન—હવે હું ઉપધાન કહું છું—જેના વડે શ્રુત સમ્યક્ આરાધના દ્વારાએ કરીને આત્માની સમીપે લવાય તે ઉપધાન એટલે વિવિધ પ્રકારની તપસ્યા. બાણધરોએ જે અધ્યયન બાણવામાં જે તપસ્યા કરવાની કહી હોય, તે તપસ્યા પૂર્વક તે અધ્યયન બાણવું જોઈએ. કારણકે તેમ કરવાથી જ તે બાણેલું સફળ થાય છે. આ લોક સંખ્યાની મત્રો પણ તપ વિના સિદ્ધ થતા નથી, તો પરલોકને સાધનાર જિનાગમ તપ વિના કેમ સિદ્ધ થાય ? કારણ કે તપ કરવાથી પૂર્વના જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો ક્ષય થાય છે, અને તેનો ક્ષય થવાથી સુખે કરીને—અદ્ય પ્રયાસે શ્રુતજ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે. તે ઉપર દષ્ટાંત સાંભળો—

ગંગા નદીને કીનારે (કોઈ ગામમાં) પુણ્ય કર્મને વિષે આદરવાળો બે-સાધવો રહેતા હતા. તેમણે નિર્ભજ હૃદયથી કોઈ મોટા ગમ્મમાં દીક્ષા લીધી. ત્યાં મુખ્ય મુનિઓ તે બન્ને સિ-

બોને શીખપણે ગ્રહણ અને આસેવના શિક્ષાને શીખવવા લાગ્યા. સર્વ કોઈને શીખવતું શ્રેયસ્કર છે. અનુક્રમે મોટા ભાઈ નિપુણ બુદ્ધિવાળો હોવાથી શ્રુતજ્ઞાનના પારને પામ્યો, તેથી તે આચાર્ય પદવી પામ્યો. વિદ્યા સંપત્તિનું સ્થાનજ છે. બીજો નાનો ભાઈ અલ્પ બુદ્ધિવાળો હોવાથી અલ્પ શાસ્ત્રજ્ઞ શીખી શક્યો. સરસ્વતી પણ લક્ષ્મીની જેમ પૂર્વના કરેલા કર્મને અનુસરે છે. પછી જેમ ક્ષય તિથિએ ચાચકોને લોજન દેનાર દાતાર વિશ્રાંતિને પામતો નથી, તેમ તે આચાર્ય શિષ્યોને શ્રુતજ્ઞાન દેતાં કદાપિ વિશ્રાંતિને પામતો નહોતો. શિષ્યોએ કરેલા સૂત્રાર્થના ચિંતવન અને પ્રશ્ન-ઉત્તર રાત્રીએ પણ તેને સુષે શયન થઈ શકતું નહીં, પરંતુ શરીરે પુષ્ઠ થયેલો તેના નાનો ભાઈ સ્વેચ્છાપૂર્વક નિરંતર સુષે જમતો, સુષે સુતો, અને સુષે રહેતો હતો. તેને બેઠને સારી બુદ્ધિની ઉચિતતાથી રહિત થયેલા સૂરિએ વિચાર કર્યો કે—“આ મારો ભાઈ ધન્ય છે, કે જે રાત્રીદિવસ સુખી છે. અભાકૃપાણના ન્યાયની જેવા આ જ્ઞાનવડે બંધનવડે પશુની જેમ હું કેવી દુઃખદાયી દશાને પામેલો છું ?” આ પ્રમાણે જ્ઞાન ઉપર દ્રેષ થવાથી તે આચાર્ય વાચનાદિક આપવામાં ઉદ્દેગ પામ્યો, તેથી સ્વાધ્યાયને દિવસે પણ તે શિષ્યોને ‘આજ તો અસ્વાધ્યાય છે’ એમ કહેવા લાગ્યો. આ પ્રમાણે જ્ઞાનની આશાતના કરવાથી તે દુર્બુદ્ધિએ જ્ઞાનને હણનારું કર્મ બાંધ્યું. પ્રમાદી મનુષ્ય કયું દુષ્કર્મ ન કરે ? આ પ્રમાણે જ્ઞાનના કરેલા અતિચારને આલોચ્યા વિના તે મરણ પામી ચારિત્ર ધર્મમાં સ્થિર હોવાથી સૌધર્મ દેવલોકમાં દેવતા થયો. ત્યાંથી ચવીને કોઈક ગામમાં તે આભીર (ભરવાડ) નો પુત્ર થયો. તે પુત્ર યુવાન થયો ત્યારે તે કોઈ યોગ્ય કન્યાને પરણ્યો. તેને અનુક્રમે સાર્થક નામવાળી સુરૂપા નામની પુત્રી થઈ, અને તે કામદેવ રૂપી મત્ત હાથીને ફોડા કરવાના વન સમાન યુવાવસ્થાને પામી. એકદા તે ચતુર એવી તે સુરૂપાને ગાડું હાંકવા આગળ બેસાડીને ઘી વેચવા માટે નગર તરફ ચાલ્યો. તે વખતે તેણીનું રૂપ જોવાને હ્રુબ્ધ થયેલા બીજા પણ આભીરના પુત્રો ઘી વેચવાના મિષથી તેની સાથે ગાડાં લઈ લઈને ચાલ્યા. માર્ગમાં આગળ ચાલતા ગાડા ઉપર

એકેલી તેણીને એકાગ્ર ચિત્તે તેઓ ભેળા લાગ્યા, તેથી તેમનાં ગાડાં તથા મન ઉન્માર્ગે પ્રવર્ત્યાં, અને તેથી તત્કાળ પરસ્પર અથડાઇને તે ગાડાંઓ ભાંગી ગયાં. અનિતોદ્વિગ્ધપણું મનુષ્યોને કંઈ કંઈ હાનિ ન આપે ? તેથી વિદ્યાર્થી થયેલા તેઓ સર્વેએ ભેળા થઇને તે ખજાનાં નામા પાડ્યાં કે—આ છોકરી અશકટા અને તેના પિતા અશકટાપિતા છે. આ સર્વ ભેદને સુરૂપના પિતાને ખરો—નિશ્ચય વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન થયો. લઘુકર્મીઓને અદ્ય નિમિત્તે કરીને પણ વૈરાગ્ય થાય છે. તેથી તેણે કેાઈ આભીરપુત્રને ધન સહિત પોતાની કન્યા પરણાવી, અને પોતે કેાઈ મોટા ગચ્છમાં દીક્ષા અંગીકાર કરી. પછી તે આભીર સાધુ ઉદ્ધમપૂર્વક યોગ વહન કરી તથા કલેશ સહન કરી શ્રુત ભણના લાગ્યો, અને અનુક્રમે ઉત્તરાધ્યયનનાં ત્રણ અધ્યયનો શીખી ગયો. પછી ચોથા અધ્યયનનો ઉદ્દેશો કરતાં જ્ઞાનની અવસ્થા કરવાથી ઉત્પન્ન થયેલું તેનું પૂર્વતું કર્મ ઉદ્ધમમાં આબ્યું. કેમકે ભોગવ્યા વગર તે કર્મનો નાશ થઈ શકતો નથી. ત્યાર પછી આંગ્રેલ તપ કરીને બે દિવસ સુધી ચત્ત પૂર્વક ભણતા છતાં પણ તેના હૃદયમાં એક પદ પણ સ્થિર થયું નહીં, ત્યારે શુરૂએ તેને કહ્યું કે—“ હે વત્સ ! જ્યાં સુધી આ ભણાશે નહીં (આવડશે નહીં) ત્યાં સુધી તેની અનુજ્ઞા તને અપાશે નહીં, અને ત્યાં સુધી આંગ્રેલ કરવા પડશે. ” તે સાંભળીને તેણે કહ્યું કે—“ ભાલે, મારે પણ એજ પ્રમાણે હો. ” એમ શુરૂના વચનને અંગીકાર કરીને ઉદ્ધમવંત તે આંગ્રેલમાં તત્પર થઇને તેનું પહેલું પદ ભણુવ લાગ્યો. સત્તિદિવસ વિશ્રાંતિ રહિત ઉંચે સ્વરે તે ગોખવા લાગ્યો, પરંતુ હાથમાં જેમ પાદો ન ટકે, તેમ તેના ચિત્તમાં એક પદ પણ ટકયું નહીં—સ્થિર થયું નહીં. વારંવાર તેના બોધને સાંભળી જ થીજ ખીજા ઘણા નાના સાધુઓ પણ તે પદ શીખી ગયા, તેથી તેઓએ તેની અનેક પ્રકારે હાંસી કરી. અત્યંત વિસ્મરણુના સ્વભાવવાળા તેને વારંવાર શુરૂ સંભારી દેતા હતા, તો પણ તે અશુદ્ધ પદનો ઉચ્ચાર કરવા લાગ્યો, તેથી શુરૂ પણ ઉદ્ભ્રમ પડ્યા. પછી શુરૂએ તેને શિક્ષા આપી કે—“ હે વત્સ ! અક્ષરના વિપરીત ઉચ્ચારથી શ્રુત દુષણ પામે છે, તેથી તેની તું આશાતના કરે

છે. ન્યૂન, અધિક કે વિપરીતપણે વર્ણનો ઉચ્ચાર કરવાથી શ્રુતનો આશ્રય કરતો પ્રાણી અનેક દુઃખો પામે છે. તેથી કરીને હે વત્સ ! તું શ્રુતનો અભ્યાસ મૂકી દે, અને જિનાગમમાં તત્ત્વભૂત 'મા રુપ્ય મા તુપ્ય એ બે પદનેજ લક્ષ્યા કર.' ત્યારે તે સુનિ તેજ બે પદને વધારે વધારે ગોખવા લાગ્યા. કેમકે [વનચર્વતની સર્વ પ્રવૃત્તિઓ ગુરુને આધીનજ હોય છે. તે બે પદ પણ પ્રાકૃત ભાષાવાળા ગોખતાં ગોખતાં તેમાંથી એક એક અક્ષર ન્યૂન બોલવા લાગ્યા. એટલે કે "મા રુસ, મા રુસ" એ બે પદોમાંથી રુ અને મા અક્ષર મૂકી દઈને બોલવા લાગ્યા, તેથી લોકોએ તેનું માસરુસ એવું નામ પાડ્યું. અશુદ્ધ બોલતાં છતાં પણ તે બંને પદનો અર્થ તેણે કદાપિ વૃથા કર્યો નહીં. એટલે કે કોઈપણ તેની પ્રથંસા કરે તો તેથી તે હર્ષ-તોષ પામતો નહીં અને કે.ઇ ઉપહાસ-મરકરી કરે તો તેથી ક્રોધ-રોષ કરતો નહીં. આ પ્રમાણે તીવ્ર આંબીલ તપ કરતાં બાર વર્ષો વ્યતીત થયા, ત્યારે તેનું તે જ્ઞાનાવરણ કર્મ જીર્ણ રજજીની જેમ તુટી ગયું. ત્યારપછી વિશિષ્ટ બુદ્ધિ ઉત્પન્ન થવાથી તેણે ચોથા અધ્યયનનો અભ્યાસ કર્યો, અને અનુક્રમે તે સમગ્ર શ્રુતનો પારગામી થયો. પછી ઘાતિ કર્મનો ક્ષય કરી, કેવળજ્ઞાન પામી અનુક્રમે તે કર્મ રહિત થઈ મોક્ષપદ પામ્યા, તેથી કરીને બુદ્ધિમાન પુરૂષે ઉપધાન સહિત જિનાગમનો અભ્યાસ કરવો જોઈએ. અને તેમ કરવાથી તે જિનાગમ આ ભવ તથા પરભવમાં પણ સુખે કરી પ્રાપ્ત થાય.

“ અનિહવ—હાહા માણસે શુરૂ પાસેથી શ્રુત ગ્રહણ કરીને તે શુરૂનો નિહવ કરવો નહીં. પરંતુ જેની પાસે જે જ્ઞાનનો અભ્યાસ કર્યો હોય, તે વિષયમાં તેનુંજ નામ સ્પષ્ટ રીતે કહેવું. બીજાનું નામ કહેવાથી પોતાનું ચિત્ત મલિન થાય છે, અને તેથી કરીને યત્ન વડે સિદ્ધ કરેલી વિદ્યા પણ ક્ષણકાયક થતી નથી. આ વિષય ઉપર દૃષ્ટાંત સાંભળો—

સ્તંભપુર નામના પુરમાં એક નાપિત (હજામ) રહેતો હતો. તેની શસ્ત્રની કોથળી વિદ્યાના બળથી આકાશમાં નિરાધાર રહેતી

હતી, તેથી તે ઘણી પ્રસિદ્ધિ પામ્યો હતો. તે જોઈને કોઈ એક પરિ-
માળકે તેની સેવા કરી તેની પાસે વિધિ પ્રમાણે આકાશને અવલં-
બન કરનારી વિદ્યા ગ્રહણ કરી. શું નીચથડી કળા ગ્રહણ ન કરાય ?
પછી તે પરિમાળક ચંપા નગરીમાં ગયો. ત્યાં પોતાના ત્રિદંડને
આકાશ મંડળના અલંકાર રૂપ કરવાથી મહા પુરુષો તેની પૂજા
કરવા લાગ્યા. તેની પ્રસિદ્ધિ સાંભળીને રાજાએ પણ તેને બહુ
માન આપ્યું. એકદા રાજાએ તેને પૂછ્યું કે—“હે પૂજ્ય ? આ
તમારા તપની શક્તિ છે ? કે કોઈ વિદ્યાની શક્તિ છે ?” તે
જોલ્યો કે—“હે રાજા ! આ મારી વિદ્યાની શક્તિ છે.” રાજાએ
પૂછ્યું—“ત્યારે તમારા ગુરુ કોણ છે ? અને તે ક્યાં છે ? તે કહો.”
ત્યારે તે પરિમાળક લજ્જાને લીધે તે નાપિત ગુરુ નામ દીધું
નહીં, અને કપોલ કલ્પનાએ કરીને રાજાને કહ્યું કે—“હિમાલયના
મહાતીર્થમાં રહેનારા તપસ્વી વિશ્વકિતિ દેવ નામના મારા વિદ્યાગુરુ
હતા.” આ પ્રમાણે ગુરુના નિન્હવ રૂપ પાપે કરીને કોપ પામી
કોઈ દેવતાએ ખડખડ કરતો તેનો દંડ પૃથ્વી પર પાડી નાંખ્યો,
અને આકાશ વાણીએ કરીને તેનું તે પાપ બહાર કર્યું. તે સાંભળીને
રાજા વિગેરે સર્વ જનોએ તે ત્રિદંડીની નિંદા કરી. તેથી જો બન્ને
લોકમાં વિદ્યાના શુભ ફળની વાંછા હોય, તો બુદ્ધિમાને સર્વથા પ્રકારે
ગુરુનો નિન્હવ કરવો નહીં.

૬ વ્યંજન—તથા વ્યંજન, અર્થ અને તદ્દભય વડે શ્રુતને
શુદ્ધ રીતે બાણુનું જોઈએ. જો અશુદ્ધ રીતે બાણુવામાં આવે, તો તે
શ્રુતની અવશ્ય આશાતના થાય છે. તેમાં વ્યંજન એટલે અક્ષર
કહેવાય છે. તે વ્યંજન ન્યૂન અથવા અધિક કરીને જો બાણુ, તો
અવશ્ય બન્ને લોકમાં તે પ્રત્યવાય—કષ્ટને પામે છે. કારણકે વર્ણુ
(વ્યંજન) નો લેહ થવાથી અર્થનો લેહ થાય છે, અને અર્થનો લેહ
થવાથી ક્રિયાનો લેહ થાય છે. તથા ક્રિયાનો લેહ થવાથી ઇચ્છિત
અર્થનો નાશ અને અનર્થની પ્રાપ્તિ અવશ્ય થાય છે. અહીં વર્ણુનું
અધિકપણ કરવા ઉપર કુણાલની કથા સાંભળો—

આ ભરતદેવમાં પાટલિપુર નામનું નગર છે. તેમાં મૈત્રેયવંશી

૧ વિપરીતપણું.

સસુદ્રનો ઉલ્લાસ કરવામાં ચંદ્ર સમાન અને બિંદુસાર રાજાનો પુત્ર અશોકેશી નામનો પવિત્ર ચરિત્રવાળો રાજા રાજ્ય કરતો હતો. તેને કોઈક રાણીથી કુણાલ નામે પુત્ર ઉત્પન્ન થયો. તેને બાલ્યાવસ્થામાં જ રાજાએ સ્નેહને લીધે ઉત્તમચિની નગરી આપી, તેમાં રાજાના આદેશથી સુભટો તેનું જીવની જેમ રક્ષણ કરતા હતા. પછી જ્યારે તે આઠ વર્ષનો થયો, ત્યારે તે સુભટોએ રાજાને જણાવ્યું કે— “કુમાર આઠ વર્ષના થયા છે.” તે જાણીને રાજાએ વિચાર્યું કે— “આ કુમાર અભ્યાસ કરવાને યોગ્ય થયો છે. તેથી તેને બાણાવલો જોઈએ. કેમકે કુમારોને બાલ્યાવસ્થામાં જ કળાનો અભ્યાસ કરાવ્યો હોય, તો તેઓ વંશના અલંકાર રૂપ થાય છે.” આ પ્રમાણે વિચારીને રાજાએ પોતે લેખ લખ્યો, અને તેમાં સુખેથી સમજી શકાય એવા હેતુથી પ્રાકૃત ભાષામાં લખ્યું કે— “આ કુમારને જ્ઞાપીયડ—બાણાવલો.” આ વિગેરે હકીકત લખી રાજાએ લેખ પૂર્ણ કર્યો. પરંતુ તેને મુદ્રિત કર્યા વિના જ રાજા દેહ ચિંતાને માટે ગયો. તે વખતે કુમારની એક વિમાતારે ત્યાં બેઠી હતી, તેણીએ તે લેખ વાંચીને વિચાર કર્યો કે— “રાજાના સર્વ શુભોનો આશ્રયરૂપ આ કુમાર જ્યાંસુધી પરિપૂર્ણ અંગવાળો છે, ત્યાં સુધી મારા પુત્રને રાજ્ય મળવાની વાર્તા માત્ર પણ ક્યાંથી હોય ?” એમ વિચારી તત્કાળ યુદ્ધિ ઉત્પન્ન થવાથી તેણીએ પહેલા અક્ષર (જ) ને માથે એક બિંદુ—અનુસ્વાર વધાર્યું. સ્ત્રીઓનું હૃદય હૃદયયુદ્ધિનું નિધાન જ હોય છે. પછી રાજા દેહચિંતા કરીને આવ્યો તે વખતે પ્રમાદને લીધે તેણે તે પત્રને ફરીથી વાંચ્યા વિના જ મુદ્રિત કર્યો, અને તરત જ તેને ઉજ્જયિનીમાં મોકલ્યો. પિતાના હાથના અક્ષરોથી ચિન્હવાળા તે લેખને જોઈને કુમાર હર્ષ પામ્યો, અને પોતાના બે હાથ વડે તેને લઈ પોતાના મસ્તક પર ચઢાવ્યો. પછી પોતે બાળક હોવાથી પોતાની પાસે બેઠેલા સચિવ (પ્રધાન) ને તેણે તે લેખ વાંચવા આપ્યો. સચિવ પણ તે વાંચી મનમાં અત્યંત ખેદ પામ્યો, તેનાં નેત્રો અશ્રુથી ભર્યા થયાં, અને લેખનો અર્થ કહેવા શક્તિમાન થયો નહીં. ત્યારે કુમારે તેના હાથમાંથી બળાત્કારે લેખ લઈ લીધો અને

પોતે તેને વાંચવા લાગ્યો. તેમાં અંબીયત કુમારોજ્ય—“ આ કુમારને અંધ કરવો ” એવા અક્ષરો ભેંધને તેણે મનમાં વિચાર કર્યો કે—“ અવશ્ય મેં કાંઈ પણ અવિનય કર્યો હશે, તેથી પિતાએ શત્રુની જેમ મને અંધ કરવાનો લેખ લખ્યો. આ મૌર્યવંશમાં પહેલાં કોઈએ પણ શુરજનની આજ્ઞાનો લેખ કર્યો નથી. તો આજે હું જો તેનો લેખ કરું તો તે આજ્ઞાલેખનો માર્ગ બીજાએ ને માટે પણ મેં પ્રવર્તાવ્યો હશેવાય. માટે તેવું ન થાઓ ” એમ વિચારી તે ધીર કુમારે પરિવાર જનોએ વાર્યા છતાં પણ તપાવેલી લોઠાની સળી વડે પોતાના બન્ને નેત્રો પોતે જ અંજિત કર્યા—અંધ કર્યા. તે વૃત્તંત સાંભળીને અશોકશ્રી રાજાએ અત્યંત શોક કર્યો. અને કૂટ-ખેડા લેખને લખનારા મને ધિક્કાર છે એમ કહી વારંવાર પોતાની નિંદા કરવા લાગ્યો. વળી તેણે વિચાર્યું કે—“ ખરેખર માફ કેવ અવળ છે. હું હીન ભાગ્યવાનને મધ્યે અગ્રેસર છું, કે જેથી મારાજ પ્રમાદથી કુમારની આવી દશા થઈ. આ કુમારને હું પ્રથમ સુવશજપદવી આપીને પછી સામ્રાજ્ય પણ આપીશ. આવો મારો મનોરથ મનમાં જ લય પામ્યો ” ત્યારપછી રાજાએ તે કુણાલને બીભૃં સમૃદ્ધિવાળું નગર આપ્યું અને તેની વિભાતાના પુત્રને ઉજ્જિની નગરી આપી. કુણાલે તે વિભાતાનું કુટ કાર્ય કોઈ પણ પ્રકારે બાણી લીધું. કેમકે વિષ્ણુ અને કુષ્ઠ એટલા લાંબે કાળે પણ ગંધાયા વિના રહેતી નથી—ગુપ્ત રહી શકતી નથી. તે નગર લોગવતાં તેને શરદ્ધ્રી નામની પત્નીની કુક્ષિમાં મનોહર લક્ષણવાળો અને કુળને પવિત્ર કરનાર પુત્ર ઉત્પન્ન થયો. વધામણી આપનાર દાસીને કુણાલે ધણું પ્રીતિદાન આપીને બહુ પ્રકારે પુત્રજન્મનો મહોત્સવ કર્યો. પછી “ તે વિભાતાના મનોરથન આજે હું વ્યર્થ કરું. ” એમ વિચારીને કુણાલ રાજ્ય મેળવવાની ઇચ્છાથી પાટલિપુત્ર નગરમાં ગયો. ત્યાં અપૂર્વ સંગીત કળાએ કરીને પૌરજનોને વશ કરતો માર્ગમાં સ્વેચ્છાએ ફરવા લાગ્યો. વાણીની મધુરતાથી તુંબડ નામના દેવને ઉલ્લંઘન કરનાર તે કુણાલ જ્યાં જ્યાં ગાયન ગાતો હતો, ત્યાં ત્યાં મૃગલાની જેમ નગરજનો રંગ સહિત તેની પાછળ જતા હતા. તેની પ્રશંસા સાંભળીને રાજાએ તેને સલામાં બોલાવ્યો, અને નેત્ર

રહિત હોવાથી તેની આડો પડદો રાખીને રાજાએ તેને ગાવાની આજ્ઞા કરી. યોગ્ય સ્થાને ઉચ્ચાર કરેલા મંદ, મધ્ય અને ઉચ્ચ પડજ વિગેરે સ્વરે કરીને તેણે સંગીત કર્યું, તે સાંભળી સલાજનો ચિત્રની જેમ સ્તબ્ધ બની ગયા. તેના અદ્ભુત સંગીત વડે આશ્ચર્ય પામેલા રાજાએ તેને “હે ગાયક ! વરદાન માગ.” એમ કહ્યું, ત્યારે તે તત્કાળ બોલ્યો કે—“ચંદ્રશુભનો પ્રપૌત્ર, બિંદુસારનો પૌત્ર અને અશોકશ્રી રાજાનો અંધ પુત્ર કાકિણી માગે છે.” તે સાંભળી તેને પોતાનો પુત્ર બાણી પડવાને તત્કાળ દૂર કરાવી રાજાએ નેત્રમાં હર્ષ અને શોકના અશ્રુથી વ્યાપ્ત થઈ તેને આલિંગન કર્યું, અને કહ્યું કે—“હે વત્સ ! તે આ કાકિણી જેવી તુચ્છ વસ્તુ શી માગી ?” તે સાંભળીને કુણાલ મૌન રહ્યો, ત્યારે નિપુણ મંત્રીઓ બોલ્યા કે—“હે રાજા ! રાજકુમારોની કાકિણી રાજ્ય કહેવાય છે.” ત્યારે રાજાએ કહ્યું કે—“હે વત્સ ! આવી અવસ્થાવાળા તને રાજ્ય શી રીતે અપાય ?” કુણાલ પણ બોલ્યો કે—“હે પિતા ! મારે પુત્ર થયો છે, તેને રાજ્ય ઉપર અભિષેક કરો. તમને હું પૌત્રજન્મની વધામણી આપું છું.” રાજાએ તેને પૂછ્યું—“તને પુત્ર ક્યારે થયો ?” હાથ જોડીને કુણાલ પણ “સંપત્તિ—હમણાં જ.” એમ બોલ્યો. તે સાંભળી અત્યંત હર્ષ પામેલા રાજાએ તે પૌત્રને તરત જ ત્યાં અણાવ્યો, અને તેતું સંપ્રતિ નામ પાડીને તેનો જન્મોત્સવ કર્યો. પછી સફલ વાણીવાળા અશોકશ્રી રાજાએ સ્નેહને લીધે ઉત્કંઠાથી દશ દિવસ પછી તે ‘કુચકંઠ બાળકને પોતાના રાજ્યપર સ્થાપન કર્યો. પછી અતુલ કેમે તે સંપ્રતિ રાજા શુકલપક્ષના પડવાના ચંદ્રની જેમ સમૃદ્ધિ, બુદ્ધિ, વય (ઉમર) અને તેજવડે વૃદ્ધિ પામવા લાગ્યો. આ સંપ્રતિ રાજાએ પૂર્વ ભવમા માત્ર એક જ દિવસ અવ્યક્ત સામાધિકતું આરાધન કર્યું હતું, તે પુણ્યથી આ ભવે અખંડ આજ્ઞાવાળા તેણે ભરતાર્ધના ત્રણ ખંડ સાધ્યા. પછી સુહસ્તિ નામના શૂર મહારાજના યોગથી રાજા બલિસ્મરણ જ્ઞાનને પામી શ્રાદ્ધ-

૧ જેના મુખમા દૂધ હોય તે—ધાવણો.

મને અંગીકાર કરી ઉત્કૃષ્ટ આહુત (શ્રાવક) થયો. તે રાજાએ રથયાત્રાદિક પુણ્યકાર્યો કરીને જૈનધર્મનો ઉદ્યોત કર્યો, અને ભારતાર્થને જિનચૈત્યોવડે અલંકૃત કર્યું. હે સભ્યો ! આ કથાનું તાત્પર્ય એ છે જે અશોકશ્રી રાજાના લેખમાં એક મિંદુ વધવાથી કુણાલને માત્ર ભણવારૂપ કાર્યનો જ એક વિનાશ થયો, એટલું જ નહીં, પરંતુ દષ્ટિ-નેત્રનો નાશ, રાજ્યરહિતપણું અને શત્રુનો પરાભવ એ વિગેરે ઘણાં કષ્ટો પણ પ્રાપ્ત થયાં. તો જિનેશ્વરના વચનને જો વર્ણાદિકના આધકપણા વડે ભણવામાં આવે, તો અત્યંત કાર્યની અસિદ્ધિ થાય, તથા તેની આશાતનાને લીધે અનેક કષ્ટો ઉત્પન્ન થાય, તેથી જેને શુભની વાંછા હોય, તે યુદ્ધિમાને જિનાગમમાં વર્ણાદિકની અધિકતા કરી કદાપિ ભણવું નહીં.

હવે વર્ણાદિકના ન્યૂનપણાને વિષે વિદ્યાધરનું દષ્ટાંત કહું છું, તે સાંભળો.—એકદા શ્રીમહાવીર સ્વામી રાજગૃહ નગરમાં સમવસર્યા. તેમને વંદના કરવા માટે શ્રીશ્રેણિક રાજા હર્ષથી ત્યાં ગયો, અને ઉત્કંઠા પૂર્વક તેમની પાસે ધર્મોપદેશ સાંભળી ખુશી થયો. ત્યાંથી પાછા વળતાં માર્ગમાં તેણે એક વિદ્યાધરને પાંખ કપાયેલા પક્ષીની જેમ આકાશમાં ઉડતો અને પાછો નીચે પડતો જોયો. તે જોઈ મનમાં આશ્ચર્ય પામેલા રાજાએ પાછા આવી ભગવાનને તે વિદ્યાધરનું વૃત્તાંત પૂછ્યું, ત્યારે જગદીશ પણ યોદ્ધા કે—“તે વિદ્યાધર પ્રમાદને લીધે આકાશગામિની વિદ્યાનો એક અક્ષર ભૂલી ગયો છે, તેથી કરીને સંપૂર્ણ વિદ્યા નહીં સ્ફુરવાથી આકાશમાં ઉડવાની ઇચ્છાવાળો તે ખેદ પામે છે. વિદ્યા કાંઈ પણ ઉણી હોય તો તે સંપૂર્ણ ફળને આપી શકતી નથી.” તે સાંભળીને અભયકુમાર મંત્રીએ તે ખેચર (વિદ્યાધર) ની પાસે જઈ તેને કહ્યું કે—“જો તમે મને વિદ્યા આપો, તો હું તમારો ભૂલી ગયેલો એક અક્ષર બતાવું.” તે સાંભળી વિદ્યાધરે તેને હા કહી, અને તેની પાસે તે વિદ્યાના ણીબ સર્વે અક્ષરો કહી બતાવ્યા. ત્યારે પદ્માસારી યુદ્ધિવાળા અભયકુમારે તેને તે અક્ષર કહ્યો. તરત જ તેની વિદ્યા સ્ફુરણાયમાન થઈ, તેથી હર્ષ પામેલા તે વિદ્યાધરે તે મંત્રીને વિધિ પૂર્વક તે વિદ્યા આપી, અને પછી તે આકાશમાં ઉડી ગયો. જેમ

એક અક્ષરે કરીને પણ હીન એવી વિદ્યા તેને સ્કુરી નહીં, તે જ પ્રમાણે વર્ણાશ્રમથી હીન એવું શ્રુત પણ ઇષ્ટ સિદ્ધિને આપી શકતું નથી, તેથી બુદ્ધિરૂપી ધનવાળા પુરૂષોએ શ્રુતનો અભ્યાસ કરવો, તે વર્ણાશ્રમથી શુદ્ધ જ કરવો. કારણકે ઔષધની જેમ ન્યૂનાધિક વિનાનું જ તે શ્રુત પથ્ય-હિત કારક છે.

૭ અર્થ—તથા હાલના પુરૂષે શ્રુતની ^૧વ્યાખ્યા યથાર્થપણે જ—સત્ય રીતે જ કરવી જોઈએ. કેમકે જે શ્રુતની વ્યાખ્યા અન્યથા—અસત્ય કરી દોય, તો તે અસંખ્ય દુઃખ આપનારી થાય છે. અસત્ય વ્યાખ્યા કરનાર પુરૂષ માત્ર એક પોતાના આત્માને જ અનંત ભવ-ભ્રમણમાં નાંખે છે, એટલું જ નહીં, પરંતુ પોતાની સમગ્ર સંસારીનું પણ અનંત ભવભ્રમણમાં નાંખે છે. હાલમાં પૂર્વના આચાર્યોએ પોતાના તથા પરના શાસન (મત) ના વિવિધ પ્રકારના કુમાર્ગો કે જે દુર્ગતિને આપનારા છે, તે ચિરકાળથી પ્રવર્તાવેલા જોવામાં આવે છે, તે વિષે ઉપદેશમાળામાં કહ્યું છે કે—

“ જહ સરણસુવગયાણં, જીવાણ નિકિતર્હ સિરે જો ડ ।

एवं आयरिजोऽविहु, उस्सुत्तं पन्नवितो अ ॥ ”

“ જેમ કેઈ પુરૂષ પોતાને શરણે આવેલા જીવના મસ્તકનો છેદ કરે, તે જ પ્રમાણે ઉત્સુકની પ્રરૂપણા કરનાર આચાર્ય પણ જાણવો. અર્થાત્ તે પોતાને શરણે આવેલા જીવો-સાધુઓ વિગેરેને ખોટો ઉપદેશ આપવાથી તેમની દુર્ગતિનો હેતુ બને છે. ”

જે શુદ્ધ સિદ્ધાન્તનો અર્થ અન્યથા પ્રકારે કહે છે, તેનો તપ, જપ, જ્ઞાન, સત્ક્રિયા વિગેરે સર્વ નિષ્ફળ થાય છે. શાસ્ત્રમાં સંભળાય છે કે—જમાલિ સત્ક્રિયા અને સત્જ્ઞાનથી યુક્ત હતો, તોપણ અરિહંતાના એક જ વચનની અન્યથા પ્રરૂપણા કરવાથી દુર્ગતિને પારખ્યો. બીજા વચનનો પણ મિથ્યા અર્થ કરવાથી નરકાદિક દુર્ગતિ પ્રાપ્ત થાય છે, તો જગતને પવિત્ર કરનાર જિનેશ્વરના વચનનો અન્યથા અર્થ કરવાથી દુર્ગતિ પ્રાપ્ત થાય, તેમાં શું કહેવું ? આ વિષય ઉપર વસુ અને પર્વતકની કથા સાંભળો.—

૧ અર્થ. ૨ પુત્ર પૌત્રાદિક, અથવા શિષ્ય પ્રશિષ્યાદિક.

આ ભરતક્ષેત્રમાં લક્ષ્મીવડે સમૃદ્ધિવાળી શુક્રિતમતી નામની નગરી છે. તેમાં શ્રીમાન્ અભિચંદ્ર નામે રાજા હતો. તે સુદ્ધ કર્મમાં આગસ રહિત હતો, અને તેના ચરણને સર્વે રાજાઓ ભક્તિથી નમ્ર થઈ નમસ્કાર કરતા હતા. તેને વસુ નામે મહા બુદ્ધિમાન પુત્ર ઉત્પન્ન થયો. તે બાહ્યાવસ્થાથી જ સત્ય બોલવામાં આદર વાળો હતો. તે નગરીમાં સર્વ વિદ્યાવડે નિર્ભળ બુદ્ધિવાળો ક્ષીરકંઠનામે ઉપાધ્યાય હતો. તેને પર્વતક નામે પુત્ર હતો. તેની (ઉપાધ્યાયની) પાસે વસુકુમાર, પર્વતક અને ત્રીજો નારદ નામનો કોઈ પરદેશી છાત્ર, એ ત્રણે શુદ્ધ મનવાળા ઉત્કંઠા પૂર્વક વિદ્યાભ્યાસ કરતા હતા. એકદા રાત્રીએ મહેલના ઉપલા ભાગમાં તેઓ ભણતા હતા, ગુરૂ જાગતા હતા, અને તેઓ પાઠ કરીને થાકી ગયા હોવાથી ક્ષણવાર નિદ્રાના સુખને અનુભવતા હતા; તે વખતે આકાશમાં બે ચારણ સુનિ જતા હતા, તેમણે એકજ ગુરૂના શિષ્ય છતાં ભિન્ન ગતિમાં જનારા તે ત્રણેને જાણી—જેઈ પરસ્પર જણાવ્યું કે—“ આ ત્રણ શિષ્યોમાંથી એક સ્વર્ગે જશે, અને બીજા બે નરકે જશે, પ્રાણીઓની ગતિ પોતપોતાના કર્મને લીધે ભિન્ન ભિન્ન હોય છે. તે સાંભળીને ક્ષીરકંઠક ઉપાધ્યાય ખેદ પામીને વિચારવા લાગ્યા કે—“ અરે ! મારા ભણાવેલા બે શિષ્યો નરકે જશે. એ મોટા ખેદની વાત છે. ” પછી પ્રાતઃકાળે આ ત્રણમાંથી કોણ સ્વર્ગે જશે ? અને કયા બે નરકે જશે ? તે જાણવાની ઈચ્છાથી ગુરૂએ તે ત્રણેને એકી વખતે પોતાની પાસે બોલાવ્યા. તેમને એક એક લોટનો કુકડો આપીને ગુરૂએ કહ્યું કે—“ આ કુકડાને તમારે એવે ઠેકાણે હણવા, કે જ્યાં કોઈ પણ દેખતું ન હોય. ” ત્યારે વસુ અને પર્વતકે નિર્જન સ્થાનમાં જઈને પોતપોતાના કુકડાને હણ્યા, અને તે સાથે પોતાની સફળતિને પણ હણી, પરંતુ નારદ તો નગરથી ઘણે દૂર જઈ નિર્જન પ્રદેશમાં રહી ચોતરફ દિશાઓ જોતો વિચાર કરવા લાગ્યો કે—“ પૂજ્ય ગુરૂએ પ્રથમ તો એવી આજ્ઞા કરી છે કે—જ્યાં કોઈ પણ દેખતું ન હોય, તે સ્થાને તારે આ લોટનો કુકડો હણવો. પરંતુ પ્રથમતો હું જ જોઉં છું, આ સર્વ પક્ષીઓ જુએ છે, લોકપાળ દેવતાઓ જુએ છે, તથા

જ્ઞાની પુરૂષો પણ બુદ્ધિ છે, તેથી કોઈપણ ભેતું ન હોય, એવું તેો ત્રણ જગતમાં કોઈ સ્થાનજ નથી, તેથી શુરૂના વચનનું તાત્પર્ય એ જણાય છે કે આ કુકડો હજીવા લાયકજ નથી, કારણ કે કંડુમાં તત્પર એવા શુરૂ મહારાજ હંમેશાં હિંસાથી લાય પામેલા જ રહે છે, માટે આવો આદેશ અમારા બુદ્ધિની પરીક્ષા કરવા માટેજ આપેલો જણાય છે. ” આ પ્રમાણે વિચારીને તે કુકડાને માર્યા વનાજ પાછો આવ્યો, અને તેનો વિનાશ નહીં કરવાતું કારણ તેણે શુરૂને જણાવ્યું. તે સાંભળી ‘ નિશ્ચે આ જ સ્વર્ગે જશે ’ એમ નિશ્ચય કરીને શુરૂએ બહુ સાડું બહુ સાડું એમ બોલી તેને આલિંગન કર્યું. મહાત્માઓને આ પોતાનો અને આ પારકો એવી ગણતરી હોતી નથી, પરંતુ જેનામાં ગુણ દેખે, તેના ઉપર જ તત્વથી તે આસક્ત-પ્રીતિવાળા રહે છે. પછી વસુ અને પર્વતક પાછા આવીને બોલ્યા કે—“ જ્યાં કોઈ દેખતું ન હોતું, ત્યાં અમે કુકડાને માર્યા છે. ” તે સાંભળી શુરૂએ આક્રોશ કરી તેમને કહ્યું કે—“ હે પાપીઓ ! પ્રથમ તો તમે પોતેજ ભેતા હતા, તથા પક્ષિ વિગેરે પણ ભેતા હતા, તો કેમ તમે કુકડા માર્યા ? ” પછી ભણાવવા ઉપરથી તેતું ચિત્ત વિપર્યાસ પામ્યું, અને તેણે વિચાર્યું કે—“ મારા જ્ઞાનને ધિક્કાર છે, મારી બુદ્ધિને ધિક્કાર છે, અને મારી ઉપદેશ દેવાની ચતુરાઈને પણ ધિક્કાર છે. અભવીને આપેલા ઉપદેશની જેમ, ઉપર ક્ષેત્રમાં વાવેલા ઘીજની જેમ, બધિર માણસ પાસે ગાયેલા ગાયનની જેમ અને અરણ્યમાં કરેલા રૂઢનની જેમ વસુ અને પર્વતકને વિષે મેં આટલા દિવસ સુધી રાત્રિ દિવસ જે ભણાવવાનો પરિશ્રમ કર્યો, તે સર્વ નિષ્ફળ ગયો. પર્વતક નામનો પુત્ર મને પ્રિય છે, અને વસુકુમાર પુત્ર કરતાં પણ અધિક પ્રિય છે, તે બન્નેને મેં જે વિદ્યા આપી, તે સર્પને દૂધ પાયા જેવું થયું. શુરૂની વાણીનો પરિણામ પાત્રની યોગ્યતા પ્રમાણે જ થાય છે, કેમકે મેઘતું જળ સ્થાનના ભેદથી સુકતાઈળ પણ થાય છે અને લવણ પણ થાય છે. ભે આ બન્નેને મારી વિદ્યા નરક આપનારી છે, તો પાપના નિવાસરૂપ આ ગૃહવાસ વડે મારે સર્પ. ” આ પ્રમાણે વૈરાગ્ય થવાથી ઉપાધ્યાયે તત્કાળ દીક્ષા ગ્રહણ કરી. સત્પુરૂષનો

ઉદ્દેગ, વિશેષ પુણ્યની પ્રાપ્તિને માટે થાય છે. નારદ તે ગુરૂની કૃપાથી સર્વ વિદ્યામાં નિપુણ થઈ શરદ્ ઋતુના ચંદ્રની જેમ નિર્મળ બુદ્ધિવાળો પોતાને ઘેર ગયો. કેટલેક કાળે અભિચંદ્ર રાજાએ પણ ત્રત અંગીકાર કર્યું. જેઓ અવસરને યોગ્ય કાર્ય કરે છે, તેઓ જ કુશળ કહેવાય છે. તેના સ્થાન ઉપર વસુરાજા પૃથ્વીનું શાસન કરવા લાગ્યો. સત્યવાદીપણે લોકમાં તેની અધિક પ્રસિદ્ધિ થઈ હતી. તેથી તે પોતાની પ્રસિદ્ધિને રક્ષણ કરવા માટે પણ નિરંતર સત્ય જ બોલતો હતો. જેની જેવી પ્રસિદ્ધિ હોય, તે પ્રાપ્ત કરીને તેવી જ લેસ્થાવાળો હોય છે.

એકઠા કોઈ એક પારધિ વનને વિષે મૂગયા કરવા ગયો. ત્યાં તેણે એક મૂગ ઉપર બાણ માર્યું તે બાણ વિધ્યાચળ પર્વતની પૃથ્વીમાં વચ્ચે જ સ્ખલિત થયું. તેની સ્ખલનાતું કારણ બહુવા માટે તે ત્યાં ગયો, તો હસ્તનો સ્પર્શ કરવાથી તેણે આકાશ સ્ફટિકની શિલા છે એમ બહુયું. તેણે વિચાર કર્યો કે—“ ચોતરફ સુખવાળા અરિસામાં ચિત્રની જેમ આ શિલામાં પ્રતિબિંબિત થયેલા દૂર ચાલતા મૂગને મેં જોયો. હસ્તના સ્પર્શ વિના કોઈ પણ રીતે આ શિલા જણાય તેવી નથી. તેથી રત્નરૂપ આ શિલા વસુ રાજાને લાયક છે ” એમ વિચારીને તે શિકારીએ એકાંતમાં રાજાને જઈને તે શિલાના વાત કહી, તે સાંભળી હર્ષ પામેલા રાજાએ તેને દ્રવ્યથી સંતોષ પમાડી તે વનમાંથી તે શિલાને ગ્રસ્ત રીતે મંગાવી લીધી. પછી કારીગરો પાસે તે શિલાની પોતાના સિંહાસનની વેદિકા ઘડાવી, અને પછી તે કારીગરોને રાજાએ મારી નાંખ્યાં. ખરેખર રાજાએ નિર્દય જ હોય છે. તે વેદિકા ઉપર રાજાએ પોતાનું સિંહાસન સ્થાપન કર્યું, તે સત્યના પ્રભાવથી આકાશમાં રહ્યું છે, એમ લોકો બહુવા લાગ્યા. અને—“અહો ! આના સત્યથી તુષ્ટમાન થયેલા દેવતાઓ તેનું સાનિધ્ય કરે છે ’ એમ સર્વત્ર તેની પ્રસિદ્ધિએ દિશાઓને વાચાળ કરી, તેથી સીમાહાના રાજાએ લય પામીને તેની સેવા કરવા લાગ્યા. મનુષ્યોની સાચી અથવા ખોટી પણ ખ્યાતિ જય આપનારી છે.

એકઠા નારદ તે શુક્તિમતી નગરીમાં આવ્યો. તેનો વસુરાજા

અને પર્વતકે એ બન્નેએ પ્રીતિ પૂર્વક સત્કાર કર્યો, કારણ કે તે ત્રણ પરસ્પર શુરૂ બંધુઓ હતા. તે અવસરે ઘણી બુદ્ધિવાળો પ્રવર્તક પોતાના બુદ્ધિમાન શિષ્યોને યજ્ઞવેદનું વ્યાખ્યાન આપતો હતો—ભણાવતો હતો, તેમાં ઝર્જર્યષ્ટલ્લ એવું વચન આવ્યું, તેનો બકરા વડે યજ્ઞ કરવો ' એવો અર્થ પર્વતકે કર્યો, ત્યારે નારદે તેને કહ્યું કે “હે બંધુ! બ્રાંતિને લીધે ખોટું વ્યાખ્યાન કેમ કરે છે? કેમકે શુરૂએ એવી વ્યાખ્યા કરી છે કે—જે ઉત્પન્ન ન થાય તે અજ એટલે ત્રણ વર્ષની જૂની સાળ કહેવાય છે. આ અર્થને શું તું ભૂલી ગયો?” તે સાંભળીને અત્યંત ગર્વના પર્વત સમાન પર્વતકે બોલ્યો કે—“ શુરૂએ એમ કહ્યું નથી, પરંતુ અજ એટલે બકરા કહ્યા છે. તું જ મૃષા ભાષણ કેમ કરે છે? કારણકે શ્રેષ્ઠ મુનિઓએ કોશમાં પણ અજ શબ્દનો અર્થ સ્પષ્ટ રીતે મેષ-બકરો જ લખ્યો છે.” ત્યારે નારદે કહ્યું કે—“શબ્દનો અર્થ બે પ્રકારે થાય છે—સુખ્યથી અને ગૌણથી. તેમાં અહીં ગૌણવૃત્તિથી શુરૂએ અર્થ કહ્યો હતો. શ્રુતિ (વેદવાણી) ધર્મને જ પ્રતિપાદન કરનારી હોય છે, અને શુરૂ કઠણવાળા જ હોય છે, આ બન્નેમાંથી કોઈ પણ જીવ હિંસાનો ઉપદેશ કરે જ નહીં. માટે આ પ્રમાણે તું કદાચહને લીધે ખોટું વ્યાખ્યાન કરીને વેદ તથા શુરૂ એ બન્નેને અન્યથા કરવાથી નરકના દુઃખનો ભાગી ન થા.” તે સાંભળી પર્વતકે આશ્ચર્ય સહિત બોલ્યો કે—“શુરૂએ અજ શબ્દનો બકરા રૂપ અર્થ સાક્ષાત્ પણ જ કહ્યો હતો, માટે શુરૂની વ્યાખ્યાને વિપરીત કરવાથી તું જ સ્વર્ગે જઈશ? માફ વચન જો અન્યથા—ખોટું હોય, તો મારી જીભના છેદની હું પ્રતિજ્ઞા કરું છું, અને જો તારા હૃદયમાં દૃઢતા હોય, તો તું પણ તેજ પ્રાતજ્ઞા કર. અને આ વિષયમાં આપણા સહાધ્યાયી વસુરાજ આપણને પ્રમાણ રૂપ હો. સત્યવાદને અંગીકાર કરતાં મને કોઈને વિષે કાંઈ પણ શંકા નથી.” તે સાંભળીને “ભવિષ્યમાં આ કુમાર્જી પ્રચલિત ન થાઓ, તેમજ હું તો સત્ય જ કહું છું” એમ વિચારી નારદે નિઃશંકપણે તે પણ (પ્રતિજ્ઞા-વચન) સ્વીકાર્યું. પછી એકાંતમાં પર્વતકેની માએ તેને કહ્યું કે “હું ધરના કાર્યમાં બ્યગ્ર હતી, તો પણ નારદનું કહેલું વ્યાખ્યાન મેં

પણ તારા પિતાના મુખથી સાંભળ્યું હતું, માટે તેં જે આ જીવ્યા છેદનો પણ કર્યો છે, તે અયોગ્ય થયું છે. તો હવે પણ આ વાદ વિવાદ મૂકી દે, આ તને અનર્થ પ્રાપ્ત થયો છે.” ત્યારે પર્વતક બોલ્યો કે—“ હે માતા ! મેં તો પ્રતિજ્ઞા કરી દીધી છે, હવે તો માનતું ખંડન થાય, માટે પ્રાણાંતે પણ તે વાદ હું મૂકીશ નહીં.” આ પ્રમાણે તેનો નિશ્ચય જાણી પુત્રના કષ્ટનો નાશ કરવા માટે ઉપાયનો વિચાર કરી તેની માતા એકાંતમાં વસુ રાજા પાસે ગઈ. પુત્રને માટે શું શું ન થાય ? રાજા પણ તેણીને જોઈ હર્ષ પામ્યો, અને ઉભો થઈ તેણીને આસન આપી માતાની જેમ સન્માન કરી ગૌરવતા (માન) પૂર્વક બોલ્યો કે—“ હે માતા ! આજે તમને જોવાથી મને ક્ષીરકંઠક ઉપાધ્યાયના દર્શન જેટલો આનંદ થયો છે. હું શું કામ કરું ? તમને શું આપું ? કેમ ખેદ યુક્ત જણાવ્યો છો ? ” ત્યારે તે બોલી કે—“ હે રાજા ! મને પુત્રની શિક્ષા આપો. પુત્ર વિના અગણિત સુવર્ણાદિકનું મારે શું પ્રયોજન છે ? ” તે સાંભળી રાજા બોલ્યો કે “ હે માતા ! આ તમે શું બોલો છો ? શુરપુત્ર પર્વતક મારે શુરની જ જેમ પૂજ્ય અને પાલન કરવા લાયક છે. આજે અકાળે ભયંકર ક્રોધવાળા ચમરાજે કેના ઉપર કટાક્ષ કર્યો છે ? મારા ભાઈ ઉપર કેાણુ દ્રોહ કરનાર છે ? હે માતા ! બોલો. કેમ આટલા બધા આતુર થયાં છે ? ” તે સાંભળીને તેણીએ નારદની સાથે પોતાનો પુત્રનો વાદ, જીવ્યા છેદની પ્રતિજ્ઞા અને તે બંનેએ કબૂલ કરેલી તેની (રાજાની) સાક્ષી એ સર્વ વાત નિવેદન કરી પ્રાર્થના કરી કે—“ હે રાજા ! તમારા ભાઈને જીવિતદાન આપવા માટે અજ શબ્દનો અર્થ બકરો કહેજો. શુરના પુત્રનું રક્ષણ કરવાથી તમને અસત્યનું પાપ લાગશે નહીં. સત્યુરૂપો બીજા પ્રાણીના રક્ષણને માટે બોદું પણ બોલે છે, તો શુરપણે અંગીકાર કરેલા શુરપુત્રના રક્ષણ માટે અસત્ય બોલવું પડે, તેમાં શું આશ્ચર્ય ? ” તે સાંભળી રાજા બોલ્યો કે—“ હે માતા ! જન્મથી પ્રારંભીને પાળેલું સત્યવ્રત કે જે મારા જીવિતથી પણ મને વધારે પ્રિય છે, તેને હું આજે કેમ લોપું ? પાપથી ભય પામતા મનુષ્યે બીજું પણ અસત્ય બોલવું ન જોઈએ, તો શુરને કહેલા

વેદના અર્થની ખોટી સાક્ષી પૂરવી, તેની તો વાત જ શી કરવી ? એ કેટલું બધું અયોગ્ય ગણાય ? ” તે સાંભળીને—“ મરણમાં આવે તો પોતાના ભાઈનું રક્ષણ કરે, અને મરણમાં આવે તો સત્યવ્રતના કઠાચક્રનું પાલન કરે. ” આ પ્રમાણે તેણીએ કોધથી વચન કહ્યું, ત્યારે રાજાએ તેણીનું વચન સ્વીકાર્યું, ત્યારે હૃદયમાં હર્ષ થામેલી તેણી પોતાને ઘેર ગઈ, અને તે રાજાની સાથેની વાતચીત તેણીએ પર્વતકને કહી. તે સાંભળીને બમણાં ઉત્સાહવાળા થયેલો ગર્વનો પર્વત પર્વતક નારદની સાથે વાંદ કરવા રાજસભામાં ગયો. ત્યાં સત્યવાદ રૂપી દૂધ અને અસત્યવાદ રૂપી જળનો ભેદ કરવામાં હંસ સમાન અને મધ્યસ્થતાદિષ્ટ ગુણોએ કરીને યુક્ત એવા સભ્યો આવેલા હતા. પછી આકાશ રૂપી આગણને સૂર્ય જ જેમ અલંકૃત કરે, તેમ સ્ફટિક શિલાની વેદિકા ઉપર રહેલા સિંહાસનને વસુ રાજાએ અલંકૃત કર્યું. ત્યાર પછી નારદ અને પર્વતકે રાજાને પોત પોતાની વ્યાખ્યાનો પક્ષ નિવેદન કરી કહ્યું કે—“ આ વિષયમાં આપ જે સત્ય હોય તે કહો. ” તે વખતે વૃદ્ધ સભાસદોએ પંજુ રાજાને કહ્યું કે—“ હે સ્વામી ! આ વિવાદનો નિર્ણય આપનાં ઉપર રહેલો છે, જેમ આકાશ અને પૃથ્વીનો સાક્ષી સૂર્ય છે, તેમ આ બંનેના સાક્ષી તમે એકજ છો. હે સ્વામી ! અગ્નિ વિગેરે દિવ્યો સત્યથી જ થાય છે, સત્યથી મેઘ વૃષ્ટિ કરે છે, સત્યથી દેવતાઓ તુષ્ઠમાન થાય છે, આધાર રહિત આ પૃથ્વી પણ સત્યથી જ સ્થિર રહેલી છે, અને આ સર્વ લોકિકં લોકોત્તર ધર્મ પણ સત્યથી જ પ્રવર્તે છે. મંત્રથી સ્તંભિત થયું હોય એમ આ તમારું સિંહાસન આકાશમાં અવલંબન વિના જ જે સ્થિર રહેલું છે, તે પણ સત્યના પ્રભાવથી જ. આ જગતમાં એક સત્ય જ નિર્ણય છે, બીજું સર્વ વિનશ્વર છે. તથા તમારી ખ્યાતિ પંજુ પૃથ્વીતળ ઉપર સત્યવાદી તરીકે છે. હે પૃથ્વીપતિ ! તમે જ આ સર્વ પ્રભાવોને સત્ય માર્ગમાં સ્થાપન કરો છો, તો આ વિષયમાં અમે તમને વધારે શું કહીએ ? સત્યવ્રતને જે ઉચિત હોય તે બોલો. વિદ્વાનોની મધ્યે પણ શ્રેષ્ઠ એવા હે રાજા ! સિદ્ધો, ગંધર્વો, રાક્ષસો અધિષ્ઠાતક

દેવતાઓ અને સર્વે લોકપાળ દેવો અદૃશ્ય રહીને સાંભળે છે, માટે સત્ય બોલો. ” આ પ્રમાણે તેમના વચનને બાંહેધર સાંભળ્યું જ નથી તેમ પોતાની પ્રસિદ્ધિની પણ અવગણના કરીને રાજાએ ખોટી સાક્ષી પૂરી કે—“ શુદ્ધ એ અજ શબ્દનો અર્થ બકરો કહ્યો હતો. ” આવા તેના અસત્ય વચનથી રાજ્યની અધિષ્ઠાયક દેવીઓએ ક્રોધ પામીને તેનું ક્ષટિકશિલાનું સિંહાસન સૂરેચ્છરા કરી નાંખ્યું. તેથી વસુ રાજા બાંહેધર પાપવટે ભારે થયો હોય, અને બાંહેધર નરકમાં જવાની પ્રસ્તાવના (પ્રસ્થાન) કરતો હોય તેમ તત્કાળ પૃથ્વી પર પડી ગયો. “શુદ્ધની વ્યાખ્યાની ખોટી સાક્ષી પૂરવાથી ઉત્પન્ન થયેલા પાપવટે મલિન થયેલા આ વસ્તુને હવે રાજ્ય કે જીવત કાંઈ પણ ચોગ્ય નથી ” એ પ્રમાણે ઉચ્ચ સ્વરે બોલતા દેવતાઓએ તેને પાડી નાંખ્યો, અને તે મરીને ખોટી સાક્ષીથી ઉત્પન્ન થયેલા પાપવટે નરકમાં ગયો. તે અપરાધીના રાજ્ય ઉપર તેનો જે જે પુત્ર બેઠો, તેને તેને કોપ પામેલા દેવતાએ હણ્યો. એ પ્રમાણે તેના આઠ પુત્રોને હણ્યા. મૃષા વ્યાખ્યાન કરવાથી જેને અસંખ્ય પાપ પ્રાપ્ત થયું છે એવા પર્વતકને બાંહેધર લોકના તિરસ્કાર સહન કરવા માટેજ રાખ્યો હોય તેમ તે દેવતાઓએ તેને માર્યો નહીં. પછી “ સર્વ અનર્થોનું કારણ આ પર્વતક જ છે, તેને ધિક્કાર છે, તેની વિદ્વત્તાને ધિક્કાર છે, અને તેની શુદ્ધિના વિકાસને પણ ધિક્કાર છે ” આ પ્રમાણે ધિક્કાર આપતા લોકોએ તે દુષ્ટ મુખવાળાને ગર્ધણ ઉપર બેસાડ્યો, અસત્ય અર્થ કરવાથી ઉત્પન્ન થયેલા પાપથી લેપાયો હોય તેમ તેના શરીર ઉપર કાઢવનો લેપ કર્યો, બાંહેધર સફળતિતું ગમન રૂંધાયું હોય તેમ તેના મસ્તક ઉપર સુપ્ત હોય તેમ છત્ર ધારણ કર્યું, તેના દુર્વશની આઘાતથી થતી હોય તેમ કાઢલ વિગેરે અશુભ વાજિંત્રનો નાદ થવા લાગ્યો, અને દુર્ગતિ રૂપી કન્યાએ પ્રસન્ન ચર્મને વરમાળા આરોપણ કરી હોય તેમ કપાળ (ખોપરી) ની માળા તેના કંઠમાં નાંખી. આ રીતે શબ્દગારીને તેને આખા નગરમાં ભ્રમણી ભ્રમણીને તથા યગલે યગલે ચંદ્રિ સુદિ વિગેરે વડે તાડન કરી કરીને ચાંડાળની જેમ તે પાપીને નગરમાંથી કાઢી મૂક્યો. પછી તે પર્વતક મહાકાળ નામના દૈત્યની

સેવા કરીને તેની સહાયતાથી વેદની શ્રુતિઓને અન્યથા પ્રકારે બનાવી દુર્ગતિને આપનારા હોમાદિક કુમાર્ગોને સ્થાપન કર્યા. આ પ્રમાણે અસત્ય અર્થ કરવાથી ઉત્પન્ન થયેલા પાપોથી પોતાના આત્માને પૂર્ણ કરી મૃત્યુ પામી ઘોર નરકમાં ગયો, અને ત્યાંથી નીકળી તે અનંતકાળ સુધી ભવમાં બ્રમણ કરશે. તથા યથાર્થ વ્યાખ્યાન કરવાથી નારદ સર્વત્ર ઉત્કૃષ્ટ પૂજાને પામ્યો, અને અનુક્રમે મોક્ષ ગતિને પામ્યો. આ પ્રમાણે મિથ્યા અને સત્ય અર્થ કરવાના ફળને સાંભળીને હે બુદ્ધિમાન ભવ્યો ! કોઈ પણ વચનની અસત્ય વ્યાખ્યા કરવી નહીં, તેમાં પણ જિનેશ્વરના વચનનો અર્થ તો લેશ પણ અન્યથા પ્રકારે કરવો નહીં.

૮ વ્યંજન અને અર્થ—જો ડાહ્યા પુરૂષો ઇષ્ટ અર્થની સિદ્ધિને ઇચ્છતા હોય, તો તેમણે શ્રુતના વ્યંજન અને અર્થ જો બજેને યથાર્થ રીતે ભણવા. તેમાં જરા પણ વિપરીતપણું કરવું નહીં. તે બજેને અન્યથા પ્રકારે કરવાથી જે પૂર્વે તે બજેના સંબંધમાં જૂદા જૂદા દોષો બતાવ્યા છે, તેજ દોષો અહીં વિશેષ કરીને બહુવા. કારણ કે એક એકમાં જે દોષ હોય તે બજેને લેખા કરીએ તો તે દોષ બમણા થાય છે, શ્રુતના વિષયમાં તે બજેને વિપરીત કરવાથી મનુષ્ય રોહગુપ્તની જેમ આ ભવમાં અપકીર્ત્યાદિકને પામે છે, તથા પરભવમાં કુગતિને પામે છે. તેની કથા સાંભળો.—

આ ભરત ક્ષેત્રમાં સ્વર્ગના અભિમાનને ભાંગનારી અંતર-જિહ્વા નામની નગરી છે. તેમાં બલશ્રી નામનો પ્રસિદ્ધ રાજા હતો. ત્યાં ભૂતગુહા નામના ઉદ્યાનને વિદ્યાઓને કીડા કરવાના મંદિર રૂપ, ત્રણ ગુપ્તિથી ગુપ્ત અને ઇંદ્રિયોનો પરાજય કરનાર શ્રીગુપ્ત નામના આચાર્ય પવિત્ર કરતા હતા—રહેલા હતા. તેમને એક રોહગુપ્ત નામનો શિષ્ય હતો. તેની વાણી દૂષણ રહિત હતી અને સર્વ શાસ્ત્રમાં તેની બુદ્ધિનો પ્રચાર અપ્રતિહત (અસ્ખલિત) હતો. મૃદસ્પતિ પણ તેની સાથે વાદ કરવામાં પોતાના પરાભવની સંભાવના—શંકા કરતો હોય તેમ ભયબ્રાંત થઇને નિરંતર આકાશમાં ભગ્યા કરે છે. તે આ નગરીની સમીપના કોઈ નાના ગામમાં રહેતો હતો. ત્યાંથી શુરને વાંદવા માટે પ્રાયે કરીને હંમેશાં તે આ નગરીમાં આવતો

હતો. (શિશ્યને) શુરૂ વિષેની પ્રીતિ નિઃસીમ હોય છે. કોઈ એક દિવસ તે નગરીમાં તીક્ષ્ણ-સૂક્ષ્મ બુદ્ધિનો નિધિ કોઈ પરિવ્રાજક બાદી આવ્યો, તે પોતાની વિદ્યાઓ કરીને જગતને તૃણસમાન ગણતો હતો. “નહીં માતી એવી વિદ્યાઓએ કરીને આ માફ પેટ ફાટી જાય છે.” એમ કહીને તે પોતાના પેટ ઉપર હોદાનો લાંબો પાટો બાંધીને ફરતો હતો. તથા “આખા જંબુદ્વીપમાં વિદ્યાવડે મારી સમાન કોઈ પણ નથી.” એવું જણાવવા માટે પોતાના હાથમાં તે જંબુદ્વક્ષની કાંખળી રાખતો હતો. તેથી કરીને સર્વત્ર પોટુશાલના નામથી પ્રસિદ્ધ થયો હતો. જે જેવી શ્રેષ્ઠ કરે તેને પ્રાપ્ત કરીને લોક તેવા નામે જ ઓલાવે છે. તેણે આ નગરીના ચૌટામાં પડહ વગડાવ્યો કે—“કોઈ પણ એવો વાદી છે, કે જે મારી સાથે વાદ કરવા સમર્થ થાય ? તે સાંભળીને રોહશુભ મુનિએ તે પડહનો નિવેદન કર્યો, અને “હાથીને સિંહની જેમ હું જ તને વાદમાં જીતવા સમર્થ છું.” એમ કહ્યું. પછી તેણે શુરૂ પાસે આવીને તે વૃત્તાંત નિવેદન કર્યું. ત્યારે શુરૂ બોલ્યા કે—“હિ વત્સ ! તેં આ ઠીક કર્યું નથી. કારણકે તે વિદ્યાઓએ કરીને ઘણા બલવાન છે. તે વાદી વિદ્યાઓ કરીને મહા ભયંકર સેંકડો વીંછી, સર્પ, ઉદર, હરણ, શુક, કાગડા અને ચકલીઓ વિકુર્વે છે.” તે સાંભળીને શિશ્યે શુરૂને કહ્યું કે—“હવે કેમ નાશી શકાય ? ત્યારે બીજો ઉપાય નહીં હોવાથી સૂરિએ પ્રસન્નતાથી તેને કહ્યું કે—“હિ વત્સ ! દુષ્ટ વાદીએ કરેલા ઉપદ્રવોનો નાશ કરવા માટે મનોહર અર્થ-કાર્યને સાધનારી સાત પાઠસિદ્ધ વિદ્યાઓ ગ્રહણ કર. મોર ૧, નોળીયો ૨, બિલાડો ૩, વાઘ ૪, સિંહ ૫, ઘુવડ ૬ અને બાઝ પક્ષી ૭. આ સાત વિદ્યાઓવડે શત્રુની વિદ્યાનો તિરસ્કાર કરવા માટે સેંકડો મયૂરાદિક ઉત્પન્ન થશે. જો કેદાર્ય તે આ સાત સિવાય બીજું કંઈ વિકુર્વે તો આ રજો-હરણને તું તારા મસ્તક પર લમાડજે, તેથી તું ઈર્દ્રથી પણ જીતાઈશ નહીં.” ત્યાર પછી તે રોહશુભ રજોહરણ સહિત તે સાત વિદ્યાઓ ગ્રહણ કરીને જાણે પુરૂષ રૂપે સરસ્વતી દેવી જ હોય, એમ તે રાજસભામાં આવ્યો. અને તે પ્રતિવાદીને આક્ષેપ સહિત તેણે કહ્યું કે—“હિ પંડિત ! તું પોતાની ઈચ્છા પ્રમાણે પૂર્વપક્ષને અં-

ગીકાર કરું હું તો આ સભાની સમક્ષ પ્રતિજ્ઞા કરું છું કે—આ વાદી જે કાંઈ બોલશે, તેને હું અન્યથા પ્રકારે સ્થાપન કરીશ.” આ પ્રમાણે આક્ષેપ કરાયેલો તે વાદી તત્કાળ શંકાવડે વ્યામથયો, જેણે સર્વ શાસ્ત્રો સમ્યક્ પ્રકારે જાણ્યા ન હોય, તેને સર્વત્ર શંકા રહે છે જ. “જેન મતના વાદીઓને વિષે નિર્દોષ પ્રમાણની નિપુણતા કહેવાય છે, તેથી આ સાધુ પણ પોતાના મતમાં રહેશે તો મારાથી જીતી શકાશે નહીં. માટે હું જ જેનમતવાળો થઈને પૂર્વ પક્ષ કરું, તેમ કરવાથી આની બુદ્ધ પ્રથમથી જ હણાયેલી થશે. એમ વિચારીને તે જોના થઈ બોલ્યો કે—“આ જગતમાં જીવ અને અજીવ એ બે જ રાશિ છે. કારણકે તે સિવાય ત્રીજા પદાર્થની પ્રાપ્તિ થતી નથી.” તે સાંભળી ગર્વિષ્ઠ મનવાળા રોહગુપ્તે જવાબ દીધો કે—“હિ ‘માતૃશાસિત! અરિહં-તના મતને તું સારી રીતે જાણતો નથી. કેમકે જીવ, અજીવ અને નોજીવ એવા અમારા મતમાં ત્રણ રાશિ છે. તેમાં જે ચેતનવાળા છે તે જીવ, તેનાથી વિલક્ષણ-અચેતનવાળા જે છે તે અજીવ અને ધતુષ થકી મૂકેલા બાહ્યાદિક સંસ્ક્રિયા કરવાથી નોજીવ છે, કારણકે તેમાં ચેતન્ય નહીં હોવાથી તે જીવ કહી શકાશે નહીં, અને ગમનાદિક ક્રિયાનો યોગ હોવાથી તેઓ અજીવ પણ કહી શકાશે નહીં. તેથી પરિશેષ પણાને લીધે—જે રાશિમાંથી એકે રાશિમાં નહીં હોવાને લીધે તે નોજીવની રાશિમાં ગણાય છે. વળી સ્વર્ગ, મૃત્યુ અને પાતાળ એ ત્રણ પ્રકારનું જગત છે. સ્ત્રી પુરૂષ અને નપુંસક એ ત્રણ પ્રકારે વેદ છે. સ્થિતિ, ઉત્પત્તિ, અને નાશ એ ત્રણ પદાર્થના ધર્મ છે. સત્ત્વ, રજ અને તમ એ ત્રણ ગુણો છે. તથા જેમ આદિ, અંત અને મધ્ય એવા ત્રણ વિભાગો છે, તે જ પ્રમાણે રાશિ પણ ત્રણ જ છે. ભુવનને વિષે જે જે વસ્તુ છે, તે સર્વ ત્રણ ત્રણ હોદવાળી છે” આ પ્રમાણે તેણે ઘણી વાણીની યુક્તિઓ ફેરવી કે જેથી તે વાદી તત્કાળ પ્રત્યુત્તર દેવાને અશક્ત થયો. ત્યાર પછી પરાભવ પામેલા તે વાદીએ વીંછી વિગેરેને વિકુર્વ્યા. ત્યારે રોહગુપ્તે પણ તેમને હણવા માટે મધુરાદિકને ઉત્પન્ન કર્યા, તે સાતેનો નાશ કર્યો ત્યારે વાદીએ ગધેડીને વિકુર્વી, તેને જોઈ રોહગુપ્તે પોતાના મસ્તક ઉપર રજોહરણ ફેરવ્યું. તેથી તેનો પરાભવ કરવાને અશક્ત

થયેલી તે ગધેડી ક્રોધ પામીને તે વાહીના મસ્તક ઉપર મૂત્ર તથા વિષા કરી આકાશમાં ઉડી ગઇ. તે સર્વ જોઈ તે પરિત્રાજક જાણે પૃથ્વીમાં પેસી જવા ઇચ્છતો હોય તેમ મંદ નેત્રવાળો અને નીચા સુખવાળો થયો. પછી સ્થામ સુખવાળા તેને લોકોએ નિંદા કરીને પુરીમાંથી કાઢી મૂક્યો. અને કાંતિથી હીપતો રોહશુભ તો વારંવાર લોકો વડે સ્તુતિ કરાવે, તેથી ગર્વિષ્ઠપણાને ધારણ કરતો તે શુરની પાસે જઈ તેને નમ્યો, અને વાહીના સર્વ વૃત્તાંતને તેણે હર્ષ સહિત કહ્યો. ત્યારે શુર બોલ્યા કે—“તે આગમના અર્થથી વિપરીત પ્રક્રિયા કરી છે. પાંડિત પુરૂષને આગમ વિરૂદ્ધ બોલવું પણ ચોચ નથી, તો રાજાની સભામાં યુક્તિપૂર્વક તેનું સ્થાપન કરવું, એ તો યુક્ત ક્યાંથી જ હોય ? તો હે વત્સ ! શીઘ્રતાથી તે રાજસભામાં પાછો જઈને તું તેનું મિથ્યાદુષ્ટક આપી આવ. નહીં તો દુરંત-અપાર દુર્ગતિમાં તારો પાત થશે.” ત્યારે શિષ્ય પણ બોલ્યો કે—“મિથ્યાદુષ્ટક દેવામાં મને અત્યંત પીડા કરનારી લાગણ થાય છે. જેનું રાજસભામાં સ્થાપન કર્યું, તે મિથ્યા કેમ કહેવાય ? ” શુરએ તેને વારંવાર સમજાવીને કહ્યું, તો પણ તેણે અંગીકાર કર્યું નહીં. ગર્વથી જેની યુદ્ધિ અંધ થઈ હોય તે શુરની આજ્ઞા સ્વીકારે જ નહીં. ત્યારે શુરએ જાતે સભામાં જઈને પ્રગટ પણે કહ્યું કે—“મારા શિષ્યે અભિમાનથી સિદ્ધાંત વિરૂદ્ધ પ્રતિપાદન કર્યું છે, કારણકે જિનેશ્વરના શાસનમાં જીવ અને અજીવ એ બે જ રાશિ છે. અને આકાશના પુષ્પની જેમ ત્રીજો નોજીવ રાશિ વાસ્તવિક રીતે જગતમાં છે જ નહીં. ” ત્યારે રોહશુભે પોતાની લઘુતા થયેલી જાણી મનમાં શુર ઉપર દ્રોહને ધારણ કરી રાજાની સાક્ષીએ શુરની સાથે પણ વાદ કરવાનો આરંભ કર્યો. રાજાની સમીપે છ માસ સુધી શુર શિષ્યનો વાદ થયો. વિતંડાવાદનો કદાચહ કોણ મૂકાવી શકે ? રાજ્યકાર્યમાં વિઘ્ન આવવાથી રાજા ખેદ પામવા લાગ્યો. ત્યારે વાદનો અંત લાવવા માટે શુર, શિષ્ય અને રાજા વિગેરે સર્વે કુત્રિકની દુકાને ગયા. તે દુકાને દેવની કંદેલી હોય છે, તેથી દેવના પ્રભાવે કરીને ત્રણ ભુવનમાં વર્તતા દરેક પદાર્થથી તે ભરેલી હોય છે, એવું શાસ્ત્રમાં પ્રસિદ્ધ છે.

ત્યાં ગુરૂએ જીવની યાચના કરી ત્યારે દેવતાએ અદ્વૈત્ય રહીને જ કુકડો વિગેરે જીવ આપ્યો, અજીવ માગ્યો ત્યારે માટીનું ઢેકું આપ્યું. પછી નોજીવ અને નોઅજીવની યાચના કરી ત્યારે તે જ બે પદાર્થ વિપરીત પણે દેવતાએ આપ્યા. એટલે કે નોજીવ માગ્યો ત્યારે માટીનું ઢેકું અને નોઅજીવ માગ્યો ત્યારે કુકડો વિગેરે જીવ આપ્યો. નવ દ્રવ્યો, સત્તર ગુણો, પાંચ કર્મ (ક્રિયા), ત્રણ સમવાય, એક સામાન્ય અને એક વિશેષ એ છત્રીશ પદાર્થો અન્યથા મીંચે કદપેલા છે, તેના પણ પૂર્વની જેમ ચાર ચાર ભેદ કર્યા, તે સર્વ મળી એકસો ચુમાળીશ ભેદ થયા. તેટલા એટલે એકસો ચુમાળીશ પ્રશ્ન કરીને તે તે ચીજો માગી, ત્યારે પણ દેવતાએ તે બે જ પદાર્થ આપ્યા. અને તે સિવાય બીજી ચીજ જ નથી એમ બોલીને દેવતાએ તે કુશિષ્યનો તિરસ્કાર કર્યો. ત્યારે ગુરૂએ પણ શ્લેષ્મ નાંખવાની રાખની કુંડી તેના મસ્તક પર ફેંકી. વિનય રહિત શિષ્યો મૃદુ (શાંત) ગુરૂને પણ અમૃદુ (ઉચ્ચ-ક્રોધી) કરે છે. પછી લોકોએ પણ તેની નિંદા કરી. અને રાજાએ તેને પોતાના દેશમાંથી કાઢી મૂક્યો. તેવા મનુષ્યોનો નિવાસ દેશમાં પણ હિતકર નથી. નગરીમાં રાજાએ આઘોષણ કરાવી કે—“ પૃથ્વી પર જૈન શાસન જ વિજયવંત છે, કે સર્વ વિદ્યાના નિધાન રૂપ આ ગુરૂ જે ધર્મનું શાસન કરનારા છે. પછી તે શિષ્ય આ ભવમાં નિંદાદિત્તિ હુંખો સહન કરી-ભોગવી મરણ પામી દુર્ગતિમાં ગયો. ત્યાંથી અનંત કાળ સુધી સંસારમાં જામણ કરશે, તેથી કરીને આત્માનું હિત ઇચ્છનાર યુદ્ધિમાન પુરૂષે લેતાં અથવા દેતાં સૂત્ર અને તેનો અર્થ એ બન્નેને અન્યથા-વિપરીત કરવો નહીં.

આ રીતે આઠ પ્રકારના આચારે કરીને વ્યાસ એવા શ્રુતને જે યુદ્ધિમાન ભણે છે, તેને કેવળજ્ઞાન રૂપી લક્ષ્મી પોતાની મેળેજ વરે છે-પ્રાપ્ત થાય છે, અને યુદ્ધિ રહિત જે પુરૂષ શ્રુતની અવજ્ઞા અને પ્રમાદ વિગેરે વડે તેની વિરાધના કરે છે, તે પુરૂષ જેમ હુંબ પૂર્વે હુંખ પામ્યો હતો તેમ અપાર હુંખને પામે છે. તે સાંભળીને સભામાં બેઠેલા મનુષ્યો અને દેવોએ ^૧સુનીશ્વરને પૂછ્યું, ત્યારે

તેણે પોતાના પૂર્વના ચાર ભવનું વૃત્તાંત સ્પષ્ટ રીતે કહી બતાવ્યું.

આ પ્રમાણે તે કેવળીના ઉપદેશને સાંભળીને ઘણાંઓનું મન સમ્યક્ પ્રકારે પ્રતિબોધ પામ્યું, તથા તેઓની દૈશ્યા અત્યંત વિશુદ્ધ થઇ. તેથી તેઓ વિધિ પૂર્વક જ્ઞાનની આરાધના કરી અનુક્રમે મોક્ષપદ પામ્યા. અને સુનિવર તો તે જ ભવે મુક્ત પામ્યા. આ પ્રમાણે ધનમિત્ર સુનિએ જ્ઞાનનું દાન દઇને દુઃખના સમૂહથી પોતાનો તથા બીજા પ્રાણીઓનો ઉદ્ધાર કર્યો, અને તે જ્ઞાન ચિર-કાળ સુધી સ્થિર રહ્યું. તેથી સર્વ દાનમાં જ્ઞાનદાન જ પ્રધાન છે. શ્રી જ્ઞાન દાનના કૃણના વર્ણન વડે મનોહર આ ધનમિત્રનું પવિત્ર ચરિત્ર સાંભળીને હે ભવ્ય જનો ! જ્ઞાનદાન દેવામાં અત્યંત ઉદ્યમ કરો, કે જેથી તમેને મોક્ષલક્ષ્મી વરે—પ્રાપ્ત થાય.

। इति द्वितीयः प्रकाशः । २

પ્રકાશ ત્રીજો.

અભયદાનનું માહાત્મ્ય

ના અભયદાનનો પહલુ આજે પણ જગતને અદ્વૈત શબ્દમય કરે છે, તે જિનેશ્વર અને ચક્રવર્તીની લક્ષ્મીના સ્વામી શ્રીશાંતિનાથ ભવિક પ્રાણિઓને અદ્ભુત લક્ષ્મી (મોક્ષ લક્ષ્મી) આપે.

હવે હું અભયદાનનું કાંઈક અદ્ભુત માહાત્મ્ય કહું છું.—અભય બે પ્રકારનું છે, એક દેશથી અને બીજું સર્વથી—સર્વથા પ્રકારે. તેમાં મન, વચન અને કાયા એ ત્રણ યોગવડે કરવું, કરાવવું અને અનુમોદવું એ ત્રણ પ્રકારે ત્રસ અને સ્થાવર એ સર્વ પ્રકારના જીવોના વધથી વિરામ પામવો, તે સર્વથા અભયદાન કહેવાય છે. આ સર્વ અભયદાન સર્વ સંગનો ત્યાગ કરનાર મુનિઓને જ સંભવે છે. કારણકે તેઓએ જ છ કાય જીવના પ્રાણોને રક્ષણ કરવાનું યત્ન ગ્રહણ કરેલું હોય છે. તથા માત્ર નિરપરાધી ત્રસ જીવોને સ કલ્પ પૂર્વક વધ કરવામાં દ્વિવિધ ત્રિવિધ વિગેરે હોદો વડે વિરતિ ગ્રહણ કરી હોય તો તે દેશથી અભયદાન કહેવાય છે. આ દેશ અભયદાનમાં શુદ્ધ સમકિત ધારી ગૃહસ્થીઓ જ અધિકારી હોય છે. કારણકે તેઓ સ્થૂળ પ્રાણીઓની હિંસાનો ત્યાગ કરે છે. જે અભયદાન અક્ષય સુખ સંપત્તિ (મોક્ષ સુખ પ્રાપ્તિ) નું સાક્ષાત્પણે સાક્ષીરૂપ છે, તે અભયદાન આપવામાં ક્યો શુદ્ધિમાન પુરૂષ ઉદ્યમ ન કરે ? હ્ર્માંગ્યપણું, અંગની વિકળતા,

હુર્ગતિ અને કુષ્ઠાદિક રોગો થવા એ સર્વ હિંસાનું જ ફળ છે, એમ જાણીને કોણ બુદ્ધિમાન તે હિંસાને આદર કરે ? મોટી મુખ-લક્ષ્મીને ઇચ્છનાર પડિત પુરૂષે પ્રયોજન વિના કદાપિ સ્થાવર જીવની પણ હિંસા કરવી નહીં, તો ત્રસ જીવની હિંસા કરવી તો ક્યાંથીજ યોગ્ય હોય ? મૃત્યુની સમીપે રહેલા પ્રાણીને જીવિતદાન મળવાથી જેવી પ્રસન્નતા થાય છે, તેવી પ્રસન્નતા મોટા રાજ્યથી પણ થતી નથી. એક કીડીથી આરંભીને નરેન્દ્ર (રાજા) પર્યંત સર્વે પ્રાણીઓ જીવિતને જ ઇચ્છે છે, તેથી કરીને બુદ્ધિમાન પ્રાણીઓને જીવિતદાન સિવાય બીજો કોઈ શ્રેષ્ઠ ધર્મ નથી. તે વિષે આચારાંગ સૂત્રમાં કહ્યું છે કે—“મુધર્મા સ્વામી જંબુ સ્વામીને કહે છે કે—હું તને કહું છું કે જે અરિહંત ભગવંત અતીત કાળે થઈ ગયા, જે વર્તમાનકાળે વર્તે છે, અને જે આગામી-ભવિષ્ય કાળે ઉત્પન્ન થશે, તે સર્વે આ પ્રમાણે કહે છે, પ્રરૂપણા કરે છે, પ્રતિપાદન કરે છે અને ઉપદેશ આપે છે કે સર્વે પ્રાણીઓ, સર્વે ભૂતો, સર્વે જીવો અને સર્વે સત્ત્વો હજીવા યોગ્ય નથી, સંઘટ્ટો કરવા યોગ્ય નથી, અને ઉપદ્રવ કરવા યોગ્ય નથી. આ ધર્મ જ ધ્રુવ, નિયત અને શાશ્વતો છે. એમ લોકલોકને જોનારા સર્વજ્ઞો કહે છે.” પુરાણ, સ્મૃતિ અને વેદ વિગેરે અન્ય શાસ્ત્રો પણ વિસંવાદ વિના જ અભયદાનની મુખ્યતા સ્ફુટ રીતે કહે છે. કપિલ નામના ઋષિએ પણ લક્ષ્મીલોકના પ્રમાણ વાળા ધર્મશાસ્ત્રના ગ્રંથનું મથન કરીને રાજા પાસે “સર્વ ધર્મમાં હયા ધર્મ જ પ્રધાન છે” એ રીતે સ્લોકના એક જ પાદવડે ધર્મનું સ્વરૂપ દેખાડ્યું હતું તે વિષે આવશ્યક નિર્મુક્તિમાં કહ્યું છે કે—

“નિજે મોયળમત્તેજો, કવિલો પાણિણં દયા ।

વિહસ્સઈ અવિસ્સાસો, પંચાલો થીસુ મહવસ્ ॥

આત્રેય ઋષિ પૈલક શાસ્ત્રનો સાર જણાવતાં કહે છે કે—પૂર્વે જોજન કરેલું અન્ન જીર્ણ થાય ત્યારે જોજન કરવું. ધર્મશાસ્ત્રનો સાર જણાવતાં કપિલ ઋષિ કહે છે કે પ્રાણીઓ ઉપર હયા રાખવી. રાજનીતિ શાસ્ત્રનો સાર જણાવતાં બૃહસ્પતિ કહે છે કે—કોઈના પર વિશ્વાસ કરવો નહીં. અને કામશાસ્ત્રનો સાર જણાવતાં પાંચાલ ઋષિ કહે છે કે—સ્ત્રી ઉપર માર્દવ-કેામળતા રાખવી.”

શ્રીશાંતિનાથ જીનેશ્વરે પૂર્વ ભવમાં એક કપોત માત્રના રક્ષણને માટે સ્ત્રીચાણા પક્ષીને પોતાની જંઘામાંથી કાપીકાપીને માંસના કંકડા આપ્યા હતા. અહો ! અશ્વત્થુ રક્ષણ કરવા માટે શ્રીસુવ્રત સ્વામી પ્રતિષ્ઠાન નામના નગરથી વિહાર કરી સાઠ યોજન દૂર રહેલા ભરૂચમાં એક જ રાત્રીમાં આવ્યા હતા. તથા શ્રીમહાવીર સ્વામીએ પણ લોકોને અભયદાન આપવા માટે જ આખી રાત્રી સુધી શૂળપાણિ યક્ષની કરેલી મોટી અગણિત વ્યથાઓ સહન કરી હતી. આ પ્રમાણે અભયદાનને માટે તીર્થ કરેલે પણ ચત્તન કર્યો હતો, તેથી કરીને અન્ય મનુષ્યે પણ પોતાની શક્તિ પ્રમાણે અભયદાનમાં ઉદ્યમ કરવો. લાંબું આયુષ્ય, સ્થિરતા, નીરાગતા, સૌભાગ્ય, મધુર વાણી અને પદાધા એ વિગેરે સર્વ દયા રૂપી કટપલતાનાંજ ફળો છે. અભયદાનમાં જ જેની ભુદ્ધિ છે એવો જે કોઈ મનુષ્ય માત્ર એકજ પ્રાણીને અભયદાન આપે, તો તેને તત્કાળ મોક્ષલક્ષ્મી આનંદ પૂર્વક આલિંગન કરે છે—વરે છે. જેમકે—શ્રેષ્ઠિક રાજાને માટે જિન પૂજાને નિમિત્તે સોનીએ સુવર્ણના એક સો આઠ જવ કર્યા હતા. તે અવસરે મેતાર્ય સુનિ તેને ઘેર ગોચરીએ આવ્યા. તેમને પ્રતિલાલ આપવા માટે સોની ઘરમાં ગયો, તેટલામાં તેના ઘરનો કોંચ પક્ષી તે જવોતું ભક્ષણ કરી ગયો. તે સુનિએ જોયા છતાં પણ સોનીએ પૂછ્યું ત્યારે તે કાંઈપણ બોલ્યા નહીં, તેથી સુનિના ઉપર વહેમ આવવાથી સોનીએ તેને અંત્ય દશા પમાડી, તો પણ કોંચને અભયદાન આપવાની ભુદ્ધિવાળા મેતાર્ય સુનિ બોલ્યા નહીં, અને તેથી તે મોક્ષલક્ષ્મીને પામ્યા. કંઠવી તુંબડીના શાકને પરઠવા ગયેલા ધર્મરૂચિ સુનિ ફીડીઓને અભયદાન આપવા માટે જ પોતે તેનું ભક્ષણ કરી સર્વાર્થસિદ્ધિ વિમાનમાં ગયા. તે એક કુમારપાળ રાજાનીજ અગ્રે પ્રશંસા કરીયે છીયે, કેમકે તેણે સર્વ જીવોના અભયદાન રૂપ અમારી પડહો અદાર દેશોમાં વગડાવ્યો અને તેથી તે જો જન્મ વડે જ સુકિતગામી થયા. અભયદાન સંપદાનો હેતુ છે, અને તેનું અદાન આપત્તિનું કારણ છે, તે ઉપર શંખ નામનો શ્રાવક અને તેના ત્રણ મિત્રોની કથા છે. તે નીચે પ્રમાણે.—

લક્ષ્મીથી ભરપૂર અને જંબુદ્વીપના તિલક સમાન આ ભર-
તક્ષેત્રમાં વિજયવર્ધન નામનું નગર સુકતાકુળની શોભાને ધારણ
કરે છે. તે નગરમાં રહેલી સ્ત્રીઓએ અને લક્ષ્મીએ ચંચળતાનો
ત્યાગ કર્યો, તેથી આધારરહિત થયેલી ચંચળતાએ ચૈત્યોના શિખરો
પર રહેલી ધ્વજાઓનો આશ્રય કર્યો. તે નગરમાં અતુલ ભુભળ-
વાળો જયસુંદર નામે રાજા હતો. તેણે શત્રુઓને દાસ રૂપ કર્યા
હતા, અને તેણે ચોતરફથી વિજય લક્ષ્મીને પ્રાપ્ત કરી હતી. તે
રાજાને ચાર શ્રેષ્ઠ પ્રધાનો હતા, તેઓ તે રાજાની કીર્તિરૂપી લતાના
ઝ્યારા રૂપ શોભતા હતા. તે રાજાને વિજયવતી નામની સફળશુ-
વાળી અને સતી પત્ની હતી. તેણીએ પોતાની કાંતિવડે અશ્વરા-
ઓને જીતીને પોતાનું નામ સાર્થક કર્યું હતું. તેમને અતુલ
પરાક્રમી ભુવનચંદ્ર નામનો પુત્ર હતો. તે યુવાવસ્થાને પામ્યા
પહેલાંજ યુવરાજ પદને પામ્યો હતો. તે કુમારને બાલ્યાવસ્થાથીજ
સેનાપતિનો પુત્ર સોમ, શ્રેષ્ઠીનો પુત્ર શંખ અને પુરોહિતનો પુત્ર
અર્જુન એ ત્રણ મિત્રો હતા. યુવાવસ્થાથી ઉન્નત થયેલા તે કુમાર
ક્રીડા કરવાના ઉદાનાદિકમાં તે મિત્રોની સાથે હસ્તીના બાળકોની
સાથે હસ્તીના બાળકની જેમ ઈચ્છા પ્રમાણે ક્રીડા કરતો હતો.
તેઓની પ્રીતિ નિરંતર સાથેજ આહાર વિહાર વિગેરેના સંબંધથી
વંસંતઃપુત્રના સંબંધથી લતાની જેમ અત્યંત વિકસવર થઈ હતી.
તે ચારેને મધ્યે બાહ્યવૃત્તિથી રાજકુમારની સુખ્યતા જણાતી હતી.
પરંતુ અભ્યંતરથી (તત્ત્વથી) દ્વાક્ષિણ્યતા અને સફળશુદ્ધિ વિગેરે
શુભોને લીધે શંખની સુખ્યતા હતી. શંખ વયમાં લઘુ હતો, તોયજી
તેની કીર્તિ દોડમાં વિશેષ હતી. કારણકે બાહ્યવિધિ કરતાં અંત-
રંગનો વિધિ બળવાન હોય છે.

એકદા તે નગરના ઉદાનમાં વિનોદની વિદ્યા મેળવવાની
ઈચ્છાથી કોઈ જ્ઞાનકરંડક નામનો પરિત્રાજક આવ્યો. અને
તેજ ઉદાનમાં મિત્રો સહિત ક્રીડા કરવા માટે પ્રથમથી આવેલા તે
રાજકુમારે તે પરિત્રાજકને ભક્તિથી પ્રણામ કર્યા. તે વખતે પરિત્રા-
જકે તેને આશીર્વાદ આપ્યો કે—“હે રાજપુત તું પાતાલની
કન્યાઓ (દેવાંગનાઓ) ને આજ્ઞા આપનાર થા.” તે સાંભળી

હર્ષ પામેલો રાજપુત તેની પાસે બેઠો, અને બોલ્યો કે—“ હે પૂજ્ય ! આ મૃત્યુ લોકમાં પાતાલકન્યાનો સંભવ ક્યાંથી હોય ? તથા તેણીની પ્રાપ્તિ પણ શી રીતે થાય ? તે આપ કૃપા કરીને કહે. ” ત્યારે યોગી બોલ્યો કે—“ વિઘ્નાચળ પર્વતની તળેટીમાં કીડાનું સ્થાનભૂત કુકંગવિજય નામનું વન છે. તેની અંદર સુવેલ નામના યક્ષનું મંદિર છે, તેની પાસે દક્ષિણ દિશા તરફ કમળના આકારવાળી એક શિલા છે. તે શિલાને ત્યાંથી દૂર કરીએ—અસેદીયે ત્યારે તેની નીચે કેયૂર નામની શુક્ર છે, તે શુક્રમાં એક કાંથ જઈએ ત્યારે તે પાતાલ કન્યાઓના નિવાસની ભૂમિ આવે છે. ત્યાં પોતાના નેત્રની શોભા વડે ત્રાસ પામેલી મૃગલીના નેત્રની શોભાનો તિરસ્કાર કરનારી, પોતાના મુખની સુંદરતા વડે પૂર્ણિમાના ચંદ્રને પણ દાસપણું આપનારી, સર્વ અંગે સુંદરતાવાળી, સુવાનપુરૂષોના ચિત્તને મોહ પમાડવામાં મોહન વદલી જેવી અને પોતાની લાવણ્યતાવડે વિમાન વાસી દેવાંગનાઓનો તિરસ્કાર કરનારી તે પાતાલ કન્યાઓ રહેલી છે. તે કન્યાઓ પરાક્રમથી જ્યલક્ષ્મીને વશ કરનારા, પોતાના ઉદ્ધત ભુજદંડના પરાક્રમથી સમગ્ર શત્રુઓનો નાશ કરનારા, સર્વ અંગે સૌભાગ્યને ધારણ કરનારા અને શ્રેષ્ઠ લક્ષણોથી યુક્ત એવા તમોને માત્ર દૃષ્ટિએ જોતાંજ તમારા પુરુષથી આકર્ષાઈને પોતેજ તમોને વરશે. ” તે સાંભળીને કુમાર મિત્રો સહિત આશ્ચર્ય પામ્યો અને તે પાતાલ કન્યાઓને જોવા માટે તેનું ચિત્ત અત્યંત ઉત્કંઠિત થયું. પરંતુ ગંભીરતાને લીધે તે ઉત્સુકતા શુભ કરી બીજી કથાઓ વડે સ્થગિત થઈ ગઈ તે કુમાર પોતાને ઘેર ગયો. ત્યાં પણ તેનું મન તે કન્યાઓને જોવાની ચિંતા રૂપી પિશાચીવડે ગ્રસ્ત થયું. તેથી ભૌતિક કાર્યમાં તે શૂન્ય ચિત્તવાળો થયો. તેને તેવા પ્રકારનો જોઈને તેના વિચક્ષણ મિત્રોએ તેને કહ્યું કે—“ હે સ્વામી ! આજે તમે અત્યંત ચિંતાતુર કેમ દેખાઓ છો ? અમને એમ લાગે છે કે તે યોગીએ કહેલ કન્યાઓના વૃત્તાંતને સાંભળીને તમે ઉત્સુક થયા છો. પરંતુ એવાઓના પ્રલાપથી તમારું મન પણ આકર્ષાય એ આશ્ચર્ય છે. તેવા પાખંડી પુરૂષો સુખમાં અમૃતને ધારણ કરે છે. પરંતુ હૃદયમાં તે

વિષને ધારણ કરનાર હોય છે. તેથી તેવાઓની વાણી ઉપર સત્ પુરૂષે વિશ્વાસ રાખવો એ સર્વથા પ્રકારે અયોગ્ય છે. ” તે સાંભળીને કુમાર બોલ્યો કે—“ હે મિત્રો ! નિર્દોષ છંદગીને શુભરનારા તે પૂતળને આપણી પાસેથી શું સ્વર્થ આધવાનો છે ? કે તેવા પ્રકારનું અસત્ય ભાષણ કરે ! કેમકે વૈભવ વિગેરેમાં લુપ્થ થયેલા મનુષ્યોને જ મૃષા ભાષા સંભવે છે, પરંતુ સંતોષ રૂપી અમૃતથી તૃપ્ત થયેલા યોગીજનોએ તો તે મૃષા ભાષાનો દૂરથી જ ત્યાગ કરેલો હોય છે. અહો ! કેટલાએક પુરૂષો એવા મુગ્ધ બુદ્ધિવાળા હોય છે કે તેઓ બીજાએ પ્રત્યક્ષ જોઈને કહેલી વાતમાં પણ કટિપત વચનો વડે સંશય ઉત્પન્ન કરે છે. ” આ પ્રમાણે કુમારનું વચન સાંભળીને તે ત્રણે મિત્રોએ તેના ચિત્તનો અભિપ્રાય બાણી લીધો, તેથી તેઓ મોન રહ્યા. પ્રાયે કરીને નિપુણ મિત્રો પરસ્પરની ઇચ્છાને અનુસરનારાજ હોય છે. પછી બીજે દિવસે રાજપુત્ર એકલોજ તે યોગી પાસે ગયો. ત્યાં તે બંનેને પરસ્પર અમૃતની વૃદ્ધિ સમાન ગોઠી પ્રવર્તી. પછી કુમારે તેને પૂછ્યું કે—“ હે પૂતળ ! તે શુદ્ધામાં શી રીતે જઈ શકાય ? અને પાતાલ કન્યાઓનો લાભ શી રીતે સંભવે ? આ આશ્ચર્ય રૂપી મોટા તરંગોવડે માડું મન આકુળ બાકુળ થયું છે, તેથી મને અહીં રહેતાં મનમાં જરા પણ શાંતિ થતી નથી. ” તે સાંભળીને યોગીએ તેને કહ્યું કે—“ હે રાજકુમાર ! ઘણું કહેવાથી શું ફળ ! જો હું તમારું કાર્ય ન સાધી આપું તો માડું જ્ઞાનકરંડક (જ્ઞાનનો કંડીયો) નામ વૃથા સમજવું; પરંતુ શ્રેયાંસિ વહુવિજ્ઞાનિ — શુભ કાર્યમાં ઘણું વિઘ્નો આવે, તેથી વિલંબ કર્યા વિના તૈયાર થઈને શીઘ્રપણે આવ. ફરીથી તે બાબત પ્રશ્ન કરવાની જરૂર નથી. ” તે સાંભળીને “ બહુ સારું ” એમ કહી રાજપુત્ર ઘેર ગયો, અને એકાંતમાં તે ત્રણે મિત્રોને બોલાવીને તેણે કહ્યું કે—“ હે કુશલ મિત્રો ! શા માટે ફેગટ યોગીના વચન પર અવિશ્વાસ લાવો છો ? સમગ્ર શંકાઓનો ત્યાગ કરી શીઘ્રપણે મારા સહાયક થાઓ. હું આજ પગલાવડે (હમણાંજ) પાતાળ તરફ પ્રયાણ કરવા તૈયાર થયો છું. ” તે સાંભળીને અગણિત (અત્યંત) દક્ષિણતાથી પ્રેરાયેલા તેઓએ પણ તેની ઇચ્છા

સ્વીકારી. જે મૈત્રીમાં પરસ્પરની ધ્રુવજ્ઞા અનુસરતી ન હોય, તો તે શું મૈત્રી કહેવાય ? ત્યાર પછી તે ચારે મિત્રો જૂદો વેષ પહેરી રાત્રીને સમયે શુભ રીતેજ રાજા વિગેરે પોતપોતાના પિતાઓને જણાવ્યા વિનાજ યોગીની સાથે ચાલ્યા. તે વખતે તેમને માર્ગમાં જતાં તે તે પ્રકારની આપત્તિને જણાવનારા અપશકુનો થવા લાગ્યા. તેમાં તેમના આયુષ્યની સ્ખલનાને સૂચવતો હોય, તેમ તેઓનો પગ સમ જૂમિ ઉપર પણ સ્ખલના પામ્યો. જાણે સ્પષ્ટ રીતે દેવની પ્રતિકૂળતા નિવેદન કરતું હોય, એમ તેમનું વામ-ડાણું નેત્ર વારંવાર ફરકવા લાગ્યું. તેમને ‘ જશે નહીં. ’ એમ જાણે કહેતો હોય તેમ તેઓની જમણી બાજુએ ગધેડાનો શબ્દ થયો. તેમના પ્રયાણને જાણે નિષેધ કરતો હોય તેમ પ્રતિકૂળ (સામેથી) વાયુ વાવા લાગ્યો. જાણે તેમના શુભ દેવે તેમનું પ્રયાણ રોકવા માટે આડી અર્જલા નાંખી હોય, તેમ તેમની આગળ કાળો સર્પ આડો ઉતર્યો. જાણે તે યોગીના મનનું મલિનપણું દેખાડતી હોય, તેમ રજોવડે (ધૂળ-વડે) ચોતરફથી વ્યાપ્ત થયેલી દિશાઓ મલિન થઈ. (દેખાઈ) તે જોઈ મિત્રાઈથી (પ્રેમથી) પ્રેરાયેલા ત્રણે મિત્રોએ રાજકુમારને કહ્યું કે—“ આ અપશકુનો આપણને એક પગલું પણ આગળ જવા દેવા અનુમતિ આપતા નથી. તો હે સ્વામી ! હાલ આપણે પ્રયાણ કરવું એ કોઈ પણ રીતે યોગ્ય નથી. કારણ કે શકુનની અનુમતિ વિના કાર્યનો આરંભ કરવો એ શુભને માટે થતો નથી. ” તે સાંભળી યોગી બોલ્યો કે—“ તમે શા માટે આ પ્રમાણે વ્યાકુળ થાઓ છો ? તમે સ્થૂળ ભૂદિવાળા હોવાથી પરમાર્થ (તત્ત્વ) ને જાણતા નથી. કેમકે પાતાલની યાત્રામાં તો આવા પ્રકારનાં શકુનોજ શુભકારક હોય છે. કાર્યને આશ્રીનેજ શકુનનાં કૃપાને વિચાર કરવો જોઈએ. એમ છતાં પણ કદાચ તમારી શંકા દૂર થતી ન હોય તો તે શકુનોનું કૃપા મનેજ હો. તમે નિર્ભયતાથી ચાલ્યા આવો. ” આ પ્રમાણે તેણે સત્ય જેવી વાણીવડે કુમારને વિશ્વાસ પમાડ્યો, તેથી તે ચાલવા લાગ્યો, અને તેની દાક્ષિણ્યતાથી તે ત્રણે મિત્રો પણ ચાલ્યા. અનુક્રમે ચાલતા ચાલતા તેઓ વિધ્યાચળ પર્વતની સમીપે રહેલા તે કુંડગવિજય નામના વનમાં આવી પહોંચ્યા. તે

બન બાણે યમરાજના સ્વચ્છનો હોય એવા ચમરૂ ભતના મૃગો, ચિંતાઓ, વાઘો, સિંહો અને અષ્ટાપદ મૃગો વિગેરે કૂર શ્વાપદોએ કરીને ભયંકર દેખાતું હતું, અને બાણે કે યમરાજને ફીકા કરવાનું ઘર હોય તેમ તેની અંદર સૂર્યનું દર્શન થતું નહોતું. ત્યાં તેઓએ પ્રથમ કહેલું ચક્ષુનું મંદિર જોયું. પછી તેઓએ પવિત્ર યર્ષ ચંપ-કાદિક પુષ્પોવટે હર્ષપૂર્વક ચક્ષુની પૂજા કરી. ત્યાર પછી સાયંકાળે ચોગીએ કોઇ ગોકુળમાંથી ચાર બકરા આણ્યા, અને પૂર્ણદિકની સર્વ સામગ્રી તૈયાર કરી. પછી તે ચોગીએ બકરાઓ સહિત તે ચારેને બંતે સ્નાન કરાવ્યું, અને પછી બાણે યમરાજના કટાક્ષ હોય એવા અશુભ ચંદન વડે તે સર્વેને ભૂષિત કર્યાં. પછી તેણે તે ચારેને કહ્યું કે—“ તમે આ એક એક બકરાને મારો, કે જેથી તેનું બળિદાન કરીને તેણું દાર ઉઘાડીયે. ” તે સાંભળીને શંખ સિવાયના ત્રણ જણાએ તે ચોગીને અભિપ્રાય નહીં બાણીને, પોતાની આપત્તિનો વિચાર નહીં કરીને અને પ્રતિકૂળ દેવને નહીં બાણીને ચોગીના કહેવા પ્રમાણે કયું. પરંતુ શ્રેષ્ઠીનો પુત્ર શંખ પુણ્યશાળી હતો, તેથી તેના મનમાં તત્કાળ અપાર કષ્ટાનો પરિણામ ઉત્પન્ન થવાથી તેણે તે હિંસાનું કાર્ય કયું નહીં. ફરીથી ચોગીએ તેને આજ્ઞા કરી, તો પણ તેણે તેનું વચન માન્યું નહીં. કેમકે મહાપુરૂષો પરના પ્રાણીને પણ પોતાના પ્રાણ સમાનજ માને છે. પછી બકરાનો વધ કરવાથી છળ પામેલા તે ત્રણને તે પાપી ચોગીએ પોતાના મંત્રની સિદ્ધિને માટે હણી નાંખ્યા. અહો ! કપટની કુશળતાને ધિક્કાર હો. પછી તે ચોગીએ તેમનાં મસ્તક રૂપી કમળોએ કરીને દેવતાની પૂજા કરી. હૃષ્ટ (હુદ્ર) દેવતાઓ. તેવી પૂજાવડે સંતુષ્ટ થાય છે. ત્યાર પછી યમરાજના નાના ભાઈ સમાન તે ચોગી ત્રિષ-છળ વિના પણ તે શંખને બળાત્કારે મારવા તૈયાર થયો. હૃષ્ટ મનુષ્યોને કાંઇ પણ અકાર્ય (ન કરાય એવું) હોતું નથી. આ અવસરે તે યક્ષે પ્રત્યક્ષ થઇને તેને કહ્યું કે—“હે અધમ ! પાપીષ્ઠ ! કેમ આવું હૃષ્ટ કાર્ય કરે છે ? જો તું બકરાનો ઘાત નહીં કરવાથી છળને નહીં પામેલા આ પુરૂષને મારીશ, તો અવશ્ય તુંજ હમણાં હતો ન હતો થઇશ-પ્રાણુરહિત થઇશ.” તે સાંભળીને જેમ

સિંહનો નાદ સાંભળી ભય પામેલો વાઘ મૃગદાને છોડી, દે, તેમ મનમાં ભય પામેલા યોગીએ તે શંખને છોડી દીધો. ત્યારપછી પોતાના મિત્રોના મરણથી શંખ શોક કરવા લાગ્યો કે—“હે મિત્રો! ગુણોવડે પ્રશંસા કરવા યોગ્ય અને સર્વ જનનું પ્રિય કરનારા તમને આ પાપી યોગીએ હુર્દશાને કેમ પમાડ્યા ? તમારા વિના હું એકલો આ હુર્ગમ માર્ગમાં શી રીતે જઈશ ? અને તમારા શોકથી વ્યાકુળ થયેલો હું શી રીતે કાળનું નિર્ગમન કરીશ ? ” આ પ્રમાણે અત્યંત આકંઠ કરવાથી વનના પશુઓને પણ રોવડાવતો શંખ સાક્ષાત્ ચમરાજના ઘરની જેવા તે વનમાંથી નાઠો. તે વનમાંથી બહાર નીકળી જાણે નવો (કરી) જન્મ પામ્યો હોય તેમ પોતાના આત્માને માનતો અને પોતાના મિત્રોનું સ્મરણ કરતો તે શંખ કોઈ એક ગામમાં આવી પહોંચ્યો. તે ગામમાં શદ્યની જેમ મોટા શોકની પીડાથી વ્યાકુળ થયેલા તે શંખે બે ત્રણ દિવસ રહીને તે મિત્રોની ઉત્તર ક્રિયા-મરણ ક્રિયા કરી. પછી તેને વિચાર થયો કે “જે હું હમણાં મારા નગરમાં જઈશ તો મિત્રોના પિતા વિગેરેને તથા પુરજનોને શી રીતે માફ સુખ દેખાડી શકીશ ? અને શો જવાબ આપીશ ? ” આ પ્રમાણે વિચાર આવવાથી અત્યંત દુઃખી થયેલો તે અન્ય દિશામાં ચાલ્યો. કારણકે મહા પુરુષો અદ્ય અ-કાર્યમાં પણ શંકા પામે છે.

ત્યાર પછી માર્ગમાં ચાલતાં તે શંખને ચારિત્ર લેવા માટે કોઈ સફળ પાસે જતો સુમેધ નામનો શ્રાવક મળ્યો. તે બન્નેને પરસ્પર સ્નેહરૂપી વૃક્ષના જાણે અંકુશ હોય તેવા આલાપો હંમેશાં થવા લાગ્યા, તેથી માર્ગ પણ તેમને ટુંકો લાગતો હતો. થોડા કાળમાંજ તે બન્નેને બંધુના જેવી દૃઢ પ્રીતિ થઈ. કારણકે શુદ્ધ અંતઃકરણવાળાઓની પ્રીતિ સુખેથી સાધી શકાય છે, અને તેના કોઈ નિરાધ કરી શકતું નથી. એક દિવસે સુમેધ શ્રાવકે તેને પૂછ્યું કે—“ હે બંધુ ! તું ખેદ યુક્ત હોય એવો કેમ દેખાય છે ? જો અત્યંત અવાચ્ય ન હોય તો મારી પાસે તું કહે. ” તે સાંભળી-

ને શંખના નેત્રોમાં આંસુ આવી ગયા, અને તેણે પ્રથમથી આરંભીને સર્વ વૃત્તાંત તેની પાસે કહ્યો. કેમકે મિત્રાદિકની પાસે દુઃખ-તું નિવેદન કરવાથી તે દુઃખ ક્ષણવાર ક્ષીણ થાય છે. તે સાંભળી આશ્ચર્ય પામેલો સુમેઘ બોલ્યો કે—“ અહો ! પ્રાણીને રક્ષણ કરવામાં તત્પર એવી તારી બુદ્ધિ વખાણવા લાયક છે. અહો ! તારું સાહસ (પરાક્રમ) કેવું આશ્ચર્ય કારક છે કે જે પ્રાણના સદેહમાં પણ નષ્ટ થયું નહીં. માટે આ તારા પવિત્ર ચરિત્રવડે કૌણ આશ્ચર્ય ન પામે ? તું પંડીત છો, તેથી તારે મિત્રોનો શોક કરવો ઉચિત નથી. કારણકે તેઓએ પ્રાણીનો ઘાત કરીને પોતેજ મરણને ઉભું કર્યું છે. કેમકે જીવહિંસાજ સર્વ આપત્તિનું પ્રથમ સ્થાન છે, અને સમગ્ર સુખોનો નાશ કરવામાં પ્રત્યક્ષ રાક્ષસી છે, વળી પાંગળું થવું, અંગની વિકળતા થવી, કુષ્ટાદિક વ્યાધિઓ થવી, કુષ્ઠિતા-હાથે કુંઠા થવું અને બીજી પણ ઘણા પ્રકારની આપત્તિ પ્રાપ્ત થાય, એ સર્વ આ લોકમાં હિંસા રૂપી વિષલતાનાં રૂપ પ્રત્યક્ષ જ દેખાય છે. તથા અહિંસા જ સંસાર સમુદ્રને તારનારી મોટી નાવ રૂપ છે, અને સર્વ દુઃખ રૂપી દાવાનળને બુઝવવામાં અષાઢ માસના મેઘ સમાન છે. તને તો આ લવમાં જ અલયદાન (અહિંસા) રૂપી કલ્પવૃક્ષ રૂપીભૂત થયો છે, કેમકે આવા લયંકર કષ્ટથી પણ તું વિના પ્રયત્ને સુકૃત થયો છે. માટે સર્વ દાનોને વિષે જીવિત દાનને જ પંડિતોએ પ્રધાન કહ્યું છે કારણ કે જીવિત હોય તો જ સર્વ સુંદર ભાસે છે. પ્રાણીઓને અંતકાળે જીવિતદાન જેવું સુખ આપે છે, તેવું સુખ છ રસવાળો આહાર આપી શકતો નથી, તેમજ મનોહર સંગીત, વિકસ્વર નેત્રવાળી સ્ત્રીઓનું હાસ્ય, સુવર્ણનાં આભૂષણો, મનોહર શય્યા, ઉષ્ણ જળવડે સ્નાન, સુંદર વસ્ત્રો, શરીરે સુગંધિક પદાર્થોનો લેપ, તથા મોટું રાજ્ય પણ સુખ આપી શકતું નથી. આ વિષય ઉપર વિચક્ષણ પુરૂષો ચોરનું દષ્ટાંત આપે છે” તે સ્નાંભળીને શંખે કહ્યું કે—“તે ચોરનું દષ્ટાંત કેવું છે ?” ત્યારે સુમેઘ કહેવા લાગ્યો. કે—

શ્રી વસંતપુર નામના નગરમાં જિતશત્રુ નામે રાજા હતો. તેને પ્રિયંકર નામની રાણી હતી. તે પાંચસો રાણીઓમાં સુખ્ય

હતી. તે રાજા એકદા પ્રિયા સહિત પોતાના મહેલના ગવાક્ષ (બારી) માં બેઠો હતો, તે વખતે આરક્ષકે ગામના એક ચોરને ચોરેલા ધન સહિત તેની પાસે ઉભો રાખ્યો. રાજાએ તેના ચોરીના કાર્યને લીધે ફરતાવાળી અને તેના સુંદર રૂપને લીધે પ્રસન્નતાવાળી દષ્ટિ વઢે તેની સન્મુખ જોઈને હાસ્ય સહિત કહ્યું કે— ‘તું કેાણુ છે ? અને સર્વ પુરૂષાર્થને સાધવામાં સમર્થ તથા પવિત્ર લાવણ્યતાવાળા આવા યૌવન વયમાં કેમ આવું નિહિત કાર્ય કરે છે ?’ તે સાંભળીને તે ચોરના મનમાં કાંઈક વિશ્વાસ આવ્યો, તેથી તે ગદગદ સ્વરે બોલ્યો કે—“હેદેવ ! વિંધ્યપુર નામના નગરમાં વિંધ્ય નામે રાજા છે. તેની પ્રીતિથી શોભતો વસ્તુદત્ત નામે શ્રેષ્ઠી છે, તેનો હું વસ્ત્રંતક નામનો પુત્ર છું, માતૃ પિતાના લાલનપાલનથી વૃદ્ધિ પામ્યો, ત્યારે મને મારા પિતાએ પરણાવ્યો, અને હું સુખે રહેતો હતો. પરંતુ મારા હૃદયને લીધે મને સર્વ શુભ રૂપી લક્ષ્મીને નષ્ટ થવાનું જાણે દ્વાર હોય એવું દૂતનું વ્યસન થયું. સ્વજનોએ નિષેધ કર્યા છતાં પણ આપત્તિ સમીપે આવવાની હોવાથી મરણની સન્મુખ થયેલો માણસ જેમ અપશ્યનો ત્યાગ ન કરે, તેમ મેં દૂતનો ત્યાગ કર્યો નહીં. તેથી જાણે ઘરમાંથી નીકળવાનું પ્રયાણ સાધતો હોઈ, તેમ હું હિતકારક પિતાને છેતરી દૂતને માટે સર્વ ધન ઘરની બહાર લઈ જવા લાગ્યો. તે જાણી અત્યંત ક્રોધ પામેલા મારા પિતાએ રાજા વિગેરેને મારા દૂતની હકીકત જણાવીને મને દુષ્ટ સેવકની જેમ પોતાના ઘરમાંથી તત્કાળ કાઢી મૂક્યો, તેથી સ્વેચ્છાએ ભ્રમતો હું આ નગરમાં આવ્યો છું. અહીંના લોકોને ભોગ વિલાસમાં સુખી જોઈને મને પણ ઘણી ભોગનો ઇચ્છા થઈ. પરંતુ ધન વિના તે ઇચ્છા પૂર્ણ થઈ શકતી નથી તેથી બીજા ઉપાય ન હોવાને લીધે હું ચોરીમાં પ્રવર્ત્યો. તેટલામાં આ આરક્ષકે મને પકડ્યો. હે સ્વામી ! આ પ્રમાણે મારી કથા મેં આપને સત્ય કહી છે. હવે આપની ઇચ્છા હોય તેમ કરો.” તે સાંભળીને રાજાના હૃદયમાં કાંઈક કથા ઉત્પન્ન થઈ, પરંતુ ચોરને મૂકવો ન તેમજ એવી નીતિ હોવાથી રાજાએ કોટવાળને આજ્ઞા કરી કે—“આને શૂળીએ ચડાવવો.” ત્યારે રાજાની પાસે બેઠેલી પ્રિયંકરા રાણીને વિચાર થયો કે

“આ બિચારો કૃપાનું સ્થાન છે. તે પોતાની ભોગની આશા પૂર્ણ કર્યા વિનાજ મરણ પામશે.” આ પ્રમાણે કયા ઉપદેશ થવાથી તેણીએ રાજાને વિજ્ઞાસિ કરી કે—“હે સ્વામી ! આ ચોરને આજનો દિવસ મને સોંપો. જેથી હું તેને આજે મનવાંછિત ભોગનો અનુભવ કરાવું. એક દિવસ તો આ બિચારાની ઇચ્છા પૂર્ણ કરવા દો. અને ત્યાર પછી હે પ્રભનાથ ! જેમ ઉચિત લાગે તેમ કરજો.” તે સાંભળીને રાજાએ તેણીના માનની ખાતર તેણીને તેમ કરવાની અનુજા આપી. ત્યારે તેણીએ તેને પોતાને ઘેર આણ્યો. પ્રથમ તેને પોતાના સેવકો પાસે શતપાક વિગેરે તેલથી મર્દન કરાવ્યું, પછી હર્ષ પૂર્વક સુગંધી ચૂર્ણવડે તેને ઉદ્ધવર્તન કરાવ્યું, પછી પોતાની દારીઓ પાસે તેને ઉષ્ણ જળવડે સ્નાન કરાવ્યું, પછી દૂધવડે (ટુવાલ વડે) તેનું શરીર લૂંછાવી મનોહર વસ્ત્રો પહેરાવ્યાં, પછી તેના મસ્તકના કેશોને સુંદર પુષ્પોની માળાવડે શુભાવ્યા, પછી ચંદન વિગેરેના સુંદર લેપવડે તેના શરીરને સુગંધમય કર્યું, પછી સુગટ તથા સુવર્ણના અલંકારોવડે તેના શરીરને શણગાર્યું, પછી અમૃતનો પશુ તિરસ્કાર કરનારી સુંદર રસવાળી રસોઈ સુવર્ણનાં પાત્રમાં પીરસી સેવકો પાસે તેને પંખાવડે પવન નંખાવી આનંદ પૂર્વક ભોજન કરાવ્યું, પછી કપૂર મિશ્રિત નાગરવલ્લીનું પાન બીડું આપી પલંગ પર બેસાડી તેને નાટ્યાદિક વિનોદ દેખાડ્યા, પછી સાંજને સમયે તેને શ્રેષ્ઠ અન્નપર બેસાડી માથે મયૂર પિચ્છનું છત્ર ધારણ કરાવી આગળ સંગીત કરાવી સીપાઈઓના પરિવાર સહિત તેને સભામાં મોકલ્યો. આ રીતે ઉત્સવ પૂર્વક તેણે સભામાં આવી રાજાને પ્રણામ કર્યા. સભાજનો પણ તેને જોઈને અનેક પ્રકારના તર્કવિતર્ક કરવા લાગ્યા. પછી તે રાણીએ તેને ઉત્તમ મહેલમાં સુવર્ણની શય્યામાં સુવાડ્યો, તે વખતે વેશ્યાઓ તેની સેવામાં હાજર હતી. આ રીતે તેણે તે રાત્રી નિર્ગમન કરી, પછી પ્રાતઃકાળે તેને પ્રથમનો (ચોરનો) વેષ પહેરાવી રાણીએ રાજાની પાસે મોકલ્યો. તે રાણીને તેના એક દિવસના ભોગ માટે થાંચસો રૂપીયાનો ખર્ચ થયો. ત્યાર પછી બીજી રાણીએ તે જ પ્રમાણે રાજા પાસે પ્રાર્થના કરી બીજે દિવસે પહેલી રાણીની સ્પર્ધાથી તે ચોરની

અધિક બરદાસ કરી. એજ રીતે બીજી રાણીઓએ પણ જૂદે જૂદે દિવસે તેની વિશેષ વિશેષ બરદાસ કરી. કારણકે તે સર્વે રાણીઓ પરસ્પર સ્પર્ધાવાળી હતી. આ પ્રમાણે તે ચોરને માટે અત્યંત મોટા ઉત્સવો કરીને તે રાણીઓએ પોતપોતાના ચિત્તનું કોતુક પૂર્ણ કર્યું. પરંતુ તે ચોરનું મન લેશ પણ પ્રસન્ન થયું નહીં—પ્રસન્ન કરી શકી નહીં. ત્યાર પછી તે રાજાની છેલ્લી રાણી શીલવતી નામની હતી. તેણીને રાજાએ પાણિયહણ કર્યા પછી દષ્ટિએ જોઈ પણ નહોતી, તેથી તેણીની પાસે ઘણીજ અદ્ય સમૃદ્ધિ હતી. પરંતુ દ્રઢ શીલવ્રત પાળવાથી તે અત્યંત પવિત્ર હતી. તેણીએ પણ રાજાને વિશ્વાસ કરી કે—“હે જીવિતેશ ! આપને યાદ છે કે હું જિંતારિ રાજાની પુત્રી છું. મને તે વખતે પરણીને તરતજ તમે વિસારી દીધી છે, તોપણ સંતોષ રૂપી અમૃતથી તૃપ્ત થઈને નિરંતર મારા મહેલમાં રહું છું અને એક શીળરૂપી વૈભવની સમૃદ્ધિને ધારણ કરી સમયને નિર્ગમન કરું છું. હું પુણ્ય રહિત હોવાથી મારે બીજી સર્વ રાણીઓની સાથે કાંઈ પણ સ્પર્ધા હોય જ નહીં. તોપણ જો હું પંકિતના અનુક્રમથી પ્રાપ્ત થયેલું આ કાર્ય પણ ન કરું, તો મારી આપની રાણીઓને મધ્યે ગણતરી પણ ન થાય, તેથી હું પ્રાર્થના કરું છું કે આજે આ ચોરના કાર્યને માટે મારા પર પણ અનુગ્રહ કરો.” આ પ્રમાણે તેણીએ કહ્યું, ત્યારે રાજાએ તેને ઝાળખી, અને તેનું હૃદય તેણીના અજ્ઞાત શુભોથી આકર્ષાયું. તેથી તેણીને પણ તેણે અનુગ્રા આપી. ત્યારે તે શીલવતી તે ચોરને પોતાને ઘેર લઈ ગઈ, અને તેને કહ્યું કે—“મારી પાસે કાંઈ પણ તને આપી શકું એવો વૈભવ નથી.” એમ કહીને તેને થોડો ઉપચાર કરી તેને અભયદાન આપ્યું. અને વળી કહ્યું કે—“હું તને આજથી ધર્મપુત્ર તરીકે સ્વીકારું છું, તેથી પુત્રની જેમ તારી રક્ષા કરવા માટે હું પ્રયત્ન કરીશ. એમ તારા મનમાં તું નિશ્ચય જાણ્યું.” તે સાંભળીને તે ચોર જાણે આખા જગતના ઐશ્વર્યની લક્ષ્મીને પામ્યો હોય, તેમ હર્ષિત થયો, અને તેથી તેણીના સ્વદ્ય ઉપચારને પણ તેણે કોટી શુભો માન્યો. પછી પ્રાતઃ કાળે તે શ્રેષ્ઠ બુદ્ધિવાળી શીલવતી તે ધર્મ પુત્રને લઈને રાજ સભામાં આવી. તે વખતે તે વસંતનું સુખ હસતું હતું, તેનાં નેત્રો વિકસ્વર

હતાં, તેના ગાલ કૂલેલા હતા અને તેના બન્ને ખભા ઉછળતા હતા, તેથી કરીને તે સમગ્ર સભાજનોનાં નેત્રોનું આકર્ષણ કરતો હતો. આ પ્રમાણે સભાજનો તેને જોવાથી આશ્ચર્ય પામ્યા, અને વિકસ્વર નેત્રો વડે તેની સન્નુખ જોતા હતા. તથા સર્વે રાણીઓ “વળી આજે આ શીલવતી શું ભાગવાની છે ?” એમ વિચારી ઈર્ષ્યાથી ઉત્કંઠાવાળી થઈને તેની સન્નુખ જોઈ રહી હતી તે વખતે તેને (ચારને) તેવો આનંદ યુક્ત જોઈને હર્ષ પામેલા રાજાએ પૂછ્યું કે—“આ બીજી સર્વે રાણીઓએ તારું અત્યંત સન્માન કર્યું હતું, તોપણ હંમેશાં જાણે સર્વસ્વ હણાઈ ગયું હોય એવો તું દેખાતો હતો, અને આજે આ રાણીએ તારો સત્કાર ઘણો જ અદ્ય કર્યો છે, છતાં જાણે રાજ્ય પામ્યો હોય એવો પ્રસન્ન દેખાય છે, તેનું શું કારણ ? તે તું કહે. તે વિષે મારા હૃદયમાં આશ્ચર્ય થાય છે.” તે સાંભળીને તે વસંત શીલવતીએ આપેલી ધીરજને લીધે બોલ્યો કે—“હે સ્વામી ! આપ મને શૂળી ઉપર ચડાવવાનાં જે વચનો બોલ્યા હતા, તે જાણે ચમરાજના સંદેશનાં વચનો હોય તેમ મારા કર્ણમાં કંટકની જેમ પીડાને ઉત્પન્ન કરતા હતા, તેથી મારું મન લયલીત હતું, અને તેથી કરીને હંમેશાં જે મને ઉત્તમ ભોજન કરાવવામાં આવતું, તે મને ગાયના ખાણ જેવું લાગતું હતું, સ્વાદિષ્ટ જળ લીંબડાના રસ જેવું લાગતું હતું, ઉત્તમ અન્ન ગધેડા જેવો લાગતો હતો, ફીડાનું ઘર સ્મશાન જેવું લાગતું હતું, પુષ્પની માળા સર્પની શ્રેણી જેવી લાગતી હતી, સુગંધિ ચંદનનો લેપ વિદ્યાના લેપ જેવો લાગતો હતો, પલંગ શલ્ય જેવો લાગતો હતો, મયૂર પિચ્છનું છત્ર સૂપડા જેવું લાગતું હતું, સુવર્ણનાં આભૂષણો ગેડીની જેવા ભારભૂત લાગતા હતા, સુંદર વસ્ત્રો ચમરાજનાં વસ્ત્રો જેવાં લાગતાં હતાં, સુંદર ગીત રૂદન જેવું લાગતું હતું, વાજિત્રના શબ્દો વજ્રના પ્રહાર જેવા લાગતા હતા, મનોહર સ્ત્રીઓ ડાકણો જેવી લાગતી હતી, અને સીપાઈઓ ચમરાજના દૂત જેવા લાગતા હતા. હે સ્વામી ! ઘણું શું કહું ? સમીપે રહેલા મૃત્યુના લયથી મારું મન આકુળ બેઠું હતું, અને માત્ર એક શૂળીનું જ ધ્યાન કરવાથી મને આખું જગત શૂળીમય જ લાગતું હતું. પરંતુ આજે તો

જાણે ભુવનને પવિત્ર કરનારી ગંગા નદી જ ઉતરી હોય તેમ માતાની સદૃશ આ શીલવતીએ મને અભયદાન આપ્યું છે. તેથી આજ મારું મન સ્વસ્થ થયું છે, મારા મનમાં અત્યંત આનંદ વ્યાપી ગયો છે, અને ફરી જન્મ પામ્યો હોઈ એમ સર્વ જગતને સુંદરતાવાળું જોઈ છું. તેથી કરીને આનો થોડો ઉપચાર પણ દેવના હોગ સમાન લાગ્યો છે. કારણ કે જીવિતદાન આપનાર એક તૃણ પણ ચિંતામણિ રૂપ જ છે. મેરૂ પર્વત અને સરસવના દાણામાં જેટલો તફાવત છે, તથા સુવર્ણ અને પીતળમાં જેટલો તફાવત છે, તેટલો તફાવત બીજી સર્વેના ઉપકારનો અને આના ઉપકારનો થયો છે. ” તે સાંભળીને રાજાએ અત્યંત હર્ષિત થઈ શીલવતીના મુખ કમળ તરફ જોયું, ત્યારે તે યોલી કે—“હિ સ્વામી ! આપના મુખથી આને અભયદાન આપો.” ત્યારે રાજાએ કહ્યું કે—“ તે તો આપ્યું જ છે. પરંતુ બીજું કંઈ પણ મન વાંછિત માગ. ” ત્યારે તે યોલી કે—“આપની કૃપાથી મારે કંઈપણ ન્યૂનતા નથી. માટે શુ માગુ ? ” તે સાંભળી રાજાએ વિચાર્યું કે—“ અહો ! આની ગંભીરતા ! અહો આનું ધૈર્ય ! અહો ! આની દયા ! અહો ! આનું પવિત્ર શીળત્રત ! અહો ! આની સત્યતા ! અને અહો ! આનું નિઃસ્પૃહ ચિત્ત ! આ સર્વે ગુણો આના આશ્ચર્યકારક છે. ” આ પ્રમાણે તેણીના ગુણોથી આકર્ષિત રાજાએ પ્રસન્ન થઈ તેણીને પટ્ટરાણી પદે સ્થાપન કરી, અને દયાધર્મના પ્રભાવથી અનુકંમે તે સદ્ગતિને પામી. વસંત પણ શીલવતીના પુત્ર તરીકે પ્રસિદ્ધ થયો, રાજાની પણ તેના પર પૂર્ણ પ્રસન્નતા થઈ, અને તે પણ શુદ્ધ દયાધર્મને પાળી અનુકંમે સ્વર્ગમાં ગયો.

તેથી કરીને હે ભદ્ર ! અભયદાન સિવાય બીજું કંઈ પણ કલ્યાણ કારક નથી. તે પણ તેનું દ્વંદ્વ પ્રત્યક્ષ જ દીકું છે, તેથી દયાધર્મમાં જ સમ્યક્પ્રકારે ઉદય કરવો. આ પ્રમાણે સુમેધે કહેલું દયાંત સાંભળી શંખ હર્ષ પામ્યો, તેના હૃદયમાં સંવેગરસ પ્રસર્યો, અને તેથી તેણે જીવહયાનો ધર્મ અંગીકાર કર્યો. સારા ખેતરમાં વૃદ્ધિની જેમ સુપાત્રમાં આપેલી ધર્મ દેશના નિષ્કળ થતી નથી. પછી એકલા સુમેધે શંખને કલ્યાણનો વિસ્તાર કરનાર પંચ પર-

મેષિનો નમસ્કાર મંત્ર શીખવ્યો, અને તેને ઉપદેશ આપ્યો કે—
 હે દક્ષ ! આ નમસ્કાર મંત્ર સર્વ આપ્તિનો નાશ કરનાર છે, અને
 સર્વ સંપત્તિઓને પ્રાપ્ત કરનાર છે. જે પ્રાણીના કંઠને વિષે આ
 નમસ્કાર મંત્ર રહેલો હોય, તેને ભૂત પ્રેતા ભય પમાડી શકતા
 નથી, વ્યંતરો તેને વિધ્ન કરી શકતા નથી, ચક્ષો તેની રક્ષા કરે છે,
 વિવિધ વ્યાધિઓ તેને બાધા કરી શકતી નથી, તથા અગ્નિ, જળ
 અને વિષાદિદંથી ઉત્પન્ન થતા ભયંકર ઉપદ્રવો તેના કાંઈ પણ અપ-
 કાર કરી શકતા નથી. તેથી આ મંત્રને શ્રેષ્ઠ હારની જેમ નિરંતર
 દૃઢ્યમાં ધારણ કરવો, અને તેમ કરવાથી તું સમગ્ર સુખની લક્ષ્મીનું
 ભાજન થઈશ. ” આ પ્રમાણે સાંભળીને શંખે તેનો ઉપદેશ અત્યંત
 હર્ષ પૂર્વક અંગીકાર કર્યો. કર્યો સુચેતન પ્રાણી બીજાએ કરેલા
 હિત ઉપદેશનો સ્વીકાર ન કરે ? આ રીતે પુણ્યમય આલાપ
 (વાતચીત) રૂપી મીઠાનામાં બેઠેલા તે બંનેને લાંબો માર્ગ પહોં
 સુધે કરીને ઉલ્લસન કરવા લાગ્યું થયો. ત્યાર પછી કેટલેક દિવસે
 બંધુની જેવા ઈષ્ટ શંખની રત્ન લઈને આનંદ પૂર્વક સુમેશ શ્રવક
 પોતાના પાપનો નાશ કરવા માટે ઈચ્છિત સ્થાન તરફ ચાલ્યો—તે
 શંખથી ભૂદ્ધો પડ્યો. શંખ પહોં નિરંતર નમસ્કાર મંત્રનું
 સ્મરણ કરતો કોઈ પણ સાર્થની સાથે સ્વસ્થપણે પોતાના નગર
 તરફ ચાલ્યો. માર્ગમાં જતાં કોઈ એક અટવીમાં ધનુષદંડ ઉપર
 બાંધે ચડાવીને કેટલાએક લિટ્લો બાંધે કે ચમરાજના કિંકરો હોય
 તેમ ભયંકર આકૃતિવાળા તેની પાસે આવ્યા, અને પકડો પકડો, ભય
 છે, ભય છે, જેમ બોલતા બોલતા રશ્યેન પક્ષીની જેમ તે
 સાર્થમાં પડ્યા અને હુંટ ફાટ કરવા લાગ્યા. તેમાં તે પાપીઓએ બીજા
 નવ પચિત્તસહિત શંખને પકડી, પાંચમોડીયે બાંધી, પક્ષીમાં લાવી,
 પક્ષીપતિને ટોંખ્યા. તે દશને બેઠને પક્ષીપતિ મેઘનાદે તે લિટ્લોને
 કહ્યું—“ ત્યાંસુધી આવો. અગ્યારમો મનુષ્ય મળે, ત્યાં સુધી આ
 દશેનું સારી રીતે રક્ષણ કરો. કારણકે ભૂતવટે ઉપદ્રવ પામેલા
 મારા મોટા પુત્રની નીરાગતને માટે મેં અંડી દેવીને અગ્યાર મનુ-
 ધ્યનું બળિદાન માનેલું છે. ” ત્યાર પછી તે લિટ્લોએ તે દશે મનુ-

એને જેમ ચંડાળો પશુઓને રૂંધે તેમ રૂંધ્યા. પછી કોઈ દિવસે તે ભિલ્લો અગ્યારમા પુરૂષને પણ પકડી લાવ્યા. ત્યાર પછી તેઓને સ્નાન કરાવ્યું, સ્વેત વસ્ત્રો પહેરાવ્યા, અને પછી બાણે ચમરાજનું ઘર હોય એવા ચંડિકાના મંદિરમાં લઈ ગયા. પછી પલ્લીપતિએ ત્યાં આવીને તેમને કહ્યું કે—“અરે મનુષ્યો ! તમારે જે કાર્ય કરવું હોય તે કરો, જે દેવનું સ્મરણ કરવું હોય, તેનું સ્મરણ કરી લ્યો. આજે તમારા સર્વેના શરીરવડે આ ચંડી દેવીને હું બળિદાન કરવાનો છું.” એમ કહીને તેઓને હાથવાની ધમ્મથી તે નિર્દય પલ્લીપતિએ જેટલામાં હસ્તને વિષે ખર્ચ ગ્રહણ કર્યું, તેટલામાં તેના કોઈ સેવકે આવીને પોત્તાર કર્યો કે—“હે સ્વામી ! દોડો ! દોડો ! તમારો પુત્ર ભૂતવડે અત્યંત પીડા પામે છે.” તે સાંભળીને પલ્લીપતિ તેઓને મૂકી એકદમ પુત્રની પાસે ગયો. તે પલ્લીપતિએ તેની શાંતિને માટે જે જે ઔષધો કર્યા, તેનો ગુણ થવો તો દૂર રહ્યો, પરંતુ ઉલટો ઇંધણાંવડે અગ્નિની જેમ તેનો વ્યાધિ વૃદ્ધિ પામ્યો. તે રાજા ઉપરાઉપર ઉપાયો કરી કરીને શાક્યો. એટલે ‘હવે શું થશે ?’ એવી ચિંતાથી તેનું હૃદય વ્યાપ્ત થયું. અહીં ચંડીના મંદિરમાં રહેલા અને અતુલ્ય મહિમાવાળા પંચ નમસ્કારનું સ્મરણ કરતા શંખે પલ્લીપતિના કોઈ પ્રધાન પુરૂષને કહ્યું કે—“જો મને તે રાજપુત્ર દેખાડો, તો તેના દોષને દૂર કરવા માફક કાંઈક જ્ઞાન તમને પ્રત્યક્ષ દેખાડું.” તે સાંભળીને તે પુરૂષે તે વૃત્તાંત તત્કાળ પલ્લીપતિને જણાવ્યું. ત્યારે પલ્લીપતિએ કાર્યને બાણનાર તે શંખને તરત જ બોલાવીને કહ્યું કે—“હે વિદ્વાન ! તમારી આકૃતિથી જ તમારું કળા કુશળપણ જણાય છે, શું મણિની બાદ્ય કાંતિ જ તેના મહિમાને (મૂલ્યને) નથી કહેતી ? હે મહાપુરૂષ ! મારા પુત્રને સાજો કરો. અહીં તમારે કાંઈપણ વસ્તુ ન્યૂન નથી. કસ્તૂરી વિગેરે જે ચીજ બેઈર્ષતી હોય, તે કહો.” ત્યારે શંખ બોલ્યો કે—“કાંઈ સંબ્રમ (ઉતાવળ) કરવાની જરૂર નથી. બાદ્ય વસ્તુની સામગ્રી આ વ્યાધિનો ક્ષય કરી શકે તેમ નથી.” એમ કહીને તે શંખ અપાર મહિમાવાળા સમુદ્રરૂપ નમસ્કાર

મંત્રને પવિત્ર મનવડે સમ્યક્ પ્રકારે ગણવા લાગ્યો. તે વખતે તેની દષ્ટિ નાસિકાના અંત્ર ભાગ ઉપર નિશ્ચય થઈ હતી, તેનો મનરૂપી હંસ નાભિ કમળને વિષે રમણુ કરતો હતો. મંત્રના એક એક અક્ષરમાંથી ઝરતા અમૃતના પ્રવાહવડે તે તે મોટા દોષો રૂપી વિષનો વેગ શાંત થતો હતો. આ રીતે યોગીની જેમ તે મહાત્માએ નિર્ભયપણે પાપને દૂર કરનાર અને દેહીપ્યમાન પ્રભાવવાળા તે મહામંત્રનો ત્રણવાર જાપ કર્યો, તેટલામાં અત્યંત લયલીત થયેલો અર્ધે હૃદ આશયવાળો પિશાચ મોઠેથી બૂમ પાડી સસલાની જેમ ત્યાંથી નાસી ગયો, તે વખતે તે પિશાચથી મુક્ત થયેલા તે પદ્મીરાજના પુત્રનાં સર્વ અંગો સ્વસ્થ થયાં. અને અંધકારનો નાશ કરવાથી ચંદ્રની જેમ જાણે નવો જન્મ પામ્યો હોય તેમ તે શોભવા લાગ્યો. તે પુત્રને તથાપ્રકારનો જોઈને તે પદ્મીરાજ અત્યંત હર્ષ પામ્યો, અને તેનાં નેત્રોં હર્ષનાં અશ્રુથી લરાઈને તળાવની શોભાને પામ્યાં. પછી તેણે તે શ્રેષ્ઠીપુત્ર શંખને કહ્યું કે—“ અહો ! અહુત એવી તમારી શક્તિની તુલના કોઈ સાથે થઈ શકે તેવી નથી, અને અહો ! તમારી સમગ્ર કળા પરોપકારના કાર્યમાં જ તત્પર છે. સંગીતવડે મૃગની જેમ આ તમારા આશ્ચર્યકારક પવિત્ર ચરિત્ર વડે મારું મન અત્યંત લીન થયું છે, માટે તમારું શું મનવાંછિત હું પૂછું કહું ? તે તમે ખુશીથી માગો. ” ત્યારે શંખ બોલ્યો કે—“ હે પદ્મીરાજ ! જો તમે સત્ય રીતે મારા પર પ્રસન્ન થયા હો, તો આ દશે પરદેશીઓને અવિતદાન આપી તેમનું સ્વજનોની જેમ સન્માન કરી તેમને પોતપોતાને ઘેર જવા વિદાય કરો. ” તે સાંભળી પદ્મીપતિએ “ બહુ સાડું ” એમ કહી તેનું વચન અંગીકાર કર્યું. પછી કાર્યને જાણનાર તે પદ્મીપતિએ ભાતું વગેરે આપી તેમનો બંધુની જેમ સત્કાર કરી તેમને વિદાય કર્યા, અને શંખને અત્યંત આગ્રહ કરી કેટલાક દિવસ નિષ્કપટપણે પોતાને ઘેર રાખ્યો, અને તેની અત્યંત લક્ષિત કરી. અનુક્રમે તે બન્નેને ગાઢ પ્રીતિ બંધાણી. ત્યારે એકદા શંખે તેને ઉપદેશ આપ્યો કે—“ સર્વ પાપનું સ્થાનરૂપ પ્રાણુધાત શા માટે તમે કરો છો ? નિર્હય મનુષ્યો હસ્તમાં શસ્ત્ર ગ્રહણ કરીને

શસ્ત્ર વિનાના, અપરાધ રહિત અને શરણુ રહિત પ્રાણીઓને હણે છે, તે કેવું મહાપાપ છે ? એક કંટક વાગવાથી પણ પોતાના આત્માને અસહ્ય દુઃખ થાય છે, એમ જાણતો કયો બુદ્ધિમાન તીક્ષ્ણ શસ્ત્રવડે પ્રાણીઓનો ઘાત કરે ? હે રાજા ! દીર્ઘ આયુષ્ય પ્રાપ્ત થવું, શરીરની નીરોગતા રહેવી, સૌભાગ્યપણું પામવું અને વિશ્વને વિષે માન્યતા મેળવવી, એ સર્વ આ જગતમાં અહિંસાનું જ ફળ છે. જે પુરૂષ મૃત્યુના ભયથી ભય પામેલા પ્રાણીઓને અભયદાન આપે છે, તે અભયસિંહની જેમ નિર્ભયતાને પામે છે. ” ત્યારે પદ્મીપતિએ તેને પૂછ્યું કે—“ હે ભદ્ર ! તે અભયસિંહ કોણ હતો ? તેની કથા મને કહો. ” ત્યારે શ્રેષ્ઠિપુત્રે તેની પાસે આ પ્રમાણે તેની કથા કહી—

આ ભરતક્ષેત્રમાં ઉઘાનોએ કરીને મનોહર કુશસ્થળ નામનું ગામ છે. તેમાં નામ અને સ્વભાવે કરીને ભદ્રક-નામે એક કુળપુત્ર રહેતો હતો. ત્યાં એકદા મનુષ્યોનો વિનાશ કરનાર મહા ભયંકર દુષ્કાળ પ્રવર્ત્યો. તેથી અજ્ઞાના અભાવને લીધે અત્યંત ખેદ થુક્ત થયેલા તેણે વિચાર્યું કે—“ અરણ્યમાં વસતા મૃગાદિકને મારીને હું આજીવિકા ચલાવું. ” જેનું ચિત્ત ધર્મથી બાદ્ય હોય, તેની બુદ્ધિ સન્માર્ગને અનુસરનારી ક્યાંથી હોય ? ત્યાર પછી તે પાપી ભદ્રક સુદગર લઈને વનમાં ગયો. ત્યાં તે નિર્દયે એક સસલા ઉપર નિઃશંકપણે તે સુદગર ફેંક્યો. તે સુદગરને આવતો જોઈ મૃત્યુથી ભય પામેલો તે સસલો નાશી ગયો. ત્યારે તેણે ફરીથી તેના તરફ સુદગર ફેંક્યો. એમ વારંવાર તેણે તેની પાછળ સુદગર મૂક્યો. ત્યારે બીજું કોઈ શરણુનું સ્થાન ન મળવાથી તે સસલો આમતેમ નાસતો નાસતો પ્રતિમાએ રહેલા એક મુર્તિદ્રના ચરણમાં સંતાઈ ગયો. તે અવસરે તે મુર્તિના તપના માહાત્મ્યથી રંજિત થયેલા વનદેવતાએ તેની આગળ સ્ફટિકમણિની એક ભીંત વિદ્યુર્વી. પછી તે ભદ્રકે ફરીથી તે સસલા તરફ સુદગર મૂક્યો, ત્યારે તે સુદગર તે ભીંત સાથે અઢળાઈને પાછો ફરી તે ભદ્રકના જ કપાળમાં વંજીની જેમ અઢળાયો. તેના ઘાતથી તે વ્યથા પામવા

લાગ્યો, તેનું આપું શરીર લોહીની ધારાઓવડે વ્યાપ્ત થયું, અને તે વાયુથી હણાયેલા વૃક્ષની જેમ પૃથ્વી પર મૂર્છા ખાધને પડ્યો. પછી મિત્રની જેમ વનના શિતળ વાયુથી સેવાયેલા તે ભદ્રક ચૈતન્ય પામીને દૃષ્ટિ ઉઘાડે છે, તેવામાં તેણે પોતાની સન્મુખ મુનિને જોયા. તે શાંત મુનિને જોઈ તેની દૃષ્ટિ બુદ્ધિ નાશી ગઈ, તેથી તેણે વિચાર કર્યો કે—“ હા ! હા ! મારા દૃષ્ટ કર્મહું કળ મને આ ભવમાં જ દુઃખદાયક મળ્યું. અથવા હજી પણ મારો કાંઈક પુણ્યનો ઉદય છે, કે જેથી કરીને કોઈએ અદ્વૈત રીતે આ મુનિની મારા મુદ્ગરથી રક્ષા કરી. નહીં તો આ પ્રતિમાએ રહેલા મુનિનો ઘાત થાત, તો તેનું પાપ મને ઘોટલું બધું લાગત કે જેથી સાતમી નરકે પણ મને સ્થાન મળત નહીં. ” ત્યાર પછી તે કૃપાના નિધાન રૂપ મુનિ પ્રતિમા પાસેને યોલ્યા કે—“ હે ભદ્ર ! સર્વ આપત્તિના સ્થાન રૂપ પ્રાણીના ઘાતને તું કેમ કરે છે ? જે કુબુદ્ધિવાળો મનુષ્ય માંસનોજ લોહીથી થઈને પ્રાણીની હિંસા કરે છે, તે વિવિધ દુર્ગતિનાં દુઃખોનું સ્થાન થાય છે અને સદ્બુદ્ધિવાળો જે પુરૂષ સર્વ પ્રાણીઓ ઉપર દયા કરે છે, તે સર્વ આપત્તિઓનો નાશ કરી અદ્વૈત સંપત્તિને પામે છે. ” તે સાંભળી ભદ્રકને વિવેક પ્રાપ્ત થયો, તેથી તે યોલ્યા કે—“ હે પ્રભુ ! આજથી જીવિત પર્યંત કદાપિ હું જીવનો ઘાત કરીશ નહીં. ત્યારે મુનિએ નિઃસંગ છતાં પણ તેને ધર્મમાં દૃઢ કરવા માટે કહ્યું કે—“ હે ભદ્ર ! તને ધન્યવાદ ઘટે છે. તું આજે મુનિઓને પણ માનવા લાયક થયો છે; કેમકે તું આજે ધર્મવૃક્ષના બીજરૂપ જીવદયાને પામ્યો છે. અને આ જીવદયાથી જ તને સર્વ સંપત્તિઓ સુલભ થશે. પછી ભક્તિ પૂર્વક મુનિને નમસ્કાર કરી દયા ધર્મની પ્રાપ્તિ થવાથી પોતાના આત્માને ધન્ય માનતો તે ભદ્રક પોતાને ઘેર આવ્યો. સમ્યક્ ધર્મના પ્રભાવથી તે શુદ્ધ વ્યવહાર કરવા લાગ્યો, તેમાંથી જ તેની અને તેના પરિવાર (કુટુંબ) ની સુખેથી આજીવિકા થવા લાગી, પછી તે ભદ્રક સમ્યક્ પ્રકારે દયા ધર્મનું આરાધન કરી છેવટે વિધિ પૂર્વક મરણ પામી કયા ઉત્પત્ત થયો ? અને કેવી સમૃદ્ધિ પામ્યો ? તે હું કહું છું, હે પદ્મીરાજ ? તમે સાંભળો—

આ ભરતદેવમાં જ શ્વેતાંબિકા નામની નગરી છે. તે નગરીમાં સર્જનો અને હર્ષનો પણ નિરંતર સદાચારતું પાલન કરે છે. તે નગરીમાં ઘણી મોટી સેનાવાળો વીરસેન નામે રાજા હતો. તેની ખર્જ રૂપી શસ્ત્રામાં સુખે કરીને જ્યલક્ષ્મી વિશ્રાંતિ લેતી હતી. તે રાજાને વપ્રા નામની પ્રિયા હતી. તેના હૃદયમાં પુષ્પયના જ તરંગો ઉછળતા હતા અને તેણીનું શીલ સુકૃત રૂપી લક્ષ્મીનું રક્ષણ કરવામાં કિલ્લા સમાન હતું. એકદા ભદ્રકનો જીવ સિંહના સ્વમનું સૂચવન કરીને તેણીના પુત્ર તરીકે ઉત્પન્ન થયો. તે તેજના રાશિ (સૂર્ય) ની જેમ લક્ષ્મીનું જાણે સ્થાન હોય તેમ ચોભતો હતો. તે પુત્ર એક માસની ઉમરવાળો થયો. તે વખતે તે વીરસેન રાજા ઉપર તેનો શત્રુ માનભંગ નામનો રાજા ચઢી આવ્યો. મોટા ઉદ્ધત અશ્વોની ખરીઓએ ઉઠાડેલી ધુળવડે દિવસે પણ સર્વ લોકોની રાત્રી કરતો, મહોન્મત્ત હસ્તીઓના સમૂહના મહવારિના પ્રવાહથી વર્ષા ઋતુ વિના પણ સમગ્ર માર્ગોને કીચર (કાદવ) વાળા કરતો અને યોધાઓના ખર્જોવડે ચોતરફ આક્રાશમાં વીજળીનો દેખાવ કરતો તે માનભંગ રાજા અગણિત સેના સહિત શ્વેતાંબિકા નગરીના સીમાડામાં આવી પહોંચ્યો. તે જાણીને વીરસેન રાજા પણ સૈન્યના સમૂહ સહિત ગર્જેદ્રની સામે સિંહ જાય તેમ તેની સન્નિપજાયો. પછી ખજેની સેનામાં ચોદાઓ વચ્ચે ઉગ્રયુદ્ધ થવા લાગ્યું. તેમાં કોઈ ઠેકાણે ભાલા વડે, કોઈ ઠેકાણે ખર્જ વડે અને કોઈ ઠેકાણે ખાણી વડે યુદ્ધ થવા લાગ્યું. તે વખતે મહા બળવાન વીરસેનના સેનાપતિએ શત્રુના (માનભંગના) સેનાપતિને પૃથ્વી પીઠ પર વૃક્ષની જેમ પાડી નાંખ્યો, તે જોઈ માન રૂપી ધનવાળો માનભંગ રાજા ક્રોધથી રક્ત સુખવાળો થઈ વીરસેન રાજાની સાથે યુદ્ધ કરવા દોડ્યો. સુર અસુરને પણ ત્રાસ ઉત્પન્ન કરનાર તે ખન્નેનું ભય કર યુદ્ધ જોઈને જાણે ભય પામી હોય તેમ વિજયલક્ષ્મી એક ક્ષણવાર તો જેમાંથી કોઈને વરી નહીં. છેવટ દેવયોગે યુદ્ધમાં વીરસેન રાજા મૃત્યુ પામ્યો, તેથી તેનું રાજ્ય માનભંગ રાજાએ પોતાને તાબે કર્યું. તે જોઈ શીળના લોપના ભયથી વ્યાકુળ થયેલી વપ્રા રાણી ભયથી કંપવા લાગી, અને તેથી તે પુષ્પયના કથાશ રૂપ તે એક માસના બાળકને લઈને નાશી ગઈ.

લયબ્રાંત લોચનવાળી તે રાણી વનમાં ભ્રમતી હતી, તેવામાં મૃગ-
લીને જેમ પારાધિ જીવ્યે તેમ તેણીને કોઈ પત્તિએ (સીપાઈએ)
જોઈ. અને તેણે મનમાં વિચાર કર્યો કે—“ માફ પુણ્ય અગણ્ય છે.
કેમકે મેં આજે રૂપની સુંદરતાથી અસરગ્રસ્તોનો તિરસ્કાર કરનારી
પ્રિયા પ્રાપ્ત કરી. માટે પ્રથમ તો પરસ્પર સ્નેહનો નાશ કરવામાં
સર્પ જેવા આ બાળકનો ત્યાગ કરાવું, તો તે મારા ઉપર ઘણી પ્રીતિ
કરશે. ” એમ વિચારીને તે પત્તિએ તેણીને કહ્યું કે—“ આ ભારરૂપ
બાળકનો તું ત્યાગ કર. ” કામી પુરૂષ કાર્ય અકાર્યના વિચારમાં
નિપુણ હોતો નથી. ત્યારે તે બોલી કે—“ મારા પ્રાણથી પણ
અધિક અને અત્યંત સુંદરતાએ કરીને કામદેવને જીતનાર આ પુત્રને
હું કારણ વિના શા માટે તબું ? ” ત્યારે તે બોલ્યો કે—“ હું તારો
પ્રાણપ્રિય હોવાથી તારા ચિત્તને આનંદ આપનારા ઘણા પુત્રો તને
થશે. ” તે સાંભળીને તે બોલી કે—“ બીજા પુત્રો તો પરભવમાં
થશે. એ નિશ્ચય સમજવો. ” એમ કહી તે રૂદન કરવા લાગી.
અબળાઓને એજ બળ હોય છે. ત્યારે તે પાપીએ બળાત્કારથી તે
પુત્રને તેણીના હાથમાંથી ત્યાગ કરાવ્યો, અને તેણીનો હાથ પકડી
તે આગળ ચાલ્યો. પછી જાણે પોતાની ઈચ્છા પૂર્ણ થઈ હોય એમ
ધારી તે બોલ્યો કે—“ તું રૂદન કર નહીં, અને ખેદ પણ ન કર.
મને પતિ તરીકે અંગીકાર કર. વનના પુષ્પની જેમ આ યુવાવસ્થાને
ફેાગટ ન શુભાવ. ” આ પ્રમાણે કહ્યુંને કરવત સમાન તેણે વચન
સાંભળીને અત્યંત હઃખાર્ત થયેલી તેણીના લોચન અશ્રુથી પૂર્ણ થયાં,
અને તે દેવને ઉપાલંભ દેવા લાગી કે—“ હે દેવ ! મેં કૃષ્ણ બુદ્ધિથી
પૂર્વ જન્મમાં શો અપરાધ કર્યો હશે ? કે જેથી નિર્દયપણે તું
હઃખ ઉપર હઃખ આપે છે ? પ્રથમ તો જેને હું પ્રાણથી પણ અધિક
પ્રિય હતી, તે પ્રશસ્ત શુણોના સાગર રૂપ મારા પ્રાણનાથનું મરણ
નીપજાવ્યું, બીજું એ કે સર્વ સુખના સાધન રૂપ રાજ્યથી બ્રહ્મા
થઈ, ત્રીજું એ કે મને જ્ઞાતિવર્ગની સાથે એકી વખતે વિયોગ
પ્રાપ્ત થયો, ચોથું એ કે શરણ રહિત થયેલી મારે આ શૂન્ય અરણ્યમાં
પરીબ્રમણ પ્રાપ્ત થયું. અને પાંચમું હઃખ એ કે આ પાપી પિશાચના
હાથમાં હું ચડી-સપડાઈ. હજી આથી પણ અધિક શું હઃખ થવાનું

શે ? કે જેથી યમરાજના મુખની જેવા આ વનમાં હાથમાંથી પુત્ર
 રતનનું પાડવું થયું ? હે વિધાતા ! આવાં દુઃખો આપીને પણ તું
 જીવ ધરાયો નથી ? કે જેથી પ્રાણ કરતાં પણ અધિક પ્રિય એવા
 શીળને પણ તું ત્યાગ કરાવવા મુજબ છે ? ઠીક છે, બહુ સારું, અત્યાર
 પુધી બીજી સર્વ હરણ કરવામાં તું સમર્થ થયો છે; પરંતુ હવે મારા
 શીળનો વિનાશ કરવામા તારી કેટલી કુશળતા છે, તે હવે જણાશે.
 કે ધૃષ્ટ-નિર્લજ્જ ચિત્ત ! તું પણ શું વજ્રવટે નિર્માણ કરાયું છે
 અર્થાત્ વજ્ર જેવું કઠણ છે ? કે જેથી આવું દુઃખ ભેગા છતાં પણ તું
 શીઘ્રપણે ફાટી જતું નથી ? “ આ પ્રમાણે અત્યંત પીડા પામેલી
 તેણીના હૃદયમા કોઈ અપૂર્વ અદ્ભુત દુઃખનો આવેશ ઉત્પન્ન થયો
 કે જે દુઃખને ભેળને બાજુ લાય પામ્યા હોય તેમ તેણીના પ્રાણો
 તેણીના હૃદયને ચીરીને બહાર નીકળી ગયા. તે રાણી શીળના પ્રલા-
 વથી મરીને વ્યંતર દેવી થઈ. કેવું નિર્મળ શીળ સમૃદ્ધિનું સાક્ષી-
 ભૂત ન થાય ? અવધિજ્ઞાનવટે પૂર્વજન્મને બાણતી તે દેવીએ
 વનમાં પોતાના પુત્રને વાયુથી પકેલા જાંબુના ફળને લક્ષણ
 કરતો દેખ્યો. ત્યારપછી તેણીએ ગાયનું રૂપ ધારણ કરીને પ્રેમ-
 ને લીધે તે બાળકને દૂધ પાન કરાવ્યું, અને સર્વ ઉપદ્રવો થકી
 પણ રક્ષણ કર્યું. બીજે દિવસે તે વનમાં તે બાળકના પુણ્યથી બાણ
 ખેંચાયો હોય તેમ સ્વેતંગિકા નગરીનો રહેવાશી પ્રિયમિત્ર
 નામનો સાર્થવાહ ત્યાં આવ્યો. તેણે વૃક્ષની નીચે સર્વ શુભ લક્ષણવાળા
 તે બાળકને ભેળો, અને વૃક્ષની છાયાને સ્થિર રહેલી તેમને તેને
 અદ્ભુત ભાગ્યવંત બોલ્યો. તેથી તેને રતનની જેમ લઈને તે સાર્થ-
 વાહે શુભ રીતે પોતાની પ્રિયા કે જેણીને કાંઈ પણ સંતાન ન હતું
 તેણીને અર્પણ કર્યો. “ શુભ ગર્ભવાળી મારી ભાગ્યને આજે પુત્ર
 જન્મે છે. ” એ પ્રમાણે લોકમાં પ્રસિદ્ધ કરીને તેણે તેનો જન્મ
 ઉત્સવ કર્યો. પછી “ મેં આને નિર્જન વનમાં સિંહની જેમ નિર્ભય
 ભેળો ” એમ વિચારીને તેણે તેનું અભયસિંહ નામ પાડ્યું. તે
 સાર્થવાહ તથા તેની સ્ત્રી માત પિતાનીજ જેમ આનંદપૂર્વક
 લાલન પાલન કરવા લાગ્યા. પ્રાણીનું શુભ કર્મજ સર્વત્ર સ્વજન-
 પણાને ઉત્પન્ન કરે છે. તે અભયસિંહ કુમાર સમયે સમગ્ર સુંદર

કળાઓને શીખ્યો, અને અનુક્રમે સુવતીઓના મનને કીડા કરવાના વન સમાન ચૈવનને પામ્યો ત્યારે એકઠા સુખે કરીને શંખ્યામાં સુતેલા તે કુમારની પાસે મધ્યરાત્રીએ તેની માતા દેવી આવીને પ્રેમના પૂરને વિસ્તાર કરનારી વાણીવડે કહેવા લાગી કે—“ હે પુત્ર ! આ નગરીમાં પ્રથમ વીરસેન નામે રાજા હતો, તેની હું વપ્રા નામની ગ્રિયા હતી, અને મારી કુક્ષિથી ઉત્પન્ન થયેલો તું મારોજ પુત્ર છે. તારા પિતાને આ માનભંગ રાજાએ યુદ્ધમાં મારી નાંખ્યો, ત્યારે હું નાશીને વનમાં ગઈ, ત્યાં મરીને હું ત્યંતરી દેવી થઈ છું. તેથી આ માનભંગ રાજા, તું તેના શત્રુનો પુત્ર હોવાથી તારો દ્વેષી છે, તેથી તારા શરીરના રક્ષણને માટે તું અદસ્ત્યપણું કરનારી આ વિધાને ગ્રહણ કર. ” તે સાંભળીને “તમારી મોટી કૃપા મારા પર થઈ.” એમ બોલીને અભયસિંહે તે માતાને નમસ્કાર કર્યો, અને હર્ષપૂર્વક તેણીની પાસેથી માત્ર બોલવાથીજ સિદ્ધ થનારી તે વિધાને ગ્રહણ કરી. ” વળી ફરીને પણ “તું બ્યારે મને સંભારીશ, ત્યારે હું તારી સહાય કરીશ.” એમ કહીને તે દેવી વીજળીની જેમ ઉડીને પોતાને સ્થાને ગઈ. માનભંગ રાજાને પોતાનો શત્રુ બાણતા છતાં પણ ભય રહિત પરાક્રમી અભયસિંહ કુમાર સ્વેચ્છાએ ઉદ્યાનાદિકમાં કીડા કરતો હતો.

માનભંગ રાજાને માંસ ખાવા ઉપર મોટું વ્યસન હતું. સ્વાદિષ્ટ અન્નને પણ તે ઘાસ જેવું નિઃસાર માનતો હતો. એકઠા રસોઇયાએ માંસની રસોઇ તૈયાર કરી. પછી તે રસોઇયાના પ્રમાદથીજ તે રાંધેલું માંસ કોઈ બિલાડો ખાઈ ગયો. તેવા પ્રાણીઓનો તેવોજ ખોરાક હોય છે. તે બોધને તે રસોઇયો પોતાના સ્વામી (રાજા) ના કૂર સ્વભાવને લીધે અત્યંત ભય પામ્યો, અને કાળ વીતી ગયેલો હોવાથી બીભું માંસ પણ મળી શકે તેમ હતું નહીં, તેથી તે “કઈ દિશામાંથી હું માંસ લાવું ?” એવા વિચારમાજ મૂઢબની ગયો. અહીં તહીં ચોતરફ બેતાં બેતાં તેણે એક બાળક જોયો, તેને જ નિર્દયપણાથી હણીને તેનું માંસ રાંધી રાજા પાસે શીઘ્રપણે લઈ ગયો. પૂર્વે કોઈ વખત નહીં ખાધેલું તે સ્વાદિષ્ટ માંસ ખાઈને રાજા બોલ્યો કે—“ હે સૂય ! આ અતિ સ્વાદિષ્ટ માંસ કોણું છે ? બોલ. ”

ત્યારે તેણે રાજાને સત્ય હકીકત નિવેદન કરી. તે સાંભળીને તેણે માંસ ખાવામાં લોહીથી થયેલા રાજાએ તે સૂપને કહ્યું કે—“ અરે સૂપ ! હંમેશાં એક શ્રેષ્ઠ બાળકને હાથીને તેણે માંસ પકાવીને મારા લોહનમાં લાવવું. ” આ પ્રમાણે તે રાજાના હુકમથી તે નિર્દય સૂપ પણ તેમજ કરવા લાગ્યો. રાજા પાપી હોય, તો તેના સેવકો પણ તેવાજ હોય છે. આવી રીતના રાજાના દુષ્ટ આચરણને જોઈને પ્રજા પોતાનાં બાળકોને જેમ કંબુસ માણસ ધનને ગોપવે તેમ ગોપવવા લાગી—સંતાડવા લાગી. અને “ આ કુકર્મ કરવામાં આસક્ત રાજાનો વિનાશ ક્યારે થશે ? ” એ પ્રમાણે પુરજનો અત્યંત ચિંતાતુર થયા. એકદા લુબ્ધ પુદ્ગિલાળા રાજાએ વિચાર્યું કે—“ મને કદાચ કોઈક બળાતકારે રાજ્યથી બ્રહ્મ તો નહીં કરે ? ” પ્રાથે કરીને પાપીમાણસ શંકાવાળા જ હોય છે. આ અવસરે કલ્પાતકાળના વાયુની જુવેા બળવાન તીક્ષ્ણ વાયુ વાવા લાગ્યો, અને તે વૃક્ષના સમૂહોને તત્કાલ મૂળથી જ ઉખેડી નાંખવા લાગ્યો. તે વાયુએ ઉડાડેલી ધૂળના સમૂહવડે આકાશ ભરાઈ ગયું, અને આખું સૂર્યમંડળ જાણે રાહુવડે અસ્ત થયું હોય તેમ અદૃશ્ય થયું. જાણે માનભંજ રાજાનો મૂર્તિમાન અપાર પાપનો સમૂહ હોય તેમ અંધકારના સમૂહવડે ચોતરફથી સર્વ દિશાઓ શ્યામતાને પામી ગઈ. આજ કાલ આ દુષ્ટ પુદ્ગિલાળા રાજાનું મરણ થશે એમ ધારીને જાણે હર્ષ પામ્યા હોય તેમ જગતને હિતકારક મેઘો ગર્જના કરવા લાગ્યા. તે દુષ્ટ રાજાને હણવા માટે વારંવાર દ્રુકેતી જાણે ચમરાજની કર્તરી હોય તેમ આકાશમાં વીજળી ચમકારા કરવા લાગી. આ અવસરે આકાશમાં બે ભૂતો પરસ્પર વાતો કરતા હતા, તેને મહેલના ગવાક્ષમાં ઘેઠેલો રાજા ભયભીત થઈને સાંભળતો હતો. તેમાં ભૂતે પોતાની પ્રિયાને કહ્યું કે—“ હે પ્રિયે ! હું કાંઈક ભાવિ વૃત્તાંતને કહું છું, તે તું સાંભળ. ” ત્યારે તે બોલી કે—“ હે સ્વામી ! હું સાવધાન છું. શીઘ્રપણે કહે. ” ત્યારે ભૂત બોલ્યો કે—“ નિરપરાધી જંતુઓના સમૂહનો ઘાત કરવાથી ઉત્પન્ન

થયેલા પાપના સમૂહથી લારે થયેલો આ રાજા સ્વલ્પ કાળમાજ વિનાશ પામશે. ” તે સાંભળીને તેણીને કૌતુક ઉત્પન્ન થવાથી તે ઘોલી કે—“તો પછી અહીં રાજા કોણ થશે ?” ભૂત બોલ્યો કે—“જે પુરૂષ આ રાજાની આજ્ઞાનો ભંગ કરશે, મહોન્મત્ થયેલા હાથીને વશ કરશે, અને આ રાજાની પુત્રીનો સ્વીકાર કરશે, તે આ નગરીનો રાજા થશે. ” આ પ્રમાણે વાતો કરીને તે ભૂતનું યુગલ અદૃશ્ય થયું—જતું રહ્યું. અને તત્કાળ વાયુ વિગેરેથી ઉત્પન્ન થયેલો સમગ્ર ઉપદ્રવ પણ નષ્ટ થયો. ત્યારપછી અત્યંત ગર્વિષ્ઠ રાજા મનમાં ભય પ્રાપ્ત થવાથી બ્રમિત થયો, અને તેની બુદ્ધિ નષ્ટ થઈ તેથી તેણે નગરના આરક્ષકને તત્કાળ આજ્ઞા કરી કે—“જે પોતાના આત્માને સુલટ માનનારો દુષ્ટ પુરૂષ મારી આજ્ઞાનો તિરસ્કાર કરે, તેને શીઘ્રપણે કાઢપણે શંકા કર્યા વિના જ યમરાજના કિંકરોની પાસે મોકલી દેવો—મારી નાખવો. ”

ત્યાર પછી એકદા રાત્રિ સમયે અભયસિંહ કુમાર રામદેવના મંદિરમાં નાટક જોવા ગયો, મધ્યરાત્રિને સમયે પોતાના ઘર તરફ પાછો વળ્યો. તેને જોઈને આરક્ષકે કોમળ વાણીવડે તેને કહ્યું કે—“હે ભદ્ર ! જરા ઉભો રહે, તું કોણ છે ? તે નિવેદન કરીને આગળ જા. ” આ પ્રમાણે તેણે કહ્યા છતાં કુમાર ઉભો રહ્યો નહીં, અને નદીના પૂરની જેમ ચાલતો જ થયો. ત્યારે કોપ કરીને તેણે રાજાની આજ્ઞા ફરમાવી. ત્યારે અભયે કહ્યું કે—“તે આજ્ઞા તારા બાપને દે. ” એ પ્રમાણે નિર્ભયપણે બોલતો ધૈર્યવાન અભયસિંહ આગળ ચાલવા લાગ્યો. તે સાંભળી તે આરક્ષક પણ ક્રોધ કરીને “અરે યોદ્ધાઓ ! આ માણસને બાંધો, મારો, ” એમ સુલટોને કહેતો એકદમ ક્રોધથી તેની સન્મુખ દોડ્યો. તે જોઈને નિર્ભય એવો વીરસેનનો પુત્ર અભય પણ વિદ્યાવટે અદૃશ્ય થઈને ક્ષેમ કુશળ પોતાને ઘેર ગયો. સતપુરૂષોને વિપત્તિ ક્યાંથી હોય ? પ્રાતઃકાળે પુરના આરક્ષકે તે વાત માનભંગ રાજાને જણાવી ત્યારે રોષાડ્ડણ થઈને રાજાએ તેના માનને ભંગ કરનારું વચન કહ્યું કે—“ હે રાંકડા ! ખરેખર તું નપુંસક જ છે, કે જેથી સે કડો યોદ્ધાઓના પરિવાર વાળો છતાં એક શત્રુને પણ મારી શક્યો નહીં. ત્યાર પછી કોઈ દિવસે

મદોન્મત્ત અને ક્રોધમાં આવેલો રાજાનો હાથી અત્યંત દૃઢ એવા પશુ બંધનના સ્તંભને ઉખેડી નાંખી સ્વેચ્છતા વડે નગરીમાં ફરવા લાગ્યો. તે મહાવાયુની જેમ કોઈ ઠેકાણે વૃક્ષોના સમૂહને ઉખેડી નાંખતો હતો, કોઈ ઠેકાણે શત્રુ રાજાની જેમ નગરના મહેલોને તોડતો હતો. જેમ આરક્ષક ચોરોને ત્રાસ પમાડે, તેમ તે પુરના લોકોને ત્રાસ પમાડતો હતો, અને કાળ વિના જ કદપાંત—પ્રલય કાળનો જાણે જન્મ આપતો હોય એવો દેખાતો હતો. તેવામાં તે રાજાની પુત્રી કનકવતી કામદેવની પૂજા કરીને ઉદ્યાનમાંથી પાછી આવતી હતી, તે હાથીની દૃષ્ટિએ પડી. તરતજ તે હાથી ક્રોધથી ધમધમતો ચમરાજની જેમ તેણીના તરફ દોડ્યો. તે વખતે તેણીના પરિવારે મોટે સ્વરે પોકાર કર્યો કે—“રણસંગ્રામમાં ધીર એવા હે વીરો ! શીઘ્ર દોડો. શાઘ્ર દોડો. અમારા સ્વામીની પુત્રીને આં દુષ્ટ હાથી ગળી જાય છે. અરે કોઈ એવો શૂરવીરને વિષે શિરોમણિ છે ? કે જે આ રાજપુત્રીનું રક્ષણ કરે ? અથવા શું આ પૃથ્વીતળ વીરરત્ન રહિત જ થઈ ગયું !” આ પ્રમાણે તેઓના આરાવ (ખૂમાટ) ને તે વીરસેનના પુત્રે જાણે પછીથી સાંભળ્યો હોય તેમ તે મહાપરાક્રમી કુમાર પ્રથમથી જ હાથીની પાસે આવી પહોંચ્યો અને તેણે હાથીને તિરસ્કાર પૂર્વક કહ્યું કે—“અરે હાથી ! તું કેવળ નામે કરીને જ માતંગ^૧ છે એમ નથી, પરંતુ કર્મવડે કરીને પણ તું માતંગજ છે.” આ પ્રમાણે કહીને મહાવીર્યવાળા તે કુમારે તે રાજપુત્રીને મારવા તૈયાર થયેલા તે દુર્વાર હાથીને વજ્રથી પણ અધિક બળવાળી સુષ્ટિ વડે પ્રહાર કર્યો. તે વખતે તે હાથી રાજપુત્રીને છોડી ક્રોધથી કુમાર તરફ દોડ્યો. ત્યારે નિર્ભય એવા અભયસિંહે તે હાથીને મંડળને આકારે ચિરકાળ સુધી બમાલ્યો. તે કુમારે તેને એવો ખેદ પમાડ્યો—થકવી દીધો કે જેથી તે એક ક્ષણવાર સ્થિર ઉભો રહ્યો. તે વખતે તેના શરીર ઉપરથી પરસેવાના જળનો પ્રવાહ વહેતો હતો, તેથી તે વર્ષાઋતુના પર્વતની શીલાને પામતો હતો. ત્યારપછી જેનો પરાક્રમ સત્ય રીતે સ્તુતિ કરવા લાયક છે એવો તે કુમાર શીઘ્રપણે કુદીને તે હાથીના સ્કંધ

પર ચડી બેઠો, અને પુરજનોના હૃદયમાં પશુ પ્રેમપાત્ર થયો. આ પ્રમાણે તે હાથીને વશ કરી તીક્ષ્ણ અંકુશ વડે ઐરાવત્તુ હાથી પ્રત્યે ઈંદ્રની જેમ તે કુમારે કીડા પૂર્વક ચલાવ્યો. તે જોઈને તે રાજપુત્રી-નું હૃદય પશુ તેના ગુણોને આધીન થયું, અને તેના ઉપકાર રૂપ દ્રવ્ય વડે ખરીદ કરાયેલી હોવાથી તેણી હર્ષપૂર્વક હૃદયથી તેજ વસ્ત્રને વરી. નગરના લોકો પણ જાણે ગવૈયા હોય તેમ—“અહો ! આની અદ્ભુત શક્તિ છે આ કુમાર ચિરકાળ જયવંત વર્તો.” એ રીતે તેની સ્તુતિ કરવા લાગ્યા. પછી એક ક્ષણવાર તે હાથીને ખીલાવી પુરની સ્ત્રીઓના નેત્રોને આનંદ પમાડતો તે કુમાર હાથીને તેના સ્થાનમાં લઈ ગયો. અને પોતાના વીરવ્રતને પ્રસિદ્ધિ પમાડ્યું. આ હકીકત જાણીને રાજાએ વિચાર્યું કે—“આ વલ્લિકેના પુત્ર મંલવતો નથી. તેની આકૃતિ અને પ્રકૃતિથી તે અવશ્ય ક્ષત્રિય કુળનો જણાય છે શું આજ છોકરો તે દિવ્ય વાણીને સત્ય કરશે ? તો આ શત્રુને મારવાનો ઉપાય મારે શીઘ્રપણે કરવો જોઈએ. કંઈ છે કે—કોઈપણ કાર્ય કરવામાં પુરૂષે પુરૂષાર્થ (ઉદ્યમ) નો ત્યાગ કરવો નહીં.” આ પ્રમાણે તે દુષ્ટ રાજાએ વિચાર કરીને સુભટોને આજ્ઞા આપી કે—“યુદ્ધ કળામાં કુશળ લાગે શૂરવીરો છતાં પણ આ એક વલ્લિકેના પુત્રે હાથીને વશ કર્યો, તે રાજ્યમાં ચંડાળની જેમ મલિનપણાને વિસ્તારે છે આ અપવાદ જ્યાં સુધી તે વલ્લિકેપુત્ર જીવતો હશે ત્યાં સુધી નિરંતર વૃદ્ધિ પામશે. તેથી કરીને તમારે તેને હાથીપરથી ઉતરતી વખતેજ અકસ્માત્ ચમરાજના સ્થાનનો અતિથિ કરવો.” તે સાંભળીને સર્વે યોધાઓ અત્યંત ક્રોધ પામ્યા, બખતર પહેરી હાથમાં શસ્ત્ર ધારણ કરી તેને હણવા માટે જેમ હાથીની ફરતા લુહો વીંટાઈ જાય તેમ તે કુમારની ફરતા વીંટાઈ ગયા. ચમરાજની જેવા તેઓ પોતાને હણવા આવ્યા છે એમ જાણીને તે અભયસિંહ તત્કાળ દેવની જેમ અદ્વિત્ય થઈ શીઘ્રપણે પોતાને ઘેર આવ્યો. તે જોઈ સર્વેનાં મુખ વિલખાં થયા, પછી તેઓએ રાજાને જણાવ્યું કે—“હે સ્વામી ! જેવામાં અમે તેના પર ઘા કરતા હતા, તેવામાં તે અદ્વિત્ય થઈ ગયો. ચોતરફ સૂક્ષ્મ રીતે શોધ કરતાં છતાં પણ ચક્ષુ-દેવની જેમ

કોઈ પણ સ્થળે તેને જોયો નહીં. ” તે સાંભળીને રાજાની સર્વ આશા હણીઈ ગઈ. તેથી તેણે તેઓનો તિરસ્કાર કર્યો. ત્યાર પછી થોડી વારે રાજાનો કોપ કાંઈક શાંત થયો, ત્યારે રાજકન્યાએ મોકલેલી વસંતસેના નામની તેણીની ધાત્રીએ આવીને રાજાને કહ્યું કે—“ હે દેવ ! આપ બાણેજ છે, કે આપણી પુત્રીને કોઈ પણ વર પસંદ પડતો નથી. સુંદરતાવડે કામદેવને પણ જીતનારા હજારો રાજપુત્રોની છળીઓ ચિત્રના પટમાં ચીતરીને દેખાડી છે, પરંતુ કાઠવને વિષે હંસીની જેમ તેણી કોઈ પણ રાજપુત્રને વિષે રાગવાળી થઈ નથી. હાલમાં જે કુમારે ઉન્મત્ત હાથી થકી તેણીનું રક્ષણ કર્યું છે, તેના ઉપકારથી વેચાયેલી-આધીન થયેલી તે પોતે તેને જ વરવાને ઇચ્છે છે. વળી મેં પણ તેણીને કહ્યું કે—તું રાજવંશમાં ઉત્તમ થયેલી છે, તેથી તારે વણિકવંશમાં જન્મેલા પુરૂષને પતિ તરીકે ઇચ્છવો, એ સર્વથા પ્રકારે યોગ્ય નથી. ત્યારે તેણીએ મને કહ્યું કે—તું એ પ્રમાણે ન બોલ, કારણ કે આવા શૂરતાદિ ક ગુણો કરીને તે કોઈ રાજવંશી જ છે, એમ પ્રગટ રીતે જણાય છે. વળી જો કદાચ નીતિવડે ઉજવળ આ કુમાર રાજપુત્ર ન હોય, તો ધીબળોએ હરણ ન કરી શકાય એવા મારા હૃદયને ન જ હરી શકે. તેમ છતાં પણ યમની જેવા હાથીથી મારા પ્રાણો જેણે બચાવ્યા છે, તેને મૂકીને અન્ય વરને જો હું વડું તો મારી કૃતજ્ઞતા શી ? ” આ પ્રમાણે ધાત્રીના મુખથી સાંભળીને સદ્ગુણિ અને ઉચિતતાએ ત્યાગ કરાયેલા રાજાએ વિચાર્યું કે—“ હાહા ! એ દુષ્ટાત્મા શું મારો જમાઈ પણ થશે ? આ ભવિતવ્યતાને પણ હું નિર્મૂળ ઉખેડી નાંખું. કેમકે જે પુરૂષ વિદ્વેષથી ઉદ્વેગ ન પામે, તેનાથી દૈવ પણ નારી બન્ય છે. ” આ પ્રમાણે નિશ્ચય કરીને દુષ્ટ ચિત્તવાળા અને કપટ રૂપી લતાના આલવાલ જેવી જેની વાણી છે એવા તે રાજાએ ધાત્રીની સમક્ષ આરક્ષકને કહ્યું કે—“ જે પ્રિયમિત્રના પુત્રે ગજેન્દ્રના ઉપદ્રવથી મારી પુત્રીનું રક્ષણ કર્યું, તે મહાપુરૂષ મારે પણ સન્માન કરવા લાયક છે, તેથી તેને શીખ પણે મારી પાસે બોલાવી લાવ. ” તે સાંભળીને આરક્ષક તેને ઘેર ગયો, અને રાજાનો

સંદેશો કહીને તેણે તેને યોલાવ્યો. ત્યારે કુમારે વિચાર્યું કે—“આ રાજા મારી સાથે અત્યંત વિરોધ રાખે છે, પરંતુ સર્વત્ર મારી માતા જ માફ રક્ષણ કરશે.” એમ વિચારીને સાહસને ધારણ કરતો કુમાર તેની સાથે યમરાજની જેવા તે રાજાની સલામત ગયો. રાજાએ બાહ્યવૃત્તિથી તેનું સન્માન કર્યું, અને “આને મારે જ રાત્રીને સમયે મારવો છે,” એમ દુષ્ટ બુદ્ધિથી વિચારીને તેણે સુલટોને આજ્ઞા આપી કે—“આ અભયસિંહને આજની રાત્રી અહીં જ રાખવો.” પછી આપત્તિને તરનાર કુમાર પણ તેઓ વડે પોતાને રક્ષણ કરાતો જોઈને તે જ ઠેકાણે દેવની જેમ અદ્વિત્ય થયો. તેને ત્યાં નહીં દેખવાથી વિલખા થયેલા સુલટો પરસ્પર કહેવા લાગ્યા કે—“આપણું સુખ ઉપર ધૂળ નાંખીને તે ચાલ્યો ગયો.” તે વાત સાંભળીને રાજાએ વિચાર્યું કે—“આ દુષ્ટાત્મા મારી પુત્રીને ગ્રહણ કરીને નાશી જશે.” આ વિચારથી રાત્રીએ તેના ચિત્તમાં અત્યંત ચિંતા થઈ, તેથી તે સુતેલી કન્યા પાસે જઈને ત્યાં જ સુતો. પ્રાચે કરીને પાપીઓનાં ચિત્ત અવ્યવસ્થિત હોય છે. પછી રાજાએ સ્વપ્નમાં અભયસિંહ હરણ કરાતી પોતાની પુત્રીને જોઈ. પ્રાચે કરીને પ્રથમ કરેલા વિચારો સ્વપ્નમાં સ્ફુરે છે. પછી—“અરે દુષ્ટ ચિત્તવાળા ! આ મારી પુત્રીનું હરણ કરીને તું ક્યાં જાય છે ?” એમ યોલતો રાજા ઉઠીને હાથમાં ખર્જૂ લઈ તેના તરફ દોડ્યો. ક્રોધના આવેશથી દોડતો તે રાજા ઉપલી ભૂમિકાથી (મેડી પરથી) નીચે પડ્યો. અને રખેને અમારો લંગ થાય એવો ભય પામ્યા હોય તેમ પ્રાણોએ તેને તણ દીધો, એટલે તે નરકે ગયો. પ્રાતઃકાળે તેને મરેલા જોઈને સમગ્ર લોક હર્ષ પામ્યા. આવા દુષ્ટ પુરુષનું મરણ કેાને હર્ષ આપનારું ન થાય ? પછી મંત્રીઓ વિગેરે પુરજનો સર્વે વિચાર કરવા લાગ્યા કે—“હવે ન્યાય નિષ્ઠ કયો આપણે રાજા થશે ?” તે જ વખતે આકાશમાં રહેલી તે દેવી યોદ્ધી કે—“હે લોકો ! જેની કીર્તિ પ્રસિદ્ધ છે એવા આ વીરસેન રાજાના પુત્ર અભયસિંહને તમે રાજ્ય આપો.” આ પ્રમાણે કહીને પછી પોતાનું વનમાં જવું, ત્યાં મરીને વ્યંતરીપણે ઉત્પન્ન થવું, તથા પુત્રનું પોતે

રક્ષણ કર્યું, તે સર્વ હકીકત કહીને તે દેવી અદૃશ્ય થઈ. તે સર્વ સાંભળીને સર્વ લોકો મનમાં અતિ હર્ષિત થયા, અને પછી વીરસેન રાજાના પુત્ર અભયસિંહને મોટા અદ્ભુત ઉત્સવવડે રાજ્ય ઉપર અભિષેક કર્યો. તે વખતે સર્વ દિશાઓ પ્રસન્નતા (નિર્મળતા) ને પામી, આકાશમાં દેવ હંહુલિના શબ્દ થવા લાગ્યા, તથા આકાશમાંથી સ્પષ્ટ રીતે રત્ન અને સુવર્ણની વૃષ્ટિ થઈ. પછી પવિત્ર લાવણ્ય-તાવાળી તે રાજકન્યાને તે પરણ્યો. પુરૂષોત્તમ વિના લક્ષ્મીને બીજો કોણ પરણે ? શ્રેષ્ઠ યુદ્ધિવાળા અભયસિંહ રાજાએ પ્રિયમિત્ર શ્રેષ્ઠીના ઉપર પિતૃભક્તિ રાખી, અને સ્વર્ગને ઈર્ષ્યની જેમ તે પૃથ્વીને ન્યાયવડે પાલન કરવા લાગ્યો.

એકદા ઉદ્યાનપાળે પ્રાતઃકાળમાં આવીને રાજાને વિજ્ઞાપિત કરી કે—“હે દેવ ! આજે આપના ઉદ્યાનમાં જ્ઞાનસૂર નામના શુર પધાર્યા છે, ” તે સાંભળીને રાજાએ તેને હર્ષથી પ્રીતિદાન આપી સંતોષ પમાડ્યો, અને પછી ઘણા આનંદથી મોટા પરિવાર સહિત ઉદ્યાનમાં જઈ શુરને વંદના કરી. સૂરિએ પણ કલ્યાણને પોષણ કરનારી ધર્મલાભ રૂપ આશિષવડે અને પુણ્યરૂપી ઉદ્યાનને વિક-સ્વર કરવામાં પાણીની નીક સમાન ધર્મદેશનાવડે રાજાને પ્રસન્ન કર્યો. ધર્મદેશનામાં શુર બોલ્યા કે—

આ અસાર સંસારમાં સારભૂત એક ધર્મ જ છે. એમ જિનેશ્વરે કહ્યું છે. તે ધર્મપિતાની જેમ સર્વત્ર મનવાહિત પદાર્થોને આપે છે. મનુષ્યોને તે તે પ્રકારની અનુપમ કલ્યાણ સંપદાને આપવામાં ધર્મ જ સાક્ષીભૂત થવા સમર્થ છે. તે ધર્મ જિનેશ્વરોએ દાનાનિક લેઈ વડે અનેક પ્રકારનો કહ્યો છે. અને તે સર્વ પ્રકારના ધર્મમાં દયા ધર્મ જ ઉત્કૃષ્ટ જીવનરૂપ છે. જેણે પોતાના હૃદય રૂપી ભૂમિમાં કૃપા રૂપી કંટપલતા વાવી હોય, તેના હસ્તમાં સ્વર્ગ-દિકે રૂળની સંપદા પ્રાપ્ત થાય છે. દયા એજ સૌભાગ્ય, આરોગ્ય, ચિરાયુષ અને સામ્રાજ્યાદિક સુખની લક્ષ્મીની ખાણ છે, અને અકૃપા એ જ દુઃખોની ખાણ છે. હે રાજન ! તમે પણ તે દયા ધર્મના પ્રભાવથીજ આ સામ્રાજ્ય પ્રાપ્ત કર્યું છે. તેથી આ જન્મમાં પણ તે દયાધર્મની જ અધિક અધિક આરાધના કરો.

આ અવસરે રાજાએ સૂરીને પૂછ્યું કે—“ હે પૂજ્ય ! પૂર્વ ભવમાં મેં કેવું કર્મ કર્યું હતું ? કે જેથી આ ભવમાં મને આપત્તિ સહિત સંપત્તિ પ્રાપ્ત થઈ ? ” તે સાંભળીને નિર્મળ જ્ઞાનવટે ત્રણ જગતના ભાવોને જાણનાર ગુરૂએ પણ તેની પાસે તેનો પૂર્વ ભવ યથાર્થ રીતે કહ્યો. અને પછી કહ્યું કે—“ હે રાજા ! પૂર્વ જન્મમાં તમે જે અતુલ્ય દયાવ્રતનું પાલન કર્યું હતું, તે પુણ્યના પ્રભાવથી આ મોટું રાજ્ય પ્રયાસ વિના આ ભવમાં પામ્યા છો. અને પૂર્વભવમાં જેટલીવાર સસલા તરફ તમે સુદગર મૂક્યો હતો, તેટલી વાર આ ભવમાં તમે વિપત્તિને પણ પામ્યા છો. વળી માનભંગ રાજા પ્રાણીઘાતના પાપના યોગથી મરીને હમણાં નરકે ગયો છે. અને ત્યાંથી નીકળીને ચિરકાળ પર્યંત તે સંસારમાં ભ્રમણ કરશે. હે રાજા ! સંસારની સંપદા અભયદાન રૂપી પ્રત્યક્ષ કલ્પવૃક્ષના પુષ્પો રૂપ છે, અને મોક્ષ લક્ષ્મી તેના ફળ રૂપ છે. ” આ પ્રમાણે ગુરૂની વાણી સાંભળીને રાજાને ભત્તિ સ્મરણ જ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું. તેથી તેણે હર્ષથી જીવન પર્યંત જીવદયાનું વ્રત અંગીકાર કર્યું. ત્યાર પછી રાજા ધર્મગુરૂને નમીને પોતાને ઘેર ગયો, અને પાપરૂપી હાથીને બાંધવાની વારી સમાન અમારીને પોતાના રાજ્યમાં પ્રવર્તાવી. તે રાજાએ હંમેશા જિનેશ્વરના શાસનનો પરમ ઉન્નતિને વિસ્તારી ચિરકાળ સુધી રાજ્ય ભોગવ્યું. વિશુદ્ધ ધર્મનું આરાધન કરી અનુક્રમે તે અભયસિંહ રાજા સ્વર્ગે ગયો, અને ક્રમે કરીને અષ્ટ કર્મનો ક્ષય કરી મુક્તિ રૂપી કાંતાને ભોગવવા લાગ્યો. માટે હે પદ્મીપતિ ! તમે પણ પ્રાણીના વધને તણ દયાવ્રતનો સ્વીકાર કરો કે જેથી તમને પણ અભયસિંહની જેમ સંપદાઓ પ્રાપ્ત થાય.

આ પ્રમાણે શંખના ઉપદેશની વાણી રૂપ હીપિકા વડે મેઘનાદ પદ્મીપતિનો આત્મા પ્રકાશિત થયો, તેથી તેણે આનંદ પૂર્વક દયાવ્રત સ્વીકાર્યું. તે પદ્મીપતિ મેઘનાદે ધર્મ અંગીકાર કર્યો, તેથી શંખ ઘણો હર્ષ પામ્યો, અને તેને ધર્મમાં દૃઢ કરવા માટે વિશેષ જ્ઞાનવાળો તે શંખ કેટલોક કાળ ત્યાંજ રહ્યો. ત્યાર પછી શંખે પોતાના ઘર તરફ જવા ઇચ્છા કરી, ત્યારે તેને પદ્મીપતિએ સુવર્ણાદિક

ઘણું દ્રવ્ય આપીને સત્કાર કર્યો, કારણકે તે શંખ સત્યુરૂપીના સમૂહમાં ચક્રવર્તી રૂપ હતો. પછી પદ્મીપતિ કેટલીક ભૂમિસુધી ભક્તિથી તેને વળાવવા ગયો પછી કોઈ સાથે મળવાથી તેની સાથે પોતાના ઘર તરફ જવાની ઉત્કંઠાથી ચાલ્યો, કેટલેક દૂર ગયો, તેટલામાં માર્ગમાં તે સાથેને ચોરો મળ્યા. તે ચોરો શસ્ત્રવડે ભયંકર દેખાતા હતા, અને જલદી હથેલી, હથેલી, એમ બોલતા બોલતા સાથેમાં પડ્યા. તેઓને શંખે ધૈર્ય ધારણ કરીને કહ્યું કે—

“ શા માટે તમે મારો છો ? તમારે ધનતું જ પ્રયોજન છે તે ધન જ લઈ લ્યો. ” આ પ્રમાણે શંખના કહેવાથી કેટલાક ચોરો સાથેને હુટવા લાગ્યા. તેવામાં બીજા કોઈએ તે શંખને ઓળખી તે હુટારાઓને નિષેધ કર્યો, અને કહ્યું કે—“ અહો ! આપણને ભવિત્તાન અપાવનાર તે જ આ મહા સત્ત્વવાન છે, કે જેણે તે વંખતે ચમસાજને તુલ્ય એવા તે પદ્મીપતિના ખંધનથી આપણને છોડાવ્યા હતા. માટે આ તો પિતાની જેમ આપણે પૂજવા યોગ્ય છે, પરંતુ હુંજમાં જોડવા યોગ્ય નથી. ” એમ કહીને તેઓ તેને ભક્તિથી પોતાને ઘેર લઈ ગયા, અને તેનો સત્કાર કર્યો. તેઓને પણ તે શંખે ઉપદેશ આપીને દયાધર્મ અંગીકાર કરાવ્યો. શુદ્ધિમાન માણસો ધર્મનો ઉપકાર કરવામાં કદાપિ ધરાતા નથી. પછી હર્ષથી તેઓ તેને મૂકવા માટે ઘણી ભૂમિ સુધી તેની સાથે ગયા, અને અનુક્રમે ધર્મવંતમાં મુખ્ય એવો તે શંખ સુખે કરીને પોતાના નગરમાં પહોંચ્યો. તેના સમાગમથી તેના માતા પિતા અત્યંત ખુશી થયા. પુત્રની અને ધનની પ્રાપ્તિ થવાથી કોણ હર્ષ ન પામે ? પછી રાજા, સેનાપતિ અને પુરોહિતને શંખે તેમના પુત્રોની હકીકત કહી, તે સાંભળીને તેઓ અત્યંત ખેદ પામ્યા. પ્રાણીહિંસાદિક દુષ્કર્મમાં મગ્ન થયેલો દુર્બુદ્ધિ પુત્ર હોય, તો તે પિતાદિકને તથા બીજાઓને પણ દુઃખતું કારણ થાય છે. ત્યાર પછી સમગ્ર કળામાં નિપુણ એવા શંખને પોતાનું મૂલ્ય કાર્ય સોંપીને શ્રેષ્ઠ શુદ્ધિવાળા શ્રેષ્ઠીએ પરલોક સાધ્યો. નિર્મળ દયાધર્મ પાળવાથી તે શંખનો ઉદય દિવસે દિવસે વૃદ્ધિ પામવા લાગ્યો, અને, તેથી તે

સર્વસ્થાને સુખ્યપણું પામ્યો. કારણકે શુભાવડે જ ગૌરવતા પ્રાપ્ત થાય છે, શંખ જેવી ઉન્નવળ કીર્તિ વડે દિશાઓને પ્રકાશિત કરતો શંખ પરસ્પર બાધા રહિત ધર્મ, અર્થ અને કામ એ ત્રણ પુરુષાર્થને સાધતો હતો. એ પ્રમાણે શ્રાવક ધર્મનું આરાધન કરીને વિધિ પ્રમાણે મરણ પામી ભુવનપતિમાં એક પદ્મોપમના આયુધ્યવાળો દેવ થયો. રાજા, સેનાપતિ અને પુરોહિતના તે ત્રણે પુત્રો ચૈત્ર ધ્યાનના વશથી તે વખતે મરીને અત્યંત દુઃખી થઈને પહેલી નરકે ગયા.

એકદા શ્રેષ્ઠ બુદ્ધિમાન શંખ દેવે પોતાનો પૂર્વ જન્મ અવાધ જ્ઞાનથી ભેઈ દયારૂપી કલ્પલતાનું પોતાને જે ફળ મળ્યું તે બહુનું. તેથી તેણે વિચાર્યું કે—“ હમણાં પણુ હું એવું કરું કે આવતા ભવમાં પણુ મને સમ્યક્ પ્રકારે દયા ધર્મનું આરાધન પ્રાપ્ત થાય. ” આ પ્રમાણે નિશ્ચય કરીને તે શંખદેવે એકદા કોઈ કેવળીને પૂછ્યું કે—“ હું અહીંથી ચલીને ક્યાં ઉમળ થઇશ ? ” કેવળી બોલ્યા કે—“ વિજય નામના નગરમાં વિજયસેન નામના રાજાની વિજયા નામની રાણીની કુક્ષિમાં તમે પુત્ર તરીકે ઉત્પન્ન થશો. ” તે સાંભળીને બુદ્ધિમાન તેણે પોતાના પ્રતિબોધને માટે વિજયસેનને સ્વપ્નમાં આ પ્રમાણે કહ્યું કે—“ રાજા વિગેરેના ત્રણ પુત્રોને કપટથી ચક્ષુના મંદિરમાં લઇ જઇને તેમની પાસે બકરાનો વધ કરાવી ચોગીએ મારી નાંખ્યા, અને ચોથો શ્રેષ્ઠીનો પુત્ર હિંસા કર્યા વિના જ નાશી ગયો, અને છેવટ પુણ્યના પ્રભાવથી પોતાને ઘેર જઇ સુખી થયો. આ પ્રમાણે ચિતારાઓ પાસે તમારી સલામાં ચિત્ર આળે ખાવો. ” આવું સ્વપ્ન ભેઈને રાજા ભગૃત થઇ વિચાર કરવા લાગ્યો કે—“ આવી હકીકત પૂર્વે સાંભળી નથી, ભેઈ નથી અને કોઈ પણ જાતનો મને વિકાર પણુ નથી, તેથી આવું સ્વપ્ન કેમ આવ્યું હશે ? પરંતુ આ સ્વપ્ન વિસ્તાર વાળું આવ્યું, તેથી ખોટું છે, એમ હું ધારું છું ” આ પ્રમાણે વિચારીને રાજા તે બાબતમાં ઉદાસીન રહ્યો. ત્યારે બીજી રાત્રીએ પણુ તે દેવે તે રાજાને ફરીથી તેજ સ્વપ્ન સ્ફુટ રીતે દેખાડ્યું. પ્રાતઃકાળે રાજાએ વિચાર્યું કે—“ કોઈ પણ કારણ આમાં હોવું ભેઈએ. ” એમ ધારી તેણે પોતાની સ-

હાની ભીંત ઉપર દેવે કહેલા ચરિત્રને અનુસારે ચિત્ર કરાવ્યાં. પછી આશુષનો ક્ષય થયે તે દેવ ત્યાંથી ચલીને તે રાજાની રાણી વિજયા દેવીની કુક્ષિમાં મહા લાગ્યવાન પુત્ર તરીકે ઉત્પન્ન થયો. ગર્ભના પ્રભાવથી રાણીને પાપનો નાશ કરનાર જિનપૂજા, અભયદાન વિગેરે કરવાના દોહદો ઉત્પન્ન થયા. તે રાજાએ હર્ષથી પૂર્ણ કર્યા. પછી સમય પૂર્ણ થયે ઉત્તમ લક્ષમાં તે રાણીએ સંપૂર્ણ શુભના વૈભવવાળા પુત્રને જન્મ આપ્યો. તે વખતે રાજાએ મનુષ્યોને અદ્વૈત હર્ષ આપનારો જન્મ મહોત્સવ કર્યો. આ પુત્ર ગર્ભમાં હતો, ત્યારે હૃદય શત્રુઓને પણ પોતે છુટ્યા હતા, તેથી રાજાએ તેનું જય નામ પાડ્યું. અનુક્રમે વય અને તેજ વડે વૃદ્ધિ પામતો તે ચંદ્રની જેમ સમગ્ર નિર્મળ કળાને પામ્યો. તેને બાહ્યાવસ્થાથીજ ધનપાળ, વેદધર અને ધરણીધર નામના પ્રીતિવાળા સેવકો થયા હતા. તે જય કુમાર સુવાવસ્થાથી ઉત્પન્ન થયેલા સૌભાગ્યને પામ્યો, ત્યારે પિતાની આજ્ઞાથી મહોત્સવ પૂર્વક લાવણ્યતાથી શોભતી રાજકન્યાઓને પરણ્યો.

એકદા રાજાએ અશુભ સ્વપ્ન જોવાથી પોતાનું મરણ સમીપ આવ્યું જાણી ઉત્સવ સહિત જયકુમારને પોતાના રાજ્ય પર સ્થાપન કર્યો, અને પોતે અદ્ભુત વૈરાગ્ય પામી દીક્ષા ગ્રહણ કરી. બુદ્ધિમાન પુરૂષ યોગ્ય અવસરના કાર્યમાં પોતાને તથા પરને જોડનારા હોય છે. ત્યારપછી કળાઓનો નિધિ સમાન જયરાજા ચંદ્રની જેમ શોભતો હતો, કે જેણે ઉદય પામીને સમગ્ર કુવલય ઉદ્ધાસ પમાડ્યું. તે રાજાના પૂર્વજન્મના કયાધર્મરૂપ કાર્મણ્યવડે વશ થયેલા સેંકડો શત્રુ રાજાઓ સ્વયમેવ તેની આજ્ઞા માનવા લાગ્યા. જેનાં રાજ્યમાં નિરંતર ધર્મ રૂપી સૂર્ય ઉદય પામેલો હોય છે, તેના રાજ્યમાં વૈરીના પરાભવ રૂપી રાત્રીનો સંભવ ક્યાંથી હોય ? એકદા તે મનુજેન્દ્ર (રાજા) ઈન્દ્રની સુધર્મા નામની સલાની જેવી આશ્ચર્યવટ—અદ્ભુત શોભાવડે લોકોના નેત્રોને નિયંત્રણ (સ્તબ્ધ) કરનારી સભામાં બેઠો. તે વખતે જાણે કે અંતઃકરણમાં નહીં સમા-

૧ ચંદ્ર કુવલય-ગોમણીને અને રાજા કુ-પૃથ્વીના વલયને ઉદ્ધાસ પમાડે છે.

વાથી શરીરની બહાર નીકળેલો પુણ્યનો ઉદ્યોત હોય, તેમ તેના સુવર્ણનાં આભરણોની કાંતિનો સમૂહ સભાને પ્રકાશિત કરતો હતો, તેના મસ્તક ઉપર સ્વેત છત્ર ધારણ કર્યું હતું, તે બાજુ દિશાઓમાં નહીં માવાથી પાછા આવેલા કીર્તના સમૂહવડે બનાવ્યું હોય એમ શોભતું હતું, તેને આમર વીજનારી વેશ્યાઓ આશ્ચર્ય પામીને પોતાના કંઠણના શબ્દવડે બાજુ તેના પૂર્વના પુણ્યસમૂહનું ગાયન કરતી હોય તેમ દેખાતું હતું, તેના ચરણકમળને નમીને અનેક રાજાઓ તેની પાસે બેઠા હતા, તેથી રત્ન બહિત તેઓના મુગટોમાં તેનું પ્રતિબિંબ પડવાથી બાજુ કે ભક્તિએ કરીને તે ચરણકમળ પોતાના મસ્તક પર ધારણ કર્યું હોય એમ તેઓ દેખાતા હતા. બાજુ કે મૂર્તિમાન ઘણાં નીતિશાસ્ત્રો વડે જ બનાવ્યા હોય એવા સચિવ રૂપી ચક્રવર્તિઓનો સમૂહ તેની બન્ને બાજુએ બેઠો હતો. મૂર્તિમાન શ્રૃંગાર રસવડે બાજુ સ્નાન કરાયેલી હોય એવી વારાંગનાઓ તે સૌંદર્યના સ્થાન રૂપ રાજાની ફરતી રહેલા હતી, બીજા પાણુ ગામના અધિપતિઓ, સેનાપતિઓ અને પુરોહિત વિગેરે તેની સન્મુખ દૃષ્ટિ રાખીને પોતપોતાના યોગ્ય સ્થાને બેઠા હતા. ત્યારપછી બંદીબનો કર્ણને આનંદ આપનારી તે રાજાની કીર્તિને કીર્તન કરનારી મોટી બીરૂદાવળીને ઉંચે સ્વરે બોલતા હતા, ગવૈયાઓ સભાજનોના કર્ણપુટને વિષે બાજુ અમૃતની વૃષ્ટિ કરતા હોય તેમ તે રાજાના રસિક ગીતો ગાતા હતા. સ્મૃતિ બોલવામાં ઉદ્ધમવંત કર્વીદ્રો અભાંગ રસની રચના વડે તરંગવાળાં કરેલા વિવિધ પ્રકારનાં—વિવિધ વિષયનાં કાવ્યો—શ્લોકો બોલતા હતા. પાંડિતો મોટા પુણ્યને વિસ્તારનારી અને કુમાર્ગનો નાશ કરનારી ભરતાદિક રાજાઓની સૂત્ર કથાઓ કહેતા હતા. ઇત્યાદિક અમૃત રસને ગરતા એવા તે તે અદ્ભુત રસોવડે સમગ્ર સભા બાજુ ચિત્રમાં આંખેખી હોય તેમ શોભતી હતી. આવા અવસરે તે સભામાં એક સ્થાને અકસ્માત શોરબકાર થયો. તે સાંભળીને “આ શું થયું?” એમ રાજાના પૂછવાથી મુખ્ય પ્રધાન બોલ્યો કે—“હે દેવ ! ધનપાળ વિગેરે આપના ત્રણ સેવકો હમણાંજ

૧ નીતિશાસ્ત્રોરૂપ પુદ્ગલો વડે ૨ નીતિ શાસ્ત્રના પરચુરણ શ્લોક.

ભીંત ઉપરનાં ચિત્રોને જોઈને પૃથ્વીપર મૂર્છા ખાઈને પડ્યા છે. ”
 તે સાંભળીને આશ્ચર્ય પામેલો રાજા બ્રાંતિ પામી તેમની પાસે
 ગયો, અને તે પશુ કોતુક વડે ચિત્રો જોવા લાગ્યો. તેમાં રાજકુમા-
 રાદિકતું અને પોતાનું પૂર્વભવનું વૃત્તાંત જોઈ તે રાજા પશુ ઉઠા પોહ
 કરતાં ભતિસ્મરણ જ્ઞાનને પામ્યો, તેથી તેનું પશુ ચૈતન્ય મૂર્છા-
 વડે આચ્છાદિત થયું, અને તે પૃથ્વી પર પડ્યો. તે જોઈ આકુળ
 આકુળ થયેલા સર્વ સેવકો તેમને શીત ઉપચાર કરવા લાગ્યા. એ-
 ટલે ક્ષણવારમાં રાજા તથા તે ત્રણ સેવકો ચૈતન્યને પામી ચક્ષુ
 ઉઘાડી બંધે સુધને જાગૃત થયા હોય તેમ સ્વસ્થ થઈને ઉભા
 થયા. ત્યારપછી સામંત રાજાઓએ રાજાને પૂછ્યું કે—“ હે દેવ !
 આ શું થયું ! ત્યારે રાજાએ જીવહયાના વિકાસવડે અદ્ભુત એવું
 પૂર્વભવનું સર્વ વૃત્તાંત તેમની પાસે કહ્યું. પછી તે ત્રણ સેવકોને
 પૂછ્યું ત્યારે તેઓ પશુ જાણ્યા કે—“ તે જ અમે ત્રણ પૂર્વ-
 ભવમાં બકરાના વધથી ઉત્પન્ન થયેલા પાપે કરીને પહેલી નરકે
 ગયા, અને ત્યાંથી આ ભવને પામ્યા છીએ. ” તે સાંભળીને પૂર્વ-
 ભવના પ્રેમને લીધે રાજાનું સુખ હર્ષાશ્રુવડે આદ્ર થયું, અને આ-
 નંદથી એકદમ રાજાએ તેમને આલિંગન કર્યું. પછી તે ત્રણેયે
 રાજાને નમસ્કાર કરી બે હાથ જોડી વિરજિ કરી કે—“ હે સ્વામી !
 દયાધર્મના પ્રભાવથી તમે દિવ્ય ઋદ્ધિ અને આ મોટા રાજ્યને
 પામ્યા છો, અને અમે તો પ્રાણીની હિંસાના પ્રભાવથી નરકની
 પ્રાપ્તિ અને સેવકપણું વિગેરે દુઃખની પરંપરાને પામ્યા છીએ. તેથી
 હવે અમેએ આજથી જીવહયાનું વ્રત અંગીકાર કર્યું છે કે જેથી
 પગલે પગલે સંપત્તિઓ પ્રાપ્ત થાય. ” આત્માને અત્યંત હિતકા-
 રક આ વૃત્તાંત સાંભળીને ઘણા જનો જીવહયાના ધર્મમાં પ્રવર્ત્યા.
 પછી અમાત્યાદિક સહિત રાજાએ સદ્ગુરૂની પાસે બાર વ્રતોએ
 કરીને મનોહર એવો શુદ્ધ આવક ધર્મ અંગીકાર કર્યો. પછી પોતા-
 ના સમગ્ર દેશમાં રાજાએ આબોધણા કરાવી કે—“જે કોઈ પ્રાણીનો
 ઘાત કરશે, તે મનુષ્યનું સર્વસ્વ લઈલઈને દંડ કરવામાં આવશે. ”
 તે જય રાજાએ સમ્યગ્દષ્ટિઓનાં નેત્રોને શીતળતા આપનારાં

અને વિમાનનો પણ તિરસ્કાર કરનારાં ઘણાં જિનચૈત્યો કપટી રહિત કરાવ્યાં. તેમાં મોક્ષ મુખની લક્ષ્મીને યોલાવનારી બાણે દ્વિતિ હોય એવી સુવર્ણાદિકની ઘણી પ્રતિમાઓ ભરાવી સ્થાપન કરી. આશંસા રહિતપણે તેણે દીનાદિકને તેવા પ્રકારનું દાન દીધું, કે જેથી જન્મ પર્યંત તેઓને ફરીથી યાચનાની લઘુતા કરવી જ ન પડે. આ પ્રમાણે દયા ધર્મથી ઉપાર્જન કરેલા મોટા રાજ્યને ભોગવતા તે રાજ્યએ સહસ્ત્ર વર્ષ સુધી સારી રીતે શ્રાદ્ધ ધર્મની આરાધના કરી.

એકઠા જય રાજ પ્રથમની જેમ મોટા ઉત્સવ પૂર્વક સભામાં સ્નિહાસન પર બેઠો હતો. તે વખતે પ્રાણીઓનાં વિષમ કર્મપરિણામનો વિચાર તેના હૃદયમાં થયો કે—“ મોટું રાજ્ય પણ વિષામશ્રિત ભોજનની જેમ તજવા લાયક છે, ” એમ વિચારી મોટા વૈરાગ્યના તરંગો તેના હૃદયમાં ઉછળવા લાગ્યા. તેથી તે સભા સમક્ષ બોલ્યો કે—“ હે લોકો ! જુઓ. આ મનુષ્યાયુ તુલ્ય-ક્ષણિક છે, ભોગો પરિણામે વિરસ થાય છે, સમૃદ્ધિઓ ભેદ ભેદોમાં તત્કાળ નાશ પામે છે, શરીર પણ રોગાદિક કષ્ટથી વ્યાપ્ત છે, સ્વજનાદિકને સમૂહ કેવળ પોતાના સ્વાર્થમાં જ લુપ્ત હોય છે, આત્માનો હિત અર્થ સાધવામાં ઘણા વિઘ્નો આવે છે, મૃત્યુ-યમરાજ પ્રાણીઓના મસ્તક પર હાથ રાખીને જ ઉભો છે, અને પ્રાણીઓને પોતે કરેલા કર્મનું ફળ અવશ્ય ભોગવવાનું જ છે. તો પણ અવિદ્યા-અજ્ઞાન રૂપી મહિરાથી ઉન્મત્ત થયેલો પ્રાણી આત્માના હિતકારક ધર્મમાં પણ પ્રમાદી રહે છે, અને આત્માના અહિત કરનારા પ્રાણી હિંસાદિક પાપમાં ‘અહંપૂર્વિકા’એ કરીને પ્રવર્તે છે. હા ! હા ! મૂર્ખ માણસો નરક અને તિર્થંથ વિગેરેનાં અસંખ્ય દુઃખોને ભેગા વિના જ અલ્પ મુખને માટે થઈને અનેક પ્રકારે જીવહિંસાદિક અધર્મને વિસ્તારે છે. જેને ધર્મ ઇષ્ટ હોય એવો બુદ્ધિમાન પુરુષ પોતાના આત્માને અનિષ્ટ એવી પરની હિંસા કેમ કરે ? કેમકે જે પોતાના આત્માને પ્રિય હોય, તે પરને પણ કરવું, એજ ધર્મનું જીવિત છે. અથવા બીજાને ઉપદેશ દેવાથી શું ? હું જ મોહવટે વિમૂઢ થયેલો

૧ આશંસા રહિતપણે. ૨ હું પહેલો, હું પહેલો, એવી ઉતાવળથી

હું, કેમકે જ'તુના સમૂહનો વિનાશ કરવાનું કારણરૂપ આ રાજ્ય છે, એમ જાણતા છતાં હું તેને તજતો નથી. જેઓ સર્વ પ્રાણીઓના વધથી નિરંતર નિવૃત્તિ પામ્યા છે, તે દયાધર્મમાંજ કેવળ આસક્ત એવા યતિઓ જ ધન્ય છે—પ્રશંસા કરવા લાયક છે. વળી હુષ્ટ પ્રાણીઓ તેમના શરીરને અત્યંત પીડા ઉપજાવે તો પણ તેઓ તેમના પર લેશમાત્ર પણ ક્રોધ કરતા નથી. હે આત્મા ! સુખનો અભિલાષી થઈને અસંખ્ય જ'તુઓનો વધ કરવાના કારણે રૂપ આ વિષયોમાં તું કેમ રક્ત-રાગી થાય છે ? કેમકે આ વિષયો સેવવાથી તેં નરકાદિક ભવોમા લાખો વાર અનંત દુઃખો અનુભવ્યાં છે, તે તું જાણતો જ નથી—તને યાદ નથી. જેઓએ આ નાશવંત શરીર વડે મોક્ષ લક્ષ્મીના કારણરૂપ ઉચ્ચ તપને આવ્યર્યો છે, તેઓનું જ આ શરીર કે જે પાપમય ઉપાયો વડે પાલન કર્યું છે તે સફળ થાય છે.” આ પ્રમાણે અંતઃકરણમાં ઉછળતા મોટા તરંગવાળા શુભધ્યાનરૂપી જળધારાના સમૂહ વડે તે જય રાજના સમગ્ર ઘાતિ કર્મરૂપી પાપમળ ધોવાઈ જવાથી તે કેવળજ્ઞાનને પામ્યા, અને તત્કાળ દેવતાઓ આપેલા યતિવેષને તેણે ભરત ચક્રવર્તીની જેમ ધારણ કર્યો. પછી ભવ્ય પ્રાણીઓના સમૂહને પ્રતિજ્ઞાધ પમાડી અનુકંમે તે જય કેવળી મોક્ષને પામ્યા. આ પ્રમાણે અભયદાનમય દૃષ્ટાંતોએ કરીને આશ્ચર્ય ઉત્પન્ન કરનાર અને કર્યુંને સુખ ઉપજાવનાર આ જય રાજનું ચરિત્ર સાંભળીને હે ભવ્ય જીવો ! નિરંતર અભયદાન આપવામાં પ્રયત્ન કરો, કે જેથી વિશ્વ રહિતપણે મોક્ષપદને તમે શીઘ્ર પામી શકો.

॥ इति तृतीयः प्रकाशः ॥

પ્રકાશ ચોથો.

ઋષભદેવના પૌત્ર શ્રેયાંસકુમાર તમારા શ્રેયને માટે હો કે જેણે આ પાત્રદાનની વ્યવસ્થા સૌથી પ્રથમ વિસ્તારી છે.

હવે આ ચોથા પ્રકાશમાં ધર્મોપદ્ધંત દાનનું સ્વરૂપ કહેવાય છે, કે જે દાન દેવાથી પોતાના અને બીજાના ધર્મનો ઉપદ્ધંત થાય છે. તેમાં જઘન્ય, મધ્યમ અને ઉત્કૃષ્ટ એવા ત્રણ પ્રકારે પાત્ર કહેવાય છે. તેમાં જે કેવળ સમકિતધારી હોય, તે જઘન્ય પાત્ર, દેશવિરતિવાળો શ્રાવક તે મધ્યમ અને સર્વ વિરતિને ધારણ કરનાર સુનિ ઉત્કૃષ્ટ પાત્ર કહેવાય છે. સમકિત વિગેરે ગુણોએ કરીને યુક્ત એવા શ્રાવકો પણ સ્ફુટ રીતે પૂજવા યોગ્ય છે, કારણકે તેઓ સાધર્મિક હોવાથી સત્પુરુષોના તેઓ જ સત્ય બંધુઓ છે. તે સાધર્મિક ઉપર અંતઃકરણનો પ્રેમ ધારણ કરી અન્ન વસ્ત્રાદિકે કરીને સારી રીતે બંધુની જેમ તેમની લાકિત કરવી જોઈએ. શાસ્ત્રમાં સંભળાય છે કે—ભરત ચક્રીએ અમૃત રસનો જાણે પાકે હોય એવા ઉત્તમ પ્રકારના આહારોવડે સાધર્મિકોની બંધુઓની જેવી લાકિત કરી હતી. તેના જ વંશમાં ઉત્પન્ન થયેલા દંડવીર્ય રાજાની કોણ પ્રશંસા ન કરે ? કે જે હંમેશાં એક કરોડ આસ્તિકોને ભોજન કરાવીને પછી પોતે ભોજન કરતો હતો. યુદ્ધિમાન પુરુષે સીદાતા સાધર્મિકનો બંધુની જેમ ઉદ્ધાર કરવો જોઈએ. કારણકે સાધર્મિકનો ઉદ્ધાર કરવાથી તે

પોતાના અને પરના આત્માનો ઉદ્ધાર કરે છે એમ જાણવું. ઉત્તમ બુદ્ધિવાળો કુમારપાળ રાજા નિરંતર સ્તુતિ કરવા યોગ્ય છે. કેમકે તે દર વરસે આસ્તિકોના ઉદ્ધાર કરવામાં એક કોટી દ્રવ્યનો વ્યય કરતો હતો, મહા પુરૂષોની મધ્યે અગ્રેસર એવા શ્રી રામચંદ્રની કોણ સ્તુતિ ન કરે ? કેમકે શ્રેષ્ઠ ધર્મવાળા તે અરણ્યમાં રહેતા હતા, ત્યારે તેણે સાધર્મિકનો ઉદ્ધાર કર્યો હતો. તે વૃત્તાંત નીચે પ્રમાણે—

પહેલાં દશપુર નગરમાં વજ્રકર્ણ નામનો રાજા હતો. તે એકઠા ભૂગયા કરવા વનમાં ગયો હતો, ત્યાં કોઈ જૈન મુનિને જોઈને તેણે તેને નમસ્કાર કર્યા. મુનિએ તેને ધર્મલાક્ષ આપી ધર્મનો ઉપદેશ કર્યો. તે સાંભળીને તેણે શ્રદ્ધાથી શ્રાવક ધર્મ અંગીકાર કર્યો. અને “ દેવ તથા શુર વિના બીજા કોઈને હું નમન કરીશ નહીં ” એવો તેણે અલિપ્ત કર્યો. પછી પોતે પ્રથમથી જ અવંતી નગરીના રાજા સિંહોદરનો સેવક હતો, તેથી મુદ્રિકા રત્નમાં જિનેશ્વરની સૂક્ષ્મ પ્રતિમા રાખીને તે મુદ્રિકા પોતાના જમણા હાથના અંગુષ્ઠમાં રાખી. પછી સિંહોદર રાજાને પ્રણામ કરતી વખતે તે પ્રતિમાને વંદન કરતો હતો, એટલે સિંહોદર રાજા તથા બીજાઓ પણ રાજાને નમસ્કાર કરે છે એમ જાણતા હતા આ વાતની કોઈ એક પિશુન (ખળ) ને ખબર પડી, તેથી તેણે વજ્રકર્ણનો પ્રપંચ રાજાને કહ્યો. જેમ સર્પને કોઈ પણ ન દંખવા લાયક હોતું નથી, તેમ પિશુન (ચાડીયા) માણસને કોઈ પણ ન કહેવા લાયક હોતું નથી તે પ્રપંચ જાણીને સિંહોદર રાજા અંતઃકરણમાં વજ્રકર્ણ ઉપર દ્રેષવાળો થયો, અને રાત્રીએ પણ અંતઃકરણમાં તે જ ચિંતાનો વિચાર કરતો અંતઃપુરમાં ગયો. ત્યાં ચતુર રાણીએ તેને ચિંતાતું કારણ પૂછ્યું; ત્યારે તેણે તેણીની પાસે પોતાની ચિંતા જણાવી. કેમકે કામી પુરૂષોને સ્ત્રીની પાસે કોઈ પણ શુભ હોતું નથી. આ વખતે કોઈ શ્રાવક કોઈ પણ કારણથી દુષ્ટ બુદ્ધિ ઉત્પન્ન થવાથી ત્યાં રાજમહેલમાં ચોરી કરવા માટે આવ્યો હતો, તેણે રાજા અને રાણીની આ વાતચીત સાંભળીને વિચાર કર્યો કે—“ હા હા ! આ હુલાસા મારા સાધર્મિક બધુ શ્રી વજ્રકર્ણને પ્રાતઃકાળે બંધનાદિ

વિઠંબનાઓ કરશે, તેથી હમણાં જ હું જઇને તેને આ હકીકત જણાવું, કે જેથી તે આજની જ રાત્રીમાં નિર્વિદનપણે પોતાના નગરમાં જતો રહે. ” એમ વિચારીને તેણે ચોરી કરવાનો ત્યાગ કરી તે જ વખતે તેની પાસે જઇ તેને તે હકીકત જણાવી. ધર્મી પુરૂષોને સાધર્મિક માણસ બંધુ અને ધનાદિકથી પણ અધિક હોય છે. તે સાંભળીને વજ્રકર્ણ રાજાએ તેને ઘણું ધન આપી તેનો સત્કાર કર્યો, અને તેના શુભ્રથી તે પોતાના હૃદયમાં આનંદ પામી તે જ રાત્રીમાં પોતાના પુર તરફ ચાલી નીકળ્યો. અનુક્રમે ક્ષેમ કુશળતાથી પોતાના પુરમાં ગયો. ત્યાં કિલ્લાની અંદર સમગ્ર પુરજનોને રાખી અન્ન, જળ, ઈધન વિગેરે સર્વ સામગ્રી એકઠી કરી. આ હકીકત જાણીને સિંહોદર રાજા અત્યંત ક્રોધ પામી સેના સહિત નિરંતર પ્રયાણ કરી તેના દશપુર નગરને ચોતરફથી રૂંધી લીધું. આ અવસરે એક પરોપકારના જ વ્રતને ધારણ કરનાર વનવાસને પામેલા રામચંદ્ર, સીતા અને લક્ષ્મણ સહિત ત્યાં આવ્યા. તેણે વજ્રકર્ણ સાધર્મિકની આપત્તિ સાંભળી ખેદ કર્યો. સાધર્મિકની પીડાથી જેનું મર્મસ્થાન ન વીંધાય, તે કુધર્મી જ જાણવો. તરત જ રામચંદ્રે સિંહોદર રાજાનો નિગ્રહ કરવા લક્ષ્મણને આજ્ઞા કરી. કોણ ધર્મી પુરૂષ પોતે સમર્થ છતાં સાધર્મિકની પીડા હરણ કરવામાં ઢીલ કરે—કાળક્ષેપ કરે ? જ્યેષ્ઠ બ્રાતાની આજ્ઞા થતાં જ લક્ષ્મણ ત્યાં ગયા, અને યુદ્ધમાં તેને બાંધી રામચંદ્રને અર્પણ કર્યો. આ વાત સાંભળી વજ્રકર્ણ રાજા હર્ષથી તત્કાળ રામ પાસે આવ્યો. પછી રામે સિંહોદર રાજાનું અર્ધ રાજ્ય વજ્રકર્ણને અપાવ્યું, અને જીંદગી પર્યંત તે અવંતિપતિ સિંહોદર વજ્રકર્ણની આજ્ઞામાં રહે એવું અંગીકાર કરાવી તેને મુક્ત કર્યો. અહો ! સાધર્મિકના ઉપર રામની કેવી મોટી ભક્તિ ? કે જેથી આ વજ્રકર્ણને તંણે કોઇ વખત નોચેલો પણ નહીં, છતાં તત્કાળ તેના પર આવો અસમાન ઉપકાર કર્યો.

જે માણસ પોતે શક્તિમાન છતાં સાધર્મિકના દુઃખમાં ઉદાસીનતા રાખે છે. તે હર્ષુદ્ધિ ધર્મની અને તીર્થંકરની બંનેની વિરાધના કરે છે, એમ જાણવું. વળી જે પાપી જન સાધર્મિકને

આપત્તિમાં પાડે છે; તે હુઃખથી ભરેલા અનંત ભવસાગરના આવ-
ર્તમાં પડે છે. તેથી કરીને ધર્મિષ્ઠ પુરૂષે સાધર્મિકને બંધુ તરીકે
માની વધિ પ્રમાણે અને શક્તિ પ્રમાણે ધન અને શરીરાદિકવડે
તેનો ઉપકાર કરવો.

સંયમનું સાધન શરીર છે, માટે તે શરીર જેનાવડે ટકી
શકે છે, તે જ અશન, પાન વિગેરે સુનીદ્રને આપવા જોઈએ. સુનિ-
ઓને રત્ન સુવર્ણાદિકનું દાન આપવું યોગ્ય નથી, કારણ કે તેથી
સગ દ્રેષાદિક દોષો ઉત્પન્ન થાય છે જે બુદ્ધિ રહિત મનુષ્ય સુનિ-
ઓને ધર્મનો વિનાશ કરવાનું કારણ રૂપ ધન આપે છે, તે મનુષ્ય
તે સુાનના વ્રતના લોપથી ઉત્પન્ન થયેલા પાપને પામે છે. કારણ કે
તે ધનદાન વ્રતના લોપનો હેતુ છે, અને તે વ્રતના લોપમાં પોતાની
(દાતારની) અનુભતિ થાય છે. તેથી તેનું પાપ આપનારને લાગે
છે, તેથી કરીને શ્રદ્ધાળુએ સાધુને ધર્મનો ઉપકાર કરનારા અશના-
દિકનું જ સારી રીતે (વિધિ યુક્ત) દાન કરવું. તેથી કરીને તેણે
તપ, ચારિત્ર અને જ્ઞાનની જ ભક્તિ કરી કહેવાય, અને તેથી કરીને
તે પુરૂષ અદ્ય કાળમાં જ તે તપ, ચારિત્ર અને જ્ઞાનને પ્રાપ્ત કરી
શકે છે. શરીર વિના સંયમ—ચારિત્ર હોઈ શકતું નથી, અને શરીર
અન્નાદિક વિના ટકી શકતું નથી, તેથી ચારિત્રવાળાને અન્નાદિકનું
દાન દેવું, એમ પંડિતો કહે છે. તે અન્નાદિકનું દાન પણ સાધુને
'પ્રાસુક તથા એષણીય જ આપવું જોઈએ. કેમકે તેવું જ દાન
પોતાને (દાતારને) અને પરને (આહકને) હિતકારક છે. પોતાનું
હિત ઇચ્છનાર સ્વચ્છ બુદ્ધિવાળા મનુષ્યે તપસ્વિને પ્રાસુક અને
એષણીય અન્નાદિક આપવું જોઈએ. કારણ કે તેવા પ્રકારના દાનથી-
જ પર ભવમાં દીર્ઘ અને શુભ આયુષ્ય પામી શકાય છે. તે વિશે
પાંચમા અંગમાં કહ્યું છે કે—

ગૌતમ સ્વામી શ્રીમહાવીર પ્રભુને પૂછે છે કે—“હે ભગવન! જીવો
દીર્ઘ આયુષ્યને બાંધનારું કર્મ શી રીતે કરે ? હે ગૌતમ ! પ્રાણીનો
ઘાત કર્યા વિના અને મૃધાવાદ સેવ્યા વિના તથા પ્રકારના તપસ્વી

૧ અચિત્ત. ૨ આધાર્મિક દોષ રહિત—કલ્પે તેવું. ૩ શુદ્ધ ચારિત્ર ધારી.

સાધુ અથવા શ્રાવકને પ્રાસુક અને એષણીય અશન, પાન, ખાદ્યમ અને સ્વાદ્યમ વસ્તુનું દાન કરવાથી જીવો દીર્ઘ આયુષ્યપણાનું કર્મ બાંધે છે. હે ભગવન્ ! જીવો અદ્ય આયુષ્યપણાનું કર્મ શી રીતે કરે ? હે ગૌતમ ! શ્રાણાતિપાત કરીને તથા મૃષાવાદ સેવીને તથા પ્રકારના સાધુને અથવા શ્રાવકને અપ્રાસુક અને અનેષણીય અશન, પાન, ખાદ્યમ અને સ્વાદ્યમ વસ્તુનું દાન કરવાથી જીવો અદ્ય આયુષ્યનો બંધ થાય એવું કર્મ બાંધે છે. ”

અનેષણીય અશનાદિકનું દાન કરવાથી કેવળ દાતારને જ પરલોકમાં અહિત થાય છે, એટલું જ નહીં, પરંતુ તેવા દાનને શ્રદ્ધા કરનાર સાધુ પણ આઠે કર્મ ઉપાર્જન કરવાથી દુર્ગતિમાં જ જાય છે. તે વિષે પણ પાંચમા અંગમાં કહ્યું છે કે—

ગૌતમ સ્વામી શ્રી મહાવીર ભગવાનને પૂછે છે કે—“ હે ભગવન્ ! આઠા કર્મના દોષવાળા આહારનો આહાર કરવાથી સાધુ કેટલી કર્મ પ્રકૃતિનો બંધ કરે છે ? હે ગૌતમ ! એક આયુષ્યકર્મને વર્ણને બાકીની સાતે કર્મની પ્રકૃતિઓને બાંધે છે. ”

મુનિએ કોઈ વખત ઉપયોગ રહિતપણાને લીધે અશુદ્ધ આહારાદિક (વહોરી) લીધો હોય, તો તેને વિધિ પ્રમાણે પરઠવો (નિર્દોષ સ્થળે ત્યાગ કરી દેવો) યોગ્ય છે. કેમકે તેમ કરવાથી જ (શાસ્ત્ર) આરાધના (કરી) કહેવાય છે. તે વિષે દૃષ્ટાંત નીચે પ્રમાણે છે.—

આ ભરત ક્ષેત્રને વિષે પોતાની લક્ષ્મીવડે અલકા નગરીને કંપાવનારી અપા નામની મહાપુરી છે. તે નગરીને શ્રી વાસુપૂજ્ય સ્વામીએ પોતાનાં (પાંચે) કલ્યાણકે વડે જગતને પૂજ્ય કરીછે. એકઠા તે ઉદાનમાં સુવ્રત નામના સૂરિ મહારાજ પધાર્યા. અહો ! તેમના

૧ મૂળમાં માહન શબ્દ છે, તેનો અર્થ શ્રાવક કરવામાં આવે તો તે તથા-પ્રકારના એટલે શ્રાવકની અગીયારમી શ્રમણ ભૂત પરિમા-અતિમા વહન કરનાર શ્રાવક આથી સભવી શકે છે (સર્વત્ર) ૨ પ્રાણીની હિંસા.

૩ અહીં સાત મમજ્ઞતા, કેમકે આયુષ્ય કર્મનો બંધ તો કદાચિત હોય છે, અને તે એક જ વાર બંધાય છે. તે કદાચિતપણાનો આશ્રય કરીને અહીં આઠ લખ્યા છે. બાકી સામાન્ય રીતે સાત મમજ્ઞતા.

શુભ્રાની જેમ શિષ્યોની પણ સંખ્યા (કળાય એમ) નહોતી. તેમને વાંદવા માટે આનંદથી ભરપૂર થયેલા પુરજનો હંમેશાં ટોળાખંધ આવતા હતા, અને ગુરૂ પણ પુણ્યને વસ્તારનારી વાણી વડે પુરજનોને પ્રસન્ન કરતા હતા એક દિવસ તે નગરીમાં કોઈ મોટો ઉત્સવ (તહેવાર) આવ્યો. તેમા ગૃહસ્થીઓ પરસ્પર મનોહર ભોજન જમાડતા હતા. તે બાણીને કોઈ ઋણુ પ્રકૃતિવાળા સાધુએ વચ્ચાચું કે—“ ઠીક થયું કે આજે મારે પારણાનો દિવસ છે, અને નગરમાં ઉત્સવ પણ છે, લોક પણ સમૃદ્ધિવાળા, શ્રદ્ધાવાળા અને મુનિ ઉપર સારી બુદ્ધિવાળા છે, તેથી આજે બીજી સર્વ પ્રકારની ભિક્ષાનો ત્યાગ કરીને મારે દેહીપ્યમાન સિંહકેસરીયા મોદક જ વહોરવા. ” એમ નિશ્ચય કરીને તે સાધુ ગોચરીને સમયે પુરી મધ્યે સંચર્યા. તે વખતે કોઈ ઠેકાણે ઘેબર, કોઈ ઠેકાણે ક્ષુધાનું ખંડન કરનારા માંડા (માલપુવા), કોઈ ઠેકાણે બીજી જાતના મોદક એમ ભાત ભાતના ભિક્ષાનો લોકો તે સાધુ પ્રત્યે આપવા માટે ઢોકવા લાગ્યા. પરંતુ તે મુનિ જાણે અરૂચિવાળા હોય તેમ સર્વત્ર તે તે ભોજનનો નિષેધ કરવા લાગ્યા. તેથી લોકોએ બેચું કે—“ આ મુનિને કોઈપણ પ્રકારનો અભિગ્રહ હશે, તેથી આ વસ્તુ વહોરતા નથી. તે મુનિ ગામમાં ચોતરફ અટન કરતાં છતાં પણ તે સિંહકેસરીયા મોદકને પામ્યા નહીં, તેથી કામ (ઇચ્છિત ભોગ) ને નહીં પામનારા કામુકની જેમ તેને અત્યંત અર્પિત ઉત્પન્ન થઈ, તેથી કરીને તેનું ચિત્ત નષ્ટ (ભગ્ન) થયું, અને તેથી કરીને તેને કાંઈ પણ ઉપયોગ ન રહ્યો, તથા રાત્રી દિવસનું પણ ભાન જતું રહ્યું. તેવામાં તેના અંતઃકરણમાં અને બહાર પણ ^૧ દોષોદય થયો. ઉપયોગ રહિત મનુષ્યોને કઈ કઈ મલિનતા ન થાય ? ઘણા શિષ્યોનો પરિવાર હોવાથી ગુરૂને પણ તેના અનાગમનની ખબર ન રહી, નહીં તો તે મુનિએને મોકલીને તેની શોધ કરાવત. પછી તે સાધુ ફરતો ફરતો મધ્યરાત્રીને સમયે આગર શ્રેષ્ઠીને ઘેર ગયો, અને ધર્મલાભ કહેવાને બદલે ‘સિંહકેસરા’ એવો તેણે ઉચ્ચાર કર્યો. તે સાંભળીને

^૧ અંતઃકરણમા દોષ—પાપનો ઉદય અને બહાર દોષા—રાત્રીનો ઉદય થયો.

સાગર શેઠ જાગૃત થયો, અને તે સાધુને જોઈ વિચાર કરવા લાગ્યો કે—“ હાહા ! આ સાધુ અકાળે કેમ મૃત્યુ છે ? આ સ્પષ્ટ ઉચ્ચારથી સિંહકેસરાનો શબ્દ યોદ્યા છે, તેથી અવસ્થા સિંહકેસરાના નિમિત્તથી જ તેનું ચિત્ત ચલિત થયું જણાય છે, તેથી આને અત્યારે રાત્રી છતાં પણ સિંહકેસરા (મોહક) જ દેખાડું, કે જેથી કદાચ તેને જોવા વડે તેનું ચિત્ત સ્વસ્થ થઈ શકે. ” આ પ્રમાણે વિચારીને તેણે સિંહકેસરા મોહકોથી ભરેલો થાળ તેની પાસે આપ્યો, અને કહ્યું કે—“ હે સુનિ ! આ મનોહર સિંહકેસરીયા મોહક વહોરીને મારા પર કૃપા કરો. પૂર્ણિમાના ચંદ્રના કિરણોએ કરીને ઉજવળ દેખાતા તે મોહકોને જોઈને સૂર્યના કિરણો જોઈને કમલિનીની જેમ સુનિની દષ્ટિ વિકસ્વર થઈ. સાધુએ પોતાનું પાત્ર ધર્યું, એટલે શ્રેષ્ઠીએ તે પાત્ર મોહકોવડે ભરી દીધું, તે સાથે પોતાના આત્માને અસાધારણ પુણ્યવડે અને ત્રણ ભુવનને યશના સમૂહ વડે ભરી દીધાં. પછી ઉત્તમ શ્રેષ્ઠીએ તેને પૂછ્યું કે—“ ફરીથી બીજા મોહકો લાવું ? ” ત્યારે સાધુ યોદ્યા કે—“ ના. આટલાથી જ મારે ખસ છે. ” તે સાંભળીને શ્રેષ્ઠીએ તર્ક કર્યો કે—“ આ વચન તેનું સ્વાભાવિક યોદ્યાયું છે, તો શા માટે અત્યારે ભિક્ષાને માટે આવ્યા હશે ? અથવા ચિત્તના ચલિતપણાને લીધે અત્યાર સુધી ભમતા હશે, અને હમણાં જ સ્વસ્થતાને પામ્યા હશે. ” એમ વિચારીને શ્રેષ્ઠીએ તેને કહ્યું કે—“ મેં હજી સુધી પચ્ચજખાણ પાડ્યું નથી, તેથી મને પૂર્વાર્ધ (પુરિમઠ્ઠ) નું પચ્ચજખાણ પરાવો ” ત્યારે સાધુએ સમય પ્રત્યે ઉપયોગ આપ્યો, અને જણ્યું કે—“ હાહા ! અત્યારે તો રાત્રી વર્તે છે. ” પછી તેણે ઉચું જોયું, તો આકાશમાં લાખો તારાઓ દેખ્યા, અને મસ્તક ઉપર આવેલો પૂર્ણિમાનો ચંદ્ર જોઈ તેણે મધ્ય રાત્રી છે એમ નિશ્ચય કર્યો. તે જાણી સર્વેશ્વર રસમાં મગ્ન થઈ તેણે મિથ્યાદૃષ્ટિ આપ્યું. અને કહ્યું કે—“ અત્યંત પ્રમાદી એવા મને ધિક્કાર છે, અને મારી રસ લોહપતાને ધિક્કાર છે. હે શ્રેષ્ઠી ! તમે જ મારા ગુરુ, ત્રાણ, શરણ, જીવિત અને ગતિ છો, કે જેથી મને પ્રમાદ રૂપ અંધકૂપમાં દૂબતાને તમે બચાવ્યો છે. આ મોહક રાત્રીભક્ત હોવાથી મને—ચતિને અકલ્પનીય છે, કારણ કે

મુનિઓ દિવસે ગ્રહણ કરેલા આહારને દિવસે જ વાપરી લેય છે. ” એમ કહીને વિશેષ બુદ્ધિમાન તે મુનિ તેના જ ઘરની પાછળના વાડામાં જઈને જાણે તે મોઢક વિષ ભિશ્રિત હોય એમ તેને પરઠવાને ઈચ્છવા લાગ્યા. તે વખતે તેને હર્ષ ઉપજાવનારા મોઢકો પણ અમોઢક-દ્રેષ ઉપજાવનાર થઈ પડ્યા. કેમકે સર્વ વસ્તુ પોતાના ચિત્તને અનુસારે ઈષ્ટ અને અનિષ્ટ થાય છે. તે મુનિએ કેવળ તે મોઢકના જ ચૂરે ચૂરા કર્યા એટલું જ નહીં, પરંતુ શુભ આશયવાળા તેણે ચારે ઘન ઘાતિ કર્મોના પણ ચૂરા કર્યા. તે ઘાતિ કર્મોના ક્ષય થવાથી મેઘના સમૂહનો નાશ થવાથી સૂર્યના પ્રકાશની જેમ તેને નિર્મળ યોધ-કેવળ જ્ઞાન પ્રગટ થયું. તરતજ પાસે રહેલા દેવતાઓએ દિવ્ય હુંદૂલિના શબ્દ અને પુષ્પવૃષ્ટિ વિગેરે કરી તેનો કેવળ લક્ષ્મીનો મહિમા અફલુત પ્રકારે કર્યો, અને તે દેવો હર્ષથી સાગર શ્રેષ્ઠીની પ્રશંસા કરવા લાગ્યા કે—“ તું જ ધન્ય છે, તારો જન્મ સ્લાધા કરવા લાયક છે, અને તું જ ધર્મ તત્ત્વનો જાણનાર છે. કેમકે મહા કષ્ટ કારક દશાને પામેલા તથા મૂઢતા રૂપી નિદ્રાએ સુતેલા આ મુનિને તો તારી બુદ્ધિના પ્રભાવથી સારી રીતે જાગૃત કર્યા, તેમને યોધ પ્રમાણ્યો. ” ત્યાર પછી તે દેવો કેવળીને નમસ્કાર કરી પોતપોતાને સ્થાને ગયા, અને કેવળી પણ ચૂરની સમીપે ગયા. પછી અનુક્રમે તે સુક્તિ પામ્યા.

તેમજ ઉત્તમ પુરૂષોએ યતીશ્વરોને જે દાન આપવું, તે આ લોકના ઉપકારનું ફળ પામવાની ઇચ્છાથી આપવું નહીં. કેમકે જિનલાષિત આગમનો અભ્યાસ કરનારા મુનીશ્વરો ઉપકારની બુદ્ધિ વડે તેમની પાસેથી લેતા નથી. જે મુનિઓ પોતાની આજીવીકાને નિમિત્તે જ્યોતિષ શાસ્ત્ર, નિમિત્ત શાસ્ત્ર, ગણિત શાસ્ત્ર, મંત્ર તંત્ર, કામણ, ઔષધ, ઈંદ્રજાળાદિક કૌતુક અને શાંતિ આદિક પ્રયોગોના ઉપયોગ કરે છે, તેઓ વ્રતની વિરાધના કરવાથી દુર્ગતિને પામે છે. તે વિષે ઉપદેશમાળામાં કહ્યું છે કે—

“ જોઈસ નિમિત્ત અક્ષર કોઝઆણસ મૂઢકમ્મેહિ ।

કરણાણુમોઅણાહિઅ સાહુસસ તવક્સલો હોહ ॥ ”

“ જ્યોતિષ, નિમિત્ત, અક્ષર, કૌતુક, આદેશ, ભૂતિકર્મ અને કોઈએ કાંઈ કામ કર્યું તેની અનુમોદનાએ કરીને સાધુના તપનો ક્ષય થાય છે. ”

‘મુધા દાન કરનારને ઉત્કૃષ્ટ ફળનો ઉદય થાય છે, અને ‘મુધા આજીવિકા કરનારનું ચારિત્ર શુદ્ધ થાય છે. તેથી કરીને દાનના વિષયમાં મુધા પ્રવૃત્તિ કરનારા દાતાર અને અહણુ કરનાર એ બન્ને શુભ ગતિને પામે છે. તે વિષે દશવૈકલિક સૂત્રમાં કહ્યું છે કે—

“ દુઃસ્થિતો ય મુહાદાર્ઘ, મુહાજીવી વિ દુઃસ્થિતો ।

મુહાદાર્ઘ મુહાજીવી, દોષવિ ગચ્છંતિ સુગમ્ ॥ ”

“ મુધા દાન કરનાર દુર્લભ છે, અને મુધાજીવી પણ દુર્લભ છે. કેમકે મુધા દાતાર અને મુધાજીવી એ બન્ને સુગતિને પામે છે ”

મુધાદાનને વિષે સાવધાનપણે એક ઉદાહરણ સાંભળો—
કોઈ એક શાંત બુદ્ધિવાળા તાપસે કોઈ ગામમાં જઈને કોઈ સ્વભા-
વથી જ દાન દેવામાં ઉદયમવંત એવા વૈષ્ણવને કહ્યું કે—“ હે ભક્ત !
જો તું હંમેશાં મારી આજીવિકા કરે, તો હું તારા ઘરમાં રહીને આ-
તુર્ભાસ નિર્ગમન કરૂં. ” ત્યારે તે વૈષ્ણવ બોલ્યો કે—“જો તમે મારે
કાંઈ પણ પ્રત્યુપકાર ન કરો, તો સુખેથી રહો. ” તે સાંભળીને તા-
પસે તેનું વચન અંગીકાર કર્યું. ત્યારે તે વૈષ્ણવે તેને રહેવા માટે
સ્થાન આપ્યું, અને તેની આસન, આચ્છાદન, શયન અને ભોજન
વિગેરે સર્વ પ્રકારની વૃત્તિ કાયમ કરવા લાગ્યો. (તેથી) તપસ્વી
પણ નિરંતર સમાધિ પૂર્વક પોતાની ધર્મક્રિયા કરતો હતો, એવા
માં એકદા રાત્રીને સમયે કોઈ ચોરો આવીને તેનો શ્રેષ્ઠ અશ્વ ચોરી
ગયા. ગામની બહાર નીકળતાં પ્રાતઃકાળ થઈ ગયો, તેથી તે ચોરો
તે અશ્વને આગળ લઈ જવા શક્તિમાન થયા નહીં, તેથી
તેઓ તેને નહીના કિનારા પર રહેલા એક ઉદ્યાનમાં
બાંધીને જતા રહ્યા. તે નહીં પર સ્નાન કરવા માટે તે તા-
પસ હંમેશના રીવાજ પ્રમાણે આવ્યો તેણે ત્યાં તે ઉદ્યાનમાં

૧. અદ્વાતી કાંઈપણ ઇચ્છા રાખ્યા વિના.

૨. નિરાશ સપણે—કેવળ રત્નત્રયીની આરાધના કરવા નિમિત્તેજ.

દોડાનો હેધારવ સાંભળીને જાણ્યું કે—“ મારા ઉપકારીનો અશ્વ અહીં છે. ” પછી તે યુદ્ધિમાન તાપસ સ્નાનાદિક ક્રિયા શીઘ્રપણે કરી પોતાના એક વસ્ત્રને ને ઉઘાનમાં સુકાતું મૂકી ઘેર આવ્યો. પછી અવસર થયે જોજનને માટે તે વૈષ્ણવે તાપસને યોદ્ધાઓ, ત્યારે તે કપટથી આ પ્રમાણે ઉદ્દેગવાળું વચન બોલ્યો કે—“ હું નદીપર સ્નાન કરવા ગયો, ત્યારે ત્યાં મારું એક વસ્ત્ર રહી ગયું છે, માટે તેને લેવા માટે હું હમણાં યાદ આવવાથી જાઉં છું. ” તે સાંભળીને તેણે ભક્તિને લીધે તેને જાતે જવાનો નિષેધ કરી પોતાના સેવકને તે વસ્ત્ર લેવા મોકલ્યો. તે સેવક ત્યાં ગયો, ત્યારે ત્યાં પોતાના સ્વામીનો અશ્વ જોઈ હર્ષ પામ્યો, અને તેથી તે અશ્વને તથા તેના વસ્ત્રને લઈને ઘેર આવ્યો. તે જોઈ શ્રેષ્ઠીએ વિચાર કર્યો કે—“ હા હા ! આ તાપસે માયાવડે કરીને પણ મારા ઉપર પ્રત્યુપકાર કર્યો. તેથી હવે આ પ્રત્યુપકાર કરનારની હું જેટલી ભક્તિ કરીશ તે સવ અયોગ્ય છે, કારણકે પ્રત્યુપકાર કરનારને જે દાન આપવું, તે અદ્ય ક્ષણવાળું થાય છે. ” એમ વિચારીને તેણે તેને કહ્યું કે—“ તમોએ મારા ઉપર પ્રત્યુપકાર કર્યો, માટે હવે મારે તમારું કાંઈપણ પ્રયોજન નથી. ” એમ કહીને તેણે તેને રજા આપી. આ કારણથી જિનેશ્વરની આજ્ઞાને જાણનારાઓએ મુધા દાન દેવામાં વિશેષ યત્ન કરવો.

હવે મુધા જીવિપણાતું દષ્ટાંત કહું છું—ધરાધર નામે એક પ્રસિદ્ધ નગર છે. તેમાં ઘણા તેજસ્વી સ્થાન રૂપ યથાર્થ નામવાળો જિતશત્રુ નામે રાજા હતા. તે રાજા એકદા લઘુકર્મી હોવાથી પોતે જ સંસારથી વૈરાગ્ય પામ્યો. યુદ્ધિમાન પુરૂષ ધર્મ માર્ગે પ્રવર્તવામા અન્યના ઉપદેશની અપેક્ષા રાખતો નથી. સિદ્ધ સિદ્ધ દર્શનોએએ નિરૂપણ કરેલો ધર્મ સાંભળીને રાજાના મનમાં ધર્મ વિષે સંશય ઉત્પન્ન થયો. તેથી તેણે પરીક્ષા કરવાનો આરંભ કર્યો. વિદ્વાન પુરૂષ પરીક્ષા કરીને જ ધર્મને ગ્રહણ કરે છે. પછી રાજાએ આઘોષણ કરાવી કે—“હે ભિક્ષુકો ! આવો. આવો ! રાજા મનને આનંદ આપનાર મોકલે આપે છે. ” તે સાંભળીને કાપડી આદિ સર્વ

જાતિના લિશ્તુકો આવવા લાગ્યા. તેમને એક એકને રાજાએ પૂછ્યું કે—“ તમે કયે કયે પ્રકારે જીવો છો—આજીવકા ચલાવો છો ? ” તે સાંભળીને તેમાંથી એક જણે કહ્યું કે—“ હું સુખના પ્રસાદથી જીવું છું ” બીજો બોલ્યો કે—“ હું હાથના ચુલ્લથી જીવું છું. ” ત્રીજો બોલ્યો—“હું ચાલવાના પ્રસાવથી જીવું છું.” ચોથો બોલ્યો—“ હું મનુષ્યોના અનુગ્રહ (કૃપા) થી જીવું છું. ” પાંચમો બોલ્યો—“ વૈદકની વિદ્યાવડે હું જીવું છું. ” છઠ્ઠો બોલ્યો—“ હું જ્યોતિષની કુશળતાથી જીવું છું. ” વળી કોઈએ કહ્યું—“ અફલુત ચૂર્ણના પ્રયોગથી હું જીવું છું. ” બીજો બોલ્યો—“ હું મંત્ર તંત્રથી જીવું છું. ” છેવટ જિનાગમ વડે જેતું અંતઃકરણ સુવાસિત થયું હતું, એવો એક ક્ષુદ્ધક સાધુ બોલ્યો કે—“ હું સુધા જીવું છું. ” તે સાંભળી રાજાએ તેમને પૂછ્યું કે—“શી રીતે ? ” ત્યારે પહેલાએ જવાબ દીધો કે—“ હું કથક (કથા કહેનાર) છું. તેથી કથા કહીને માણસોને આશ્ચર્ય પમાડી તેમની પાસેથી દ્રવ્ય ગ્રહણ કરી મારો નિર્વાહ ચલાવું છું, તેથી મારું સુખજ મારું જીવિકાનું સાધન છે. ” બીજો બોલ્યો કે—“ હું લહીયો છું. તેથી હાથવડે લેખાદિક લખીને નિર્વાહ ચલાવું છું. તેથી હું હાથવડે જીવું છું. ” ત્રીજો બોલ્યો—“ હું લેખહારક (કાસદીયો) છું. એક ઘડીએ એક યોજન ચાલું છું, તેથી મારા પગજ મારું જીવન છે. ” ચોથો બોલ્યો—“ હું લિશ્તુક છું. મેં પ્રતજ્ઞા લીધી છે, તેથી માણસો મારાપર અનુગ્રહ કરે છે. ” ત્યારપછી વૈદ, જોશી, યોગી અને માંત્રિક એ ચાર જણ બોલ્યા કે—“ અમે અનુક્રમે વૈદક, જ્યોતિષ, ચૂર્ણ અને મંત્રતંત્રનો પ્રયોગ કરીને આજીવિકા કરીએ છીએ. ” છેવટ ક્ષુદ્ધક સાધુએ રાજાને કહ્યું કે—“ જન્મ, જરાવસ્થા, વ્યાધિ અને પ્રિયવસ્તુનો વિયોગ એ વિગેરે અસંખ્ય દુઃખોએ કરીને આ સંસાર અત્યંત ભયંકર છે, એમ જાણીને મેં આનંદપૂર્વક ચારિત્ર ગ્રહણ કર્યું છે. તેથી હું સમગ્ર લોકચાત્રાએ કરીને રહિત છું અને સંયમના નિર્વાહને માટે અદીન વૃત્તિથી જે કાળે જે કાંઈ અશન (આહાર-પાણી) મને પ્રાપ્ત થાય છે, તે હું વાપરું છું. તેથી હે રાજા ! હું સુધા જીવું છું. ” આ પ્રમાણે તેની વાણીને સાંભળી રાજાએ નિશ્ચય કર્યો કે—“ સમગ્ર

હુખના ક્ષયની સિદ્ધિનું સાધનરૂપ આ ધર્મ જ સુક્રિતને માટે તત્ત્વજ્ઞ પુરૂષોને સેવવા યોગ્ય છે. ” એમ વિચારીને રાજાએ સફળરૂની પાસે જઈ, સર્વ તત્ત્વોનો નિર્ણય કરી, પોતાના પુત્રને રાજ્યપર સ્થાપન કરી ચારિત્ર અંગીકાર કર્યું, અને અનુક્રમે તે સફળતિ પામ્યો. આ પ્રમાણે હે સાધુઓ ! સુધા જીવિપણાએ કરીને જ પોતાના દેહના નિર્વાહને માટે તમે યત્ન કરો, કે જેથી તમારી તપ ક્રિયા, જ્ઞાન, ચારિત્ર અને શુદ્ધિ (સમ્યક્દર્શન) તમને ઇચ્છિત મોક્ષ રૂપ રૂપ આપનાર થાય.

હવે આ પાત્ર દાનના આઠ પ્રકારો અનુક્રમે વર્ણન કરીયે છીએ. તે આઠ લેહો આ પ્રમાણે શ્રુતમાં કહેલા છે.—વસતિ, શયન, આસન, ભક્ત, પાન, ઔષધ, વસ્ત્ર અને પાત્ર. દેવા યોગ્ય વસ્તુ આઠ પ્રકારની હોવાથી પંડિતોએ દાન પશુ આઠ પ્રકારનું કહ્યું છે. તે વિષે ઉપદેશમાળામાં કહ્યું છે કે—

“ વસતી સયનાસન મત્તપાણ મેસજ્ઞ વત્થપત્તાઈ ” ।

“ વસતિ ૧, શયન ૨, આસન ૩, ભક્ત ૪, પાન ૫, ઔષધ ૬, વસ્ત્ર ૭, અને પાત્ર ૮. ”

આ આઠ પ્રકારના દાનને વિષે પ્રથમ શય્યા (વસતિ) દાન લખ્યું, તે યોગ્ય છે. કેમકે તપસ્વીઓને જ્ઞાન ચારિત્રના યોગો વસતિને આધારે જ છે. શય્યા દાનના પ્રભાવથી ધર્મની સન્નિપત્તિ થવા રૂપ શુભને પામીને ચોરોનો નાથક વંકચૂલ પશુ સ્વર્ગે ગયો. જે મનુષ્ય યતિને શય્યાનું દાન આપે છે, તે શીઘ્રપણે સંસારને તરે છે, તેથી કરીને આગમમાં શય્યાના દાતારને શય્યાતર કહ્યો છે. પાપ સંપત્તિના નિધાન રૂપ કૌશા નામની વેસ્થા સ્થૂલભદ્ર મુનિને વસતિ દાન આપવાથી આજ્યંતર પ્રકાશ (જ્ઞાન) પામી હતી. સાધુને ઉપાશ્રયનું દાન કરવાથી અવંતીમુકુમારને ‘સંવેગનો સંગ પ્રાપ્ત થયો, તેથી તેને ક્ષણવારમાં દિવ્ય ઋદ્ધિ પ્રાપ્ત થઈ. જે પુરૂષ શુદ્ધ ભાવથી સંયમીને પોતાના ઘરમાં સ્થાન આપે છે, તેણે ખરેખર પોતાના ઘરમાં જંગમ કદપ વૃક્ષ વાળ્યો છે એમ

બાણુવું. જે પુરૂષ ચડતા પરિણામે સાધુઓને શર્યાદાન કરે છે, તે તારચંદ્રની જેમ શીઘ્રપણે અક્ષય સંપત્તિને પામે છે, તથા જે પુરૂષ દાક્ષિણ્યતાથી પશુ ચતિઓને વસતિદાન આપે છે, તે ભાગ્યવંત પુરૂષનો ભવિષ્યત્ કાળ શુભ થાય છે, અને તે તેના મિત્ર કુરૂચંદ્રની જેમ *અવિલંબે કરીને (થોડા વખતમાં) અક્ષય સંપત્તિ પામે છે. તેની કથા નીચે પ્રમાણે—

પહેલાં આદિનાથને સો પુત્રો હતા. તેમાં એક શ્રેષ્ઠ ગુણવાળો કુણ્ડાલ નામે હતો. તેણે સુંદર લક્ષ્મીના સ્થાનરૂપ એક દેશ સ્થાપન કર્યો હતો, તે દેશ આ ભારતક્ષેત્રને વિષે કુણ્ડાલ નામે પ્રસિદ્ધ હતો. તે દેશમાં કલ્યાણ કારક આવસ્તી નામની પ્રસિદ્ધ પુરી હતી, બાણે કે આકાશમાં નિરાધાર રહેલી અમરાવતી નગરી પડી જવાના ભયથી પૃથ્વી પર આવીને રહી હોય તેમ તે નગરી શોભતી હતી. તીર્થ રૂપ તે નગરી કયા મનસ્વી પુરૂષને નમવા યોગ્ય નથી ? કેમકે તે નગરી શ્રી સંભવનાથ સ્વામીએ પોતાના જન્મવડે પવિત્ર કરી હતી. કાંગરાના મીષે કરીને બાણે હસ્ત વડે ફનીંતિને અટકાવતો હોય, તેમ નિરંતર નિર્ભય એવી તે નગરીની ફરતો પ્રાકાર (કિલ્લો) રહેલો હતો, તે નગરીમાં ઘણા તેજસ્વી સ્થાન રૂપ આદિવરાહ નામે રાજા હતો. તેણે ચિરકાળ સુધી પૃથ્વીને રાજવાળી કરી હતી. પૃથ્વીનો અપાર ભાર ધારણ કરવામાં ધુરંધર એવા તે મહા તેજસ્વી રાજાએ પોતાનું નામ 'અર્થથી નિષ્ફળ કર્યું' નહોતું. નાશી જતી શત્રુની સ્ત્રીઓના તુટી જતા હારોમાંથી ચોતરફ વેરાઈ જતા મોતીઓ બાણે કે રાજાની યશ રૂપી લતાના અંકુરાઓ હોય તેમ શોભતા હતા. તે રાજાને કમળના સરખા સુખવાળી કમળા નામની પટ્ટરાણી હતી. તેણીની નિર્મળ શીળકળા ઘીજના ચંદ્રની કળાને છતતી હતી. સ્વર્ગની સ્ત્રીઓને બનાવવાથી વિદ્યાતાને જે અતુરાઈ-કુશળતા પ્રાપ્ત થઈ હતી, તે કુશળતાની આ સર્વ સ્ત્રીઓને મધ્યે

* ના વિલંબેન નો અર્થ ' અવિલંબેન ' જેવો કથાનકની સંગતિ જોતા જણાય છે.

૧ આદિ વરાહનો અવતાર લઇને ઇન્દ્રે જળમાં હોલેલી પૃથ્વીનો ઉદ્ધાર કર્યો હતો.

શિરોમણિ રૂપ રાણી સીમા (અવધિ) રૂપ-હતી. તે રાજાને સર્વ રાણીઓને મધ્યે આ કમળાજ વધારે પ્રિય હતી. કુરૂચંદ્રને સર્વ તારાઓ મધ્યે સારભૂત એવી રાહિણી અધિક પ્રિય નથી ? તે બન્નેને કળાનો નિધિ સમાન તારચંદ્ર નામે પુત્ર થયો. તે પુત્ર પોતાના કુળરૂપી આકાશને પોતાના તેજ વડે શોભાવતો હતો. તે અધ્યુધ્યેશ્વર કેવળ શરીરથી જ વૃદ્ધિ પામવા લાગ્યો, એટલું જ નહીં, પરંતુ વિવેક, વિનય, ઐશ્વર્ય અને ગાંભીર્ય વિગેરે શુભોવડે પણ વૃદ્ધિ પામતો હતો. જેમ દેહીપ્રમાણ કાંતિવાળા મણિઓ સુવર્ણના અલંકારને શોભાવે, તેમ તેના શુભો તેની સૌભાગ્ય સંપદાને શોભાવતા હતા. રાજાને બીજા ઘણા કુમારો હતા, તો પણ તેને તેજ પુત્ર પ્રિય હતો. કેમકે સર્વ મણિઓને મધ્યે ચિંતામણિજ પૂજ્યપણાને પામે છે. વિકાસો તેના ચક્ર, ધનુષ, અકુશ વિગેરે શારીરિક લક્ષણો જોઈને કહેતા કે—“ આ કુમારને ભવિષ્યમાં મોટો વૈભવ પ્રાપ્ત થશે. ” તેના અહોનું ઉચ્ચતાદિક બળ જોઈને જોશીઓ કહેવા લાગ્યા કે—“ આ કુમારનું જન્મલગ્ન રાજ્યની પ્રાપ્તિને માટે લાગેલું છે—રાજ્ય પ્રાપ્તિને કરનાર છે. ” જેમ જેમ તે કુમારની શુભશ્રેણી વૃદ્ધિ પામવા લાગી, તેમ તેમ તે શુભો ઉપરની સ્પર્ધાને લીધેજ હોય તેમ લોકોની પ્રીતિ તેના પર વૃદ્ધિ પામવા લાગી, વિધાતાએ તેને સર્વ ઉપકારી પરમાણુઓ વડેજ બનાવ્યો હોય તેમ જણાતું હતું. કેમકે એમ ન હોય તો તે કુમારની કેવળ પરોપકારમાંજ પ્રવૃત્તિ કેમ હોય ? તે કુમારને અકૃત્રિમ પ્રીતિને ધારણ કરનાર અને નિરંતર વિકસ્વર બુદ્ધિવડે બૃહસ્પતિનો પણ પરાજય કરનાર કુરૂચંદ્ર નામનો મંત્રિપુત્ર મિત્ર હતો. સર્વદા સાથે જ આહાર વિહાર વિગેરે કરવાથી તે બન્નેની પ્રીતિ દિવસના પાછલા પહોરની છાયાની જેમ વૃદ્ધિ પામતી હતી. જેમ જગતને આનંદ પમાડનાર ચંદ્ર કુસુમને (પોયણાને) વિશેષ વિકસ્વર કરે, તેમ રાજપુત્ર કુરૂચંદ્રને વિશેષ આનંદ આપતો હતો. તેની લોકો ઉપરની પ્રીતિને, સૌભાગ્યને, તેજસ્વીપણાને અને યશસ્વીપણાને જોઈ સામાન્ય માણસો પણ આને જ રાજ્ય

મળશે, એમ ધારતા હતા. સર્વ શુભોના નિવાસરૂપ તે કુમાર ઉપર કોઈક પાપી દ્વિમાતા સૂર્ય ઉપર ઘુવડની જેમ ઇર્ષ્યાને લીધે દ્વેષ ધારણ કરતી હતી. હુદ્દ યુદ્ધિવાળી તે પોતાના પુત્રને રાજ્યભક્તિની પ્રાપ્તિ ઇચ્છવાથી પોતાના નરક ગમનના ઉપાયરૂપ તારચંદ્ર કુમારના અપાચ (મરણ) ને વિચારવા લાગી. એકદા કપટને કેળવવામાં પડિતા એવી તેણીએ અવસર પામીને તેના લોભનને મધ્યે હુદ્દ મંત્રથી બનાવેલું ચૂર્ણ નાંખ્યું. તે ચૂર્ણના પ્રભાવથી વનને વિષે દાવાનળની જેમ તેના શરીરને વિષે ખીમે ધીમે મહા વ્યાધિ ઉત્પન્ન થયો. શરીરમાં પ્રસરતા-વિસ્તાર પામતા આ વ્યાધિએ તેના સર્વ અંગનો સંગ ગ્રાસ કર્યો. તેથી તેના શરીરમાં અત્યંત વિરૂપતા ઉત્પન્ન થઈ. રાજાએ તેની વ્યાધિના જે જે પ્રતિકારો-ઉપાયો કર્યા તે તે નિષ્ફળ થયા, અને બળ પુરૂષના ચિત્તની જેમ તેને કાંઈ પણ શુભકારી થયા નહીં. કલંકથી જ જેમ લાગે તેમ શરીરથી લજ્જા પામતો તે માનવાળો કુમાર કોઈને પોતાનું સુખ પણ દેખાડી શકતો નહીં. તે વ્યાધિના વિષાદ (ખેદ) રૂપી નિષાદ (અંડાળ) ના સંગથી મલિન થયેલો કુમાર માતાપિતાને કહ્યા વિનાજ ઘેરથી નીકળી ગયો. મનમાં ખેદ પામતો આ કુમાર કર્મનો પરિણામ-વિપાક વિષમ છે એમ વિચારતો એક ગામથી બીજે ગામ અટન કરવા લાગ્યો, ત્યારપછી પૂર્વના શુભ કર્મના ઉદયથી તે પૂર્વ દિશા તરફ ચાલ્યો, અને પાપનો નાશ કરવાના કારણ રૂપ સંમેતશિખર પર્વતની સમીપે આવી પહોંચ્યો. ત્યાં તેના કોઈ સેવકના સુખથી તેણે શ્રોત્રને અમૃત રસાયણ સમાન સંમેત તીર્થનું માહાત્મ્ય સાંભળ્યું કે—“આ પર્વત ઉપર પાપનો નાશ કરનારા શ્રી અબિજિતનાથ વિગેરે વીશ તીર્થંકરો પોતાના પરિવાર સહિત સુકિત પામ્યા છે. તેથી અહીં દેવેન્દ્રોએ ભક્તિથી તેમની મહિમય વીશ સ્થૂલો કરી છે, અને તેમાં રત્નની તે તે અરિહંતની પ્રતિમાઓ સ્થાપન કરી છે. તે સ્થૂલોમાં રહેલા તીર્થંકરોને શુદ્ધ યુદ્ધિવાળો જે પુરૂષ ભક્તિથી નમસ્કાર કરે, તે અવશ્ય આસન્નસિદ્ધિવાળો થાય

છે—તેની મુકિત નજીક આવે છે, એમ પાંડિતો કહે છે.” આ પ્રમાણે તેનું માહાત્મ્ય સાંભળીને પુણ્ય આત્માવાળો તે કુમાર શ્રી જિનેશ્વરને નમસ્કાર કરવા ઉદ્ધમવંત થયો, અને મનના હર્ષપૂર્વક તે પર્વત ઉપર ચઢ્યો. ત્યાં વાવમાં સ્નાન કરી, શુદ્ધ શ્વેત વસ્ત્ર ધારણ કરી, સર્વ ઋતુના પુષ્પોવાળા ઉદ્યાનમાંથી પુષ્પોનો સમૂહ ચઢણ કરી, કૃત્યને બાણનાર તે કુમાર તે દરેક શૃંગોને ત્રણ ત્રણ પ્રદક્ષિણા કરી તથા વિાધ પ્રમાણે જગત્પૂજ્ય વીશે તીર્થંદરોની પૂજા કરી, આ પ્રમાણે ભક્તિથી ભાવસ્તવ કરવા લાગ્યો—“ હે અભિત જિનેશ્વર ! તમે જયવંતા વર્તો, હે સંભવનાથ ! તમે સમૃદ્ધિને માટે થાઓ, હે અભિનંદન સ્વામી ! તમે આનંદ આપો—આનંદ આપનાર થાઓ, હે સુમતિનાથ ! તમે મને સન્મતિ આપો, હે પદ્મપ્રભ ! તમે મને પ્રભા—કાંતિ આપો, હે સુપાર્શ્વસ્વામી ! મારી સન્મુખ દષ્ટિ કરો, હે ચંદ્રપ્રભ સ્વામી ! ચિરકાળ જયવંતા વર્તો, હે સુવિધિ સ્વામી ! માઝં સાંનિધ્ય (સહાય) કરો, શીતલનાથ સ્વામી મારી પ્રીતિને માટે હો, શ્રેયાંસ પ્રભુ મારા કલ્યાણને માટે થાઓ, વિમળનાથ મારા પાપનો નાશ કરો, અનંત સ્વામી મને અનંત સંપદા (મોક્ષ)ને માટે થાઓ, શ્રી ધર્મનાથને મ્હારો નમસ્કાર થાઓ, શ્રી શાંતિનાથ મારી શાંતિને માટે હો, શ્રી કુંથુનાથ મને મોહું રાજ્ય આપનાર થાઓ, શ્રીમાન્ અરનાથ પ્રભુ મને લક્ષ્મી આપનાર થાઓ, મહિનાથ માઝં કલ્યાણ વિસ્તારો, સુમત સ્વામી મને સાઝં મત આપનાર થાઓ, નમિનાથને હું કપટરહિત નમસ્કાર કરું છું, તથા શ્રી પાર્શ્વનાથ મને શાશ્વતલક્ષ્મી (મોક્ષ)ને આપનાર થાઓ. આ પ્રમાણે સંમેતગિરિ ઉપર સ્તુતિ કરેલા વીશ અરિહંતો મારા પર પ્રસન્ન થઈને સૌભાગ્ય, આરોગ્ય અને સંપદા આપનાર થાઓ.” પછી તે શૃંગોથી જરા દૂર જઈને પોતાના આત્માને કૃતાર્થ માનતો તે કુમાર હઃખગર્ભિત વૈરાગ્યને લીધે ચિત્તમાં વિચાર કરવા લાગ્યો કે—“ આજે હું જન્મનું ફળ પામ્યો છું, આજે મને દુર્ગતિમાં પાતનો ભય જતો રહ્યો, અને આજે આ મારા કૃત્સિત દેહની સાર્થકતા થઈ છે, હવે મારે આ વિટંબના કરનારા

દેહ વડે શું પ્રયોજન છે ? નીરસ શેરહીની જેમ તેનો ત્યાગ કરવો જોઈ ઉચિત છે. ” આ પ્રમાણે વિચારીને તે મરવાની ઈચ્છાથી એક મોટા-ઉંચા શીખર ઉપર ચડ્યો. તેવામા તેણે સમીપના એક વનમાં કાચોત્સર્ગે રહેલા મુનિને જોયા. તેને જોઈ તેણે વિચાર કર્યો—“અહો ! આ મુનિનું શાંતપણું ! અહો ! આનું નિઃસંગ ચિત્તપણું ! અહો ! તે ધ્યાનમાં કેવા એકાગ્ર ચિત્તવાળા છે ! અને અહો ! તેનો ભગ પરથી વૈરાગ્ય કેવો આશ્ચર્યકારક છે ? તો આ મુનિના દર્શન વડેજ મારા નેત્રો સફળ થયાં છે, પરંતુ તેને વંદના કરવાથી પણ મારા શરીરને સફળ કરૂં, અને ત્યારપછી મરવું એ તો મારે આધીન જ છે. ” એમ વિચારી સુંદર ભાવવાળો અને પુણ્ય વડે ચિકત્સ્વર યુદ્ધિવાળો તે તારચંદ્ર નીચે ઉતર્યો, અને વનમાં તેની પાસે જઈ સમ્યક્ ભક્તિ પૂર્વક તેને વંદના કરી તથા તેની સેવા કરી નિર્મળ ચિત્તવાળો થઈ જેવામા ત્યાંથી પાછો વળે છે, તેવામાં કેઈ દિશા તરફથી વિશેષ યુદ્ધિવાળા વિદ્યાધર દંપતી આવીને મુનિને નમસ્કાર કરી તેની પાસે બેઠા. તેમને જોઈ તારચંદ્ર વિસ્મય પામ્યો, તેથી તેણે વિદ્યાધરને પૂછ્યું કે—“તમે કોણ છો ? તમારો નિવાસ ક્યાં છે ? શા માટે તમે અહીં આવ્યા છો ? અને આ મુનિરાજ કોણ છે ? ” ત્યારે તે વિદ્યાધરેશ્વર બોલ્યો કે—“ અમે વિદ્યાધર દંપતી છીએ, વૈતાલ્ય પર્વત ઉપર રહીએ છીએ, અને આ મહાત્મા મુનિરાજને ભાવથી વંદના કરવા માટે અમે અહીં આવીએ છીએ. આ મુનિનું ચરિત્ર ચિત્તને ચમત્કાર કરનારું છે, તે તું સાંભળ—

વૈતાલ્ય પર્વતની ઉત્તર શ્રેણીને પાળનાર વજ્રવેગ નામે રાજા વિદ્યાધરના કુળમાં કેસ્તુભ મહિષ સમાન હતો. તેને અનેક મહા-વિદ્યાઓ સિદ્ધ થઈ હતી, તેનું સૌંદર્ય કામદેવને છતનારું હતું, તે રૂપની લક્ષ્મીવડે અપ્સરા જેવી યુવતીઓને પરણ્યો હતો. તેને બાહ્યાવસ્થામાંજ તેના પિતાએ રતનાપુરનું રાજ્ય આપ્યું હતું, તે મોટા સામ્રાજ્યને એક છત્રવાળું કરીને તે ભોગવતો હતો, તેણે પોતાના અસમાન પરાક્રમવડે મોટા બળવાન શત્રુ રાજાઓનો પરાજય કરી તત્કાળ વિદ્યાધરોના સમૂહને વિષે ચક્રવતી પણ અંગીકાર કર્યું હતું. એકદા તે સંસાર રૂપી દાવાનળને યુગાવવામાં

વર્ષાકાળના મેઘ સમાન ગુરૂના ઉપદેશને સાંભળીને વૈરાગ્યવડે તરંગવાળો થયો, સર્પની જેવા ભયંકર ક્ષણભંગુર ભોગોથી ભય પામ્યો, શાકિનીના જેવી કામીની (સ્ત્રીઓ) ને સુખનો નાશ કરનારી છે એમ માનવા લાગ્યો, લક્ષ્મીને મદિરાની જેમ ઉન્માદ કરનારી બાણવા લાગ્યો, બંધુઓને બંધનરૂપ બાણ્યા, અને વિષયોને વિષ જેવા બાણ્યા. તેથી તેણે યુવાવસ્થા છતાં પણ રજની (ધૂળ) ની જેમ રાત્ર્ય સંપદાનો ત્યાગ કરીને સંયમ રૂપી ઐશ્વર્ય અંગીકાર કર્યું. કારણકે પંડિતો આત્મહિતમાં સર્જી હોય છે. કહ્યું છે કે—

“ પ્રશસ્યાઃ સ્વલુ તે મોર્ગોસ્તારુણ્યેડપિ ત્યજન્તિ યે ।

જરસા પરિમૂતસ્તુ મુચ્યતે તૈઃ સ્વયં ન કઃ ॥ ”

“ જે પુરૂષો યુવાવસ્થામાં જ ભોગોને તણ દે છે, તેઓ ખરે-ખર વખાણવા લાયક છે. પરંતુ વૃદ્ધાવસ્થાએ કરીને પરાભવ પામેલો કયો પુરૂષ તે ભોગવડે પોતાની મેળે જ નથી મૂકતો ? અર્થાત્ ભોગો પોતે જ તેને છાદી દે છે. ”

પછી તે વજ્રવેગ સુનિને ગુરૂએ ગ્રહણ તથા આસેવના એ બન્ને શિક્ષા આપી, તે પ્રમાણે તે ચારિત્ર્ય પાલન કરવા લાગ્યા. સિંહપણું ધારણ કરીને ચારિત્ર અંગીકાર કર્યું, અને સિંહપણું ધારણ કરીને જ તપસ્થા પણ કરી. નિરંતર દુધકર તપત્તું આચરણ કરતા તેને સમુદ્રને નદીઓની જેમ વિવિધ પ્રકારની લબ્ધિઓ પ્રાપ્ત થઈ, તેના કંક, ચૂંક અને મળ વિગેરે ઔષધી રૂપ થયાં, કે જેના સંબંધથી સમગ્ર વ્યાધિઓ ક્ષીણ થાય છે. તેને ભુવનને વિષે અદ્ભુત એવી ચારણ લબ્ધિ પણ પ્રાપ્ત થઈ છે, તેથી તે લબ્ધિવડે નદીશ્વરાદિક દ્વીપમાં જઈને તે જિનેશ્વરોને વંદના કરે છે. તથા ક્ષીરાસ્રવ, મધ્વાસ્રવ, અને ધીજલુદ્ધિ વિગેરે સમૃદ્ધિઓ પણ પરસ્પર સ્પર્ધાવાળી હોય તેમ તેનો આશ્રય કરે છે. તેજ આ વજ્રવેગ નામના સુનિને હે મિત્ર ! તું પ્રત્યક્ષ જો. આના ચરણ-કમળની રેણુના સંગવડે તું નીરોગી થઈશ. આ પ્રમાણે તે સુનિને મહિમા સાંભળીને ભુદ્ધિમાન તારચંદ્ર કુમાર અત્યંત વિસ્મય અને

આનંદ પામ્યો. ત્યારપછી સુનીશ્વરને નમીને તેના ચરણકમળથી સ્પર્શ કરાવેલી રજવડે તેણે આનંદપૂર્વક ભકિતથી પોતાનું શરીર મર્દન કર્યું. તત્કાળ તે રજના સ્પર્શથી તેનું શરીર રોગના વિકારનો નાશ થવાથી સિદ્ધ રસના સ્પર્શથી લોહની જેમ સુવર્ણપણાને પામ્યું. ત્યારપછી સુનીશ્વરે તેની ધર્મ યોગ્યતા જાણીને શિલાપીઠ ઉપર બેસી તેને ધર્મનો ઉપદેશ કર્યો, કે—“ હે યુદ્ધિમાન ! આ સમુદ્ર જેવા અપાર સંસારમાં ચિંતામણિરત્નની જેવો ધર્મનો યોગ પામીને તેને નિરર્થક ગુમાવવો નહીં. હે યુદ્ધિમાન ! સુખની લક્ષ્મીનું કામણુ રૂપ અને કુકર્મના મર્મસ્થાનને વિંધનાર ધર્મ કાર્યને વિષે તું નિષ્કપટપણે ઉદ્યમ કર. ખરેખર ધર્મની પાસે કલ્પવૃક્ષ પણ કાષ્ટ જેવો નિઃસાર છે, ચિંતામણી રત્ન પથ્થર સમાન છે, અને કામ-ધેનુ ગાય સામાન્ય પશુ તુલ્ય છે. હાહા પુરૂષે ધર્મના પ્રભાવથી સમૃદ્ધિ પામીને ધર્મનીજ આરાધના કરવી જોઈએ. કારણકે જો ધર્મ ન કરે તો તેનો સ્વામીદ્રોહના પાપને લીધે પાત-અધોગતિ જ થાય. ધર્મ જ સર્વ સુખની અક્ષય ખાણુ રૂપ છે, તેથી સુખને ઇચ્છનાર મનુષ્યે તે ધર્મમાં જ નિરંતર યત્ન કરવો જોઈએ. તે ધર્મ સાધુ અને શ્રાવકના લેહવડે બે પ્રકારે કહેલો છે, તેમાં તું શ્રાવક ધર્મને અંગીકાર કર. કારણકે તારી યોગ્યતા તેવીજ છે.”

આ પ્રમાણે સુનિરાજની વાણી સાંભળીને તેની યુદ્ધિ શ્રદ્ધાથી વ્યાપ્ત થઈ, તેથી તે વિક્રાન કુમારે તેની પાસે શ્રાવક ધર્મ અંગીકાર કર્યો. કલ્પવૃક્ષની જેવા હર્લભ ધર્મને પામી કુમારને તેવો આનંદ થયો, કે જે વાણીથી કહી શકાય નહીં. ત્યારપછી કૃતાર્થ થયેલા સુનિ પણ ફરીથી મર્યોત્સર્ગે ઉભા રહ્યા. મહાત્માઓ આત્મહિતમાં લેશ પણ પ્રમાદ કરતા નથી. તે કુમારે શ્રાવક ધર્મ અંગીકાર કર્યો જોઈને તે વિદ્યાધર અત્યંત આનંદ પામ્યો. તે સાધર્મિક થવાથી તેના પર અતુલ સ્નેહને ધારણ કરી તેને વિષ, કામણુ, ભૂત વિગેરે ચોટા દોષોનો નાશ કરનારી ચોટા પ્રભાવવાળા શુટિકા આપી. તેના આગ્રહને લીધે કુમારે તે શુટિકા શ્રહણ કરી, અને “ અહો ! ધર્મનું મહાત્મ્ય કેવું છે ? અને અહો ! આની ઉપકાર કરવાની યુદ્ધિ કેવી છે ? ” એમ વિચારી તે કુમાર વિસ્મય

પામ્યો. પછી તે સાધર્મિક કુમારની સાથે ધર્મ સંબંધી વાતચીત કરીને તે વિદ્યાધર વિદ્યાધરી સહિત પોતાને સ્થાને ગયો. દેહીપ્રમાન રૂપની લક્ષ્મીવાળો કુમાર પણ મુનિને નમસ્કાર કરી તે તીર્થરાજ ઉપરથી ઉતર્યો, અને વિવિધ પ્રકારના આશ્ચર્યવાળી પૃથ્વીને જોતો જોતો પશ્ચિમ સમુદ્રના કાંઠાની પૃથ્વી રૂપી સ્ત્રીના કપાળના ભૂષણ રૂપ રત્નપુર નામના નગરમાં આવ્યો. તે નગરમાં રૂપની સંપત્તિની મંજૂષા (પેટી) સમાન અને દેવાંગનાઓને તૃણ સમાન ગણનારી મદનમંજૂષા નામની વેશ્યા રહેતી હતી. તેણીએ અત્યંત દેહીપ્રમાન શ્રૃંગારવાળો જાણે મૂર્તિમાન કામદેવ જ હોય એવા તે કુમારને પોતાના ઘરની પાસે જતો જોઈને વિચાર કર્યો કે—“ આ સુવાનતું સુખ સૌંદર્યની સંપદાએ કરીને પૂર્ણચંદ્રને દાસરૂપ બનાવે છે, કાળું કમળ જાણે આનાં નેત્રોત્તું નિર્માલ્ય હોય એવું દેખાય છે, આતું વક્ષઃસ્થળ મનોહર નેત્રવાળી સ્ત્રીઓને કીડા કરવા માટે સુવર્ણની શિલા સમાન છે, આના બે સ્કંધો (ખભા) સુવર્ણના કળશ જેવા શોભે છે, આનો કંઠ શંખનો તિરસ્કાર કરે છે, આની બે લુબ્ધઓ શૂરતા રૂપી હસ્તીને બાંધવાના સ્તાંભ જેવી શોભે છે, તેની લૂકટી જાણે કામદેવતું ધનુષ્ય હોય એવી લાગે છે, તેના કેશનો સમૂહ મથૂરના પીંછા જેવો શોભે છે,, અહો ! સર્વ અંગમાં સંગ કરનારી આની સૌભાગ્ય રચના અઘૌઠિક જ છે. તેથી આ વૃદ્ધ થયેલા બ્રહ્માની સૃષ્ટિ જણાતી નથી. આ પ્રમાણે જોવા માત્રથી જ તે વેશ્યા તેના જ ધ્યાનમાં મગ્ન થઈ ગઈ, અને પૂર્વે કોઈ વખત નહીં જોયા છતાં પણ તેના પર તેણીનો અત્યંત પ્રેમ પ્રગટ થયો. તેણીને જોઈને તારચંદ્ર પણ તેણીનું સૌભાગ્ય અને પોતાની ઉપર પ્રેમ એ વિગેરે શુભોના સમૂહથી વશ થઈને અત્યંત આનંદ પામ્યો. કામદેવથી પ્રેરાયેલી તેણીએ તેને પોતાના ઘરમાં આવવા નિમંત્રણ કર્યું, ત્યારે તે હસીને બોલ્યો કે—“ હું ચતિની જેમ અકિંચન છું—મારી પાસે કાંઈપણ નથી.” ત્યારે તે પણ હાસ્ય કરીને બોલી કે—“ હે દેવ ! તમારી પાસે હું ધનને ઈચ્છતી નથી, માત્ર તમારા સૌભાગ્યથી કામઝીડાની જ ઈચ્છા રાખું છું. ધન તો મારી પાસે પ્રથમથી જ કુબેરની જેટલું અગણિત છે. તેથી પ્રસન્ન થઈને

તમારા નિવાસ વડે મારા આ આવાસ (ઘર) ને અલંકૃત કરે. આ પ્રમાણે અત્યંત પ્રાર્થના કરીને અંતઃકરણમાં બહુમાન ધારણ કરતી તેણીએ સ્નેહપૂર્વક પોતાના આવાસમાં તેને રાખ્યો. તેણીએ સ્નાન લોબનાદિક વડે તેનું એટલું બધું બહુમાન કર્યું કે જેથી તે ચતુર કુમારે તેણીને પોતાને વશવર્તી સ્પષ્ટ રીતે જાણી. અહો ! આ કુમારના અફસુત સૌભાગ્યનું અમે શું વર્ણન કરીએ ? કેમકે વેશ્યાએ પણ આ નિર્ધનનું પણ આટલું બધું માન કર્યું. પછી ત્યાં મોટા વિસ્તારવાળા ભોગોને તે પોતાના ઘરની જેમ ભોગવવા લાગ્યો, અને મદનમંજૂષાએ સર્વ સમૃદ્ધિ પૂર્ણ કરવાથી તે રાત્રી કે દિવસને પણ જાણતો નહોતો. આ કુમારના ભાગ્યના મહિમાની સીમા જ નહોતી, કેમકે ઉઘટી વેશ્યા જ તેને અત્યંત ધન આપતી હતી. હંમેશાં ઈચ્છા પ્રમાણે પુષ્કળ ધન આપતી તેણીને જોઇને તેણીની વૃદ્ધ અક્ષા કોધ પામી, અને તેણીને કહ્યું કે —“ હે મુગ્ધા ! નિર્ધનને વિષે અગ્રેસર એવા આ જાર પુરૂષને ફોગટ ધન આપીને તું તેને કેમ નાશ પમાડે છે ? હે તુચ્છ મતિવાળી પુત્રી ! તું આપણા કુળના આચારને પણ જાણતી નથી ? કે આપણી આખી જાતિમા કોઈએ કોઈ કાસુકને કદાચિત ધન આપ્યું નથી. વેશ્યાનું ચિત્ત એક માત્ર ધનમાં જ હોય છે, તેથી તે સૌભાગ્યને, હુશીયારીને, પ્રેમને કે પરાક્રમને કંઈ પણ ગણતી નથી. માત્ર એક ધનમાં જ હુબ્ધ થયેલી ગણિકાઓ ધનિક જો કુછી હોય તો પણ તેને સુંદર શરીરવાળો માને છે, અને મૂર્ખ હોય તો પણ તેને પંડિત માને છે. તેથી કરીને હે પુત્રી ! આ પુરૂષ અસમાન રૂપવાળો અને શુભલક્ષ્મીનું પાત્ર છે, તો પણ નિર્ધન પુરૂષોનેા મુગટ સમાન છે, તેથી તેનેા શીઘ્ર ત્યાગ કર. ” આ પ્રમાણે સ્પષ્ટ વાણી વડે અક્ષાએ કહ્યું ત્યારે તે વાણીની ચતુરાઈ વાળી મદનમંજૂષા યોલી કે—“ હે માતા ! આપણા ઘરમાં પ્રથમથી જ માન ન કરી શકાય એટલી બધી ધન સંપદા છે. આ નિર્ધન છતાં પણ સૌંદર્યરૂપી ધન વડે અલંકૃત છે, તેથી તેણે કેતકીના પુખ્ત સદૃશ ઉજવળ શુભોએ કરીને માત્ર ચિત્ત વશ કર્યું છે, તેથી આ ચિત્ત એક ક્ષણવાર પણ અન્યને વિષે જવાને

અસમર્થ છે. તે કારણથી હે માતા ! હું જીવતાં સુધી આને મૂકી શકું તેમ નથી. ” આ પ્રમાણે સાંભળીને તે કુમારને વિષે તેણીનું એક ચિત્ત છે એમ નિશ્ચય કરી હૃદયમાં દુષ્ટ એવી પણ તે પાપિષ્ઠ અક્ષાએ વચનથી તેણીનું વાક્ય માન્યું. પરંતુ તે કુમારને કાઢવાના ઉપાય માટે તેના મરણનો તેણીએ વિચાર કરી દાસીઓની પાસે તેને લોજનમાં વિષ અપાવ્યું. પણ સૂર્યના પ્રભાવથી અંધકારની જેમ ગુટિકાના પ્રભાવથી તે વિષ કુમારનો અપકાર કરી શક્યું નહીં. ફરીથી તે અક્ષાએ મહા તેજસ્વી તે કુમારની ઉપર ગુપ્ત રીતે કામણ વિગેરે કુકર્મો કરાવ્યાં, તે પણ ગુટિકાના પ્રભાવથીજ તેનો પરાભવ કરી શક્યા નહીં. તેણીના સર્વ પ્રયાસો નિષ્ફળ જવાથી તેણીએ વિચાર્યું કે—“ વિષાદિકથી આ મરી શકે તેમ નથી, અને શસ્ત્રાદિકથી સાક્ષાત્ હણવામાં સહન ન થઈ શકે તેવો મોટો અપવાદ મને પ્રાપ્ત થાય, તથા આ કુમાર અહીં રહેશે ત્યાં સુધી ધનનો વ્યય તેવોને તેવો જ છે. ” આ પ્રમાણે તેણીનું મન ચિંતારૂપ ચિંતાથી વ્યાપ્ત થયું, તેથી તેણી ઘરને વિષે જરાપણ રતિ-પ્રીતિને પામતી નહોતી, ત્યારે સમયને નિર્ગમન કરવાના હેતુથી તેણી દાસીઓ સહિત સસુદ્રના કાંઠા પર રહેલા વનમાં ગઈ. ત્યાં તેણીએ સસુદ્રને કાંઠે એક વહાણ બેસ્યું. તે બેઠ તેણીએ નાવિકોને સ્પષ્ટ રીતે પૂછ્યું કે—“ આ વહાણ કયાંથી આવ્યું છે ? કયાં જવાનું છે ? અને અહીંથી કયારે ચાલવાનું છે ? ” ત્યારે તેઓ જોડ્યા કે—“ રત્નદ્રીપથી આ વહાણ આવેલું છે, અને આજે રાત્રીએ રત્નદ્રીપ તરફ જ જવાનું છે. ” આ જવાબ સાંભળીને તે દુષ્ટ અક્ષા હર્ષ પામી. પછી માયા કપટમાં હુશિયાર તે અક્ષાએ કાંઈક ચિત્તમાં ઉપાય વિચારીને વહાણના સ્વામી પાસે આવીને કહ્યું કે—“ હે શ્રેષ્ઠી ! હું મારા પુત્ર સહિત તમારી સાથે આવવા ઇચ્છું છું. ” ત્યારે શ્રેષ્ઠીએ કહ્યું કે—“ હે માતા ! જો તમારે અમારી સાથે આવવા ઇચ્છા હોય તો પુત્રને લઈને મધ્યરાત્રીએ તમારે અહીં આવવું. તે વખતે અમારા વહાણને પ્રયાણ કરવાનું સુદૂર્ત છે ” તે સાંભળીને “ બહુ સાડું ” એમ કહી અક્ષા પોતાને ઘેર ગઈ. પછી સાંજ સમયે કુમારને ઘણી

મદિરા પાઇ. તેથી તે લોગ ક્રીડાથી શાંત થઈ સુષ્ઠ ગયો. મધ્ય-રાત્રીએ ગાઠ નિદ્રાવાળા તેને જોઇને અઘ્ઘા હર્ષ પામી, અને પોતાની ઢાસીએ પાસે તેને ઉપડાવીને વહાણની સમીપે આણ્યો. ત્યાં વહાણના સ્વામીને તેણીએ કહ્યું કે—“હું અને મારો પુત્ર આવ્યા છીએ.” એમ કહી કુમારને વહાણમાં સુવાડ્યો. પછી પોતે વહાણની તૈયારી કરવામાં વ્યથ થયેલા જનોને છેતરીને પોતાને ઘેર જતી રહી. અહો ! સ્ત્રીઓનું કપટ કેવું હોય છે ? પછી તેણીએ પુત્રીનો મોતીમય હાર શુભ રીતે સંતાડી દીધો સ્ત્રીઓનું અસ્તિ મહાસાગરની જેમ અતિ ગંભીર હોય છે. પછી પ્રાતઃકાળ થતાં મદનમંજૂષા બજત થઈ, અને પોતાના પ્રાણેશને ઘરમાં નહીં જોવાથી અત્યંત ખેદ પામવા લાગી. તેણીએ પોતાની સખીઓ પાસે સમગ્ર નગરમાં શોધ કરાવી, પરંતુ સસુદ્રમાં પડી ગયેલા રત્નની જેમ કોઈ પણ ઠેકાણે તેનો પત્તો લાગ્યો નહીં. ત્યારપછી નેત્રમાંથી પડતા અશ્રુવટે જેણીનું સુખ મલિન થયું હતું એવી મદનમંજૂષા અત્યંત વિદ્વળ થઈને વિલાપ કરવા લાગી કે—“હા હા ! શ્રેષ્ઠ શુભોના શૃંગાર ! અને સૌભાગ્ય લક્ષ્મીના નિધાન ! હે જીવતોશ ! મને તમારે આધીન જીવિતવાળીને જાણતા છતાં તમે મને મૂકીને ક્યાં ગયા ? મેં તમારો કાંઈ પણ અવિનય કર્યો નથી, તમારી આજ્ઞા પણ લોપી નથી, તો હે સ્વામી ! મને અપરાધ રહિતને તમે સહસા કેમ તજી દીધી ? તમારા વિના આ લક્ષ્મી, આ આભૂષણો, આ અફળુત ક્રીડા ઘર અને આ મારું જીવિત પણ અરણ્યના પુષ્પની જેમ નિરર્થક છે.” આ પ્રમાણે વિલાપ કરી બેઠી બનેલી તે લોબન કરતી નહીં, અને પાણી પણ પીતી નહીં. માત્ર વિરહના દુઃખથી શૂન્ય મનવાળી જ રહી. પછી વૃદ્ધાએ તેણીને કહ્યું કે—“હે પુત્રી ! તું અસ્થાને કેમ શોક કરે છે ? જો તે નિર્ધન પોતે જ જતો રહ્યો, તો ઘરમાંથી અળસ (અલચ્છી) ગઈ. પરંતુ કાંઈ પણ લઈને તો નથી ગયોને ?” એમ બોલીને તે દંભના ઘરરૂપ અઘ્ઘા સંપ્રાંત થઈને ઘર સંભાળવા લાગી. તેટલામાં મદનમંજૂષાએ પોતાના આભૂષણની પેટી ઉઘાડી જોયું, તો અંદર લક્ષ્મી રૂપીયાના મૂલ્યવાળો પોતાનો હાર દીઠો નહીં. તે જાણીને અઘ્ઘા

કોપનો આટોપ—આડબર કરી બોલી કે—“ હે પાપણી ! જો. તે હુએ હાર ચોરીને તને છેતરી—હુ’ટી. તું એજ લાગની છે, તારો હાર ચોરાયો તે ઠીક થયું. ” આ રીતે તેણીનો તિરસ્કાર કરીને તેણીને ખાવા પીવામાં પ્રવર્તાવી. પછી કેટલાક દિવસ ગયા પછી તેવા પ્રકારે અઢાએ કુમારને છેતરીને કાઢી મૂક્યો, એ વાત ઠાસીઓ પાસેથી સાંભળીને મહનમનૂષાએ ક્રોધથી અઢાને ઠપકો આપ્યો કે—“ હે માતા ! તે જ મારા ભત્તારને છેતરીને કાઢી મૂક્યો છે, નહીં તો મરતા સુધી તે મને મૂકીને જાય જ નહીં. હે માતા ! ઘરમાં ન માય એટલું ધન ઉપાર્જન કરીને મેં તને આપ્યું છે, તોપણ તને તૃપ્તિ થઇ નહીં. અહો ! લોભ મનુષ્યોનો કેવો પરાભવ કરે છે ? કદાચ સસુદ્ર પાણીથી તૃપ્ત થાય, અગ્નિ કાષ્ટ વડે તૃપ્ત થાય, ચાચક-જન દાન વડે તૃપ્ત થાય, પ્રાણી સુખ લોગવીને તૃપ્ત થાય, અને કદાચ રાજા પણ કોશવડે તૃપ્ત થાય, તો પણ વેસ્થા જન દ્રવ્યવડે તૃપ્ત થાય જ નહીં. હે માતા ! તારે મનમાં એવો દુષ્ટ અભિપ્રાય સ્વપ્નમાં પણ વૃથા ધારવો નહીં, કે આ પુત્રી સાધારણ સ્ત્રી (વેસ્થા) નો ધર્મ હવે અંગીકાર કરશે. આટલા દિવસ તો મેં તારા વચનથી જેમ તેમ એટા કરી, પરંતુ હે માતા ! હવે તું મારી પ્રતિજ્ઞા સાંભળ—હે માતા ! ભલે હું વિષ ખાઈશ, અને અગ્નિમાં પણ પ્રવેશ કરીશ. પરંતુ તારચંદ્ર વિના બીજા કોઈ પુરૂષને મારું અંગ સ્પર્શ કરશે નહીં. ” આ પ્રમાણે કહીને સતીની જેમ નિર્મળ શીલનું પાલન કરતી તે સમ્યક્પ્રકારે પતિવ્રતાના અતિકઠીન—હુઃખેથી આચરી શકાય એવા આચારને પાળવા લાગી. તેણી શોભાને માટે સ્નાન કરતી નહીં, મધુર લોજન જમતી નહીં, શરીરનો સંસ્કાર કરતી નહીં, સારા વસ્ત્રો પહેરતી નહીં, નેત્રમાં અંજન આંજતી નહીં, કોઈના સાથે વાતચીત કરતી નહીં, પોતાના ઘરની બહાર નીકળતી નહીં, શરીર પર અંગરાગ (વિલેપન) માં અનુરાગ ધરતી—લગાડતી નહીં, સંગીત કરાવતી નહીં, અને ગીત સાંભળતી નહીં, અહો ! વેસ્થા છતાં પણ તે કુલ સ્ત્રીની જેમ તે સ્વામી ઉપર જ તદલીન મનવાળી જ રહેવા લાગી. તેમજ તે હૃદય ઉપર હારને ધારણ કરતી નહીં, કપાળે તિલક (ચાંદલો) કરતી નહીં, હાથમાં કંકણ પહેરતી

નહીં, લુબ્ધામાં બાબુબંધ પહેરતી નહીં, અને ચરણમાં નૂપુર પહેરતી નહીં, પરંતુ સમગ્ર અંગમાં કેવળ શીલરૂપી આભૂષણને જ ધારણ કરતી હતી.

અહીં મધ્યરાત્રીએ તે વહાણ ચાલ્યા પછી પ્રાતઃકાળ થતાં તારચંદ્ર કુમાર જાગૃત થયો, અને ચોતરફ જળ જોઈને તે વિચારવા લાગ્યો કે—“ શું આ હું સ્વપ્ન જોઈ છું ? કે મારી મતિનો કંઈ ભ્રમ થયો છે ? કે શું આ કોઈની ઈંદ્રજાળ છે ? અથવા શું કોઈએ મારી દષ્ટિ ખાંધી છે ? અથવા શું આ મારી મૂર્છાઅવસ્થા છે ? અથવા શું આ કોઈ દેવની વિકૃત્વજા છે ? અથવા તો આ હું અનલપ કલ્પનાઓ વૃથા જ કરું છું. કેમકે આ પ્રત્યક્ષ રીતે જ સમુદ્ર દેખાય છે. અને આ વહાણ પણ પ્રત્યક્ષ જ છે. અહીં મને કોઈએ કોતુકથી કે કપટથી આણેલો છે. અથવા તો હીક. મેં જાણ્યું, કે તે હૃદયતાને ધારણ કરનારી અક્ષાની જ આ ચેષ્ટા છે. કેમકે વેશ્યાઓના કપટની ચતુરાઈનું પ્રમાણ જ નથી. ” આ પ્રમાણે તારચંદ્ર ચિંતાતુર હતો, તે વખતે વહાણનો સ્વામી તેને અકસ્માત જોઈને તથા ઝોળખીને પ્રસન્ન થયો, તેથી તેણે તત્કાળ ઉભા થઈ તે કુમારને નમસ્કાર કરીને આલિંગન કર્યું. તારચંદ્ર પણ પોતાના મિત્ર કુરૂચંદ્રને ઝોળખી હર્ષિત થયો. પછી કુરૂચંદ્રે તેને કહ્યું કે—“ હે મિત્ર ! ખોવાઈ ગયેલા ચિંતામણિ રતનની જેમ આજે તમારું દર્શન મને અકસ્માત થયું. હે મિત્ર ! તમે ક્યે ક્યે સ્થાને કર્યા ? તમારા શરીરે નીરોગતા શી રીતે થઈ ? અને અહીં અકસ્માત આગમન શી રીતે થયું ? તે સર્વ મને કહો. ” આ પ્રમાણે તેના પૂછવાથી તારચંદ્ર કુમારે સમેતશિખર પર્વત ઉપર ગમન, ત્યાં થયેલું નીરોગીપણું વિગેરે વૃત્તાંતથી આરંભીને અક્ષાની વંચનાપર્યંત સર્વ હકીકત કહી સંભળાવી. તે સાંભળીને કુરૂચંદ્રનાં નેત્રો અત્યંત વિસ્મય પામવાથી ત્રિસ્તર થયા. અને તેના જાગૃત સહભાગ્યની પ્રશંસા કરવા લાગ્યો. પછી રાજપુત્રે તેને પૂછ્યું કે—“ હે મિત્ર ! તારૂં અહીં આગમન શી રીતે થયું ? ” આ પ્રમાણે પૂછવાથી તે મંત્રીપુત્ર બોલ્યો કે—“ હે મિત્ર ! શ્રાવસ્તી નગરીમાંથી તમે નીકળ્યા, ત્યારે તમારા વિયોગથી દુઃખી થયેલા રાજા મહેલમાં કે

ઉદ્યાનમાં કેાઇપણ કેાઇણે રતિને પામ્યા નહીં. તમારી શોધને માટે સર્વ દિશાઓમાં પોતાના સેવકો મોકલ્યા, પરંતુ કેાઇએ તમારી ખબર પણ આણી નહીં. પછી તમારા વિના હુઃખી થતો હું સંખ- માત્ર પણ રહી શક્યો નહીં, તેથી રાજાની આજ્ઞા લઇને તમારી શોધ માટે હું ત્યાંથી નીકળ્યો, અને તમારા વિરહથી આકુળવ્યાકુળ થ- ચેલો હું અનેક દેશોમાં ભટક્યો, પરંતુ પુણ્યહીન પુરૂષ જેમ નિધા- નને ન પામે એમ હું તમને પામ્યો નહીં. ત્યારપછી વહાણનો સ્વામી થઇને અન્ય દ્વોપમાં તમારી શોધ કરવાની ઇચ્છાથી જતાં આજ અહીં તમારૂં અઠસ્માત દર્શન થયું. આજે મારો પ્રયાસ સફળ થયો, દેવતાની આશીષ કૃણીભૂત થઈ, અને મારૂં લાગ્ય પણુ જાગૃત થયું, કે જેથી તમારૂં દર્શન મને થયું. શ્રાવસ્તી નગરીમાં સર્વે શ્રેષ્ઠ કુશળ છે, પરંતુ તમારા વિયોગરૂપી મહાવ્યાધિ રાજદિકને નિરંતર બાધા-પીડા કરે છે. તેથી હે કૃપાસાગર ! તમારા દર્શનથી થતા આનંદ રૂપી અમૃત રસનું સિંચન કરવાથી પિતાદિકના ચિત્ત સંતાપને શાંત કરો. ” આ પ્રમાણે કુરૂચંદ્રનું વચન સાંભળીને વિક- સ્વર ભુદિવાળો તારચંદ્ર માતા પિતાના દર્શન કરવા માટે અત્યંત ઉત્કંઠિત થયો. તેથી શીઘ્રપણે વિશેષ જ્ઞાનવાળો કુમાર સસુદ્રને ઓળંગીને કુરૂચંદ્ર સહિત પોતાની નગરી તરફ ચાલ્યો. પછી અનુક્રમે સતત પ્રયાણો વડે તે પોતાની નગરી સમીપ આવી પહોંચ્યો. તેની ખબર મળતાં રાજા પોતે સર્વ સામંતો અને મંત્રીઓ સહિત તેની સન્મુખ આવ્યો. દૂરથી દૃષ્ટિને સુભગ (પ્રિય) એવા પોતાના પુત્રને જોઇને, પૂર્ણ ચંદ્રને જોઇને સસુદ્રની જેમ રાજા ઉદ્ઘાસ પામ્યો. કુમાર પણ પિતાને જોઇને અલૌકિક આનંદ પામ્યો, કે જે આનંદને કેવળજ્ઞાની અથવા તે એક પોતેજ ભણતો હતો. તે કુમાર વિનયથી નમ્ર થઈ પિતાના ચરણકમળને નમ્યો. પિતાએ પણ તેને ગાઢ આલિંગન કરી તેના મસ્તક પર ચુંબન કર્યું. રાજાના હૃદયમા સ્વચ્છ વાત્સલ્ય (પ્રેમ) ઉછળવા લાગ્યું, તેથી તેણે જન્મોત્સવની જેમ પુત્રના આગમનનો મોટો ઉત્સવ કર્યો. તે વખતે ઘણા ગાય- કોના સમૂહો કુમારની શુભશ્રેણીનું ગાયન કરવા લાગ્યા, નગરીના

લોકો તેના સૌભાગ્યની સ્તુતિ કરવા લાગ્યા. ઘણા વાનિજીના શબ્દોવડે સર્વ દિશાઓ શબ્દમય ગાણ રહી, તથા આગળ અનેક નદીના પેઠક (પેઠા) નું નાટક થવા લાગ્યું, આ રીતે ઉત્સવપૂર્વક કુમારને હસ્તીના સ્કંધ પર બેસાડી મસ્તક પર છત્ર ધારણ કરી રાજાએ આનંદથી પુર પ્રવેશ કરાવ્યો, અને પોતાના મહેલમાં લઈ ગયો. પછી પિતાની આજ્ઞાથી તે કુમારે અગણિત પવિત્ર દાવણ્ય વડે દેવાંગનાઓનો પરાજય કરનારી રાજકન્યાઓનું પાણિયહણ કર્યું.

એકઠા રાત્રીને પર્વતે વિશેષ જ્ઞાનીઓમાં શેખર સમાન રાજા જે પ્રકારે જાણત થઈ વિચાર કરવા લાગ્યો કે—“ પૂર્વના પુણ્યથી પ્રાપ્ત કરેલી આ રાજ્યલક્ષ્મી ભોગવવાથી દીપકની લક્ષ્મી જેમ તેલનો નાશ કરે છે, તેમ તે પૂર્વના પુણ્યનો નાશ કરે છે. એટલે કે જેમ જેમ રાજ્યલક્ષ્મી ભોગવાતી જાય છે, તેમ તેમ પૂર્વના પુણ્યનો નાશ થતો જાય છે. તેથી કરીને જ્યાં સુધીમાં તે પૂર્વનાં પુણ્યોનો ક્ષય ન થાય, તેટલામાં બીજાં નવાં પુણ્યો ઉપાર્જન કરવાં, તે હવે મારે યોગ્ય છે. ધન રહિત મનુષ્યને જેમ વેશ્યા તણ દે છે, તેમ પુણ્યહીન પુરુષને જો કે તે સર્વ કળાથી યુક્ત હોય તોપણ લક્ષ્મી દ્વરથી તણ દે છે. જેમ નવા મેઘની વૃષ્ટિએ કરીને પૃથ્વી ઉપર ચોતરફથી લતાઓ (ઔષધિઓ) અંકુરાવાળી થાય છે, તેમ પુણ્ય વડે પ્રાણીઓને ચોતરફથી સંપદાઓ અંકુરિત થાય છે—પ્રાપ્ત થાય છે. પરભવમાં જીવ એક પુણ્યથીજ સુખી થાય છે, બીજા રોકાઈથી સુખી થતો નથી, કેમકે પરભવમાં જીવની પાછળ જેમ પુણ્ય જાય છે, તેમ બીજા કોઈ જતા નથી. વળી કુમાર પણ સામાન્યનો ભાર ઉપાર્જવામાં સમર્થ છે, તેથી તેને રાજ્ય સોંપીને મારે દીક્ષા લેવી યોગ્ય છે. ” આ પ્રમાણે ધ્યાનની શ્રેણીવડે તેના મનમાં પ્રકાશ પ્રગટ થયો, અને પૃથ્વી તણ ઉપર સૂર્યના તેજ વડે પ્રકાશ પ્રગટ થયો. ત્યાર પછી પ્રાતઃકાળે જિન પૂજાદિક ધર્મ કાર્ય કરીને કૃત્યને બાજુનાર રાજાએ અમાત્યો અને સામંતોને બોલાવીને પોતાનો અભિપ્રાય જણાવ્યો. બળાત્કારે તેમની સંમતિ લઈને રાજાએ મોટા ઉત્સવ પૂર્વક તારવ્યંદ્રને સામાન્ય આપ્યું. ત્યારપછી અલંગ વૈરાગ્યના

રસના પૂરવડે તરંગવાળા થયેલા રાજાએ સર્વે જિનચૈત્યોને વિષે અષ્ટાન્હિકા ઉત્સવ કરાવ્યો, અને પછી આચાર્યની સમીપે દીક્ષા ગ્રહણ કરી. પંડિતો હંમેશાં અવસર પ્રમાણે કાર્ય કરનાર હોયજ છે. પછી સુંદર આરિત્રતું પાલન કરી કુંકર તપસ્યા કરી તે રાજર્ષિ સ્વર્ગ સંપત્તિને પામ્યા. તપસ્વીઓને શું હર્ષભ છે ?

ત્યારપછી તારચંદ્ર રાજા નવા ઉદય પામેલા સૂર્યની જેમ દીપ્તો હતો. તેનો ઉદય થવાથી શત્રુઓ અંધકારની જેમ સંભ્રમણ વારમાં ત્રાસ પામતા હતા. રાજાએ કુરચંદ્રને મુખ્ય પ્રધાનનું સ્થાન આપ્યું. મોટાઓની પ્રીતિ પ્રાણીઓને કલ્પલતા જેવી થાય છે. એકલા રાજાએ રત્નપુર થકી આવેલા કોઈ મનુષ્યના મુખથી સાંભળ્યું કે—“મહનમંજૂષા વિરહની પીડાથી હુઃખી અવસ્થા ભોગવે છે, અને પતિવ્રતાનો ધર્મ પાળે છે.” તે સાંભળીને તેણીના અપાર સ્નેહનું સ્મરણ કરી રાજાના હૃદયમાં પ્રેમના તરંગો ઉછળ્યા. પછી તેણે પોતાના સેવકો મોકલીને અક્ષા સહિત મહનમંજૂષાને શીઘ્ર પોતાના નગરમાં તેડાવી. તે જ્યારે નગરની સમીપે આવી, ત્યારે રાજાની આજ્ઞાથી સમગ્ર પ્રધાનો તથા સામંત રાજાઓ તેણીની સન્મુખ ગયા. કારણકે શીળ જ નમવા યોગ્ય છે. તેણીનું સતીપણું જોઈને અમાત્યાદિક સર્વે અત્યંત વિસ્મય પામ્યા, અને મોટા ઉત્સવપૂર્વક તેણીને રાજમંદિરમાં લાવ્યા. ગ્રીષ્મઋતુની નદીની જેમ તેણીનું લાવણ્યતા રૂપી જળ ક્ષીણ થયું હતું, હંસની જેવા નૂરપરથી તે રહિત હતી. વિલાસ રૂપી તરંગો તેણીને વિષે હતા નહીં, તે મળરૂપી કાઠવે કરીને મલિન દેખાતી હતી, તેણીના શરીર પર અદ્ય સ્વર્ણની સ્થિતિ જોવામાં આવતી હતી, છાત્ર અને મલિન વસ્ત્ર રૂપી સેવાજવાળી તે લાગતી હતી, તથા તેણીના હસ્ત, પાદ અને નેત્ર રૂપી કમળો અત્યંત મહાન પામેલા—કરમાઈ થયેલા હતા. આવા પ્રકારની વેશ્યા છતાં સતીરૂપ પોતાની પ્રિયને જોઈ રાજા અત્યંત વિસ્મય પામ્યો. પ્રથમ તો રાજા તેણીને અકર્ત્રિમ

૧ સૌભાગ્યના ચિન્હ રૂપ થોડું થોડું સુવર્ણનું આભૂષણ હતું, નદીના પક્ષમાં સુ-અર્ચુસ એટલે સાફ જગ કાઠ કાઠ ડેકાણે જોવામાં આવતું હતું.

પ્રીતિનાં વચ્ચેનો વડે પ્રસન્ન કરી, પછી મનોહર વસ્ત્રો અને શ્રેષ્ઠ સુવર્ણનાં આભરણો વડે પ્રસન્ન કરી. મદનમંજૂષાએ પણ પ્રિયતમની પ્રાસિધ્ધિ ઉત્પન્ન થયેલા હર્ષરૂપી અમૃતના પૂરથી વિરહ રૂપી અગ્નિથી તાપ પામેલા આત્માને શાંત કર્યો. સતી સ્ત્રીઓમાં અગ્રેસરી તેણીને રાજાએ પટરાણી બનાવી. શુભો જ ૧ ગૌરવતાનું સ્થાન છે, પણ શુભ રહિત માત્ર કુલાદિક ઉત્તમ હોય તો તે ગૌરવતાનું સ્થાન નથી. રાજાએ હારની ચોરીનું કલંક આપનારી અક્ષાનો તિરસ્કાર કર્યો, અને તેણીના નાક કાન કાપવાની આજ્ઞા કરી. કહ્યું છે કે—

“ વધવન્ઘ્ચિદ્રાઘં હિ પ્રસ્થઃ પાપપાદપઃ ।

इह लोके फलं दत्ते परलोके तु दुर्गतीः ॥ ”

“ પાપ રૂપી વૃક્ષ વૃદ્ધિ પામે ત્યારે વધ, બંધન અને છેદન વિગેરે આ લોકમાં ફળ આપે છે, અને પરલોકમાં દુર્ગતિ રૂપ ફળ આપે છે. ”

પછી મદનમંજૂષા રાણીએ વિનંતિ કરીને તેણીને રાજા પાસેથી છોડાવી. મેઘની વૃદ્ધિની જેમ સત્પુરુષોની કૃપા સર્વત્ર સરખી જ હોય છે. રાજાએ તત્કાળ તે હાર અક્ષા પાસે મંગાવીને હર્ષથી મદનમંજૂષાને અપાવ્યો. પતિ ઉપરની પ્રીતિ સ્ત્રીઓને કટપલતા જેવી થાય છે. એકલા તે નગરના ઉદ્યાનમાં સમગ્ર આગમોને જાણનાર સર્વ સુનિઓને વિષે ઇંદ્ર સમાન શુભસાગર નામના સૂરિ પધાર્યા. ઉદ્યાન પાળકે શુરનું આગમન રાજાને જાણાવ્યું, ત્યારે તે મેઘના આગમનથી મયૂરની જેમ અત્યંત પ્રસન્ન થયો, અને તેથી કરીને એક સુગટ સિવાય સર્વ અંગોના અલંકારો રાજાએ તેને આપ્યા. અહો ! શુરને વિષે લાઝ્યવતોની ભક્તિ કોઈ અલૌકિક જ હોય છે. ત્યારપછી સમગ્ર સામંત અને મંત્રીઓ સહિત રાજા ઉદ્યાનમાં શુરને વાંદવા ગયો. રાજા વિગેરે સર્વે વિધિપૂર્વક શુરને નમસ્કાર કરી ઉચિત આસને સન્મુખ બેઠા, ત્યારે શુરે પાપનો નાશ કરનારી ધર્મદેશના આપી.

અંદ્રિકાતું પાન કરીને ચક્રોરની જેમ રાજા તે ધર્મદેશનાતું પાન કરીને પ્રસન્ન થયો, અને પુરજનો સહિત ધર્મના રંગમાં તત્પર થઈ પોતાને ઘેર ગયો. પછી સ્નાન, જિનપૂજા અને લોજન વિગેરે વિધિને કરીને સુખાસન ઉપર બેઠેલો રાજા શુદ્ધ બુદ્ધિથી વિચાર કરવા લાગ્યો કે—“ જેઓ હંમેશાં કર્ણની તૃપ્તિ થાય ત્યાં સુધી શુરની વાણીતું પાન કરે છે, તે પુરૂષોને ધન્ય છે, તેઓ જ પુણ્ય-શાળી છે, અને તેઓનો જન્મ જ સફળ છે. જેઓ શુરના ઉપદેશથી હંમેશાં વિધિપૂર્વક ધર્મકાર્યને કરે છે, તે પુરૂષો ધન્યથી પણ અત્યંત ધન્ય છે. અમારો આત્મા તો હંમેશાં રાજ્યની મૃંગલા (સાંકળ) થી બંધાયેલો હોવાથી અમારા દિવસો પશુની જેમ નિષ્ફળ જાય છે અને આવે છે. શુરને પોતાના ઘરમાં સ્થાપન કરી તેમની સેવામાં તત્પર થઈ તેમણે કહેલા વિધિ પ્રમાણે ધર્મતું સેવન કરવું એ ભાગ્યવાન જ કરી શકે છે. નિર્મળ બુદ્ધિવાળો જે પુરૂષ સુનિરાજને વસતિતું દાન આપે છે, તે પોતાના આત્માને શીઘ્રપણે સુકિતપુરીમાં વસાવે છે. શુરને વસતિતું દાન આપીને બુદ્ધિમાન પુરૂષ પોતે સંસાર સમુદ્રને તરી જાય છે, એટલું જ નહીં, પરંતુ ચાર પ્રકારનો શ્રી સંઘ પણ તરે છે. તે હસ્તિપાળ રાજા ખરેખર સ્વાધ્યા કરવા લાયક છે, કે જેણે દાણ ચૂકવવાની શાળામાં શ્રી વાર પ્રભુને ચાતુર્માસ રાખીને પુણ્ય સત્ર વિસ્તાર્યું. હું તો રાજ્યની વ્યગ્રતાને લીધે ઉદ્યાનમાં શુરને વંદન કરવા નિરંતર જઈ શકતો નથી, તેમજ સમગ્ર લોક પણ જઈ શકતા નથી. તેથી શુરને ઉદ્યાનમાંથી બોલાવીને પોતાના ઘરમાં સ્થાપન કરીને ધર્મતું શ્રવણ કરું, તેનું સેવન કરું અને જન્મ સફળ કરું.” આ પ્રમાણે વિચારીને લાગો કુશળ પુરૂષો હાજર છતાં પણ રાજા પોતે જ શુરને નિમંત્રણ કરવા ગયો. અહો ! તેનું વિવેકીપણ કેવું અદ્ભુત છે ? રાજાએ મોટા ઉત્સવના સમૂહવડે નગરમાં પ્રવેશ કરાવી કટપવૃક્ષની જેમ તે શુરને પોતાના મહેલમાં સ્થાપન કર્યા. પછી તે સર્વ સામંતો અને પુરજનો વિગેરે સહિત હંમેશાં શુર પાસે ધર્મદેશના આદર સહિત સાલગળવા લાગ્યો. તેમની દેશનારૂપી ન્યોતિવડે માણસોના હૃદયનું અજ્ઞાન નાશ

પામ્યું. તેથી તેઓએ અલગ સમ્યક્ ધર્મ માર્ગનો અંગીકાર કર્યો. તેમાં કેટલાઓએ અત્યંત ઉચ્ચ મિથ્યાત્વનો ત્યાગ કરીને સુકિત રૂપી સ્ત્રીના નિશ્ચળ સંકેતસ્થાન રૂપ સમકિતને અંગીકાર કર્યું, કેટલાકે જનોએ સ્વર્ગરૂપી મહેલ ઉપર ચડવાનાં જાણે પગથીયાં હોય, એવાં જાર શ્રાવક ત્રતોને વિધિપૂર્વક ગ્રહણ કર્યાં, કેટલાઓએ સુંદર સવેગના રંગથી ભોટી સંપદાનો ત્યાગ કરી ચારિત્ર રૂપી સામાન્યને હર્ષથી ગ્રહણ કર્યું, તથા કેટલાઓએ જાણે સ્વર્ગ અને મોક્ષની લક્ષ્મીના સત્યંકાર હોય, એવા સામાયિક, જિનપૂજ, વિગેરે ઘણા નિયમોને હર્ષથી સ્વીકાર કર્યાં. આ પ્રમાણે સંખ્યાબંધ મનુષ્યો વિવિધ ધર્મકર્મમાં તત્પર થયા, પરંતુ કુરૂચંદ્ર મંત્રી શુર-કર્મી હોવાથી ધર્મનો પ્રાતઘોષ પામ્યો નહીં. કહ્યું છે કે—

“ જગતીનયનાનન્દસંપાદનપરાયણા ।

ચન્દ્રિકા ન હિ ચૌરાય રોચતે રુચિરાડ્યહો ॥ ”

“ જગતના જીવોનાં નેત્રોને આનંદ પમાડવામાં તત્પર મનોહર ચંદ્રિકા પણ ચોરને રૂચતી નથી. ”

તે કુરૂચંદ્ર તારચંદ્ર રાજાની દાક્ષિણ્યતાથી જ શુરનો સેવક થઈ તેમને વંદના કરવી તથા તેમની સન્મુખ જવું વિગેરે વિનય કરતો હતો. પુરના લોકોને ધર્મમાં તત્પર જોઈને તથા કુરૂચંદ્રને ધર્મની અરૂચિવાળો જોઈને રાજા હર્ષ તથા વિષાદને પામતો હતો. રાજાએ વિચાર્યું કે—“ આ હંમેશાં મારી સાથે જ ધર્મોપદેશનું શ્રવણ કરે છે, તોપણ અદ્યપણુદિવાળો તે પ્રતિઘોષ પામતો નથી. સમગ્ર કળાઓમાં આ અત્યંત કુશળ છે, તોપણ ધર્મને વિષે તેની કુશળતા થઈ નહીં. કુકર્મનો વિપાક કેવો દુઃખદાયક છે ? વિશ્વને અંધ કરનાર આ કુકર્મને ધિક્કાર હો, કે જે કુકર્મને લીધે સર્વનો ઉપકાર કરવામાં તત્પર એવા સદ્ધર્મને વિષે પણ જીવોની અરૂચિ ઉત્પન્ન થાય છે. આ મંત્રી મારી સાથે બાદ્યાવસ્થાથી જ મૈત્રીને પામેલો છે, અને તે મૈત્રીને લીધેજ તેને મેં મહામંત્રીનું પદ આપ્યું છે. પરંતુ જ્યાં સુધી એને હું ધર્મકર્મમાં પ્રવીણ ન કરું, ત્યાંસુધી તે મિત્રનો-મેં શો ઉપકાર કર્યો કહેવાય ? કાંઈજ નહીં. કહ્યું છે કે—

“ ઉપકારો હ્યનલ્પોઽપિ પ્રયાતિ વ્યયમૈહિકઃ ।

સ્વલ્પોઽપ્યનલ્પતામેતિ સ પુનઃ પારલૌકિકઃ ॥ ”

“ આ લોક સંબંધી મોટો ઉપકાર પણ ક્ષય પામે છે, પરંતુ પરલોક સંબંધી અલ્પ ઉપકાર પણ મોટો થાય છે—મોટા ફળને આપનાર થાય છે. ”

હંમેશાં મુનિઓના અતિચાર રહિત આચારને જોવાથી કદાચ આને પ્રતિબોધ થશે; તો એને જ ઘેર હું ગુરૂને સ્થાપન કરાવું, તે યોગ્ય છે.” આ પ્રમાણે વિચારીને રાજાએ મંત્રીને કહ્યું કે—
“ અપાર રાજકાર્યના સમૂહના વ્યાપારમાં તમે વ્યથ રહો છો, તેથી ગુરૂની પાસે જવાનો વધારે વખત તમને મળતો નથી. તે માટે હું મંત્રીશ ! તમારા ઘરમાં જ મુનિશ્વરોને તમે રાખો; અને તેમની પાસે વિધિ પ્રમાણે ધર્મ શ્રવણ કરો. કારણકે ધર્મજ અપાર સંસાર સાગરમાં પાળ સમાન છે, સર્વ આપત્તિઓનો નાશ કરવામાં કેતુ સમાન છે, અને સમસ્ત સુખ સંપદાનું કારણ છે. ધન, સ્વજન અને શરીરાદિક પણ જે ધર્મના ઉપયોગમાં ન આવતા હોય, તો તે સર્વે પ્રાણીઓને હરંત હર્ગતિમાં પાડવાના હેતુ રૂપ થાય છે. ” આ પ્રમાણે નરેન્દ્રની આજ્ઞા થવાથી તેની આજ્ઞાને વશ થયેલા મંત્રીશ્વરે તે ગુરૂઓને પોતાને ઘેર સ્થાપન કર્યા, અને રાજાની દાક્ષિણ્યતાથી હંમેશાં તેમની પાસે ધર્મશ્રવણ કરવા લાગ્યો. પુરૂષોને આ દાક્ષિણ્યતાનો ગુણ પણ ઓછો નથી. ગુરૂના રસવાળા ઉપદેશ વડે મંત્રી વિસ્મય પામતો હતો. સાકરને બળાત્કારે સુખમાં નાંખી હોય, તો પણ શું તે સ્વાદિષ્ટ ન લાગે ? તેઓની દ્રષણ રહિત સર્વ ક્રિયાઓને જોઈ જોઈને તે અનુભોદના કરતો કે —“ આ મુનિઓ જિતેન્દ્રિયો છે, શાંત સ્વભાવવાળા છે, સમ્યક્ પ્રકારના આચારમાં તત્પર છે, અહો ! નિરંતર સંગ રહિત છે, સંવેગ રૂપી અમૃતના સાગર સમાન છે, સ્વાધ્યાય ધ્યાનમાં તત્પર છે, શાસ્ત્રોક્ત વિધિને કરનારા છે, તેઓનો ધર્મ પૂર્વાપરના વિરોધ રહિત તથા દ્રષણ રહિત છે. ” આ પ્રમાણે તેણે ધર્મના અનુસાગ (પ્રીતિ) વડે બોધિણીજ ઉપાર્જન કર્યું. પરંતુ ભાગ્યહીન

હોવાથી તેણે ધર્મ અંગીકાર કર્યો નહીં. નીચો અને હુલો માણસ આમનું સ્વાદિષ્ટ ફલ શું લઈ શકે ? જે મનુષ્યો જૈન ધર્મને જાણતા નથી, તેઓ પુણ્ય રહિત છે, અને જે માણસો જાણતાં છતાં તેને આચરતા નથી, તેઓ અત્યંત પુણ્યહીન છે. બીજા બીજા ઉપાયો વડે ધર્મને નહીં અંગીકાર કરતા મંત્રીને જોઈને યુદ્ધિમાન પૃથ્વીપતિએ વિચાર કર્યો કે—“ હું મિત્ર છતાં પણ આ ધર્મનો પ્રતિબોધ પામતો નથી, તેથી નિશ્ચય થાય છે કે તેનું ચારિત્રાવરણ કર્મ અતિ બળવાન છે. તો હવે તેને પ્રતિબોધ પમાડવાનો વૃથા પ્રયાસ શા માટે કરવો જોઈએ ? ઉપર ભૂમિમાં શુદ્ધ બીજ વાવવાથી તેનું શું ફળ ? અહો ! પ્રાણીઓને સંસારમાં ધર્મના અંગની સામગ્રી મળવી ઘણો દુર્લભ છે. તેથી હું શુરની પાસે વિશેષે કરીને ધર્મને ગ્રહણ કરું. જેમ જેમ મૂઠ પુરૂષો ધર્મમાં પ્રમાદી દેખાય છે, તેમ તેમ લાભ્ય પ્રાણીઓનો ધર્મરંગ દૃઢ થાય છે. ” આ પ્રમાણે વિચારીને અત્યંત સવેગના રસમાં મગ્ન થયેલ રાજાએ બીજા અમાત્યો અને સામંત રાજાઓ સહિત સુવર્ણ, રત્ન અને દિવ્ય વસ્ત્રાદિકનાં દાને કરીને સમગ્ર પૃથ્વીમાં રહેલા સંઘજનો—સાધર્મિક જનોનું સન્માન કરી જિનશાસનની પ્રભાવના કરનારા મોટા ઉત્સવો પૂર્વક શુર પાસે જઈ બાર ત્રત સહિત ગૃહીધર્મ વિધિપૂર્વક ગ્રહણ કર્યો. જાણે તણ લોકનું સામ્રાજ્ય પામ્યો હોય તેમ સમ્યક્ ધર્મને પામીને હર્ષથી પુષ્ટ થયેલા રાજાએ ચૈત્યોમાં અષ્ટાન્હિકા મહોત્સવ કરાવ્યો. પછી સૂરિએ માસ કદપ પૂર્ણ થયે અન્યત્ર વિહાર કર્યો. સુનિઓની અને પક્ષીઓની એક ઠેકાણે સ્થિરતા હોતી નથી. રાજાએ પોતાના સર્વ દેશમાં સમગ્ર કલ્યાણ રૂપી લતાને નવ પલ્લવિત કરવામાં નવા મેઘની શ્રેણી સમાન અમારીને પ્રવર્તાવી. પૃથ્વી રૂપી સ્ત્રીના વક્ષઃસ્થળને અલંકાર કરનારા જાણે મોતીના હાર હોય એવા તેણે જિન-ચૈત્યો કરાવ્યા. લોકોના નેત્રને આનંદ કરનારી જિનેશ્વરીની મહિષ અને સુવર્ણમય અનેક અનુપમ પ્રતિમાઓ લરાવીને તેણે સ્થાપના કરી. શત્રુજ્યાદિક તીર્થોને વિષે અત્યંત મોટા ઉત્સવવાળી અને

૧જે પ્રકારના શત્રુને જીતનારી પવિત્ર યાત્રાઓ કરી. તે રાજા નિરંતર પ્રત્યુપકારની ઇચ્છા વિનાજ વિધિ પ્રમાણે દાન કરતો હતો. સત્યુદ્ધેને કન્યાની જેમ લક્ષ્મીનું દાન કરવું જ ઉચિત છે. તે રાજા ચતુર્દશી વિગેરે પર્વતિથિને વિષે કર્મ રૂપી વ્યાધિને હણવા માટે ઔષધની જેવા પૌષધને વિધિપૂર્વક કરતો હતો. આ પ્રમાણે અગ્નિ-શિવ પુણ્ય કર્મોને વિસ્તારી અર્હન્મતની પ્રભાવના કરતા તે રાજાએ ચિરકાળ સુધી રાજ્ય ભોગવ્યું. ત્યારપછી અવસર જાણીને પોતાના પુત્રને વિષે રાજ્યનો ભાર નાંખી સમતારૂપી અમૃતવંડે વ્યાસ થયેલા તે રાજાએ ચાર પ્રકારના અશનનો ત્યાગ કર્યો, ઇન્દ્રિયોને વશ કરી, ચાર શરણો આશ્રય કર્યો, નિરંતર વૃદ્ધિ પામતા શુભા-નુષંગિ ધ્યાન રૂપી જલવંડે અંતરાત્માને શુદ્ધ કર્યો. છેવટ નમસ્કાર મંત્રનો જાપ કરવામાં સાવધાન તે શ્રીતારવંદ્ર રાજા મૃત્યુ પામી જાણે શય્યાદાનથી ઉત્પન્ન થયેલા પુણ્ય સમૂહથી જ દીપતું હોય એમ દેહીપ્યમાન મણિઓની કાંતિના સમૂહવંડે ચોતરફ દીપતું, દિવ્ય સમૃદ્ધિએ કરીને વ્યાસ અને સર્વ પ્રકારની સુખ લક્ષ્મીને વિલાસ કરવાના સ્થાન રૂપ વિમાનને પામીને બારમા દેવલોકને વિષે ઇંદ્રના સમાન વૈભવવાળો દેવ ઉત્પન્ન થયો. ત્યાંથી ચવીને, મહાવિદેહ ક્ષેત્રને વિષે ઉત્તમ કુળ પામી, ચારિત્ર લઈ તથા તપસ્યાવંડે સમગ્ર કર્મનો ક્ષય કરી તે મોક્ષ પામશે.

હવે તે કુર્યંદ્ર મંત્રી ધર્મને વિષે વિમુખ હતો, તેથી નિરં-તર તેનું મન વિષયોની આકાંક્ષાવંડે મલિન થયું હતું. તેથી તે મરીને કોઈ પર્વતમાં વાનર ઉત્પન્ન થયો. જિનધર્મથી જે રહિત હોય, તેને હર્ષોત્તેજ પ્રાપ્ત થાય છે. એકદા તે પર્વતની પાસે માર્ગમાં સાથની સાથે જતા સુનીશ્વરોને જોઈ જોઈને તે વિચાર કરવા લાગ્યો કે—“આવા પ્રકારના સાધુઓને કોઈ ઠેકાણે મેં પ્રથમ જોયા હતા.” આ પ્રમાણે તર્ક વિતર્ક કરતા તેને જાતિસ્મરણ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું. પોતાનો પૂર્વ ભવ, મિત્ર રૂપ રાજા, શુર અને તેનો કરેલો ઉપદેશ એ સર્વનું સ્મરણ કરી ખેંદ્યુક્ત થઈ તે વિચારવા લાગ્યો, કે—

૧ બાહ્ય અને અભ્યંતર. ૨ અરિહંત, સિદ્ધ, સાધુ અને જિનધર્મ.

“મહે ! સર્વ જનને હિતકારક શુર મહારાજે તથા રાજાએ પણ પરિણામે હિત કરનારા ઉપદેશો અને અનેક પ્રકારે આપ્યા હતા, પરંતુ આત્માના શત્રુરૂપ મેં તેનો જરા પણ આદર કર્યો નહીં. મરવાની તૈયારીવાળો પ્રાણી વેલે કહેલા ઉપચારને વધે આદરવાળો થાયજ નહીં. તેમ મનોહર મેત્રીવડે શોભતા રાજાએ મારા ઉપર ધર્મનો ઉપકાર કરવા માટે જ શુરને મારા ઘરમાં સ્થાપન કરાવ્યા હતા, તો પણ ધૃષ્ટિથી સિંચાયેલા ઉખર ક્ષેત્રની જેમ મહામોહથી અસ્ત થયેલા મારા હૃદયમાં ધર્મનો અંકુરો ઉગ્યો નહીં. હવે મોટા કલ્પ-વૃક્ષને મૂળથી ઉખેડી નાખનાર નિર્ધન મનુષ્યની જેમ સર્વ ધર્મના અંગે કરીને રહિત એવો હું શું ધર્મકાર્ય કરી શકું ? હા ! હા ! એક ક્ષણવારના સુખને માટે થઈને ધર્મથી વિસુખ થયેલા મૂઠ પ્રાણીઓ શા માટે આ અપાર ભવસાગરમાં ડૂબી થતા હશે ? હવે પણ મારે તે પૂજ્યોનાં વચનો સ્મૃતિપથમાં લાવીને યથાયોગ્ય ધર્મ કાર્યમાં પ્રવૃત્તિ કરવી યોગ્ય છે. અથવા જીવહિંસાથી જ મારી આજીવિકા હોવાથી મારે ધર્મની પ્રાપ્તિ ક્યાંથી હોય ? તેથી કરીને હવે તો વિધિ પૂર્વક શરીરનો ત્યાગ કરવો જ યોગ્ય છે.” આ પ્રમાણે વિચાર કરીને કૃત્યને જાણનાર અને સત્ય સમકિતની વાસનાવાળા તે વાનરે મોટા વૈરાગ્યને લીધે અનશન ગ્રહણ કર્યું. મિત્ર રૂપ તે રાજાની અનુમોદના કરવામાં સાવધાન યુદ્ધિવાળો, પોતાના હુકમની નિંદા કરતો, નમસ્કાર મંત્રનું સ્મરણ કરતો તથા અનિત્યાદિક ભાવનાઓને ભાવતો તે વાનર સાત દિવસ અનશનને પાળીને પહેલા દેવલોકમાં પોતાની રૂપસંપદાવડે બીજા દેવાને તૃણ સમાન ગણતો શ્રેષ્ઠ દેવ થયો. વિધિપૂર્વક કરેલો થોડો પણ ધર્મ ધણી દિવ્ય સંપદાને પ્રાપ્ત કરે છે. તે કુરૂચંદ્રનો જીવ ત્યાંથી ચવીને ઉત્તરોત્તર મનુષ્યાદિક સજ્જાતિને પામીને અનુક્રમે મોક્ષલક્ષ્મીને વરશે. આ કુરૂચંદ્રે દાક્ષિણ્યથી પણ મુનિઓને વસતિદાન કર્યું, તેથી તે જાતિસ્મરણ અને દેવલોકમાં જન્મ પામવા રૂપ ફળને પામ્યો હતો. કારણ કે બીજાના આગ્રહથી પણ શુદ્ધ બીજને સારા ક્ષેત્રમાં વાંચું હોય, તો તે યોગ્ય સમયે ફળસંપદાને આપનાર થાય છે જ, અને શ્રી તારચંદ્ર રાજાએ પોતે જ ભક્તિથી વસતિદાન કર્યું

હતું, તે પુણ્યથી તે મરીને અમ્યુત દેવલોકની અદ્ભુત લક્ષ્મી પામ્યો, તથા ત્રીજે ભવે મોક્ષ લક્ષ્મીને પામ્યો. હે સુખદિમાન ભવ્ય જનો ! આ પ્રમાણે રાજા અને મંત્રીના દષ્ટાંતથી કર્ણને સુખ ઉપજાવનારું વસતિદાનનું ઉત્કૃષ્ટ પુણ્ય સાંભળીને શુદ્ધ ભાવથી નિરંતર વસતિદાનના આહરવાળા થાઓ કે જેથી તત્કાળ તમોને સિદ્ધવધૂ વરે-પ્રાપ્ત થાય.

॥ इति चतुर्थः प्रकाशः ॥ ४ ॥

પાંચમો પ્રકાશ.

લિભદ્રાદિકની વિભૂતિઓ જેની લીલા માત્રજ છે એવો નિઃસીમ માહાત્મ્યવાળો પાત્રદાન રૂપી કદપવૃક્ષ જ્યવંતો વર્તે છે. હવે ઉપદંભ નામના ત્રીજા દાનનો શયનદાન નામનો બીજો ભેદ કહેવાય છે, કે જે અત્યંત સુકૃતનું સ્થાન છે. વર્ષાકાળ અને શેષાકાળની અપેક્ષાએ કરીને બે પ્રકારનું શયન કહેવાય છે. તેમાં નિર્દોષ અને ઉત્તમ કાષ્ઠનું બનાવેલું શયન તે પહેલું કહેવાય છે, અને બીજા વગેરેનું બનાવેલું કંબલ વિગેરે વસ્ત્ર તે બીજું શેષાકાળનું શયન કહેવાય છે. ઉત્તમ આચારવાળા મુનિઓને આવું જ શયન કદરૂપે છે. સામાન્ય જનને જો શયનદાન આપ્યું હોય, તો તેથી અગણ્ય પુણ્ય પ્રાપ્ત થાય છે, તો જેઓએ ઘરનો ત્યાગ કર્યો છે, અને જેઓ નિરંતર સ્વાધ્યાય ધ્યાનમાં જ લીન રહે છે, તેઓને શયનદાન કરવાથી અગણ્ય પુણ્ય થાય, તેમાં શું આશ્ચર્ય ? જે મનુષ્ય મુનિઓના વિશ્રામને માટે શયનદાન કરે છે, તે સંસારમાં ભ્રમણ કરીને ખેદ પામેલાને મોક્ષમાં સહેલાઈથી વિશ્રામ મળે છે, કારણકે મોક્ષની સિદ્ધિને કરનારા તેમના (મુનિઓના) સંયમ યોગોને વિષે તેણે શયનદાન વડે સહાય કરેલો છે. અહીં કોઈને શંકા થાય કે—શયન પ્રમાદનું કારણ હોવાથી તેનું દાન મુનિઓને આપવું યોગ્ય નથી. આ શંકા ખોટી છે, કારણ કે તે મુનિઓ શાસ્ત્રવિધિ પ્રમાણે શયન કરે છે, તેથી તેઓ નિરંતર ભાવથી જાગતા જ છે. તેથી ભુદ્ધિમાન મનુષ્યે કૃપાની ઇચ્છા રાખ્યા વિના મોટા વિશુદ્ધ ભાવે કરીને મુનિઓને શયનદાન કરવું. કુશળ પુરૂષોમાં શ્રેષ્ઠ એવો જે પુરૂષ મુનિને શયનનું દાન આપે છે, તે પદ્માકરની જેમ આવૃત્તિ રહિત મોટી અફૂલત સંપદાને પામે છે. અહીં પદ્માકરની કથા નીચે પ્રમાણે છે.—

આ જ બુદ્ધીયને વિષે ભરતક્ષેત્રની ભૂમિરૂપી સ્ત્રીનાં તિલક સમાન, દેવનગરની સ્પર્ધા કરનારૂં અને લક્ષ્મીના સમૂહથી વૃદ્ધિ પામતું પુષ્પપુર નામનું નગર છે. સર્વ સુખના સ્થાન રૂપ તે નગરમાં એક સાથે વસવાની ઈચ્છાથી લક્ષ્મીએ સરસ્વતી સાથેનો કણ્થો ત્યાગ કર્યો છે. તે નગરમાં સર્વ શત્રુઓને ત્રાસ પમાડનાર, બળનું સ્થાન રૂપ અને સમગ્ર રાજાઓનો ^૧ શેખરરૂપ શેખર નામે રાજા હતો. તે રાજાએ પૃથ્વીને નિરંતર સર્વથા પ્રકારે અનીતિ બાવને પમાડી છે, તેા પણ નીતિ (ન્યાય) વડે સુશોભિત કરી હતી, એ આશ્ચર્ય પામવા જેવું છે. તે રાજાની કૃપાનું સ્થાન રૂપ, નિઃસીમ શુભોનો નિધિ અને પુણ્યશાળી જનોને મધ્યે તિલક સમાન તિલક નામનો પ્રસિદ્ધ શ્રેષ્ઠી હતો. તેની કીર્તિ ભુવનને વિષે વૃદ્ધિ પામતી હતી, અને તેનું ધન ભવન (ઘર) ને વિષે વૃદ્ધિ પામતું હતું, બધે કે તે બન્નેએ પરસ્પર અત્યંત ઈર્ષ્યા ધારણ કરી હોય એમ લોકોને કલ્પના થતી હતી. તે શ્રેષ્ઠીને શીળરૂપી સિંહને રહેવાની શુક્ર જેવી રતિશુદ્ધી નામની મનોહર પ્રિયા હતી. તે બધે હાલતી ચાલતી મૂર્તિમાન ઘરની લક્ષ્મી જ હોય તેમ શોભતી હતી, તે સર્વ અંગોને વિષે રતિની જેવું અદ્ભુત સૌંદર્ય ધારણ કરવાથી પોતાના નામનું યથાર્થપણું વિસ્તારતી હતી. તે બન્નેનું દયાળુ હૃદય મણકના રંગ વડે વસ્ત્રની જેમ જૈનધર્મ રૂપ રંગ વડે કદાપિ નાશ ન પામે એવું રંગાયું હતું. ધર્મકર્મમાં તત્પરપણા વડે તે દંપતીની સમગ્ર કળા નેત્રવડે સુખની શોભાની જેમ અત્યંત શોભતી હતી. સ્થિર પ્રેમને ધારણ કરનાર તે બન્નેએ અવિચ્છિન્ન સુખ લોગવવાથી મનોહર એવા ઘણા વર્ષો દિવસોની જેમ વ્યતીત કર્યા. એકદા રાત્રિના પાછલા પહોરે બાજુત થયેલા શ્રેષ્ઠીએ પંચ પરમેષ્ઠીનું સ્મરણ કરી પોતાનું સ્વરૂપ સ્પષ્ટ રીતે વિચાર્યું કે—“ મારી સ્ત્રી સારા શીળવાળી, કામળ વાણી બોલનારી, મારા પર ભક્તિવાળી, મારા ચિત્તને અનુસરનારી, મારા મનના વિશ્રામનું

૧ મુગટ. ૨ અનીતિપણાને પમાડીને નીતિથી શોભિત કરી તે વિશેષાભાસ અલક્ષર છે. તેના પાંદહાર માટે અનીતિ—અનૃ ઇતિ એટલે સાત પ્રકારની ઇતિ ભય ઉપદ્રવ રહિત પણાને પમાડી એવો અર્થ કરવો.

સ્થાન અને મારા ઘરનું ભૂષણ છે; મારા ઘરમાં ધાન્યના ઢગલાની જેમ સોના, રૂપા ને રત્નોના ઢગલા એટલા બધા છે કે જેની ગણતરી પણ થઈ શકે નહીં. ચીર (વસ્ત્રો), કપૂર, કસ્તૂરી વિગેરે વસ્તુઓ સમુદ્રમાં પાણીની જેમ મારા ઘરમાં પાર વિનાની છે; મારા ઘરમાં અપળ ગતિવાળા, ઉંચા, મનોહર અને પવન જેવા વેગવાળા ઘોડાઓ બાંધે કે અલક્ષ્મીને લય પમાડતા હોય તેમ હેવારવ કરી રહ્યા છે; તે સીવાય બીજા પણ ગાયો, બળદો, ઉંટો અને ઉંટડીઓ વિગેરે ચાર પગાં બંનવરો વનમાં પશુઓની જેમ મારા ઘરમાં ઘણાં છે; આ મારો અપાર પરિવાર મારી આજ્ઞા પાળવામાં જ કેવળ તત્પર છે; મારો સમગ્ર અંબુવર્ગ પણ મારા પર ગાઢ પ્રીતિવાળો છે; મારા પર રાજાની કૃપા કલ્પવૃક્ષના જેવી છે; પુરજનો પણ અત્યંત પ્રીતિથી માફ ગૌરવ (બહુમાન) કરવામાં તત્પર છે; આ પ્રકારે મારી ગૃહસ્થાશ્રમ રૂપી લતા સર્વ લોગોથી પલ્લવિત છતાં પણ સંતતિ રૂપ ફળ રહિત હોવાથી મારા મનને પીડા ઉત્પન્ન કરે છે. આ મારી સમગ્ર મોટી સંપત્તિ પણ પુત્ર વિના અરણ્યના ઉદ્યાનની લક્ષ્મીની જેમ નિષ્ફળ છે. પુત્ર વિનાનું કુળ સમૃદ્ધિવાળું છતાં પણ સેંકડો શાખાઓથી યુક્ત છતાં પણ ફળ વિનાના વૃક્ષની જેમ શોભતું નથી. અંદ્ર વિનાની રાત્રિ, સૂર્ય વિનાનો દિવસ, અને સુકૃત વિનાનો મનુષ્યજન્મ જેમ શોભતો નથી, તેમ પુત્ર વિનાનું કુળ શોભતું નથી. હું નિશ્ચિંત થઈને ધર્મ કાર્ય કર્યા કરીશ, એવો મારો ચિરકાળનો મનોરથ પુત્ર વિના અવકેશી (વાંઝીયા) વૃક્ષની જેમ નિષ્ફળ-વૃથા થશે. તો મારા વંશ રૂપી આકાશમાં હૃષ્કર્મ રૂપી રાત્રિનો નાશ કરી દેહીધ્યમાન સૂર્યની જેમ (સૂર્ય રૂપ) પુત્રનો ઉદય શી રીતે થશે ? ” આ પ્રમાણે ચિંતાતુર થવાથી શ્રેષ્ઠીનું મુખ નિસ્તેજ થયું. પછી સત્યવાદી એવા તેણે શય્યામાંથી ઉઠી સ્નાનપૂર્ણ વિગેરે પ્રાતઃકાળનું કૃત્ય કર્યું. પછી આસન ઉપર બેઠેલા તે શ્રેષ્ઠીનું ચિત્ત અત્યંત ખેદ યુક્ત બોધ ચતુર રતિસુંઢરીએ હઃખ સહિત તેને પૂછ્યું કે—“ હે નાથ ! શું આજે તમારું શરીર રોગના સંગમથી પીડા પામે છે ? કે શું ધનનો

નાશ થવાથી આ દીનતા તમારા મનમાં વ્યાપી ગઈ છે ? કે શું રાજના અપમાનથી તમને આટલી બધી અપાર ઝાનિ થઈ છે ? કે શું અબાણપણાને લીધે મારાથી તમારી કાંઈ પણ આશા લોપાણી છે ? કે બીજી કાંઈપણ ચિંતા તમને અત્યંત સંતાપ-દુઃખ ઉત્પન્ન કરે છે ? કારણ કે પ્રથમ કોઈ પંથ વખત નહીં ઉત્પન્ન થયેલી મલિનતા આજે જ તમારા મુખ પર દેખાય છે. તો હે સ્વામી ! મારા પર પ્રસન્ન થઈને ચિંતાનું કારણ કહો, શીઘ્રપણે મારા સંદેહનો નાશ કરો, અને ચિત્તનું સમાધાન કરો. ” તે સાંભળીને શ્રેષ્ઠીએ તેને કહ્યું કે—“હે દેવી ! પૂર્વ પુણ્યના પ્રભાવથી તેં કહેલા (કોઈ) રોગાદિક મને સંતાપ કર્યા નથી. પરંતુ હે પ્રિયા ! અંદર રહેલા શત્રુની જેમ મારી શૂન્યતાને કરનારી પુત્રની રશૂન્યતા મારા ચિત્તને સંતાપ કરે છે. કહ્યું છે કે—“ પુત્ર કાંઈ પિતાના હારિદ્રને દૂર કરી શકતો નથી, વ્યાધિનો નાશ કરી શકતો નથી, આ લવમાં પણ એકાંતપણે હિતકારક થતો નથી, એકાંતપણે સદ્ગુણવાળો થતો નથી, તેમજ પ્રાણીઓની ગતિ પરલવમાં પોતપોતાના કર્મને અનુસરે ભિન્ન ભિન્ન થાય છે, એટલે કે પુત્ર કાંઈ સદ્ગતિને પમાડતો નથી; તો પણ મનુષ્યોને પુત્રની ચિંતા દુઃખ ઉત્પન્ન કરે છે. અહો ! મોહનો કેવો વિલાસ છે ? ” તે સાંભળીને યુદ્ધિમાન પ્રિયાએ પ્રિયને વિનંતિ કરી કે—“ હે સ્વામી ! મારા મનમાં પણ આ બાબતની ચિંતા ઓછી નથી, તેમજ થોડા કાળથી છે એમ પણ નથી. પરંતુ પૂર્વે કરેલું પોતાનું કર્મજ પ્રાણીઓને કૃપા આપનારું છે; તેના ઉદયને અન્યથા કરવા કોઈ પણ સમર્થ નથી, તો પણ પ્રાણીઓને કોઈપણ કાર્યમાં સિદ્ધિની પ્રાપ્તિ થવી એ ઉદ્યમને જ આધીન છે. અને સર્વ પ્રકારનાં કાર્યની સિદ્ધિમા એક ધર્મજ ઉત્તમ સાધન છે, તેથી તેમાં જ આપણે યત્ન કરીએ. કારણકે પુત્રને માટે બીજું કાંઈ મિથ્યાત્વનું સાધન કરીએ, તો અવશ્ય સમકિતની હાનિ થાય છે. કયો પંડિત એક ખીલી માટે થઈને પોતાનો આખો મહેલ પાડી નાખે ? વળી પુત્રથી આ લવમાં પણ મુખ પ્રાપ્ત થાય અથવા ન પણ થાય,

પરંતુ સમકિતથી તો અસંખ્ય સુખની સંપત્તિ અવશ્ય પ્રાપ્ત થાય છે. તો હે બુદ્ધિમાન ! જિનેશ્વરની આજ્ઞા પાળવામાં તત્પર થઈને એક ચિત્તે ધર્મ કાર્યમાં આગસ રહિત નવા નવા ચત્ન કરો. તેમ કરવાથી જો પુણ્યના વશથી તમને પુત્ર થશે તો ઠીક છે, નહીં તો પરલોકનું મોટું પ્રભળ ભાતું ક્યું થશે.” આ પ્રમાણે કર્ણને અમૃત જેવું પ્રિયાતું વચન સાંભળીને શ્રેષ્ઠીએ વિચાર કર્યો કે—“ અહો ! ધર્મને વિષે આની દૃઢતા કેને વખાણવા લાયક નથી ? અહો ! આની બુદ્ધિ કેવી પરિણામમાં હિતકારક છે ? ” આ પ્રમાણે વિચાર કરી ઉત્તમ બુદ્ધિવાળો શ્રેષ્ઠી મનમાં આશ્ચર્ય પામી હર્ષિત થયો, અને તેના વચનને મંત્રની જેમ ધૃષ્ટ સિદ્ધિને આપનાર છે એમ માનવા લાગ્યો. શું દુર્ગા પક્ષીણીનો અનુકૂળ શબ્દ માન્ય કરવા લાયક નથી થતો ? ત્યારપછી ઘરનું સર્વ કાર્ય ભૂત્યોને સોંપી તેણે શુભ ભાવથી વિશેષ પ્રકારે ધર્મનો આરાધના શરૂ કરી. તે આ પ્રમાણે—તે શ્રેષ્ઠીએ મોટા મંડપોની શ્રેણિ વડે સુશોભિત, પાપને ખડંડ કરનાર અને સમકિતવંતની દૃષ્ટિએ શીતળતા આપનાર એક મનોહર જિનચૈત્ય કરાવ્યું, તેમાં સુવર્ણની અને મણિઓની વિવિધ (જુહા જુહા) જિનેશ્વરોની આનંદ આપનારી અનુપમ પ્રતિમાઓ ભરાવીને સ્થાપન કરી, પછી તે જિનપ્રતિમાને ચંદન, અગર, કપૂર, કસ્તૂરી અને પુષ્પાદિક વડે દરરોજ ત્રણે કાળ નિરીહપણે-શુદ્ધ ભાવથી પૂજવા લાગ્યો. ધર્મોપદેશ રૂપી અમૃતનું પાન કરવામાં તત્પર મનવાળો તે હંમેશાં શુરના ચરણકમળની સેવા કરવા લાગ્યો. તે બુદ્ધિમાન અનેક વાર દ્રવ્ય આપીને ષંદીજનોની બેઠીઓને પોતાના હૃદયની જેમ લાગાવતો હતો. મનોહર આશયવાળા તેણે કદ્યાણની ઈચ્છાથી હર્ષ પૂર્વક જિનસિદ્ધાંતનાં અનેક પુસ્તકો લખાવ્યાં. તેણે રાજાની આજ્ઞા લઈ પૂર્વના હુબર્મ રૂપ શત્રુઓનો વિજય કરનારી ભેરીની જેમ ચોતરફ અખંડ રીતે અમારી-ઘોષણા કરાવી. તે પોતાના દ્રવ્યને જાણે વ્યાજે મૂકતો હોય તેમ અનંતશુણા લાભને માટે વિધિ પ્રમાણે સુપાત્રાદિકમાં દાન દેવા લાગ્યો. તે બુદ્ધિમાન શ્રદ્ધા સહિત ચત્નથી ચિંતામણિ રત્નથી જેમ વિધિ પ્રમાણે પૌષધ અને આવશ્યકાદિકની આરાધના કરવા લાગ્યો. આ પ્રમાણે અગણ્ય પુણ્યકાર્યોને તે કરવા લાગ્યો, તેજ પ્રમાણે તત્ત્વને

બાણુનારી અને સર્વજ્ઞની આજ્ઞા પાળવામાં ચતુર તેની પ્રિયા પશુ તેવાંજ પુણ્યકાર્યો કરવા લાગી. આ પ્રમાણે કરતાં કેટલેક કાળે જેનો અતન આવે એવા તે બંનેના વિધ્નોના સમૂહો પુણ્યના પ્રભાવે કરીને સૂર્યના પ્રભાવે કરીને અધકારની જેમ નાશ પામ્યા.

ત્યારપછી એકદા ગંગા નદીના કાંઠાની જેવી કોમળ શમ્બામાં સુતેલી રતિસુંદરીએ પાછલી રાત્રિને સમયે સરોવરની લક્ષ્મીનું ભૂષણ, અપાર શ્રેષ્ઠ સુગંધમાં દ્રુબ્ધ થયેલા ભમરાઓથી વ્યાપ્ત અને ચાર હંસીઓથી શોભતું એક મનોહર કમળ સ્વપ્નમાં જોયું. તે જોઈ હર્ષ પામેલી તેણે પ્રાતઃકાળે તે સ્વપ્ન પતિને જણાવ્યું. તે સાંભળીને તે પશુ હર્ષ પામી તેનું ફળ નિર્ભળ યુદ્ધિથી કહેવા લાગ્યો કે—“હે દેવી ! આ સ્વપ્ન અનુસાર આપણને કુળને ઉદ્યોત કરનાર ચાર કન્યાથી શોભતો એક પુત્ર (ચાર કન્યાઓનો સ્વામી થનારો અને કુળને દીપાવે એવો પુત્ર) થશે. ” તે સાંભળી ‘તમારૂં વચન સત્ય હો.’ એમ પતિના વાક્યનો અનુવાદ કરતી તે રતિસુંદરીએ પૃથ્વી જેમ નિધિને ધારણ કરે તેમ ગર્ભ ધારણ કર્યો. ગર્ભના પ્રભાવથી તેણીને જિનપૂજ કરવાના તથા દાનાદિક દેવાના દોહલા (ગર્ભના પ્રભાવને સૂચવનારા મનોરથો) ઉત્પન્ન થયા, તે તેના પતિએ સત્ય પ્રીતિને લીધે તત્કાળ પૂર્ણ કર્યા. અનુક્રમે સમય પૂર્ણ થયે રોહણાચળની પૃથ્વી ભતિવંત ઉજવળ રત્નને ઉત્પન્ન કરે તેમ શુભ સમયે તેણે અદ્ભુત રૂપવાળો પુત્ર પ્રસવ્યો. તે વખતે પુત્રના જન્મથી તે બંનેને એટલો બધો આનંદ થયો કે જેથી તે આનંદની પાસે સમુદ્ર પણ તેને ગાયના પગલા જેવડાજ લાગ્યો. પછી રાજાની આજ્ઞા લઈને તિલક શ્રેષ્ઠીએ હર્ષથી નગરના બંનેને આશ્ચર્ય ઉત્પન્ન કરે તેવો પુત્રજન્મનો મહોત્સવ કર્યો. પુત્રની માતાએ સ્વપ્નમાં પદ્મ જોયું હતું, તે વિચારીને તેના પિતાએ તેનું પદ્માકર નામ પાડ્યું. પ્રીતિના પાત્રરૂપ ધાત્રીઓએ પ્રયત્નથી પાલન કરાતો તે પુત્ર બાળે મૂર્તિમાન માથાપને હર્ષજ હોય તેમ વૃદ્ધિ પામવા લાગ્યો. શુરને સાક્ષી કરીને કુશળ પુરૂષોમા શિરોમણિ તે પદ્માકરે શુકલપક્ષની સાક્ષીએ બીજના

ચંદ્રની જેમ સમગ્ર કળાઓ ગ્રહણ કરી. તે કેવળ કામદેવને ક્રીડા કરવાના વન સમાન યુવાવસ્થાને પામ્યો, એટલું જ નહીં; પરંતુ ગાંભીર્ય અને ધૈર્ય વિગેરે અદ્ભુત ગુણોની સંપત્તિને પણ પામ્યો. પિતાએ તેને મોટા ઉત્સવપૂર્વક મોટા શ્રેષ્ઠિઓના કુળમાં ઉત્પન્ન થયેલી અને પવિત્ર લાવણ્યવાળી ચાર કન્યાઓ સાથે પરણાવ્યો. પછી તે તિલક શ્રેષ્ઠી પુત્રની ઉપર ધરનો ભાર આરોપણ કરી ધર્મ કાર્ય કરવામાં તત્પર થયો. બુદ્ધિરૂપી ધનવાળા પુરૂષો યથાયોગ્ય કાર્ય કરવામાં કેમ સાવધાન ન હોય ? સમ્યક્ પ્રકારે ધર્મનું આરોધાન કરી શુભ જ્ઞાનવડે નિર્મળ બુદ્ધિવાળો તે સમાધિ પૂર્વક મૃત્યુને સાધી સૌધર્મ દેવલોકમાં દેવતા થયો. પદ્મકરે પિતાની સર્વ ભરણુ ક્રિયા કરી. ત્યારપછી બંધુઓએ એકઠા થઈને તે પદ્મકરને તેના પિતાને સ્થાને સ્થાપન કર્યો. મોટા વૈભવવાળા પદ્મકરે કેવળ ધરનો ભાર ઉપાડ્યો, એટલું જ નહીં, પરંતુ સર્વ પ્રકારે જિનભાષિત ધર્મકાર્યની ધૂસરીને પણ ઉપાડી.

એકદા પ્રાતઃકાળે પદ્મકરે પોતાના ધરની પાસે પૂર્વે નહીં જોયેલું અદ્ભુત મનોહર એક ધવલ મંદિર જોયું. તે મંદિરની ભોંતિ દેહીપ્રમાણ રક્ષટિક મણિની હતી, સુવર્ણના થાંભલા તથા ભારવટથી તે સુશોભિત હતું, દ્વારમાં પ્રવેશ કરતાં રત્નોનાં ત્રણ તોરણોવડે તે શોભતું હતું, વિમાનનો પણ તિરસ્કાર કરનારી ચિત્ર-શાળાઓવડે તે અદ્ભુત હતું. કેાઈ ઠેકાણે ઉત્તમ ધાન્યના ભરેલા કાકારોવડે તે મનોહર હતું, કેાઈ ઠેકાણે સુવર્ણ, રૂપ અને રત્નોના સમૂહોથી વ્યાપ્ત હતું, કેાઈ ઠેકાણે સુંદર દુકુલાદિક વસ્ત્રો વડે સુંદર હતું, તથા કેાઈ ઠેકાણે રૂપા અને તાંબા વિગેરેનાં વિચિત્ર વાસણો વડે શોભિત હતું, વળી તે મંદિરનો મધ્ય ભાગ ચાર વાસગૃહો વડે અલંકૃત હતો. તે વાસગૃહો દિવ્ય સુવર્ણના પલંગ અને ભદ્રાસનો વડે યુક્ત તથા મણિ અને સુવર્ણમય સંજ્યા વગરના સાર ભૂત અલંકાર-આભૂષણોથી ભરેલા હતા, તેમજ ચોટીનાં ઝુમખાંથી શોભતા અંદરવા વડે દેહીપ્રમાણ હતાં, સુગંધવાળા ઉત્તમ ધૂપ વડે ચોતરફ તે બહેકી રહ્યાં હતા, અને તેની અંદર નિરંતર દેહીપ્રમાણ મણિઓના હીવાઓ ઝળકી રહ્યા હતા, તેથી

બાણે લક્ષ્મીને નિવાસ કરવા યોગ્ય હોય એવાં તે ઘરો શોભતાં હતાં. આવું મંદિર જોઈને પદ્માકરનું મન અત્યંત આશ્ચર્યથી વિકસ્વર થયું. આ વૃત્તાંત સાંભળીને રાજા પણ ઘણા પુરજનો સહિત ત્યાં આવ્યો, અને તે અફસુત મંદિર જોઈ તેનાં નેત્રો આશ્ચર્યના આવેશના વશથી પ્રકુલિત થયાં. પછી “ શું આ ઈદ્રભળ છે ? કે શું આ આપણી મતિનો ભ્રમ છે ? કે શું કોઈએ આપણી કષ્ટિ (નજર) ખાંધી છે ? કે આ કોઈ દેવનો વિલાસ છે ? કે શું આ સ્વર્ગમાંથી વિમાન ઉતર્યું છે ? ” ઈત્યાદિક રાજા, પુરજનો અને પદ્માકર તર્ક વિતર્ક કરવા લાગ્યા. તે વખતે આકાશમાં પ્રગટ રીતે દિવ્ય વાણી પ્રગટ થઈ કે—“ હે પુત્ર પદ્માકર ! સ્વસ્થ વત્સ-લતાના રસથી શોભતા, તારા અગણ્ય પુણ્યથી પ્રેરાયેલા ચિત્તવાળા અને સ્વર્ગમાં દેવપણે ઉત્પન્ન થયેલા તારા પિતાએ તારે માટે જ આ મહેલ કર્યો છે, તેમાં રહીને નિરંતર દેવની જેમ તું ઈચ્છાનુસાર ભોગોને ભોગવ. ” તે સાંભળી પંડિતોમાં અગ્રેસર તે રાજા ચિત્તમાં આશ્ચર્ય પામ્યો, અને આનંદ પૂર્વક તેણે તેને તેમાં રહેવાની આજ્ઞા આપી. પછી “ અહો ! ધર્મનો મહિમા મોટો છે. ” એમ આશ્ચર્યથી પદ્માકરની પ્રશંસા કરતો રાજા પુરજનો સહિત પોતાને ઘેર ગયો. ત્યાર પછી પદ્માકરે ચાર વાસગૃહોમાં ચારે પ્રિયાઓને અનુક્રમે રાખી, અને ત્યાં તેઓની સાથે મોટા વિસ્તારવાળા ભોગો ભોગવવા લાગ્યો. તે કદાચ અન્ય ગામમાં જતો ત્યારે પણ દિવ્ય શક્તિથી તેવી જ રીતે શય્યા વિગેરેથી યુક્ત તેવો જ મહેલ તત્કાળ તૈયાર થતો હતો. કહ્યું છે કે—પુણ્યના પ્રભાવથી પ્રાણીને નવું નવું ઘર, નવી નવી પ્રીતિ, નવું નવું સુખ, નવી નવી ધૃતિ, નવી નવી ક્રાંતિ અને નવી નવી પ્રભુપણની લક્ષ્મી પ્રાપ્ત થાય છે. પછી અનુક્રમે તે પદ્માકરને ચારે સ્ત્રીઓને વિષે ચાર પુત્રો ઉત્પન્ન થયા, તેઓ ચતુર ચિત્તવાળા અને ચાર વર્ગના સંબંધથી સુંદર આશયવાળા હતા. સર્વ લોકોની જિજ્ઞાસા અગ્ર ભાગ રૂપી મંડપને વિષે તે પદ્માકરની કીર્તિ રૂપી નદી આ પ્રમાણે નૃત્યનો આડંબર કરતી હતી કે—“ ખરેખર આ પદ્માકરે પૂર્વ ભવમાં ધર્મ રૂપી કદંપવૃક્ષની ઉત્તમ આશાધના કરેલી છે, તેથી કરીને તેને હર્લભ સંપત્તિઓ

પણ શીઘ્રપણે પ્રાપ્ત થાય છે. ખરેખર આ પદ્માકર ઘણું સુકૃતોની ખાણ રૂપ છે, કેમકે તે મનુષ્ય છતાં તેને દેવની જેમ ઇચ્છિત વસ્તુની સિદ્ધિ તત્કાળ થાય છે.

એકદા નિર્મળ જ્ઞાનથી શોભતા શ્રીમાન અમર નામના સૂરીન્દ્ર ઘણા મુનિઓ સહિત તે નગરની બહાર ઉદ્યાનમાં પધાર્યા. તે બાણીને પુરલોકો અને પરિવાર સહિત શેખર રાજા તથા પદ્માકર પણ પરિવાર સહિત શુરને નમન કરવા ગયા. રાજા વિગેરે સર્વ લોકોએ શુરને ત્રણ પ્રદક્ષિણા કરીને ભક્તિ પૂર્વક પ્રણામ કર્યા. શુરે પણ તે સર્વેને કલ્યાણને પોષણ કરનારી ધર્મની આશિષ વડે સંતુષ્ટ કર્યા. ત્યારપછી રાજાદિકના પાસે તે શ્રેષ્ઠ શુરે વૈરાગ્ય વાસનાને વૃદ્ધિ પમાડનારી ધર્મદેશના આ પ્રમાણે કરી—

હે ઉત્તમ મુદ્ધિવાળા ભવ્ય જીવો ! રત્નદ્વીપનો જેવો દુર્લભ મનુષ્ય ભવ પામીને પુણ્ય રૂપી રત્નોને મેળવવા ઉદ્યમ કરો. તે ઘણું રહ્યો તો દૂર રહો, પરંતુ તેમાંથી એક પણ લઈને વિધિ પૂર્વક આરાધ્યું હોય તો તે વિવિધ પ્રકારની લક્ષ્મી આપે છે. આ વિષય ઉપર રત્નસાર કુમારનું દર્શાવેલ છે. તે તમે સાંભળો—

આ ભરતક્ષેત્રમાં રત્નપુર નામનું નગર છે તેમાં રહેલા રત્નમય ચૈત્યો અને નરરત્નો વડે ચોતક્ષથી શોભતા તે નગરનું નામ પૃથ્વીપર યથાર્થપણે પ્રસિદ્ધ થયું હતું. તેમાં રત્નાંગદ નામે રાજા રાજ્ય કરતો હતો. તે બાદ અને આભ્યંતર શત્રુ તથા મિત્રને નિગ્રહ અને અનુગ્રહ કરવામાં સમર્થ હતો. તે રાજાને રત્નપ્રભા નામની રાણી હતી, તે રત્નોનાં આભરણો વડે જ માત્ર પોતાના શરીરને શણગારતી હતી, એટલુંજ નહીં, પરંતુ નવા નવા સદૃશ્યો વડે પણ શણગારતી હતી, ત્રણ વર્ગની પ્રાપ્તિથી પોતાને ધન્ય માનતા તે દંપતીના વિવિધ સુખવાળા વરસો દિવસોની જેમ જતા હતા. એકદા તે રાણીએ વનના દાવાનળની જેવી કાંતિવાળા રત્નોનો સમૂહ સ્વપ્નમાં જોયો, અને રોહણાચળની પૃથ્વી જેમ રત્નને ધારણ કરે, તેમ તેણે શુભ ગર્ભ ધારણ કર્યો. અનુક્રમે નવ માસ પૂર્ણ થયે શુભ સમયે તેણે જેમ પૂર્વ દિશા સૂર્યને પ્રસવે તેમ કાંતિ વડે દિશાઓને પ્રકાશિત કરતા પુત્રને પ્રસવ્યો. ત્રિયંબક

નામની દાસીએ હર્ષથી રાજાને વધામણી આપી કે—“ હે દેવ ! દેવ-કુમારનું જાણે પ્રતિબિંબ આવ્યું હોય એવા પુત્ર રતનને રતનપ્રભા મહાદેવીએ જન્મ આપ્યો છે. ” તે સાંભળીને રાજા પણ હર્ષના સમૂહથી પુષ્ટ થયો, અને તે દાસીને સારભૂત તે તે અલંકાર અને વસ્ત્ર વિગેરે ઇચ્છિત દાન આપીને રાજાએ તેને લક્ષ્મી વડે અદાસી કરી. ત્યારપછી પ્રાતઃકાળે રાજાએ દેવોને પણ આશ્ચર્ય ઉત્પન્ન કરે તેવો પુત્રનો જન્મોત્સવ મોટા હર્ષથી કર્યો. અનુક્રમે સૂતક નિવૃત્ત થયે રાજાએ સ્વજનોનું સન્માન કરી સ્વપ્નને અનુસારે તે પુત્રનું રતનસાર નામ પાડ્યું. પ્રેમ રૂપ જળના પાત્રરૂપ ધાત્રીઓએ પાલન કરાતો તે કુમાર માતા પિતાના તે તે મનોરથો સહિત અનુક્રમે વૃદ્ધિ પામ્યો. તે આઠ વર્ષનો થયો ત્યારે તેના માતા પિતાએ વિચાર્યું કે—શુભરત્નોની ખાણ રૂપ આ કુમારને હવે ભણાવવો ઉચિત છે. ઘણાં આભૂષણો વડે શણગાર્યા છતાં પણ મનુષ્ય વિદ્યા વિના શોભતો નથી. સુગંધ વિનાનું પુષ્પ સુંદર વર્ણુ—રંગવાળું હોય તો પણ શું તે શોભે છે ? પુરૂષ કળાના અભ્યાસ વિના કુળને શોભાવી શકતો નથી. ઘાટ ઘડ્યા વિનાનું સોનું શું અલંકારપણાને પામે છે ? વિદ્યાજ મનુષ્યનું અનુપમ રૂપ છે, વિદ્યાજ શુભ ધન છે, વિદ્યાજ પરમ દૈવત છે, અને વિદ્યાજ સર્વત્ર ગૌરવતાને પમાડે છે; પણ વિદ્યા વિનાનો પુરૂષ ખરેખર પશુજ છે. ” એમ વિચારીને રાજાએ માર્ગશીર્ષ માસની શુકલ પંચમીને દિવસે પુષ્પ નક્ષત્રમાં સૂર્ય રહેલો હતો ત્યારે શ્રીકંઠ નામના ઉપાધ્યાયની સમીપે પુત્રને મહોત્સવ પૂર્વક ભણવા મોકલ્યો. તે ઉપાધ્યાયે પણ તેને સમગ્ર કળાઓ શીઘ્રપણે શીખવી દીધી. સારા ક્ષેત્રમાં બીજ વાવવાથી તે તત્કાલ ફળદાયક થાય છે. સમગ્ર કળામાં પ્રવીણ થયેલા કુમારને જાણીને કળાચાર્ય તેને સલામ બેઠેલા રાજા પાસે લઇ ગયો. સમગ્ર કળામાં નિપુણ થયેલા પુત્રને જોઇ રાજા આનંદ પામ્યો, અને આચાર્યને દારિદ્રનો નાશ કરનાર ધન વડે ખુશી કર્યો. તેટલામાં શીઘ્રપણે આવીને વક્ષઃસ્થળમાં પુષ્પમાળાવડે શોભતા ઉદ્યાનપાળે હાથ જોડી રાજાને વિનંતિ કરી કે—“ હે સ્વામીન ! ચાર દાત વડે ભયંકર મુખવાળો, સ્વેત કાંતિવાળો અને ઘણા ઝરતા મદ વડે મદોન્મત્ત થયેલો કોઇ ગર્જે કોઇ પણ ઠેકાણેથી આવીને આપના કુસુ-

માકર નામના ઉદ્યાનને ઉપદ્રવ કરે છે. પ્રથમ મોટા વાયુથી પણ જે ભાંગી શકતા નહીં, એવા આકાશ સુધી પહોંચેલા વૃક્ષોને પણ તે હાથી કમળના નાળની જેમ કીડા માત્રમાં ભાંગી નાંખે છે. પ્રકુલિત થયેલા પલ્લવોવાળી મહી વિગેરે મોટી હતાઓને કમલિનીની જેમ કીડા માગથીજ મૂળ સહિત ઉખેડી નાંખે છે. તેથી કરીને હે પ્રભુ ! તેને પકડવાનો કોઈ પણ ઉપાય શીઘ્રપણે કરો. ‘પૃથ્વીતું’ રક્ષણ કરનાર તમારે આ બાબતમાં વિલંબ કરવો યોગ્ય નથી.” તે સાંભળીને રાજાએ પોતે વનમાં જવાની તૈયારી કરવા માંડી, તેટલામાં શ્રેષ્ઠ પરાક્રમવાળા કુમારે તેને વિનંતિ કરી કે—“ હે દેવ ! મૃગલાની ઉપર કેશરી સિંહની જેમ તે એક પશુ માત્ર ઉપર મહા પરાક્રમવાળા આપને આવા પરાક્રમ કરવાનો આરંભ શા માટે કરવો જોઈએ ? આ વિષયમાં કૃપા કરીને મને આજ્ઞા આપો, જેથી કરીને શીઘ્રપણે તેને વશ કરી આપની પાસે લાવું.” તે સાંભળી રાજા બોલ્યો કે—“ હે વત્સ ! તેં સાડું કહ્યું. કેવળ તેં તારૂં શૂરવીરપણું જ પ્રગટ કર્યું એમ નથી, પરંતુ નિષ્કપટપણે પિતાપરની ભક્તિ પણ તેં પ્રગટ કરી છે. તો ભલે આ કાર્ય તું જ કર.” આ પ્રમાણે રાજાએ કહ્યું કે તરતજ પ્રોઢ પ્રતાપવાળો કુમાર પરિવાર સહિત ઘોડાપર આરૂઢ થઈ તે વનમાં ગયો. ત્યાં કમળના નાળની જેમ વૃક્ષોના સમૂહને ચોતરફ થી ઉખેડી નાંખતા તે હાથીને જોઈ રાજપુત્રે તેની તર્જના કરી કે—“અરે પાપી ! આ અપાર વૃક્ષોને ઉખેડવાથી શું ફળ છે ? જો તારામાં કાંઈપણ શૂરતા હોય તો મારી સાથે યુદ્ધ કર.” આ પ્રમાણે કુમારે તેનો આક્ષેપ કર્યો, ત્યારે ક્રોધથી ધમધમતો તે હાથી પોતાની સૂંઢ ઉઘી કરી હાતોને દેખાડતો તેની તરફ દોડ્યો. કુમારે પણ તરતજ ઘોડા પરથી ઉતરી ધૈર્યતાથી પોતાના ઉત્તરીય વસ્ત્રોના ઢંઢો કરી હાથીની પાસે ફેંક્યો. તેના પર હાથીએ ક્રોધથી દંત પ્રહાર કર્યા. તે વખતે અતુલ પરાક્રમી કુમાર પણ સિંહની જેમ તેના દાંતપર પગ મૂકી તેના પર ચડી ગયો, તેટલામાં તે હાથી સર્વના દેખતાં આકાશમાં ઉડ્યો, વીજળીના ચમકારાની જેમ તરતજ તે અદૃશ્ય થયો, વિવિધ રત્નોની શોભાને ધારણ કરતા વૈતાલ્ય પર્વત ઉપર ગયો, અને ત્યાં શ્રીપુર નામના નગરની સીમાને શોભાવનાર અને સુશોભિત વૃક્ષોની શ્રેણિવડે મનોહર ઉદ્યાનમાં જઈને

રહ્યો. પછી તેણે હાથીના રૂપનો ત્યાગ કરી વિદ્યાધરની અદ્ભુત મૂર્તિને પ્રગટ કરી કોમળ વાણીવડે કુમારને કહ્યું કે—“ હે સ્વામી ! ક્ષણવાર આ અશોકવૃક્ષની તળે બેસો. જેટલામાં હું તમારું આગમન શ્રેષ્ઠ વિદ્યાધર રાજાને નિવેદન કરું.” એમ કહીને તે ગયો, ત્યારે કુમારે વિચાર્યું કે—“ આ વિદ્યાધરે આવા કપટથી મને અહીં પર્વત પર કેમ આણ્યો હશે ? અથવા આ ચિંતા કરવાથી શું ફળ ? પ્રાણીઓને પૂર્વનાં શુભાશુભ કર્મોજ સંપત્તિ અને વિપત્તિને આપનારાં હોય છે. હમણું તો હું મનુષ્યોનાં નેત્રો અને હૃદયને જોવાથી જ આનંદ આપનારી આ ઉદ્યાનની શોભાને જોઉં.” એમ વિચારી તે ચોતરફ ફરવા લાગ્યો, તે વખતે એક કેળના મંડપમા રહેલી સુંદર આકૃતિવાળી એક કન્યાને તેની સખી સહિત જોઈ લતાની પાછળ છુપાઈને તે વિચારવા લાગ્યો કે—“ અહો ! મનોહર આકૃતિવાળી આ કન્યાનું સુખ ચંદ્રને દાસ રૂપ બનાવે છે, તેનું રૂપ સુવર્ણની શોભાને જીતે છે, તેનો વેણીકંઠ ભમરીઓની શોભાને દૂર કરે છે, અને તેનાં નેત્રો સ્થામ કંમળને જીતનારાં છે; અથવા તો આનું શું વર્ણન કરવું ? તેનું સમગ્ર શરીર વિકસ્વર સૌભાગ્યને ધારણ કરનારું છે હું ધારું છું કે આ મનોહર અંગવાળી હમણું કોઈના વિરહથી પીડિત છે, અને તેથી કોઈક ભાગ્યવાનના વિધિને વિષે અદ્ભુત સૌભાગ્યને પ્રગટ કરે છે.” આ પ્રમાણે તે કુમાર વિચાર કરતો હતો, તેટલામાં પદ્યંકમા રહેલી તે કન્યા વિલાપ કરતી કરતી પોતાની અંધકલ્પતા નામની સખીને કહેવા લાગી કે—“ હે સખી ! વિરહથી પીડાયેલી હું જો કે તેવા પ્રકારના મનોહર મારા ઘરને પણ છોડીને અહીં વસંતની લક્ષ્મીથી શોભતા આ ઉદ્યાનમાં આવી છું, તો પણ જાણે અગ્નિથી બળતું હોય એમ કામ જ્વરથી તપેલું મારું શરીર જરા પણ શાંતિને પામતું નથી. કેમકે આ પુષ્પની માળા મને અગ્નિ જેવી લાગે છે, ભમરાના ગુંબરવ મને આકંઠ (રૂદન) જેવા લાગે છે, કૌયલોના સમૂહના શબ્દો મને વિલાપ જેવા લાગે છે, આમ્રવૃક્ષની મંજરી મને જ્વાળા જેવી લાગે છે, અને કંકેલીના પલ્લવો મને મૃત્યુ ક્ષણ જેવા લાગે છે; વધારે શું કહું ? તેના વિના બીજાં સર્વ શબ્દગારો મને અંગારા જેવા લાગે છે. તેને મેળવવા માટે મેં કામદેવાદિક સેંકડો દેવોની

ઉત્તમ પુષ્પાદિક સામગ્રી વડે સારી રીતે પૂજા કરી છે, તો પણ હું મંદભાગ્યવાળી હોવાથી મને તેનો સમાગમ થયો નહીં, હવે શરણુ રહિત થયેલી મારે મરણુ શિવાય બીજું કાંઈપણ શરણુ નથી. ” આ પ્રમાણે તેના વચનો સાંભળીને કુમારે વિચાર્યું કે— “ અહો ! તે પુરૂષનું અદ્ભુત ભાગ્ય જાણવું, કે જેને વિષે આસક્ત ચિત્તવાળી આ કૃશોદરી આ પ્રમાણે દુઃખી થાય છે. ” ત્યારપછી સખીએ કન્યાને કહ્યું કે—“ હે સખી ! તું શોક ન કર, સ્વસ્થ થા, તારો આ મનોરથ શીઘ્રપણુ સફળ થશે, કારણકે તારા પિતાએ રત્નપુરમાં રત્નાંગદ રાજાના તે રત્નસાર કુમારને અહીં લાવવા માટે સુવેગ વિદ્યાધરને મોકલ્યો છે, તે વિદ્યાધર પણ હમણાંજ આવ્યો છે, અને રાજાને તેણે કહ્યું છે કે—‘ મેં હાથીનું રૂપ ધારણુ કરી તે કુમારને તમારા ઉદ્ધાનમાં લાવી મૂક્યો છે. ’ આ વૃત્તાંત સાંભળીને મને ઘણો આનંદ થયો, અને તે કહેવા માટે હું અહીં તારી પાસે આવી છું; માટે તું અમંદ આનંદને પામ, સમગ્ર વિદ્યાધરને મૂકી દે. ” આ પ્રમાણે તે બન્ને સ્ત્રીઓની ઉક્તિ પ્રત્યુક્તિ સાંભળીને મનમાં પ્રસન્ન થયેલો રાજપુત્ર ફરીથી અશોક વૃક્ષની નીચે આવી વિચાર કરવા લાગ્યો કે—“ હું ધારૂં છું કે આ કમલાક્ષીના પાણિયહણને માટેજ તેના પિતાએ મને અહીં અણુવ્યો છે, તો હે ચિત્ત ! તું અત્યંત આનંદથી નૃત્ય કર. ” ત્યારપછી વિદ્યાધરના રાજાએ મોકલેલા તેના વિદ્યાધર સેવકોએ આવી તત્કાળ રાજાની જેમ તે કુમારને વીંટી લીધો. તેઓએ તેને મોટા અથ ઊપર બેસાડ્યો, અને ઉત્સવ પૂર્વક પુર પ્રવેશ કરાવી તેને ઘણી સમૃદ્ધિવાળા જૂદા મહેલમાં સ્થાપન કર્યો. પછી વિદ્યાધરનો રાજા પણ તરતજ ત્યાં આવ્યો, અને કામદેવની જેવા કુમારને જોઈ હર્ષ પામીને બોલ્યો કે—“ મોટા ભાગ્યવાન હે કુમાર ! જે કાર્ય માટે તમને મેં શીઘ્રપણે અહીં અણુવ્યો છે, તેનું કારણ સાંભળો.—મારે શ્રીમતી નામની રાણીની કુક્ષિ રૂપી છીપમાં મોતી સમાન, અદ્ભુત ગુણવાળી અને ચોસઠ કળાને લણેલી રત્નમંજરી નામની પુત્રી છે; એકલા પ્રાતઃકાળે સભામાં બેઠેલા મને પ્રજ્ઞામ

કરવા માટે તેની માતાએ તેને મોકલી, ત્યારે તે નમ્રતાવાળીને મેં મારા ઉત્સંગમાં બેસાડી. તે વખતે તેણીનું મનોહર રૂપ જોઈ હર્ષ પામેલા મેં સલાસદોને કહ્યું કે—“આને લાયક કોઈ પણ રાજપુત્રની શોધ કરવી જોઈએ.” તે વખતે કોઈ બંદી બાલ્યો કે—“હે દેવ ! રત્નપુરના સ્વામી રત્નાંગદ રાજાનો અતુલ પરાક્રમવાળો અને ઉત્તમ ભાગ્ય તથા સૌભાગ્યવાળો રત્નસાર નામે કુમાર છે, તેજ લક્ષ્મીને નારાયણની જેમ આ કુંવરીને યોગ્ય છે.” આ પ્રમાણે તેનું વચન સાંભળીને તે કન્યા તમારા ઉપરજ પ્રીતિવાળા થઈ છે, અને ઘીળ વિદ્યાધર કુમારોનું નામ પણ સાંભળતી નથી, માત્ર કોઈપણ ઠેકાણે જરાપણ શાંતિને પામ્યા વિના તમારા અણુ સમૂહનું જ ધ્યાન કરતી કષ્ટથી રહી છે; તેથી કરીને અમારા પર કૃપા કરી તત્કાળ તેને પરણીને અમને આનંદ આપો. કારણ કે સત્યુરૂપો સર્વના મનની સમાધિ કરવામાં સાવધાન બુદ્ધિવાળા હોય છે.” તે સાંભળી બુદ્ધિમાન કુમારે તે વિદ્યાધર રાજાને કહ્યું કે—“હે રાજા ! હું હમણાં તમારી આજ્ઞાનેજ આધીન છું.” તે સાંભળીને પ્રસન્ન થયેલા તે રાજા વિદ્યાધરને અને વિદ્યાધરીઓને ત્યાં યથાયોગ્ય કાર્યમાં નીમીને પોતાના મહેલમાં ગયો. પછી બન્ને ઠેકાણે શુભ સુહૃતે મંગળના ગીત ગાવા પૂર્વક વિવાહનો ઉત્સવ પ્રારંભ્યો. તેમાં સૌભાગ્યવંતી સ્ત્રીઓએ સુવર્ણના કુંભોમાં આણેલાં તીર્થનાં જળવડે હર્ષથી વહુ તથા વરને નવરાવ્યા. પછી ચંદનના રસવડે તે બન્નેને લેપ કર્યો, તે વખતે તેઓ બંને કે પુણ્યરૂપી લક્ષ્મીના કટાક્ષના સમૂહવડે ચોતરફ વ્યાપ્ત થયા હોય તેમ શોભવા લાગ્યા. પરણવાના અલંકારો, વસ્ત્રો અને પુષ્પોની માળાવડે ભૂષિત કરેલા તે બન્ને તે વખતે બંને આલતા કલ્પવૃક્ષ અને કલ્પલતા હોય તેમ શોભતા હતા. પછી સર્વ સમૃદ્ધિ સંહિત મોટા અશ્વ ઉપર આરૂઢ થઈને રાજકુમાર પોતાના મહેલથી ચાલ્યો, તેની આગળ વાજિત્રો વાગતા હતાં, અને નટીઓ નૃત્ય કરતી હતી. એ રીતે ઉત્સવપૂર્વક તે રાજાના મહેલ પાસે આગ્યો, ત્યાં દ્વારમાં સાસુએ લવણનું ઉતારણું વિગેરે—રીત રીવાજ પ્રમાણે કર્યું, ત્યાર-

પછી રાજપુત્રે વિવાહ મંડપમાં પ્રવેશ કર્યો. ત્યાં અગ્નિની સાક્ષીએ શુભ સુહૃતે મંગળનાં ગીતો પૂર્વક વિદાધર રાજાએ પોતાની પુત્રી કુમારને પરણાવી. પાણિમોચનની ક્રિયા વખતે વિદાધરે તેને શ્રેષ્ઠ અલંકારો, વસ્ત્રો તથા વિવિધ પ્રકારની પાઠ યોદ્ધવાથી જ સિદ્ધ થનારી વિદ્યાઓ આપી. ત્યારપછી કુમાર વહુને લઈને મોટી ઋદ્ધિથી પોતાના મહેલમાં આવ્યો. તે બંનેને કૃષ્ણ અને લક્ષ્મીની જેવો પરસ્પર ગાઢ પ્રેમ થયો.

એક દિવસ કુમાર પોતાના ગૃહના ઉદ્યાનમાં પ્રિયા સાથે ફીસા કરતો હતો, તે વખતે અકસ્માત્ આકાશ માર્ગે ઉડતો કોઈ પોપટ તેના હસ્તકમળમાં આવીને બેઠો. કુમારે તે પોતાના ફીસા પોપટને ઓળખ્યો, તેથી પ્રીતિ વડે તેને આલિંગન કરી હર્ષથી ઉત્સુકતા પૂર્વક તેને પૂછ્યું કે—“હે શુકરાજ ! માતા પિતાના અને પુર-જનોના કુશળ સમાચાર કહે. તે સાંભળવા માટે મન અત્યંત ઉત્કંઠિત છે.” ત્યારે શુક બોલ્યો કે—“તે વખતે હાથીએ તમારું હરણ કર્યું સાંભળીને તમારા માતા પિતા વિગેરે સર્વ લોકો ઘણા ખેદ પામ્યા છે. વળી નિરંતર તમારા વિયોગના દુઃખના વશથી નીકળતા અશ્રુજળ વડે તેમનાં નેત્રો ભીંજીએલાં જ રહે છે, તેઓનું ચેતન ઉડી ગયા જેવું થયું છે, અને અત્યંત શોકથી દુઃખી થયેલા હોવાથી બાણે ચિત્રમાં આળેખેલા હોય તેમ સર્વદા મહા કષ્ટથી રહેલા છે, હું પણ તે વખતે તમારા વિયોગથી અત્યંત દુઃખી થઈ મૂર્છા પામ્યો હતો, પરંતુ તમારા પુણ્યના પ્રભાવથી જ છુટ્યો છું. પછી મેં તે સર્વને કહ્યું કે—“હે રાજાદિક સર્વ લોકો ! માટે વચન સાંભળો. એક માસને અંતે તે કુમારને અથવા તેના વૃત્તાંતને બે હું ન લાવું, તો જવાણાની શ્રેણિ વડે પ્રચંડ એવા અગ્નિના કુંડમાં હું પ્રવેશ કરીશ. તેથી તમે સર્વે વિધાદને તથા સ્વસ્થ ચિત્તે રહો.” આ પ્રમાણે પ્રતિજ્ઞા કરીને હું નગરમાંથી બહાર નીકળ્યો. સર્વ ગામો અને ઉદ્યાનો વિગેરે સ્થાનોમાં હું ઘણું ભ્રમ્યો, પરંતુ જેમ ભાગ્યહીન પુરૂષ નિધિને ન પામે તેમ તમને કોઈ પણ ઠેકાણે ભોયા નહીં. છેવટ આજે અહીં દૃષ્ટિને આનંદ આપનાર તમને ભાગ્ય યોગે ભેળા તે બહુ સાડું થયું. હવે તમે વિલંબ ન કરો. પિતા વિગેરે

મનુષ્યોના આનંદને માટે શીઘ્ર આલો. કારણકે મારે. અવધિ પણ પ્રાપ્ત પૂર્ણ થવા આવ્યો છે.” તે સાંભળીને કુમારનાં નેત્રો અશ્રુવટ્ટે વ્યાપ્ત થયાં, તેણે વિચાર્યું કે—“ વિષય સુખમાં મૂઢ થયેલા મને ધિક્કાર છે. અહીં રહેવાથી મેં દુર્ણુદ્ધિએ સ્વભાવથી જ વત્સલતાને ધારણ કરનાર માતા પિતા વિગેરે સમગ્ર લોકોને આવી કષ્ટકારી દશા પમાડી. જેઓ નિરંતર સેવા કરીને માતા પિતાને પ્રસન્ન કરે છે, તેજ પુત્રો વખાણવા લાયક છે. તો હજી પણ ત્યાં જઈને તેમને સેવાવડે પ્રસન્ન કરું, હવે મારે અહીં જરા પણ રહેવું એ સર્વથા યોગ્ય નથી.” એમ નિશ્ચય કરી કુમારે શુકને સાથે લઈ રાજા પાસે જઈ વિનંતિ કરી કે—“ હે રાજા ! આ શુકરાજ રત્નપુરથી આજ આવ્યો છે. તેણે મારા વિયોગથી પીડાતા માતૃપિતાનું વૃત્તાંત કહ્યું, ત્યારથી માફ મન માળાપના દર્શનમાં અત્યંત ઉત્સુક થયું છે, તેથી મને ત્યાં જવાની શીઘ્ર આજ્ઞા આપો.” તે સાંભળી બુદ્ધિમાન રાજાએ ગદગદ કંઠે તેને કહ્યું કે—“હે વત્સ ! તું જા, એમ જો હું કહું તો તે ઠીક નથી, અહીં રહે એમ કહું તો તે પણ સાફ નથી, અને મૌન રહું—કાંઈ પણ જવાબ ન આપું તો ઉદાસીનતા થાય છે. તો હું શું કહું ? અથવા આવા વિચારો કરવાથી શું ? એટલું જ કહું છું કે તું શીઘ્રપણે વિયોગથી પીડાતા પોતાના માળાપને ખુશી કર.” આ પ્રમાણે કુમારને આજ્ઞા આપી રાજાએ પોતાની પુત્રીને બોલાવી તેને આ પ્રમાણે વિશેષ કાર્યનો ઉપદેશ આપ્યો—“હે પુત્રી ! પોતાનો પતિ પોતાની પાસે આવે ત્યારે ઉભા થવું, તેની સાથે વાત કરવામાં નમ્રતા રાખવી, તેના ચરણ ઉપર દૃષ્ટિ રાખવી, તને જે-સવા આસન આપવું, તેની સર્વ સેવા જાતે કરવી, તેના સુતા પછી પોતે સુવું, અને તેના જગ્યા પહેલાં પોતે શય્યાનો ત્યાગ કરવો. આ પ્રમાણે પૂર્વાચાર્યોએ કુલવધૂના શુદ્ધ ધર્મો કહેલા છે.” આ પ્રમાણે રત્નમંજરીને શિખામણ આપીને રાજાએ પુત્રી સહિત કુમારને તેના ઘર તરફ જવા વિદાય કર્યો. કુમાર પણ પોતાની પ્રિયા, પોપટ અને મિત્ર વિદાધરો સહિત મોટા વિમાનમાં આરૂઢ થઈ આકાશ માર્ગે ચાલ્યો. વિમાનમાં રહેલો કુમાર વાયુની જેમ આ-કાશને ઓળંગી ક્ષણવારમાં રત્નપુરની નજીક પહોંચ્યો. વિમાનને

આવતાં જોઈ લોકોએ તર્ક કર્યો કે—“શુ” આ સમુદ્રમાં ઉત્પન્ન થયેલા રત્નોના સમૂહોને વાસુએ આકાશમાં ઉછાળ્યા છે ? કે શુ સૂર્યાદિકે જ્યોતિષનો સમૂહ નિરંતર બ્રમણ કરવાના શ્રમના લયને લીધે આકાશમાંથી પૃથ્વી પર આવે છે ? કે ‘શુ’ પુણ્યના ફળને પ્રત્યક્ષ દેખાડવા માટે સ્વર્ગ પોતેજ અહીં આવે છે ?” આ પ્રમાણે પુરજનોને કદપના કરાવતી વિમાનની શ્રેણી શોભતી હતી. ત્યારપછી પ્રથમ પોપટ રાજ પાસે ગયો, ત્યાં સિંહાસન પર બેઠેલા પુત્રના શોકથી અત્યંત કષ્ટ પામતા રાજાને તેણે વિનાસિ કરી કે—“હે દેવ ! બેઠનો ત્યાગ કરો. આનંદને ધારણ કરો. કારણકે આ તમારો પુત્ર પ્રિયા સહિત અદ્ભુત લક્ષ્મીએ કરીને આવે છે.” તે સાંભળી પુત્રના આગમનથી રાજા અત્યંત હર્ષ પામ્યો, અને નગરમાં આ પ્રમાણે મોટા ઉત્સવોની શ્રેણી કરાવી—ઠેકાણે ઠેકાણે આશ્ચર્ય ઉત્પન્ન કરે તેવા માંચાઓ રચાવ્યા, દરેક દ્વારે તોરણો સહિત કેળના સ્તંભો ઉભા કર્યા, માર્ગમાં ઠેકાણે ઠેકાણે કલ્યાણકારક મોતીના સાથીઓ કરાવ્યા, કુમારથી ઉત્પન્ન થયેલા બાણે કીર્તિના સમૂહો હોય એવા ધ્વજો બંધાવ્યા, રાજમાર્ગમાં ચંદન અને કેસરના રસો છંટાવ્યા, વેશ્યાઓ દૃષ્ટિને શીતળતા ઉત્પન્ન કરે તેવું નૃત્ય કરવા લાગી, રાજપુત્રના મોટા ઉગ્ર પુણ્યને માણસો પાસે કહેતા હોય એમ મૃદંગ વિગેરે વાજિત્રોનો શ્રેણી ઉંચે સ્વરે વાગવા લાગી, સંધવા સ્ત્રીઓ મધુર સ્વરે ધવળ મંગળ ગાવા લાગી, અને બંદીઓ સ્ફુટ રીતે કુમારની ગિરૂદાવળી ઘોલવા લાગ્યા. આ પ્રમાણે અપાર ઉત્સવો થતા હતા, તે વખતે પરિવાર સહિત કુમાર પુરજનોને આશ્ચર્ય ઉત્પન્ન કરતો વિમાનમાંથી નીચે ઉતર્યો. પછી પોતાના મહેલમાં પ્રવેશ કરી માતા પ્રિતાના ચરણકમળમાં તેણે નમન કર્યું. તેઓએ પણ અત્યંત આનંદથી તેની પ્રસંશા કરી કહ્યું કે—“હે વત્સ ! તારા વિરહાગ્નિથી ઉત્પન્ન થયેલા જે તાપતું અત્યંત દુઃખ નિરંતર અમે અનુભવ્યું, તે સર્વ હમણાં તારા દર્શનરૂપી અમૃત રસે નાશ કર્યું છે. હવે તું તારૂં વૃત્તાંત અમને કહે.” તે સાંભળી કુમારે વિચાર્યું કે—“સતપુરૂષો પોતાતું નામ પણ ઘોલતા નથી, તો મારે મારૂં પોતાતું વૃત્તાંત શીરીતે કહેવું ?” એમ વિચારી તેણે ભૃગુદીની

સંજ્ઞા વડે પોપટમે આજ્ઞા કરી, ત્યારે તેણે તેનું સર્વ ચરિત્ર કહ્યું. તે સાંભળી રાજા અત્યંત આનંદ પામ્યો, અને પોતાના પુત્રને સર્વ રાજ્યનો ભાર ઉપાડવામાં સમર્થ થયો જાણી બુદ્ધિમાન રાજા બોલ્યો કે—“ હે વત્સ ! લોકમાં જ્યાંતિ પામેલી આશ્વમા (પૃથ્વી) નું મેં સારી રીતે અત્યાર સુધી પાલન કર્યું છે. હવે તેનો ભાર તારા ઉપર આદોષણ કરવા ઇચ્છું છું, અને સર્વ પ્રકારના સુખને કરનારી જે જિનાગમમાં ક્ષમા (ક્ષાંતિ) સંભળાય છે, તે બીજીજ છે, તો હે નિર્મળ હૃદયવાળા ! તેનાજ ભારને ઉપાડવા હવે અમારી ઇચ્છા છે. તે ભાર-સર્વસંવર (વિરતિ) વિના વહન કરી શકાય તેવો નથી, તેથી તું રાજ્યને અંગીકાર કર, અને અમે તે (સંવર) ને અંગીકાર કરીએ. શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે—માયાપને જિનલાષિત ધર્મના માર્ગમાં પ્રવર્તાવવાથી પુત્ર સારી રીતે અનૃણપણને પામે છે, અન્યથા પ્રકારે પામતો નથી. તે વિષે સ્થાનાંગમાં કહ્યું છે કે—“ આ હુનિયામાં ત્રણ જણ હુકમપ્રતિકાર્ય છે, તે આ પ્રમાણે—માતા પિતા ૧, સ્વામી ૨ અને ધર્માચાર્ય ૩. તેમાં કેટલાક ભક્તિવંત પુત્રો માતાપિતાને શતપાક અને સહસ્રપાક તેલ વડે અભયંગ કરી, સુગંધ ગંધદ્રવ્યવડે ઉદ્વેગન કરી, ઉજી જળ વડે સ્નાન કરાવી, સર્વ અલંકાર વડે વિભૂષિત કરી, મનોહર સ્થાંભીપાક (રાંધવા) થી શુદ્ધ કરેલા અઢાર પ્રકારના શાક સહિત સુંદર લોજન જમાડી જાવજીવ પર્યંત પોતાની પીઠ પર ચડાવી તેમને વહન કરે, તોપણ તે માતા પિતાએ કરેલાં ઉપકારનો બદલો વળતો નથી. પરંતુ જો તે માતા-પિતાને કેવળી લાષિત ધર્મ કંઠીને, પ્રજ્ઞાપના કરીને તે ધર્મમાં સ્થાપન કરનારો થાય, તો માતાપિતાનો તે અનૃણ થાય છે. ” ઇત્યાદિ. તે સાંભળીને રત્નસારે પણ “ શુર જનની વાણી ઓળંગવા લાયક નથી. ” એમ વિચારીને રાજાની આજ્ઞા અંગીકાર કરી. જે પિતાની વાણીનો સ્વીકાર કરે, તેજ પુત્ર કહેવાય છે. ત્યારપછી શ્રેષ્ઠ બુદ્ધિવાળા રાજાએ ઉત્સવ સહિત પુત્ર ઉપર સામ્રાજ્યનો ભાર સ્થાપન કર્યો, અને પોતે જ્ઞાનભાનુ નામના શુરની પાસે ચારિત્ર

અંગીકાર કર્યું. તે રાજર્ષિ હજાર વર્ષ સુધી હુષ્કર તપસ્યા કરી, કર્મનો ક્ષય કરી, કેવળ જ્ઞાન પામી મોક્ષે ગયા.

રાજ્યને લોગવતો રત્નસાર રાજા એકદા રાત્રીને છેલ્લે પહોરે દ્રવ્યથી અને લાવથી એમ બે પ્રકારે ભગ્વત થવાથી વિચારવા લાગ્યો કે—“ પૂર્વ જન્મમાં મેં એવું શું શુભ કર્મ કર્યું હશે ? કે જેથી આવા પ્રકારનું ઐશ્વર્ય અનાયાસે મને પ્રાપ્ત થયું ? જો કોઈ જ્ઞાનના અતિશયથી શોભતા શુર મહારાજ અહીં પધારે તો તેને આ વૈભવનો હેતુ પૂછીને હું શંકા રહિત થાઉં. ” આ પ્રમાણે તે વિચાર કરતો હતો, તેટલામાં રાત્રિ સમાપ્ત થઈ, અને ચોતરફથી અધકારના સમૂહનો નાશ કરી પ્રકાશ પ્રગટ થયો. ત્યારપછી તે નરનાથ પ્રાતઃક્રિયા કરીને સુધર્મા સભાને જેમ ઈદ્ર શોભાવે તેમ પોતાની સભાને જેટલામાં શોભાવતો હતો, તેટલામાં ઉદાનપાળે આવી રાજાને વિજ્ઞપ્તિ કરી કે—“ હે સ્વામી ! હમણાં આપણા કુસુમાકર નામના ઉદાનમાં ઘણા શિષ્યોના પરિવારવાળા, જિનાગમનો પાર પામેલા અને વિવિધ પ્રકારની લબ્ધિવાળા શ્રી વિનયધર નામના સૂરિમહારાજ પધાર્યા છે. ” તે સાંભળીને રાજાના શરીર ઉપર હર્ષથી રોમાંચરૂપી કંચુક વિકસ્વર થયો, અને તત્કાળ પોતાના વાંછિત અર્થની સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થવાથી અત્યંત હર્ષિત થઈ વિચારવા લાગ્યો કે—“ અહો ! મને આજે અકસ્માત શુર મહારાજનો સમાગમ થયો, તે વાદળા વના મેઘની વૃષ્ટિ થઈ, પુષ્પ વિના ફળની ઋદ્ધિ પ્રાપ્ત થઈ, અને માડું પુણ્ય પારપકવ થયું—ઉદયમાં આવ્યું. ” ત્યારપછી રાજાએ તેને પ્રીતિદાન આપી સંતુષ્ટ કર્યો. કેમકે વિવેકી મનુષ્યો કદાપિ ઉચિતનું ઉદ્ભવન કરતા નથી. પછી રાજા ગજેન્દ્રપર આરૂઢ થઈ પરિવાર સહિત અફળુત સમૃદ્ધિએ કરીને તરત જ તે ઉદાનમાં આવ્યો. ત્યાં રાજ્યનાં પાંચ ચિન્હો ÷ તણને શ્રી શુરને પંચાંગ પ્રણામ કરી ઉચિત સ્થાને બેઠો. શુર મહારાજે પણ રાજા વિગેરે સર્વ જનોને પુણ્ય લક્ષ્મીને પોષણ કરનારી ધર્મલાભની આશિષવડે સંતુષ્ટ કરી ધર્મદેશના આપી કે—“ હે ભવ્ય છવો !

÷ છત્ર, ચામર, મુકુટ, યાન અને ખડ્ગ એ પાંચ અભિગમ. કવચિત્ યાનને બદલે ઉપાનહ પણ ગણાય છે.

ઉત્તમ કુળાદિક સહિત આ કુર્લ્લ મનુષ્યભવ પાત્રીને પ્રમાદનો ત્યાગ કરી ધર્મનું સેવન કરે. કેમકે તે ધર્મ એકાંત હિતકારક તથા પરલોકમાં સહાયકારક વિગેરે શુભવાળો હોવાથી બંધુ અને ધનાદિક કરતાં પણ અતિ પ્રધાન કહેવાય છે. ” ઇત્યાદિક ધર્મદેશના સાંભળીને રાબાનું મન વ્રત લેવા તત્પર થયું, તોપણ પોતાનો પૂર્વભવ બાણવાની ઇચ્છાથી તેણે સફળરૂપે પૂછ્યું કે—“ હે સ્વામી ! મારા પર કૃપા કરીને મારા પૂર્વભવનું વૃત્તાંત કહો. ” ત્યારે શરૂ પણ ક્ષુતજ્ઞાનથી તેનો પૂર્વભવ બાણીને આ પ્રમાણે બોલ્યા—

આ ભરતક્ષેત્રમાં હાથીઓનું નિવાસસ્થાન વિશ્વાચળ નામનો પર્વત છે, તેની તળેટીમાં સોમપક્ષી નામની એક પલ્લી હતી, તેમાં ભદ્રિક સ્વભાવવાળો સોમ નામનો પલ્લીપતિ હતો, તેને નામથી તથા ક્રિયાથી પણ સોમા નામની પ્રિયતા હતી. એકદા દમઘોષ નામના મહર્ષિ સાથે જૂલા પડ્યા, તેથી અટન કરતા કરતા બાણે તેના પુણ્યથી પ્રેરાયા હોય તેમ તે પલ્લીમાં આવી ચડ્યા. તે સુનિષ્ણેને બુદ્ધિરહિત અને અત્યંત રૌદ્ર પરિણામવાળા બિલ્લો જેમ વાઘો ઉત્તમ બળદોને ઉપદ્રવ કરે તેમ ઉપદ્રવ કરવા લાગ્યા. પરંતુ કૃપાના સમૂહથી વિકસ્વર થયેલા તે નિપુણ પલ્લીપતિએ તેને બેઈ નરકથી પોતાના આત્માની જેમ તેઓથી તેમને સુક્ષ્મ કરાવ્યા, અને પછી ભક્તિ સહિત બાંતે તેમની સાથે જઈ તે ચતિઓને કોઇ નગરમાં પહોંચાડ્યા. દયાળુનો વિવેક એવોજ હોય છે. પછી પ્રસન્નતાથી પલ્લીપતિ તે ચતિઓને નમસ્કાર કરી પોતાના ઘર તરફ પાછો વળ્યો, તે વખતે સુનીશ્વરે તેને કહ્યું કે—“ હે ભદ્ર ! પુણ્યથી રહિત થયેલા બિલ્લોના ઉપદ્રવથી ઉત્તમ કરૂણાવાળા તેં અમને મૂકાવ્યા છે. એક સામાન્ય પ્રાણીનું રક્ષણ પણ મોટી સંપત્તિ આપનાર થાય છે, તો અતિચાર રહિત આરિજને પાળનાર મહાત્માનું રક્ષણ કરવાથી સમૃદ્ધિ પ્રાપ્ત થાય તેમાં શું આશ્ચર્ય છે ? તેથી આ પુણ્યના પ્રભાવથી તું સંપત્તિનું સ્થાન થઈશ, તોપણ તને પરિણામે હિતકારક થાય એવો કાંઈક ઉપકાર કરવા અમારી ઇચ્છા છે. ” ત્યારે તે પણ બોલ્યો કે—“ હે પૂજ્ય ! ભવિષ્ય કાળમાં જે હિતકારક હોય, તે આપ શીઘ્ર કહો, તેમાં હું નિરંતર યત્ન કરીશ. ”

ત્યારે તે ગુરુએ મોક્ષ લક્ષ્મીના ફૂલ સમાન પંચપરમેષ્ઠિના નમસ્કારનો તેની પાસે ઉપદેશ કર્યો, અને કહ્યું કે—“ આ નમસ્કારનું માત્ર સ્મરણ કરવાથીજ પ્રાણીઓની ભવ ભવના વિપત્તિઓ દૂર થાય છે, અને સંપત્તિઓ પ્રાપ્ત થાય છે. કહ્યું છે કે—જે પ્રાણીઓના કંઠની સમીપે શ્રી નમસ્કાર મંત્ર આગોડતો હોય, અર્થાત્ કંઠે થયેલો હોય, હૃદયમાં રટન કરાતો હોય તેમને ભૂત પ્રેતો ચાકર રૂપ થાય છે, વ્યંતરો વિદ્યન કરી શકતા નથી, યજ્ઞો તેમની રક્ષા કરવામાં તત્પર—સાવધાન હોય છે, વિવિધ પ્રકારની વ્યાધિઓ તેમને બાધા કરી શકતી નથી, તથા અગ્નિ, જળ અને વિષાદિકથી ઉત્પન્ન થતા ભયંકર ઉપસર્ગો તેમને અપકાર કરી શકતા નથી. આ મંત્ર સમગ્ર મંગળોભાગ પ્રથમ મંગળ છે, અને સર્વ આગમોનું રહસ્ય છે, જ્યેમ પડિતો કહે છે. જિનેશ્વરની પૂજા કરવા પૂર્વક આ મંત્રનો લક્ષ્ બાપ કરવાથી તીર્થંકર નામ કર્મ પણ બંધાય છે. તેમાં સંશય નથી. તેથી કરીને હે ભદ્ર ! આ મંત્રને તું હૃદયમાં ધારણ કર અને નિરંતર તેનું સ્મરણ કરજે. તેમ કરવાથી સર્વે અદ્ભુત સંપત્તિઓ તને પોતાની મેળેજ (અનાયાસે) પ્રાપ્ત થશે.” તે સાંભળીને પદ્મીપતિ મુનિ પાસે વિધિ સહિત તે મંત્ર શીખ્યો. પોતાના કલ્યાણકારક પદાર્થ ઉપર કયો સચેતન આદર ન કરે ? મુનિ પાસેથી ચિંતામણિરત્નની જેમ તે હર્લભ મંત્રને પામીને પોતાના આત્માને ધન્ય માનતો તે પદ્મીપતિ મુનિઓને નમસ્કાર કરી પોતાને ઘેર ગયો. પદ્મીપતિએ તે પંચ નમસ્કાર મંત્ર પોતાની પ્રિયાને પણ શીખવ્યો, ત્યારે તેણીએ તેને મોતીનાં હારની જેમ પોતાના કંઠનું આભરણ કર્યો. તે દંપતીએ હૃમેશાં તે મંત્રનો તપ, સ્તુતિ, બાપ, ધ્યાન અને પૂજા વિગેરે સર્વ વિધિપૂર્વક કર્યું અને ભવજીવ સુધી ભક્તિ પૂર્વક તેની આરાધના કરી. ત્યારપછી આયુષ્ય પૂર્ણ થયે મરણ પામીને તે પદ્મીપતિને જીવ તે પુણ્યના પ્રભાવથી તું રાજ થયો છે, અને તેની સ્ત્રી પણ મરીને આ તારી પ્રિયા રત્નમંજરી થઈ છે. અહો ! જગતમાં નમસ્કાર રૂપી રત્નની અદ્ભુત શક્તિ છે, કારણ કે તે એક જ મંત્ર સર્વ ઈચ્છિત સંપદાને આપનાર છે. ”

આ પ્રમાણે પોતાનો પૂર્વ ભવ સાંભળીને પ્રિયા સહિત

રાજાને જાતિસ્મરણ જ્ઞાન થયું, અને મનોહર સંવેગ પ્રાપ્ત થવાથી તેણે શુરને કહ્યું કે—“ હે પૂજ્ય ! એક ક્ષણવાર રાહ જુઓ. હું ઘેર જઈ મારા પુત્રને મારા રાજ્ય પર બેસાડી દીક્ષા લેવા આવું છું ” તે સાંભળી સૂરીશ્વરે પણ તેને ઉત્સાહ પમાડ્યો કે—“ હે રાજા ! તું ધન્ય છે, તારો જન્મ પવિત્ર છે, અને ખરેખર તું તત્ત્વને જાણનાર છે. કે જેથી પ્રતિબંધ રહિત આવી તારી બુદ્ધિ છે. તો હે શિષ્ટ ! તું વિલંબ કરીશ નહીં. કેમકે ધર્મના કાર્યમાં વિઘ્ન ઘણા હોય છે. ” ત્યારપછી રાજાએ પોતાના મહેલમાં જઈ રત્નમંજરીના પુત્ર રત્નશેખરને રાજ્ય પર બેસાડ્યો, બીજા સર્વ પરિવારને યોગ્યતા પ્રમાણે સત્કાર કર્યો, અને અમારી પહેલ^૧ પૂર્વક જિનચૈત્યોમાં અક્ષાઈ ઉત્સવ કર્યો. ત્યારપછી પોતાના પુત્ર રત્નશેખર રાજાએ તેનો ચંનિકમણ ઉત્સવ કર્યો, તે દીન દીન જનોને મોટું દાન આપવા લાગ્યો, અને “ ચિરકાળ સુધી તમે ચારિત્રને પાળો ” એવી પુરજનોની વાણી કષ્ટપથમાં કરતો (સાંભળતો) તે રાજા ઉદાનમાં આવ્યો, અને તેણે શુરને વિજ્ઞાપિત કરી કે—“ હે પ્રભુ ! મારા પર કૃપા કરીને સંસાર રૂપી ઉઠા કૂવામાં પડતા એવા મને મારી પત્ની સહિત ત્રતરૂપી દોરડા વડે ખેંચી કાઢો. ” તે સાંભળી શુરએ તે રાજાને તેની સ્ત્રી સહિત દીક્ષા આપી. પછી તે રાજર્ષિએ થોડા વખતમાં ગ્રહણ અને આસેવના એ બન્ને શિક્ષા શીખી લીધી. છેવટ તે રાજર્ષિ દાતરડાની જેમ પવિત્ર ચારિત્ર વડે થોડા સમયમાં કર્મોત્તું નિર્મૂળ ઉન્મૂલન કરી મોક્ષ પદને પામ્યા. આ પ્રમાણે જો ધર્મમય એક જ રત્નને ગ્રહણ કર્યું હોય તો તે મોક્ષના સુખ વિગેરે મહા ફળને આપે છે, તો હે ભવ્ય જીવો ! તે ધર્મરત્નનો સંગ્રહ કરો કે જેથી તમને શીઘ્રપણે અદ્વિત સંપત્તિઓ પ્રાપ્ત થાય.

આ પ્રમાણે શુરની ધર્મદેશના સાંભળીને શુભ ભાવવાળા થયેલા રાજાદિક હર્ષ પામીને સમકિત વિગેરેને પામ્યા. ત્યારપછી અવસર જાણી સ્વચ્છ બુદ્ધિવાળા રાજાએ જેના જ્ઞાન રૂપી દર્પણમાં સર્વ પદાર્થો સંકેત્યા હતા એવા શુરને પૂછ્યું કે—“ હે પૂજ્ય ! આ પદ્માકરે પૂર્વભવમાં શું પુણ્ય કર્યું હતું ? કે જેથી દેવો પણ

તેને નિરંતર ઇચ્છિત સંપત્તિઓ આપે છે ? ” ત્યારે શુરૂ બોલ્યા કે—“ હે રાજેન્દ્ર ! આ પદ્માકરે પૂર્વ લવમાં જે પુણ્ય કર્યું હતું, તે હું કહું છું. તમે સાંભળો.

આ ભરત ક્ષેત્રમાં લોગપુર નામનું નગર છે. તેમાં રત્નનાં ચૈત્યો હોવાથી રાત્રિ પશુ દિવસ જેવી દેખાતી હતી. તેમાં નંદનવનની જેવો. નંદન નામે લક્ષ્મીવાન શ્રેષ્ઠી હતો, તેના સમકિત વિગેરે શુભો કલ્પવૃક્ષની જેમ શોભતા હતા. એકદં જ્ઞાનસાગર નામના સૂરિ મહારાજ ઘણા સાધુઓના પારવાર સહિત ચાતુર્માસ કરવાની ઇચ્છાથી ત્યાં આવ્યા. ત્યાં સન્નિયાય, યોગ, ધ્યાન અને તપની વૃદ્ધિ કરનારા તેઓ નિર્દોષ ઉપાશ્રયમાં સ્વસ્થ ચિત્તે રહ્યા. વર્ષાકાળમાં પૃથ્વી ઉપર સર્વ કેકાણે અક્ષુથી ન જોઈ શકાય તેવા સૂક્ષ્મ, ત્રસ અને સ્થાવર ઘણા સંમૂર્છિત જીવો ઉત્પન્ન થાય છે, તેઓની વિશેષ પ્રકારે રક્ષા કરવા માટે જિનેશ્વરોએ સુનિઓને વર્ષાકાળમાં કાષ્ટનું શયન અને આસન રાખવાની આજ્ઞા આપી છે. તેથી કરીને શ્રીશુરૂની આજ્ઞાથી અષાઠ માસની શુકલ દશમીને દિવસે કાષ્ટની શરૂઆત લેવા માટે બે સાધુઓ ગામમાં ફરતા ફરતા તે નંદન શ્રેષ્ઠીના પૂર્વ જન્મના પુણ્યયોગે જાણે કે જંગમ કલ્પવૃક્ષ હોય તેમ તેને ઘેર આવ્યા. જાણે મૂર્તિમાન ધર્મજ હોય તેમ તેમને પોતાના આંગણમાં આવ્યા જોઈ હર્ષના રોમાંચથી વ્યાપ્ત થયેલો નંદન તત્કાળ ઉભો થઈ સાત આઠ પગલા તેમની સન્મુખ જઈ ભક્તિથી વિધિપૂર્વક સારી રીતે વંદના કરી હાથ જોડીને બોલ્યો કે—“ અહો ! આજે મારા ગૃહાંગણમાં આપનું આગમન થયું છે, તે વાદળાં વિનાની વૃષ્ટિ જેવું થયું છે, મારવાડના દેશમાં કલ્પવૃક્ષની પ્રાપ્તિ જેવું થયું છે, ગરીબના ઘરમાં ચિંતામણિ રત્નની પ્રાપ્તિ જેવું થયું છે, અમાવાસ્યાની રાત્રિએ ચંદ્રના ઉદય જેવું થયું છે, ઉપર ક્ષેત્રમાં ધાન્ય પાકવા જેવું થયું છે, અને પર્વતના શિખર ઉપર કમળ વિકસર થાય જેવું થયું છે. આપ કૃપા કરીને આપના આવવાનું પ્રયોજન કરો, કે જેથી વસંત ઋતુવડે લતાની જેમ મારી પ્રીતિ વૃદ્ધિ પામે—મારા હૃદયમાં અધિક પ્રીતિ ઉત્પન્ન થાય.” ત્યારે તે બે માથી જે મોટા સાધુ હતા, તે બોલ્યા કે—“ અમે અમારા શુરૂની આજ્ઞાથી તમારી પાસે કાષ્ટની શરૂઆત (યાચવા) માટે આવ્યા છીએ.” તે સાંભળી શ્રેષ્ઠી અત્યંત

પ્રસન્ન થયો, અને કૌમળ, નિર્મળ, સારા સાંધાવાળું, શુદ્ધ કાષ્ઠનું બનાવેલું, ભાંગ્યા તુટ્યા વિનાનું, છિદ્ર રહિત અને દોષ રહિત એવું લાંબું શયનીય જાણે પોતાના ગુણનો સમૂહ હોય તેમ તેણે તેમની પાસે પ્રગટ કર્યું—તેમને દેખાડ્યું, તથા હર્ષથી કહ્યું કે—“પ્રસન્ન થઈને આ શયન ગ્રહણ કરો, હું મેંશાં આનો ઉપયોગ કરજો, તથા આ અત્યારથી આપનેજ સ્વાધીન હો.” તે સાંભળી મોટા સાધુ બોલ્યા કે—“હે શ્રેષ્ઠી ! તપસ્વીઓને માત્ર વર્ષાકાળમાંજ કાષ્ઠની શય્યા કલ્પે છે, હું મેંશાં કલ્પતી નથી. તેથી આ શય્યા તો તમારીજ છે, અમે તો માત્ર કાર્તિકી પૂર્ણિમા સુધી જ રાખવાના છીએ.” તે સાંભળી ‘ભલે, તેમ હો.’ એમ આનંદથી નંદને કહ્યું. તથા તે નંદન શ્રેષ્ઠીએ વિશાળ, નિર્મળ વિવિધ પ્રકારના અનુકૂળ ગુણો (દોરા) થી વણેલું જાણે પોતાનું પરલોકનું ભાતુંજ હોય તેમ એક કંબલ પથ્થુ આપ્યો. તે શ્રેષ્ઠીનો અધિક હર્ષ જોઈ તથા તે બંને વસ્તુનું એક-બીયપણું જોઈ અનુગ્રહ કરવામાં તત્પર તે સાધુઓએ તે બંને વસ્તુ ગ્રહણ કરી. ત્યારપછી તે બન્ને વસ્તુ લઈને તેઓ ગુરૂની પાસે આવ્યા, અને ઇર્ષ્યાપશિક્ષી પડિકમીને તે વસ્તુ ગુરૂને દેખાડી. તે શય્યામાં કંબલનો સંચારો પથરાય છે, તેના પર સૂરિરાજ વિશ્રાંતિ લે છે, અહો ! શ્રેષ્ઠીનું કેવું ભાગ્ય ? સ્વાધ્યાય, ધર્મદેશના, ધ્યાન, વાચના અને અધ્યાપન (ભણાવવું) એ વિગેરે વડે થાકી ગયેલા શ્રીગુરૂ મહારાજ શ્રુતની નીતિ વડે તેના પર વિશ્રાંતિ લેતા હતા. તેના પર વિશ્રાંતિ લેતા ગુરૂને જોઈજોઈને નિરંતર ‘હું ધન્ય છું’ એમ વિચારી પોતાના આત્માને અનુમોદતો (કૃતાર્થ માનતો) હતો. તેની તે અનુમોદનારૂપી નિર્મળ ચાંદ્રકા શય્યાદાનના પુણ્યરૂપી સમુદ્રને નિરંતર તરંગવાળી કરતી હતી. તે અગણ્ય પુણ્યના પ્રભાવે કરીને તે નંદન સ્વર્ગમાં દેવાગનાના ભોગને પ્રિય થયો. ત્યાં તે અલંગ અને અદ્ભુત વિસ્તારવાળા સ્વર્ગના ભોગો અનુભવીને પછી અહીં આ પદ્માકર દિવ્ય સુખનો નિધિરૂપ થયો છે. અક્ષય નિધિની જેવા તે શય્યાદાનના પુણ્યથી પ્રેરાયેલો તેનો પિતા તિલક શ્રેષ્ઠા કે જે સ્વર્ગમાં દેવ થયો છે, તે તેને સ્નેહની દૃઢ બુદ્ધિથી ગોભદ્રે શાલિભદ્રને આપી હતી તેમ ઇચ્છા પ્રમાણે વિવિધ પ્રકારની સુવર્ણનો મહેલ વિગેરે અદ્ભુત સંપત્તિ દિવ્ય શક્તિથી આપે છે. કહ્યું છે કે—“પુણ્યશાળી-

ના પૂર્વ જન્મનું પુણ્ય વિધતું હરણ કરે છે, વિપત્તિઓને છેદે છે, લક્ષ્મીનું પોષણ કરે છે, પ્રાપ્તિ નાશ કરે છે, રાક્ષ્ય લક્ષ્મીને વિસ્તારે છે, પ્રતિષ્ઠાના ઉદયને આપે છે, સુખને પુષ્ટ કરે છે, તથા દેવતાઓને ક્રિંકર બનાવે છે, (યાવત્તે) શું શું નિઃસીમ હિત નથી કરતું ?” આ પ્રમાણે શુર્યે કહેલા અને કર્ણને સુખ કરનારા પોતાના બે પૂર્વ ભવોને કર્ણે ગોચર કરીને પદ્મમાકર “ અહો ! શય્યાદાનનું કેવું પુણ્ય છે ? ” એમ વિચારી શુદ્ધ અંતઃકરણવાળો અર્ધ બિહાપોહ કરતાં જાતિ સ્મરણ જ્ઞાન પામ્યો. ત્યારપછી, હર્ષવટે પુષ્ટ થયેલો તે શ્રી શુર્યને પ્રણામ કરી વિનય પૂર્વક બે હાથ બેડી બોલ્યો કે—“ હે પ્રભુ ! હે ભગવાન ! આપે જે મારા પૂર્વ ભવાદિક કલ્યાણ, તે સર્વ તે જ પ્રમાણે થયા છે. હું પણ હમણાં જાતિ સ્મરણ થવાથી તે સર્વ સાક્ષાત્પણે બેઠે છું. અહો ! આપનું જ્ઞાન હદ વિનાનું છે. ” આ પ્રમાણે કહીને હર્ષથી શુદ્ધ બુદ્ધિવાળા તેણે શુર્યની પાસે બાર વ્રતથી વિસ્તારવાળો શ્રાદ્ધ (શ્રાવક) ધર્મ અંગીકાર કર્યો, અને “ મારે સુનિઓને નિરંતર શય્યાદાન કરવું. ” એવો ઉચ્ચ અભિશ્રદ્ધ તેણે આનંદથી લીધો. શુર્યે કહેલા તેનું મનોહર ચરિત્ર સાંભળવાથી ‘ અહો ! શય્યાદાનનું કેવું પુણ્ય છે ? ’ એ પ્રમાણે વિચારી શુદ્ધ અંતઃકરણવાળા થયેલા રાજાદિક તથા પદ્મમાકર પણ જિનેશ્વરે કહેલા પુણ્યની નિપુણતાવડે શોભતા સર્વે પોત પોતાને ઘેર ગયા. અપરિમિત સુકૃતો વડે જિન મતનો ઉદ્યોત કરતો અને પાત્રને વિષે નિર્દોષ શયનાદિક દાન કરવામાં તત્પર આ પદ્મમાકર ચિરકાળ સુધી શુદ્ધ વિધિ પૂર્વક શ્રાવક ધર્મની આરાધના કરી સ્વર્ગમાં ગયો. આ પ્રમાણે દેવ અને મનુષ્યના આઠ ભવ સુધી શય્યાદાનના પુણ્ય રૂપી કલ્પવૃક્ષે પ્રાપ્ત કરેલા અદ્ભુત ભોગના સમૂહને ભોગવીને છેવટ નિર્મળ ચારિત્ર યોગ પામીને કેવળ જ્ઞાન-દર્શન પ્રાપ્ત કરી તે પદ્મમાકર મોક્ષે ગયો. આ પદ્મમાકરના ઉદાહરણથી સુનિઓને શય્યાદાન આપવાનું અગણ્ય પુણ્ય છે, એમ સાંભળીને પવિત્ર ભાવવાળા હે બુદ્ધિમાન જનો ! તમે સારો રીતે વિધિ પૂર્વક શય્યાદાન કરવામાં યત્ન કરો !

इति पञ्चमः प्रकाशः ॥५॥

પ્રકાશ છટ્ટો. (૬)

હો ! જેનો દાનની પ્રસિદ્ધ રૂપી દીવો હજી સુધી બળે છે, તે વિશ્વના-પાવક આદિનાથ પ્રકાશને કરો. હવે ઉપદેશ દાનનો નિર્દોષ આસનનું દાનકરવારૂપ તથા પુણ્ય સમૂહના અંકુશ રૂપ ગ્રીણે લેઈ કહેવાય છે. વિવિધ પ્રકારના સૂક્ષ્મ જીવોના સમૂહવડે વ્યાપ્ત એવા કેવળ ભૂતળ ઉપર સુનિઓને બેસવાની તીર્થ કરોએ અનુસા આપી નથી. તેથી કરીને વર્ષાકાળે કાષ્ઠમય પ્રાસુક (નિર્દોષ) આસન ઉપર સુનિઓ બેસે છે, બાકીના શેષાકાળે ઉર્ણાના આસન ઉપર બેસે છે, તે કારણથી પુણ્યશાળી શ્રાવકે નિરંતર સમય પ્રમાણે સુનીશ્વરોને મોટા ભાવથી આસન દાન કરવું. જે મનુષ્ય પ્રસન્ન ચિત્ત વડે સુનીશ્વરોને આસન દાન કરે છે, તેને અવશ્ય સ્વર્ગ અને મોક્ષ રૂપી મહેલમાં આસન મળે છે. જેના આસનપર સુખે બેસીને સાધુઓ વાચના, અધ્યાપન વિગેરે ક્રિયાઓ સાધે છે, તે પુરૂષો ધન્ય અને પુણ્યવંત છે. સુનિઓને આસન દાન કરનાર પુરૂષને ચારિત્રની પ્રાપ્તિ સુલભ થાય છે. કારણ કે તેઓને ચારિત્રની ક્રિયામાં તેણે સહાય કરી છે. જે પુરૂષ સુનીશ્વરોને આસન દાન આપે છે, તેને ખીજા ભવમાં ઇંદ્ર અને ચક્રવર્તી વિગેરેના આસન પર બેસવાનું સુલભ થાય છે. જે પુરૂષ યતિઓને શુદ્ધ ભાવ પૂર્વક આસન દાન કરે છે, તે કરિરાજની જેમ મોટી રાજ્યલક્ષ્મીને પામે છે.

આસન દાન ઉપર કરિરાજની કથા.

ભરતક્ષેત્રની પૃથ્વીનું ભૂષણ કાંચનપુર નામે નગર છે, તે

સુવર્ણના મહેલો વડે ઉત્કૃષ્ટ શોભાને પામે છે. તે નગરમાં ધર્મ, અર્થ અને કામ એ ત્રણ પુરૂષાર્થો પરસ્પર બાધા પીડા સહિત પરસ્પર બાંધે અત્યંત મૈત્રીને પામ્યા હોય તેમ શુદ્ધ રીતે પ્રવર્તતા હતા. તે નગરમાં શત્રુઓનો નાશ કરનાર હસ્તી નામે રાજા હતો, તે નિરંતર નીતિ રૂપી લતાને વિકસવર કરવામાં મેઘ સમાન હતો. શુદ્ધમાં ફરેક શત્રુઓનું તે પંચત્વ કરતો હતો, તો પણ તે તેમના કુળનો ક્ષય કરનાર તરીકે પ્રસિદ્ધ થયો તે આશ્ચર્ય છે. તે રાજાને બાંધે પૃથ્વી પર આવેલી ટેવી હોય તેવી કંમલા નામની રાણી હતી. તે માત્ર નેત્રના નિમેષ ઉપરથી જ મનુષ્ય છે એમ જણાતું હતું. શીલરૂપ આભ્યંતર ભૂષણ વડે જ તે ભૂષિત હતી, તો પણ વ્યવહારથી બાહ્ય અલંકારોને તે ધારણ કરતી હતી. તે રાજાને ઘણી કાંતાઓ છતાં તે જ એક પ્રિય હતી. પુષ્પની જાતિઓ ઘણી છતાં જાઈના પુષ્પનીજ વિશેષ માન્યતા હોય છે. સર્વ પ્રકારે મનોહર મોટા રાજ્યને લોગવતાં તે રાજાને પ્રહરોની જેમ વરસો વ્યતીત થયા; પરંતુ તેના રાજ્યની ધૂસરીને ધારણ કરનાર એક પણ પુત્ર થયો નહીં, તેથી અત્યંત ખેદ યુક્ત થઈ તે વિચારવા લાગ્યો કે—“જરાવસ્થા મારા શરીરને પિશાચીની જેમ જીર્ણ કરે છે, અને મારા મસ્તક ઉપર ધર્મ રાજાના બાંધે દ્વંત આબ્યા હોય, એમ પળીયાં આબ્યાં છે. તો પણ હજી સુધી કુળના મંડન રૂપ પુત્રને મેં જોયો નહીં. કે જેથી વૃક્ષ રૂપ જેને આશ્રીને રાજ્ય લક્ષ્મીરૂપ લતા વૃદ્ધિને પામે. આ મોટી રાજ્યલક્ષ્મી મોટા પરિવાર સહિત છતાં પણ તારાઓ સહિત છતાં પણ અંદ્ર વિનાના આકાશની જેમ પુત્ર વિના શોભતી નથી. પુત્રને રાજ્ય પર સ્થાપન કરીને પછી હું પ્રમજ્યા અંગીકાર કરીશ, એવો ચિરકાળનો મારો મનોરથ શી રીતે સફળ થશે ? મારા પૂર્વજે જ ધન્ય હતા. કારણ કે તેઓ વૃદ્ધાવસ્થાનું સુખ જોયા પહેલાં જ પોતાના પુત્રને વિષે રાજ્ય સ્થાપન કરી તપસ્યા કરવા નીકળી જતા હતા. ” આ પ્રમાણે ચિંતાતુર અને પુત્રની પ્રાપ્તિને ઉપાય કરવામાં તત્પર

૧ એક એક શત્રુઓનું પાંચ પણ કરવાથી તેમના કુળની વૃદ્ધિ થવી લેખ્યો, જેથી ક્ષય કરનાર બની શકે નહીં, તેથી વિશેષ આબ્યો, તેના પરિહાર મારે પંચત્વ એટલે મરણ કરતો હતો. તેથી કુળનો ક્ષય કરનાર થયો.

તે રાજા વરસની જેવડા દિવસોને નિર્ગમન કરવા લાગ્યો. એકદા રાજાએ ભૂત, ભવિષ્ય અને વર્તમાનના ભાવો કહેવામાં નિપુણ નિમિત્તિયાને પ્રશ્ન પૂછ્યો કે—“હે વિદ્વાન! મારે પુત્ર ક્યારે થશે ? તેનો સંભવ શી રીતે છે ? અને તે કેવો ? થશે ? એ સર્વ હકીકત કહે. ” તે સાંભળીને ચર્મ ચક્ષુથી ન ભેઈ શકાય તેવી સર્વ હકીકત બ્યોતિષ શાસ્ત્ર રૂપ ચક્ષુ વડે સારી રીતે ભેઈને તેણે રાજાને કહ્યું કે—“હે રાજા ! રાજ્યનો ભાર ઉપાડવામાં ધુરધર તમારે પુત્ર થશે, પરંતુ તેનો સંભવ પુણ્યના પ્રભાવથી છે, એમ દેખાય છે. તેથી કરીને હે રાજા ! માત્ર એક અગણ્ય પુણ્યનેજ વિસ્તારો. કારણ કે મનની વાંછા પૂર્ણ કરવામાં એક પુણ્ય જ ચિંતામણિ રૂપ છે.” આ પ્રમાણે કહ્યુંને અમૃતની વૃષ્ટિ સમાન તેની વાણી સાંભળીને પ્રસન્ન થયેલા રાજાએ ઘણું દ્રવ્ય આપી તેને સંતુષ્ટ કર્યો. પછી ભાવતું હેતું અને વૈદે કહ્યું, એ કહેવત પ્રમાણે તેના વચનને માનતા રાજાએ સર્વજ્ઞે કહેલા ધર્મમાં જ મનને એકતાન કર્યું. તેથી તેણે રાણી સહિત પ્રાસાદ કરાવવા, પ્રતિમા ભરાવવી, જિનપૂજા કરવી, ગુરૂની સેવા કરવી, દાન દેવું, અમારી પ્રવર્તાવવી, દુષ્કર તપ કરવો અને શ્રી તીર્થની યાત્રા કરવી એ વિગેરે ધર્મકાર્યવડે નિર્મળ અને અનુપમ પુણ્ય એકઠું કર્યું, કે જેથી તેના સમગ્રપાપો શીઘ્રપણે ફેાતરાંની જેમ નાશી ગયાં—ઉડી ગયાં. ત્યારપછી કેટલેક કાળે શુભ આશયવાળી કમળા દેવીએ જેમ આકાશ ઘણા ઉલ્લસળ વાદળાંમાં ઢંકાયેલા સૂર્યને ધારણ કરે તેમ પુણ્યવંત ગર્ભને ધારણ કર્યો. તે જ રાત્રિમા તેણીએ અમંદ મહના સુગંધને વિષે લુબ્ધ થયેલા ભમરાના સમૂહથી શોભતા હાથીને સ્વપ્નમાં ભોળો. પ્રાતઃકાળે પુત્રની ઉત્પત્તિનો સાક્ષીરૂપ તે સ્વપ્ન રાણીએ રાજાને કહ્યો, તેણે રાજાના કાનનો અતિથિ થઇને રાજાને પ્રસન્ન કર્યો. । અનુક્રમે સમય પૂર્ણ થયે તેણીએ રોહણાચંદ્રની પૃથ્વી જેમ રત્નને પ્રસવે તેમ દેહીચ્છમાન કાંતિવડે સૂત્રિકાગૃહને પ્રકાશિત કરતા પુત્રને પ્રસવ્યો. તે સાંભળી રાજાએ અનુક્રમે નગરીના જનોને સુખકારક અને સમગ્ર યાચકોને ખુશ કરનાર પુત્ર

÷ અર્થાત્ તે કથન સાંભળીને રાજા હર્ષ-સંતોષ પામ્યો.

જન્મના મહોત્સવો કર્યા. પછી પૂજ્યવર્ગની પૂજા કરવા પૂર્વક રાજાએ કરિ (હાથી) ના સ્વમને અનુસારે તેનું કરિરાજ એવું સ્કુટ નામ પાડ્યું. વૃદ્ધિ પામતા આ કુમારની સાથે ચંદ્રની સ્પર્ધા શી રીતે ઘટે ? કારણ કે આ કુમાર યોતેર કળાઓને પામ્યો હતો, અને ચંદ્ર તો સોળજ કળાને પામેલો હતો. રાજાએ તે કુમારને ઉત્સવ પૂર્વક નિર્મળ લાવણ્ય રૂપી જળની નદી સમાન મનોહર અંગવાળી રમણીઓ (સ્ત્રીઓ) પરણાવી.

અન્યદા વનના દાવાગિનિ જેવા સંસારથી ઉત્પન્ન થયેલા તાપને નવા મેઘની જેમ સમાવતો અને સમતા રસયુક્ત શુદ્ધો ધર્મોપદેશ સાંભળીને હસ્તી રાજાએ વૈરાગ્ય રસના સમૂહવડે મનને પૂર્ણ કર્યું. તેથી વિષ જેવા વિષય સુખમાં વિમુગ્ધ થયેલા રાજાએ પોતાના સામ્રાજ્ય ઉપર કરિરાજને મોટા ઉત્સવ પૂર્વક સ્થાપન કર્યો. પછી તેણે મોટા ઉત્સવવડે પ્રશસ્ત દીક્ષાનો આશ્રય કર્યો. શુદ્ધ બુદ્ધિવાળા કદાપિ આત્મહિત કરવામાં યુક્તતા નથી—પ્રમાદ કરતા નથી. તે રાજર્ષિ ઘણા વર્ષો સુધી દુષ્કર ચારિત્ર કરણી—તપસ્યાને અતિચાર રહિત પાળીને ઉત્તમ ગતિ પામ્યા. ત્યારપછી સ્વર્ગના રાજ્યની જેમ પોતાના મોટા સમૃદ્ધિવાળા રાજ્યને હોગવતો અને સર્વ તેજસ્વીઓમાં શ્રેષ્ઠ એવો તે કરિરાજ નામનો રાજા શોભતો હતો.

એકદા તે કાચનપુરમાં દ્વરદેશથી કોઇક અપાર બુદ્ધિવાળો અને કળાનો નિધિરૂપ સુમતિ નામનો ^૧રથકારનો પુત્ર આવ્યો. પ્રસન્ન થયેલા સાક્ષાત્ વિશ્વકર્માએ તેને ઘણી, અતુલ્ય અને સર્વ જનોને વિસ્મય કરનારી શિલ્પકળા શીખવી હતી. તેની જ્ઞાતિ નહીં જાણતા છતાં પણ કળાવાન હોવાથી તેને તે નગરના રહીશ કોઇ રથકારે પોતાની પુત્રી પરણાવી. કળા જ સર્વત્ર ગૌરવતાને પામે છે. તે રથકાર પુત્રે ત્યાં જ નિવાસ કરી તેણીની સાથે ક્રીડા કરતાં કેટલોક કાળ લીલામાત્રમાં વ્યતીત કર્યો. તેના સાસરીઆઓ હંમેશા રથાદિક કરવા માટે શ્રેષ્ઠ કાષ્ટ લેવા અરણ્યમાં જતા હતા, તે વખતે

તેમની સાથે તે પણ જતો હતો, પરંતુ કાંઈપણ લેતો નહોતો. કારણ કે પ્રવીણ પુરૂષની મતિ જેવી તેવી વસ્તુ ઉપર ઠરતી નથી. તે જોઈ તેના સાળાઓએ તેને કહ્યું કે—“હે બાળક જેવા બનેલી ! તમે આ ઉત્તમ ઉત્તમ કાષ્ટને પણ કેમ લેતા નથી ?” ત્યારે તે બોલ્યો કે—“હે સાળાઓ ! હું આમાં કોઈ ચોખ્ખ કાષ્ટ જોતો નથી.” તે સાંભળી પરસ્પર હાથ તાળીયો દેતા સાળાઓ હસીને બોલ્યા કે—“અહો ! આ મૂર્ખ છતી આંખે લાકડાંને દેખતો નથી. અહો ! સુંદર કાષ્ટોને મૂકી મૂકીને ચાલ્યો જાય છે. અહો ! આ બનેલીનું વિવેકીપણું કોઈ અલોકિક છે. અથવા તો આ આપણા બનેલી ગાંઠો જ લાગે છે. આવો હુશીઆર બહેનનો પતિ ભાગ્યથી જ મળે છે.” આ પ્રમાણે સાળાઓની કરેલી મશ્કરીને હસી કાઢી જાણે પોતે સાંભળતો જ નથી—એમ રહેતો હતો. બુદ્ધિમાનની બુદ્ધિ અગાધ હોય છે.

એકઠા સાળા વિગેરેની સાથે અરણ્યમાંથી પાછા આવતાં તેણે કોઈ ચિતામાં અધુરું બળેલું શ્રેષ્ઠ કાષ્ટ જોયું. તે લેવાનું તેનું મન જોઈ હાસ્યવદે પડેલા મુખવાળા સાળાઓએ તેની અનેક પ્રકારની હાંસી કરી, તો પણ તેણે ચિતાના મનુષ્ય પાસે અત્યંત આગ્રહ પૂર્વક માગીને લીધું. પછી ઘેર આવી તે કાષ્ટ વડે જાણે પોતાના આત્માને દ્રવ્યનો સમૂહ પીરસવા માટે હોય એવી એક સુંદર દર્વી (કહંછી) બનાવી. પછી તેણે પોતાની સ્ત્રીને કહ્યું કે—“હે પ્રિયા ! આ દર્વી વડે દેવાતી વસ્તુ ખૂટશે નહીં, તેથી આ દર્વી એક લક્ષ દ્રવ્યે કરીને વેચવાની છે, અન્યથા વેચવી નહીં.” આ પ્રમાણે પોતાની હુશિયાર સ્ત્રીને શિખામણ દઈને પતિએ તેને ચૌટામાં વેચવા આપી. ત્યારપછી પ્રાતઃકાળે તે વિચક્ષણ સ્ત્રી પતિની શિક્ષા સંભારતી હાથમાં તે દર્વીને ઉંચી રાખી ચૌટામાં બંધને રહી-બેઠી. ‘આ દર્વી શી રીતે દેવી છે ?’ (તેની શી કીમત છે ?) એમ આહંકારે પૂછ્યું, ત્યારે તેણીએ કહ્યું કે—“જે પુરૂષ પૂરેપૂરાં લક્ષ દ્રવ્યને અપે, તેજ આને ગ્રહણ કરે તેમ છે.” તે સાંભળી વિચાર કર્યા વિનાજ તે આહંકારે હાસી સહિત કહ્યું કે—“જો લાખ લેવાની તારી ઇચ્છા હોય તો પીપળે જા. (પીપળાના

વૃક્ષ ઉપર ઘણી લાખ હોય છે.) ” કેટલાક ચતુર પુરુષોએ તેણીને પૂછ્યું કે—“ હે ભદ્રે ! આતું આટલું બધું મૂલ્ય કેમ કહે છે ? ” ત્યારે તે બોલી કે—“ આનો પ્રભાવ સાવધાન થઈને સાંભળો— આ દર્વીશી અપાતી ચીજ કદાપિ ઝોછી થતી નથી, તેથી આતું લાખ દ્રવ્યતું મૂલ્ય પણ ઘણું જ ઝોછું છે. હે મનુષ્યો ! હું શુભાતું જ મૂલ્ય કહું છું. કાષતું મૂલ્ય કહેતી નથી. કેમકે કદપલતા કાષ રૂપે છે તો પણ શું તે અમૂલ્ય નથી ? ” આ પ્રમાણે તેણીએ શુભનો ઉત્કર્ષ (અધિકપણ) કહ્યા છતાં પણ અવિશ્વાસને લીધે કેમકે તે દર્વી ખરીદ કરી નહીં. અર્થે (અવિશ્વાસ) ના વિલાસને ધિક્કાર છે. જે પુરુષ જે વસ્તુના શુભને બાજુતો ન હોય, તે પુરુષ તેમાં આદરવાળો હોતો નથી. કેમકે ધરાખ સ્વાદિષ્ઠ છે, તો પણ ઉંટ તેની સામું પણ જોતો નથી. છેવટ સાચંકાળને સમયે રાબનો મોટો મંત્રી ત્યાંથી નીકળ્યો. તેણે તેણીને પૂછ્યું, ત્યારે પણ તેણીએ તે જ જવાબ આપ્યો. તે સાંભળી “ મણિ, મંત્ર અને ઔષધિનો મહિમા વાણીથી કહી શકાતો નથી, અને પૃથ્વી બહુ રત્નવાળી છે. ” એમ વિચારી તે વિચક્ષણ મંત્રીશ્વરે તેણીના મનને વિશ્વાસ પમાડી તે દર્વી ગ્રહણ કરી. પછી પોતાને ઘેર આવી રાત્રિનો સમય થયે તે દર્વી રૂપાના પાટલા પર સ્થાપન કરી તેની કપૂર અને પુષ્પ વિગેરે સામગ્રી વડે પૂજા કરી તે નિપુણ મંત્રી સુધ ગયો. પછી પ્રાતઃકાળે ઉઠી પ્રધાન તે દર્વી વડે જે જે વસ્તુ આપવા લાગ્યો, તે સર્વ ચક્ર-વર્તીના નિધાનની જેમ અક્ષય થઈ. આ પ્રમાણે તેના શુભનો ઉત્કર્ષ જોઈ મંત્રીને પ્રતીતિ થઈ, તેથી તે સ્થકારને ઘેર તેણે લાખ દ્રવ્ય મોકલ્યું. ત્યાર પછી પ્રધાને રાજા પાસે જઈ સ્થકારની બનાવટના શુભ કહેવા પૂર્વક તે દર્વી તેને દેખાડી. પ્રધાનો દીર્ઘદષ્ટિવાળાજ હોય છે. તે સાંભળી આશ્ચર્ય પામેલો રાજા તેની પરીક્ષા કરી હર્ષ પામ્યો. અને તેને તેણે કાશ (ખબના) માં સ્થાપન કરી. કોણ કદપલતાનો ત્યાગ કરે ? “ તે શિદ્ધી (કારીગર) ફરી પણ આતું શિદ્ધ કરે, તો તે મારા મનના વિનોદને માટે હંમેશાં તમારે મને દેખાડવું. ” એમ રાજાએ મંત્રીને કહીને ઘણી પ્રસન્નતાથી કાશના અધિકારી પાસેથી મંત્રીને લક્ષ દ્રવ્ય અપાવ્યું. અહીં તે સ્થકારના

સાળા વિગેરે “ અહો ! આ બનેલીની કુશળતા અદ્ભુત અને અતુલ છે. ” એમ કહી હર્ષથી વિકસ્વર નેત્ર કરી તેની પ્રશંસા કરવા લાગ્યા. તેના સાસરીયા વિગેરે બીજા પણ તેને અત્યંત બહુમાન આપવા લાગ્યા. લક્ષ્મી જેના સુખ સાસું બુઝે છે, તેની સન્સુખ કોણ ન થાય ?

અન્યદા તે રથકારે અરણ્યનાં કાષ્ઠો બેતાં બેતાં એક દિવ્ય દળ બેચું, તેથી તે લઇને તેણે ઘેર આણ્યું. વિદ્વાનોની દૃષ્ટિ સારભૂત વસ્તુ ઉપર જ હોય છે, જગતમાં બ્રમણ કરવાથી ખેદ પામેલી લક્ષ્મીને જાણે પોતાના ઘરમાં વિશ્રાંતિ આપવા માટે જ હોય તેમ તેણે તે કાષ્ઠનો મનોહર પથ્થક બનાવ્યો. પછી તેણે પોતાની પ્રિયાને તે પથ્થક આપી પ્રથમની જ જેમ શિક્ષા દઇ તેને વેચવા માટે ચૌટામાં મોકલી. તે સ્ત્રી પણ પથ્થકને લઇને પ્રાતઃકાળે ચૌટામાં ગઇ. ગ્રાહકોએ મૂલ્ય પૂછ્યું, ત્યારે તેણીએ લક્ષ દ્રવ્ય મૂલ્ય કહ્યું. કેટલાએક તો લક્ષનું શ્રવણ કરવાથી ભય પામીનેજ તેની સમીપે આવ્યા નહીં. શું પુણ્ય રહિત પ્રાણીઓ કદપવૃક્ષની સમીપે આવી શકે ? મૂર્ખપણાને લીધે કોઈ પણ મનુષ્યે તે પથ્થક લીધો નહીં, અપરીક્ષકો રત્નની પરીક્ષા કરી શકે જ નહીં. અથવા તો તેવી વસ્તુ જેવા તેવાને ઘેર રહી શકતી નથી. શું ચિંતામણિ રત્ન જેવાતેવાના હાથમાં રહી શકે ? દિવસને છેડે સાયંકાળે મંત્રીએ આવી તેણીને પૂછ્યું, ત્યારે તેણીએ પણ સ્પષ્ટ રીતે તેજ પ્રમાણે મૂલ્ય કહ્યું, તેનો શુભ પૂછ્યો, ત્યારે તે બોલી કે—“ રાત્રિને વિષે તેમાં સુતેલા પુરૂષ જ તેના શુભ જાણશે. આ પથ્થકનો શુભ જોયા પછી જો તમને રૂચે તો આનું મૂલ્ય મને આપવું, અને ન રૂચે તો મારે પથ્થક જ પાછો આપવો. ” આવું તેણીનું યુક્તિવાળું વચન અંગીકાર કરીને મંત્રીશ્વર જાણે ભેટણું લાવ્યો હોય તેમ તે પર્યંક રાજાપાસે લાવ્યો, અને બોલ્યો કે—“ હે સ્વામી આ પથ્થક તે જ શિલ્પીએ કર્યો છે, અને આનો શુભ રાત્રિને વિષે આની અંદર સુતેલાથી જ જાણી શકાય છે. ” તે સાંભળીને રાજાએ તે માંચાની યુગ્પાદિક વડે પૂબ કરી, પછી સાયંકાળની વિધિ કરીને, તેમા કૌતુકથી સુતો. તેમાં સુખેથી સુતા

છતાં પણ આજીવિકાની ચિંતાથી દરિદ્ર માણસને જેમ નિદ્રા ન આવે, તેમ રાજાને તેનું માહાત્મ્ય જોવાની ધૃત્તાથી નિદ્રા આવી નહીં, તેટલામાં દિવ્ય પ્રભાવને લીધે તે પત્યંકના ચાર પાયાઓ જાણે કોઈ વિક્રાન હોય તેમ પરસ્પર વાર્તા કરવા લાગ્યા કે—“અરે! આપણે જેના સમગ્ર કર્મ ક્ષીણ થયા હોય એવા પુરૂષની જેમ શા માટે ખેતી રહેવું જોઈએ? બુદ્ધિ રહિત પુરૂષોનો સમગ્ર નિદ્રાદિત્ત પ્રમાદમાં જ તો રહે છે. આશ્ચર્યકારક કથા, નૃત્ય અને સંગીત વિગેરેના વિનોદ વિના આપણને આ ત્રણ પહોરવાળી રાત્રી પણ કરોડ પહોરવાળી (હોય એવી લાગી) થશે. તેથી કરીને આપણે રાત્રિને સુખે નિર્ગમન કરવા માટે કાંઈક આશ્ચર્યકારક અને રસવટ મનોહર કથાની પ્રસ્તાવના કરીએ. ” તે સાંભળી રાજા પણ “ દિવ્ય ભાષાવડે બોલતા આ કાષ્ઠના પાયા કેવી કથા કરશે ? ” એમ વિચારી આશ્ચર્ય પાત્રી સાવધાન થયો.

પછી તે ચાર પાયામાંથી પ્રથમ જાણે વાચાળ હોય તેમ પહેલો બોલ્યો કે—“ શાસ્ત્રોમાં ચાર પુરૂષાર્થો સંભળાય છે. પરંતુ તેમાં એક કામ પુરૂષાર્થ જ પ્રધાન છે. કારણ કે તે એકમાંજ એકાંત સુખ સમાયેલું છે. ઉદાર એવા શબ્દ, રૂપ વિગેરે ભોગ વિલાસમય આ કામજ છે. તેથી વિશ્વમાં મનોહર આ કામજ સર્વ પ્રકારના સુખનું કારણ છે. ક્ષુધા તૃષ્ણા વિગેરેથી ઉત્પન્ન થયેલું જે દુઃખ અનુભવાય છે, તે પ્રકાશને અભાવે અંધકારની જેમ કામના અભાવથી જ અનુભવાય છે, આ કામની જેમ અર્થમાં એકાંત સુખનું કારણપણું મનાતું નથી, કેમકે અર્થની પ્રાપ્તિ કરવામાં, ખર્ચ કરવામાં અને રક્ષણ કરવામાં દુઃખજ સમાયેલું છે. કહ્યું છે કે—જે દુર્ગમ અરણ્ય અને સમુદ્ર વિગેરેમાં ગમન કરવું પડે છે, જે નીચ પુરૂષની સેવા કરવી પડે છે, જે માતા, પિતા અને બંધુ વિગેરેને મારે છે, જે ચોરી વિગેરે દુષ્કર્મ કરાય છે, જે સમગ્ર રાત્રિ જાગરણ કરાય છે, તથા જે દીન વચનાદિત્ત બોલાય છે, તે સર્વ પ્રસિદ્ધ એવા ધનની જગતને આકુળ વ્યાકુળ કરનારી દુષ્ટ ચેષ્ટાજ છે. જો કદાચ કામભોગમાં અર્થનો હિપયોગ થાય, તોજ તે સુખકારક થાય છે, નહીં તો મગ્ગજ શેઠની જેમ દુઃખહાયક નિવડે છે.

અને ધર્મ તથા મોક્ષ તો ધૂર્ત જનની કદપનારૂપી શિદ્ધીએ કદપેલા છે, તેઓ પ્રત્યક્ષના વિષયથી દૂર હોવાથી અછતા અને અતાત્વિક છે. પ્રાણીઓને પૂર્વના પુણ્ય અને પાપના યોગથી શુભ અને અશુભ થાય છે, એમ જે કહેવું તેમાં પણ એકાંત નિયમ નથી. કારણકે કોઈ પથ્થર પ્રતિમારૂપે થઈ પૂજાય છે, અને કોઈ પથ્થર પગે અથડાય છે, તેમાં કાંઈ પુણ્ય પાપ વિગેરે કારણ નથી. જે મોક્ષમાં રૂપ, રસ, ગંધ, સ્પર્શ, વચન, વર્ણ, ઇન્દ્રિયા, બુદ્ધિ, સુખ, દુઃખ વિગેરે કાંઈ પણ નથી, તે મોક્ષમાં અને આકાશના પુષ્પમાં કાંઈ પણ વિશેષ નથી. (અર્થાત્ મોક્ષ અછતો-કલ્પિત માત્ર જ છે.) કદાચ ધર્મ અને મોક્ષ તાત્ત્વિક-સત્ય છે એમ માનીયે, તો પણ તેના પર બુદ્ધિમાન પુરૂષ આદર કરવા જેવું નથી. કારણકે બુદ્ધિમાન પુરૂષ સુખના અભિલાષી હોય છે; અને આ ધર્મ તથા મોક્ષ તો દુઃખથી સંધાય છે (કષ્ટ સહન કરવાથી તેઓ સિદ્ધ થાય છે.) તે આ પ્રમાણે—જે ભયંકર ઉપસર્ગોને સહન કરે છે, જે નિરંતર મોટી તપસ્યાઓ વડે સમગ્ર શરીરને શુષ્ક કરે છે, જે ઘણા મળવું સ્થળ હોય છે, જે સર્વ મનોહર પદાર્થોના સમૂહમાં ઈંદ્રિયોને નિયમમાં રાખે છે, જે મોટા તાપ, ટાઢ, વિગેરેથી ઉત્પન્ન થતા કષ્ટને નિરંતર સહન કરે છે, અને જે કાચોત્સર્ગ વિગેરે ક્રિયાઓ કરવામાં અત્યંત ધીરજવાન હોય છે, તેવો જ પુરૂષ વિધિ પ્રમાણે ધર્મનું આરાધન કરવા સમર્થ થાય છે. મોક્ષ પ્રાપ્ત કરવામાં પણ આવો જ પુરૂષ સમર્થ હોય છે, તે સિવાય બીજો કોઈ પણ સમર્થ નથી. અને આવું કષ્ટ કરવાથી પણ પરલોકમાં સુખની પ્રાપ્તિ થાય છે, તે તો માત્ર સોગન આપીને સાચું મનાવવા જેવું છે. જે પુરૂષ કામો પ્રાપ્ત થયા છતાં પણ અધિક સુખ મેળવવામાં લોભી થઈને તે કામોનો ત્યાગ કરે છે તેને વાનરની જેમ અપાર પશ્ચાત્તાપ થાય છે, તેની કથા આ પ્રમાણે—

એક અરણ્યને વિષે પરસ્પર પ્રીતિવાળા વાનર અને વાનરી રહેતા હતા, તેઓ પરસ્પરના વિયોગને સહન કરતા નહોતા. તેઓ બંને એક દોરડાથી બંધાયેલા હોય તેમ વૃક્ષ ઉપર ચડવું, તેનાથી ઉતરવું, કુદકા મારવા, એ વિગેરે સર્વ ક્રીડાઓ સાથેજ કરતા

હતા. એક દિવસ ગંગા નદીને કાંઠે વાનરી સાથે રમતો તે વાનર
 રવાનીરના વૃક્ષ ઉપરથી અબ્બણુતા પૃથ્વી પર પડ્યો. તરતજ તે
 તીર્થના પ્રભાવથી તે વાનર બાણે કે તેણે વિદ્યા સાધી હોય તેમ
 દેવકુમારની જેવો સુંદર મનુષ્ય થયો. તેને તેવો જોઈને વાનરી
 પણ તેજ માર્ગે પડીને તત્કાળ દેવાંગના જેવી નારી થઈ. પરસ્પર
 નવા થયેલા પ્રેમના અતિશયને ધારણ કરતા તે બન્નેએ પ્રથમની
 જેમ રાત્રિ દિવસ વિયોગ રહિત ચિરકાળ સુધી વિલાસ કર્યો. કોઈ
 દિવસે પતિએ પ્રિયાને કહ્યું કે—“ જેમ આપણે પહેલાં તિર્થંચમાથી
 મનુષ્ય થયા હતા, તેમ હમણાં આપણે દેવ થઈએ. ” ત્યારે તેણીએ
 પતિને કહ્યું કે—“ હે દેવ (સ્વામી) ! દેવપણાનું કાંઈ પ્રયોજન
 નથી. મનુષ્યના ભોગો જ ભોગવીયે. કારણ કે અસતોષ સર્વ
 દુઃખોની ખાણ છે. ” આ પ્રમાણે તેણીએ નિષેધ કર્યા છતાં પણ તે
 મૂઠે અતિલોભને લીધે પૂર્વની જેમ તેજ વૃક્ષ ઉપરથી કાંઈ
 પણ ડર રહિત અંધાપાત કર્યો. હવે તે તીર્થનો પ્રભાવ એવો છે
 કે—જો તિર્થંચ પડે તો તે મનુષ્ય થાય, અને મનુષ્ય પડે તો તે દેવ
 થાય. પરંતુ જો ફરીથી પડે તો પાછા હતા તેવા જ થાય છે. તેથી
 ફરીને તે પુરૂષ ફરીથી અંધાપાત કરવાથી પાછો વાનર થઈ ગયો.
 તેને વાનર થયો જોઈને તે સ્ત્રીએ તેના જેવું કયું નહીં. ત્યાં એક
 દિવસ રાજાના સીપાઈઓએ અદ્ભુત સૌભાગ્યવાળી તેણીને જોઈ
 તેણીને રાજાને સોંપી. કારણકે જે સ્વામી રહિત હોય તેનો સ્વામી
 રાજાજ હોય છે. રાજાએ તે મનોહર આકૃતિવાળીને હર્ષથી પોતાની
 પટ્ટરાણી કરી. કેમકે સારા લક્ષણવાળી આકૃતિ લક્ષ્મીની
 સાક્ષી છે. તે વાનરને કોઈ નટ લોકોએ પકડીને તેને નાટ્ય
 શીખવ્યું. પછી એક દિવસે તેજ રાજાની પાસે તે નટોએ નૃત્ય
 પ્રારંભ્યું. તેમાં તે વાનર પાસે તેઓએ અદ્ભુત નૃત્ય કરાવ્યું.
 તે વખતે રાજાના અર્ધ આસન પર બેઠેલી તે સ્ત્રીને જોઈ વાનર
 રાવા લાગ્યો. પોતાની પ્રિયાને જોઈ જોઈને તથા પૂર્વનું સુખ
 સંભારી સંભારીને વારંવાર અશ્રુપાત કરતા તે વાનરે અત્યંત
 પશ્ચાત્તાપ કર્યો. બાલવામાં ચતુર તે રાણીએ પણ તેને ઝોળખીને

કહ્યું કે—“હે કપિ ! પોતે વાવેલા અવિવેક રૂપી વૃક્ષનું ફળ લો-ગવ.” રાજા વિગેરે પણ તેણીની પાસેથી તેનું વૃત્તાંત સાંભળીને અત્યંત વિસ્મય પામ્યા, અને સર્વ આપત્તિઓનું મૂળ અસંતોષ છે એમ માનવા લાગ્યા. તેથી કરીને જે મનુષ્ય આ લવમાં કામોને પામ્યા છતાં પણ પરલોકમાં અધિક સમૃદ્ધિ મેળવવા માટે કલેશોને સહન કરે છે, તે વાનરની જેમ પાછળથી અત્યંત પશ્ચાત્તાપ પામે છે. આ પ્રમાણે સર્વ પુરૂષાર્થમાં કામનું જ પ્રથમ સ્થાન છે—મુખ્યતા છે, એમ સિદ્ધ થાય છે.

આ પ્રમાણે સાંભળીને બોલવામાં ચતુર બીજા પાયાએ તેને કહ્યું કે—“હે વાદી ! તેં જે કહ્યું તે યુક્તિ યુક્ત નથી. કારણકે સર્વ પુરૂષાર્થમાં અર્થનીજ પ્રધાનતા સિદ્ધ થયેલી છે. કેમકે કામનું મૂળ કારણ અર્થ જ છે. અર્થ વિના કામનો અસંભવ છે. કામના અર્થોનો અર્થને માટેજ કલેશ પામતા દેખાય છે. સમગ્ર સુખનું હેતુ પણ વિત્તનું જ ઘટી શકે છે. કારણ કે માત્ર વિત્તને જોવાથીજ બાળકનું મન પણ ઉલ્લાસ પામે છે. વળી હે વાદી ! તેં અર્થનો યોગ છતાં પણ જે મમ્મણ શેઠનું દુઃખ વર્ણવ્યું, તે અયોગ્ય છે; કારણ કે તે દુઃખ તેની કૃપણતાએ કરેલું છે. (કાંઈ અર્થે દુઃખ કયું નથી.) ધનવટે મોટા ઘોડાઓ, અક્ષય લોગો, સારા સૌભાગ્યવાળી સ્ત્રીઓ, ગર્જના કરતા ગળે દ્રો, શ્રેષ્ઠ વસ્ત્રો, અને મોટી મોટી ભક્તિ કરનારા ચાકરો પ્રાપ્ત થાય છે. ધનવટે સર્વ મનુષ્યો સ્વજન થાય છે, સમગ્ર શત્રુઓ પણ મિત્ર થાય છે, અને રાજા પણ મોટી પ્રસન્નતાને ધારણ કરે છે. ધન વડે કોણ કોણ વશ ન થાય ? વૈભવ વડે નીચ માણસ પણ ઉચ્ચપણાને પામે છે, અકુલીન પણ કુલીન-પણાને પામે છે, અને લાઘવતાવાળો (હલકો) પણ ગૌરવતાને પામે છે. વૈભવ વડે શું શું શુભ નથી થતું ? જેઓ જ્ઞાનથી વૃદ્ધ હોય, તપવડે વૃદ્ધ હોય, સ્વજન પણાએ કરીને વૃદ્ધ હોય, અને જેઓ વયવડે વૃદ્ધ હોય, તે સર્વે ધનવટે વૃદ્ધ કહેવાતા પુરૂષોની પાસે રહીને િકરપણાનો આશ્રય કરે છે તે આશ્ચર્ય છે. ધનવાનને સુંગા પણાનો દોષ હોય તો તે પરિમિતભાષી કહેવાય છે, તેનામાં જો

૧ તેના કહેવા પ્રમાણે ચાલે છે.

અપળતાનો દોષ હોય તો તે ઉઘમી કહેવાય છે, તે જો આળસુ હોય તો તે સ્થિરતાવાળો ગણાય છે, તેનામાં જડપણું હોય તો તે સરળ-પણું કહેવાય છે, વાચાળપણું હોય તો બોલવામાં હુશિયાર ગણાય છે, પાત્ર અને અપાત્રના વિવેકનું જ્ઞાન ન હોય તો ઉદારતા કહેવાય છે, અને તેનામાં ઉદ્વેગપણું હોય તો તે તેજસ્વી ગણાય છે. ધનવાનના કયા કયા દોષો પણ શુભ રૂપે નથી થતા ? શુભવાન હોય, પૂજ્ય હોય અને પ્રતિષ્ઠા પામેલો હોય, તો પણ વિત્ત રહિત પુરૂષ માન્યતાને પામતો નથી. શાસ્ત્રમાં પણ સંભળાય છે કે—પહેલાં દશરથનો પુત્ર ભરત પૃથ્વીનો રાજા થયો, અને પિતાની આજ્ઞાને વશવર્તી રામે વનમાં પ્રયાણ કર્યું. તે વખતે શ્રીરામ વનમાં કોઈ આશ્રમમાં આવ્યા, તેને ઓળખતા છતાં તાપસના પતિએ તેની સામા જવું, ઉભા થવું, વિગેરે કાંઈ પણ સત્કાર કર્યો નહીં. પછી બાર વર્ષ વ્યતીત થયા બાદ રાવણને લીલાવડે ઉન્મૂલન કરી અંલકારની જેમ લંકાનું રાજ્ય પ્રાપ્ત કરી મોટી ઋદ્ધિ સહિત રામ તે જ આશ્રમમાં ફરીથી આવ્યા, તે વખતે તે જ તપસ્વી તેની સન્મુખ ગયા, કૃણાદિક આપ્યા, અને અર્ધ પાદ વિગેરે વડે તેનો સત્કાર કર્યો, તે જોઈ તેને રામે કહ્યું કે—“તમે પણ તે જ છો, હું પણ તે જ છું અને આ આશ્રમ પણ તે જ છે. પ્રથમ કાંઈપણ મારો આદર તમે કર્યો નહોતો, અને આજે આટલો બધો આદર કેમ કર્યો ?” ત્યારે તે તાપસ બોલ્યો કે—“હે રામ ! ધનનું ઉપાર્જન કરો આ જગતમાં સર્વનું કારણ ધન જ છે. નિર્ધનમાં અને મરેલામાં હું કાંઈપણ આંતર જોતા નથી. ” ધન કેવળ આ લોકમાં જ ૧ મહત્વાદિકનું કારણ છે, એમ નથી; પરંતુ ધર્મનું અદ્વિતીય કારણ હોવાથી પર-લોકમાં પણ મહત્વાદિકનું કારણ છે. કેમકે વિત્ત વિનાના ગૃહસ્થાશ્રમીનું મન નિરંતર પોતાની આજીવિકામાં જ આકુળ આકુળ હોય છે, તેથી તે ઓકાઝ ચિત્તે ધર્મનું શ્રવણ પણ કરી શકતો નથી, તો ધર્મના અનુષ્ઠાનનું કરવું તો દૂર જ રહે. કારણ કે ધનને ઉપાર્જન કરવામાં વ્યથ હોવાથી તે કદાપિ તૃપ્ત થતો નથી. શ્રદ્ધાવાળો પ્રાણી પણ ધન વિના ચૈત્ય કરાવવું, પ્રતિમા ભરાવવી, જિનપૂજા કરવી

મહોત્સવ કરવો, તીર્થયાત્રા કરવી, તપનું ઉજમણું કરવું, જ્ઞાન લાખાવવું, સંઘની ભક્તિ કરવી, દયા દાન દેવું, અને કેષીની ઉપકાર કરવો, એ વિગેરે ધર્મકાર્યને જરા પણ સાધી શકતો નથી. કારણ કે ધન વિના તે સર્વનો અસંભવ છે. ધર્મનું કારણ ધન છે, એ વાત સિદ્ધ થવાથી સિદ્ધિનું (મોક્ષનું) કારણ પણ ધન જ સિદ્ધ થાય છે, કેમકે ધનથી ધર્મ થાય છે, ધર્મથી કર્મક્ષય છે, અને કર્મક્ષયથી મોક્ષ થાય છે. તે ઉપર દંડવીર્ય રાજની કથા સાંભળો.

અયોધ્યા નગરીમાં આદીશ્વર ભગવાનના વંશને વિષે આઠમો રાજ દંડવીર્ય થયો, તે મહા પરાક્રમી અને ભરતના ત્રણ ખંડનો સ્વામી હતો. સોળ હજાર રાજાઓ તેની સેવા કરતા હતા, તે નિરંતર સમ્યક્ પ્રકારની વિધિપૂર્વક ધર્મની આરાધના કરતો હતો, “હું જેટલા સાધર્મિકને બાણું તેટલાને જમાડીને પછી જ મારે જમવું” એ પ્રમાણે તેણે બવણુવ પર્યંતનો ઉગ્ર અભિગ્રહ લીધો હતો. “મારી દાનશાળામાં તમારે ભોજન કરવું. અને નિરંતર ધર્મ કર્યા કરવો.” એમ કહીને તેણે પોતાના મહેલમાં લાખો સાધર્મિકોને રાખ્યા હતા. તેમાં કેટલાએકે જ્ઞાનાદિક ત્રણ રત્નને પ્રગટ કરવામા કુશળ એવા સુવર્ણના ત્રણ દોરા વડે પોતાનું હૃદય શોભાવ્યું હતું, ‘અમે હંમેશાં શ્રાવકનાં બાર વ્રતોને ધારણ કરીએ છીએ,’ એવું જણાવવા માટે કેટલાકે પોતાના શરીર ઉપર બાર તિલકો ધારણ કર્યાં હતાં, કેટલાએક અરિહંત વિગેરેના શુભ સમૂહની સ્તુતિ રૂપ પવિત્રતાવડે શોભતા ચાર વેદોને ઉચે સ્વરે ઘોષ કરતા હતા, કેટલાક પુષ્પોને લાવતા હતા, કેટલાએક અરિહંતની પ્રતિમાને જળવડે સ્નાન કરતા હતા, કેટલાએક દીપને પ્રગટાવતા હતા, કેટલાએક મુગધિ ધૂપને ઉમેવતા હતા, કેટલાએક મુક્તાકૃણ (મોતી) વડે અષ્ટ મંગળને આળેખતા હતા, આ પ્રમાણે અરિહંતની પૂજામાં યત્ન કરતા હતા, કેટલાએક સામાયિક વ્રત લઈને પદ્મ આસને બેસી નાસિકાના અગ્ર ભાગ ઉપર નેત્રોને સ્થાપન કરી શ્રી નમસ્કાર મંત્રનો બપ કરતા હતા. તથા કેટલાએક શ્રેષ્ઠ ધર્માતુષ્ઠાનમાં તત્પર રહી હુદ્ધ આઠકર્મ રૂપી ઈંધણાને બાળનાર ઉપવાસ, છઠ્ઠું, અઠ્ઠમ

વિગેરે દુષ્કર તંપ કરતા હતા. આ પ્રમાણે ક્રિયામાં ઉદ્ધમવંત જાણે કે મૂર્તિમાન ધર્મ જ હોય તેવા શ્રાવકોને નિરંતર સર્વ મનોરથને પૂર્ણ કરનાર રાજા લોજન કરાવતો હતો. આયે કરીને તેને વેર હંમેશાં કરોડ શ્રાવકો લોજન કરતા હતા, તેથી તે રાજાએ કોટિલોભ્ય એવું બિરૂદ ધારણ કર્યું હતું.

કોઈ એક દિવસે સ્વર્ગમાં રહેલો ઈંદ્ર તેની ધર્મને વિષે સ્થિરતા વિગેરે અદ્ભુત શુભોની સંપત્તિ જોઈને અત્યંત આશ્ચર્ય પામ્યો. તેથી તેની પરીક્ષા કરવા માટે તે બીજા અયોધ્યામાં આવ્યો, અને બીજા તેવાજ કરોડો શ્રાવકોને તેણે વિકુર્ચ્યા કરોડો નવા શ્રાવકોને આવેલા જોઈ જોઈને દંડવીર્ય રાજા ‘અહો ! માફ કેવું ભાગ્ય છે. અહો ! માફ કેવું ભાગ્ય છે !’ એમ ધારી મનમાં અત્યંત હર્ષ પામ્યો. પછી વિશાળ દાનશાળાઓમાં લાઈઓની જેમ આદર સહિત તે રાજા પોતે સર્વને ભક્તિથી લોજન કરાવવા લાગ્યો. પરંતુ ઈંદ્ર બીજા બીજા નવા નવા શ્રાવકો વિકુર્વતો ગયો, તેથી સમુદ્રના જળની જેમ તેઓના પારને તે પામ્યો નહીં. તેમને લોજન કરાવતાં જ શું બીજા કોઈને આવી સાધર્મિની ભક્તિ છે એમ જાણે જોવાને ઈચ્છતો હોય તેમ સૂર્ય બીજા દ્વીપમાં ગયો—અસ્ત પામ્યો. આ પ્રમાણે શ્રદ્ધાથી સાધર્મિકની ભક્તિ કરતાં તે રાજાને આઠ ઉપવાસ થયા, પરંતુ તેના હૃદયમાં લેશ પણ ક્લેશ થયો નહીં. તેના હૃદયમાં એક તો થયો નહીં, પરંતુ ઉદાત્ત તેમનું મન ઉલ્લાસ પામ્યું, તે જોઈને ઈંદ્ર પોતાનું રૂપ ધારણ કરી વાર વાર હર્ષથી તેની પ્રશંસા કરવા લાગ્યો કે—“હે દંડવીર્ય ! હે મહા ધૈર્યવાન ! તું ચરમ શરીરી છે, તું ધન્ય છે, કારણ કે સાધર્મિકને વિષે તારી ભક્તિ અદ્ભુત જણાય છે. તેં આજે ભરત અને આદિત્યયશા (સૂર્યયશા) વિગેરે તારા સર્વ પૂર્વજોને તારા જતે તે શુભોએ કરીને પ્રગટ કર્યા છે. ઉત્તમ પુત્ર રૂપ તારાવડે આજે સ્વામીનો વંશ શોભે છે. સૂર્ય વિના બીજા કોઈ વડે આકાશ શોભતું નથી. હે રાજા ! હું ઈંદ્ર છું. તારી પરીક્ષા કરવા આવ્યો છું. જગતમાં ઉત્તમ શુભવાળા તારા આત્માની પરીક્ષા મારાથી શી રીતે થાય ?

૧ તેઓમાં જે જે શુભો હતા, તે તે શુભો તારામાં છે માટે.

આ પરીક્ષાવડે મેં તને જે સંતાપ પમાડ્યો છે, તે મારા અપરાધને તું ક્ષમા કર. કારણ કે સત્પુરૂષો સર્વ સહન કરનાર હોય છે. ભરત-ચક્રીનું સર્વ કાર્ય કરવાની તારી યોગ્યતા છે, માટે તું શત્રુજયની યાત્રા તથા તીર્થનો ઉદ્ધાર કર. હું પણ તરતજ ત્યાં આવીને તને સહાય કરીશ. ” તે સાંભળીને રાજાએ હર્ષ પામી તેને કહ્યું કે—“ હે ઇંદ્ર ! તમે મને બહુ સાડું કહ્યું. તમે મને ભરત જેવા પૂજ્ય છો. તમારી વાણીથી હમણાં જ હું સંઘને બોલાવીને યાત્રા માટે પ્રયાણ કરું છું. ” તે સાંભળીને હર્ષથી ઇંદ્ર તેને દિવ્ય બે કુંડળ, બાણ સહિત ધનુષ, હાર અને રથ આપીને સ્વર્ગે ગયો. ત્યારપછી મોટું કાર્ય કરનાર દંડવીર્ય રાજાએ ત્રણે ખંડમાંથી સંઘને બોલાવી સુવર્ણના દેવાલયમાં આદિનાથની રત્નમય પ્રતિમા સ્થાપન કરી યાત્રા માટે પ્રયાણ કર્યું. માર્ગમાં ઠેકાણે ઠેકાણે સ્નાત્ર પૂજા, ધ્વજરોપણ વિગેરે મહોત્સવોને કરતો અને કરોડો વિત્તને વ્યય કરતો તે રાજા અત્યંત શત્રુજય પહોંચ્યો. તત્કાળ ઇંદ્ર પણ ત્યાં આવ્યો, તેના કહેવા પ્રમાણે વિધિ પૂર્વક રાજાએ સુવર્ણના પુષ્પાદિકથી તીર્થની પૂજા તથા સ્નાત્રાદિક મહોત્સવો કર્યા. દેવોને પણ આશ્ચર્ય ઉત્પન્ન કરે તેવી ઉત્સવોની શ્રેણીને કરતો તથા ઇચ્છા પ્રમાણે યાત્રકોને દાન દેતો તે રાજા કદપવૃક્ષ જેવો દેખાયો. ત્યાં ઇંદ્રની આજ્ઞા સુબળ રાજાએ હર્ષથી શુભ થયેલા ચૈત્યોનો સુવર્ણ અને રત્નની શિલાઓના સમૂહવડે ઉદ્ધાર કર્યો. એજ પ્રમાણે રૈવતા-ચળ પર્વત ઉપર પણ યાત્રા તથા ઉદ્ધાર કરીને મોટા ઉત્સવો પૂર્વક તે રાજા નિર્વિઘ્નપણે પોતાને ઘેર આવ્યો. પછી સંઘનો સુવર્ણ, રત્ન અને વસ્ત્ર વડે અનેક પ્રકારે સત્કાર કરી નિર્વિઘ્નપણે તેમને પોતપોતાને ઘેર પહોંચાડ્યા. સ્ફટિક મણિ વિગેરેવડે અરિહંતોના કરોડો ચૈત્યો કરાવીને તેણે નિરંતર જિન સાસનની પ્રભાવના કરી. એકદમ ભરત ચક્રીની જેમ અરિસામાં શરીરની શોભા જોતાં અંતઃકરણમાં ઉચ્ચ ભાવના થવાથી તે દંડવીર્ય રાજાને કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું. અર્ધ પૂર્વ સુધી ચારિત્ર પર્યાયને પાળી શુદ્ધ બુદ્ધિ વાળા તે કેવળી સમગ્ર કર્મનો ક્ષય કરી મોક્ષ પદ પામ્યા. આ પ્રમાણે દંડવીર્ય રાજા-

ને અર્થથીજ કામ, ધર્મ અને મોક્ષ પ્રાપ્ત થયા. માટે સર્વ પુરુષાર્થમાં અર્થનીજ પ્રધાનતા યોગ્ય છે.

આ પ્રમાણે સાંભળી ત્રીજો પાયો પણ વાદીની જેમ બોલ્યો કે—“હે વાદી ! તેં જે અર્થની જ પ્રધાનતા કહી, તે અયોગ્ય છે. કારણ કે અર્થતું કારણ ધર્મ જ છે. કેમકે ધર્મ વિના પ્રાણીઓને કદાપિ અર્થની પ્રાપ્તિ થતી નથી. શાસ્ત્રમાં સંભળાય છે કે—વસ્તુપાળ કે જે પૂર્વ જન્મમાં સંગમ હતો, તે પુણ્યના પ્રભાવથી જ જગતને વિસ્મય કરનારી દિવ્ય સંપદાને પામ્યો હતો. અહો ! એકજ દિવસ ધર્મતું આરાધન કરવાથી દ્રમક (ગરીબ માણસ) પણ ત્રણ ખંડનો સ્વામિ સંપ્રતિ નામે રાજ થયો હતો, અર્થતું કારણ ધર્મ સિદ્ધ થવાથી કામતું કારણ પણ ધર્મજ સિદ્ધ થાય છે. કેમકે અર્થની પ્રાપ્તિ થવાથી સર્વ કામની સંપદાઓ સુલભ છે. જેમ દહો અને ધી એ બન્નેતું કારણ દૂધ છે, તેમ અર્થ અને કામ એ બન્નેતું કારણ ધર્મજ કહેલો છે. ધર્મમાં તત્પર રહેનારા મનુષ્યને આ ભવમાં પણ પગલે પગલે સંપત્તિઓ પ્રાપ્ત થાય છે. આ વિષય ઉપર ધર્મયુક્ત નામના મંત્રીની કથા છે, તે તમે સાંભળો.—

પૃથ્વીતું વિભૂષણ રૂપ પૃથ્વીભૂષણ નામે નગર છે. તેમાં રહેલા મનુષ્યો સફળુણ રૂપ ભૂષણોવડે પોતાના આત્માને શોભાવતા હતા. તેમાં સાર્થક નામવાળો પાપયુક્તિ નામનો રાજા હતો. તેની યુક્તિ કદાપિ મનોહર ધર્મમાં પણ આનંદ પામતી નહોતી તેને સદ્વિચારની દષ્ટિવાળો ધર્મયુક્તિ નામનો મંત્રી હતો તેણે નિરંતર પોતાતું નામ સત્ય અર્થવાળું કર્યું હતું. રાજા રાત્રિ દિવસ વ્યસનાદિક પાપમાં જ પ્રવર્તતો હતો. ભુંડ કદાપિ કાદવ વિના બીજે ઠેકાણે આનંદ પામતો નથી. કોઈ એક દિવસ પ્રધાને રાજાને કહ્યું કે—“હે પૃથ્વીપતિ ! તમે પાપમાં પ્રવૃત્તિ ન કરો. કારણ કે પાપમાં જે પ્રવર્તો છો, તેની સંપત્તિઓ ક્ષીણ થાય છે. મોટું પુણ્ય છતાં પણ જો અનિતિ હોય તો તે લક્ષ્મીનો નાશ કરે છે, કેમકે હીવામાં ઘણું તેલ છતાં પણ શું તેને વાયરો ખુઝાવી દેતો નથી ? તેથી કરીને તમે પાપનો ત્યાગ કરીને સમ્યક પ્રકારે ધર્મતું આચરણ કરો, કે જેથી દિવસે દિવસે વૃદ્ધિ પામતી સંપત્તિ તમને પ્રાપ્ત થાય.”

તે સાંભળીને રાજાએ કહ્યું કે—“ આ જગતમાં દાન, ત્રુટિ વિગેરે પુણ્યકાર્ય કર્યા છતાં પણ કોઈએ સંપત્તિ પ્રાપ્ત કરી નથી; ઉલટો ધર્મમાં તેનો વ્યય કરવાથી અને ધર્મની વ્યવસ્થાને લીધે નવી લક્ષ્મી ઉપાર્જન નહીં કરવાથી પૂર્વની લક્ષ્મીની દિવસે દિવસે હાનિ થાય છે. તું જ જો, કે સમ્યક્ પ્રકારે ધર્મનું આરાધન કરતા છતાં પણ સેંકડો મનુષ્યો દૈર્ઘ્ય અને દારિદ્રાદિક વડે અનેક પ્રકારે દુઃખી થાય છે. પરલોકમાં ધર્મથી શુભની પ્રાપ્તિ થાય, તે તો કોણ વિદ્વાન શ્રદ્ધા કરે—માને ? તેથી કરીને તે અદૃષ્ટ સુખને માટે કયો શુદ્ધિમાન આત્માને ફોગટ કલેશ પમાડે ? અને પાપમાં પ્રવર્તનારને તો આ ભવમાં જ જાણે પરસ્પર સ્પર્ધા કરતી હોય તેમ સંપદાઓ રાત્રિ-દિવસ વૃદ્ધિ પામે છે. તે આ પ્રમાણે—ખેતી વિગેરેમાં મોટા આરંભ રૂપ પાપ આપારને કરનાર કણખી લોકો સંપત્તિનું સ્થાન થાય છે. વળી તું જો કે ખોટો વેપાર અને પરનો દ્રેષ એ વિગેરે પાપથી પ્રાપ્ત કરેલી લક્ષ્મીવડે વધુિક લોકો કુખેર જેવા ધનાઢ્ય જેવામાં આવે છે, તેમજ તું જો કે દુષ્ટ શીળ અને કુટિલતા વિગેરે અનાચાર સેવવામાં તત્પર રહેનારી વેશ્યાઓ દેવાંગનાઓની જેમ ભોગોને ભોગવે છે, અમે પણ શત્રુનો ઘાત અને તેમના નગરો હુટવા વિગેરે પાપ કરીને સર્વ પ્રકારે વૃદ્ધિ પામતી રાજ્ય સંપદાને ભોગવીએ છીએ, અને તું તો ધર્મમાં જ તત્પર હોવા છતાં પણ તેવી લક્ષ્મીને ભોગવતો નથી, અને થોડી ઘણી પણ તારી પાસે જે સંપત્તિ છે, તે પણ મેં જ આપેલી છે, પરંતુ તારા પુણ્યની નિપુણતાથી તે પ્રાપ્ત થઈ નથી. જો એમ ન હોય તો તું કોઈ પણ ઠેકાણે અહીંથી જઈને તારા પુણ્યનું ફળ દેખાડ. ” તે સાંભળીને મંત્રીએ ચિત્તમાં વિચાર્યું કે—“ મારો ચિરકાળનો યાત્રાનો મનોરથ આજે સફળ થાઓ. વળી દેશાતરમાં ગયા વિના હું રાજાને પુણ્યનું ફળ દેખાડી શકીશ નહીં, તેથી મારે પરદેશ જવું. એ જ શ્રેષ્ઠ છે. ” એમ વિચારી રાજાની આજ્ઞાનો સ્વીકાર કરી તે મિષથી આનંદ-પૂર્વક શત્રુજ્યાદિક તીર્થોની યાત્રા કરવા આદ્યે. માર્ગમાં તે વિવિધ

૧ પાપ જાણે હુ વધુ, અને સંપદા જાણે હું વધુ એવી સ્પર્ધા.

પ્રકારનાં તીર્થોને ભક્તિથી વંદના કરતો શત્રુજ્ય ઉપર રહેલા જિનેશ્વરને નમવા માટે જતાં માર્ગમાં એક મોટી વિકટ અટવીમાં આવ્યો. તેની મધ્યે તેને કેઈ લયંકર આકૃતિવાળો રાક્ષસ મળ્યો. તેને જોઈ મંત્રીએ ધીરજ રાખીને ‘હે મામા !’ એમ બોલી તેને નમસ્કાર કર્યો. ત્યારે રાક્ષસ બોલ્યો કે—“ અરે ! તું મને મામા કહીશ નહીં. કારણકે હું સાત દિવસથી બૂખ્યો છું, તેથી તને ખાવાનો છું. ” તે સાંભળી મંત્રી પણ બોલ્યો કે—“ હું હમણાં કેઈ મોટા કાર્યને માટે નીકળેલો છું, તે કાર્ય કરીને શીઘ્રપણે પાછો વળવાનો છું. તેથી મારા પર પ્રસન્ન થઈને હમણાં તું મને છોડી દે. હું જ્યારે પાછો વળું, ત્યારે તારી ઇચ્છા પ્રમાણે કરજે. કારણ કે હું તારે આધીન છું. ” આવી વાણી સાંભળીને પ્રસન્ન થયેલા રાક્ષસે તેને તેના પુણ્યના પ્રસાદથી મૂકી દીધો, ત્યારે હર્ષથી વિકસ્વર નેત્રવાળો તે મંત્રી અતુકે મે તીર્થને વિષે પહોંચ્યો. ત્યાં યુગાદીશને નમીને અદ્ભુત રચના વડે પૂજા કરીને ભક્તિવડે તદ્દીન મનવાળો થઈને વંદના કરવા લાગ્યો. તે વખતે તેના અંતઃકરણની ઉદાર ભાક્ત સાક્ષાત્ જોઈ વશ થયેલા ગોમુખ નામના યક્ષ પ્રત્યક્ષ થઈ તેને કહ્યું કે—“ હે ભદ્ર ! તારી ભક્તિથી હું તુષ્ટમાન થયો છું, માટે ઇચ્છા પ્રમાણે વરદાન માગ. ” ત્યારે મંત્રી પણ બોલ્યો કે—“ મને ધર્મની પ્રાપ્તિ થઈ છે, તેથી બીજું મારે શું માગવાનું છે ? ” તે સાંભળી તેના સંતોષથી પ્રસન્ન થયેલો યક્ષ તેને સમગ્ર ઇચ્છા પૂર્ણ કરનાર કામકુંભ આપી અદૃશ્ય થયો. ત્યારપછી તે મંત્રી ત્રણ દિવસ તીર્થની સેવા વડે જન્મને સફળ કરી કામકુંભ સહિત પોતાના ઘર તરફ પાછો વળ્યો. માર્ગમાં આવતાં તેને તેજ રાક્ષસ મળ્યો. અને તે બોલ્યો કે—“ હવે હું તારું લક્ષણ કરું, લક્ષણ કરું. ” ત્યારે મંત્રીએ તેને કહ્યું કે—“ આ મારા અપવિત્ર શરીરને ખાવાથી તને શો સ્વાદ આવશે ? માટે હે દયાળુ ! અમૃત જેવા મનોહર દિવ્ય આહારનું ભોજન કર. ” તે સાંભળી રાક્ષસ બોલ્યો કે—“ ભલે તેમ હો. પરંતુ તે દિવ્ય આહાર મને જલદી હમણાંજ આપ. ” ત્યારે મંત્રીએ પણ કામકુંભ પાસે તેને દિવ્ય આહાર અપાવ્યો. તે આહારને ખાતાં ખાતાં રાક્ષસ તૃપ્ત થઈને

બોલ્યો કે—“ સર્વ ઇચ્છિત અર્થને સાધનાર આ મારા દિવ્ય લકુટ (લાકડી) ને તું અહણુ કર, અને હે મહાશય ! આ કામકુંભ મને આપ. ” તે સાંભળીને મંત્રીએ પણ તેમ કર્યું. મહાન પુરૂષો કોઈની પ્રાર્થનાનો ભંગ કરતા નથી. ત્યારપછી આગળ જતાં મધ્યાહ્ન સમયે મંત્રીને ક્ષુધા લાગી. તેથી તે કામકુંભને લાવવા માટે તેણે લકુટને આજ્ઞા આપી. તે લકુટ પણ ત્યાં જઈ તે રાક્ષસને અત્યંત કુટી કુટીને શ્રેષ્ઠ સુલટની જેમ કામકુંભ લઈને આવ્યો. કર્મની અનુકૂળતાએ કરીને કંઈ વસ્તુની અનુકૂળતા ન હોય ? કેમકે શત્રુ-તુલ્ય શસ્ત્ર શત્રુનો નાશ કરી પોતાની સંપત્તિને માટે થયું. ત્યાર પછી તે બન્ને વસ્તુ લઈને મંત્રી આગળ ચાલ્યો. તેટલામાં કોઈ ઠેકાણે શત્રુજયને નમીને આવેલા એક સંઘને તેણે જોયો. તે જોઈ તેણે વિચાર કર્યો કે—“ અહો ! મારાં પૂર્વનાં અગણ્ય પુણ્યો જળતાં છે, કે જેથી આ સંઘે અકસ્માત્ અહીં આવી મારી દષ્ટિને પવિત્ર કરી. તેથી કરીને આની ભક્તિ કરી હું મારો જન્મ સફળ કરું. કારણ કે તીર્થના યાત્રાળુઓનો સત્કાર કરવાથી અનંત પુણ્ય બંધાય છે. ” આ પ્રમાણે વિચાર કરીને નિર્મળ હૃદયવાળા તે મંત્રીએ લોજનને માટે આખા સંઘને ભક્તિથી નિમંત્રણ કર્યું. આવા કાર્યમાં કોણ પ્રમાદ કરે ? પછી કામકુંભના પ્રલાવથી તરતજ તૈયાર કરેલી દિવ્ય રસોઈ વડે તેણે શ્રીસંઘને લોજન કરાવ્યું. પછી મનના ઉલ્લાસથી મતુષ્યોના ચિત્તને અનુકૂળ (ગમતાં) રત્ન જડિત વસ્ત્રો વડે તે આખા સંઘને તેણે પહેરામણી કરી. તે સર્વ જોઈ તુષ્ટ થયેલા સંઘપતિએ હર્ષથી અત્યંત પ્રાર્થના કરીને તે મહાત્મા મંત્રીને બે આમરો આપ્યા, કે જેના વીંઝવાના વાચુથી સર્વ પ્રકારની આધિ તથા વ્યાધિનો નાશ થઈ જાય. કયો બુદ્ધિમાન પુરૂષ યોગ્ય વસ્તુ સુપાત્રને ન આપે ? પછી બાણે મૂર્તિમાન ત્રણ પુરૂષાર્થ હોય એવી તે ત્રણ વસ્તુથી શોભતો તે મંત્રી અનુક્રમે બાણે મૂર્તિમાન મહોત્સવ હોય તેમ પોતાને ઘેર પહોંચ્યો.

અહીં તેજ દિવસે પાપબુદ્ધિ રાજાએ વિચાર કર્યો કે—“ મેં મંત્રીને ધર્મની પરીક્ષા કરવા મોકલ્યો છે, પરંતુ તેના સમાચાર

પણ જણાતા નથી. તો હવે હું પોતે જ ધર્મની પરીક્ષા કરું. જેની પ્રત્યક્ષ પરીક્ષા કરી હોય, તેજ પ્રમાણરૂપ થાય છે. આ રત્ન જેની પાસે જશે, તેના કર્મના અનુસારથી હું પુણ્ય અથવા પાપને વિષે સુખનું કારણ અંગીકાર કરીશ.” એમ વિચારીને રાજાએ લક્ષ મૂલ્યવાળું રત્ન એક બીજેરામાં ગોપવીને બજારમાં વેચવા માટે શ્રમ રીતે દાસીને આપ્યું. તે દાસીએ તે બીજેરું શાકપીઠમાં આણ્યું. તે વખતે ત્યાં મંત્રીની સ્ત્રી આવી. તેણી તેને મૂલ્યવડે ખરીદ કરી પોતાને ઘેર લઈ ગઈ. પછી તેણીએ તે ફળને કાપ્યું, તો તેમાંથી દેહીપ્યમાન કાંતિવાળું રત્ન નીકળ્યું. તે તેણીએ મંત્રીને આપ્યું. પુણ્યશાળીપાસે સંપત્તિ વિના પ્રયાસે પ્રાપ્ત થાય છે. રાજાએ દાસીના સુખથી મંત્રીને ઘેર રત્ન ગયાનું સાંભળ્યું, તેથી “ અહો ! ધર્મનું માહાત્મ્ય અચિંત્ય છે.” એમ વિચારી તેને કાંઈક શ્રદ્ધા થઈ. ત્યાર પછી મંત્રીએ જિનપૂજા અને ભોજન વિગેરે કરી વિચાર્યું કે—“ રાજા પ્રત્યક્ષ રીતેજ ધર્મનું ફળ જીએ (જીએ તેમ કરું).” એ પ્રમાણે તેને યુદ્ધિ ઉત્પન્ન થવાથી તેણે કામકુંભ પાસે તત્કાળ જાણે સ્વર્ગનું વિમાન ઉતર્યું હોય તેવો સાત માળનો સુવર્ણ અને રત્નમય એક મહેલ કરાવ્યો. તેમા રાત્રિએ મનુષ્યોના નેત્રોને સ્તંભિત કરે તેવું બત્રીશ પ્રકારવાળું નૃત્ય પ્રારંભ્યું, તે જોઈ જોઈને તથા સાંભળી સાંભળીને રાજા આશ્ચર્ય પામ્યો, અને “ શું આ ઈંદ્રજાલ છે ? કે શું સ્વપ્ન છે ? કે શું સ્વર્ગ ઉતર્યું છે ? ” ઇત્યાદિક અનેક કલ્પના કરવા લાગ્યો, તેની નિદ્રાનો નાશ થયો, અને ત્રણ પહોરવાળી રાત્રિને જાણે કરોડ પહોરવાળી હોય તેમ નિગમન કરી. પછી પ્રાતઃકાળે જોટલામાં રાજા મંત્રીને ઘેર જોવા આવ્યો, તેટલામાં તે સર્વ સંહારીને રાજા પાસે આવ્યો. અને રાજા પાસે રત્નનો ભરેલો થાળ ભેટ રૂપ મૂક્યો. રાજાએ પણ તે સંપદાને જોઈને આશ્ચર્ય પૂર્વક પૂછ્યું કે—“ હે મંત્રી ! આવી અદ્ભુત સંપત્તિ તેં શી રીતે ઉપાર્જન કરી ? તે કહે. ” ત્યારે મંત્રી પણ બોલ્યો કે—“ હે સ્વામી ! આ સંપત્તિ મેં પુણ્યથી ઉપાર્જન કરી છે. મનુષ્યોને પુણ્ય વિના કાંઈ-પણ શુભ થતું નથી. ” તે સાંભળી રાજા દિલ્લમૂઠ બની ગયો. પછી તેને રજા આપી રાજા પોતાને ઘેર ગયા. રાજાએ વિચાર્યું કે—

“મંત્રીએ કાંઈપણ બહારથી સંપત્તિ આણી સાંભળી નથી, તો તેણે રત્નનો ભરેલો થાળ મને ક્યાંથી લેટ આપ્યો? અથવા તેણે તત્કાળ દિવ્ય આવાસ શી રીતે બનાવ્યો? પરદેશમાં ભ્રમણ કરી કરીને તેણે શી અદ્ભુત વસ્તુ આણી છે? તો કોઈ પણ મિથથી તે સફળશ્રીનું ઘર હું જોઉં.” એમ વિચારી એકદા રાજાએ હસીને અમાત્યને કહ્યું કે—“હે મંત્રી! ધર્મથી સંપત્તિ પામીને અમને એક વાર પણ જમાણ્યા તો નહીં.” ત્યારે મંત્રીએ કહ્યું કે—“હે સ્વામી! આજે જ મારા પર કૃપા કરી પધારો.” રાજાએ કહ્યું—“શીઘ્રપણે સર્વ સામગ્રી શી રીતે તૈયાર થશે?” તેણે કહ્યું—“ધર્મના પ્રસાદથી, મારે સર્વ તત્કાળ સિદ્ધ થશે.” ત્યારે ‘બહુ સાફ.’ એમ કહી વિસ્મય પામેલા રાજાએ તેને રજા આપી. પછી સર્વ સામંત, રાજા, વિગેરેને પરિવાર સહિત રાજાએ લોજન કરવા બોલાવ્યા. ‘મંત્રીના ઘરના ચુલામાં તો ઉઠરડા આળોટે છે.’ એમ મનુષ્યના મુખથી સાંભળીને રાજા અત્યંત વિસ્મય પામ્યો, પછી મધ્યાહ્ન સમયે મંત્રીએ સર્વ સામંતાદિક પરિવાર સહિત લોજન કરવા બોલાવેલો. રાજા તેને ઘેર ગયો, ત્યાં કામકુલે આપેલા તે તે અમૃત જેવા સ્વાદિષ્ટ આહાર વડે તેણે તત્કાળ સામંતાદિક સહિત રાજાને જમાણ્યો. પછી ચિત્તને આનંદ આપનાર દિવ્ય વસ્ત્રો વડે તેણે સર્વને પહેરામણી કરી. તે સર્વ જોઈ આશ્ચર્ય પામી રાજાએ તેને પૂછ્યું કે—“હે પુણ્યશાળી! તું દેશાંતરથી શી દિવ્ય વસ્તુ લાવ્યો છે? કે જેના પ્રસાદથી તારી સર્વ વાંછિત સિદ્ધિઓ થાય છે?” ત્યારે મંત્રીએ કહ્યું કે—“મને પુણ્યના પ્રભાવથી કામકુલ મળ્યો છે.” રાજાએ કહ્યું—‘તે મને આપ.’ મંત્રીએ કહ્યું—“આ કામકુલ પુણ્યને આધીન છે. તેથી તે પાપીને ઘેર જતો નથી. સૂર્યને આધીન રહેનારો આતપ શું સૂર્ય વિના રહી શકે? અને કદાચ પ્રાપ્ત થાય તો ઉલટો ઉલટાપાતની જેમ અનર્થ ઉત્પન્ન કરે છે.” તે સાંભળીને રાજા બોલ્યો કે—“ભલે ગમે તેમ થાય. તોપણ તે મને આપ.” ત્યારે મંત્રીએ તેને તે ઘટ આપ્યો. રાજાએ પણ તેને કાશમાં મૂકી સેકડો સુભટોથી તેણે રક્ષણ કરાવ્યું.

પછી પ્રાતઃકાળે મંત્રીએ લકુટને તે ઘટ લાવવાની આજ્ઞા કરી, ત્યારે તે લકુટ સુભટના સૈન્યને કુટી કુટીને તે ઘટને પાછો લાવ્યો. ત્યાર-પછી રાજાએ મંત્રીને કહ્યું કે—“તારી વાણી સત્ય થઈ, પરંતુ હે દયાળુ! મારા સૈન્યને સાળું કર.” ત્યારે મંત્રીએ શીઘ્રપણે આ-મરોના વાયુવડે આખા સૈન્યને સાળું કર્યું, સત્પુરૂષોની સંપત્તિ એ પંરોપકાર કરવામાંજ આદરવાળી હોય છે, “અહો! ધર્મમાં તારી કેવી સ્થિતિ ભુલ્લિ છે? અહો! તારા ધર્મનું કળ કેલું છે?” એમ કહી રા-જાએ હર્ષથી મંત્રીને વત્સાહિક આપી સત્કાર કર્યો. ત્યારપછી રાજાને ધર્મની પ્રતીતિ થવાથી મનમાં હર્ષ પામી મંત્રીની પાસે તેણે જૈન ધર્મ અંગીકાર કર્યો. પછી તે બ્રહ્મે (રાજા અને મંત્રી) ચિરકાળ સુધી રાજ્યનું પાલન કરી, તે તે અદ્ભુત પુણ્યના કાર્યોવડે નિરંતર જિનશાસનની પ્રભાવના કરી, દીક્ષા ગ્રહણ કરી તથા તીવ્ર તપ કરી છેવટ અસંખ્ય સુખ રૂપ સિદ્ધિને પામ્યા. આ પ્રમાણે તે બ્રહ્મે ધર્મના પ્રભાવથીજ કામ, અર્થ અને મોક્ષ પણ પ્રાપ્ત થયા, તેથી સર્વે પુરુષાર્થોમાં હું ધર્મની પ્રધાનતા કહું છું.

તે સાંભળી વાદમાં આદરવાળો ચોથો પાયો બોલ્યો કે—“હે વાહી! બુદ્ધિમાન તેં જે ધર્મની પ્રધાનતા કહી, તે સત્ય છે. (દીક છે) પરંતુ તે કર્મમાર્ગનો આશ્રય કરીને યોગ્ય કહેવાય છે, અને તે માર્ગનો મધ્યમ પુરૂષોજ આશ્રય કરે છે, ઉત્તમ પુરૂષો તેનો સ્વીકાર કરતા નથી. કેમકે દેવ અને મનુષ્ય સંખ્યા હુઃખ મિશ્રિત સુખને મેળવવાની ઇચ્છાવાળા મધ્યમ પુરૂષો વિવિધ પ્રકારના દાનાદિક ધર્મ ઉપર આદર કરે છે. પરંતુ ઉત્તમ પુરૂષો એકાંત સુખવાળા મોક્ષને જ ઇચ્છે છે, તેથી તેઓ મોક્ષને પમાડનારા નિષ્કર્મ માર્ગનીજ આરાધના કરવા ઉદ્યમવંત હોય છે. તે આ પ્રમાણે—

વિચાર પૂર્વક કાર્ય કરનારા મહાત્માઓની સર્વ પ્રવૃત્તિ પ્રયોજન વિનાની હોતી નથી, અને તે પ્રયોજન સ્વપરનો ઉપકાર કરવો તેજ છે, તે ઉપકાર સુખને મેળવવાનું કારણ છે, અને જે સુખ એકાંતિક હોય, અક્ષય હોય, અને હુઃખ મિશ્રિત ન હોય, તે જ તાત્ત્વિક છે, બીજું સુખ તાત્ત્વિક નથી. સંસારિક કોઈ પણ સુખ તેવા પ્રકારનું તાત્ત્વિક નથી. કેમકે તે સંસારિક સુખ તે તાત્ત્વિક સુખથી

વિપરીત છે, એમ સર્વ કોઈના જાણવામાં છે. તે આ રીતે—અમૃત લોજન, મણિના વિમાન, દેવાંગનાઓ, વાંછિત અર્થની સિદ્ધિ અને કલ્પવૃક્ષ એ વિગેરે વડે ઉત્પન્ન થયેલું સમગ્ર દેવતાઈ સુખ પણ ઇ-પ્યાદિકથી દુઃખમય છે, તથા પરિણામે તિર્થ આદિક ગતિ રૂપ દુઃખને આપનારું છે. અકવર્તીના વૈભવાદિકથી ઉત્પન્ન થયેલું મનુષ્ય સંખંધી અસંખ્ય સુખ પણ રોગ, શોક અને જન્માદિકથી મિશ્રિત છે, અને પરિણામે નારકાદિક દુઃખને આપનારું છે. જો અનુત્તર વિમાનવાસી દેવોને પણ અક્ષય સુખ નથી, તો પછી તેની નીચેના સ્થાનોમાં વર્તતાને અક્ષય સુખ ન હોય તેવું તો કહેવું જ શું? તેવું અક્ષય સુખ તો સમગ્ર કર્મના ક્ષય રૂપ મોક્ષમાં જ છે, અને તેની પ્રાપ્તિ નિષ્કર્મ માર્ગમાં રહેલાને જ થાય છે. અધર્મની જેમ ધર્મનો પણ ક્ષય થવાથી જ મોક્ષ મળે છે. કારણકે તે ધર્મ પણ મોક્ષમાં જનારને સુવર્ણની બેડી સમાન છે. તેથી કરીને જ મોક્ષ પામવાની ઇચ્છાવાળા ઉત્તમ પુરૂષો કર્મમાર્ગનો સર્વથા ત્યાગ કરીને નિષ્કર્મ માર્ગનો જ સ્વીકાર કરે છે. પ્રથમ તીર્થંકર કે જે નિરંતર ધર્મ અને ન્યાયનો જ વિસ્તાર કરતા હતા, તોપણ તેણે તેનો ત્યાગ કરી મોક્ષ મેળવવા માટે સર્વ સંવરને ધારણ કર્યો હતો. ભરત ચક્રી કે જે નિરંતર શ્રાવકની ભક્તિ, તીર્થયાત્રા અને જીર્ણોદ્ધાર વિગેરે ધર્મ કૃત્યમાં પ્રવર્તેલા હતા, તેણે પણ સુક્રિતને માટે સર્વ સંવર અંગીકાર કર્યો હતો. સગર ચક્રી કે જે હજારો દેવોવડે સેવાતા હતા, તેણે પણ મોક્ષમાં ઉત્સુક થવાથી છળંડ પૃથ્વીના સામ્રાજ્યને વિષની જેમ ત્યાગ કર્યો હતો. હરિષેણ કે જેણે આખી પૃથ્વીને અદ્ભુત જિન ચેત્યો વડે અલંકૃત કરી હતી, તેણે પણ મોક્ષ મેળવવા માટે ચારિત્રનો સ્વીકાર કર્યો હતો. શ્રીરામ કે જે પોતાની સંતતિની જેમ પોતાની પ્રજાનું પાલન કરતા હતા, અને જેણે રાજ્યને નીતિ તથા ધર્મથી અલંકૃત કર્યું હતું, તેણે પણ મોક્ષને વિષે ઉત્સુક થઈને તૃણની જેમ રાજ્યનો ત્યાગ કર્યો હતો. બીજા પણ મહા ભુજ પરાક્રમવાળા પાંડવો વિગેરેએ મોક્ષના અર્થો થઈને મોટા સામ્રાજ્યનો ત્યાગ કરી સર્વ સંયમ ધારણ કર્યો હતો. વળી તે ધર્મને સ્થાને જે મંત્રીનું દષ્ટાંત આપ્યું, તથા બીજા યાચાએ

અર્થને સ્થાને જે દંડવીર્યનું દૃષ્ટાંત આપ્યું, તે બન્નેઓ પણ સુકિતને માટે ઉદ્ધમવંત થવાથી તે દાનાદિક અફલુત ધર્મનો અને તે અફલુત સંપત્તિને ત્યાગ કરીને સર્વ સંવર ધારણ કર્યો હતો. તેથી કરીને સર્વ પુરુષાર્થોને વિષે મોક્ષનીજ સુખ્યતા છે, તેને માટેજ વિદ્વાન પુરુષો ધર્મ, અર્થ અને કામનો પણ ત્યાગ કરે છે.

તે સાંસળીને વિદ્વાનોમાં શ્રેષ્ઠ એવો ત્રીજો પાથો ફરીથી બોલ્યો કે—“તેં જે મોક્ષની સુખ્યતા કહી, તે સત્યજ છે. પરંતુ હાલ આપણામાં મોક્ષ સાધવાની યોગ્યતા છે નહીં, કેમકે તેને સાધવામાં સમ્યગ્ જ્ઞાન, દર્શન અને આચિત્તવાણો પુરૂષ શક્તિમાન હોય છે. વળી ધર્મ પણ જે ભાવપૂર્ણ રૂપ કહેવાય છે, તે પણ આપણને ઘટતો નથી. કારણકે લેશ પણ વિરતિ સ્વીકાર કરવા આપણે સમર્થ નથી. પરંતુ આપણે દ્રવ્યપૂર્ણ રૂપ ધર્મ કરવાને શક્તિમાન છીએ. તેથી તે ધર્મની આરાધના કરવામાં આપણે ઉદ્ધમ કરવો યોગ્ય છે. ધર્મથી જ દુઃખે કરીને પામી શકાય તેવા મનુષ્ય જન્મ, આર્ય દ્વેષ, ઉત્તમ કુળ અને નીરોગતા વિગેરે પામી શકાય છે, કે જેઓ સિદ્ધિ-મોક્ષ મેળવાવાનાં સાધન રૂપ છે. હજી રાત્રિ ઘણી બાકી છે, તેથી હમણાં શાશ્વત ઐત્યો વડે સુશોભિત વૈતાલ્ય પર્વત ઉપર જઈ આપણે અરિહંતની દ્રવ્યભક્તિ કરીએ. કારણ કે એક બિનભક્તિ પણ સર્વ સંપત્તિને આપનારી છે. આ પ્રમાણે તે ત્રીજા પાથાનું કહેલું વચન બીજા ત્રણે પાથાઓએ પણ અંગીકાર કર્યું.”

આ પ્રમાણે સાંસળી રાત્રીએ વિચાર કર્યો કે—“અહો! આ પાથાઓએ આવો યુક્તિમય વાદ શી રીતે કર્યો? કેવી રીતે ધર્મ અને મોક્ષની સુખ્યતા સ્પષ્ટ રીતે પ્રતિપાદન કરી? ધર્મ અને મોક્ષ ઉપર તેઓનો આભયંતર આદર કેવો સ્ફુરે છે? તેથી આ બુદ્ધિમાનોની કુશળતા કોને વખાણવા લાયક નથી? અહો! માફ પણ ભાગ્ય જાગૃત થયેલું સ્ફુરે છે, કે જ્યાં આ પાથાઓનો વાદ સાંસળીને મારી બુદ્ધિ પણ હમણાં ધર્મમાં દૃઢ થઈ. વળી આમની સહાયથી શાશ્વત જિનોને હું વાંઢી શકીશ.” એમ વિચારીને રાત્રી યોગીની જેમ અંગોને ગોપવીને તે પદ્યકમાં નિશ્ચળ રહ્યો.

ત્યારપછી તે ચારે પાયાઓ બાજુ કે પાખરેલા ગરૂડ હોય તેમ પહોળી થતી પાંખોના વ્યાપારથી ચાલતા એક સાથે પર્યંક સહિત આકાશમાં ઉડ્યા. ક્ષણવારમાં વૈતાલ્ય ઉપર ગયા, ત્યાં બહાર મંચકને મૂકી તેઓ યક્ષતું રૂપ ધારણ કરી હર્ષથી જિનચૈત્યમાં પેઠા. ત્યાં અરિહંતોની શાશ્વતી રત્નમય પ્રતિમાઓને હર્ષથી વાંદી કદપવૃક્ષનાં પુષ્પાદિક વડે તેમની પૂજા કરી. પછી ત્યાં કિંનર દેવોએ કોમળ સ્વરે કરાતાં નૃત્યોને તેમાં જ એક નેત્રોને સ્થાપન કરી જોવા લાગ્યા. રાજા પશુ પદ્યંકમાંથી ઉભો થયો, તો કાંતિવડે આકાશને પ્રકાશ કરનાર અદ્ભુત પ્રાસાદ જોઈ આશ્ચર્ય વડે વિક્સર થયો. પછી તેની અંદર શુભ રીતે પ્રવેશ કરી અદ્ભુત મનોહર પ્રતિમાઓને પ્રણામ કરી પોતાના જન્મને સફળ માનવા લાગ્યો. ત્યાં દેવોનો સમૂહ સંગીતમાં વ્યથ હતો, તેથી કોઈ ઠેકાણે ઉભો રહી બાજુ તેતું શરીર સ્તંભિત થયું હોય એમ સ્થિર થઈને તે પશુ નાટ્ય જોવા લાગ્યો. જોતા જોતાં રાજાએ વિચાર કર્યો કે—“ આ પ્રખ્યાત ક્ષીતવાળા યક્ષો પુણ્યવંતોમા મુખ્ય છે, કેમકે તેઓ હંમેશાં આ અદ્ભુત પ્રતિમાઓને વંદન કરે છે, અહો ! આમની આવી નૃત્ય કળા કોઈ ઠેકાણે દેખાતી નથી, કેમકે આ નૃત્યકળા મનુષ્યોનાં નેત્રો રૂપી મૃગલાઓને પકડવાની જાળ જેવી શોભે છે. આ જોનાર સલાસદો કોને વખાણવા લાયક નથી, કેમકે તેઓ નિમેષ રહિત દ્રષ્ટિ વડે આવું ઉત્તમ નૃત્ય હંમેશાં જુએ છે.” આ પ્રમાણે વિચારતો રાજા નૃત્યની સન્મુખ બન્ને નેત્રોને સ્થિર રાખી ત્રણ પહોરવાળી રાત્રિને ઘણા પહોરની થાય તો ઠીક એમ ઈચ્છવા લાગ્યો. ત્યારપછી તે ચારે યક્ષો પરસ્પર યોદ્યા કે—“ હવે રાત્રિ ઉનાળાની નદીની જેમ થોડી બાકી રહી છે. જો કદાચ પદ્યંકમાં સુતેલો તે ખીચારો મનુષ્ય જાગી જશે, તો તે ગામમાં આજુલા મૃગની જેમ આકુળ વ્યાકુળ થશે. આકુળતાને લીધે કદાચ તેતું મરણ થઈ જાય, માટે તેને હવે તેના સ્થાનમા મૂકવા માટે આપણે જઈએ.” આ પ્રમાણે તેની વાતચીત સાબળીને રાજા શીઘ્રપણે પાછો આવીને પદ્યંકમાં વસ્ત્ર ઓઢીને સુઈ ગયો. તે યક્ષો પશુ થોડી

વારે ત્યાં આવી પાયાના સ્વરૂપને પામ્યા, અને પછી તે પદ્યકને ઉપાડી રાજાના મંદિરમાં આવ્યા. પ્રાતઃકાળે રાજાએ મંત્રીને આશ્ચર્ય ઉત્પન્ન કરનાર સમગ્ર રાત્રિનું વૃત્તાંત કહ્યું. વિદ્વાનોને ઉત્સુક કરવાનું કારણ તે વૃત્તાંત સાંભળીને મંત્રી વિગેરે સર્વ સલાસદોહનું હૃદય વિસ્મયથી વિક્સર થયું. પછી રાજાએ તે શિદ્ધીને બોલાવી કહ્યું કે—“ તારી શિદ્ધવિદ્યાના કુશળતા યથાર્થ રીતે કહેવાને કૌણ સમર્થ છે ? કારણકે તારી કુશળતા વિશ્વકર્માને પણ ઉદ્ધવન કરે છે. ” આ પ્રમાણે તેનો પ્રશંસા કરીને રાજાએ તેને લાખો મણિ, સુવર્ણ અને આભૂષણો આપી સંતુષ્ટ કર્યો. પછી તે રાજા હમેશાં વિવિધ પ્રકારના આશ્ચર્યવાળી પૃથ્વીને જોઈ જોઈને પોતાનાં નેત્રોને ચરિતાર્થ-કૃતાર્થ કરતો હતો, અષ્ટાપદ વિગેરે તીર્થોને હર્ષથી વાદી વાદીને પોતાના મનમાં પોતાના મનુષ્ય જન્મને સફળ માનવા લાગ્યો, તથા પદ્યકમાં સુખે બેસીને સ્વેચ્છાપૂર્વક વિમાનમાં બેઠેલા વિદ્યાધરની જેમ તે હમેશાં આકાશરૂપ આંગણમાં ફીડા કરતો હતો. એકદા હર્ષથી રાજાએ તે શિદ્ધીરાજને કહ્યું કે—“ મારે પદ્યકમાં બેસવું એ શોભાનું કારણ નથી, પણ લજ્જાને કરનારું છે. તારી પાસે સમગ્ર મોટી મોટી શિદ્ધકળાઓ છે; એવી કોઈપણ રત્નની જાતિ નથી, કે જે રોહણાચળ પર્વતપર ન હોય, તેથી કરીને હેકપટ રહિત ! પદ્યકની જેમ આકાશમાં ગતિ કરવામાં સમર્થ એવા એક હસ્તીરત્નને તું મારે માટે પ્રયત્નથી બનાવ. ” તે સાંભળી શિદ્ધી બોલ્યો કે—“ હે દેવ ! તેવું દિવ્ય કાષ્ઠ અરણ્યમાં દેખાતું નથી, કે જે વડે તેવો હાથી બનાવી શકાય. હે દેવ ! તેવું કાષ્ઠ સફલાગ્યના સમૂહથીજ દેખાય છે. વન વનમાં કાંઈ કદપવૃક્ષ સુલભ હોતો નથી. ” તે સાંભળીને સ્વાર્થમાં તત્પર રાજાએ તેને ફરીથી કહ્યું કે—“ તોપણ તેવું કાષ્ઠ ઘણા વનોમાં પણ જઈને તું શોધી લાવ, સાથે ઈચ્છામા આવે તેટલું દ્રવ્ય મારા બળનામાંથી લે, સહાયને માટે મારા સેવકોને સાથે રાખ, અને અતુલ સ્વાદવાળા ખાદ્ય, લોભ્ય, વિગેરે વસ્તુઓથી ભરેલા તથા માર્ગમાં આનંદ આપનારા આ રથોને ગ્રહણ કર. ” આ પ્રમાણે રાજાની અત્યંત કૃપા જોઈને તે યુદ્ધિમાન તેવું વચન અંગી-

કાર કરી સર્વ સામગ્રી સહિત વનમાં ગયો. સેવકોના સમૂહના પરિવાર સહિત તે નિરંતર વનમાં અટન કરવા લાગ્યો, પરંતુ કદપવૃક્ષની જેમ તેવું કાષ્ઠ કોઈપણ ઠેકાણે ભેટું નહીં. વનમાં ફરતાં તેને છ માસ વીતી ગયા, ત્યારે કોઈએક દિવસે તેણે તેવો એક દિવ્ય મહાવૃક્ષ ભેટો. તેની ધૂપ, કપૂર અને પુષ્પાદિક વડે વિધિ પ્રમાણે પૂજા કરી બાણે કે પ્રભુની-રાજાની ચિંતાને છેદતો હોય તેમ નિરંતરપણે તેણે તે વૃક્ષ છેલો. પછી ઘેર આવી તે કાષ્ઠના ફળનો બાણે બીજો ઇંદ્રનોજ હાથી હોય એવો મોટો ઉત્કૃષ્ટ ગજેંદ્ર તેણે ઇનાબો. પછી તેણે શુભ દિવસે તે હાથી રાજાને આપ્યો. રાજા પણ સંપૂર્ણ લક્ષણવાળા તેને ભોંઈ અત્યંત હર્ષ પામ્યો અને તે શિલ્પીને તેણે તેના ચિંતવ્યાથી પણ અધિક ધન આપ્યું. કારણકે અફસુત વસ્તુનું મૂલ્ય કરી તેની લઘુતા કરવી યોગ્ય નથી. ત્યારપછી તે મોટા હાથી પર આરૂઢ થઈ આકાશમાં ઉડ્યો, તે વખતે તે ઐરાવણ ઉપર આરૂઢ થયેલા ઇંદ્રની જેવો શોભવા લાગ્યો. પછી દેશો, નગરો અને ગામો વિગેરે વડે મનોહર પૃથ્વીને જોતા તે રાજાએ કોને આશ્ચર્ય ન પમાડ્યો ? જે શત્રુઓ પોતાને આધીન થાય તેવા નહોતા, તેઓને પણ તેણે અકસ્માત્ આકાશ માર્ગે વીજળીની જેમ તેમની પાસે આવી તેઓને વશ કર્યા. તે હાથી પર આરૂઢ થયેલા, અત્યંત પ્રોઢ ક્રાંતિવાળા અને સન્મુખ ન ભોંઈ શકાય તેવા બાણે કે ગરૂડ ઉપર બેઠેલો કૃષ્ણજ હોય એમ તે રાજાને ભોંઈને સમગ્ર શત્રુ રાજાઓ ઘણા બળવાન છતાં પણ ક્રિંકરોની જેમ તેની આજ્ઞાને પોતાના મસ્તકપર ચડાવતા હતા. આ પ્રમાણે તે રાજા એક છત્રવાળું નખકંટક રાજ્ય લોભવવા લાગ્યો. પુરૂષોને પૂર્વના સંચય (એકઠા) કરેલા પુણ્યથી શું શું પ્રાપ્ત ન થાય ?

એકદા અતુલ જ્ઞાનથી શોભતા શ્રી ધર્મદોષ નામના ઉત્તમ ગુરૂએ આવીને તે નગરના ઉદ્યાનને અલંકૃત કર્યું. તે વખતે વનપાળે આવીને રાજાને ગુરૂનું આગમન નિવેદન કર્યું. તે સાંભળી નવા મેઘનું આગમન સાંભળી મોરની જેમ રાજા આનંદ પામ્યો. રાજાએ પ્રીતિદાન આપીને તેને સંતોષ પમાડ્યો. શું વિદ્વાન માણસો ઉચિત કાર્યમાં કોઈ વખત પણ મુંઝાય ? ત્યારપછી સમગ્ર સામંતો, પુર-

જનો અને પરિવાર સહિત રાજા તત્કાળ વિકાસ પામતા આનંદ સહિત ઉદાનમાં ગયો. પાપકર્મને દૂર કરનાર સૂરિને વિધિપૂર્વક પ્રણામ કરીને ભક્તિરસથી પુષ્ટ થયેલા રાજા વિગેરે સર્વે શુરની સમીપે બેઠા. તેમની પાસે સૂરિદ્રિ સમગ્ર પાપરૂપી અધિકારનો નાશ કરવામાં સૂર્યની પ્રજ્ઞા સમાન કલ્યાણકારક ધર્મદેશના આપી, ચંદ્રિકાનું પાન કરી ચક્રોર પક્ષીની જેમ તે દેશનામૃતનું તૃપ્તિ થાય ત્યાં સુધી પાન કરી રાજા વિગેરે સર્વે જનો અત્યંત હર્ષની સંપત્તિને પામ્યા. પછી અવસર પામીને વિનયથી નમ્ર થઈ રાજાએ તેમને કહ્યું કે—“હે પૂજ્ય ! સમગ્ર વિશ્વને જોનારા આપની જેવા સર્વ જાણી જોઈ શકે છે. તેથી આપ મારાપર કૃપા કરીને કહો કે—દર્વી, પદ્યંક અને હાથી એ ત્રણ દિવ્ય વસ્તુ સહિત આટલી મોટી રાજ્યલક્ષ્મી મને કયા પુણ્ય કર્મથી પ્રાપ્ત થઈ ? ” તે સાંભળીને જગતપૂજ્ય શ્રી શુર મહારાજ બોલ્યા કે—“હે રાજા ! શુભ અથવા અશુભ સર્વ પૂર્વજન્મના કર્મને જ અનુસરીને પ્રાપ્ત થાય છે. હે કુશળ રાજા ! ત્રણ દિવ્ય વસ્તુ સહિત આ મોટું સામ્રાજ્ય તે જે પુણ્યવદે જે રીતે ઉપાર્જન કર્યું છે, તે તું સાંભળ.—

ભરતક્ષેત્રની ભૂમિરૂપી સ્ત્રીના સુવર્ણના કુંડલ રૂપ અને અભંગુર (અક્ષય) મંગળ લક્ષ્મીને રહેવાનું સ્થાનરૂપ મંગળપુર નામનું નગર છે, તે નગરને પૃથ્વીપાળ નામનો રાજા પાલન કરતો હતો, તેની આજ્ઞાને અનેક રાજાઓ પોતાના નમ્ર મરતક ઉપર ધારણ કરતા હતા, તેના પ્રતાપરૂપી અગ્નિને શત્રુ રાજાઓની સ્ત્રીઓના નેત્રાશ્રુ રૂપી નવીન મેઘ વૃદ્ધિ પમાડતો હતો એ આશ્ચર્ય છે. તે નગરમાં પુરુષોત્તમ,^૧ સુદર્શનને^૨ ધારણ કરનાર અને શ્રીમાન^૩ જાણે બીજો લક્ષ્મીધર (કૃષ્ણ) હોય એવો લક્ષ્મીધર નામે શ્રેષ્ઠી રહેતો હતો. બુદ્ધિનું તે નિધાન શ્રેષ્ઠી રાજાના રાજ્યકાર્યની ધરાને ઉપાડવામાં જ કેવળ ધુરંધર હતો એટલું જ નહીં પરંતુ શુદ્ધ જૈન ધર્મની સમ્યક્ પ્રકારે આરાધના કરવામાં પણ તે ધુરંધર હતો. એકલા તે નગરમાં શ્રુતના પારગામી અને સદ્ધર્મ

^૧ કૃષ્ણનું બાહુ નામ-પુરુષોમાં ઉત્તમ ^૨ સુદર્શનનામનું ચક્ર-સમકિન.
^૩ લક્ષ્મી નામની સ્ત્રીનાજો-ધનવાળો.

રૂપ ઉદ્યાનને પહોંચિત કરવામાં વર્ષાઋતુ સમાન ધર્મસાર નામના ઉત્તમ ગુરૂ પધાર્યા. તે જાણી પૃથ્વીપાળ રાજા, નગરના લોકો અને લક્ષ્મીધર પણ અહીં પૂર્વિકાએ કરીને ગુરૂ પાસે આવી નમસ્કાર કરી બેઠા. પછી રાજા વિગેરે સર્વેએ ઉત્સુકતા પૂર્વક ગુરૂ પાસે સમગ્ર સંશયોનો નાશ કરનારી ધર્મદેશના સાંભળી. તે વખતે ગુરૂનું માત્ર કંબલ રૂપ જ આસન બેઠને સ્કુરાયમાન ભક્તિવડે મનમાં પ્રસન્ન થતો લક્ષ્મીધર શ્રેષ્ઠી બેઠ પામ્યો, તેથી પોતાના ચિત્તની જેવું ઉંચું, પોતાના પુણ્યની જેવું નિશ્ચિત અને પોતાના આનંદની જેમ વિશાળ એક ઉત્તમ પાટ પોતાને ઘેરથી મંગાવી હર્ષ પૂર્વક ગુરૂની પાસે મૂકી તેના પર બેસવા માટે તેને અત્યંત પ્રાર્થના કરી કે—“હે ભગવાન ! આપ ત્રણ જગતને પૂજ્ય છો અને ગુણની સંપત્તિ વડે મોટા છો, તેથી આપને નીચા આસન પર બેસવું યોગ્ય નથી. આપની જેવા મહાત્માઓ સિંહાસન પર બેઠેલા જ શોભે છે. કેમકે શ્રેષ્ઠ રત્નનું સ્થાપન સુવર્ણના અલંકાર-માંજ યોગ્ય છે. તેથી કરીને આપ મારા પર પ્રસન્ન થઈ આ પાટ પર બેસો, અને મારા પાપનો નાશ કરો. કારણ કે મહાત્માઓ બીજાના ઉપર અનુગ્રહ (કૃપા) કરવામાં આગ્રહી (તત્પર) હોય છે.” તે સાંભળી મનોહર વાણી બોલનાર શ્રેષ્ઠ ગુરૂએ શ્રેષ્ઠીને કહ્યું કે—“હે બુદ્ધિમાન ! તું નિષ્કપટ ભક્તિને લીધે આ પ્રમાણે વિનંતિ કરે છે, પરંતુ સાધુઓને વર્ષાકાળમાંજ જીવદયાને માટેજ કાષ્ઠનું શયન તથા આસન રાખવાનું બિનેશ્વરોએ કહેલું છે. તથા શેષાકાળના આઠ માસમાં ઉર્ણાનું આસન રાખવાનું કહેલું છે. અમૂઢ લક્ષ્ય (જ્ઞાન) વાળા સર્વજ્ઞો જે હિત હોય તેને જ કહે છે. માત્ર ઉંચા આસન ઉપર બેસવાથી જ મનુષ્યોની મોટાઈ કહેવી યોગ્ય નથી. કારણ કે આભ્યંતર ગુણોની લક્ષ્મી વિના મોટાઈ હોઈ શકતી નથી. જે પડિત મુનિઓ વર્ષાકાળ વિના પાટ વિગેરેનો ઉપયોગ કરે, તે ચારિત્રવાળા કહેવાય નહીં, કારણ કે તેમને બ્રહ્માચારી કહેલા છે. તે વિષે આવશ્યક નિર્બુદ્ધિમાં કહ્યું છે કે “ઓસત્તો બે પ્રકારનો છે— સર્વ ઓસત્તો અને દેશ ઓસત્તો. શેષાકાળના આઠ માસમાં જે

પાટ, પાટીયા તથા રાખી મૂકેલા ઔષધ વિગેરેનો ઉપયોગ કરે તે સર્વ ઔસરો બાણવો. ” જીનેશ્વરની આજ્ઞા માનનાર બુદ્ધિમાન દાતારે પણ સુનીશ્વરોને સર્વ વસ્તુ વિધિ પૂર્વકજ આપવી બેઠવો. કારણ કે સર્વજ્ઞની આજ્ઞાએ કરીને બે દાન આપ્યું હોય તો તે મોટા ફળની સિદ્ધિને માટે થાય છે. વિધિ વિના વાવેલું બીજ ધાન્યને માટે થતું નથી. સુનિઓને વિધિ પૂર્વક આસનનું દાન આપ્યું હોય, તો તે સ્વાતિ નક્ષત્રમાં પડેલા મેઘના જળની જેમ મૌઙ્ગિકની લક્ષ્મી માટે થાય છે. તેથી કરીને વિવેકી પુરૂષે સર્વજ્ઞની આજ્ઞાને અનુસારે સુનિઓને આસનનું દાન આપવું, કે જેથી તેને મોક્ષમાં આસન મળે. ” આ પ્રમાણે તત્ત્વાર્થને દેખાડનારી શુરની વાણી સાંભળીને શ્રેષ્ઠી ચિત્તમાં અત્યંત આનંદ પામ્યો, અને પછી તેણે તે પાટ પોતાને ઘેર પાછી મોકલી. પછી તેણે અત્યંત સંવેગથી અભિશ્ચર્ય ધારણ કર્યો કે—“ મારે નિરંતર સુનિઓને સમય પ્રમાણે આસનનું દાન આપવું. પછી રાખા વિગેરે સર્વ જનો સમ્યક્ત્વાદિક ધર્મને અંગીકાર કરી અત્યંત પ્રસન્ન થઈને પોત પોતાને ઘેર ગયા. શ્રેષ્ઠીએ શુરને તે કાળે બેસવાને યોગ્ય એવા નિર્મળ કંબલો બાણે પોતાનું પરલોકનું ભાતું આપતો હોય તેમ હર્ષથી આપ્યાં. પછી માસ કદપ પૂર્ણ થયે શ્રી શુરએ અન્યત્ર વિહાર કર્યો. પક્ષીઓની અને નિઃસંગ સુનિઓની સ્થિતિ સરખી જ હોય છે—તેઓ એક ઠેકાણે ચિરકાળ રહેતા નથી. ઉત્કૃષ્ટ ધર્મના અનુધાન (પાલન) માં તમર બુદ્ધિવાળો તે શ્રેષ્ઠી પણ નિરંતર પોતાના નિયમને જીવની જેમ પાળતો હતો. એકદા પૃથ્વી પર વિહાર કરતા ધર્મસાર શુર બાણે કે તે શ્રેષ્ઠીના પૂર્વ પુણ્યથી પ્રેરાયા હોય તેમ ફરી તે જ નગરમાં પધાર્યા. ત્યાં બાણે કે તે શ્રેષ્ઠીને અદ્ભુત સામ્રાજ્ય આપવા રહ્યા હોય તેમ વર્ષાકાળનું ચોમાસું રહ્યા. પુણ્ય રૂપી લતાને વિકસ્વર કરવામાં વસંત ઋતુ સમાન શુરના આગમનથી કંપાવતી જેમ તે શ્રેષ્ઠીનું મન અત્યંત હર્ષ પામ્યું. નિઃસીમ (અત્યંત) ભાવનાવાળો તે રાત્રિ દિવસ આવસ્થાકાદિક પુણ્યક્રિયાને વિસ્તારતો (કરતો) હતો, અને શુરની સેવામાં તત્પર

રહેતો હતો. રાજા વિગેરે અન્ય સર્વે જનો પણ પુણ્યરૂપી સુગંધમાં
 લુપ્થ થઈને કમળને લમરારાની જેમ હર્ષ સહિત તે શુરને સેવતા
 હતા. તે શ્રેષ્ઠીએ વર્ષાકાળના આસનને માટે શુરને પ્રથમ વિજ્ઞાપિ
 કરી. કયો ચેતનાવાળો પ્રાણી પોતાના આત્મહિતમાં ઉત્સાહવાન ન
 થાય ? પછી શુરની આજ્ઞાથી બે સાધુઓ બાજુ કે મૂર્તિમાન ધર્મ
 જ હોય એમ બંને જ તેને ઘેર આસનની શુદ્ધતા બેવા માટે ગયા.
 તે વખતે તે શ્રેષ્ઠીએ હર્ષ પામીને તેમની પાસે બીજા નાનાં મોટાં
 શુદ્ધ આસનો સહિત તે મોટી પાટ પણ પ્રગટ કરી—હાજર
 કરી. શુદ્ધ યુદ્ધિ વડે નવ કોટિ શુદ્ધ તે આસન બાજુને તે
 સાધુઓએ પાછા આવી શુરને તેની શુદ્ધિ જણાવી. પછી
 શુરની આજ્ઞા થવાથી શ્રેષ્ઠીએ પોતાને રાજ્ય મળે તે વખતે
 તેને ફરી મેળવવાની ઈચ્છાથી બાજુ થાપણ મૂકતો હોય તેમ તે
 સુનિઓને તે શ્રેષ્ઠ પાટ આપી. સુનિઓએ પ્રતિદેખના (પડિલેહણ)
 કરીને તે શુરને આપી. શુર તેના પર બેઠા. અહો ! તે શ્રેષ્ઠીનું અ-
 લાંગ લાગ્યું કેવું બગૃત છે ! મહાતપની વૃદ્ધિથી દેહીપ્યમાન યમ-
 નાપિતા સૂર્યની જેમ શુર ઉદયાચળ પર્વતની બેવા તે ઉંચા પટ્ટ
 ઉપર ચઢ્યા—બેઠા. પછી હંમેશાં પ્રાતઃકાળે સ્વચ્છને આનંદ
 આપનારી, વિવિધ પુણ્ય માર્ગને પ્રકાશ કરનારી, જગતના સમગ્ર
 પ્રાણીઓને પ્રતિભોધ કરનારી તથા ગાઢ અજ્ઞાન રૂપ અંધકારના
 સેંકડો કંકડા કરનારી પોતાની રંગીની શ્રેણિને વિસ્તારવા લાગ્યા.
 પુણ્યનો ઉદ્યોત કરતા તેને નિરંતર ભેદ ભેદને કાંક પક્ષીની જેમ
 શ્રેષ્ઠી વારંવાર અત્યંત આનંદ પામતો હતો અને વિચાર કરતો
 હતો કે—“મોટી સભામાં મારી પાટ ઉપર બેસીને શુર મહારાજ
 બંને થાપને નાશ કરનારી ધર્મદેશના આપે છે, અને આ બીજા
 સર્વ સુનિઓ મારાં આપેલાં આસનો ઉપર સુખેથી બેસીને વાચના,
 અધ્યાપન વિગેરે પુણ્ય ક્રિયાને કરે છે. તેથી અવશ્ય મારું અન્યૂન
 પુણ્ય ઉદ્યમાં આવ્યું છે, કેમકે કારણની સુંદરતા વિના કાર્યની
 સુંદરતા હોતી નથી. આજે સર્વ શ્રાવકોની સંખ્યામાં મારી પ્રથમ

૧ સૂર્યના પક્ષમાં મોટો તડકો—શુરના પક્ષમાં મોટો તપ. ૨ સારા ચક્ર-
 વાક પક્ષી—મત્પુરુષના સમૂહ. ૩ કિરણો—વાણી—દેશના.

રેખા વિકાસ પામી છે, અને મારી સર્વ સંપત્તિ આજે સફળ થઈ છે. તેથી હું ધાડું છું કે થોડા વખતમાં મારો કોઈ આશ્ચર્યકારક મોટો ઉદય થશે. કેમકે રાત્રિમાં પ્રકાશનો ઉદય થાય તો તે સૂર્યના ઉદયને જણાવે છે.” આ પ્રમાણે તે શ્રેષ્ઠી શ્રેષ્ઠ અનુમોદના રૂપી ગંગા-નદીનાં જળવડે પોતાના દાન પુણ્ય રૂપી કલ્પવૃક્ષને તે પ્રકારે રિ-રંતર સીંચતો હતો, કે જેથી તે વૃક્ષ સેંકડો શાખાઓ વડે વિસ્તાર પામીને ક્ષય ન પામે તેવી સુંદર છાયાના સુખને આપી થોડા કાળમાં જ મોક્ષ રૂપી ફળને આપનાર થશે. આ પ્રમાણે શુદ્ધ બુદ્ધિ વાળા તેણે અલગ રંગવડે બલજીવ પર્થત ચિંતામણિ રતનની જેમ પોતાના અભિગ્રહનું આરાધન-પાલન કર્યું. ત્યારપછી સમ્યક્ પ્રકારે વિધિ પૂર્વક તે ભવનો ત્યાગ કરી-મરણ પામી હે રાજા! શુદ્ધ આસનના દાનના પુણ્ય પ્રભાવથી પ્રશસ્ત (દિવ્ય) ઓવી ઓ ત્રણ વસ્તુ સહિત રાજ્ય સંપત્તિનો તું સ્વામી થયો છે.”

આ પ્રમાણે પોતાનો પૂર્વ ભવ સાંભળી કરિરાજ રાજાના મનમાં નવા હર્ષનો સમૂહ ઉત્પન્ન થયો, અને તેજ વખતે વૃદ્ધિ પામતા શુદ્ધ અધ્યવસાયને લીધે તેને જાતિસ્મરણ જ્ઞાન થયું. તેથી કરીને જેમ બુદ્ધિમાન પુરૂષ પ્રાતઃકાળે જાગૃત થાય ત્યારે પોતાનું સમગ્ર રાત્રિ સંબંધિ વૃત્તાંત જાણે તેમ તે રાજાએ ગુરૂએ કહેલો સમગ્ર પોતાનો ભવ પોતે સાક્ષાત્ જોયો. તે વખતે તેણે હર્ષથી ગુરૂને નમસ્કાર કરી કહ્યું કે—“હે પૂજ્ય ! આપે જેવો મારો પૂર્વભવ કહ્યો, તેવોજ મેં પોતે પણ જાતિ સ્મરણને લીધે પ્રત્યક્ષ જોયો છે. અહો ! સ્વર્ગ, મૃત્યુ અને પાતાળના સર્વ પ્રદારોને પ્રકાશ કરવાના વ્રતવાળું આપનું જ્ઞાન શોભે છે. તેની પાસે સૂર્યાદિક પણ કેવળ ખદોત (ખજવા) ના બાળક જેવાજ દેખાય છે. અહો ! કેવળ મુનીન્દ્રને આસન માત્રનું જ દાન કરવાથી આટલું બધું પુણ્ય મને થયું ! કે જેનો આવો અદ્ભુત મહિમા મને પ્રાપ્ત થયો. તો હે પ્રભુ ! દીક્ષા વિના અન્યૂન (સંપૂર્ણ) પુણ્ય પ્રાપ્ત થતું નથી. તેથી જો મારી યોગ્યતા હોય તો મને દીક્ષા આપો.” તે સાંભળીને વિચક્ષણ ગુરૂ બોલ્યા કે—“લોગનું ફળ આપનારા કર્મના નિયોગથી હાલ તમારી સંયમની યોગ્યતા નથી તેથી શ્રેષ્ઠ ઓવા ગૃહ

સ્થીના ધર્મને તમે અંગીકાર કરો.” તે સાંભળીને શ્રદ્ધાના નિધિ અને પડિતોના સ્વામી તે રાજાએ શ્રી ગુરુ મહારાજની પાસે હર્ષથી સર્વ કથ્યાણના ઉદ્ધતનો લક્ષ્મીનું બાણે સાદું કરતા હોય તેમ બાર પ્રકારનો ગૃહી ધર્મ અંગીકાર કર્યો. પછી સામંત અને પુરોહિત વિગેરે ઘણા જનો હર્ષથી સુપાત્ર દાન વિગેરે ધર્મકાર્યમાં આદરવાળા થયા. સાક્ષાત્ જેવા થયેલા કાર્યમાં કયો પુરુષ પ્રમાદ કરે ? પછી પુરજનો સહિત રાજા સૂરિને પ્રણામ કરી પોતાની નગરીમાં ગયો, અને શુદ્ધ મનવાળા તે રાજાએ કલ્પવૃક્ષની જેમ તે ધર્મની અંતઃકરણના આદર પૂર્વક આરાધના કરી. તેણે દેહીપ્ય-માન સુવર્ણ અને મણિમય ઘણી જિનપ્રતિમાઓ ભરાવી, ચિત્તને આનંદ આપનારા ચૈત્ર્યો કરાવ્યાં, નિરંતર ઘણા સુપાત્રોને બહુમાન આપવા પૂર્વક અનેક યાત્રાઓ કરી, અને ચિરકાળ સુધી મોટું સમૃદ્ધિવાળું રાજ્ય ભોગવ્યું. છેવટ પાપસમૂહનો નાશ કરવામાં નિપુણ એવી દીક્ષાને અંગીકાર કરી સર્વ કર્મોના ક્ષય કરી તેણે સિદ્ધિરૂપી મહેલમાં અત્યંત સ્થિર આસન મેળવ્યું. આ પ્રમાણે કરિરાજ રાજાની મુનિને આસન દાન આપવા રૂપ કલ્પવૃક્ષની આ રૂળ ઋદ્ધિ સાંભળીને ઉત્તમ રૂળનો અભિલાષ કરનારા હે પડિતો ! એકાદ્ર ચિત્તે તમે તેનું જ સેવન કરો.

॥इति षष्ठः प्रकाशः ॥ ६

પ્રકાશ સાતમો.

—○○○○○—

ગૌતમ સ્વામી મને અક્ષય સંપત્તિ આપો. કારણ કે તે તપસ્વીઓને આપેલી ખીરની જેમ તેણે આપેલી સર્વ વસ્તુ અક્ષય થાય છે. હવે મોક્ષ સુખની લક્ષ્મીનો સાક્ષી ૩૫ ધર્મોપદ્રંભ દાનમાં રહેલો. આહાર દાન નામનો ચોથો લેદ કહેવાય છે. પુણ્ય ક્રિયામાં ઉપકાર-સહાય કરનાર દેહ છે, અને તેનું ઉપાદાન કારણ આહાર (અન્ન) છે, વસતિ વિગેરેને જે કારણ કહેવામાં આવ્યું તે સહકારી કારણ છે, તેથી કરીને ક્ષેત્રના સઘળા વ્યાપારોમાં જેમ ખીજનું વાવવું સુખ્ય છે, તેમ સર્વ દાનોમાં આહારનું દાન સુખ્ય છે. જે મનુષ્ય જિનેશ્વરને દીક્ષા લીધા પછી પહેલું પારણું કરાવે છે, તેને અન્ન દાનના પ્રભાવથી તેજ ભવે અથવા ત્રીજે ભવે મોક્ષ મળે છે. લોકમાં પણ સર્વ દાનો કરતાં અન્નદાનની પ્રધાનતા સંભળાય છે. કેમકે શ્રીરામ બારવર્ષ સુધી વનમાં રહી રાવણને હણી લંકાનું રાજ્ય મેળવી જ્યારે અયોધ્યા નગરીમાં આવ્યા, ત્યારે તેણે મહાજનને અન્નની કુશળતા પૂછી હતી. તે વખતે મહાજન એક ખીજનું સુખ જોઇને કાંઈક હસ્યા, તે જાણી યુદ્ધિમાન રામે તેઓને લોજન કરવા માટે નિમંત્રણ કર્યું. પછી તે સર્વેને સમય થયે આસનોપર બેસાડી મોટા થાળો મૂકી તેમાં પોતાના ખજાનામાંથી મંગાવીને અમૂલ્ય રત્નો પીરસાવ્યા. તે વખતે તે સર્વે એક ખીજના સુખ જોવા લાગ્યા, તે જોઈ રાજાએ સ્મિત કરીને કહ્યું કે—“ તમે કેમ જન્મતા નથી ? ” ત્યારે તેઓ બોલ્યા કે—“ અમે આ નવીન રસવતી જન્મવા શક્તિમાન નથી. ” આ પ્રમાણે બોલતા તેઓને રાજાએ ઉપાલંભ સહિત કહ્યું કે—“ ત્યારે અન્નનું ક્ષેમ કુશળ

૧ ઘટનું ઉપાદાન કારણ માટી છે. ૨ ઘટનું સહકારી કારણ અંક, દંડ વિગેરે છે.

પૂછતી વખતે તમે કેમ ઉપહાસ કરતા હતા ? તમે નથી જાણતા કે સમગ્ર ધનથી પણ અન્ન રૂપી ધન પ્રધાન છે. જુઓ કે રાજાથી રંક પર્યંત સર્વે પ્રાણીઓ અન્નની પ્રાપ્તિ વિના મરણ પામે છે. અને તેના હોવાપણાથી જીવે છે. જે અન્નની નીપજ (ઉત્પત્તિ) મહા કષ્ટથી થઈ શકે છે. અને જેનો નિરંતર વ્યય (ઉપયોગ) છે, તે જ અન્ન રૂપી રત્નની કુશળતા પૂછવી યોગ્ય છે. કહ્યું છે કે—

“પૃથિવ્યાં ત્રીણિ રત્નાનિ જલમન્નં સુભાષિતમ્ ।

મૃદૈઃ પાષાણ્ણલ્લેષુ રત્નસંજ્ઞા નિયોજિતા ॥”

“પૃથ્વીપર જળ, અન્ન અને સુભાષિત એ ત્રણ જ રત્નો છે. જેમણે પથ્થરના કંકડામાં રત્નની સંજ્ઞા કહી છે, તેઓ મૂઢ છે.”

તે સાંભળી મહાજનોએ તેનું વચન અંગીકાર કરી તેને ખમાવ્યા. પછી રામે તે સર્વને ઉત્તમ ધોજન જમાડી, તેમને રજા આપી. તેથી કરીને સર્વત્ર અન્ન દાન જ સુખ્ય છે. તેમાં પણ પાત્રને વિષે અન્નદાન કર્યું હોય તો તે વિશેષ પ્રશસ્ત છે. વૃષ્ટિ ધાન્યનો ઉપકાર કરે છે, પરંતુ તે જો છીપમાં પડે તો શું તેમાં મોતી પેદા ન થાય ? પૃથ્વી પર તે એક શ્રેયાંસ કુમાર જ કલ્યાણના નિધાન છે. કેમકે તેણે યુગાદીશને શેરડીના રસનું પ્રથમ દાન કર્યું હતું. તે શ્રેયાંસ કુમારે આ ભરત દેવમાં સૌથી પ્રથમ અબ્હુધાન્યોપકારક પાત્ર દાન રૂપી પાણીની નીક પ્રવર્તાવી છે. જાતિ સ્મરણજ્ઞાન વડે કરીને આ શ્રેયાંસ કુમારે લોકોની પાસે પાત્રદાનનો વિધિ ન કહ્યો હોત તો મુનીશ્વરોને શું કલ્પે અને શું ન કલ્પે ? તે કોણ જાણી શકત ? પાત્રદાનના પ્રભાવથી જ શાલિભદ્ર વિગેરે સ્વર્ગના લોકો જેવી મનોહર અદ્ભુત સમૃદ્ધિ પામ્યા હતા. અહો ! સુપાત્ર દાનના માહાત્મ્યની કેટલીક પ્રશંસા કરીએ ? કેમકે કેવળ અન્નદાનથી જ સ્વર્ગ અને મોક્ષની લક્ષ્મી સુલભ થાય છે. જે પુરૂષ અન્નનું દાન કરી યતિઓને ઉપદેશ—સહાય કરે છે, તેણે

૧ સારૂ પ્રિય ન્યાયયુક્ત વચન.

× અહુ પ્રકારે અન્યનો ઉપકાર કરનારી—અહુ ધાન્યને ઉપકાર કરનારી.

પરમાર્થથી તીર્થનો અવિચ્છેદ કર્યો છે એમ જાણવું. ધર્મ શરીરથી બને છે, તે શરીર અન્નથી ટકી રહે છે, અને તે અન્ન ઘર વિનાના ચતિઓ પાસે હોતું નથી. તેથી કરીને ચતિઓને અન્ન દાન કરવામાં બુદ્ધિમાન મનુષ્યે યત્ન કરવો જોઈએ. તે દાન દેય (દેવા લાયક થીજ), દાતાર અને ગ્રહણ કરનાર એ ત્રણવડે શુદ્ધ હોય તો તે મોક્ષને માટે થાય છે. કારણ કે શુદ્ધ થીજ વાંચું હોય તો તે ધાન્યની સંપત્તિને માટે થાય છે. જેમાં આધાર્કર્મ વિગેરે જેતાળીશ દોષોમાંના કેઈપણ દોષથી દેય (આપવા લાયક) વસ્તુ દ્વિત થયેલી ન હોય, તો તેને વિક્રાનો દેયશુદ્ધ કહે છે, આવી શુદ્ધ વસ્તુનું જ દાન દાતારને અત્યંત ફલની સમૃદ્ધિ આપનારું થાય છે, કેમકે કારણની શુદ્ધિથી જ કાર્યની શુદ્ધિ થાય છે. જો સુપાત્રને વિષે પણ ભક્તિથી અનેષણીય (અકલ્પ્ય) દાન દીધું હોય, તો તે દાતારને દાનના ફળની પ્રાપ્તિ વખતે અલ્પ આયુષ્ય વિગેરે દુષ્ટપણું^x (દોષવાળા પણું) આપે છે. તે વિષે શ્રી ઠાણંગમાં કહ્યું છે કે—

“ ત્રણ સ્થાનો વડે કરીને જીવો અલ્પ આયુષ્ય બંધાય એવું કર્મ કરે છે, તે આ પ્રમાણે—જે મનુષ્ય જીવોનો અતિપાત-વિનાશ કરનારો થાય, મૃધાવાદ બોલનારો થાય, તથા તેવા પ્રકારના (શુદ્ધ) શ્રમણને કે માહણ (શ્રાવક) ને અપ્રાસુક અને અનેષણીય અશન, પાન, આદિમ અને સ્વાદિમનો પ્રતિલાલ કરનાર (વહોરાવનાર) થાય, તે પુરૂષ આ ત્રણ સ્થાનવડે અલ્પ આયુષ્યનો બંધ થાય તેવું કર્મ કરે છે—બાંધે છે. ”

એવું જ શુદ્ધ દાન લેવાથી ગ્રહણ કરનારને પણ પરિણામે હિતકારક થાય છે. કારણ કે દેય વસ્તુની શુદ્ધિ વિના ચારિત્રની શુદ્ધિ થતી નથી. અશુદ્ધ આહારનું ભોજન કરનાર ચતિઓને જિનેશ્વરની

૧ તે ખરી રીતે તીર્થ-શાસન-પ્રવચન-ચતુર્વિધ સધની રક્ષા કરે છે એમ કાર્ય કારણોનો નિયમ જોતા નિઃશક કહી શકાય.

x અર્થાત્ દોષિલો આદાર સાધુને વહોરાવવાથી દાતાર અલ્પ આયુષ્ય બાંધે છે. તેમ ચતાં ગમે તેવી વિશાળ ભોગ મામત્રી દાન-પુણ્યથી મેળવ્યાં છતાં તે વધારે વખત ભોગવી ન શકાય એ ગંભીર ફળહાનિનો વિચાર કરી ભક્તિવંત ભગ્યજનોએ વિવેક ધારવો ધટે છે.

આજ્ઞાનો ભંગ તથા મિથ્યાત્વ વિગેરે લાખો દુઃખોને આપનારા દોષો લાગે છે. તે વિષે પાંચમા અંગમાં કહ્યું છે કે—

“(હે ભગવન !) આધાકર્મ દોષવાળા આહારને ભોજન કરતો શ્રમણ નિર્ઘથ શું ખાંધે ? શું કરે ? શું એકદું કરે ? અને શું વૃદ્ધિ પમાડે ? ” (ભગવાન જવાબ આપે છે કે—) “ હે ગૌતમ ! આધાકર્મને ભોગવતો શ્રમણ નિર્ઘથ આયુષ્ય કર્મ વિનાની ઘીજી સાત કર્મની પ્રકૃતિઓ શિથિલ બંધવાળી ખાધી હોય તો ગાઢ બંધવાળી કરે છે, થોડા કાળની સ્થિતિવાળી હોય તો લાંબા કાળની સ્થિતિવાળી કરે છે, મંદ રસવાળી હોય તો તીવ્ર રસવાળી કરે છે, તથા અદ્ય પ્રદેશવાળી ખાંધી હોય તો ઘણા પ્રદેશવાળી કરે છે, અને આયુષ્યકર્મને કદાચિત ખાંધે અને કદાચિત ન પચ્યું ખાંધે, વળી અસાતા વેદનીય કર્મને વારંવાર વૃદ્ધિ પમાડે છે, તેમજ અનાદિ, અનંત અને લાંબા માર્ગવાળી ચતુરંત સંસારરૂપ અટવીમાં બ્રમણ કર્યા કરે છે. ” (ગૌતમ સ્વામીએ પૂછ્યું કે—) “ હે ભગવન ! શા હેતુથી એવું કહ્યું છે કે આધાકર્મને ભોગવતો શ્રમણ યાવત્ બ્રમણ કરે છે ? ” (ભગવાને જવાબ આપ્યો કે—) “ હે ગૌતમ ! આધાકર્મને ભોગવતો શ્રમણ પોતાના ધર્મને ઉલ્લંઘન કરે છે, અને પોતાના ધર્મને ઉલ્લંઘન કરતો તે પૃથ્વી-કાયની (જીવિત) આકાંક્ષા (દયા) રાખતો નથી, તે યાવત્ ત્રસ-કાયની પણ આકાંક્ષા રાખતો નથી. તથા જે જે જીવોનાં શરીરોનો આહાર કરે છે, તે જીવોની તે આકાંક્ષા રાખતો નથી. તેથી કરીને હે ગૌતમ ! (મારાથી) એમ કહેવાય છે કે આધાકર્મને ભોગવતો સાધુ યાવત્ સંસાર કાંતારમાં બ્રમણ કર્યા કરે છે. ”

દાતાર માણસ સાધુને દાન આપતી વખતે મનમાં વિચાર કરે કે—“ અહો ! આ મારું વિત્ત (વસ્તુ) શુદ્ધ છે, મારું ચિત્ત પણ શ્રદ્ધાયુક્ત છે, તથા અહો ! આ સુપાત્ર સાધુ સર્વ ગુણોની લક્ષ્મીનું પાત્ર-સ્થાનક છે. કોઈને એકદું વિત્તજ હોય છે, કોઈને એકદું ચિત્તજ હોય છે, કોઈને કદાચ તે બન્ને હોય છે, પરંતુ મને તો આજે વિત્ત, ચિત્ત અને પાત્ર એ ત્રણે મળ્યાં છે. ” આ પ્રમાણે વિચાર કરી પ્રીતિથી

આખા શરીરે રોમાંચિત થઈ દાન દેતી વખતે સર્વ સાવધ વ્યાપારથી નિવૃત્ત થઈ સ્વર્ધા, આશંસા (ઇચ્છા) અને યશકીર્તિ વિગેરે અશુભ પરિણામ રૂપ દોષ વડે દૂષિત થયા વિના દાતાર જે દાન આપે છે, તે દાતૃશુદ્ધ કહેવાય છે. મહાત્મતને ધારણ કરનાર, પાંચ સમિતિવાળો, ત્રણ ગુમિવાળો, ધર્મનો ઉપદેશ કરનાર, ભિક્ષા માત્રથી આજીવિકા કરનાર, તપસ્યાનું નિધાન તથા આ ભવમાં દાતારનો ઉપકાર કરવામાં પરાક્રમ (રહિત) સાધુ ચારિત્ર ધર્મની સિદ્ધિને માટે જે દાન અહણ કરે છે, તે આહકશુદ્ધ કહેવાય છે. જે મનુષ્યની સિદ્ધિ (મોક્ષ) નજીકમાં થવાની હોય તે આ ત્રણ પ્રકારે વિશુદ્ધ દાન કરી શકે છે. કેમકે આમ વૃક્ષને ફળ આવવાનો સમય નજીક આવે છે, ત્યારે જ તેને મજરી (મોર) આવે છે. આ સર્વ પાત્ર તથા અપાત્રનો વિચાર મોક્ષના ફળવાળા દાનમાં જોવાનો છે. પરંતુ અનુકંપા વિગેરે દાન તો સત્પુરુષોને સર્વત્ર ઉચિત જ છે. આ વિધિએ કરીને જ પુરુષ ચિત્તની વૃત્તિ (ભાવ) યવિત રાખીને સુપાત્રને અન્નદાન કરે છે, તે કનકરથ નામના વિદ્યાધર રાજાની જેમ શીઘ્રપણે સમગ્ર પ્રકારની લક્ષ્મી પામે છે, તેની કથા નીચે પ્રમાણે—

આ ભરતક્ષેત્રમાં રત્નની ખાણો વડે વ્યાપ્ત વૈતાલ્ય નામે પર્વત છે. તેના શિખરોને અરિહંતના ચૈત્યોની શ્રેણિ શોભાવે છે. વિવિધ પ્રકારના રત્નો વડે સુશોભિત તે પર્વત ભરતક્ષેત્રની પૃથ્વી રૂપ સ્ત્રીના સીંદૂરથી પૂરેલા સેંથાની શોભાને નિરંતર ધારણ કરે છે. તે પર્વત ઉપર ઉત્તર અને દક્ષિણમાં બે શ્રેણિઓ રહેલી છે. તે બંને કે આકાશમાં આધાર વિના રહેલા પહેલા બે દેવલોક આવીને રહ્યા હોય તેમ શોભે છે. ત્યાં દક્ષિણ શ્રેણિને શોભાવવામાં કનક (સુવર્ણ) ના ભૂષણ સમાન કનકપુર નામે પ્રસિદ્ધ પુર છે, તેમાં કનકના મહેલો હોવાથી તે અત્યંત શોભે છે. તેમાં જીતી ન શકાય એવા શત્રુ રાજાઓને મથન કરનાર કનકરથ નામનો વિદ્યાધર પોતાની આજ્ઞા વિસ્તારતો હતો. (રાજ્ય કરતો હતો.) પૂર્વના પુણ્યથી બંને પ્રેરાયો હોય તેમ તેના પિતાએ તપસ્યા (દીક્ષા) અંગીકાર કરતી વખતે તેને બાલ્યાવસ્થામાં જ સામ્રાજ્ય ઉપર સ્થાપન કર્યો હતો. સર્વ વિદ્યાધરોમાં અગ્રેસર એવા તેણે બાલ્યાવસ્થામાં જ લક્ષ્મી

રૂપી લતાના પદ્મવેા ઉત્પન્ન કરવામાં પાણીની નીક સમાન અનુ-
પમ અને અફલુત વિદ્યાઓ સાધી હતી. તેના વડે રાજવાળી થયેલી
આખી દક્ષિણ શ્રેણિ કેવળ શોભતી હતી એટલું જ નહીં, પરંતુ
જગતમાં અફલુત એવા તે તે ધૈર્યાદિક શુભેા વડે તે શ્રેણી ઉત્તર
પણ હતી.

એકદા તે કનકરથ રાજા આશ્ચર્ય જોવાના કૌતુકથી રાત્રિ
સમયે સ્વીરચર્યા વડે એકલો જ પોતાના મહેલમાંથી નીકળ્યો.
કહ્યું છે કે—

“ નીચાઃ સ્વદેહસંતુષ્ટા મન્યમા ધનસુદ્ધયઃ ।

ઉત્તમાઃ સતતં તત્તદ્દુતૈકકૃતાદરાઃ ॥ ”

“ નીચ (કનિષ્ઠ) મનુષ્યો પોતાના શરીરથી જ સંતોષી રહે
છે, મધ્યમ પુરૂષો ધન મેળવવાની બુદ્ધિવાળા હોય છે, અને ઉત્તમ
પુરૂષો નિરંતર તે તે પ્રકારના અફલુત જોવામાં જ આદર કરનારા
હોય છે.

તે ચતુર રાજા આશ્ચર્યથી ભરેલી પોતાની નગરીને જોતો
જોતો કોઇ ઠેકાણે નાટક થતું હતું તે જોઇ કોઇક દેવકુળમાં જઈને
રહ્યો. ત્યાં ગવૈયાઓ મધુર સ્વરે સંગીત કરતા હતા, તેમાં ગવાતી
આ એક ગાથા તેણે કહ્યુંના અતિથિ રૂપ કરી—સાંભળી.—

“ હંસા સન્વત્થ સિયા સિહિણો સન્વત્થ વિચ્ચિંગ્ગરુહા ।

સન્વત્થ જમ્મમરણો સન્વત્થ વિ મોઢ્ઢિયં મોઢ્ઢા ॥ ”

“ હંસો સર્વત્ર સ્વેત જ હોય છે, સર્વત્ર મયૂરોનાં પીછાં
ચિત્ર વિચિત્ર જ હોય છે, સર્વત્ર જન્મ અને મરણ રહેલા છે, અને
લોગી જનોને સર્વત્ર લોગ મળ્યા જ કરે છે. ”

આ ગાથા સાંભળીને રાજાએ તેને વિચારના વિષયમાં મૂકી.
કારણ કે વિવેકી પુરૂષોને મન્યે જે ઉત્તમ હોય તે માત્ર શ્રવણ કર-

૧ દક્ષિણ શ્રેણિ ઉત્તર શ્રેણિ થઇ શકે નહીં, તેથી ત્રિરોધ આવ્યો, તેના
પરિહાર માટે ઉત્તર એટલે પ્રધાન—મુખ્ય હતી એવો અર્થ કરવો,

૨ છુપી રીતે ફરવું તે.

વાથી જ તેને ગ્રહણ (સ્વીકાર) કરનાર હોતો નથી. તે ગાથાનો અર્થ સારી રીતે નિશ્ચિત કરીને તેણે મનમાં વિચાર્યું કે—“આ ગાથાના ત્રણ પાદનો અર્થ તો બરાબર મળતો આવે છે, પરંતુ ચોથા પાદનો અર્થ શી રીતે બરાબર હશે ? કેમકે લોગી પુરૂષોના લોગો તેવા પ્રકારના યોગ વિના અત્યંત દુર્લભ હોવા ભેધએ. બધાં લોગની સામગ્રી હોય ત્યાં જ લોગીઓને લોગ પ્રાપ્ત થાય છે. શું કોઈ રાજા એકલો વનમાં ગયો હોય તો તે રંક જેવો નથી થતો ? જેમ હું અહીં મારા રાજ્યમાં લોગ લોગવું છું, તે જ રીતે પરદેશમાં પણ કોઈની સહાય વિના એકલો જ હું લોગને પામું, તો હું ચોથા પાદનો અર્થ પણ બરાબર સુક્તિવાળો મારું, તેથી કરીને મારે સત્યતાને માટે તેની પરીક્ષા કરવી યોગ્ય છે. કસોટી ઉપર કસ કર્યા વિના સુવર્ણની શુદ્ધતા કહી શકાતી નથી.” એમ વિચારીને રાજા પોતાના મહેલમાં આવ્યો. પછી પ્રાતઃકાળે મંત્રીને બોલાવી તેને પોતાનો અભિપ્રાય જણાવી રાજાએ તેને કહ્યું કે—“હું આ કાર્યને માટે અહીંથી સો યોજન દૂર રહેલા તામ્રમૂઠ નામના નગરમાં જઈ છું, અને તારે આવતી કાલે સૈન્ય સહિત ત્યાં આવવું.” એમ કહીને રાજા તત્કાળ આકાશ માર્ગે ચાલ્યો. શું કૌતુકી ભાવે કોઈ પણ કાર્યમાં આગસ કરે ? પછી રાજાએ વિચાર્યું કે—“પરદેશમાં ગયા છતાં પણ મારી શરીરની આકૃતિ મનોહર હોવાથી તથા દેહીખ્યમાન ઉત્તમ વેષ હોવાથી લોકમાં સારી માન્યતા થશે.” એમ વિચારી તેણે પોતાના શરીરને ગળતા કોઢવાળું અને બરાબ આકૃતિવાળું કંથુ, અને રંક મનુષ્યની જેમ તે નગરમાં આવી ચોટામાં રહ્યો.

આ તામ્રમૂઠ નગરમાં તે વખતે ઇંદ્રની જેવો કોઈની સહાય વિના જ મહા બળવાન તથા નામથી અને અર્થથી પણ જિતારિ નામનો રાજા હતો. તેને લાવણ્ય રૂપ જળની નદી સમાન, સર્વ સ્ત્રીઓમાં શિશોમણિ અને નિર્મળ શીળને ધારણ કરનારી ધારિણી નામની પત્ની હતી. તથા તે રાજાને તે રાણીની કુક્ષિથી ઉત્પન્ન થયેલી, સર્વ આશ્ચર્ય કારક સૌભાગ્યના વૈભવવાળી અને કમદેવ રૂપી આઞ્ઞવૃક્ષની મંજરી સમાન મૃદનમંજરી નામની પુત્રી હતી.

અસાધારણ શુભોવડે તે કોને આદર-માન કરવા લાયક નહોતી ? કારણકે તે શુભોજ ગૌરવ-આદર-સત્કારને પાત્ર થાય છે, તેવા શુભ વિના કેવળ પુત્ર કે પુત્રી કંઈ સર્વ માન્ય થઈ શકતા નથી. તે કન્યા બાલ્યાવસ્થામાં પણ જિન ધર્મને વિષે નિયુષ્ણતા પામેલી હતી. શું દરાખ કાચી હોય તો પણ સ્વાદ આપતી નથી ? એક દિવસ રાજા પોતાની સલામાં બેઠો હતો, તે વખતે નમસ્કાર કરતા અનેક રાજાઓના મુગટોની માળા (શ્રેણી) વડે તેના ચરણ પૂજતા હતા, રાજ્ય લક્ષ્મીના મદના ઉન્માદથી તેનું શરીર પુષ્ટ થયું હતું, ઈંદ્રની પણ પ્રભુતાને તે તૃણ સમાન પણ માનતો ન હોતો, બીજા સર્વ રાજાઓને તે કિંકર સમાન ગણતો હતો, બંદી જનોના સમૂહે કરેલી શ્વાધા રૂપી વાચરાવડે તે ચપળતાને પામ્યો હતો, વિસ્તારવાળા છત્રવડેજ બાણે ઢંકાયા હોય તેમ તેના આભયંતર નેત્રો ઢંકાઈ ગયાં હતાં, વેરયા જનોના હાથમાં રહેલા વીંચાતા આમરોથી ઉત્પન્ન થયેલા વાયુવડે બાણે ઘોસાઈ ગયો હોય તેમ તેના વિવેક રૂપી દેહી-પ્રમાણ દીવો ઝુગાઈ ગયો હતો, અને હર્ષથી નમસ્કાર કરવા આવેલી મદનમંજરી પુત્રીને તેણે પોતાના ઉત્સંગમાં બેસાડી હતી, (એવે વખતે) સદૃશ્ય પાસે શિષ્યોની જેમ વિનય સહિત પોતાની સન્મુખ રહેલા શ્રેષ્ઠીઓ, સામંતો અને મંત્રીઓને તેણે કહ્યું કે—“ હે સલાસદો ! તમે સર્વે વિચારીને કહો કે આવી અદ્ભુત સંપત્તિ તમે કોની કૃપાથી ભોગવો છો ? ” આ પ્રમાણે રાજાની વાણીનું મહિરાની જેમ પાન કરીને વિવેક રહિત થયેલા તેઓ મદોન્મત્તની જેમ બોલ્યા કે—“ હે દેવ ! આપજ અમારું દેવત છે, આપજ પૃથ્વી પર વિધાતા છે, હે રાજા ! આપજ કલ્પવૃક્ષ છે, અને આ પજ ચિંતામણિ રત્ન છે. આપ હર્ષથી જેની સન્મુખ એક નિમેષ માત્ર પણ બુઝો છો, તેના પર હર્ષિત થયેલી સમગ્ર લક્ષ્મી કટાક્ષો નાંખે છે. તેથી કરીને હાલ દેહીપ્રમાણ પ્રભાવવાળો આપનોજ પ્રસાદ સર્વને સુખ સંપત્તિ આપવા સમર્થ છે, બીજા કોઈના પ્રસાદ સુખ આપવા સમર્થ નથી. ” આ પ્રમાણે તે સર્વ સલાસદો ખુશામતના વચનની ચતુરાઈનું નાટક કરતા હતા, તે વખતે તે મદનમંજરીએ પોતાની નાસિકા વાંકી કરી સુખ મરડયું. તે બેઠે રાજા

જાણે કોપ પામ્યો હોય તેમ તેણે તેણીને કહ્યું કે—“ફધથી ભીં-
જાયેલા સુખવાળી હે સુધા ! કેમ તેં સુખને વાંકું કર્યું ?” આ
પ્રમાણે રાજના પૂછવાથી વિશેષ બુદ્ધિવાળી તે સ્પષ્ટ રીતે બોલી.
કેમકે બુદ્ધિમાન મનુષ્ય કોઈપણ ઠેકાણે માયા કપટવાળું વચન
બોલવાનું શીખેલો હોતો નથી. તેથી તે બોલી કે—“હે દેવ !
આ માયાવીઓનાં માયામય વચનો જાણે વિવેકને હણવાનાં
શસ્ત્રો હોય તેમ મારા હૃદયને પીડા ઉપબંધે છે. કેમકે
રંકથી રાજ સુધી સર્વ પ્રાણીઓને સંપત્તિ કે વિપત્તિ આપ-
વામાં એક પૂર્વ જન્મનું કર્મજ સમર્થ છે, બીજો કોઈ પણ
સમર્થ નથી. પૂર્વે જેણે જે પ્રકારે જે શુભાશુભ કર્મ કર્યું હોય
છે, તેને તે જ પ્રકારે જાણે દોરડા વડે બાંધેલું હોય તેમ તેની
પાસે હાજર થાય છે. અને ધાન્ય પાકવામાં ઉત્તરાના પવનની જેમ
તમારો પ્રભાવ તો માત્ર નિમિત્તપણાને ધારણ કરે છે. જો એમ ન
હોય તો આ સર્વે તમારી સરખી જ સેવા કરે છે, તોપણ તમારો
પ્રસાદ તેઓને જૂદી જૂદી (ન્યૂનાધિક) સુખ લક્ષ્મી આપવામાં
આદરવાળો કેમ છે ? હે દેવ ! આ સર્વે માયાવીઓ તમારી ઇચ્છા
પ્રમાણે જ બોલે છે, તેથી જેમ નીચ વૈદ્ય મનગમતા ઔષધને
ખતાવે, તેમ તેઓ ખોટી રીતે મોઢે મીઠું મીઠું બોલે છે. ખેદની
વાત છે કે રાજાઓ કળાવાન છતાં પણ સેવકોના ખુશામત ભરેલાં
વચનોથી મદમાં આવી વિવેક કૃષ્ટિ રહિત થઈ વિકળતાને
(અહંકારને) પામે છે. દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવ, સ્વભાવ અને
ભવિતવ્યતા એ વિગેરે જંતુના કર્મને અનુસરીને તેને તત્કાળ ફળ
આપે છે. તો હે પિતા ! તમે તત્ત્વને જાણો છો, છતાં તમારે ‘ આ
સલાસદો મારી કૃપાથી સંપત્તિ ભોગવે છે. ’ એવો ગર્વ કરવો
ચોગ્ય નથી. ” આ પ્રમાણે કૃષ્ણાશ્વની જેમ પરિણામે હિતકારક તે
પુત્રીના વચનનો આસ્વાદ કરીને રાજા કોપ પામ્યો, અને જાણે
સંનિપાતનો વ્યાધિ થયો હોય તેમ તે પ્રહાપ કરવા લાગ્યો કે—
“અરે ! પિતૃદ્રેષિણી ! વાચાળ ! સર્વદા મારા પ્રસાદને પ્રત્યક્ષ ભેટા
છતા પણ તું તેને કેમ ઓળવે છે ! હે કૃતક્રી ! હે હુષ્ટ ! હે વાચાલ !

મારા પ્રસાદથી ઘણું અલંકાર અને વસ્ત્રાદિક ભોગવતાં છતાં પણ તું આ શું બકવા કરે છે ? ” તે સાંભળી મદનમંજરી હસીને વિનયપૂર્વક બોલી કે—“ હે દેવ ! પુણ્યના પ્રભાવથી જ હું તમારે ઘેર સુખવાળી થઈ છું. સૌભાગ્ય, આરોગ્ય, દીર્ઘઆયુષ્ય, સ્વામીપણું અને ઉચ્ચ કુળ વિગેરે સર્વ પૂર્વના પુણ્યથી જ થાય છે, અને પાપથી તે સર્વથા અન્યથા પ્રકારે થાય છે. મેં પણ પૂર્વ જન્મમાં અવશ્ય સુખ આપનારું ધર્મકાર્ય કર્યું હશે, અને તેથી કરીને જ આ ઉચ્ચ કુળ વિગેરે સંપત્તિનું સ્થાન હું પામી છું. તો હે પિતા ! તમે ચિત્તમાં વિચાર કરો કે પૂર્વના પુણ્યથી જ સંપત્તિની પ્રાપ્તિ થાય છે, અને પાપથી વિપત્તિ પ્રાપ્ત થાય છે.” તે સાંભળીને કોપના આટોપથી વાંકી કરેલી ભૂકુટી વડે ભયંકર દેખાતા રાજાએ ઉત્સંગમાંથી સર્પિણીની જેમ તે પુત્રીને નીચે ઉતારી કહ્યું કે “ હે પિતાના દ્રોહરૂપી પાપવાળી ! હે પોતાના આત્માને તાપ પમાડનારી ! હુદ્દ ! દૂર જા. હે હુદ્દ સુખવાળી ! તારા સત્કર્મનું ફળ જલદી ભોગવ.” આ પ્રમાણે તેનો તિરસ્કાર કરી રાજાએ તેના પાણિયહણને માટે જ્ઞાતિ, ધન અને ઉન્નતરથી રહિત, ૧૬વિધ પ્રકારની વ્યાધિથી પીડાયેલ, સ્થાવરની જેમ સર્વ અંગે વિનાશ પામેલ અને સર્વ અંગે કુલક્ષણવાળા કોઈ પુરૂષને શોધી લાવવા પોતાના પુરૂષોને (સેવકોને) હુકમ કર્યો. તે સાંભળી સભા-સહોએ રાજાને કોપ શાંત કરવા તેને કહ્યું કે—“ હે દેવ ! વાંકા દેવથી બળેલી આ મુગ્ધાને શી ખબર પડે ? એનામાં ભુદ્ધિ ક્યાંથી હોય ? પ્રસન્ન થયેલા આપજ સેવકોને કદપટ્ટક્ષ સમાન છે, અને રોષ પામેલા આપજ ચમરાજથી પણ વિશેષ દુઃખ આપનાર છે. ” તે વખતે મદનમંજરીએ હસીને તેઓને કહ્યું કે—“ હે સભ્યો ! તમો સત્ય વાત બોલુતા છતાં ધનના લેશની ઇચ્છાથી વ્યર્થ સુખ-પ્રિય, મોઢે મીઠું, કેવળ ખુશામત ભરેલું શા માટે બોલો છો ? ” તેવામાં તેણીની માતાને ખબર મળવાથી તે પણ શીઘ્રપણે સભામાં આવી, અને તેણે પુત્રીને કહ્યું કે—“ હે પુત્રી ! તારા પિતાને તું જલદી શાંત કર. કઠોર વચન બોલીને તેને ક્રોધવડે ભયંકર ન કર. નહીં તો તે ક્રોધને લીધે તારી એટલી બધી વિઠંબના કરશે કે

જેથી તું જીવંતી પર્યંત હુઃખરૂપી સમુદ્રમાં ડૂબી જઈશ. ” તે સાંભળીને તેણે માતાને કહ્યું કે—“ હે માતા ! મારે જાણે અદ્વિ-
તીય-ઉત્કૃષ્ટ જીવિત હોય એવું અત્યંત પ્રિય અને શ્રેષ્ઠ સત્યવ્રત છે.
(તો) આ લોકના સુખ માટે તે વ્રતનો હું કેમ ભંગ કરું ? કેમકે
બુદ્ધિમાન માણસ ઈંધણીને માટે કંઈપણને છેદતો નથી. ભલે
આપત્તિ આવી પડે, સંપત્તિ ફર જાય, અત્યંત અપકીર્તિ પ્રાપ્ત
થાય, અને પ્રાણો પ્રયાણ કરવા તૈયાર થાય, તોપણ પંડિતો અસત્ય
જાણતા નથી. તેથી કરીને હે માતા ! સત્યવ્રતમાં રહેવાથી
જે કદાચ મને હુઃખ પ્રાપ્ત થાય તો તે મને સુખરૂપજ છે. કારણ
કે સુવર્ણના અલંકારનો ભાર પણ પ્રીતિને વૃદ્ધિ પમાડે છે. ” આ
પ્રમાણે પરિણામે હિતકારક તેણીના શ્રેષ્ઠ વચનોવડે ધીની જેમ
રાજાનો ક્રોધાગ્નિ જાળવવ્યમાન થયો. તેથી તેણે પોતાના કઠોર
અંતઃકરણવાળા સેવકોને ફરીથી આજ્ઞા આપી, ત્યારે તેઓ નગરમાં
ચોતરફ તેવા વરની શોધ કરવા લાગ્યા. નગરમાં જમણ કરતા
તેઓએ ચોટામાં રહેલા સર્વ અંગે ગળતા કાઠને લીધે જેવું અંમ
સંકોચાયેલું હતું, જે હાલી ચાલી પણ શકતો નહોતો, જેણે જીર્ણ
વસ્ત્ર પહેરેલું હતું, તથા જેના આખા શરીર ઉપર માખીઓ ચોટેલી
હતી, તેવા તે પુરૂષને જોયો, તેથી તેઓ જાણે રાજાનો પ્રસાદ પ્રાપ્ત
થયો હોય તેમ હર્ષ પામ્યા. પછી તેઓએ તેને કહ્યું કે—“ અરે !
અહીંથી જલદી ઉઠ. તને રાજા જાણાવે છે. કેમકે તારું લાવણ્ય
સાંભળીને રાજા તને પોતાની કન્યા આપવા ઇચ્છે છે. ” તે સાંભ-
ળીને જાણે હુઃખથી પીડાતો હોય તેમ તે ગદગદ કંઈ જાણ્યો કે—
“ હે રાજસેવકો ! સુખ ઉચું કરીને કેમ મારી હાંસી કરો છો ? હું
નિરંતર હુષ્ટ હૃદય વડેજ હણાયેલો છું. તમારે પડ્યા ઉપર પાડુનો
પ્રહાર કરવો યોગ્ય નથી. રાજાની પુત્રી કયાં ? અને રંકનો નાયક
હું કયાં ? બીચારા કાગડાને હંસી પ્રિયા થઈ શકતી નથી. ” આ
પ્રમાણે તેના કદા છતાં પણ તે રાજસેવકો જાણાતકારે તેને ખાંધે
ચડાવી રાજાની પાસે લઈ ગયા. સર્વ અંગે મનોહર ગુણવાળા
વરને પામીને જેમ કન્યાનો પિતા હર્ષ પામે, તેમ આ રાજા પણ
પોતાને મન ગમતો તે વર મળવાથી હર્ષ પામ્યો. ફરીથી રાજાએ

પુત્રીને કહ્યું કે—“હે મૂર્ખ ! હજી પણ જો તું સુખ સંપત્તિનું કારણ મારા પ્રસાદને માને તો તને શ્રેષ્ઠ અલંકારોવડે દેહીધ્યમાન કરીને કામદેવની જેવા અત્યંત મનોહર રાજપુત્ર સાથે પરણાવું, અને જો પોતાના કર્મના પ્રસાદનેજ તું નિશ્ચે માનતી હો, તો તારા કર્મે આણેલા આ વરને તું શીઘ્રપણે અંગીકાર કર.” તે સાંભળીને તે પુત્રી હસીને બોલી કે—“જો આ મારા કર્મે આણેલો હોય અને વળી પિતાએ કહેલો—સંમત કરેલો હોય, તો મારે આજ પ્રમાણુ છે—માન્ય છે.” ત્યારપછી તે કુછીએ સ્પષ્ટ વાણીવડે રાજાને કહ્યું કે—“આની સાથે મારો વિવાહ કરવો, તે આપને બોલવું પણ યોગ્ય નથી. રોગથી ઘેરાયેલો હું રંક કયાં ? અને સૌભાગ્ય તથા લાગ્યની ભૂમિરૂપ આ આપની પુત્રી કયાં ? શું દાવાનળથી ઢગ્ધ થયેલું કેરકાતું ઝાડ કદપલતાને આશ્રયરૂપ થઈ શકે ? વળી મારો અસાધ્ય વ્યાધિ હોવાથી હું આજ કાલજ મરું તેવો છું. તો મારી સાથે આ કન્યાનો વિવાહ કરીને કયો બુદ્ધિમાન એને દુઃખી કરે ?” તે સાંભળી રાજાએ તેને કહ્યું કે—“આ તેના પિતાની શત્રુ છે, તે પોતાનેજ પંડિત માને છે, તેથી મારા શુભને તું સમાન પણ માનતી નથી, અને પોતાના આત્માનીજ શત્રુરૂપ તે પોતાના કર્મનું પ્રમાણુપણું માને છે. તેથી કરીને તને તેણીના વર તરીકે અહીં આણ્યો છે, અને તુજ તેને યોગ્ય છે.” આ પ્રમાણે કહીને રાજાએ તે વિકસ્વર સુખવાળી મદનમંજરીને શુભ વસ્ત્ર પહેરાવી તેની સાથે પરાણે પરણાવી. આ કાર્યમાં કન્યાની માતા તથા સર્વ પરિવારે નિષેધ કર્યા છતાં પણ રાજાની ફરતાને લીધે તથા પુત્રીના અત્યંત ધૈર્યને લીધે તે બન્નેનો વિવાહ થયો. પછી રાજાએ તેને કહ્યું કે—“હે જડ બુદ્ધિવાળી ! અત્યારેજ આ નારા સત્કર્મરૂપી વૃક્ષને મંજરી ઉત્પન્ન થઈ, અને હવે તેનું ફળ તારે મારી નગરીનો ત્યાગ કરીને લોગવડું.” એમ કહી રાજાએ તેને રજા આપી, ત્યારે તે માળાપને હર્ષથી પ્રભાસ કરી પોતાના પતિનો હાથ ઝાલી વિકસ્વર મુખે આલી. તે વખતે શોક વડે વ્યાસ થયેલા પુરના લોકો હાહાકાર કરવા લાગ્યા. પછી તે કન્યા

તે પુરૂષને મહા મહેનતે ચોટા સુધી લાવી. તેટલામાં હાહા એમ બોલી વિલાપ કરતો તે ‘હું’ એક પગલું પશુ ચાલી શકું તેમ નથી.’ એમ વિરસ સ્વરે બોલતો બાણે મૂર્છા આવી હોય તેમ પૃથ્વી પર પડી ગયો. તે જોઇ કેટલાક લોકો રાજાની નિંદા કરવા લાગ્યા, કેટલાક પુત્રીની નિંદા કરવા લાગ્યા, અને કેટલાક કેવળ ભવિ-
 તવ્યતાને જ પ્રમાણ કરવા લાગ્યા. ત્યારપછી મહનમંજરીએ તેને વિનયથી કહ્યું કે—“ હે સ્વામી ! મારા સ્કંધ ઉપર તમે ચડો, તો હું તમને ધીરજીત સ્થાને લઈ જાઉં.” ત્યારે તે બાણે અત્યંત પીડા યામતો હોય તેમ બોલ્યો કે—“ જો રાજાની આજ્ઞા થાય તો આજે અહીંજ રહીએ, અને કાલે સમયને ઉચિત હશે તેમ કરશું.” આ પ્રમાણે તે બંનેની વાતચીત સાંભળી મહાજને રાજાને વિનંતિ કરી તેની આજ્ઞા લઈ તે બંનેને કૃપાવડે એક કોટડીમાં રાખ્યા, અને તે મહાજને જ ઉત્તમ લોજન પાન તૈયાર કરી. તેને આપ્યાં, ત્યારે તેણીએ પ્રથમ પોતાના સ્વામીને જમાડ્યો, પછી પોતે જમી. પછી હુંએ કરીને જોઇ શકાય એવી તેણીની હૃદયસ્થાને જોવામાં બાણે કે અસમર્થ હોય એવો સૂર્ય પરોપકાર કરવામાં અસમર્થ એવા ઉત્તમ પુરૂષની જેમ અન્ય સ્થાને જતો રહ્યો—અસ્ત પામ્યો. તે વખતે તેણીના મિત્રના સુખની જેમ કમળો કરમાઇ ગયાં, અને તેણીના શત્રુના સુખની જેમ પોયણાંઓ વિકસવર થયાં. “ આ રાજા ખરેખર અવિચારી પુરૂષોનો સરહાર છે.” એમ બાણે ઉંચે સ્વરે બોલતા હોય તેમ પક્ષીઓના સમૂહો શબ્દ કરતા હતા. રાજાના રાગની સાથે બાણે પોતાની સમાનતા—તુલ્યતા જણાવતો હોય એમ સંધ્યા-
 કાળનો રાગ એક ક્ષણવાર રહીને નષ્ટ થયો. કન્યાને અનુસરનારી (તેના પર પ્રીતિવાળી) તેની માતા વિગેરે પરિવાર જનોના હૃદયમાં હુંબનો સમૂહ નહીં સમાવાથી બાણે બહાર નીકળ્યો હોય તેમ અંધકારનો સમૂહ ચોતરફ વ્યાપી ગયો—પથરાઈ ગયો તેણીની આવી દશા જોઇ જોઇને પ્રિય સખીઓની જેમ સમગ્ર દિશાઓનાં સુખ અત્યંત મલિન થયા. “ શું આ કન્યા કુછી પતિનો ત્યાગ કરશે કે નહીં ? ” એવા કૌતકને લીધે આકાશ તારાઓના મિષથી વિકસવર નેત્રવાળું થયું—જોવાને માટે તત્પર થયું. ત્યારપછી રાત્રિએ મહન

મંજરી સ્વામીને માટે યથાયોગ્ય શસ્ત્રા પાથરવી, તેના પગ ધોવા, તથા તેની વિશ્રામણા કરવી, એ વિગેરે કરવાથી દેવની જેમ તેની આરાધના કરવા લાગી. તે જોઈ મનમાં ખાત્રી થવાથી તે વિદ્યાધર રાજાએ વિચાર કર્યો કે—“ તે ગાથાના ચોથા પાદનો અર્થ ખરાખર સત્ય થયો. અહો ! તે પ્રકારે હું કોઢીયો થયો, તોપણ મને આવા પ્રકારની ભોગની સમૃદ્ધિ પ્રાપ્ત થઈ. તેથી કરીને સુખ દેવામાં એક માફ પુણ્યજ સુખ્ય છે. વળી આ સ્ત્રીની કર્મ ઉપર કેવી આશ્ચર્ય-કારક દૃઢતા છે, કે જેથી તેણીએ મોટા વિસ્તારવાળા ભોગોને પણ તુલ્ય સમાન ગણ્યા. આના સત્ય રૂપ બખતરની દૃઢતા કેને વખાણવા લાયક નથી ? કે જે બખતરને મારા વિવાહની વિડંબના રૂપી શસ્ત્ર પણ લેદી શક્યું નહીં. આતું પતિવ્રતાતું આચરણ કેને આશ્ચર્ય પમાડનાર નથી ? કેમકે પોતે રાજપુત્રી છતાં રાજાની જેમ માફ કુષીતું આરાધન-સેવન કરે છે. તો આના સત્યતા, નિષ્કપટતા, ધર્મતા અને ધીરતા વિગેરે શુભો યથાર્થ રીતે વાણીના માર્ગમાં સુસાફર રૂપ શી રીતે થાય ? (વાણીવડે તેના શુભોતું શી રીતે વર્ણન થઈ શકે ?) તોપણ વિનોદને માટે આની કાંઈક પરીક્ષા કરું.” એમ વિચારી આનંદથી ધીમે ધીમે તે બોલ્યો કે—“ હે ભદ્રે ! હું તો આ પૂર્વના કર્મનું ફળ ભોગવું છું. પરંતુ સ્ત્રીઓમાં શિરોમણિ રૂપ તારો આવી દશા કેમ થઈ ? તે રાજાનો કાંઈક અવિનય કર્યો હશે એવો તો હૃદયમાં તર્ક પણ થતો નથી. કેમકે ચંદ્રની લેખામાંથી વિષની વૃષ્ટિ કદાપિ થાયજ નહીં. તો ખરેખર આ બાબતમાં રાજાના નિર્વિવેક-પણાનોજ વિલાસ છે. શું લક્ષ્મી રૂપ મદિરા પડિતને પણ ઉન્મત્ત ન કરે ? હે ભદ્રે ! આ તારી કાતિ, આ મૂર્તિ, આ ભુદ્ધિ અને આ તારૂં વય વિગેરે સર્વે મારે વિષે આંધળાના મંડન-અલંકાર જેવું નિષ્કળ છે. મારા શરીરના સંગથી તારી પણ આ રૂપસંપત્તિ એક ક્ષણમાં કાંછળા સંગથી ખીરની જેમ નાશ પામશે. મારા પૂર્વકર્મના ઉદયરૂપી આ જાળવલ્યમાન અગ્નિને વિષે તારી વિડંબનાથી ઉત્પન્ન થયેલ પાપ રૂપી ઘી આહુતિ રૂપ થશે—હોમાશે. (એટલે કે તારા હુ:ખનો હું નિમિત્ત થવાથી તેનું પાપ મને લાગશે, તેથી મારા કર્મના

ઉદય રૂપ અગ્નિમાં વધારો થશે—હું વધારે પાપી થઈશ.) વળી તને 'અહ' પૂર્વિકા પૂર્વક ઘણા રાજપુત્રો વરે તેમ છે. કેમકે કેતકીના પુષ્પ ઉપર કયા કયા લાભરાઓ ઉત્સુક ચિત્તવાળા ન હોય ? તેથી કરીને તું મારા પર પ્રસન્ન થઈને—કૃપા કરીને બીજે ઠેકાણે જવાનું અંગીકાર કર. કેમકે આ રાત્રિ શુભ કાર્ય કરવાની કામધેનુ છે. ” આ પ્રમાણે કહીને તે મોન રહ્યો. તે વખતે તેના ચરણ ઉપર દષ્ટિ રાખીને રહેલી તે ચતુર કન્યા ધીરજ અને ખેદ સહિત બોલી કે—“ હે પ્રાણેશ ! આ બાબતમાં રાજાનો લેશ પણ દોષ નથી. પરંતુ અવશ્ય લોગવવા હાયક પોતાના પૂર્વ કર્મનો જ દોષ છે. સંપત્તિ અને વિપત્તિનો સ્વામી—રાજા કર્મ વિપાક જ છે. તે સિવાય બીજા સર્વ કોઈ ખરી રીતે તો તે (રાજા) ના કિંકરો છે. તમે મને બીજે ઠેકાણે જવાનું જે અયોગ્ય વચન કહ્યું, તે અગ્નિની જેમ મારા હૃદયને બાળે છે. એવો ધર્મ વેશ્યાઓનો હોય છે, કુળવાન સ્ત્રીઓનો હોતો નથી. યુદ્ધિમાન મનુષ્યો નીચ મનુષ્યોનો આચાર આચરતા (કરતા) નથી. કુળવાન સ્ત્રીઓને કુરૂપ હોય તો પણ પતિ જ ગતિ છે. લતાઓ સુકાઈ ગયેલા વૃક્ષને પણ તજતી નથી. તમારા સંગ વડે મારા બાહ્ય અંગોનો વિનાશ થશે, તોપણ કદિ નાશ ન પામે એવો મારો પતિવ્રતાનો આચાર જીવની જેમ ચિરકાળ જીવે એમ હું ધૃશ્વું છું. હે દેવ ! સ્ત્રીઓને લવ લવને વિષે સારા સૌભાગ્યવાળો પતિ મળવો સુલભ છે. પરંતુ જન્મ પર્યંત નિર્ભળ શીળ પાળવું એ જ એક હલ્લ છે. સર્વ દોષોને નિવાસ કરવાનું સ્થાન રૂપ સ્ત્રી ભતિનો જન્મ અત્યંત નિંદેલો છે. તેમાં પણ જો શીળ ન હોય તો તે સ્ત્રીજન્મ પાપીથી પણ મહા પાપી છે. કુળવાન સ્ત્રીઓનું ઉત્કૃષ્ટ આભૂષણ શીળ જ કહેલું છે, અને બહારના આભરણોનો આડંબર તો માત્ર અભિમાનના જ સુખને માટે છે. (આ સુખ છે એવા અભિમાનને જ ઉમ્મગ કરે છે—વાસ્તવિક સુખ નથી.) સર્વ સુખની ખાણ રૂપ અને મેરૂ પર્વતની જેવો મોટો શીળનો મહિમા ક્યાં ? તથા હુંખ હાયક અને સર્ષપના દાણા જેવડું વિષય સુખ ક્યાં ? તેવા તુચ્છ સુખને માટે મારા જીવિત રૂપ શીળને હું કેમ

નાશ પમાડું ? કયો બુદ્ધિમાન પીતળને માટે સુવર્ણને ગુમાવે ? તો હે દેવ ! છ'દ્ગી પર્યંત તમે જ માફ કરજી છો, અને હે સ્વામી ! આ મારા પ્રાણો પણ તમારા જ માર્ગને અનુસરનારા છે. (તમારા પ્રાણની સાથે જ જવાવાળા છે.) આ પ્રમાણે તમે તમારા ચિત્તમા નિશ્ચય કરી હે પ્રભુ ! હવે પછી આવી દાવાનળની જવાળા જેવી વાણી બોલશે નહીં. ” આ પ્રમાણે પુણ્ય રૂપી ઉદ્યાનને વિક-સ્વર કરવામાં પાણીની નીક સમાન તેણીની વાણી સાંભળીને વિદ્યા-ધર અત્યંત હર્ષ પામ્યો, અને તેણે તેણીનું વચન અંગીકાર કર્યું. પછી તેણે વિચાર્યું કે—“ અહો ! આ સ્ત્રી નાની છતાં તેનું શીળ ઉત્તમ અને અદ્ભુત છે. સૂર્યની ઉગતી પ્રભા પણ દેદીપ્યમાન જ હોય છે. વળી મારા સુતા વિના આ પતિવ્રતા શયન કરશે નહીં. ” એમ વિચારી તે ક્ષણવાર કપટ નિદ્રાએ સુતો. ત્યારપછી પતિએ પોતાનો સ્વીકાર કરવાથી આનંદ પામેલી તે કન્યા નિદ્રા આવવાથી પંચપરમેષ્ઠિ નમસ્કારનું સ્મરણ કરી નિદ્રા વશ થઈ. તે બન્ને આ પ્રમાણે વાતો કરતા હતા, તેમાં રાત્રિ પ્રાચે કરીને સમાપ્ત થવા આવી હતી, તે સાથે તેણીની હૃદયશા પણ સમાપ્ત થઈ હતી. પછી પોતાનું કાર્ય સિદ્ધ થવાથી તે વિદ્યાધર રાજાએ કામસાધની વિદ્યાનું સ્મરણ કરી નટની જેમ પોતાનું મૂળ સ્વરૂપ પ્રગટ કર્યું. પછી ત્યાં પંદર માળનો સ્કાટિક મણિની ભીંતવાળો જાણે પોતાનો પુણ્ય-સમૂહ હોય તેવો ઉત્તમ મોટો મહેલ રચ્યો. તે મહેલના આકાશમાં ગયેલા ઉપલા માળમાં તે રત્નના સિંહાસન ઉપર બેઠો, તે સુવર્ણના અલંકારો વડે દેદીપ્યમાન થયો, સુવર્ણના સ્તંભો ઉપર રહેલી પુત-ળીઓ ઉત્તમ ગીત વડે મહનમંજરી સહિત તેના શુભોને ગાતી હતી, જાણે પિંડરૂપ થયેલો તેનો યશ હોય એવું ઉત્તમ છત્ર તેના મસ્તક પર શોભતું હતું, પુણ્યની શ્રેણીની જેમ ચામરોની શ્રેણિ વડે તે શોભતો હતો, સ્થગીધર અને પ્રતિહાર વિગેરે પરિવાર તેની ચોતરફ ઉભેલો હતો, તેની પાસે વૈશ્યાઓનો સમૂહ અખંડ રીતે નૃત્ય કરતો હતો. ઉચે સ્વરે વાગતા વાલ્મીકીના ધ્વનિ નગરીના લોકોને જાગૃત કરતા હતા, તથા કપૂર વિગેરેના શ્રેષ્ઠ સુગંધે સર્વ દિશાઓ વાસિત કરી હતી આ પ્રમાણે તે વિદ્યાધર

રાજા તત્કાળ પોતાની વિદ્યાના પ્રભાવથી બાણે કે પૃથ્વીપર નિવાસ કરીને રહેલો ઈંદ્ર જ હોય તેમ શોધતો હતો. તે વખતે તેની પ્રિયા પણ બ્રહ્મત થઈને ઉત્તમ અલંકાર અને વસ્ત્રથી શણગારેલા પોતાના શરીરને તથા તેવી રીતે રહેલા પોતાના પતિને બેઠા બેઠાને આશ્ચર્ય પામી, તથા “ શું આ ઈંદ્રબળ છે ? કે શું આ મતિનો ભ્રમ છે ? કે શું આ સ્વપ્ન છે ? કે શું આ કોઈ દેવની રચના છે ? ” એ પ્રમાણે વિચારીને અંતઃકરણમાં વિસ્મય, શંકા અને તર્ક વિતર્કથી આકુળ બાકુળ થયેલી તેણીને તેણે પોતાનું પ્રથમથી આરંભીને સર્વ વૃત્તાંત સ્પષ્ટ રીતે જણાવ્યું, અને વળી કહ્યું કે—“હે દેવી ! મારા ઈચ્છિત કાર્યની પરીક્ષા તને પરણ્યો તે જ વખતે સિદ્ધ થઈ હતી, તોપણ પછીથી તારી પરીક્ષા કરવા માટે મેં વિલંબ કર્યો હતો. અહો ! તારૂં સત્ય અત્યંત ઉગ્ર છે, અહો તારૂં સત્ત્વ અદ્ભુત છે. અહો ! તારૂં શીળ અત્યંત નિશ્ચળ છે, અને અહો ! તારી બુદ્ધિ અતિ નિર્મળ છે. આ સર્વ શુભો તને તત્કાળ કૃણીભૂત થયા છે, કારણ કે હે પ્રિયા ! હમણાં તું એક મોટા વિદ્યાધર રાજાની પ્રાણશ્વરી થઈ છે. મારી નિર્મળતા-પ્રસિદ્ધિ સર્વત્ર પૃથ્વીતળ ઉપર બ્રહ્મત જ છે, તો પણ તારા પિતાનો દુષ્ટ અભિપ્રાય નાશ પામે, અને એક ધર્મ જ સર્વ સુખ સંપત્તિનું કામણુ છે, એમ સર્વ લોક પોત પોતાના મનમાં નિશ્ચય કરે, એવા હેતુથી જ હે દેવી ! મેં દેવની જેમ વિદ્યાના પ્રભાવથી આ દિવ્ય મહેલ વિગેરે સર્વ રચ્યું છે. ” આ પ્રમાણે સાંભળીને મહનમ જરી તેની અદ્ભુત સમૃદ્ધિ જોવા લાગી, અને પ્રભાતકાળની પ્રભાની સાથે પોતે પણ હર્ષ વડે ઉઠાસ પામી. સર્વ લોકો આ બન્નેના પુણ્યની સમૃદ્ધિ પ્રગટ રીતે બુદ્ધો-એમ બાણે ઇચ્છતો હોય તેમ સૂર્યે ચોતરફ પ્રકાશ વિસ્તાર્યો. પછી બાણે કે સ્વર્ગનું વિમાન ઉતર્યું હોય એવા તે મહેલને જોવા માટે બાણે મંત્રથી ખેંચાયા હોય એવા પુરના જનો તે મહેલની ચોતરફ વીંટાઈ ગયા. “અહો ! ધર્મનું માહાત્મ્ય કેવું છે ? ” એવો મનખેાનો શબ્દ સાંભળી તથા તે સર્વ વૃત્તાંત પોતાના સેવક દ્વારા બાણી જિતારિ રાજા પણ શીઘ્રપણે ત્યાં આવ્યો. તે વખતે મહેલના દરવાજામાં રહેલી રત્નની પુતળીએ તેને આવમન કરાવ્યું, આગળ જતાં દરેક દ્વારે

રહેલા પ્રતિહારોએ તેને ચડવાનો માર્ગ દેખાડ્યો, તે મહેલના સર્વ સૌંદર્ય (શોભા)ને જાણે કંમ વિના જ (એકી વખતે) જોવાને ઈચ્છતો હોય તેમ રતનની લીંતોમાં પ્રતિબિંબ પડવાથી તેણે અનેક રૂપો ધારણ કર્યા, અને તેણે મન વિવિધ તર્ક વિતર્કના સંબંધથી બ્યાકુળ થયું. આ રીતે જિતારિ રાજા કૈલાસ જેવા તે ઉંચા મહેલ ઉપર ચડ્યો. તે જ વખતે આકાશમાર્ગે વાજિત્રોના શબ્દવડે દિશા-ઓના સુખને વાચાળ કરતો તે વિદ્યાધર રાજાનો મંત્રી સૈન્યના સમૂહ સહિત ત્યાં આવ્યો. તે મંત્રી તથા બીજા સર્વ વિદ્યાધરો પોતાના સ્વામીને પ્રણામ કરીને દેવતાઓ જેમ ઇંદ્રને સેવે તેમ આ-નંદથી તેની સેવા કરવા લાગ્યા. આવા પ્રકારના જમાઈને જોઈને સસરો (રાજા) આશ્ચર્ય પામ્યો, તે વખતે ત્યાં મધુર સ્વરે બંદી ઉચેથી બોલ્યો કે—“આ વૈતાલ્યના સ્વામીપણથી શોભતો શ્રી કનકરથ રાજા પરિપક્વ થયેલા (ઉદયમા આવેલા) પુણ્યો વડે જ જિતારીરાજાની પુત્રીનો પતિ થાય છે.” પછી ઉભા થઈને જમાઈએ તથા પુત્રીએ પણ તેને નમસ્કાર કર્યા, તે જ વખતે રાજાએ પણ તે બન્નેને નમસ્કાર કર્યા. પડિતો સમયને જાણનારા હોય છે, ત્યારપછી રાણી ધારિણી વિગેરે પણ સર્વ પરિવાર ત્યાં આવ્યો, તેમને સર્વેને વિદ્યાધર રાજાએ યોગ્યતા પ્રમાણે બેસાડ્યા. ત્યારપછી જિતારિ રાજા આસન પર બેસી મનમાં લજ્જા પામતો પુત્રીને પોતાના ઉત્સંગમાં બેસાડી કહેવા લાગ્યો કે—“ધર્મના સમ્યક્ જ્ઞાનવાળી હે પુત્રી ! મારા હૃદય આચરણને તું ક્ષમા કર. તારા પુણ્યનો આવો પ્રભાવ મેં જાણ્યો નહોતો. તારૂં હિતકારક અને સત્ય વચન કોને ગ્રહણ કરવા લાયક ન હોય ? પરંતુ અહંકારના વશથી જ તે વખતે મેં તારા વચનની અવગણના કરી હતી. તે આજે મને તારા પુણ્યનો મહિમાજ કેવળ દેખાડ્યો એમ નથી, પરંતુ ધર્મનું ફળ દેખાડવાથી તે સ્પષ્ટ રીતે સમ્યક્ ધર્મ પણ મને સમજાવ્યો છે. તારા લાગ્યની સ્તુતિ કરવા કોણ સમર્થ થઈ શકે ? કેમકે તે પથ્થર લેવાના ઇરાદાથી હાથ લાંબો કર્યો, અને હાથમાં ચિંતામણિ રતન પ્રાપ્ત થયું. આ તારૂં સત્યવ્રતમાં રહેવાપણું, આ તારૂં ધર્મમાં વિદ્વાનપણું અને આ તારૂં સાહસિકપણું એ ત્રણે ત્રણ ભુવનમાં

સર્વ ઉપમા ને ઉદ્દેશન કરનાર છે. (અર્થાત્ અનુપમ છે.) લવણ સમુદ્ર જેવા મારાથી ઉત્પન્ન થયાં છતાં તું પુત્રી લક્ષ્મીની જેમ કુળના અલંકાર રૂપ થઈ છે, તારા શુભની શ્રેણિ વિશ્વને વખાણવા લાયક છે. હે પુત્રી ! હમણાં તું સમગ્ર વિવેકીજનોમાં ઉત્કૃષ્ટ મર્યાદા (હદ) ને પામી છે, અને હું નિર્વિવેકી જનોની હદને પામ્યો છું. તેં ધર્મને ઉત્તમ કર્યો છે, અને તેં કુળનો ઉદ્યોત કર્યો છે. તેથી અમે માનીએ છીએ કે—તું જ એક પૃથ્વીતળ ઉપર ધન્ય છે.” તે સાંભળીને મદનમંજરીએ વિનયથી પિતાને કહ્યું કે—“ હે પિતા ! તમે વૃથા ખેદ ન કરો, કેમકે આ કાર્ય પશુ તમે કર્યું નથી. પરંતુ વિપાકને પામેલા મારા કર્મથી જ આ થયું છે. કારણ કે તે કર્મ જ પ્રાણીઓની સંપત્તિ અને વિપત્તિનું કારણ છે. હે પિતા ! જે ધર્મ વડે તત્ત્વથી સમગ્ર કર્માદિકની સ્થિતિઓ બાંધી શકાય છે, તે જૈનધર્મને હઠ રીતે તત્કાળ અંગીકાર કરો. ” તે સાંભળીને રાજાએ પ્રસન્ન થઈ સત્ય ધર્મ અંગીકાર કર્યો. પછી જમાઈ તથા પુત્રીને ગર્ભે ઉપર બેસાડી મોટા ઉત્સવ પૂર્વક પોતાના મહેલમાં લઈ જઈ રાજાએ મનોહર વસ્ત્રો અને આભૂષણો આપી તેમનો સત્કાર કર્યો. તે બન્નેની કીર્તિ જેમ જેમ વૃદ્ધિને પામી, તેમ તેમ લોકમાં જિનધર્મની પ્રભા (કાંતિ) પ્રચાર પામી. અર્થાત્ જૈનધર્મનો પ્રભાવ જગતમાં વિશેષ પ્રસરવા લાગ્યો. પછી રાજાએ પ્રિયા અને પરિવાર સહિત વિદ્યાધર રાજાને લોબન કરાવ્યું, ત્યારપછી તે પોતાના નગર તરફ ચાલ્યો. અનુક્રમે પોતાના નગરને પામીને વિવિધ પ્રકારના વાજિત્રના શબ્દવડે સમગ્ર દિશાઓને વાચાળ કરતા અને ચતુરંગ સેના વડે પરિવરેલા તે વિદ્યાધરે પુર પ્રવેશ કર્યો, તે વખતે ઉત્તમ શણગારના સંબંધથી મદનમંજરીની સુંદરતા બમણી થઈ હતી, બાજુ બીજી લક્ષ્મીદેવી હોય તેમ તે સુખાસન (મીયાના) માં બેઠી હતી, અને બાજુ અતુલ શીળના નિર્મળપણથી પરાલવ પામેલી ગંગા નદી હોય એવા મનોહર ચામરોની શ્રેણિ વડે તે ચોતરફ સેવાતી-વીંચાતી હતી, બાજુ કે ધર્મ રૂપી કૃત્યવૃક્ષની મંજરી હોય એવી તેણીને રાજા પુરજનોને દેખાડતો હતો, આવી રીતે પુર પ્રવેશ કરાવીને રાજાએ તે પ્રિયાને અંતઃપુરના અલંકાર રૂપ કરી. શુભ

વડે પ્રશંસા કરવા હાયક તેણીને રાભાએ પટ્ટરાણીનું સ્થાન આપ્યું. સ્ત્રીઓને પતિ ઉપરની પ્રીતિ કલ્પલતાની જેમ ફળ આપનારી થાય છે. ધર્મનું માહાત્મ્ય જોવાથી તે બન્ને પોતાના ચિત્તને ધર્મમાં જ રાખતા હતા. શું હિતેચ્છુ પુરૂષો પ્રત્યક્ષ સિદ્ધ કરેલા કાર્યમાં કદાપિ આગસુ થાય ? તે રાભા વિદ્યાના પ્રભાવથી (પ્રિયા સાહત) વિવિધ તીર્થોને વંદના કરતો હતો. કારણ કે જે કળા ધર્મને વિષે ઉપયોગી થાય તેજ સફળ છે.

એકદા તે વિદ્યાધરેન્દ્ર પ્રિયા અને પરિવાર સહિત નંદનવનમાં જિનચૈત્યોને વાંદવા ગયો. ત્યાં પવિત્ર જ્ઞાનથી શોભતા ચારણ મુનિને જોઈ તેને પ્રણામ કરી તેની પાસે તે પત્તિ-કિંકરની જેમ નમ્રતાથી બેઠો. તે વખતે મુનિએ તેને ઉત્તરોત્તર વૃદ્ધિ પામતા ફળવાળી ધર્મલાભની આશિષ વડે આનંદ પમાડીને દેશનાની વાણી રૂપી ઉત્તમ અમૃત લોજન વડે જમાવ્યા—દેશના આપી કે—સ્વર્ગ અને મોક્ષની લક્ષ્મીને ઈચ્છનાર બુદ્ધિમાન પુરૂષે ધર્મ કરવો જોઈએ. કારણ કે તે લક્ષ્મીનું મૂળ કારણ ધર્મ જ છે. તે દાન, શીળ, તપ અને લાવ એવા ચાર પ્રકારનો છે. તેમાં પણ બિનેદ્રોએ દાનને પ્રથમ કહ્યું છે. તે દાનના અનેક લેહો છે, તોપણ તેમાં પાત્ર દાન કરવું એ સૌથી શ્રેષ્ઠ છે. તે વિધિ પ્રમાણે પાત્રને વિષે આપ્યું હોય તો અનંત ગણ ફળદાયક થાય છે. અહો ! ધન નામનો સાર્થવાહ પાત્રદાનના પ્રભાવથી તીર્થંકરપણાની પ્રાપ્તિ થાય ત્યાંસુધીની અધિકાધિક સમૃદ્ધિ પામ્યો હતો. પાત્રદાન રૂપી કલ્પવૃક્ષનો મહિમા કોણ માપી શકે ? કેમકે શાલિભદ્રને પ્રાપ્ત થયેલી સંપત્તિઓ તો તે વૃક્ષના પુષ્પ રૂપ હતી. બિનેશ્વરનું ચૈત્ય, તેની પ્રતિમા, જ્ઞાનનું પુસ્તક અને ચાર પ્રકારનો સંઘ એ સાત પ્રકારે પાત્ર કહેવાય છે. જે મનુષ્ય પાત્રને વિષે થોડું પણ દાન આપે છે, તેને અક્ષય લક્ષ્મી પ્રાપ્ત થાય છે, અને જે કુબુદ્ધિમાન દાનનો નિષેધ કરે છે, તેને સંપત્તિઓ દૂરથી તલે છે. આ વિષય ઉપર ભદ્ર તથા અતિભદ્રની સત્ય કથા કહું છું, તે સાલજો —

આ જંબૂદ્વીપના ભરતક્ષેત્રમાં પૃથ્વી રૂપો સ્ત્રીના હૃદયના હાર

જેણું કૌપિદ્ય નામનું નગર છે, તે મહેલના અથ ભાગ ઉપર ફરકતી બેળાઓના મિષથી જાણે પોતાની સમૃદ્ધિ વડે સ્વર્ગની તુર્જના કરતું હોય તેમ શોભે છે. તેના પ્રભાવના વૈભવની સત્ય સ્તુતિ કોણ કરી શકે ? કેમકે તેમાં શ્રી વિમલદનાથ જિનેશ્વર પોતે જ જન્મ લીધો હતો. તે નગરમાં અમિત લક્ષ્મીનું સ્થાન જિતશત્રુ નામે રાજા હતો. તે સંધ્યામમાં કદાપિ પોતાના નામને વ્યર્થ કરતો નહોતો. તે નગરમાં રાજાની પ્રીતિનું પાત્ર વસંત નામનો ઉત્તમ શ્રેષ્ઠી રહેતો હતો. તે પુણ્ય રૂપી લતાને વિકસ્વર કરવામાં વસંત ઋતુની જેમ શોભતો હતો. સુદર્શન^૧ વડે શોભતા અને પુરુષોત્તમપણાને ધારણ કરતા તેને નામથી અને શુભથી પણ કેમળા નામની સ્ત્રી હતી. જૈનધર્મ રૂપી રાજાએ તે બન્નેના ચિત્તને પોતાની રાજધાની કરી હતી. તેથી તેને દૂર કરવાને કુતર્ક રૂપી તસ્કરો શક્તિમાન નહોતા. તે બન્નેના પરસ્પર અત્યંત વૃદ્ધિ પ્રાપ્તિ પ્રીતિ પૂર્વક ધર્મ, અર્થ અને કામને આધીન એવા ઘણા દિવસો વ્યતીત થયા. એકદા વનના દાવાનળની જ્વાળા જેવી અને સર્વ સુખને નાશ કરનારી પુત્રના અભાવે કરેલી ચિંતા તેમના મનને તાપ પમાડવા લાગી. પુત્ર કંઈ પિતાના દારિદ્ર્યનો નાશ કરી શકતો નથી, વ્યાધિનો વિનાશ કરી શકતો નથી, આ ભવમાં પણ એકાંતપણે હિતકારક થતો નથી, એકાંતપણે સફળુષી જ હોતો નથી, તથા પ્રાણીઓની ગતિ પરલોકમાં પોતપોતાના કર્મને લીધે ભિન્ન ભિન્ન છે, તોપણ પ્રાણીઓને પુત્રની ચિંતા પીડા પમાડે છે, એ મોહ રાજનો જ વિલાસ છે. ” પુરુષોને પુણ્યના વશથી જ સર્વ દુઃખિતની સિદ્ધિ થાય છે. શું વેલડીની ઉત્પત્તિ કંદ (મૂળ)ને આધીન નથી ? ” આ પ્રમાણે તે બન્ને વિચાર કરી પુણ્ય કાર્યમાં પ્રવર્ત્યા. કેમકે ડાહ્યા પુરુષો સારા ઉપાયમાં જ પ્રવર્તે છે. પછી તેણે સમક્ષિત દુષ્ટિવાળાઓની દૃષ્ટિને શીતળતા ઉત્પન્ન કરે તેવા જિન-ચૈત્યો કરાવ્યાં, તેમાં શ્રેષ્ઠ અને અનુપમ પ્રતિમાઓ ભરાવી સ્થાપન કરી, જિનચૈત્યોમાં પૂજા ઉત્સવ કર્યા, ભક્તિ પૂર્વક અતુલ્ય સાધર્મિક વાત્સલ્ય કર્યા, જન્મની પવિત્રતાને કરનારી ઘણી તીર્થયાત્રાઓ

કરી, પ્રમાણુ વિનાનાં પાત્રદાન કર્યાં, શુભનો ઉદ્દેશ કરનારી કથા પાળી, બિનાગમનાં પુસ્તકો લખાવ્યાં, પોતાની દ્રવ્યથી બહીષ્કારને છોડાવ્યાં, દુસ્તપ તપસ્યા કરી, તથા બીજાં પણ પુણ્યકાર્યો તેમણે પ્રીતિ પૂર્વક કર્યાં. પછી ચિત્ત રૂપ ઉદ્દેશ્યાચળ પર્વત ઉપર પુણ્ય રૂપી સૂર્યનો ઉદય થવાથી રાત્રિના અધર્કારના સંમૂહની જેમ તેમનાં વિઘ્નના સમૂહો નાશ પામ્યા; તેથી કરીને પુણ્યના સુગંધથી શોભતી કમળાએ જેમ પૃથ્વી શ્રેષ્ઠ રત્નના નિધાનને ધારણ કરે તેમ અંદુલ્યતં ગર્ભને ધારણ કર્યો. પાપના સંમૂહનો નાશ કરનાર તેણીનાં પ્રશસ્ત દાનાદિક દોહલાઓને તેણીની ઇચ્છા પ્રમાણે શ્રેષ્ઠીએ ઉત્સાહ પૂર્વક પૂર્ણ કર્યાં. અનુક્રમે સમય પૂર્ણ થયે જેમ રોહણાચળ પર્વતની પૃથ્વી નિર્મળ મહિયુગને ઉત્પન્ન કરે તેમ તેણીએ એક સાથે બે શ્રેષ્ઠ પુત્રોને ઉત્પન્ન કર્યાં. ધર્મ અણચિત્તવ્યા કૃળને આપે છે, તે વાત સત્યજ છે, કેમકે તેમણે એક પુત્રની ઇચ્છા કરી હતી, અને ધર્મે તો તેને બે પુત્રરત્નો આપ્યાં. પુત્ર રહિત તેઓને બે પુત્ર ઉત્પન્ન થવાથી એટલી બધી પ્રીતિ ઉત્પન્ન થઈ કે તે પ્રીતિને એક સર્વજ્ઞ બ્રહ્મા, અથવા તેમનું પોતાનું ચિત્ત બ્રહ્મા પછી વિવિધ પ્રકારનો મોટા ઉત્સવો કરીને હર્ષથી માતાપિતાએ તેનાં ભદ્ર અને અતિભદ્ર નામ પાડ્યાં. ધાત્રી માતાના દૂધના પૂર રૂપી નીકના સિંચન કરવાથી અનુક્રમે તે બન્ને આસ્રવૃક્ષના અંકુરામી જેમ વૃદ્ધ પામ્યા; બાહ્યાવસ્થામાં જ તેઓને પિતાએ સમગ્ર કળાઓ શીખવી. કેમકે અંદ્ર ઉગતી કળાવાળો જ પૂજ્ય છે. પણ નષ્ટ પામતી કળાવાળો પૂજ્ય નથી. અનુક્રમે કામદેવને કીડા કરવાના ઉદ્દેશ સમાન સુવાવસ્થાને પામેલા તે બન્ને બ્રહ્મા કે બે ? અશ્વિનિકુમાર પૃથ્વી ઉપર ઉતર્યા હોય તેમ શોભતા હતા. સુવાવસ્થા વડે બમણી સુંદરતા પામેલા તે બન્ને પુત્રોને તેના પિતાએ અગણિત ઉત્સવો વડે ઉત્તમ કુળની બે કન્યાઓ પરણાવી. પછી પુણ્યના પાત્રરૂપ તે બન્ને પુત્રો ઉપર ઘરનો ભાર આરોપણ કરીને તેમના માતાપિતા સમ્યક્પ્રકારે ધર્મની આરાધના કરી સ્વર્ગે ગયા.

૧ સાથે જન્મેલા દેવના બે વેદો અશ્વિનિકુમાર નામના અસંત સૈદ્ધંત-વાળા કહેવાય છે.

ત્યારપછી વિક્રસ્વર પુણ્યવાળા ભદ્રે માતૃપિતાની ઉત્તર ક્રિયા કર્યા પછી તેના બંધુવર્ગે તેને તેના પિતાને સ્થાને સ્થાપન કર્યો. ધર્મમાં ભગત બુદ્ધિવાળા, ચંદ્ર જેવા ઉલ્લસાળા યશવાળા અને સર્વ લેખિત કાર્ય કરવામાં વિચક્ષણ તે ભદ્રે પિતાનો કાર્યભાર ઉપાડ્યો. અકૃત્રિમ પ્રેમવાળો તે પોતાના નાના ભાઈને સર્વ કાર્યમાં બહુમાન આપતો હતો. આમ કરવાથી જ ભાઈઓની પ્રીતિ પરસ્પર વૃદ્ધિ પામે છે. નાનો ભાઈ પણ મોટા ભાઈ ઉપર નિર્મળ ભક્તિ રાખતો હતો. કારણ કે જેવી ભક્તિ પિતા ઉપર હોય તેવી જ ભક્તિ મોટા ભાઈ પર રાખવી જોઈએ. આ પ્રમાણે પરસ્પર ચિત્ત અને વિત્તમાં ભેદ રાખ્યા વિના જ તે બન્ને ભાઈનો કેટલોક કાળ સુખમય વ્યતીત થયો. ત્યારપછી તેમની સ્ત્રીઓ પરસ્પર ઇર્ષ્યા કરવા લાગી. કારણ કે સ્ત્રીઓને સ્વભાવથી જ ઇર્ષ્યા, ક્રોધ વિગેરે દોષો સુલભ હોય છે. નિમિત્ત વિના પણ તે બન્ને પરસ્પર કલહ કરવા લાગી. સ્ત્રીઓ સ્વભાવથી જ કલહ કરવામાં હુશિયાર હોય છે. તેમનો કલહ પતિઓએ નિવાર્યો, તોપણ ગયો નહીં. કેમકે પ્રસરતું નદીનું પૂર કેણુ રોકી શકે ? પછી સ્ત્રીઓના કહેવાથી ભાઈઓની પણ પરસ્પરની પ્રીતિ ઓછી થવા લાગી. શું કાંઈના સંબંધથી દૂધ વિકારને ન પામે ? અનુક્રમે સ્ત્રીઓનો કલહ તેમના પતિઓમાં પણ સંક્રમ્યો. સમીપે રહેલો અગ્નિ પાસેના ઘરને પણ લાગે છે. ‘સ્ત્રીઓ અનર્થનું મૂળ છે.’ એ કહેવત શું ખોટી છે ? કેમકે તે સ્ત્રીઓના પ્રયોગથી (વચનથી) કુળવાન પુરુષોને પણ કલહ થાય છે. જે સ્ત્રી ઉગતી કલહ રૂપી લતાને પ્રકુલિલત કરવામાં મેઘની ઘટા સમાન છે, જે દયા રહિત (નિર્દયપણે) માતા પિતાના પ્રેમને ગળે હાથ દબાવી મૂકે છે, તથા જે બંધુઓની પ્રીતિ રૂપી લતાના સમૂહને ભેદવામાં ખડ્ગની ધારા સમાન છે, તે સમગ્ર દોષોને સેવનારી સ્ત્રીનું વાંમા એવું નામ કહેવાય છે, તે યોગ્ય જ છે. ત્યારપછી તે બન્ને ભાઈઓ પોતે જ વિચાર કરીને પોતાની મીલકત વહેંચીને લાખ લાખ ધન લઈને જૂદા થયા. નાના ભાઈથી જૂદા થયેલા ભદ્રની લક્ષ્મી સૂર્યથી જૂદા થયેલા ચંદ્રની કુળાની જેમ અનેક પ્રકારે વૃદ્ધિ પામવા લાગી, તેને સર્વ વેપારમા લાભ જ થવા લાગ્યો. પોતાનું

શુભ કર્મ સન્નિપત્તિ હોય તો સર્વ શુભ જ થાય છે. તે પોતાના ન્યાયથી ઉપાર્જન કરેલા વિત્તને સારા સ્થાનની પ્રાપ્તિથી સારા લાભની ઇચ્છા રાખીને જાણે આપણુ મૂકતો હોય તેમ સુપાત્રને સ્વાધીન કરતો હતો—સુપાત્ર દાનમાં ખર્ચતો હતો. તેના અત્યંત ઉંચા ચડેલા પુણ્ય રૂપી મેઘના યોગથી વર્ષાકાળની નદીની જેમ તેની લક્ષ્મી વૃદ્ધિ પામી. તેનું ધન વૃદ્ધિ પામવાથી તેની પ્રતિષ્ઠા (કીર્તિ) પણ વૃદ્ધિ પામી. કેમકે દીવો અધિક પ્રદીપ્ત હોય તો તેનો પ્રકાશ પણ વૃદ્ધિ પામે છે. બીજા નાના લાઇની લક્ષ્મી કૃષ્ણપક્ષને પામેલા ચંદ્રની કાંતિની જેમ ક્ષણે ક્ષણે ક્ષીણ થવા લાગી. તેણે હર્ષથી લાભની આશા વડે પોતાના દ્રવ્યને વેપાર વિગેરેમાં સ્થાપન કર્યું. પરંતુ ઉલટું અભાગ્યને લીધે હાથમાં રાખેલા પાણીની જેમ ઓછું થવા લાગ્યું. તેના દ્રવ્યને અગ્નિ, ચોર, જળ, અને રાક્ષસ વિગેરે ઉપદ્રવ પ્રમાણવા લાગ્યા. વિધાતા પ્રતિકૂળ હોય ત્યારે સર્વ વિપરીત થાય છે. આ પ્રમાણે અનુક્રમે દિવસે દિવસે ઓછી થતી તેની લક્ષ્મી ઉત્કર્ષને પામેલા ગ્રીષ્મ ઋતુની તળાવડીની જેમ અત્યંત કૃશ (ક્ષીણ) થઈ. દ્રવ્ય ક્ષીણ થવાથી તેના ગુણો પણ ક્ષીણ થયા. સૂર્ય અસ્ત પામે ત્યારે શું તેના કિરણો સ્ફુરાયમાન થાય ? તેના ગુણોનો નાશ થવાથી તેની મોટાઈ (કીર્તિ) પણ ચોતરફથી નાશ પામવા લાગી. દીવો ખુગાઈ જાય, ત્યારે પ્રકાશ પણ નાશ પામેજ છે સુખના વિકાસને સર્વથા પ્રકારે નાશ કરનારું તેનું નિર્ધનપણું એટલું બધું થયું કે જેથી ખાવા પીવાની વિધિમા પણ તેને સંદેહ થયો. નિર્ધનતાથી ડુઃખી થયેલો તે પૂર્વની તેવા પ્રકારની અદ્ભુત સમૃદ્ધિને સંભારી સંભારીને ખેદ રૂપી સમુદ્રમાં ડૂબી ગયો. નિર્ધન થયેલા તેને મોટા ભાઈની સંપત્તિનો પ્રકર્ષ તૃષ્ણાથી પીડાયેલા પથિકને ગ્રીષ્મ ઋતુના તાપની જેમ અત્યંત દુઃખ દાયક થયો. કેાઈ પણ ઠેકાણેથી તે દ્રવ્યને પામ્યો નહીં, તેથી હૃદયમાં અત્યંત ખેદ પામ્યો, તેના બુદ્ધિ નષ્ટ થઈ, તેથી ભાઈના ઉપર ઇર્ષ્યા પ્રગટ થવાથી તે વિચારવા લાગ્યો કે—“નિરંતર અર્ચ કરતા છતાં પણ મારા ભાઈનું દ્રવ્ય કૂવાના પાણીની જેમ અખુટ દેખાય છે, અને અર્ચ, ઈર્ષ્યા વિના પણ મારું ધન

અરણ્યમાં રહેલા તળાવના પાણીની જેમ ખુટી ગયું. તો ખરેખર તે માયાવીએ દ્રેષ ભાવથી મને છેતરીને મારાથી છાતું ધન ગોપવી રાખ્યું છે. માયાવી પુરૂષો શું ન કરે ? ” આ પ્રમાણે વિચારીને તે મોટા ભાઈ સાથે કલહ કરવા લાગ્યો. બન્ને પ્રકારના જાડની નીચ માર્ગે જ ગતિ હોય છે. ત્યારે તે પુણ્યવંત ભદ્રે અત્યંત આનંદથી તેને કહ્યું કે—“ હે વત્સ ! આ વગર વિચાર્યો : કળ્યો તેં કેમ આરંભ્યો છે ? સમગ્ર કલ્યાણ રૂપી લતાના સમૂહને બાળવામાં દાવાનળ સમાન કળ્યો બીજની સાથે કરવો તે પણ નિંદવા લાયક છે, તો પછી ભાઈની સાથે કળ્યો કરવો તેને માટે તો શું કહેવું ? કયો બુદ્ધિમાન માણસ દ્રવ્યાદિકનાં લોભથી ભાઈને છેતરે ? કેમકે બીજને છેતરનાર માણસ પોતાના આત્માને જ છેતરે છે. હું માતું છું કે હું બીજ કોઈને, પણ કદાપિ છેતરતો નથી, તો ધર્મના મર્મને (રહસ્યને) જાણનાર હું તને-ભાઈને શી રીતે છેતરું ? તેથી મત્સરભાવને તણને હૃદય નિર્મળ કર, કે જેથી પશ્ચરની રેખાની જેમ આપણી પ્રીતિ ક્ષય પામે નહીં. બે કદાચ વેપાર વિગેરેમાં ખોટ જવાથી તારું દ્રવ્ય ક્ષીણ થયું હોય, તો ખુશીથી ભેંધએ તેટલું (દ્રવ્ય) મારે ઘેરથી તું લઇ જા. કેમકે હે ભાઈ ! મારા ઘરમાં રહેલું ધન પણ તારું જ છે. આપણી જૂદાઈ માત્ર જૂદા જૂદા સ્થાને રહેવા બેટલી જ છે. ” આ પ્રમાણે ઉનાળાના સૂર્યના તાપથી તપેલાને જેમ અંદ્ર પોતાના કોમળ કિરણો વડે શાંત પમાડે તેમ પ્રીતિનાં વચન વડે તેને તેણે પ્રથમ શાંત કર્યો, અને પછી ઘણું ધન આપીને પણ તેને પ્રસન્ન કર્યો. કારણ કે સત્પુરૂષો શરદ ઋતુના વાદળાંની જેમ વાણી માત્રના જ સારવાળા હોતા નથી. અતિભદ્ર તેના દાન અને સન્મનથી મનમાં અત્યંત ખુશી થયો, અને આત્મામાં વિકસ્વર થઇ મોટા ભાઈને હર્ષથી કહેવા લાગ્યો કે—“ તું વચવડે મોટો છે, એટલું જ નહીં, પરંતુ શ્રેષ્ઠ ગુણો વડે પણ તું મોટો છે. કેમકે તારી આવી ધર્મિષ્ઠ બુદ્ધિ દેખાય છે. ઔદાર્ય, ગાંભીર્ય અને ધૈર્ય વિગેરે ગુણોનો સમુદ્ર તું ક્યાં ? અને ઉત્કટ

૧ જડ એટલે મૂર્ખ અને જળ એટલે પાણી એ બન્ને નીચે નીચે સ્થાને જ જનારા હોય છે.

કોધાદિક દોષોના સંગથી દૂષિત થયેલો હું ક્યાં ? આપણે બન્ને એકજ વંશમાં ઉત્પન્ન થયા છીએ, તો પણ ક્ષીર સમુદ્રથી ઉત્પન્ન થયેલા અમૃત અને વિષની જેમ આપણામાં કેટલું બધું અંતર છે ? તેથી કરીને હો ભાઈ ! કોધથી કહેવાયેલા મારા કઠોર વચનને તું ક્ષમા કરજે. આજથી તું જ પિતાની જેમ મારે પૂજ્ય છો. ” આ પ્રમાણે અત્યંત મોટા ગ્રેમ રૂપી અમૃત રસને ઝરનારી વાણી વડે તેણે શ્રેષ્ઠ કૃણવાળી મોટા ભાઈની પ્રીતિ રૂપી લતાને નવ પલ્લવવાળી કરી. પછી તે હર્ષ પામતો ધન લઈને પોતાને ઘેર ગયો, અને જેમ ઘટે તેમ યુક્તિથી વેપાર વિગેરેમાં તેનો ઉપયોગ કર્યો. જેમ ક્ષીવા વડે મધ્યશાન્તિમાં પ્રકાશ થોડી મુદત ટકી શકે છે, તેમ તે ધન વડે તેને કેટલોક કાળ સુખ મળ્યું. પછી અતુકમે પુણ્યહીન એવા તેનું તે ધન પણ ક્ષીણ થયું. કાણા ઘડામાં પાણીની સ્થિતિ ચિરકાળ સુધી રહી શકતી નથી. ચંદ્રનો પ્રથમ ઉદય થઈ પછી અસ્ત થાય ત્યારે જેમ શત્રિ અધિકારમય થાય છે, તેમ ધનનો અભાવ થવાથી તેની પાછી તેવી જ દુઃખી સ્થિતિ થઈ. તે વખતે પણ ગાઠ સ્નેહવાળા ભદ્રે તેને ફરીથી ધન આપ્યું. જે સમૃદ્ધિવાળો બધું આપ-ત્તિમાં પ્રટેલા પોતાના બધુનો ઉદ્ધાર ન કરે, તે હુણ બધું જાણવો. આ પ્રમાણે એકવીશ વાર મોટા ભાઈએ તેને ધન આપ્યું. મહા-શયવાળા પુરૂષો પરોપકાર કરવામાં ઉદ્દેગ પામતા નથી. તેને વારંવાર ક્ષીયેલું ધન વારંવાર ક્ષીણ થયું. વારંવાર સૂર્યના તાપમાં સ્થાપન કરેલું પાણી શું રહી શકે ? તો પણ રાક્ષસીના જેવી દરિ-દ્રતાએ તેની પીઠ મૂકી નહીં, કેમકે ભાઈ ધન આપવામાં સમર્થ છે, પરંતુ કર્મની અતુકૃણતા કરી આપવામાં સમર્થ નથી. “ અહો ! ભદ્રના ભાગ્યનો વૈભવ કેવો વિકસ્વર (જાશૃત) અને અભાંગ છે ? કે આટલી બધી વાર નાના ભાઈને આપ્યા છતાં પણ તેનું ધન વૃદ્ધિજ પામે છે. અહો ! આની ઉદારતા કેાં અસાધારણ છે; જુઓ, કે તેણે હર્ષથી પોતાના ભાઈને એકવીશ વાર અત્યંત ધન આપ્યું. વળી આ નાનો ભાઈ નામે કરીને જ અતિભદ્ર છે એમ નથી, પરંતુ અર્થથી પણ તે અતિભદ્ર છે. કેમકે તે પોતાના મોટા ભાઈથી જે દિવસે

જ્યોત્સ્ના થયો, ત્યારથી જ તેનું ભદ્ર થયું નહીં. આજે પૂર્વ જન્મમાં દાન આપ્યું નહીં હોય, અથવા કોઈને આપતાં નિષેધ કર્યો હશે. એમ ન હોય તો આનું ધન વારંવાર કેમ હાનિ પામે ? આ બન્ને ભાઈઓનો વેપાર સરખો છે, મૂઠી પણ સરખી હતી, રૂપ પણ સરખું છે, અને કુળાદિક પણ સરખું છે, તો પણ પુણ્ય અને અપુણ્યના પ્રભાવથી એ બન્નેમાં કેટલો તફાવત છે ? ” આ પ્રમાણે બાળકથી રાજા પર્યંત સર્વલોકોની જિજ્ઞાસા રૂપી રંગમંડપમાં નટીની જેમ તે બન્નેના કીર્તિ તથા અપકીર્તિની પ્રસિદ્ધિ નૃત્ય કરતી હતી.

એકદા ધર્મ (ધર્મોપદેશ)નું દાન કરવાના જ સ્વભાવવાળા અને વિકસ્વર વિશેષ જ્ઞાનથી શોભતા શ્રીશીળ નામના સૂરિરાજ ત્યાં પધાર્યા. તે સાંભળીને રાજા, ભદ્ર, અને અતિભદ્ર અને સર્વ પુરજનો આનંદના સમૂહથી શીઘ્રપ્રણે તે શ્રેષ્ઠ શુરને વાંદવા ગયા. તે સર્વે વિધિપૂર્વક શુરને પ્રણામ કરી યોગ્ય સ્થાને બેઠા, ત્યારે તે સુનાશ્વરે અમૃત રસની જેવી ધર્મદેશના દીધી. દેશનાને અતે રાજાએ શ્રી શુર મહારાજને પૂછ્યું કે—“ હે પૂજ્ય ! આ ભદ્ર અને અતિભદ્ર બન્ને ભાઈઓ એક સાથે જન્મ્યા છે. તે બન્નેનું જન્મભગ્ન વિગેરે સમાન છતાં પણ તેઓ જ્યોત્સ્ના થયા પછી મોટાની સમૃદ્ધિ વૃદ્ધિ પામે છે, અને નાનાની હાનિ પામે છે; તેનું કારણ કહીને અમારા કર્ણને પારણું કરાવો, કે જેથી આ પર્ષદાના સર્વ મનુષ્યો પ્રસન્ન થાય. ” ત્યારે શુર સ્પષ્ટ અર્થનો નિર્ણય કરનારી વાણી વડે બોલ્યા કે—“ હે રાજા ! આ બન્ને બાળકમાં શુભ અને અશુભ કર્મ જ કારણભૂત છે. સમગ્ર સાધનો સરખાં છતાં પણ જે કુળ પરિણામ)માં વિશેષ દેખાય, તેનું કારણ પ્રાણીઓનાં વિવિધ પ્રકારનાં પૂર્વ જન્મનાં કર્મો જ છે. હે રાજા ! આ બન્નેએ પૂર્વ જન્મમાં જે શુભ તથા અશુભ કર્મ કર્યું છે, તે હું કહું છું. તમે બધા સાવધાન થઈ સાંભળો—

અદ્ભુત લક્ષ્મીવડે શોભતી જે નગરીએ જેમ કમ્બોદની સરોવરને શોભાવે તેમ ભરતક્ષેત્રને શોભાવ્યું છે, તેવી કાંતી નામની નગરી છે. તેમા શંખની જેવા ગંભીર શબ્દવાળો અને સ્વભાવથી જ નિર્મળ શંખ નામે શ્રેષ્ઠ હતો. પરંતુ તે શંખની જેમ અંતઃકરણમાં કુટિલતા

રહિત હતો, એ આશ્ચર્ય છે. જેમ અગત્યના ઉદય વડે સમગ્ર જગાશયો નિર્મળ થાય, તેમ ધર્મના ઉપયોગવડે તેની સમગ્ર કળાઓ નિર્મળ હતી. તેને પદ્મશ્રી નામની પ્રિયા હતી, તે જાણે સાક્ષાત્ પદ્મમાં વસનારી શ્રી (લક્ષ્મી) હોય તેમ શોભતી હતી, અને તેણે શીળ રૂપી મુગંધના સમૂહ વડે સર્વ દિશાઓ વાસિત કરી હતી. તેમને અસંખ્ય પુણ્યના લાવણ્યવાળી પુણ્યશ્રી નામની પુત્રી હતી. તે જાણે કે તેણીને વરનારની સાક્ષાત્ પુણ્યશ્રી-પુણ્યલક્ષ્મી હોય તેમ શોભતી હતી. તે શ્રેષ્ઠીને ધન્ય અને પુણ્યક નામના બે કર્મકર (આકર) હતા. તેઓ વિવિધ કર્મ કરવામાં નિપુણ, હાથના ચોખ્ખા અને વિનયની ખાણ રૂપ હતા. તેમાં સારા સાધુઓના સંબંધથી શુદ્ધ બુદ્ધિવાળો ધન્ય ધર્મમાં રાગી હતો, અને બીજો કર્મની વિચિત્રતાને લીધે તેવો નહોતો. એકલા શ્રેષ્ઠીએ જાણે સંસાર રૂપી નાટકનો પૂર્વગ હોય એવો પોતાની કન્યાનો પાણિગ્રહણનો ઉત્સવ પ્રારંભ્યો. તે ઉત્સવમાં પોતાના સારા પુણ્યે જાણે પ્રેદાયો હોય એવા તે શ્રેષ્ઠીએ ઓઢનાદિક પાક સામગ્રી તૈયાર કરવા વિગેરે કાર્યમાં તે બન્ને કર્મકરોને નીમ્યા હતા. તે અવસરે જાણે કે સંસાર સાગરમાંથી ભળ્યોને તારવા ઇચ્છતા હોય તેમ હાથમા તુંબડું રાખીને પાપ રહિત બે સાધુઓ તે પાકને સ્થાને આજ્યા. તેમને જોઈ ધન્ય પુરોનો મુગટ સમાન પુણ્ય (પવિત્ર) બુદ્ધિવાળો ધન્ય જાણે કે પુણ્યમય કૂળ લેવા ઉભો થયો હોય તેમ હર્ષપૂર્વક ઉભો થયો, અને પોતાની સન્મુખ આવતી સીમા વિનાની અદ્ભુત સંપત્તિને જાણે લેવા જતો હોય તેમ તેમની સન્મુખ હર્ષથી સાત આઠ પગલાં આડ્યો, તેમને ભક્તિપૂર્વક વિધિ પ્રમાણે નમસ્કાર કરી તે બોલ્યો કે—“ હે પૂજ્યો ! પ્રસન્ન થઈને મને આજ્ઞા આપો, કે આપ શા હેતુથી અત્ર પધાર્યા છો ? ” તે સાંભળીને તે બેમાંથી એક મોટા સાધુ બોલ્યા કે—“ મોટા પરિવારવાળા અમારા શુર વિહાર કરતા કરતા પરિવાર સહિત આ નગરીની બહાર આવેલા છે, તેમાં તપસ્વી શૈક્ષક, સ્થવિર અને મુદ્દલક વિગેરે મુનિઓ લાખો વિહાર કરવાથી ચાકી ગયા છે, તથા અત્યંત તરસ્યા થયા છે. તેમને માટે પ્રામુક

જળ લેવા નગરની અંદર ફરતા ફરતા અમે અહીં તમારે ઘેર આવ્યા છીએ.” તે સાંભળીને ધન્યતું શરેર હર્ષના રેખાંચના સમૂહથી વ્યાપ્ત થયું. અને પુણ્યશાળીને પણ માન્ય કરવા લાયક તેણે વિનય-પૂર્વક તેમને વિરૂપિ કરી કે—“આપને જે પુરૂષો હર્ષ પૂર્વક શ્રેષ્ઠ વસ્તુઓ આપે છે, તે જ પુરૂષો પૃથ્વી પર ધન્ય છે, અને તેઓએ જ પૃથ્વી પર સારો જન્મ ધારણ કર્યો છે, (તેમનો જન્મ સફળ છે.) પરંતુ અમે આ ઘરના સ્વામી નથી, તેથી અમે તેવું દાન આપવા સમર્થ નથી. કેમકે ધન રહિત મનુષ્ય કલમ જાતિના ચોખા વાવી શકતો નથી. તેથી કરીને આ કુંડીઓમાં પુષ્કળ ચોખાનું ધોણું (પાણી) છે, તે ત્યાગ કરવાનું હોવાથી અમારા સ્વાધીનમાં છે, માટે તેને ગ્રહણ કરી અમારા પર અનુગ્રહ કરો.” આ પ્રમાણે દાન રૂપી કલ્પવૃક્ષના ક્યારા રૂપ વચનને તે ધન્ય બોલતો હતો, તેવામા તેને અપુણ્યવંતમાં અગ્રેસર પુણ્યકે કહ્યું કે—“હે મિત્ર ! આ સાધુઓ માયાવી, અન્ય જનોને છેતરવામાં નિપુણ, અસત્ય બોલવામાં ચતુર અને શૈથ આચારથી રહિત હોય છે, નિંદવા લાયક આ સાધુઓનું સુખ જોવું પણ ઉચિત નથી, તેથી હે ભાઈ ! તેઓને પાણી આપવું પણ તારે યોગ્ય નથી.” આ પ્રમાણે દાનનો નિષેધ કરી પોતાના સુખનો નિષેધ કરનાર તે પુણ્યકને ધન્ય ક્રોધ પામી કહ્યું કે—

“અરે ! પાપી ! કાનને શૂળ ઉત્પન્ન કરે તેવું આ પાપી વચન તું કેમ બોલ્યો ? આનું દુષ્ટ વચન બોલવામાં તારી જીભ કેમ વળી ? સર્વ પાપવ્યાપારથી નિવૃત્ત થયેલા, પુણ્ય કર્મમાં જ પ્રવર્તેલા અને શુભની સંપદા વડે મોટાઈને પામેલા આ સાધુઓ જગતને પૂજ્ય છે. મદ વડે અંધ થયેલા જે પુરૂષો આ સાધુઓની નિંદા કરે છે, તેઓ ભવ ભવને વિષે દુઃખોની ખાણ થાય છે જેઓ મુનીશ્વરોની નિંદા કરે છે, તેઓને તે (નિંદા રૂપ પાપ કર્મ) દુર્લાબ્યપણું આપે છે, અત્યંત ભયંકર દારિદ્ર આપે છે, કીર્તિને કાપી નાખે છે, દુર્ગતિને આપે છે, આપત્તિ પ્રાપ્ત કરાવે છે. સર્વથા પાપને દેહીપ્રમાન કરે છે, અને ધર્મનો નાશ કરે છે. મુનિનિંદા પ્રાણીઓને શુ શું દુઃખ નથી આપતી ? બીજા પ્રાણીની નિંદા કરી હોય તો પણ તે વિવિધ પ્રકારના અનર્થને કરનારો થાય છે, તો પછી જેમણે સર્વ સંગનો

ત્યાગ કર્યો છે, અને જેઓએ સુક્રિત માર્ગમાં જ પ્રયાણ કર્યું છે, તેવા સુનિઓની નિંદા અનર્થ કરનારી થાય તેમા શું કહેવું ? તેથી કરીને હે ભાઈ ! હવે પછી સુનીશ્વરોની નિંદા તું કરીશ નહીં. આત્માનું હિત ઇચ્છનાર કયો પુરુષ આત્માને અહિતકારક કર્મ કરે ? જગતને પૂજવા લાયક આ સુનિઓજ દાનને લાયક છે. કેમકે તેઓને આપેલું દાન અનંત ગણું ફળ આપે છે. ” આ પ્રમાણે ભક્તિ પૂર્વક વચનની સુક્રિત રૂપી જળની નીકવડે સીંચન કરવાથી દાનપુણ્ય રૂપી કલ્પવૃક્ષને અત્યંત વૃદ્ધિ પમાડતા તે પુણ્ય બુદ્ધિવાળા ધન્યે તેમને પોતાના હર્ષની જેમ ઘણું અને પોતાના આત્માની જેવું નિર્મળ ચોખાનું પાણી આપ્યું. તે વખતે તેણે પાત્રદાનવડે સર્વ સુખનું કામણ રૂપ અને લક્ષ્મીના ભોગ રૂપ ફળ આપનારું શુભ કર્મ દૃઢ બંધનથી બાંધ્યું, અને કિલ્લ (અશુભ) પરિણામવાળા તે પુણ્ય રહિત પુણ્યકે સમગ્ર આપત્તિનું કારણ રૂપ અશુભ કર્મ બાંધ્યું. હે રાજા ! તે બન્ને અટકમે મરણ પામીને અહીં ભદ્ર અને અતિભદ્ર નામના આ બે ભાઈઓ થયા છે પાત્ર દાનના મહા પુણ્ય રૂપ મેઘના આગમનથી આ ભદ્રની સંપત્તિ રૂપ લતા વૃદ્ધિ પામે છે. પાત્રને વિષે અસાર (તુલ્ય) વસ્તુનું દાન કર્યું હોય તોપણ તે મોટો લાભ આપનારું થાય છે. કેમકે છીપને વિષે પડેલું મેઘનું જળ સુક્રતાફળને માટે થાય છે. પાત્રદાનના પ્રભાવની પ્રશંસા કરવા કોણ શક્તિમાન છે ? કેમકે ચિંતામણિ અને કલ્પવૃક્ષ વિગેરે દિવ્ય પદાર્થો પણ પાત્ર દાન કરનારનું દાસ પણ પામેલા છે. પ્રાણીઓને જે અભંગ સૌભાગ્ય પ્રાપ્ત થાય છે, જે મોટું અતુલ્ય સામ્રાજ્ય મળે છે, જે અવિનશ્વર માહાત્મ્ય પ્રાપ્ત થાય છે, જે અત્યંત વિસ્તાર પામતી કીર્તિ પ્રાપ્ત થાય છે, જે અસંખ્ય સુખની પ્રાપ્તિવડે મનોહર દીર્ઘ આયુષ્ય પ્રાપ્ત થાય છે, અને જે આપત્તિના લેશ રહિત સંપત્તિઓ પ્રાપ્ત થાય છે, તે સર્વ સુપાત્રને આપેલા વિત્ત (પદાર્થ) નો મહિમા સ્પષ્ટ રીતે ઉઠ્ઠાસ પામે છે. જે હૃદયુદ્ધિવાળો મનુષ્ય બીજા દાન કરનારને નિષેધ કરે છે, તેને અતિભદ્રની જેમ દારિદ્ર પ્રાપ્ત થાય છે. જેઓએ પૂર્વ જન્મમા દાનનું વિધિ કર્યું હોય, તેઓ આ ભાવે ઘેર ઘેર માત્ર

અનાજને માટેજ ‘ મને આપો, આપો. ’ એમ બોલતા ભીખ માગે છે. જેઓ શક્તિ પ્રમાણે દાન કરતા નથી, તેઓ નિર્મળ ચિત્ત-વાળા પુરુષોને નિંદવા લાયક છે, અને જેઓ દાન કરનારને નિષેધ કરે છે, તે તો અત્યંત નિંદવા લાયક છે. દાનની વિરાધના કરનાર પ્રાણીને ભવે ભવે દારિદ્ર્ય, દુર્ભાગ્યપણું, રોગીપણું, કલંક, દુર્ગતિ, અદ્ય આયુષ્ય, દાસપણું અને શત્રુનો પરાભવ વિગેરેનાં દુઃખો પ્રાપ્ત થાય છે. તેથી કરીને હે ભલ્ય પ્રાણીઓ ! પોતાની સંપત્તિ પ્રમાણે સુપાત્રાદિકમાં દાન આપો, અને દાન આપનારને ઉત્સાહ પમાડવામાં સાવધાન થાઓ.”

આ પ્રમાણે બુદ્ધિમાન જનોને આનંદ આપવાનું કારણ ગુરૂની વાણી સાંભળીને જિતશત્રુ રાજા વિગેરે લોકો પાત્રદાન કરવામાં આદરવાળા થયા. તથા તે બે ભાઈઓ પોતાના પૂર્વના સુકૃત અને દુષ્કૃતની અનુકંમે અનુમોદના અને નિંદા કરવા લાગ્યા, તેઓ મનમાં પ્રતિબોધ પામ્યા, અને વિશેષ પ્રકારના શુદ્ધ અધ્યવસાયથી તત્કાળ વિસ્મય સહિત પૂર્વ જન્મની સ્મૃતિને પામ્યા—ભતિસ્મરણ જ્ઞાનને પામ્યા. જે પ્રમાણે ગુરૂએ પોતાનો પૂર્વ ભવ કહ્યો, તેજ પ્રકારે ભેવાથી તેઓ અત્યંત આનંદ પામ્યા. પછી ઉત્કટ ભક્તિવાળા તેઓએ ગુરૂને પ્રણામ કરી કહ્યું કે—“ હે ભગવાન ! આપે અમારો પૂર્વ ભવ યથાર્થ રીતે કહ્યો છે. કેમકે ભતિસ્મરણને લીધે અમે પણ તે ભવ તેજ પ્રમાણે સાક્ષાત્ ભોયો છે. અહો ! આપનો આ જ્ઞાનરૂપ આદર્શ (અરિસો) કેમ અદ્ભુત છે, કે જેથી તેમાં અત્યંત દૂર રહેલા પદાર્થો પણ ભાસે છે—દેખાય છે. કદાચ પૃથ્વી, આકાશ અને સમુદ્રાદિકની સીમા આવે, તોપણ વિશ્વના પદાર્થોને જાણનારા આપની જેવાના જ્ઞાનની સીમાજ નથી.” આ પ્રમાણે ગુરૂની સ્તુતિ કરીને તે બન્ને ભાઈઓએ હર્ષથી તેની પાસે બાજુ વ્રતવડે મનોહર શ્રાવકધર્મ અંગીકાર કર્યો, અને રાજા વિગેરે લોકોએ પણ ઉદ્યમ સહિત સમકિત વિગેરે ધર્મ અંગીકાર કર્યો. કયો સચેતન પ્રાણી રત્નાકરે જઈને રત્ન ગ્રહણ ન કરે ? ત્યારપછી સૂરીશ્વરને પ્રણામ કરી પરિવાર સહિત રાજા, પુરજનો અને તે બન્ને ભાઈઓ પોતપોતાને ઘેર ગયા. ધર્મના રંગના સંબં-

ધર્મી તે બન્ને ભાઈઓની પરસ્પર પ્રીતિ વૃદ્ધિ પામવા લાગી. શું ચંદ્રના સંગથી સુમુદ્રની વેળા વૃદ્ધિ ન પામે ? તેઓ હંમેશાં સુપાત્ર વિગેરેને દાન આપવામાં અત્યંત પ્રવૃત્ત થયા. જેનું સાડું ફળ નિશ્ચિત કરેલું હોય, તેવા કાર્યમાં બુદ્ધિમાન પુરૂષ આળસુ થતા નથી. અતિભદ્રનો સંપત્તિ પણ ધર્મના યોગથી વૃદ્ધિ પામવા લાગી. શું વસંત ઋતુનો અવતાર થવાથી લતાઓ વૃદ્ધિ ન પામે ? આ પ્રમાણે તે બન્ને ભાઈઓ ચિરકાળ સુધી અનેક પ્રકારે શુદ્ધ ધર્મની આરાધના કરી સ્વર્ગે ગયા. ત્યાંથી ચવીને મતુષ્યની તથા દેવનો સંપદા ભોગવીને અનુક્રમે થોડા ભવમાંજ તેઓ મોક્ષ પામશે. હે ભગ્ને ! આ પ્રમાણે અદ્ય એવા પણ પાત્રદાનનો નિઃસીમ વૈભવ સમ્યક્ પ્રકારે બાણીને તે પાત્ર દાનમાંજ નિરંતર યત્ન કરે. ”

આ પ્રમાણે તે ચારણ મુનિનો ધર્મવાણી રૂપ રસવતી (ભોજન) નો આસ્વાદ કરીને તે કનકરથ નામના વિદ્યાધર રાબાએ અત્યંત હર્ષ પામીને શુદ્ધને પ્રસન્ન કર્યો કે—“ હે પૂજ્ય ! મેં તથા આ મહનમંજરીએ પૂર્વ જન્મમાં શું સુકૃત કર્યું હતું ? કે જેથી કરીને ભોગની સામગ્રી વિના પણ સર્વ ભોગ અમને પ્રાપ્ત થયા ? ” ત્યારે તે ચારણમુનિએ તે વિદ્યાધરના ચક્રવર્તીને કહ્યું કે—“ સત્પાત્રના દાનના પ્રભાવથી જ તમોને પણ મોટી ઝાંઝૂ પ્રાપ્ત થઈ છે. તે આ પ્રમાણે:—

આ જ ભરતક્ષેત્રમાં મગધ દેશની પૃથ્વીનું મંડન રૂપ અને સુંદરતાનું એક સ્થાન રૂપ શાલિગ્રામ નામનું ગામ હતું. તેમાં ધનદેવ નામનો કપટ રહિત એક કુટુંબી (કણ્ઠી) રહેતો હતો, તે અદ્ય ઋદ્ધિવાળો છતાં પણ નિરંતર દાનધર્મમાં ઉત્સુક હતો. તેને યશોમતી નામની પ્રિયા હતી. તે સુવર્ણના ભાર (અઢંકાર) વિના પણ પ્રશસ્ત શુભોદ્ધિ બૃષણોવડે પોતાનાં અંગોને શોભાવતી હતી. સંપત્તિનો અભાવ છતાં પણ સ્થિર (દૃઢ) પ્રેમને લીધે તેમનો સમય સુખમય નિર્ગમન થતો હતો કેમકે દંપતીનો પરસ્પર પ્રેમજ સુખનો હેતુ છે. એકદા તેને ઘેર અનેક સદ્ગુણ રૂપી રત્નોની

ખાણુ, અતિચાર રહિત ચારિત્ર્ય પાલન કરનાર અને બહુ કે મૂર્તિમાન શાંત રમ્મ હેય એવા ધર્મદ્રુષ્ટિ નામના સુનિરાજ માત્રક્ષમણના પાત્રણને માટે બહુ કે તેવું દારિદ્ર ફર કરવા કષ્ટવૃક્ષ ન આવ્યો હોય તેમ આવ્યા. તેને ઘરે આવેલા બેઠન સહા યુદ્ધિશાળી તે દંપતીએ અત્યંત આનંદ પાસી વિચાર કર્યો કે— “ અહો ! આજે અમારાં પુણ્યો ફળીભૂત થયાં, અહો ! અમારાં પાપ નાશ પામ્યાં. અહો ! વંધ્યાને ઘેર પુત્રનો જન્મ થયો, અહો ! મારવાડ દેશમાં કષ્ટવૃક્ષ ઉગ્યો, અહો ! જળ રહિત પ્રદેશમાં દેવ ગંગા આવી. અને અહો ! અમાવાત્સ્યાની રાત્રિએ ચંદ્રનો ઉદય થયો, કે જેથી આવા ગામમાં અમારે ઘેર આવા મહાત્મા આધુ પધાર્યા. જે આવા સુપાત્રને લક્ષિતથી કાંઈ પણ અપાય, તો લક્ષ્મીની, જન્મની અને છવિતની પણ સ્વફળતા થાય. આને જેવું તેવું દાન આપ્યું હોય તોપણ તે મોટું ફળ આપનાર થાય તેવું છે. કેમકે ગાયને તુચ્છ ઘાત્ર આપવાથી પણ તે મધુર દૂધ આપે છે. ” આ પ્રમાણે વિચારી મનના ઉલ્લાસને લીધે વિકત્ત્વર રોમાંચ રૂપી કંચુકને ધારણ કરતા તે દંપતીએ શીઘ્રપણે ઉભા થઈ તે સુનિત્તે પ્રણામ કર્યા. પછી હર્ષને લીધે નેત્રમાં આવેલા અશ્રુજળના પ્રવાહ વડે પુણ્ય રૂપી વૃક્ષને બહુ સંચિતા હોય, અને બહુ સમગ્ર પંકને ધોતા હોય એવા અને વૃદ્ધિ પામતા શુભ આશયવાળા તેઓએ બહુ માનપૂર્વક પોતાના ઘરમાં રહેલા ઉત્તમ અને શુદ્ધ અન્નવડે તેને પ્રતિલાભ્યા. આ પ્રમાણે સર્વ ઉપાયથી શુદ્ધ પાત્ર દાનના પ્રભાવથી વિધિ પૂર્વક મરણ પામીને તમે સર્વ અશ્લુત સમૃદ્ધિવાળા થયા છો. પાત્ર દાનના અગણિત પ્રભાવની શી સ્તુતિ કરીએ ? કેમકે તેની પાસે કષ્ટવૃક્ષ વિગેરે કિંકર રૂપ છે. પાત્ર દાન પ્રાણીઓને જગતમાં અશ્લુત ત્રોલાવ્ય આપે છે, અત્યંત મોટું અર્થ તેને આધીન કરે છે, સ્વર્ગના શુભ ભોગોનો સમૂહ આપે છે, કીર્તિને અત્યંત વિસ્તારવાળી કરે છે, અને સુકિતરૂપ લક્ષ્મીને આપે છે. પાત્રને આધીન કરેલું (આપેલું) વિત્ત પ્રાણીઓને શું શું હિન કરતું નથી ? જે કેાઈ મનુષ્ય ચણુ (અંજની-ખોખા) વડે સસુદ્રના પાણીનું માપ કરે, આકાશમાં રહેલા તારાઓને ગણવા શક્તિમાન થાય,

તથા નદીની રેતીના કણીયાઓનું પ્રમાણ કરે, તે પણ પાત્રદાનના ગુણે કહેવા સમર્થ થતો નથી. ”

આ પ્રમાણે પોતાનો પાત્રદાનથી મનોહર પૂર્વ ભવ સાંભળીને પ્રિયા સહિત વિદ્યાધર રાજા અત્યંત ખુશી થયો. ત્યારપછી મુનિ પાસેથી નિધિની જેમ શ્રાવક ધર્મને ગ્રહણ કરી આનંદથી તેને પ્રણામ કરી તે વિદ્યાધર પાત્ર પોતાના નગરમાં ગયો. પાત્ર દાનનું તેવું ફળ બાણીને તે હંમેશાં હર્ષથી પોતાનું ન્યાય વડે ઉપાર્જન કરેલું દ્રવ્ય પાત્રને આધીન કરવા લાગ્યો. તે વિમાનમાં બેસીને મોટા મહોત્સવ પૂર્વક નંદીશ્વરાદિક તીર્થની ઘણી પવિત્ર યાત્રાઓ કરવા લાગ્યો. વિચારવાન તે રાજા હસ્તર ભવસાગરને તારનારી બાણે નાવા હોય એવી જિનેશ્વરની ત્રિકાળ પૂજા કરતો હતો. એકાગ્ર ધ્યેયવાળો તે ભાવરોગના સમૂહને હણવા માટે બાણે ઔષધ હોય એવાં પૌષધ, આવશ્યક વિગેરે પુષ્પકાર્યોનું સેવન કરતો હતો. આ પ્રમાણે ધર્મની આરાધના કરતા અને અદ્વિતીય (એકાંત) સુખને ભોગવતા તેણે ચિરકાળ સુધી ઈંદ્રની જેમ સામ્રાજ્યનું પાલન કર્યું.

એકદા નગરની બહાર ઉદ્યાનમાં શ્રી ગુરૂ પધાર્યા. તેની પાસે જઈ રાજાએ સંસારના તાપને નાશ કરનારી આ પ્રમાણે ધર્મ દેશના સાંભળી. — “ જે પ્રાણી મનુષ્યાદિક સામગ્રી પામીને ધર્મનો આદર કરતો નથી, તે મૂર્ખ રોહણાચળ પર્વતને પામ્યા છતાં પણ મણિને ગ્રહણ કરતો નથી એમ બાણવું. કષાય રૂપી અગ્નિની જ્વાળાના સમૂહવડે ભયંકર આ ભવાટવીને વિષે સંસારથી ભય પામેલાઓને શરણ કરવા લાયક ધર્મ જ ઉચ્ચ સ્થાન છે. જેમનું ચિત્ત વિષયમાં આસક્ત હોય તેઓને ધર્મ ઉચિતપણે પરિણમતો નથી. શું ગળીથી રંગેલા વસ્ત્ર ઉપર કેસરનો રંગ ચોટે ? વિષની જેમ વિષયોનો ત્યાગ કરીને જેઓ સારી રીતે ધર્મનું સેવન કરે છે, તેઓનો જ મનુષ્ય ભવ સફળ છે. આ શરીર નદીની રેતીનું બનાવેલ કોડાગૃહ જેવું ક્ષણિક છે, લક્ષ્મી રૂપી શ્રેષ્ઠિ જેવી ચંચળ છે, યુવાવસ્થા હાથીના કાન જેવી ચપળ છે, બળ વાયુ કે વાયડા જેવું અસ્થિર છે, ભોગો મોટા તરંગની જેમ અત્યંત ભંચુર

(ના.શવંત) છે, તથા પ્રિય વસ્તુનો સમાગમ સ્વપ્ન જેવો છે, માત્ર એક શ્રી ધર્મ જ આત્મા સાથે રહેનાર, સુખકારક અને નિશ્ચળ છે. તે ધર્મ જિનેશ્વરે કહેલો જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર રૂપ છે, તે ધર્મતુલ્યથર્થ આરાધન કરવા સર્વ સંવર (સર્વ વિરતિ) ને ધારણ કરનાર પુરૂષ શક્તિમાન છે. તે સંવર ધર્મતુલ્ય આરાધન કરીને જ અનંત જીવો સિદ્ધ થયા છે, સિદ્ધ થાય છે, અને સિદ્ધ થવાના છે. તેથી કરીને આ ધર્મમાં જ યજ્ઞ કરવો યોગ્ય છે. ” આ પ્રમાણે શ્રી ગુરૂ રૂપ મેઘે અત્યંત નિર્મળ પુષ્પામૃતની વૃષ્ટિ કરી, ત્યારે રાજાના મન રૂપી પૃથ્વી ઉપર ચારિત્ર ધમના (ધર્મરૂપી) અંકુરાઓ પ્રગટ થયા, સમતા રૂપી સરોવર ભરાઈ ગયું, લોભ રૂપી અગ્નિ અત્યંત શાંત થઈ ગયો, અને વૈરાગ્ય રૂપી નદી તત્કાળ ચોતરફથી અત્યંત ઉત્કૃષ્ટ પૂરને પામી. (એ કાંઠે પૂર આવ્યું.) ત્યારપછી તરત જ તે વિદ્યાધર રાજાએ પોતાના પુત્રને રાજ્ય સોંપ્યું, અરિહંતના ચૈત્યોમાં મોટા અઠ્ઠાઈ ઉત્સવો કર્યા, પછી પુત્રે તેનો દીક્ષા ઉત્સવ કર્યો. એ રીતે આત્માતુલ્ય દમન કરનાર તે રાજાએ મહનમંજરી સાથે ગુરૂના ચરણની સમીપે જઈ હૃદય પૂર્વક દીક્ષા અંગીકાર કરી. ચિરકાળ સુધી નિરતિચાર ચારિત્રને પાળી છેવટ તે જન્મે વિધિ પૂર્વક અનશન ગ્રહણ કરી દેવસંપત્તિ પામ્યા. ત્યાંથી ચવી ધર્મ શ્રદ્ધાદિક વડે મનોહર મનુષ્ય જન્મ પામી ચારિત્ર ગ્રહણ કરી અદ્ય કાળમાં જ તેઓ મોક્ષ પદ પામશે. આ પ્રમાણે સુપાત્રને અન્નદાન દેવાનો અતુલ મહિમા સાંભળીને હે પુણ્ય યુદ્ધિવાળા ભાંયો ! તે અન્નદાનમાં જ એક ચિત્તવાળા થઈને અત્યંત યત્ન કરે, કે જેથી તમને પ્રયત્ન વિના જ સમગ્ર સુખસંપત્તિ વરે-પ્રાપ્ત થાય

॥ इति सप्तमः प्रकाशः ॥ ७

પ્રકાશ આઠમો

વર્ધમાન સ્વામી સુખની વૃદ્ધિ કરનાર હો. તેણે પ્રથમ નયસારના ભવમા સુપાત્રને વિશુદ્ધ અન્નતું દાન કરી અરિહંત પદરૂપી કલ્પવૃક્ષનું ખીજ વાવ્યું હતું. હવે પુણ્યની ખાણરૂપ સુપાત્ર પાનદાન (સુપાત્રને પાણીનું દાન કરવા) નામનો ધર્માર્થદાનનો પાંચમો પ્રકાર કહેવાય છે. સર્વ આરંભથી નિવૃત્ત થયેલા મુનિઓને પ્રાસુક (અચિત્ત-નિ-શ્ચિત્) જળ કહેવે છે. કેમકે તેઓએ ભવશુભ પર્યંત છકાય શુ-વની રક્ષા અંગીકાર કરેલી છે. જેના એકે ણિંદુમા અસંખ્ય શુભે રહેલા છે, તેવા જળનો આરંભ સંયમીને શી રીતે ઉચિત હોય ? શ્રી મહાવીર સ્વામી પોતાના ભાઈના આગ્રહથી ગૃહસ્થાશ્રમમાં રહ્યા છતાં પણ તેમણે બે વર્ષ સુધી કાચા પાણીનો આરંભ (ઉપ-યોગ) કર્યો ન હતો. અપ્કાયનો આરંભ કરવાથી છ એ કાયની વિશદના થાય છે, કારણ કે જળમા ખીજ પાંચ કાયોનો સંભવ છે. તે વિષે શ્રી યોગનિર્યુક્તિમાં કહ્યું છે કે—

“ જત્ય જલં તત્ય વણં જત્ય વણં તત્ય નિચ્છિદ્રો ઝગ્ગી ।

તેજ વાહ સહગયા તસા ચ પચ્ચક્કયા ચેવ ॥ ”

“ જ્યાં જળ હોય ત્યાં વનસ્પતિ હોય છે, જ્યાં વનસ્પતિ હોય ત્યાં અવશ્ય અગ્નિ હોય છે, તેજની સાથે વાયુ અવશ્ય રહેલો હોય છે, તથા ગ્રસકાય તો (જળમાં) પ્રત્યક્ષજ ભેવામાં આવે છે. (પૃથ્વી વિના જળ રહી શકે નહીં તેથી પૃથ્વીકાય પણ આવી જાય છે.) ”

જેઓ મત ધારણ કરીને પણ તે જળનો આરંભ કરે છે

તેઓ સંયમી કહેવાય નહીં. પરંતુ તેમને વેષ ધારણ કરનાર પાંખડી સમજવા. તે વિષે ઉપદેશમાળામાં કહ્યું છે કે—

“ દગપાણં પુષ્પફલં અણેસણિજ્ઞં ગિહત્યકિચ્છાદ્ ।

અજયા પહિસેવંતી જહ્વેસવિહંવગા નવરં ॥ ”

“ અસંયમીઓ અનેષણીય જળપાન, પુષ્પ, ફળ અને ખીભાં ગૃહસ્થનાં કૃત્યો સેવે છે, તેઓને યતિવેષના વિહંબક બાણવા. ”

આ કારણથી યતિઓને પ્રાસુક જ પાણી ગ્રહણ કરવું યોગ્ય છે. તે પ્રાસુક જળ આરનાળ વિગેરે નવ પ્રકારે છે. એમ ગણ્ય રોએ કહ્યું છે. તે વિષે શ્રી કલ્યાણિકામાં કહ્યું છે કે—

“ ઉસ્સેદ્મ ૧ સંસેદ્મ ૨ ચાડલડદગં ૩ તિલ ૪ તુસ ૫ જવાણં ૬ ।

આયામં ૭ સોવીરં ૮ સુદ્રવિઅહં ૯ જલં નવહા ॥ ”

“ ૧ ચૂર્ણનું પ્રક્ષાલન જળ તે ઉત્સેદ્મ, ૨ પત્રાદિકને ઉકાળ્યા હોય તેને શીતળ જળથી સિંચેલું જળ તે સંસેદ્મ, ૩ ચાવલ-ચોખાનું ઘોણુ તે ચાવલોદ્મ, ૪ તલનું ઘોવણુ, ૫ તુષ-ત્રીહિનું ઘોવણુ, ૬ જવનું ઘોવણુ, ૭ ધાન્યનું ચોસાવણુ, ૮ સૌવીર કાંબિક જળ (છાશ ઉપર વળેલી આશ) અને ૯ શુદ્ધ વિકટ (ત્રણ ઉકાળાથી ઉકળેલું) ઉષ્ણજળ અથવા વર્ષુ ગંધ રસવડે બદલાઈ શુદ્ધ-અચિત્ત-નિર્જીવ થયેલું જળ. એ રીતે નવ પ્રકારનું જળ કહ્યું છે. ” (આ ઉપરાંત ખીભાં દ્રાક્ષોદકાદિક બાર પ્રકારનાં પ્રાસુક જળ કહ્યાં છે.)

આ નવ પ્રકારમાથી કેઈ પણ પ્રકારનું જળ શ્રુત જ્ઞાનીઓ ગ્રહણ કરે છે. કારણ કે જિનેશ્વરની આજ્ઞાનું ઉદ્ધંધન કર્યું હોય તો તે દુરંત દુર્ગતિ આપનાર થાય છે. આગમમાં કેઈકેકાણે જે ભૂદા વર્ણને પામેલું જળ પ્રાસુક કહેલું છે, તે તો આ નવ પ્રકારના જળને અભાવે (અપવાદ માર્ગે) કહેલું છે, પરંતુ સુખ્યપણે કહ્યું નથી. તે વિષે પ્રવચન સારોદ્ધારમાં કહ્યું છે કે—

“ ગિરિહજ્જ આરનાલં અંબિલધાવણ તિદંડહકલિઅં ।
વન્તરાહપત્તં ફાસુઅસલિલં ચ તયમાવે ॥ ”

ભાવાર્થ—આરનાળ, અંગિલ (કેઠાંદિક) નું ધોવણ અને ત્રણવાર ઉકળેલું એવું પાણી અણુદાસે વર્ણ ગંધ રસવડે પરિણામાં- તર પામેલું પ્રાસુક (શુદ્ધ નિર્ભવ) જળ (સાધુને લેવું કદપે છે.)

ઉત્સર્ગ માર્ગે તે જૂદા વર્ણને પામેલું જળ ચતિને ગ્રહણ કરવું યોગ્ય નથી. કેમકે તેવું જળ લેવાથી તેની પ્રવૃત્તિ વધતી જાય, તેમજ અનવસ્થા વિગેરે દોષો પણ લાગે. શાસ્ત્રમાં સંભળાય છે કે—કેવળજ્ઞાનવડે શોભતા શ્રી વધમાન સ્વામી ઉદાધી રાજને પ્રતિબોધ કરવા જતા હતા, તે વખતે માર્ગમાં સૂર્યના તાપાદિકવડે દ્રહાદિકનું જળ અચિત્ત થયેલું જોયું. તથા સાધુઓ અત્યંત તૃષાને લીધે પ્રાણ્ણાંત કષ્ટમાં પડ્યા હતા, તોપણ અનવસ્થાના દોષથી ભય પામીને ભગવાને તે જળ પીવાની અનુજ્ઞા આપી નહીં. વળી પ્રથમ વૃષ્ટિ થાય ત્યારે તળાવ વિગેરેનું જળ જૂદા વર્ણને પામેલું થઈ જાય છે, તેથી તે મુનિને ગ્રહણ કરવા લાયક થઈ જશે. હવે જેઓ શ્રુતમાં કહેલા કાંબિકાદિક પ્રાસુક જળને પણ નિ દે છે, તેઓ નિશ્ચે મૂઠ બુદ્ધિવાળા છે એમ જાણવું, તેઓને સાધુજ કહી શકાય નહીં. તે વિષે ઉત્તરાધ્યયનમાં કહ્યું છે કે—

“ આયામગં ચેવ જવોદગં ચ સીઅં સોવીરં ચ જવોદણં (ગં) ચ ।
નો હીલણ પિંદં નીરસં તુ પંતકુલાઈં પરિવ્વણે સ મિલ્લુ ॥ ”

“ આયામ—ધાન્યનું અવસાવણ (એસાવણ), જવનું ધોવણ જે શીત હોય, સૌવીર—કાંબિકજળ અને જવનું ધોવણ (જે શીત હોય) તેને તેમજ નીરસ (કસ વગરનો અથવા તથા પ્રકારના રસ—સ્વાદ વગરનો) આહાર ગોચરી નિમિત્તે અંત—પ્રાન્ત કુલોમાં ફરતાં મળે તેની ઉપેક્ષા ન કરે તેનેજ ખરો (શાસ્ત્રાશાધારક—પાલક) સાધુ જાણવો. ”

બુદ્ધિમાને જરતનીર આગમમાં કહેલું નથી એમ કહેવું નહીં. કેમકે ઉપર કહેલા નવ પ્રકારના જળની જેમ જરત નીરનો

પાઠં પણ આગમમાં સ્પષ્ટ રીતે કહેલો છે. તે વિષે શ્રી નિશીથ ભાષ્યમાં કહ્યું છે કે—

“ કંજિઞ્ચઆયામાસઈ સંસદ્ઘસિણોદગસ્સ વા અસઈ ।
 ફાસુઅજજલં તસજઢં તસ્સાસઈ તસેહિં જં રહિઞ્ચં ॥ ”

“ કંજિઞ્ચજળ અને આયામ—ધાન્યનું ઝોસાવણુ, તેમજ સંસદ્ઘ અને ઉબ્બુ (ઉકાળેલું) પ્રાસુક—નિર્ણવ જળ આણુલાલે છતે (પ્રાપ્ત થઈ ન શકે ત્યારે) ત્રસમુક્ત—ત્રસ (પોરા વિગેરે જીવ) રહિત (અન્ય) પ્રાસુક જળ (પણુ લેવું કહ્યે), ઈત્યાદિક નિશીથ ગુણી મધ્યે વર્ણવેલું છે તે જરૂર પાણીજ સમજવું. તેમજ શ્રી દશવૈકલિક સૂત્રમાં પણુ ‘ તહેવુચ્ચાવથં પાણું ’ ‘ અદુવા વાર ધોઆણું ’ ઈત્યાદિ વર્ણવેલ છે.

આ સર્વ પ્રકારનું જળ યતિને માટે જ બિનેશ્વરોએ કહેલું છે, એમ ધારવું નહીં. કારણ કે શ્રાવકને આશ્રીને ધીજી ભતના જળનું પાન આગમમાં સંભળાતું નથી. (અર્થાત્ શ્રાવકને પણુ ઉપર કહેલા પ્રકારવાળું જ જળ પીવાતું છે.) ગૃહસ્થીઓને પણુ સચિત્ત વસ્તુનો ત્યાગ કરવાનું શ્રુતમાં સંભળાય છે. તેથી કરીને તેઓને પરિશેષપણાથી આટલી ભતના જ પાણી પીવાની આજ્ઞા સિદ્ધ થાય છે. વળી જો કદાચ ગૃહસ્થીઓ આવા જળને ગ્રહણ ન કરે (ન પીએ) તો યતિને પણુ તે જળ કહ્યે નહીં, કારણ કે ગૃહસ્થીએ તેવું જળ યતિને માટે જ આરભેલું કહેવાય. તેથી કરીને બિનેશ્વરની આજ્ઞાને માનનાર પ્રાસુક જળને પીનાર ગૃહસ્થીએ આટલા પ્રકારમાંથી કોઈ પણુ પ્રકારનું જળ ગ્રહણ કરવું—પીવું જોઈએ. તથા બુદ્ધિમાન શ્રાવકે ભક્તિપૂર્વક શુદ્ધભાવથી તેવું જ જળ સાધુઓને આપવું જોઈએ. કેમકે બિનેશ્વરની આજ્ઞા પ્રમાણે જ આપેલું દાન મોક્ષલક્ષ્મીનું કારણ થઈ શકે છે. જે માણસ હર્ષથી ચિત્તમાં સમતાને ધારણ કરનાર સુનિઓને નિર્દોષ જળનું દાન કરે છે, તેણે સમગ્ર દુઃખોને જળાંજળિ આપી એમ બાણવું. જે સુનિઓને સ્વચ્છ (નિર્મળ) ભાવથી પ્રાસુક જળ આપે છે, તે રત્નપાળ રાભની જેમ દિવ્ય સંપત્તિઓને પામે છે. તેની કથા નીચે પ્રમાણે—

સુવર્ણના અને મણિઓના સુશોભિત પ્રાસાદોની કાંતિવડે સર્વ દિશાઓને વિચિત્ર વર્ણવાળી કરનાર પાટલીપુર નામનું નગર છે. તે નગરને વિનયપાળ નામનો રાજા પાલન કરતો હતો. તે રાજાના સર્વ શુભોની લક્ષ્મીને વિશ્રાંતિ કરવાનું સ્થાન હતો. તેને રાજ્ય રૂપી લતાના ક્યારા સમાન શ્રી રત્નપાળ નામે પુત્ર હતો. તે વિનયવડે ઉદ્ધાસ પામતા સર્વ પ્રકારના શુભોના ઉદયને પામેલો હતો. તેને સર્વ કળાઓ જાણે કે તેના અત્યંત અદ્ભુત સૌભાગ્ય વડે મોહ પામી હોય તેમ એકી વખતે આલિંગન કરતી હતી. તેના હૃદયને કળાઓએ રૂંધેલું જોઈને, તેનું મુખ સરસ્વતીએ રૂંધેલું જોઈને, તથા તેના બે હસ્ત લક્ષ્મીએ રૂંધેલા જોઈને નવી સુવાવસ્થા રૂપ લક્ષ્મી જાણે ઉત્કંઠા પામી હોય તેમ તેને સર્વ અંગે આલિંગન કરતી હતી. જેમ કૃષ્ણ સ્ત્રીના હાથથી જમનારાઓ તૃપ્તિ ન પામે, તેમ આ કુમારના શ્રેષ્ઠ સૌંદર્યથી જોનારાઓ તૃપ્ત થતા નહોતા.

એકદા મોટી સભામાં બેઠેલા રાજાને પ્રતિહારે આવી પ્રણામ કરી હાથ જોડી વિજ્ઞપ્તિ કરી કે—“હંસપુરના સ્વામી વીરસેન રાજાએ તેના પ્રધાન પુરુષોને મોકલેલા છે, તેઓ દ્વારમાં આવી રહ્યા છે, અને આપના દર્શન માટે ઉત્સુકતા ધરાવે છે.” તે સાંભળીને “શીઘ્રપણે તેમને અહીં મોકલ.” એમ રાજાના કહેવાથી પ્રતિહારે તેઓને સભામાં પ્રવેશ કરાવ્યો. તેઓએ રાજાની પાસે લેટણ મૂકી ભક્તિથી નમસ્કાર કર્યા. ત્યારપછી સુખેથી બેઠેલા તેઓને રાજાએ પૂછ્યું કે—“વીરસેન રાજા કુશળ છે? અને તેના લક્ષ્મીમાન દેશ તથા પ્રજા પણ કુશળ છે?” તેઓએ જવાબ દીધો કે—“તમે જેના સહાયભૂત છો, તે રાજાના રાજ્યમાં વિધન કરવા દેવ પણ સમર્થ નથી. પરંતુ આપને વિજ્ઞપ્તિ કરવાની એ છે જે—શ્રીવીરસેન રાજાને શૃંગારમુંદરી નામની પુત્રી છે. તે પોતાના સૌભાગ્યવડે દેવાંગનાઓને પણ જીતનારી છે. સરસ્વતીએ સમાન ભતિપણાને લીધે તેણીને સહાય કરી હોય તેમ તે સમગ્ર કળાઓમાં કુશળપણ પામેલી છે. તેના હૃદયે ત્યાગ કરેલી કુટિલતાએ તેના કેશને આશ્રય કર્યો છે, કેશોએ ત્યાગ કરેલી તુચ્છતાએ તેણીના મધ્યભાગને

(ઉદરનો) આશ્રય કર્યો છે, મધ્યભાગે તનેલી વિશાળતા તેના બે નેત્રોમાં આવીને રહી છે, નેત્રોએ મૂકેલી સૂક્ષ્મતા મતિનો આશ્રય કરીને રહી છે, બુદ્ધિએ ત્યાગ કરેલી વક્રતા બે ભુજને ભજે છે, અને ભુજાએ ત્યાગ કરેલી સરલતાએ નાસિકાનો આશ્રય કર્યો છે. હું મારું છું કે—“ સર્વ ઉત્તમ ઉત્તમ અને અદ્ભુત સ્ત્રીઓના પરમાણુઓ-વડે વિદ્યાતાએ તેણીને બનાવી છે, અને તેમાંથી શેષ રહેલા પરમાણુઓ વડે સર્વ દેવાંગનાઓ બનાવી છે. એકદા રાજાએ તેણીને પાણિયહુણને યોગ્ય થયેલી જોઈને વિચાર કર્યો કે—“ આ અનુપમ રૂપવાળીને યોગ્ય કયો વર હશે ?” એમ વિચારીને તેણે પુત્રીના પતિ વિષે મોટા મંત્રીઓને પૂછ્યું, ત્યારે તેઓ બોલ્યા કે—“ હે દેવ ! આ કન્યા સાક્ષાત્ સ્વર્ગમાંથી દેવી જ ઉતરેલી છે. તેથી હે દેવ ! આને યોગ્ય પતિ મળવો દુર્લભ છે. તે કારણથી એનો દમ-યંત્રીની જેમ સ્વયંવર કરવો ઉચિત છે. કારણ કે સ્વયંવરને વિષે ઘણા રાજાઓ અને રાજકુમારો એકત્ર થવાથી કદાચ કોઈ પણ પુત્રીને યોગ્ય પતિ મળી આવે. ” તે સાંભળીને તેમ કરવું ઉચિત લાગવાથી સ્વયંવર કરવાની ઇચ્છાવાળા રાજાએ સર્વ ઠેકાણેથી જુવાન રાજાઓને બોલાવ્યા છે. તેઓને વસવા માટે નગરની ચોતરફ ફરતા .જાનીવાસાની જેવા અદ્ભુત સેંકડો આવાસો તૈયાર કરાવ્યા છે, અને તેઓમાં ચોખ્ખા, દાળ, ઘી, તેલ, જળ અને ઘાસ વિગેરેના સમૂહો રાજાએ તૈયાર કરાવી રાખ્યા છે. બુદ્ધિમાન પુરૂષો ઉચિતતા સાચવવાવાળા કેમ ન હોય ? તમોને બોલાવવા માટે રાજાએ અમને અહીં મોકલ્યા છે. તેથી કરીને કૃપા કરી શીઘ્રપણે તેનો હર્ષ પૂર્ણ કરો. ” તે સાંભળીને વિનયપાળ રાજાએ સુંદર વિચારવાળી વાણીવડે કહ્યું કે—“ અહો ! વૃદ્ધિ પામતી પ્રીતિના વશથી વીરસેન રાજાએ અમને આમંત્રણ કર્યું છે, તે અયોગ્ય છે, કારણ કે ત્યાં અમારે વૃદ્ધને આવવાનો સમય નથી. આવા લગ્ન પ્રસંગમાં તો બીજી વયવાળા (યુવાવસ્થાવાળા) નીજ યોગ્યતા ઘટે છે, અને અમારી જેવા ત્રીજી વયવાળાને તો ધર્મકાર્ય કરવું જ ઘટે છે, તેથી કરીને નવા ચૌવન વયવાળા અને સર્વ શુણેને ઉપાર્જન કરવામાં ઉદ્યમી અમારા

રત્નપાળ નામના પુત્રને તેડી જાઓ. ” તે સાંભળી તેઓ મૂર્તિમાન કામદેવની જેવા તે કુમારને જોઈ આશ્ચર્ય પામ્યા, અને આજ કન્યાને યોગ્ય છે એમ માની વિધાતાની સૃષ્ટિની પ્રશંસા કરવા લાગ્યા કે—“ અહો ! વિધાતાનું સાવધાનપણું કેવું છે ? કારણ કે ઘણા કાર્યવાળો છતાં પણ સરખા સરખા સ્ત્રી પુરુષોને ખનાવવામાં તે સફળુદ્ધિવાળો ભૂલી જતો નથી. ” ત્યારપછી તે પ્રધાન પુરુષો તથા સલાસદો રાજાને કહેવા લાગ્યા કે—“ આવો વિવેક તમારા વિના બીજા કોને હોય ? ” ત્યારપછી રાજાએ સૈન્યના સમૂહ સહિત તે શુભ પરિણામવાળા કુમારને વિવાહ માટે તરતજ મોકલ્યો. કુમાર પણ માર્ગમાં સર્વ ઠેકાણે રાજાઓને વશ કરતો તથા પોતાના તેજને વૃદ્ધિ પમાડતો હ સપુરની સમીપે આવી પહોંચ્યો. તે જાણી વીરસેન રાજા હંભરહિત તેની સન્નિધિ ગયો, અને આગત સ્વાગત કરી તેને શ્રેષ્ઠ આવાસમાં ઉતારી આપ્યો. બીજા આવેલા રાજાઓને પણ તે રાજાએ આગત સ્વાગત પૂર્વક યોગ્યતા પ્રમાણે આવાસોને વિષે ઉતારા આપ્યા સમગ્ર વસ્તુથી તૈયાર કરેલા તે નવા આવાસોમાં તે સર્વે રાજાઓ પોતાના મહેલમાં જેમ રહે તેમ સુખેથી રહ્યા. ત્યારપછી વીરસેન રાજાએ સેવકો પાસે મોટો સ્વયંવર મંડપ તૈયાર કરાવ્યો, તેની ઉપર રહેલા સુવર્ણ કળશો સૂર્યની જેવા શોભતા હતા. ત્યારપછી લાગને દિવસે વીરસેન રાજાએ સર્વ રાજાઓને યોદ્ધાવી સ્વયંવર મંડપમાં ઉઠ્યા માથાઓ ઉપર યોગ્યતા પ્રમાણે ઝેસાડ્યા. તે સર્વ રાજાઓને મધ્યે રત્નપાળ કુમાર તારાઓની મધ્યે ચંદ્રની જેમ સૌંદર્યની સંપત્તિવડે વિશેષ શોભતો હતો. તે વખતે સર્વ જનોની દૃષ્ટિઓ બીજા સર્વ રાજાઓને મૂકીને જેમ ભમરીઓ કેતકીના યુગ્મને સેવે તેમ શીઘ્રપણે એકી વખતે તે કુમારને જ સેવવા લાગી. ત્યારપછી રાજાએ કન્યાને સ્વયંવર મંડપમાં યોદ્ધાવી. તે વખતે કૌટુંબિક સ્ત્રીઓ મધુર સ્વરે મંગળ ગીતો ગાવા લાગી, તથા મેઘની જેવા ગંભીર વાજિત્રના શબ્દવડે આકાશ ગર્જના કરવા લાગ્યું, તે કન્યાએ સર્વ અંગે દિવ્ય શક્તિગાર સંભળ્યો, હાથમાં સ્વયંવર માળાને રાખી. તેની દાસીઓ તેની ચોતરફ સેવા કરતી હતી, તેના મસ્તકપર છત્ર

ધારણ કરેલું હતું, અને મનુષ્યોએ વહન કરાતા મોટા વિમાન (મીયાના) માં તે બેઠી હતી. આ રીતે બાણે મૂર્તિમાન બીજી લક્ષ્મી દેવી હોય તેમ તે સ્વયંવર મંડપમાં આવી. તે કન્યાએ મંડપમાં પ્રવેશ કર્યો કે તરતજ એકી વખતે સર્વ રાજાઓની દૃષ્ટિઓ તે કન્યાના ઉછળતા લાવણ્યરૂપી જળને પીવાની ઇચ્છાથી તેણીના ઉપર પડી. તે સુંદર મુખવાળી કન્યાએ એક ક્ષણમાં તેઓનાં મનનું હરણ કર્યું; તેથી તેઓ બાણે શૂન્ય બન્યા હોય તેમ તે તે પ્રકારની ચેષ્ટા કરવા લાગ્યા. તેમા કોઈકે રાજા “ અહો ! આની મૂર્તિ કેવી સુંદર છે ? અહો ! આની કાંતિ કેવી દેહીપ્રમાણ છે ? ” એમ બાણે વર્ણન કરતો હોય તેમ પોતાના મસ્તકને કંપાવતો હતો. “ આ કન્યા દેવને પણ હર્લેલ છે, તે મને શી રીતે પરણે ? ” એમ બાણે મનમાં વિચારતો હોય એવો કોઈક રાજા સ્તબ્ધ થઈ ગયો. ” આ કન્યા સાક્ષાત્ લક્ષ્મી પોતે જ છે, અને તે કમળમાં જ કીડા કરે છે. ” એમ ધારોને કોઈ રાજાએ હાથમાં કીડા કમળ રાખ્યું. “ આ કન્યાને બીજો કોઈ રાજા ગ્રહણ કરશે, તો તેની પાસેથી હું તેનું બળાત્કારે હરણ કરીશ. ” એમ બાણે ધારતો હોય તેમ કોઈ રાજા વારંવાર પોતાના ખભા ઉપર દૃષ્ટિ નાંખતો હતો. ” આ કન્યાનો મને લાલ થાય એવી મારા કપાળમાં વિધાતાની લીપિ લખેલી છે કે નહીં ? ” એમ બાણે જોતો હોય તેમ કોઈ રાજા મણિના કંકણમાં પ્રતિબિંબિત થયેલા તિલકને જોતો હતો, તે કન્યાના લાવણ્ય રૂપી મદિરાનું બાણે પાન કર્યું હોય એવો કોઈ રાજા ઉન્મત્તપણે ગવૈયાની જેમ મધુર સ્વરે ગાયન ગાતો હતો, તથા કોઈ રાજા કામદેવ રૂપી પિશાચથી ગ્રહણ કરાશે. હોય તેમ થેલો થઈને પોતાનું મુખ ઉઘું કરી અકસ્માત્ (કારણ વિના) હસવા લાગ્યો. આવી રીતે અનેક પ્રકારે રાજાઓ લાવોને-ચેષ્ટાઓને પ્રગટ કરતા હતા, તે વખતે તે રાજપુત્રીએ ચોતરફ પોતાની સરળ-નિર્વિકાર દૃષ્ટિ નાંખી. ત્યારપછી રાજાની આજ્ઞાથી પ્રગલ્ભ વાણીવાળી અને સર્વ રાજાઓનાં નામ, કુળ, આચાર વિગેરેને બાણુર્તી પ્રતીહારીએ તે કન્યાને કહ્યું કે—“ હે દેવી ! આ તને વરવાની ઇચ્છાવાળા રાજાઓ અહીં આગ્યા છે, અને તેઓ માત્ર

એક તારાજ ઉપર દૃષ્ટિ રાખીને રહ્યા છે. માટે તારી ઈચ્છામાં આવે તેને તું વર.” તે સાંભળીને મનોહર નેત્રવાળી અને સર્વનાં નેત્રોની અતિથિરૂપ તે કન્યા પોતાનાં નેત્રોને વિશેષ વિકસ્વર કરી સર્વ રાજાઓને જોતી જોતી આવી. તે વખતે તે પ્રતીહારી દરેક રાજાઓનાં નામાદિક કહેવા લાગી. તેમાં તે કન્યાએ કેટલાકને મૌનવડે, કેટલાકને સુખ વડે કરવાવડે, કેટલાકને નાસિકા મરડવા વડે, કેટલાકને ભૂકુટીના ભંગવડે અને કેટલાકને હાથની સંજાવડે રૂચિ વિનાનો પુરૂષ જેમ ઉત્તમ લોજનનો નિષેધ કરે તેમ નિષેધ કર્યો. સૂર્યની કાંતિની જેમ સંચાર કરતી તે સ્વયંવરા કન્યા જે જે રાજાને ઉલ્લંઘન કરી આગળ જતી હતી, તે તે રાજા છાયા સહિત છતાં પણ અત્યંત ઈછાયા રહિત થયા, એ આશ્ચર્ય છે. ત્યારપછી અતુલકે રત્નપાળ કુમાર પાસે આવીને તે સ્થિર થઈ. મંજરીવાળા આમ્રવૃક્ષને છોડીને ભામરી ક્યાં જાય ? તે જોઈ પ્રતીહારીએ તેણીના મનનો ભાવ જાણી કહ્યું કે—“ હે દેવી ! આ રત્નપાળ નામનો કુમાર છે. તેનું અદ્ભુત ચરિત્ર સાંભળ—સ્વર્ગની સમૃદ્ધિને ચોરનાર શ્રીપાટલીપુર નામનું નગર છે, તેમાં વિનયપાળ નામે રાજા પૃથ્વીનું પાલન કરે છે. તે રાજાએ શત્રુના હૃદયમાં ચિરકાળથી રહેલી શૂરતા અને અહંકૃતિ (અહંકાર) ને કાઢી મૂકી તેને ઠેકાણે નપુંસકપણાને અને જાયને નિવાસ કરાવ્યો છે તેનો પુત્ર આ કુમાર કાર્તિકેશ્વરીના જેવો મહા પરાક્રમી છે, આનું રૂપ અને દાન કામથી પણ અધિક શોભે છે. સુંદરતા અને શૂરતાના પાત્રરૂપ આને જોવામાત્રથી જ સ્ત્રીઓનાં વસ્ત્રો અને શત્રુઓનાં શસ્ત્રો પડી જાય છે. પૃથ્વીનો ભાર ઉપાડવામાં ધુર્ય સમાન આને જાણીને કૂર્મ (કાચગો) તથા શેષનાગ વિગેરે હવે સુખે કરીને સુવા માટે તૈયાર

૧ સૂર્યની કાંતિ જેને ઉલ્લંઘન કરે તે પ્રથમ (ઉલ્લંઘન કર્યા પહેલા) છાયા રહિત હોવો જોઈએ, અને પછી છાયા સહિત હોવો જોઈએ, તેને બદલે અત્રે વિપરીત હોવાથી આશ્ચર્ય થયું; તેથી વિરોધ જણાય છે તેના પરિવાર માટે છાયા શબ્દનો અર્થ શોભા કરવો.

૨ રૂપ કામદેવથી અને દાન ઇચ્છાથી વધારે એટલે ગાયકની ગાયનાથી વધારે છે.

થયા છે. હે દેવી ! આ કુમાર દેવકુમારના જેવો છે, અને આ બાળુત થયેલા (ઉદયમાં આવેલા) અદ્ભુત ભાગ્ય હોય તો જ ભર્તા તરીકે પાત્રી શકાય છે. હે દેવી ! આ કુમાર પોતાના જમણા હાથમાં પૃથ્વીનો ભાર ઉપાડવાની તૈયારીમાં છે, તેના ડાબા હાથમાં સુખને માટે 'પ્રતિમાન થવાને તું લાયક છે. આકૃતિ, પ્રકૃતિ, યશ અને વય વડે આ કુમાર જૂંતને સર્વ પ્રકારે યોગ્ય દેખાય છે. હે દેવી ! અદ્ભુત સૌભાગ્યવાળી તને રચીને વિધાતાએ જો તારી તુલ્ય આ કુમારને ન રચ્યો હોત, તો તે વિધાતાની શી નિયુણતા કહેવાત ? તેથી કરીને જેમ વિષ્ણુની પ્રિયા લક્ષ્મી છે, ઈંદ્રની પ્રિયા ઈંદ્રાણી છે, અને મહાદેવની પ્રિયા પાર્વતી છે, તેમ તું આ કુમારની પ્રાણુ વદ્ધલા થા." આ પ્રમાણે તે પ્રતીહારીએ બમણો ઉત્સાહ પમાડેલી શૃંગાર-સુંદરીએ ઉત્કંઠા પૂર્વક તેના કંઠમાં વરમાળા આરોપણ કરી. તે વખતે સર્વે મનુષ્યો વારંવાર બોલવા લાગ્યા કે—“ અહો ! આ કુમારીએ સારો વર વર્યો, સારો વર વર્યો—પસંદ કર્યો. ” એમ કહી તેની પ્રશંસા કરી, અને સર્વ વાજિત્રોના શબ્દે આકાશને પૂર્ણ કરી દીધું. પરંતુ તેણીએ બાલ્યાવસ્થાવાળા રત્નપાળને વરેલો જોઈ બીજા સર્વે રાજાઓ ઉત્કટ (અત્યંત) ક્રોધ પામ્યા, અને બોલ્યા કે—“ પરાક્રમ વડે દિશાઓને આક્રમણ કરનાર અને મોટી સમૃદ્ધિ વાળા અમે છતાં આ બિચારા બાળકની કન્યા વરવામાં શી યોગ્યતા છે ? જો અમારા દેખતા છતાં પણ આ બોકડા જેવો આ કન્યાને વરશે, તો ખેદની વાત છે કે અમે જીવતા છતાં મરેલા જુછીએ. આ કન્યાને તેના પપ્તાએ પ્રથમથીજ આને વરવાતું શીખવી રાખ્યું હશે, નહીં તો અમને મોટી ઋદ્ધિવાળા સર્વને છોડીને આને કેમ વરે ? અને હૃદયમાં હૃષ્ટ અભિપ્રાય ધારણ કરતા આ શત્રુ રૂપ વીરસેને અમને કેવળ વિડંબના પમાડવા માટે જ અહીં બોલાવ્યા છે. તેથી કરીને આ વીરસેન સહિત રત્નપાળને મૂળથી ઉખેડી નાંખીને ગરીબ માણસના ઘરમાંથી મણિની જેમ આ કન્યાને અમે લઈ લેશું. ” આ

૧ એક તરફના ત્રાજવાના જાળડામાં ઘી વિગેરેનો ભાર એક મણ હોય તો બીજા જાળડામાં મણીકા મૂકીએ તે પ્રતિમાન કહેવાય છે (સમભાગી)

પ્રમાણે વિચાર 'કરીને તે સર્વ રાજાઓએ પોતાનું' ત્રીશ ૧અક્ષો-
હિણી જેટલું સેન્ય એકઠું કરી યુદ્ધમાં તૈયાર થઈ કુમારને તિરસ્કાર
પૂર્વક કહ્યું કે—“ અરે બાળક રત્નપાળ ! તું વરમાળાને છોડી દે.
શું તું નથી જાણતો કે આ કન્યા તને કાળ રૂપે પરણવાની છે ?
ગુણ અને અગુણની પરીક્ષા કરવામાં શૂન્ય ચિત્તવાળી આ કન્યાએ
તને વરમાળ નાંખી, તેટલાથી તું ગર્વ વડે વૃથા ઉદ્ધત કંધરાવાળો
ન થા. અમારી પાસે રહેલી આ (કન્યા) ને સ્વીકાર કરવાની તારી
શી ઇચ્છા ? (તારે ઇચ્છા રાખવી જ નકામી છે.) સિંહના કંઠમાં
રહેલી કેસરા (યાળ) ને લેવા કોણ ઇચ્છા કરે ? તેથી તું વરમા-
ળાને મૂકી દે. નહીં તો આ ખર્જ વડે આ કન્યા સહિત તારૂં ગળું
કમળના નાળની જેમ છેઢાશે. ” આ પ્રમાણે તેઓ વડે તિરસ્કાર
કરાયેલો રત્નપાળ હસીને બોલ્યો કે—“ તે કન્યા તમને વરી નહીં,
તેમાં મારા પરઃવૃથા કોપ શા માટે કરો છો ? જે વિધાતાએ તમને
આવા હર્ષાગ્ય વડે દગ્ધ શરીરવાળા બનાવ્યા છે, તે વિધાતા ઉપરજ
અત્યારે તમે કેમ કોપ કરતા નથી ? પરસ્ત્રીની કામના (ઇચ્છા) રૂપ
પાપથી તમારો આત્મા મલિન થયો છે, તેથી તમોને શુદ્ધ કરવા
માટે હમણાં આ મારી ખર્જધારારૂપી તીર્થજ તમારૂં શરણુ છે. ” આ
પ્રમાણે કહીને કુમાર પણ તત્કાળ યુદ્ધ કરવા તૈયાર થયો. તેજના
પાત્રરૂપ ક્ષત્રિયો તિરસ્કારને સહન કરતા નથી. વીરસેન રાજાએ પણ
જમાઈના પક્ષનો આશ્રય કરી યુદ્ધને માટે પોતાની ચતુરંગ સેના
તૈયાર કરી. આ અવસરે પુરના લોકો અને પત્તિઓ ઠેકાણે ઠેકાણે
એકઠા થઈને પરસ્પર વાતો કરવા લાગ્યા કે—“ અહો ! આ હર્ષને
સ્થાને ખેદ થયો, લોજનના આરંભમાં જ છીંક થઈ, અને માગલિક
સમયે લાકડીયે લાકડી ઉડવાનો વખત આવ્યો, કે જેથી આ કન્યાના
પાણિયહણના ઉત્સવને વખતે વિશ્વનો સંહાર કરનાર આ યુદ્ધનો
આરંભ અકસ્માત પ્રાપ્ત થયો. અહો ! આ કન્યાને વિષે વિધાતાની
કેવી રહુરંત પ્રતિકૂળતા છે ? કે જેથી આવા હર્ષમય-સમયે આવું
અશુભ પ્રાપ્ત થયું. જગતનો ક્ષય કરનાર આ યુદ્ધમાં હેતુ રૂપ બનેલી

૧ એક અક્ષોહિણીમાં ૨૧૮૭૦ રથ, ૨૧૮૭૦ હાથી, ૬૫૬૧૦ ઘોડા અને
૧૦૮૧૫૦ પત્તિઓ-પાળા હોય છે. ૨ જેને પાર ન પમાય એવી.

આ રાજકન્યા રાજાના વંશમાં કાળ રાત્રિ જેવી ઉત્પન્ન થઈ જણાય છે. ” આ પ્રમાણે કર્ણને કરવત જેવાં લાગતાં તેઓનાં વચનો સાંભળી બુદ્ધિમાન શ્રંગાર સુંદરી હૃદયમાં ખેદ પામી વિચારવા લાગી કે—“ પાપી પ્રાણીઓમાં અગ્રેસર થયેલા મારા આત્માને ધિક્કાર હો. કેમકે મારે નિમિત્તે અપાર પ્રાણીઓનો સંહાર કરવાનો હેતુ રૂપ આ રણસંગ્રામ કરવાનો વખત આવ્યો. એક જીવના વધમાં હેતુ રૂપ થનાર પ્રાણી નરકે જાય છે, તો આટલા બધા જીવોના વધનું કારણ બનેલી હું કઈ ગતિમાં જઈશ ? આ સત્યવાદી જનો મારી નિંદા કરે છે, તે યોગ્ય જ છે. કેમકે આને હું અપાર પાપનું કારણ થયેલી છું. ” આ પ્રમાણે ચિંતામાં જ તહીન થયેલી તેણીની પ્રશસ્ત બુદ્ધિ વિકાસ પામી. કારણ કે સ્ત્રીઓને ઇષ્ટ કાર્ય સાધનારી તાત્કાલિક મતિ હોય જ છે. પછી તેણીએ અવસર આવે કાર્ય કરવા માટે બુદ્ધિના નિધિ સુબુદ્ધિ મંત્રીને તથા રત્નપાળને પણ એકાંતમાં પોતાનો વિચાર જણાવ્યો. ત્યારપછી તેણીએ પોતાનો હાથ ઉંચો કરી સર્વ રાજાઓને કહ્યું કે—“ હે રાજાઓ ! સ્વસ્થ (શાંત) થઈને એક ક્ષણવાર મારી વાણી સાંભળો.—અકસ્માત આ તમોએ ફાગટ પ્રાણીનો વધ શા માટે આરંભ્યો છે ? કારણ કે હું કોઈ પણ પુરૂષને પરણવાની નથી. મારે નિમિત્તે વિશ્વનો પ્રલય કરનાર આ યુદ્ધનો પ્રારંભ થયો છે, તેથી મારા પાણિગ્રહણનો ઉત્સવ શી રીતે યોગ્ય હોય ? તેથી કરીને પાપના કારણ રૂપ આ મારા દેહને હું અવસ્થ અગ્નિની જ્વાળાવડે વ્યાપ્ત એવી ચિંતામાં ભસ્મભૂત કરું છું. ” આ પ્રમાણે તેણીએ તેઓને કહીને મંત્રીએ આદેશ કરેલા કિંકરો પાસે કાષ્ઠવડે ચિતા તૈયાર કરાવી. સ્ત્રીઓની બુદ્ધિ અગાધ હોય છે. પછી સ્નાન કરીને તથા દેવ પૂજા વિગેરે શુભ કાર્ય કરીને તેણી સર્વ રાજાઓના દેખતાં ચિતાની સમીપે ગઈ. તે વખતે સુબુદ્ધિ મંત્રીએ સર્વ રાજાઓને કહ્યું કે—“ અત્યંત સાહસિક જે રાજા આ કન્યાની સાથે ચિતામાં પ્રવેશ કરશે, તે તેણીને પરણશે. ” તે સાંભળીને સર્વ રાજાઓ એક બીજાનાં મુખ જોવા લાગ્યા. કેમકે અગ્નિમાં પ્રવેશ કરવાથી મૃત્યુ જ થાય છે, તેમાં કાંઈપણ સંશય નથી. તેઓ ‘ હવે શું કરવું ? ’ એવા વિચારથી મૂઠ બની ગયા,

વિદ્યાળા થયા, સુખ નીચું રાખીને રહ્યા, અને કાંઈપણ જવાબ દેવા શક્તિમાન થયા નહીં. ત્યારે મંત્રીએ ફરીથી કહ્યું કે—“આ બાબત તમારે ત્રણ દિવસ સુધી વિચાર કરી જેમ ઉચિત લાગે તેમ કરવું.” તે સાંભળી આશ્ચર્ય પામેલા સર્વ રાજાઓ પોતપોતાના આવાસમાં ગયા. તે કન્યા નગરની સમીપે રહેલી સ્વેતવતી નદીને કાંઠે રથેલી ચિતાની સમીપે અગ્નિમાં પ્રવેશ કરવાનો નિશ્ચય કરીને ત્રણ રાત્રિ સુધી રહી. ત્યારપછી ચોથે દિવસે ચિત્તમાં કૌતુક વડે બ્યાસ થયેલા સર્વ રાજાઓ ત્યાં આબ્યા, તેમને મંત્રીએ તે જ પ્રમાણે કહ્યું, ત્યારે તેઓએ પણ અત્યંત હાસ્ય કરીને મંત્રીને કહ્યું કે—“જેણે વરમાળા સ્વીકાર કરી છે, તે જ તેણીને પરણશે.” તે સાંભળી રત્નપાળ ઉભો થઈ હાથ ઉંચી કરી આશ્વેપ સહિત બોલ્યો કે—“હું પરાક્રમીઓમાં સુખ્ય છું. તમારી જેવો કાતર—ખીકણ નથી. આવા દુષ્કર ઉપાયથી પણ હું આ સ્વયંવરને પરણીશ. મહા સત્તવાળા પુરૂષો પ્રાણનો નાશ થાય તોપણ સ્વીકાર કરેલા કાર્યનો ત્યાગ કરતા નથી. જ્યાંસુધી સત્ત્વ વડે શોભતા મહાપુરૂષો કોઈ પણ કાર્યને અંગીકાર કરતા નથી, ત્યાંસુધી જ સર્વ કાર્યની વિષમ ગતિ લાગે છે—કાર્ય કરવું મુશ્કેલીવાળું લાગે છે. સાહસથી જીવનાર પુરૂષોને સર્થ યુષ્મની માળા જેવો થાય છે, અગ્નિ જળ તુલ્ય થાય છે, વિષ અમૃત સમાન થાય છે, સમુદ્ર પૃથ્વી તળ રૂપ થાય છે, દેવતાઓ તેની સેવા કરવા રસિક બને છે, અને વિકટ-લયાનક અટવી ધરના આંગણા જેવી થાય છે. તેથી કરીને હે રાજાઓ ! તમે જુઓ. હું આની સાથે ચિતામાં પ્રવેશ કરીશ, અને તમારી કીર્તિ સહિત જ આ કન્યાનો સ્વીકાર કરીશ.” આ પ્રમાણે તે બોલતો હતો, તેટલામાં તે કન્યાએ ચિતામાં પ્રવેશ કર્યો, તેણીની પાછળ તરતજ નેપથ્યને વિષે નટીની પાછળ નટની જેમ રત્નપાળે પણ પ્રવેશ કર્યો. તે વખતે હાહાર થઈ પુરના લોકોએ ઢાસીને ઘણી રીતે વારી, તોપણ તેણીના કહેવાથી તે ઢાસીએ તેમાં અગ્નિ સળગાવ્યો. ચિતામાં અગ્નિ જાળવત્યમાન થયો, તે વખતે સમગ્ર લોકો ખેદ પામ્યા, અને સ્વયંવરમાં આવેલા તે રાજાઓ હર્ષ પામી હસવા લાગ્યા. પછી ત્રણ રાત્રિના મંત્રીના શુભ પ્રયોગથી ચિતાની અંદર રાખેલા દ્વારવાળી

સુરંગમાં થઇને તે બન્ને વિધન રહિતપણે રાજમહેલમાં આવી પહોંચ્યા. અદ્વૈત અંજન વડે બાણે તેમનાં નેત્રો આંબ્યાં હોય તેમ તે બન્ને રાજાના ઘરની મધ્યે જતા કોઇએ પણ જોયા નહીં, અને ગવાક્ષમાં બેઠેલા તે બન્નેને જોઇ સર્વ લોકો વિસ્મય પામી બોલવા લાગ્યા કે—“ અહો ! આ કુમારની કેવી અદ્ભુત શક્તિ છે ? તેનું ધૈર્ય કેવું છે ? અને તેની કળા કેવી આશ્ચર્યકારક છે ? શું એણે સર્વ કાર્યને સાધનારી કોઇ વિદ્યા સાધી છે ? કે શું સર્વ ઇષ્ટ કાર્યની સિદ્ધિ કરનાર કોઇ પણ દેવ સિદ્ધ થયો છે ? કે જેથા કરીને આ કુમાર જવાળા વડે દેહીધ્યમાન થયેલા અગ્નિમાંથી પ્રિયા સહિત અક્ષત શરીરવાળો બહાર નીકળી કોઇએ ન જણાય તેમ અહીં આંબ્યો. ” આ પ્રમાણે અંતઃકરણમાં આશ્ચર્ય પામેલા સર્વ પુરજનો અને સર્વ તે રાજાઓ તેમને જોવા માટે ઉત્કંઠા પૂર્વક રાજમહેલમાં આવ્યા. ત્યારપછી તે સર્વ રાજાઓના દેખતાં જ મોટા ઉત્સવ વડે વીરસેન રાજાએ રત્નચાલ કુમારને પોતાની પુત્રી સાથે પરણાવ્યો. ત્યારપછી રાજાએ સર્વ રાજાઓનો વચ્ચાદિકથી સત્કાર કરી તેમને રજા આપી, ત્યારે તે સર્વે લગ્ન વડે સ્થામ મુખવાળા થઇને પોતપોતાના નગર તરફ ગયા. કુમાર પણ કેટલાક હવસો સુધી ત્યાં રહ્યો, પછી રાજાએ તેને હાથી વિગેરે આપી સત્કાર કરી રજા આપી, ત્યારે તે પોતાના નગર તરફ ચાલ્યો. બાણે કે મૂર્તિમાન જય લક્ષ્મી હોય તેવી ઐશ્વર્ય સુઠરી અને પરિવાર સહિત કુમાર અનુક્રમે પોતાની નગરીએ પહોંચ્યો. ત્યાં વાણીના વિષયમાં ન આવે એવા ઉત્સાહ અને ઉત્સવ વડે રાજાએ તેને પ્રિયા સહિત નગરમાં પ્રવેશ કરાવ્યો. પછી પોતાના પુત્રને રાજ્યની ધૂંસરી ઉપાડવામાં ધુરંધર બાણી રાજાને આરિત્ર લેવાની ઇચ્છા થઇ, તેથી તેણે તેને શિક્ષા આપી કે—“ હે વત્સ ! જો કે વિશુદ્ધ બુદ્ધિ, શ્રેષ્ઠ આચરણ અને શાસ્ત્રનું પારગામીપણું એ વિગેરે વડે તું વૃદ્ધાવસ્થા વિના જ વૃદ્ધ જેવો છે, તોપણ તારી યોગ્યતા હોવાથી હું તને કાંઈક ઉપદેશ આપું છું. કેમકે યોગ્ય વસ્તુમાં કયો કયો સંસ્કાર કરવા લાયક નથી ? હે વત્સ ! આ રાજ્ય ઘણાં કાર્યોના સમૂહથી વ્યાપ્ત છે, તેમાં સર્વ પરિવાર દેવગ સ્વાર્થમાં જ તત્પર અને મોટે

અત્યંત મીઠું ખોલનાર હોય છે, કંઠીયામાં રહેલા સર્પની જેમ તે રાજ્ય નિરંતર સાવધાનપણે સભાળવા લાયક છે, નહીં તો તે પોતાનો જ વિનાશ કરનાર થાય છે, તે રાજ્ય વાનરની જેમ અત્યંત ચપળ હોય છે, તેને તેવા તેવા યોગ્ય ગુણો વડે નિયમમાં રાખવા લાયક છે, નહીં તો ક્ષણ વારમાં એક શાખા (રાજના વંશ) થી બીજી શાખા (વંશ) માં જતાં તેને શી રીતે નિવારી શકાય ? પાકેલા સારા ક્ષેત્રની જેમ તે રાજ્ય પ્રયત્ન વડે રક્ષણ કરવા લાયક છે, કેમકે તેને ઉપદ્રવ કરવા માટે પશુઓની જેમ હુદ્ મહવાળા મનુષ્યો તૈયાર જ હોય છે, તે રાજ્યને નવા ઉદ્ધાનની જેમ નિરંતર ન્યાય ધર્મ રૂપી નવું જળસિંચવું યોગ્ય છે, નહીં તો કુમાર્ગ રૂપી તડકા વડે સુકાર્ષ જાય છે. વળી હે વત્સ ! નરી યુવાવસ્થાથી જે મહરૂપી અંધકાર ઉત્પન્ન થાય છે, તેને સૂર્ય કે ચંદ્ર ભેદી શક્તા નથી, રત્નની ક્રાંતિ છેદી શક્તી નથી, અને દીવાની પ્રભા દૂર કરી શક્તી નથી. હે વત્સ ! રાજ્યના મહરૂપી અંધતા વિકસ્વર ક્રમગતિ જેવાં નેત્રોવાળા મનુષ્યોને પણ અંધ કરી નાંખે છે, અને તે અંધતા અંજનના પ્રભાવથી દૂર થઈ શક્તી નથી. એકલો જ યૌવનના મહરૂપી અગ્નિ ગુણ રૂપી અરણ્યને ભસ્મભૂત કરી નાંખે છે, તો પછી તે અગ્નિ રાજ્યના મહરૂપી વાસુની સહાયતાવાળો હોય તો તેને માટે શું કહેવું ? વળી હે વત્સ ! શું તું નથી જાણતો ? કે આ લક્ષ્મી ક્ષીરસાગરમાં સાથે રહેવાના પરિચયને લીધે કદપવૃક્ષના નવાકુરો પાસેથી રાગને, વિષ પાસેથી મોહનતાને, કૌસ્તુભ મણિ પાસેથી અત્યંત કઠોરતાને, ચંદ્રના ખંડ (કકડા) પાસેથી વકેતાને તથા મહિરા પાસેથી ઉન્માદને ગ્રહણ કરીને જ બહાર નીકળી છે. ચિરકાળના પિતાની સાથેના પરિચયથી તેના તરંગોની ચપળતા પોતાને પ્રાપ્ત થયેલી હોવાથી તે લક્ષ્મી કોઈપણ કેંકાણે સ્થિરતાને પામતી નથી. સરસ્વતીની સાથે સપત્ની ભાવ હોવાથી તે સરસ્વતીએ આલિંગન કરેલા પુરૂષ પાસે જતી નથી, ખર્ચના પ્રયાસથી જાણે ભય પામી હોય, તેમ તે દાતાર પાસે પણ જતી નથી, શૂરવીરને તે કંટકની જેમ દૂરથી જ તળે છે, વિનયવંતને તે કલંકિતની જેમ સન્મુખ પણ જોતી નથી, જાણે કે અપવિત્ર હોય એમ ધારી તે

શુભવાનનો સ્પર્શ પણ કરતી નથી, બિન્મત્તની જેમ ચતુર પુરુષની તે હાંસી કરે છે, રૂપને જોઈને, રાજાને જોઈને, કુળને જોઈને, બળને જોઈને, શૌર્યને જોઈને કે ધૈર્યને જોઈને લક્ષ્મી સ્થિરતાને પામતી નથી, જેમ પશુચાંગના (વેશ્યા) એક ધનનેજ જુઓ છે, તેમ લક્ષ્મી એક પુણ્યનેજ માત્ર જુઓ છે. તેથી લક્ષ્મીના અર્થીએ નિરંતર પુણ્ય ઉપાર્જન કરવામાંજ યતન કરવો ઉચિત છે. જેઓનું મન વિષયમાં આસક્ત થયું હોય, તેઓને તે પુણ્ય કરવું અશક્ય છે. કેમકે વ્યસન બાહ્ય અને આકર્ષ્યંતર સંપદાનો નાશ કરનાર છે. અપાર વ્યસનની આસક્તિ રૂપી મહિરા વડે પુરુષનું ચૈતન્ય નાશ પામે છે, તેથી તેને બાહ્ય અને આકર્ષ્યંતર શત્રુઓ સહેલાઈથી છળી શકે છે. આ સામાન્ય રૂપી દંઢ મૂળવાળું વૃક્ષ ૧કોશ વડે કરીને મોટા રકંઘવાળું છે, રાજા વડે અદ્ભુત છાયાવાળું છે, પુત્ર પુત્રીની સંતતિ વડે વિસ્તાર પામતી શાખા અને પ્રશાખાઓથી વ્યાપ્ત છે, વિવિધ પ્રકારના રત્ન, સુવર્ણ અને વિદુમ્ (પરવાળાં) વિગેરે વડે ઘણા વિ કર્ણવર પદ્મવોવાળું છે, યશરૂપી ગુણોના સુગંધ સમૂહ વડે ચાચકો રૂપી ભમરાના સમૂહને લોભ પમાડનારું છે, ભિન્ન ભિન્ન દેશના ૧કળાપ્રવીણ લોકો રૂપી પક્ષીઓના સમૂહ તેનો આશ્રય કરેલો છે, પ્રાસાદો વડે તે ઉચ્ચાઇવાળું છે, અને પત્તિઓ રૂપી પાંદડાં વડે ચોતરફથી પરિવરેલું છે. તેને અન્યાય રૂપી મોટા તરંગસમૂહથી વ્યાપ્ત અને સુરકેલીથી ઉદ્ભવન કરી શકાય એવો વ્યસન નામનો સસુદ્ર એક ક્ષણ માત્રમાં મૂળ સહિત ઉખેડી નાંખે છે. મહા પરાક્રમી કૃષ્ણ, નળ, રાવણ અને પાંડવો વિગેરે વ્યસનથીજ મોટી આપત્તિ પામ્યા હતા એમ શાસ્ત્રમાં સંભળાય છે. સત્યકિ (વિદ્યાધર) મહા વિદ્યાવાળો અને સમક્તિધારી હતો, તોપણ નિરંતર વિષયની આસક્તિને લીધે અકાળ મૃત્યુ અને દુર્ગતિને પામ્યો. બારમો ચક્રવર્તી પ્રમાદની આસક્તિને લીધે સોળ વર્ષ સુધી અંધારો પામ્યો, અને મરીને સાતમી નરકે ગયો. માણસોને જે વિષયની ઉન્મત્તતા થાય છે, તે મહિરાનું પાન કર્યા વિનાજ ઉત્પન્ન થાય છે,

૧ કોશરૂપી રકંઘવાળું છે. એમ દરેક ઠેકાણે જાણવું.

૨ કળાઓમાં નિપુણ.

ચિરકાળ સુધી સ્થિર રહે છે, અને તે ઔષધના બળથી દૂર કરી શકાતી નથી. તેથી કરીને હે વત્સ ! તે વિષયમાં મનની આસક્તિ રાખ્યા વિનાજ તું પ્રવર્તજે, તેમ કરવાથી તું લોકોની હાંસીને પાત્રનહીં થાય, દુર્જનોની નિંદાનું પાત્ર પણ નહીં થાય, ધૂર્તો તને ઠગી શકશે નહીં, સ્ત્રીઓ તને ફસાવી શકશે નહીં, કામદેવ તને વશ કરી શકશે નહીં, રાજ્યનો મહા તને ઉન્નત કરી શકશે નહીં, પંડિત પુરૂષો તારી સ્તુતિ કરશે, વૈરીઓ તારો પરાભવ કરી શકશે નહીં, ગુરૂજનો તારું આદર સન્માન કરશે, અને પ્રભુઓ તારી સ્તુતિ કરશે. આ રીતે રાજ્યનું પાલન કરવાથી તારી બાહ્ય અને આંતર લક્ષ્મીઓને ઇંદ્રો પણ હરી શકશે નહીં, અને દિન પ્રતિદિન વૃદ્ધિ પામશે. તું સ્વભાવથી જ પ્રવીણ છે, અને સર્વ સત્કૃત્યોમાં અગ્રેસર છે, તોપણ આ લક્ષ્મી ચતુરને પણ એક ક્ષણમાત્રમાં ચપલ કરી દે છે. તેથી કરીને હે વત્સ ! હું તને વારંવાર કહું છું કે હવે તું આ પૂર્વ-જોએ ઉપાડેલી રાજ્ય ધુરાને ઉપાડીલે, અને હું નિષ્કપટપણે સંયમ રૂપ ઐશ્વર્યને ગ્રહણ કરું. માણસોને સમયાનુસાર કૃત્ય કરવું કલ્યાણ-કારક છે.” આ પ્રમાણે શિક્ષા રૂપ અમૃત વડે અંદરથી અને તીર્થનાં જળવડે બહારથી રત્નપાળને સ્નાન કરાવી રાજ્યને તેને રાજ્ય પર સ્થાપન કર્યો. ત્યારપછી માયા રહિત રાજ્યને જિનયો-ત્યોમાં અકૂર્ષિત રાખ્યો, અને પછી પુત્રે કરેલા નિષ્ક્રમણ (દીક્ષા) ઉત્સવ સહિત તેણે દીક્ષા અંગીકાર કરી. ચિરકાળ સંયમનું આ-રાધન કરી, દુષ્કર તપસ્યાનું સેવન કરી તથા કેવળ લક્ષ્મીને પ્રાપ્ત કરી તે રાજર્ષિ મોક્ષે ગયા.

ત્યારપછી અજ્ઞાન રૂપી અધકારનો નાશ કરતો અને નીતિ રૂપી કમળને વિકસર કરતો રત્નપાળ રાજ્ય ઉદય પામતા સૂર્યની જેમ શોભવા લાગ્યો. તેને શૃંગારસુંદરી વિગેરે હજારો સ્ત્રીઓ હતી, તે સર્વે પોતાના સૌભાગ્યવડે દેવાગનાઓનો પરાભવ કરતી હતી. તે રાજના સમગ્ર રાજ્યકાર્યમાં જય નામનો મંત્રી ધુરંધર હતો, તેની બુદ્ધિનો પાર પોતે બૃહસ્પતિ પણ પામી શકે તેમ નહોતું. પરંતુ તે મંત્રી શંખની જેમ અંતઃકરણમાં અત્યંત કુટિલતા

સહિત હોય, અને તે રાજાને માત્ર મધુર વાણી વડે જ રંજન કરતો હતો. તેથી સરળ સ્વભાવવાળો રાજા સર્વ પ્રયત્નથી સર્વ કાર્ય કરનારા તેને જોઈ જોઈને ચિત્તમાં પ્રસન્ન થતો હતો. કોઈનો વિશ્વાસ કરવો નહીં એવી ગુરૂએ કહેલી રાજનીતિને જાણતાં છતાં પણ તેણે તે જ્યને બહારથી સર્વ કાર્યમાં વિશ્વાસુ તરીકે અંગીકાર કર્યો હતો. તે અપ્રમાણિક મંત્રીએ રાજાને એટલો બધો વશ કરી લીધો, કે જેથી તેણે સર્વ રાજ્યકાર્યમાં તેને જ સ્વતંત્રતા આપી. તેથી વ્યાપાર (કામકાજ) રહિત થયેલો રાજા કામ લોગમાં આસક્ત થયો, પ્રાચે કરીને નિરૂદ્ધમી પુરૂષ પ્રમાદ વડે મર્દન કરાય છે—કેસાય છે, પોતાના પ્રમાદનો ઉપદ્રવ દૂર કરવા ઈચ્છતા પુરૂષે નિરંતર ધર્મકાર્યમાં પોતાના આત્માને ઉદ્ધમી કરવો જોઈએ. સુવર્ણતુલું રક્ષણ કરનાર પુરૂષતુલું ચિત્ત અન્ય અન્ય સ્થળમાં વ્યાકુળ રહેવાથી જેમ સોની ખુશી થાય તેમ નિરંતર વિષયમાં આસક્ત થયેલા રાજાને જોઈ તે જ્ય મંત્રી ખુશી થતો હતો. સુગ્રહપણને લીધે ખિલાડીને દ્વંદ્વ લાળાવ્યાની જેમ સમગ્ર રાજ્ય તે મંત્રીને આધીન કરીને રાજા નિરંતર અંતઃપુરમાં જ ઈચ્છાનુસાર વિલાસ કરવા લાગ્યો. તે રાજા ક્ષણવાર સૌભાગ્ય વડે મનોહર સ્ત્રીઓની સાથે કીડા કરતો હતો, ક્ષણવાર પાંચમ રાગથી ગવાતા સંગીતમાં આનંદ પામતો હતો, ક્ષણવાર બીજાં કૃત્યોને ભૂલી જઈ નૃત્ય જોતો હતો, ક્ષણવાર દીર્ઘ નેત્રવાળી સ્ત્રીઓની સાથે વાવોમાં કીડા કરતો હતો, ક્ષણવાર સ્ત્રીઓએ રચેલા સમગ્ર પુષ્પોના અલંકારોને ધારણ કરતો અને જાણે મૂર્તિમાન કામદેવ જ હોય એવો તે રાજા રમણીય આરામમાં રમતો હતો, તથા ક્ષણવાર વાસલવનમાં (મહેલમાં), ક્ષણવાર તેના ગવાક્ષમાં અને ક્ષણવાર તેની અગારીમાં સ્વેચ્છાએ કીડા કરતો હતો, એ પ્રમાણે દેવોને પણ હર્લેલ એવા પાંચ પ્રકારના લોગોને લોગવતો તે રાજા જાણે કામદેવ રૂપી અપસ્મારના ^૧ વ્યાધિવાળો હોય તેમ રાજસભાને પણ સંભારતો નહોતો.

ત્યારપછી જેમ ભૂખ્યો માણસ, પાસે લોજનનો ભરેલો શાળજોઈ જમવા માટે ઉત્સુક થાય તેમ જ્ય મંત્રી યજ્ઞ વિના જ પ્રાપ્ત થયેલા

રાજ્યને ભોગવવા ઉત્સુક થયા. તેથી તેણે પ્રતિહાર, પુરોહિત અને બીજા પ્રધાનો વિગેરે સર્વને તેમનો ગ્રાસ (પગાર) વધારી દબ પોતાને આધીન કર્યા. “હું આ રાજ્યને કયા ઉપાયથી કાઢી મૂકીને સ્વેચ્છાથી રાજ્ય ભોગવું ?” એ પ્રમાણે તે વારંવાર વિચાર કરતો હતો. તેવામાં એકદા રાજાની જેમ પોતે સભામાં સિંહાસન પર બેઠો હતો, તે વખતે કોઈ વિદ્યાસિદ્ધ પુરૂષે આવી તેને આશીર્વાદ પૂર્વક નમન કર્યું. “આ કોઈ અદ્ભુત વિદ્યાવાન લાગે છે.” એમ ધારી જ્ય મંત્રીએ તેનું સન્માન કરી તેની ઇચ્છા પ્રમાણે તેને ભોજનાદિકતું દાન કરી સંતુષ્ટ કર્યો. તે પુરૂષે પણ તેની અકર્ત્રિય ભક્તિ વડે અત્યંત સંતુષ્ટ થઈ અમાત્યને અવસ્થાપિની વિદ્યા આપી ખુશી કર્યો. પછી એકદા તેણે વિદ્યાવડે રાત્રિમાં રાજ્યને પરિવાર સહિત ગાઢ નિદ્રા પમાડી. પાપીની વિદ્યા પાપ માટે જ હોય છે. પછી પોતાના ખાનગી સેવકો પાસે પદ્યંક સહિત રાજ્યને એક મોટા શૂન્ય અરણ્યમાં મૂકાવ્યો. હુષ્ટ બુદ્ધિવાળાને કાંઈ પણ અકૃત્ય હોતું નથી. આ હુરાચારી મંત્રીએ પોતાના સેવકો પાસે રાજ્યને જે મરાવી નાંખ્યો નહીં, તેમાં રાજાના પૂર્વના ઉદયમાં આવેલા પુણ્યનો જ પ્રભાવ હતો. પછી તે હુષ્ટ એટલાવાળો મંત્રી પકવાનની શૂન્ય હુકાનની જેમ તથા માખી વિનાના મધની જેમ ઇચ્છા પ્રમાણે રાજ્ય ભોગવવા લાગ્યો. તેણે પ્રથમથી જ સામંતાદિકને દ્રવ્યાદિક વડે પોતાના કર્યા હતા, તેથી તેઓ તેની આજ્ઞાને આધીન થઈ તેની સેવા કરવા લાગ્યા. પછી ધીમે ધીમે તે તે ઉપાયો વડે એક શૃંગારસુંદરી વિના બીજી સર્વ અંતઃપુરની સ્ત્રીઓ સાથે તે હુરાચાર સેવવા લાગ્યો. એકદા અત્યંત રાગથી અંધ થયેલા જ્ય મંત્રીએ શૃંગારસુંદરીની પણ વિવિધ પ્રકારની મધુર વાણી વડે પ્રાર્થના કરી. તેથી તેણીએ અત્યંત કૌપ પામી તેને અત્યંત તિરસ્કાર કર્યો, અને કહ્યું કે—“અરે હુષ્ટ ! નિહ જજ ! આવું પાપિષ્ઠ વચન મારી પાસે કેમ બોલ્યો ? પ્રાણનો અંત થાય તો પણ મારું શીળ લોપવા કોઈ પણ સમર્થ નથી. કંઠપાંત કાળે પણ મોટા વાચુથી શું મેરૂ પર્વત કંપાયમાન થાય ? મોક્ષ લક્ષ્મીના સ્થાન રૂપ શીળ મને પ્રાણથી પણ વધારે પ્રિય છે, તેથી તે શીળને માટે મારું જીવિત પણ હું વૃણુની

જેમ તણ હર્ષશ. રવામીનો દ્રોહ કરવાથી ઉત્પન્ન થયેલા પાપ વડે કરીને તું ચંડાળથી પણ વધારે નિંદવા લાયક છે. તારું મુખ જોતું પણ વિવેકી પુરૂષને યોગ્ય નથી. રે હુરાચારી ! મારા દષ્ટિ માર્ગથી તું દૂર થા. કેમકે તારું મુખ જોવાથી પણ દુરંત પાપ લાગે છે. ” આ પ્રમાણે તેણીએ તિરસ્કાર કરાવેલો મંત્રી ક્રોધથી ધમધમ્યો, અને તેથી કરીને હંમેશાં તે નિર્દય તેણીને પાંચસો ઠોરડા મારવા લાગ્યો ! કસાઈની જેમ નિરંતર લોઢાની સાંડસી વડે તેણીના શરીરમાંથી નિર્દયપણે અનેકવાર માંસના ખંડો કાપવા લાગ્યો ! અને કોઈ કોઈ વાર તે કુખુદ્ધિવાળો નિર્દય મુખ અને નાસિકાને બાંધી બાંધીને એક ઘડી સુધી તેણીને શ્વાસોશ્વાસ રહિત કરતો હતો. આવી રીતે જીવિતનો અંત કરનારા નિર્દય ઉપાયોવડે એક માસ સુધી તેણે પરમાધામીની જેમ કદર્થના પમાડી. તોપણ તે પતિવ્રતાએ તેનું વચન અંગીકાર કર્યું નહીં. ધન્ય સતી, સતીઓને પોતાનું શીળું જોતું પ્રિય હોય છે, તેનું શરીર-જીવિત પ્રિય હોતું નથી.

એકદા જયમંત્રીના શ્રેષ્ઠ બુદ્ધિવાળા કોઈ મિત્રે તેને કહ્યું કે—
 “ હે દેવ ! આ શૃંગારસુંદરી મહાસતી છે, તેની વિડંબના કરવી યોગ્ય નથી. મહાસતીઓ શીળના મહિમાવડે શું શું ન કરી શકે ? જળને સ્થળરૂપ કરી શકે છે, અને સ્થળને જળરૂપ કરી શકે છે, ચતુરંગ સૈન્યના સમૂહને પણ લીલામાત્રમાં સ્તંભિત કરે છે, બળવશ્યમાન જ્વાળાવાળા અગ્નિને પણ શીતળ કરી દે છે, ઘણા ભૂત પ્રેતાદિકને કૌંચ પક્ષીની જેવા બંધનથી બાંધી શકે છે, શત્રુએ કરેલી સર્વ પ્રકારની આપત્તિઓને તત્કાળ સંપત્તિરૂપ કરી શકે છે, રોષ પામેલી સતી સ્ત્રીઓ શાપવડે રાજાને પણ તેના સમાંગ રાજ્ય સહિત તત્કાળ ભસ્મસાત્ કરી દે છે. આ ઉપર એક દૃષ્ટાંત છે, તે તમે સાંભળો:—

રત્નપુર નામના નગરમાં પુણ્યના પ્રવાહને વહન કરનાર ધનસાર નામનો સાર્થવાહ હતો. તેને ધનશ્રી નામની પ્રિયા હતી. તે બધું મૂર્તિમાન પુણ્ય લક્ષ્મી હોય તેમ શોભતી હતી, અને તે પોતાના આત્માને તથા કુળને ઉજવળ શુભોવડે શોભાવતી હતી.

તેણીને વિષે રહેલું અફ્સુત રૂપ અને શીળ મણિથી શોભતા સુવર્ણના અલંકારની ઉપમાને પોષણ કરતાં હતાં. એકઠા પ્રત્યક્ષ લક્ષ્મીજ હોય તેવી તેણીને પોતાના ઘરની બારીમા બેઠેલી બેઠને આકાશમાં જતો કેમકે હુદ્દા યુદ્ધિવાળો વિદ્યાધર મોહિત થયો. તેથી તરત જ તેણીની પાસે આવી પ્રગટ રીતે ખુશામતના વચન બોલવામાં ચતુર તે વિદ્યાધરે તેની ઘણી પ્રાર્થના કરી. કામાંધ પુરૂષે શું શું નિંદા કર્મ ન કરે ? અને શું શું ન બોલે ? પરંતુ શીળને ભવિતથી અધિક માનનારી તેણીએ તેનું વચન માન્યું નહીં. જે સંકટમાં પણ શીળનો લોપ ન કરે, તેજ સતી કહેવાય. તેણીના નહીં માનવાથી તે વિદ્યાધર તેણીને વિદ્યાના બળથી ઉપદ્રવ કરવા તૈયાર થયો. કામદેવથી ઉન્મત્ત થયેલો પુરૂષ મદિરાના ઉન્માદવાળાથી જરાપણ બોધો નથી. તેનો ઉપદ્રવ બેઠ પોતાના શીળના લોપ થવાની તૈયારીથી પીડાયેલી તેણીએ કોપ કરીને તેને શ્રાપ દીધો કે—“ રે અધમ ! તું શીઘ્રપણે સમાંગ રાજ્યથી બ્રહ્મતાને પામ.” ત્યારે તે બોલ્યો કે— “ મને વિદ્યાધરને તારો શાપ કાંઈપણ ફળ આપી શકશે નહીં. કેમકે ગાડકિઓને વિષે સર્પનો કોપ પ્રસરતો નથી. પરંતુ રે સ્ત્રી ! અત્યારે તો દિવસ છે, તેથી રાત્રિએ ફરીથી હું અહીં આવીશ, અને ઘરમાં રહેલી હાથેશ તો પણ તને હું બળાત્કારે લઈ જઈશ. ” તે સાંભળી શીળના અચિંત્ય મહિમાથી શોભતી તે સતી પણ બોલી કે— “ મારી વાણીથી સૂર્ય અસ્ત જ નહીં પામે, એમ તું નિશ્ચે બાણ. ” આ તેણીના વચનને નહીં સાંભળ્યા જેવા કરીને તે વિદ્યાધર પોતાને ઘેર ગયો. તેટલામાં અકસ્માત્ તેનું ઘર અગ્નિ વડે ભસ્મસાત્ થઈ ગયું, અકસ્માત્ વ્યાધિ થવાથી તેનો પુત્ર મરણ પામ્યો, તેની હાથી ઘોડા વિગેરે સેના પણ મરકીની વ્યાધિથી મરી ગઈ, અને તેના દેશને જાણે ન ધણીયાતો હોય તેમ વેરીઓએ ઉપદ્રવ પમાડ્યો. આ પ્રમાણે રાજ્યથી બ્રહ્મ થયેલો તે અત્યંત દુઃખથી પીડા પામી વિચારવા લાગ્યો કે—“ હહા ! મેં હુદ્દા યુદ્ધિએ ધર્મરૂપી ધનવાળી સતીની જે વિરાધના કરી, તે જ પાપના ફળની આ વાનકી મને તત્કાળ પ્રાપ્ત થઈ. અહો ! તે શીળવતીની શક્તિ કેમ અફ્સુત જ છે. તેના શીળથી માડે મોટું રાજ્ય ક્ષણવારમાં નષ્ટ થયું. ” આ

પ્રમાણે તે ખેદપૂર્વક વિચાર કરતો હતો, તેટલામાં કોઈક વિદ્યાધરે આવી તેને કહ્યું કે—“ હે દેવ ! આજે મેં કોઈ અલૌકિક મોટું કૌતુક જોયું, તે એ કે રત્નપુર નામના નગરમાં સૂર્ય અસ્તજ પામતો નથી, કોઈપણ કારણથી સ્તબ્ધ થયેલા તેને આજ ત્રણ દિવસ વીતી ગયા છે. ત્યાંના લોકો આ કોઈ ઉપદ્રવ છે એમ ધારીને ભયથી વ્યાકુળ થઈ તેની શાંતિને માટે તે તે શાંતિક ક્રિયાઓ કરવા લાગ્યા છે. આ હકીકત મેં મારી દૃષ્ટિએ જ જોઈ છે, ત્યાંથી જ હું અહીં આવ્યો છું. આવું આશ્ચર્ય કદાપિ કોઈએ જોયું કે સાંભળ્યું પણ નથી. ” તે સાંભળી વિદ્યાધર રાજ વધારે વિસ્મય પામી વિચારવા લાગ્યો કે—“ અહો ! તેણીના શીળનો પ્રભાવ ત્રણ જગતને ઉલ્લંઘન કરે છે. તેણીએ શીળના ભંગના ભયથી વ્યાકુળ થઈને શીળના જ બળથી સૂર્યને પણ પોતાના કિંકરની જેમ રૂંધ્યો. તે વખતે તે સતી જે જે વચન લીલાથી પણ બોલી, તે તે દેવતાની જેમ તેમ જ થયું, અન્યથા થયું નહીં. મને પણ કદાચ તે ક્રોધથી ભસ્મસાત કરી દેશે, માટે હસણાં જ તેણીની પાસે જઈને મારે તેણીનો અનુનય (વનય) કરવો યોગ્ય છે. ” આ પ્રમાણે વિચારીને તે તરતજ ત્યાં ગયો, તે સતીને નમસ્કાર કર્યા અને તેણીના સ્વજનોની સમક્ષ લજ્જાથી ખમાવા લાગ્યો કે—“ હે સતી ! મેં દુષ્ટ પંડિતે રાગાંધ થઈને તારી વિરાધના કરી, તેથી હું ઘણી આપત્તિને પામ્યો છું. મારા અપરાધને તું क्षમા કર. હે માતા ! તારા શીળનો પ્રભાવ મેં પ્રત્યક્ષ જોયો છે, અને આ સૂર્ય પણ તારા જ શીળના પ્રભાવથી સ્તબ્ધ થઈ અસ્ત પામતો નથી. તેથી હવે તું પ્રસન્ન થા. આ સૂર્યને અને મને શાપથી મુક્ત કર, મુક્ત કર. કે જેથી આ સૂર્ય બીજા દ્વીપમાં જાય, અને હું પણ મારી લક્ષ્મી પાછી પામું. ” તે સાંભળી તેણીએ આજ્ઞા આપી, એટલે સૂર્ય અસ્ત પામ્યો, અને તેને પણ કહ્યું કે—“ તું તારી સંપદા શીઘ્રપણે પામીશ. ” એમ કહી તેને હર્ષ પમાડ્યો. આ સર્વ જોઈ લોકોએ વિદ્યાધરને પૂછ્યું કે—“ આ શું ? ” ત્યારેતેણે તેમની પાસે તેણીના શીળનો વૈભવ પોતાની દૃષ્ટિએ કહેવા પૂર્વક સ્પષ્ટરીતે જણાવી કહ્યું કે—“ અહો ! આના શીળની શક્તિ વિશ્વને ઉલ્લંઘન

કરે તેવી છે. ” તે સર્વ સાંભળીને તે વખતે તેણીના ચરિત્રથી ચમત્કાર પામેલા કેણે તેણીની સ્તુતિ ન કરી ? ત્યારપછી તે વિદ્યાધર તેણીને પ્રણામ કરી પોતાને સ્થાને ગયો, અને તેણીના આશીર્વાદના પ્રસાદથી અનુક્રમે પોતાના મોટા રાજ્યને પણ પામ્યો.

તેથી કરીને હું કહું છું, કે હે સ્વામી ! ૬૯ વ્રતવાળી આ સતીએ પૂજા સત્કારને જ લાયક છે, તેમની જરા પણ હીલના-કંઠ-થંના કરવી યોગ્ય નથી. ” તે સાંભળી જય મંત્રી લય પામ્યો, શાંત થયો, અને તેણીને ખમાવી તેણે છોડી દીધી, તથા કહ્યું કે— “ તારૂં શીળ તું પાળ, અને સુખેથી રહે. ” કસાઇની જેવા તે જ્યથી સુકત થયેલી શૃંગારસુંદરી હર્ષ પામી, અને પ્રશસ્ત મનવાળી તે મનમાં વિચારવા લાગી કે—“ જો મારા જીવિતેશ્વર જીવતા હોય, તો તેના સંગમની આશાથી સ્વજનની સમીપે રહી ધર્મ કાર્યમાં તત્પર થઈ સમય નિર્ગમન કરું, અને જો મારા સ્વામી જીવતા ન હોય તો ધર્મવિધિ પ્રમાણે મરણને સાધું. કેમકે જીવવાથી કદાચ ફરીને પણ શીળનું સ કટ આવી પડે. ” એમ વિચારીને તે સતીએ શ્રેષ્ઠ નિમિત્તિયાને યોદ્ધાવીને પૂછ્યું કે—“ મારા પતિની કુશળતા છે કે નહીં ? અને તે મને ક્યારે મળશે ? ” ત્યારે તેણે સારી રીતે નિમિત્તથી જાણીને કહ્યું કે—“ હે માતા ! મનમાં શાંતિ રાખો, નિરંતર ધર્મનું આરાધન કરો, ધર્મના જ પ્રસાદથી મોટી સમૃદ્ધિ પામીને તમારા પતિ તમને બાર વર્ષે પોતે જ અહીં આવીને મળશે. ” તે સાંભળીને તે હર્ષ પામી, લકિતવડે તે નિમિત્તિયાનો ઇચ્છા પ્રમાણે સત્કાર કર્યો, અને પતિ આવે ત્યાં સુધી આંગેલનું વ્રત લીધું, તથા આંતરે આંતરે છકું, અહમ, પાંચ ઉપવાસ, પંદર ઉપવાસ અને માસના ઉપવાસ વિગેરે હુકમ તપ કરવા લાગી. તે પતિવ્રતા દર્પણમાં પોતાનું સુખ જોતી નહીં, શરીરે અંગરાગ-વિલેપન કરતી નહીં, શરીરની કાતિને માટે સ્નાન કરતી નહીં, લલકલું વસ્ત્ર પહેરતી નહીં, આંખમાં અંજન આંજતી નહીં, અને પદ્યંક વિગેરે શયનમાં સુતી નહીં. હંમેશા ત્રિકાળ જિનપૂજા કરતી હતી, પોષધ, સામાયિક વિગેરે કરતી હતી, અને યોગિનીની જેમ સંગ રહિત થઈ સમયને નિર્ગમન કરવા લાગી.

અહીં રત્નપાળ રાજાને તે જ્ય નામના હુદ્ય મંત્રીએ શૂન્ય વનમાં મૂકાવ્યો હતો, તે જે સમયે સુતો હતો, તે સમયે પોતાની મેળે જાગૃત થયો. ચોતરફ શૂન્ય અરણ્ય જોઈને ‘આ મને શું થયું ?’ એમ જાંતિ પામી મનમાં ચિંતવવા લાગ્યો કે—“ઠીક, જાણ્યું. હુદ્ય હુદયવાળામાં શિરોમણિ અને રાજ્યને બચાવી પડેલા તે જ અધમ મંત્રીની આ હુદ્ય એટલું છે. હ હા ! જોળામાં સુતેલાનું ગળું કાપવા જેવું અને મોટા અંધ કૂવામાં ઉતારી દોરડું કાપવા જેવું આ અધમે મને શું કર્યું ? અથવા તેનો શો દોષ છે ? મારો હુદ્યમતિવાળાનો જ આ દોષ છે, કે જેથી મેં મૂર્ખે સર્વ કાર્યમાં તેનો જ વિશ્વાસ રાખ્યો. હુદ્યબુદ્ધિવાળા મને ધિક્કાર છે, કે જેથી મેં પિતાના વચનનો અનાદર કરી વિષ વૃક્ષની જેવા વિષયો ઉપર અત્યંત આસક્તિ કરી. વિક્લાન પુરૂષો વ્યસનને હરંત (અપાર) આપત્તિનું સ્થાન કહે છે, તે સર્વ આજે મેં પોતે જ અનુભવ્યું. અથવા તો આ વિષયમાં ઉલ્લંઘન ન થઈ શકે એવા મારા પૂર્વ કર્મનો જ અપરાધ છે. કેમકે તે કર્મ જ સંપત્તિ અને આપત્તિના હેતુ રૂપ સારી અને નબળી બુદ્ધિ આપે છે. પ્રલય કાળના સસુદ્રની જેમ આવી પડતા પૂર્વ કર્મના પરિપાક (ઉદય) ને ઈર્ષ, ચક્રવર્તી કે વાસુદેવ વિગેરે કોઈ પણ ઉલ્લંઘન કરી શકતું નથી.” આ પ્રમાણે વિચાર કરી તેણે પોતાના મનને ધીરજ આપી, પ્રાતઃકાળ થતાં પંચ પરમેષી મંત્રનું સ્મરણ કરી વનમાં અટન કરતાં કોઈ પર્વત જોઈ તેના પર ચડ્યો. ત્યાં દૃઢ બંધનથી બાંધેલા કોઈ ઉત્તમ આકૃતિવાળા મનુષ્યને તેણે જોયો, અને તેનું હૃદય ક્યાની વૃદ્ધિથી આર્દ્ર થયું. એટલે તરતજ બધુની જેમ તેના બંધનને રાજાએ છેદી નાંખ્યા. ઉત્તમ પુરૂષો બીજાની આપત્તિ દૂર કરવામાં મદદ થતા (આગસ કરતા) નથી. તેનું શરીર સ્વચ્છ કર્યા પછી રાજાએ તેને પૂછ્યું કે—“હે મિત્ર ! તું કોણ છે ? તારું નિવાસસ્થાન ક્યાં છે ? અને આ પ્રમાણે કોણે તને બાંધ્યો હતો ?” આ પ્રમાણે રાજાએ ઉપકાર અને મીઠ વચન વડે તેને પ્રસન્ન કર્યો, ત્યારે જાણે પોતાનો ભાઈ હોય એવા તેની પાસેતેણે પોતાનું વૃત્તાત સત્ય રીતે કહ્યું કે—“અહ્યુત વિદ્યાઓના સ્થાન રૂપ વૈતાલ્ય પર્વત ઉપર

ગગનવદ્દલ્લ નામનું નગર છે. તેમાં સર્વ વિદ્યાધરોનો અગ્રે-
સર વદ્દલ્લ નામે રાજા છે. તેનો હું હેમાંગદ નામનો પુત્ર છું.
આજે હું મારી પ્રિયા સહિત નંદીશ્વર દ્વીપે દેવોને વાંદવા આકાશ,
માર્ગે ચાલ્યો જતો હતો. તેટલામાં મારો શત્રુ વિદ્યાધર રથેન પક્ષીની
જેમ અકસ્માત આવીને રાક્ષસી વિદ્યાના બળવડે મને બાંધી મારી
પ્રિયાનું હરણ કરી ગયો. મારી પ્રિયાને લઇને તે પાપી અહીં
સમીપે જ ગયો છે, હમણાંજ તે મને હણવાની ઈચ્છાથી અહીં આ-
વશે. હે મહા લાઘ્યવાન ! મારાં જાગતાં સહસ્રાચ્ચને લીધે જ તારૂં
અહીં આવવું થયું છે. નહીં તો યમની જેવા તેનાથી શસાયેલા
મારૂં જીવિત ક્યાંથી હોય ? ” આ અવસરે ત્યાં તે રાક્ષસ વિદ્યાધર
આવ્યો. તેની સામે હાથમાં ખડ્ગ લઇ કુમાર ક્રોધથી દોડ્યો.
દેવતાઓથી પણ ન જોઈ શકાય તેવું લયંકર ખડ્ગે ખડ્ગનું યુદ્ધ
થયું, તેમાં રાજાએ ખડ્ગના બળથી તે વિદ્યાધરને જીતી લીધો,
તેથી તે વિદ્યાધર તે સ્ત્રીને મૂકીને કાગડાની જેમ નાસી ગયો.
પાપી માણસ વિદ્યાનો બળવાન હોય તોપણ તેનો જય થતો નથી.
તે વખતે હેમાંગદ પ્રિયાની પ્રાપ્તિથી મનમાં હર્ષ પામ્યો, તેના
ચરિત્રથી આશ્ચર્ય પામ્યો, અને તેથી તેની સ્તુતિ કરવા લાગ્યો—
“ અહો ! મેઘની જેમ તારી કૃપા સર્વ લોકને સાધારણ છે. કેમકે
જન્મથી પ્રારંભીને પણ કદાપિ મને તેં જોયો નથી, તોપણ તેં મારા
પર આટલો બધો ઉપકાર કર્યો ? અહો ! અન્યનું કાર્ય કરવામાં તારી
આસક્તિ અલૌકિક છે, કે જેથી મૃત્યુના સંકટમાં પડીને પણ તું
મારી પ્રિયાને પાછી લાવ્યો. અહો ! તારૂં અલૌકિક પરાક્રમ વિશ્વને
ઉદ્ધવન કરે તેવું છે, કે જેથી વિદ્યાવડે બલિષ્ઠ એવા પણ વિદ્યાધરને
તેં લીલા માત્રમાંજ જીતી લીધો. હે મહાપુરૂષ ! તને મારૂં
સર્વસ્વ આપું, તોપણ હું તારા જ્ઞાનમાંથી સુકત થઈ નહીં, તોપણ
મારા મનને આનંદ આપવા માટે તારો કાંઈક પ્રત્યુપકાર કરવા હું
ઈચ્છું છું. ” એમ કહી રાજાને સર્પનું વિષ ઉતારનારી ઓષધિ
હર્ષથી આપીને તે ખેચર પ્રિયા સહિત પોતાના નગરમાં ગયો.

ત્યારપછી રત્નપાળ રાજા તે ઓષધિને લઈ પર્વત પરથી નીચે ઉતરી ધૈર્યને ધારણ કરી અતુકેમે પૃથ્વીતળ પર અટન કરતો ચૂલસ્થાન નામના પુરમાં ગયો. પુરની બહાર અનાથાશ્રમમાં (ધર્મ-શાળામાં) રહેલા કેઈ પરદેશી માંદા શ્રાવકને અત્યંત અવસ્થાએ પહોંચેલો જોયો. રાજા હયાથી અને ધર્મબુદ્ધિથી તેની સેવા કરવા લાગ્યો. કારણ કે ધર્મી મનુષ્યો સાધર્મિકને બંધુથી અધિક માને છે. ઉદાર બુદ્ધિવાળા તેણે તેને આરાધનાદિક ક્રિયા વિધિ પ્રમાણે કરાવી, અને પંચ નમસ્કારનું સ્મરણ કરાવ્યું. આ પ્રમાણે ત્રણ દિવસ સુધી તેણે તે શ્રાવકની સેવા કરી, તે શુભ ધ્યાનવડે મરણ પામી સ્વર્ગમાં દેવતા થયો. સત્સંગ શું શું ફળ ન આપે ? ત્યાર પછી રાજા તેનું મરણ કૃત્ય કરીને નગરમાં પેઠો, તે વખતે રાજ-માર્ગમાં તેણે પડહુની ઉઘોષણા સાંભળી કે—“ હે મંત્રવાદીઓ ! આજે રાત્રિએ બળવાહન રાજાની પુત્રીને નિર્દય રીતે સર્પ કરજ્યો છે. રાજાએ અપાર ઉપાયો કરાવ્યા છે, તોપણ તેણીને ચૈતન્ય પ્રાપ્ત થયું નથી, અને તે અત્યંત અવસ્થાને પામી છે તો જે પુરૂષ જાતે તે રત્નવતી નામની કન્યાને જીવાડશે, તેને રાજા પ્રતિપૂર્વક અર્ધરાજ્ય સહિત તે કન્યા પરણાવશે. ” તે સાંભળીને રત્નપાળ રાજાએ તે પડહુને સ્પર્શ કરી પોતાની પાસેની ઓષધિના રસ વડે તેણીને તત્કાળ સજ્જ કરી. સત્પુરૂષોની કળા પરને માટે જ હોય છે. ત્યારપછી તે રત્નપાળનું રૂપ, સૌભાગ્ય અને કળાદિક શુભોપી રંજિત થયેલા રાજાએ વિહાંબ કર્યા વિના જ તેને પોતાની પુત્રી પરણાવી, પછી રાજાએ જમાઈને પોતાનું અર્ધરાજ્ય આપ્યું. સત્પુરૂષો પોતાની પ્રતિજ્ઞા પાળવામાં લોભી થતા નથી. આ અવસરે રાજાના દૂતો ત્યાં આવ્યા, (તેઓ દરેક દેશોમાં ફરતા હોવાથી) તેઓએ રત્નપાળ રાજાને ઓળખી પોતાના રાજાને કહ્યું કે—“ હે દેવ ! આ જમાઈ તો પુરૂષથી જ મળી શકે છે. આ વિનયપાળ રાજાનો પુત્ર રત્નપાળ નામે રાજા છે, તે મોટા પરાક્રમનું સ્થાન છે, અને સર્વ રાજાઓનો અલંકાર છે. ” તે સાંભળીને હર્ષ પામેલો બળવાહન રાજા ‘ અહો ! જાણ્યા વિના પણ

પુત્રી ઉત્તમ સ્થાને દેવાઈ ' એમ ધારી ખુશી થયો. પછી રાત્રીએ જન્માઇને ફરીથી અત્યંત સત્કાર કર્યો, અને આદર પૂર્વક જૂદો આવાસ (મહેલ) આપીને તેને તેમાં રાખ્યો.

એકદા કોઈ ભાટે કહેલી શૃંગારસુંદરીની શીલસંપત્તિ સાંભળીને રત્નપાળ રાત્રી ખુશી થયો, અને જ્ય મંત્રી ૫૨ કોપ પામ્યો. તેથી તેણે પોતાનો પ્રથમથી સર્વ વૃત્તાંત રાત્રીને જણાવ્યો, એટલે તે સસરાએ પણ તેને પ્રયાણ કરવાની રત્ન આપી. પછી ચતુરંગ સેનાથી પરિવરેલો રત્નપાળ રાત્રી રત્નવતી પ્રિયા સહિત પોતાના નગર તરફ ઉત્સુકતા પૂર્વક ચાલ્યો. માર્ગમાં કોઈ મોટા અરણ્યમાં સૈન્યનો પડાવ નાંખીને રહ્યો હતો. ત્યાં તેણે રાત્રીને સમયે દૂર સ્થાનથી આવતો કણ્ડને અમૃત સમાન ગીતનો સ્વર સાંભળ્યો તરત જ તે શય્યામાંથી ઉભો થયો, અને ' મધ્ય રાત્રીએ આ સ્વર ક્યાંથી અને કોનો છે ? ' એમ વિચારી કૌતુકથી એકલો જ હાથમાં ખડ્ગ ધારણ કરી તે શબ્દને અનુસારે ત્યાં ગયો, તો દૃષ્ટિને પ્રસન્ન કરનાર અરિહંતનો પ્રાસાદ ભેદ હર્ષથી જેટલામાં તે તેમાં પ્રવેશ કરવા લાગ્યો, તેટલામાં વીજળીની જેવી પ્રકાશવાળી કોઈ વિદ્યાધરી સખીએ સહિત વિમાનમાં ઘેસી આકાશમાં ઉડી ગઈ. ' આ કોણ હશે ? ' એમ વિચારી મનમાં વિસ્મય પાગી તેણે તેમાં પ્રવેશ કર્યો, તેમાં રહેલી આદિનાથની સુવર્ણમય પ્રતિમાને વંદના કરી, તે પ્રતિમાને ભેદ ભેદને તેણે પોતાનાં નેત્રો પવિત્ર કર્યાં, સ્તુતિ કરી કરીને વાણી પવિત્ર કરી, અને ધ્યાન કરી કરીને મન પવિત્ર કર્યું. ત્યારપછી તેની જગતીમાં (ફરતીમાં) તે ભમવા લાગ્યો, અને ચોતરફની અદ્ભુત રમણીયતા જોવા લાગ્યો. તેવામાં કોઈ ઠેકાણે સૌભાગ્યમંજરીના નામના ચિન્હવાળું એક વલય (કંકણ) પડેલું તેના જોવામાં આવ્યું, તેની રત્નની કાંતિથી આકાશ પ્રકાશમાન દેખાતું હતું. તે વલય તેણે લઈ લીધું. પછી રાત્રી પ્રભાત રૂપ થયે તે પોતાના સૈન્યમાં આવ્યો. ત્યાંથી પ્રયાણ કરી અનુક્રમે સૈન્ય સહિત તે પાટલીપુરની નજીક આવો પહોંચ્યો. તેને આવતો સાંભળી જ્ય રાત્રી ગર્વથી સમગ્ર સૈન્ય તૈયાર કરી તેની સામે લડવા

ચાલ્યો. તે બન્નેના સૈન્યમાં કોઈ ઠેકાણે ખર્જ ખર્જ વડે કોઈ ઠેકાણે ભાલે ભાલે તથા કોઈ ઠેકાણે બાણ બાણવડે યુદ્ધ શરૂ થયું. તેમાં જય રાજ્યે પોતાનું સૈન્ય ભગ્ન થયેલું જોઈ રત્નપાળના આખા સૈન્યમાં અવસ્થાપિની નિદ્રા મૂકી. તેનાથી બાણ મૂર્છા પામ્યા હોય અને બાણે વિષના આવેશને પામ્યા હોય તેમ સર્વે સૈનિકો ચેતના રહિત થઈ પૃથ્વી પર ઘૂર્ણિત થઈને પડ્યા. પરંતુ પુણ્યના ઉદ્ધયને પામેલા રત્નપાળ રાજાને તે નિદ્રા પરાભવ પમાડી શકી નહીં. હુદ્દ મંત્રો પુણ્ય રહિત જીવેને વિષે સમર્થ થાય છે, પણ બીજા પુણ્યશાળી ઉપર અસર કરી શકતા નથી. રત્નપાળ રાજા પોતાનું સમગ્ર સૈન્ય ચેતન્ય રહિત જોઈ ક્ષણવાર ચિંતાતુર થયો, અને હવે શું કરવું? એવા વિચારથી આકુળ વ્યાકુળ થયો. આ અવસરે તેણે સેવા કરેલો શ્રાવક કે જે દેવ થયો હતો, તેણે અવધિજ્ઞાન વડે રાજાની આપત્તિ જોઈ, અને તે તત્કાળ ભાં આપ્યો. તે દેવે સર્વની અવસ્થાપિની નિદ્રા હરી લીધી, તેથી તેઓ ઉત્સાહ સહિત યુદ્ધમાં તૈયાર થયા. રાજા પણ જમણા ઉત્સાહી થઈ તરવાર તરવાર વડે યુદ્ધ કરી શ્રી કૃષ્ણે કંસને હણ્યો હતો, તેમ તેણે શીખ્રપણે જયને હણ્યો. તે અધમ મંત્રી મરીને સાતમી નરકે ગયો. આવા કુકર્મીઓનું સ્થાન નરકમાં જ હોય છે. બીજા મંત્રીઓ, સામંતો અને પત્તિઓ વિગેરે સર્વે પોતાના પૂર્વના સેવકોએ વિદ્યાના મુખવાળા થઈ વારંવાર ખમાવી ખમાવીને વિનય પૂર્વક રાજાને નમસ્કાર કર્યા. પછી તે દેવે પ્રત્યક્ષ થઈ રાજાને કહ્યું કે—“હે રાજા! તેં જે શ્રાવકની સેવા કરી હતી, તે જ હું દેવ થયેલો છું. પરદેશમાં માંદો થયેલો હું જે આ સંપત્તિ પામ્યો છું, તે મારી બાહ્ય અને આજ્યંતર ચિકિત્સા કરનાર તારો જ પ્રભાવ છે. તને સહાય કરવાની ઈચ્છાથી હું અહીં આપ્યો છું, અને તારા સૈન્યની અવસ્થાપિની નિદ્રાનું હરણુ વિગેરે મેં કર્યું છે. હું તારા સેંકડો ઉપકાર કરું, તોપણ તારા ઋણથી મુક્ત થઈ શકું તેમ નથી. કારણ કે ધર્મનો ઉપકાર કરનાર પુરૂષનો બદલો વહી શકતો નથી. હે રાજા! તારા સામ્રાજ્યને તું અલંકૃત કર, તારી પ્રજાને તું પ્રસન્ન કર, અને હું પણ તેમાં કાંઈક યથાશક્તિ તારી ભક્તિ કરું.”

તે સાંભળી તે દેવની સમૃદ્ધિ જોવાથી, તેના આગમનથી અને તેણે કરેલી ભક્તિથી રાજા અંતઃકરણમાં આનંદ પામ્યો, અને નગર તરફ આપ્યો. તે વખતે દેવે રાજાને માથે તેનું આખું સૈન્ય ઢંકાઈ ભય તેટલું મોટું છત્ર ધારણ કર્યું, અને પડખે આમરોની શ્રેણી વીંજવા લાગ્યો, આગળ સંવર્તક વાયુ વિકુર્વીને કંટકાદિંક ફર કરતો હતો, સુગંધિ જળ છાંટીને ચોતરફથી રજાને શાંત કરતો હતો, પંચરંગી પુષ્પોના સમૂહ વડે પૃથ્વીને ઢાંકી દીધી હતી, આગળ સેંકડો ધ્વજો ચલાવતો હતો, તથા “આ રાજાની આજ્ઞાની જે અવજ્ઞા કરશે તે પોતાની મેળે જ પ્રલય પામશે, અને તેની સેવા કરનાર મોટી સમૃદ્ધિથી વૃદ્ધિ પામશે.” આવી આકાશવાણી સહિત આકાશમાં દેવદંડુલિ વગાડતો હતો, તથા આગળ દિવ્ય સંગીતને કરતો હતો. આ રીતે તેણે પુર પ્રવેશનો ઉત્સવ કર્યો. રાજા મહેલમાં ગયો, ત્યારે જેમ મેઘ જળધારાને વરસાવે તેમ તેણે હર્ષથી સેંકડો સુવર્ણની કોટિની વૃષ્ટિ કરી. પછી “ફરીથી વખતસર આવીને તારો ઉપકાર હું કરીશ.” એમ રાજાને કહી તે દેવ સ્વર્ગે ગયો. પછી ઈંદ્રની જેવા પરાક્રમી રાજાએ સિંહાસન પર બેસી સમગ્ર લોકને ચોચાત્તા પ્રમાણે પ્રિય આલાપ વડે પ્રસન્ન કર્યા. પછી શૃંગારસુંદરીનાં શુભસમૂહથી હર્ષ પામેલા રાજાએ તેને પારણું કરાવી પટ્ટરાણી બનાવી. આ રીતે તેણે ચિરકાળ સુખી ફરીથી પોતાનું મોટું રાજ્ય પાલન કર્યું. ચંદ્રની જેમ સુવૃત્ત^૧ પુરૂષ ગયેલી લક્ષ્મીને પણ ફરીથી મેળવે છે.

એકદા સુધર્મા સભામાં ઈંદ્રની જેમ પોતાની સભામાં રત્નપાળ રાજા બેઠો હતો, તે વખતે ઉદાનપાળે આવી તેને વિશ્વસિ કરી કે—
“હે દેવ ! જાણે સાક્ષાત્ યમરાજ હોય એવો કોઈ પ્રચંડ વનનો હાથી મહોન્મત્ત થઈને પોતાની ભયંકર સૂંઢવડે ઉદાનમાં ઉપદ્રવ કરે છે.” તે સાંભળીને રાજાનું મુખ કોપથી કંપવા લાગ્યું, તરત જ તે અશ્વ ઉપર આરૂઢ થઈ અદ્ય પરિવાર સહિત તે વનમાં ગયો. ત્યાં અશ્વ ઉપરથી નીચે ઉતરી રાજાએ ધૈર્યવડે તે હાથીની તર્જના

કરી કે—“ હે કુષ્ઠ મહવાળા ! અમારા આ ઉદાનને કેમ વૃથા ઉખેડી નાંખે છે ? જો તારામાં કંઈ પણ શૂરવીરતા હોય તો મારી સાથે યુદ્ધ કર. ” આ પ્રમાણે રાજાનો તિરસ્કાર પામેલો હાથી ક્રોધથી ઉદ્ભવ થઈ રાજા તરફ દોડ્યો. હાથીને શિક્ષા આપવામાં નિપુણ તે રાજાએ ક્ષણવાર તો તેને કીડા કરાવી, અને પછી વેગથી તે મોટા હાથી ઉપર રાજા જેટલામાં ચડ્યો, તેટલામાં તે હાથી રાજાને લઈને આકાશમાં ઉડ્યો, અને સર્વ લોકો જોતાં છતાં તે ચક્ષુને અદૃશ્ય થયો. “ આ હાથી મને ઘીજા દીપમાં ન લઈ જાઓ. ” એમ શંકા થવાથી તે રાજાએ માર્ગમાં કોઈ સરોવર જોયું, તેમાં ઝંપાંપાત કર્યો. પોતાના હાથવડે તે સરોવરને તરી તેને કાંઠે આવી રાજા ચોતરફ જોવા લાગ્યો, તેટલામાં તેના કાંઠાની પૃષ્ઠીનું ભૂષણ સમાન એક ત્રણ માળનો દિવ્ય મહેલ જોયો. કૌતુક ઉત્પન્ન થવાથી તે રાજા તેના ઉપર ચડ્યો, તો એક મનોહર પર્યંક ઉપર બે રાખના ઢગલા જોયા, તથા ત્યાં એક શીંકા ઉપર લટકાવેલું રસનું મોડું તુંબડું જોઈ કૌતુક જોવાની ઇચ્છાથી ઉત્કંઠા પૂર્વક તે તેણે હાથવડે ગ્રહણ કર્યું. સં-ભ્રમથી (ભયથી) ગ્રહણ કરતાં તે તુંબડામાંથી રસના બિંદુ નીચે રાખમાં પડ્યા કે તરતજ તે બન્ને રાખના ઢગલા બે દિવ્ય કન્યા રૂપે થયા. “ અહો ! આ રસનું મહાત્મ્ય અચિંત્ય છે. આ બે સ્ત્રીઓ કૌણ હશે ? ” એમ વિચારી વિસ્મયથી વિકસ્વર થયેલા રાજાએ તે સ્ત્રીઓને પૂછ્યું કે—“ તમે કૌણ છો ? આ મહેલ અહીં શાથી છે ? અને આ અદ્ભુત રસનું તુંબડું ક્યાંથી ? ” આ પ્રમાણે રાજાની વાણી સાંભળી આનંદ પામેલી તે કન્યાઓમાંથી મોટી કન્યા તેની પાસે બોલી કે—“ મહાબળ નામના વિદ્યાધર રાજાની અમે પુત્રીઓ છીએ. માડું નામ પત્રવહ્ની છે, અને આ મારી નાની બેનતું નામ મોહવહ્ની છે, એકદા અમે મહેલના ગવાક્ષમાં બેઠી હતી, તે વખતે એક માતંગ નામના વિદ્યાધરે અમને પરણવાની ઇચ્છાથી કોઈ ન જાણે તેમ અમારું હરણ કર્યું. પછી અમને અહીં આ શૂન્ય અરણ્ય-માં લાવી તે ખેચરે તત્કાળ વિદ્યાથી આ મનોહર મહેલ રચી અમને અહીં રાખી, તે ખેચર કોઈ ઠેકાણે જવાને ઇચ્છે છે, તે વખતે અમને પોતાની વિદ્યાથી ભરમ રૂપ કરે છે, અને જ્યારે પાછો આવે છે,

ત્યારે આ તુંબડાના રસવડે અમને જીવતી કરે છે. તે હમણાં અમને ભસ્મરૂપ કરીને કોઈ સ્થાને ગયો છે, તે વિવાહની સામગ્રી લઈને હમણાં જ પાછો આવવાનો છે. વળી તમે આકૃતિ અને પ્રકૃતિ નોતાં ઉત્તમ પુરૂષ છે એમ તર્ક થાય છે, તો માતંગથી પણ માતંગ (ચંડાળથી પણ ચંડાળ) જેવા તે માતંગથી અમને છોડાવો. ” તે સાંભળીને રાજા પણ તેમની મધુર વાણીથી અને પૂર્વભવના રોહથી તેમને વિષે અનુરક્ત થયો, અને તેથી જેટલામાં તેમની પ્રત્યે કાંઈક ધૈર્ય સહિત બોલે છે, તેટલામાં તે કન્યાઓ સાથે પરજીવાની ઉત્કંઠાવાળો તે ખેચર હાથમાં પાશ્વિશહસુ કરવાની સામગ્રી લઈને આવ્યો. તે વખતે તેજ ગજેદ્રે કોઈ પણ ઠેકાણેથી અકસ્માત્ આવી પોતાના શુંડાદંડ વડે તે ખેચરને તત્કાળ દડાની જેમ આકાશમાં ઉછાળ્યો, અને આકાશથી પડતા તેને તીક્ષ્ણ દાંતે પકડી તેના કંકડા કરી દિશાઓનું અગિદાન રૂપ કર્યો. પાપકર્મ કરનારાઓનું મૃત્યુ એવી જ રીતે થાય છે. પછી તરત જ વીજળીના ઉદ્યોતની જેમ તે હાથી અદૃશ્ય થયો. તે નોંધ વિદ્યાધરીઓ તથા રાજા પણ આશ્ચર્ય પામ્યા. આ અવસરે પોતાની પુત્રીઓની શોધ માટે પૃથ્વીપર ફરતો તે મહાબલ વિદ્યાધર રાજા ત્યાં અકસ્માત્ આવી ચડ્યો. તે પોતાના પિતાને નોંધ કન્યાઓ હર્ષ પામી, પ્રણામ કરી બોલી કે—“ ભસ્મરૂપ કરેલી અમને આ મહા પુરૂષે જીવાડી છે, તથા તે માતંગ વિદ્યાધરને હમણાં જ કોઈ માતંગે (હાથીએ) આવી હણ્યો છે. ” તે સાંભળી હર્ષિત થયેલા વિદ્યાધર રાજાએ રત્નપાળને કહ્યું કે—“ વૈતાલ્ય પર્વતની દક્ષિણ શ્રેણિમાં રત્નસાર નામના નગરનો સ્વામી હું મહાબલ નામનો ખેચર આ પુત્રીઓનો પિતા છું. મેં એક વખત કોઈ નિમિત્તિયાને પૂછ્યું કે—આ મારી પુત્રીઓનો પતિ કોણ થશે ? ત્યારે તેણે સ્પષ્ટ રીતે કહ્યું કે—માતંગ ખેચરે હરણ કરીને ભસ્મરૂપ બનાવેલી તમારી પુત્રીઓને અકસ્માત્ આવીને જે બુદ્ધિમાન જીવાડશે, અને જેની સહાય કરવા માટે કોઈ હાથી આવીને તે ખેચરને મારશે (હણશે), તે તમારી બે પુત્રીઓનો સ્વામી થશે, એમ જાણો. તે સમય વચન કન્યાઓના પુણ્યવડે

આજે સત્ય થયું. તો હે ઉત્તમ પુરૂષ ! મારા પર પ્રસન્ન થઈને મારું નગર જલદી પવિત્ર કરે, કે જેથી તમને બન્ને કન્યાઓ પરણાવી હું મારા હર્ષને પૂર્ણ કરું. ” આ અવસરે કોઈક દેવે પ્રગટ થઈને રાજાને કહ્યું કે—“ હે રાજા ! તે જ હું તારો મિત્ર શ્રાવકનો જીવ દેવ થયેલો છું, મેં જ મંત્રીની સાથે યુદ્ધમાં તને સહાય કરી હતી, હમણાં પણ હાથી થઈને તેના મિષવડે આ બે કન્યાની પ્રાપ્તિ કરાવવા માટે તને અહીં લાવ્યો છું, તથા તારા શત્રુને પણ મેં જ માર્યો છે. હે રાજા ! આ દિવ્ય રસથી ભરેલું તુંબડું પણ આદરપૂર્વક તું જ ગ્રહણ કર. આ તુંબડાનું વૃત્તાંત અફલુત છે, તે તું સાંભળ.—આ તુંબડું પામવા (મેલવવા) માટે તે માતાંગ વિદ્યાધરે ચોવીશ વર્ષ સુધી કંદ, મૂળ અને ફળનો આહાર કરી હૃંકર તપ કર્યો છે, હંમેશાં નીચું મુખ રાખીને (ઉધે મસ્તકે) બે પ્રહર સુધી મંત્રનું ધ્યાન ધર્યું છે, અને હંમેશાં મોટી મૂલ્યવાળી વસ્તુઓનો અગ્નિમાં હોમ કર્યો છે. આ પ્રમાણે આરાધન કરીને નાગેન્દ્ર પાસેથી તેણે આ રસ મેળવ્યો છે. તેનો પ્રભાવ ત્રણ લોકમાં પણ માથ નહીં તેટલો બધો છે. કેમકે આના એક બિંદુના પણ સ્પર્શથી કોટી પળ લોકો તરત જ ઉચી જાતનું સુવર્ણ થઈ જાય છે, આનાવડે અસાધ્ય વ્યાધિઓ પણ શાંતિ (નાશ) પામે છે, આ અઢારે જાતના દુષ્ટ કુષ્ઠના વ્યાધિને શીઘ્ર નાશ કરે છે; વિષાદિકથી મૂર્છા પામેલા જીવોને અમૃતની જેમ આ જીવાડે છે, આના સ્પર્શથી જ ભૂતાદિકની મોટી પીડાઓ નષ્ટ થાય છે, આના તિલકવડે કપાળમાં અલંકૃત કરાયેલો પુરૂષ યુદ્ધમાં દેવ અને દાનવોથી પણ પરાભવ પામતો નથી, તથા ચક્રવર્તીના નિધિની જેમ આનો સ્વ-પરના ઉપકાર માટે ઉપયોગ કર્યા છતાં પણ કદાપિ તે ક્ષીણ થતો નથી. તારા પુણ્યથી પ્રેરાયેલા મેં આ રસ તને જ આપ્યો છે, તે તપ વિના પણ તારા સર્વ મનોરથોની સિદ્ધિ કરશે. હે મિત્ર ! જાવજીવ પર્યંત આ રસનું જીવની જેમ તું રક્ષણ કરજે.” આ પ્રમાણે રત્નપાળને કહીને પછી તેણે મહાબલ રાજાને કહ્યું કે—“ભાગ્ય સૌભાગ્ય વિગેરે સર્વ પ્રકારના શુભોવડે અફલુત આ પાટલી-પુરનો સ્વામી રત્નપાળ નામે રાજા છે. આ અગણિત પુણ્યવડે જ

કન્યાના વર તરીકે મળી શકે છે.” આ પ્રમાણે કહીને રાજાને પ્રણામ કરી તે દેવ અદૃશ્ય થયો. પછી જ્યેષ્ઠેશ્વરે વિચાર્યું કે—“અહો ! આ રાજાના પુણ્યનો મહિમા લોકોત્તર છે. કેમકે તેને મુશ્કેલીથી સાધી શકાય તેવા કાર્યમાં દેવો સહાયકારક છે. ખરેખર મારાં પણ અપાર ભાગ્યો જાગે છે, કે જેથી આવો સર્વ ગુણોનો વિદ્યાતા જમાઈ મને મળ્યો.” આ પ્રમાણે વિચારી ચિત્તમાં આશ્ચર્ય પામતો જ્યેષ્ઠેશ્વર હર્ષથી તેને પોતાના વિમાનમાં બેસાડી પોતાના નગરમાં લઈ ગયો. પછી પવિત્ર દિવસે મોટા અગણ્ય ઉત્સવો પૂર્વક જેમ કામ-દેવને રતિ અને પ્રીતિ પરણાવે તેમ તે રત્નપાળ રાજાને પોતાની બે કન્યાઓ પરણાવી. પછી ત્યાં તે જ્યેષ્ઠેશ્વરે પ્રીતિથી કેટલાક દિવસ તેને રાખ્યો, અને તે શ્રેષ્ઠ રાજા તેમની સાથે દિવ્ય લોગો લોગવવા લાગ્યો.

એકદા જ્યેષ્ઠેશ્વર (મહાબળ) રત્નપાળ સહિત સક્ષામાં બેઠો હતો, તે વખતે કોઈ દૂતે આવી રાજાને પ્રણામ કરી વિરસિ કરી કે—“હ રાજા ! આ વૈતાલ્ય ઉપર ગગનવદલ્લભ નામનું નગર છે. તેમાં વદલ્લભ નામનો વિદ્યાધર રાજા છે, તેને હેમાંગદ નામે પુત્ર છે તે (હેમાંગદ) ને રૂપ લક્ષ્મીનું પાત્ર સમાન સૌભાગ્યમંજરી નામે પુત્રી છે. તે પુત્રીએ શ્રેષ્ઠ વરની ઇચ્છાથી કુળદેવીની સેવા કરી હતી, તેથી પ્રસન્ન થયેલી દેવીએ એકદા તેને દિવ્ય વલય આપ્યું હતું, અને કહ્યું હતું કે—આ વલયના પ્રભાવથી તારા સર્વ મનોરથ પૂર્ણ થશે. પછી કોઈ દિવસ રાત્રિએ અરણ્યમાં કોઈ જિનચૈત્યને વિષે તે જઈને હર્ષથી નૃત્ય કરતી હતી, તેવામાં ઉપયોગ નહીં રહેવાથી તેના હાથમાથી તે વલય પડી ગયું. તે જાણીને તે અત્યંત દુઃખ પામી, તેથી તે લોબન કરતી નહીં, પાણી પણ પીતી નહોતી, અને ભવનમાં કે વનમાં કોઈ પણ ઠેકાણે શાંતિ પામતી નહોતી. ત્યાર પછી ત્રિદાધરોએ ચોતરફ તે વલયની શોધ કરી, પરંતુ પડી ગયેલા ચિંતામણિ રત્નની જેમ તે કોઈ પણ

૧ રત્નપાળને કોઈ પર્વત ઉપર વિષહર ઔષધિ આપનાર જે પ્રથમ આવી ગયો છે તે.

કેકાણે પ્રાપ્ત થયું નહીં. ત્યારે તે કન્યાએ તે વલયની પ્રાપ્તિ થતાં સુધી લોજનનો ત્યાગ કર્યો, અને તેની ફરી પ્રાપ્તિ થવા માટે ફળનો આહાર કરી તે તપસ્વીની તપસ્યા કરવા લાગી. પછી રાજાએ એકદા કોઈ નિમિત્તિયાને પૂછ્યું, ત્યારે તેણે કહ્યું કે—“ તે વલયને ગ્રહણ કરનાર પુરૂષ આ કન્યાના સ્વયંવરમાં જાતે આવી તેને પરણશે.” હેમાંગદ રાજા અત્યંત હર્ષ પામ્યો, નિમિત્તિયાનો સત્કાર કરી રાજા આપી અને પછી ઉત્કંઠા પૂર્વક શીઘ્રપણે સ્વયંવર મંડપ કરાવ્યો. પછી સર્વ વિદ્યાધર રાજાઓને યોદ્ધાવવા માટે રાજાએ સેવકોને સર્વત્ર મોકલ્યા છે, અને હે સ્વામી ! તમને યોદ્ધાવવા માટે મને અહીં મોકલ્યો છે. તમારી સાથે વિશેષ પ્રીતિ હોવાથી તમારા આગમનને તે અત્યંત ઇચ્છે છે, માટે હે પ્રભુ ! ત્યાં આવીને મિત્રના હર્ષમાં વૃદ્ધિ કરો.” તે સાંભળીને મહાબળ અને રત્નપાળ પરિવાર સહિત હેમાંગદ વિદ્યાધરેન્દ્રના નગરમાં ગયા, બીજા પણુ ખેચરેશ્વરે ત્યાં શીઘ્રપણે આવ્યા, તે સર્વેનો યોગ્યતા પ્રમાણે હેમાંગદે સત્કાર કર્યો, ત્યાર પછી શુભ દિવસે સ્વયંવર મંડપમાં ઉંચા માંચાઓ ઉપર સર્વે રાજાઓને તેમની મોટાઇના અનુક્રમે બેસાડ્યા. પછી વાજિંત્રોના નાદપૂર્વક સર્વ અંગે વિભૂષિત કરેલી કન્યાને રાજાએ સુખાસનમાં બેસાડી ત્યાં મંડપમાં યોદ્ધાવી. પછી રાજાએ તેને આજ્ઞા આપી કે—“ હે પુત્રી ! આ સર્વ રાજાઓ તને વરવા માટે આવેલા છે, તું તારી ઇચ્છા પ્રમાણે ગમે તેને વર.” ત્યારપછી રાજાની આજ્ઞાથી નિપુણ પ્રતીહારી દરેક રાજાને દેખાડી તેનું વર્ણન કરવા લાગી. તેમને જોતી જોતી તે કન્યા મંડપમાં ચાલી; પરંતુ તે કન્યા રાજાઓની ક્રાંતિ, સુખ, વશસ્થળ, નેત્ર, મસ્તક, સુગટ, વેષ, નખની ક્રાંતિ, શણગાર કે આકૃતિ કાંઈ પણ જોતી નહોતી; માત્ર વારંવાર વલયના ભૂષણ રૂપ હાથને જ જોતી હતી. તે વલય રહિત હાથને જોતી જોતી સૌભાગ્ય વડે કામદેવને પણ પરાભવ કરનાર તેમને જાણે દુર્ભાગી હોય તેમ તણને આગળ ચાલી. છેવટ વલયવડે હાથને શોભાવનાર તથા નેત્રને આનંદ આપનાર રત્નપાળને જોઈ તે કન્યા અત્યંત હર્ષ પામી ત્યાં જ ઉત્સુકતાથી ઉભી રહી. પરંતુ પ્રતીહારીએ તેને પૂર્વે કોઈ પણ વખત જોયો ન હોવાથી યોગ્યથો નહીં,

તેથી તેના અફસુત અરિત્રને કાંઈ પણ વિશેષ કરીને પ્રગટ કરી શકી નહીં. તોપણ શંખની જેવા કંઠવાળી તે કન્યાએ તેના જ કંઠમાં વરમાળા આરોપણ કરી. કારણ કે સ્વયંવરા કન્યાઓને પોતાના મનની રૂચિ (ઇચ્છા) જ પ્રમાણ હોય છે. પોતાની કન્યાએ વરેલા રત્નપાળને વારંવાર જોઈ હેમાંગદે પોતાના મિત્રને ઓળખ્યો તેથી તે અત્યંત હર્ષ પામ્યો. પરંતુ બીજા મહાબળવાન સર્વ વિદ્યાધર રાજાઓ કોપ પામ્યા, કે ‘અમે વિદ્યાધરેંદ્રો છતાં પૃથ્વી પર આલનાર મનુષ્ય કેમ વસાય ? જો કે મુગ્ધપણને લીધે આ અજ્ઞાની કન્યા તેને વરી છે, તો પણ તે ભૂમિચર તેણીનું પાણિગ્રહણ કરશે તો અમે તેને સહન કરશું નહીં-જોઈ શકશું નહીં. ’ આ પ્રમાણે બોલતા તેઓ સર્વે એકઠા થયા, અને રત્નપાળ રાજાની સાથે યુદ્ધ કરવા સૈન્ય સહિત તૈયાર થયા તે જોઈ રત્નપાળ રાજાએ પણ પોતાના કપાળ ઉપર તે રસનું તિલક કચું, અને હિંચું આયુધ કરી તેમની સામે લડવા ઉભો થયો. પછી તે મહા શૂરવીર રત્નપાળે એવી રીતે હાથ ચાલાકી વાપરી કે જેથી તે સમગ્ર વિદ્યાધરો કાગડાની જેમ જૂદી જૂદી દિશામાં નાસી ગયા, પછી રત્નપાળ રાજાની આજ્ઞા સ્વીકારીને તે સર્વે વિદ્યાધરોએ એકઠા થઈ તે કન્યા તેની સાથે મોટા ઉત્સવ પૂર્વક પરણાવી. રત્નપાળ રાજાને હસ્ત મેળાપના ઉત્સવમાં હેમાંગદ રાજાએ હર્ષથી રોહિણી વિગેરે મહા વિદ્યાઓ આપી. હેમાંગદે તેને સહાય કરી, તેથી તેણે વિધિપૂર્વક સર્વ વિદ્યાઓ સાધી લીધી. ધર્મિષ્ઠ પુરુષોને અસાધ્ય શું છે ? પછી બન્ને શ્રેણિમાં રહેલા સર્વ વિદ્યાધરો મોટા મોટા પ્રાણી હાથમાં લઈને ચક્રવર્તીની જેમ રત્નપાળને સેવવા લાગ્યા (લેટ આપવા લાગ્યા). ત્યારપછી નવી પરણેલી સ્ત્રીઓ સહિત તે રત્નપાળ વિમાનમાં આરૂઢ થયો, અને વિદ્યાધરોની સેનાના સમૂહવડે વીંટાયેલો તે પોતાની નજરીમાં ગયો.

ત્રણ ખંડના સામ્રાજ્યને અખંડ રીતે પાળતો અને હાતારોનો મુગટ સમાન તે રત્નપાળ રાજા આ પ્રમાણે દાન દેતો હતો. સત્યવાણીના વ્રતમાં રહેલો તે રાજા હંમેશાં જિનપ્રાસાદ, જિનગિંબ વિગેરે સાત શ્વેત્રોમાં ત્રીશ કોટી સુવર્ણનો વ્યય કરતો હતો, અરિ-

હું ત વિગેરેના ગુણસમૂહની સ્તુતિ કરનારા ચાચકોને તે હંમેશાં બે કોટી સુવર્ણનું દાન કરી પ્રસન્ન કરતો હતો, આપત્તિમાં આવેલા દિનાદિકનો ઉદ્ધાર કરવામાં તે કયાળુ રાજા હંમેશાં દશ કોટી સુવર્ણનો વ્યય કરતો હતો, અહો ! તેનું દાતારપણ કેવું અદ્ભુત છે ? જે પુરૂષ અપૂર્વ અને અદ્ભુત કાવ્ય (સ્લોક) અથવા કથા કહે-સંભળાવે, તો તે દરેકને તેટલા (દશદશ) કોટી સુવર્ણનું દાન હંમેશાં આપતો હતો (કુલ વીશ કોટી થયા) હાથી, ઘોડા, પત્તિ, સામંત અને અંતઃપુર વિગેરે ધરના ખર્ચમાં તેને હંમેશાં આઠગ્રીશ કોટી દ્રવ્યનો વ્યય થતો હતો; આ પ્રમાણે રસના પ્રભાવથી હંમેશાં સો કોટી દ્રવ્ય ઉત્પન્ન કરીને તેટલો ખર્ચ કરીને તે રાજા ચક્રવર્તીને પણ ઉલ્લંઘન કરતો હતો.

આવા અવસરે તે નગરમાં કોઈ જુગારી રહેતો હતો, તેની બુદ્ધિને કોઈ પરાભવ કરી શકતું નહીં, તે હંમેશાં જુગારના અખાડામાં લાખ દ્રવ્યની હારજીત કરતો હતો. તેમાં છેવટ સાચકાળે તેની પાસે એક રૂપિયાનો ત્રીજો ભાગ જ બાકી રહેતો હતો, પરિમિત ઘઉંનો આટો વેચાતો લઈ કુંભારના નિભાડા પાસે જઈ તેની ચૈટલી પકાવતો હતો. પછી રાત્રિએ ચૂંડીકા દેવીના મંદિરમાં જઈ તેની મૂર્તિના ખભા ઉપર પગ મૂકી હીવાના તેલવડે તે ચૈટલી ચોપડીને તે નિઃશકપણે ખાતો હતો. તે જોઈ કોપ પામેલી દેવીએ એકદા તેને બીવશવવાનો વિચાર કર્યો, તેથી તેણે સર્પજીના જેવી ભયંકર જીભા સુખમાંથી બહાર કાઢી ત્યારે તે જુગારીએ નિઃશંક પણે તેના સુખમાં ચૈટલીનો કંકડો આપ્યો. તે દેવીએ માથાવડે ખાધો, અને ફરીથી જીભા બહાર કાઢી, તે વેળે “અરે રાંઠ ચંદ્રિકા ! મારી ચૈટલી ખાવામાં લુબ્ધ થઈ છે ? ” એમ આક્રોશ કરતો તે જુગારી ક્રોધથી તેણીના સુખમાં ચૂંક્યો. તેથી ખેદ પામેલી દેવી “હુદના ચૂંકથી એંઠી-અપવિત્ર થયેલી જીભને હવે હું સુખમાં પછી શી રીતે નાખું ? ” એમ વિચારી તેજ સ્થિતિએ રહી, પ્રાંતઃ કાળે દેવોને તેવા પ્રકારની ભેડને ‘ આ કાંઈ ઉત્પાત છે ’ એમ

શંકા પામી પુરજનો સેંકડો શાંતિક કર્મ કરવા-કરાવવા લાગ્યા, તોપણ દેવીએ પોતાની જિંહડા સુખમાં નાંખી નહીં. તેથી અત્યંત શંકાતુર થઈને લોકોએ આઘોષણ કરાવી કે—“ જે પુરૂષ આ ઉત્પાતને છેદશે, તે સો સોનામહોર પામશે. ” તે સાંભળીને તે હુદ્દે (નીકરે) શીઘ્ર પછે પકહનો સ્પર્શ કર્યો પછી તે જુગારી દેવીના મંદિરમાં ગયો, સર્વજનોને બહાર કાઢ્યા, અને પછી એક માટી શીલા ઉપાડી ઉદ્ધતપણે તેણે દેવીને કહ્યું કે— “ અરે ! પોતાના આત્માને પંડિત માનનારી ચંડી ! જિહ્વાને પાછી સુખમાં નાંખ, નહીં તો હમણાં આ પથ્થરવડે તારા સુખના સો કકડા કડં છું. ” તે સાંભળી તેને તેવો નિઃશૂક અને ધૃષ્ટ જોઈને દેવી અત્યંત શંકા પામી અને બીજી કોઈ ગતિ—ઉપાય નહીં હોવાથી તત્કાળ તેણીએ જિહ્વા સુખમાં લઈ લીધી. તે જોઈ ગામના લોકોએ હર્ષ પામી અંગી-કાર કરેલું દ્રવ્ય તેને આપ્યું. તે ધન તેજ દિવસે તે ધૂર્ત જુગારમાં સુખાવ્યું. પાછો તેજ પ્રમાણે તે રોટલી અને દીવાનું તેલ ખાવા લાગ્યો. કેમકે જે જેમાં લુપ્થહોય તે તેને મૂકવું અશક્ય હોય છે. તેથી દેવી તેના ઉપર અત્યંત ક્રોધ પામી, અને તેનો કાંઈ પણ અપકાર કરવાની તેની ઈચ્છા થઈ, પરંતુ અત્યંત સાહસિક તેની સન્સુખ વડે દૃષ્ટિથી જોવાને પણ તે શક્તિમાન થઈ નહીં. છેવટ દેવીએ ખેદ પામીને પોતાનો દીવાજ દિવ્ય શક્તિવડે મંદિરમાંથી બહાર કાઢ્યો. હાંકી ન શકાય તેવો કૂતરો પાસે આવે ત્યારે લોજન કરનાર લોજનની થાલીનેજ આધી મૂકે દે છે. તે જુગારી પણ તેની પાછળ દોડ્યો અને તેને કહ્યું કે— “ અરે દીવા ! ઉભો રહે, ક્યાં જાય છે ? જેમ કર્મ જીવની પીઠ છોડે નહીં, તેમ હું તારી પીઠ છોડીશ નહીં. ” ત્યારે દીવાએ જવાબ આપ્યો કે—“ અરે ધૂર્ત ! તું લુપ્તી રોટલી ખા. હું બીજા દ્વીપમાં જઈશ, પરંતુ તને તેલ નહીં આપું. ” ત્યારે ધૂર્ત પણ —બોલ્યો કે—“ ભલે બીજા દ્વીપમાં જા, કે સ્વર્ગમાં જા, કે પાતાળમાં જા. જ્યાં તું જઈશ, ત્યાં હું આવીશ, અને તારું તેલ લઈશ. ” ત્યારે દીવાએ ફરીથી તેને કહ્યું કે—“ દિવ્ય શક્તિવડે જતાં યુગને અંતે પણ તું મને પામી શકીશ નહીં, માટે પાછો કેમ વળતો નથી ? આ પ્રમાણે વિવાદ કરતો દેવની જેવો તે દીવો તેને દૂર અરણ્યમાં લઈ ગયો, અને

દિવસનો ઉદય થતાં તરફાળ પોતાની મેળેજ ધુભઈ ગયો. 'વેરીને સર્પની જેમ દૂર ફેંકી દીધો' એમ ધારીને દેવી હર્ષ પામી, અને ધૂર્ત શૂન્ય અરણ્યમાં જવાથી ખેદ પામ્યો. "દેવીએ મને છેતરીને અહીં અરણ્યમાં આણ્યો." એમ મનમાં વિચાર કરતો તે વનમાં પ્રમથ કરવા લાગ્યો. તેટલામાં કોઈ ઠેકાણે તેણે એક બળતો અગ્નિનો કુંડ જોયો. તે કુંડને કાઠે નવા ચૌવન વચવાળી અને દિવ્ય દાવણવાળી એ કન્યાઓને તથા દીન અને સમગ્ર અંગે હીન એક પુરૂષને જોયો. તેમને જોઈ ધૂર્તે પૂછ્યું કે—“તમે એ કોણ છો ? આ પુરૂષ કોણ છે ? અને આ કુંડ શા માટે છે ? આ પ્રમાણે તેના પૂછ્યા છતાં પણ તે કન્યાઓએ કાંઈ પણ જવાબ આપ્યો નહીં. તેથી આશ્ચર્ય પામેલા તેણે શીઘ્રપણે પોતાના નગરમાં પાછો આવી ફરકોટી દ્રવ્ય આપનાર રાજા પાસે તે અદ્ભુત વાત કહી. તે આંખળી રાજા પણ આશ્ચર્ય પામી તેને સાથે લઈને વનમાં ગયો. ત્યાં તેના કથા પ્રમાણે સર્વ જોઈને રાજાએ કન્યાઓને સ્નેહ પૂર્વક કહ્યું કે—“આ શૂન્ય વનમાં તમે એ કોણ છો ? અને આ અગ્નિનો કુંડ વિગેરે શું છે ? હું સર્વનું રક્ષણ કરવામાં સમર્થ રત્નપાળ નામનો રાજા છું.” આ પ્રમાણે તેના વચનથી તે બન્ને અત્યંત હર્ષ પામી. પછી તેમાંથી જે મોટી હતી તે રાજા પ્રત્યે બોલી કે—“અમારું આશ્ચર્ય કારક ચરિત્ર સંભળો. અને વિશ્વાવશુ નામના વિદ્યાધર રાજાની પુત્રીઓ છીએ. મારું નામ વિશ્વસેના છે. અને આ મારી નાની બેન ગંધર્વસેના નામની છે. અને યુવાવસ્થાને પામી, તો પણ અમને યોગ્ય વર મળ્યો નહીં, તેથી એકલા અમારા પિતાએ શ્રેષ્ઠ નિમિત્તિયાને પૂછ્યું, ત્યારે તે સ્પષ્ટ રીતે બોલ્યો કે—“એક શૂન્ય અરણ્યમાં અગ્નિ દેવતાએ અધિષ્ઠિત એક કુંડ કદો, અને તેમાં જવાળાના સમૂહથી વ્યાસ એવો અગ્નિ સ્વર્ગ ગાવેલો. તે અગ્નિ મંત્ર, તંત્ર, વિદ્યા, સિદ્ધિ, ઔષધિ કે બીજા કોઈ વડે પણ આંધી ચકાતો નથી. તે કુંડની અંદર જે આત્મિક શિરોમણિ પુરૂષ સ્નાન કરી અખંડિત શરીરવાળો જ બહાર નીકળશે, તે તમારી બન્ને કન્યાઓનો પતિ થશે, અને તે ચક્રવર્તી થશે.” તે આંખળીને અમારા પિતાએ પ્રસન્ન થઈ તેને પ્રીતિકાન આપી ખુશી કર્યો, અને અહીં આવી આ કંડાદિક કરી અમને અહીં રાખી

છે. અમને વરવા માટે સેંકડો શ્રેષ્ઠ યુવાનો અહીં આવી ગયા છે, પરંતુ તેમાંથી કોઈ પણ કદખાંત કાળના સૂર્યની જેમ આ કુંડની સન્સુષ પણ બોઈ શક્યો નથી. માત્ર આ એક વિદ્યાધર અમને પરણવાની ઇચ્છાથી આને વિષે અંપાપાત કરવા તૈયાર થયો. પરંતુ તેણે મનમાં શંકા કરી, તેથી કુંડની દેવીએ તેને આવો વિકળ અંગવાળો કરી દીધો છે. જેને કેવળ એક શ્રેષ્ઠ સત્વપ્રધાન (સાત્વિક) જ વૃત્તિ હોય, તેને અફલુત સંપત્તિઓ પ્રાપ્ત થાય છે, અને જેને બીકણપણાને લીધે કાંઈપણ શંકા થાય, તો તેને પગલે પગલે વિપત્તિ પ્રાપ્ત થાય છે.” તે સાંભળીને મનમાં આશ્ચર્ય પામેલા, અત્યંત ધૈર્યવાળા, સાત્વિક જનોમાં શિરોમણિ અને હૃદયમાં જરા પણ કંપરહિત તે રાજાએ તે કુંડમાં અંપાપાત કર્યો. તરત જ અભિનો કુંડ અમૃતનો કુંડ થઈ ગયો, અને રાજાનું શરીર વજ્ર જેવું થયું, સત્વના પ્રસાદથી તત્કાળ શી શી અફલુત વસ્તુ પ્રાપ્ત થતી નથી ? ત્યાર પછી તે વૃત્તાંત સેવકો પાસેથી સાંભળીને તત્કાળ વિશ્વાવસુ વિદ્યાધર રાજા મોટા પરિવાર સહિત ત્યાં આવ્યો. તે રાજાને પ્રથમ વિદ્યાધરીઓનો પતિ થયેલો હોવાથી ઝોળાખચો, અને તેથી તેનું અત્યંત સાત્વિકપણું બાણી તે વિદ્યાધર રાજા વિશેષ હર્ષ પામ્યો. પછી વિદ્યાના બળથી તત્કાળ સર્વ સામગ્રી તૈયાર કરી ત્યાંજ મોટા ઉત્સવ પૂર્વક બન્ને પુત્રી સાથે તેણે તેને પરણાવ્યો. પછી રત્નપાળ રાજા બન્ને પ્રિયા સહિત વિમાનપર આરૂઢ થઈ વિદ્યાધરોના સમૂહ સહિત પોતાની નગરીમાં ગયો. પછી રાજાએ તે જુગારીને દંડનું બમણું એટલે વીશ કોટી દ્રવ્ય આપી ઘૂતના વ્યસનનો ત્યાગ કરાવી ધર્મ માર્ગમાં પ્રવર્તાવી નગરનું શ્રેષ્ઠ પદ આપ્યું. પછી વિશ્વાવસુ વિગેરે વિદ્યાધરોના સત્કાર કરી તેમને રાજા આપી એક છત્રવાળા રાજ્યનું પાલન કરવા લાગ્યો.

એકદા ગ્રીષ્મ ઋતુને સમયે રત્નપાળ રાજા ગંગા નદીમાં પોતે જ કીડા કરવાની ઇચ્છાથી નાવમાં આરૂઢ થયો. તેટલામાં અકસ્માત પ્રચંડ વાયુના અપાટાથી પ્રેરાઈને તે નાવા કોધેથી વ્યાકુળ થયેલી સ્ત્રીની જેમ વેગથી ચાલવા લાગી. આઠે માંગે જતી કુલટા સ્ત્રીને જેમ તેના બંધુઓ રોકી ન શકે તેમ ઉન્માર્ગે જતી તે

નાવાને મહા બળવાન સુલટો તથા પાણીમાં તરનારા બલાસીઓ પણુ રોકવા સમર્થ થયા નહીં. ‘ આ શું ? ’ એમ બ્રાંતિ પામેલો રાજા નદીના બન્ને કાંઠાપર રહેલા ગામ નગરાદિકને બાણે કુંભારના ચક્ર ઉપર ચડાવ્યા હોય તેમ ભમતા જોવા લાગ્યો. પ્રચંડ વેગથી જતી તે નાવા બે ઘડીમાં તો પૂર્વ સમુદ્રને કંઠે જઈ પહોંચી, અને ત્યાંજ તે પોતાની મેળે સ્થિર થઈ. પછી રાજા નાવમાંથી ઉતરીને કાંઠાના વનમાં આવી વિશ્રાંતિ લેવા બેઠો. તેટલામાં ત્યાં અકસ્માત્ કોઈ પુરૂષ આવ્યો. તેણે રાજાને પ્રણામ કરી કહ્યું કે— સ્વર્ગની જેવો આ પૂર્વ દેશ કહેવાય છે. તેના અલંકારરૂપ આ દેવનગરીના જેવી રત્નપુરી નામની નગરી છે. તેમાં સર્વ શત્રુઓને ત્રાસ પમાડનાર રત્નસેન નામે રાજા છે. તે આખી પૂર્વ દિશાના મોટા રાજ્યને લોગવે છે, તે વીશ કરોડ ગામોનો સ્વામી છે, અગ્યાર લાખ હાથીઓનો અધિપતિ છે, દશ લાખ ઘોડાનો સ્વામી છે, મોટા વીશ લાખ રથોનો અધીશ્વર છે, તથા વીશ કરોડ પતિઓને દષ્ટિવટેજ આજ્ઞા કરનાર છે. પરંતુ તેને પુત્ર નહીં હોવાથી તે પોતાના સર્વ રાજ્યને શૂન્ય માનતો હતો. તે રાજાને પોતાની કાંતિવટે કનકનો (સુવર્ણનો) પરાક્ષવ કરનાર કનકાવળી નામની પ્રિયા છે. તેણીએ એકદા અફળુત સૌભાગ્યવાળી બે કન્યાઓને જન્મ આપ્યો. તેમાં મોટીનું નામ કનકમંજરી છે, અને નાની ગુણુમંજરી નામની છે. અનુક્રમે નવા યૌવન રૂપી મેઘે તેમના રૂપવૃક્ષને વૃદ્ધિ પમાડ્યું. તેવામાં પૂર્વ જન્મના કુકર્મના ઉદયને લીધે મોટી કન્યાનું શરીર ગળતા કોઢવડે ફૂલિત થયું, અને નાની નેત્ર રહિત (અંધ) થઈ. રાજાએ વૈદ્યોના સમૂહોને બોલાવી બોલાવીને તે કન્યાઓના અપાર ઉપાયો કરાવ્યા છે; પરંતુ ઔષધ, લેપજ, ચૂર્ણ, અંજન, મંત્ર કે તંત્ર કોઈવડે પણ તેમને લેશ પણ શુણુ થયો નહીં. તેઓના શરીરમાં દુઃસહ વેદના થાય છે, તે પણ લેશ માત્ર શાંત થતી નથી. કુકર્મના વિપાકને વ્યર્થ કરવા કોણુ સમર્થ છે ? તેથી કરીને તે બન્ને કન્યાઓ અસહ્ય દુઃખને લીધે મૃત્યુને અંગીકાર કરવા તૈયાર થઈ. પ્રાચે કરીને સ્ત્રીઓ વિપત્તિમાં મરણને જ શરણુ કરે છે. તેના માખાપ પણ તેના

હુઃખના આવેશથી અત્યંત દુઃખી થયા, તેથી તેઓ પણ તેજ પ્રમાણે મૃત્યુનું શરણ કરવા તૈયાર થયા. કારણ કે મોહજ પ્રાણીઓને અધ કરનાર છે. ત્યારપછી મંત્રીઓએ વિચાર કરી રાજ્યની અધિષ્ઠાતા દેવીની સેવા કરી, ત્યારે તે દેવી પણ આકાશમાં રહીને સર્વ લોક સાંભળે તેમ સ્પષ્ટ રીતે બોલી કે—

“ વહાણમાં બેઠેલા પાટલીપુર નગરના રત્નપાળ નામે શ્રેષ્ઠ રાજાને હું પ્રાતઃકાળે સસુદ્રને કાંઠે લાવીશ તે રાજા બન્ને કન્યાઓને સાંભળ કરશે. ” એમ કહીને દેવી અદૃશ્ય થઈ. તે સાંભળી રાજા વિગેરે સર્વે અત્યંત આનંદ પામ્યા. હે દેવ ! દેવીના સહાયથી તમારું અહીં આગમન થયું છે. અહીંથી તમારું નગર પાંચસો ચોજન દૂર છે. હે દેવ ! અમારા રાજાની આજ્ઞાથી હું તમારી પાસે વહેલો આવ્યો છું, અને તે રાજા પણ દેવીના આ દેશથી હમણાં જ મોટા પરિવાર સહિત આવે છે. ” આ પ્રમાણે તે પુરૂષ વાત કરતો હતો, તેટલામાં અમાત્યો, સામંતો અને પત્તિઓ વિગેરે પરિવાર સહિત રત્નસેન રાજા વાગ્ગિત્રવડે આકાશને શબ્દમય કરતો ત્યાં આવી પહોંચ્યો. રત્નપાળ રાજાને જોઈ આનંદ પામી રનેહપૂર્વક તેણે તેને નમસ્કાર કર્યો, અને પછી મનુષ્યોને આશ્ચર્ય પમાડનાર મોટા ઉત્સવ પૂર્વક તેને પુર પ્રવેશ કરાવ્યો. પછી અશન, પાન વિગેરે વડે તેનું સન્માન કરી રત્નસેન રાજાએ રત્નપાળ પાસે પ્રાર્થના કરી કે—“ હે સ્વામી ! આ બે કન્યાઓને સાંભળ કરે. કારણ કે અમને દેવીએ તેવો આદેશ આપેલો છે. ” તે સાંભળી રત્નપાળ રાજાએ પોતાના બાબુબંધમાં રાખેલા તે રસવડે કોઢથી દૂધણુ પામેલી કન્યાના કપાળમાં તિલક કર્યું. તરત જ ઋણુતાથી દુર્જનતાની જેમ અને ઉદારતાથી અપયશની જેમ તે રસના પ્રભાવથી તેણીનો દુષ્ટ કુષ્ટ રોગ નષ્ટ થયો, અને હાવાનળથી બળેલી વેલડી જેમ નવી વૃદ્ધિતા જળના સંબંધથી અધિક શોભાવાળી થાય, તેમ તેણીની રૂપલક્ષ્મી પ્રથમના કરતાં અધિક મનોહર થઈ. પછી રાજાએ બીજી કન્યાનાં નેત્રોમાં તે રસ આંતર્યો, એટલે તત્કાળ તેણીની સમગ્ર વેદના શાંત થઈ

અને સૂર્યનો ઉદય થતાં કમળની જેમ તેણીનાં નેત્રો વિકસ્વર થયાં, તથા દિવસે પણ આકાશમાં રહેલા તારાઓને ભેધ શકે એવાં સ્પર્શ (તેજસ્વી) થયાં. ત્યારપછી રત્નસેન રાજા વિગેરે અત્યંત હર્ષ પામી રત્નપાળ રાજાને કહેવા લાગ્યા કે—“ હે સ્વામી ! જેમ તમે આ કન્યાઓને સાજી કરીને અમારો દુઃખસાગરમાંથી ઉદ્ધાર કર્યો, તેમ હવે તેઓનું પાણિગ્રહણ કરીને અમારો ચિંતા સમુદ્રમાંથી પણ ઉદ્ધાર કરો, કે જેથી સ્વસ્થ થયેલા અમે સ્વાર્થ (આત્મહિત) સાધવા સાવધાન થઈએ. ” આ પ્રમાણે તેમની પ્રાર્થનાથી તેમણે જ કહેલા મોટા ઉત્સવપૂર્વક રત્નપાળ રાજાએ તે બંને કન્યાઓનું પાણિગ્રહણ કર્યું. જ્યાં પુણ્ય હોય, ત્યાં કંઈ કંઈ સંપદા ન હોય ? ત્યાર પછી પ્રથમથીજ પોતાની પુત્રીના વ્યાધિથી અલંગ (ઉત્કટ) વૈરાગ્ય પામેલો રત્નસેન રાજા શુદ્ધ ચિત્તે વિચાર કરવા લાગ્યો કે—“ લાખો વર્ષો વીતી ગયા છતાં પણ મને એક પણ પુત્ર પ્રાપ્ત થયો નહીં. હવે તેની આશા રાખવી પણ મારે યોગ્ય નથી. હવે તો વૃદ્ધાવસ્થા હોવાથી સારી રીતે ધર્મની સેવા કરવી જ યોગ્ય છે, પંડિતોએ વૃદ્ધાવસ્થામાં વિષયોની આસક્તિ રાખવી, તે કેવળ વિડંબના (રૂપ) જ છે. વળી રાજ્યનો ભાર ઉપાડવામાં ધુરંધર મને મારા પુણ્યથી આવો જમાઈ મળ્યો છે, તેથી તેના ઉપર રાજ્યનો ભાર મૂકી મારે સંયમ લેવો યોગ્ય છે. જેઓ વૃદ્ધાવસ્થાનું સુખ જોયા પહેલાં જ રજની જેમ રાજ્યનો ત્યાગ કરીને સંયમ રૂપી ઐશ્વર્યનો સ્વીકાર કરે છે, તે રાજાઓ જ ધન્ય છે. જેઓ આ શરીરની સહાયવડે મોક્ષરૂપ ફળવાળા તપને કરે છે, તેઓનું જ શરીર સફળ છે, એમાં કંઈ ગવાળા થયેલા રાજાએ હર્ષથી પોતાનું રાજ્ય રત્નપાળ જમાઈને આપ્યું, અને પોતે શ્રીગુરૂની સમીપે દીક્ષા ગ્રહણ કરી હંકર તપ કરી શ્રેષ્ઠ ગતિને (મોક્ષને) પામ્યો.

અહીં રત્નપાળ રાજા પુણ્યથી પ્રાપ્ત થયેલા રાજ્યનું પાલન કરતો બંને સ્ત્રીઓ સહિત કેટલોક કાળ ત્યાં જ રહ્યા. પછી તે રાજ્ય ઉપર મંત્રીને સ્થાપન કરી રત્નપાળ રાજાએ સ્વર્ગના

રાજ્યને ઈંદ્રની જેમ પોતાના સામ્રાજ્યને અલંકૃત કર્યું. આ રાજાને અનુક્રમે શૃંગાર સુંદરી ૧, રત્નવતી ૨, પત્રવદ્ધી ૩, મોહવદ્ધી ૪, સૌભાગ્યમંજરી ૫, દેવસેના ૬, ગંધર્વસેના ૭, કનકમંજરી ૮ અને શુભમંજરી ૯ એ નવ સ્ત્રીઓ થઈ. બાણે કે પૃથ્વીના નવ ખંડમાંથી ઉત્તમોત્તમ સૌંદર્યના યરમાણ્યો લઈને તેમને નિપજાવી હોય તેમ તેઓ શોભતી હતી. તે રત્નપાળ ત્રીશ કરોડ ગામને, વીશ હજાર નગરને, દશ હજાર દ્વીપોને અને દશ હજાર દુર્ગોને પ્રભુ હતો. ત્રીશ હજાર ખંડીયા રાજાઓનો, દશ હજાર સુગટખદ રાજાઓનો અને બાર હજાર 'વેળાકુળોનો તે નાયક હતો. આળીશ કરોડ પત્તિ, આળીશ લાખ રથ, આળીશ લાખ ઘોડા અને ત્રીશ લાખ હાથીઓનો તે નેતા હતો. તે પાંચ હજાર જળદુર્ગોના અધિપતિ હતો. તથા રાત્રિ દિવસ હજારો વિદ્યાધરો તેની સેવા કરતા હતા. રત્નપાળ રાજાના વૈભવને સમ્યક પ્રકારે (પૂર્ણરીતે) વર્ણન કરવા કોણ સમર્થ થાય ? કેમકે તે હંમેશાં દાનલોગમાં સો કરોડ દ્રવ્યનો વ્યય કરતો હતો. તેના પુણ્યનો મહિમા સીમા રહિત હતો, તેનું પ્રમાણ કરવા કોણ સમર્થ થાય ? કેમકે હંમેશાં તેને તે રસમાંથી તેટલું દ્રવ્ય પ્રાપ્ત થતું હતું. પ્રત્યક્ષ અમૃત રસની જેવો તે ઉત્તમ રસ હોવાથી તેના આખા રાજ્યમાં કોઈને પણ વ્યાધિઓ બાધા કરી શકતી નહોતી. કલ્પવૃક્ષની જેમ તે રાજા સર્વ મનોરથોને પરિપૂર્ણ કરનાર હોવાથી યુગલ્લીયાની જેમ તેના રાજ્યના માણસોને દારિદ્ર્યનો ઉપદ્રવ હતો નહીં. પોતાની સંતતિની જેમ તે રાજા પ્રજાઓનું પાલન કરતો હતો, તેથી તેના રાજ્યમાં મરકી, શત્રુનો ભય, સાત પ્રકારની ઇતિઓ-ઉપદ્રવો તથા અનીતિઓ (અન્યાય) કાંઈ પણ હતું નહીં. આ પ્રમાણે દિવ્ય સુખો લોગવતા અને પૃથ્વાનું શાસન કરતા તેના સુખે સુખે દશ લાખ વર્ષ વ્યતીત થયા. તે રાજાને મેઘરથ, હેમરથ, અને શતરથ વિગેરે નામવાળા સો પુત્રો ઉત્પન્ન થયા હતા.

એકદા તે નગરના ઉદ્યાનમાં મહાસેન નામના કેવળી સમવ-સર્થા. તેને વંદના કરવા રત્નપાળ રાજા અંતઃપુર અને પરિવાર સહિત

૧ બંદેશનો ૨ ગામની ફરતો જળની ખાઈ ૩૫ કિલો હોય તે.

ગયો. રાજાએ ગુરૂને ત્રણ પ્રદક્ષિણા કરી વિધિ પ્રમાણે નમસ્કાર કર્યો. ગુરૂએ પણ સુખને પોષણ કરનારી ધર્મલાલની આશિષ વડે તેને સંતુષ્ટ કર્યો. પછી ગુરૂએ રાજા વિગેરેની પાસે ધર્મનો ઉપદેશ કર્યો. કારણ કે જેની પાસે જે પણ્ય (વસ્તુ) હોય, તે તેજ વસ્તુને દેખાડે છે—“ પુણ્યવડે પુરૂષનો ઉત્તમ કુળમાં જન્મ થાય છે, પાંચે ઇન્દ્રિયોની સુંદરતા થાય છે, અનુપમ; રાજ્યાદિકની સમૃદ્ધિ પ્રાપ્ત થાય છે, પ્રથમ કરવા લાયક અદ્ભુત લોગોની પ્રાપ્તિ થાય છે અને સ્ત્રી પુત્રાદિકનો સંબંધ મનને પ્રીતિ ઉપજાવે તેવો થાય છે, સુકૃત વડે પુરૂષોને શું શું શુભ નથી થતું ? વળી નીચ કુળમાં જન્મ કુટુંબનો કલેશ, પ્રિય વસ્તુનો વિયોગ, અપ્રિયનો સંયોગ અને દરિદ્રતા, હર્લાખ્યતા તથા શત્રુઓથી પ્રાપ્ત થતો પરાભવ એ સર્વ પ્રાણીઓને પાપનાં કૃળ છે. હિંસા. અસત્ય, ચોરી અને કુશીળતા (મૈથુન) વિગેરે સમગ્ર પાપને મૂકીને હે વિવેકી જનો ! ધર્મ વિધિમાં ઉદ્યમ કરો, કે જેથી તત્કાળ તમોને લક્ષ્મી પોતે જ આવીને વરે. ” આ પ્રમાણે ગુરૂ પાસેથી અમૃત જેવો ઉપદેશ સાંભળીને રાજા પ્રસન્ન થયો, પછી તેણે ગુરૂને નમસ્કાર કરી નિર્ભળ વાણીવડે પૂછ્યું કે— “તે જ્ય મંત્રીએ હું બળવાન છતાં પણ મારું રાજ્ય લઈ લીધું તે કયા કર્મવડે ? કયા કર્મવડે શ્રૃંગારસુંદરીને હું સહ વ્યથા લોગવવી પડી ? હું કયા કર્મવડે અધિક અધિક રાજ્ય લક્ષ્મીને પામ્યો ? કયા કર્મથી કનકમંજરીને કોઠ થયો ? કયા કર્મથી શુભમંજરીને અંધતા પ્રાપ્ત થઈ ? અને તે બંનેને કયા કર્મવડે શુભ થયો ? અને કયા કર્મવડે હું હર્લિભ રસ પામ્યો ? ” તે સાંભળીને કેવળી ઘોઘ્યા કે—“ હે રાજા ! તે સર્વ વૃત્તાંત હું કહું છું. તે તમે સાંભળો. —

આજ ભરતક્ષેત્રમાં પુરૂષરત્નોથી શોભતું રત્નપુર નામે નગર છે. તેમાં રત્નવીર નામે રાજા હતો. તે પુણ્ય કર્મવડે પવિત્ર હતો, તથા તે શત્રુઓના પંચત્વને વિસ્તારતા છતાં તેઓના કુળનો ક્ષય કરનાર હતો. તે રાજાને લાવણ્યતાવાળી શ્રીદેવી વિગેરે નવ સ્ત્રીઓ

૧ શત્રુઓના પંચત્વ એટલે પાંચપણાને વિસ્તારવાથી તેના કુળની વૃદ્ધિ થવી બોધ્યે. છતાં ક્ષય કરનાર કહ્યો, એ વિરોધ આવ્યો, તેના પરિહાર માટે પંચત્વ એટલે મરણ અર્થ કરવો;

હતી. તે બાજુ કે પૃથ્વીના નવ ખંડમાંથી સાર સાર લઈને બનાવી હોય તેમ શોભતી હતી. તે નગરમાં સિદ્ધદત્ત અને ધનદત્ત નામના બે વણિક પુત્રો બાલ્યાવસ્થાથીજ પરસ્પર દઢ મિત્રાઈવાળા હતા. તેઓ અદ્યપ સમૃદ્ધિવાળા હતા, તેથી મહાજનમાં કોઈ પણ ઠેકાણે તેવા માન સત્કારને પામતા ન હોતા, તેથી કરીને તેઓ મનમાં બેદ પામતા હતા, કે—“ ધન વિના મનુષ્યોને દાન સન્માન, સ્વજનપણું, ઠહાપણુપણું વિગેરે કાંઈ પણ પ્રાપ્ત થતું નથી, તેની સન્મુખ કોઈ જોતું પણ નથી. ધનને માટે આપણે અત્યંત હજારો ઉદ્યોગ કર્યા, પરંતુ એક પણ ઉપાય અવકેશીના (વંધ્ય-વાંઝાયા) વૃક્ષની જેમ આપણને ફળીભૂત થયો નહીં. હવે આપણે ધનને ઉપાર્જન કરવાનો કોઈ એવો ઉપાય કરીએ, કે જે શીઘ્ર અત્યંત ફળદાયક થાય અને અખૂટ લક્ષ્મી મળે. ” આ પ્રમાણે વિચાર કરીને કાર્યને બાણનાર તે બંને ઉપવાસમાં તત્પર રહી માહાત્મ્ય વડે પ્રસિદ્ધિ પામેલી કામદેવતાની આરાધના કરવા લાગ્યા. એક-વીશ ઉપવાસ વડે તે દેવી પણ પ્રત્યક્ષ થઈને બોલી કે—“ હું તમારી ભક્તિથી પ્રસન્ન થઈ છું. તમારી ઇચ્છા પ્રમાણે વરદાન માગો. ” તે સાંભળી શુદ્ધ યુદ્ધિના નિધિ ધનદત્તે દેવીને કહ્યું કે—“ હે દેવી ! અમને વિવેક વડે શોભતી લક્ષ્મી આપો. ” ત્યારે તે પણ બોલી કે—“ તે બેમાંથી એક માગો. એક સાથે બે વરદાન ન માગો. કેમકે દેવતા પણ પુરૂષોને તેના કર્મને અનુસાર જ આપી શકે છે. ” તે સાંભળીને સિદ્ધદત્તે વિચાર્યું કે—“ વિકૃત્તા વિગેરે સર્વે શુભો લોકમાં લક્ષ્મીથીજ પ્રાપ્ત થાય છે. ” એમ વિચારી મૂઢ યુદ્ધિને લીધે તેણે એક લક્ષ્મીજ માગી. અને ધનદત્તે સદ્ગુણિ ઉત્પન્ન થવાથી વિચાર્યું કે—“ વિવેકજ ત્રણ લોકની સમગ્ર લક્ષ્મી-હું કારણ છે. ” એમ વિચારી તેણે એકલો વિવેકજ માગ્યો. તે સાંભળી પોત પોતાની પ્રાર્થના (માગણી) પ્રમાણે તેમને એક એક વરદાન આપીને તે દેવી તત્કાળ અદૃશ્ય થઈ, અને તેઓ પણ પોતાને ઘેર ગયા.

એકદા સિદ્ધદત્તને ઘેર મધ્યાહ્ન સમયે આશ્ચર્ય ઉપજાવે તેવી વિવિધ પ્રકારની મંત્રસિદ્ધિવાળો કોઈ શ્રેષ્ઠ યોગી આવ્યો, તેને જોઈ

હુબ્ધ બુદ્ધિવાળા સિદ્ધદત્તે ધાર્થી કે—“ આ કોઇ સિદ્ધિનું સ્થાન હોય તેમ સંભવે છે. ” એમ વિચારી તેને ધ્રુવ પ્રમાણે ભક્તિથી લોજન કરાવ્યું. તેની ભક્તિથી સંતુષ્ટ થયેલા તે યોગીએ સિદ્ધદત્તને મંત્રવડે મંત્રીને કાકડીનાં બીજ આપ્યાં, અને તેનું ફળ કહ્યું કે—“ હે વત્સ ! આ બીજને વિધિ પ્રમાણે વાવવાથી એક સુહૃત્માં જ નવ પહ્લવવાળી વેલડીઓ ફળ સહિત ઉત્પન્ન થશે, અને અમૃત જેવા ઘણા રસથી વ્યાપ્ત તેના ફળનો પ્રભાવ એવો છે કે તેને સેવનારની ક્ષુધા-તૃષ્ણા તથા તાપને તે શાંત કરે છે. તેનું ફળ ખાવાથી વાયુના ચોરાશી દોષો, નેત્રના સડસડ દોષો અને અઠાર પ્રકારના કોઠને પણ તત્કાળ નાશ કરે છે. સન્નિપાત વિગેરે સર્વ દુઃખસાધ્ય વ્યાધિઓ પણ મેઘની વૃષ્ટિ વડે દાવાનળની જેમ તે ફળ વડે શાંત થાય છે. તે ફળનું સેવન કરવાથી ‘સ્થાવર અને રજઃગમ બન્ને પ્રકારનું’ વિષ નાશ પામે છે (ઉતરી બાય છે), વિશેષ શું કહેવું ? આનું ફળ સમગ્ર રોગને હરણ કરનાર ઉત્કૃષ્ટ રસાધણુ રૂપ છે. તેથી આ બીજાં તારે ચત્નથી સાચવી રાખવાં. ”

આ પ્રમાણે કહીને તે યોગીદ્ર પોતાને સ્થાને ગયો. પછી સિદ્ધદત્તે પણ શુભ દિવસે તે બીજો વિધિ પ્રમાણે વાવ્યાં, અને તેની એક સુહૃત્માં જ પ્રકુલ્લિત પહ્લવવાળી તથા ફળવાળી વેલડીઓ ઉત્પન્ન થઈ. તેનાં ફળ વડે બીજાં ધન્વંતરિ વૈદ્ય હોય તેમ તેણે બીજાં ઔષધોથી અસાધ્ય એવા લોકોના હૃદય વ્યાધિઓ નાશ પમાડ્યા. તે વખતે તેણે તેનું એક એક ફળ સો સો રૂપીયે, હબ્બર રૂપીયાવડે, દશ હબ્બરવડે અને કોઇ કોઇ લાખ રૂપીયાવડે પણ વેચ્યું. તે ફળથી ઉપાર્જન કરેલા ધન વડે તે મોટો ધનાઢ્ય થયો. અવશ્ય દેવતાની વાણી શીઘ્રપણે પ્રમાણિક (સત્ય) થાય છે. એકદમ તે કરીયાણાં વડે વહાણુ ભરીને સમુદ્ર માર્ગે વેપાર કરવા નોકળ્યો. કારણ કે અપરિમિત (માપી ન શકાય તેટલું) ધન હોય તો પણ સંતોષ વિના તૃપ્તિ થતી નથી. તે અનુક્રમે બીજાં દ્રીપમાં ગયો, ત્યાં કરીયાણાંનો ક્રય વિક્રય કર્યો, ત્યાંથી બીજાં અસંખ્ય કરીયાણાં લીધાં, પછી ત્યાંથી પાછો વળ્યો. માર્ગમાં ઉત્કટ વાયુવડે સમુદ્ર થો-

તરફથી ફોલ પામ્યો—ઉછળવા લાગ્યો, અને ગેડીવડે દડાની જેમ તેના તરંગો વડે તેનું વહાણ ચળાચળ (અસ્થિર) કર્યું. તે વખતે સિદ્ધહત્ત તથા બીજા સર્વે લોકોનાં ચિત્ત વહાણની જેમ કંપવા લાગ્યાં, પોતાના જીવિતમાં સંશય પામ્યા, અને આકુળ વ્યાકુળ થયા. “ આ વહાણ હળવું કરીયે, તો કદાચ નહીં ભૂડે. ” એમ ધારી નિરૂપાય બનેલા તેઓએ વહાણમાંથી સમગ્ર કરીયાણું સમુદ્રમાં નાંખી દીધું. ત્યારપછી ચપળ તરંગોએ તે વહાણને આમતેમ ઉછાળી એક શૂન્ય ક્ષીપે પહોંચાડ્યું, અને માણસો જીવવાની આશા પામ્યા. પછી તેઓ વહાણમાંથી ઉતરીને સ્વસ્થપણે તીરની ભૂમિ પર રહ્યા. ત્યાં રહેતાં અદ્ય કાળમાં જ તેમનું સમગ્ર અનાજ ખૂટી ગયું. પાણી વિના માછલાંની જેમ અન્ન વિના સર્વે લોકો અત્યંત દુઃખી થયા. કારણ કે અન્ન મનુષ્યોનું જીવિત છે. પછી સિદ્ધહત્તે વિધિ પ્રમાણે ત્યાં તે બીજ વાવ્યાં. તેથી તેના વેલાઓ ઉગ્યા, અને તરત જ તેને ફળ પણુ આવ્યાં. કદપલતાની જેવી તે લતાઓનાં ફળો ખાઈને યુગલિયાની જેમ તેઓ ઉદ્ધમ રહિત સુખે કરીને ત્યાં રહ્યા.

કોઈ એક દિવસે ત્યાં તે ફળના ગંધથી એક જળ માનુષી આવી, અને તેણે તે ફળો ખાધાં. સ્વાદિષ્ટ ચીજ કોને ન રૂચે ? તેને ફળ ખાતી બેઠાં સિદ્ધહત્તે તેને ખાવાનો નિષેધ કર્યો અને પછી તે ચતુરે પોતાના હાથમાં એક રત્ન રાખી તેને દેખાડ્યું. તેણે પણુ ધૂર્તપણાને લીધે તર્ક કરીને જાણ્યું કે—“આ પુરૂષ મને એવું કહે છે કે—જો તું મને રત્ન લાવી આપે, તો આ ફળો હું તને આપું.” આ પ્રમાણે જાણી ફળમાં લુપ્થ થયેલી તેણે શીઘ્રપણે સમુદ્રમાં પ્રવેશ કરી રત્ન લાવી તેને આપ્યું, એટલે તેણે પણુ તેણીને ફળ આપ્યાં. તે જળમાનુષી જેટલાં રત્નો તેને લાવીને આપતી હતી, તેટલાં ફળો તેણીને સિદ્ધહત્ત દેતો હતો. જેને જે વસ્તુ હર્ષભ હોય, તેને તે વસ્તુની ઈચ્છા હોય છે. આ પ્રમાણે જળમાનુષીની સાથે ક્યવિક્કય કરતાં સિદ્ધહત્તે જાણે નવો પર્વત હોય તેટલાં રત્નનો સમૂહ એકઠો કર્યો. તે રત્નોવડે વહાણ પૂર્ણ ભરીને

કુશળતાથી તે પોતાના નગરમાં આવ્યો. ત્યાં અવિવેકીપણાને લીધે રાજાને થોડી ભેટ કરી. તેથી રત્નવીર રાજા રત્નનો લોભ લાગવાથી કોપાયમાન થયો, અને તેથી કરીને પોતાના સીપાઈઓને આજ્ઞા આપી તેનું વહાણ રોકાવ્યું. તે અવિવેકી સિદ્ધહત્તે પહેલાં મહાજન સાથે પણ સારાસારી રાખી ન હોતી, તેથી તેનાવતી મહાજને પણ તે વિષયમાં રાજાને કાંઈ પણ વિજ્ઞાસિ કરી નહીં. “હવે હું શું કરું ? ક્યાં જાઉં ? કયો ઉપાય કરું ?” ઇત્યાદિક ચિંતાથી આકુળ બાકુળ થઈને તેણે મહા કષ્ટે કરીને બાર દિવસ નિર્ગમન કર્યા. તેરમે દિવસે રાજાને પોતાને જ સફળુદ્ધિ ઉત્પન્ન થઈ કે—“આ પારકાં રત્નો લોભથી મારે ગ્રહણ કરવાં યોગ્ય નથી.” એમ વિચારી તેણે તેના વહાણ ઉપરથી પોતાની આજ્ઞા પાછી ખેંચી તેનું વહાણ ચુકત કર્યું. શું પોતાની મેળે જ અત્યંત ભરતીમાં આવેલા સમુદ્રને બીજો કોઈ નિવારી શકે ? પછી હર્ષ પામેલા સિદ્ધહત્તે વહાણમાંથી મણિના સમૂહો ઉતારી પોતાના ઘરમાં ધાન્યના કોઠારની જેમ તેના મોટા કોઠાર ભર્યા. પછી તે રત્નોને વેચીને તેણે છાસક કસોડ સોનામહોરો ઉપાર્જન કરી, પરંતુ તે સર્વ ધન જાણે કે કોઈ ભૂતે અધિષ્ઠિત કર્યું હોય તેમ દાન લોગ રહિત જ રહ્યું. જેમ ચંદ્રને તેનું કલંક દૂષિત કરે છે, સમુદ્રને ખારાપણું દૂષિત કરે છે, ધર્મને મિથ્યાત્વ દૂષિત કરે છે, રૂપને કુશીળપણું દૂષિત કરે છે, અનીતિ રાજ્યને દૂષિત કરે છે, અને કાંઈ દૂષને દૂષિત કરે છે, તેમ તે અવિવેકીની કૃપણતાએ તેની લક્ષ્મીને દૂષિત કરી. જાણે કાંઈ કલંકને લીધે તેને નાત બહાર કર્યો હોય તેમ તે ખર્ચના ભયને લીધે મહાજનના સમૂહમાં કદાપિ જતો નહોતો. જેમ ગ્રાહ્યણની પુરી (શેરી) પાસે ચંડાળ જઈ શકતો નથી, તેમ હુષ્ટ પુદ્ધિવાળો તે અધર્મી કદાપિ ધર્મશાળાની સમીપે પણ નીકળતો નહોતો. લક્ષ્મી રૂપી મદિરાથી મત્ત થયેલો તે મહાજનને એક તૃણ સમાન પણ ગણતો નહીં, તેથી તે નિરંતર તેમની આંખે ચઢ્યા હોતો. તે કોઈ પણ વખત દેવપૂજા કરતો નહોતો. સફળરૂને સેવતો નહોતો, સત્પુરૂષોનો સત્કાર કરતો નહોતો, અને હઃખી જન ઉપર ઉપકાર કરતો નહોતો. કેવળ લોભની બાકુળતાને

લીધે ધન ઉપાર્જન કરવાના તે તે ઉપાયમાં જ તદ્દલીન હોવાથી તે પશુની જેમ પોતાના જન્મને કેવળ નિર્થક જ ગુમાવતો હતો.

હવે અહીં ધનદત્તાના ચિત્તને દેવતાએ તૈયાર કરીને આપેલો વિવેક રૂપી મણિને દીવો સારી રીતે પ્રકાશ કરતો હતો તેથી યથા-યોગ્ય વ્યાપારવડે તે તત્કાળ ધનાઢ્ય થયો. પ્રાપ્ત કરીને સંપત્તિ ઉપાર્જન કરવામાં વિવેક જ ચતુરાઈને ધારણ કરે છે. શુદ્ધ ભાવ-વાળો અને સદ્ગુણિવાળો તે હમેશાં દેવભક્તિ કરતો હતો. કારણ કે તે ધારતો હતો કે—‘દેવભક્તિ જ સર્વ સંપત્તિનું કારણ છે.’ તત્ત્વ અને અતત્ત્વને પ્રકાશ કરવામાં શુરૂ જ સમર્થ છે. એમ જાણવાથી તે હમેશાં મન, વચન અને કાયાની શુદ્ધિ વડે મોટી ભક્તિ પૂર્વક શુરૂની આરાધના કરતો હતો. સર્વ પ્રકારના વહેવારમાં તે મહાજનો સાથે મળતો હતો, અને દિન-પ્રતિદિન યથા, માન અને મહાત્મ્ય વડે તે વૃદ્ધિ પામવા લાગ્યો. ‘કળયો સમગ્ર કલ્યાણુ લતાને ઉન્મૂલન કરવામાં હાથી સમાન છે, તથા વિપત્તિનું સ્થાન છે.’ એમ જાણીને તે કોઈ પણ ઠેકાણે કળયો કરતો નહોતો. ‘અસત્ય બોલવાથી અવિશ્વાસ, અપ્રિતિ, લઘુતા, નિંદા વિગેરે કયા કયા દોષો પુષ્ટ થતા નથી ?’ એમ ધારીને તે કદાપિ અસત્ય વચન બોલતો નહોતો. ‘ચોરી રૂપી વૃક્ષ આ ભવમાં વધ-અધાત્મિક ફળને આપે છે, અને પરલોકમાં નરકની વેદના આપે છે.’ એમ જાણી તે કદાપિ અદત્ત ગ્રહણ કરતો નહોતો. ‘પરસ્ત્રીનું સેવન કરનાર આ ભવમાં અને પરભવમાં સર્વ આપત્તિઓને પામે છે.’ એમ વિચારીને તે કદાપિ અન્ય સ્ત્રીને દૃષ્ટિ વડે પણ જોતો નહોતો. નીતિને જાણનાર તે ધનદત્ત સમજતો હતો કે—‘વ્યસનો હઃખરૂપી વિષ વૃક્ષનું મૂળ છે.’ તેથી તે શત્રુની જેમ તે વ્યસનથી દૂર ચાલતો હતો. ‘આ વિનયાદિક શુભો જ પુરૂષોને શોભાવે છે, અને અલંકારનો સમૂહ તો ભારભૂત છે.’ એમ ધારીને તે વિનયાદિક શુભોનોજ આદર કરતો હતો. ‘ધનનું દાન દેવાથી યશ અને મોક્ષ રૂપ ફળ પ્રાપ્ત થાય છે. તથા ભોગવવાથી તો તે મળ-મૂત્ર રૂપ થાય છે.’ એમ ધારીને તે ન્યાયોપાર્જિત ધનનું આવક પ્રમાણે દાન

કરતો હતો. આ પ્રમાણે તે નિરંતર સર્વ ઠેકાણે સદાચારતું જ આચરણ કરતો હતો, તેથી તેનું દર્શન સર્વ લોકને પ્રિય લાગતું હતું.

એકદા તે નગરમાં કોઈ પરદેશી વણિક કોઈક મઠમાં રાગની પીડાથી મરણ પામ્યો. કારણકે મૃત્યુ પ્રાણીઓને સહજ હાથમાં જ રહેલું છે. તેનો અગ્નિસંસ્કાર કરવા માટે મહાજન તથા ધનદત્ત એકઠા થયા. સત્પુરુષો સર્વત્ર ઉચિત કરવામાં તત્પર હોય છે. ત્યાં સિદ્ધહત્તને યોલાવ્યા છતાં પણ તે આવ્યો નહીં. પાંચ માણસોમાં જે ન આવે, તેનાથી બીજો કોઈ જડ-મૂર્ખ નથી. પછી તે વણિક-જનો તે શબને લઈ સ્મશાનમાં ગયા. ત્યાં તેમણે વનના કાષ્ઠો વડે ચિતા રચી; પરંતુ તે મરનારની જ્ઞાતિ અજાણી હોવાથી તેને કોઈ અગ્નિ સુકનાર મળ્યું નહીં. પ્રાચે કરીને આવી વિધિમાં સ્વજનોનો જ અધિકાર હોય છે. ત્યારે મહાજને તે વિધિ કરવા માટે ધનદત્તને કહ્યું. ‘કામ કરવાની આજ્ઞા આપવામાં સર્વ કોઈ ઉત્સુક-ઠહાપણવાળા હોય છે. ’ ‘પંચતું વચન માનવું જોઈએ. ’ એમ વિચારીને ધનદત્તે તેમનું વચન અંગીકાર કર્યું; ત્યારે બીજા સર્વે દૂર જઈને એક વૃક્ષની છાયામાં બેઠા. પછી ચિતામાં શબને સુવાડીને ધનદત્ત તેનાં વસ્ત્ર દૂર કરવા લાગ્યો, તેટલામાં તેણે લૂગડાને છેડે દઢ બંધન-વાળી ગાંઠ બેઠી. તે ગાંઠ છોડીને તેણે જોયું, તો જાણે કે મૂર્તિમાન તેના પુણ્યના સમૂહો હોય એવા પાંચ દેહીપ્રમાન મણિઓ પ્રગટ થયા. તે જોઈ તેણે વિચાર્યું કે—“આ પારકું દ્રવ્ય મારે સર્વથા પ્રકારે લેવું ઉચિત નથી. કેમકે પરદ્રવ્યનું ગ્રહણ બન્ને લોકમાં હિતકર નથી. ” આ પ્રમાણે વિચારી તત્ત્વાર્થને જાણનાર તે ધનદત્ત તેનું સર્વ કાર્ય શીઘ્રપણે કરીને મહાજન પાસે આવ્યો, અને તે રત્નો તેમને દેખાડીને કહ્યું કે—“આ રત્નો શબના વસ્ત્રો બાંધેલાં હતાં. હું અદત્તને ગ્રહણ કરતો નથી, માટે તમે ગ્રહણ કરો. ” તેનો આવો સંતોષ જોઈને મહાજનો વિસ્મય પામ્યા, અને પ્રીતિ પૂર્વક બોલ્યા, કે—“હે વત્સ ! આ રત્નો તું જ ગ્રહણ કર. અમોએ તને જ આપ્યા છે, તેથી તે ગ્રહણ કરવામાં તને અદત્તગ્રહણથી ઉપત્ત થતું પાપ લાગશે નહીં. ” ત્યારે તે પણ બોલ્યો કે—“જેનો સ્વામી મરણ પામ્યો હોય, તેવી વસ્તુનો સ્વામી રાજ જ હોય છે. તેથી

તમારો આ રત્નો આપવાનો અધિકાર નથી. ” એમ ગોલીને તેણે તે રત્નો બળાકારે મહાજનના હાથમાં મૂક્યાં. પછી સર્વે જનો સ્નાન કરી પોતપોતાને સ્થાને ગયા. ત્યાર પછી આ વૃત્તાંત સાંભળી-ને રાજા પણ વિસ્મય પામ્યો અને પ્રસન્નતા પૂર્વક તે રત્નો મહાજન પાસેથી લઈ પોતે જ ધનદત્તને આપ્યાં. જે મનુષ્ય શુદ્ધ અંતઃકરણ પૂર્વક પરતું અદત્ત ધન દેતો ન હોય, તેને અદ્ભુત સંપત્તિઓ ચોતરફથી આવી આવીને શીઘ્રપણે પોતાની મેળે જ વરે છે. પછી ધનદત્તે તે રત્નો પાંચ લાખ સોનામહોરો વડે વેચી યથાયોગ્ય પ્રમાણે દાન, ભોગ અને વેપાર વિગેરેમાં તેને ઉપભોગ કર્યો.

એકદા વેપાર કરવાની ઇચ્છાથી ધનદત્તને પોતાનો દિવસ ચડતો છે કે પડતો છે ? તે જાણવાની ઇચ્છા થઈ. તેથી તેણે વિચાર્યું કે—“ જેમ અદ્ય ભોજન કરવાથી તેનું અજીર્ણ પણ અદ્ય જ થાય છે, અને જેમ થોડે ઉંચેથી પડીયે તો થોડી વેદના થાય છે, તેમ થોડા કરીયાણાને વેપાર કરવાથી ખોટ પણ થોડી આવે છે. ” આ પ્રમાણે વિવેક આવવાથી તેણે એક બકરી વેચાતી લઈ વનમાં ચરવા મૂકી. તે બકરી જાણે કે તેના પૂર્વ કર્મના વૈભવને શોધતી હોય તેમ અહીં તહીં ચરવા લાગી. પછી તે જ દિવસે તે બકરીને એક વરુએ મારી નાંખી. એ જ પ્રમાણે તેણે બે ત્રણ વાર બકરી મૂકી, તો તે પ્રમાણે થયું. તેથી તેણે પોતાનો પડતો દિવસ જાણી વિશેષ પ્રકારનો કાંઈ પણ વેપાર કર્યો નહીં. ડાહ્યા પુરુષો સારા નબળા અવસરનો નિશ્ચય કરીને પછી કાર્યમાં ચત્ન કરે છે. પછી કેટલોક કાળ ગયા પછી ફરીથી તેણે બકરી ખરીદ કરીને વનમાં ચરવા મૂકી, ત્યારે તે દિવસે બકરી વીચાણી. એ જ પ્રમાણે જે જે બકરીને તેણે ખરીદ કરી, તે તે તરત જ વીચાવા લાગી; તેથી થોડા દિવસમાં જ તેને ઘેર બકરીઓનું મોટું ટોળું થયું. આ પ્રમાણે પોતાનો ચડતો દિવસ માનીને તેણે પહેલે દિવસે જ પરદેશથી આવેલા કરીયાણાને પાંચ લાખ સોનામહોર વડે ખરીદ કર્યા. પછી સાતમે દિવસે ત્યાં અન્ય ક્ષીપમાંથી કોઈ વહાણનો વેપારી આવ્યો, તેને તેણે તે સર્વ કરીયાણું વેચાતું આપ્યું. તેમાં તેને બમણો લાભ મળવાથી તે દશ લાખનો સ્વામી

થયો. પોતાનું કર્મ (દૈવ) અનુકૂળ હોય તો સંપત્તિ કાંઈ પણ દુર્લભ નથી. આ પ્રમાણે નિરંતર વહેતી પાણીની નીક સમાન વાણિજ્ય (વેપાર) વડે તેની શ્રદ્ધિ ઉદ્ધાન લક્ષ્મીની જેમ નિરંતર વૃદ્ધિ પામવા લાગી. અનુક્રમે તે બાર કરોડ સુવર્ણનો સ્વામી થયો. પુણ્યે જેની સહાય કરી હોય ‘એવું’ વાણિજ્ય (વેપાર) ખરેખર કદપ-વૃક્ષ જ છે.

એકદા ધનદત્તે અને સિદ્ધદત્તે માર્ગમાં કોઈ ઠેકાણે રાજના પુત્રને તથા સામંતના પુત્રને કલહ કરતા જોયા. તે જોઈ “ દાવાનળની જેમ કલહની પાસે ઉભા રહેવું ચોખ્ખું નથી. ” એવી બુદ્ધિથી ધનદત્ત નરકની જેવા તે બન્નેને દૂરથી જ ઓળંગી ગયો. “ શું એમનો કલહ કે તેઓ પોતે ઉછળીને આપણને ચોટી જશે ? ” એવી ઉદ્વેગ બુદ્ધિથી સિદ્ધદત્ત તેમની પાસે ગયો. તેને જ તે બન્નેએ પોતાના ન્યાય અન્યાયમાં સાક્ષી રૂપ કર્યો, અને તે બન્ને વિવાદ કરતા કરતા રાજ પાસે ગયા. બન્નેએ પોતાનો ન્યાય અને બીજાનો અન્યાય છે એમ રાજને કહ્યું, ત્યારે રાજએ ‘ આ બાબતમાં સાક્ષી કોણ છે ? ’ એમ પૂછવાથી તેઓએ સિદ્ધદત્તનું નામ આપ્યું. ત્યારે સિદ્ધદત્તને બોલાવી રાજએ તેમની હકિકત પૂછી, તે વખતે બુદ્ધિ વિનાના તે સિદ્ધદત્તે માન્ય કરવા લાયક રાજપુત્રનો અન્યાય અને સામંતના પુત્રનો ન્યાય કહ્યો. તે સાંભળી રાજએ ક્રોધથી તે સાક્ષીને ખોટો પાડ્યો, અને અખંડિત આજ્ઞાવાળા રાજએ તેનો વીશ કરોડ દ્રવ્યનો દંડ કર્યો. તે સિદ્ધદત્ત સર્વનો દ્રેષી હોવાથી નગરના કોઈ પણ માણસે તેનો પક્ષ કર્યો નહીં. કેમકે જે મહાજનનો વિરોધી હોય, તે સુખલક્ષ્મીનો સંબંધી (ભોગવનાર) હોતો નથી.

એકદા મનોહર રૂપવાળા તે બન્ને (ધનદત્ત અને સિદ્ધદત્ત) રાજમાર્ગમાં જતા હતા. તે વખતે તેમણે પોતાના મહેલની બારીમાં ઝેઠેલી રતિશ્રી નામની મંત્રીની પત્નીને જોઈ. તેણીએ તે બન્ને ઉપર અત્યંત અનુરાગ મોહ (પ્રીતિ) ધારણ કર્યો. ખરેખર નદી, વીજળી અને સ્ત્રીને વિષે સ્થિરતા હોતી નથી. તેઓએ પણ મનોહર વેષને ધારણ કરીને ઝેઠેલી તેણીને જોઈ. અશુ પોતાના વિષયમાં આવેલા રૂપને જોયા વગર રહી શકે નહીં. ખરેખર શુદ્ધ બુદ્ધિ

રૂપ ધનવાળા ધનદત્તે વિચાર્યું. કે—“ સરાગ દુષ્ટિવડે પરસ્ત્રીની સન્મુખ જે જોવું, તે પણ બન્ને લોકને વિરોધી છે. ” એમ વિચારી જેમ ઉદ્વેગ કરનાર શત્રુથી, ભયંકર સર્પથી અને પ્રચંડ તપતા સૂર્યથી દૃષ્ટિને ખેંચી લે, તેમ તેણીની ઉપરથી દુષ્ટિ ખેંચી લઈને તે આગળ ચાલ્યો. અને કામદેવથી અંધ થયેલો સિદ્ધહત્ત તો ઉંચી દુષ્ટિ રાખી તેણીની સન્મુખ જ જોતો જાણે પૃથ્વીમાં થાંભલો ખોડ્યો હોય તેમ સ્થિર ઉભો રહ્યો. તેણીની સાથે વારંવાર હાસ્યાદિક કરતા તે નિર્લજ્જને સીપાઇઓએ જોયો, તેથી તત્કાળ તેને પકડી ભાંધી તેનો અન્યાય જણાવવા પૂર્વક રાજાને સોંપ્યો. કેમકે રાજા આ ભવમાંજ પાપીઓને શિક્ષા કરનાર છે. રાજાએ પણ તેના પર કોપ કરી તેનો દશ કરોડ દ્રવ્યનો દંડ કર્યો. અન્યાયવતના ઘરમાં લક્ષ્મી સ્થિર રહેતી નથી. આ પ્રમાણે વિવેક રહિતપણાને લીધે સિદ્ધહત્તનું ધન ઓછું થતું ગયું, અને વિવેકને લીધે ધનદત્તનું ધન નિરંતર વૃદ્ધિ પામવા લાગ્યું.

એકદા ધનદત્તને ઘેર એકાંતમાં કોઈ વેપારી આવ્યો, તેણે તેને કરોડ કરોડ મૂલ્યનાં દશ રત્નો દેખાડ્યો. તે જોઈ ધનદત્તે તેને પૂછ્યું કે ‘ આનું શું મૂલ્ય છે ? ’ ત્યારે તેણે તેના દશ હજાર રૂપીયા મૂલ્ય કહ્યું. તે સાંભળીને બુદ્ધિમાન ધનદત્તે મનમાં વિચાર્યું કે—“ આ રત્નો તો ઘણાં મૂલ્યવાળાં છે, અને આ તો તેનું અદ્ય મૂલ્ય કહે છે, તેથી ખરેખર આ ક્યાંઈથી ચોરીને લાવ્યો જણાય છે. ચોરે આણેલી વસ્તુને જે ગ્રહણ કરે, તે ચોરની જેટલા જ દંડનું પાત્ર થાય છે. ” આ પ્રમાણે વિચારીને ઘણો લાભ જોયા છતાં પણ ધનદત્તે તે રત્નો લીધાં નહીં. ત્યાર પછી તે વેપારીએ સિદ્ધહત્ત પાસે જઈ તેને તે રત્નો દેખાડ્યાં. તેણે મોટો લાભ જોઈ એકાંતમાં તે રત્નો વેચાતાં લીધાં. કૂટ (ખોટો) વેપાર કરતો લોભી તે વણિક લાભને જ જુએ છે, પરંતુ દૂધ પીતો બિલાડો જેમ દંડ (લાકડી) ને જોતો નથી, તેમ તે રાજ દંડને જોતો નથી. એકદા તે ચોરને નગરના આરક્ષકોએ પકડયો, અને તેને પૂછ્યું કે—“ લોકોનું ચોરેલું ધન ક્યાં છે ? તે કહે. નહીં તો તારૂં મરણ આવ્યું જાણ. ” એમ કહીને તેઓએ તેને અત્યંત માર્યો, ત્યારે તેણે ચોરેલું સર્વ ધન

દેખાડ્યું. તે સર્વ પોતપોતાનું ઝાળખીને લોકોએ લઈ લીધું. પછી તેઓએ તેનો આશ્લેષ (તિરસ્કાર) કરીને કહ્યું કે—“ અરે ! રાજાના ખજાનામાંથી લીધેલાં રત્નોને કેમ ઝાળવે છે ? ” ત્યારે તે સ્પષ્ટ રીતે બોલ્યો કે—“ તે રત્નો મેં પ્રથમ ધનહત્તને દેખાડ્યાં હતાં, પરંતુ કોઈ પણ કારણને લીધે તેણે બધું કાંકરા હોય એમ ધારી તે લીધાં નહીં, પછી મેં તે રત્નો સિદ્ધહત્તને દેખાડ્યાં, ત્યારે તે લોભીએ એકાંતમાં મને દશ હજાર રૂપિયા આપીને તે મારી પાસેથી લીધાં છે. ” (તે સાંભળીને કેટલાંયો તેને રાજા પાસે લઈ ગયા, અને તેને સર્વ હકીકત બહેર કરી.) તે સાંભળીને ક્રોધ પામેલા રાજાએ સિદ્ધહત્ત પાસેથી કેવળ તે રત્નોજ લીધાં એટલુંજ નહીં પરંતુ તેના ઘરનું સર્વ ધન લઈ લીધું. રાજાનો ક્રોધ અત્યંત ભયંકર હોય છે. ત્યાર પછી સિદ્ધહત્ત દારિદ્ર વડે અત્યંત પરાભવ પામ્યો. અવિવેકને લીધે આ લોકમાં પણ શું શું દુઃખ પ્રાપ્ત થતું નથી ? તેથી દુઃખ ગર્ભિત વૈરાગ્યને લીધે તેણે તાપસની દીક્ષા ગ્રહણ કરી. કેમકે અવિવેકી માણસ પરલોકનું સાડું સાધન કરી શકતો નથી. પછી રાજાએ સ્વચ્છ બુદ્ધિવાળા ધનહત્તને પણ બોલાવીને પૂછ્યું કે—“ તેં કેમ રત્નો લીધાં નહીં ? ” ત્યારે તેણે જેવી હતી તેવી સત્ય હકીકત બહેર કરી કે—“ હે સ્વામી ! તે મનુષ્યે મારી પાસે એકાંતમાં આવીને મને તે રત્નો બતાવ્યાં, તે શંકા સહિત વાત કરતો હતો, તથા તેણે તેનું ઘણું અદ્ય મૂલ્ય મને કહ્યું આ વિગેરે હેતુથી ચોરીને આણેલાં આ રત્નો છે એમ મને નિશ્ચય થવાથી મેં તે લીધાં નહીં. ” તે સાંભળી—“અહો ! આની બુદ્ધિ કેવી શુદ્ધ છે ? અને અહો આનું વ્રત કેવું તીવ્ર છે ? ” આ પ્રમાણે તેની પ્રશંસા કરી રાજાએ પણ તેનું અમાન (ઘણું) સન્માન કર્યું. વ્યસનાદિકમાં આસક્તિ રહિત અને વિવેકથી વેપાર કરતા તે ધનહત્તની લક્ષ્મી મેઘવડે લતાની જેમ નિરંતર વૃદ્ધિ પામતી હતી.

એકદા તે રત્નવીર રાજાની સભામાં એક ધૂર્ત કરોડ કરોડના મૂલ્યવાળાં પાંચ રત્નો લઈને આવ્યો. તેણે સભાસદોને કહ્યું કે—“ સમુદ્રમાં કાદવ અને પાણી એ બન્નેમાં શું થોડું છે ? અને

શું વધારે છે ? આ વિષેનો નિશ્ચય કહો. જે આ બાબતનો નિર્ણય કરે, અને મને પણ પ્રતીતિ ઉપજાવે—કમૂલ કરાવે તેને હું આશ્ચર્ય પામવા પૂર્વક આ પાંચ રત્નો આપી દઉં.” તે સાંભળી તેને જવાબ દેવામાં તીક્ષ્ણ બુદ્ધિવાળાઓ પણ મૂઠં થઈ ગયા, અને કોણે પોતાનું મન સંદેહ રૂપી હીંચાળામાં ન હીંચાડવું ? પછી દેવીના પ્રસાદથી વિકસ્વર બુદ્ધિવાળો ધનદત્ત બોલ્યો કે—“સમુદ્રમાં કાદવ અધિક છે, અને પાણી થોડું છે, એમ તું નિશ્ચે બાણ. જો તને મારા વચન પર વિશ્વાસ ન આવતો હોય, તો ગંગા વિગેરે નદીઓનો પ્રવાહ સમુદ્રમાં જતો અટકાવીને પછી તેના પાણીનું માન કર, અને ત્યારપછી કાદવનું પણ માન કરી લે. જો કાદવથી વધારે પાણી થાય, તો હું તને પાંચ કરોડ સુવર્ણ આપું.” આ પ્રમાણે તેણે ધૂર્તને ઉત્તર રહિત કરી છૂટી લીધો. પછી રાજાની આજ્ઞાથી ધનદત્તને તેણે પાંચ રત્નો આપ્યાં.

એકઠા તે નગરમાં મનોહર રૂપવાળો, દેહાધ્યમાન અલંકારને ધારણ કરનાર અને નવા યૌવન વયવાળો કોઈ કપટનો નિધિ મહેશ્વર (વશિક) સાર્થવાહ બનીને આવ્યો, અને બાર કરોડ સુવર્ણના ધનવાળી અનંગસેના નામની ગણિકાને ઘેર ગયો. તેને જોઈ કપટ કરવામાં અદ્વિતીય ચતુર તે ગણિકા પણ તેને ધનાઢ્ય બાણી ચાટુ વચન કહેવા લાગી, અને વિવિધ પ્રકારની ચેષ્ટા કરવા પૂર્વક બોલી કે—“અહો ! આજે મારાં અગણ્ય પુણ્યો ઉદયમાં આવ્યાં, કે જેથી કરીને મારે ઘેર જંગમ કલ્પવૃક્ષ રૂપ તમે પધાર્યા. આજે રાત્રિના છેલ્લા પહોરે મને સ્વપ્ન આવ્યું હતું, તેમાં બાણે કોઈ દેવ પ્રસન્ન થયો હોય તેમ તમારી પાસેથી મને બાર કરોડ સુવર્ણ મળ્યું હતું, તે મારે તો અત્યારે સત્ય થયું. પરંતુ લોકો-ક્ષિત તો અન્યથા પ્રકારે છે કે સ્વપ્નમાં પ્રાપ્ત થયેલી વસ્તુ કેને સાચી રીતે મળી છે ?” તે સાંભળીને હાજર જવાબ દેવાની બુદ્ધિવાળા તે ધૂર્તે તેણીને કહ્યું કે—“હે ભદ્રે ! તે સાચું જ કહ્યું છે. કેમકે સાંભળ—મારે તારે ઘેર બાર વર્ષ સુધી રહેવું છે, એમ કહીને મેં આજે તારા ઘરમાં સ્વપ્નમાં બાર કરોડ સુવર્ણ (સ્થાપણ-અનામત) મૂક્યું છે. વળી સૌંદર્ય, ચતુરાઈ અને પ્રીતિ વિગેરે

તારા ગુણોને આધીન થયેલો હું તારે ઘેર જીવિત પર્વત પશુ રહીશ, પરંતુ હમણાં કોઈ સાર્થ દેશાંતરમાં જાય છે, અને ત્યાં અત્યંત લાભ થવાનો સંભવ છે. તેથી તેની સાથે જવા માટે હું તૈયાર થયો છું. કેમકે જ્યાં લાભનો સંભવ હોય ત્યાં વાણિયાઓ કદાપિ આગમ્ય હોતા નથી. તો હે પ્રિયા ! હમણાં તું મને તે બાર કરોડ સુવર્ણ પાછું આપ કેમકે સુડી વિના દૂર દેશમાં વેપાર થઈ શકતો નથી. વેપાર કરીને હું તત્કાળ અહીં જ પાછો આવીશ કેમકે આ તારા કામણ વડે હું તને આધીન થયેલો છું.” તે સાંભળીને તે ગણિકા તેને જવાબ આપી શકી નહીં, તેણીની સર્વ આશા તે ધૂર્તે વ્યર્થ કરી, તેથી ક્ષણ ચૂકેલી વાનરીની જેમ તે અત્યંત વિલગ્ની (લલ્લળળ) થઈ પછી વારંવાર વિવાદ કરતો તે તેણીને ચાંટામાં લઈ ગયો. તેનાથી અત્યંત ઉદ્વેગ પામવાથી તેણીએ નગરમાં પડહુ વગડાવ્યો કે—“જે આ મારા વિવાદને ભાંગે, તેને હું કરોડ દ્રવ્ય આપીશ.” તે સાંભળી દ્રવ્યના લોભથી ઘણા લોકો તે બાળતમાં ઉપાયો કરવા લાગ્યા; પરંતુ કોઈ પણ તે વાદ ભાંગવા સમર્થ થયું નહીં. છેવટે ધનદત્તની યુદ્ધિ આ વિષયમાં પણ અરખલિત-પણે પ્રવર્તી. તેણે એક હાથમાં બાર કરોડ સુવર્ણની કીમતવાળાં બાર રત્નો રાખ્યાં, અને બીજા હાથમાં અરિસો રાખ્યો, તે અરિસામાં તે રત્નોનું પ્રતિબિંબ પાડીને ધૂર્તને કહ્યું કે—“હે ભદ્ર ! આ દર્પણમાં દેખાતાં રત્નોને તું લઈ લે.” તે સાંભળી ધૂર્ત ક્રોધ સહિત બોલ્યો કે—“આ પ્રતિબિંબવાળાં રત્નો વડે શું ? (તે શી રીતે લેવાય ?)” ત્યારે ધનદત્ત પણ બોલ્યો કે—“હે ભદ્ર ! શું તેં લોકોક્તિ સાંભળી નથી કે—પુરૂષની જેવી ભાવના હોય તેવી તેને સિદ્ધિ થાય છે. જેવો પ્રાસાદ હોય તેવી જ તેમાં પ્રતિમા પણ હોય છે, અને જેવા દેવ તેવી તેની પત્રિકા-પૂજા પાત્રી પણ હોય છે. એજ રીતે તેં જે પ્રમાણે આને ઘેર સ્વપ્નમાં ધન આપ્યું છે, તેજ પ્રમાણે આ તને પાછું આપે છે, કેમકે સ્વપ્ન અને પ્રતિબિંબ એ બન્નેમાં કાંઈ પણ તફાવત નથી.” તે સાંભળીને ધૂર્ત વિલગ્નો થઈ પોતાને સ્થાને જતો રહ્યો. ગણિકાએ પણ હર્ષ પામીને ધનદત્તને કાંટિ સુવર્ણ આપ્યું આ પ્રમાણે

વિવેકરૂપ કલ્પવૃક્ષ વડે ધનદત્તનું ધન અતુલ્ય વૃદ્ધિ પામ્યું, તેથી તે પંચાવન કરોડ સુવર્ણનો સ્વામી થયો.

એકઠા રાજાની આજ્ઞાથી નગરના આરક્ષકોએ એક ચોરને મરાગૃહમાં નાંખ્યો હતો. પાપીઓતું શાસન કરનાર રાજા જ હોય છે. તે ચોર ક્ષુધા તૃષ્ણા વિગેરે દુઃખોને સહન કરી મરણ પામ્યો, અને અકાળ નિર્જીરને લીધે તે રાક્ષસ થયો. તરત જ તેણે અવધિ-જ્ઞાનનો ઉપયોગ કર્યો, તો પોતાને રાજાએ દુઃખ આપ્યું જાણ્યું, તેથી તેને કોપ થયો, અને સિંહ જેમ હાથીને પકડે તેમ તેણે હજુવા માટે રાજાને પકડ્યો, જેમ કસાઈ બકરાને અત્યંતશ્યા પમાડે, તેમ તે રાક્ષસે તેને અત્યંતશ્યાએ પહોંચાડ્યો. ત્યારે પુરના લોકો સર્વ એકઠા થઈ તેને પ્રસન્ન કરવા કહેવા લાગ્યા કે—“હે દેવ ! પ્રસન્ન થા. ન્યાયમાર્ગે ચાલનારા અમારા સ્વામીને મૂકી દે. તારી ઈચ્છા પ્રમાણે બીજું બિગિહાન અમે તને આપીએ.” તે સાંભળી તે રાક્ષસ બોલ્યો કે—“જો કોઈ વીર પુરૂષ પોતાના શરીરનું મને બિગિહાન આપે તો હું આ રાજાને મૂકી દઉં, ” તે સાંભળીને સર્વે લોકોનાં ચિત્ત કાચર (ઝીકણ) થયાં, અને દાન દેવા વખતે કૃપણ માણસની જેમ તેઓ નીચા સુખવાળા થયા. ત્યારે પરોપકાર કરવામા રસિક-તાવાળા ધનદત્તે તેને કહ્યું કે—“હે દેવ ! હું માફ શરીર બિગિહાનરૂપ કરૂં છું. તું રાજાની ઉપર વફતાને તણ દે.” તે સાંભળી તેના સત્વથી પ્રસન્ન થઈ રાક્ષસે રાજાને મૂકી દીધો. મહાત્માઓનું સત્ત્વ સ્વપરના ઉપકાર કરવામાં જ વ્રતવાળું હોય છે. પછી તે રાક્ષસે જતી વખતે હર્ષવડે ધનદત્તને બાર કરોડ સુવર્ણ આપ્યું. પરોપકારી માણસને પગલે પગલે સંપત્તિ પ્રાપ્ત થાય છે. રાજા પણ અત્યંત હર્ષ પામ્યો, તેને ઘણું પ્રકારે પહેરામણી આપી, અને હર્ષથી સર્વ વેપારીઓમાં તેને સુખ્ય કર્યો. વિવેક રૂપી કામકુંભ વડે ધનદત્તનું ધન વૃદ્ધિ પામ્યું, અને તે અઠસઠ કરોડ સુવર્ણનો સ્વામી થયો.

એકઠા રત્નવીર રાજા વસંત ઋતુમાં અંતઃપુર સહિત આનંદથી નગરની બહાર ઉદ્યાનમાં ફીકા કરવા ગયો. ત્યાં ક્ષણવાર ગીત

સાંભળવા વડે, સ્વણવાર નૃત્ય જોવા વડે અને સ્વણવાર વનની લક્ષ્મી જોવાવડે ક્રીડા કરતાં ત્યાં જ મધ્યાહ્ન સમય થયો, તેથી પાકથાળાના અધિકારીઓએ દાળ, ચોખા વિગેરે મનોહર રસોઈ ત્યાં જ શીઘ્રપણે તૈયાર કરી. એવામાં દેવભદ્ર નામનાં આચાર્ય શ્રેષ્ઠ મુનિઓના પરિવાર સહિત બાર ચોજનના અરણ્યમાં સાર્થની સાથે વિહાર કરતા હતા, તેઓ દેવયોગે સાર્થથી ભૂલા પડ્યા. પરંતુ સ્વાર્થથી ભૂલા પડ્યા નહોતા, તૃષાથી પીડા પામ્યા, પરંતુ લોભથી પીડા પામ્યા નહોતા, તપસ્યાને લીધે તેઓ શરીરે દુર્બળ થયા હતા, પરંતુ તે સાધુના શુણ્ઘ્રમૂઠ વડે પુષ્ટ હતા, બહારથી મળ સહિત હતા, પરંતુ અંતઃકરણમાં નિર્મળતાથી ચોક્ષતા હતા, બહારના અટવીના માર્ગમાં ચાલવાથી થાકી ગયા હતા, પરંતુ સુક્રિતમાર્ગે ચાલવામાં થાકી ગયા નહોતા, સૂર્યના તાપથી તપી ગયા હતા, પરંતુ કોઈના પર કોપ કરીને તથ્યા નહોતા, ક્રુધાને લીધે તેમની સ્થિતિ ખરાબ થઈ હતી, પરંતુ એષણુની ગવેષણા કરવામાં સ્વસ્થ-સાધવાન હતા, તથા તેમણે ત્રણ દિવસે અટવીનું ઉદ્ધવન કર્યું હતું, પરંતુ ભવરૂપી અટવીને હવે જોળંગવાના હતા, એવા કેટલાક મુનીશ્વરો પોતાના શુરૂથી વિખૂટા પડેલા ત્યાં આવ્યા, તેઓને જોઈ રાજા અત્યંત આનંદ પામ્યો, અને હર્ષના આવેશથી તેમની સન્મુખ ગયો, તેમને તેણે નમસ્કાર કર્યા, અને ઘણા આગ્રહ કરીને પોતાના આવાસમાં તેડી લાવ્યો. પછી ભક્તિપૂર્વક રાજાએ તે મુનિઓને ઘણા લોજનને માટે તથા પોતાના ભાવની જેટું સ્વચ્છ ઘણું ચોખાનું જળ લેવા માટે નિમંત્રણ કર્યું. મુનિઓએ પણ તે જળ પ્રાપ્તક બાણીને પોતાનું નાંદી પાત્ર (તુંળી-જળપાત્ર) ધર્યું. તેને રાજાએ જળવડે પૂરી દીધું, અને પોતાના આત્માને સુકૃત વડે પૂરી દીધો. શ્રીદેવી વિગેરે તેની નવે પ્રિયાઓએ આદર સહિત શુભ ભાવ પૂર્વક તેઓને ભક્ત પાન (લોજન) વહોરાવ્યું તે વાપરીને મુનિઓ સ્વસ્થ થયા, અને મોક્ષના કારણરૂપ વિવિધ પ્રકારના સંયમયોગ સાધવાને વિષે સમર્થ થયા. પછી સાંજને સમયે રાજા અંતઃપુર અને પરિવાર સહિત મુનિઓ પાસે ગયો, અને તેમને સર્વને નાના મોટાના અનુક્રમથી વિશેષ ભક્તિથી

વંદના કરી. તેઓએ પણ પાપને નાશ કરનારી ધર્માશિષ વડે તેને પ્રસન્ન કર્યો. પછી મોટા સાધુએ રાજાની પાસે પુણ્ય માર્ગનો ઉપદેશ કર્યો કે—

સર્વ જીવો સુખની અભિલાષા કરે છે, અને દુઃખના ઉપર દ્રેષ કરે છે. તેમાં એકાંતપણે સુખની પ્રાપ્તિ અને દુઃખનો ક્ષય માત્ર મોક્ષમાં જ છે. તે મોક્ષ મેળવવાના બે માર્ગો સર્વજ્ઞોએ સારી રીતે દેખાડ્યા છે. તેમાં પહેલો માર્ગ ચતિધર્મ છે. તેમાં સર્વ સાવધ વ્યાપારનો ત્યાગ હોય છે. તે માર્ગમાં સારી રીતે ઠાખલ થયેલા (ચતિમાર્ગ—ક્ષમાદિક દશ વિધ ધર્મને યથાર્થ પામેલા) પ્રાણીઓ એક અંતર્બુદ્ધિ માત્રમાં પણ મરૂદેવી માતાની જેમ મોક્ષપદને પામે છે. પરંતુ પાંચ મેરૂ પર્વતની જેવા પાંચ મહાવ્રતો કે જે પૂર્વના મહા ધીર પુરૂષોએ ધારણ કર્યા છે, તે કાતર (કાયર—સુખશીલ—પુરૂષાર્થહીન) પુરૂષોવડે દુઃખે ધારણ કરી શકાય તેવા છે, પૃથ્વીના ભારની જેવા મોટા અઢાર હબર શીલાંગના ભારને વહન કરવા કયો મનુષ્ય સમર્થ હોય ? દેવ, તિર્થંચ અને મનુષ્યના કરેલા બચકર ઉપસર્ગોને, બુદ્ધિક્ષા (ક્ષુધા) વિગેરે બાવીશ દુઃસહ પરીસહોને અને જગતનો જય કરવામાં પ્રવીણ તથા ચક્રવર્તી અને ઈન્દ્રાદિકથી પણ ન જીતી શકાય તેવા રાગ દ્રેષ રૂપી મોટા સુભટોને જીતવા કેણુ સમર્થ છે ? આથી કરીને જ મહા ધૈર્યવાળા, પોતાના શરીરની પણ અપેક્ષા રહિત અને દૃઢ વ્રતવાળા પુરૂષો જ આ માર્ગે જવા સમર્થ થાય છે. બીજો શ્રાવક ધર્મ છે. તેમાં દેશથી સાવધ (પાપ) વ્યાપાર વર્જવાના હોય છે. આ ધર્મને પણ પ્રાણી અત્યંત કર્મની લઘુતા થાય ત્યારે જ પામી શકે છે. કારણ કે આંયુષ કર્મને વર્ણને બાકીના સાત કર્મોની સ્થિતિ એક કોટાકોટી સાગરોપમથી ન્યૂન જેટલી જ્યારે થાય ત્યારે બધા પ્રાણીઓ સમ-ક્રિતને પામે છે. તેટલી સ્થિતિમાંથી પણ પદ્યોપમ પૃથક્ત્વ એટલે બેથી નવ પદ્યોપમની સ્થિતિનો ક્ષય કરે ત્યારે શુદ્ધ પરિણામ થવાથી દેશવિરતિ પ્રાપ્ત થઈ શકે છે. તે વિષે આગમમાં કહ્યું છે કે—

“ સમ્પત્ત્સી (મિત) રુદ્ધે પલિય પહુત્તેણ સાવઓ હોદ્દા ।

ચરણોવસમલયાણં, સાગરસંસ્તંતરા હંતિ ॥ ”

“ સમકિત પામ્યા પછી એથી નવ પદ્યોપમ બધ ત્યારે શ્રાવક (દેશ વિરતિવાળો) થાય છે. અને ત્યારપછી સંખ્યાતા સાગરોપમ બધ ત્યારે આત્મિત્વાવરણનો ક્ષયોપશમ થાય છે, એટલે ક્ષાયોપશમિક ભાવતું સર્વવિરતિ આત્મિત્વ પ્રાપ્ત થાય છે. ”

કોઈ કોઈ વિરલા શ્રાવકો જ આ દેશવિરતિ ધર્મનું આરાધન કરીને, એકાવતારી^૧ થાય છે, અને ઉત્કર્ષથી તો દેશવિરતિનું પાલન કરનારાઓ આઠ લવની અંદર આઠે હુષ્ટ કર્યોનો ક્ષય કરી સિદ્ધિપદને પામે છે. આ દેશવિરતિ ધર્મના તેરસો કરોડ ભેદો છે. તેથી કરીને વિવેકી જનોએ સમકિત સહિત આ ધર્મ મુખે કરીને સેવવા લાયક છે.

આ પ્રમાણે સાંભળીને રાજાએ તે શુર પાસે શ્રાવકધર્મ અંગીકાર કર્યો. વિદ્વાનો પોતાની શક્તિ પ્રમાણે જ (કંઈપણ વ્રત નિયમાદિક) અંગીકાર કરે છે. તેની નવે સ્ત્રીઓએ પણ હર્ષથી તે ધર્મ ગ્રહણ કર્યો. જે સ્ત્રી પતિના સદાચરણને અનુસરે નહીં, તે ખરાબ સ્ત્રી બાણવી. ત્યારપછી રાજા મુનીશ્વરને નમસ્કાર કરી પોતાને ઘેર ગયો, અને મુનિઓ પણ અનુક્રમે પોતાના શુરની સમીપે ગયા. રાજા વિશુદ્ધપણે શ્રાવક ધર્મનું પાલન કરવા લાગ્યો. કેમકે ઉત્તમ પુરુષો અંગીકાર કરેલા વ્રતને પાળવામાં પ્રમાદ કરતા નથી. ત્યારપછી તે રાજા (રત્નવીર) મરીને હે રાજા ! તું (રત્નપાળ) થયો છે. શ્રાદ્ધ ધર્મના પ્રભાવથી તમે આવી રાજ્યની સંપત્તિ પામ્યા છો. તુંબીપાત્ર માત્ર જળનું દાન કરવાથી રસતું તુંબડું તમને પ્રાપ્ત થયું છે. કેમકે સુપાત્રને થોડું પણ આપ્યું હોય, તો તે મોટી સંપત્તિ આપનાર થાય છે. તે સિદ્ધહત્તા તાપસવ્રતનું પાલન કરીને તમારો જય નામનો મંત્રી થયો છે. કારણ કે અજ્ઞાન તપનું ફળ એટલું જ હોય છે. તમે તેનું વહાણ બાર દિવસ સુધી રોકી રાખ્યું હતું, તેથી બાર વર્ષ સુધી તેણે આ ભવમાં તમારું રાજ્ય ગ્રહણ કર્યું. શ્રીદેવી વિગેરે જે નવ સ્ત્રીઓ તમારે પૂર્વ જન્મમાં હતી, તે જ આ ભવે પણ શૃંગારસુંદરી વિગેરે સ્ત્રીઓ થઈ છે. આ

૧ વચમાં એક સ્ત્રી—વિમાનાદિ સંબંધી દેવાદિક ભવ કરી પછી મનુષ્ય ભવ પામીને મોક્ષે ભયંતે.

મૃંગારમુદરીએ આ ભવથી સો ભવ પહેલાં કાચોત્સર્ગ રહેલા કોઈ સુનિના ઉપર ધૂળ નાંખીને તેને ઉપદ્રવ કર્યો હતો, તે કર્મવડે આ દુઃસહ વેદના પ્રાપ્ત થઈ. કોટિ કદપવડે પણ કરેલાં કર્મનો લોગબ્યા વિના ક્ષય થતો નથી. ધનદત્તનો જીવ મરીને તે પરદેશી શ્રાવક થયો, કે જેની તેં સેવા કરી હતી. તે આ ભવે મરીને દેવ થયો, અને તારા ઉપર તેણે ઘણો ઉપકાર કર્યો. પૂર્વ જન્મમાં કનકમંજરીએ ચાકરને “ અરે ! કોલીયા ! કેમ કામ કરતો નથી ? ” અને શુભમંજરીએ “ અરે આંધળા ! કેમ દેખતો નથી ? ” એમ આક્રોશપૂર્વક કહ્યું હતું. તે કર્મવડે આ જન્મમાં તે બન્ને તેવી દુર્દશાને પામી હતી. વચનવડે પણ બાંધેલું કર્મ કાયા વડે જ લોગવાય છે. હે રત્નપાળ રાજા ! સુપાત્રને કરેલા જળદાન રૂપ તારો કદપવક્ષ જન્મ પર્યંત અત્યંત અફલુત મનુષ્ય સંબધી સુખ સંપત્તિની પરંપરા વડે પુષ્પવાળો થયો છે, અને હવે શીઘ્રપણે તે તને મોક્ષ સુખની લક્ષ્મીવડે ફળદાયી થશે.

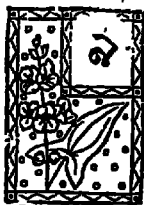
આ પ્રમાણે અમૃતને ઝરનારી ગુરૂની વાણી સાંભળી ઉત્કૃષ્ટ વૈરાગ્ય રંગને પામી પ્રાણીઓની શુભાશુભ કર્મની સ્થિતિને બાણી રત્નપાળ રાજાએ પોતાના રાજ્યપર પોતાના પુત્રને સ્થાપન કરી, તેવા તેવા શ્રેષ્ઠ મોટા ઉત્સવો પૂર્વક નવે સ્ત્રીઓ સહિત દીક્ષા અંગીકાર કરી. તે રાજર્ષિ ઘણા વર્ષો સુધી નિરતિચારપણે ચારિત્રના પાલન સાથે સેંકડો ઉચ્ચ તપસ્યાતું આચરણ કરી સર્વ સ્ત્રીઓ સહિત દેવગતિ પામ્યો, ત્યાંથી ચવી મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં ઉત્પન્ન થઈ મોક્ષ પદ પામશે. હે ભવ્ય પ્રાણીઓ ! આ પ્રમાણે સત્ય વિચારવડે મનોહર અને સુનિને જળદાન કરવા રૂપ પુણ્યવડે દેહીપ્રમાન શ્રી રત્નપાળ નામના રાજાતું અફલુત ચરિત્ર સાંભળીને તે જળતું દાન કરનામાં નિરંતર વિધિપૂર્વક પ્રયત્ન કરે, કે જેથી સંમગ્ન લક્ષ્મીઓ તમને વરવા માટે તત્કાળ ઉત્સુકતા ધારણ કરે.

इति अष्टमः प्रकाशः

નવમેા પ્રકાશ.

જે જીવાનંદના ભવમાં મુનિની ચિકિત્સા કરવાથી પોતાના ભાવરોગની ચિકિત્સા કરી હતી, તે શ્રી યુગાદીશ (આદિનાથ) લક્ષ્મીને માટે થાઓ. હવે ઔષધ દાન નામનો ધર્માર્થ દાનમાં રહેલો છૂટો ભેદ કહેવાય છે. તેથી અક્ષય સુખ (મોક્ષ સુખ) પ્રાપ્ત થાય છે. મુનિઓને ધર્મતું આરાધન કરવામાં મુખ્ય સાધન શરીર જ છે. તે શરીર જે વ્યાધિ રહિત હોય તો ધર્મતું આરાધન સારી રીતે સાધી શકાય છે. મુનીશ્વરોને પણ પૂર્વના કર્મને લીધે વ્યાધિ થવાનો સંભવ છે, તેથી તે વ્યાધિનો નાશ કરવા માટે બુદ્ધિમાન પુરૂષ તેઓને વિધિ પ્રમાણે ઔષધતું દાન આપવું ભેદ્ય છે. જે ઉદાર બુદ્ધિવાળો પુરૂષ હર્ષપૂર્વક સાધુઓને ખંધુઓની જેમ ચિકિત્સા કરે છે, તે પુરૂષ વાસ્તવિક રીતે જોતાં ધર્મતીર્થનોજ ઉદ્ધાર કરે છે, એમ જાણવું. ધર્મ સંબંધી સર્વ પ્રકારનાં દાનોમાં આ ઔષધ દાનનીજ મુખ્યતા છે. કેમકે પોતે અરિહંતેજ આતું માહાત્મ્ય ઉત્કૃષ્ટ કહ્યું છે. તે વિષે આગમમાં કહ્યું છે કે—

“હે ભગવાન! જે ગ્ધાન સાધુની વૈયાવચ્ચ કરે તે પુરૂષ ધન્ય છે? કે જે આપના દર્શનને અંગીકાર કરે તેને ધન્ય છે?” (જવાબ) “હે ગૌતમ! જે પુરૂષ ગ્ધાનની પરિચર્યા (સેવા) કરે છે તે મારા દર્શનને અંગીકાર કરે છે—પામે છે, અને જે મારું દર્શન પામે છે, તે ગ્ધાનની પરિચર્યા કરે છે. કેમકે અરિહંતના દર્શનમાં આજ્ઞાતું શરણ કરવું એજ સાર—તત્ત્વ છે. તેથી કરીને હે ગૌતમ! એમ કહેવાય છે કે જે ગ્ધાનની પરિચર્યા કરે છે, તે મારા દર્શનને અંગીકાર કરે છે.”

નિર્મળ અંતઃકરણવડે સુનિની લુપ્ત (જેવી તેવી) ચિકિત્સા કરી હોય તો પણ તે તીર્થગોને પણ તત્કાળ આશ્ચર્યકારક સંપત્તિ આપે છે. પહેલાં દ્વારકા નગરીમાં જેનો પૂર્વ ભવ વૈતરણી વૈદનો હતો એવો એક વાનર વિદ્યાચળ પર્વતની અટવીમાં યૂથનો નાયક (યમ) રહેતો હતો. ત્યાં એકદા કોઇ સુનિ આવ્યા, તેનો યગ કાંટાથી વીધાયેલો હતો, તે સુનિને જોઈ જાતિ સ્મરણ જ્ઞાન થયું, તેથી શુભ ભાવવાળા તે વાનરે ભક્તિપૂર્વક વિશલ્યા નામની ઔષધિ-વડે સુનિને શલ્ય રહિત કર્યા, પછી સમ્યક્ પ્રકારે અનશન કરી મૃત્યુ પામી તે સુનિની ચિકિત્સાના પ્રભાવથી સહસાર દેવલોકમાં અઢાર સાગરોપમના આયુષ્યવાળો દેવ થયો. જે પુરૂષ સુનિઓને પ્રાસુક ઔષધનું દાન કરી તેમને નીરૂપ (રોગ રહિત) કરે છે, તે ધન્ય પુરૂષ શીઘ્રપણે પોતાના આત્માને નીરૂપ (મોક્ષ) સ્થાનમાં લઇ જાય છે. પહેલા તીર્થકરે (ઋષભદેવ સ્વામીએ) પ્રથમ વૈદના ભવમાં સુનિના કોઠની ચિકિત્સા કરવામાં તેવા પ્રકારના તેલનું દાન કરવાથી તીર્થકર નામ કર્મ ઉપાર્જન કર્યું હતું, તે વૈદના મિત્રોએ સહાય કરી હતી, તેથી તેઓ ઉત્કૃષ્ટ લક્ષ્મી પામ્યા હતા, તથા એક વણિકે ચંદન અને કંબલ આપ્યા હતા, તે તેજ ભવે મોક્ષ પામ્યો હતો. સાધુને રોગ રહિત કરવાથી તે સાધુ જે જે કર્મ ક્રિયા કરે, તે તે ક્રિયાના અંશ (ભાગ) ને તે સાને કરનાર અવશ્ય પામે છે. જે પુરૂષ અખંડિત ભાવથી ચિત્તોને ઔષધદાન કરે છે, તે અદ્ભુત અને અખંડિત લક્ષ્મીને પામે છે. અને ખંડિત ભાવથી આપે તો ખંડિત લક્ષ્મીને પામે છે. આ ઉપર વિવિધ પ્રકારના આશ્ચર્યકારક વૃત્તાંતવડે મનોહર ધનદત્તાના મોટાભાઈ ધનદેવની કથા સાંભળો—

આ પૃથ્વીપર અદ્ભુત સંપત્તિનું સ્થાન સિંહલદ્વીપ નામનો દ્વીપ છે, તે જાણે કે સસુદ્રના જળમાં સ્વર્ગજ આવીને પ્રતિબિંબ રૂપે રહ્યું હોય એમ તર્ક કરાય છે. તેમાં શરતાવડે શોભતો અને મનુષ્યોમાં સિંહ સમાન સિંહલેશ્વર નામે રાજા હતો. તે દ્વારથીના જેવા ફર્જ થતુઓને ત્રાસ પમાડનાર હતો. વિષ્ણુને લક્ષ્મીની જેવી અને ઇંદ્રને ઇંદ્રાણી જેવી તેને સિંહલદેવી નામની

પ્રિયા હતી. શ્રી-કૃષ્ણે લક્ષ્મી (રૂકિમણી) ને વિષે જેમ પ્રવૃત્ત ઉત્પન્ન કર્યો હતો, તેમ તેણે તેણીને વિષે અધિક તેજસ્વી પુત્ર ઉત્પન્ન કર્યો. ઉગતા (ખીજના) ચંદ્રની જેમ તે કુમાર લીલા માત્રથી જ સમગ્ર કલાઓને શીખી ગયો, પરંતુ દોષના લેશ પણ સંબંધને તે પામ્યો નહોતો. જેમ સૂર્ય કંમળને વિકસ્વર કરે તેમ ચૌવન વયે તેણે રૂપ વિકસ્વર કર્યું, તેથી તેમાં નિરંતર સ્ત્રીઓનાં નેત્રો રૂપી જામરની શ્રેણી વિલાસ કરતી હતી. તેણે વક્ષસ્થળે શુદ્ધિની સાથે વિશાળતાને પામ્યું, તેના બે સ્કંધ ક્રીર્તિની સાથે સ્વૂળતાને પામ્યા, તેનાં બે નેત્રો શુર (પિતા) ની વાણી સાથે કર્ણના મૂળમાં વિશ્રાંતિ પામ્યાં, તેના બે હાથ (કરતલ) પુરજનોની સાથે રાગને પામ્યા. તેના બે બાહુ માહાત્મ્યની સાથે પુષ્ટતાને પામ્યા, તથા-તેની ડાહી મૂછ પરાક્રમની સાથે ઉત્પન્ન થઈ. જેમ પશ્ચને ભમરાઓ ઘેરી લે, તેમ સૌભાગ્ય રૂપી સુગંધના સમૂહે યોદ્ધાવેલા સમાન રૂપવાળા અનેક કુમારો તેના મિત્ર થઈને તે કુમારને હર્ષથી ઘેરી લેતા હતા.

એકલા વસંત ઋતુમાં તે કુમાર પરિવાર સહિત જ્યંતની જેમ ઉદ્યાનમાં ફીડા કરવા ગયો. વનની મધ્યે રહેલો તે રાજપુત્ર જાણે કે ઉદ્યાનમાં ઉતરેલા વસંતને મળવા આવેલો સાક્ષાત્ કામદેવ હોય તેમ શોભવા લાગ્યો. નેત્રરૂપી મૃગલાઓની વાશુરા (જાળ) સમાન વન લક્ષ્મીને તે જોતો હતો, તેટલામાં તેણે દૂર રહેલા નિકુંજ (લતામંડપ) ની અંદર પ્રસરતો હીન શબ્દ સાંભળ્યો. તુરત જ ધૈર્યવાન તે કુમાર તે શબ્દની પાછળ દોડ્યો. કેમકે મહા પુરૂષો અન્યના પ્રાણવું રક્ષણ કરવામાં તત્પર હોય છે. જેટલામાં તે કુમાર ત્યાં ગયો, તેટલામાં તેણે કેઈ કન્યાને કંઈ દિશામાં જઈ એવા વિચારથી વ્યાકુળ થઈ નાસતી જોઈ. તેણીની પાછળ ઉચી સૂંઢ કરીને જાણે ચમરાજ જ હોય એવો એક મહોન્મત્ત હાથી તેણીને હણવાની ધમ્મંત્રી દોડતો હતો, તે કન્યા પણ “હે માતા ! તું ક્યાં છે ? હે

૧ વક્ષસ્થળ અને શુદ્ધિ બંને વિશાળતાને પામ્યા એમ જાણવું.

૨ હસ્તતળ રાતા થયા, અને પુરના લોકો તેના પર પ્રીતિવાળા થયા.

૩ ઈંદ્રનો પુત્ર.

પિતા ! તું ક્યાં છે ? હે કુળદેવી ! તું ક્યાં ગઈ ? આવા મારા
હુઃખની વખતે તમે મારાથી દૂર કેમ થયા ? હે વનદેવી ! કોઈ શૂરવીર
શિરોમણિને તું શોધી લાવ, કે જે બંધુ (સંબંધી)ની જેમ આ
વિકટ સંકટમાંથી મને બચાવે. હે જગતના ચક્ષુ (સૂર્ય) ! મારું
રક્ષણ કર. રક્ષણ કર. આ વનનો હાથી મને યમરાજને ઘેર પહોંચાડે
છે. તેથી મારું રક્ષણ કર. કારણ કે તું જગતનો સાક્ષી છે. ” આ
પ્રમાણે ગદ્ગદ સ્વરે વિલાપ કરીને વનના પશુઓને પણ રોવરાવતી
હતી, તેણીના નેત્રો ઝરતા અશ્રુના પૂરથી વ્યાપ હતાં, અને ત્રાસ
પામેલી બાજુ મૃગલી હોય, તેમ તે સર્વ દિશાઓમાં દૃષ્ટિ નાંખતી
હતી. આવી અવસ્થાવાળી તેણીને જોઈને તે દયાળુ કુમારે વિચાર્યું
કે—“અહો ! આની આવી દુષ્ટ અવસ્થા કેમ થઈ ? અન્ય પ્રાણીની
વિપત્તિને જોઈને જેતું ચિત્ત કૃપાળુ થતું નથી, તેવા માતાની સુવા-
વસ્થાને નાશ કરનાર પુત્રને તેની માતા જન્મજ ન આપો. સર્વ કો-
ઈને વિપત્તિરૂપી સસુદ્રમાંથી પોતાની શક્તિથી બહાર કાઢવો તે મહા
પુરુષોને ઉચિત છે, તો એક અબળાને વિપત્તિમાંથી મુક્ત કરવી
તેમાં તો શું કહેવું ? ” આ પ્રમાણે વિચાર કરી તે જાહેરો કે—“હે કમ-
લાક્ષી ! તું બય પામીશ નહીં, હું તારું રક્ષણ કરનાર છું. મેં રક્ષા
કરવા અર્થે દીક્ષા લીધી છે તેથી તારે યમરાજથી પણ બચ રાખવો
નહીં. જો, એક લીલા માત્રમા જ આ મહોન્મત્ત હાથીને હમણાં જ
હું દૂર કરું છું. ” આ પ્રમાણે કુમારે પ્રથમ તેણીને વચનામૃત વડે
જ શુભાશીર્વાદ. પછી હાથીને શિક્ષા આપવામાં વિચક્ષણ તે કુમારે તે
હાથીને ક્ષણવાર કીડા કરાવી, અને તેને અત્યંત ત્રાસ પમાડી
પોતાનું સિંહ નામ સત્ય કરી બતાવ્યું. તેણે તેવા પ્રકારનું પરાક્રમ
જોઈ તે કન્યા વિસ્મય પામી, આનંદ પામી, અને પોતાના પ્રાણ-
નો રક્ષક થવાથી તેને પોતાના સ્વામી તરીકે માનવા લાગી. પછી
બાજુ કે મૂર્તિમાન જ્યલક્ષ્મી હોય એવી તે કન્યાને સાથે
લઈ બંદીબનો વડે શુભોની સ્તુતિ કરતા તે કુમારે રાબા પાસે
જઈ તેને નમસ્કાર કર્યા. રાબાએ તે વૃત્તાંત સાંભળી અત્યંત
પ્રસન્ન થઈ તેની પ્રશંસા કરી, અને તે કન્યાનું અફશુત રૂપ જોઈ

હૃદયમાં વિસ્મય પામ્યો. આ અવસરે પુત્રીનું વૃત્તાંત સાંભળી તેનો પિતા ધનમિત્ર શ્રેષ્ઠ મનમાં આનંદ પામ્યો અને રાજા પાસે આવી તેને તેણે નમસ્કાર કર્યા. પુત્રીને કુમાર ઉપર રાજવાળી ભેદ શ્રેષ્ઠીએ તે કુમારને આપી, ત્યારે રાજાએ શુભ દિવસે મોટા ઉત્સવ પૂર્વક કુમારની સાથે તેને પરણાવી. ત્યાર પછી દેવાંગનાને પણ તૃણ સમાન કરનારી (રૂપથી જીતનારી) તે ધનવતી પ્રિયાની સાથે રતિની સાથે કામદેવની જેમ તે કુમાર શોભતો હતો. તે અદ્ભુત ચરિત્રે કરીને મેઘ વડે કરીને નદીની જેમ તેની કીર્તિ ચોતરફથી ભરપૂર થઈ. સાકર જેમ દૂધને વિશેષ કરે, તેમ પ્રસરતી તેની કીર્તિએ લોકો વડે હૃદયમાં પીવાતા તેના લાવણ્યરસને વિશેષ વૃદ્ધિ પમાડ્યો. તે કુમારને જોવા માટે ગવાણોમાંથી નીકળેલાં સ્ત્રીઓનાં મુખના સમૂહો વડે શોભતું આકાશ જાણે કે લાજો ચંદ્રવાળું હોય એવું લોકોએ જોયું. તે કુમાર નગરમાં ફરતો હતો ત્યારે તેને જોવા માટે ઉત્સુક થયેલી સ્ત્રીઓ અર્ધા કરેલા કામને પણ શીઘ્રપણે ત્યાગ કરતી હતી. કુમારના દર્શન રૂપ ઉત્સવથી હર્ષ પામેલી સ્ત્રીઓ ગીત સંગીતાદિક ઉત્સવોને પણ તૃણ સમાન ગણતી હતી. વિકસ્વર નેત્રવાળી સ્ત્રીઓ વિશાળ દૃષ્ટિવડે તે કુમારને જોતી હતી, તેની સ્તુતિ કરતી હતી, અને તેના શુભ ગાતી હતી. તોપણ બુદ્ધિમાન તે કુમાર સુનીશ્વરની જેમ તેઓને વિષે જરા પણ રાગ કરતો નહોતો. પરંતુ તેને જોવાની ઇચ્છાથી તે સ્ત્રીઓ નિરંતર જતી હોવાથી ઘરનાં કાર્યો સીદ્ધાતાં હતાં. તેથી તેઓના પુરૂષો અત્યંત ખેદ પામ્યા. અને તેઓએ એકાંતમાં જઈને રાજાને તે વિગત કહી કેમકે પ્રજાઓ ન્યાયમાર્ગના પથિક સમાન રાજાને પિતા તુલ્ય માને છે. ત્યાર પછી જ્યારે કુમાર રાજાને નમવા આવ્યો ત્યારે રાજાએ તેને કહ્યું કે—“હે વત્સ ! બહાર ફરવાથી તારું શરીર કલેશ પામે છે, વળી ઇચ્છા પ્રમાણે અટન કરવાથી શીખેલી કળાઓ પણ ભૂલી જવાય છે, તેથી તારે ઘરમાં જ રહીને કળાનો અભ્યાસ કર્યા કરવો.” તે સાંભળીને-પિતાની આજ્ઞાથી પવિત્ર થયેલા બેત્રણ દિવસ તેણે સુવર્ણના પાંજરામાં હંસની જેમ પોતાના ઘરમાં જ રહીને કીડા કરી. પછી બીજે દિવસે તે ઘરની બહાર નીકળતો હતો,

તે વખતે દરવાજામાં રહેલા પ્રતીહારે તેને જવાનો નિષેધ કરી કહ્યું કે—“ હે સ્વામી ! આપને ઘરમાંજ રહેવાની રાજ્યએ આજ્ઞા કરી છે. ” તે સાંભળીને કુમાર ચિત્તમાં ચકિત થયો, અને આગ્રહ પૂર્વક સ્પષ્ટ સવિસ્તર હકિકત પૂછી, ત્યારે દ્વારપાળે સત્ય વાત તેની પાસે પ્રગટ કરી. તે સાંભળી કુમારનાં નેત્રો લલળથી મંદ થયાં, અને તે પ્રતિહારને વાણીવડે યોગ્યતા પ્રમાણે સંતોષ પમાડી પોતાના ઘરમાં પાછો આવ્યો. પછી તે બુદ્ધિમાને વિચાર કર્યો કે—“ અહો ! કર્મના ઉદયની વિચિત્રતા આશ્ચર્યકારક છે, કે જેથી કરીને રૂઢિપિત ધાતુની જેમ મારો ગુણ પણ દોષની પ્રાપ્તિને માટે થયો. અનર્થના સ્થાનરૂપ આ મારા સુંદર રૂપને ધિક્કાર છે, કે જેથી પોપટની જેમ આવી બંધનની આપત્તિને હું પામ્યો. અહો ! પિતાની ચતુરાઇ બેહુક છે, અને તેની ગંભીરતા અદ્ભુત છે, કેમકે તેણે મને બહુ માન પૂર્વક સ્વેચ્છાએ કરતો અટકાવ્યો. બીજા પુત્રે પિતાને પ્રીતિ કરનાર થાય છે, અને હું તો પુરજનોનો ઠપકો આપવાવાથી તેના ચિત્તને સંતોષ કરનાર થયો. આજથી મારે નગરની અંદર ચાલવું યોગ્ય નથી. કેમકે પિતાની આજ્ઞાનો લોપ કરવાથી પાપની પ્રાપ્તિ થાય. પરંતુ બાધેલા પશુની જેમ હું કેટલા દિવસ ઘરમાં ને ઘરમાં નિર્ગમન કરીશ ? તેથી કલંકવાળા પુરૂષની જેમ મારે પરદેશમાં જવું કલ્યાણકારક છે. વળી મનુષ્યનો આત્મા સુવર્ણની જેમ પરદેશ રૂપી કસોટી ઉપર જ્યાં સુધી ઘસાતો નથી, ત્યાં સુધી તેની કાંઈ પણ કિંમત થતી નથી. કહ્યું છે કે—પૃથ્વી પર પરંટન કરવાથી ઉત્કૃષ્ટ સંપત્તિ પ્રાપ્ત થાય છે, વિદ્વાનોનો પરિચય થાય છે, વિવિધ પ્રકારની વિદ્યા પ્રાપ્ત થાય છે, યશનો વિસ્તાર થાય છે, મનની ધીરજતા વધે છે, જૂઠી જૂઠી ભાષાનું જ્ઞાન થાય છે, અને પોતાની કળાની પ્રતીતિ થાય છે. પૃથ્વીનું નિરીક્ષણ કરનાર (જોનાર) ને કયો કયો ગુણ થતો નથી ? ” આ પ્રમાણે મનમાં નિશ્ચય કરીને તે બુદ્ધિમાન કુમાર જેટલામાં પરદેશ ગમનનો આરંભ કરતો હતો, તેટલામાં તેને પોતાની પ્રિયા યાદ આવી; તેથી તેણે વિચાર્યું કે—“ નવી પરણેલી અને મારા પર અત્યંત પ્રીતિવાળી મારી પ્રિયા અકસ્માત મારા વિરહ

રૂપી અગ્નિથી તાપ પામીને કદાચ મરી પણ જશે, તો મને સ્ત્રીહત્યાહું પાપ લાગશે. તેથી મારે પ્રિયાને મનોહર વાણીવડે સમજાવીને જવું યોગ્ય છે. ” એમ વિચારીને તે તરતજ શયનગૃહમાં ગયો. તેને જોઇને તે હર્ષ પામી એકદમ ઉભી થઈ, અને તેને આ સન આપ્યું. તેના પર બેસીને તે બોલ્યો કે—“ હે દેવી ! હું કૌતુક (આશ્ચર્ય) જોવાની ઇચ્છાથી દેશાંતરમાં જવા ઇચ્છું છું. તારી ઉપરની પ્રીતિના રંગને લીધે હું શીઘ્રપણે પાછો આવીશ. ત્યાં સુધી તારે અહીં સાસુની સેવામાં સાવધાન થઈને રહેવું. ” તે સાંભળીને તેણીનાં નેત્રો અશ્રુથી ભિન્ન થયાં, અને અત્યંત ખેદ પામીને બોલી કે—“ હે સ્વામી ! તમારા વિના એક ક્ષણ માત્ર પણ હું અહીં રહેવા શક્તિમાન નથી. તમારે પણ મને અહીં મૂકીને કોઈપણ ઠેકાણે જવું યુક્ત નથી. શું ચંદ્ર ચંદ્રિકાને છોડીને કદાપિ ઘીબ દ્વીપમાં જાય છે ? ” ત્યારે સ્ત્રીથી કુમારે પ્રિયાને કહ્યું કે—“ હે દેવી ! તારું શરીર કોમળ હોવાથી તું માર્ગમાં ટાઢ, તડકો વિગેરે કષ્ટને શી રીતે સહન કરી શકીશ ? વાહન વિના તારાથી માર્ગમાં ચાલી શકાશે નહીં. તેથી તું અહીંજ રહે. સાથે આવીને મારા પગખંધન રૂપ ન થા. ” તે સાંભળીને તે પણ બોલી કે—“ અહીં મહેલમાં રહેવાથી પણ મને તમારા વિરહનું જેવું કષ્ટ લાગશે, તેવું કષ્ટ માર્ગમાં તમારી સાથે ચાલવાથી મને લાગવાનું નથી. તેથી કરીને હું તમારી સેવા વિના અહીં રહીશ નહીં, અને શરીરની છાયાની જેમ તમારું પગખંધન હું નહીં શાઉં. ” આ પ્રમાણે તેણીનો નિશ્ચય બાણી તેણીને સાથે લઈ કાર્યને બાણનાર તે કુમાર રાત્રિની સહાય વડે (રાત્રિને સમયે) નગરીની બહાર જલદી નીકળી ગયો. અતુકમે ચાલતાં તે સમુદ્રને કિનારે પહોંચ્યો. ત્યાં કોઈ વહાણવટીનું વહાણ હતું, તે ચાલવાની તૈયારીમાંજ હતું, તેમાં ભાડુ કરીને તે પ્રિયા સહિત તેમાં બેઠો. પછી બાણે મૂર્તિમાન વાયુજ હોય એવી ત્વરાથી વહાણ ચાલવા માંડ્યું. માર્ગમાં કુમાર પોતાની પ્રિયાને સમુદ્રના વિવિધ આશ્ચર્યોને દેખાડતો હતો. આગળ જતાં કદપાંત કાળના વાયુની જેવા હુષ્ટ વાયુના વંટોળીયામાં પડવાથી તે વહાણ ભાંગી ગયું, તે સાથે તેમાં બેઠેલા લોકોનું પૂર્વ

જન્મનું શુભ કર્મ પણ ભાંગી ગયું. તે વખતે કેટલાક લોકો હાથમાં આવેલા પાટીયાને મિત્રની જેમ બે હાથવડે ગાઠ આલિંગન કરી સમુદ્રને કિનારે પહોંચ્યા. કેટલાએક વહાણના લોકો બાજુ કે લોહની આકુળતાને લીધે શીઘ્રપણે રત્નો ગ્રહણ કરવા ઇચ્છતા હોય તેમ સમુદ્રની અંદર પડ્યા—ફૂંચી ગયા. ધનવતી પણ પોતાના પતિની જેમ પાટીયાને આલિંગન કરી અનુકૂળ તરંગોએ કરીને કાંઠાના વનમાં પહોંચી ગઈ. ત્યાં જળકણના વરસાદને વરસાવતી પવનની કેામળ લેહરોએ સખીની જેમ ખારા જળથી દગ્ધ થયેલી તેણીને તત્કાળ આશ્વાસન કર્યું. “મારી જેમ મારા સ્વામી પણ અહીં કેાઈ ઠેકાણે આવી પહોંચ્યા હશે.” એમ ધારી તેને મેળવવાની ઇચ્છાથી તે ધનવતી સમુદ્રને કિનારે ચોતરફ તેની શોધ કરવા લાગી. પરંતુ તે ચપળ નેત્રવાળીએ ખોવાયેલા ચિંતામણિ રત્નની જેમ તેને ક્યાંઈ પણ ભેયો નહીં. તેથી વિરહથી વિન્ડુળ થયેલી તે આખમાંથી અશ્રુ મૂકતી વિલાપ કરવા લાગી કે—“હહા ! મેં પૂર્વ જન્મમાં સપત્ની (શોક) ની ઇર્ષ્યા વિગેરે પાપ કર્મ કર્યું હશે, તેથી કરીને આવી રીતે પતિના વિયોગનું દુઃખ મને પ્રાપ્ત થયું. હહા ! આ રુદ્રસ્તર અરણ્યમાં હું એકલી કેમ પડી ? અહીં મારું પિતા, માતા, બ્રાતા કે પતિ કેાઈ પણ શરણ નથી. તો આ પ્રમાણે દુઃખથી દગ્ધ થયેલી મારે હવે જીવવું વૃથા છે. પતિથી વિયોગ પામેલી સ્ત્રીઓને મરણજ શરણ હોય છે.” આ પ્રમાણે વિચારી તે મરવા તૈયાર થઈ, પંચપરમેષ્ઠી નમસ્કારનું ધ્યાન કરવા લાગી, પછી જેટલામાં એક વૃક્ષ ઉપર પોતાના શરીરને ખાંધી લટકાવવા ભય છે, તેટલામાં ત્યાં કાષ્ઠાકિક દેવાની ઇચ્છાવાળો, જુદ્ધિમાન અને તેણીના પુણ્યકર્મો પ્રેરેલો બાજુ તેણીનો બંધુ હોય એવો કેાઈ શ્રાવક આવી ચડ્યો. તે દયાળુએ તેણીને તેવી રીતે ભેળને કહ્યું કે—“હે ભદ્રે ! આ શું આરંભ્યું ? તારે શું દુઃખ છે ? તું કેાણ છે ? કહે.” આ પ્રમાણે સહોદરની જેવા તેના વચનામૃતથી પ્રસન્ન થયેલી તેણે પોતાનો પતિવિયોગાદિક સત્ય વૃત્તાંત કહ્યો. ત્યારે તે શ્રાવક ફરીથી બોલ્યો કે—“ધર્મ માર્ગને સ્પર્શ કરનારા પુરૂષોને જેમ

અન્ય પ્રાણીનો વિનાશ કરવો યોગ્ય નથી, તેમ પોતાનો વિનાશ કરવો પણ યોગ્ય નથી. વળી પોતાના શરીરનો વિનાશ કરવાથી કંઈ દુઃખનો ક્ષય થતો નથી, પરંતુ દુઃખ-મર્ત્યનાશ થવાથીજ દુઃખનો ક્ષય થાય છે, કારણ કે દુઃખનું મૂળ દુઃકર્મ જ છે, અનેક ભવમાં ઉપાર્જન કરેલાં તે દુઃકર્મો પણ સૂર્યવડે અધકારની જેમ ધર્મ વડે જ નાશ પામે છે. તેથી કરીને સુખનું જ એક કારણ રૂપ ધર્મને તું નિષ્કપટપણે કર, અને તે ધર્મકાર્યમાં હું ભાઈની જેમ તારી સહાય કરીશ. ” તે સાંભળીને તે બોલી કે—“ હે ભાઈ ! તેં સત્ય કહ્યું છે. પરંતુ આવી દુર્દશાને પામેલા મારી જેવાને સમ્યક્પ્રકારે ધર્મનું આરાધન કરવું દુષ્કર છે. ” ત્યારે તે પણ બોલ્યો કે—“ તોપણ તારે સાહસપણે મૃત્યુ કરવું યોગ્ય નથી. કારણ કે તારો પતિ કદાચ જીવતો પણ હોઈ શકે છે. તો તું માડું વચન સાંભળ, અને તે પ્રમાણે કર, કે અહીં સંપત્તિ વડે દેવનગર જેવું કુસુમપુર નામનું નગર છે. તેની બહાર ઉદ્યાનમાં સ્વર્ગના વિમાનનો લક્ષ્મીને ગર્વ રહિત કરનાર સુંદર શ્રીમાન્ આદિનાથનું ચૈત્ય છે, અને તેની સમીપે શ્રી આદિનાથના ચરણ કમલમાં ભ્રમરપણાને પામેલી ચક્રેશ્વરી દેવીનું મંદિર છે. તે કૃષ્ણ પીઠા પામેલા પ્રાણીઓની વિવિધ કામનાઓને પૂર્ણ કરનાર હોવાથી તે ત્રિયમ્બક તીર્થના નામથી પૃથ્વી પર પ્રસિદ્ધ થયું છે. ત્યાં તું આવ, શ્રી યુગાદીશની સેવામાં તત્પર થા, અને ચક્રેશ્વરી દેવીની પાસે દુષ્કર તપનું આચરણ કર. તારી તપસ્યાથી પ્રસન્ન થઈને તે દેવી જો કોઈ પણ ઠેકાણે તારો પતિ જીવતો હશે, તો મેળવી આપશે, અથવા તેનું વૃત્તાંત તને કહેશે. આ પ્રમાણે રાહ જોતાં જો તારો પતિ તને મળે, તો તું તેની સાથે રહીને ચિરકાળ સુધી ધર્મનું પાલન કરજે, અને જો કદાચ તેનું અકુશળ બાલુવામાં આવે તો પછી મરવાનું તારા હાથમાં જ છે, અને ત્યાં સુધી કરેલો તપ તારે પરલોકનું ભાતું થશે. આ પ્રમાણે તેનું સુકૃતિવાળું વચન તેણીએ અંગીકાર કર્યું. ક્યો પંડિત પોતાને હિત કરનારું વચન અંગીકાર ન કરે ? પછી તે શ્રાવક પોતાની સાથે ઘણું ભોજન લાવ્યો હતો, તેમાંથી તેને પણ ભોજન કરાવ્યું, અને પછી

હર્ષથી તેણીને પ્રિયમેલક તીર્થે પહોંચાડી. ત્યાં તે ધનવતીએ વાવમાં સ્નાન કર્યું, ઋષભદેવની વિધિ પૂર્વક પૂજા કરી, પછી ચક્રેશ્વરી દેવીને નમસ્કાર કરી તેણે વિરૂપિ કરી કે—“ હે દેવી ! ત્યારે તું મને મારો પતિ મેળવી આપીશ, અથવા તેની મને ખબર કહીશ, ત્યારે હું લોભન કરીશ, અન્યથા નહીં કરું, એમ તું અવસ્થા જાણજે. ” આ પ્રમાણે પ્રતિજ્ઞા કરીને તે એકાગ્ર ચિત્તે ત્યાં રહી. પછી ત્રીજી રાત્રીએ અદૃશ્ય રીતે આકાશ વાણી થઈ કે— “ હે સુંદર અંગવાળી ! અહોંજ પ્રયત્ન પૂર્વક યુગાદીશની સેવા કરતી તું તારા પતિને મેળવીશ, તારા મનમાં તું જરા પણ અરતિ (ખેદ) કરીશ નહીં. હવે તું લોભન કર. ” આ પ્રમાણે કહ્યુંને અમૃત સમાન વાણી સાંભળીને તેણીનું મન હર્ષ પામ્યું, અને પતિનો મેળાપ થાય ત્યાંસુધી તેણે મૌન વ્રત ગ્રહણ કર્યું, હંકર તપ કરવા લાગી, ‘શીલોંછવૃત્તિવડે આજીવિકા કરવા લાગી, અને જિનેશ્વરની સેવામાં તરપર થઈ સમય નિર્ગમન કરવા લાગી.

અહીં તે સિંહલસિંહ કુમાર પણ પાટીયું પામવાથી સમુદ્રને તરી તેના કાઠે રહેલા વનમાં વિશ્રાંતિ લેવા બેઠો, અને વિચાર કરવા લાગ્યો કે—“ ઘર આગળ મનુષ્યોનો કપડો, પરદેશમાં આવી વિપત્તિ અને તેમાં પણ પ્રિયાનો વિયોગ મને પ્રાપ્ત થયો, માટે મારું કર્મ હમણાં વિપરીત વર્તે છે. અથવા આવો શોક કરવાથી શું ફળ ? કારણકે પૂર્વ કર્મના ઉદયને લીધે મનુષ્યોને સંપત્તિ તથા વિપત્તિ પ્રાપ્ત થાય છે. તેથી ખરેખર મેં પૂર્વ જન્મમાં અખંડ પુણ્ય કર્યું નહીં હોય, કે જેથી રાજપુત્ર થયા છતાં હું આવી દશા પામ્યો. અથવા તો તત્ત્વજ્ઞાની પુરૂષોને ત્યાં વિપત્તિજ સંપત્તિ રૂપ છે. કેમકે વિપત્તિ લોગવવાથી પૂર્વનાં દુષ્કર્મોનો ક્ષય થાય છે. ” આ પ્રમાણે વિચાર કરી તેણે પોતાના મનને ધીરજ આપી, પછી ફળ વિગેરેનું ભક્ષણ કરી આજીવિકા કરી, અને પછી પૃથ્વી પર અટન કરતો તે

૧ ખેતરમાં ખજાનાં વિગેરે સ્થાને વેરાએલા અનાજના દાણા વીણી તે વડે આજીવિકા કરવી તે શીલોંછવૃત્તિ કહેવાય છે, અથવા અપરિચિત ગૃહસ્થને ઘેરથી નાંખી દેવા જેવું ગુચ્છ અજ માગી તે વડે આજીવિકા કરવી, તે પણ શીલોંછવૃત્તિ કહેવાય છે.

અનુક્રમે રત્નપુર નામના નગરમાં ગયો. તે પુરમાં રત્નપ્રભા નામનો રાજા હતો. તેને સ્ત્રીઓમાં રત્ન સમાન રત્નચુંદરી નામની પ્રિયા હતી. તેમને લાવણ્ય રૂપી અમૃતની નીક સમાન રત્નવતી નામની કન્યા હતી. તેણીને જોઇને યુવાન પુરૂષો દેવાંગનાઓને તુલ્ય સમાન ગણતા હતા. તે કન્યા એકદા પોતાની સખીઓ સાથે હર્ષથી પ્રમદ નામના ઉદ્યાનમાં ફીડા કરતી હતી, તેટલામાં તેણીને કોઈ સર્પે નિર્દયપણે ડંખ માર્યો. તેના ચોતરફ પ્રસરતા વિષના તરંગો (વેગ) વડે તે નખથી શિખા પર્યંત વ્યાપ્ત થઈ, અને છેઢાથેલા મૂળવાળી વેલડીની જેમ તે પૃથ્વીતળ ઉપર આઘોટવા લાગી. તરતજ રાજાના આદેશથી વિષનો નાશ કરનાર વૈદ્યો આદરપૂર્વક ઘણી ઘણી ચિકિત્સાઓ વડે તેની ચિકિત્સા કરવા લાગ્યા. પરંતુ જડ પુરૂષને આપેલો ઉપદેશ જેમ વૃથા થાય, તેમ વૈદ્યોએ કરેલા તેના સેંકડો ઉપાયો નિષ્ફળ થયા. ત્યારે દુઃખથી પીડા પામેલા રાજાએ મંત્રી વિગેરેની સલાહથી નગરના ચૌટામાં પ્રગટ રીતે પડક વગડાવ્યો કે—“જે પુરૂષ મારા જીવિતથી પણ અધિક પ્રિય મારી પુત્રીને સજ્જ કરશે, તે પુરૂષ રતિને કામદેવની જેમ મારી પુત્રીને ઉત્સવ સહિત પરણશે, આ પ્રમાણે આલોપણ સ્ત્રાણીને કન્યાની પ્રાપ્તિને લાભ છતાં પણ કૌર્ભપણ પાંડિત જેમ પૃથ્વી પર રહેલો પુરૂષ ચંદ્રનો સ્પર્શ ન કરી શકે તેમ તે પડકનો સ્પર્શ કરી શક્યો નહીં. પરંતુ તે કુમારે નિઃસ્પૃહ છતાં પણ દયાની ભુદ્ધિથી તેનો સ્પર્શ કર્યો. કેમકે મહાત્માઓની કળા અન્યના ઉપકાર માટેજ હોય છે. તે વખતે રાજપુરૂષો પ્રીતિયુક્ત થઇને જાણે કન્યાનું મૂર્તિ માન ચૈતન્ય જ હોય એવા તેને તુરતજ રાજા પાસે લઇ ગયા. રાજા પણ તેને જોતાં જ પ્રસન્ન થયો, અને પોતાની પુત્રી જાણે જીવંતીજ છે એમ માનવા લાગ્યો. પછી પ્રીતિ પૂર્વક વાતચીત કરી તેને બંધુની જેમ આનંદ પમાડી હર્ષથી કહ્યું કે—“હે વત્સ ! તારી આકૃતિથીજ તારું સમગ્ર કળાઓમાં કુશળપણ છે એમ નિશ્ચય થાય છે. કારણ કે આકૃતિજ સમગ્ર ગુણ લક્ષ્મીની સાક્ષી છે. તો હે મહાશય ! આને રોગ રહિત કરીને આખા નગરને પ્રીતિયુક્ત કર. હવે વિલપ કરવાનો અવસર નથી.” તે સાંભળી દયારૂપી પુણ્યની

શુદ્ધિવાળા તે કુમારે પોતાની પાસે રહેલા વિંધને હરણ કરનાર મણિને જળવડે ઘોઘ તે જળ કન્યા ઉપર છાંટ્યું, તરતજ તેણીને સમગ્ર વિધનો આવેશ નાશ પામ્યો, તે સ્વસ્થતાને પામી, અને બાહ્યે સુધને ઉઠી હોય તેમ શીઘ્રપણે ઉભી થઈ. તે 'કળાવાનને પોતાના પાસે ભેંધ તે કન્યા પ્રીતિ યુક્ત થઈ, અને પોયણીની જેમ તેણીનાં નેત્ર રૂપ પોયણાં વિકસ્વર થયાં, તે યુક્તાજ છે. પુત્રીને જીવાડેલી ભેંધ રાજા આનંદ પામ્યો, અને હર્ષ રૂપી અમૃતને વરસાવનારી વાણીવડે તે કુમાર પ્રત્યે યોદ્યો કે—“ જગતમાં કરૂણા રૂપી પુણ્ય કરનારા પુરૂષોને મધ્યે હું તને અગ્રેસર માતું છું. કારણ કે તારી સમગ્ર કળાઓ પરોપકાર કરવામાં જ કુશળ છે. જે પુરૂષ શક્તિમાન છતાં અન્યની પીડાને હરણ ન કરે, તે કુશુદ્ધિ બાણવે, તે કેવળ પૃથ્વી ઉપર ભારભૂત જ છે, તેવા પુત્રને તેની માતાએ જન્મ જ આપવો ન ભેંધ્યો. હે વત્સ ! આ તારા અદ્ભુત આચરણ વડેજ તારા ઉચ્ચ કુલાદિકનો નિશ્ચય થાયજ છે. કારણ કે રાજની ઉત્પત્તિ રજાકર (સસુદ્ર) વિના અન્યસ્થળે હોતી નથી. તોપણ હે મિત્ર ! તારા વૃત્તાંત રૂપી મધુર દ્વંધને ઝરનારી વાણીવડે અમારા કર્ણ રૂપી વાહરડાને તું પારણું કરાવ. ” ત્યારે તે કુમારે સંક્ષેપથી પોતાના પિતા વિગેરેનું નામ કહ્યું. કેમકે સત્પુરૂષો પસની નિંદા કરવામાં જેમ મંદ (આળસુ) હોય છે, તેમ પોતાની સ્તુતિ કરવામાં પણ મંદ હોય છે. તેને સિંહલેશ્વર રાજાનો પુત્ર બાણીને તે રાજાનો હર્ષ વિશેષ વિકસ્વર થયો. પછી રાજાએ કન્યાનું પાણિઅહણ કરવા તેને વિનંતિ કરી. કુળવાન અને કળાવાન જમાઈ કોને ઇષ્ટ ન હોય ? તે સાંભળી પ્રિયાના વિરહથી પીડા પામેલા કુમારે તેણીનું પાણિઅહણ માન્ય કર્યું નહીં. કારણ કે ઉત્તમ પુરૂષો અંગીકાર કરેલી પ્રીતિને વિપત્તિમાં પણ તજતા નથી. ત્યારે ફરીથી રાજાએ તેને કહ્યું કે—“ તારા જેવો સર્વ શુભાથી પૂર્ણ પુરૂષ પુત્રીના પતિ તરીકે અગણ્ય પુણ્યથીજ પમાય છે. તેમ છતાં ભે કદાચ આ કન્યાને હું તારી

૧ બીજા પક્ષમાં કળાવાન એટલે ચંદ્ર બાણવો. તેને ભેંધ પોયણા વિકસ્વર થાય છે.

સાથે ન પરણાવું તો પ્રતિજ્ઞાનો લાગ કર્યાનું પાપ મને લાગે. અથવા તો ઘણું શું કહેવું ? પરંતુ આ કન્યાજ તારા ઉપર પ્રીતિવાળી થઈ છે, અને તારાજ ઉપકારથી ખરીદ કરાયેલી છે, તેથી તે ધીબને ઇચ્છતી નથી. માટે અમૃતપાનને તુલ્ય આના પાણિગ્રહણ વડે ચિંતા રૂપી અગ્નિથી બળતા અમારા ચિત્તને તું શીતળ કર. ” આ પ્રમાણે અત્યંત આગ્રહ કરીને રાજાએ બળાત્કારે અતુલ મહોત્સવ વડે પવિત્ર લાવણ્યવાળી તે કન્યાને તેની સાથે પરણાવી. હસ્તમેળાપના ઉત્સવમાં પ્રસન્ન ચિત્તવાળા રાજાએ જમાઈને ઘણા હાથી, ઘોડા અને સુવર્ણ વિગેરે આપ્યું. પછી રાજાએ ચૂનાવડે ઉજવળ મહેલ કરાવી તેમાં પ્રીતિપૂર્વક પુત્રી સહિત જમાઈને ઉતારો આપ્યો. આ પ્રમાણે રાજાએ અનેક પ્રકારે તેનું સન્માન કર્યું, તથા તે રત્નવતીએ લક્ષિતપૂર્વક તેની સેવા કરી, તોપણ ધનવતી વિના કુમારને કોઈ પણ ઠેકાણે પ્રીતિ થઈ નહીં. તેમ છતાં તેની પીડાને કોઈ પંડિત પણ બાળી શક્યો નહીં. કેમકે સત્પુરુષોનું હૃદય સસુદ્રની જેમ^૧ અથાગ હોય છે. ધનવતીના વિયોગને લીધે તે પૃથ્વી-પર સંસારો કરી તેમાં સુતો, અને સુનિની જેમ નિરંતર નિર્મળ શીળનું પાલન કરવા લાગ્યો. તોપણ રત્નવતીને ઉદ્દેગ ન થાય એવા હેતુથી તે નિરંતર પ્રીતિ રૂપ અમૃતમય રસિક વાતોથી તે પ્રિયાને પણ ખુશી કરતો હતો.

એકદા પરસ્પર અમૃતધારાની જેવી પ્રેમગોષ્ઠી થતી હતી તે વખતે રત્નવતીએ પતિને પ્રીતિપૂર્વક કહ્યું કે—“હે દેવ ! સુવર્ણ-મય અનેક પર્થકો છતાં સુનિની જેમ તમે આ પ્રમાણે પૃથ્વીપર કેમ શયન કરો છો ?” તે સાંભળી કુમારે વિચાર કર્યો કે—“ખરેખર આ પ્રિયાને સપત્ની (શોક) નું નામ સાંભળતાં જ ઇર્ષ્યા થશે. કેમકે સ્ત્રીઓને સપત્નીનું નામ પણ વિષ કરતાં અધિક કંઠવું લાગે છે. તેથી પોતાની લઘુતા અને ધીબને અપ્રીતિ થાય એવું વચન બોલવું યોગ્ય નથી.” એમ વિચારી તે સમયને ઉચિત વચન બોલ્યો કે—“હે દેવી ! હું દેશાંતર બેઠાં વેરથી નીકળ્યો, તે વખતે માતાપિતાને જલદી મળવાની ઇચ્છાથી મેં બે અભિગ્રહો

ધાર્યા છે કે—હું જ્યાં સુધી ફરીથી માતાપિતાના ચરણકમળને ન વાંદું ત્યાં સુધી મારે શીળ પાળવું અને પૃથ્વી તળ ઉપર શયન કરવું.” આ પ્રમાણે સાંભળી તે રત્નવતી પણ વિસ્મય પામી, અને બોલવામાં ચતુર એવી તે બોલી કે—“તમારી માળાપ ઉપર આટલી બધી પ્રીતિ છે, તે કેને વખાણવા લાયક ન હોય ? કેઈક જ મહાત્માના ૧માનસમાં રાજહંસીના જેવી નિર્મળ (ઉન્વળ) માતાપિતા પરની ભક્તિ વિલાસ કરનારી હોય છે. જે માતાપિતાની સેવા વડે પવિત્ર થયો ન હોય તે કુપુત્ર જાણવો, અને જે સાસુ સસરાની ભક્તિ ન કરે તે ખરાબ વહુ જાણવી. તેથી માફ મન પશુ તમારા માતાપિતાના ચરણ કમળની સેવા કરવા હમણાં અત્યંત ઉત્કંઠિત થયું છે. તો હે સ્વામી ! હવે પોતાના નગર તરફ શીઘ્રપણે જવાની તૈયારી કરો. એમ કરવાથી આપનો અભિગ્રહ પણ સફળ થશે.” આ પ્રમાણે તેણીની વાણીની યુક્તિ સાંભળીને કુમાર વિસ્મય પામ્યો, અને બોલ્યો કે—“હા, આપણે હવે જલદી જઈશું.” એમ કહી તેણીના વચનને અનુમોદના આપી, પછી તેણે મનમાં વિચાર કર્યો કે—“આટલા દિવસો ગયા, તોપણ પ્રથમની પ્રિયાના કાંઈ પણ ખબર મને મળ્યા નહીં. તો શું તે મારા વિરહની પીડાથી સમુદ્રમાં જ ડુબી ગઈ ? કે ખાટીયું મળવાથી કોઈ બીજા દ્વીપમાં ઉતરી ગઈ ?” આ પ્રમાણે વિચાર કરીને તેણે એકાંતમાં કોઈ નિમિત્તિયાને પૂછ્યું, ત્યારે તે પણ અચેતિષ શસ્ત્રરૂપ નેત્ર વડે જોઈને તરત જ બોલ્યો કે—“તમારી પ્રિયા કોઈ પણ બીજા દ્વીપમાં જીવતી છે, અને તેને તમે ઉદ્ધમ કરવાથી અવશ્ય મેળવશો.” આવી તેની અમૃત જેવી વાણી સાંભળીને કુમાર ખુશી થયો, અને સુવર્ણના અલંકાર આપી તેને સંતુષ્ટ કર્યો. ત્યાર પછી તેણે વિચાર કર્યો કે—“હું હમણાં પરદેશમાં રહેલો છું, તેમજ આ પ્રિયાના બંધનમાં છું, તેથી પ્રિયાને મેળવવાનો શો ઉપાય કરું ? વળી મારા વિરહથી આતુર થયેલા મારા માતા પિતા મારી ખબર નહીં જાણવાથી નિરંતર અત્યંત દુઃખ પામતા હશે. તેથી હમણાં ઘેર જઈ માતા પિતાને નમન કરી તેમની પાસે આ

પ્રિયાને મૂકી પછી તે પ્રિયાની શોધ માટે ઉદ્યમ કરે.” એમ વિચારી તે તત્કાળ રાજ પાસે ગયો. તેને પ્રણામ કરી વિજ્ઞાપિત કરી કે—“હે દેવ ! મારા માતાપિતાને મળવા માટે મન અત્યંત ઉત્કર્ષિત થયું છે. તેઓ મારા વિયોગથી અત્યંત પીડા પામતા હશે. તેથી મને ઘેર જવા માટે શીઘ્ર આજ્ઞા આપો.” આવો કુમારનો નિશ્ચય જાણીને રાજા જોલ્યો કે—“હે વત્સ ! તે જવાનો નિશ્ચય કર્યો હોય તો અમે તને નિષેધ કરવા શક્તિમાન નથી, તેમજ તારા વિયોગના લયથી રજા આપવા માટે પણ સમર્થ નથી. તેથી તને એટલું જ કહીએ છીએ કે ફરીથી જલદી તારો સમાગમ અમને થાઓ.” એમ કહીને રાજાએ તેને જવા માટે એક મોટું વહાણ આપ્યું, અને તે હૃદયને આનંદ આપનારા દ્રવ્ય વડે પરિપૂર્ણ ભરી દીધું. પછી દ્વિષ્ટ અને મનને મનોહર લાગે તેવાં વસ્ત્રો અને દૂષણ રહિત ભૂષણો વડે રાજાએ જમાઈ તથા પુત્રીને સારો સત્કાર કર્યો, પછી જવાની તૈયારી કરીને પુત્રી પિતાને વંદન કરવા ગઇ તે વખતે રાજાએ તેને ધરાખ જેવી મધુર વાણી વડે શિક્ષા આપી કે—“હે પુત્રી ! નિરંતર સાસુ સસરાની ભક્તિ કરવી, પતિ ઉપર અકુત્રિમ (સ્વાભાવિક) પ્રીતિ રાખવી, સપત્નીઓ ઉપર ઇર્ષ્યા રાખવી નહીં, નણંદનો વિનય રાખવો, બંધુઓ (સગા સંબંધી) ઉપર સારો સ્નેહ રાખવો, પરિવાર ઉપર વત્સલતા રાખવી, અશુભ કાર્યથી દૂર રહેવું, પુણ્ય કાર્યમાં પ્રવૃત્તિ કરવી, પ્રિય વચન જોલવું, લજ્જાળુ થવું, તથા ઉચિતતા પ્રમાણે દાન આપવું. ઇત્યાદિક શુભોક્તિઓને શ્વશુરને ઘેર સ્થિર પ્રતિષ્ઠા આપનાર થાય છે. સ્ત્રીઓને ઉત્તમણ શીળ જ ઉત્કૃષ્ટ મંડન છે, માટે તેનું જ નિરંતર પાલન કરવું. કેમકે તે શીળ જ આ લોક અને પરલોકની લક્ષ્મીનું પરમ કારણ છે. આ પતિવ્રતાના શુદ્ધ ધર્મોનું એવી રીતે આરાધન કરજે, કે જેથી તું પોતાના વંશ રૂપી મહેલના શિખર ઉપર ફળ રૂપ થઈ શકે.” ત્યાર પછી પ્રશસ્ત મુહૂર્તે કુમારે પ્રિયા સહિત માંગલિક કૃત્ય કરી રાજાને પ્રણામ કરી પોતાના નગર તરફ પ્રયાણ કર્યું. તે વખતે રાજાએ “મારી જ જેમ આ કુમારની તારે સેવા કરવી.” એમ કહીને કુમારને સહાય કરવા માટે રૂદ્ર નામના મંત્રીને કુમાર

સાથે મોકલ્યો, અને પોતે પણ સસુદ્રના કિનારા સુધી તેને વળાવા ગયો. પછી અશ્રુવટે ભીનાં નેત્રવાળો રાજા મહા કષ્ટથી પાછો વળ્યો.

હવે સિંહલસિંહ કુમાર પ્રિયા અને મંત્રી સહિત વહાણમાં બેસી સિંહલદ્વીપ તરફ જવાની ઇચ્છાથી શીઘ્રપણે ચાલ્યો. સરળ હૃદયવાળા કુમારે સર્વ કાર્ય મંત્રીને સોંપ્યું, અને પોતે પ્રિયા સહિત અદ્ભુત કૌતુક જોવા વિગેરેના કાર્યમાં ફીડા કરવા લાગ્યો. આ કુમાર પ્રિયા સાથે વહાણના મધ્ય ભાગમાં ઉંચે સ્થાને બેઠો હતો, તેથી તે પાલક નામના વિમાનમાં ઇંદ્રાણી સહિત બેઠેલા ઇંદ્રની જેમ જોખતો હતો. એકદા પવિત્ર લાવણ્યવાળી રત્નવતીને જોઈને કુષ્ટ આશયવાળો અને અદ્ય બુદ્ધિવાળો રૂઢ મંત્રી એકાંતમાં વિચાર કરવા લાગ્યો કે—“આ રત્નવતીનું સુખ સંપૂર્ણ પૂર્ણિમાના ચંદ્ર જેવું છે, બે ઓષ્ઠ શ્રેષ્ઠ (જાતિવંત) પરવાળા જેવા છે. હાંત નિર્મળ મોતી જેવા છે, હાથ પગના નખો મણિ જેવા છે, અને સ્તનો ‘વૈશ્ય’ રત્નથી ઢાંકેલા સુવર્ણના કલશ જેવા છે. તેથી લોકો આ સુંદર આકૃતિવાળીનું રત્નવતી નામ કહે છે, તે યોગ્ય જ છે. આ કમળના સરખા નેત્રવાળો જેના પર માત્ર હર્ષથી કટાક્ષ જ નાંખે, તો તેનો જન્મ અને જીવિત સફળ છે, તો પછી જેને તે સ્વીકાર કરે તેને માટે તો શું કહેવું ? આ કુમારની હયાતીમાં એ મારો સ્વીકાર કરે જ નહીં, તેથી આ કુમારને સસુદ્રમાં નાંખી હઈ રત્નવતીને મારી પ્રિયા બનાવું. ઘણા લાખો પ્રમાણવાળું આ વહાણમાં રહેલું સર્વ દ્રવ્ય ચત્તન વિના જ મારે આધીન થશે. આ સમગ્ર પરિવાર પ્રથમથી જ મારે વશ છે, તેમ છતાં હજી પણ વિશેષ પ્રકારનું દાન સન્માન આપીને મારે આધીન કરી દઉં. ” આ પ્રમાણે નિશ્ચય કરીને તે કુષ્ટાત્મા રાહુ જેમ ચંદ્રનું છિદ્ર જીએ તેમ કુમારનો અપકાર કરવાની ઇચ્છાથી છિદ્ર જોવા લાગ્યો. રાજાના રાજ્યને ગ્રહણ કરવા ઇચ્છતા પુરૂષની જેમ તેણે સર્વ પરિવારને ખમણી પગાર કરી હઈ પોતાને વશ કરી લીધો. ‘આ પાપી માણ દેખતાં કુકર્મ ન કરો.’ એમ ધારીને સૂર્ય પોતાના આત્માને અસ્તાચળ પર્વત વડે ઢાંકી દીધો. સર્વ દિશા-

૧ વૈશ્ય રત્ન કળા હોવાથી રત્નની કીટડી સમાન કહેવાય છે.

ઓઝે જાણે કે કુમારની આપત્તિ જોઈને દુઃખ પામી હોય તેમ અંધકાર વડે અત્યંત મલિનપણું ધારણ કર્યું. આપત્તિ પામેલા કુમારને જોઈને દયાળુ થયેલા તારાઓ જાણે તેનું રક્ષણ કરવા ઇચ્છતા હોય તેમ આકાશમાં ચળકવા લાગ્યા. આવી અંધારી રાત્રિએ સ્થિર અંતઃકરણવાળો કુમાર શરીર ચિંતાને માટે શય્યામાંથી ઉઠીને વહાણના પ્રાંત ભાગ ઉપર ગયો. તે વખતે છિદ્ર જોવામાં તત્પર મંત્રી તેને જોઈ હર્ષ પામ્યો, અને જાણે પોતાના આત્માને નરકમાં નાંખતો હોય, તેમ તે કુમારને તેણે સમુદ્રમાં નાંખી દીધો. આવું દુષ્ટ કાર્ય કરીને તે મંત્રી શય્યામાં સુખે સુઈ ગયો. દુષ્ટ મનવાળા પ્રાણીઓ પોતાના કુકર્મની સિદ્ધિ થાય ત્યારે અત્યંત સુખ માને છે. કેવળ એકલો હોલ જ અગ્નિની જેમ મનુષ્યોને અનર્થ કરનાર થાય છે, તો વળી અત્યંત પ્રસરતા કામદેવ રૂપી પવનથી ઉદ્ધત થયેલો તે શું ન કરે ? અહીં વાસજૂઠાં રહેલી ચતુર રાજપુત્રીએ પતિના આવવાની ક્ષણવાર રાહ જોઈ, પરંતુ વિલંબ થયા છતાં તે આવ્યો નહીં, ત્યારે શંકાવાળા મન સહિત તેણીએ પોતાની સખીઓ પાસે તેની શોધ કરાવી, અને પોતે પણ શોધવા લાગી. તોપણ તેને ક્યાંઈ જોયો નહીં, તેથી તે ઉચ્ચે સ્વરે પોકાર કરવા લાગી કે—“અરે માણસો ! દોડો, દોડો, મારા પતિ કોઈક ઠેકાણે પડી ગયા.” તે સાંભળી સર્વ માણસો એકઠા થઈ ગયા, અને કપટની રચના કરવામાં નિપુણ મંત્રી પણ ઉદ્વેગ સહિત ‘શું થયું ? શું થયું ?’ એમ જોલતો જોલતો આવ્યો, તથા સર્વ મનુષ્યોને કહેવા લાગ્યો કે—“કુમાર ક્યાં પડ્યા ? શી રીતે પડ્યા ? અરે જલદી તપાસ કરો.” એ પ્રમાણે કપટના વચનની ચતુરાઈ રચવા લાગ્યો. ત્યારપછી રાજપુત્રી વિલાપ કરવા લાગી કે—“હહા ! કામદેવ સરખા આકારવાળા ! હહા ! ઉત્તમ ગુણોવડે મનોહર પ્રાણનાથ ! મને-તમારી દાસીને મૂકીને તમે ક્યાં ગયા ? માફ શરણ એક તમે જ છો.” આ પ્રમાણે આકંઠ કરતી શોક વડે આકુળ વ્યાકુળ થયેલી તે પતિવ્રતા સમુદ્રમાં ઝંપાપાત કરવા તૈયાર થઈ, તે વખતે મંત્રીએ તેણીને હાથ ઝાલી કોમળ વચન વડે કહ્યું કે—“હો દેવી ! તું

આટલો બધો વિલાપ ન કર, મનને સ્થિર કર, આપણા સેવકો પાસે શોધ કરાવી હમણાં જ કુમારને મેળવી આપીશ, અથવા આ સસુરને ઓળંગીને પછી પણ મેળવી આપીશ. કદાચ દેવયોગે તેવું મરણ થયું હશે, તો તારા માતા પિતાની સાથે તને મેળવીશ. ત્યાં સ્વજનોની સંમતિ લઈ જેમ ઇચ્છામાં આવે તેમ કરવું, પરંતુ હમણાં જ પ્રાણ ત્યાગ કરવો ચોચ નથી. કારણ કે બીજું કોઈપણ કાર્ય સહસ્રા વિચાર્યા વિના કરવું ન જોઈએ, તો પછી સહસ્રા મરણ કરવું કેમ ઉચિત હોય ? વળી હમણાં જ મરવાથી પણ તે પતિ મળી શકતો નથી. કેમકે પ્રાણીઓની ગતિ પોતપોતાના કર્મને લીધે ભિન્ન ભિન્ન હોય છે, અને જીવવાથી તો કદાચ તું તારા પતિને પામી શકશે. કેમકે જીવતો નર બદ્ધ પામે છે એવું તે શું નથી સાંભળ્યું ?” આ પ્રમાણે માયા વડે સંસ્કાર કરેલા શાંતિના વચનો વડે મંત્રીએ તેને આશ્વાસન પમાડી, ત્યારે તેણી મરતાં અટકી, અને વિરહના દુઃખમાં મગ્ન થઈને રહી. પછી મંત્રીએ માયાવડે ખલાસીઓ પાસે જળમાં કુમારની શોધ કરાવી, પરંતુ તેનો કંઈ પણ પત્તો લાગ્યો નહીં, કેમકે તેને દૂર પાડ્યો હતો. પછી ‘તે કુમાર કદાચ સસુરને ક્રિનારે પહોંચ્યો હશે.’ એમ રાજપુત્રીને કહી તેણે નાવિકો પાસે વહાણ શીઘ્રપણે ચલાવ્યું. માર્ગમાં રત્નવતીના ચિત્તને પ્રસન્ન કરવા માટે તે માયાવી પૂર્વના નાનપણથી જ પરિચયને લીધે પ્રીતિપૂર્વક આલાપ વિગેરે કરવા વડે વિવિધ ઉપાયો કરવા લાગ્યો. એકઠા રત્નવતી પતિના વિયોગથી વારંવાર વિલાપ કરવા લાગી, તે વખતે એકાંતમાં તે અધમ મંત્રીએ લજ્જાનો ત્યાગ કરી તેણીને કહ્યું કે—“હિ દેવી ! હવે ફેગટ ઘણો શોક શા માટે કરે છે ? જે ગયા તે ગયા જ હોય છે. તેઓ કદાપિ પાછા આવતા નથી. તો હવે હે દેવી ! મારા પર પ્રસન્ન થઈને મને આજ્ઞા આપ, હું તારી આજ્ઞાને આધીન છું, એમ તું મને જાણ. ઘણું દ્રવ્ય આપણે આધીન છે, તારૂં વય નવું ચૌવનવાળું છે, તેથી મનને સ્થિર રાખી મારૂં કહેવું અંગીકાર કર” આ પ્રમાણે શીળને હુંટનાડું, કહ્યુંને કહવું લાગે તેવું અને જાણે કાળકૂટ વિષ જ હોય એવું તે મંત્રીનું વચન સાંભળી રાજપુત્રી અત્યંત સંતાપ પામી, તેણીએ પોતાની બુદ્ધિથી વિચાર્યું.

કે—“અવશ્ય આ દુરાત્માએજ હુદ્દ આશયથી મારા પતિને સમુદ્રમાં કોઈ ઠેકાણે નાંખી દીધો છે. આવા હુદ્દ હેતુથી જ કુટિલ અંતઃકરણવાળા આણે પ્રથમથી જ સમગ્ર પરિવાર દાન સન્માનાદિક વડે પોતાને વશ કરી લીધો છે. તેથી અત્યારે હું સહાય વિનાની તેમજ અબળા છું. હવે મારા શીળને પાળવાનો ઉપાય માત્ર એક મરણને જ હું ધારું છું, પરંતુ અત્યારે મારું મન ઘણું ઉદ્વેગપામ્યું છે, મારું ડાઘું અંગ ફરકે છે, એ વિગેરે શુભ ચિન્હો સાનીની જેમ મને થોડા સમયમાં પ્રિયની પ્રાપ્તિ જણાવે છે. તો કદાચ જીવતા મારા પતિ મને ક્યાંક મળે પણ ખરા ! કારણ કે પૂર્વના કર્મનો ઉદય વિચિત્ર હોય છે. તેથી કરીને હાલ તો શીળનું રક્ષણ કરવા માટે આ હુદ્દ મંત્રીને છેતરૂં. કારણ કે વાંકે લાકડે વાંકો વેધ કરવામા આવે છે. જો કદાચ કાંઈ ગયા પછી ત્યા પતિનો મેળાપ થશે, તો તેજ મારું શરણ છે, અને જો તેની પ્રાપ્તિ નહીં થાય, તો મરવું મારા હાથમાં જ છે.” આ પ્રમાણે વિચાર કરીને કાર્ય કરવામાં નિયુષ્ઠ તે રાજપુત્રી હસીને બોલી કે—“ હે મંત્રી ! તમે તમારો અભિપ્રાય જણાવ્યો. તે સારું કર્યું. કારણ કે પતિની આશાનો ભંગ થવાથી મને પણ તેજ ઈષ્ટ છે. પરંતુ લગ્નના વશથી હું તેવું બોલવામાં મદદ હતી—બોલી શકતી નહોતી. બાલ્યાવસ્થાથી જ આપણે સાથે રહેલા હોવાથી આપણા હૃદયરૂપી ક્યારામાં જે પ્રીતિ રૂપ લતા ઉગેલી છે, તે હમણાં ફળવાળી થાઓ, પરંતુ તે કુમારની મરણ ક્રિયા કર્યા વિના હમણાં જ તે પ્રમાણે વર્તવું યોગ્ય નથી. કેમકે એમ કરવાથી સાંભળી ન શકાય એવા લોકાપવાદ આપણને પ્રાપ્ત થાય. તેથી દેશાંતરમાં જઈ તેની મરણક્રિયા કર્યા પછી આપણે ઈચ્છા પ્રમાણે કરશું. એમ કરવાથી આપણને અપકીર્તિ પ્રાપ્ત નહીં થાય.” આ પ્રમાણે કર્ણુને સુખ કરનારું તેણીનું વચન સાંભળીને મંત્રી ખુશી થયો. પછી ખલાસીઓ પાસે તેણે શીઘ્ર વહાણ ચલાવ્યું. થોડેક દૂર જતાં હુદ્દ વાયુએ તે વહાણ આવર્તમાં (વમળમાં) નાંખ્યું, અને જાણે કે તે હુદ્દ મંત્રીના

૧ પાણીમાં ટેકરા કે ખાડાને લીધે જે ઠેકાણે પાણી ફરતુ રહે છે તે આવર્ત કહેવાયછે. તેમાં આવેલા વહાણ વિગેરે પદાર્થો તેમાં ભ્રમણ કરી ફૂંખી જાય છે.

પાપના ભારથી ભારે થયું હોય તેમ તે તત્કાળ ભાંગી ગયું. તે વખતે એક પાટીયું હાથમાં આવવાથી રતનવતી તેની સહાયથી કાઠે આવી પહોંચી. સર્વ ઠેકાણે પ્રાણીઓની રક્ષા કરવામાં જ શીળે હીક્ષા લીધેલી છે. તેણીએ વિચાર કર્યો કે—“ તે સદ્ગુણિવાળા વિધાતાને હું શું શું રક્ષાદાન આપું ? કે જેણે કસાઈ પાસેથી બકરીની જેમ હુટ મંત્રીથી મારું રક્ષણ કર્યું. ” આ પ્રમાણે વિચાર કરતી અને વનના કૃણાદિક ખાઈને આલ્પવિકા કરતી તે રતનવતી શુભકર્મની પ્રેરણાથી કુસુમપુરમાં જ આવી. તેણીએ પણ લોકના સુખથી તે પ્રિયમેલક તીર્થનો પ્રભાવ સાંભળ્યો. તેથી તે પણ વનવતીની જ જેમ ત્યાજ તપમાં તત્પર થઈને રહી. તે હુટ મંત્રી પણ તેજ રીતે (પાટીયાવડે) સમુદ્રને તરી ફરતો ફરતો દેવયોગે બાણે પોતાના પાપના કૃણની વાનકી ભેગા આવ્યો હોય તેમ તેજ કુસુમપુરમાં આવ્યો. ત્યાં વચનની ચતુરાઈથી રાબના મનનું રંજન કરી તેણે મંત્રી પદ પ્રાપ્ત કર્યું. મનુષ્યોને પરિચય થવાથી જ પ્રોતિ થાય છે.

હવે જે વખતે તે પાપી મંત્રીએ સિંહલસિંહ કુમારને સમુદ્રમાં પાડ્યો, તે વખતે તેને કોઈએ અદૃશ્ય રૂપે તરતજ હાથમાં ગ્રહણ કર્યો, અને તેને સમુદ્ર ઉતારી કોઈ તાપસના આશ્રમમાં મૂક્યો. મોટી આપત્તિ પામેલાને પણ પુણ્ય જ રક્ષણ કરે છે. ત્યાં સ્વસ્થ થઈ વિશ્રાંતિને માટે બેસી કુમાર મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યો કે— અહો ! તે હુટ મંત્રીએ કેવો વિશ્વાસઘાત કર્યો. અવશ્ય તે પાપીનું મન મારી પ્રિય ઉપર અથવા ધન ઉપર લોભવડે બાકુળ થયેલું છે. તેથી જ મને તેણે સમુદ્રમાં પાડ્યો છે. લોભથી જેમનો આત્મા અધ થયો હોય, તેઓ શું શું કુકર્મ કરતા નથી ? કારણ કે લોભ જ સર્વ હાકૃત રૂપ લેતાનું મૂળ છે. આ બાબતમાં તે મંત્રીનો કાંઈ પણ દોષ નથી, પરંતુ મારા પૂર્વના પાપકર્મનો જ દોષ છે. કેમકે તે પૂર્વકર્મો જ સંપદા અને વિપદા આપવામાં સમર્થ છે. અરે ! મારું કર્મ કેવું પ્રતિકૂળ છે ? કે જેણે પ્રથમની સ્ત્રીનો વિયોગ આપી-

૨ પૂન, બેદ, નૈવેદ્ય વિગેરે,

ને પણ તુમ નહીં થવાથી બીજી પ્રિયાનો પણ વિયોગ આપ્યો. તો પણ મારું પૂર્વનું કાંઈક પણ પરિપક્વ પુણ્ય હતું સ્ફુરારામન (ભાગતું) છે. કેમકે સમુદ્રમાં ડુબતા મને કોઈએ તત્કાળ અહીં લાવી મૂક્યો. તેથી કરીને એમ નક્કી થાય છે કે—મેં પૂર્વ જન્મમાં પ્રાંકિત પુણ્ય કર્યું હશે. કેમકે તેવા પુણ્યનું જ આવું ફળ દેખાય છે. ” આ પ્રમાણે વિચાર રૂપી શરાણ ઉપર બુદ્ધિને તીક્ષ્ણ કરી કુમારે અત્યંત ધૈર્ય ધારણ કરી શેષ રાત્રિ પૂર્ણ કરી. ત્યારપછી આ કુમારનું કયા બુદ્ધિમાને રક્ષણ કર્યું ? તે પૃથ્વીપર જાણે એવા ઇન્દ્રિયો હોય એવો સૂર્ય ઉદયાચળ પર્વત પર આરૂઢ થયો. અંધ-કારને દૂર કરતો સૂર્ય જાણે કે કુમારને કહેતો હોય કે સત્પુરુષો આંતરે આંતરે વિપત્તિવાળી જ સુખસંપત્તિને પામે છે. હું ધારું છું કે કુમારનું વિદ્ય દૂર થવાથી બંદીજનોની જેમ પક્ષીઓ કોલાહલના મિષથી જ્ય જ્ય શબ્દ વિસ્તારવા લાગ્યા. કુમારની આપત્તિ નાશ પામેલી જોઈને જાણે આનંદ પામી હોય તેમ સમગ્ર દિશાઓ પ્રસન્ન બુખવાળી થઈ. ત્યારપછી દેવનું સ્મરણ વિગેરે પ્રાતઃકાળનું કૃત્ય કરીને વિશાળ નેત્રવાળા કુમારે તપસ્વીઓની પર્ણશાળામાં પ્રવેશ કર્યો. ત્યાં સુખને માટે ધર્મકાર્ય કરતા અને તપવડે પવિત્ર થયેલા તપસ્વીઓને જોઈ તે વિસ્મય પામ્યો. તેમાં કેટલાએક પદ્મમાસને બેઠા હતા, હરિણનું ચર્મ તેમણે પહેરેલું હતું, તેનાં નેત્રો બંધ હતાં, અને તેમણે ઈંદ્રિયોનો જ્ય કર્યો હતો, એવી રીતે તેઓ પરમાત્માનું ધ્યાન કરતા હતા; કેટલાએક શરીરને હલાવ્યા વિના નાસિકાના અગ્રભાગ ઉપર દૃષ્ટિ રાખી જાણે લક્ષ્મીની વસ્ત્રમાળા હોય એવી જપમાળાને લઈ જાપ કરતા હતા; કેટલાએક હયાણુ તપસ્વીઓ કોમળ નીવાર નામના ધાન્યને જળવડે આદ્ર્ કરી પોતાના બાળની જેમ મૃગનાં બાળકોને આદર પૂર્વક અવરાવતા હતા; કેટલાએક જાણે પ્રીતિના પૂર હોય એવા તળાવમાંથી આજુલા આપાર જળવડે પોતે વાવેલા વૃક્ષોને સીંચતા હતા, તથા કેટલાએક તપસ્વીઓ હુંકર્મને બાળવાની ઇચ્છાથી પંચાગ્નિનું સેવન કરતા હતા. બિનધર્મ વિના વિવેક ક્યાંથી હોય ? આ પ્રમાણે તે કુમાર જોતો જોતો તાપસેશ્વરના આશ્રમમાં ગયો. ત્યાં કથાણુકારકે ભક્તિ-

વાળા તે કુમારે કુળપતિને હર્ષથી નમસ્કાર કર્યો. ત્યારે કુલપતિએ તેને પ્રીતિરૂપી અમૃતની વૃષ્ટિ સમાન આશિષ આપી; અને પછી આસન તથા આહવાપાદિકવડે તેનો સત્કાર કર્યો. સર્વ અંગે સારા લક્ષણોવાળું તે કુમારનું શરીર તથા મનોહર આકૃતિ જોઈ હર્ષ પામેલા તાપસેશ્વર મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યો કે—“આની અદ્ય કાળમાં જ મોટી પ્રતિષ્ઠા (સમૃદ્ધિ) થવાની છે. એમ અષ્ટ-મીના ચંદ્ર જેવું આનું કપાળ જ સ્પષ્ટ રીતે કહે છે. રાજ્યલક્ષ્મી રૂપી કમલાક્ષી (સ્ત્રી) ની સાથે ક્રીડા કરવા માટે આનું વક્ષસ્થળ સુવર્ણના ચતુઃશાળની લીલા (શોભા) નો આશ્રય કરે છે. ધનુષ અને ચક્ર વિગેરે ચિન્હો આના હસ્તક્રમળને શોભાવે છે, તેથી તેઓ શું આને રાજાની સંપત્તિ પ્રાપ્ત થવાની છે એમ નથી કહેતા ? આ સમગ્ર રાજાઓમાં અગ્રેસર થશે એમ આના પાદ-તળ (પગનાં તળીયા) માં રહેલી ભિર્વરેખા જ જણાવે છે. આ આકૃતિવડે આ સર્વ ગુણોનું એક સ્થાન છે એમ જણાય છે. આવે! પુરૂષ ઘણા ભાગ્યનો થોગ હોય તોજ પુત્રીના પતિ તરીકે મળી શકે છે.” આ પ્રમાણે વિચારીને હર્ષના તરંગથી વિકસ્વર નેત્રવાળા તે કુળપતિએ તેને કહ્યું કે—“ હે મિત્ર ! તારી આકૃતિ જ તારું ઉત્તમ પુરૂષપણ જણાવે છે. અમે વનમાં રહેનારા હોવાથી તારી અતિથિને ઉચિત સત્ક્રિયા શું કરીએ ? અમારી ફળની આજીવિકા હોવાથી અમારી પાસે મનોહર લોભન પણ નથી, અને સર્વ સંગ-ના ત્યાગી હોવાથી સુવર્ણ રત્નાદિક ધન પણ નથી. તેથી કરીને આ કન્યા જ તારી વાસ્તવિક અતિથિ સત્ક્રિયા તરીકે હો.” તે સાંભળી રાજપુત્ર બોલ્યો કે—“ તમે આવું અસંગત કેમ બોલો છો ? તાપસના વ્રતમાં રહેલી આ કન્યા પાણિગ્રહણને લાયક નથી. આનું પાણિગ્રહણ કરનાર પુરૂષ વ્રતનો લોપ કરવાથી ઉત્પન્ન થયેલા અને સુખનો નાશ કરનારા મોટા પાપથી લેપાય છે.” ત્યારે તાપસેશ્વરે તેને કહ્યું કે—“ આ કન્યાએ વ્રત લીધું નથી. આનું વૃત્તાંત હું મૂળથી કહું છું, તે તું સાંભળ.

સમૃદ્ધિવડે સ્વર્ગના નગરની સ્પર્ધા કરનારું પૃથ્વીભૂપણુ નામનું પુર છે. તેમાં પવિત્ર ચરિત્રવાળો-હું-ગિરિશાશુ ખામે રાજા

હોતો. એકદા રાત્રિના છેલ્લા પહોરે એ પ્રકારે ભગુત થયેલા મેં ચિંતબધું કે—હું આ મોટું રાજ્ય પૂર્વના પુણ્યને લીધે ભોગવું છું. તે પુણ્ય જ્યાં સુધી અવશેષ રહ્યું છે, ત્યાં સુધીમાં મારે બીજું નવું પુણ્ય ઉપાર્જન કરવું યોગ્ય છે. કેમકે મનુષ્ય સર્વ દ્રવ્ય ખુટી ગયા પછી નવું ઉપાર્જન કરી શકતો નથી. એકદું કરેલું એક પુણ્ય જ પરલોકમાં મુખકારક છે અને શરીર, બંધુજન તથા લક્ષ્મી તો આ લોકમાં પણ દુઃખદાયક છે. પુણ્ય રહિત પ્રાણી ભાતા પિનાના મુસાફર જેમ પરદેશમાં દુઃખી થાય છે તેમ પરલોકમાં દુઃખી થાય છે. આ પ્રમાણે વિચારીને મોટા વૈરાગ્યના તરંગોવાળા મેં પ્રધાનાદિકને મારો વિચાર જણાવી મારા પુત્રને રાજ્યપર સ્થાપન કર્યો. ત્યારપછી મેં મારી પ્રિયા સહિત તાપસી દીક્ષા ગ્રહણ કરી. અનુક્રમે મારા શુરૂએ પોતાના કુળપતિના સ્થાન પર મને સ્થાપન કર્યો, અને પોતે સ્વર્ગવાસ કર્યો. હું રાજ્યમાં હતો ત્યારે આ મારી પ્રિયા ગર્ભિણી હતી. પરંતુ વ્રતમાં વિશ્વ આવશે એવા ભયથી તેણીએ પોતાનો ગર્ભ મને જણાવ્યો નહીં. પછી શુભ સમયે પૃથ્વીએ જંમ બાનકી (સીતા) ને જન્મ આપ્યો તેમ લાવણ્યવટે પવિત્ર અંગવાળી આ કન્યાને તેણીએ જન્મ આપ્યો. આના શ્રેષ્ઠ ગુણો તથા રૂપનો અતિશય જોઈને હર્ષથી અમે તેનું રૂપવતી નામ પાડ્યું છે. અનુક્રમે આ શરીર અને સુંદરતાવટે વૃદ્ધિ પામવા લાગી, તેમ તેમ યેજ્ય વરની પ્રાપ્તિ ન થવાથી અમારી ચિંતાને પણ તે વૃદ્ધિ પમાડવા લાગી. આ કન્યાના ઉદયમાં આવેલા પૂર્વના પુણ્યકર્મની પ્રેરણાથી સર્વ ગુણોરૂપી રત્નની ખાણરૂપ તું વર અકસ્મત આવ્યો છે. તેથી કરીને વ્રતવાળી નહીં થયેલી આ કન્યા અમે તને જ આપી છે, તેને તું નિઃશંક રીતે પરણી અમારી ચિંતા દૂર કર. ” આ પ્રમાણે કુળપતિના આગ્રહથી કુમારે તેણીનું પાણિગ્રહણ કર્યું, ત્યારે તે કુળપતિએ શુભ દિવસે તેના વિવાહોત્સવનો પ્રારંભ કર્યો. કુમારના સોભાગ્યથી તે બુદ્ધિશાળી કન્યા તરત જ તેનાપર અત્યંત પ્રીતિવાળી થઈ, તેથી કોઈક પ્રકારે એકાંત અવસર મેળવી પોતાના પિતા પાસે જો દિવ્ય વસ્તુ છે તે વાત તેણીએ કુમારને

જણાવી દીધી. પછી હસ્તમેળાપને વખતે કુમારે કન્યાનો હાથ ઝડ્યો, તેને મૂકવાનું કહ્યા છતાં કુમારે મૂક્યો નહોતો, ત્યારે કુળપતિએ પ્રીતિપૂર્વક કહ્યું કે—“હે વત્સ ! તારી ઇચ્છા હોય તે માગ.” ત્યારે કુમારે તેને કહ્યું કે—“દિવ્ય પ્રભાવથી શોભતી ખટ્વા (ખાટલી) અને કંથા (કામળી) એ બે ચીજ તમારી પાસે છે, તેના પરજ મારી સ્પૃહા છે, માટે તે બે વસ્તુ મને આપો. તે સાંભળીને ખેદચુકત થઈ તાપસે વિચાર કર્યો કે—“મારું ઘર જ કુટુંબ, હવે હું શું કરું ? બે તે બે વસ્તુ નહોં આપું, તો મારું વચન મિથ્યા થાય છે. મહાત્માઓ પ્રાણ્તાંતે પણ પોતાનું વચન મૂકતા નથી. બળી તે દિવ્ય વસ્તુઓનું પાત્ર પણ આ કુમાર વિના બીજું કોણ છે ? પાત્રને વિષે નાંખેલી વસ્તુ મોટા શુભને માટે થાય છે.” આ પ્રમાણે વિચારીને તે તાપસપતિએ હર્ષથી તે બન્ને વસ્તુ તેને આપી, અને કહ્યું કે—“હે વત્સ ! આ વસ્તુનો પ્રભાવ સાંભળ.—આ ખડ્ગ પોતાની ઉપર આદૃહ થયેલાને વિદ્યધરને વિદ્યાની જેમ આકાશ માર્ગે ઉડીને એક ક્ષણવારમાં ઇચ્છેલા સ્થાને લઈ જાય છે, તથા આ કંથાની વિધિપૂર્વક પૂજા કરી તેની પાસે માગવાથી કંઈપણની મંજરીની જેમ તે હંમેશાં સો સોનામહોરો આપે છે.” પછી રૂપવતી, ખડ્ગ અને કંથા એ ત્રણ વસ્તુ વડે સાંપ્રાપ્ત્યના કારણરૂપ બીજે મૂર્તિમાન ત્રણ શક્તિઓ ? વડે જ શોભતો હોય તેમ તે શોભવા લાગ્યો. પછી કુળપતિના આગ્રહથી કુમાર કેટલાક દિવસ ત્યાં આશ્રમમાં રહ્યો. પછી એકઠા કુમારે વિચાર કર્યો કે—“અહો ! કર્મના વિપાકની કોઈ અપૂર્વ વિચિત્રતા છે. કારણકે મને કોઈ કેકાણે સંપત્તિ પ્રાપ્ત થાય છે, અને કોઈ કેકાણે આપત્તિ પ્રાપ્ત થાય છે. મારી બીજી પ્રિયાને તે પાપી મંત્રીએ ગ્રહણ કરી છે, તે ક્યાં હશે ? જીવતી હશે કે મરી ગઈ હશે ? તેની પથ્રુ મને કાંઈ ખગર નથી. મારી પહેલી સ્ત્રી તો નિમિત્તિયાએ જીવતી કહી છે, તેથી હવે તેણીની શે ધને મ’ટે મારે આરંભ કરવો યોગ્ય છે.” આ પ્રમાણે વિચાર કરીને કુમાર તપસ્વીની રજા લઈ પ્રિયા સહિત કંથાને ગ્રહણ

કરી ખડ્ગ ઉપર આફ યથો. પછી કુમારે ખડ્ગને કહ્યું કે—“ જે સ્થાને ધનવતી હોય ત્યાં તું જા. ” આ પ્રમાણે કહેવાથી તે ખડ્ગ તત્કાળ કુસુમપુરના ઉદ્યાનમાં પહોંચી. આ અવસરે રૂપવતી તૃષાથી અત્યંત પીડાવા લાગી, તેથી કુમારે તે ખડ્ગને આકાશમાંથી નીચે પૃથ્વીપર ઉતારી. પછી કંથા અને ખડ્ગ સહિત રૂપવતીને એક વૃક્ષની નીચે મૂકીને શીઘ્રપણે જળ લાવવા સમીપે રહેલા કોઈ કૂવા તરફ ગયો. ત્યાં જઈ જેટલામાં તે કૂવામાંથી જળ કાઢતો હતો, તેટલામાં કૂવાની અંદર રહેલા કોઈ સર્પ મિત્રની જેમ તેને મનુષ્ય વાણીવડે કહ્યું કે—“ હે મિત્ર ! મારા પર મોટી દયા કરીને મને આ કૂવામાંથી બહાર કાઢ. મહાત્માઓ કોઈ પણ ઠેકાણે પરાપકાર કરવામાં પછાત રહેતા નથી. ” આ પ્રમાણે વચન બોલતા તેને જોઈને કુમારનું મન વિસ્મયવડે વિકસર થયું, અને દયા આવવાથી તેને બહાર કાઢવા માટે પોતાનું ઉત્તરીય વસ્ત્ર (ખેસ) તેણે કૂવામાં નાંખ્યું. તે વસ્ત્રને પકડી તે સર્પ તત્કાળ અડીને કુમાર પાસે આવ્યો અને તે કુમારને જ કરચ્યો. સર્પની જાતિને આવું કૃત્ય કરવું યોગ્ય જ છે. તેના વિષના આવેશથી સાચાંકાળના સંબંધથી કમળ સંકેત્યાઈ જાય તેમ કુમાર કુખર્જ થઈ ગયો. આવું પોતાનું રૂપ જોઈને ખેદ પામેલા કુમારે તેને કહ્યું કે—“ હે સર્પ ! મેં તારા પર જે ઉપકાર કર્યો, તેના પ્રત્યુપકાર તો આ સારો કર્યો. તે સાંભળી સર્પે તેને કહ્યું કે—“ હે મિત્ર ! તું ખેદ ન કર. તને જ્યારે આપત્તિ આવે, ત્યારે તું મને મિત્રની જેમ સંભારજે—મારું સ્મરણ કરજે. તે વખતે હું તારો યોગ્ય પ્રત્યુપકાર કરીશ. ” એમ કહીને તત્કાળ તે સર્પ અદૃશ્ય થયો. આ સર્વ જોઈ ‘ આ શું ? ’ એમ મનમાં અત્યંત તર્ક-વિતર્કવડે આકુળ-આકુળ થઈ કુમાર પાણી લઈ પ્રિયા પાસે આવ્યો, અને સ્નેહ પૂર્વક બોલ્યો કે હે પ્રિયા ! આ જળ પી. ” પરંતુ રૂપવતીએ વિરૂપ થયેલા, તેની સન્મુખ પણ જોયું નહીં. તે તેને પોતાના વહ્નલ તરીકે ઓળખતી નહોતી, તેથી કુમારે ઘણી રીતે કહ્યા છતાં પણ તે પતિવ્રતાએ પાણી પીધું જ નહીં. પછી કુમારે ખડ્ગ અને કંથા લેવા માંડી,

ત્યારે તેણીએ તેને નિષેધ કર્યો, અને “ આ વસ્તુનો સ્વામી મારો પતિ જ છે, તું નથી.” એમ બોલી. તે સાંભળી કુમાર લજ્જાથી ખેદ પામ્યો, તે વિક્સવર નેત્રવાળોનો ત્યાગ કરી નગરમાં ગયો, અને મનમાં દુઃખી થતો ચિંતવવા લાગ્યો કે—“ અહો ! મારા પૂર્વ કર્મનો વિપાક કેવો અપાર છે ? કે જે કર્મવિપાક મને દુઃખ ઉપર દુઃખ આપતાં ઉદ્વેગ પણ પામતો નથી—થાકી જતો પણ નથી. પહેલી પ્રિયાને મળવા જતાં મારી આ પ્રિયા પણ દૂર થઈ. હહા ! દેવની કેવી દુષ્ટ ચેષ્ટા છે ? અથવા તો સંપત્તિ અને વિપત્તિ મોટા પુરૂષોને જ હોય છે. કેમકે ક્ષય અને વૃદ્ધિ ચંદ્રની જ થાય છે, તારાઓની થતી નથી.” આ પ્રમાણે ધૈર્યના આવેશથી મનને કાંઈક સાવધાન કરી જાણે કુળને રૂપે કોઈ દેવ હોય એમ તે નગરમાં પેઠા. હવે તે રૂપવતી યૂથથી ભૂલી પડેલી મૃગલીની જેમ પોતાના પતિને કૂવાની ચોતરફ શોધવા લાગી. ઉદ્યાનમાં ભરી ભરીને તે થાકી ગઈ, પણ કુમારનો પત્તો લાગ્યો નહીં. છેવટ દુઃખી થઈ તેજ તીર્થમાં આવી તે જ સ્ત્રીઓની જેમ પોતે પણ રહી.

તે તેની ત્રણે પ્રિયાઓ તીવ્ર તપસ્યા કરવા લાગી. શિલોંછવૃત્તિવદે પારણ કરતી હતી, ત્રિકાળ જિનેશ્વરની પૂજા કરતી હતી, પ્રાણનાથનું સ્મરણ કરતી હતી, ચક્રેશ્વરી દેવીની સેવા કરતી હતી, અને નિરંતર મૌન વ્રત ધારણ કરતું હતું. આ રીતે તેઓ સમયને નિર્ગમન કરતી હતી. આ પ્રમાણે તપમાં તત્પર થયેલી અને પોતાના લાવણ્યવદે દેવાંગનાઓનો પરાજય કરનારી તે ત્રણેને જોઈને સર્વ લોકો તર્ક-વિતર્ક કરવા લાગ્યા કે—“ શું આ પ્રભાવવાળા તીર્થમાં આ વિદ્યાધરીઓ વિદ્યા સાધવા માટે તીવ્ર તપ કરે છે ? કે શું સ્મશાનમાં રહેનારા અને દિશારૂપી વજ્રવાળા (નગ્ન) મહાદેવને છોડીને બીજા શ્રેષ્ઠ પતિને વરવા માટે ગંગા, પાર્વતી અને કૃત્તિકા નામની મહાદેવની સ્ત્રીઓ તપ કરવા આવી છે ? કે શું દેવયોગે પોતપોતાના પતિથી વિયોગ પામેલી કોઈ આ-કુળ સ્ત્રીઓ પોતપોતાના પતિની પ્રાપ્તિ માટે આ દેવીની સેવા કરે છે ? ” આ પ્રમાણે જૂઠા જૂઠા તર્ક કરી લોકો ઠેતુકથી તેમને બોલાવવા

માટે ઘણા ઉપાયો કરવા લાગ્યા, પરંતુ જાણે કે પુતળીઓ જ હોય તેમ તેમનો પાસે તેમના સર્વે ઉપાયો નિષ્ફળ થયા. અહો ! આ સ્ત્રીઓની સ્થિરતા કેટલી બધી છે ? કે જેથી તેઓને યોજાવવા માટે હોક્રોએ શૃંગારવાળી, કૌતુકવાળી, હાસ્ય ફીડાવાળી, સંગીતવાળી, અલંકારવાળી, કમકડીડાવાળી, સંગ્રામવાળી, આશ્ચર્યવાળી તથા કાવ્યવિનોદવાળી વિગેરે અનેક પ્રકારની કથાઓ કરવા માંડી, પરંતુ કેાઈ પણ કથા તેમને યોજાવી શકી નહીં.

એકદા તે કુળજ શ્રી યુગાદીશને નમસ્કાર કરવા ઉદ્યાનમાં ગયો, ત્યાં તે ત્રણે પ્રિયાઓને જોઈને આશ્ચર્ય પામ્યો. તેણે શીઘ્રપણે પોતાની પ્રિયાઓને ઓળખી. પરંતુ તેઓએ વિરૂપ થયેલા પોતાના પતિને ઓળખ્યો નહીં. તે ત્રણેને જોઈ જોધને અત્યંત વિસ્મય પામેલો તે વિચારવા લાગ્યો કે—“ અહો ! મરી ત્રણે પ્રિયાઓ કેવી રીતે પોતાની મેળે જ એકઠી થઈ ? મને પામવાની ઇચ્છાથી જાણે તાપસીઓ જ હોય તેમ આ ત્રણે અહીં તીર્થમાં આવીને નિરંતર કેવું તીવ્ર તપ કરે છે ? પોતાનું શીઘ્ર પાળવા માટે યોગિનીની જેમ આ ત્રણેએ કેવું દુષ્કર મૈત્ર મત ધારણ કર્યું છે ? અહો ! શૃંગાર અને હાસ્ય વિગેરે વડે યુક્ત એવી સુદર કથાઓ કહીને વિદ્વધકો તેઓને શોભા પમાડે છે, છતાં એક પણ પોતાના મતને ખંડન કરતી નથી. તેથી કરીને આ ત્રણેના શીઘ્રની નિશ્ચિનતા, ધીરતા અને દક્ષતા વિગેરે સર્વે શુણ્ણો યથાર્થ રીતે કેની વાણીના માર્ગમાં આવી શકે તેમ છે ? કદાચ હું પણ આ પ્રિયાઓને યોજાવવા ઉદ્યમ કરું, તો પણ તે હમણાં યોજાશે નહીં, માટે અવસર આવેથી જેમ ઉચિત હશે તેમ કરીશ.” એમ વિચારી તે ત્યાંથી નીકળી ગયો.

ત્યારપછી આ સ્ત્રીઓનું વૃત્તાંત રાજના સાંજળવામાં આવ્યું, તેથી વિસ્મય પામી રાજા પણ તેમને જોવા માટે શીઘ્રપણે ત્યાં આવ્યો. પછી સામંતાદિક સહિત રાજા આદિનાથને વંદન કરી ચક્રેશ્વરી દેવીના મંદિરમાં ગયો. ત્યાં ચક્રેશ્વરી દેવીને નમસ્કાર કરી તે સ્ત્રીઓની સ્વરૂપલક્ષ્મી જોઈ રાજા આશ્ચર્ય પામ્યો, અને વાત્સલ્યપણુથી તેણે તેઓને પૂછ્યું કે—“ હે પુત્રીઓ ! તમે કોણ છો ? અહીં

શા માટે બેઠી છે ? ” તે સાંભળી તેઓ નીચું ઝુબ રાખીને મૌન જ રહી, કાંઈ પણ બોલી નહીં. રાજાએ વારંવાર તેમને પૂછ્યું, તો પણ તેમણે મૃત્યુત્તર આપ્યો નહીં. ત્યારે રાજાએ વિદૂષકોને આજ્ઞા કરી કે—“ આ સ્ત્રીઓને કૌતુકવાળાં વચનો બોલી જલદી બોલાવો.” ત્યારે તેઓ પણ એક એકથી ચડતી વિનોદવાળી કથાઓ કહેવા લાગ્યા. તેમાં કેટલાએક વિદૂષકોએ સાંભળવાથી જ સ્ત્રીઓને ઉત્સુક કરનારી અને મૃગાર રસના ઉછળતા તરંગોવાળી કથાઓ કહી. તથા કેટલાએકે આશ્ચર્યકારક વક્રોક્તિવાળી કથાઓ કહીને સભાસદોના ગાલ ફુલી બાથ એટલા બધા તેમને હસાવ્યા. તો પણ તે ત્રણ સ્ત્રીઓમાંથી એક સ્ત્રીએ પણ તેમની સન્મુખ નેત્રને ઉઘું પણ કશું નહીં, તેમણે બોલવું તો ફર જ રહ્યું. પરંતુ તેઓ નીચી ઠાક રાખીને જ રહી. તેવી રીતે તેઓને બેઠીને રાજા વિગેરે સર્વે અત્યંત આશ્ચર્ય પામ્યા. ત્યાર પછી રાજાએ કૌતકથી આખા નગરમાં ઘોષણા કરાવી કે—“ જે પુરૂષ પોતાની કુશળતાથી આ સ્ત્રીઓને બોલાવે, તે યુદ્ધિમાનને હું મારી કુસુમવતી નામની કન્યા પરણાવીશ.” આ પ્રમાણે સાંભળી રાજકન્યાને પરણવાની ઈચ્છાથી કથા કથા કુમારોએ તે પઠહનો સ્પર્શ કરવા ઈચ્છા ન કરી ? પરંતુ તે કાર્યમાં સમગ્ર કળાવાળાઓના નિષ્ફળ થયેલા ઉદ્ધમને બેઠે રાધાવેધની જેમ આ પઠહની સમીપે પણ કોઈ ગયા નહીં. પછી અત્યંત યુદ્ધિમાન કુબ્જના આકારવાળા કુમારે પોતાની પ્રિયાઓને પોતાની ઓળખાણ આપવા ઉત્સુક થવાથી તે પઠહનો સ્પર્શ કર્યો. તેથી મનમાં આશ્ચર્ય પામેલા રાજપુરૂષો તે કુબ્જને રાજસભામાં લઈ ગયા. તે વખતે કુબ્જે પોતાના હાથમાં એક પુસ્તક રાખ્યું હતું. તેણે સભામાં જઈ રાજાને પ્રણામ કર્યા. રાજાએ તેને આસન આપી સન્માન કરી પૂછ્યું કે—“ હે કુબ્જ ! તારા હાથમાં આ પુસ્તકે કયું છે ? અને તું શું શું બાણે છે ? કુબ્જે જવાબ આપ્યો કે—“ હે ભૂર્મીદ્ર ! આ પુસ્તક મને સુરેન્દ્રે પ્રસન્ન થઈને આપ્યું છે, હું આનાથી સર્વ બાણ છું.” તે સાંભળી રાજાએ તે પુસ્તક પોતાના હાથમાં લીધું, છોડ્યું અને પછી કૌતુકથી

બેટલામાં તે વાંચવા ઈચ્છે છે, તેટલામાં કુખ્જકે તેને કહ્યું કે—“હે મહારાજા ! જે માણસ જેથી ઉત્પન્ન થયો હોય તેજ આ અદ્ભુત અક્ષરવાળા પુસ્તકને વાંચી શકે છે. કારણ કે ઈંદ્રજીવ વરદાન જ એવું છે.” પછી રાજાએ પુસ્તક ઉઘાડ્યું, તેમાં અક્ષરો નેચા નહીં, તેથી તે મનમાં વિલખો થયો (શરમાઈ ગયો.) અને પોતે જેથી ઉત્પન્ન થયો નથી એમ મનમાં માનવા લાગ્યો. લોકમાં મારી લઘુતા ન થાઓ. એમ મનમાં વિચારી પાસે બેઠેલા પુરોહિતને આશ્ચર્ય સહિત કહેવા લાગ્યો. કે—“અહો ! ચતુર ! આ પુસ્તકમાં કેવા દિવ્ય અક્ષરોની પંક્તિઓ છે ?” તે સાંભળી તરતજ પુરોહિત પાસે જઈ જોવા લાગ્યો. સૂક્ષ્મ દષ્ટિએ જોતાં છતાં પણ તેણે તેમાં એક રેખા (લીંટી) માત્ર પણ જોઈ નહીં. તેથી તે પણ મનમાં હ્રંબ પામતો રાજાની જેમ પોતાના પિતાનો ભેદ (વિપરીત પણ) માનવા લાગ્યો. અને તેણે વિચાર કર્યો કે—“જો રાજા મને આવો અધમ જાણશે, તો કેાપ પામીને માફ અપમાન કરશે.” એમ વિચારી તેણે ધૂર્તપણાથી રાજાને કહ્યું કે—“હે સ્વામી ! આવો એક અક્ષર પણ ખીજા કોઈપણ પુસ્તકમાં દેખાતો નથી.” પછી ત્યાં પાસે બેઠેલા રૂઢ મંત્રી પણ કોતુકથી તે પુસ્તકને જોવા લાગ્યો, પરંતુ તેણે અક્ષરની વાનકી પણ જોઈ નહીં. તેથી તેણે વિચાર કર્યો કે—“ખરેખર માફ કુલીનપણું નથી. નહીં તો રાજા વિગેરેએ અક્ષરો દેખ્યા છતાં મારા જોવામાં કેમ ન આવે ? અથવા તો હું પાપી હોવાથી મારી અકુલીનતા અવસ્ય હોવીજ જોઈએ. કેમકે તે રાજપુત્રીના અને મારા પણ શીળનો લોપ થાય એવું મેં ચિંતવ્યું હતું. કહ્યું છે કે— ચૌવનથી અંધ થયેલી માતાએ જે શુભ કાર્યો કર્યા હોય, તે કાર્યને શીળનો લોપ કરતા તેના પુત્રો ઉઘાડાં કરે છે. રાજદિલ આ મારા લાઘવને ન જાણે.” એમ વિચારી મંત્રી પણ તે પુસ્તકની વારંવાર પ્રશંસા કરવા લાગ્યો. તે જ પ્રમાણે ત્યાં રહેલા સર્વ લોકો તે પુસ્તકને જોઈ જોઈને પ્રશંસા કરવા લાગ્યા. યશની ઈચ્છાથી કોણ મનુષ્ય અસત્ય ન જોલે ? (પછી રાજા તે કુખ્જને સાથે લઈ સમગ્ર સલાજનો અને પુરજનો

સહિત ચક્રેશ્વરી દેવીના મંદિરમાં ગયા.) ત્યાં મંત્રીએ રત્નવતીને જોઈ, અને તે વિષે કાંઈક રાજાને વિજ્ઞાપિત કરવાની તેની ઇચ્છા થઈ, પરંતુ કુખના કૌતુકને જોવાની ઇચ્છાથી કાંઈ પણ જોણ્યો નહીં. લોકોએ તે પુસ્તિકા અહંપૂર્વિકાએ કરીને એકના હાથથી ખીળ ખીળીએ અહણ કરી જોવા માંડી. પછી રાજાએ તે પુસ્તિકા કુખને આપી કહ્યું કે—“ હે કુખ ! આ ત્રણે સ્ત્રીઓને તું શીશ્રુ-પણે જોલાવ. ” ત્યારે તે કુખે ‘ નમો જિનેશ્વર : ’—‘ જિનેશ્વરને નમસ્કાર થાઓ. ’ એમ ઉચ્ચાર કરી જોલાવાનો આરંભ કર્યો કે હે રાજા ! સાંભળો.—

સિંહલદ્વીપ નામે એક દ્વીપ છે. તેમાં શ્રી સિંહલેશ્વર નામનો રાજા સામ્રાજ્યને લોગવે છે. તે રાજાને સિંહ સમાન વિક્રમવાળો સિંહલસિંહ નામે પુત્ર છે. એકદા તે કુમારે ધનવતી નામની કન્યાનું મદોન્મત્ત હાથીથી રક્ષણ કર્યું, અને પછી તે કન્યાને તે પરણ્યો. પછી કુમારના સૌભાગ્યને લીધે પુરજનોએ રાજાને ઠપકો આપ્યો, તે સાંભળી કુમાર એક પાત્રી પ્રિયા સહિત ઘરમાંથી નીકળી ગયો. આટલી વાત સાંભળતાં ધનવતી પોતાના પતિની કથા જાણીને અત્યંત હર્ષ પામી, તેથી ઉચ્ચં સુખ કરી તે કુખને પોતાના પતિની જેમ જોવા લાગી. ફરીથી કુખ પણ જોણ્યો કે—“ ત્યારપછી તે રાજકુમાર પોતાની પ્રિયા સહિત વહાણમાં બેસી સસુદ્રમાં ખીળ દ્વીપ તરફ ચાલ્યો. માર્ગમાં દૈવયોગે વહાણ ભાંગ્યું, તેથી તે કુમાર સસુદ્રમાં પડ્યો. હવે ત્યારપછીનું વૃત્તાંત કાલે સવારે કહીશ. ” એમ જોલી કુખ પોતાની પુસ્તિકા ખાંધવા લાગ્યો. તે વખતે ધનવતી ઉભી થઈ તત્કાળ તેની પાસે ગઈ, તેના પગમાં પડી, અને હાથ જોડીને તેણીએ કુખને કહ્યું કે—“ પોત ભાંગ્યું તે વખતે કુમાર સસુદ્રમાં પડ્યા, તે જીવતા છે કે નહીં ? તે પ્રસન્ન થઈને-કૃપા કરીને કહે. ” ત્યારે કુખે રાજાને કહ્યું કે—“ હે રાજા ! આ એક સ્ત્રીને મેં જોલાવી છે, હવે ખીજ બેને હું કાલે જોલાવીશ. ” તે સાંભળી રાજાએ કહ્યું કે—“ આ ખીજ બે સ્ત્રીઓને પણ હમણાં જ જોલાવ. કેમકે આ બાબતમાં સર્વ લોકોનાં મન

ઉતાવળાં થાય છે. ” તે સાંભળી કુબ્જક બોલ્યો કે—“ તો ભલે, આદરપૂર્વક સાંભળો.—

ત્યારપછી કુમાર એક પાટીયું પામવાથી સમુદ્રને ઓળંગી રત્નપુર નગરમાં ગયો. ત્યાં રત્નપ્રભ રાજાની પુત્રી રત્નવતીને સર્પકંથ થયો હતો, તેણીને તેણે જીવતી કરી, પછી રાજાએ તે કુમારને રત્નવતી પરણાવી. ” આટલી વાત સાંભળીને રત્નવતી અત્યંત હર્ષ પામી હૃદયમાં વિચારવા લાગી કે—“ આ મારા પતિના પણ વૃત્તાન્તને સત્ય રીતે કહે છે. ” એમ વિચારીને તે રત્નવતી પણ તત્કાળ ઉઠ્યું મુખ કરી હર્ષથી વિકસ્વર નેત્રવડે ચંદ્રની સન્મુખ ચક્રોરી બુએ તેમ કુબ્જની સન્મુખ જોઈ રહી. ધનવતી પણ પોતાના પતિને જીવતો જાણી ખુશી થઈ. તથા તે બન્ને પોતાનો એક સ્વામી જાણી પરસ્પર બહેનોની જેમ માનવા લાગી. પછી તે કુબ્જ ફરીથી કહેવા લાગ્યો કે—“ ત્યારપછી રાજાની આજ્ઞા લઈ કુમાર પ્રિયા સહિત પોતાના નગર તરફ વહાણમાં બેસીને ચાલ્યો. એકદા માર્ગમાં રૌદ્ર પરિણામવાળા પાપી રૂદ્રમંત્રીએ રત્નવતી ઉપર મોહ પામી તે કુમારને સમુદ્રમાં નાંખી દીધો. હવે પછીનો વૃત્તાંત હું કાલે પ્રાતઃકાળે કહીશ. ” એમ બોલી કુબ્જક મૌન રહ્યો, અને પુસ્તિકા બાંધવા લાગ્યો. તે સાંભળી રત્નવતી તત્કાળ ઉભી થઈ તેની પાસે આવી અને ધનવતી સહિત હાથ જોડી કુબ્જને કહેવા લાગી કે—“ કૃપા કરીને એક પદ (વાક્ય) આગળ કહો, કે સમુદ્રમાં પડી ગયેલા તે કુમાર જીવે છે કે નહીં ? ” આ અવસરે રૂદ્ર મંત્રીએ વિચાર કર્યો કે—“ મારી હુબ્કર્મની ચેષ્ટાને ધિક્કાર છે. મારું સર્વ હૃદય ચરિત્ર આ કુબ્જક પ્રગટ કરે છે. અત્યારે હું શું કરું ? રાજાની સમક્ષ કુબ્જને મારવા માટે અને રત્નવતીને વારવા માટે હું સમર્થ નથી. આ રત્નવતીના પૂછવાથી આ કુબ્જ તેણીની પાસે સર્વ હકિકત કહી દેશે. તે સાંભળીને ક્રોધ પામેલા રાજા મારો નિઘ્રહ કરશે તેથી શું હમણાં હું નાશીને જતો રહું ? અથવા હમણાં તો આ સર્વ જોઈ. પછીથી પણ શીઘ્રપણે વહાણમાં બેસીને નાશી શકાશે. ” પછી કુબ્જે રાજાને કહ્યું કે—હો રાજા ! આ બીજી સ્ત્રીને પણ મેં બોલાવી છે, હવે આ ત્રીજીને કાલ

સવારે યોદ્ધાવીશ. ” રાજાએ કહ્યું — “ હે કળાવાન ! આને પણ હ-
મણાંજ યોદ્ધાવ. કેમકે અડધી કથા કહેવાથી સર્વના ચિત્તમાં અત્યંત
ઉત્કંઠા થાય છે. ” ત્યારે કુબ્જક પણ યોદ્ધાઓ કે સાંભળ્યો.—

બ્યારે તે કુમારને મંત્રીએ સમુદ્રમાં નાંખ્યો, તેજ વખતે કોઈએ
તેને અકસ્માત્ ઉપાડીને તાપસના આશ્રમમાં મૂક્યો. ત્યાં કુળપતિની
પુત્રી રૂપવતીને તે પરણ્યો. પછી કંથા અને ખટ્વા સહિત તે કુમાર
રૂપવતીને સાથે લઈ આ નગરના જ ઉદ્યાનમાં આવ્યો. ત્યાં
રૂપવતીને માટે પાણી લેવા તે કુવા ઉપર ગયો, ત્યાં તેને સર્વે ડંખ
માર્યો. હવે પછીનો વૃત્તાંત સમય આવેથી કહીશ. ” એમ યોદ્ધા તે
કુબ્જ મૌન રહ્યો. પોતાના પતિનો વૃત્તાંત સાંભળીને રૂપવતી પણ
હર્ષ પામી. ગણેનો એક ભત્તાર ભણીને તે ગણે પરસ્પર પ્રીતિવાળી
થઈ. પતિની આપત્તિ સાંભળીને ખેદ યુક્ત થયેલી તે ગણે સ્ત્રીઓએ
તેને કહ્યું કે— “ પ્રસન્ન થઈને તે કુમારનો આગળ વૃતાન્ત શીઘ્રપણે
કહો. ” આ પ્રમાણે તેઓએ અત્યંત પ્રાર્થના કર્યા છતાં પણ
કુબ્જે આગળ કથા કહી નહીં, પરંતુ તે બુદ્ધિના નિધિએ વિચાર
કર્યો કે — “ અહો ! તેઓનું પતિવ્રતાપણું કેવું અદ્ભુત છે ! કે
જેથી પતિની માત્ર કથા સાંભળવાથીજ તેઓ અત્યંત ઉદ્ભાસ
પામી. પતિનું આગળપરનું વૃત્તાંત નહીં ભણવાથી જળ વિનાના
કાંઠા ઉપર રહેલી સાછલીઓની જેમ તેઓ કેવી ખેદ પામે છે ?
અત્યારે સત્ય સ્વરૂપ જણાવવાથી પણ તેઓ પતિવ્રતા હોવાથી
આવા રૂપવાળા મને નહીં યોગ્યભવાથી તેઓ મને પતિ તરીકે અ-
ંગીકાર કરશે નહીં. વળી આ રૂઢ મંત્રીએ પોતાનું દુષ્ટ ચરિત્ર સાંભ-
ળ્યું ત્યારથી મારા પર તેની ક્રૂર દ્રષ્ટિ કોપવડે રાતી થઈ છે, તે સ્પષ્ટ
રીતે દેખાય છે. આ હમણાં મને રાજાની હાજરી હોવાથી મારવા
સમર્થ નથી, પરંતુ અવસર આવે મને હણવાની તેની ઈચ્છા સ્પષ્ટ
દેખાય છે. તેથી હમણાં તો આ રાજાનો જમાઇ થઈ જાઉં, કે જેથી
આ અધમ મંત્રી મને મારવા શક્તિમાન થઈ શકે નહીં. ” એમ
વિચારીને તે કુબ્જે તે સ્ત્રીઓને કહ્યું કે— “ કલ્યાણવાળા તે કુમારનું
વૃત્તાંત હું તમને સમય આવેથી કહીશ. ” આ પ્રમાણે તેઓને આશ્વા-
સન આપી રાજાને કહ્યું કે— “ હે રાજા ! આ ગણે સ્ત્રીઓને મેં યોદ્ધાવી

છે,તો હવે તમારી કન્યા મને પરણાવીને તમારી પ્રતિજ્ઞા સત્ય કરો.” તે સાંભળી રાજાએ તે કન્યાની માતા વિગેરે પરિવારે નિષેધ કર્યા છતાં પણ પોતાની પ્રતિજ્ઞાના ભંગથી ભય પામીને તે કુખ્જકને પોતાની કન્યા આપી. કહ્યું છે કે—“કદાચ નદીઓનો પતિ (સમુદ્ર) સુકાર્ધ બન્ય, અગ્નિ શીતળતાને પામે, સૂર્ય પશ્ચિમ દિશામાં ઉદય પામે, મેરૂ પર્વત કંપાચમાન થાય, અને ચંદ્ર તાપ કરનાર થાય, તોપણ સત્પુરૂષો કદાપિ પોતાની પ્રતિજ્ઞાનો લોપ કરતા નથી. ” આ પાણ્ડિતહજીની વિધિમાં કોઈના મનમાં હર્ષ ઉત્પન્ન થયો નહીં, કેમકે અયોગ્ય વર સાથેનો જે વિવાહ તે કેવળ વિડંબનાજ છે. પરંતુ પોતાના ભર્તારનો વૃત્તાંત જણાવવાથી હર્ષ પામેલી તે ત્રણ સ્ત્રીઓ તે વિવાહ ઉત્સવમાં મધુર સ્વરે ગીત ગાવા લાગી. પછી હસ્તમોચનને સમયે કુખ્જે રાજાને કહ્યું કે—“ મને હાથી, ઘોડા, સુવર્ણ વિગેરે આપો. ” તે સાંભળીને કોપથી નેત્રને વિશાળ કરતો તેનો સાળો બોલ્યો કે—“ રે કુખ્જ ! તને કુંડાડા મારતો સર્પજ બધી વસ્તુ આપશે. ” ત્યારે કુખ્જક બોલ્યો—‘ ભલે, તે સર્પજ આપે. ’ આ પ્રમાણે તેણે કહ્યું કે તરતજ કોઈ ઠેકાણેથી અકસ્માત આવીને સર્પ તેને નિર્દયપણે કરડ્યો. તરતજ તેનું અંગ તેના વિષના આવેશથી વ્યાપ્ત થયું, તે મૂર્છા પામ્યો, અને છેદાયેલા મૂળવાળા વૃક્ષની જેમ તે પૃથ્વીપર પડ્યો. તેને તેવી અવસ્થા પામેલ જોઈને તે ત્રણ સ્ત્રીઓનું હૃદય વ્યાકુળ થયું, તેઓનાં નેત્રોમાં અશ્રુના પ્રવાહ વહેવા લાગ્યા, અને તેઓ વિલાપ કરવા લાગી કે—“ હા, હા ! અમારા મનરૂપી કમળમાં કીડા કરનાર હંસ ! હા ! કળાવંત પુરૂષોના શિરોમણિ ! જોઈ ન શકાય એવી આ તમારી દુષ્ટ દશા શી થઈ ? રાત્રિએ વિયોગ પામેલા ચક્રવાકની સાથે ચક્રવાકીનો સંયોગ કરનાર સૂર્યની જેમ તમારા વિના અમારા વલ્લભ સાથે અમારો સંયોગ કરાવવા કોણ સમર્થ છે ? હે બુદ્ધિમાન ! પૃથ્વીના તાપને જેમ મેઘ વિના બીજો કોઈ શાંત કરી શકે નહીં, તેમ પ્રિયના વિયોગરૂપી દાવાનળથી ઉત્પન્ન થયેલા અમારા તાપને તમારા વિના બીજો કોણ શાંત કરશે ? રે દુષ્ટ આચરણ કરનાર દૈવ ! અમે તારો શો અપરાધ કર્યો છે ? કે જેથી

અમારા આ ઈષ્ટની તેં આવી દશા કરી ? અરે પાપી સર્પ ! અમારા દષ્ટિમાર્ગથી તું દૂર બા. આવી હુદ્દા ચેષ્ટા કરનાર તારૂં બેબિંહુપણું સ્પષ્ટજ છે. હે રાજા ! અમારા પતિને નિવેદન કરનાર આના સિવાય બીજો કોઈજ નથી, તેથી અમારૂં મરણ અથવા જીવિત આની સાથે જ રહેલું છે.” આ પ્રમાણે અત્યંત છાતી કુટતી, માથાં પછાડતી અને વિલાપ કરતી તે સ્ત્રીઓને જોઈ જોઈને કયો મનુષ્ય તેમના દુઃખે દુઃખી થઈ રેવા ન લાગ્યો ?

ત્યાર પછી દિવ્ય શક્તિને લીધે રાજાની કન્યાએ તે કુમારને મનોહર રૂપવાળો જોયો, તેથી તેના પર તેણીનો પણ અત્યંત રાગ થયો, અને તેથી કરીને તે ખેદ પામતી વિચારવા લાગી કે—“અહો આના સર્વ અંગતું સૌભાગ્ય દષ્ટિને બંધન કરનારૂં છે. લોકો આને કુળજ કહે છે, તે તેમની મૂર્ખાઈ જ છે. પુણ્યથી રહિત એવી મારા ઉપરજ વિધાતાની આવી પ્રતિકૂળતા કેમ થઈ ? કે જેથી મારા વિવાહ વખતે જ આની આવી દુર્દશા થઈ ? આવો પતિ પૂર્વના અગણ્ય પુણ્યોવડે જ પામી શકાય છે. તો મારાં એવા પુણ્ય કયાંથી હોય કે આવા પતિને હું પામું ? આનો અસંભવ થશે તો હું બીજા કોઈ સાથે પાણિગ્રહણ કરીશ નહીં. શું લમરી માલતીના પુષ્પને મૂકીને બીજો ઠેકાણે પ્રીતિ પામે ? તેથી હવે તો પોતાનો જમણો હાથ આપનારા આની જ સાથે મારે મરવું અથવા જીવવું યોગ્ય છે.” આ પ્રમાણે સત્ય બુદ્ધિવાળી તેણીએ પતિવ્રતાને ઉચિત એવા વિચાર કરીને ચિત્તમાં વ્યાકુલ થઈ તે ત્રણ સ્ત્રીઓની સાથે પોતે ચોથી થઈ વિલાપ કરવા લાગી. તે જોઈ પુત્રીના વિધવાપણાથી દુઃખી થયેલા રાજા વેલો પાસે તે કુળજના વિધવા પ્રતિકાર કરાવવા લાગ્યો. પરંતુ બધું મરી ગયો હોય તેમ તે ઉપાયો વડે તેને કાંઈ પણ શુભ થયો નહીં. કેમકે ‘નિદાન જાણ્યા વિના કરેલા પ્રતિકાર (ઉપચાર-ઉપાય) નિષ્ફળ થાય છે. તે વખતે સમગ્ર રાજસભા શોકાતુર થઈ, માત્ર તે એક મંત્રી જ મનમાં ખુશી થયો. જેનો આત્મા મલિન હોય તેજ બીજાની આપત્તિમાં પ્રસન્ન થાય છે. ત્યાર પછી સતીઓને મધ્યે અએસર તે ચાર પતિવ્રતાઓનું ચિત્ત

પતિની પ્રાપ્તિના નિરાશપણાને લીધે અત્યંત દુઃખી થયું; તેથી તેઓએ છરીવડે પોતાનું ઉદર ચીરવાનો આરંભ કર્યો; તેટલામાં તે કુખજ દેહીપ્યમાન ક્રાંતિને ધારણ કરી પોતાના પ્રથમ આકારને પામ્યો, અને દેવકુમારની જેવી લક્ષ્મીવાળો રાજકુમાર થઈ ગયો. તે પોતાના પતિને ઓળખીને તે સ્ત્રીઓનું મન વિકસર થયું, તેઓ અત્યંત હર્ષ પામી, અને આત્મઘાતથી વિરામ પામી. સર્વે પણ તત્કાળ જાણે પોતાનો પૂર્વનો પુણ્ય સમૂહ હોય એવું દેહીપ્યમાન અને દિવ્ય આભૂષણોથી શોભતું પોતાનું દિવ્ય (દેવતાઈ) રૂપ ધારણ કર્યું. રાજા વિગેરે સર્વ લોકો તે કુમારને અને દેવને જોઈ જોઈને એક ક્ષણવાર આશ્ચર્યના વિકાસથી નિશ્ચિત ક્ષિવાળા થયા. પછી રાજાએ આશ્ચર્ય પૂર્વક દેવને પૂછ્યું કે—“હે દેવ ! તમે કોણ છો ? ક્યાંથી આવ્યા છો ? અને આ કુમાર કોણ છે ?” આ પ્રમાણે રાજાના પૂછવાથી તે શ્રેષ્ઠ દેવ મધુર વાણી વડે બોલ્યો કે—“હે રાજા ! અમારું આશ્ચર્યકારક વૃત્તાંત સાંભળો—

આજ ભરત ક્ષેત્રમાં ધનપુર નામનું નગર છે. તે નગરનું નામ ધનની સમૃદ્ધિને લીધે પૃથ્વીપર અન્વર્થપણાને પામેલું હતું. તે નગરમાં સમગ્ર પુણ્યવંત જનોમાં શ્રેષ્ઠ ધનંજય નામે શ્રેષ્ઠી હતો. તે યાચક જનોના દારિદ્ર્યરૂપી વૃક્ષનો દાહ કરવાથી ખરેખર ધનંજય (અગ્નિ) જ હતો. તેને માયા રહિત ધનવતી નામની પ્રિયા હતી. તેનું મન જૈનધર્મ રૂપી સરોવરમાં માછલીની જેમ લીન થયું હતું. તેમને ધનદેવ અને ધનદત્ત નામે બે પુત્રો હતા. તેઓ જિનધર્મની નિપુણતા વડે શોભતા હતા. તેમનો પિતા મૃત્યુ પામ્યા પછી ઘરના અને ધર્મના કાર્યમાં ધુરંધર તે બન્ને ભાઈઓનો કેટલોક કાળ પ્રીતિયુક્ત વ્યતીત થયો. પરંતુ તેમની સ્ત્રીઓ નિરંતર કલહ કરવા લાગી. સ્વભાવથી જ સ્ત્રીઓને કલહ હર્લેલ હોતો નથી. તે કલહ જોઈને તે બન્ને ભાઈઓ ધનનો વિભાગ પાડી જૂદા થયા. કેમકે બુદ્ધિમાન માણસો સમયને યોગ્ય જ કાર્ય કરનાર હોય છે. તેમ કરવાથી તેમની પ્રીતિ કૃશ (ઓછી)

યયા છતાં પણ પડવાના (ધીજના) ચંદ્રની જેમ દિવસે દિવસે વૃદ્ધિ પામવા લાગી.

એકદા ગ્રીષ્મ ઋતુમાં ધનદેવને ઘેર સાધુઓ એક ચિત્ત જવરથી તાપ પામેલા મુનિને માટે ઔષધ લેવા આવ્યા. તેમને આવતા જોઈ ધનદેવ બાણે ઉચે (સ્વર્ગમાં) રહેલાં મુખોને લેવા ઇચ્છતો હોય તેમ એકદમ ઉભો થયો. વિનયથી નીચે નમેલા તેણે આનંદથી તેમને વંદના કરી, અને તેમના ચરણકમળની રેણુવડે પોતાને મસ્તકે તિલક કર્યું. ત્યારપછી શુદ્ધ મનવાળા તેણે તેઓને પ્રાસુક વચ્ચ, લોજન અને પાણીને માટે નિમંત્રણ (વિનંતિ) કર્યું. પાત્રને દાન આપવામાં કોને આદર ન હોય ? તે સાધુઓએ વચ્ચ, લોજનાદિકનો નિષેધ (ઇનકાર) કરી ચુક્તિવડે ઔષધની જરૂરીયાત જણાવી ત્યારે તેણે પોતાના ચિત્તની જેવું ઉજવળ દૂધ સાકર સહિત તેમની પાસે આણ્યું, અને હર્ષવડે નેત્રોને વિકસ્વર કરી તેમને વિનંતિ કરી કે—“ હે પૂજ્ય ! આ એષણીય છે, તે મારા પર અનુગ્રહ કરીને ગ્રહણ કરો. ” તે દૂધ શુદ્ધ ધારીને સાધુઓએ સંસાર સમુદ્રમાં પડેલા તેને બાણે તારવાને ઇચ્છતા હોય તેમ પોતાનું તુંબડું (પાત્ર) ધર્યું. તરત જ ધનદેવે પણ સર્વ ઇષ્ટ વસ્તુને આપનાર પુણ્ય રૂપી કંઠપવૃક્ષને બાણે સીંચતો હોય તેમ સતત ધારાબંધ સાકર ચુક્ત દૂધ તેમાં નાંખ્યું. તે વખતે તેનું શરીર હર્ષથી રોમાંચિત થયું; તે (રોમાંચ) બાણે કે મહાનંદ (મોક્ષ) રૂપી કળને ઉત્પન્ન કરવાના હેતુ રૂપ દાનરૂપી કંઠપવૃક્ષના અંકુશ હોય તેમ શોભવા લાગ્યા.

એકદા ધનદેવે પણ આનંદ સહિત મુનિઓને શુભ લાવથી ઇંદુરસનો ઘડો આપ્યો (વહોરાવ્યો.) પરંતુ તેણે દાન દેતાં દેતાં કુટુંબની ચિંતા મનમાં થવાથી ત્રણ વાર લાવને ખંડિત કર્યો, અને પાછો તરત પોતેજ લાવને સાંધ્યો હતો. તે બન્ને ભાઈઓએ વારંવાર પોતાના દાનધર્મની અનુમોદના કરી હતી. કારણકે અનુમોદના પુણ્ય રૂપી સમુદ્રની વૃદ્ધિને માટે ચંદ્રલયોત્સ્ના સમાન છે. હે રાજા ! અનુક્રમે તે ધનદેવ મરણ પામીને હું સ્વર્ગમાં દેવ થયો છું. અને ધનદત્ત મરીને આ રાજપુત્ર થયો છે, ઔષધ દાનના

પુણ્યવટે હું દેવસમૃદ્ધિને પામ્યો છું, અને આ કુમાર ચાર ભાર્યા વિગેરે સમૃદ્ધિને પામ્યો છે.”

આ પ્રમાણે તે દેવ બોલતો હતો તેટલામાં ત્યાં આકાશમાર્ગે કોઈ ચારણમુનિ શ્રી યુગાદિદેવને નમવા આવ્યા. જાણે પુણ્યના નિવાસસ્થાન હોય અને તપના નિધાન હોય એવા તે મુનિને જોઈને સર્વ સલાસદો એકદમ ઉભા થયા. મુનિ પણ જિનેશ્વરને નમીને તેઓના આશ્રહથી ત્યાં બેઠા. કેમકે ઉદાર અંતઃકરણવાળા સત્પુરુષો બીજાની પ્રાર્થનાનો ભંગ કરવાથી ભય પામે છે. ત્યારપછી રાજાએ તે કુમાર અને દેવનો પૂર્વભવ પુછ્યો, ત્યારે મુનિએ જવો દેવે કહ્યો હતો તેજ પ્રમાણે કહી સંભળાવ્યો. ત્યારપછી કુમારે મુનિને પ્રણામ કરી બે હાથ બેઠી પૂછ્યું કે— “મેં સમુદ્રનું ઉલ્લંઘન શી રીતે કર્યું અને માફ કુળ રૂપ શી રીતે થયું?” ત્યારે મુનીશ્વરે તેને કહ્યું કે— “જ્યારે તને મંત્રીએ સમુદ્રમાં નાંખ્યો, ત્યારે આ દેવેજ તને પ્રેમને લીધે ત્યાંથી ઉપાડીને તાપસના આશ્રમમાં મૂક્યો હતો, અને આ મંત્રીરૂપ શત્રુ તને ઓળખશે તો તારો અપકાર કરશે એમ ધારી તે ન થવા દેવા માટે આજ દેવે તને કુળ કર્યો હતો. તેણેજ સર્પદંશ વિગેરે તારા હિતને માટેજ કર્યું હતું. કેમકે વર્ષાઋતુ ગયા પછી (શરદ ઋતુમાં) સૂર્ય જે અત્યંત તપે છે, તે જગતની પ્રીતિ માટેજ (જગતને પ્રસન્ન કરવા માટેજ) તપે છે. તમો બન્નેએ આ અદ્ભુત સમૃદ્ધિ ઔષધના દાનથી પ્રાપ્ત કરી છે. કેમકે પાગદાન સર્વ સંપત્તિનું કારણ છે. પરંતુ તે પૂર્વે દાન દેતી વખતે ત્રણ વાર ભાવ ખડિત કર્યો હતો, તે કર્મનો ઉદય થવાથી તને આ ભવે ગણ પ્રિયાઓનો વિરહ તથા સમુદ્રમાં પડવું વિગેરે આપત્તિ પ્રાપ્ત થઈ. પાત્રને વિષે થોડું પણ દાન કર્યું હોય તો તે થોડું ફળ આપનાર થાય છે, તો સંયમનો ઉપકાર (સહાય) કરનાર પ્રાસુક ઔષધનું દાન થોડું ફળ આપનાર થાય તેમાં શું કહેવું? શાસ્ત્રમાં સંભળાય છે કે—શ્રી મહાવીરસ્વામી ઉપર ગોશાલકે તેજે લેશ્યા મૂકી હતી, તેનાથી ભગવાનને અતિસારનો વ્યાધિ થયો, તેને માટે રેવતી નામની શ્રેષ્ઠ યાવિકાએ દૂધમાંડના (કોળા) પાકવું દાન કર્યું હતું, તેના પ્રભાવથી તે રેવતી આવતી ચોવીશીમાં સત્તરમો જિનેશ્વર થશે.” આ પ્રમાણે મુનિઓના શિરૈભણિ સમાન તે ચારણ મુનિની વાણીનું

પાન કરીને કુમાર વિગેરે સર્વ સલાસદો હર્ષ પામ્યા. પરંતુ માત્ર એક તે મંત્રીજ હર્ષ પામ્યો નહીં. તે વખતે વિશેષ પ્રકારનો શુભ આશય ઉદ્ભાસ પામવાથી કુમારને જાતિન્મરણ જ્ઞાન થયું, અને તેથી તેણે પૂર્વના ભવતુંવૃત્તાંત તેજ પ્રમાણે જોયું. ત્યારપછી તે કુમારનું અંતઃકરણ મોટા સ્વેગરંગથી ભાવિત થયું, તેથી તેણે સુનીશ્વરની પાસે શુદ્ધ શ્રાવક ધર્મ ગ્રહણ કર્યો. બીજા રાત્રી વિગેરે-એ પણ સમ્યક્ત્વ વિગેરે અંગીકાર કર્યું. કારણ કે રત્નાકર (સાગર)ની પાસે ગયેલા કોને રત્ન ગ્રહણ કરવાની ઇચ્છા ન થાય ? ત્યારપછી ધર્મ પામેલાઓને જાણે ઉંચી ગતિમાં લઈ જવા ઇચ્છતા હોય તેમ તે ચારણ સુનિ આકાશમાં ઉડ્યા.

ત્યાર પછી હર્ષ પામેલા રાત્રીએ જમાઈને ઉત્તમ હાથીઓ, જાતિવંત અશ્વો, સુવર્ણ અને રત્ન વિગેરે પુષ્કળ દાન આપીને તેનો સત્કાર કર્યો. પછી રાત્રીએ તે દુષ્ટ મંત્રીનો વધ કરવા માટે આરક્ષકોને આદેશ કર્યો. આ ભવમાં પણ રાત્રી દુષ્ટ જનોને શિક્ષા કરે છે. અત્યંત કંઠણાવાળા કુમારે તે મંત્રીનો વધ નિવારણ કર્યો. કેમકે સત્પુરૂષો ચંદનની જેમ અપકાર ઉપર પણ ઉપકાર કરનાર હોય છે. ત્યારે રાત્રીએ તે મંત્રીને પોતાના દેશમાંથી કાઢી મૂક્યો. કેમકે અંતઃકરણમાં મલિનતાવાળાને દૂર રાખવો જ સારો છે. તે કુમાર ચાર પ્રિયાઓ સાથે લોગનો અતુલવ કરતો કેટલોક સમય ત્યાં જ સુએ કરીને રહ્યો.

એકદા સિંહલેશ્વર રાત્રીએ પુત્રની શોધ કરવા હુકમ કરેલો. કોઈ પુરૂષ કુમારને સાંભળીને ત્યાં આવ્યો. કુમારે પણ તને જોઈ સ્નેહ પૂર્વક આલિંગન કર્યું, અને અત્યંત હર્ષ પામીને પોતાના માતા પિતા વિગેરેના કુશળ સમાચાર પૂછ્યા. ત્યારે તે પણ જોલ્યો કે—“હે કુમાર ! તમારા માતા પિતા અને સમગ્ર પરિવાર જેમ કુશળ છે. પરંતુ તમારા વિયોગનો ઉદ્વેગ તેમના મનને સંતાપ કરે છે. તે વખતે તમારા વિરહથી તમારા માતા પિતા વિગેરેનાં નેત્રામાંથી એટલા બધા અશ્રુજળના પ્રવાહ નીકળ્યા કે જેથી ચોતરફ વહાણ વઢે તરી શકાય એટલું જળ થઈ ગયું. તમારા વિયોગ રૂપી અગ્નિની જ્વાળાના સમૂહથી તમારા પિત્રાદિકલું એતન્ન નષ્ટ થયું છે, તેથી તેઓ જાણે કે લેપ્યમય પૂતળાં હોય

એમ કહ્યું રહેલા છે. ત્યારપછી પ્રધાનોએ મને તથા બીજા ઘણા સેવકોને તમારી શોધ માટે દરેક દ્વીપે અને દરેક દેશે ચોતરફ મોકલ્યા છે. તેથી હું દ્વીપ, આકર (ખાણ), ગામ અને નગર વિગેરેમાં ચિરકાળ સુધી ભ્રમ્યો, પરંતુ જેમ પુણ્ય સહિત માણસ નિધિને ન પામે તેમ હું તમને કોઈ પણ ઠેકાણે પામ્યો નહીં. હાલમાં ચોતરફ પ્રસરતી તમારી કીર્તિને સાંભળી તમે અહીં છો એમ મારા જાણવામાં આવ્યું, તેથી હે દેવ ! મારે સર્વ ઉદ્ધમ આજે સફળ થયો. તો હવે તમારા વિયોગ રૂપી વિષથી મૂછિત થયેલા તમારા પિત્રાદિકને તમારા દર્શનના આનંદ રૂપી અમૃતરસના યોગથી આશ્વાસન કરો, (સચેતન કરો). ” આ પ્રમાણે તેનું વચન સાંભળી કુમારનાં લોચન અશ્રુથી વ્યાસ થયાં, અને ખેદથી પુષ્ટ થયેલા તે બુદ્ધિમાને વિચાર કર્યો કે—“વિષયરૂપી સમુદ્રમાં મગ્ન થયેલા મને અધમ પુત્રને ધિક્કાર છે, કે જેથી મેં મારા પિત્રાદિકને આવી દુર્દશા પમાડી. જેઓ માળાપને પ્રીતિ કરનારા હોય છે, તેઓ જ પવિત્ર પુત્ર કહેવાય છે. પરંતુ હું તો તેમના ચિત્તને માત્ર સંતાપ કરવામાં જ કારણભૂત થયો, તેથી હું પુત્ર ન કહેવાઉં. હજુપણ મારે ત્યાં જઈને મારા માળાપને પ્રસન્ન કરવા અને તેમના ચરણ કમળની સેવા કરવી તે જ યોગ્ય છે. ” આ પ્રમાણે વિચાર કરી તે પુરૂષને સાથે લઈ કુમાર રાજા પાસે ગયો, અને તેને કહ્યું કે—“મારા પિત્રાદિકે મને યોલાવવા માટે આ પુરૂષને મોકલ્યો છે. મારા પિતા વિગેરે સર્વ જનો મારા વિયોગથી દુઃખી છે, તેથી માફ મન તેમના સમાગમ માટે અત્યંત ઉત્કંઠિત થયું છે. તો હે દેવ ! મને જલદી મારા નગરમાં જવાની આજ્ઞા આપો. ” તે સાંભળીને રાજા પણ પ્રીતિના પૂરનો વિસ્તાર કરતી વાણીવડે બોલ્યો કે—“હે વત્સ ! તું જા. એમ જો કહું તો પ્રીતિની હીનતા થાય છે. અહીં જ રહે, એમ કહું તો તારા પ્રયાણમાં અમંગળ થાય છે. અને કાંઈપણ ન બોલું તો તારી ઉપેક્ષા કરી કહેવાય. તેથી હું શું કહું ? અથવા હું એમ ધાડું છું કે વિયોગથી દુઃખી થતા તારા માત પિતાને તું શીઘ્ર પ્રીતિ-યુક્ત કર. ” આ પ્રમાણે કુમારને આજ્ઞા આપી દિવ્ય વસ્ત્રાદિકના દાનથી તેનું સન્માન કરી રાજાએ પુત્રી સહિત તેને વિદાય કર્યો.

ત્યારપછી તે કુમાર, ચારે ભાઈ તથા તે પિતાના પુરૂષ વિગેરે સહિત કંથા લઈને દિવ્ય પ્રભાવથી વિસ્તાર પામેલી (મોટી થયેલી) તે ખટ્વા ઉપર આરૂઢ થયો. તે ખટ્વાના પ્રભાવથી તે કુમાર એક ક્ષણવારમાં સિંહલદ્વીપની બહાર કીડા ઉદ્ધાનમાં પહોંચ્યો. પછી તે પુરૂષે આગળથી જઈને રાબાને આ પ્રમાણે વધામણી આપી કે—
 “ હે દેવ ! ખેદનો ત્યાગ કરો, અને હર્ષને ધારણ કરો; કેમકે ચાર પ્રિયા વિગેરે અશ્વત્થ વસ્તુઓ સહિત તમારો પુત્ર બહાર વનમાં આવ્યો છે. ” તે સાંભળી પુત્રની પ્રાપ્તિના હર્ષથી રાબાનું અંતઃકરણ પૂર્ણ ભરાઈ ગયું, અને તેણે નગરમાં સેવકો પાસે આ પ્રમાણે મહોત્સવ કરાવ્યો,—સ્થાને સ્થાને રોમાંચને ઉત્તમ કરે તેવા માંચાઓ રચાવ્યા, ઝોટે ઝોટે કેળના સ્તભોથી શોભતા તોરણો બંધાવ્યા, રાજમાર્ગમાં કેસરનું પાણી છ ટાવ્યું, ઠેકાણે ઠેકાણે મોટીના સાથીયા પુરાવ્યા, ઘેર ઘેર મોટી ધ્વજાઓ બંધાવી, ભમતા ભમરાના બંકારાવડે મનોહર પુષ્પની માળાઓ ચોતરફ લટકાવી, નાચકાઓ બેનારની હાથિને શીતળતા ઉત્પન્ન કરે તેવું નૃત્ય કરવા લાગી, આકાશને ગભવતા મૃદંગ વિગેરે વાજિત્રો વગડાવ્યા, કુળવંત સ્ત્રીઓ રસવડે વૃદ્ધિ પામતાં ગીતો ગાવા લાગી, બંદીજનો ઉચ્ચે સ્વરે બિરુદાવળી બોલવા લાગ્યા, થોડા વિગેરે વાહનોને અલંકારોથી ભૂષિત કર્યા, અને મંત્રી સામંત વિગેરે સર્વ પરિવાર તે કુમારની સન્મુખ ગયો. આ રીતે મોટા ઉત્સવ પૂર્વક કુમારે પુરપ્રવેશ કર્યો. તે વખતે પોતાના પૂર્વના દાનપુણ્યની જેવું ઉત્તમ જ છત્ર તેના મસ્તકપર ધારણ કરવામાં આવ્યું હતું, બાણે કે કુમારના પ્રતાપની લક્ષ્મી અને યશની લક્ષ્મીને વિલાસ કરવાનાં બે સ્વેત કમળો હોય તેવા ઉત્તમ જ બે ચામરો (વાંજવા) વડે તે શોભતો હતો, તે ચાચકોને તેમની ઇચ્છા પ્રમાણે દાન દઈને તેમના દારિદ્ર્યની લિપિને^૧ વ્યર્થ કરતો હતો, તેની પાછળ તે દિવ્ય ખટ્વાપર આરૂઢ થયેલી તેની ચારે પ્રિયાઓ ચાલતી હતી, અને પોતે હસ્તીના સ્કંધ ઉપર આરૂઢ થયો હતો. આ રીતે મોટા વૈભવવાળો કુમાર સમૃદ્ધિવડે પુરજનોને આશ્ચર્ય પમાડતો પિતાના મહેલમાં પહોંચ્યો. ત્યાં હાથી

પરથી ઉતરી અત્યંત હર્ષને લીધે વિકસ્વર નેત્રવાળા કુમારે સલામાં માવી ત્યાં બેઠેલા રાજાને ભક્તિવડે પ્રણામ કર્યા. રાજાએ પણ બાણે મમૃતની વૃષ્ટિથી ન્હાચો હોય એમ હર્ષ પામીને પુત્રને સર્વ અંગે આલિંગન કર્યું, તેનાં નેત્રો હર્ષનાં અશ્રુવડે ખાળોચીયાં જેવા દેખાવા લાગ્યાં, પછી આનંદથી તે બોલ્યો કે—“ હે વત્સ ! તારા વિયોગથી ઉત્પન્ન થયેલા દુઃખ રૂપી દાવાનળે આટલા દિવસો સુધી અમોને જે તાપ પમાડ્યો છે, તે સર્વ તાપ આજે સમાગમના આનંદથી ઉત્પન્ન થયેલા આ અશ્રુજળના પ્રવાહે તત્કાળ શાંત કર્યો છે. તારા દર્શન રૂપી આનંદના રસ વડે અમારાં નેત્રો અત્યંત તૃપ્ત થયાં છે, હવે તરસ્યા થયેલા કર્ણયુગલને તારા વૃત્તાંત (અરિત્ર) રૂપી અમૃતના પાનવડે પ્રસન્ન કર (તૃપ્ત કર). ” તે સાંભળી કુમારે પોતાનો વૃત્તાંત કહેવાના વિષયમાં નમ્ર સુખ કર્યું, ત્યારે તે રાજાસેવકે તેનું સર્વ અદ્ભુત વૃત્તાંત પ્રથમથી કહી સંભળાવ્યું. તે સાંભળીને રાજા પ્રસન્ન થયો, આશ્ચર્ય પામ્યો, અને પછી પુત્રને રાજ્ય પર સ્થાપન કરી ધર્મનું આરાધન કરી અનુક્રમે સ્વર્ગે ગયો.

ત્યારપછી સિંહલસિંહ રાજા કોઈથી હરણુ ન કરી શકાય એવા પિતાના સામ્રાજ્યને ભોગવવા લાગ્યો. તે હંમેશાં દીન દીન વિગેરેને નિયાળા રહિત (નિરીચ્છક-ભાવે બદલાનો કશી સ્પૃહા રાખ્યા વગર) દાન દેતો હતો, તેણે પૃથ્વીનો મધ્યભાગ જિનેશ્વરનાં ચૈત્યોવડે સુશોભિત કર્યો હતો, શુદ્ધ બુદ્ધિવાળા તે રાજાએ અનંત સુખ (મોક્ષ સુખ)ને માટે શ્રાવક ધર્મનું ચિરકાળ આરાધન કર્યું હતું. આ પ્રમાણે ગૃહીધર્મનું પાલન કરી સિંહલસિંહ રાજા લાંતક નામના દેવલોકમાં ગયો. ત્યાંથી ગયીને તે તથા તેનો મિત્ર દેવ એ બન્ને મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં ઉત્પન્ન થઈ ચારિત્ર ગ્રહણ કરી કર્મનું ઉન્મૂલન કરી મોક્ષપદ પામ્યો. હે ભવ્ય જનો ! આ પ્રમાણે પૂર્વે કહેલા બે ભાઈઓને અદ્ભુત સમૃદ્ધિ આપવાનું કારણ રૂપ સુનિને ઔષધ દાનનું પુણ્ય સાંભળીને તમે તે દાન આપવામાં આદર કરો, કે જેથી સર્વ પ્રકારની સુખ સંપત્તિ શીઘ્રપણે પોતાની મેળે જ વરે.

॥ इति नवमः प्रकाशः ॥ ૬

દશમો પ્રકાશ.

મ મતા રહિત છતાં પણ ક્યારે હૃદયવાળા જે શ્રી મહા-
વીરસ્વામીએ દરિદ્ર પ્રાણીઓને દેવદુખ્ય વસ્ત્ર આપ્યું
હતું, તે પ્રભુ ભવ્યપ્રાણીઓને સુખ આપે. હવે ધર્મના
ઉપદેશ દાનમાં રહેલો અને પુણ્યને પુષ્ટ કરનારો વસ્ત્ર-
દાન નામનો સાતમો ભેદ કહેવાય છે. ચૃહસ્થીએ મોટા ભાવથી
સાધુધર્મના ઉપકાર માટે મુનિઓને કહ્યે તેવું શુદ્ધ વસ્ત્રું દાન
દેવું જોઈએ. અહીં કોઈને શંકા થાય કે—વસ્ત્ર તો અપરિગ્રહ વ્રતને
બાધા કરનાર છે, તેથી સર્વદા પરિગ્રહનો ત્યાગ કરનાર યતિને
વસ્ત્રું દાન આપવું યોગ્ય નથી. આવી શંકા કરવી જ યોગ્ય નથી.
કેમકે સ્વયંમની રક્ષા માટે સાધુને વસ્ત્ર રાખવાની અનુસા (સંમતિ)
આપેલી છે. તે વિષે ચૌદપૂર્વી શ્રી ભદ્રબાહુસ્વામીએ રચેલી
શ્રીઓષનિર્ચુકિતમાં આ પ્રમાણે કહ્યું છે.—

“ પત્તં પત્તાબંધો, પાયટ્ટવર્ણં ચ પાયકેસરિઆ ।

પહલાઈં રયત્તાણં, ગુચ્છઝ પાયનિજ્જોગો ॥ ૧ ॥

તિન્નેવ ય પચ્છાગા, રયહરણં ચેવ હોઈ મુહપત્તી ।

પ્પસો દુવાલસવિહો, ડવહી નિણકપ્પિઆણં તુ ॥ ૨ ॥

પ્પ એ ચેવ દુવાલસ, મત્તગ અરેગચોલપટ્ટો અ ।

પ્પસો ઝ ચડદસવિહો, ડવહી પુણ ચેરકપ્પમ્મિ ॥ ૩ ॥

નિણા વારસરૂવાણિ, ચેરા ચડદસ રૂવિણો ।

અજ્ઞાણં પણ્ણવીસં તુ, અઝ ડહ્ઠં ડવગ્ગહો ॥ ૪ ॥

પાત્રાં ઝોળી જેના ઉપર પાત્રાં સ્થાપવા (મૂકવા) માં આવે તે (ઉનતું વસ્ત્ર) પાત્રાનું પ્રતિલેખન કરવાની ચરવાળી, પડલાં, રજ-આણુ (પાત્રાને વીંટવાનું વસ્ત્ર) અને શુરેછે (પાત્રા ઉપર ચઢાવવાનું ઉનતું વસ્ત્ર) એ સાત પાત્રા સંબંધી ઉપગરણ છે. ત્રણ પચ્છે-દીઓ (ચોઢવાના કપડા-ગોચરી પ્રમુખ પ્રયોજને જતાં શરીર ઉપર ચોઢી લેવાનું એક સુતરાઉ વસ્ત્ર, એક ઉનની કાંખળ અને એક એ ઉનની કાંખળની અંદર રાખવાનું સુતરાઉ વસ્ત્ર એમ ત્રણ) રજોહણ અને મુહુપત્તિ એ બાર પ્રકારની ઉપધિ (ઉપગરણ) તો જિનકંઢપી સાધુઓને હોઈ શકે. ઉપલક્ષણથી (જિન કંઢપી સાધુઓને ૨-૬ પ્રમુખ પ્રકારની અંદર ઉપધિ પશુ હોય છે. માત્રક (અન્ના-દિક આહાર નિમિત્તે ખાસ ઉપગરણ વિશેષ) અને ચોલપટ્ટો એ બે પ્રથમનાં બારમાં ઉમેરતાં ચોઢ પ્રકારની ઉપધિ સાધુઓને હોય છે. વગી સાધ્વીઓને પચવીશ પ્રકારની ઉપધિ હોય છે એથી ઉપરાંત ઔપચરિક (ઉપધિ) બાણવી.

સાધુઓને સચેલ અને અચેલ એવા લેહથી બે પ્રકારનો ધર્મ છે. તેમાં મધ્યમના બાવીશ તીર્થંકરોના તીર્થમાં સચેલ ધર્મ છે. તેમાં સહ અને ચેલ (વસ્ત્ર) એ બે શબ્દો રહેલા છે. સહ શબ્દ આ ઠેકાણે પ્રમાણ અને વર્ણુ વિગેરેના અનિયમ રૂપ વિશેષને બાણુવે છે. એટલે કે વસ્ત્રનું અમુક લાંબાઈવાળું પ્રમાણ કે અમુક રંગ જોઈએ તેનો કાંઈ પણ નિયમ નથી. લોકમાં પણ અમુક માણસ ‘ સરૂપ ’ એટલે સારા રૂપવાળો છે એમ કહેવાય છે. તેથી અહીં જ નો અર્થ રતુતિ-પ્રશંસાવાળો છે. મધ્યમ જિનેશ્વરોના સમયમાં જીવો જીવુ પ્રાણ કહેલા છે, તેથી તેઓ સર્વ પ્રકારના શુદ્ધ-પ્રાસુક વસ્ત્રની સંમતિ આપતા હતા. તથા પહેલા અને છેલ્લા તીર્થંકરના તીર્થમાં અચેલ ધર્મ કહેલો છે. અહીં જ અને ચેલ (વસ્ત્ર) એ બે શબ્દો છે. તેમાં જ નો અર્થ સર્વથા પ્રકારે વસ્ત્રનો નિષેધ કરવાવાળો નથી. પરંતુ વસ્ત્રના અમુક પ્રમાણ, વર્ણુ વિગેરે બાણુવે છે. લોકમાં પણ ‘ અનુકરા કન્યા શોભે છે ’ એમ કહેવાય છે. (અહીં અન્ન અને હદરા એ બે શબ્દો છે. તેમાં સર્વથા પ્રકારે ઉદર-પેટ રહિત એવી કન્યા શોભે છે એવો અર્થ થઈ શકે નહીં, પરંતુ પ્રમાણવાળું

એટલે નાનું ઉઠર જેનું છે, એવી કન્યા શોભે છે એવો અર્થ જ થાય છે.) પહેલા જિનેશ્વરના તીર્થમાં મહાજીવક જીવે હતા, અને અત્યારે છેલ્લા તીર્થ કરના સમયમાં વફજક જીવે હોય છે, તેથી તે બન્નેના તીર્થમાં વસ્ત્રાદિકનો નિયમ કર્યો છે. આ વિષે ઉત્તરાધ્યયનમાં શ્રી પાર્શ્વનાથ સ્વામીના સંતાનીયા કેશિ ગણધર તથા શ્રી ગોતમ સ્વામીનો સંવાદ આ પ્રમાણે છે.—

“ અચેલગો અજો ધમ્મો, જો હમો સંતરુત્તરો ।

દેસિઓ વહમાણેજ, પાસેજ ય મહાયસા ॥ ૧ ॥

एगकज्जपवज्जाणं, विसेसे किंन्तु कारणम् ।

लिंगे दुविद्दे मेहावी, कहं विप्पच्चओ न ते ॥ २ ॥

केसिमेवं बुवाणं तु, गोअमो इणमब्बवी ।

विन्नाणेज समागम्म, धम्मसाहणमिच्छिअं ॥ ૩ ॥

पचयत्थं च लोअस्स, नाणाविहिविगप्पणं ।

‘જત્તત્થં ગહણત્થં ચ, લોગે લિંગપ્પવોજણં ॥ ૪ ॥ ’

શ્રી વર્ધમાન સ્વામીએ (સાધુઓને માટે) અચેલક ધર્મ બતાવ્યો છે અને પુરૂષદાનીય શ્રી પાર્શ્વનાથ સ્વામીએ સચેલક ધર્મ બતાવેલો છે. એક મોક્ષમાર્ગ પ્રપન્ન એવા તે મહાનુભાવોએ એમ જૂઠા જૂઠા બે માર્ગ કહ્યા તેનું શું કારણ ? હે પ્રાણ ! એ બે પ્રકારના લિંગ-વેષ-આકાર બાણી-ભેદ તમને કંઈ વિપ્રત્યય-અશ્રદ્ધા યવા નથી પામતી શું ? એ રીતે કેશી ગણધરે પૃચ્છા કરી તેમને પ્રત્યુત્તર શ્રી ગોતમ ગણધર આપતા હતા. વિજ્ઞાન (કેવળજ્ઞાન) વડે યથાર્થ બાણી દેખીને ધર્મસાધન ધ્યેય છે, અને લોકને પ્રત્યય (વિશ્વાસ) ઉપભવવાને માટે તેના જૂઠા જૂઠા વિકલ્પ-લેહ બતાવેલા છે. વળી સંયમના નિર્વાહ માટે તથા તેના આદર-સત્કારને અર્થે લોકમાં પૂર્વોક્ત લિંગ-વેષ-આકાર પણ સપ્રયોજન-મહેતુ છે.

જિનેશ્વર કે જેઓ વેષ પહેર્યા વિના પણ લોકોની દષ્ટિએ વિભૂષિત જ દેખાય છે, તેઓ પણ દીક્ષા સમયે આત્યારને દીધે

દેવદ્રુષ્ય વસ્ત્રને અંગીકાર કરે છે. નિર્ઐશ્ય (સાધુ) વસ્ત્રને શ્રદ્ધા કરવાથી પરિશુદ્ધારી થાય છે એમ કહી ધારવું નહીં. કારણકે તત્ત્વજ્ઞાનીઓએ મૂર્છાને જ પરિશુદ્ધત્વ કારણ કહ્યું છે. તે વિષે દશવૈકાલિકમાં કહ્યું છે કે—

“ જં પિ વત્યં વ પાયં વા ન સો પરિગ્રહો વુત્તો ”

“ જે વસ્ત્ર અથવા પાત્ર રાખવામાં આવે છે, તેને પરિશુદ્ધ કહ્યો નથી. ” જિનકંઠપને વિષે પણ સર્વ ઉપાધિનો ત્યાગ નથી. તેને વિષે પણ બેથી બાર સુધી ઉપધિ રાખવાની કહી છે, તે વિષે આગ્રમમાં કહ્યું છે કે—

“ દુગતિગચ્છકપ્પણં, નવ દસ ફકારસેવ વારસાં ।

एए अट्ट विअप्पा, जिणकप्पे हुंति उवहिस्स ॥ ”

“ બે, ત્રણ, ચાર, પાંચ, નવ, દશ, અગ્યાર અને બાર (વસ્તુ રાખવી) એ ઉપધિના આઠ વિકલ્પો (પ્રકારો) । જનકંઠપને વિષે કહેલા છે. ” તેથી કરીને શુદ્ધ છુદ્ધવાળા અને શ્રદ્ધાવાળા ગૃહસ્થોએ સાધુને ચંદ્રના કિરણો જેવું ઉજવળ અને પોતાના લોગવટાથી ‘મલિન થયેલું’ શુદ્ધ વસ્ત્ર આપવું. જે વસ્ત્ર સુનિને માટે વશ્યું ન હોય, વેચાતું હીધું ન હોય, કાઢતું ચોરી હીધેલું અથવા ખુચવી હીધેલું ન હોય, ધોયું ન હોય. માગી હીધેલું નહોય, તે વસ્ત્ર શુદ્ધ કહેલું છે. ઘણા લોકો જમાઈ વિગેરેને વસ્ત્રાદિકલું દાન આપે છે, પરંતુ જો સુધાગને દાન આપે, તો તેલું હાતારપણું પ્રશંસા કરવા લાયક થાય છે. અરિહંતોની સેવા કરવામાં જાગૃત રહેતા તે દેવેદ્રોને જ ધન્ય છે કે જેઓ જિનેશ્વરોની હીક્ષા સમયે તેમના ખભા ઉપર દેવદ્રુષ્ય વસ્ત્ર નાંખે છે, અને તે વસ્ત્રને આપતા તેઓને જિનેશ્વરો પણ માન્ય કરે છે. સુનિને શુદ્ધ વસ્ત્ર આપનાર છુદ્ધિમાન વાસ્તવિક રીતે જોઈએ તો ચારિત્રલક્ષ્મી રૂપી કુમારિકાને જ પહેરામણી કરે છે એમ સમજવું તથા પહેરામણી કરવાથી પ્રસન્ન થયેલી, મોક્ષને આપનારી તે (ચારિત્રલક્ષ્મી રૂપી કુમારિકા) તે પુરૂષને તેજ ભવમાં અથવા બીજા ભવમાં વરે છે. જે પુરૂષ સુનીંદ્રને શુભ ભાવ-

પૂર્વક વચ્ચાન હાન આપે છે, તે 'વચ્ચાન'ગની જેમ મોટી સંપત્તિને પામે છે. તે કથા નીચે પ્રમાણે—

આ ભરતક્ષેત્રમાં કલ્યાણને નિવાસ કરવાનું સ્થાન, નિરંતર દારિદ્રને પ્રવાસ કરાવનાર તથા પૃથ્વીના અલંકાર રૂપ જી આલેખ નામનો દેશ છે. તે દેશ 'આ' એટલે લક્ષ્મી તેનો 'લેખ' એટલે દેશ એવું નામ નિરંતર ધારણ કરતા છતાં પણ પૃથ્વી ઉપર લક્ષ્મીની ખાણરૂપ છે એવી પ્રસિદ્ધિને પામ્યો તે આશ્ચર્ય છે. તે દેશમાં ઉજ્જયિની નામની પુરી છે. તેણે બાહ્ય સર્વ પુરીઓને પોતાની લક્ષ્મી વડે છતીને પોતાનું 'નામ સાર્થક' કર્યું છે. તેનગરીમાં રહેલા સંપુર્યો પોતાના આત્માનું અત્યંત હિત કરવાની ઇચ્છાથી અર્થને તથા કામને પણ ધર્મમાં જ રૂપયોગ કરવાથી પવિત્ર કરે છે. તે નગરીની સગીરે શાસ્ત્રિઆમ નામનું ગામ છે. તે ધનધાન્યાદિ ઋદ્ધિથી પૂર્ણ છે, અને સંપત્તિએ કરીને નગરની તુલ્ય છે. તે ગામમાં વસનારા લોકો દૂધ, દહીં, અતિ દિનગ્ધ લોજન અને શેરડીનો રસ (ગોળ) વિશેરે ઉત્તમ વસ્તુઓ તૃપ્તિ થાય ત્યાં સુધી ખાઈને અમૃતનો પણ તિરસ્કાર કરે છે. તે ગામમાં ક્ષત્રિયોનો મુગટ સમાન, અતુલ પરાક્રમી અને પોતાના વંશ રૂપી શુક્ષ્માં સિંહ સમાન સિંહખાળ નામનો મુગટ રહેતો હતો. તેને યશોદેવી નામની ભાર્યો હતી. તે સ્ત્રીને વિષે રૂપલક્ષ્મીની સાથે શીયળ-મત, લલ્લની સાથે દાક્ષિણ્યતા, મધુર વાણીની સાથે દાન, સરળતાની સાથે ગંભીરતા તથા વિદ્યાની સાથે વિનય એ સર્વ શુભો બાજે અત્યંત પરસ્પર પ્રીતિવાળા હોય તેમ આવીને રહ્યા હતા. તે બન્નેને રંગાણ વર્ણના સાધન વડે સુંદર અને સુખ વડે કરીને મનોહર કેટલાક વર્ષો દિવસની જેમ વ્યતીત થયા. એકદા તે યશોદેવીએ દિવ્ય (સાશં) રૂપને જણાવેલા ગર્ભને પૃથ્વી નિધાનને ધારણ કરે તેમ ધારણ કર્યો. ઋતુને લાયક અને શરીરને હિતકારક (પચ્ચ)

૧ ઉત્ત એટલે અધિક જમીની એટલે જમવાળા.

૨ અર્થ એટલે ધનનો સાત ક્ષેત્રમાં વ્યય કરવાથી અને કામ એટલે પાંચ કલ્પિયા વિષયોને પૂર્ણ ઉત્સવાદિક ધર્મકાર્યમાં ભોગવવાથી પવિત્ર કરે છે.

૩ ધર્મ, અર્થ અને કામ.

આહાર તથા વિહાર કરવામાં તત્પર તે યશોદેવી બધું પોતાનું બી-
બું છવિત હોય તેમ તે ગર્ભનું પાલન કરવા લાગી. પરંતુ તેને ગ-
ર્ભના પ્રભાવથી શરૂઆતમાં પુણ્યનો નાશ કરનારા હિંસા, અસત્ય
અને ચોરી વિગેરે સંબંધી કેટલાક દુષ્ટ દોહલા ઉત્પન્ન થયા, તો પ-
ણ્ય તે દોહલા પૂર્ણ કરવામાં તેણીનું મન પ્રવર્ત્યું નહીં, કેમકે સમુ-
દ્ર ક્ષોભને પામે તોપણ શું પોતાની મર્યાદા મૂકે? આવા દુષ્ટ દોહ-
લા થયા છતાં પણ શુદ્ધમનવાળી તે બળાત્કારે દયા, દેવપૂજા
અને દીન હીન જનોને દાન આપવું એ વિગેરે કાર્યમાં દુષ્ટ ભાગ્યનો
નાશ કરવા માટે પ્રવર્તવા લાગી. તેથી કરીને અનુક્રમે તેને શુભ
દોહલા ઉત્પન્ન થવા લાગ્યા. અભ્યાસને અનુસરીને પ્રાણીઓનો
પરિણામ પ્રવર્તે છે. તેણીના ઇચ્છિત શુભ દોહલા પૂર્ણ
કરવા મુશ્કેલ હતા, તો પણ તેના પતિએ તે પૂર્ણ કર્યા. પ્રસન્ન
થયેલો પતિ સ્ત્રીઓનો જંગમ કલ્પવૃક્ષ સમાન છે. ગર્ભ-અદશ્ય
હતો તોપણ તે માતા પિતાની પ્રીતિને વધારતો હતો. શું ચંદ્ર
બાહળામાં રહ્યો હોય તોપણ સમુદ્રને ઉછળતા તરંગ (ભરતી)
બાળો ન કરે? અનુક્રમે સમય પૂર્ણ થયે સંપૂર્ણ શુભ લક્ષણવાળા
અને સૂતિકા ગૃહનો ઉદ્યોત કરનાર પુત્રને જેમ રત્નની ખાણ રત્નને
પ્રસવે તેમ તેણીએ પ્રસવ્યો. તે વખતે તેના પિતાએ નિર્મળ અને
મોટો ઘણા પ્રકારનો જન્મોત્સવ કર્યો, અને પછી બારમે દિવસે
માળાપે તેનું રાજપાળ નામ પાડ્યું. તે પુત્ર શુકલપક્ષના
બીજના ચંદ્રની જેમ અનુક્રમે વૃદ્ધિ પામવા લાગ્યો. અને અમૃતની
વૃદ્ધિની જેમ પિત્રાદિક બંધુઓની દૃષ્ટિને આનંદ પમાડવા લાગ્યો.
તે આઠ વર્ષનો થયો ત્યારે પિતાએ તેને ઉપાધ્યાય પાસે કળા
શીખવા મોકલ્યો, અને અનુક્રમે તે સમગ્ર કળાઓમાં નિપુણ થયો.
કેમકે સુવર્ણને ઘડીને તેનો અલંકાર કર્યો હોય તો જ તે લોકનું
મંડન રૂપ થાય છે. પછી તે રાજપાળ કુમાર સર્વ સ્ત્રીજનના
નેત્રના છવન રૂપ સુવાવસ્થાને પામ્યો ત્યારે તેની રૂપલક્ષ્મી
કામદેવના ગર્વને પણ નાશ કરનારી થઈ. તેનું વક્ષસ્થળ
ઉદારતાની સાથે વિશાળતાને પામ્યું, તેનાં નેત્રો પિતાની વાણીની

૧ વક્ષસ્થળ અને ઉદારતા એ બન્ને વિશાળ થયા એમ સર્વ દેશભે જાણવું.

સાથે કંઈના પ્રાંત ભાગે વિશ્રાંતિ પામ્યાં, તેનું ઉદર ગર્વની સાથે કૃશતાને પામ્યું, તેના બે હાથ યશની સાથે દીર્ઘ-લાંબા થયા, તેની નાસિકા માહાત્મ્યની સાથે ઉત્તતપણાને પામી, તેના હાથ યજ્ઞ વાણીની સાથે કામળતાને પામ્યા, તેની દાહી મૂછ તેજની સાથે ઉત્પત્તિને પામી, તેનું કપાળ બુદ્ધિની સાથે વિસ્તાર પામ્યું, તેના બન્ને જોણ લોકો સહિત રાગવાળા^૧ થયા, તથા તેના પુષ્ઠ થયેલા બે સ્કંધ (ખભા) વિનયની સાથે શોભવા લાગ્યા. આ પ્રમાણે પરસ્પર જાણે સ્પર્ધા કરવામાં તત્પર થઈ હોય એવી તેની મનોહર રૂપલક્ષ્મી તથા શુભલક્ષ્મીએ આનંદથી તેને આલિંગન કર્યું. કમળને ભમરાઓની જેમ તેના સૌભાગ્ય રૂપી લુપ્થ થયેલા સ્થા કયા અકૃત્રિમ (સાચા) મિત્રો શીઘ્રપણે તેને સેવવા ન લાગ્યા ? તે રાજપાળ મિત્રો સહિત ગાંમના ઉઘાનોમાં ફીડા કરતો હતો, અને ઇચ્છા પ્રમાણે અનેક કૌતુકોને બોતો હતો.

કેટલોક કાળ ગયા પછી જેમ ઉપાધિને લીધે અરિસામાં શ્યામપણ પ્રાપ્ત થાય, તેમ તે રાજપાળને વિષે જુગારીઓના સંગથી ઘૂતલું વ્યસન પ્રાપ્ત થયું. જેમ ચંદ્રને વિષે કલંક, ધનવાનને વિષે કુપણતા, દાતારને વિષે વાણીતું કઠોરપણ, સચુદ્રને વિષે ખારાપણ, મોટા રાજ્યને વિષે અનીતિ અને કમળને વિષે કાંટા દોષને ઉત્પન્ન કરે છે, તેમ આ કુમારને વિષે ઘૂતે દોષ ઉત્પન્ન કર્યો. અહો ! નીચની સંગતિ સર્વ દોષોને જીવાહારી ઔષધિ છે. કેમકે નીચ સંગે આ શુભવાન કુમારને પણ જુગારી બનાવ્યો. નીચની સંગતિથી મોટા પુરૂષનું પણ માહાત્મ્ય જોષ્ટ થાય છે. શું મદિરાના પાત્રમાં રહેલું પાણી અપેય થતું નથી ? છળ કપટથી રમનારા જુગારીઓની સાથે ઘૂત રમતાં તે અસાર બુદ્ધિવાળો કુમાર વારંવાર સાર (મોટું) ધન હારી જતો હતો. પુત્રની ઉપેક્ષા કરનાર પિતા તે પુત્રના પાપથી લીંપાય છે. એમ વિચારી કુશળ બુદ્ધિવાળા તેના પિતાએ એકદા તેને શીખામણ

૧ જોષ્ટ રાગવાળા એટલે રાતા થયા, અને લોકો પ્રીતિવાળા થયા.

૨ પીવાને અંગ્રેજી.

આપી કે—“હે સ્વચ્છ પુદ્ધિવાળા વત્સ ! ધૂળવાળી પૃથ્વી ઉપર હાથીના આળોટવાની જેમ સર્વ ગુણવાળા તારે ઘૂત રમવું યોગ્ય નથી. હે પુત્ર ! ઘૂત સમગ્ર આપત્તિનું સંકેતસ્થાન છે, અને સમગ્ર દોષોની અક્ષય ખાણ તરીકે પ્રસિદ્ધ છે. અત્યંત પ્રચંડ ભુભ બળવાળા પાંડવો પણ ઘૂતના વ્યસન ઉપરની પ્રીતિથી કયા કયા પરાભવને નથી પામ્યા ? મોટા સામ્રાજ્યને ભોળવનાર ધૈર્યવાન અને મનોહર નળ રાજાને પણ ઘૂતે સાંભળી ન શકાય એવી (ખરાબ) દશાને પમાડ્યો હતો એમ સંભળાય છે. તેથી હે વત્સ ! સર્વ પાપનું સ્થાન રૂપ ઘૂતનો તું ત્યાગ કર, કે જેથી દિવસે દિવસે તારી મોટાઈ વધતી જાય. ” આ પ્રમાણે પિતાના ઉપદેશથી તે રાજપાળ પાળથી બાંધેલા નદીના પ્રવાહની જેમ કેટલોક સમય મર્યાદામાં રહ્યો. પછી પાછો ફરીથી પૂર્વના અભ્યાસના વશને લીધે ઘૂતમાં પ્રવર્ત્યો. ઉંચે સ્થાને લઈ જવાતું પાણી ઘણું વખત સ્થિર રહી શકતું નથી, હિત ઇચ્છનાર પિતાએ તેને બે ત્રણ વાર પૂર્વની જેમ નિષેધ કર્યા છતાં પણ તેણે ઘૂતનો ત્યાગ કર્યો નહીં. કેમકે જેને જે વ્યસન પડ્યું હોય તે તજવું સુરકેલ છે. શુદ્ધ પુદ્ધિવાળા તેના પિતાએ વિચાર્યું કે—“પૂર્વ જન્મના કર્મનો ઉદય કોઈથી અન્યથા કરી શકાતો નથી. ” એમ નિશ્ચય કરી તેણે ઉદાસીનપણું ધારણ કર્યું. આવું પુત્રનું વ્યસન જોવાને જાણે અસમર્થ હોય તેમ તેનો પિતા સિંહપાળ યોગ્ય સમયે પરલોકમાં ગયો. પિતાનું મરણ કાર્ય કરીને તે રાજપાળ પણ તેજ રીતે ઘૂતમાં પ્રવર્ત્યો, કેમકે જેનું મન જેમાં આસક્ત હોય, તે તેમાં જ આનંદ માને છે. તેનું વ્યસન ઘૂતમાં એટલું બધું વધી ગયું કે જમીને ઉઠે કે તરતજ તેનો હાથ જુગાર ખેલવામાં જ તરપર થતો. ઘૂતને લીધે તેનો મહિમા સર્વ ઠેકાણે નાશ પામ્યો. શું કાજ પાળનાં સંબંધથી ઉન્નવળતાની હાનિ થતી નથી ? તે જ વ્યસનથી અનુક્રમે તેનું સમગ્ર ધન પાળના ભાંગવાથી સરોવરના જળની જેમ ખુટી ગયું.

એકદા તે રાજપાળ જમવા માટે ઘેર ગયો ત્યારે તેને તેની માએ કહ્યું કે—“હે વત્સ ! રાંધવા માટે ઇંધણું નથી, તેથી અત્યારે

જન્યા પછી લઈ આવ, ” ત્યારે તે પશુ જમીને હાથમાં કુહાડી લઈ વનમાં ગયો. ત્યાં એક મોટું વૃક્ષ જોઈ તેને કાપવા જેટલામાં તૈયાર થયો, તેટલામાં તે વૃક્ષનો અધિષ્ઠાયક દેવ આકાશમાં રહીને પ્રગટપણે ઓદ્યો કે—“હિ મહાશય ! આ વૃક્ષ માડું નિવાસસ્થાન છે, તેને તું ન ભાંગ. ” આ પ્રમાણે કાનને અમૃત સમાન તેની વાણી સાંભળીને સુખ ઉંચું કર્યું, અને જેમ શ્રદ્ધાળુ માણસ પાપ-કર્મથી પાછો ફરે, તેમ તે વૃક્ષને છેદવાથી પાછો ફર્યો. તે જોઈ પ્રસન્ન થયેલા યજ્ઞે પ્રત્યક્ષ થઈને તેને કહ્યું કે—“હિ સત્પુરુષ ! હું તારાપર પ્રસન્ન થયો છું. તું ઇચ્છા પ્રમાણે વરદાન માગ. ” તે સાંભળીને “અહો ! માડું ભાગ્ય ! માડું પુણ્ય ! ” એમ વિચારી આશ્ચર્ય પામી રાજપાળ ભક્તિપૂર્વક તેને પ્રણામ કરી ઓદ્યા કે—“હિ દેવ ! આ પૃથ્વીપર મોટું રાજ્ય, લક્ષ્મી, લોભ અને સુખ વિગેરે સમગ્ર વૈભવ સુલભ છે, પરંતુ એક દેવતું દર્શન જ હર્લેભ છે. દેવના દર્શન કરવાની આશાથી મનુષ્યો સેંકડો તપોને કરે છે, વિધિ પ્રમાણે મંગાદિકનો ભાપ જ બે છે, સમૃદ્ધિનો વ્યય (ખર્ચ) કરે છે, સ્મશાનમાં કંપથી રાત્રિ નિર્ગમન કરે છે, અને અગ્નિમાં હોમ કરવો વિગેરે કષ્ટોને સહન કરે છે. તે દેવતું દર્શન પુણ્યના વંશથી અને પ્રયત્ન વિના પ્રાપ્ત થયું. તેથી કરીને હે દેવ ! હર્લેભ તમારું દર્શન પામીને હું આજ કુતાર્થ થયો છું, તો હવે શું માણું ? ” ત્યારે ફરીથી દેવે તેને કહ્યું કે—“હિ ભદ્ર ! દેવતું દર્શન નિષ્ફળ હોતું નથી, એમ કહેવાય છે. તેથી કાંઈપણ વરદાન શીઘ્ર માગી લે.” તે સાંભળી તેણે વિચાર કર્યો કે—“હું કદાચ ગમે તેટલું ધન માગી લઈશ, તો પશુ તે મારા વ્યસનને લીધે રહેશે નહીં તેથી હાલ તો આ વરદાનને આપણુ રૂપ કરી રાખું ” એમ વિચારીને તે ઓદ્યો કે—“હિ દેવ ! જ્યારે હું તમારું સ્મરણ કરું, ત્યારે તમે મને દર્શન આપજો. ” ત્યારે ‘બહુ સાડું’ એમ કહીને દેવ તત્કાળ બધું સ્વપ્નમાં જોયો હોય તેમ અદૃશ્ય થયો. રાજપાળ પશુ ખીભ કાઢેા લઈ પોતાને ઘેર આબ્યો. તેજ પ્રમાણે ધૂતને રમતાં એકઠા તેણે પોતાનું પહેરેલું વસ્ત્ર પણમાં મૂક્યું, તે પશુ હારી ગયો. વ્યસનથી કોની શુદ્ધિ નાશ ન પામે ? ત્યારપછી બીજું વસ્ત્ર નહીં.

મળવાથી તેણે દેવના મંદિર ઉપરથી ઉતરેલું જીર્ણ દ્વજનું વસ્ત્ર લઈ તે જ નિરંતર પહેર્યું તેથી તેને લોકો દેવજીભુજંગના નામથી ઓળાવા લાગ્યા. કેમકે મનુષ્યનું નામ તેના વ્યાપાર (વ્યવસાય) ઉપરથી પડે છે. તેણે જુગારના વ્યસનથી કેવળ સમગ્ર ધન ગુમાવ્યું એટલું જ નહીં, પરંતુ ધર્મ, સુખ, શુભ, પ્રસિદ્ધિ અને છેવટ પોતાનું નામ પણ મૂળથી જ ગુમાવ્યું. ઘૂતની કીડા કરતાં તેને એટલું બધું દારિદ્ર પ્રાપ્ત થયું કે જેથી તેના ઘરમાં લોભનનો પણ સંદેહ થયો. તેથી એકદા ઘરમાં અનાજ નહીં હોવાને લીધે તેની માતાએ રસોઈ તૈયાર કરી નહોતી. કેમકે કારણ વિના કાર્ય નીપજતું નથી. તે વખતે જીર્ણ દ્વજના વસ્ત્રને ધારણ કરનાર, ઘસારા મચેલા નખવાળો, ભુખરા હાથવાળો અને બાજુ કે સાક્ષાત્ કુળનું કલંક જ હોય એવો તે જમવા માટે ઘેર આવ્યો, તેને તથા ચૂલામાં આળોટતા ઉદરને જોઈ ખેદને પરાધીન થયેલી તેની માતાએ ગદગદ સ્વરે પુત્રને કહ્યું કે—“હે પુત્ર ! તે કુળરૂપી વનમાં કયો આ ઘૂતદાવાનળ મૂક્યો છે ? કે જેણે ધર્મ, અર્થ અને કામરૂપી વૃક્ષોને મૂળથી જ બાળી નાંખ્યા ? તારો પિતા બીજા મનુષ્યોના પણ પેટ ભરતો હતો, અને તું તો તારૂં પોતાનું ઉદર ભરવામાં પણ સમર્થ નથી. તારો પિતા ગામના સર્વ અધિકારીઓમાં સુખ્ય હતો, અને તું તો પાસે ઉભો હોય તો પણ તારી સન્મુખ કોઈપણ જોતું નથી. બીજા પુત્રો પોતાના પિતાની કીર્તિને તથા ધનને વૃદ્ધિ પમાડે છે, અને તે તો તે બન્નેનો નાશ કર્યો. અહો ! તારૂં સુપુત્રપણું કેવું છે ? બીજા પુત્રો પોતાની માતાને સુવર્ણાદિકના આભૂષણો વડે શોભાવે છે, અને તું તો ઉલટા ઘૂતના વ્યસનથી માતાનાં (મારાં) સર્વ અલંકારો હારી ગયો. સૂર્યની જેવા તે પિતાનો પુત્ર થઈને તું શનિની જેમ સમગ્ર જ્ઞાતિના ચિત્તને સંતાપ કરવાનું કારણ રૂપ થયો છે. તે હમેશાં ઘૂત વડે હાનિ પમાડ્યા છતાં પણ તારા પિતાના ધનથી જ આજ સુધી નિર્વાહ થયો છે. પરંતુ તે એક કૂટી કોડી પણ આણી નથી. તો હે કુપુત્ર ! હે નિર્લજ્જ ! તારૂં ચિત્ત જે જુગારમાં રાતદિવસ લાગેલું છે, ત્યાં જ તું જમવા કેમ જતો નથી ? ” આ પ્રમાણે તેની માતાએ તેનો તિરસ્કાર કર્યો, ત્યારે તેણે લજ્જાથી પોતાનું મસ્તક

નીચે નમાવ્યું, તે મનમાં અત્યંત ખેદ પામ્યો, અને હિમવટે કરમાયેલા કમળની જેમ તે ગદાનિ પામ્યો. ત્યારપછી તે જ વખતે ખેદ યુક્ત થયેલો તે ધ્વજભુજંગ પોતાના ઘરનો ત્યાગ કરી કુળાદિકનો આહાર કરતો ઉજ્જયિની પુરીમાં ગયો. ત્યાં પણ બે ત્રણ દિવસ પછી તે જ પ્રમાણે ભુગાર રમવા લાગ્યો. જંતુ તૃણની જેમ કર્મફળી વાણુને જ અનુસરે છે. તે ભુગાર રમતો હતો, તોપણ ભુગારના સોખતી કે જે ચોરી, કૂરતા અને અસત્ય વિગેરે દોષો છે, તે આને પ્રાપ્ત થયા નહોતા. કેમકે કર્મની વિચિત્રતા છે. એકઠા તે ભુગારમાં અગણ્ય દ્રવ્ય હાથે. કેમકે ભુગારમાં હારવું તો પહેલું જ છે, પણ છતવું જ દુર્લભ છે. પછી તે દેવાદાર થવાથી બીજા લેણુદાર ભુગારીઓએ તેની પાસે ધન માગ્યું. પરંતુ તે સર્વથા નિર્ધન હોવાથી તેણું દેવા શક્તિમાન નહોતો. તેથી બધે અશુભ કર્મથી નાશી જતો હોય તેમ તે લેણુદાર ભુગારીઓથી લાય પાગી નાશીને કોઈ સરોવરની પાળ ઉપર રહેલા દેવ મંદિરમાં જઈ સંતાઈ રહ્યો.

આ અવસરે તે ધ્વજભુજંગના પુણ્યથી બધે પ્રેરાયો હોય એવો કોઈ ભ્રામહ નામનો પરદેશી સાર્થવાહ ઘણી પોકો સહિત તે તળાવ પર આવ્યો. તે પોઠીયાઓ તે સરોવરમાં પાણી પી પીને આગળ માર્ગે ચાલ્યા. તેમાંથી એક પોઠીયા ઉપરથી તેના પર રહેલી શુભ સરોવરના પાણીમાં પડી ગઈ. બધે કે પોતાના દુષ્કર્મની એવી પડતી હોય એમ તે પડતી શુભને ધ્વજભુજંગ વિના બીજા કોઈએ જોઈ નહીં. ‘મારે લેણુદાર ભુગારીઓને શી રીતે ધન આપવું ?’ એવી ચિંતાથી ચોતરફ દિશાઓ જોતાં તેણે તે શુભ તે પ્રકારે પડતી જોઈ હતી. ત્યારપછી પડી ગયેલી શુભવાળા તે પોઠીયાને જોઈને સાર્થવાહ ખેદને પરવશ થઈ બધે તેનું જીવિત નષ્ટ થયું હોય તેવો થયો. પછી તે પોતાના મનુષ્યો સહિત તે શુભને ચોતરફ સરોવરમાં જોવા લાગ્યો. પરંતુ હાથમાંથી પડી ગયેલા સુવર્ણની જેમ તે કોઈપણ ઠેકાણે હાથ લાગી નહીં. શૂન્ય ચિત્ત-

૧ (માલ-કરીમાણા લાદેલા) બળદો.

વાળો સાર્થવાહ આમ તેમ ચોતરફ ભ્રમતો હતો, તેવામાં તેણે સમીપે રહેલા તે ક્ષવજુજંગને જોયો, અને તેને આદરપૂર્વક પૂછ્યું કે—“ હે મહા ભાગ્યવાન ! પોઠીયા ઉપરથી ગુણને કોઈ હશે ગયું અથવા ક્યાંઈ પડી ગઈ તે તે જોઈ છે ? તે ગુણ આખી સુવર્ણની મહોરોવડે ભરેલી છે, અને આખા સાર્થનું બાણ કે બાબું છવિત હોય એમ તે ગુણ જ સર્વસ્વ છે. તે ગુણ વિના સમગ્ર સાર્થ તત્કાળ મરી જશે. કારણકે ધન જ ગ્રાણીઓના પ્રથમ પ્રાણ છે. તો હે ભદ્ર ! જે તું તે ગુણના સત્ય વૃત્તાંતને જાણતો હો તો શીઘ્રપણે કહે. કારણકે સત્પુરુષો પરહિત કરવામાં આસક્ત હોય છે. ” આ પ્રમાણે સામ (મધુર) ગ્રાણીવડે સાર્થવાહને તેને પૂછ્યું, એટલે તે અત્યંત ખુશી થયો, અને વિચાર કરવા લાગ્યો કે—“ ખરેખર પૂર્વ જન્મમાં મેં બીજાના ઉપર દ્રેષ વિગેરેનું પાપ કર્યું હશે. નહીં તો કેમ મને આવી દુષ્ટ અવસ્થા પ્રાપ્ત થાય ? તો હમણાં પણ શા માટે તેવું દુષ્કર્મ કરું ? આનું વચન કરવાથી કેવળ દ્રોહ કર્યાનું જ પાપ લાગે એટલું જ નહીં, પરંતુ સર્વ સાર્થના મનુષ્યની હત્યા કરવાનું પણ પાપ લાગે. વળી મારા પિતાનું ન્યાયોપાર્જિત વિત્ત પણ મેં ગુમાવ્યું, તો આ અન્યાયથી પ્રાપ્ત કરેલું ધન મારી પાસે શી રીતે રહેશે—ટકશે ? ” આ પ્રમાણે તેણે મનમાં નિશ્ચય કરીને સત્ય વાત કહી દીધી. કેમકે હિત કરનાર (પરોપકારી) પુરુષો હરિદ્રી હોય તો પણ તેઓ પરનો દ્રોહ કરતા નથી. તે બોલ્યો કે—

“ હે સાર્થેશ ! તે તમારી ગુણ ગ્રાણી પીતા પોઠીયા ઉપરથી સરોવરમાં આ ઠેકાણે પડી ગઈ છે, તે તમે તપાસી લ્યો. ” આ પ્રમાણે તેનું અમૃત જેવું વચન સાંભળી સાર્થવાહ ખુશી થયો, અને તે ઠેકાણેથી તે ગુણ ખેંચી કાઢી, તથા પોતાના ચિત્તમાંથી પીકાને ખેંચી કાઢી (દૂર કીધી). ત્યારપછી તે ગુણ પ્રાપ્ત થવાથી હર્ષ પામેલો સાર્થવાહ તેની પાસે આવ્યો અને બાણ કે પોતાના શરીરમાં નહીં માતા હર્ષને જ બહાર કાઢતો હોય તેમ ગ્રાણીને બોલવા લાગ્યો કે—“ આહો ! તારી નિર્લોભતા ભુવનમાં અદ્ભુત છે, કેમકે અપ્રદલું બધું દારિદ્ર્ય છતાં પણ તારી દ્રોહની ભુદ્ધિ થઈ નહીં. આ તારું પરોપકારપણું કેને વખાણવા લાયક નથી ? કે જે પરોપકાર-

પણ સમગ્ર ગુણોનો એક કોળીયો કરનારા લોભથી પણ ગળી જવાયું નહીં. કદાચ નદીઓનો પતિ (સસુદ્ર) સુકાઈ જાય, અગ્નિ શીતળ થાય, સૂર્ય પશ્ચિમમાં ઉગે, અને મેરૂ પર્વત કંપાય માન થાય, પરંતુ સત્પુરૂષો પ્રાણનો નાશ થાય તો પણ પરતું વચન કરતા નથી. હે ગુણના ભંડાર ! અમને ગુણ દેખાડતા તે મહા પુરૂષોની શ્રેણીમાં તારી પ્રથમ રેખા (ગણતરી) પણ કરી દેખાડી છે. હે ગુણી જનોના ઈશ્વર ! તે કૈવળ અમને ગુણજ આપી છે, એમ નથી; પરંતુ તેને આપીન આશુવિકાવાળા અમારા સર્વતું જીવિત પણ તે સ્પષ્ટ રીતે આપ્યુંજ છે. તેથી કરીને પ્રથમ ઉપકાર કરનારા તને હું માફ સર્વસ્વ આપી દઉં તોપણ તારા ઉપકારના ઋણમાંથી હું સુક્ત થાઉં નહીં. આમ છતાં પણ માથા ચિત્તની શાંતિને માટે હું તારો કાંઈક પ્રત્યુપકાર કરવા ચાહું છું, કેમકે જો કાંઈપણ પ્રત્યુપકાર ન કરું તો માફ કૃતસપણું મૂળથીજ નાશ પામે. તેથી કરીને મારા મનને ખુશી રાખવા માટે આ સોના મહોરોમાંથી અર્ધ ભાગ તું ગ્રહણ કર, અને તેમ કરવાથી મિત્રતા-વડે શોભતા તે પણ મારા પર કૃપા કરી એમ હું માનીશ. ” તે સાંભળીને ધ્વજભુજે બહુ માનપૂર્વક તેને કહ્યું કે—“હે સાર્થેશ ! તમે મને આટલું બધું માન આપ્યું, તેનાથીજ મારો અર્ધ સિદ્ધ થયો, એમ હું માતું છું. પરોપકારથી ઉત્પન્ન થયેલા શાશ્વતા અને અગમ્ય પુણ્યને મૂકીને ધન કે જે માત્ર આ ભવમાંજ સારું રહેનારું (ક્ષણિક) અને (અસાર) તેવા પ્રકારનું અગાધુય નથી તેને શા માટે હું ગ્રહણ કરું ? અથવા તો મેં તમારો શો ઉપકાર કર્યો છે ? કે જેથી તમે તમારા આત્માને આટલો બધો દેણદાર (દીન-દયામણો) બનાવો છો ? કેમકે આ સોનામહોરોની ગુણ તમારા પુણ્યથીજ તમને પ્રાપ્ત થઈ છે. હે ધન્ય ! હું તો માત્ર તેને દેખાડનારજ થયો છું. વળી હું નીચ છતાં માફ આટલું બધું સીમા વગરનું સન્માન કરવાથી તમે શું મારા તેટલા ઉપકારનો બહલો નથી વાળ્યો ? તેમજ હે મહાશય ! તમે મને અજણિત દ્રવ્ય આપ્યો તોપણ હું ધૂતના વ્યસનમાં આસક્ત હોવાથી હાથને વિષે

રહેલા પાણીની જેમ તે ધન મારી પાસે ટકી શકશે નહીં—મારા હાથમાં રહેશે નહીં. તેથી કરીને હું તમારું જશ પણ ધન લઈશ નહીં, પરંતુ તે બદલ તમારી સાથે સદાકાળ નિર્મળ પ્રીતિ (મૈત્રી)જ હો. ” તે સાંભળી તે દરિદ્ર છતાં પણ તેનો આટલો બધો સંતોષ જોઈને સાર્થત્રાહ હર્ષ પામ્યો, અને અત્યંત મૈત્રીભાષ પામીને સ્વચ્છ બુદ્ધિથી તેણે તેને પૂછ્યું કે—“ હે ભદ્ર ! તું કેાણ છે ? કયાં રહે છે ? તારી આત્મ દશા કેમ છે ? અને શા કારણથી આવો અત્યંત દુઃખી રહે છે ? ” ત્યારે તેણે પોતાનો સર્વ વૃત્તાંત પ્રથમથી કહ્યો. મિત્રતા પામ્યા પછી જોડું જોડવાનું કારણ રહેતું નથી. તે સાંભળીને નિર્ધન અવસ્થામાં પણ તેની આત્મ નિઃસ્પૃહતા જોઈને સાર્થવાહ હૃદયમાં આશ્ચર્ય પામ્યો, અને કાંઈક ધન આપવાની ઇચ્છાથી ફરી તેણે તેની પ્રાર્થના કરી કે—“ હે મિત્ર ! આ ગુણ ગયેલી તે પાછી વાળા છે, તેથી તે આખી તારીજ ખરીદેલી થઈ છે. તો તેમાંથી અર્ધ ભાગ લેવા માટે તું શા માટે નિષેધ કરે છે ? ” આ પ્રમાણે ફરી ફરી પ્રાર્થના કર્યા છતાં પણ તે બુદ્ધિમાને કાંઈ પણ લીધું નહીં. કેમકે મહા પુરૂષો દરિદ્ર અવસ્થામાં હોય તો પણ પરધનને વિષે સ્પૃહા કરતા નથી. ત્યારપછી તેની પૃથ્વીને વિષે અફળુત નિર્દોષતા જોઈને સાર્થવાહ ભામહે તેના પર નિઃસ્ત્રીમ પ્રેમ ધારણ કર્યો. આવા પુરૂષ ઉપર કેાણ રાગ ન કરે ? પછી ઉદાર બુદ્ધિવાળા તે સાર્થવાહે હર્ષથી તેને રત્નનાં સોગઠાંથી શોભતી મણિ અને સુવર્ણમય એક ચોપાટ ભેટ તરીકે આપી. તે સ્વજનુજાગે તેના અત્યંત આગ્રહને લીધે ગ્રહણ કરી. કારણ કે મહા પુરૂષોને સ્વભાવથીજ અગણ્ય દાક્ષિણ્ય હોય છે. તેને લઈને તે મહાશયે મનમાં વિચાર કર્યો કે—“ હું જુગાર રમું છું, તેથી મારી પાસે આ એક દિવસ પણ રહેશે નહીં. તેથી કરીને આ ચોપાટ કોઈ મહા પુરૂષને ભેટ કરીને તેનો ઉપકાર કરવો યોગ્ય છે કેમકે પરોપકારજ વિક્ષાનોતું જીવિત છે. આ પ્રમાણે મનમાં નિશ્ચય કરી તેણે ભામહેને પૂછ્યું કે—“ કયા દેશમાં જવાનો તમારો આ ઉદ્યમ છે ? ” ત્યારે તે પણ જાણ્યો કે—“ હું વેપાર કરવાની ઇચ્છાથી દક્ષિણ દિશામાં જવા માટે ઉદ્યમવાળો છું. ” તે

સાંભળી ધ્વજલુજાએ કહ્યું કે—“તે દેશમાં જે રાજા હોય, તેને તમારે આ મારી ચોપાટ વિગેરે ભેટ કરવું.” તે સાંભળી સાર્થ-વાહ વિશેષ વિસ્મય પામ્યો કે—“અહો ! આવી દારિદ્ર અવસ્થામાં પણ આતું પરોપકારપણું આટલું બધું છે !” પછી સાર્થ-વાહે ‘હે મિત્ર ! તારે પણ માઈ વચન માનવું જોઈશે.’ એમ કહી ચોપાટ ત્યાં આપવા માટે ગ્રહણ કરી, અને પછી ઉદાર, ભુદિ-વાળા તે સાર્થવાહે તેને નહીં ઈચ્છતા છતાં પણ બળાતકારે કેટલુંક ધન આપ્યું. કેમકે પ્રીતિરૂપી હતાતું એજ રૂળ છે. ત્યારપછી ચિત્તમાં સ્વસ્થ થયેલો સાર્થવાહ ત્યાંથી આગળ ચાલ્યો, અને ધ્વજલુજાં પણ તેને હર્ષથી વળાવીને નિર્ભયપણે નગરમાં પેઠો. ત્યાં તેણે ધનવટે પોતાતું દેણું સર્વને આપી દીધું કારણ કે ઠાણા પુરૂષો પોતાની પાસે સમૃદ્ધિ હોય તો બીજાતું દેણું માથે રાખતા નથી. પછી હર્ષથી તેણે કેટલુંક ધન પોતાની માતાને પણ મોકલ્યું. કારણ કે જેઓ નિર્ધનપણામાં પણ માતાની સંભાળ કરે, તેજ પુત્રો કહેવાય છે. તે કુમાર આંતરે આંતરે ઘૂત રમતો ત્યાંજ રહ્યો, અને જાણે પોતાના પુણ્યના ઉદયની રાહ જોતો હોય તેમ તે કાળને નિર્ગમન કરવા લાગ્યો.

હવે તે ભામહ સાર્થવાહ ત્યાંથી ચાલીને કેટલેક દિવસે દક્ષિણ દેશના સ્વામી અરિમર્દન રાજાની નગરીમાં પહોંચ્યો. ત્યાં સભામાં બેઠેલા રાજાને તેણે ભેટ મૂકવા પૂર્વક નમસ્કાર કર્યા. રાજાએ પણ તેતું યથાયોગ્ય સન્માન કર્યું. ત્યાર પછી જાણે ધ્વજલુજાંને ભૂતિમાન ઉત્તવળ હાકિતરાગ જ હોય એમ સોગંદા સહિત તે ચોપાટતું તેણે રાજા પાસે ભેટલું કર્યું, અને કહ્યું કે—“હિ દેવ ! ઉજ્જયિની નગરીના નિવાસી ધ્વજલુજાં કુમારે હર્ષથી આપને આ ભેટ મોકલી છે.” મહિ અને સુવર્ણમય તે અદ્ભુત પદ્મ જોઈ જોઈને રાજા તથા સર્વે સલાસદો અત્યંત આશ્ચર્ય પામ્યા. ત્યાર પછી ઉછળતા વિસ્મય રૂપી સસુદ્રના તરંગો હોય એવી વાણીને રાજા હર્ષથી સલા સમક્ષ ગોલ્યો કે—“અહો ! આ ભેટ મોકલનારની ઉત્તમતા કેને વિસ્મયકારક નથી ? કે જેણે મને જોયા વિના જ આવું પ્રાણુત મોકલ્યું ! મહાત્માઓ પરોપકાર કર-

વામાં મેઘની જેમ સ્વજનપણાની વાતચીતના પરિચયની, પ્રેમની કે દર્શનની અપેક્ષા રાખતા નથી. શાસ્ત્રમાં સત્પુરુષોનો સર્વત્ર જે ઉપકાર સંભળાય છે, તે આજ આ મહાશયે સત્ય કરી દેખાડ્યો. તેણે અકર્ત્રિમ મિત્રાઈથી પ્રથમ મારા પર આવો ઉપકાર કર્યો, તેથી તેને હું સર્વ સામ્રાજ્યનું હાન આપું તો પણ હું ઋણ રહિત થાઉં નહીં. તો પણ હે સાર્થેશ ! મારા ચિત્તને આનંદ આપવા તેને માટે હું તમારા સાથે પાંચસો મહોન્મત્ત હાથીઓ મોકલીશ. તે હાથીઓ તમારે જતી વખત લઈ જવા.” આ પ્રમાણે કહી રાજાએ તેનો સત્કાર કરી તેને સારા મહેલમાં ઉતારો આપ્યો. પછી ત્યાં તે સાર્થવાહ રાજાની પ્રીતિથી અત્યંત પરાક્રમ પામ્યો, અને કંથ વિક્રય કરતો તે ત્યાં કેટલોક કાળ સુખે રહ્યો. પછી તેના વેપારનું પ્રયોજન પૂર્ણ થયું, ત્યારે તે રાજાની રજા લઈ પાંચસો હાથીઓને ગ્રહણ કરી પોતાના ઘર તરફ પાછો વળ્યો. તેણે વિચાર કર્યો કે—અહો ! પરોપકાર એ કેઈ અપૂર્વ કદપવૃક્ષજ છે, કે જે તત્કાળ ચિંતવ્યા વિનાજ આપું કૃણ આપે છે.” આ પ્રમાણે અંતઃકરણમાં આશ્ચર્ય પામતો અને મિત્રનું અહર્નિશ સ્મરણ કરતો તે સાર્થવાહ કેટલોક દિવસે ઉજ્જિની નગરીએ પહોંચ્યો.

લોકોના સુખથી સાર્થેશને આવતો સાંભળી શ્રેષ્ઠ બુદ્ધિવાળો તે કુમાર અત્યંત હર્ષથી તેની સન્નિધિ ગયો. તે બંને દ્વરથી પરસ્પર જોતાં જ પિતા પુત્રની જેમ પ્રીતિવટે અત્યંત ઉલ્લાસ-હર્ષ પામ્યા. તે વખતે હર્ષથી પરસ્પર ગાઠ આલિંગન પૂર્વક મળેલા તેમણે મનની જેમ શરીરનો પણ ભેદ જણ્યો નહીં. ત્યારપછી તે બંનેએ પરસ્પર કુશળ પ્રશ્નાદિકની વાતો કરી. કારણ કે સત્પુરુષો સર્વત્ર ઉચિત પણ કરવામાં સાવધાન જ હોય છે. ત્યાર પછી સાર્થવાહે તે જ સરોવરની પાસે પોતાનો સાર્થ વસાવ્યો (ઉતારો કર્યો.) પછી પોતાના તંબુમાં કુમારને બોલાવી સાર્થવાહે કહ્યું કે—“હિ મિત્ર ! તે મારી સાથે ઉપકરણ (સોગઠાં વિગેરે) સહિત ચોપાટને ભેટ આપવા મોકલી હતી, તે મેં દક્ષિણના રાજાને આપી હતી. તે જોઈ પ્રસન્નતાને પામેલા તે રાજાએ મારી સાથે તારે માટે પાંચસો હાથી મોકલ્યા છે. હે મોટા પ્રભાવવાળા ! તારા અભંગ બાબે.

જાગતાં છે, કે જેથી રાજાએ તારે માટે પાંચસો હાથી મોકલ્યા. પ્રાચે કરીને બીજા સર્વે ધર્યો બીજા ભવમાં ફળે છે, પરંતુ પરોપકાર તો આ ભવમાં પણ તત્કાળ ફળદાયક થાય છે. તેને સંપદાઓ પોતાની મેળે જ તત્કાળ પ્રાપ્ત થાય છે, તે યોગ્ય જ છે. કારણ કે આવી હરિદ્રી અવસ્થામાં પણ તારી પરોપકાર બુદ્ધિ જાગૃત જ છે. જેમ ઋતની પરીક્ષામાં પ્રાણનો ત્યાગ કસોટી છે. અને શૂરતાની પરીક્ષામાં મહા યુદ્ધ કસોટી છે, તેમ ઉપકારની પરીક્ષામાં નિર્ધન પણ કસોટી છે. આ ઉત્તમ જાતિવાળા પાંચસો હાથીઓવડે તું મોટું રાજ્ય લોગવ. કારણ કે સામાજ્યને મેળવવામાં એક હાથી પણ સમર્થ છે.” આ પ્રમાણે સાંભળીને પાંચસો હાથીની પ્રાસિધ્ધી મનમાં આનંદ પામેલા કુમારે પ્રીતિના વિસ્તાર પૂર્વક તેને કહ્યું કે—“ અહો ! તે રાજાની અદ્ભુત ઉદારતા જુઓ, કે જેણે એક પદ્મ માત્ર મોકલવાથી તેના બદલામાં મને આટલા બધા હાથીઓ મોકલ્યા ! ઉદાર ચિત્તવાળા પુરૂષો કોઈએ પોતાની ઉપર નેટલો ઉપકાર કર્યો હોય, તેના કરતાં તેના પર અધિક પ્રત્યુપકાર કરનારા હોય છે. જુઓ, કે મોટા વૃક્ષો પાણી પાનાર પુરૂષોને પાણીના પ્રમાણ કરતાં ઘણું વધારે સ્વાહિષ્ટ ફળો આપે છે. વળી જે આ સંપત્તિને હું પામ્યો, તે તમારોજ મહિમા છે. કેમકે કમળની જે શોભા થાય છે, તે સૂર્યનોજ પ્રભાવ છે. તે રાજાએ પ્રેમથી મને આટલા બધા હાથીઓ મોકલ્યા; તેનું દેવું મારે માથે અપાર થયું, તે હું શી રીતે છોડીશ ? ફર રહેલા તે રાજાનો પ્રત્યુપકાર કરીને હું મારા આત્માને ઝણ રહિત કરવા સમર્થ નથી. આ હાથીઓ તે રાજાને હું પાછા મોકલું એટલી પણ મારી શક્તિ નથી, અને જે અહીં મારી પાસે રાખું તો જીવંતી પર્યંત તેનો દેવાદાર થાઉં છું, તેથી આ હાથીઓથી મારે કોઈનો ઉપકાર કરવો જ યોગ્ય છે. સારમાં સાર એજ છે કે કોઈનો પણ ઉપકાર કરવો. સાલ વૃક્ષ ફળવડે પરોપકાર કરે છે, મેઘ જળવડે પરોપકાર કરે છે, છીપ સુકતાફળવડે અને પૃથ્વી ધાન્યના સમૂહવડે પરોપકાર કરે છે. આ રીતે ચેતના રહિત પદાર્થો બ્યારે પરોપકાર કરવામાં આસક્ત છે, ત્યારે જે મુજબ ચેતનવાળા છે, તે કેમ પરો-

પકારમાં આસક્ત ન હોય ? ” એમ વિચારીને તે શુદ્ધિમાન કુમારે લામહને પૂછ્યું કે—“ હવે અહીંથી તમારે ક્યાં જવાનું છે ? ” લામહે કહ્યું કે—“ હું કન્યકુબજ પુરમાં જવાનો છું. ” કુમારે પૂછ્યું—“ કહો. તે પુરમાં કોણ વધારે સુખ્ય છે ? ” આ પ્રમાણે કુમારના પૂછવાથી સાર્થવાહ સ્પષ્ટ રીતે બોલ્યો કે—“ તે પુરમાં કુબેરની જેવી લક્ષ્મીવાળા ઘણા ધનાઢ્યો છે, પરંતુ ઉપમા રહિત અને અગણિત લાવણ્યરસની બાજુ નદી હોય એવી દેવદત્તા નામની ગાણુકા છે, તે નગરનું ભૂષણ છે. ખરેખર દેવતાઓએ મનુષ્યોના આનંદ માટે આ દેવીજ આપી હોય એમ તેણીના સાર્થક નામને પુરજનો કહે છે. સર્વ પ્રકારના શુભો ઉત્પન્ન કરવામાં દેવી વિધાતાની આ સર્વથા પ્રકારે દોષ રહિત સદૃષ્ટિ ધુણાક્ષર ન્યાયથી જ બની છે. તેણીનું ત્રણ ભુવનમાં અદ્ભુત સૌભાગ્ય બોધને કામી-જનો દેવાંગનાઓને તુલ્ય સમાન માને છે. મણિવડે જેમ સુવર્ણ વધારે શોભે છે, તેમ ચાતુર્યાદિક શુભોના સમૂહવડે તેના સૌભાગ્યનો વૈભવ વિશેષ શોભે છે. તે નીચ વંશમાં ઉત્પન્ન થઈ, તોપણ તે સદાચારવડે અદ્વિતીય મનોહરપણાને બળે છે. શું કમલિની કાંઠવમાં ઉત્પન્ન થયા છતાં પણ નિર્મળતાનો આશ્રય નથી કરતી ? તેણીના કેશપાશમાંજ કુટિલતા રહેલી છે, તેણીની કૃષિમાંજ ચપળતા રહેલી છે, અને તેણીના મુખમાંજ રોદાષાકરપણું રહેલું છે. પરંતુ તેણીના મનમાં આ દોષો સર્વથા પ્રકારે નથી. ચપળતા, કુટિલતા, કુશીળતા, અને સ્નેહ રહિતપણું એ વિગેરે દોષો તજવાથી તેણીએ પોતાની જાતિની અપકીર્તિ ઉતારી છે—દૂર કરી છે. ” આ પ્રમાણે ચિત્તને ચમત્કાર કરવાનું કારણરૂપ તેણીનું ચરિત્ર સાંભળીને કુમારે વિસ્મય પામી સાર્થવાહને કહ્યું કે—“ સ્ત્રીઓની મધ્યે શિવેશમણિ સમાન અને શુભિજનોમાં અગ્રેસર તે ગણિકાને આ મારા હાથી તમારે ભેટ આપવા. મારી જેવો દરિદ્રી અને જીગારી પણ પરોપકાર કરવા શક્તિમાન થાય તે તમારાજ આશ્રયથી. શું

૧ જેમ ધુણ નામના જતુઓ લાકડામાં જડવા વિનાજ અક્ષરનો આકાર કરે છે, તેમ વિધાતાએ આનું રૂપ અગણ્યતાં બનાવ્યું છે.

૨ દોષોની આજીવણ, બીજો અર્થ ચંદ્રપણું.

મૃગલો ચંદ્રના આશ્રયથી આકાશના પારને નથી પામતો ? ” તે સાંભળીને સાર્થપતિએ તે કુમારના પરાપકારીપણાથી અને નિરપૃહપણાથી આશ્ચર્ય પામી આનંદપૂર્વક તેનું વચન અંગીકાર કર્યું. ત્યારપછી તે હાથીઓને હર્ષ સાર્થવાહે ત્યાંથી પ્રયાણ કર્યું. કુમાર પણ કેટલીક ભૂમિ સુધી તેને વળાવવા જઇ પાછો ફર્યો. અનુક્રમે ચાલતાં કેટલેક કાળે સાર્થવાહ કન્યકુળજ નગરમાં પહોંચ્યો. આ અવસરે તે નગરનું જે વૃત્તાંત હતું તે સાંભળ્યો—

એકદા તે નગરનો રાજા તે દેવદત્તા ગણિકાની સાથે હાથીનું પણ કરી ભૂત રમવા લાગ્યો. તેમાં અનુક્રમે રમતાં રમતાં તે ગણિકા પાંચસો હાથી હારી ગઇ. તેમાં પોતે ધનાઢ્ય છતાં પણ તેટલા હાથી નહીં મળવાથી તે આપી શકી નહીં. તેથી રાજાને પાંચસો હાથીનું મૂલ્ય આપવા લાગી, પરંતુ રાજા તેણીના રૂપમાં હુબ્બ થયો હતો, તેથી તેણીનોજ સ્વીકાર કરવા ઈચ્છતો હતો, અને તેથીજ તેણે તેણીને કહ્યું કે—“ હે સુંદરી ! જ્યાં સુધી મને સાક્ષાત્ પાંચસો હાથી તું ન આપે ત્યાં સુધી તારે મારેજ આધીન રહેવું પડશે, અને તેટલા કાળ સુધી બીજા કોઈ પાસેથી જીવાઇ લેવી નહીં. ” આ પ્રમાણે કહી રાજાએ તેણી દેવાદાર હોવાથી તેણીને વાણીના બંધનથી બાંધીને પોતાને આધીન કરી હતી. ત્યાર પછી ફર ન કરી શકાય એવા પરાધીનપણાને તે સત્યવ્રતવાળી ગણિકા નિરંતર શલ્યની જેમ વહન કરતી રાત્રિ દિવસ ખેદ પામવા લાગી. આ અવસરે તેણીના પુણ્યના ઉદયથી તે સાર્થવાહ ત્યાં આવ્યો, અને તેણીને તે પાંચસો હાથી આપીને કહ્યું કે—“ ધ્વજભુજ'ગકુમારે તારા શુભો સાંભળી ચિત્તમાં હર્ષ પામી આ હાથીઓ તને ભેટ તરીકે મોકલ્યા છે. ” તે વખતે તે ગણિકા હાથીઓને પામીને એટલી બધી હર્ષ પામી કે તે હર્ષની પાસે મેરૂ પર્વતને તે પૃથ્વી સમાન ગણવા લાગી અને સસુદ્રને ગાયની ખરી જેટલો ગણવા લાગી. અવસરે પ્રાપ્ત થયેલું પાણીનું ચણુ પણ અત્યંત પ્રીતિને પમાડે છે, તો પછી સેંકડો હાથીઓ સમયે (ખરી તકે) પ્રાપ્ત થયા, તેને કેટલો હર્ષ થાય ? ત્યારપછી તે ગણીકાનાં નેત્રો હર્ષના આવેશના વશથી વિક્ર

સ્વર થયાં, અને તેણીએ તેને પૂછ્યું કે—“ તે કુમાર કોણ છે ? અને કેવો છે ? ” ત્યારે સાર્થવાહે તેણીને તેની ભતિ, દરિદ્રસ્થિતિ, દૂતનું વ્યસન, અને સર્વ અદ્ભુત ગુણો વિગેરે સર્વ વૃત્તાંત સારી રીતે કહ્યું. તે સાંભળી આટલા બધા હાથીઓ તેને ક્યાંથી પ્રાપ્ત થયા ? ” એમ વેશ્યાના પૂછવાથી તેણે તે વૃત્તાંત પણ પ્રથમથી કહી સંભળાવ્યું. તે સાંભળી તેની ઉદારતા વિગેરે અદ્ભુત ગુણો કર્ણના અતિથિ થવાથી તે શ્રેષ્ઠ ગણિકાનું અંતઃકરણ અત્યંત પ્રસન્ન થયું, અને તે ધોલી કે—“ રાજા પાસે દૂતમાં હું પાંચસો હાથી હારી હતી, તે મારા કરજને લીધે રાજાએ મને મોટા સંકટમાં નાંખી છે. તેથી સીમા વિનાના મોટા ચિંતાસાગરમાં હું ડુબતી હતી, તેવામાં તેણે આ હાથીઓ મોકલી મને ટેકો આપ્યો છે. અહો ! તેની ઉદારતા કેટલી બધી ! હું નીચ ભતિની તથા અપરિચયવાળી છતાં તેણે મને એક લીલામાત્રમાં જ આટલા બધા હાથી મોકલ્યા ! વડવાનળવી જેમ માત્ર પોતાના જ પેટ ભરનારા લોકો હુનિયામાં કોણ નથી ? પરંતુ તે એક જ કુમાર મેઘની જેમકેવળ પરોપકારમાં જ તત્પર છે. શેષનાગ વિગેરે પૃથ્વીનો ભાર ધારણ કરે છે, એ માત્ર કહેવત જ છે. પણ ખરી રીતે જોઈએ તો આવા સખાવતવાળા મહા પુરુષો જ પૃથ્વીનો ભાર ઉપાડનાર છે. અહો ! જેને કદાપિ જોયો નથી, તેણે મારો આટલો બધો ઉપકાર કેમ કર્યો ? અથવા તો શું વાદળામાં ઢંકાયેલો સૂર્ય કમલિનીને વિકસ્વર કરતો નથી ? તેથી કરીને કારણ વિના ઉપકાર કરનાર આ મહાત્માને હું ઘણું ધન આપું તો પણ હું ઋણ રહિત થઈ શકું નહીં. તેથી હું તેને મારા પ્રાણ જ આપું છું. કેમકે સર્વ દાનથી પ્રાણદાન ઉત્તમોત્તમ છે. તેથી કરીને જેમ ભૂતાના અંકુરાનો ઉપકાર કરનાર વૃક્ષ જ એક ગતિ—આશ્રય છે, તેમ આ મારા પ્રાણોનો જીવંતી પર્યંત તે એકજ પતિ તથા ગતિ છે. ” આ પ્રમાણે કહીને તેણીએ ફરી કહ્યું કે—“ હે સાર્થપતિ ! મારે ભક્તિથી એક વિશ્વસિ પત્રિકા તેને મોકલવી છે, તે તમારે જતી વખતે લઈ જવાની છે, તથા તમારે મુખે પણ તમારે તેને સંદેશો આપવો. કે. એક વાર પોતાની ઠાસીની સેવા જોવા માટે તમારે મારા પર કૃપા કરીને પોતાના ચરણ કમળવડે આ પૃથ્વી પાવન કરવા

યોગ્ય છે. ” આ પ્રમાણે કહીને તેણીએ તત્કાળ તે સાર્થવાહને મનોહર વસ્ત્રાદિક આપી તેનો સારો સત્કાર કર્યો. કેમકે જો પતિના મિત્ર પર પણ લકિત હોય તો જ પતિ પર સાચી લકિત કહેવાય. પછી તે જ વખતે રાજાને તે પાંચસો હાથી આપી પોતાને ઋણથી મુક્ત કરી તે ગણિકા વાણીના બંધનરૂપ સમુદ્રને તરી ગઈ. (પ્રતિજ્ઞામુક્ત થઈ ગઈ) રાજાએ તેણીને પૂછ્યું કે—“આ હાથીઓ તને ક્યાંથી પ્રાપ્ત થયા ?” ત્યારે તે ગોલી કે—“હે રાજા ! ધ્વજભુજંગ કુમારે પ્રીતિથી મને મોકલ્યા છે. ” તે સાંભળી રાજા અત્યંત વિસ્મય પામ્યો. કેમકે આવી ઉદારતા કેને વિસ્મય ન પમાડે ?

ત્યારપછી તે દેવદત્તા વારંવાર કુમારને સંભારી કામાતુર થઈ, અને રાત્રિએ પ્રિયને મળવા ચક્રવાકીની જેમ તેણી તે કુમારને જોવા-મળવા અત્યંત ઉત્કંઠાવાળી થઈ. તે કુમાર વિના તેણીને વસ્ત્ર, તાંબુલ, સ્નાન, વિલેપન, ગીત કે સંગીત કાંઈપણ આનંદને માટે થયું નહીં, તે અદ્ભુત આકારવાળા કુમાર વિના પોતાના દ્રવ્યથી ભરેલા મંદિરને જ કેવળ શૂન્ય માનતી હતી એટલું જ નહીં, પરંતુ આખા નગરને પણ તે શૂન્ય માનવા લાગી. હે સલાસદો ! પરોપકારનો કોઈક અસમાન મોટો પ્રભાવ બુદ્ધિ, કે તે વેશ્યાએ પણ કદાપિ નહીં જોયેલા છતાં પણ તે કુમારને વિષે અતરનો સ્નેહ ધારણ કર્યો. પછી જ્યારે સાર્થવાહ ત્યાંથી ચાલ્યો, ત્યારે તેની સાથે તેણીએ પોતે જ પોતાના વિવાહનું બધું સ્વપ્ન સાટું (કંકોત્રી) જ હોય તેમ હર્ષથી લેખ મોકલ્યો. તે લેખ લઈને તે સાર્થપતિ કયવિક્રમ વડે કૃતાર્થ થઈ ચાલ્યો, અને અનુક્રમે ઉજ્જયિની પુરીમાં પહોંચ્યો. ત્યાં તે સાર્થવાહ ધ્વજભુજંગને પ્રીતિપૂર્વક મળ્યો, અને (દેવદત્તા ગણિકાને) હાથી આપવા સંબંધી સમગ્ર વૃત્તાંત તેણે તેને સ્વપ્ન રીતે કહ્યો કે—“હે મિત્ર ! તારા ઉપકારરૂપી મનોહર કપૂર વડે તેણીનું મન ચોતરફની એટલું બધું વાસિત થયું છે કે જેથી રાજા અને ણીજા અનેક યુવાન ધનાઢ્યોએ વૃદ્ધિ પમાડેલી તેણીની સમગ્ર વાસનાઓ મૂળ સહિત દૂર નાશી ગઈ. તારી ઉપરના અધિક સ્નેહને લીધે તેણીએ મને વસ્ત્રાદિકનું મહા સન્માન પૂર્વક દાન કર્યું, તે તું તારા નેત્રો વડે પવિત્ર

કર-એ. તે પોતાના હૃદયમાં તારાસમાગમની અત્યંત ઉત્કંઠા ધારણ કરેછે, તેથી તેસુમુખીએ હર્ષથી પોતાને હાથે જ લખીને તને લેખ મોકલ્યો છે. ”એમ કહીને ભામહે તેને તે લેખ આપ્યો. કુમારે પણ હર્ષથી તે આ પ્રમાણે વાંચ્યો.—

“સ્વસ્તિ શ્રી સ્વામીના ચરણકમળવડે શોભતી ઉજ્જયિની પુરી મધ્યે પૂજ્ય ધ્વજભુજંગ નામના ભાર્ગવનાં દુર્લભ ચરણકમળની સેવામાં. શ્રી કુન્યકુબ્જ પુરથી તમારી દાસી દેવદત્તા મસ્તક પર બે હાથ બેઠી સ્નેહપૂર્વક વિનંતી કરે છે કે—અત્ર આપ પૂજ્ય પાદના પ્રસાદથી કુશળતા છે. આપનું કુશળ જણાવશે. હવે કાંઈ નિવેદન કરવાનું છે કે હે નાથ ! તમે આવી ભતનો મારો ઉપકાર કરીને મને એટલી બધો દેવાદાર કરી છે કે હું માફ સર્વસ્વ આપી દઉં તોપણ તે દેવામાંથી મુક્ત થાઉં નહીં. તો હે સ્વામી ! તમારા ઉપકારથી ખરીદ થયેલો હું કિંકરી-દાસી થયેલી છું; કેમકે ધણું વધારે દેવું થાય ત્યારે ચાકરપણું આદરવા સિવાય ખીજે કોઈ ઉપાય હોતો નથી. જેમ રાત્રિએ ચક્રવાકી ચક્રવાકને બેવા ઉત્સુક થાય છે, મયૂરી નવા મેઘને બેવા અને ચક્રોરી ચંદ્રને બેવા ઉત્સુક થાય છે. તેમ હું તમને બેવા ઉત્સુક થઈ છું. હે દેવ ! બ્યારે માફં જીવિત અને યૌવન તમારા સંગમના મહા આનંદવડે સૌભાગ્યવાળું થશે, ત્યારે તે સંકળ થશે. તમારા વિના મારે ઉદ્ધાન શૂન્ય છે, માફં ઘર શૂન્ય છે, સર્વ દિશાઓ શૂન્ય છે, તથા માફં મન શૂન્ય છે. મારે મન તો સર્વ જગત (અત્યંત) શૂન્ય છે. હે સુભગ ! તમારા વિયોગથી મને વિલેપન, લોભન, સ્નાન, હાસ્ય, નૃત્ય અને ઉત્સવ વિગેરે સવ વિષ સમાન લાગે છે. તમારા વિયોગે કરેલું દુઃખ તમને બેવાથી જ નાશ પામે તેમ છે. કેમકે ગ્રીષ્મ ઋતુથી ઉત્પન્ન થયેલો પૃથ્વીનો તાપ મેઘવડેજ શાંત થાય છે, તેથી કરીને હે દેવ ! આ તમારી દાસીનું જીવિત તમારે જ આધીન છે, માટે પ્રસન્ન થઈને શીઘ્રપણે મને બોલાવવા-મળવા અહીં આવો. મારાં નેત્રો તમારા લાવણ્યરૂપી અમૃત રસના તરસ્યાં થયાં છે, તેથી તે અમૃતરસનું પાન કરી કરીને જેમ તૃપ્તિ પામે તેમ કરો. ઇતિશમ્ ”

આ પ્રમાણે તે લેખ વાંચી વાંચીને કુમારને હર્ષથી

દેશમાંય રૂપી કંચુક વિકસ્વર થયો, તેથી વાચાળ થયેલો. તે આશ્ચર્ય પૂર્વક જાણ્યો કે—“ અહો ! તેણીનું સમજનપણ ! અહો ! તેણીના પ્રેમનું પ્રધાનપણ ! અહો ! તેણીના વિનયની નિપુણતા ! અને અહો ! તેણીના વચનની રચના ! આ સર્વ અદ્ભુત છે. ” તે સાંભળી સાર્થવાહ જાણ્યો કે—“ આ લેખમાં જે લખેલું છે, તે અક્ષરે અક્ષર સત્ય જ સમજવું. કેમકે તેણીનું આ સર્વ મેં મારા નેત્રવડે સાક્ષાત્ જોયું છે. તેથી હે મિત્ર ! જેણીએ અન્ય પુરૂષની આસક્તિનો ત્યાગ કર્યો છે, અને જે તારા વિયોગથી પીડા પામે છે, તે પાત્રતાને હવે તારે શીઘ્ર મળવું ચોખ્ખું છે. હે મિત્ર ! હવે હું જવા ધૃત્યું છું. કાર્ય પ્રસંગે તારે મને યાદ કરવો. ” એમ કહી સાર્થવાહ ત્યાંથી ચાલી પોતાને સ્થાને ગયો.

ત્યારપછી ભુદ્ધિમાન ધ્વજભુજાંગ કુમારે પોતાના મનમાં વિચાર કર્યો કે—“ કૃતસજનોમાં શિરોમણિ રૂપ તે ગણિકા પણ. ધન્યવાદને પાત્ર છે. કારણકે મને જન્મથી આરંભીને કોઇ વખત જોયો નથી, અને માફ જુગારનું વ્યસન પ્રસિદ્ધ રીતે જાણે છે, તે પછી પતિ ઉપર પતિવ્રતાની જેમ મારા ઉપર અકર્ત્રિમ પ્રેમ થાશે છે. તે સ્વેચ્છાચારી (વેસ્થા) છતાં પણ મારા પર અત્યંત સ્નેહવાળી હોવાથી જે પ્રકારના શ્રીમાન અને પોતાની ઉપર આસક્ત થયેલા રાજા વિગેરે સુવાનોને તૃણ સમાન ગણે છે. મારા વિરુદ્ધથી પીડાયેલી તે અકુલીન છતાં પણ કુળવાન સ્ત્રીઓમાં પણ હર્લિલ અને દુષ્કર પતિવ્રતા ધર્મને પાળે છે, તેથી કરીને તે સામાન્ય સ્ત્રી નથી, મનસ્વી પુરૂષોને માન્ય કરવા લાયક છે, માટે મારે તેણીને જોવા માટે ત્યાં જવું ચોખ્ખું છે. મારે વિષે અત્યંત રાગવાળી તેણીએ માફ આશ્રમન ત્યાં જ ધૃત્યું છે, અને તેથી કરીને જ તે ભુદ્ધિ-શાળીએ મને પ્રેમની લેટ પણ મોકલી નથી, વળી ત્યાં જવાથી ઘણા આશ્ચર્યવાળું કન્યકુળ નગર પણ મારે જોવાશે. દેશાંતરે જોવાથી ધીર પુરૂષોને શુભ પ્રેમ થાય છે. ” આ પ્રમાણે વિચારીને તે રમનસ્વી તરત જ ત્યાં ચાલ્યો. વિવિધ પ્રકારના આશ્ચર્ય વડે

મનોહર પૃથ્વીને જોતો તે શ્રેષ્ઠ પતિવ્રતાને જોવાની ઉત્કંઠાથી થોડા દિવસમાં જ કન્યકુબ્જ નગરની સીમાને વિશે આવી પહોંચ્યો.

ત્યાં નીતિને જાણનાર તેણે વિચાર કર્યો કે—“ અહીં લોજન કરીને પછી પુરમાં પ્રવેશ કરું. ” એમ વિચારી તે એક ક્ષણવાર બહારના ઉદ્યાનમાં ગેઠો. તેટલામાં ત્યાં એક નગરનો પુરૂષ આવ્યો. ત્યાં સુતાર વિગેરે કામ કરનારાઓને જોઈ તે કુમારે નગરના પુરૂષને સ્નેહ પૂર્વક પૂછ્યું કે—“ આ શું કામ આવે છે ? ” ત્યારે તે પણ જોડ્યો કે—“ આ પુરમાં નીતિસાર નામનો રાજા છે, તે નીતિમાં જ પ્રધાન હોવાથી તેનું નામ સાર્થક કહેવાય છે. તે રાજાએ પુણ્યની ઇચ્છાથી આ વાવ કરાવવાનો આરંભ કર્યો છે, અને તેની તપાસ રાખવા માટે તેણે પોતાના અધિકારીઓ નીમ્યા છે. તે કદરદાન રાજાએ આ કાર્ય કરવામાં નવ લાખ રૂપિયા આપ્યા છે. જેણે જે પાત્ર માન્યું હોય, તે તેમાં જ આદરવાળો હોય છે. આ કાર્યમાં પૃથ્વી જોડવાનું, ધુળ વહેવાનું અને પાણી ઘડવાનું વિગેરે વિવિધ કાર્યને અહીં ઘણા લોકો કરે છે. અહીં જન્મ્ય, મૃત્યુ અને ઉત્કૃષ્ટ એવા ત્રણ પ્રકારના કર્મકરનારા છે, તેમને યોગ્ય લોજન આપવા માટે અહીં લોજનશાળા પણ ત્રણ રાખવામાં આવી છે, તથા વળી તેમને માટે પીરસનાર પણ ત્રણ પ્રકારના છે. કેમકે વિદ્વાન પુરૂષો કોઈ ઠેકાણે ઉચિતપણું સુકતા નથી. ” એમ કહીને તે પુરૂષ ગયો, ત્યારે ધ્વજભુજંગ પોતે પણ લોજન કરવાની ઇચ્છાથી ત્યાં કામ કરવા લાગ્યો. ત્યારપછી મધ્યાહ્ન સમયે સમગ્ર કામ કરનારાઓની પરીક્ષા કરી કરીને તેઓને યોગ્યતા પ્રમાણે લોજન કરાવવા લોજનશાળામાં બેસાડ્યા. તે વખતે ધુળ વડે ખરડાયેલા મહિની જેવા અને જીર્ણ તથા મલિન વસ્ત્રવાળા તે કુમારને હીન જાણીને અધિકારીઓએ તેને હીન પંક્તિમાં બેસાડ્યો. તેટલામાં તેઓને પીરસવા માટે એક દાસી આવી. તેણીનું નાક ચીથું હતું, તેણીના આંધ લાંબા હતા, નેત્ર પીંજરા હતા, ચેટ મોટું હતું, ગાલમાં ફૂવા-ખાડા પડેલા હતા, કાન સૂપડા જેવા હતા, કેશ પીળા હતા, રૂપે કદૂપી હતી, નાસિ પર્યંત તેના સ્તન લગડતા હતા, ફાટેલું મલિન વસ્ત્ર પહેરેલું હતું.

તે શ્વેદ્રમ (નાકનો મળ) તથા પરસેવાવાળા હાથને પોતાના વજ્ર ઉપર લુંછતી હતી, તેથી જાણે સાક્ષાત પ્રાણીઓની અલક્ષ્મી (કરિદ્રતા) જ હોય એવી તે દારી અનુક્રમે પીરસતી પીરસતી કુમાર પાસે પહોંચી, મૂર્તિમાન જાણે કુત્સા (૧નિંદા) હોય તેવી તેણીને જોઈને કુમારના મનમાં દુર્ગંધા ઉત્પન્ન થઈ, તેથી તેણે ક્રોધથી ‘હે અમેઘ્ય (ગંદી) ! અહીંથી દૂર જા.’ એમ કહી તેણીનો નિષેધ કર્યો. તેને નિષેધ કરતો જોઈ અધિકારીઓએ કહ્યું કે—“ જાણે ધરાયેલો હોય તેમ તું આનો કેમ નિષેધ કરે છે ? ” ત્યારે તેણે તેઓને સ્પષ્ટ રીતે કહ્યું કે—“ આ દુર્ગંધા કરવા લાયક, મંગલકે વ્યાસ અને કુરૂપવાળી પીરસનારી મને રચતી નથી. પિશાચીના જેવી આને જોઈને માફ હુંકય કંઈ છે, અને મને અત્યંત લાગેલી ભૂખ પણ આને જોઈને મૂળ સહિત નાશી ગઈ છે. તમારે મને આહાર ગમે તેવો: તુરંત આપવો; પરંતુ પીરસનારી તો કોઈ સારા રૂપવાળી બોલાવો. ” તે સાંભળી તેઓ હસીને બોલ્યા કે—“ આવા સૌભાગ્યથી શોભતા તને લોજન આપવા દેવદત્તા ગણિકા આવશે. ” આ પ્રમાણે વિવિધ પ્રકારની ઉક્તિપૂર્વક પરસ્પરના મુખ જોતા અને હાંસી કરવામાં તત્પર તેઓને કુમારે આશ્ચર્ય સહિત કહ્યું કે—“ હે અધિકારીઓ ! તમે કેમ હસો છો ? તમે ઘણું ધન આપતાં છતાં અને સેંકડો ખુશામત કરતાં છતાં જે તમારી સન્મુખ પણ જોતી નથી, તેજ દેવદત્તા ગણિકા જાતે અહીં આવી મને લક્ષિતથી લોજન કરાવે, તો તમે શું હારો ? ” આ પ્રમાણે તેનું વચન મદિરા પાન કરીને ઉન્મત્ત થયેલા પુરૂષના પ્રલાપ જેવું માની અભિમાની અને ઉદ્વેગ થયેલા તેઓ બોલ્યા કે—“ જો એ પ્રમાણે થાય તો અમે અમારું સર્વસ્વ હારી જઈએ, પરંતુ એમ ન થાય તો તું શું હારે ? ” આ પ્રમાણે તેઓએ આશ્ચર્યપૂર્વક તેને કહ્યું, ત્યારે તેણે કહ્યું કે—“ મારું પણ (મારી હોડ) મારું મસ્તકજ છે. એજ મારું દ્રવ્ય છે. ” એમ તે ધૈર્ય ધારણ કરીને બોલ્યો, તે વખતે બીજાઓએ તેને વાર્યો કે—“ હે નિર્ભાગી ! આવી જીવને બાધા કરનારી પ્રતિજ્ઞા તું ન કર. ” તે

નહીં ગણકારતાં તેણે પોતાના મસ્તકનું પણ કયું અને તે બાબતમાં તે વિચક્ષણ કુમારે કેટલાક મધ્યસ્થ વૃદ્ધ જનેને સાક્ષી રખાવ્યા. પછી તે સાક્ષીઓની આજ્ઞાથી ધ્વજભુજંગે કોઈ માણસની સાથે તત્કાળ તે દેવદત્તાને આકર્ષણ કરવાનો બાણે સિદ્ધમંત્ર હોય એવો સંદેશો કહેવરાવ્યો કે—“ અહીં ઉજ્જયિની નગરીથી ધ્વજભુજંગ નામનો જુગારી તારી ગૌરવતા બેવા માટે આવ્યો છે, માટે તેની સેવા બબવ. ” આ વચન સાંભળતાંજ અકસ્માત આવેલા પોતાના કાંતને બાણીને તે ગણિકા આશ્ચર્ય, ઉત્સુકતા અને હર્ષ વિગેરે લાવના મિશ્રપણાને પામી, તરતજ પતિના દર્શનની ઉત્સુકતાથી વ્યાપ્ત થયેલી તે સર્વ અંગે દેહીપ્રમાણ અલંકાર ધારણ કરી સર્વોત્તમ વેષ પહેરી પોતાની સખીઓ સહિત ચાલી. શીઘ્ર ચાલતાં પગના આઘાતવડે પણ (પ્રતિજ્ઞા) કરનારાઓના ચિત્તને કંપાવતી, મનોહર અંબરનાશ પદવડે બાણે તેના શુભો ગાતી હોય, અને ચોતરફ પ્રસરતા સુવર્ણ અને રત્નના આભરણની કાંતિના સમૂહવડે બાણે તેની કીર્તિને વિસ્તારતી હોય તેમ તે ત્યાં વાવ ઉપર આવી. ત્યાં ઘણા પુરૂષો અલંકારાદિકવડે ભૂષિત હતા તોપણ તેણીની દૃષ્ટિ શુભ વસ્ત્રને ધારણ કરનાર તે કુમારની ઉપરજ પડી. કારણકે આદરનું કારણ પ્રેમજ હોય છે. કામદેવ સમાન મનોહર આકારવાળા તે કુમારને બોઈ વિકસ્વર નેત્રવાળી તેણીએ વિનયથી મસ્તક નમાવી વિનંતિ કરી કે—“ હે સ્વામી ! મારાં પૂર્વનાં અલંકાર (અક્ષીણ-અખંડ) લાગ્ય જાગે છે, કે જેથી તમે આજે પોતાનું દર્શન આપીને મારા પર અનુગ્રહ કર્યો હે દેવ ! મારા પર પ્રસન્ન થઈને તમારા ચરણકમળના રબની શ્રેણિવડે શીઘ્રપણે મારું ઘર પવિત્ર કરો. ” તે સાંભળી કુમારે તેણીને કહ્યું કે—“ હે સુંદરી ! હમણાં તો અહીંજ લોબન તૈયાર કર. અહીંજ લોબન કરીને પછી ઘેર જઈશું. ” તે સાંભળી ‘ બહુ સારું. ’ એમ તેણે વચન અંગીકાર કરી તરતજ તેણીએ દાસીઓ પાસે અદ્ભુત લોબનની સામગ્રી તૈયાર કરાવી, અને પોતે લકિતથી તેની સેવા કરવા લાગી. તેના સમગ્ર હર્ભાગ્યના કલંકને બાણે ઘોઈ નાંખતી હોય તેમ તેણીએ સ્નેહપૂર્વક સુગંધી ઉચ્છ જળવડે સ્નાન

કરાવ્યું, હૃદયરૂપી કચારામાં પ્રકુલિત થયેલી પ્રીતિરૂપી લતાનાં જાણે પાંદડાં હોય એવાં ચિત્તને અનુકૂળ વસ્ત્રો તેને પહેરાવ્યાં, ઘણાંપણાને લીધે હૃદયની બહાર પ્રસરતા જાણે સ્નેહના રસજ હોય એવા ચંદનના રસવડે તેને હૃર્ષથી સર્વ અંગે લેપ કર્યો, તેના ઔદાર્યાદિક ગુણોને જાણે પ્રગટ કરતી હોય એમ મણિ અને સુવર્ણનાં ભૂષણોવડે તેને ભૂષિત કર્યો, દલાવણ સહિત નવી અને સર્વ અંગે મનોહર પોતાની કાયાની જેવી રસવતીનું તેને ભોજન કરાવ્યું, પછી સારી રીતે હાથ અને મુખ ધોવાવાની કપૂરના ચૂર્ણવડે મનોહર અને પ્રેમરૂપી વૃક્ષનાં મૂળરૂપ તાંબૂલનું બીડું આપ્યું. આ પ્રમાણે તેણીએ ભતે તેની સેવાવડે તેની તેવા પ્રકારની બરદાસ કરી કે તે કુમારે સાર્થેશના વચનને સત્ય-યથાર્થ માન્યું. કુમારની સેવા કરતી તેણીને જોઇને જેઓએ સર્વ-સ્વત્વં પણ કર્યું હતું તેઓ અગ્નિવિના જ અત્યંત બળવા લાગ્યા. આ આવા પ્રકારનું કોતુક જોઇને અત્યંત વિસ્મય પામેલા નગરના લોકો એકઠા મળી પરસ્પર વાતો કરવા લાગ્યા કે—“જે દેવદત્તા રાજાના લવનમાં (સલામાં) પણ વાહન વિના જતી નથી, તે પણ યજ્ઞે ચાલીને આની પાસે આવી, એ કેવું આશ્ચર્ય છે ? રાજા વિગેરે મુખ્ય મુખ્ય માણસો ધન આપવા પૂર્વક પ્રાર્થના કરતાં છતાં જે પોતાનું મુખ વાંકું કરતી હતી, તે આ કુમારની જાણે ઢાસી હોય તેમ તેની સેવા કરે છે. અહો ! આ કુમારની અદ્ભુત શક્તિનું પ્રમાણ કોણ જાણી શકે તેમ છે ? કે જેણે ધન, સુંદરતા વિગેરે કાંઈ પણ ઉપાધિ વિના જાણે કે પોતે વેચાતી લીધી હોય તેમ આ ગણિકાને પોતાને વશ કરી. તો શું આ કૃત્રિમ રૂપને ધારણ કરી કોઈ દેવ આવ્યો છે ? કે શું વિદ્યાના બળથી અદ્વૈત થયેલો કોઈ વિદ્યાધર છે ? ” આ પ્રમાણે ઠેકાણે ઠેકાણે ટોળે મળેલા માણસો ઘણી ઘણી કદપનાના રંગને પામેલી જીંહાને નચાવવા લાગ્યા. (જૂદી જૂદી વાતો કરવા લાગ્યા.) તે ગણિકાએ નગરમાં જઈ રાજાની

૧ મીઠાસવાળું ભોજન, સુંદરતાવાળી કાયા. ૨ શાક, જી. વિગેરે સર્વ અવયવોવાળી રસવતી, શરીરપણ સર્વ અંગે મનોહર.

રાજા લઈ ગામમાં તોરણની શ્રેણી બંધાવી ધ્વજાગ્રેના સમૂહથી શોભા કરાવી. પછી મીયાના, ઘોડા વિગેરે અદ્ભુત સામગ્રી તૈયાર કરી નગરના લોકોને સાથે લઈ ધ્વજભુજંગની સામે ગઈ. તેની પાસે આવી તેણીએ વિજ્ઞાપિ કરી કે—“હો સ્વામી ! રાજાને નમસ્કાર કરી માફ કર પવિત્ર કરો, જીવ વિનાના શરીરની જેમ તમારા વિના માફ કર શૂન્ય છે.” એમ કહી તેને રાજાના આજીવ હાથી પર ચડવા કહ્યું, ત્યારે તે ઔરાવત હાથીપર ઇંદ્રની જેમ તે હાથીપર આરૂઢ થયો. પછી જાણે તેના પરોપકારનું પુણ્ય જ હોય એવું ઉત્તવળ છત્ર તેના મસ્તક પર ધારણ કર્યું. નવા પ્રાપ્ત થયેલા યશની જેવા ઉત્તવળ ચામરો તેની બન્ને પંડખે વીંઝાવા લાગ્યા. તેની પાછળ દેવદત્તા સુખાસન (મીયાના) માં બેસીને હર્ષથી ચાલતી હતી. પ્રસન્નતા પૂર્વક વેશ્યાજનો મંગળ ગીત ગાતા હતા. ‘આ કુમાર પરોપકારના પુણ્યવડે આટલી બધી મોટાઈને પામ્યો છે.’ ઇત્યાદિક સ્તુતિ કરતા બંદીજનોને તે પ્રીતિદાન આપી પ્રસન્ન કરતો હતો, સર્વ અંગે ધારણ કરેલા અલંકારોથી ઉત્પન્ન થયેલી કાંતિના સમૂહના મિષથી જાણે પોતાનું પૂર્વનું પુણ્ય માણસોને દેખાડતો હોય તેમ શોભતો હતો, વાગતા મોટા વાજીઓના શબ્દ વડે પુરની સ્ત્રીઓ પોતાનાં રોતાં બાળકોનો તથા રસોઈ વિગેરે કાર્યનો ત્યાગ કરી શીઘ્રપણે પોતપોતાના ઘરના દ્વારમાં આવી વિકસ્વર નેત્રરૂપી અંજલિવડે તેના લાવણ્યરસના પૂરનું પાન કરતી હતી. તે ગણિકાએ જેઓની સેંકડો પ્રાર્થના વ્યર્થ કરી હતી એવા તે નગરના કામુકજનો વિશેષે કરી તેની સન્મુખ જોતા હતા, કોતુક જોવામાં ઉતાવળા પુરજનો તે કુમારની ચોતરફ ફરી વળતા હતા, તેની આગળ ડગલે ડગલે સંગીત પૂર્વક નૃત્ય થઈ રહ્યાં હતાં, અને જાણે કે તે વાવના અધિકારીઓનો મૂતમાન ઉદ્દેગ હોય એવો તે અનુપમ કાંતિવાળો કુમાર આવા પ્રકારના મોટા ઉત્સવથી રાજમહેલના દ્વાર પાસે આવ્યો. ત્યાં તે હાથીપરથી હેઠો ઉતરી દેવદત્તાએ આપેલા ભેટણાને રાજા પાસે મૂકી વિનય પૂર્વક રાજાને નમ્યો. અશ્વિની કુમારના જેવું તેનું રૂપ જોઈને રાજા વિસ્મય પામ્યો, અને સ્વાગતના વચનથી તેનો સત્કાર કર્યો. પછી દેવદત્તાએ રાજાને કહ્યું

કે—“હે દેવ ! જેણે મને કીડા માત્રમાંજ પાંચસો હાથી મોકલ્યા તેજ આ ઉત્તમ પુરૂષ છે. અમૂલ્ય દાનના વ્યસનથી શોભતા આ સત્પુરૂષે પોતે કરેલા ઉપકાર રૂપી મૂલ્યવડે જાણે મને ખરીદ કરી હોય એવી હું થઈ છું. તેથી જીવંતી પર્યંત આ મારા પ્રાણનાથ થયા છે. આ બાળતમાં નાણામાં લક્ષ્મીના સીંછાની જેમ આપની અનુગ્રાહો. ” આ પ્રમાણે તેણીએ વિનંતી કરેલા રાજાએ સ્મિત સહિત કહ્યું કે—“કોણ બુદ્ધિમાન ચોગ્યના સંબંધને માન્ય ન કરે ? આ કુમાર શુભિજનોનો અગ્રેસર છે, અને તું અફલુત કળાઓનું સ્થાન છે. તેથી રતિ અને કામદેવની જેમ તમારા બેનો સંબંધ થાઓ. ” ત્યારપછી રાજાની પ્રસન્નતાવડે કુમારના મનમાં પરાક્રમ પ્રાપ્ત થયું. તેથી ક્ષીરસાગર જેમ તરંગોને ઉછાળે તેમ તેણે વાણી ઉછાળી કે—“હે દેવ ! હું વાવના અધિકારીઓનું સમગ્ર ધન જીત્યો છું. તેથી તેમની પાસેથી માફ લેણું અપાવે. આ બાળતમાં સભ્યજનો મારા સાક્ષી છે. ” તે સાંભળી રાજાએ સાક્ષીઓને પ્રત્યક્ષ કરીને (પાસે રાખીને) તે વાવના અધિકારીઓને કહ્યું કે—“તમે પણ કરેલું ધન આ જ્વલજ્વલંગને કેમ આપતા નથી ?” તે સાંભળીને દીનમુખવાળા તેઓએ પૃથ્વીપતિને કહ્યું કે—“અમે એ મુગ્ધપણાથી ઘરનું સર્વસ્વ પણમાં મૂક્યું હતું. તો આપનો સર્વ હુકમ અમારે પ્રમાણ (માન્ય) છે. પરંતુ અમારી આજીવિકા થાય એવી અમારા પર કૃપા કરો. ” ત્યારે અત્યંત દયા ભાવવાળા થયેલા કુમારે રાજાને કહ્યું કે—“હું દયાની ખાતર અર્ધ ધન મૂકી દઉં છું, પણ અર્ધ અપાવે. ” તે સાંભળી રાજા પ્રસન્ન થયો, અને પોતાના મંત્રીદ્વારા તેમના સર્વસ્વ ધનનો વિભાગ પડાવી જાણે તેમનો ભાઈ હોય તેમ તેને અર્ધભાગ અપાવ્યો. આ પ્રમાણે રાજા પાસે અપાર સન્માન પામેલા તે કુમારને તે પતિવ્રતા મોટા ઉત્સવ પૂર્વક પોતાને ઘેર લાવી. ત્યાર પછી તે કુમારના તેજથી જાણે પરાભવ પામ્યો હોય એવો સૂર્ય લગભગ પામીને દષ્ટિના વિષયથી દૂર થયો. (અસ્ત પામ્યો) પ્રિયને જોવાથી થયેલા હર્ષવડે વિક્રસ્વર થયેલા તેણીનાં નેત્રો પોતાનો પરાભવ કરનારાં છે એમ ધારી જાણે ભય પામી હોય એવી

કમળોની શ્રેણી બીડાઇ ગઇ. પોતાના તેજને હરણ કરનાર સૂર્યના બાણે કિરણો હોય એવા તેણીના ઘરમાં રહેલા દીવાઓ દેદીપ્યમાન દેખાતા હતા. તેણીના ઘરમાં અને આકાશમાં કળા-ઓતું સ્થાન, સોમ્ય, (મનોહર) સુવૃત્ત^૧ અને સુમનઃપ્રિય^૨ એવો કુમાર તથા ચંદ્ર એક સાથે ઉદય પામ્યા. સમગ્ર લક્ષ્મી પંકજ (કમળ) નો ત્યાગ કરીને હર્ષથી વિકસ્વર થયેલા તેણીના સુખાર-વિંદને^૩ બાણે પામી હોય એવું તેણીનું સુખ શોભવા લાગ્યું. તે વખતે કેવળ પોયણાંઓજ વિકસ્વર થયાં એટલુંજ નહીં, પરંતુ તેણીની સખીઓનાં મુખો પણ વિકસ્વર થયાં. હું માનું છું કે-રાત્રી તરૂણ અવસ્થાને પામી ત્યારે આકાશમાં રહેલો રાગ તેણીના હૃદયમાં ગયો હોવો જોઇએ. નહીં તો તે રાગ ત્યાંથી (આકાશમાંથી) ક્યાં ગયો ? કેમ ત્યાં જોવામાં આવતો નથી ? આવા રાત્રીના સમયે અગરના ધૂધે કરીને સુવાસવાળા મોતીના ઝુમખાં જેમાં લટકાવ્યાં હતાં એવા વિસ્તાર પામેલા ઉદ્ધોયવડે શોભતા શયનગૃહમાં ઉદ્ધત કામદેવ રૂપી થોડાને ખેલવવાની બાણે કસરતશાળા હોય એવી અને મનોહર ઓછાડથી શોભતી વિશાળ શય્યા પાથરી તે ગણિકાએ વિવિધ પ્રકારના ધસ્થાનને આશ્રય કરનારી, મનોહર વ્યંજનવાળી^૪ અને સુંદર ક્વચરવાળી સમગ્ર ભોગરૂપી માતૃકા (ભારાક્ષરી) તે કુમારને શીખવી. તેણીએ દિવ્ય અંગરાગ, શલુ-ગાર અને તાંબૂલ વિગેરેવડે તેનો ઉપચાર કરી તે રાત્રિને સાર્થક માની. તે દેવદંતા તેને મનવાંછિત લોજન વસ્ત્રાદિક આપીને ઘણા પ્રેમથી ચિંતામણિની જેમ તેની આરાધના (સેવા) કરવા લાગી. અહો ! ચર્મચક્ષુવાળા મનુષ્યો ધર્મનું માહાત્મ્ય બાણી શકતા નથી. કેમકે આ કુમારને વેશ્યા પણ ઇચ્છિત ધન આપે છે! તૃપ્તિને કરનારી પ્રીતિ રૂપી અમૃતની વાવમાં આ પ્રમાણે કીડા કરતા તે ખત્રેના ઘણા દિવસો મુહૂર્તની જેમ વ્યતીત થયા.

૧ કુમાર સારા આચરણવાળો અને ચંદ્ર સારો ગોળાકારવાળો. ૨ કુમાર સંભજનોના મનને પ્રિય અને ચંદ્ર રાત્રિ વિકાસી પુષ્પને પ્રિય. ૩ સુખ રૂપી પોયણ. ૪ ભોગના ચોરાશી સ્થાનો એટલે આસનો કહેવાય છે, અને માતૃકાના કંઠ, તાલવ, વિગેરે આઠ સ્થાનો કહેવાય છે. ૫ સ્ત્રી પુરુષના ગુણ અગ. ૬ મંથન ક્રિયામાં ચન્દ્ર થાય તે

એકદા તે યુદ્ધિમાન કુમાર અત્યંત સુખમાં મગ્ન હતો, છતાં તેને પોતાની માતાનું સ્મરણ થયું. તેથી મનમાં પીકા પામી તે પોતાની કુલીનતાને ઉચિત વિચાર કરવા લાગ્યો કે—“અધમ પુરુષોના શિરોમણિ રૂપ મને ધિક્કાર છે, કે જેથી મેં તીર્થની જેમ આરાધના કરવા લાયક મારી નિરાધાર માતાનો ત્યાગ કરી સ્વચ્છ-દ્રવણોનો આશ્રય કર્યો. જેઓ હર્ષથી પ્રયત્ન પૂર્વક દેવતાની જેમ પોતાની માતાની નિરંતર સેવા કરે છે, તે જ પુત્રો પવિત્ર છે. જે પુરુષ હંમેશાં પ્રાતઃકાળે પોતાની માતાના ચરણકમળને નમસ્કાર કરતો ન હોય, તેવા માતાની સુવાવસ્થાનો નાશ કરનાર અધમ પુત્રો જન્મ જ ન થાયો ! જે દિવસે અને ક્ષણે માતાના ચરણ કમળની રજ મારા કપાળમાં તિલક રૂપ થશે, તે જ દિવસ મારો આનંદ રૂપ થશે, અને તે જ ક્ષણ મને ઉત્સવનું કારણ થશે. ” આ પ્રમાણે ચિંતામાં ચિંતાથી વ્યાપ્ત થયેલા તેને બાણીને યુદ્ધિમાન તે ગણિકા બાણે પ્રેમના પ્રવાહને વિસ્તારતી હોય તેમ ખેદ સહિત બોલી કે—“હે દેવ ! આજે તમને કાંઈ વ્યાધિ, આધિ કે વિચાર બાધા કરતો હોય, તેમ જણાય છે. કેમકે પૂર્વે કાંઈ પણ વખત નહીં જોયેલું તમારું ખેદચુકત મન આજે જ દેખાય છે. તમારું દુઃખ અરિસાની જેમ મારા હૃદયમાં પ્રતિબિંબ રૂપે પ્રાપ્ત થયું છે. તો હે નાથ ! જો શુભ રાખવા લાયક ન હોય તો મને જલદી કહે. ” તે સાંભળી વચ્ચેની બોલ્યો કે—“હે પ્રિયા ! આ તું શું બોલે છે ? તારાથી પણ શુભ રાખવા જેવી શું કાંઈ પણ બાબત હોય ? તેં કહેલી વ્યાધિ વિગેરે કાંઈ પણ મારા મનને બાધા કરનાર નથી; પરંતુ માતાના વિરહથી ઉત્પન્ન થયેલી વ્યથા મને પીકા કરે છે. ” તે સાંભળી તેણીએ વિચાર કર્યો કે—“જે પતિના ચિંતને અનુસરીને ચેષ્ટા કરે છે, તે જ પતિવ્રતા કહેવાય છે.” એમ વિચારી તે પણ બાણે તેના વચનનો પ્રતિધ્વનિ હોય તેમ બોલી કે—“મારું ચિંત પણ તમારી માતાને મળવા ઉત્સુક થાય છે. કેમકે સતીઓને સાસુની આજ્ઞા સુગટ રૂપ હોય છે. મને તમારા નગરને જોવાની ઇચ્છા પણ ધણી છે કારણ કે પોતાના પતિની જન્મભૂમિ કોને નમસ્કાર કરવા લાયક નથી ? તેથી કરીને મારા પર પ્રસન્ન થઈ

મને સાથે લઇને તમારા નગર તરફ ચાલો. કેમકે—શું ચંદ્ર ચંદ્રિકાને આગ કરી કોઈ પણ ઠેકાણે જાય ? ” આ પ્રમાણે તેણીની વાણી રૂપી દ્રાક્ષનો સ્વાદ લઇને તે હર્ષ પામ્યો, અને બોલ્યો કે—“ હે પ્રિયા ! તેં તારી પ્રીતિને ચોખ્ખી જ કહ્યું છે. પરંતુ મેં ઘરનો ત્યાગ કર્યાને ઘણો વખત વીતી ગયો છે, તેથી ઘરની મને કાંઈ પણ ખબર નથી. વળી હાલમાં ત્યાં રહેવું ચોખ્ખું છે કે નહીં ? તે પણ હમણાં હું જાણી શકતો નથી, અને અહીં તો રાજાની કૃપા કૂલેલા (કુળેલા) કલ્પવૃક્ષની જેવી છે. તેથી હે પ્રિયા ! પ્રથમ હું એકલો જ ત્યાં જાઉં. જો ત્યાં રહેવા લાયક હશે, તો હું તને શીઘ્રપણે બોલાવી લઈશ. નહીં તો હું મારી માતાને લઇને અહીં તારી પાસે જલદી આવીશ. ત્યાં સુધી હે પવિત્ર અચારને ધારણ કરનાર પ્રિયા ! તું અહીં જ રહે. આ પ્રમાણે કહીને હર્ષ સહિત તેણીએ કરેલા મંગળ પૂર્વક અદ્ય પરિવાર સહિત તે કુમાર ત્યાંથી શીઘ્રપણે ચાલ્યો.

અનુક્રમે પ્રયાણ કરી થોડા દિવસમાં તે શાલિગ્રામની સીમામાં આવી પહોંચ્યો. ત્યાં તે ખુદ્ધિમાન એક વૃક્ષની છાયામાં વિશ્રાંતિ લેવા બેઠો. અને વિચારવા લાગ્યો કે—“ મને ઘેરથી નીકળ્યાને ઘણા દિવસો થઈ ગયા છે. પરંતુ મેં કાંઈ પણ આશ્ચર્યકારક મોટી સમૃદ્ધિ મેળવી નથી, કે જે જોઇને નવી મેઘની ઘટા જોઇને ગ્રીષ્મ ઋતુથી તાપ પામેલી પૃથ્વીની જેમ ચિરકાળથી મારા વિરહવડે પીડા પામેલી મારી માતા પ્રસન્ન થાય. વળી સર્વ પ્રકારના શુભોચ્ચે કરીને સંપૂર્ણ જે સ્ત્રીને હું પામ્યો છું, તે પણ જાતની વેશ્યા હોવાથી મારી હીલના (નિંદા) નુંજ કારણ છે. સમૃદ્ધિથી ઉત્પન્ન થતી ઉન્નવળતાને નહીં પામેલું માણું મુખ અત્યંત દુઃખી સ્થિતિમાં રહેલી મારી માતાને હું શી રીતે દેખાડી શકું ? મને તે તે ઇષ્ટ વસ્તુની પ્રાપ્તિ થવાથી હું ધારું છું કે માણું નશીબ અનુકૂળ છે, અને નશીબ અનુકૂળ હોય તોજ મનુષ્યોનો ઉદ્ધમ સફળ થાય છે. પરંતુ અત્યારે સંપત્તિ પ્રાપ્ત કરવા માટે હું તાત્કાલિક ઉપાય શો કઈ ? હા, ઠીક, સાંભર્યું. તે વૃક્ષના ચક્ષુની પાસે માણું વરદાન થાપણ તરીકે છે. દેવની વાણી પથ્થર પરની રેખાની જેમ ખોટી હોતી

નથી. ” આ પ્રમાણે વિચારીને તે પ્રશસ્ત મનવાળો કુમાર તે વૃક્ષની સમીપે ગયો. તેણે તે વૃક્ષની ત્રણ પ્રદક્ષિણા કરી, તેની પુખ્પાદિકવડે પૂજા કરી, અને ધૂપવડે તેને (સુવાસિત) કર્યો. આ પ્રમાણે સુખ આપવામાં નિપુણ એવા તે વૃક્ષની પૂજા કરીને જેમ થાપણ મૂકનાર પોતાની થાપણ માગે તેમ તેણે પોતાનું વસ્ત્રદાન માગ્યું. ત્યારે વૃક્ષ પ્રત્યક્ષ થઈ જોડ્યો કે—“ તારા વસ્ત્રદાનમાં તને શું કરી આપું ? ” ત્યારે તે જોડ્યો કે—“ મારે માટે સર્વ પદાર્થોથી સંપૂર્ણ એક નગર બનાવી આપ. ” તે સ્થાનથી તત્કાળ દેવે તેજ ઠેકાણે વનમાં દેવી શક્તિથી સ્વર્ગના જેવું મનોહર નવું પુર (નગર) બનાવ્યું. તે પુરની મધ્યે રાજાને રહેવા લાયક શુદ્ધ મણિમય મહેલ બાણે કે ધ્વજભુજંગનો ઉત્તમ પુણ્યસમૃદ્ધ હોય તેમ શોધતો હતો. કમળની ફરતા રાજહંસની જેમ તે રાજ-મહેલની ફરતા સેનાપતિ, શ્રેષ્ઠી, સામંત અને મંત્રીજનો વિગેરેને રહેવા લાયક મોટા મંદિરો શોધતા હતા, તે મંદિરોની ફરતા સામાન્ય માણસોને રહેવા લાયક હજારો ઘરો બાણે પૃથ્વીમાથી પોતાની મેળે બહાર નીકળ્યા હોય તેમ શોધતા હતા, તે નગરની ફરતો વિશાળ કિલ્લો હતો, તે બાણે કે પૃથ્વીનો ભાર ઉપાડવાથી ઉદ્દેગ પામીને બહાર આવેલો શેષ નાગ હોય તેમ શોધતો હતો, તેને ફરતી જળથી ભરેલી ખાઈ હતી, તે બાણે કે સ્નેહવડે વૃક્ષમીને મળવા આવેલો સસુદ્રજ હોય તેમ શોધતો હતો, ત્યાં ઠેકાણે ઠેકાણે વાવ, તળાવો વિગેરે જળાશયો હતા, તે બાણે કે ધ્વજભુજંગની કીર્તિરૂપી, લતાને રસિચવા માટેજ હોય તેમ શોધતા હતા, જેમ મેઘ જળધારાને વરસાવે તેમ તે વૃક્ષ જૂઠા જૂઠા સ્થાનોમાંથી લાવી લાવીને સુવર્ણ, રત્ન અને મુક્તાક્રાંતો સમૃદ્ધ વરસાવ્યો, પછી તે નગરમાં જૂઠા જૂઠા ગામોમાં રહેનારા હજારો માણસોને લાવી લાવીને સારા રાજાની જેમ તે વૃક્ષ વસાવ્યા, વન વિગેરેમાં રહેલા નધણીયાતા હાથી ઘોડા વિગેરે આણીને સેનાપતિની જેમ તે વૃક્ષ તત્કાળ ચતુરંગ સૈન્ય એકઠું કર્યું. આ રીતે તે પુર બનાવી તે વૃક્ષ હર્ષથી લોકોમાં તેનું સુરપુર એવું નામ પ્રસિદ્ધ કર્યું.

ત્યારપછી તે યક્ષે ધ્વજભુજંગને રાજસભામંડપમાં સુવર્ણના સિંહાસન ઉપર બેસાડ્યો. તે વખતે તે ઉદ્યાયળ પર્વતપર આફૂઠ થયેલા સૂર્યની જેમ શોભવા લાગ્યો. તેના મસ્તકપર ધારણ કરેલા, પૂર્ણિમાના ચંદ્રના ગર્વને સર્વ પ્રકારે નાશ કરનારી લક્ષ્મીવાળા અને જાણે કે મૂર્તિમાન તેની કીર્તિનો સમૂહ હોય એવા છત્રવડે તે શોભતો હતો, તેણે સર્વ અંગ ઉપર ધારણ કરેલા અલંકારોની કાંતિથી સર્વ દિશાઓનાં સુખ દેહીધ્યમાન કર્યાં હતાં, જે કુંડળોથી ઉત્પન્ન થયેલા જાણે કાંતિના બે પ્રવાહ હોય એવા મનોહર બે ચામરોવડે તેના બે ખભાઓ વીંજાતા હતા, તે વખતે તે યક્ષ નવા સ્થાયેલા મંત્રી, સામંત અને મહાજનો વિગેરેએ દેવની આજ્ઞાથી રૂપા અને સુવર્ણના કળશોવડે તેનો રાજ્યાભિષેક કર્યો. ‘આ રાજાનીજ સેવા કરો.’ એમ બીજા રાજાઓને જાણીવતા હોય તેવા વાજિત્રોના શબ્દોવડે આકાશ પૂર્ણ થયું, બીજા કુશળ્ય રૂપી વિષથી દુઃખી થયેલા મનુષ્યોને અમૃતની વૃષ્ટિ સમાન સ્નેહ-વાળી પોતાની દૃષ્ટિ નાંખવાવડે (તે) જીવાડતો હતો. આ પ્રમાણે તે યક્ષ મોટા ઉત્સવપૂર્વક તે પુરના રાજ્ય ઉપર ધ્વજભુજંગને સ્થાપન કર્યો. અહો ! પુણ્યનો પ્રભાવ કેવો અદ્ભુત છે ? ” મેં મિત્રાઈથી આ મહાત્મા ધ્વજભુજંગને રાજ્ય આપ્યું છે, તેના પર કોઈ મૂઠ માણસ દ્રોહ કરશે, તો તેના પ્રાણનો ઘાત કરી હું તેના પર દ્રોહ કરીશ. ” આ પ્રમાણે આઘોષણ કરી તે યક્ષ તત્કાળ અદૃશ્ય થયો. પછી તે ધ્વજભુજંગ રાજા રાજ્યનું પાલન કરવા લાગ્યો.

ત્યારપછી તત્કાળ રાજાને પોતાની માતાને નમવાની ઈચ્છા થઈ. કારણ કે પ્રાપ્ત થયેલી લક્ષ્મી સ્વજન અને પરજનને દેખાડવાથીજ સફળ થાય છે. તેથી તે ચતુરંગ સૈન્યના સમૂહવડે બે પ્રકારના જૂલૂતોને કંપાવતો ઈંદ્રની પણ સ્પર્ધા કરનારી ચોટી સમૃદ્ધિ સહિત શાલિગ્રામમાં ગયો. ત્યાં પુરજનોસહિત ગામના સ્વામીએ વિરમય પામીને તે રાજાને પ્રણામ કર્યા, અને તે રાજાએ પ્રીતિ પૂર્વક પોતાની માતાને નમસ્કાર કર્યા. સૂર્યની જેમ નિર્મળ

અને અદ્ભુત ક્રાંતિને ધારણ કરતા તેને જોઈ તેની માતા કમલિનીની જેમ અત્યંત ઉલ્લાસ પામી. તેણે વૃદ્ધિ પામેલી પોતાની સમૃદ્ધિવડે પોતાની માતાને જ કેવળ અત્યંત વિસ્મય પમાડ્યો એટલું જ નહીં પરંતુ સમગ્ર લોકને પણ વિસ્મય પમાડ્યો. તેણે પોતાની માતાને કેવળ રસવાળા મીઠાં વચ્ચેથી જ આનંદ પમાડ્યો એટલું જ નહીં પરંતુ આદરપૂર્વક અનુપમ નેપથ્ય (વસ્ત્ર) અને આભૂષણાદિકે કરીને પણ આનંદ પમાડ્યો. તત્કાળ તેના સ્વજનો વિગેરે જેમ કુળેલા વૃક્ષને પક્ષીઓ સેવે તેમ હર્ષથી તેના પર સ્નેહ દેખાડી સેવવા લાગ્યા. ત્યારપછી પોતાની માતાને હસ્તીના સ્કંધ પર આરોપણ કરી તે રાજા મોટા તોરણો વડે શોભતા સુરપુરમાં ગયો. દેવતાઓ આપેલું રાજ્ય સાંભળીને કયા કયા રાજાઓ તેને હાથમાં લેટણા લઈ ન નમ્યા ? વિવિધ રાજાઓએ કરેલાં મોટાં લેટણાં વડે તેની સમૃદ્ધિ ધીણ નદીઓ વડે ગંગા નદીની જેમ વૃદ્ધિ પામી. ધીજી રાજાઓએ પોતપોતાની કન્યાઓ તે રાજાની સાથે પરણાવી. કેણુ શુદ્ધિમાન મોટાની સાથે સંબંધ ન કરે ? પ્રીતિવાળી અંતઃપુરની સ્ત્રીઓથી સેવાતા છતાં પણ તે રાજા માલતીને જેમ લમરો સંભારે તેમ તે દેવદત્તા ગણિકાને સંભારતો જ હતો. તેથી તેણે પોતાના આપ્ત (ખાનગી) માણસો તેણીને લાવવા માટે હર્ષથી તે નગરમાં મોકલ્યા. ડાહ્યા પુરૂષોની પ્રતિજ્ઞા અસત્ય હોતી નથી. તે પુરૂષો કાન્યકુળ નગરમાં ગયા, તેમનો તેણીએ હર્ષથી સત્કાર કર્યો, તેઓએ તેણીને કહ્યું કે—“જ્ઞાનભુજગને સામ્રાજ્ય પ્રાપ્ત થયું છે, અને તને તે યોદ્ધાવે છે. ” સ્વામીની અદ્ભુત સંપત્તિ સાંભળીને તે પણ અત્યંત આનંદ પામી. પ્રિયને સંપત્તિની પ્રાપ્તિ થાય, તે કેને પ્રીતિ ન કરે ? તેણીએ હૃદયમાં હર્ષથી વિચાર કર્યો કે “એહો ! તેની કેવી કૃતજ્ઞતા ! કે જેથી આટલી બધી સમૃદ્ધિ પામ્યા છતાં પણ તેણે તત્કાળ મને યાદ કરી. ભક્તિ વડે નમ્ર થયેલા રાજાઓએ પોતાની કન્યાઓ પરણાવ્યા છતાં પણ મારી ઉપર અત્યંત પ્રેમ રાખીને તેણે આ માણસો મને યોદ્ધાવવા માટે મોકલ્યા. તેથી તેની સેવાથી રહિત મારે એક દિવસ પણ બકરીના ગળાના

આંચળની જેવો નકામો છે, એમ માફ મન માને છે. ” ત્યારપછી તે દેવદત્તા તરતજ તે પુરના રાજાની રજા લઇ પરિવાર સહિત પોતાની સર્વ મીલકત લઇ તેઓની સાથે ચાલી. શીઘ્ર પ્રયાણવડે થોડા દિવસમાં જ તે સુરપુર આવી પહોંચી. પતિની દિવ્ય કિલ્લાદિક પુર લક્ષ્મીને જોઈ તેણી પોતાના ચિત્તમાં અત્યંત આશ્ચર્ય પામી. જાણે હૃદયમાં નહીં માતો પ્રેમનો સમૂહ હોય એવો પોતાનો સર્વ દ્રવ્ય સમૂહ લેટ કરી તે રાજાને નમી. સર્વ દ્રવ્યની લેટ કરવાથી વિશેષ હર્ષ પામેલા રાજાએ સરસ આલાપો વડે તે સતીને પ્રસન્ન કરી. પછી ઉત્કૃષ્ટ શુભોના સમૂહવાળી તેણીને રાજાએ પટ્ટરાણી કરી. કારણ કે પ્રમણુ રહિત (અસાધારણ) માન અપાવનાર શુભો જ છે, પણ કુળાદિક નથી. યત્ન વિના પ્રાપ્ત થયેલા મોટા સમૃદ્ધિવાળા રાજ્યને ભોગવતો રાજા તે પ્રિયા વડે ઈદ્રાણી વડે ઈદ્રની જેમ શોભતા હતા.

એકદા તે સુરપુરના ઉદ્યાનમાં ઘણા શ્રુતજ્ઞાનવાળા અને અતિશય માહાત્મ્યના વૈભવવાળા શ્રી યશોધર્મ નામના આચાર્ય પધાર્યા. તેથી ઈદ્રને દેવોની જેમ તથા રાજાને મનુષ્યોની જેમ તે શુદ્ધને નમવા માટે પ્રીતિ પૂર્વક પુરજનો આવ્યા. ધ્વજભુજંગ રાજા પણ શુદ્ધ આગમન સાંભળી અત્યંત હર્ષથી ઉલ્લાસ પામ્યો, અને તત્કાળ તેમને વંદન કરવા આવ્યો. કલ્યાણકારક ભક્તિવાળા તે રાજાએ કપૂરની જેમ પૃથ્વીની રજના સમૂહ વડે પોતાના કપાળમાં તિલક કરતાં શુદ્ધને હર્ષથી વંદના કરી. તે વખતે શુદ્ધે રાજાને અમૃતની વૃષ્ટિ જેવી ધર્માશિષ વડે સંતોષ પમાડી કલ્યાણકારક ધર્મદેશના આપવી શરૂ કરી કે—

આ અસાર સંસારમાં પ્રાણીઓને ચિંતામણિ રતનની જેમ મનુષ્ય જન્મ વિગેરે ધર્મની સામગ્રી મળવી ફલદાયક છે. પ્રથમ તો નિગોદમાં ક્ષણે ક્ષણે સતરવાર મનુષ્ય પામતા પ્રાણીઓ અનંતકાળ નિર્ગમન કરે છે. ત્યાંથી નીકળીને પૃથ્વીકાય, અપ્કાય, અગ્નિકાય અને વાયુકાય એ દરેકમાં અસંખ્યાતી ઉત્સર્ગિણી અવસર્ગિણી સુધી રહે છે, ત્યાંથી નીકળીને બોધિ રહિત વિકલેદ્રિયપણ પામી તેમાં સંખ્યાતા લાખ વર્ષો સુધી અત્યંત દુઃખી અવસ્થામાં રહે છે. ત્યાંથી

નીકળી પચેદ્રિય તિથિય યોનિમાં ઉત્પન્ન થઈ જળચર, સ્થળચર અને ખેચરની જાતિમાં તે પાપી પ્રાણીઓ મહા કષ્ટ વડે કરોડો પૂર્વને નિર્ગમન કરે છે. ત્યાંથી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે, ત્યાં પાપના સમૂહના ભારને લીધે સુખના લેશને પણ પામ્યા વિના અસંખ્યાતો કાળ નિર્ગમન કરે છે. ત્યારપછી પર્વતની નદીના પ્રવાહથી ગોળાકાર થતા પથ્થરના ન્યાયથી કેટલાક પ્રાણીઓ મનુષ્યપણું પામ્યા છતાં પણ અનાર્થ દેશમાં ઉત્પન્ન થવાથી ધર્મનું નામ પણ જાણતા નથી. કેટલાએક આર્ય દેશમાં ઉત્પન્ન થયા છતાં પણ મ્લેચ્છ જાતિમાં જન્મ થવાથી તેવા તેવા હુકમો કરે છે, કે જેથી કૌરીને સંસારમાં અનંત દુઃખ પામે છે. કેટલાએક શુભ જાતિ પામ્યા છતાં મિથ્યાત્વ વડે વાસિત હોવાથી જેમ મદિરાનું પાન કરનાર પુરૂષ સુસ્થિતિને ન પામે તેમ સદ્ધર્મને પામી શકતા નથી. કેટલાએક શ્રાવકકુળમાં ઉત્પન્ન થયા છતાં ઇંદ્રિય રહિતપણા રૂપ દૂષણને લીધે જેમ અદ્ય ધનવાળો માણસ ધનનું દાન કરી ન શકે તેમ ધર્મનું આરાધન કરી શકતા નથી. કેટલાએક મનોહર ઇંદ્રિયો પામ્યા છતાં પણ વ્યાધિગ્રસ્ત શરીરવાળા હોવાથી વેપાર કરવામાં આગસુ માણસની જેમ ધર્મ કાર્ય કરવામાં સમર્થ થતા નથી. કેટલાએક માણસો વ્યાધિ રહિત છતાં પણ અત્યંત અદ્ય આયુષ્યવાળા હોવાથી જેમ દરિદ્રી માણસો ગૃહસ્થાશ્રમને વહન કરી ન શકે તેમ પુણ્યને વહન કરવા (ધર્મ સાધન કરી લેવા) શક્તિમાન થતા નથી. કેટલાએક દીર્ઘ આયુષ્યવાળા છતાં પણ તેમના અંતઃકરણ ઉચ્ચ મોહ વડે વ્યાસ હોવાથી જેમ મરવાની અણીપર આવેલો માણસ ઓષધનું નામ પણ ન સાંભળે તેમ તેઓ ધર્મનું શ્રવણ કરવા પણ ઇચ્છતા નથી. કેટલાએક ધર્મ સાંભળવાની ઇચ્છાવાળા છતાં પણ જેમ રાજાના દર્શનની ઇચ્છાવાળા મનુષ્યો દ્વારપાળ વડે રોકાય છે તેમ બળાતકારે આગસ વિગેરે (પ્રમાદ) વડે નિષેધ કરાય છે—સાંભળવા પામતા નથી. કેટલાએક મનુષ્યો ધર્મને સાંભળ્યા છતાં પણ અદ્ય યુદ્ધિવાળા હોવાથી જેમ મીઠા અને તેલના વેપારી સુવર્ણનો વેપાર કરી શકે નહીં તેમ સમ્યક્ પ્રકારે તે ધર્મને હૃદયમાં ધારણ કરી શકતા નથી. કેટલાએક પોતાના હૃદયમાં ધારણ

કર્મો છતાં પણ નિઃકામિત્વ કર્મને દીધે જેમ જગા માહુલો પરના રુષ્ટ ઉપર શ્રદ્ધા ન કરે તેમ કર્મ ઉપર શ્રદ્ધાનુ થતા નથી. કેટલા એક કર્મ પર શ્રદ્ધા રાખતા છતાં પણ તેમનાં મન વિષયોમાં આસક્તિ હોવાથી રાત્રિ દિવસ બાહ્યે ભૂત પ્રેતના આવેશવાળા હોય તેમ તે કર્મનું અનુદાન કરી શકતા નથી. આ પ્રમાણે એક પણ અવધવ (સામગ્રી) વિના મનુષ્યોનો કર્મ રૂપી તથા સેઃસ માર્ગમાં પ્રયાસ કરવા અસર્થ થતો નથી. તેથી કરીને હે ભગ્વ પ્રાણીઓ ! આવી દુર્લભ કર્મના અંગની સર્વ સામગ્રીને પામીને સુખલાભ એક ક્ષણ રૂપ કર્મને વિષે દેશ પણ પ્રત્યાક કરવો નહીં. કુર્મનું મથન કરતાર કર્મ સીમા વિનાની (અપાર) સંપત્તિને મહેલ છે. ભાવ યતુથી ભય પામતા પ્રાણીઓને કર્મન વચનજ અમર છે. એક વડે વત્સપતિની જેમ કર્મવડે સુખ ઉપજાય છે. અને કુહાલીવડે વત્સપતિની જેમ પાપ વડે તે સુખ સૂના સહેલ કોઈક નંગાય છે. કર્મ વડે સર્વ સંપત્તિઓ પ્રાપ્ત થાય છે. અને પાપવડે સર્વ સંપત્તિઓ પ્રાપ્ત થાય છે. આ અમરમાં હે પૃથ્વીનાથ ! તનેજ દર્શાવ રૂપ છે. ”

આ પ્રમાણે સંકલ્પીને અનુભવજ રાજ તથા સર્વ કોઈ અત્યંત કાનંદ પામ્યા. મનને કંઈ એવું ચરિત્ર સંકલ્પવાથી કોને હર્ષ પ્રાપ્ત ન થાય ? ત્યારપછી હર્ષ પામેલો રાજા મનમાં કોણે છે—“બહો ! મારા પર સુરને કૃપા કેવી છે? કેનેથી પૂજા, વિદ્યા ન સુરને પોતેજ મહાં ચરિત્ર કહ્યું. ” પછો રાજાએ સુરને વિદ્યમ કરી છે—“હે પૂજ્ય ! કૃપા કરીને તે વત્સાં કહો. ” ત્યારે સુરે તેનો પૂર્વ ભવ આ પ્રમાણે કહ્યો—

પાપની મોટી વેલછી હોય એવી કોઈ પક્ષીમાં અતુલ લુપ્ત અનુભવે. અને પ્રચંડ (ઉમ) ચડેપાળા નામનો પક્ષીપતિ હતો. તેનું પરાક્રમ ઉદ્ધત લુપ્તકરવાળા યતુઓના નર્વિદ્યી અવસ્થા તરફ કરવામાં ઉમ નોપજ રૂપ હતું. અમર, અમિત અનુભવો અને અનુભવ સાથેને હુડી હુડીને પાપના અસૂકની જેમ થતે. અસૂક તેણે એકઠે કર્યો હતો. કેકેથી પરાક્રમ તહાં પામતાર તે સુવાદ્ય સુદિવાળાએ જમણે વડે મનેહન ન કોને સંગે સંગે

પોતાનું શબ્દ્ય વૃદ્ધિ પમાડ્યું હતું. નિર્દયપણાથી સ્ત્રીઓની સાડીઓ ખેંચતો અને મુનીઓનાં વસ્ત્ર હરણ કરતો તે કદાપિ લગ્ન પશુ પામતો નહોતો. એકદા તે પાપી પોતાના સીપાઇઓ સહિત પાપર્થિ (શીકાર) કરવા કોઇ વનમાં ગયો. તેવા દુષ્ટોને વ્યાપાર તેવોજ હોય છે. તે વખતે ત્યાં સમીપના માર્ગે થઇને ઘણા સાધુ-ઓના પરિવારવાળા અને દેવોને પણ આકર્ષણ કરે તેવા વિશેષ પ્રકારના અતિશયથી શોભતા સૂરિ મહારાજ નીકળ્યા. તે સ્વેતાંબર મુનિઓને જોઇને તે નિર્દય દુષ્ટ ધ્યાનવાળો પટ્ટીપતિ ચકલાની પાછળ સમળીની જેમ તેમની પાછળ કોધથી ધનુષ પર બાણ ચડાવી દોડ્યો, અને બોલ્યો કે—“ રે રે નિર્લજ્જ મુંડાઓ ! જલદીથી તમારાં લૂગડાં મૂકી દો. નહીં તો આ મારા બાણો તમારા પ્રાણો લેવા ત્વરા કરે છે.” આ પ્રમાણે આક્રોશ કરતો તે જેટલામાં મુનિઓ ઉપર પ્રહાર કરવા તૈયાર થાય છે, તેટલામાં તેમની તપસ્યાથી આકર્ષાએલી કોઇ દેવીએ તેને સ્તબ્ધિત કર્યો. તેથી તે આગળ કે પાછળ ક્યાંઈ પણ એક પગલું માત્ર પશુ ચાલી શક્યો નહીં, અને જોડેલા થાંભલાની જેમ સ્થિર થઈ ગયો. તે વખતે તે શરીરના દરેક રૂંવાડે વીંછીના સમૂહવડે ડાખ્યો હોય એવી દિવ્ય શક્તિથી ઉત્પન્ન થયેલી દુઃસહ વેદનાને અનુભવવા લાગ્યો. તેથી હે સેવકો ! હું મરી જાઉં છું, મરી જાઉં છું, જલદી માફ રક્ષણ કરો. રક્ષણ કરો.” એ પ્રમાણે ઉચ્ચે સ્વરે આક્રંદ કરીને વૃક્ષોને પણ રોવડાવતો હોય તેમ બૂમો પાડવા લાગ્યો. તેને તેવી અવસ્થાવાળો જોઇને હાહાકાર કરતા તેના સેવકોએ તેને ત્યાંથી ચળાવવા માંડ્યો, તો પણ તે પર્વતની જેમ નિશ્ચળ થયેલો હોવાથી હેશ માત્ર પણ ચાલી શક્યો નહીં. તેની પીડા શાંત કરવા માટે તેના સેવકોએ ઘણા ઉપાય કર્યા, પરંતુ તે સર્વે અગ્નિમા ઘી હોમવાની જેમ ઉલટી તેની પીડા વૃદ્ધિ પમાડવાના કારણરૂપ થયા તે જોઈ “ હહા ! આને આ શું થયું ? ” એમ વિચારી કથાળુ શુદ્ધ પરિવાર સહિત તેની પાસે આવી ઉભા રહ્યા. “ આ ચતિને મારવાની ઇચ્છા કરવાથી આની આવી દશા થઈ છે.” એમ વિચારી તેના સેવકો શુદ્ધને પ્રણામ કરી બોલ્યા કે—“ હે સ્વામી ! તમારા અપાર મહિમાને નહીં જાણતા આ કુણ્ડિલાળા અમારા સ્વામીએ જે આપનો અપરાધ કર્યો છે, તે

ક્ષમા કરો. હે વિશ્વને પૂજ્ય ! હૃદયને અંધ કરનારી જેની કુબુદ્ધિ દ્વેષાએ વિકાસ પામેલી હોય છે, તેવો માણસ સન્માર્ગથી રખા-લના પામે તેમાં તેનો શો દોષ ? (અર્થાત્ તેવો માણસ તો કુમાર્જિ-ગામી જ હોય છે.) તેથી કરીને હે સુનીશ્વર ! કૃપા કરીને આ અમારા રાજાને શીઘ્રપણે મૂકી દો. કારણ કે મહાત્માઓ મોટા અપરાધને પણ ક્ષમા કરનારા હોય છે. ” તે સાંભળી શુર ઓટ્યા કે—“ મેં એનો કાંઈ પણ અપકાર કર્યો નથી. કારણ કે યતિઓ મિત્ર અને શત્રુ ઉપર તુલ્ય દષ્ટિવાળા જ હોય છે. પરંતુ આ અમને હણવાની ઇચ્છાથી એકદમ દોરતો હતો, તેટલામાં અકસ્માત્ તે પોતાની મેળે જ સ્તંભાક્રાંતિ, એવું અમારા જોવામાં આવ્યું છે. તે સિવાય અમે કાંઈ પણ જાણતા નથી. અમારા પ્રાણનો નાશ થાય તો પણ અમે એક કીડી જેવા કુદ્ર પ્રાણી ઉપર પણ દ્રોહ કરતા નથી, તો આને આટલું બધું દુઃખ અમે શી રીતે કરીએ ! ઉલટું અમારું મન આતું અકસ્માત્ થયેલું આવું દુઃખ જોઈને અત્યંત સંતાપ પામે છે. ” તે સાંભળીને તે સેવકો તથા તેવા સ્તંભિત શરીરવાળો અંકપાળ હવે શું કરવું ? એવા વિચારમાં મૂક થઈને અત્યંત દુઃખી થવા લાગ્યો તેટલામાં પોતાના તેજ વડે સૂર્યનો ક્રાંતિનો તિરસ્કાર કરતી તથા દેહીપ્રમાન આભૂષણો-વાળી શાસનદેવી પ્રકટ થઈ શુર મહારાજને નમસ્કાર કરી કાંઈ સહિત તે સેવકોને કહેવા લાગી કે—“ હું જિનેશ્વરના ચરણકમળમાં ભસરી સમાન શાસનદેવી છું. આ તમારો સ્વામી આ મુનિ મહારાજને હણવા ઇચ્છતો હતો, તે ઉપયોગથી જાણીને હું શીઘ્ર-પણે અહીં આવી, અને મેં જ તેને સ્તંભિત કર્યો છે. એક દુરાચારી જ આચરણ કરનાર આ પાપીને હું મૂકીશ નહીં; કારણ કે સમગ્ર વિશ્વના એક બંધુ રૂપ સાધુઓનો પણ તે અપકાર કરવા ઇચ્છે છે. ” તે સાંભળીને પદ્મીપતિ તથા તેના સેવકો પોતાના સુખમાં પાંચે આંગળીઓ નાંખી ઓટ્યા કે—“ હે દેવી ! હમણું વેદનાને લીધે પ્રાણ જતા રહેશે. આજથી અમે સુનિનનનું અપમાન નહીં કરીએ. આજે અમારા પર પ્રસન્ન થઈને કૃપા કરીને મૂકી દો. કારણ કે સત્જનોનો ક્રોધ ચિરકાળ સુધી હોય નહીં. ”

તે સાંભળીને દેવીએ કહ્યું કે—“ જો એ પદ્મીપતિ આ ઉત્તમ શુર મહારાજને ખમાવી તત્કાળ જિનધર્મને અંગીકાર કરે, તો તે શુરના ચરણકમળની રજના સ્પર્શથી સૂર્યના ઉદયથી લમરણી જેમ તેવું કષ્ટ નાશ પામે. જો તે તેમ નહીં કરે તો ઇંદ્ર પણ તેને સુક્ષ્મ કરવા સમર્થ નથી. ” આ પ્રમાણે કહીને તે દેવી વીજળીની જેમ તત્કાળ અદૃશ્ય થઈ. તરતજ બહુ સાડું એમ કહી તેના સેવકોએ અંદનની જેમ શુરના ચરણ કમળની રજવડે તે પદ્મીપતિના કપાળમાં તિલક કર્યું. તેજ વખતે પદ્મીપતિ સ્વસ્થ અવસ્થાને પામ્યો, અને મોટા હર્ષથી વિનય વડે નમ્ર થઈ શુરને પ્રણામ કરી ખમાવવા લાગ્યો. તે વખતે શુરે પણ તે પદ્મીપતિને પાપના સંતાપના આવેશને દૂર કરવામાં નીક સમાન અત્યંત પ્રીતિને ઉત્તમ કરનારી વાણી વડે કહ્યું કે—“ હે ભદ્ર ! મને કાંઈ પણ દુઃખ લાગ્યું નથી, તેથી મને ખમાવવાની શી જરૂર છે ? કેમકે નીરોગીને ઔષધ શા માટે કરવું જોઈએ ? પરંતુ હું તને એટલું જ કહું છું કે તું આ હુષ્ટ આચરણવાળી કુબુદ્ધિને ત્યાગ કર. કેમકે દોરડાની જેવી તે કુબુદ્ધિ જીવને ઘસડીને નરક રૂપી દ્રવામાં નાંખે છે. હે રાજા ! મોટા ઔશ્વર્યને ભોગવતા છતાં પણ તું અત્યંત નિંદા કરવા લાયક ધાડ પાડવી વિગેરે પાપકર્મને શા માટે ફોગટ કરે છે ? ધનમાં લુપ્ત થયેલા જે પુરૂષો કૂટ કપટથી બીજાઓ ઉપર દ્રોહ કરે છે, તેઓ પોતાના આત્માને દુઃખ પમાડવાથી પોતાના ઉપર જ દ્રોહ કરનાર થાય છે. જે મૂઠ અધમ પુરૂષો પરના ઉપર દ્રોહ કરીને સમૃદ્ધિ મેળવે છે, તેઓ ઘરમાં આગ મૂકીને પ્રકાશ કરવા ઇચ્છે છે. બીજાને બંધન, વધ, દ્રોહ અને દ્રવ્યહરણ વિગેરે કરવાથી પ્રાણી પરભવમાં બધાન્યથી દશગણું ફળ પામે છે. પરંતુ પરને વિષે દાસપણ કરવું સાડું છે, અથવા ચિરકાળ સુધી નિર્ધનપણે રહેવું સાડું છે, પરંતુ બીજાના પર દ્રોહ કરવાથી પ્રાપ્ત થયેલા મોટો વૈભવ પણ સારો નથી. જે પોતાને રૂચતું હોય, તે જ બીજાને પણ કરવું જોઈએ, આ જ અહિંસાદિક ધર્મનું રહસ્ય છે, એમ પડિતો કહે છે. તેથી કરીને જાણે હજીવાને ઇચ્છતો હોય એવા કુમાર્ગનો દૂરથી જ ત્યાગ કરીને મિત્રની જેવા સુખકારક ધર્મને જ અંગીકાર કર ” આ પ્રમાણે

કતકના મૂર્ખની જેવા ગુરૂના ઉપદેશવડે પાપ રૂપી કાઢવનો નાશ થવાથી તે પદ્મીપતિનું મન રૂપી જળ સર્વથા પ્રકારે શુદ્ધ થયું. ત્યારપછી પ્રતિજ્ઞા પામેલા તે પદ્મીપતિએ નિરપરાધી ત્રસ જંતુની હિંસાનો તથા સ્થૂલ ચોરીનો જાવજીવ ત્યાગ કર્યો. માર્ગથી બ્રહ્મ થયેલો મનુષ્ય જેમ માર્ગને પામે તેમ સમ્યક્ ધર્મને પામીને હર્ષના અંકુરાથી પુષ્ટ થયેલા શુદ્ધ મનવાળા તે પદ્મીપતિએ ગુરૂને વિનંતિ કરી કે—“ હે પ્રભુ ! મારા પર કૃપા કરીને આપના ચરણ કમળ વડે મારી પદ્મી પવિત્ર કરો. શું ચંદ્રમા પોતાના કિરણો વડે નીચ મનુષ્યના ઘરમાં પણ પ્રકાશ નથી કરતો ? ” આ પ્રમાણે તેના આશ્રયથી ગુરૂ મહારાજ પરિવાર સહિત તેની પદ્મીમાં ગયા. કારણકે મહાત્માઓ કદાપિ ધીજાની પ્રાર્થનાનો ભંગ કરતા નથી. ત્યારપછી પદ્મીપતિએ પોતાની ભક્તિના સમૂહની જેવો ઉજવળ સુવર્ણ ભરેલો થાળ ગુરૂ પાસે ભેટ મૂક્યો, અને હાથ જોડીને બોલ્યો કે—“ હે પ્રભુ ! આપની કૃપાથી હું સન્માર્ગને પામ્યો છું, તેથી કૃપા કરીને આ ગુરૂદક્ષિણા ગ્રહણ કરો, ” તે સાંભળી શ્રેષ્ઠ સુનિરાજ બોલ્યા કે—“ જૈન ધર્મ સર્વથા સંગ રહિત છે, તેથી બ્રાહ્મણોની જેમ અમે કદાપિ ગુરૂ દક્ષિણા ગ્રહણ કરતા નથી. વળી હે નિપુણ ! અમે સુવર્ણાદિક કંઈપણ દ્રવ્ય ગ્રહણ કરતા નથી. કારણકે છાયા અને તડકાની જેમ દ્રવ્ય અને આરિત્ર પરસ્પર વિરોધી છે. સાધુને વિષ્ણુનું દાન આપવું એ પણ સત્પુરૂષને ઉચિત નથી. કારણકે તેથી વ્રતનો નાશ કરનાર કામ ક્રોધાદિક વૃદ્ધિ પામે છે. સાધુના સંયમ યોગનો ઉપકાર થાય તેટલા માટે તેને શુદ્ધ આહાર અને વસ્ત્રાદિક દેવા યોગ્ય છે. હે પદ્મીપતિ ! તેં અમારા ઉપદેશથી આ શુદ્ધ ધર્મ અંગીકાર કર્યો, તેથી કરીને અમે રાજ્યદાનથી પણ અધિક પ્રસન્ન થયા છીએ. ” આ પ્રમાણે ગુરૂનો સંતોષ જોઈને તે પદ્મીપતિ વિશેષ વિસ્મય પામ્યો. કેમકે દંભ રહિત નિર્દોષપણું કેને આશ્ચર્યનું કારણ ન થાય ? ત્યારપછી અંતઃકરણમાં હર્ષ પામેલા તેણે સત્પુરૂષના મનની જેવા નિર્મળ અને નિર્દોષ વસ્ત્રો ગુરૂને વહોરાવ્યાં. દાનની વસ્તુ અને દાતાની શુદ્ધિ જોઈને ગુરૂએ

તેના પુણ્યથી પ્રેરાઈને તે વસ્ત્રો ગ્રહણ કર્યાં. પછી પછીપ-
તિએ અંગીકાર કરેલા ધર્મનો નિર્વાહ કરવામાં તેનું મન
હલ કરવા માટે મુનિ મહારાજે પોતે નિઃસંગ છતાં પણ
તેની અત્યંત સ્લાધા કરી કે—“ જન્મથી આરંભીને કુમા-
ર્ગમાં તત્પર રહ્યા છતાં પણ તારૂં ચિત્ત ધર્મતત્ત્વમાં લીન થયું,
તેથી તું મુનિઓને પણ માનવા યોગ્ય થયો છે. કલ્પવૃક્ષની જેમ
દુર્લભ ધર્મને પામી તેનું પાલન કરવાથી તારે મનુષ્યની તથા
દેવની સમૃદ્ધિ સુલભ જ થશે; પરંતુ આ ગ્રહણ કરેલા ધર્મને
પોતાના આત્માની જેમ સમ્યક્ પ્રકારે પાળજે. કારણકે સત્પુરુષો
પ્રાણનો નાશ થાય તો પણ અંગીકાર કરેલા વ્રતનો ત્યાગ કરતા
નથી. ” આ પ્રમાણે તેને સારી રીતે ઉપદેશ આપીને ગુરૂ મહા-
રાજે અન્યત્ર વિહાર કર્યો. કારણ કે સૂર્યની જેમ મુનિઓનો
પ્રકાશ એક જ ઠેકાણે હોતો નથી.

ત્યારપછી તે પછીપતિની બુદ્ધિ સદ્ધર્મ રૂપી બક્ષરવાળી
થવાથી તે પૂર્વનાં પાપનો નાશ કરનારી શુભ લાવનારો લાવવા
લાગ્યો કે—“ મારા અત્યાર સુધીના જે સર્વ દિવસો દુરાચાર
સેવવામાં જ ગયા, તે હમણાં મને શત્રુની જેમ પીડા કરે છે. મને
આ લાવમાં જે મનુષ્યાદિક સામગ્રી મળી છે, તે આજે જ સફળ
થઈ; કેમકે મને પાપીને પણ આજ સદ્ધર્મ પ્રાપ્ત થયો છે. અહો !
આ સમ્યક્ ધર્મમાં હયા રૂપી પુણ્ય કેટલું બધું છે ? અહો !
કેટલી બધી સત્યતા છે ? અને અહો ! ચોરીના નિષેધમાં કેટલી
બધી પ્રવૃત્તિ છે ! આ ધર્મમાં શું શું સુંદર નથી ? આવી મારી
તુચ્છ પદ્ધતિમાં પણ ગુરૂમહારાજ પધાર્યા, તે મારવાડ દેશમાં
કલ્પવૃક્ષનો અવતાર થયો, એમ હું માનું છું. પાપો વડે મને
નરકરૂપી કસાઈખાનાની સમીપે પશુની જેમ લઈ જવામાં
આવ્યો, તો પણ હયાળુ ગુરૂએ મારૂં રક્ષણ કર્યું. તે ગુરૂની
અતુલ તપની પ્રભા કેને આશ્ચર્યકારક નથી ? કારણકે તે
પ્રભાએ કરીને ચોકડા વડે સારા અશ્વની જેમ દેવતાઓ સન્માર્જે
ગતિ કરે છે. અહો ! તેની નિઃસ્પૃહતા ત્રણ ભુવનમાં વખાણવા

લાયક છે. કારણકે તે સુનીશ્વરને મેં સુવર્ણ આપ્યું, તે પણ તેણે ગ્રહણ કર્યું નહીં, હું મહા પાપી છતાં મારા પર ગુરૂની કેટલી મોટી કૃપા ! કે જેણે નિઃસંગ છતાં પણ મારા આગ્રહથી વસ્ત્રો ગ્રહણ કર્યાં, ભવ ભવને વિષે મને આવા કલ્યાણકારક ગુરૂનો સમાગમ થયો, અને વ્યાધિથી પીડા પામતા જીવોને જીવાતુ નામની-આધિ સમાન આ જ સમ્યગ્ધર્મ પ્રાપ્ત થયો. ”

આ પ્રમાણે શુભ ધ્યાન રૂપી શુદ્ધ જળ વડે તે પદ્મીપતિએ પોતાનાં ઘણાં પાપો ધોઈ નાંખ્યાં. પછી અતુલક્રમે નિર્મળ આત્મ વાળો તેજ પદ્મીપતિ મરણ પામીને હે ધ્વજભુજંગ રાજા ! તું થયો છે. તેં પુર્વ જન્મમાં હર્ષથી સુનિચ્છોને શુદ્ધ વસ્ત્રોતું દાન કર્યું હતું, તે પુણ્યવડે આ મોટું રાજ્ય તને પ્રાપ્ત થયું છે. સૌભાગ્ય, ઉજવળ યશ, દીર્ઘ આયુષ્ય, દેહીપમાન પરાક્રમ, અતુલ સમૃદ્ધિ, ઉત્તમ કુળમાં જન્મ, સર્વ ઇચ્છિતની પ્રાપ્તિ અને અગ્નિ દ્વનો નાશ આ સર્વ પૂર્વ જન્મમાં વાવેલા પુણ્ય રૂપી વૃક્ષનાં ફળો છે. પુર્વ જન્મમાં તેં ધાડ પાડવા વડે જે દુષ્ટકર્મ કર્યું હતું, તે સર્વ પ્રાયે કરીને ગહા નિંદા વિગેરે કરવાથી તરતજ નાશ પમાડ્યું હતું, અને ક્ષીણ થતાં બાકી રહેલા તે કર્મના વિપાક (ઉદય) થી આ ભવમાં તને દૂત અને દરિદ્રપણા વિગેરેનું દુઃખ પ્રાપ્ત થયું હતું.

આ પ્રમાણે શ્રીયશોધર્મ સૂરિના સુખથી પોતાનો પૂર્વ ભવ સાંભળીને ધ્વજભુજંગ રાજા અંતઃકરણમાં આશ્ચર્ય અને આનંદ પામી શુદ્ધ બુદ્ધિ વડે હૃદયમાં વિચાર કરવા લાગ્યો કે—“ અહો ! પાત્રદાનનો પ્રભાવ વાણીના માર્ગનો પશ્ચિક કેમ થઈ શકે ? (વર્ણવી કેમ શકાય ?) કારણ કે વસ્ત્ર માત્રનું દાન કરવાથી મને મોટું રાજ્ય પ્રાપ્ત થયું. પાપોથી હું નરક રૂપી કૂવામાં પડતો હતો તો પણ આ સદ્ધર્મનું ધ્યાન કરવાથીજ તે મને આલંબન રૂપ થયો. ” આ પ્રમાણે વિચાર કરી ઊઠાપોહ કરતાં શુદ્ધ અધ્યવસાયને લીધે કર્મનો ક્ષયોપશમ થવાથી તેને જાતિસ્મરણ જ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું. ત્યારપછી તે રાજાએ પોતાના પૂર્વ ભવનું ગર્હકાલના વૃત્તાંતની જેમ સ્મરણ થવાથી, હર્ષવડે નેત્રોને વિકસર કરી

શુરને કહ્યું કે—“ હે ભગવાન ! મારો પૂર્વ ભવ આપે બરાબર કહ્યો છે. કેમકે મેં ભતિસ્મરણને લીધે તે ભવ તેજ પ્રકારે યથાર્થ જોયો છે. અહો ! આપનું જ્ઞાન સીમા રહિત છે. કેમકે તે જ્ઞાન વડે ભૂતકાળ અને ભવિષ્યકાળ સંબંધી વૃત્તાંત પ્રત્યક્ષની જેમ જોઈ શકાય છે. જે ધર્મ વડે મારી જેવો પાપી પણ આટલી બધી સમૃદ્ધિને પામ્યો, તે ધર્મ મને કૃપા કરીને આ ભવમાં પણ આપ્યો. ” તે સાંભળી યશોધર્મ શુરને મોક્ષની સંપત્તિનો સાક્ષી રૂપ બારમતો વડે મનોહર શ્રાવક ધર્મ તેને આપ્યો. તે તેણે હર્ષથી ગ્રહણ કર્યો. ચિંતામણિની જેવા હૃદય જન ધર્મને પામી પ્રસન્ન થયેલો. રાજા ધ્વજભુજંગ શુર મહારાજને વંદના કરી પોતાને ઘેર ગયો. પછી તેણે જનસમૂહની દૃષ્ટિને આનંદ આપનાર અરિહંતનાં ચૈત્યો, આનંદ આપનારી સુવર્ણમય પ્રતિમાઓ, ભક્તિના યોગથી અમૂલ્ય સાધર્મિક વાતસલ્ય, પાપનો નાશ કરનાર અને મનોહર રચનાવાળી જિનપૂજા, અગણિત ધનને પવિત્ર કરનાર ઘણી તીર્થયાત્રાઓ અને કૃપા રસ રૂપી જળની નીક સમાન અમારી (ભવદયા) એ વિગેરે, પુણ્યનાં કાર્યોને પોતાના સમગ્ર દેશમાં વિસ્તારી કેવળ પોતાના આત્માને જ ઉન્નતિ પમાડ્યો એટલું જ નહીં, પરંતુ અરિહંતના મતને પણ તેણે અત્યંત ઉન્નતિ પમાડ્યો.

આ પ્રમાણે ચિરકાળ સુધી રાજ્ય લોગવી તથા ધર્મનું આરાધન કરી તે ધ્વજભુજંગ રાજા સૌધર્મ દેવલોકમાં ગયો. ત્યાંથી ચવીને થોડા ભવમા જ તે સમસ્ત કર્મનો ક્ષય કરી મોક્ષે જશે. આ રીતે સુપાત્રને વિષે વસ્ત્રદાન કરવાના પુણ્યવડે માનવા લાયક ધ્વજભુજંગ રાજાનું અદ્ભુત ચરિત્ર સાંભળીને પુણ્ય ભુદ્ધિવાળા ભવ્ય પ્રાણીઓ મુનિઓને શુદ્ધ વસ્ત્રનું દાન કરવામાં નિરંતર તત્પર થાઓ !

इति दशमः प्रकाशः ॥ १० ॥

અગ્યારમો પ્રકાશ.

જે એકજ ખીરના પાત્રમાંથી તેટલા ગધા (પંદરસો)
તાપસોને પારણું કરાવ્યું, તે શ્રી જોતમસ્વામી
સત્પુરૂષોને સુખ આપનાર થાઓ.

હવે આ અગ્યારમા પ્રકાશમાં ધર્મને અર્થે ઉપદેશ દાન
આપવાના વિષયમાં પુણ્ય વડે પુષ્ટ થયેલો સુપાત્રને પાત્ર દાન
આપવા નામનો આઠમો લેદ કહેવાય છે. હાથા પુરૂષોએ પોતાના
આત્માને પાત્ર બનાવવા માટે સુપાત્રને (સુનિને) પાત્રતું દાન
આપવું જોઈએ. કારણકે સુનિધર્મનો ઉપકાર થવાથી તે પાત્રતું
દાન મોક્ષતું કારણ છે, એમ ગણધરોએ કહ્યું છે. કેમકે મોક્ષતું
કારણ કર્મનો ક્ષય છે, કર્મ ક્ષયતું કારણ ચારિત્ર છે, ચારિત્ર પાળવું
શરીરને આધીન છે (ચારિત્રતું કારણ શરીર છે,) શરીરની સ્થિ-
તિતું કારણ આહાર છે, અને લબ્ધિ રહિત પુરૂષ પાત્ર વિના
આહાર કરવા સમર્થ થતો નથી, તેથી આહારતું કારણ પાત્ર છે.
કેમકે લબ્ધિવાળા તીર્થંકરાદિકજ હાથરૂપી પાત્રમાં લોજન કરી
શકે છે. લબ્ધિ રહિત પુરૂષ પાત્ર વિના લોજન કરે તો તે પશુની
જેમ વિડંબના પામે છે, અનેક પ્રાણીઓની વિરાધના કરનાર
થાય છે, અને આ યુગના સુનિઓને અદ્ય પણ લબ્ધિ હોતી નથી,
તેથી ધર્મના રહસ્યને જાણનાર પંડિતોએ પાત્રને સુક્રિતતું કારણ
કહ્યું છે. જેમના હાથમાં જળના હબર ઘડાઓ નાંખ્યા છતાં પણ
જાણે મંત્રથી સ્તંભિત કર્યું હોય એમ તેમાંથી એક બિંદુ પણ નીચે
પડતું નથી, તેવા જિનેશ્વરો પણ દીક્ષા લીધા પછી પોતાના શિષ્યોને
માર્ગ દેખાડવાની ઇચ્છાથી પ્રથમ પારણાને વખતે પાત્ર ગ્રહણ કરે છે.
તેમ છતાં જેઓ જિનેશ્વરતું દષ્ટાંત આપીને હાથરૂપી પાત્રમાંજ
લોજન કરે છે, તેઓ જિનેશ્વરની આજ્ઞાનો ભંગ કરવાથી માર્ગમાં
પ્રવર્તનારા કહેવાય નહીં. તે વિષે શ્રી દશવૈકલિકમાં કહ્યું છે કે—

“ પિંદં સિજં ચ વત્યં ચ, ચત્ત્યં પાયમેવ ય ।

અકપ્પિયં ન ઇચ્છિજ્ઞા, પઢિગ્ગહિજ્ઞ કપ્પિઅં ॥ ૧ ॥ ”

“ આહાર, શય્યા, વસ્ત્ર અને ચોથું પાત્ર એ ચારે અકલ્પ્ય હોય તો તેને ઇચ્છવા નહીં, કલ્પ્ય હોય તોજ તે ગ્રહણ કરવા. ”

તે પાત્ર ચતિઓને તુંબડા વિગેરેનું આપવું ચોથું છે, કારણ કે તેવા પાત્રનીજ આજ્ઞા જિનાગમમા કરેલી છે. તે વિષે શ્રી સ્થાનાંગમાં કહ્યું છે કે—

“ સાધુ અથવા સાધ્વી ત્રણ પ્રકારના પાત્રને ધારણ કરે અથવા ત્યાગ કરે. તે આ પ્રમાણે—તુંબડાનું પાત્ર ૧, લોકડાનું પાત્ર ૨ અને માટીનું પાત્ર ૩. ” વળી અન્ય મતના શાસ્ત્રમાં પણ કહ્યું છે કે—

“ અજાલુ દારુપાત્રં ચ, મૃત્મયં વિવલં તથા ।

एतानि यतिपात्राणि, मुनिः स्वयंमुवोऽभवीत् ॥ ૧ ॥ ”

તુંબડાનું પાત્ર, કાષ્ઠનું પાત્ર, માટીનું પાત્ર “ અને વાંસનું પાત્ર આટલી જાતનાં પાત્રો ચતિઓને કલ્પે છે, એમ મનુ નામના મુનિએ કહ્યું છે. ”

આચારથી શોભતા મુનિઓને ધાતુના પાત્ર કલ્પે નહીં, કેમકે ધાતુમય પાત્રનો પરિગ્રહ કરવાથી તેનું નિર્ઞંથપણ નષ્ટ થાય છે. તે વિષે દશવૈકલિકમાં કહ્યું છે કે—

“ કંસેસુ કંસપાપ્સુ, કુંદમોપ્સુ વા પુણો ।

मुंजंतो असयापाणाहं, आयाग परिभस्सई ॥ ૧ ॥ ”

“ કાંસામાં, કાંસાના પાત્રમાં અથવા (અન્ય ધાતુના ગૃહસ્થ સંબંધી વાસણમાં ગૃહસ્થના ઘરે) આહાર પાણીને વાપરતો સાધુ આચારથી બ્રહ્મ થાય છે. ”

ધાતુનાં પાત્રો રાખવાથી તેના પર મૂછાં થાય છે. ચોરની શંકા રહે છે. પલિમંથ (ઉપાધિ) થાય છે, અને કલ્પ્યો થાય છે. વિગેરે ઘણા અનર્થોના સમૂહ પ્રાપ્ત થાય છે. તેથી કરીને મુનિઓને શાસ્ત્રમાં કહ્યા પ્રમાણેજ પાત્રનું દાન દેવું ચોચ્ય છે. કારણ કે સર્વ

પુણ્ય ક્રિયા જિનેશ્વરની આજ્ઞા પ્રમાણે કરવાથીજ તે હિતકારક થાય છે. મોક્ષના કારણરૂપ યોગોને વિષે પ્રવૃત્તિ કરનાર તપસ્વીઓને પાત્રનું દાન કરવાથી કોણ મોક્ષસંપત્તિનું પાત્ર નથી થતો ? જે બુદ્ધિમાન પુરૂષ વિધિ પૂર્વક સુપાત્ર (સુનિ) ને પાત્રનું દાન આપે છે, તેને ધનપતિની જેમ લક્ષ્મીઓ પોતાની મેળે જ પ્રાપ્ત થાય છે.

ધનપતિની કથા.

પોતાની સમૃદ્ધિએ કરીને ઈંદ્રના નગરને પરાભવ પમાડનાર અને સમગ્ર પૃથ્વીના અલંકાર રૂપ અચ્ચળાપુર નામે નગર છે. તે નગરમાં ધનિકના મહેલો મણિની કંતિથી જ ચોતરફ પ્રકાશિત હતા, તો પણ રાત્રિએ તે ધનિકો મંગળને માટે જ તેમાં દીવા પ્રકટાવતા હતા. તે નગરમાં પરાક્રમ વડે સર્વ દિશાઓને આક્રમણ કરનાર, ઈંદ્રની તુલ્ય પરાક્રમવાળો અને શત્રુ રૂપી અંધકારનો નાશ કરવામાં સૂર્ય સમાન સૂરતેજ નામનો રાજા હતો. તે રાજાનો ધારાધર (ખર્જ) યુદ્ધમાં ધારાજીને વિસ્તારતો હતો, તે જ વખતે શત્રુઓના સુખમાં તૃણની ઉત્પત્તિ થતી હતી, એ આશ્ચર્ય છે. તે નગરમાં સર્વ વેપારીઓમાં શિરોમણિ ધનપતિ નામનો શ્રેષ્ઠી રહેતો હતો, તેનો મન રૂપી મત્સ્ય ધર્મ રૂપી જળાશયમાં નિરંતર મગ્ન રહેતો હતો, તે હમેશાં ઉચ્ચિતતા પ્રમાણે સુપાત્રાદિ ક્રમાં દાન આપીને પોતાના ધનનો સમૂહ અત્યંત કૃતાર્થ કરતો હતો. જેમ મેઘની વૃષ્ટિ વડે નદીઓ વૃદ્ધિ પામે છે, તેમ તેની સંપત્તિ દરેક વેપારમાં પુણ્યના ઉદય વડે પગલે પગલે (સ્થળે સ્થળે) વૃદ્ધિ પામતી હતી. પરોપકારથી શોભતી અને નિરંતર વૃદ્ધિ પામવાથી મનોહર સંપત્તિ વડે તે સાધારણ ઉદાનની જેમ પ્રસિદ્ધિને પામ્યો હતો. તેની પડોશમાં એક ધનાવહ નામનો વણિક રહેતો હતો, તે કૃપણતાદિક દોષોનું નિવાસસ્થાન અને અભાગ્યવંત પુરૂષોનો

૧ બીજા પક્ષમાં ધારાધર એટલે મેઘ.

૨ ખર્જની ધારા રૂપી જળ, મેઘ પક્ષમાં ધારાઅર્થ જળ

૩ શરણે જતી વખત સુખમાં તૃણ લેવાનો રીવાજ છે

૪ જળની વૃષ્ટિ થાય કે તરત પૃથ્વી પર ઘાસ ઉગતુ નથી. અને અહીં તરત તૃણનો ઉત્પત્તિ થઇ તે આશ્ચર્ય છે.

શેઝર રૂપ હતો. તે હુલાળી જે જે વેપારમા ધન નાંખતો હતો, તે તે વેપારમા હાથમાં રાખેલા જળની જેમ તેમ ખોટ જ આવતી હતી. ચોર વિગેરે પણ તેના ધનને ઉપદ્રવ પમાડતા હતા. કારણ કે દૈવ પ્રતિકૂળ હોય ત્યારે સર્વ પ્રતિકૂળ જ હોય છે. થોડા કાળમાં જ જેમ દાવાનળ વનનો નાશ કરે તેમ તેણે પોતાના પિતાનું સર્વ ધન નાશ પમાડ્યું. તેનું બાપ દાદાનું પુરાતન ઘર કાગળ મહિનાના વૃક્ષની જેવું થયું, કારણ કે નિર્ધનપણ્યને લીધે તેણે કોઈ પણ વખત રીપેર કરાવ્યું ન હોતું. લક્ષ્મીના પતિ ધનપતિ શેઠનો વૃદ્ધિ દોષનો નાશ કરવા માટે જાણે કાજળનો આંડલો હોય તેમ તે પાકોશી શોભતો હતો. આવી અવસ્થાવાળા તે બન્નેને બેઠને લોકો તેમને પૂર્વ જન્મના વૃદ્ધિ પામેલા મૂર્તિમાન પુણ્ય અને પાપ હોય તેવા માનતા હતા. તે ધનાવહ વણિકને નિરંતર વિકાસ પામતી દરિદ્રતા એવી ઉપદ્રવ કરવા લાગી કે જેથી તે પોતાનું રહેવાનું ઘર વેચવા પણ તૈયાર થયો તે વખતે તેનું ઘર મૂલ્ય આપીને ધનપતિએ ગ્રહણ કર્યું—વેચાતું લીધું. કારણ કે પુણ્યવાન પુરુષ જ સર્વ સંપત્તિનું શરણ થાય છે. પછી નિષ્કપટ બુદ્ધિવાળા ધનપતિએ તે ઘર પડાવી ત્યાં નવું મકાન બાંધવાનો આરંભ કર્યો. કારણ કે ધનની વૃદ્ધિ થવાથી ઘર વિગેરેની સમૃદ્ધિ પણ વધે છે તે ધનપતિના હુકમથી કર્મકરો (દાડીયાઓ) જાણે કે તેની ગુપ્ત રહેલી મોટી સમૃદ્ધિને પ્રકટ કરવા ઇચ્છતા હોય તેમ ત્યાં હર્ષથી ખોદવા લાગ્યા. તે કર્મકરો ત્યાં ખોદતા હતા તેટલામાં જાણે કે તે શેઠનો પૂર્વ જન્મનો મૂર્તિમાન અગણિત પુણ્યને સમૂહ હોય એવા મોટો નિધિ પ્રકટ થયો. જાણે કે તેનું પૂર્વનું ઉદયમાં આવેલું મોટું પુણ્ય રૂપી લોજન જમવા માટે હોય એમ તે નિધાનમાંથી સુવર્ણના વિશાળ થાળો નીકળ્યા, જાણે કે ત્યાંના લોકોના અશરૂપી અમૃતનું પાન કરવા માટે જ હોય એવા મનોહર રૂપાના

૧ કાગળ માસમાં વૃક્ષોનાં પાકાં ખરી જવાથી કુંઠા જેવા તે થઇ જાય છે.

૨ કોઇની નજર પડવાનો સેષ દૂર કરવા માટે કપાળમાં મેસનો આડલો કરવામાં આવે છે.

કચોળાના સમૂહ તે નિધાનમાંથી નીકળ્યા, તે શેઠને ઘેર આવેલી લક્ષ્મી દેવીને જાણે એસવા માટે જ હોય એવું સુંદર સુવર્ણનું સિંહાસન તેમાં શોભતું હતું, પુણ્ય લક્ષ્મી રૂપી નવી કન્યાને પરણવા ઈચ્છતા તે શેઠને જાણે અલંકાર કરવા માટે જ હોય એમ અલંકારોની શ્રેણી તેમાં શોભતી હતી, તે શેઠના મનોરથ પૂર્ણ કરવા માટે જાણે કામકુંભ હોય એવા અફલુત અને દેહીધ્વમન સુવર્ણના કુંભો (કળશો) તેમાં શોભતા હતા, તથા જાણે તે શેઠનો મૂર્તિમાન શુભોનો સમૂહ હોય એવો નિઃસ્ત્રીમ કાંતિવાળો શ્રેષ્ઠ જાતિવંત રત્નોનો સમૂહ તેમાંથી પ્રગટ થયો. આવા પ્રકારનો નિધિ જોઈને તેનાં નેત્રો આશ્ચર્યવદે વિકસર થયા, અને તત્કાળ હર્ષથી તે ગૃહપતિએ તે નિધિ પોતાના ઘરમાં આણ્યો. આ વાત જાણીને તે ઘરના પ્રથમના સ્વામી ધનાવહ પશ્ચિમની બુદ્ધિ લોભથી અંધ થઈ, તેથી તે નિધાન લેવા માટે તેની સાથે કળયો કરવા લાગ્યો. તે બોલ્યો કે—“ મારા પૂર્વજોએ પહેલાં અહીં નિધિ સ્થાપન કર્યો હતો, એમ મેં પ્રથમ વૃદ્ધો પાસે સેંકડો વાર સાંભળ્યું હતું, પરંતુ તે કયે સ્થાને રાખેલો છે તેનો નિશ્ચય નહીં જાણવાથી તેની પ્રાપ્તિને માટે મેં મૂઠમતિએ કાંઈવાર પણ આરંભ—ઉદ્યમ કર્યો નહોતો. તેથી આ મારો નિધિ વિચાર કર્યા વિનાજ મને આપી દો, અને પારકું ધન હોવાથી તે તમારે ગ્રહણ કરવું યોગ્ય નથી. ” આ પ્રમાણે તે વાતોને બોલી કલ્પના કરીને કહ્યું. મૃષા ભાષાથીજ જીવનાર મનુષ્યો કદાપિ સ્ખલના પામતા નથી ત્યારપછી ધનપતિ શ્રેષ્ઠીએ ઉત્તમ પુરૂષને ઉચિત વચન કહ્યું—“ હે ભદ્ર ! જો આ તમારો નિધિ હોય તો ખુશીથી ગ્રહણ કરો; પરંતુ આ બાબતમાં ઉત્તમ પુરૂષોની સાક્ષિએ તેની ખાત્રી કરી આપો, કે જેથી શીઘ્રપણે આ નિધિ તમને પ્રાપ્ત થાય. ” તે સાંભળી તે વણિક બોલ્યો કે—“ અહો ! આ તમારી કેવી ચતુરાઈ ! કે જેથી મારા ઘરમાંથીજ નીકળેલા નિધિ વિષે મારીજ ખાત્રી માગો છો ! આવી ચતુરાઈનો ત્યાગ કરી મને મારો નિધિ સોંપો, નહીં તો હમણાંજ રાજા પાસે જઈને ફરીયાદી કરીશ. ” આ પ્રમાણે ઉન્મત્તની જેમ સ્વેચ્છાએ અસંબંધ પ્રલાપ કરતા તેના ઉપર ક્રોધ પામેલા માર્ગના મુસાફરની બુદ્ધિવાળા, જ્ઞાતિના

વૃદ્ધ પુરૂષોએ તેને કહ્યું કે—“ જોટી કદપનાનો વિસ્તાર કરનાર હે વાચાળ ! ઉલ્લંઘની જેમ સંબંધ વિનાતું અને ધર્મ તથા ન્યાયને ઉલ્લંઘન કરનારું વચન કેમ બોલે છે ? આટલા કાળ સુધી (આજ સુધી) તારા પૂર્વજોએ આ નિધિ અહીં સ્થાપન કર્યો હતો, એવું તારા વંશના કોઈ પણ માણસે અથવા બીજા કોઈએ પૂર્વે કોઈપણ વખત સાંભળ્યું કે જાણ્યું નથી. હમણાં આ શેઠના ભાગ્યથી નિધિ પ્રગટ થયો છે, તો કેમ તું મૂર્ખ માણસની જેમ ફોગટ અસંબંધ પ્રલાપ કરતાં શરમાતો નથી ? પ્રાણીઓને પુણ્યના પ્રસાદથીજ પૃથ્વીપર પગલે પગલે અનેક પ્રકારનાં નિધાનો પ્રગટ થાય છે. તારા ઘરની પૃથ્વીનો આ સ્વામી થયો છે, તેથી નિધિનો સ્વામી પણ એજ છે. કેમકે ગાયનો જે સ્વામી હોય, તે તેના ગર્ભનો પણ શું સ્વામી ન હોય ? કારણ વિનાના વિવાદથી કાંઈ પણ ફળ મળતું નથી, પરંતુ ઉલટું આવી પડતી અનેક વિપત્તિઓતું સ્થાન પ્રાપ્ત થાય છે. જે દુર્બુદ્ધિ અન્યાયથી ધનની આશા કરે છે, તેને ચાર મિત્રોની જેમ આપત્તિઓજ પ્રાપ્ત થાય છે. તે આ પ્રમાણે.—

ચાર મિત્રોની કથા.

હેમપુર નામના નગરમા રાજા, મંત્રી, શ્રેષ્ઠી અને પુરોહિત એ ચારના ચાર પુત્રો બાલ્યાવસ્થાથીજ મિત્રો હતા. તેઓ સરખી વયવાળા હતા, અને એકને સુખે સર્વ સુખી તથા એકને દુઃખે સર્વ દુઃખી હતા. એકદા તેઓ એકી વખતે વિચાર કરીને દેશાતરમાં અનેક કૌતુકો જોવાની ઇચ્છાથી ચાલ્યા. અનુક્રમે ઘણા માર્ગ ઓળંગી રાત્રિ સમયે કોઈ અરણ્યમાં તેઓ પહોંચ્યા. ત્યાં ધીર ચિત્તવાળા તેઓએ એક વૃક્ષની તળે રેતાળ પૃથ્વીપર નિવાસ કર્યો. જાગતાને ભય હોતો નથી એવી નીતિને જાણતા હોવાથી તેઓએ અનુક્રમે એક એક પહોર સૌએ જાગતા રહેવું, એવો નિયમ કર્યો. તેમાં પ્રથમ શ્રેષ્ઠીપુત્ર જાગત રહ્યો, અને બીજા ત્રણ કુમારો સુઈ ગયા. તે વખતે તે વૃક્ષના શિખર ઉપર શબ્દ થયો કે—“ અહીં ઘણું દ્રવ્ય છે, પરંતુ તે અનર્થ સંહિત છે. જો તારી ઇચ્છા હોય તો તને તે પ્રાપ્ત થાય. ” આવી વાણી સાંભળીને અનર્થથી ભ્રાય

પામતા શ્રેષ્ઠી પુત્રે સ્પષ્ટ રીતે ‘ મા, મા ’ એવો શબ્દ કરી તેના નિષેધ કર્યો. કારણ કે વણિકલોક ભયતું સ્થાન જ હોય છે. પછી બીજા અને ત્રીજા પહોરમાં પણ મંત્રી પુત્ર અને પુરોહિત પુત્રના વારામાં પણ ભયને જ લીધે તેઓએ તે દ્રવ્યનો આદર કર્યો નહીં. પછી તે ત્રણે સુતા, અને રાજપુત્ર ચોથે પહોરે ભગતો હતો, તે વેળે તે અત્યંત ઉચ્ચ સાહસવાળા તેણે તેજ વાણી સાંભળી. ત્યારે તેણે વિચાર કર્યો કે—“ જે ધીર પુરુષ હોય તેજ પ્રગટ રીતે લક્ષ્મીને લોગવે છે, પરંતુ કદને નહીં સહન કરનાર બીકણ માણસ લક્ષ્મીને લોગવી શકતો નથી. કેમકે કાન સુવર્ણના અલંકારથી શોભાવાય છે, અને નેત્રમાં મેશ અંબાય છે. ” આ પ્રમાણે વિચારીને તે બોલ્યો કે—“ ઇચ્છા પ્રમાણે આવ. ” ત્યારે તરત જ તેની પાસે દેહીપ્રમાણ શરીરવાળો સુવર્ણનો પુરુષ પડ્યો. પછી પ્રાતઃકાળે તે સુવર્ણ પુરુષને જોઈ તે સર્વે હર્ષ પામી આગળ ચાલ્યા, અને રાત્રિની કથા પરસ્પર કહી માર્ગને ટુંકો કરવા લાગ્યા. પછી લોજન વેળા થઈ ત્યારે કોઈ ગામની સમીપે તેઓ આવી પહોંચ્યા. ત્યાં લોજન લેવા માટે શ્રેષ્ઠી અને મંત્રીના પુત્રો ગામની મધ્યે ગયા. તેમણે માર્ગમાં વિચાર કર્યો કે—“ આપણે જ તે સુવર્ણપુરુષના સ્વામી થઈએ. ” એમ વિચારી તે હુણ્ડિએ લોજનને વિષમિશ્રિત કર્યું. પછી તે બન્ને લોજન લઈને ગામ બહાર આવ્યા. તે વખતે બહાર રહેલા રાજા અને પુરોહિતના પુત્રોએ પણ દુષ્ટ બુદ્ધિથી પ્રથમ વિચાર કરી રાખ્યો હતો, તેથી તે બન્નેને તેઓએ તરતજ તીક્ષ્ણ ખર્જ વડે મારી નાંખ્યા. પછી તેઓ પણ તે લોજન ખાઈને યમરાજને ઘેર પહોંચી ગયા. અત્યંત ઉચ્ચ પાપતું કૃણ તરતજ મળે છે.

આ રીતે અન્યાયથી તે મિત્રોએ ધનની ઇચ્છા કરી, તેથી આ ભવમાં જ તેઓ મરણ પામ્યા, અને પરલોકમાં નરકની વ્યથા પામ્યા. તેથી કરીને હે ધનાવહ ! જો તું તારા આત્માનું હિત ઇચ્છતો હો તો આ અન્યાયવાળી દુષ્ટ મતિનો દૂરથી ત્યાગ કર, અને આ ખોટો વિવાહ મૂકી દે. ” આ પ્રમાણે વૃદ્ધોએ નિષેધ કર્યા છતાં પણ તે ધનાવહે કલ્પ્યાનો ત્યાગ કર્યો નહી. સંકટો

પ્રયાસો કર્યા છતાં પણ કુતરાની પુંછડી વફતાનો ત્યાગ કરતી નથી. પછી તે બોલ્યો કે—“ હમણાં તમે મને મારો નિધિ આપતા નથી, તો ઠીક છે, જો પ્રભાતે રાત્રની સમક્ષ તે નિધિ હું લઉં, તે વખતે મારી શક્તિનું પ્રમાણ તમે જાણજો. ” એમ કહી તરત જ ત્યાંથી ઉઠી તે પોતાને ઘેર ગયો. અસત્ય બાપણ કરનાર એવા તેનું સુખ જોવાને જાણે અસમર્થ હોય એમ સૂર્ય તે વખતે ઊભા ક્ષીપમાં ગયો—અસ્ત પામ્યો. તે વખતે આકાશમાં રહેલા પક્ષીઓ જાણે તેને કહેતા હોય કે—“ હે હુષ્ટ ! અસત્ય બાપણ ન કર, તારું મોત નજીક જ આવ્યું છે. ” એમ શબ્દ કરતા હતા. તે વખતે કેવળ દિશાઓ જ અંધકારના સમૂહ વડે મલિનતાને પામી એટલું જ નહીં, પરંતુ તેનો આત્મા પણ ચોતરફથી પાપના સમૂહવડે મલિનતાને પામ્યો. પછી તે પાપી પોતાને ઘેર જઈ વિચાર કરવા લાગ્યો કે—“ હું નિધિને શી રીતે ગ્રહણ કરી શકીશ ? અને તેનો શી રીતે દંડ કરાવી શકીશ. ” આવા કિલ્લ પરિણામમાં મગ્ન થયેલો તે સુઈ ગયો. રાત્રિમાં જાણે તેના શૈલ ધ્યાનથી ઉત્પન્ન થયેલ મૂર્તિમાન પાપ જ હોય એવો કૃષ્ણ સર્પ આવીને તેને કહ્યો. તે વખતે તે નરકના દુઃખની વાનકીને જ જાણે ભોગવતો હોય તેમ એક ઘડી સુધી વિષના આ-વેશથી તરંગવાળી થયેલી ઉશ્વેદનાને ભોગવવા લાગ્યો. જેમ પ્રાણી ચંડાળનો દૂરથી ત્યાગ કરે, તેમ ‘ આ પાપીનો સંગ કરવો યોગ્ય નથી ’ એમ ધારીને જાણે ત્યાગ કર્યો હોય તેમ તેના પ્રાણીએ તેનો તત્કાળ ત્યાગ કર્યો. અસત્ય બાપણ કીર્તિનો નાશ કરે છે, સેંકડો વિપત્તિને પ્રાપ્ત કરે છે, દુઃખોને આપે છે, સુખનો નાશ કરે છે, ધર્મને કાપી નાંખે છે, અને પાપને વિસ્તારે છે, તેવા અસત્ય બાપણનો કયો ખુદ્દિમાન આદર કરે ?

ત્યારપછી ધનપતિ શેઠનું પુણ્ય અને ધનાવહનું તેવા પ્રકારનું પાપ જાણે પ્રત્યક્ષ દેખાડવા આવ્યો હોય એમ સૂર્ય આકાશમાં ચ-લ્યો, ધનાવહનના મરણનું વૃત્તાંત સાંભળી માણસો પરસ્પર બોલવા લાગ્યા કે—“ ખરેખર ધનપતિના પુણ્ય વડે જ તે નિધિ પ્રગટ થયો છે. આ ધનાવહ લોભાદિ થઈને કેવળ અસત્ય જ બોલ્યો છે. પુણ્ય સ્થિત તે ધનાવહ તે નિધિને જોવા પણ સમર્થ નથી. હહા ! તે અ-

કાળે કેમ મરણ પામ્યો ? અથવા તો તે અસત્યવાદીને આ યોગ્ય જ થયું છે. તેણે નિધિવાળું પોતાનું ઘર વેચીને દૂરથી તણ દીધું, તેથી ખરેખર તે નિર્ભાગી મનુષ્યોનો શિરોમણિ છે, અને દરિદ્ર મનુષ્યોનો અગ્રેસર છે. ધનપતિ શેઠનું અગણિત પુણ્ય જાણત છે, કે જેથી તેને પારકા ઘરમાં રહેલું નિધાન પણ પ્રાપ્ત થયું. ખરેખર તેણે પૂર્વ જન્મમાં ઉગ્ર તપસ્યા કરી હશે, કે જેથી સસુદ્રમાં નદીઓની જેમ તેની પાસે લક્ષ્મી પોતાની મેળે જ પ્રાપ્ત થાય છે.” આ પ્રમાણે લોકોમાં તે બંનેની કીર્તિ અને અપકીર્તિ ગંગા અને યમુનાના સંગમની જેમ શોભવા લાગી. ત્યારપછી કોઈ ખળ પુરૂષે રાજની પાસે તે નિધાનની વાત જાહેર કરી. હર્ષન માણસ બીજાને સંતાપ કરવામાં સર્પ જેવા હોય છે. તે સાંભળી રાજાએ શેઠને યોલાવ્યો, ત્યારે તે તત્કાળ રાજસભામાં ગયો. કારણકે પવિત્ર ચરિત્રવાળા પુરૂષે સર્વત્ર શંકા રહિતજ હોય છે. રાજાએ તેને પૂછ્યું, ત્યારે તેણે સ્પષ્ટ રીતે સત્ય હકીકત જાહેર કરી. કેમકે કોઈપણ ઠેકાણે અસત્ય બોલવું ન જોઈએ, અને નાન-દિકની સમીપે તો વિશેષે કરીને અસત્ય બોલવું ન જોઈએ. તેનું વચન સમ્યક્ પ્રકારે સાંભળીને રાજાનું સુખ વિસ્મયવટે વિકસર થયું, તેથી તેણે હર્ષ પાત્રી તેને બહુ માન આપી કહ્યું કે—“હે શેઠ ! તમારા ઉત્કૃષ્ટ પુણ્યથી તમને નિધિ પ્રાપ્ત થયો છે. નહીં તો આજ સુધી કેમ તે કોઈ બીજાને પ્રાપ્ત ન થયો ? એ નિધિને ગ્રહણ કરવા માટે તમારી સાથે ધનાવહે કલહ કર્યો, તો તે અન્યાયને જાણે જાણતો હોય એમ સર્પ તેને કરજ્યો તે યોગ્ય જ થયું છે. તેથી કરીને મારે પંજુ તે નિધિ ગ્રહણ કરવો. કોઈપણ રીતે યોગ્ય નથી. કેમકે નહીં ગ્રહણ કરવા લાયક વસ્તુને ગ્રહણ કરતો રાજા શુભ ક્રાંતને પામતો નથી. તે વિષે નીતિશાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે—

“અનાદેયં ન ગૃહ્ણીયાત્, પરિક્ષીણોઽપિ પાર્થિવ” ।

ન ચાદેયં સમૃદ્ધોઽપિ, મૂઢમમ્પ્યર્થમુત્સૃજેત્ ॥ ”

‘ ૧ ગંગાનું જળ ધ્રુવેત અને યમુનાનું કાળું હોય છે તેવી કીર્તિ અને અપકીર્તિની ઉપમા થતે છે

“ રાજા ધનથી ક્ષીણ થયો હોય તો પણ તેણે નહીં અહણ કરવા લાયક વસ્તુ અહણ કરવી જોઈએ નહીં, અને સમૃદ્ધિવાળો હોય તોપણ તેણે અહણ કરવા લાયક અદ્ય વસ્તુનો પણ ત્યાગ કરવો જોઈએ નહીં. ”

તેથી કરીને તે નિધાનને તું પોતેજ અહણ કર, અને ઈચ્છા પ્રમાણે તેનો ઉપલોગ કર. જેમ તારા સુકૃતે તને તે નિધિ આપ્યો તેમ મેં પણ તને આપ્યો છે. ” એમ કહીને રાજાએ તે ઉત્તમ શ્રેષ્ઠીને સત્કાર પૂર્વક રજા આપી, ત્યારે તે પોતાને ઘેર ગયો, અને તે બળ પુરૂષનું મુખ કાળુ થયું. પછી શુભ દિવસે સર્વ શુભ લક્ષણોથી પરિપૂર્ણ તે નવા ઘરમાં તે શ્રેષ્ઠીનિવાસ કર્યો. વર્ષાઋતુના મેઘની જેમ લોકોને પ્રસન્ન કરતા અને પુણ્યરૂપી ઉદાનને વૃદ્ધિ પમાડતા ઉત્સવો તેને ઘેર પ્રવર્તવા લાગ્યા. તે નિધિવડે તેના ત્રણ પુરૂષાર્થો નિરંતર વૃદ્ધિ પામવા લાગ્યા. કારણકે સત્પુરૂષની લક્ષ્મી દાન અને લોગને માટેજ હોય છે.

એકદા તે નગરના ઉદાનમાં જેના જ્ઞાનરૂપી અરિસામાં ત્રણ ભુવનનું પ્રતિબિંબ પડતું હતું અને જેણે અતઃકરણના કર્મરૂપી મેલને ધોઈ નાંખ્યો હતા એવા કેવળી ભગવાન પદાર્થો. તે વખતે ભક્તિથી દેહીધ્યમાન દેવતાઓએ જાણે ધર્મરૂપી લક્ષ્મીને કીડા કરવા માટેજ હોય એવું વિશાળ સુવર્ણકમળ રચ્યું. શુદ્ધ પક્ષ^૧ વડે શોભતા અને તત્ત્વ અતત્ત્વના વિવેકને કરનાર તે શ્વેતાખર મુનિ હંસની જેમ તે કમળ ઉપર બેઠા. તેમનું આગમન સાંભળીને હર્ષના સમૂહથી શોભતા રાજા, શ્રેષ્ઠી અને પુરના લોકો તેમને વાંદવા આવ્યા. ત્રણ પ્રદક્ષિણા કરી ચંદનની જેમ પૃથ્વીની રજવડે હર્ષથી પોતાને કપાળે તિલક કરતા તેઓએ તે મુનીશ્વરને પ્રણામ કર્યા. ત્યારપછી કુમાર્ગે જતા પ્રાણીઓને સન્માર્ગે લાવવા માટે જાણે શબ્દ કરતા હોય એવા ધર્મશુરૂ જળથી ભરેલા મેઘની ગર્જના જેવી ગંભીર વાણીવડે બોલ્યા કે—“ રૂપ, આયુષ્ય, નીરોગતા અને બળ વિગેરે સામગ્રી સહિત મનુષ્ય જન્મને પામીને પોતાના આત્માનું

૧ માધુનો પરિવાર અથવા માતા પિતાનો પક્ષ. હંમના પક્ષમા પક્ષ એટલે પખી.

હિત કરવા તત્પર થયેલા યુદ્ધિમાન મનુષ્યોએ નિરંતર ધર્મને વિષે યત્ન કરવો જોઈએ શરીર, ધન અને બાંધવોથી પણ ધર્મ સ્પષ્ટ રીતે વિશેષપણાને ધારણ કરે છે. કેમકે આ ધર્મ પ્રાણીને એકાંતપણે હિતકારક અને પરલોકમાં સાથે જનાર છે, પરંતુ શરીર વિગેરે તેવા પ્રકારના નથી. જેમનો પ્રભાવ પ્રસિદ્ધ છે એવા કલ્પવૃક્ષ, ચિતામણિ રત્ન અને કામકુંભ વિગેરે પદાર્થો ધર્મરૂપ રાજાના જ વશવર્તી છે, અને તેનાજ રાજ્યમાં તેઓ કિંકરપણું કરે છે. જેમ ગુણોના સમૂહવડે વિશાળ યશ પ્રાપ્ત થાય છે, તેમ આ ધર્મવડે વિશાળ રાજ્ય પ્રાપ્ત થાય છે, અને કુહાડાવડે વનની જેમ આ ધર્મવડે સમગ્ર દુઃખનો સમૂહ મૂળ સહિત ઉખેડી નાંખાય છે. જેમ મલિન વસ્ત્ર જળવડે શુદ્ધ થાય છે, તેમ અનંત ભવમાં એકઠાં કરેલાં ઘણાં પાપવડે માલન થયેલો આ જીવ પણ ક્ષણવારમાં ધર્મવડે નિર્મળ થાય છે. દુર્ગતિમાં પડતા પાપી પ્રાણીઓને તત્કાળ ધારણ કરવાથી અને સુગતિમાં રથાપન કરવાથી પડિતોએ તેનું નામ ધર્મ પાડયું છે. ધર્મ આ ભવમાં જ કીર્તિ, સફળ્યુદ્ધિ, પ્રતિષ્ઠા અને વિવિધ પ્રકારની સમૃદ્ધિ આપે છે, તથા પરલોકમાં વિચારમાં ન આવી શકે તેવી અદ્ભુત સ્વર્ગની સંપત્તિ અને મોક્ષની સંપત્તિ આપે છે. તેથી કરીને આત્માનું હિત ઇચ્છનાર પુરૂષે રાત્રિ દિવસ શ્રી જૈન ધર્મની જ સેવા કરવી. કેમકે યથાર્થ ઉપાય કયાં વિના સમ્યક્ પ્રકારે ઉપેય (કાર્ય) ની સિદ્ધિ થતી નથી. તે ધર્મ દાન, શીળ, તપ અને ભાવ એ ભેદથી ચાર પ્રકારનો છે. તેમાં દાન એ સર્વ સુખ સંપત્તિનું કારણ છે. દેશથી અથવા સર્વથા પ્રકારે શીળ મતનું પાલન કર્યું હોય તો તે સુખનો વિકાસ કરે છે, ગૃહસ્થોના યશને વૃદ્ધિ પમાડે છે અને લક્ષ્મીને પ્રાપ્ત કરે છે. છ પ્રકારે બાહ્ય અને છ પ્રકારે આંતર્યંતર એ રીતે બાર પ્રકારનો તપ કહેલો છે, તે પૂર્વે ઉપાર્જન કરેલા દુષ્કર્મ રૂપી વૃક્ષને બાળી નાંખવામાં દાવાનળ સમાન છે. પડિતોના મનરૂપી પૃથ્વીને વિષે ઉગેલા સમસ્ત પ્રકારનાં પુષ્પરૂપી ધાન્યો શુદ્ધ ભાવનારૂપી જળનો યોગ-સંબંધ થવાથી ફળ આપનાર થાય છે. ગૃહસ્થીઓનું વિશેષે કરીને દાનધર્મમાજ ઉપયોગી-પણું છે. કારણકે દાનવડે શણગારેલી લક્ષ્મી ગૃહસ્થી ઉપર સ્નેહ-

વાળી થાય છે. જેમ કતકના ચૂર્ણવડે જળ શુદ્ધ થાય છે, અને જળવડે વસ્ત્ર શુદ્ધ થાય છે, તેમ દાનવડે ગૃહસ્થોત્તુ ધન શુદ્ધ થાય છે. સર્વ પ્રકારનાં દાનોમાં પાત્રદાન શ્રેષ્ઠ છે. કારણકે દાનની શ્રેષ્ઠતા વિના તેના ફળની શ્રેષ્ઠતા થતી નથી. અહો ! પાત્રનો પ્રભાવ કેવો છે ? કારણકે ચિત્તના આહ્વાદ પૂર્વક થોડું દાન કર્યું હોય તો પણ તે સ્વર્ગ અને મોક્ષની સંપત્તિનું કારણ થાય છે. સુપાત્ર દાનની સેવા કરવાથી ભવ્ય પ્રાણીઓ પરલાવમા સંપત્તિનું સ્થાન થાય છે, અને પાત્રદાનની વિરાધના કરવાથી આપત્તિનું સ્થાન થાય છે. આ બાબતમાં ધનપતિ શેઠ અને ધનાવહુ વણિકનું દષ્ટાંત સ્પષ્ટ છે, તે તમે પ્રત્યક્ષજ જુઓ. ”

આ પ્રમાણે ગુરૂનું વચન સાંભળીને રાજા વિગેરે સભાસદોએ હર્ષ અને આશ્ચર્યવડે વિક્રસ્વર નેત્રવાળા મુખને ધારણ કર્યું. તથા “ અહો ! ગુરૂમહારાજની મારાપર દેટલી બધી કૃપા છે ? કે જેથી કરીને મારું જ ઉદ્ધારણ તેમણે આપ્યું. ” એમ વિચારી ધનપતિનાં નેત્ર વિશેષ હર્ષથી વિદાસ પામ્યાં. ત્યારપછી તે શ્રેષ્ઠીશ્વરના પૂર્વ પુણ્યને સાંભળવામાં કૌતુકી થયેલા રાજાએ હર્ષથી કેવળી ભગવાનને પૂછ્યું કે—“ હે પ્રભુ ! પૂર્વ જન્મમા ધનપતિ શ્રેષ્ઠીએ શી રીતે પાત્રદાનની આરાધના કરી ? અને ધનાવહુ વણિકે શી રીતે વિરાધના કરી ? તે વાત કૃપા કરીને કહો. ” ત્યારે ગુરૂ મહારાજ બોલ્યા કે—

સુંદર નામના ગામમાં ચૂર અને ધીર નામના બે કુટુંબી વસતા હતા. તેમાં ચૂર સ્વભાવથીજ દયાળુ અને સરળ સંભાવનો હતો. જેઓતું કદયાણ સમીપે રહ્યું હોય તેઓની શુદ્ધ સન્માર્ગના સંગવાળીજ હોય છે. તેના હૃદયમા સાધુ ઉપરનો રાગ અત્યંત વિકસ પામતો હતો. અળતાનો રંગ સ્ત્રીઓના બૂધણને માટેજ હોય છે. પરંતુ બીજો ધીર તો પોતાના હુધ્ધર્મના અત્યંત ઉદયને લીધે ધરાખના વનમાં ઉટની જેમ ધર્મમાં વિમુખ હતો તે બન્નેનાં ઘર પાસે પાસે હોવાથી તેમને પરસ્પર પ્રીતિ હતી. પરંતુ હંસ અને બગલાની જેમ તેમના સ્વભાવમા ઘણો તફાવત હતો. એકદા સન્ને ઘેર બાહુ કે તેના પુણ્યથી પ્રેરાયા હોય તેમ મુનિઓ શિષ્યને

માટે પાત્રની ચાચના કરવા આવ્યા. તેમને જોઇને તે સૂરે પ્રથમ ભક્તિ પૂર્વક તેમને નમસ્કાર કર્યા, અને પછી હાથ જોડીને બોલ્યો કે—“ અહો ! આપનું મન મારા ઉપર પણ પ્રસન્નતા વડે કેટલું ખધું નિર્ભળ છે ! કારણ કે આ ગામમાં સમૃદ્ધિવાળા વેપારીઓનાં ઘરો ઘણાં છે, તેમને છોડીને અકસ્માત વગર બોલાવ્યા આપ મારે ઘેર પધાર્યા. આપ પૂજ્યોની સમદષ્ટિ જગતમાં આશ્ચર્યકારક છે. કારણ કે ધનાઢ્ય અને નિર્ધન સર્વને વિષે આપની તુલ્ય વૃત્તિ છે. મારા પર કૃપા કરીને આ શુદ્ધ આહારાદિકને ગ્રહણ કરો, અથવા બીજી કોઈપણ વસ્તુને આપને ખપ હોય તો તે શીઘ્રપણે માગો. ” આ પ્રમાણે શુદ્ધ ભક્તિથી બોલતા તેને મુનિઓએ કહ્યું કે—“ અમે શિષ્યને માટે પાત્રું લેવા તમારે ઘેર આવ્યા છીએ. ” તે સાંભળીને હર્ષ પામેલો સૂર તત્કાળ ઘરમાં ગયો, અને કોઈ ઠેકાણે પડેલું શુદ્ધ પાત્ર હતું, તે લઈ જેટલામાં તે દેવા આવે છે, તેટલામાં કાંઈ કાર્ય પ્રસંગે તેનો મિત્ર ધીર તેના ઘરમાં આવ્યો. તેણે મુનિને પાત્રાતું દાન કરતો જાણી કહ્યું કે—“ હે મિત્ર ! નેત્રને પ્રીત કરનાર આવું પાત્ર મૂલ્ય લીધા વિના આ યતિઓને કેમ આપી દેવા ઇચ્છે છે ? આ યતિઓ શૌચ આચારથી રહિત, બીજાઓને ઠગવામાં ચતુર અને માયાકપટનું જ ધરરૂપ છે. તેમને દાન આપવું ઉચિત નથી. વળી આ પાત્ર વેચવાથી તને ધનનો ઘણો લાભ પ્રાપ્ત થશે. તેથી કરીને આ યતિઓને ફેગટ આપીને તું શુભાવી ન દે. ” આ પ્રમાણે કહ્યુંને કરવતના જેવું તેનું કઠોર વચન સાંભળી સૂરના મનમાં કોષ ઉત્પન્ન થયો, તંથી તેણે સ્પષ્ટ રીતે કઠોર વચનથી તેને કહ્યું કે—“ અરે મૂઢ ! આવું નિંદા વચન તું કેમ બોલ્યો ? કયો બુદ્ધિમાન આ તપસ્વીઓની નિંદા કરે ? સર્વ પાપથી નિવૃત્તિ પામેલા અને પુણ્યકર્મમાંજ પ્રવર્તેલા આ યતિઓ પૂજવાને યોગ્ય છે, તેમની નિંદા કરતા કેમ તને લજ્જા ન આવી ? હે મૂર્ખ ! ત્રણ જગતને વાંદવા લાયક આ પવિત્ર મુનિઓને જો દાન ન દેવાય, તો બીજા કોને દાન દેવું ? તે તું કહે. આ યતિઓને દાન દેવાથી શ્રેષ્ઠ ક્ષેત્રમાં વાવેલા બીજની જેમ અત્યંત ઉત્કૃષ્ટ ફળની પ્રાપ્તિ થાય છે. આ પ્રમાણે વાદ કરવાથી તેનો પરાજય કર્યો, પરંતુ તેને દુષ્ટ પરિ-

લુપ્તથી પરાજય કરી શક્યો નહીં, પછી તે પાત્ર લઇને સાધુની પાસે આવ્યો. પોતાના અંતઃકરણમાં હર્ષ નહીં માવાથી જાણે બહાર પ્રસરતા સર્વ અંગેને વિષે હર્ષને ધારણ કરતો હોય તેમ હર્ષના રોમાંચની ક્રેણિને ધારણ કરતો તથા પોતાના ચિત્તની જેવું નિર્દોષ તે પાત્રને હાથમાં રાખી જાણે પુણ્યને માગતો હોય તેમ વિનયપૂર્વક તેણે મુનિઓને વિનંતિ કરી કે—“મારાપર કૃપા કરીને આ શુદ્ધ પાત્ર ગ્રહણ કરો.” ત્યારે મુનિઓએ પણ તે પાત્રની શુદ્ધિ જાણી તેને ગ્રહણ કર્યું; અને પોતાના ઉપાશ્રય તરફ આજ્ઞા, તે વખતે તે સૂર જાણે પાત્ર આપીને સંપદા ગ્રહણ કરવારૂપ વિનિમયને દૃઢ કરતો હોય તેમ હર્ષવડે સાત આઠ પગલા તેમની પાછળ ગયો. સમ્યક્ પ્રકારની ભક્તિથી મુનીશ્વરોની પાછળ જઈને ઘેર આવી હર્ષથી પૂર્ણ થયેલો સૂર શુદ્ધ બુદ્ધિથી વિચાર કરવા લાગ્યો કે—“હું માતું છું કે આજે મારો આત્મા પુણ્યશાળીઓમાં અગ્રેસર થયો છે. કારણ કે આજે મુનિઓએ પોતાના ચરણકમળવડે મારું વર પવિત્ર કર્યું. આજે મારું પાત્ર મુનિઓના ઉપકાર માટે થયું; તેથી મારી સંપત્તિ કૃતાર્થ થઈ, અને મારું જીવિત પણ સફળ થયું.” આ પ્રમાણે નિરંતર પ્રસરતી અનુભૂતિનારૂપ નીકવડે તેણે પોતાનું પાત્ર દાનરૂપી પુણ્યવૃક્ષ પ્રકૃષ્ટિત કર્યું. અનુક્રમે નિર્ભજા નંતઃકરણવાળો તે સૂર શુદ્ધ વિધિ પ્રમાણે મંદણ પાત્રી આ શિષ્ટ જનોમાં અગ્રેસર ધનપતિ શ્રેષ્ઠી થયો છે. એણે પૂર્વજવમાં સાધુઓને શ્રદ્ધાથી હર્ષવડે જે પાત્રનું દાન કર્યું હતું, તે પુણ્યવડે આ પોતે સુવર્ણના કુંભ વિગેરે સંપત્તિનો સ્વામી થયો છે. પ્રાણીઓને જે અખંડ સૌભાગ્ય પ્રાપ્ત થાય છે, જે મોટું સામ્રાજ્ય પ્રાપ્ત થાય છે, જે શાશ્વત પ્રભાવની પ્રાપ્તિ થાય છે, જે અત્યંત કીર્તિ વિસ્તારને પામે છે, જે નિરંતર સુખવડે મનોહર દીર્ઘ આયુષ્ય પ્રાપ્ત થાય છે, તથા જે આપત્તિ રહિત કેવળ સંપત્તિ જ પ્રાપ્ત થાય છે, તે સર્વ સુપાત્રને આપેલા વિત્તનો મહિમા દંભ રહિત જથવંત વર્તે છે.

૧ જે વસ્તુની અદ્ભુત જડજ કરવી હોય તે વિનિમય કેરવાય છે,

તથા તે હુદ્ધ અધ્યવસાયવડે ધીરે અત્યંત અશુભ કર્મ ઉપાર્જન કયું હતું, તેથી તે મરીને આ દરિદ્ર ધનાવહ થયો હતો. તે હુદ્ધ યુદ્ધિએ પૂર્વ જન્મમાં પાત્ર દાનનો નિષેધ કર્યો હતો, તે પાપને લીધે તેને જાવજીવ પર્યંત દરિદ્રતા જ રહી હતી, તેમજ અકાળે કાળ સર્પે તેને કાળધર્મ પમાડ્યો. દાન ધર્મની વિરાધના કરનારને ડગલે ડગલે આપદાઓ પ્રાપ્ત થાય છે, જે મનુષ્યો દાન ધર્મને કરતા નથી, તેઓને અધમ જાણવા, તથા જેઓ દાન ધર્મ કરનાર અન્ય જનને નિષેધ કરે છે, તેઓ અધમમાં પણ અધમ છે, એમ જાણવું. તેથી કરીને હે યુદ્ધિમાન ભવ્ય જીવો! પાત્ર દાનાદિક ધર્મમાં ચત્ન કરો, અને બીજાઓને પણ તે ધર્મમાં ઉત્સાહ આપવા સાવધાન થાઓ.

આ પ્રમાણે શુરૂતું વચન સાંભળીને રાજા વિગેરે સર્વ સલાસદો અત્યંત હર્ષ પામ્યા, અને પાત્ર દાન કરવામાં આદરવાળા થયા. પોતાનો પૂર્વભવ સાંભળીને શ્રેષ્ઠીશ્વર ધનપતિ મનમાં અત્યંત હર્ષ પામ્યો, અને “સુપાત્રને પાત્ર માત્રતું જ દાન કરવાથી મને કેટલું બધું ફળ મળ્યું?” એમ શુભ ધ્યાન કરવાથી તત્કાળ જાતિસ્મરણ જ્ઞાનને પામ્યો, અને જેવું શુરૂએ કહ્યું તેવુંજ પોતાનું સર્વ વૃત્તાંત તેણે સાક્ષાત્ જોયું. પછી શ્રેષ્ઠીએ શુરૂને કહ્યું કે—“હે ભગવાન! આપના વચનરૂપી દીવાને પામવાથી અજ્ઞાનરૂપી અધિકારના સમૂહમાં પણ મેં મારો પૂર્વ ભવ જોયો, અને જૈન ધર્મતું શ્રેષ્ઠ ફળ મળે છે એમ મેં જાણ્યું. કેમકે તં કલ્પવૃક્ષની જેમ તત્કાળ મનવાંછિત લક્ષ્મીને આપનાર છે. તેથી સંસાર પર્યંત મને ભવ ભવને વિષે આ ધર્મ જ શરણરૂપ હો. હે પ્રભુ! હમણાં પણ મને કૃપા કરીને તેજ ધર્મ આપો.” આ પ્રમાણે વિનંતિ કરીને તેણે શુરૂ પાસે હર્ષથી સુક્રિતરૂપી સ્ત્રીની રૂતી સમાન દેશવિરતિ ગ્રહણ કરી, અને આજથી આરંભીને મારે મુનિઓને શુદ્ધ પાત્રતું દાન નિરંતર કરવું એ પ્રમાણે શુદ્ધ ભાવથી જીવન પર્યંતનો અભિગ્રહ ધારણ કર્યો તે વખતે રાજા વિગેરે બીજા લોકોએ પણ સમક્રિત વિગેરે ધર્મનો સ્વીકાર કર્યો. જે ધર્મતું ફળ પ્રત્યક્ષ જ જોવામાં આવ્યું હોય તેવા શ્રેયકારક ધર્મનો કોણ યુદ્ધિ-

માન આદર ન કરે ? ત્યારપછી રાત્રી, પુરજનો અને ધનપતિ શ્રેષ્ઠી વિગેરે સર્વે કેવળી ભગવાનને નમસ્કાર કરી અંતઃકરણને ધર્મ ગુણનાવી પોતપોતાને ઘેર ગયા. સદાચાર પાળવામાં આદરવાળા તે શ્રેષ્ઠી મોટા રાજ્યની જેમ અરિહંત ધર્મને પામીને તેને હર્ષથી પાલન કરવા લાગ્યો, તે શ્રેષ્ઠ ભક્તિથી જિનેશ્વરની પૂજા કરવા લાગ્યો, તેણે ચિત્તને પ્રસન્ન કરનારા બિન ચૈત્યો કરાવ્યાં, તે શુદ્ધ અન્ન જળવડે સુનિષ્ણોને પ્રતિલાભતો હતો, સાધર્મિકોને લોભનાદિકવડે અત્યંત સન્માન કરતો હતો, તીર્થ યાત્રાદિકવડે પ્રાપ્ત થયેલી શાસનની ઉન્નતિરૂપ શરાણુ ઉપર નિરંતર સમકિતરૂપી રત્નને અત્યંત તેજસ્વી કરતો હતો, હિતકારક ધર્મક્રિયામાં કુશળ બુદ્ધિવાળો તે પાપરૂપી વ્યાધિને હણવા માટે ઐષધની જેમ જે વાર આવશ્યક ક્રિયા કરતો હતો, પંચસમિતિ પાળવામાં પ્રયત્નવાળો અને ધૈર્યનો નિધિ સન્માન તે પર્વને દિવસે આભ્યંતર શત્રુઓને હણવા માટે અર્જુની જેવા ઐષધવ્રતને ગ્રહણ કરતો હતો, અને ઉદાર ચિત્તવાળો તે નિરંતર મોક્ષ લક્ષ્મીરૂપી સ્ત્રીને વશ કરવાનો ભણે મંત્ર હોય એવા નમસ્કાર મંત્રનું સ્મરણ કરતો હતો. આ પ્રમાણે ચિરકાળ સુધી અદ્ભુત પુણ્યક્રિયાવડે પવિત્ર થયેલા પોતાના આયુષ્યને પરિપૂર્ણ લોભવીને વૃદ્ધિ પામતા અધ્યવસાયવડે શુદ્ધ તે શ્રેષ્ઠીશ્વર સ્વર્ગની સમૃદ્ધિને પામ્યો. ત્યાંથી ચવીને ઉત્તમ કુળમાં જન્મ લઈ પ્રથમ ઉત્કૃષ્ટ સમૃદ્ધિને પામી પછી પવિત્ર ચારિત્ર અંગીકાર કરી સમગ્ર કર્મનો ક્ષય કરી મોક્ષ પામશે. હે બુદ્ધિમાન ભણ્યો ! આ પ્રમાણે સુનિને પાત્ર દાન કરવાથી પ્રાપ્ત થયેલા પુણ્યના પ્રભાવથી મનોહર ધનપતિનું અદ્ભુત ચરિત્ર સાંભળીને પાત્રનું દાન કરવામાં સાવધાન થાઓ, કે જેથી તમોને મોક્ષ સુખની લક્ષ્મી પોતાની ઇચ્છાથી જ વરે.

इति एकादशः प्रकाशः ११

બારમા પ્રકાશ ૧૨.

તું આગમ શુભદોષનો વિવેક કરવામાં અત્યંત સમર્થ છે, તે શ્રીવર્ધમાન સ્વામી અમારી સમૃદ્ધિને વૃદ્ધિ પામતી કરો.

હવે આ બારમા પ્રકાશમાં શુભ દોષનું વ્યાખ્યાન કહેવામાં આવશે. કારણ કે શુભવાળું અને દોષ રહિત જો દાન આપવામાં આવે તો જ તે મુક્તિનું કારણ થાય છે. આશંસા ૧, અનાદર ૨, પશ્ચાત્તાપ ૩, વિલંબ ૪ અને ગર્વ ૫ આ પાંચ દાનના દોષો કહેલા છે, અને તેનાથી ઉલટા શુભો કહેલા છે. તેમાં અદ્ય બુદ્ધિવાળા દાતાએ દાનનું કૃણ મોક્ષ સિવાય બીજું કંઈ પણ ઇચ્છે, તે પંડિતોએ આશંસા દોષ કહ્યો છે. તે આશંસા આ લોક સંબંધી તથા પરલોક સંબંધી એમ બે પ્રકારે પંડિતોએ કહેલી છે. તેમાં દાતારને જે આ લોક સંબંધી કીર્તિ વિગેરેની ઇચ્છા થાય, તે પહેલી ઇલ્લોક આશંસા કહેવાય છે. સર્વ સમૃદ્ધિને આપનાર દાન વડે આ લોક સંબંધી કૃણને ઇચ્છતો રંક પ્રાણી દાણાની એક મુઠી વડે મોટા રત્નને વેચે છે. પુણ્યની ઇચ્છાવાળા પુરૂષે કીર્તિને માટે દાન કરવું યોગ્ય નથી. કારણકે કીર્તિની ઇચ્છાથી બુદ્ધિમાં ક્લિષ્ટ પરિણામ ઉત્પન્ન થાય છે, અને તેથી તે દાનના પુણ્યને હારી જાય છે; તેમજ કીર્તિ મેળવવાના હેતુથી તેના ઉપાય રૂપ ગીતાદિકમાં આદર કરવાથી તે સત્ય કીર્તિને પામતો નથી, પરંતુ ઉલટો સત્યપુરૂષોમાં હાંસીને પામે છે. ખેડેલી પૃથ્વીમાં બીજની જેમ પાત્રમાં આવેલું

દાન ઘણા ફળવાળું થાય છે, કારણ કે સુપાત્ર દાનમાં જ દાતારનો શુદ્ધ પરિણામ સંભવે છે. જેને કીર્તિ મેળવવાની ઇચ્છા હોય છે તે પુરૂષની બુદ્ધિ પ્રાપ્ત કરીને પાત્રને વિષે આનંદ પામતી નથી. કારણકે પોતાની કીર્તિ રૂપી વાંછિતને સિદ્ધ કરવા માટે તેનો આદર પાત્ર સિવાય બીજાને વિષે જ હોય છે. ઉત્તમ પુરૂષે પોતાના વાંછિત કાર્યની સિદ્ધિ માટે અથવા તો અનર્થના નાશને માટે કદી દાન દેવું નહીં. કારણકે પ્રાણીઓને ઇચ્છિત કાર્યની સિદ્ધિ થવી કે અનર્થનો નાશ થવો તે તો પોતાના પૂર્વજા કરેલા કર્મને આધીન છે. વળી કાંઈ પણ આશંસા નહીં રાખનાર પ્રાણી સુપાત્રનો યોગ અને પોતાના ભાવની ઉચ્ચતા વિગેરેને લીધે કદાચ આ ભવમા પણ તેનું ફળ પામે છે, પરંતુ આશંસા રાખનાર તો કદી પામતો નથી. આ વિષયમાં પાડોશમાં રહેનારી બે વૃદ્ધ સ્ત્રીઓનું દષ્ટાંત સાંભળો.—

બે વૃદ્ધ સ્ત્રીઓની કથા.

શ્રી મહાવીર સ્વામી છદ્મસ્થ અવસ્થાએ વિચરતા કોઈક ગામમાં પારણાને માટે કોઈક વૃદ્ધ સ્ત્રીને ઘેર ગયા. તે વૃદ્ધાના શરીરની સાતે ધાતુઓ જીવાદિક તત્વના વચનવડે વાસિત થયેલી હતી, તેથી તે આનંદ રસના તરંગોથી રોમાંચિત થઈ, એકદમ ઉભી થઈ અને ભગવાનની સન્મુખ ગઈ, એ વિગેરે આદર પૂર્વક તેણે ભક્તિથી જિનેશ્વરને શુદ્ધ આહાર વહોરાવ્યો. તે વખતે તેના આંગણમાં દેવતાઓએ હર્ષથી સુગંધિક પુષ્પ અને જળની વૃષ્ટિ કરી, સાડા બાર કરોડ સૈન્યોની વૃષ્ટિ કરી, આકાશમાં હુંફભિનો નાદ કર્યો, અને અહો ! દાન ! અહો ! દાન ! એ પ્રમાણે વારંવાર સ્તુતિ કરી દેવતાઓ સ્વર્ગમાં ગયા. આ સર્વ તેની પડોશમાં રહેલી એક વૃદ્ધ દરિદ્રી સ્ત્રીએ પોતાની નજરે જોયું, તેથી તે વિચાર કરવા લાગી કે—“ અહો ! ધનની પ્રાપ્તિનો ઉપાય મને હાથ લાગ્યો. ” પછી એક દિવસે તેણીએ મનમાં હર્ષ પામી કોઈ સાધુના વેષથી આજીવિકા કરનાર ને નિમંત્રણ કર્યું, ઉત્સુક મનથી તેને મિષ્ટાન્ન આપવા આવી, હર્ષથી મિષ્ટાન્ન આપતી તે વૃદ્ધા નેત્રોને વિકસ્વર કરી વારંવાર આકાશ સામે જોવા લાગી. આ પ્રમાણે એટલા કરતી તેણીને જોઈ તે

વેષધારી બોલ્યો કે—“ હે ભદ્રે ! તું વારંવાર ઉંચું મુખ કરીને શું જુઓ છે ? વૃદ્ધા બોલી કે—“ આકાશમાંથી સુવર્ણ સ્યારે પડશે ? કેમ હજી પડતું નથી ? તે હું જોઈ છું. ” તે સાંભળી તે ચતિ ફરી બોલ્યો કે “—આકાશમાંથી સુવર્ણ પડવાનો સંભવ સ્યાંથી ? ” ત્યારે તે બોલી કે—“ પહેલાં અહીંજ મારી પાઠોશી વૃદ્ધાએ એક સાધુને અન્નદાન કર્યું હતું, તે વખતે આકાશમાંથી સુવર્ણ પડ્યું હતું. ” તે સાંભળી ચતિએ તેનું રહસ્ય જાણી હાસ્ય પૂર્વક કહ્યું કે—“ ત્યારે તો હે ભદ્રે તું જલદીથી ઘરમાં જતી રહે. કારણ કે આવી તારી ભાવનાને લીધે અને મારા આવા અત્યંત દુસ્તતપ તપને લીધે આકાશમાંથી પત્થરની વૃષ્ટિજ સંભવે છે. ” આ પ્રમાણે તેણીને કહીને તે વેષધારી પોતાને સ્થાને ગયો, અને વૃદ્ધાએ પણ મહા કષ્ટથી કાળ નિર્ગમન કર્યો. આ ઉપરથી એ જાણવાનું છે કે હે બુદ્ધિમાન જનો ! આશંસા રહિતપણે તમો દાન ધર્મમાં પ્રવૃત્તિ કરો.

એજ રીતે મહા બુદ્ધિવાળા મનુષ્યે પરલવમાં ઐશ્વર્યોદ્ધિક પામવાની ઇચ્છાથી દાન આપવું નહીં. કારણ કે તેવી ઇચ્છા રાખવાથી પ્રાણીએ કરેલું દાનનું પુણ્ય ઘણું ઓછું થઈ જાય છે. આશંસા કરવાથી તેને યોગે જો બીજા લવમાં કદાચ લોભ પ્રાપ્ત થાય, તો પણ તે વિકાર પામે છે, અને વાસ્તુદેવ તથા પ્રતિવાસ્તુદેવની જેમ મરીને દુર્ગતિમાંજ જાય છે. આશંસા રહિત દાન કરનાર શુદ્ધ અધ્યવસાયવાળો થાય છે, અને સ્વર્ગના સુખાદિકની આશંસા કરનાર શુભ અધ્યવસાયવાળો થતો નથી. તે ઉપર યક્ષ નામના શ્રાવકની કથા સાંભળો.

યક્ષ શ્રાવકની કથા.

લક્ષ્મીના સ્થાનરૂપ વસંતપુર નામે નગર છે. તેમાં મોટી બુદ્ધિવાળો યક્ષ નામે શ્રાવક હતો. કૃત્યને બાલુનાર તે યક્ષ પોતાનું વત્ત પાત્રને આધીન કરી પવિત્ર કરતો હતો. પુણ્યશાળીના પુણ્યથી ઉત્તમ થયેલી ઋદ્ધિ પુણ્યનેજ અંધ કરનારી હોય છે. એકદા તેને ઘેર અનંત શુભ ગુણવાળા, તપસ્યાનું સ્થાન અને ત્રત પાળવામાંજ બુદ્ધિને ધારણ કરનાર સુદૃઢ નામના સુનિ આવ્યા. તેને આવતા

નેઈ યક્ષ હર્ષ પામ્યો, તરતજ ઉભો થઈ ધીતું વાસણ હાથમાં લઈ હર્ષથી બોલ્યો કે—“ હે પૂજ્ય ! આ ઘણું ધી લઈને મારા ઉપર કૃપા કરે. ” તે સાંભળી તેના ભાવ બળી સુદત્ત મુનિએ તેની પાસે પોતાનું પાત્ર મૂક્યું. તે વખતે અત્યંત હર્ષના ઉલ્લાસથી યક્ષનું સમગ્ર શરીર રોમાચથી વ્યાપ્ત થયું, અને ઠાન આપવામાંજ ચતુર યુદ્ધિવાળો તે મુનિના પાત્રમાં ધી નાંખવા લાગ્યો. તે વખતે મુનિને વિચાર થયો કે—“ આ યુદ્ધિમાન શ્રાવક આવા વિશુદ્ધ અધ્યવસાયથી કેવું કેવું શુભ કર્મ ઉપાર્જન કરે છે ? ” એમ વિચારી તેણે ઉપયોગ આપ્યો. તે શ્રાવકે ધી વડે પાત્રને અને પુણ્યવડે પોતાના આત્માને પૂર્ણ કર્યો, તોપણ અન્ય ઠેકાણે ઉપયોગ દીધેલો હોવાથી મુનિએ તેનો નિષેધ કર્યો નહીં. તેટલામાં પાત્ર આખું કાઠા સુધી ભરાઈ જવાથી ધી બહાર નીકળીને પૃથ્વીપર પડવા લાગ્યું, અને તે દાતારતું મન પણ શુદ્ધ અધ્યવસાયથી પડવા લાગ્યું. તેથી તે વિચાર કરવા લાગ્યો કે—“ અહો ! આ મુનિ કેવા પ્રમાદી છે ? અથવા તો કેટલા બધા લોભી છે ? કે જેથી ધી વડે પાત્ર ભરાઈ ગયું તો પણ વાણીએ કરીને પણ તે નિષેધ કરતા નથી ? તો આને દેવાથી શું ફળ ? ” આ પ્રમાણે અશુભ પરિણામને લીધે દેવા-યુધ્ધના બંધથી નીચે પડતા યક્ષને નેઈ તે મુનિ બોલ્યો કે—“ હે મહા ભાગ્યવાન ! તું મા પડ, મા પડ. ” તે સાંભળી યક્ષ પણ ક્રોધથી બોલ્યો કે—“ હે મુનિ ! શું તમે ઉન્મત્ત (ગાંડા) થયા છો ? હું તો કાંઈ પડતો નથી, આ ધી પડી જાય છે, તેને તો તમે વારતા નથી. ” તે વખતે ‘ ધી પડી જાય છે ’ એવું વચન સાંભળી મુનિએ ધી ઉપર દ્રષ્ટિ નાંખી, તો તે ઢળી જતું નેઈ ખેદ પામી તે સંખંધી મિથ્યા હુકૃત દીધું. તે સાંભળી યક્ષ ક્રોધથી તેને કહ્યું કે—“ હે મુનિ ! આટલા વખત સુધી તમે કયાં ગયા હતા ? કે જેથી અત્યારે તમે મિથ્યા હુકૃત આપો છો ? ધી પડતું તમે વારું તોપણ તે રહ્યું નહીં. કેમકે તે તમારે આધીન નથી કે જેથી તે નિષેધ કરવાથી પડતું અટકે. ” તે સાંભળી સુદત્ત મુનિએ તેને કહ્યું કે—“ આવાં ઉદ્ધતાઈ ભરેલાં હુવાંકરો વડે કેમ તું તારા આત્માનો નાશ કરે છે ? કેમકે આ તને દાઝ્યા ઉપર દોડલા જેવું

થાય છે.” તે સાંભળીને ‘આ સાધુ સંબંધ વિનાનું શું બોલે છે ?’ એમ વિચાર કરી ચક્ષ ક્રોધ સહિત બોલ્યો કે—“હે મુનિ ! આમ રોષવાળું વચન કેમ બોલો છો ?” મુનિ બોલ્યા કે—“અમને ક્ષમાવાનને કાંઈપણ રોષ હોતો નથી, પરંતુ વથાર્થ નિશ્ચયવાળું વૃત્તાંત જ કહું છું.” તે સાંભળી વિલખો થયેલો ચક્ષ બોલ્યો કે—“હે પ્રભુ ! એવું વૃત્તાંત શું છે ?” સાધુએ કહ્યું કે—“હે ભદ્ર ! સાવધાન ચિત્તે સાંભળ. હું તારે ઘેર આવ્યો, તે વખતે તું મને ઘી આપવા તૈયાર થયો, અને તારો શુદ્ધ વૃદ્ધિ પામતો ભાવ જોઈ મને વિસ્મય થયો. તેથી મેં શ્રુતજ્ઞાનનો ઉપયોગ આપ્યો, તો તને દેવનું આયુષ્ય બાંધતો જોયો. એટલે કે તું સૌધર્મ દેવલોકથી આરંભીને ઉપર જવા લાગ્યો, તેમાં વૃદ્ધિ પામતા શુભ ધ્યાનને લીધે તું અમ્યુત દેવલોક સુધી પહોંચી ગયો. આ પ્રમાણે તારા આયુષ્યના બંધમાં મારી ખુદ્ધિ રોકાયેલી હોવાથી ઘીમાં મારો ઉપયોગ ન હોતો. પાત્રમાંથી ઘી નીચે પડવા લાગ્યું, અને હું તોમાં ઉપયોગવાળો નહોતો, તે વખતે અમ્યુત દેવલોકથી મેં તને પડતો જોયો. તેથી ‘તું ન પડ.’ એમ મેં તને કહ્યું, તે વખતે ક્ષિણ પરિણામને લીધે તેં સર્વ દેવલોકનું આયુષ્ય છોડી નાંખ્યું. પછી જ્યારે તારી ખુદ્ધિ મારાપર દ્રેષવાળી થઈ, અને તું ક્રોધથી ઉદ્ધત વચન બોલવા લાગ્યો, તે વખતે તારું સમકિત જતું રહ્યું, અને તેથી તું તિર્યંચનું આયુષ્ય બાંધવા લાગ્યો, ત્યારે મેં તને કહ્યું કે, આ તને દાગળા ઉપર ફેંસલો થાય છે. કેમકે તેં દેવના આયુષ્યનો નાશ કરી તિર્યંચનું આયુષ્ય બાંધ્યું. આ પ્રમાણે મેં તને વથાર્થ વૃત્તાંતજ કહ્યો છે, પરંતુ મારા હૃદયમાં તારા ઉપર કાંઈ પણ દ્રેષનો આવેશ થયો નથી.” આ પ્રમાણે સાંભળીને તે ચક્ષ શ્રાવક અત્યંત ખેદ પામ્યો, અને પશ્ચાત્તાપ સહિત બોલ્યો કે—“હે પૂજ્ય ! મારા પર પ્રસન્ન થાઓ. હવે ફરીથી ઘીનું પાત્ર ધરો, કે જેથી ઘીનું દાન કરીને ફરીથી હું દેવનું આયુષ્ય બાંધું.” મુનિ બોલ્યા કે—“હે ભદ્ર ! કાંઈ ઘીનું દાન આપવાથી દેવનું આયુષ્ય બાંધાતું નથી. કારણકે દેવનું આયુષ્ય બાંધવામાં શુદ્ધ અધ્યવસાયજ કારણ છે, અને તે શુદ્ધ

ભાવ કાંઈપણ આશંસા રાખ્યા વિના સુપાત્રને દાન દેવાથીજ થાય છે. આશંસાથી દાન આપવામાં આવે તો કય વિક્રય કરનારના જેવી દાતારની સ્થિતિ થાય છે. તેથી કરીને પંડિતો આશંસા રહિત દાનનીજ પ્રશંસા કરે છે. ” આ પ્રમાણે કહીને સુનિએ ત્યાંથી અન્ય સ્થળે વિહાર કર્યો. તે વખતે શુદ્ધ બુદ્ધિવાળા યક્ષ શ્રાવકે ખેદપૂર્વક પોતાના આત્માની નિંદા કરી. પછી આશંસા રહિત વિધિ પ્રમાણે દાનધર્મની આરાધના કરી યક્ષ શ્રાવક સફળતિ (દેવગતિ) ને પામ્યો, અને અનુક્રમે મોક્ષને પણ પામ્યો.

આ ભવ અને પરભવ સંબંધી આશંસા રાખ્યા વિના કોષ્ઠક ઉદાર બુદ્ધિવાળો પુરૂષ પાત્રદાન કરવાથી આ લોકમાં પણ ધનની જેમ કીર્તિ અને સંપત્તિ વિગેરેને પામે છે.

ધનની કથા.

લક્ષ્મીને વિશ્રામ કરવાનું સ્થાન રૂપ સુસીમ નામે એક ગામ છે. તેમાં જગતના જીવોને આનંદ આપનાર ધન નામનો વેપારી હોતો. જેમ રોહણાચળ પર્વતમાં સ્વભાવથીજ મહિષો રહેલા હોય છે, તેમ તે ધનને વિષે ઉદારતા, વિનય, લજ્જા અને ચતુરાઈ વિગેરે સદ્ગુણો સ્વભાવથીજ શોભતા હતા. તેને તેના સમાન ગુણવાળીજ ધનક્રી નામની પ્રિયા હતી. પુરૂષની વૃદ્ધિ હોય તો જ સરખા શીળવાળા કંપતીનો મેળાપ થાય છે. એકદા ત્યાં સમયામૃત નામના આચાર્ય મહારાજ પધાર્યા, કારણકે સૂર્યની જેમ ધર્મશુદ્ધ અન્નના જ ઉપકાર માટે વિચરે છે. ત્યારપછી પુરજનોની સાથે ધને પણ શુદ્ધ પાસે જઈ તેમને પ્રણામ કર્યા. કારણકે લદ્ધ પરિણામવાળા જીવો બીજાની સાથે જ ધર્મકાર્યમાં જોડાય છે. ત્યાં શુદ્ધ દેશના સાંભળી તે ધને દેશવિરતિ અંગીકાર કરી, કારણકે બુદ્ધિમાન માણસનો સંસ્કાર સુવર્ણની જેમ સહેલાઈથી થઈ શકે છે. પછી તેણે ઘેર આવીને પોતાની ભાર્યાને પોતે ધર્મ અંગીકાર કર્યાની વાત કહી, ત્યારે તેણીએ પણ તે ધર્મ અંગીકાર કર્યો. કેમકે સતી સ્ત્રીઓ પતિના જેવા જ વ્રતવાળી હોય છે. તે ધન

શ્રેષ્ઠી હુમેશાં ત્રિકાળ જિનપૂજા વિગેરે ધર્મકાર્યને કરવા લાગ્યો. વિવેકી પુરૂષો અવશ્ય કર્તવ્યમાં કદાપિ પ્રમાદ કરતા નથી, તે પાત્રને દાન કરવા પૂર્વક એકાંતરે ભોજન કરતો હતો, ભોજન તો તે જ કહેવાય કે જે ગુરૂને આખ્યા પછી ખાવામાં આવે. સચિત્તનો ત્યાગ વિગેરે નિયમોને તે આદરપૂર્વક પોતાના પ્રાણની જેમ પાળતો હતો, કારણકે મહા પુરૂષો વ્રત પાળવામાં અત્યંત દૃઢ હોય છે. આ પ્રમાણે ધર્મની આરાધના કરતાં છતાં પણ તેનું પૂર્વ જન્મનું અંતરાય કર્મ ઉદયમાં આવ્યું, કારણકે પોતાની છાયાની જેમ પૂર્વ કર્મને કોઈ ઓળંગી શકતું નથી. તેથી કરીને થોડા દિવસમાં જ ચોર અને અગ્નિ વિગેરેના ઉપદ્રવોથી તેનું ધન પાળ ભાંગવાથી સરોવરના જળની જેમ ક્ષીણ થવા લાગ્યું. આ ભવમાં ધર્મની આરાધના કરી હોય તો તે પરભવમાં સુખનું કારણ થાય છે, અને આ ભવમાં જે સુખ કે દુઃખ પ્રાપ્ત થાય છે તેનું કારણ પૂર્વકર્મનો ઉદય છે. આ ધન નિર્ધન થયા છતાં પણ તેનો ધર્મ અધિકાધિક શોભતો હતો. શું ઉગ્ર ઉનાળામાં પણ સમુદ્ર વૃદ્ધિ પામતો નથી ? હલકા માણસોનાં વિવિધ પ્રકારનાં વચનોવડે પણ તેનો ધર્મ મલિન થયો નહીં, કારણકે પૃથ્વીની ધૂળવડે શું નાત્ય રત્નનું તેજ ઓછું થાય ?

એકદા તે ધનને તેની ભાર્યા ધનશ્રીએ કહ્યું કે—“હે સ્વામી ! તમે મારા પિતાને ઘેર જાઓ, અને ત્યાંથી ધન લાવીને કાંઈક વેપાર કરો. ” આ પ્રમાણે તેણીના કહ્યા છતાં પણ તેની તેમ કરવા ઇચ્છા થઈ નહીં. કારણકે સ્વામીની પુરૂષ નિર્ધનપણામાં સ્વજનો પાસે પણ જવા ઇચ્છતો નથી, તો સાસરાને ઘેર તો શી રીતે જ જાય ? તો પણ તેની સુગંધ ભાર્યા તેને હુમેશાં વારંવાર આગ્રહપૂર્વક કહેવા લાગી, ત્યારે તેણે દાક્ષિણતાને લીધે ત્યાં જવાનું અંગીકાર કર્યું. પછી શુભ દિવસે ઉપવાસ કરીને સાથવાનું ભાતુ લઈ સ્વસ્થ ચિત્તવાળો તે ધન સાસરાના ગામ તરફ ચાલ્યો. બીજે દિવસે માર્ગમાં પારણું કરવા માટે કોઈ સ્થાને વિશ્રામ કર્યો. તે વખતે તેણે વિચાર્યું કે—“ આજે પાત્રદાન કર્યા વિના હું શી રીતે ભોજન કરું ? શું મારાં તેવાં ઉગ્ર ભાગ્યો જાગે છે ? કે આવા અરણ્યમાં

પણ કેઈ ઠેકાણેથી કેઈપણ સુનીશ્વર અહીં પધારે ? ” આ પ્રમાણે વિચાર કરીને તે એક ક્ષણનાર દિશાઓ સામું જોઈ રહ્યો. કેમકે સાધુનો યોગ ન થાય તોપણ શ્રદ્ધાળુએ દિશાઓ સન્મુખ જોવું એ પણ ઉત્તમ ફળદાયક છે. એટલામાં પંદર ઉપવાસને પારણે ભિક્ષા લેવા માટે નગર તરફ જતાં જાણે મૂર્તિમાન ધર્મ હોય એવા કેઈ સાધુ ત્યાં આવી ચડ્યા. તેને જોઈ ધન ચિત્તમાં હર્ષ પામ્યો, એકદમ ઉઠી પ્રણામ કરી તેને ભક્તિપૂર્વક સાથે વહોરાવ્યો. ત્યારપછી પોતાના આત્માને કૃતાર્થ માનતા તેણે પારણ કયું, અને પછી આગળ ચાલ્યો, તે થોથે દિવસે સાસરાને ઘેર પહોંચ્યો. ત્યાં તેના સસરા વિગેરેએ તેના સત્કાર કર્યો, પરંતુ કાંઈપણ ધન આપ્યું નહીં. કારણકે ઘણું કરીને દરિદ્રોને તેના સ્વજનો પણ આદર કરતા નથી. પ્રાચે કરીને મનુષ્યો પાછું લેવાની આશાથી જ બીજાને ધન આપે છે, જો એમ ન હોય તો તેઓ દરિદ્રના મુખ સામું પણ કેમ જોતા નથી ? ત્યારપછી સંતોષરૂપી અમૃતવડે આત્મામાં વૃત્ત થયેલો તે ધન આકુળતા વિનાજ પોતાના ઘર તરફ પાછો ફર્યો. કારણ કે મહાપુરુષોના ચિત્તની વૃત્તિ માન કે અપમાનમાં સમાન જ હોય છે. ચાલતાં ચાલતાં તે પોતાના ગામની નદીને કાંઠે આવી પહોંચ્યો, ત્યાં તેણે વિચાર કર્યો કે—“ મારી પ્રિયાએ મોટા મનો-રથો વડે મને મોકલ્યો હતો, અને આવી અવસ્થાએજ મને જોઈને તેના મનમાં ઘણું દુઃખ થશે, અને તે દુઃખને લીધે તેનું કંઈક મરણાદિક અનિષ્ઠ થશે. ” આ પ્રમાણે વિચારીને તેણે નદીમાંથી સુંવાળા અને સૂર્યના કિરણો જેવા ચકચકિત ગોળ કાંકરા વીણી વોણીને રત્નની જેમ પોટકીમાં ભાંચ્યા. પછી તે પોટકી માથે મુકી પોતાને ઘેર ગયો. તેની પ્રિયા પણ તેને તે પ્રકારે આવતો જોઈ આનંદ પામી, ઉણી થઈ, તેની સામે ગઈ, અને તેના માથા પરથી પોટકી લઈ ઘરમાં સાચવીને મુકી. પછી તેણીની સાથે કુશળતાની વાતચીત રૂપી અમૃતપાનની ગોળી કરી, તથા ભોજનાદિક કૃત્ય કરી તે ક્ષણવાર સુઈ ગયો. તે વખતે તેણીએ કૌતુકથી કાંકરાની પોટકી છોડી તો વિવિધ પ્રકારનાં રત્નોની જાણે ખાણ હોય એવી તે પોટ-કીમાંથી દેહીપ્રમાણ રત્નો પ્રગટ થયાં. તે જોઈ તેણીની પાસે જોડેલી

સખીઓ બોલી કે—“અહો ! બહેન ! તમારા પતાની ઉદારતા કેવી છે ? અને તમારા પર તેની કેવી પ્રીતિ છે ? કે જેથી ગણી પણ ન શકાય એટલાં બધાં અમૂલ્ય રત્નો આપી તેણે જમાઈનો સત્કાર કર્યો ! ” આ પ્રમાણે તેની સખીઓ તેની પ્રશંસા કરવા લાગી, પોતે પણ આનંદથી હસવા લાગી, તે વખતે હર્ષના શબ્દો સાંભળી ધનની નિદ્રા ઉઠી ગઈ, અને આ શું ? એમ જાંતિ પામી શય્યામાંથી ઉઠી તરતજ પ્રિયાની પાસે આવ્યો, અને પથ્થરોને પણ મહિષ થયેલા જોઈ અત્યંત વિસ્મય પામ્યો, આશ્ચર્ય વડે તેનાં નેત્રો વિકસ્વર થયાં, તે જોઈ તેની પ્રિયાએ તેને કહ્યું કે—“ હે સ્વામી ! તમે પણ જાણે આ રત્નો પ્રથમ જોયા જ ન હોય એમ આશ્ચર્યપૂર્વક કેમ બુઝો છો ? ત્યારે તે ધને સાસરાએ કાંઈ આપ્યું નથી, અને આ તો નદીમાંથી પથ્થર લીધા હતા—એ સર્વ હકીકત કહી, તે સાંભળી સર્વ લોકો અત્યંત આશ્ચર્ય પામ્યા. એટલામાં શાસનદેવી પ્રત્યક્ષ થઈને બોલી કે—“ હે સુગંધજનો ! આમાં આશ્ચર્ય શું પામે છો ? આ બાબતમાં યથાર્થ વૃત્તાંત સાંભળો.—આ ધને માર્ગમાં મુનિને જે સાથવાતું દાન કર્યું હતું, તે પાત્રદાનના પ્રભાવથી પથ્થરાઓ રત્ન થયા છે. પાત્રદાનના પ્રભાવથી ખર્જૂના પ્રહારો પણ હારરૂપ થાય છે. આપત્તિ પણ સંપત્તિરૂપ થાય છે અને પથ્થર પણ મહિષ થાય છે. પાત્રદાનથી શું નથી થતું ? ” આ પ્રમાણે કહીને તે દેવી અદૃશ્ય થઈ. તે સર્વ જોઈ લોકો હર્ષથી તે ધનની વારંવાર પ્રશંસા કરવા લાગ્યા, અને પાત્રદાનમાં આદરવાળા થયા. પછી તે રત્નોવડે તે દાનેશ્વરી ધન મોટી પ્રતિષ્ઠા પામ્યો. ઉદારતા રૂપી ભૂષણવાળી લક્ષ્મી કયો કયો મહિમા ન આપે ? પાત્રદાનથી પવિત્ર થયેલા ધર્મની ચિરકાળ આરાધના કરીને તે ધન દેવગતિને પામ્યો. અને અનુક્રમે મોક્ષને પણ પામ્યો. આ પ્રમાણે હે બુદ્ધિમાન પુરુષો ! આ લોક તથા પરલોકની આશંસા વિના જ સુપાત્ર દાનને વિષે પ્રવૃત્તિ કરો, કે જેથી કરીને નિર્વિઘ્નપણે બન્ને લોકની સમગ્ર સંપદાઓ પોતાની મેળેજ તમને વરે.

હાહા પુરુષે કદાપિ અનાદરથી દાન આપવું નહીં કારણ કે અનાદરથી દાન દેવામાં આ લોકને વિષે કીર્તિપ્રાપ્ત થતી નથી, અને

પરલોકમાં પણ કદયાણુ—શુભગતિ થતી નથી. ભુદ્ધિમાન પુરૂષે પોતાની સંપત્તિ પ્રમાણે અત્યંત આદરપૂર્વક થોડું અથવા ઘણું દાન આપવું. કારણ કે આદરજ કદયાણુકારક છે—ફળદાયક છે. આદર વિના આપેલું દાન, વિનય વિના ગ્રહણ કરેલી વિદ્યા અને શક્તિ શુભ વિનાની તપસ્યા આ ત્રણે કેવળ કલેશને માટેજ છે—નિષ્ફળ છે. તેમાં પણ સુપાત્રને વિષે તો અવશ્યલેશ પણ અનાદર કરવો નહી. કારણ કે સુપાત્રની અવજ્ઞા કરવાથી દાતાને ઉલટું અશુભ ફળ પ્રાપ્ત થાય છે. તે આ પ્રમાણે—સુપાત્રની અવગણના કરનારે તેના શુભોની અવજ્ઞા કરી કહેવાય છે, તેથી તે શુભો અવજ્ઞાવડે બાણે હુઃખ પામ્યા હોય તેમ તે પુરૂષની પાસે કદાપિ જતા નથી, અને તે શુભોના અભાવે પુરૂષનો આત્મા દોષવાળોજ થાય છે, દોષને લીધે પાપ-કર્મમાં પ્રવર્તે છે, અને તેથી કરીને તે દુર્ગતિને પામે છે. વળી અનાદરથી દાન આપનારનો શુભ ભાવ (પરિણામ) ઓછો થાય છે, અને તેથી કરીને તેલની હાનિથી જેમ દિવાની હાનિ થાય છે, તેમ પુણ્યની હાનિ થાય છે, અને અને પુણ્યની હાનિ થવાથી તે દાનના શુભ ફળની પણ હાનિ થાય છે. કારણ કે કારણની હાનિને લીધે કાર્યની પણ હાનિ થાય છે. તેથી કરીને નિર્મળ ચિત્તવાળાએ આદરપૂર્વક દાન દેવું જોઈએ, તેમાં મન, વચન, અને કાયા એ ત્રણ વડે આદર થઈ શકે છે, માટે આદર ત્રણ પ્રકારનો કહેવાય છે. તેમાં પાત્રને જોઈને એકદમ ઉભા થવું, તેનો સન્સુખ જવું, હર્ષનાં અશ્રુ આવવાં, સુખનું વિકલ્પર થવું અને સર્વ અંગે રોમાંચિત થવું વિગેરે આનંદના પ્રભાવના સમૂહથી જેવું શરીર સૌભાગ્યવાળું થયું હોય એવો પુરૂષ ઉત્તમ પાત્રને જે દાન આપે છે, તેજ દાન ગૌરવપણાને લાયક છે. (આ કાયાનો આદર કહેવાય છે.) અહો ! મારાં પુરૂષો ફળીભૂત થયાં, અને અહો ! મારો આજનો દિવસ પવિત્ર થયો, કે જેથી હે સ્વામી ! તમે જંગમ કલ્પવૃક્ષ મારે ઘેર પધાર્યા. આ સર્વ એષણીય અન્ન, આ જળ, આ સ્વાદિમ અને આ ખાદિમને ગ્રહણ કરો. અને મારાપર કૃપા કરો. આ પ્રમાણે આદરપૂર્વક વચનની ચુકિતવડે જેની ભક્તિનો, રૂપદ્વય રીતે નિશ્ચય થયો હોય એવા ભુદ્ધિમાન પુરૂષે પાત્રને દાન આપવું જોઈએ. કારણ કે સાદું વચન

હાનમાં વમણુય છે. જે હાન પ્રિય સચ્ચ સહિત આપણમાં આવે. તે જ શુભ ફળને આપનાર છે. તે સિવાય કુલ ફળવાનું નથી. કારણ કે તેનું ફળ પરદેશમાં રહ્યાં જ શિથિલ થાય છે. આ વિષે એક કથાંત પુરાણમાં રહ્યું છે. તે સાંભળો—

લીમતું દર્શાવ.

પહેલાં હસ્તિનાપુરમાં યુધિષ્ઠિર રાજા રાજ્ય કરતો હતો. તે “હમ્મીતું” ફળ હાન જ છે.” એમ બહુતો હોવાથી હુનેમાં સુવર્ણનાં પાત્રોમાં બહાર હજાર તાપસોને દોઝત કરાવતો હતો. તે તાપસોને આમંત્રણ કરવા માટે પોતાના ત્રણ સાંઠ લીમને આજ્ઞા આપી હતી. કારણ કે પાત્રનું નિમંત્રણ પોતે કરવું નેહલે. અથવા પોતાની જ જેવા પાત્રે કરાવવું યોગ્ય છે. લીમ તો સ્વભાવથી જ લીમ (ભયંકર) હતો. તેમાં વળી ગદા સહિત હોવાથી લયંકર હોવ તેમાં શું કહેવું ? તેથી તે જેવા તેવા ભતાકરવાળા વચ્ચેથી આજ્ઞા કરવા પૂર્વક તેઓને શીખ્રપણે નિમંત્રણ કરતો હતો. તે કારણને લીધે તે તાપસો વાઘની સમીપે રહીને સાડું સાડું બાદા બઝવાની જેમ સાડું લેજત કરતાં છતાં પણ લય સહિત હોવાથી કૃદ્ધ થતા ગયા. એકડા યુધિષ્ઠિર રાજા તેઓને કૃદ્ધ એક એક પામી વિચારવા દાખ્યો કે—“ હ હા ! સહિતપૂર્વક દોઝત કરાવતા છતાં પણ આ તાપસો આટલા બધા કૃદ્ધ કેમ થઈ ગયા ? ” થઈ તેણે તેનું કારણ મહા બુદ્ધિધારી વિહરને પૂછ્યું. ત્યારે તેણે કારી રીતે નિશ્ચય કરીને વધાર્થે હકીકત યુધિષ્ઠિરને કહી તે સાંભળી યુધિષ્ઠિરે વિચાર્યું કે—“ આ લીમ જન્મથી જ ઉદ્ભવ પ્રકૃતિવાળો છે. તેથી હુવાંકરતું પરિણામ દેખાડવા વિના તેને શીખ્રામણ મનદે નહો. ” એમ વિચારી યુધિષ્ઠિરે નિમંત્રણ કરવાનાં મિયથી ગર્ધભાદન પર્વત ઉપર વજ્રની પાત્રે લીમને નેહલ્યો. તેને આવતો એક વજ્ર દુઃસાવઠે પોતાનું સુખ લાંટીને રહ્યો પાંતું લીમ નિત્યે હોવાથી તેણે તેના સુખ પરથી નજાળ વજ્રને ફર રહ્યું. તે વખતે તેનું હૃદય કુંડલા સુખ જેવું લયંકર એવું, અને કારીર સુવર્ણ જેવું એવું. તેથી વિસ્મય પામીને તેણે વજ્રને પૂછ્યું કે—“ હ હા ! તું એક

લોજ નિરંતર આ ગંધમાદન પર્વત ઉપર રહે છે, તો આ તારી કાયા સુવર્ણ જેવી કેમ છે ? અને આ તારું સુખ ભુંડ જેવું કેમ છે ? ” તે સાંભળી યક્ષ બોલ્યો કે—“ મેં કાયાવડે સુવર્ણ અને રત્નનું દાન કર્યું છે, તથા સુખવડે સારૂં વચન હું બોલ્યો નથી. તેથી મારી કાયા સુવર્ણ જેવી છે, અને સુખ ભુંડ જેવું છે. જીવોને શુભ કે અશુભ પ્રાપ્ત થવામા પૂર્વનું કર્મ જ કારણ રૂપ છે. મેં પૂર્વ જન્મમાં દાન દીધું છે, પણ સુખથી સારૂં વચન કહ્યું નથી, તેથી મારા શરીરમાં આવી જાતનું વિપરીતપણું થયું છે. આ ભવમાં જે કર્મ જેવી રીતે કરાય, તે કર્મનું તેવું ફળ પરભવમાં લોગવાય છે. હું કેાઈને મારૂં સુખ દેખાડી શકતો નથી, તેથી હું કદાપિ નગરમાં જતો નથી, અને અહીં કેાઈ આવે ત્યારે લલ્લજી હું મારૂં સુખ ઢાંકી દઉં છું. હે મિત્ર ! તને શીખામણ આપવા માટે જ તારા મોટા ભાઈએ તને અહીં મોકલ્યો છે. તેથી કરીને સર્વ કેાઈને હર્વચન કહેવું નહીં. અને દાનમાં તો વિશેષ કરીને હર્વચન બોલવું નહીં.” આ પ્રમાણે સાંભળી ભીમે તેની શીખામણ અંગીકાર કરી અને લલ્લજી પોતાના નગરમાં તે ગયો. પછીથી નિરંતર પ્રિયવચન—પૂર્વક તાપસોને નિમંત્રણ કરવા લાગ્યો.

“ આ મહાત્મા જ્ઞાન અને ક્રિયાનું પાત્ર છે, તથા આ સર્વ શુભની ખાણ છે, તેથી કરીને મારા ઘરમાં જે સારી વસ્તુ હોય, તે મારે આમને આપવી યોગ્ય છે. તેઓને ભાવથી વિધિ પ્રમાણે અતિ અલ્પ આપ્યું હોય તો પણ તે સંગમાદિકની જેમ મોટા લાભને માટે થાય છે.” આ પ્રમાણે મનમાં આદરના ઉલ્લાસપૂર્વક ઉદાર ચિત્તવાળાએ પાત્રદાન કરવું જોઈએ, કારણ કે ઉત્તમ વિત્ત અને ઉત્તમ પાત્રનો યોગ શુભ ચિત્તની સાથે રહ્યો હોય તો જ તે સફળ છે. કેમકે સર્વ કર્મનું ઉત્કૃષ્ટ કારણ શુભ ભાવ જ છે. તેના વિના સર્વ દાનના ફળને અતિશય પ્રાપ્ત થતો નથી. ભાવ વિના દાન દીધા છતાં પણ કેટલાકને કેાઈ પણ ફળ પ્રાપ્ત થતું નથી, અને કેટલાક દાન દીધા વિના પણ શુભ ભાવથી જ ઉત્તમ ફળ પામે છે. તે ઉપર જીર્ણોદ્ધીની કથા શાસ્ત્રમા સંભળાય છે, તે આ પ્રમાણે—

જીર્ણશ્રેષ્ઠીની કથા.

વૈશાલી નામની નગરીમાં સારી બુદ્ધિવાળો જિનદત્ત નામે પરમ શ્રાવક રહેતો હતો. તે જીર્ણશ્રેષ્ઠીના નામથી પ્રસિદ્ધ હતો. એકદા તે નગરીના ઉદ્યાનમાં ચાર માસના ઉપવાસ કરીને શ્રીમહાવીર સ્વામી ચોમાસું રહ્યા હતા. તેને પારણું કરાવવાની બુદ્ધિથી જીર્ણશ્રેષ્ઠી હમેશાં તેની સેવા કરતો હતો. 'ચોમાસાને છેલ્લે દિવસે સ્વામીને પારણા માટે નિમંત્રણ કરી તે હર્ષથી પોતાને ઘેર ગયો, અને જિનપૂજા વિગેરે નિત્યકર્મ કરી પોતાના ઘરના આંગણમાં ઉભો રહી જિનેશ્વરના માર્ગ સન્મુખ દૃષ્ટિ રાખી જિનદત્ત વિચાર કરવા લાગ્યો કે—“ આજે હું સ્વામીને અમુક અમુક પ્રાસુક ભોજન આપીશ. ખરેખર મને ધન્ય છે, હું સંપૂર્ણ પુણ્યશાળી છું, કે જેથી મારે ઘેર આજે વિશ્વના સ્વામી પોતેજ પધારશે, અને પારણું કરશે. પ્રભુને આવતા જોઈ હું હર્ષથી તેમની સન્મુખ જઈશ, આનંદપૂર્વક તેમને ત્રણ પ્રદક્ષિણા કરી તેમના ચરણ કમળને હું વાંદીશ, તથા તેમને પારણું કરાવી હું મારા હાથમાં મોક્ષ લક્ષ્મી પ્રાપ્ત કરીશ. કારણ કે ભગવાનનું દર્શન જ સુકિતને માટે છે, તો પછી તેમને પારણું કરાવવાથી સુકિતની પ્રાપ્તિ થાય તેમાં શું કહેવું ? ” આ પ્રમાણે ક્ષણે ક્ષણે વૃદ્ધિ પામતા શુદ્ધ અધ્યવસાયને લીધે દાન દીધા વિના પણ તેણે અન્યુત દેવલોકતું આયુષ્ય પાંધ્યું. આ સમયે લક્ષ્મીના મદથી ગ્રીવાને ઉંચી રાખનાર અભિનવ શ્રેષ્ઠીને ઘેર ભગવાન પધાર્યા. શેઠની આજ્ઞાથી દાસીએ પ્રભુને પારણું કરાવ્યું. તે વખતે જીર્ણશ્રેષ્ઠીએ આકાશમાં દેવોએ વગાડેલા હુંદુભિનો ધ્વનિ સાંભળ્યો, તેથી તે ખેદ પામી વિચારવા લાગ્યો કે—

“ હહા ! હું મંદ ભાગ્યવાળો છું, મારો સર્વ મનોરથ નિષ્ફળ થયો. ” આ વખતે જો તેણે હુંદુભિનો શબ્દ સાંભળ્યો ન હોત તો તેવા પ્રકારના ઉત્કૃષ્ટ શુભ ભાવને લીધે તે કેવળ જ્ઞાનને પામત. દાન દીધા વિના પણ તે જીર્ણશ્રેષ્ઠીએ માત્ર શુભ ભાવથી જ તેવા પ્રકારની દિવ્ય ઋદ્ધિ પ્રાપ્ત કરી, અને અભિનવ શ્રેષ્ઠીએ દાન દીધા છતાં પણ ભાવ રહિત હોવાથી કાંઈપણ ફળ પ્રાપ્ત કર્યું નહીં. પરંતુ

ઉલટું અરિહંતની અવજ્ઞાને લીધે પાપકર્મ ઉપાર્જન કર્યું. કેમકે કોઈપણ પાત્રની અવજ્ઞા કરવી સારી નથી, તો જિનેશ્વરની અવજ્ઞા કરવામાં શું કહેવું? તે અભિનવ શ્રેષ્ઠીના ઘરમાં દેવોએ રતનની વૃષ્ટિ વિગેરે જે કર્યું, તે તો અરિહંતની ભક્તિના પરાધીનપણાને લીધે કર્યું હતું, પરંતુ તે શ્રેષ્ઠીના ભાવથી રંજન થઈને કર્યું નહોતું, તથી કરીને સંપૂર્ણ રૂળની ઇચ્છા રાખનારે સર્વને વધે શુભ ભાવ-પૂર્વક દાન દેવું, અને પાત્રને વિષે તો વિશેષ કરીને શુભ ભાવ-પૂર્વક દાન દેવું. આ રીતે ત્રણ પ્રકારના આદરથી મનોહર દાનને જે આપે છે; તે વખાણવા લાયક સંપત્તિને પામે છે, અને આદર વિના દાન આપે તો તે વિપત્તિનેજ પામે છે. તે ઉપર નિધિદેવ અને ભોગદેવની કથા નીચે પ્રમાણે—

નિધિદેવ અને ભોગદેવની કથા.

તમાલિની નામની પ્રસિદ્ધ નગરી છે. તે ચૈત્યોના શિખર પર ફરકતી ધ્વજાઓ વડે શોભે છે. તેમાં મોટી ચતુરંગ સેનાવાળો શ્રી મિત્રસેન નામે રાજા હતો. તેને સાર્થક નામને ધારણ કરનાર સુમંત્ર નામનો મંત્રી મિત્ર હતો. જેમ સમગ્ર નદીઓ સમુદ્રને આલિંગન કરે છે, તેમ સમગ્ર બુદ્ધિઓ તે મંત્રીને આલિંગન કરતી હતી. તે નગરીના ઉદ્યાનમાં એકદા શ્રી વિનયધર નામના શુદ્ધ પદાર્થો. તે સાંભળી હર્ષથી રાજા, સુમંત્ર અને પૌરલોકોએ આવી તેમને વંદના કરી. શુદ્ધે તેમને કાનને અમૃત સમાન આ પ્રમાણે ધર્મદેશના આપી—“ બુદ્ધિમાન પ્રાણીઓએ હર્લભ મનુષ્યજન્મ પાત્રીને નિરંતર ધર્મ કરવો જોઈએ. નવા મેઘવડે લતાઓની જેમ ધર્મવડે સર્વ સંપત્તિઓ પ્રાપ્ત થાય છે, અને ઉદય પામતા સૂર્યવડે રાત્રિના અંધકારની જેમ વિપત્તિઓ અવશ્ય નાશ પામે છે. આ ધર્મ દાન, શીળ, તપ, અને ભાવ એ ચાર ભેદે કહેલા છે. તેમાં પણ દાન મુખ્ય છે, કારણકે જિનેશ્વરો દાનધર્મનો આદર કરે છે, અને સમવસરણુમા પણ પ્રથમ તેનોજ ઉપદેશ આપે છે. સર્વ પ્રકારનાં દાનોમાં પણ શાસ્ત્ર જણનાર પડિતો પાત્રદાનને પ્રધાન કહે છે. કારણ કે જેમ વરસાદનું જળ છીપમાં પડવાથી મોટી થાય છે, અને

સમુદ્રમાં પડવાથી ખાડું થાય છે, તેમ પાત્રમાં અને અપાત્રમાં દાન દેવાથી તેના કૃણમાં મોટો તફાવત પડે છે. તે પાત્રદાનમાં પણ દંભ-રહિત આદરપૂર્વક દાન કરનારને ઉત્તમ કૃણની સમૃદ્ધિ પ્રાપ્ત થાય છે. એમ પંડિતો કહે છે, કારણકે આદરનો ઉત્કર્ષ હોય તો શુભ કૃણ પ્રાપ્ત થાય છે અને આદરનો અપકર્ષ (અભાવ) હોય તો અશુભ કૃણ પ્રાપ્ત થાય છે. હે રાજા ! જેઓ અનાદરથી સુપાત્રને દાન આપે છે, તેઓ ઘીબળ ભવમાં ધનવાળા થાય છે, અને જેઓ આદર-પૂર્વક દાન આપે છે, તેઓ નિરંતર ભોગવાળા થાય છે. ”

આ પ્રમાણે સાંભળીને રાજાના ચિત્તમાં સંદેહ થયો, તેથી તેણે સુનીધરને કહ્યું કે—“ હે ભગવાન ! ધનિક અને ભોગી એ બેમાં શો તફાવત છે ? કારણ કે આ બન્ને રાખ્દનો અર્થ તો સર-ખોજ થાય છે, ” આ પ્રશ્ન સાંભળીને શુરએ વિચાર્યું કે—“ પ્રત્યક્ષ ઉદાહરણ વિના મંદ બુદ્ધિવાળા મનુષ્યોને સત્ય પ્રતીતિ થતી નથી. ” એમ ધારીને શુરએ તેને કહ્યું કે—“ હે રાજા ! આ બન્ને-માં ઘણો તફાવત છે. પરંતુ કન્યકુબ્જ નામના પુરમાં રહેનારા નિધિદેવ અને ભોગદેવ નામના બે ઉત્તમ શ્રેષ્ઠીઓ આ તમારા સંશયને દૂર કરશે. કારણ કે તેનાથીજ તમને સાચી પ્રતીતિ થશે. ” તે સાંભળીને રાજા ‘બહુ સાડું’ એમ કહી તેની ખાત્રી કરવાની ઇચ્છાવાળો થઈ પોતાને ઘેર ગયો. તેજ પુરૂષ ઉત્તમ બુદ્ધિવાળો કહેવાય છે કે જે શુરની વાણીને તથા પ્રકારે અંગીકાર કરે. પછી બુદ્ધિમાન રાજાએ સુમંત્ર મંત્રીને તે વૃત્તાંતની ખાત્રી કરવા માટે તે પુરમાં મોકલ્યો. આસ પુરૂષે કહેલા પોતાના કાર્યની સિદ્ધિના ઉપાયમાં કયો બુદ્ધિમાન પ્રમાદ કરે ?

ત્યારપછી તે સુમંત્ર મંત્રી શીઘ્રપણે કન્યકુબ્જ પુરમાં ગયો. ત્યાં માણસોને પૂછતો પૂછતો તે વીશ કરોડ સુવર્ણના સ્વામી નિધિ-દેવ નામના અધમ શ્રેષ્ઠીને ઘેર ગયો. તેનું ઘર નધણીયાતા ઘરની જેમ શોભારહિત હતું. તેના દ્વારમાં પેસતાંજ તેણે જાણે કે મૂર્તિમાન દારિદ્ર્ય હોય એવો એક કદૂપો મનુષ્ય જોયો. તેનાં નેત્રો બિલાડાની જેવા પીળા-પિંજરા હતા, તેની નાસિકા ધ્રુવડની જેવી ચીપટી હતી, તેના કાન ઉંદરની જેવા નાના

હતા, તેના કેથ પિશાચની જેવા ધૂસરા હતા, તેના હોઠ અને કંઠ ઉટની જેવા લાંબા હતા, તેના હાંત હાથીની જેમ બહાર નીકળેલા હતા, તેનું પેટ બાજુ જળોદરનો વ્યાધિ થયો હોય એવું મોટું કુલેહું હતું, તેણે જીર્ણ અને મલિન બે વસ્ત્રો ધારણ કર્યા હતાં, તેનું શરીર નાબ વિગેરેના સંસ્કાર રહિત તથા મુનીશ્વરની જેમ સ્નાન રહિત હતું, તેના હાથ *શુભાવળી વણવામાં વ્યાકુળ-વ્યાપારવાળા હતા, અને તે વણિગ જનોની સાથે કળયો કરતો હતો. આવા પુરુષને ભેઈ મંત્રીએ તેને પૂછ્યું કે-“ હે ભદ્ર ! નિધિદેવ શેઠ ક્યાં છે ? ” હું પરદેશી મંત્રી તેમની પાસે આવ્યો છું. ” તે સાંભળીને તે પુરુષ પણ શંકાથી વ્યાકુળ થઈ યોદ્યો કે-“ તમારે તેનું શું કામ છે ? ” ત્યારે મંત્રીએ કહ્યું કે-“ હું તેને ઘેર પરોણા આવ્યો છું ” આ કાળને કરવત એવું તેનું વચન સાંભળતાં જ બાજુ મૃત્યુની દશાને પામ્યો હોય તેમ તેનું મુખ શ્યામ થઈ ગયું, અને તેણે મંત્રીને કહ્યું કે-“ તેજ હું છું. અહો ! મહાકષ્ટ છે કે અત્યંત દારૂણ ઘુણની ” જેવા પરોણાઓ કાષ્ઠની જેમ મને નિરંતર ફેલી ખાય છે. તેમાં વળી કાંઈ ઓછું રહ્યું હોય તો હે ભદ્ર ! તે પૂર્ણ કરવા તું પણ આવ. ” આ પ્રમાણે તેણે અનાદર કર્યા છતાં પણ પોતાના ઇચ્છિત કાર્યનો નિશ્ચય થયે, એવી આશાને લીધે તે મંત્રી તેના ઘરમાં પેઠો. જ્યાં પોતાના ઇષ્ટ કાર્યની સિદ્ધિ થવાની હોય ત્યાં અપમાન થાય તોપણ તે મુખકારક જ છે. ઘરમાં જતાં તે શેઠની સ્ત્રીને ભેઈ, તે બાજુ કે વિધાતાએ વરતું-શેઠનું રૂપ ભેઈને તેના રૂપની સદૃશ બનાવી હોય એવી જ હતી, પિશાચના બાળકોની જેવાં, ધૂળ વડે ધૂસરા વર્ણવાળાં અને ક્ષુધાથી પીડા પામેલાં બાળકો તેણીને બેઠ પમાડતાં હતાં, તે વર્ણવડે કાગડીના જેવી હતી, તેની ચાલ ઉટડી જેવી હતી, તેનો સ્વર ગધેડી જેવો હતો, તેની આકૃતિ ભૂંડણુ-ભૂંડરી જેવી હતી, તેણીએ કાચ વિગેરેનાં તુચ્છ આભૂષણો પહેર્યાં હતાં, અને બાજુ સાક્ષાત્ અલક્ષ્મી (અલમ્છી) હોય તેવી તેને ભેઈ. તે મંત્રીને જનપૂજા વિગેરે નિત્યકર્મ કરવાની ઇચ્છા હતી,

* (કાષ્ટ દોરમાં વણવાનો મુજ કે એવો કંઈ બીજો પદાર્થ સંભવે છે)

૧ એક જાતના લાકડાને ફેલનાર જીવડા.

તોપણ તેના ઘરનો આચાર ન હોવાથી તે પૂજાદિક કરી શક્યો નહોતો. કારણકે પારકે ઘેર બળદની જેમ પરોણાઓની સ્વતંત્ર પ્રવૃત્તિ હોય શકતી નથી. પછી મધ્યાહ્ન સમયે તે શેઠની સાથે મંત્રી જીર્ણ આસન ઉપર જમવા બેઠો. ત્યાં અપવિત્ર (એ ઠાં) વાસણમાં તેમને તેના સ્ત્રીએ કંક (શેડા) થી ખરડાયેલા હાથ વડે અડદના બાકળા અને તેલ વિગેરે તુચ્છ અન્ન પીરસ્યું. આવું તુચ્છ અન્ન કદાપિ પૂર્વે મંત્રીના મુખમાં આવેલું ન હોવાથી જાણે સમ્યક્ પ્રકારે તેના માર્ગથી અજાણ્યું હોય તેમ તેના ગળાની નીચે ઉતર્યું જ નહીં. પરંતુ શેઠ તો તે અન્નને શીઘ્રપણે ખાવા લાગ્યો, કારણકે તેને હમેશાં તેજ ખાવાનો પરિચય હતો. મંત્રીની ભોજન પર અર્ચાય બેઠને શેઠને જરા લજ્જા આવી, અને તેથી તેણે પોતાના ચાકર પાસે દૂધ માગ્યું, ત્યારે તે ચાકર દૂધ લઈને આવતાં જીવાન વચનો છતાં સરખી ભૂમિપર પણ અકસ્માત્ સખલના પામ્યો, તેના હાથમાંથી દૂધતું પાત્ર પડી ગયું, અને તે મંત્રીની આશા સહિત તત્કાળ લાગી ગયું. પછી જેમ તેમ સચિવે તે ભોજન થોડુંક ખાધું અને થોડુંક પડતું મૂક્યું, અને પછી હાથ ધોઈ ઉઠ્યો. શેઠે પોતાના મુખમાં સોપારીને બદલે ખેરના લાકડાની છાલ નાંખી, અને અતિથિને પણ તેજ આપી. આ પ્રમાણે તેના ઘરની દુષ્ટ ચેષ્ટા બેઠ મંત્રી પોતાના હૃદયમાં વિસ્મય, ખેદ અને હાસ્ય વડે પૂર્ણ થયો, તથા તેની જેમ તેણે પણ તે છાલ મુખમાં નાખી, કારણ કે વિદ્વાનો સમયને અનુસરીનેજ કાર્ય કરે છે. પછી તરતજ શેઠ મંત્રીની સાથે ગામમાં નીકળ્યો. ત્યાં થોડી લેણદેણને માટે થઈને પણ પગલે પગલે વણિગજનો સાથે કળ્યા કરતો કરતો સાંજ સુધી વીસામા વિનાજ આખા નગરમાં વાવડાની જેમ ભટક્યો. રાત્રે ઘેર આવી પોતાને સુવાનો તુટેલો ખાટલો અને ચીંથરાવાળું ગોદડું મંત્રીને સુવા માટે આપ્યું, અને પોતે પગ ધોયા વિના રંકની જેમ પૃથ્વીપર જ સુતો. તેના ધન અને દુષ્ટ આચાર સંબંધી તર્ક વિતર્કથી, ખાટલાના કચકચ શબ્દથી અને ગોદડાના કોહિલા (દુર્ગંધ) પણાથી ખરાબ સ્થિતિમાં રહેલા તે સુમંત્રને મૂઝીને અપમાન પામેલી માનિતી (સ્ત્રી) ની જેમ નિદ્રા દૂર જતી રહી. “આ ત્રણ પહોરવાળી રાત્રી પણ મને

આને કરોડ પહોરવાળી થઇ છે, તે શી રીતે પૂર્ણ થશે ? ” એવા વિચારથી મંત્રી મનમાં પીડાવા લાગ્યો, તેટલામાં અકસ્માત્ તેના કાનમાં ઝ્યાંઘથી શબ્દ આવ્યો, કે—“ જલે મૂર્ખ વંઠ ! કેમ તું તેને દૂધ દેતો હતો ? ખરેખર તું ચોચ્ચતા રહિતજ છે. આ તારા અયોગ્ય આચરણને મેંજ દૂધનું પાત્ર લાંગી નાંખી નિવાર્યું હતું.” આવા શબ્દ સાંભળી મંત્રીનાં નેત્રો ઉઘડી ગયા, તો તેની સમીપે એક દિવ્ય સ્ત્રી ભોવામાં આવી. આ વૃત્તાંત વંઠના પણુ બાણુવામાં આવ્યું નહીં, પછી તે સ્ત્રી ચાલી ગઇ, મંત્રીએ પણ તર્ક વિતર્કમાં જ રાત્રિ નિર્ગમન કરી.

પ્રાતઃકાળે તે નિષિદેવની રજા લઇ સુમંત્ર મંત્રી ભોગદેવ શ્રેષ્ઠીને ઘેર ગયો. તે ઘર સર્વત્ર શોભાવાળું હતું, તેના પર અનેક સુવર્ણના કળશો સ્થાપન કરેલા હતા, તેથી બાણે સ્વર્ગમાંથી વિમાન ઉતર્યું હોય તેમ તે શોભતું હતું. ત્યાં મંત્રી ગયો, તે વખતે દ્વારપાળ તેને ભેઠ ઉભો થયો, અને તેને ખેસવા માટે આસન વિગેરેની ઉચિતતા કરી તેનો સત્કાર કર્યો. વિવેકીના ઘરમાં રહેનાર ચાકરો પણ વિવેકી જ હોય છે. તેવામાં તે ભોગદેવ રાજસભામાંથી ઘેર આવ્યો. તે શ્રેષ્ઠ મોટા અશ્વ ઉપર આરૂઢ થયેલો હતો, તેની ફરતા સીપાઇઓ ચાલતા હતા, તેની ચોતરફ બંદીજનોની સ્તુતિ-વડે કોલાહલ થઇ રહ્યો હતો, શરીરપર દિવ્ય વસ્ત્રો પહેરેલાં હતાં, ચોતરફ પ્રસરતી કાંતિ વડે બાણે પોતાના પુણ્ય સમૂહને દેખાડતો હોય તેમ તે સુવર્ણના આભૂષણો વડે દિશાઓને દેદીપ્યમાન કરતો હતો, અને બાણે પૃથ્વી પર ઈંદ્ર આવ્યો હોય તેમ તે શોભતો હતો. આવી રીતે તેને આવતો ભેઠ તે મંત્રી તરત જ તેની સન્મુખ આવ્યો. તે વખતે મંત્રીને સામે આવતો ભેઠ તે શ્રેષ્ઠી પણ તત્કાળ અશ્વ ઉપરથી નીચે ઉતર્યો, અને તેણે તેને આ-લિંગન કયું. શ્વેત કુશળના પ્રશ્ન રૂપી અમૃત વડે મંત્રીને આનંદ

૧ મતલબ એમ લાગે છે કે ધનની કોઈ અધિષ્ઠાત્રી તે ધનમાંથી કંઈ પણ તેની ઇચ્છા વિરૂદ્ધ થતું જણાય તો તે અટકાવવા પ્રયત્ન કરી માત્ર ધનીને ધનીજ રહેવા દઇ ભોગી ન બનવા દે.

રચાકર.

પમાડી તેને સાથે લાઇ શ્રેષ્ઠીએ ઘરમાં પ્રવેશ કર્યો. ત્યાં ચતુર વિનયી અને સુભાગ્યવાન તેના પરિવારને જોઈને મંત્રી વિસ્મય પામ્યો. પછી તે શેઠે મંત્રી સહિત ઉજ્જવળ જળવડે સ્નાન કર્યું, દિવ્ય અને ઉજ્જવળ વસ્ત્ર પહેર્યા, અને જાણે એ સ્વરૂપ ધારણ કર્યા હોય તેમ તેણે ભક્તિપૂર્વક સુવર્ણની જિનપ્રતિમાની પૂજા કરી. ત્યારપછી પશુ, બાળક, વૃદ્ધ અને માંદા વિગેરેની સારવાર કરીને લોગદેવ મંત્રી સહિત લોજનશાળામાં ગયો. તે સર્વ તેની ઉચિતતા જોઈ મંત્રી અમત્કાર પામ્યો. ત્યાં મંત્રી અને પરિવાર સહિત તે મનોહર મૂકેલા ભદ્રાસન ઉપર બેઠો. વિવેકી પુરુષો કાગડાની જેમ માત્ર પોતાના જ પેટભરૂ હોતા નથી. તેમની સન્મુખ ચોટીના જડતરવાળી સુવર્ણની ચોકીઓ મૂકવામાં આવી, તેના ઉપર સર્જનની ચેષ્ટાની જેવી સુવૃત્ત કુંડલીઓ મૂકી, અને તેના ઉપર કથોળા (વાટકા) ની શ્રેણી સહિત સુવર્ણનાં થાળો મૂક્યાં, તે જાણે કે તારાઓ સહિત સૂર્યના માંડળોઓ આકાશથી ઉતર્યા હોય તેમ શોભતાં હતાં. પછી ત્યાં તે શેઠની પત્ની આવી. તેનું સુખ પૂર્ણચંદ્ર જેવું મનોહર હતું, તેનાં નેત્રો વિકસ્વર કમળ જેવાં હતાં, તે દષ્ટિવડે અમૃતને ઝરતી હતી, તે પોતાનાં સર્વ અંગોને વિષે દિવ્ય અલંકારોના સમૂહ કરીને જમણા સૌભાગ્યને ધારણ કરતી હતી, તે વિનય શુભથી યુક્ત હતી, અને જાણે મૂર્તિમાન ઘરની લક્ષ્મી હોય તેવી તે દેખાતી હતી. પછી તેણીએ પીરસવા માટે સૌભાગ્યવતી સ્ત્રીઓ પાસે ઉત્તમ લોજનની સામગ્રી મગાવી. તેવામાં જેમ પ્રાતઃકાળે સૂર્ય આકાશના આંગણાને શોભાવે તેમ પાવત્ર ચરિત્રવાળા તપસ્વિજ નામના મુનીશ્વરે તેનું ઘર શોભાવ્યું. જાણે મૂર્તિમાન ધર્મ જ હોય એવા તે મુનિને જોઈ સ્વચ્છ ભક્તિવાળો તે ઉત્તમ વશ્તુકે એકદમ ઉલ્લો થયો, તેની સન્મુખ ગયો, તેને પ્રણામ કર્યા, અને એ હાથ જોડીને બોલ્યો કે—“ હે પ્રભુ ! આજ મારે ઘેર ક્વેપવૃક્ષ, ચિંતામણિ અને કામકુંભ વિગેરે દિવ્ય પદાર્થો પ્રાપ્ત થયા છે, કે જેથી કરીને પૂર્વ જન્મના ઉદય પામેલા પુણ્યસમૂહ વડે પામવા લાયક આપ પોતે જ મારે ઘેર પધાર્યા. હે નાથ ! મારા

પર પ્રસન્ન થઈ આ શુદ્ધ અન્ન ગ્રહણ કરે, અને મારા પર અનુગ્રહ કરે. ” તે સાંભળી બાણે કે તેને સંસાર સમુદ્રથી તારવાને ઇચ્છતા હોય તેમ તે સાધુએ તેની પાસે તુંબડું મૂક્યું. તે તેણે શુદ્ધ અન્ન પાન વડે ભરી દીધું, અને પોતાના આત્માને અપાર પુણ્યના સમૂહ વડે ભરી દીધો. પુણ્યક્રિયા કરવામાં તત્પર રહેનારા મુનિએ પણ ઉદ્યાનમાં જઈ તે અન્ન જળ વડે પારણું કર્યું. ત્યારપછી તેની પત્નીએ હર્ષથી વિવિધ પ્રકારના મનોહર અને દિવ્ય ભોજનનો પણ તિસ્કાર કરનાર અન્ન પાન પીરસ્યાં. તેને તે પરિવાર અને મંત્રી સહિત ભોજન કરવા લાગ્યો. તેવામાં રસોઈયાની નજર ચૂકવીને બીલાકાએ ફહીતું પાત્ર બ્રહ્મ કર્યું, તે જોઈ વિદ્વંસ થયેલા તેણે વિચાર્યું કે— “ અહો ! આજે મારો કેટલો બધો અપરાધ થયો ? હવે હું શું કરું ? ” આ પ્રમાણે તે રસોઈયા અત્યંત ચિંતાતુર થયો, તેટલામાં બીબા આમથી ઘણું ફહી તેને ઘેર ભેટ તરીકે આપ્યું. બાણે કે અમૃતનો પિંડ હોય એવું તે ચીકાશવાળું ફહી ખાઈને અત્યંત ચીકણું થયેલા હાથને કપૂરના ચૂર્ણ વડે સુવાસિત કરેલા જળ વડે શ્રી ભોગદેવે મંત્રી અને પરિવાર સહિત હાથ ધોઈ આચમન કર્યું. પછી ભોગદેવે તેર શુભોચ્ચે કરીને યુક્ત સુગંધિ તાંબૂલતું ભક્ષણ કર્યું, અને પોતાના હાથે કરીને જ મંત્રીને પણ આપ્યું. પછી ક્ષણવાર સુવર્ણના પર્યંક ઉપર શયન કરી બાગૃત થઈ શરીરે ચંદનનો લેપ કરી તે ભુદ્ધિમાને મંત્રીની સાથે વિવિધ પ્રકારની ધર્મના વિચારવાળી વાતો કરી. સાયંકાળે વિધિ પ્રમાણે જિનેશ્વરની પૂજા કરી તથા દેવ ગુરૂના સ્મરણ વડે આત્માને પવિત્ર કરી શ્રેષ્ઠી અને મંત્રીએ હંસ જેવા રૂની તળાઈ સહિત સુવર્ણના પર્યંકને અલંકૃત કર્યો. આવી વિવિધ પ્રકારની ભોગદેવની સમૃદ્ધિતું હૃદયમાં ધ્યાન કરવાથી તે મંત્રી નિદ્રા રહિત જ સુતો. હોતો, તેવામાં તેણે મધ્ય-રાત્રિએ અકસ્માત આ પ્રમાણે દિવ્ય વાણી સાંભળી.—“ હે અધમ રસોઈયા ! તું આ ઘરમાંથી કાઢી મૂકવા લાયક છે, કારણ કે ફહીના પાત્રમાં તારો પ્રમાદ થયો છે, છતાં મેં ફહી લાવીને તારો તે અપરાધ તત્કાળ ઢાંકી દીધો છે. ” આવી વાણી સાંભળીને મંત્રીએ આમતેમ સર્વ દિશા વિદિશામાં દૃષ્ટિ નાંખી, તેટલામાં કાંતિ વડે

દિશાઓને દેહીપ્રમાન કરતી અને અલંકારો વડે શોભતી કોઈ દિવ્ય સ્ત્રી જોઈ. તરત જ મંત્રી પર્યંકમાંથી ઉભો થઈ આશ્ચર્યપૂર્વક બોલ્યો કે—“ હે ભદ્રે ! તું કોણ છે ? અને આ તું શું બોલી ? ” તે બોલી કે—“ હે મંત્રી ! હું નિધિદેવ અને લોગદેવ એ બન્નેની કુળદેવી છું. હે કપટ રહિત ! તારા સંદેહને દૂર કરવા માટે જ મેં અહીં આવીને આવું વચન કહ્યું છે, એમ તું જાણ. અથવા તો આ બન્ને શ્રેષ્ઠીના પૂર્વ ભવનું સ્વરૂપ તું સાલજા. —આ લોગદેવે પૂર્વ જન્મમાં આદરપૂર્વક પાત્રને વિષે દાન આપ્યું હતું, તેથી તે અદ્ભુત લોગને લોગવનાર થયો છે. કેમકે વિધિ પ્રમાણે આપેલું દાન કયા શુભને માટે ન થાય ? તથા આ મૂઠ નિધિદેવે પૂર્વ ભવમાં પાત્રને દાન આપ્યા છતાં આદર વિના આપ્યું હતું, તેથી તે ધનનો યોગ છતાં પણ તેના લોગને કદાપિ પામતો નથી. તેં પોતે જ ધનિક અને લોગીનો ભેદ જોયો છે, તે તારે રાજાને જઈને કહેવો. ” એમ તેને કહીને તે દેવી અદૃશ્ય થઈ ગઈ. મંત્રીએ પણ બાકીની રાત્રિ આનંદથી નિર્જામન કરી. પછી પ્રાતઃકાળે સુમંત્ર મંત્રીએ રજા માગી, તે વખતે લોગદેવે તેનો સત્કાર કરી વીદાય કર્યો. ત્યારે તે મંત્રી પોતાના નગરમા ગયો, અને તે બન્ને શ્રેષ્ઠીના વૃત્તાંતની ઉક્તિ રૂપી અથસ્કાંત મણિના યોગથી રાજાનું સંદેહરૂપી શબ્દ દૂર કર્યું. પછી તે રાજા તથા મંત્રી ધર્મનું પાલન કરી સ્વર્ગે ગયા, અને અનુક્રમે મોક્ષ પામ્યા. તેથી કરીને બુદ્ધિમાન મનુષ્યોએ સુપાત્ર દાનને સમયે અત્યંત આદરવાળા થવું.

પુણ્યની બુદ્ધિવાળા મનુષ્યે સુપાત્ર દાન દીધા પછી પશ્ચાત્તાપ કરવો નહીં. કેમકે પશ્ચાત્તાપ કરવાથી જેમ મુખનો પવન (શ્વાસ) સુવર્ણના વર્ણનો નાશ કરે છે, તેમ પાત્ર દાનના ફળનો નાશ કરે છે. અદ્ય બુદ્ધિવાળો જે પુરૂષ સત્પાત્રને દાન આપીને પછી પશ્ચાત્તાપ કરે છે, તે ખરેખર કલ્પવૃક્ષને વાવીને તેને વિષનો રસ પાવા જેવું કરે છે. દાન આપ્યા પછી જો તે દાનની અનુમોદના કરવામાં આવે તો તે ફળદાયક થાય છે. કેમકે વર્ષાકાળના વરસાદથી પાકેલી ખેતી જો પાછળથી સારો વાયરો વાયો હોય તો તે ખેતી સફળ-ફળવાળી થાય છે. જેમ સંદ્રના કિરણો સસુદ્રના જળને વૃદ્ધિ પમાડે

છે, અને જેમ નવા મેઘની શ્રેણી વનની ઔષધિઓને વૃદ્ધિ પમાડે છે, તેમ વિધિપૂર્વક કરેલી અનુમોદના પુણ્યને અત્યંત વૃદ્ધિ પમાડે છે. કેવળ પોતે કરેલા પુણ્યની પાછળ કરેલી અનુમોદના ઉત્કૃષ્ટ સમૃદ્ધિનું કારણ છે એટલું જ નહીં, પરંતુ બીજાએ કરેલા પુણ્યની પણ બે અનુમોદના કરી હોય તો તે પણ અદ્ભુત સંપત્તિ આપવામાં સાક્ષીરૂપ થાય છે. જે પુરૂષ દાન આપીને તેની અનુમોદના કરે છે, તેને લક્ષ્મી સુલભ થાય છે, બીજાને મળી શકતી નથી. આ બંને વિષયમાં એક સાથેજ મુદ્દન અને મદનનું દર્શાવ્યું છે.

મુદ્દન અને મદનની કથા—

આ ભરતકેતવમાં દક્ષિણ મથુરા નામની નગરી છે. તેમાં સ્થાને સ્થાને આકાશને સ્પર્શ કરતા ચૈત્યોના શિખરપર સુવર્ણના કળશો રહેલા છે, તેની કાંતિવડે બાહ્યે તે સૂર્યને પણ ઉદ્ભવન કરતી હોય તેમ નિરંતર શોભે છે. તે નગરીમાં ધનની સમૃદ્ધિવડે ધનદ (કુબેર) જેવો ધનદ નામે ધનિક રહેતો હતો. તેનું મન જિનધર્મ રૂપી અમૃતના દ્રહમાં નિરંતર મત્સ્યનું આચરણ કરતું હતું. તેને બાહ્યે કે દેહને ધારણ કરનારી ગૃહલક્ષ્મી હોય તેવી ધનમતિ નામની પત્ની હતી, તેનું રૂપ મણિવડે સુવર્ણની જેમ શીળ ગુણવડે અત્યંત શોભતું હતું. તે નગરીની પાસે બીજી ઉત્તર મથુરા નામની નગરી હતી. તે સ્વર્ગની નગરો જેવી મોટી હતી, અને ઘણી સંપત્તિનું સ્થાન હતી. તેમાં મદન નામનો ધનિક રહેતો હતો. એકદા મદન વેપાર કરવાની ઇચ્છાથી દક્ષિણમથુરામાં ગયો. કેમકે લક્ષ્મીનું નિવાસસ્થાન વેપાર જ છે, કેટલાક માણસો કમળને લક્ષ્મીનું સ્થાન કહે છે તે તો માત્ર રૂઢિથી જ છે—કહેવા માત્ર જ છે. ત્યાં મદનને કૃત્ય-વિકૃત્ય કરતાં ધનદની સાથે મિત્રાઈ થઈ. કારણકે પરદેશમાં ગયેલા વિદ્વાનોને મહાત્માઓ સાથે મિત્રતા થાય તે ઉચિત જ છે. પછી તે બંનેએ મિત્રાઈ રૂપી લતાના વિલાસમંડપરૂપ આ પ્રમાણે વાણીથી પ્રતિજ્ઞા કરી કે—“ જ્યારે આપણા બેમાંથી એકને પુત્ર અને એકને પુત્રી ઉત્પન્ન થાય ત્યારે તે બંનેનો આપણે એક બીજા સાથે વિવાહ કરવો. ” ત્યારપછી ધનદના ઉપર

પ્રીતિને ધારણ કરતો મદન કેટલાક દિવસ ત્યાં રહ્યો, અને પોતાનું કાર્ય સિદ્ધ થયા પછી તે ઉત્કંઠાપૂર્વક પોતાને ઘેર ગયો. ધર્મ, અર્થ અને કામ એ ત્રણ પુરુષાર્થને બાધા રહિત સેવન કરતાં ધનદને અનુક્રમે વિનયવદે શોભતો અને બુદ્ધિમાન સુધેન નામે પુત્ર થયો. મદનને પણ વિનયાદિક શુણેવડે મનોહર મનોરમા નામની પુત્રી થઈ. પરસ્પર સંતતિના જન્મને જાણીને તે બન્ને નિરંતર આનંદ પામવા લાગ્યા. અનુક્રમે સુધેન સ્ત્રીઓના જીવિતરૂપ ચૌવનને પામ્યો, ત્યારે તેને મદને પોતાની પુત્રી મોટા ઉત્સવપૂર્વક પરણાવી. મહા પુરુષે જે અંગીકાર કર્યું હોય તે શું અન્યથા થાય ? મદને આનંદથી સુધેનને ઉત્તમ વસ્ત્ર અને આભૂષણો આપી તેનો સત્કાર કર્યો. ત્યારપછી સુધેન પણ સસરાની રજા લઈ પ્રિયા સહિત પોતાની નગરીમાં ગયો. તે ઈશ્ય (શ્રેષ્ઠી) પુત્ર સુધેનના સર્વે મનોરથો તેના પિતાએ પૂર્ણ કર્યા, તેથી તેણે પ્રિયાની સાથે વિવિધ પ્રકારના લોગવડે કેટલોક સમય સુખમય વ્યતીત કર્યો. અનુક્રમે તેનો પિતા પરલોકમાં ગયો, ત્યારે તે અત્યંત શોકવડે વ્યાકુળ થયો, તેની ઉત્તરક્રિયા કરી, અને પછી પોતે ઘરનો ભાર ધારણ કર્યો. કેટલોક સમય વીત્યા પછી તેના ઘરમાંથી ધનદની સાથે જાણે જતી હોય તેમ લક્ષ્મી ધીમે ધીમે હાનિ પામવા લાગી. વેપારને માટે ચોતરફ દેશાવરોના માર્ગમાં રહેલી તેની લક્ષ્મીને ચોરોએ લૂંટી લીધી, અને વહાણોમાં રહેલી લક્ષ્મી જાણે કે પ્રેમથી પોતાના પિતાને મળવા ઇચ્છતી હોય તેમ સસુદ્રમાં ડુબી ગઈ. તેના ઘરમાં રહેલુ ધન પણ નિરંતર રાજદંડ અને આગેન વિગેરેના ઉપદ્રવથી નાશ પામ્યું. પોતાનું કર્મ પ્રતિકૂળ થાય ત્યારે શું શું વિપરીતપણું ન થાય ? તેના પિતાને સ્નાન કરવા માટે સુવર્ણનો બાળેટ અને કુંડી વિગેરે હતાં, તથા સોનું, રૂપું અને મણિના બનાવેલા ચાર ચાર કળશાઓ હતા. એક દિવસે તે સુધેન સ્નાન કરવા લાગ્યો, તે વખતે દિવ્ય શક્તિથી જાણે કે પાંખો આવી હોય તેમ તે કળશાઓ એકી વખતે જ શીઘ્રપણે આકાશમાં ઉડી ગયા. ત્યારપછી બીજું પણ સુવર્ણનું આસન (બાળેટ) વિગેરે જે ચીજો હતી તે સર્વે પ્રહીના સમૂહની જેમ તેના ઘરમાંથી તેના દેખતાં જ એકી વખતે

તત્કાળ આકાશમાં ઉડી ગઈ. તે જોઈ બુદ્ધિના નિષિરૂપ સુધનને કૌતુક અને શોક થયો. પછી તે જિનપૂજા કરી સુવર્ણ વિગેરેના તૈયાર કરેલાં પાત્રોમાં ભોજન કરવા લાગ્યો. તે વખતે ભોજન કરતા તેણે ખાઈ ખાઈને જે જે પાત્ર ખાલી કરીને છેદું મૂક્યું, તે તે પાત્ર તરત જ જાણે ત્યાગ કરવાના અપમાનથી કોપ પામ્યું હોય તેમ આકાશમાં ઉડી ગયું. છેવટ પોતે હાથ ધોવા લાગ્યો, તે વખતે થાળને પણ ચપળ થયેલા જોઈ આશ્ચર્ય પાત્રી નાશી જતા ચોરની જેમ તત્કાળ તે થાળને હાથવડે પકડી રાખ્યો. પરંતુ જાણે પ્રથમ ગયેલાં પાત્રોનો સથવારો કર્યો હોય તેમ તે થાળ પણ પલાયન કરી ગયો. કારણકે જતાને અને મરતાને કોણ રોકવા સમર્થ છે ? પરંતુ તે થાળનો કકડો (કાંઠો) જાણે કે દાક્ષિણ્યતાને ધારણ કરતો હોય તેમ તેના હાથમાં રહી ગયો. તે જોઈ બુદ્ધિમાન સુધન વિલગ્નો થઈ હૃદયમાં વિચાર કરવા લાગ્યો કે—“ હમણાં મને અત્યંત દુઃખદાયક પુણ્યનું રહિતપણું કેમ થયું ? કે જેથી મારા પિતાની સમગ્ર લક્ષ્મીએ એકી સાથે મારો ત્યાગ કર્યો ? થણું શું કહેવું ? મારા પૂર્વ કર્મનો પરિપાક (ઉદય) મહા વિષમ થયો છે, કે જેથી મેં મારા હાથ વડે દૃઢ રીતે પકડી રાખ્યા છતાં પણ આ થાળ નાશી જ ગયો. અથવા તો ધન અને સુવાવસ્થા વિગેરે ક્ષણવારમાં જોતાં જોતાં જ નાશ પામે છે, એ વાત પ્રસિદ્ધ જ છે. પરંતુ જો પોતે સતત સુકૃત કર્યું હોય તો વૈભવ પણ નિશ્ચય પ્રાપ્ત થાય છે. ખરેખર મેં પૂર્વ જન્મમાં સર્વ પ્રકારના સુખને આપનારો ધર્મ વિધિ પ્રમાણે કર્યો નથી. કેમકે અદ્ભુત સંપત્તિ પામ્યા છતાં પણ હું હાલ વૈભવરહિત થઈ ગયો છું. તેથી હવે હું ચતિધર્મને અંગીકાર કરું. કેમકે તે ધર્મ જ સૂર્યની જેમ અધિકારના સમૂહ રૂપ વિપત્તિને હણનાર છે, અને કમળની જેમ સંપત્તિને ઉદ્ધાસ પમાડનાર છે. આ પ્રમાણે વિચાર કરીને ઉછળતી અભંગ લાવનાથી ઉત્પન્ન થયેલા વૈરાગ્યના તરંગો વડે સુધનનું અંતઃકરણ વ્યાપ્ત થયું, અને તેથી તેણે આનંદપૂર્વક વિનયધર નામના સૂરિની પાસે આરત્રિ ગ્રહણ કર્યું. પોતે મમતા રહિત છતાં પણ કૌતુકથી તેણે તે થાળનો કકડો સાથે રાખ્યો હતો, પરંતુ લજ્જાને લીધે કદી પણ

ખીજા કોઇ સાધુને તેણે જણાવ્યું નહીં. અનુક્રમે તે સુધન સુનિ બહુણા અને આસેવના એ બન્ને શિક્ષામાં નિપુણ થયા, તથા તેનું ચિત્ત ઉત્કૃષ્ટ આગમવડે ભાવિત થયું, ત્યારે ગુરુએ તેને એકલા વિચરવાની આજ્ઞા આપી. અનુક્રમે પૃથ્વી પર વિહાર કરતા તે સુનિ ઉત્તર મથુરામાં ગયા. ત્યાં ગોચરીને માટે નગરીમાં ફરતા ફરતા મદનને ઘેર ગયા, ત્યાં સુવર્ણના થાળ વિગેરે તે તે પોતાની વસ્તુઓને ભેઈ પોતે ઓળખી કાઢી, તેથી અત્યંત આશ્ચર્ય પામ્યા, અને બાણે પોતાનાં નેત્રો તે વસ્તુઓ જોવાને તરસ્યાં થયાં હોય તેમ તેની સામેજ ભેઈ રહ્યા. તે ભેઈ મદને તેને કહ્યું કે—“કનક અને કાંકરામાં સુનિતું મન સરખી બુદ્ધિવાળું જ હોય છે, તો હે સુનિ ! મારી લક્ષ્મીને વિષે બાણે અભિલાષવાળા હો તેમ કેમ ભેઈ રહ્યા છો ?” તે સાંભળી ઉત્તમ સુનિ બોલ્યા કે—“હે શ્રેષ્ઠી ! તમારી લક્ષ્મી ઉપર મારે કાંઈ પણ સ્પૃહા નથી, પરંતુ તમારી આ સમૃદ્ધિ જોઈને મારા મનમાં આશ્ચર્ય થયું છે, તેથી હું તમને પૂછું છું કે—“આ વૈભવનો વિસ્તાર તમને ક્યાંથી પ્રાપ્ત થયો ? તે કહો.” તે સાંભળીને મદન હૃદયમાં શંકા પામ્યો, અને બહારથી હાસ્ય કરી બોલ્યો કે—“આ સુવર્ણના આસન વિગેરે સામગ્રી તથા આ સમગ્ર લક્ષ્મી પિતાની પરંપરાથી મને મળેલી છે. તમારે આ પ્રશ્ન કેમ પૂછવો પડ્યો ?” સાધુ સ્મિત સહિત બોલ્યા કે—“હે ભદ્ર ! શા માટે મૃષા વાણી બોલો છો ? ભોજનનાં પાત્ર વિગેરે આ સર્વ વસ્તુઓ પહેલાં મારે ઘેર હતી. મારું પુણ્ય ક્ષીણ થયાથી આ સર્વ વસ્તુ મારા ઘરમાંથી જતી રહી. તેમાં આ થાળ નાશી જતો હતો, તે વખતે મેં તેને પકડી રાખ્યો, ત્યારે તેનો આ કકડો મારા હાથમાં રહી ગયો. તેથી કરીને કૌતુકથી જ હું તમને પૂછું છું, પરંતુ તમારા વૈભવના હોભથી પૂછતો નથી. કારણ કે અમે સુનિઓ સર્પની જેવા બાહ્ય વૈભવથી ડરીએ છીએ.” આ પ્રમાણે તેને કહીને સુનિએ તે કકડો થાળની પાસે મૂક્યો, તે બાણે ઘણા કાળના વિરહથી દુઃખી થયો હોય તેમ તત્કાળ તે થાળને ચોંટી ગયો. તે ભેઈ મદનની શંકા દૂર થઈ, સુનિને સત્યવાદી બાણી હર્ષપૂર્વક તેણે કહ્યું કે—“એક દિવસે મારા ઘરમાં

પોતાની મેળે જ નિધિનો સમૂહ આવેલો મેં જોયો. એકદા સ્નાન કરવાને અવસરે આ સુવર્ણનો ખાળેઠ વિગેરે સર્વ સામગ્રી આકાશ માર્ગે મારે ઘેર આવી, અને લોજન વખતે અકસ્માત લોજનના પાત્રનો સમૂહ પણ આકાશ માર્ગે જ આપ્યો. આ રીતે આ સમગ્ર લક્ષ્મી પૂર્વે કરેલા સુકૃતને લીધે કૌર્મપણ કેકા-લેથી આવીને મને પ્રાપ્ત થઈ છે. પ્રાણીઓને પોતાના ભાગ્યને યોગે અત્યંત દુર્લભ એવી વસ્તુ પણ શું સુલભ થતી નથી ? મેં પ્રથમ તમારી પાસે અસત્ય વૃત્તાંત કહ્યું, તે મારા અપરાધને ક્ષમા કરો. હે ભગવાન ! તમે કયા ગામના રહીશ છો ? અને કેાના પુત્ર છો ? તે કહો. ” ત્યારે સુનિએ પોતાનું નગર વિગેરે ચરિત્ર તેની પાસે પ્રગટ કર્યું, તે સાંભળીને મદને તે પોતાની પુત્રીનો પતિ છે એમ જાણ્યું. તેથી હર્ષ અને દુઃખથી ગદ્ગદ સ્વરે મદને રોતાં રોતાં તેને આ પ્રમાણે કહ્યું કે—“ હે સુનિ ! તમે મારી પુત્રીના સ્વામી છો. આ મારી પુત્રીને જીવો. (જોઈને ખાત્રી કરો.) હે સુનિ ! આ ઘર તમારું જ છે, આ ધન અને આ નિધિઓ પણ તમારાજ છે. ઘણું શું કહું ? હું તથા આ સર્વ પરિવાર તમારી આજ્ઞાનેજ આધીન છે. તેથી હાલ આ અતુલ્ય સુખને આપનાર શ્રેષ્ઠ લોગોને ઈચ્છા પ્રમાણે લોગવો, અને સુખનો ઉપલોગ કર્યા પછી વૃદ્ધાવસ્થામાં ચારિત્ર ગ્રહણ કરજો. ” આ પ્રમાણે તેનું વચન સાંભળી લોગમાં પરાક્રમુખ થયેલા સુનિએ ઉત્તમ વાણી વડે તેને કહ્યું કે—“ વિષયો પરિણામે ઘણા દુઃખને આપનારા છે, માટે તે વિષની જેમ અત્યંત ભયંકર છે, જે દુષ્ટ શુદ્ધિવાળો મનુષ્ય ચારિત્રનો ત્યાગ કરી વિષયસુખમાં મનને ધારણ કરે છે, તે અમૃતરસનો ત્યાગ કરીને પ્રારંભમાં સુખકારક એવું વિષ પીવાની ઈચ્છા કરે છે. હે મદન ! જેઓ પ્રાપ્ત થયેલા વિષયોનો ત્યાગ કરે છે, તે મનુષ્યો જગતમાં ઉત્તમ છે. તથા જેઓ નહીં પ્રાપ્ત થયેલા વિષયોને ઇચ્છે છે, તેઓને તત્વજ્ઞાનીઓએ અધમ માનેલા છે. પરંતુ વિષયો પોતાની મેળેજ દૂર ગયા છતાં પણ જેઓ તેના ઉપર પ્રીતિને ધારણ કરે છે, તેઓ અધમમાં પણ અધમ છે, તેથી કરીને તે વિષયોને હવે હું શા માટે ગ્રહણ કરું ? આ વિષયોએ જે મારો ત્યાગ કર્યો છે, તે મને મોટા લાભને માટે થયો છે, કારણ

કે તેના ત્યાગને લીધેજ મેં આ ચિંતામણિ જેવા હર્ષલ ચારિત્રને ગ્રહણ કર્યું છે.” આ પ્રમાણે કહીને નિઃસ્પૃહ સુનીશ્વરે અન્યત્ર વિહાર કર્યો, અને મદન પુત્રીના સ્વામીની આવી કથા બાણીને અત્યંત વિસ્મય પામ્યો. તેણે મનમાં વિચાર કર્યો કે—“કયા કર્મે કરીને લક્ષ્મીએ તેનો એકદમ ત્યાગ કર્યો અને એકી વખતે પોતે લક્ષ્મીએ જ મારો સ્વીકાર કર્યો, તે શાથી ? હમણાં જો કેાઇ ઉત્કૃષ્ટ જ્ઞાનને ધારણ કરનાર મહાસુનિ પધારે, તો તેની પાસે જઈને શક્યની જેવા મારા હૃદયના સંશયને હું દૂર કરું.”

આ પ્રમાણે તે મદન વિચાર કરતો હતો, તેવામાં એકદા ત્યાં જ્ઞાની સુનિના પધારવાથી તે અત્યંત હર્ષ પામ્યો. પુણ્ય-શાળીનો મનોરથ કેાઈ પણ વખત નિષ્ફળ થતો નથી, પછી નગરીના લોકો તથા ઉત્સુક મનવાળો મદન પણ સુનિને નમન કરવા ગયા. ત્યાં વિધિપૂર્વક સુનિને પ્રણામ કરી તેની પાસે બેસી તેના સુખથી દેશના સાંભળી. પછી મદને પોતાના હૃદયમાં રહેલો સંશય સુનિને પૂછ્યો. ત્યારે સુનિએ કહ્યું કે—“ જો તારા મનમાં કોતુક હોય તો સ્થિર ચિત્તે સાંભળ—

આ પુરીમાં જ પહેલાં ધનમિત્ર અને સુમિત્ર નામના બે મિત્રો હતા. તેમાં પહેલા ધનમિત્રને વૈભવ હતો, પરંતુ તે સ્વભાવથી જ કાંઈક કૃપણ હતો. બીજા સુમિત્રને અલ્પ વૈભવ હતો, પરંતુ તેનું મન દાન દેવામાં ઉદાર હતું. બંનેના રત્નને દોષશુક્ત કરનાર વિધાતાએ દાન અને ધનને જૂદે જૂદે ઠેકાણે રાખીને તે બંનેને વિડંબના પમાડી છે. સ્વજન તથા લોકોના કહેવાથી ધનમિત્રે બિનપૂજ્ય અને સુનિપૂજ્ય વિગેરે ઘણા પ્રકારના પુણ્ય કાર્યમાં ઘણી લક્ષ્મીનો વ્યય કર્યો. ત્યારપછી પૂર્વના કુર્મના યોગથી તે કુખુદ્ધિવાળો પોતે દાનાદિકમાં ધનનો વ્યય કર્યો હતો તે આખતમાં વારંવાર પશ્ચાત્તાપ કરવા લાગ્યો કે—“ હાહા ! બીજા માણસોના ઠગવાથી મેં નકામો ફેટલો બધો ધનનો વ્યય કર્યો ? ” આ પ્રમાણે પશ્ચાત્તાપ કરવાથી તેણે પુણ્યની હાનિ કરી. શું ચોતરફ સૂર્યનો તાપ પડવાથી જળાશયોનું જળ સુકાઈ ન જાય ? તે જલિન પરિણામ વડે તેણે અશુભ કર્મ ઉપા-

જર્ન કર્યું, પ્રાણીઓના પરિણામને અનુસરીને શુભ કે અશુભ કર્મની પ્રાપ્તિ થાય છે. પવિત્ર બુદ્ધિવાળા સુમિત્રે અદ્ય સમૃદ્ધિ છતાં પણ પોતાની આવકના પ્રમાણમાં હમેશાં સુપાત્રને વિષે થોડું થોડું ધન વાપર્યું, અને “ માફ જેટલું ધન જિનપૂજાદિક પુણ્ય કાર્યમાં ઉપયોગી થયું, તે ઉત્તમ કાર્ય થયું છે. ” એ રીતે હમેશાં વારંવાર તેની અનુમોદના કરી. તેથી કરીને જ ચંદ્રના ઉદયથી ક્ષીરસમુદ્રના જળ સમહૂની જેમ તેનું દાનપુણ્ય નિરંતર તરંગિત થવા લાગ્યું—વૃદ્ધિ પામ્યું. તે સુમિત્રને એક પુત્ર થયો, તે કાંઈક વ્યસનમાં આસક્ત હતો. કેમકે અગ્નિ તેજસ્વી છે, તો પણ તેનાથી ઉત્પન્ન થયેલો ધુમાડો શું મલિન નથી થતો ? તેથી કરીને તે સુમિત્ર દ્રવ્યનો વિનાશ થવાની શંકાએ કરીને પોતાના પુત્રથી સાર સાર દ્રવ્યને સંતાડતો હતો. જેના ઉપર ચિતાને પણ વિશ્વાસ ન આવે એવા પુત્રનો જન્મજ ન થાય તે સાફ છે. એકદા દૂર દેશમાં વેપાર કરવા જવાની ઇચ્છાથી સુમિત્રે પુત્રની શંકાને લીધે પોતાના મિત્ર ધનમિત્રને ઘેર સુવર્ણાદિક નિધિને સ્થાપન કર્યો. પછી તે પોતાને ઘેરથી ચાલ્યો. માર્ગમાં જતાં અકસ્માત શ્રમ વિસ્મયિકાની વ્યાધિને લીધે તે શુદ્ધબુદ્ધિવાળો મરણ પામ્યો, પ્રાણીઓનું મૃત્યુ હાથમાંજ રહેલું છે. તે સુમિત્ર મરણ પામીને આ નગરીમાં નિર્મળ દાનપુણ્યને લીધે તું મદન થયો છે. વિધિપૂર્વક થોડો પણ સેવેલો જિનધર્મ અદ્ભુત લક્ષ્મીને વિસ્તારે છે. ત્યારપછી સુમિત્રની ભાર્યા કે જે ધનમિત્રને ઘેર ધન મૂક્યાતું વૃત્તાંત સારી રીતે જાણતી હતી તેણે ધનમિત્રની પાસે પોતાનો નિધિ ઘણી રીતે માગ્યો, પરંતુ તેણે લોભને લીધે આપ્યો નહીં, અનુક્રમે તે પણ મરણ પામીને સુધન નામે તારો જમાઈ થયો છે. શુભ દાનના પશ્ચાત્તાપથી ઉત્પન્ન થયેલા કુકર્મ વડે લક્ષ્મીએ તેનો સહસા ત્યાગ કર્યો છે. પૂર્વે તારા નિધિને ઓળવીને ધનમિત્રે પોતાના ઘરમા તે નિધિ રાખ્યો હતો, તેથી આ ભવમાં સુધનની લક્ષ્મી પોતાની મેળેજ તારા ઘરમાં આવી. હે મદન ! શુદ્ધ અનુમોદના વડે દાનપુણ્યને મોટું કરવાથી તું અદ્ભુત સંપત્તિને પામ્યો છે, અને દાનના પશ્ચાત્તાપથી ઉત્પન્ન થયેલા અશુભ કર્મને લીધે ધનના સમૂહે રંકની જેમ સુધનનો ત્યાગ કર્યો છે.

આ પ્રમાણે જ્ઞાની ગુરૂના મુખથી પોતાનું ચરિત્ર સાંભળી મદન હર્ષ પામ્યો, પછી શ્રાવકધર્મનો અંગીકાર કરી તે પોતાને ઘેર ગયો, અને શુદ્ધ આશયવાળા તેણે જિન ચૈત્ય વિગેરે સાત સુપાત્ર (ક્ષેત્ર) ને વિષે પોતાની લક્ષ્મીનો વ્યય કરી તેને સફળ કરી. ત્યારપછી સુધન મુનિની પાસે ચારિત્ર અંગીકાર કરી તે બુદ્ધિમાન મદન મુનિએ તેનું નિરતિચાર પાલન કર્યું. નિર્મળ ચારિત્ર પાળવાથી તે બન્ને સ્વર્ગે ગયા. ત્યાંથી ચલી મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં જન્મ પામી તે બન્ને શીઘ્ર મોક્ષપદ પામશે.

તેમજ પાત્રને વિષે દાન દેતાં જરા પણ વિલંબ કરવો નહીં, તેથી મનોહર અર્થની સિદ્ધિ થાય છે. કારણ કે વિલંબથી દેતાં દાતારનો ભાવ પ્રાપ્ત કરીને ઓછો થઈ જાય છે, અને ભાવ ઓછો થવાથી પુણ્ય પણ ખંડિત થાય છે. કારણ કે પુણ્યના ઉત્કર્ષ અને અપકર્ષનું જીવિત એક ભાવનેજ આધીન છે. પુણ્ય ખંડિત થવાથી દાતાર તેને^૧ અનુસારે પરભવમાં કૃતપુણ્યની જેમ ખંડિત સંપત્તિને પામે છે.

કૃતપુણ્યની કથા.

કદ્યાણની લક્ષ્મીને નિવાસ કરવાના ઘર રૂપ રાજગૃહ નગર છે. તેમાં અનેક ગુણોની શ્રેણિથી શોભતો ઓણક નામે રાજા હતો. તેને અભય નામે મુખ્ય મંત્રી હતો. તે નગરમાં ઘણા વૈભવવાળો ધનાવહ નામે શ્રેષ્ઠી હતો. તેને ભદ્રા નામની પુણ્ય કર્મમાં તત્પર ભાર્યા હતી. તેમને કૃતપુણ્ય નામનો એક પુત્ર ઉત્પન્ન થયો. તે ઉદય પામતા સૂર્યની જેવા તેજસ્વી, બીજના ચંદ્રની જેમ દર્શન કરવા લાયક અને અદ્ભુત સૌભાગ્યની લક્ષ્મીને વિશ્રામ કરવાનું સ્થાન હોય તેમ શોભતો હતો. તેનું દર્શન લોકને પ્રીતિ ઉત્પન્ન કરતું હતું. બીજના ચંદ્રની જેમ અનુક્રમે વૃદ્ધ પામતો તે સમગ્ર કળા વડે સંપૂર્ણ થયો. તે સુવાવસ્થા પામ્યો, ત્યારે પિતાની આજ્ઞાથી કુળવાન, પવિત્ર લાવણ્યવાળી અને કૃતપુણ્યની પ્રાપ્તિથી પોતાને ધન્ય માનતી એક કન્યાને તે પરણ્યો. પરંતુ તે સાધુઓના

સંગને લીધે લોગને વિષે આસક્ત થયો નહીં. પ્રાચે કરીને જળ અને જીવ જેવો સંગ મળે તેવો પરિણામ પામે છે. તેથી કરીને તેનો લોગ જોવાના કૌતુકી શ્રેષ્ઠીએ તેને જીગારીઓની સંગતિમાં મૂક્યો. “પ્રાચે કરીને તત્ત્વથી હિતકારક માળાપો દુર્લભ હોય છે.” તેવા મિત્રોના સંગને લીધે તે મર્યાદા રહિત થઇને ઈચ્છા પ્રમાણે વેશ્યાઓમાં પણ આસક્ત થયો. એકદા માલતીના પુખ્તમાં લમ્બરાની જેમ તે અનંગસેના નામની વેશ્યામાં અત્યંત આસક્ત થયો. તે વેશ્યાએ પણ તેને સ્નાન, માન અને લોજન વિગેરેવડે એવી રીતે વશ કર્યો કે જેથી તે કામાતુર થવાથી કદાપિ માતાપિતાનું પણ સ્મરણ કરતો નહોતો. તેની અક્ષાએ કપટ રૂપી રેંટ વડે પાતાળમાં રહેલું પણ તેનું ધન રૂપી જળ નિરંતર કરોડો ગમે જેંચવા માંડ્યું. તેનો પિતા પણ સ્નેહને લીધે તેની ઈચ્છા પ્રમાણે હંમેશાં દાસીઓ સાથે અખૂટ ધન મોકલવા લાગ્યો. અહો ! મનુષ્યોનું મોહાંધપણું આશ્ચર્યકારક છે. આ પ્રમાણે દિવસોની જેમ તેણે બાર વર્ષ વેશ્યાને ઘેર જ વ્યતીત કર્યા. “સીના સંગમાં આસક્ત થયેલા પુરોનો સમય શીઘ્ર ગતિ કરનાર હોય છે.” ચિરકાળની એકઠી કસેલી તેની અખૂટ લક્ષ્મી પણ અનુક્રમે ક્ષય પામી, અને તેના માળાપ પણ પરલોકમાં ગયા. તોપણ નિર્ઘય અક્ષાએ ધનની આશાથી પ્રથમની જેમ મધુર વચન બોલવામાં કુશળ દાસીને તેને ઘેર મોકલી. તે દાસી તત્કાળ કૃતપુણ્યને ઘેર ગઇ. તે વખતે તે ઘર પડવાની તૈયારીમાં હતું, તેની ભીંતો અને ડહેલી વિગેરે પડી ગયું હતું, તેથી સ્પષ્ટ રીતે તે વૈભવના ક્ષયને જણાવતું હતું. તે ઘરમાં તે દાસીએ નવા યૌવન વયવાળી તેની પ્રિયાને જોઈ, તેણીએ સ્વામીનું સંગળ સૂચવનારું એક જાડું કસું-ળી રંગનું વસ્ત્ર પહેરેલું હતું. આ પ્રમાણે કૃતપુણ્યના ઘરની દુર્દશા અને તેની પ્રિયાની સ્વસ્થતા (શાંતતા) જોઈને તે દાસી અત્યંત વિસ્મય પામી. તેણીએ તેની પ્રિયાને કહ્યું કે—“હે સખી ! તારા પતિએ તારા કુશળ સમાચાર જાણવા માટે અને ધન લાવવા માટે મને તારી પાસે મોકલી છે.” તે સાંભળીને ચક્રોર પક્ષીના જેવા

નેત્રવાળી તે સ્ત્રીનું સુખ કમળ વિકસ્વર થયું, અને તે સ્વામીનો આદેશ સાંભળવાથી હર્ષના રોમાંચના અંકુરાથી વ્યાપ્ત થઈ, પછી તે બોલી કે—“હે સખી ! તે કાંતની આજ્ઞા-મારા મસ્તક પર સુગટ સમાન છે. કર્મનું વિપરીતપણું હોવાથી ક્ષેમક્રુશળની વાત તો હું શું કહું ? મારા તેવા પ્રકારના વત્સલ સસરા અને મધુર વાણીવાળી તે મારી સાસુ એ બન્ને સ્વર્ગમાં ગયા છે. મારા દૈવની હુદ્દતાને ધિક્કાર છે ! તે બન્નેએ ધન મોકલી મોકલીને સર્વ લક્ષ્મીનો ક્ષય કર્યો છે. કારણ કે પ્રિય પુત્રને માટે થઈને કોણ ધનની ઉપર મોહ રાખે ? મારા પિતાએ મને આ કાંઈક અંગનું ભૂષણ આપેલું છે, તે તું લઈ જા, અને મારું શીળ જ ભૂષણ હો.” આ પ્રમાણે કહીને તેણીએ પોતાના શરીર પરથી ઉતારીને સર્વ અલંકારો દાસીને આપ્યાં. કુળવંત સ્ત્રીઓને પતિ ઉપર લિપ્ત લાવ થતોજ નથી. દાસી તે અલંકારો લઈને ચાલી, તેનું મન વિસ્મયથી વિકસ્વર થયું, અને તેણીના ઉચિતપણાનો વિચાર કરતી તે શીઘ્ર પોતાને ઘેર આવી. અનંગસેના સહિત કૃતપુષ્પના દેખતાં તે દાસીએ તે આલસણો અછાને આપ્યાં, અને જેવું જોયું હતું તે સર્વ તેની પાસે કહ્યું, અને બોલી કે—“બાલી કરેલા ધનરૂપી જળના કુવાના તળીયાની માટી જેવો આ અલંકાર તે કુળવંત સ્ત્રીએ મોકલ્યો છે.” તે સાંભળીને “કસુંબી રસના કૂચાની જેવા આ અલંકાર લેવાથી સર્વું.” એમ વિચારી તેણીની ઉચિતતા જોઈ દયાળુ થયેલી તે અછાએ પણ પોતાની હજાર સોનામહોરો તેમા ઉમેરી તે સર્વ અલંકારો દાસી સાથે તેણીને તત્કાળ પાછા મોકલ્યા. ત્યારપછી અછાએ કામીજનોને માનવા લાયક પોતાની પુત્રીને એકાંતમાં કહ્યું કે—“હે પુત્રી ! વેશ્યાજનોને નિર્ધન મનુષ્યથી શું રૂળ છે ? હવે કૃતપુષ્પને પણ નિર્ધન પુરૂષોના સુગટ સમાન ગણવાનો છે. કારણ કે હમણાં જ તેની સ્ત્રીએ પોતાના શરીરના અલંકાર મોકલ્યા હતા. તેથી હે પુત્રી ! આનો તું ત્યાગ કર. કારણ કે ધનને વિષે જ એક દૃષ્ટિ રાખનારી વેશ્યાઓ રૂપ કે વિદ્યાદિકની અપેક્ષા રાખતી નથી.” આ પ્રમાણે સાંભળી ન શકાય તેવું કાનને કરવતના જેવું અછાનું વચન સાંભળીને અનંગસેના કેપ પામી અને બોલવામાં ચતુર એવી

તેણે પ્રત્યુત્તર આપ્યો કે—“ હે માતા અત્યારથી તું મારી મા નથી, કારણકે કર્ણને શૂળ સમાન આવું પ્રતિકૂળ વચન તું બોલે છે. આણે બાર વર્ષ સુધી ધનાઢ્ય કરનારું કરોડથી પણ વધારે ધન આપ્યું છે, તેનાથી પણ શું તને ટૂંસિ થઈ નથી ? આના શુભોચ્છે મારા ચિત્તને અત્યંત બાંધી લીધું છે, તેથી તેના વિના એક પગલું પણ હું બીજે કોણે જઈ શકું તેમ નથી. ” આ પ્રમાણે તેના અત્યંત દૃઢ આગ્રહને પોતાના મનમાં નિશ્ચય કરી અક્ષાતું મુખ સુકાઈ ગયું, અને જાણે પોતાતું સર્વસ્વ નાશ પામ્યું હોય તેવી દેખાવા લાગી. ત્યારપછી અક્ષાની પ્રેરણાથી દાસીઓ તે કૃતપુણ્યનું વારંવાર અપમાન કરવા લાગી. કારણ કે સૂર્ય પણ કિરણો રહિત થાય છે ત્યારે તેને કોણ અર્થ આપે ? તે પોતાના અપમાનનું કારણ વિચારવા લાગ્યો, ત્યારે તે બુદ્ધિમાને પોતે જ બદલ્યું કે— “ આ અપમાન કરનાર અક્ષા જ છે. ” એમ જાણી તે અગ્નિની જેમ પશ્ચાત્તાપ વડે અત્યંત તાપ પામ્યો. કામદેવથી ઉન્નત થયેલા મનુષ્યોને સંતાપ થવો દુર્લભ નથી. ત્યારપછી તે કોઈને જણાવ્યા વિના ત્યાંથી નીકળી પોતાને ઘેર આવ્યો. “ માનવાળા પુરૂષો કુતરાની જેમ અન્યની અવજ્ઞા સહન કરતા નથી. ” ઘરની અંદર જતાં તેણે પોતાની પ્રિયાને જોઈ. તેણીએ પોતાના હાથ ઉપર ગંડસ્થળ મૂકેલું હતું, મલિન વસ્ત્ર ધારણ કર્યાં હતાં, અને તે હિમવટે કરમાઈ ગયેલી કમલિનીની જેમ ગ્લાની પામેલી હતી, જોઈ ન શકાય એવી બે પ્રકારની ઘરની દુર્દશા જોઈને તે ધીર હતો, તોપણ દુઃખને લીધે તેનાં નેત્રોમાં અશ્રુના બિંદુ આવ્યા. તેને દૂરથી આવતો જોઈ તેની પ્રિયાનું મુખ વિકસ્વર થયું, અને હર્ષથી આપું શરીર રોમાંચથી વ્યાપ્ત થયું. પછી તે વિચારવા લાગી કે—“ શું મારાં સદ્ભાગ્યથી આ મારા સ્વામીજી આવે છે ? અથવા તો મારી જેવીનો આવો ભાગ્યોદય ક્યાંથી હોય ? એક ક્ષણવારમાં જ તેનો નિશ્ચય કરી ઉત્સુકતા સહિત તે પ્રથમ મનવડે, પછી દઢિવડે અને પછી શરીરવડે પોતાના પતિની સામે ઉભી થઈને આવી. તેણીએ અમૃતના જેવી તે તે પ્રકારની તેની એવી સેવા કરી, કે જેથી તેનો પ્રથમ થયેલો અપમાન રૂપી અગ્નિ શાંત થઈ ગયો. પછી રાત્રીને સમયે તે કૃત-

પુણ્યે વિનયવાળી તેણીને લોગ માતૃકાનો અભ્યાસ કરાવ્યો, અને તેથી શુદ્ધ બુદ્ધિવાળી તેણે અંતઃકરણમાં પ્રયોધની જેમ ગર્ભરત્નને ધારણ કર્યું. બીજે દિવસે તેણે પ્રિયાને કહ્યું કે—“ મારા જેવો કોઈ મૂઠ્ઠા બુદ્ધિવાળો જગતમાં નથી. ઉપર ભૂમિને વિષે વૃદ્ધિની જેમ મારે વિષે શાસ્ત્રના અર્થની દૃષ્ટિ નિષ્કૃણ થઇ. કારણ કે મેં માતૃપિતાને અગાધ દુઃખ સમુદ્રમાં નાંખ્યા, અને બાપ દાદાતું એકઠું કરેલું ધન મેં નાશ પમાડ્યું. હે કમળના સરખા નેત્રવાળી ! તેં પણ જે કાર્ય કર્યું છે, તે કહેવાની કાંઈ જરૂર નથી. તેથી કરીને હું સર્વ દોષોતું સ્થાન છું, અને તું સર્વ ગુણ લક્ષ્મીતું સ્થાન છે. હવે ધનના અભાવથી દુર્દશાને પામેલો હું શું કરું ? કારણકે વૈભવ વિનાનો પુરૂષ ઘણા માણસોનો દાસ છે. હે મધુર વાણીવાળી ! જો કાંઈ પણ ધન હોય તો હું વેપાર કરું. ” આ પ્રમાણે સાંભળીને વિશેષ બુદ્ધિવાળી તે હર્ષ પામીને બોલી કે—“ મારા આ સર્વે અલંકારો રૂપી ધન તમારે જ આધીન છે, તે ઉપરાંત હજાર સોના મહેરો છે, તે ગ્રહણ કરો, અને મારાપર અનુગ્રહ કરો. ” તે સાંભળી તે પ્રસન્ન થયો, અને વેપાર કરવાની ઇચ્છાથી તે ધન ગ્રહણ કર્યું. તેવામાં પૂર્વ દિશા તરફ ચાલેલો કોઈ સાર્થ તે નગરની સમીપે આવ્યો, તે સાંભળી કૃતપુણ્ય તે સાર્થ તરફ ગયો. તેની પાછળ તેની પ્રિયા વળાવવા ચાલી, તેણીને મધુર વાણીવડે પ્રસન્ન કરી પાછી વાળી, અને પોતે નગર બહાર કોઈ દેવકુળમાં નિદ્રા રહિત સુતો.

આ અવસરે તે જ નગરની રહેવાસી કોઈક ધનાઢ્યની વૃદ્ધા સ્ત્રી હતી, તેણીનો પુત્ર, પુત્ર વિનાનો હતો, તે સમુદ્રમાં ઉત્પાતને લીધે વહાણ ભાંગવાથી ડુબીને મરી ગયો હતો. તેથી તેની લક્ષ્મી રાજકુળમાં ન જાય એવા હેતુથી તેના મરણની વાર્તા તે વૃદ્ધાએ ગુપ્ત રાખી હતી. તે વૃદ્ધા તે વખતે રાત્રે સાર્થમાં આવી કાંઈક વિચાર કરી કૃતપુણ્યતું રૂપ જોઈ આશ્ચર્ય પામી તેને ઉઠાડી પોતાને ઘેર લઈ ગઈ. માર્ગમાં જતાં તે હૃદયમાં વિસ્મય પામી વિચારવા લાગ્યો કે—“ આ વૃદ્ધા કોણ છે ? ક્યાં અને શા માટે મને લઈ જાય છે ? ” એમ વિચારતો તેણીને ઘેર ગયો. પછી તે

ધર્ત અને નિર્લજ્જ વૃદ્ધા પોતાની ચાર વહુઓ દેખતાં તેના કંકમાં વળગી રાતી રાતી બોલી કે—“ હા ! સ્વચ્છ પ્રેમવાળા હે પુત્ર ! મને પોતાની માતાને છોડીને તું આટલા દિવસ કયાં ગયો હતો ? અને કયાં રહ્યો હતો ? હે પુત્ર ! તારો જન્મ થયો, તે જ વખતે તને કોઈક પાપી હરી ગયો હતો, હું તારી માતા છું, એમ તું જાણુ. તેમાં કાંઈ પણ સંશય રાખીશ નહીં. હે વહાલા પુત્ર ! તું અર્થથી અને નામથી પણ શ્રીનિવાસ નામે મારો પુત્ર છે. તારા વિયોગ રૂપી દાવાનળે મને ચિરકાળ સુધી તાપ પમાડ્યો છે. આજે જ તારો સમાગમ મને થશે, એમ નિમિત્તિયાએ મને કહ્યું હતું, તેમ જ રાત્રિએ સ્વપ્નમાં જોયેલા કૃણવડે શોભતા કદપવૃક્ષે પણ જણાવ્યું હતું. આ સાર્થને વિષે શોધ કરતાં મને હર્લભ એવો તું આજે પ્રાપ્ત થયો છે, માટે મારાં જાગૃત જાગ્યોવડે આજ મારા મનોરથો કૃણીભૂત થયા. હમણાં તારા મોટા ભાઈના મરણથી અને તારા સમાગમથી મને અદ્વિતીય શોક અને હર્ષ બન્ને એક સાથે પ્રાપ્ત થયા છે. આ ચાર વહુઓ અને આ સર્વ લક્ષ્મી બીજો કોઈ આશ્રય નહીં હોવાથી જેમ નદીઓ મહાસાગરને પ્રાપ્ત થાય તેમ તને પ્રાપ્ત થઈ છે, તેથી કરીને અતુલ્ય લાવણ્યના અતિશયને સ્પર્શ કરનારી આ વહુઓ અને લક્ષ્મીઓના લોગવડે તું સૌભાગ્યવાળો થા. ” આ પ્રમાણે તેણીના વચનની વિચિત્રતા સાંભળીને કૃત-પુણ્યના ચિત્તની વૃત્તિ અત્યંત વિસ્મયથી વિકસવર થઈ, અને તે વિચારવા લાગ્યો કે—“ આ લક્ષ્મી અને આ સ્ત્રીઓ એ બન્ને મને પ્રત્યક્ષ રીતે સ્વયંવર તરીકે પ્રાપ્ત થઈ છે, તો મારે મનમાં આકાશ પુષ્પની જેવી અસત્ય કલ્પના શા માટે કરવી જોઈએ ? ” એમ વિચારીને તે બોલ્યો કે—“ હે માતા ! મને કાંઈ પણ યાદ નથી. તમે વૃદ્ધ છો, તેથી આ પ્રમાણે સર્વ ઇતિહાસ કહેવા સમર્થ છો. હું તો માતાની આજ્ઞાને મસ્તકના મુગટરૂપ કડું છું. કારણ કે કયો ડાહ્યો પુરૂષ કામધેનુ જેવી શુદ્ધજનની આજ્ઞાનો તિરસ્કાર કરે ? ” ત્યારપછી તે ચારે વહુઓ તેના શુભથી આનંદ પામીને પોતાના પરણેલા ભત્રીંસની જ જેમ તેની સાથે પ્રેમપૂર્વક વર્તવા લાગી. અનુક્રમે તે ચારે સ્ત્રીઓને ચતુર અને આશ્ચર્યકારક મનોહર

શુભ્રુના સમૂહવાળા ચાર પુત્રો થયા. ત્યાં રહેતા કૃતપુણ્યને લોગ લોગવતાં ક્ષણની જેમ બાર વર્ષ વ્યતીત થયા. સુખમાં મગ્ન થયેલા પ્રાણીઓ જતા કાળને જાણી શકતા નથી. ત્યારપછી એકદા સ્વાર્થની સિદ્ધિ થવાથી મનમાં કૃતાર્થપણાને માનતી વૃદ્ધાએ પોતાને એકાંતપણે વશ રહેનારી ચારે વહુઓને કહ્યું કે—“ તમને પુત્રની પ્રાપ્તિ થઈ છે, તેથી હવે આ પુરૂષને મૂકી દો. કારણ કે કુળનો સમૂહ લઈ લીધા પછી આત્રવૃક્ષ ઉપર પણ આદર રહેતો નથી. ” તે સાંભળી તેઓ બોલી કે—“ હે માતા ! મનોહર શુભ્રુનું સ્થાનરૂપ પતિને અમને તમે જ આપ્યો છે, અને અમે પણ તેની સાથે લોગ લોગવ્યા છે, તેથી તેનો ત્યાગ કરવો યોગ્ય નથી. ” તે સાંભળી ક્રોધથી મુખ ઉપર ભૂકુટી ચડાવીને વૃદ્ધા બોલી કે—“ હે પુત્રીઓ ! મારી આજ્ઞાનો ભંગ આજે કોઈ નવો જ બેવામાં આવે છે. આપણું ધન રાજા ગ્રહણ કરશે એવા ભયથી સંતાન થવા માટે જ મેં આ કોઈ અભાવ્યો પુરૂષ તમને લાવી આપ્યો હતો; હવે લક્ષ્મીનું રક્ષણ કરવામાં પહેરાદાર જેવા તમને પુત્રો થયા છે, તેથી જેમાંથી સારભૂત રસ કાઢી લીધો હોય એવી શેરડીના સાંઠાનો જેમ આ પુરૂષનું શું પ્રયોજન છે ? ” આ પ્રમાણે તેના આગ્રહને જાણીને તેઓ મૌન રહી. “ વૃદ્ધજનોની આજ્ઞા અયોગ્ય થાય ત્યારે ડાહ્યા પુરૂષોને મૌન જ શરણ હોય છે. ” એકદા તે વૃદ્ધાનું કાંઈક કપટ જાણીને તે વહુઓએ મનોહર લાડુ બનાવી તેની અંદર રત્નો નાંખી તેને વસ્ત્રને છેડે બાંધી તેના ઓશીકાએ મૂક્યા. પછી તે જ રાત્રિએ સુષે સુતેલા તેને પલંગ સહિત તે દૃષ્ટ વૃદ્ધાએ દાસીઓ પાસે તે જ દેવકુળમાં મૂકાવ્યો. તે વખતે તે જ સાર્થ પૂર્વ દિશાથી પાછો આવી તે જ ઠેકાણે રહ્યો. “ ભવિતવ્યતા જ ફર રહેલી વસ્તુને સમીપે લાવી દે છે. ” ત્યાં નિદ્રાનો ક્ષય થયે કૃતપુણ્ય જાગ્યો, અને વૃદ્ધાની આવી ચેષ્ટા જાણી પોતે કાંઈપણ ધન ઉપાજન કર્યું નહીં, તેથી પોતાના આત્માની વારંવાર નિંદા કરવા લાગ્યો. તેટલામાં પૂર્વ દિશાથી સાર્થને આવેલો સાંભળી હર્ષ પામેલી તેની પ્રિયાએ ખબર કાઢવા એક માણસને સાર્થમાં મોકલ્યો, તે શોધતો શોધતો કૃતપુણ્ય પાસે આવ્યો, તેણે તે

માણસને પૂછ્યું કે—“ હે ભદ્ર ! ઘર આગળ મારી પ્રિયા કુશળ છે ? તે વખતે તેણીને ગર્ભ રહ્યો હતો તેનું શું થયું ? ” ત્યારે તે માણસે હર્ષથી તેને પુત્ર થયાના સમાચાર આપ્યા. પછી તે લાડુઓ લઈ દ્રવ્ય ઉપાર્જન નહીં કરવાથી મનમાં દુઃખી થતો કૃતપુણ્ય તે માણસ સહિત પાછા પડતા પગલે ચાલી ઘેર આવ્યો. તેને આવતો જોઈ મનમાં આનંદ પામેલી તેની પ્રિયાએ ઉભી થઈ તેનો સત્કાર કર્યો. “ કુળ સ્ત્રીઓ સંપત્તિમા કે આપત્તિમાં પતિને વિષે સરખા લાવવાળી જ હોય છે.” પછી તે સ્વામીને અભયંગાદિક વિધિ કરવા લાગી. તે વખતે તેનો પુત્ર નીશાળેથી ઘેર લોજન કરવા આવ્યો. ત્યારે તેણીએ તે લાડુઓમાંથી એક લઈને તેને આપ્યો. તે પછુ કાંતોવડે લાંગતો ખીજા નીશાળીઆઓ પાસે ગયો. કાંતથી લાંગી ન શકાય એવો એક દેહીપ્રમાન મણિ તે લાડુમાંથી નીકળ્યો તે તેણે હાથમાં લીધો, અને આશ્ચર્ય પામી ઉત્કંઠાપૂર્વક ખીજા છાત્રોને તે બતાવ્યો. “ આ વસ્તુ શું છે ? ” એમ તે છોકરાઓ બોલવા લાગ્યા, અને એકના હાથમાંથી ખીજાના હાથમાં, એમ ફરેકના હાથમાં તે મણિ પથથરના કાંકરાની જેમ ફર્યો. અત્યંત આનંદ પામેલો તે બાળક હાથમાં મણિને ઉછાળી ફીસા કરતો કરતો ખાવાનું લેવા માટે એક કંદોઈની ઢુકાને ગયો. ત્યાં તે મણિ તેના હાથમાંથી જળના પાત્રમાં પડી ગયો. તરત જ તે જળ બળ માણસની મૈત્રીની જેમ બે ભાગે જૂઠું પડ્યું. તે જોઈ કંદોઈએ આ જળકાંત મણિ છે એમ મનમાં નિશ્ચય કર્યો, અને તે ધૂર્તે બાળકને કહ્યું કે—“ આ કાકરો મને આપ. હું તને હમેશાં ખાવાનું આપીશ.” એ રીતે તેને લોભ પમાડીને તણે તે મણિ લઈ લીધો.

ત્યારપછી એકઠા એણિક રાજાનો સેવ્યાનક નામનો હાથી નદીમાં સ્નાન કરવા પેઠો. તેવામાં તેને તાંતુ નામના જળજંતુએ પમગાં પકડ્યો. તે જોઈ રાજાના સેવકોએ ભય પામી તે વૃત્તાંત રાજાને જણાવ્યો. રાજાએ પછુ સર્વ બુદ્ધિના નિધિ સમાન અભય મંત્રીને કહ્યો. તે સાંભળી અભયકુમારે લંકારમાં જળકાંત મણિ શોધી મંગાવ્યો. પરંતુ અનેક રત્નોના સમૂહમાં ગુપ્ત થયેલો તે હાથ લાગ્યો નહી. “ વધારે વખત જવાથી હસ્તીરતનનું કાંઈક

અશુભ થશે. ” એમ ધારી ઉતાવળ કરનારા રાજાએ આખા નગરમાં આ પ્રમાણે ઉદ્ઘોષણ કરાવી કે—“જે કોઈ શીશ્યપણે જળકાંત મહિને લાવશે, તે પુરૂષ અર્ધ રાજ્ય સહિત રાજપુત્રીને પરણશે. ” આ પ્રમાણે પડહુ સાંભળીને તે કંદોઈના મનમાં આનંદનો કંઈ વિકસ્વર થયો, અને તત્કાળ પડહુનો સ્પર્શ કરી તેણે જળકાંત મહિ રાજાને આપ્યો. રાજાએ તે દેહીપ્યમાન મહિ જળમાં મૂક્યો કે તરત જ જળના બે ભાગ થઈ ગયા, અને આ ભૂમિ છે એવા ભયથી વ્યાકુળ થયેલો તંતુ અપરાધીની જેમ તત્કાળ નાશી ગયો. ત્યારે તે હરતી ક્ષેમકુશળપણે રાજદ્વારમાં સ્વેચ્છાએ કીડા કરવા લાગ્યો, અને તે કંદોઈના ચિત્તમાં તેના કૃપાના અનેક મનોરથો કીડા કરવા લાગ્યા. પછી “ અરે ! આ કંદોઈને મનોહર કન્યા શી રીતે આપવી ? ” એવી ચિંતાથી રાજા અત્યંત પશ્ચાત્તાપ પામ્યો. રાજાનો તે અભિપ્રાય જાણીને અભયકુમારે ધમકીનાં વચનોવડે કંદોઈને પ્રહાર કર્યો, ત્યારે તેણે સત્ય હકીકત જાહેર કરી. તે સાંભળી અભયે કહ્યું કે—“ ખરેખર તે કૃતપુણ્ય જ આવી સંપત્તિનું સ્થાન સંભાવે છે. કદપવૃક્ષનો સંભવ મેરૂ વિના અન્ય સ્થળે સંભવતો નથી. ત્યારપછી રાજાની આજ્ઞાથી પુણ્યશાળી કૃતપુણ્ય રાજકન્યાને પરણ્યો, અને અર્ધ રાજ્ય પામ્યો. ભાગ્યથી શું હર્લભ છે ? દાક્ષિણ્ય અને ચતુરાઈ વગેરે શુભોદ્ગમી રત્નોના સમુદ્રરૂપ કૃતપુણ્યને કળાવાન અભયકુમારની સાથે ગાઢ પ્રીતિ થઈ.

એકદા કૃતપુણ્યે અભયકુમારને કહ્યું કે—“ હે મિત્ર ! આ નગરમાં પુત્રો સહિત મારી ચાર સ્ત્રીઓ છે, પરંતુ તેનું ઘર હું જાણતો નથી. ” તે સાંભળી અભયકુમાર હસીને બોલ્યો કે—“તમે સ્ત્રીઓને જાણો છો, અને ઘરને જાણતા નથી, એ તો આશ્ચર્યની વાત છે ! ” ત્યારે કૃતપુણ્યે પૂર્વેના સર્વ વૃત્તાત તેની પાસે નિવેદન કર્યો, તે સાંભળી અભયકુમારે બે દ્વારવાળો એક પ્રાસાદ કરાવ્યો. તેમાં એક દ્વાર પ્રવેશ કરવા માટે અને બીજું નીકળવા માટે રાખ્યું. પછી કૃતપુણ્યની સમાન આકૃતિવાળી યક્ષ-ની લેખ્યમય પ્રતિમા કરાવી તે પ્રાસાદમાં સ્થાપન કરી. સત્પુરૂષની ખુદ્ધિનો પાર કોણ પામે ? પછી અભયકુમારે નગરમાં ઉદ્ઘોષણ

કરાવી કે—“ જે કોઈ મનુષ્ય કુટુંબ સહિત આ યક્ષને નમસ્કાર કરવા નહીં આવે, તેને વ્યાધિ સહિત મનની પીડા થશે. ” આ પ્રમાણે અભયની વાણી સાંભળી સર્વ પુરજનો તે યક્ષની શ્રેષ્ઠ પૂજા વડે સેવા કરવા આવવા લાગ્યા. તે વખતે બુદ્ધિમાન અભય અને કૃતપુણ્ય સંતાઈને એક દ્વારથી પ્રવેશ કરતા અને બીજા દ્વારથી નીકળતા લોકોને જોવા લાગ્યા. તેવામાં લીલાએ કરીને વાચાળ (બોલતા) ચોટલીવાળા^૧ બાળકોએ જેમના હાથ પકડ્યા હતા એવી તે કૃતપુણ્યની ચારે સ્ત્રીઓ પ્રાસાદમાં આવી. પતિની જેવી આકૃતિવાળા તે યક્ષને જોઈ પતિનું સ્મરણ થવાથી તેઓના નેત્રોમાં અશ્રુ આવ્યા અને તેઓ કામાતુર થઈ ગઈ. પછી કંપ સહિત અને રોમાંચ સહિત તે બોલી કે—“ હે યક્ષ ! આ રૂઢિચિંતિત અમારા સ્વામીએ કરેલું હશે, તો અમે તને લાખો મોઢકો આપશું ” એમ કહી ચોતરફ દૃષ્ટિ નાંખતી તેઓએ પોતાનો પતિ જોયો, અને તેની પાછળ તરતજ કામદેવે પોતાના પાંચે બાણો સાંધ્યા. તે વખતે તે ચારે પુત્રો પણ બાપા-બાપા એમ બોલવા લાગ્યા, તેમનાં નેત્રો હર્ષથી પ્રકુલ્લિત થયાં, અને તેઓ તે યક્ષ પ્રતિમાના ખોળા રૂપી પદ્મકમાં ચડી બેઠા. ત્યારપછી કૃતપુણ્યે અભયને કહ્યું કે—“ આ મારી પ્રિયાઓ ભાગ્યથી પ્રાપ્ત થઈ છે, અને કુળરૂપી આકાશમાં સૂર્ય સમાન આ મનોહર પુત્રો પણ મારા જ છે. ” પછી સ્થિર બુદ્ધિવાળા અભયમંત્રીએ તે વૃદ્ધાને દેશત્યાગ કરવાનો આદેશ કર્યો, અને તે લક્ષ્મી સહિત સ્ત્રીઓને કૃતપુણ્યને આધીન કરી. ત્યારપછી અનંગસેના વેશ્યા પણ તે યક્ષના પ્રાસાદમાં આવી પોતાના પ્રિયની જેવા યક્ષને જોઈ કામાતુર થઈ ગઈગઈ કંઈ બોલી કે—“ હે પ્રભુ ! શુભ શકુન અને શુભ સ્વપ્નાદિકના પુષ્પ તુલ્ય તમારું દર્શન થયું છે, હવે તે પ્રિયના દર્શન રૂપ ફળની પ્રાપ્તિ મને થાઓ. ” એમ બોલી ચોતરફ જોવા લાગી, તેટલામાં અષ્ટમીના ચંદ્ર જેવા કપાળવાળી તેણીએ પોતાનો સ્વામી જોયો, તે તરતજ તેની પાસે આવી પ્રીતિથી બોલી કે—“ હે જીવિતેશ ! ઘણા પ્રયત્ન

૧ અર્થાત્ પાંચ પાંચવર્ષની ઉંમરના. ૨ એક પ્રકારનો હાસ્યાદિક ભાવ.

પૂર્વક દેશે દેશમાં અને નગરે નગરે તમારી શોધ કરી, પરંતુ મને મંદલાગ્યવાળીને તમે પ્રાપ્ત થયા નહીં. આ મારા વેણીદંડનો મોક્ષ^૧ પરપુરુષને આશ્રીને કદાપિ થયો નથી, આજે તમારે હાથે તેનો મોક્ષ કરો.” ત્યારપછી અભયકુમારની આજ્ઞાથી કૃતપુરુષ તે પાંચે પ્રિયાઓને લઈ પોતાને ઘેર ગયો. સાત કિરણોવાળા અગ્નિની જેમ દેહીપ્રમાન તે કૃતપુરુષ પ્રાપ્ત થયેલી મોટી સમૃદ્ધિના યોગથી સાતે પ્રિયાઓ ઉપર અતુલ પ્રીતિ રાખતો તેજ વડે શોભવા લાગ્યો.

ત્યારપછી એકદા મોહરૂપી અધિકારનો નાશ કરનાર શ્રી મહાવીર જિનેશ્વર રૂપી દિનેશ્વર (સૂર્ય) વૈભાવ પર્વતના શિખર પર ઉદય પામ્યા. તે વખતે ગુણરૂપી મણિની શ્રેણીથી શોભતો શ્રી શ્રેણિક રાજા, અભયકુમાર, કૃતપુરુષ અને સર્વ પુરજનો પ્રભુને વાંદવા ગયા. કેવળજ્ઞાનવડે પદાર્થોને સિદ્ધ કરનાર અને સિદ્ધાર્થ રાજાના કુળના કૌસ્તુભ મણિ સમાન ભગવાને પાપનો નાશ કરનારી ધર્મદેશના આપી. ત્યારપછી અવસર જોઈને બુદ્ધિમાન કૃતપુરુષે જે હાથ જોડી દુઃખનો નાશ કરનાર જિનેશ્વરને વિનંતિ કરી કે— “ હે જગન્નાથ ! હું ઉપકારો અને અપરાધ રહિત છતાં આતરે આંતરે વિપત્તિ સહિત સંપત્તિને કેમ પામ્યો ? ” ત્યારે પ્રભુ દાંતની પ્રભાના સમૂહવડે સલાને દેહીપ્રમાન કરતા બોલ્યા કે— “ હે વત્સ ! પૂર્વ જન્મમાં તું વત્સપાલ^૨ હતો. નિરંતર દરિદ્રપણથી ખેદ પામેલા તે એકદા નગરમાં ઉત્સવને લીધે ઘેર ઘેર ખીર થતી જોઈ ઘેર આવી તારી મા પાસે ખીર માગી. તેથી આધાર રહિત અને આપત્તિથી દુઃખી થયેલી તારી મા રોવા લાગી. તે બાળી પાડોશની સ્ત્રીઓએ દયાથી દૂધ વિગેરે ખીરની સામગ્રી આપી. પછી તારી માતા ખીર તૈયાર કરી તને એક થાળીમાં ખાવા માટે ખીરસી કાંઈ કામ માટે બહાર ગઈ. તેવામાં માસસૂત્રમણને પારણે એક મુનિ ત્યાં આવ્યા. તે વખતે આનંદના રેમાંચ રૂપી બખ્તર વડે વ્યાપ્ત થયેલા તે આસન ઉપરથી ઉભા થઈ થાળીમાંથી ખીરનો એક ભાગ તે મુનિને આપ્યો. પછી “ આ મુનિ એક માસના

ઉપવાસી છે, તેથી તેને આટલી ખીર ઘણી ઝોાછી પડશે. ” એમ ધારી તારી મતિ વિકાસ પામી, તેથી તેં ફરીથી તે ખીરનો અર્ધો ભાગ આપ્યો. કારણકે સત્પુરુષની બુદ્ધિ વિચારવાળી હોય છે. પછી સર્વ ધી અને સાકર થાળીમાં જ રહેલા જોઈ તે સર્વ શેષ ભાગ પણ તેં વિવેકીએ સુનિને આપી દીધો. આ પ્રમાણે નિયાણા રહિત ત્રણ ભાગે તે વખતે તેં સુનિને દાન દીધું હતું, તેથી આ ભવમાં તને આંતરાવાળા ભોગોની પ્રાપ્તિ થઈ.

આ પ્રમાણે પંડિતોમાં શિરોમણિ તે કૃતપુરુષને ભગવાનની દેશના સાંભળી વિષયો પર ઉદ્વેગ થયો તેથી તે વેરાચ્ચ પામ્યો. પછી તેણે પોતાના મોટા પુત્રને ઘરનો સર્વ ભાર સોંપી શ્રીવીર ભગવાને આપેલા સુનિવ્રતનો સ્વીકાર કર્યો. અનુક્રમે ઉચ્ચ તપ કરી વિધિપૂર્વક અનશન કરી મનની પ્રસન્નતાપૂર્વક સુખે સમાધિએ તે સ્વર્ગને પામ્યો. હે ભવ્ય જીવો ! આ કૃતપુરુષનું વૃત્તાંત સાંભળીને વિદ્વાંજ વિના હર્ષથી પાત્રદાન કરવામાં પ્રવૃત્તિ કરો, કે જેથી તમને વિદ્વાંજ વિના સ્વર્ગ અને મોક્ષની અદ્ભુત સંપત્તિઓ પ્રાપ્ત થાય. ૪

તથા જેની બુદ્ધિ એક પુરુષકર્મમાં જ તત્પર હોય તે પુરુષે દાન કરતી વખતે ગર્વ કરવો નહીં. કારણ કે ગર્વ કરવાથી તે દાનનું ફળ વિપરીતપણે પ્રાપ્ત થાય છે. પોતાથી અને પરથી એમ બે પ્રકારનો ગર્વ કહેવાય છે તેમાં કુબુદ્ધિવાળો દાતાર પુરુષ પોતાની જાતેજ શરીર, વાણી અને મનથી ગર્વ કરે છે. તેમાં દાનના ગર્વથી ઉન્નત થયેલો દાતાર મત્ત હસ્ટીની જેમ પોતાના મસ્તક અને હસ્ત વિગેરેને ઉછાળી પોતાના અને પરના દુઃખને માટે થાય છે. શરદશ્વતુના મેઘની જેમ પોતાના ઉત્કર્ષના ગર્જનર વડે સુખરૂપી સુકને વાચાળ કરતો દાતાર કેને મફકરી કરવા લાયક થતો નથી ? મારી જેવો કોઈ પણ દાતાર નથી-એ પ્રમાણે મનમાં ગર્વ કરતો દાતાર પોતાના મહાન દાનપુરુષને પણ અવ્ય કરી દે છે. વળી જે પુરુષ ખીજને દાન આપતો જોઈ પોતે તેની સ્પર્ધા કરે તે પરથી ગર્વ કહેવાય છે, આ ગર્વ મહાત્માઓએ ત્યાગ કરવાનો કલ્પો છે. બુદ્ધિમાન પુરુષે કોઈની સાથે પણ સ્પર્ધા કરવી

ન જોઈએ, તો પછી બાન્ધવાદિકથી પણ અધિક પ્રિય સાધર્મિકની સાથે કેમ સ્પર્ધા કરવી યોગ્ય ગણાય ? ધાર્મિક પુરુષની ધર્મના વિષયવાળી પણ સ્પર્ધા મનને મલિન કરે છે, અને તેથી કરીને અશુભ કર્મ બંધાય છે. કોઈક વખત ઉદાર બુદ્ધિવાળાની સ્પર્ધા પુણ્યનો બંધ કરનારી થાય છે, તે દશાણુભદ્રની જેમ જેનો મોક્ષ સમીપે હોય તેવાને જ સંભવે છે. કદાચ કોઈક સ્પર્ધા સહિત દાન કરવાથી પણ સંપત્તિને પ્રાપ્ત કરે છે, પરંતુ તે સંપત્તિ પુણ્યનો અનુબંધ કરી શકતી નથી અને ચિરકાળ રહી શકતી પણ નથી. તે ઉપર ધનસાર શ્રેષ્ઠીનું દર્શાવત નીચે પ્રમાણે.—

ધનસાર શ્રેષ્ઠીની કથા.

આ ભરતક્ષેત્રમાં મથુરા નામે નગરી છે. તે ન્યાયધર્મથી વ્યાપ્ત છે, સમૃદ્ધિ વડે મોટી છે, અને જિનચૈત્યોની ધ્વજાઓવડે બાજુ કે લક્ષ્મીએ કરીને સ્વર્ગનો તિરસ્કાર કરતી હોય એમ શોભે છે. તે નગરીમાં ધનસાર નામે એક શ્રેષ્ઠી રહેતો હતો. તે સમગ્ર કૃષણ પુરુષોનો દુરાર હતો, તેનું બાવોશ કરોડ દ્રવ્ય પૃથ્વીમાં દાટેલું હતું, બાવોશ કરોડ તેજ નગરીમા વેપારને વિષે રાખેલું હતું. અને બાવોશ કરોડ દેશાંતરના વેપારમાં રાખેલું હતું. આ પ્રમાણે તે છાસઠ કરોડ ધનનો સ્વામી હતો તોપણ એક તલના ફોતરા જેટલું પણ તેનું ધન કદાપિ ધર્મના કાર્યમાં વપરાતું નહીં. તે શેઠ યાચકને જોતો ત્યારે તેનાં નેત્રોમાં લવણ (મીઠું) પ્રવેશ કરતું હતું, તેની પાસે કોઈ યાચના કરતું, ત્યારે તે અગ્નિની જેમ કોપથી જાજ્જદ્યમાન થતો, કદાચ તેના પિત્રાઈઓ તેને યાત્રાદિકના નિમિત્તે બોલાવતા ત્યારે તે અધમ ધનિક લૂંટારાના સમૂહની જેમ લોકના સમૂહથી પલાયન કરી જતો, અને કોઈ વખત તેને બળાત્કારે તેઓ લઈ જતા ત્યારે ટીપ વિગેરેમાં કાંઈ પૈસા ભરવાને વખતે જાણે કે અકસ્માત મૂર્છા આવી હોય તેમ તે દાંતોને સજ્જડ કરી મહાકષ્ટવડે એટા રહિત થઈ જતો હતો. ઘણું શું કહેવું ? તેના ઘરનાં મનુષ્યો પણ વૈધની પાસે

રોગી માણસની જેમ તેની પાસે ઈચ્છા પ્રમાણે ખાવા પીવા પણ શક્તિમાન નહોતા. આખી નગરીમાં તેની કૃપણતાનો ધ્વનિ એવી રીતે ઉછળી રહ્યો હતો કે જેથી કોઇ પણ માણસ પ્રાતઃકાળે જમ્યા પહેલાં તેનું નામ પણ બોલતું નહીં. એજ પ્રમાણે ધર્મ, કામ અને મોક્ષ એ ત્રણે પુરૂષાર્થોમાં વિમુખ અને કેવળ ધન ઉપાર્જન કરવામાં જ તત્પર તે શેઠને મનમણી વણિકની જેમ કેટલોક કાળ વ્યતીત થયો.

એકદા તે ધનસારે પોતે દાટેલો સુવર્ણનો નિધિ પોતાને હાથે ઉઘેડીને જોયો, તો તેમાં તેણે અંગારા (કોયલા) જોયા, તેથી તેનું મુખ ગ્લાનિ પામ્યું, અને તે અત્યંત ખેદ પામ્યો. ત્યારપછી બચ પામીને તેણે બીજાં નિધાનો પણ સંભાળ્યાં, તો તેમાં કોઈક નિધાનમાં સર્પ, કોઈકમાં વીંછી અને કોઈકમાં મકોડા જોયા. તેથી આકુળ વ્યાકુળ થઈને તે એક ક્ષણવાર શોકમગ્ન રહેતો હતો, તેટલામાં કોઈએ આવીને તેને કહ્યું કે—“હે શેઠ ! ખજાણાની મિત્રાઈની જેમ તમારાં સર્વે વહાણો સમુદ્રમાં ભાંગી ગયાં છે.” તેવામાં બીજા કોઈએ આવીને કહ્યું કે—“તમારાં સર્વ કરીયાણાં માર્ગમાં આવતાં બળવાન ઘાંટારાઓએ લુપ્તી લીધાં છે” આ પ્રમાણે કોઇ ઠેકાણે અગ્નિ, કોઈ ઠેકાણે ચોર, કોઈ ઠેકાણે વાણેતર, કોઈ ઠેકાણે ખજાણા પુરૂષો એ રીતે મિત્ર બિન્ન નિમિત્તો વડે તેનું સર્વ ધન નાશ પામ્યું. આ સર્વ ઉપદ્રવને લીધે તેનું મન દીન થયું, તેનું મન જરા પણ વિશ્રાંતિને પામ્યું નહીં, અને જાણે કે તે ભૂતના આવેશવાળો હોય તેમ તે ચોતરફ દિશાઓને જોતો આખી નગરીમાં આમતેમ ભટકવા લાગ્યો. એકદા તેણે વિચાર કર્યો કે “હજી સુધી મને શરીરનું બળ છે અને કોઠારમાં કાંઈક કાંઈક અખંડ કરીયાણું પણ છે, તેથી હું દેશાંતરમાં જઈને દ્રવ્ય ઉપાર્જન કરું, નહીંતો મારે સ્વજનાદિકના અપમાન સહિત અહીં રહેવું તેના કરતાં અન્ય સ્થાનનો આશ્રય કરવો કલ્યાણકારક છે કારણ કે આ આખા નગરમાં મારી કૃપણતાથી ઉત્પન્ન થયેલો અપવાદ ઘણો ફેલાયેલો છે, તેમાં વળી હવે ધન ક્ષીણ થવાથી હું વિશેષે કરીને હાંસીનું સ્થાન થયો છું.” આ પ્રમાણે મનમાં વિચાર કરી દશ લાખ દ્રવ્ય લઈ વહાણમાં ચડી તે લોભી શ્રેષ્ઠી સમુદ્રમાં ચાલ્યો. ફર માર્ગને ઝાળંગી ગયા પછી

એકદમ વાદળાં વડે આકાશ વ્યાપી ગયું, દરેક દિશામાં તીક્ષ્ણ ભાલાની જેવી વીજળી ઝબકવા લાગી, બાહ્યે કે પરસ્પર સ્પર્ધા બાધી હોય એમ મેઘ અને સમુદ્ર એક સાથે ગર્જના કરવા લાગ્યા, અને વહાણમાં બેઠેલાં મનુષ્યોનાં હૃદય સહિત વહાણ કંપવા લાગ્યું. તે ભેદ શ્રેષ્ઠી વિગેરે લોકો “ હા દેવ ! અમારું રક્ષણ કર. રક્ષણ કર.” એમ સ્તુતિ કરવા લાગ્યા. તરતજ તેઓના પુણ્યની સાથે તે વહાણ ભાંગી ગયું. તે વખતે એક પાટીયું હાથ લાગવાથી તે શ્રેષ્ઠી સમુદ્રને તરી કિનારા પર આવી પહોંચ્યો, કિનારાના શીતળ વાયુથી તેને આશ્વાસન મળ્યું, અને અત્યંત ખેદ પામી તે હૃદયમાં વિચારવા લાગ્યો કે—“હા ! હા ! મેં મૂઢ બુદ્ધિવાળાઓ હબરો કહેશે વડે વૈશવ ઉપાર્જન કર્યો, અને લાખો પ્રયત્નો વડે તેનું સારી રીતે રક્ષણ કર્યું, તોપણ તે ક્ષણવારમાં કેમ ક્ષીણ થયો ? મેં મુપાત્રને દાન આપ્યું નહીં, પોતે ભોગવ્યું નહીં, તેમજ અન્યના ઉપકારમાં પણ વાપર્યું નહીં, તેથી તે મારું ધન શક્યની જેમ હૃદયમાં સાંકે છે આટલાથી પણ દેવને તૃપ્તિ થઈ નહીં, તેથી મારા કુટુંબનો વિરહ પણ મને કરાવ્યો.” આ પ્રમાણે વિચાર કરતાં મનમાં ખેદથી વ્યાપ્ત થયેલો તે ક્ષણવાર કિનારાના વનમાં ફરવા લાગ્યો. તેટલામાં તેણે એક સુનિ મહારાજને જોયા. તેમને તાત્કાલિક કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું હતું, તેથી દેવતાઓ તેનો મહિમા કરતા હતા, અને તેથી તે સુવર્ણના કમળ પર બેઠેલા હતા. તે ભેદ મનમાં હર્ષ પામેલો તે શ્રેષ્ઠી શ્રેષ્ઠ સુનિને પ્રણામ કરી તેમની પાસે બેઠો, સુનિએ તેને ધર્મનો ઉપદેશ આપ્યો, તે સાંભળી તેનું મન અત્યંત સ્વસ્થ થયું, પછી તેણે સુનિને પૂછ્યું કે—“ હે ભગવાન ! જન્મથી પ્રારંભીને જ હું કૃપણ તાનું સ્થાન કેમ થયો ? અને મારો ઘણો વૈશવ હતો તે સર્વ કેમ ક્ષીણ થયો ? ” ત્યારે ગુરૂ બોલ્યા કે—

ધાતકી ખંડના અલંકાર રૂપ ભરત નામના ક્ષેત્રમાં સમૃદ્ધિવાળા શ્રેષ્ઠીના પુત્રો ધનદ અને નંદ નામના બે ભાઈઓ હતા. તેમનો પિતા પરલોકમાં ગયો, ત્યારે ઘરનો ભાર મોટા ભાઈએ ઉપાડ્યો. તે ઉદાર મનનો હતો, તેની બુદ્ધિ હંસની જેમ જિનધર્મ રૂપી કમળમાં ફીડા કરતી હતી, તે નિયાણા રહિતપણે નિરંતર

દીનાદિકને પોતાનું ધન આપતો હતો, મેઘની જેમ મહાપુરુષોની સંપત્તિ અન્યનો ઉપકાર કરવા માટેજ હોય છે, તેનો હસ્તરૂપી મેઘ સુધાત્રાદિક રૂપી ક્ષેત્રને વિષે દાનરૂપી જળને એવી રીતે વરસાવતો હતો કે જેથી તેની કીર્તિરૂપી નદીનું પૂર સર્વ દિશાઓમાં પ્રસરી ગયું. એકદા તેનાપર ઇર્ષ્યા રાખવાથી અંધ થયેલો અને તુચ્છ મનવાળો તેનો નાનો ભાઈ નંદ વિચાર કરવા લાગ્યો કે— “ ધનહની કીર્તિ દાનને લીધે સર્વત્ર પ્રસરી છે, પરંતુ ભાગ્યહીનની જેમ માફ નામ માત્ર પણ કોઈ બળ્યતું નથી, પિતાનો ઉપાર્જન કરેલો વૈભવ તો અમારે બન્નેને ભોગવવાનો છે, તે વૈભવનો આ પોતેજ કેમ કોગટ નાશ કરે છે ? થોડા દિવસમાંજ આ સમગ્ર વૈભવનો નાશ કરશે, તેથી મારે મારા ભાગનો વૈભવ મારે આધીન કરવો યોગ્ય છે. ” આ પ્રમાણે વિચારી દુર્બુદ્ધિવાળાઓનો મુગટ સમાન તે નંદ ધનહથી જૂદો થયો. “ શું કોઈ પણ ઠેકાણે આમ્રવૃક્ષ અને કેરડાના વૃક્ષનો સાથે વાસ યોગ્ય હોય ? ” ત્યારપછી ધનહની સાથે સ્પર્ધા કરતા તેણે શ્રદ્ધા રહિત છતા પણ ગર્વવદે ઉદ્ભવ ચિત્તથી દીનાદિકને દાન આપવા માંડ્યું. પરંતુ મૂઢ મતિવાળો તે વિશેષ જ્ઞાનવાળો ન હોવાથી તથા સ્વભાવથીજ કૃપણ હોવાથી દાન દેવાને અવસરે ઠેકાણે ઠેકાણે ઉચિતતામા વિપરીતપણું કરતો હતો. તેથી દાન દેતા છતાં તેની લોકમાં તથા પ્રકારની મોટી પ્રતિષ્ઠા થઈ નહીં. કેમકે યથાર્થ કારણના અભાવથી યથાર્થ મર્યાદાની સિદ્ધિ થઈ શકતી નથી. પોતાની કીર્તિ નહીં સાક્ષાત્તવાથી અને ભાઈની કીર્તિ સર્વત્ર સાંભળવાથી અત્યંત ખેદ પામેલો તે મોટાભાઈ ઉપર શત્રુની જેવો દ્વેષ રાખવા લાગ્યો. તેણે દ્વેષને લીધે રાજા પાસે ખોટી ચાડી આપીને ધનહનું સમગ્ર ધન હરણ કરાવ્યું. ધિક્કાર છે આવી ઇર્ષ્યાને ! આ કારણથીજ ધનહને વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન થયો, તેથી તે સાધુની પાસે દીક્ષા ગ્રહણ કરી તપસ્યા કરી સૌધર્મ દેવલોકમાં દેવ થયો. નંદની દુષ્ટતાનું વૃત્તાંત લોકોએ બહુયું, તેથી તેની ઘણી નિંદા કરી, તેથી સંતાપ પામીને નંદ તાપસની દીક્ષા અંગીકાર કરી મરણ પામી અસુરકુમારને વિષે ઉત્પન્ન થયો. તે અસુરકુમારથી ઉધરીને તું ધનસાર નામે શ્રેષ્ઠી થયો છે, તે પૂર્વ જન્મમાં દાન આપ્યું હતું, તેથી

આ ભવમાં તને ઘણી સંપત્તિ પ્રાપ્ત થઈ, પરંતુ તે પૂર્વે કીર્તિ મેળવવાની ઇચ્છાથી ઇર્ષ્યા સહિત ગર્વ કર્યો હતો, તથા સ્વભાવથી જ તું કૃપણ હતો, તેથી તારી સંપદાનો દાન લોગમાં ઉપયોગ થયો નહીં અને તેથી કરીને જ નિરંતર તારો અપવાદ જ પ્રવર્ત્યો, અને તું હાંસીનું સ્થાન થયો છે. કારણ કે મૂઢ માણસ જેને માટે ચત્ર કરે, તે તેને વિપરીત પણે જ પ્રાપ્ત થાય છે. વળી તે ક્રોધના આવેશથી મોટા ભાઈનું દ્રવ્ય હરણ કરાવ્યું, તેથી તારું ધન પણ સમગ્ર એકી વખતે ક્ષીણ થયું. પ્રાચે કરીને ઇર્ષ્યાળુ મનુષ્યને સત્પુરોના ગુણોને વિષે પણ ઇર્ષ્યા થાય છે, અને તે ઇર્ષ્યાને લીધે તેની મનોવૃત્તિ મલિન થાય છે, અને તેથી કરીને મર્મસ્થાનને લેદનારા હુકર્મને તે બાધે છે. તે ઉપર કુંતલદેવી રાણીનું દષ્ટાંત સાંભળ.—

કુંતલદેવી રાણીની કથા.

આ ભરત ક્ષેત્રને વિષે ઇંદ્રની નગરી જેવું અવનિપુર નામનું નગર છે. તેમાં સર્વ શત્રુઓને ત્રાસ પમાડનાર જિતશત્રુ નામે રાજા હતો. ગુણની સંપદા વડે વખાણવા લાયક તે રાજાને પાંચસો રાણીઓ હતી. તે સર્વ ઉદાર, સર્વ પ્રકારનું દાન કરનારી, લોકોમાં માન્ય કરવા લાયક અને પુણ્ય કાર્યમાં અત્યંત આદરવાળી હતી. તે સર્વને મધ્યે કુંતલદેવી નામની પટ્ટરાણી માત્ર બહારથી જ શોભતી હતી, અને બીજી રાણીઓ નિષ્કપટપણે સમ્યક્ પ્રકારે ધર્મ-કર્મમાં તત્પર હતી, તેથી તેઓ તત્ત્વથી શોભતી હતી. સર્વે રાણીઓને રાજાની કૃપાથી ઘણી ઘણી સંપદાઓ પ્રાપ્ત થયેલી હતી. પ્રસન્ન થયેલો પતિ સ્ત્રીઓને કદપવૃક્ષ કરતાં પણ અધિક ફળદાયક થાય છે. તેથી તે દરેક રાણીઓએ અફલુત ચૈત્યો કરાવ્યાં. મહાત્માઓની સંપદા પુણ્યનો જ ઉપકાર કરનાર હોય છે. તે ચૈત્યોમાં તેઓએ સુવર્ણાદિકની સુંદર બિનપ્રતિભાઓ સ્થાપન કરાવી. “સત્પુરોના ભાવ પુણ્ય કાર્યમાં ઉત્તરોત્તર વૃદ્ધિ પામતા જ હોય છે.” તે ચૈત્યોમાં તેઓ નિરંતર સ્નાત્રાદિક મોટા ઉત્સવો કરવા લાગી. કારણકે ચૈત્યમા મોટી પૂજાઓ કરવામાં આવે તો તે પોતાને અને અન્યને બાધિનું કારણ થાય છે. તે સર્વ રાણીઓ ઉપર વક્ર હૃદય-

વાળી કુંતલદેવી ઈર્ષ્યા કરતી હતી, તેથી તેણીએ સુવર્ણનું મોટું ઉંચું ચૈત્ય કરાવ્યું, તેમાં પૂજાદિક સમગ્ર કાર્ય વિશેષ કરીને કરવા લાગી. કારણકે ઈર્ષ્યાળુ પુરૂષો પોતાના ઉત્કર્ષને માટે અને પરના અપકર્ષને માટે ચત્ન કર્યા કરે છે. બીજી સર્વ રાણીઓ સરળ હતી, તેઓ ભક્તિથી જે જે ઉત્સવ કરતી હતી, તે તે ઉત્સવને કુંતલદેવી ઈર્ષ્યાથી બમણો બમણો કરતી હતી. તોપણ બીજી રાણીઓ તો તેની પ્રશંસા કરતી હતી કે—“ અહો ! આ કુંતલદેવીની સંપત્તિ કેાને વખાણવા લાયક નથી ? કે જે આ પ્રમાણે જિનેશ્વરની અદ્ભુત ભક્તિ કરે છે.” આ પ્રમાણે પ્રશંસા કરીને તેની અનુમોદના કરતી હતી. પરંતુ તે કુંતલદેવીનો મત્સર (ઈર્ષ્યા) તેણીના મોટા પુણ્યનો પણ નાશ કરનાર થયો. કારણકે વિષ સ્વાદિષ્ટ મોટા લોજનને પણ દૂષિત કરે છે. સપત્નીઓનાં ચૈત્યોમાં મનોહર વાણત્રેનો શબ્દ થતો તે પણ તેણીના કાનમાં પડતો ત્યારે તે તેણીનાં લીંઘ જ્વરને માટેજ થતો હતો. હંમેશાં તેઓનાં ચૈત્યોમાં થતા તે તે મહોત્સવો લેઈને સૂર્યના કિરણો લેઈને ઘુવડની જેમ તે અત્યંત ઠંડી થતી હતી. આ પ્રમાણે દ્રેષના ઠંડીથી પીડા પામતી તે વ્યાધિવટે અધિક પીડાવા લાગી. કેમકે અત્યંત ઊંચ પુણ્ય-પાપનું ફળ આ જાવમાં પણ પ્રાપ્ત થાય છે. હિમવટે કમલિનીની જેમ તે વ્યાધિવટે તે અત્યંત ઠંડા અવસ્થાને પારી, કે જેથી સર્વ કોઈ તેણીને લેઈ ચૂકરી તેની નિંદા કરતું હતું. ‘ આ સેવવા લાયક નથી ’ એમ ધારી રાજાએ તેણીને દૂર કરી, અને તેણીનો પરિવાર પણ તેણીની અવજ્ઞા કરવા લાગ્યો. ‘ આવી સ્થિતિમાં કોણ અવજ્ઞા ન કરે ? ’ આ પ્રમાણે પીડા પામેલી તે મરીને ચૈત્યની પાસે કૂતરી થઈ. ઈર્ષ્યાળુ મનુષ્યો પુણ્યવાન હોય તોપણ તેની શુભ ગતિ થતી નથી. તે કૂતરી ચૈત્યની અંદર વારંવાર બા-આવ કરવા લાગી. કારણકે પૂર્વજન્મમાં અશ્યાસ કરેલો શુભ અથવા અશુભ મોહ અન્ય જન્મમાં પણ પ્રાપ્ત થાય છે. બીજી સર્વ રાણીઓ પણ હર્ષથી પોતાના અને તેણીના ચૈત્યને પણ પૂજતી હતી. કારણ કે સત્પુરૂષોને કોઈ પણ કાર્યમાં આ પોતાનું અને આ પારકું એવી ભુદ્ધિ હોતી નથી, તો પછી ધર્મ

કાર્યમાં તો કેમજ હોય ? એકઠા તે નગરના ઉદ્યાનમાં કોઈ કેવળ-
જ્ઞાની મુનિ પધાર્યા, તે સાંભળી અંતઃપુર અને પરિવાર સહિત
રાજાએ તેમની પાસે જઈ તેમને પ્રણામ કર્યા. દેશનાને અંતે હર્ષ
પામેલી રાણીઓએ શરૂને પૂછ્યું કે—“ તે પુણ્યશાળી કુંતલદેવી
મરીને ક્યાં ઉત્પન્ન થઈ છે ? ” શરૂએ કહ્યું કે—“ ઇર્ષ્યાવટે તેના
ગર્ભ વૃદ્ધિ પામ્યો હતો, તેથી તે કુંતલદેવીએ સર્વ પુણ્યકર્મને
મલિન કર્યું છે. ઘણા વિસ્તાર પામેલા મત્સર ભાવથી બાંધેલા
કુકર્મના યોગે તે મરીને પોતાના ચૈત્યની સમીપે રહેનારી કૂતરી
થઈ છે. સર્વ કાર્યમાં મત્સરનો ત્યાગ કરવા જોઈએ. તેમા પણ
પુણ્યના કાર્યમાં તો વિશેષે કરીને મત્સરનો ત્યાગ કરવા જોઈએ.
કારણકે કાંઈવડે દૂધની જમ મત્સરવડે પુણ્યનો વિનાશ થાય છે. ”
આ પ્રમાણે સાંભળીને તે અતુર રાણીઓ અત્યંત વૈરાગ્ય પામી.
કારણકે ભવ્ય પ્રાણીઓ કુકર્મનું કૃપા સાંભળીને વૈરાગ્ય જ પામે છે.
ત્યારપછી તે રાણીઓ ચૈત્યમાં આવી જિનેશ્વરને નમસ્કાર કરી
સ્નેહ, કરુણા અને આશ્ચર્ય સહિત તે કૂતરીને જોઈ તેની પાસે
લોજન મૂકી વૈરાગ્યનાં વચનો કહેવા લાગી કે—“ હે ભદ્રે ! તે
પૂર્વભવમાં આ ચૈત્ય કરાવ્યું છે, તે સિવાય બીજું પણ દાનાદિક
પુણ્ય તેં ઘણું કર્યું છે, પરંતુ તે સર્વ પુણ્ય તારી ઇર્ષ્યાએ ધોઈ
નાંખ્યું છે, અને ઇર્ષ્યાથી જ આવી નિંદવા લાયક ગતિને તું પામી
છે, કેમકે પૂર્વભવમાં તું રાજાની પટ્ટરાણી કુંતલદેવી નામે હતી. ”
આવાં વચનો સાંભળી તે કૂતરી સંભ્રાંત થઈ વિચાર કરવા લાગી
કે—“ મારા પર પ્રેમ રાખનારી આ સ્ત્રીઓ કોણ છે ? તેઓ મને
શું કહે છે ? આ મંદિર શું છે ? મેં આ પૂર્વે ક્યાં જોયું છે ? ”
ઇત્યાદિક તર્ક વિતર્ક કરતાં તેણીને જાતિસ્મરણ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું,
અને પોતે પૂર્વે કરેલું પુણ્ય તથા ઇર્ષ્યાએ સર્વનું તેને સ્મરણ
થયું. તેથી તે અત્યંત વૈરાગ્ય પામી અને વારંવાર પૂર્વનાં કુકર્મને
નિંદવા લાગી. પછી કેવળી ભગવાન પાસે જઈ તે સર્વ કર્મની
આલોચના કરી, પછી વૈરાગ્યને લીધે તેની પાસે અનથન ગ્રહણ
કર્યું અને સાત દિવસ તે પાળીને સ્વર્ગે ગઈ. આ પ્રમાણે ઇર્ષ્યાનું
પરિણામ અત્યંત દુષ્ટ છે અને તે ઇર્ષ્યા સદ્કર્મને બાધાકારક છે,

એમ બાણીને બુદ્ધિમાન પુરૂષે સર્વ કાર્યમાં તેનો ત્યાગ કરવો, અને પુણ્ય કાર્યમાં તો વિશેષે કરીને ત્યાગ કરવો.

આ પ્રમાણે પોતાના પૂર્વભવ સહિત કેવળીની પુણ્યમય વાણી સાંભળીને હર્ષ પામેલો શ્રેષ્ઠી અત્યંત વૈરાગ્ય પામ્યો, તેનું મન પુણ્યમાં જ તદ્દલીન થયું, અને તેણે કેવળીને પૂછ્યું કે— “હે ભગવાન ! તે મારો મોટો ભાઈ હનુસુધી દેવલોકમાંથી ગયો છે કે નહીં ?” ભગવાને પણ તેને કહ્યું કે— “તે તારો ભાઈ સૌધર્મ દેવલોકથી ગયો તામલિસી નામની નગરીમાં શ્રેષ્ઠીના કુળમાં મોટા વૈભવવાળો થયો છે. તે યુવાન વયમાં પણ અત્યંત વૈરાગ્યવાન હોવાથી તેણે જ્ઞેનદીક્ષા ગ્રહણ કરી છે અને હાલ કેવળજ્ઞાન પામીને તે પૃથ્વીપર વિચરે છે, તેજ હું છું.” આ પ્રમાણે સાંભળી બુદ્ધિમાન તે શ્રેષ્ઠીએ હર્ષ પામી વિચાર કર્યો કે— “હહા ! મેં મૂઠ બુદ્ધિવાળાએ પૂર્વે ધર્મની વિશધના કરી, તેથી કરીને મોટી સંપદા પામ્યા છતાં પણ આવા કષ્ટને હું પામ્યો, અને મારો મોટો ભાઈ તો સમ્યક્ પ્રકારે ધર્મની આરાધના કરવાથી મોટી સમૃદ્ધિને પામ્યો.” આ પ્રમાણે વિચારતાં તેને સંવેગનો રંગ ઉત્પન્ન થયો, તેથી તે કેવળીની પાસે તેણે સમકિત પૂર્વક ગૃહસ્થીના ખાર મતવાળો ધર્મ અંગીકાર કર્યો. તેમાં તેણે એવો અભિગ્રહ લીધો કે— “મારે ઉપાર્જન કરેલા ધનમાંથી ચોથો ભાગ રાખીને બાકીનું સર્વ ધન સ્વર્ધા રહિતપણે દાનાદિક ધર્મકાર્યમાં જ વાપરવું.” પછી પૂર્વજન્મમાં કરેલો પોતાનો અપરાધ તેણે શુર પાસે ખમાવ્યો. શુર પણ વિહાર કરી સૂર્યની જેમ ખીજા દેશને પ્રકાશિત કરવા લાગ્યા.

ત્યારપછી તે ધનસાર શ્રેષ્ઠી પુણ્યકર્મમાં જ તત્પર થઈ અનુક્રમે તામલિસી નગરીમાં ગયો. ત્યાં શુદ્ધ વૃત્તિવડે વેપાર કરવા લાગ્યો ત્યાં પાંચત્ર આત્માવાળો તે જોટલું ધન ઉપાર્જન કરવા લાગ્યો, તેમાંથી એક ભાગ રાખી બાકીના ત્રણ ભાગને ધર્મકાર્યમાં જ વાપરવા લાગ્યો. કારણકે સત્પુરૂષે કદાપિ અસત્ય મતવાળા હોતા નથી. અષ્ટમી વિગેરે તીથીને વિષે કર્મરૂપી વ્યાધિના ઔષધ સમાન ઔષધ મતને ગ્રહણ કરતા તથા જિન પૂજાદિકને

વિષે પ્રયત્ન કરતા તે શ્રેષ્ઠીએ કેટલોક કાળ ત્યાં નિર્જનન કર્યો. એકદા ચૌદશની રાત્રીએ અત્યંત ધૂર વ્યંતરના નિવાસવડે ભયંકર દેખાતા એક શૂન્ય ઘરને વિષે સ્થિર મતિવાળો તે શ્રેષ્ઠી પ્રતિમાને ધારણ કરીને ઉભો રહ્યો. તેના ઉપર મિથ્યાદષ્ટિ વ્યંતર અત્યંત ક્રોધાતુર થયો. જગતને આનંદ આપનાર ચંદ્ર ઉપર શું ચારલોકો દ્વેષ કરતા નથી ? તે વ્યંતરે સર્પનું રૂપ ધારણ કરી નિર્દયપણે શંકા રહિત તે શ્રેષ્ઠીને ડંખ માર્યા, અને બીજા અનેક ભયો દેખાડી તેને અત્યંત બીવરાવ્યો, તોપણ તેનું મન સ્થિર હતું અને તેણે અત્યંત સમતાને ધારણ કરી હતી, તેથી તે લેશ પણ ક્ષોભ પામ્યો નહીં—ડગ્યો નહીં. શું પ્રલયકાળના ઉદ્ભવ-પ્રચંડ વાયુથી પણ મેરૂ પર્વત કંપાયમાન થાય ? તેની સ્થિરતા જોઈ તે અધમ દેવે અત્યંત કૌપથી તેને તીવ્ર વેદનાઓ ઉત્પન્ન કરી. એ પ્રમાણે સૂર્યોદય થતાં સુધી તેણે ઉપસર્ગો કર્યા, તોપણ તેના સુખની કાંતિ બેઠાણી નહીં, તેણે શરીરને તૃણ સમાન માન્યું હતું અને તેનું મન ધ્યાનમાં જ તલ્લીન હતું, આવા પ્રકારના તેને જોઈને યજ્ઞે કહ્યું કે—“તું જ ધન્ય છે, તું જ માન્ય છે, તું જ પૂજ્ય છે અને તું જ સ્તુતિ કરવા લાયક છે. કારણકે તું ચુદસ્થી છે તોપણ તારૂં ધર્મમાં આવું દૃઢપણું કોઈથી નાશ કરી શકાય તેવું નથી. તારૂં સત્ત્વ સર્વ પ્રાણીઓથી અધિક છે, તારી સમતા ઉપમા રહિત છે, અને તારૂં ધૈર્ય મેરૂ પર્વતને પણ તિરસ્કાર કરે તેવું છે. અહો ! તારા ગુણોનો અતિશય આશ્ચર્યકારક છે. તેથી હું તારા પર સંતુષ્ઠ થયો છું, માટે વરદાન માગ, દેવનું દર્શન નિષ્કળ ન હોય.” આ પ્રમાણે વારંવાર કહ્યા છતાં જ્યારે તે શ્રેષ્ઠીએ કાંઈપણ પ્રત્યુત્તર આપ્યો નહીં, ત્યારે તે દેવ ફરીથી બોલ્યો કે—“હે મહાત્મા ! જો કે તું નિઃસ્પૃહ છે, તોપણ મારા કહેવાથી તું હવે મથુરા નગરીમાં જા. ત્યાં તું જઈશ ત્યારે અત્યંત ઉચ્છાવથી કરેલા આ તારા સુકૃતને લીધે તારૂં નષ્ઠ થયેલું ખાસકં કરોડ ધન તત્કાળ તને પ્રાપ્ત થશે.” એમ કહીને તે દેવ તેને ખમાવીને તત્કાળ અદૃશ્ય થયો. પછી શ્રેષ્ઠ બુદ્ધિવાળો તે શ્રેષ્ઠી પ્રતિમાને પારીને વિચાર કરવા લાગ્યો કે—“મારૂં ચિત્ત વિશુદ્ધ જનધર્મમાં લાગેલું છે, તેથી મારે વિત્તનું શું પ્રયોજન છે ? કારણકે ધર્મ જ અનુપમ

સુખલક્ષ્મીનું કારણ છે, કાંઈ વિત્ત સુખનું કારણ નથી. અથવા તો મારી નગરીમાં મારા કુળને પંક સમાન માફ કૃપણતાનું કલંક વિસ્તાર પામેલું છે, તેથી ત્યાં જઈને મારે હમણાં તે કલંક ધોઈ નાંખવું ઉચિત છે. વળી તે માફ નહ થયેલું દ્રવ્ય મને પ્રાપ્ત થાય તો સુપાત્રાદિકમાં તેનું દાન કરી તેને હું સફળ કરું. કારણકે દાન જ વિત્તનું ફળ છે. તથા વળી જો હું ત્યાં જઈશ તો મારો સમગ્ર સંબંધી વર્ગ પણ ધર્મનું ફળ જોવાથી તેમાં દૃઢ થશે.” આ પ્રમાણે કાર્યોના વિચાર કરી તે ધનસાર શ્રેષ્ઠી મથુરા નગરીમાં પોતાને લેઈ ગયો. ત્યાં પોતાનાં નિધાનો સંભાળતાં તે સર્વ ધન પોતાને સ્વરૂપે જ પૂર્વની જેમ જોયું. જે વાણીતરો ધનને ગ્રહણ કરી કરીને દેશાંતરોમાં રહ્યા હતા, તેઓ પણ આને સમૃદ્ધિવાળો ગણેલો. સાંભળીને ફળને આપનારા વૃક્ષને જેમ પક્ષીઓ સેવે તેમ આવી આવીને તેને સેવવા લાગ્યા. નિર્ભળ વૃત્તિવાળા તેનું સમગ્ર લેણું ધન પણ પોતાના હાથમાં આવ્યું. કારણકે શુદ્ધ વ્યવહાર જોઈને સર્વ મનુષ્યો અનુકૂળ જ થાય છે. રાજા પાસે પોતાનું માન થવાથી ચોરાદિકને આધીન થયેલું પોતાનું દ્રવ્ય પણ પોતાને પ્રાપ્ત થયું. “પ્રાણીઓનું કર્મ અનુકૂળ હોય ત્યારે તેમને કાંઈપણ દુર્લભ હોતું નથી.” ઘણું શું કહેવું ? તેનું ખાસકે કરોડ ધન તેને પ્રાપ્ત થયું. કારણકે શુભ ભાવથી ઉત્પન્ન થયેલું સુકૃત શીઘ્રપણે ફળદાયક થાય છે. પછી તેણે તે નગરીમાં પોતાની પુણ્યલક્ષ્મીને જાણે નિવાસ કરવાનું સ્થાન હોય એવું મનની પ્રસન્નતાને કરનારું અને આકાશને સ્પર્શ કરતા શિખરવાળું એક ચૈત્ય કરાવ્યું. તેમાં સમગ્ર પૃથ્વીના લોકોને આનંદ આપનારા મોટા ઉત્સવોપૂર્વક આદિનાથની સુવર્ણમય પ્રતિમાને સ્થાપન કરી. અને શિખર ઉપર પોતાની પૂર્વની અપકીર્તિ રૂપી અંધકારનો નાશ કરવા માટે જાણે ચંદ્રનું બિંબ હોય તેવા દેહીપ્યમાન સુવર્ણના કળશને સ્થાપન કર્યો. બુદ્ધિરૂપી ધનવાળા તે શ્રેષ્ઠીએ જાણે દ્વારાદિક કાર્યોમાં પણ ઘણું ધન વાપર્યું, તેથી કરીને તેનો નિયમ જરા પણ ભંગરૂપી મલિનપણાને પામ્યો નહીં. આ પ્રમાણે ગર્વ વિના નિરંતર દાન ધર્મને વિસ્તારતો તે શ્રેષ્ઠી પુણ્ય, કીર્તિ અને પ્રતિષ્ઠાને અધિક અધિક પામ્યો છેવટ પુત્રને ધરનો કારભાર સોંપી ધર્મમાં સ્થિર

બુદ્ધિવાળો તે એક માસનું અનશન કરી સૌધર્મ દેવલોકમાં શ્રેષ્ઠ દેવ થયો. ત્યાંથી આયુષ્ય પૂર્ણ થયે ચવીને મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં ઉત્તમ કુળ વિગેરે સર્વ સામગ્રીને પામી ચારિત્રને ગ્રહણ કરી સમતાવડે આઠે કર્મોનું ઉન્મૂલન કરી તે મોક્ષને પામશે. આ પ્રમાણે નંદ અને ધનંદ નામના બે ભાઈઓનું દાનધર્મ સંબંધી ગર્વ અને અગર્વથી ઉત્પન્ન થયેલું શુભ અને અશુભ ફળવાળું ચારિત્ર કર્ણગોચર કરીને હે લબ્યજનો ! દાનધર્મની વિધિ વડે હૃદયને સાફ કરી બે પ્રકારના ગર્વનો ત્યાગ કરો, કે જેથી શીઘ્રપણે તમને દાનધર્મનું ફળ પ્રાપ્ત થાય. આ પ્રમાણે જે બુદ્ધિમાન પુરૂષ પાંચ દોષ રહિત અને પાંચ શુભ સહિત તથા સંપૂર્ણ ફળને આપનાર શ્રી દાનધર્મની આરાધના કરે છે, તે મનુષ્ય અને દેવના વૈભવવાળી અત્યંત અદ્ભુત સંપદાને ભોગવી છેવટ સમય કર્મોનો નાશ કરી શીઘ્રપણે શાશ્વતી મોક્ષલક્ષ્મીને વરે છે.

। इति द्वादशः प्रकाशः । १२

। अथ प्रशस्तिः ।

શ્રીમહાવીર સ્વામીના સર્વ ગણધરોમાં પહેલા શ્રીગૌતમ ગણધર તથા આગમરૂપી ગંગા નદીની ઉત્પત્તિમાં હિમાલય પર્વત સમાન પાંચમા ગણધર શ્રીસુધર્મા સ્વામી તમારી સિદ્ધિને માટે થાઓ. ત્યાર પછી તેની પાટે સમતારૂપી ઉદ્યાનમાં જલ સમાન શ્રી જંબૂસ્વામી શોભતા હતા. ત્યાર પછી અનુક્રમે ગૌરવવડે મેરૂ પર્વતને પણ તિરસ્કાર કરનાર શ્રી વજ્રસ્વામી નામના શુરૂ થયા. તેની શાખાના તિલક સમાન અને નિર્મળ સંવેગ રંગવડે વિકાસ પામતા શ્રીજગદ્ગદ્ર નામના પ્રસિદ્ધ સૂરિએ જનમતને અત્યંત શોભા પમાડી. તેણે નિર્મળ, દુસ્તપ અને જગતને આશ્ચર્ય પમાડનાર તે તે તપોવડે શ્રીચંદ્ર નામના ગચ્છને ઠેકાણે રાજ્યે આપેલી તપગચ્છ નામની પ્રસિદ્ધિને પૃથ્વીપર વિસ્તારી હતી. તેની પાટરૂપી ઉદયાચળ પર્વતને સૂર્યની જેમ મોટા તેજને વિસ્તા-

રતા શ્રીમાન દેવેન્દ્રસૂરિએ શોભાવી. તે દરેક દિશામાં કમળોદ્ધાસ^૧ કરવામાં સમર્થ હતા, કિરણોના સમૂહની જેવો દેહીપ્યમાન અને ચોતરફ સારા પ્રકાશવાળા મોક્ષપુરના માર્ગોને દીપાવતો તેના શ્રદ્ધાનો સમૂહ હજી સુધી આશ્ચર્ય ઉત્પન્ન કરે છે. ત્યારપછી તેની પાટે આવેલા શ્રી ધર્મદોષ નામના પ્રભુએ જૈનધર્મને ઉન્નતિ પમાડ્યો. તેમણે ગોમુખ નામના દેવને સમકિત પમાડી શત્રુંજય તીર્થની રક્ષા કરવા સ્થાપન કર્યો હતો, તથા અનેક પ્રકારની અદ્ભુત સિદ્ધિઓને ધારણ કરનાર તેણે વિદ્યાથી ઉન્નત થયેલા કુવાદીઓના ગર્વરૂપી અપરમાર વ્યાધિને દૂર કરવામાં ધનવંતરિપણું ધારણ કર્યું હતું. તેની પાટે શોભાને આપનાર શ્રી સોમપ્રભ નામના સૂરિ શોભતા હતા. તેના કંઠમાં ઉજવળ મુક્તાવળીની જેમ નિરંતર આગોટતી સૂત્ર, અર્થ અને તે બન્નેવડે શોભતી એકાદ-શાંગીએ તેને તથાપ્રકારે સૌભાગ્યપણું પમાડ્યું હતું, કે જેથી જગતને વિષે ઉત્તમપણારૂપી લક્ષ્મી પોતે જ તેને શીઘ્રપણે વરી હતી. ત્યારપછી તેની પાટના એક અલંકાર રૂપ શ્રી સોમતિલક નામના સૂરિ થયા. તે નવા વિચિત્ર શાસ્ત્રની રચના કરવામાં વિદાતા જેવા હતા, સિદ્ધાંતના જ્ઞાનવાળાઓમાં અગ્રેસર હતા, અને હઃપ્રે કરીને પરાભવ કરી શકાય એવા મોહરૂપી કુરાળને છતીને ધૈર્યના સ્થાનરૂપ તેણે ત્રણ જગતમાં શ્રીધર્મરાજાનું સામ્રાજ્ય એકછત્રવાળું કર્યું હતું. તેની પાટે તેજરૂપી લક્ષ્મીનું સ્થાનરૂપ, તપગચ્છને પ્રકાશિત કરવામાં તત્પર અને કદ્યાણરૂપી વાટવડે દેહીપ્યમાન શ્રી દેવમુંદર નામના શુદ્ધ દીવાની જેમ શોભતા હતા. તેણે લક્ષ્મીના સ્થાનરૂપ જૈનધર્મને આ કળિયુગરૂપી રાત્રિમાં તેવી રીતે પ્રકાશિત કર્યો હતો કે જેથી મંદદષ્ટિ (મિથ્યાદષ્ટિ) વાળાને પણ સ્ફુટપણે સ્ફર્ષન^૨ પ્રાપ્ત થતું હતું. તેની પાટરૂપી ઉદ્યાચળ પર્વત ઉપર સૂર્ય સમાન શ્રી સોમમુંદર શુદ્ધ નામના પ્રભુ જયવંત વર્તે છે. ત્રણ જગતમાં શ્રેષ્ઠ શુણવાળા તેઓવડે હાલમાં જિનશાસન શ્રી ગૌતમસ્વામીના જેવું દેહીપ્યમાન વર્તે છે. તેમનાં કીર્તિવડે પૃથ્વી-

૧ સૂર્ય કમળોનો વિકાસ કરવામાં અને સૂરિ કમળાનો એટલે જ્ઞાનલક્ષ્મીનો વિકાસ કરવામાં સમર્થ હતા. ૨ સારી રીતે જોવું તે અને સમકિત દર્શન.

તળને ધોનારા આ પ્રગ્યાત પાંચ શિષ્યો જિનમતની અત્યંત ઉન્ન-
તિને વિસ્તારે છે. તેમાં પહેલા શ્રી મુનિસુન્દર નામના ગુરુ છે,
તેનો મહિમા પૃથ્વીપર અત્યંત વિસ્તાર પામેલો છે, અને તે જગ-
તમાં હિંસાનું નિવારણ કરવાથી ભદ્રબાહુ સ્વામીની જેવા શોભે
છે. બીજા ગુરુરાજ શ્રી જયચંદ્ર નામના મુનીશ્વર જયવંત વર્તે
છે, તેમણે બુદ્ધિના અતિશયની સમૃદ્ધિવડે બૃહસ્પતિનો પણ
અત્યંત તિરસ્કાર કર્યો છે. ત્રીજા સૂરીશ્વર શ્રી ભુવનસુન્દર નામે
પ્રસિદ્ધ છે, તેમણે સૌભાગ્યાદિક ગુણોને લીધે પોતાનું નામ સાર્થક
કર્યું છે. ચોથા શ્રેષ્ઠ ગુણવાળા શ્રી જિનસુન્દર નામના સૂરીશ્વર
જયવંત વર્તે છે. તેમને નિરંતર મુક્તાવળીની જેમ એકાદશાંગી
શોભાવે છે. તથા ચંદ્રની જેવી અત્યંત નિર્મળ કીર્તિવડે પ્રસિદ્ધ શ્રી
જિનકીર્તિ નામના મુનીંદ્ર છે, તે પાંચમા છે, તેાપણુ તે ગુણોવડે
ગણતરીને ભજતા (પામતા) નથી. આ પાંચમાંથી ચોથા જિન-
સુન્દર સૂરિ કે જે વિદ્યાના નિધાન છે તેમના શિષ્ય અને શ્રી સોમ-
સુન્દર ગુરુ નામના સૂરિ કે જે ગન્ધના નાયક છે તેમની આજ્ઞામાં
વર્તતા અદ્ય મતિવાળા ચારિત્રરત્ન નામના ગણિએ આ દાનપ્ર-
દીપ નામનો ગ્રંથ પોતાના અને પરના અર્થની સિદ્ધિને માટે
રચ્યો છે. વિક્રમ સંવત્ ૧૪૯૬ ની સાલમાં ચિત્રકૂટ નામના ગઢમાં
(ચિતોડગઢમાં) આ ગ્રંથ સમાપ્ત કર્યો છે. પ્રશસ્તિ સહિત આ
ગ્રંથનું પ્રમાણ અનુષ્ટપ સ્લોકોની ગણતરીએ ગણતાં ૬૬૭૫ સ્લોકો
થાય છે. શેષનાગરૂપી દેદીપ્યમાન જેનું નાળ છે, દિશાઓરૂપી
જેના મોટા પાંદડાંનો સમૂહ છે, અને મેરૂ પર્વત રૂપી જેની કંઠિકા
છે એવા આકાશરૂપી કમળમા જ્યાંસુધી મનોહર ગતિવાળા આ
બે સૂર્યચંદ્રરૂપી રાજહંસો ફીકા કરે છે, ત્યાંસુધી સમકિતદષ્ટિ
પ્રાણીઓના મોક્ષનગરના માર્ગોને પ્રકાશિત કરતો આ દેદીપ્યમાન
દાનધર્મરૂપી દીવો જિનપ્રવચનરૂપી ઘરને વિષે ચોતરફ પ્રકાશ કરે.

ઈતિ પ્રશસ્તિ:

ઈતિ દાનપ્રદીપ ગ્રંથ સમાપ્ત.

